SC.14.P1.5.

37
20 C
13

[illegible]
[illegible]

Petri Galatini Opus de Arcanis Catholicæ Veritatis.

Hoc eſt,

In omnia difficilia loca Veteris Teſta-
menti, ex Talmud, aliјsq; Hebraicis libris, quum ante natum CHRI-
STVM, tum pôſt ſcriptis, contra obſtinatam Iudæorum
perfidiam, abſolutiſſimus Commentarius.

Ad hæc,

[redacted] Phorcenſis
LL. Doctoris [redacted] Libri tres,
omnigena eruditione pleni.

Inſuper,

ADDIDIMVS duplicem Indicem: prior habet res ipſas, alter
loca abſtruſa Scripturæ declarata complectitur.

BASILEÆ, Anno M. D. L.

Ad Lectorem.

NOSTRO SÆCVLO CVM INIquo, tum ſceleribus non dicendis polluto, non mirum omnes hæreſes, iam olim ſopitas, & ab Eccleſia Catholica, in qua ſolummodo Noui & Veteris Teſtamenti ſcripta in precio habentur, damnatas, iure repullulare: quum omnibus fermè permiſſum ſit, quicquid ſomniarunt noctu, uel interdiu cogitarunt, ex Satanicis ſuggeſtionibus, alijs proponere. Et hoc ſtupendum, hæreſes ſemper inueniunt ſectatores, approbatoresq́, tam audaces, tam friuolos, tamq́ effrontes, ut quicquid in buccam uenerit, pro oraculo Diuino ſimplicibus, ad ſeductionem aptis, obtrudere audeant. Incauti decipiuntur, & pulchrè uerborum lenocinio perſuadentur: ut putent, omnia quæ iſti effutiunt, ueluti ex tripode Apollinis prolata, aut à CHRISTO ipſo filio Dei, dicta. Idcirco non fruſtra admonemur à CHRISTO ipſo, ut non credamus omnibus, qui dicunt, Ecce, hîc eſt CHRISTVS, ecce illic. Sunt ſeducti, & alios ſeducunt, ne ſoli uideantur errare. Hæc eſt autem Eccleſiæ conſolatio, quòd Deus ſemper aliquos ex electis ſuſcitat, qui ſeſe impijs iſtis ſeductoribus opponunt, falſa dogmata ſparſa refellant, Veritatem ex panoplia diuinarum Scripturarum proferant, quo nullum aufugium ſit falſis prophetis uel reſpondendi, uel ſua defendendi. Impiorum hominum cohortem Theologiæ profeſſores è latebris extrahere per ſanam doctrinam ſedulò debent. Nónne Arij Satanica progenies multum negocij pijs fecit, & tandem deleta per CHRISTI uerbum? Nónne Samoſatenus proprio cultro ſeipſum perdidit? An non & Anabaptiſtæ, Storkius, Seruetus, & innumeri alij ludibrio expoſiti ſunt toti mundo, ob furores excogitatos ſine uerbi Dei autoritate? Idem euenit omnibus hæreticis. Quum autem PETRVS GALATINVS Iudæorum faſtum, ſuperbiam & inſolentiam erga religionem Chriſtianam animaduerteret, ſui officij eſſe duxit, quum Hebraicis in literis non mediocriter profeciſſet, tandem aliquid in medium adferre: ac feliciter quidem admolitus eſt manum: hosq́ Duodecim Libros, eruditione & doctrina omnigena refertos, in Eccleſiæ CHRISTI uarijs opinionibus fluctuantis utilitatem conſcripſit, contra perfidam turbam, quæ CHRISTI & diuinitatem & humanitatem non ſolum pernegat, & ſi Scripturis conuincatur, ſed etiam omnes Scripturas, præcipuè Moſis & Prophetarum

inuertat,falſas interpretationes effingat,tam contra genuinum Scripturæ ſenſum,quàm contra Rabbinos,quos ſummo in precio habet: quiq; CHRISTI tempora ita dilucidè deſcripſêre, ut apud ſanæ mentis homines, irrefragabilia ſint teſtimonia, quæ Talmudiſtæ de Regno CHRISTI, de Paſſione & Reſurrectione proferunt. GALATINVS certè uir prudens,in Hebraicis,Chaldaicis,Græcis & Latinis literis abſolutè doctus,ad unicum ſcopum ſua ſcripta collimat (relinquens Iudæorum uitam,auariciæ deditam,deceptricem,& ſceleribus uarijs contaminatam,Deo iudici.) Neque clarius quis poſſet, promiſſiones Patribus factas de CHRISTO, nempe Adæ, Noe, Abrahæ, Iſaac & Iacob,Moſi, Prophetis, Dauidi,& alijs innumeris fidelibus Dei miniſtris,tradere. Ad hæc,tempora deſcribit,in quibus ſceptrum à Iudæis ablatum,Iudices uel profligati,uel occiſi, (quos Sanhedrin uocarunt) Sacrificiorum uſum amiſerunt:ſunt ſine Sacerdotio,ſine Leuitarum multitudine,& ſine Rege,poſtquàm templum deſtructum, & in deſolationem omnia ſunt redacta. Miracula quæ olim fiebant tam in Templo,quàm extra,euanuerunt:ac miſeri, eiecti ſunt in omnem terræ angulum. Quæ certa indicia ſunt, CHRISTVM quem expectarunt ſancti Patres,ueniſſe,mundumq; à peccatis purgaſſe. Præterea Rabbini illorum,quos negare non audent,tempora illa ultima pulchris uerbis deſcripſerunt: ut facilè, ſi non inſani eſſent contra CHRISTI religionem, apprehendere Veritatem poſſent. Attamen obcæcata gens obſtinato animo pergit, ſua repugnante conſcientia defendere, falſas interpretationes excogitare, Regnum externum CHRISTI, & pompam ſplendidiſſimam, qua ingreſſurus ſit ipſorum Meſſias,effingere. Ea dico tibi, Lector candide,omnia ita dextrè tractat Autor noſter, dialogetico more,ut hac in re nihil deſiderare queas. Et qui hunc Librum legerit attento animo, ſentiet ſibi magnam accreuiſſe utilitatem, quum Biblia euoluere uoluerit: præcipuè autem in obſcuris locis,& paucis cognitis Autor omnem operam intendit, ut ſine ſcrupulo percurrere Vetus Teſtamentum poſſit. Diſtincta ſunt omnia in Capita. Scripturæ loca paſſim adſcripta: ne diu Lectoris animus in locis adductis quærendis, fluctuet. Inſuper,quicquid de CHRISTO dictum eſt uſquam, producit,cum interpretatione non ex triuio collecta,ſed ex Rabbinis Iudaicis,qui ante CHRISTVM natum ſcripſerunt de Meſſiæ regno, ac etiam ex Doctoribus Chriſtianis. Habes hîc (ut paucis multa comprehendam) Commentarium in omnia difficilia loca totius Veteris Teſtamenti. Nónne magnus hîc ſeſe offert theſaurus,quo Theologiæ ſtudioſus carere non poteſt,ſine maximo ſuo damno? Quam autem diligentiam, D. Franciſcus Stancarus Hebraicæ literaturæ callentiſſimus,

in emendandis iſtis libris adhibuerit, Candidus Lector facilè, ſi ueterem æditionem cum noua iſta contulerit, deprehendet. Nemo credit quàm facilè exemplaria etiam probè deſcripta, deprauentur. Adiecta etiam ſunt Capnionis Cabaliſtica, conueniens materia huic Operi, in qua multa de antiquis Patribus fit mentio, qui CHRISTVM redemptorem ſummo deſiderio expectarunt, optimeq́ norunt, in ligno ſalutem amiſſam recuperandam. Verùm uino uendibili non opus eſt ſuſpenſa hedera. Omnia autem eò ſpectant, ut Eccleſia ab Apoſtolis fundata, reædificetur, ſepoſitis ſectis & opinionibus, quæ nunquam non mare malorum inuexerunt, & omnes Reſpublicas benè inſtitutas, aut mutarunt, aut funditus euerterunt. Iudæi ſunt nobis exemplum quotidianum, ne incidamus in iram Dei per impœnitentiam, poſt agnitam Veritatem. Vale.

¶ Epigramma Hebraicum, in laudem Libri & Autoris.

זה הספר   צותן שפר
סתרי תלמוד   לכל פור :

סור משיח   בו ישיח
אב בן רוח ,   אחר שוזר :

יחרוס ששות   הגרשטרטוס
גלטינוס ,   אמת גזר :

הוא בהומות   אל החכמות
אל תורת אל   כל יקרב זר :

¶ Moſis Aharon Hebræi, in laudem Autoris & Libri, Epigramma.

ג לטינוס   שמו זכרו   לדורים   גשו אליו   וקראו מ־   אמריו
ל בבו ח־   עזה לראות   כפרים   רצונו שם   במשיח   וסתריו
ט מתנות ה־   אגוסטרסוס   ומורים   שמאם ב־   בלי חרס   ליוצריו
י באר ד־   ברי התלמוד   וסופרים   מנאם גם   כתבם ב־   ספריו
נ תנם מ־   תנת חנם   לנוצרים   מעירים על   אמונתם   דבריו
ו מסוקים   דבריו הם   מאירים   שנאם ב־   אמת על כל   עבריו
ס מוכו בו   מחכמים   גמורים   הלא הוא מ־   שש אל כל   חבריו

¶ Ishac Hiſpani Hebræi medici phyſici, in laudem Autoris & Operis, carmina.

א בן אני ספר   מלא אמרי שפר   בכופר אר שופר   מרוכר נגבורות
ב בנים וחכמים   נערים וזקנים·   גדולים וקטנים   ילדים גם ילדות
י שירו מזמור חדש   ולב בר נתקדש   לחלל אל נקדש   לזמר ולהודות
ג אלני תורו   עזרני חסרו   תמכתני ידו   לחציל תתורות
ל תאביר במאוס   יכור גרשטרטוס   שבכש לתרוס   ולעקר תתעורות
ט עמי כמן הוא   ושוטו לסטותו   צאו נאוסנותו   במשכית תחמורות
י רומם לגבורות   חמסים כל נפילות   גלטינוס לדרות   שורה בשררות
נ בלל בי חכמות   יונית גם נוצרות   ודעות הגיוניות   ברוב הלשונות
ו גם רת נאמנה   לערת אל נתונה   ובי תלמוד בנה   בפרש הלשונות
ס לעים משבר   מחוק ומגבר   חיילים ומחבר   לחישיר חעתסות
ש כחות נשגבות   לרוכב בערבות   לסבת חסבות   ועלת כל אורות
מ מנו בינה   ממנו צנה   ומגן לאמונה   ופנות ויתרות
י תגל שמו   ויתקדש עמו   במו רועה צאנו   תבקש צאן אובדות

Ad inuictiſsimum Maximilianum

Cæſarem, Romanorum Imperatorem ſemper Auguſtum, Petri Galatini ordinis Minorum Epiſtola.

NON PARVA ANIMI SOLLICItudine iam pridem angebar MAXIMILIANE Cæſar Auguſte, quum multiplicem eximiamq; Capnionis doctrinam peſtiferis, ac uenenatis inuidentium morſibus indignè adeò lacerari uiderem: ut quàm plurima eius dicta Orthodoxæ fidei maximè congruentia, nonnulli hæreſeos nota falſò calumniari auderent. Et quanquam id malo, uel potius peſſimo, in doctos omneis exemplo fieri animaduertebam, ſi tot exhauſtis laboribus atque uigilijs, tam iniqua rependeretur gratia. Haud tamen quicquam ſcribere, ac ne hiſcere quidem audebam: quo hominem tam doctum, atq; omni uirtutum genere præſtantem, aduerſus temerariam improborum inſcitiam defendere tentarem, Ne temeritatis, & arrogantiæ uitio mihi daretur: ſi ego uix mediocri ingenio præditus, nec ſatis multa eruditione inſtructus, adeò perito, ac triplici linguarum doctrina excellenti uiro, proptereaq; ad ſe unà cum ueritate ipſa defenſandum, ſupra quàm dici poſſit idoneo, ultrò ac non uocatus patrocinari uellem. Verùm enim uerò quum reuerendiſſimus dominus meus, dominus L. Puccius Sanctorum quatuor Cardinalis, Chriſtianæ fidei indagator acerrimus, ac Maieſtatis tuæ (prout debet) obſeruantiſſimus, ad defenſionem huiuſmodi alacri animo ſuſcipiendam, eo acrius me hortatus fuiſſet, quia Maieſtatis etiam tuæ honorem in eo agi putaret, ſi conſiliarium ſuum uel ſola criminis obiecti ſuſpicio attingeret, ut graue, ac humeris meis impar, prouinciæ onus neceſſariò ſubirem, coegit. Acceſſit præterea & Sanctiſſimi Leonis decimi Pontificis maximi uoluntas, quæ me ad hoc uel maximè impulit. Quandoquidem non ignorabam, Pontificem ipſum tanquam unicum ueritatis ac ſapientiæ cultorem, ſummopere cupere, & Capnionem ab huiuſmodi calumnijs liberari, & Maieſtati tuæ eo magis in hoc morem gerendum eſſe, quo uehementius uotis eius ſatisfactum iri optabat. Cui quidem rei quum unicè intentus eſſem, ac in eruendis arcanis in Talmud inuentis, tam ad Catholicæ fidei confirmationem, quàm ad Capnionis cauſam tutandam, mirum in modum facientibus, pro uiribus inſudarem, Maieſtatis ſubinde tuæ literæ, quæ me ad opus id quàm celerrimè perficiendum, humaniſſimè hortabantur, ſuperuenerunt: unà cum pluribus alijs ad Pontificem Max. Re-

gemq́ꝫ Catholicum, & aliquot ariſtocratiæ Chriſtianæ Patres Cardinales, in mei commendationem benigniſſimè ſcriptis. Qua ego eximia ac penè incredibili benignitate permotus, inchoatas uigilias non modò inſtantius, ardentiusq́ꝫ, ut ad finem properarent, urgere cœpi: ſed etiam qualeſcunque futuras tuo numini conſecrare ſtatui: ut auſpicatius in lucem prodeant, ac excuſſis errorum tenebris, Veritatis lumen multò confidentius adaperiant. Neque enim decebat, Opus DE ARCANIS CATHOLICÆ VERITATIS ad Chriſtianæ Reipublicæ utilitatem conficiendum, alij dicari, quàm & ipſius Catholicæ Veritatis, & totius Reipublicæ Chriſtianæ optimo conſeruatori, defenſori, adauctori. Quæ quidem mea dedicatio, ſi Maieſtatis tuæ Celſitudini haudquaquam reſpondebit: quia tamen ab optimo animo profectam intelligere poterit, ipſam boni conſulere, ac placido (ut ſemper conſueuit) uultu accipere dignabitur. Accipe igitur nunc eam Sacratiſſime Imperator: meq́ꝫ aſſiduè in uinea Domini laborantem, inter poſtrxmos Maieſtatis tuæ ſeruos (licet indignum) pro tua clementia ſuſcipe, tuere, foue.

AVDACES FORTVNA IVVAT

Petri Galatini Opus de Arcanis Catholicæ Veritatis.

Colloquutores totius operis,
GALATINVS, CAPNIO, HOGOSTRATVS.

GALATINVS,

QVANTVM EX HIS QVÆ HACTEnus à uobis coram me ultrò citróque dicta ſunt, percipere ualeo: de Talmud, ex quo controuerſia omnis ueſtra ortum habet, non parua inter uos agitur diſceptatio. Nam alter quidem ueſtrûm, Talmud tanquam omnino malum, Chriſtianæq́ religioni penitus repugnantem, damnare conatur: idq́ articulis plurimis, contra alterius libellum, OCVLARE SPECVLVM nuncupatum, formatis, probare contendit. Alter uerò, Talmud ipſum, ueluti in multis bonum, atque Catholicæ ueritati ad conterendam duriſſimam Iudæorum ceruicem maximè proficuum, commodum, ac neceſſarium, ſummo ſtudio tutari nititur. Quum igitur & uterque ueſtrûm aliud demum quàm ueritatem, nihil quærere uideatur: neque enim aliam ob rem (ut ipſe opinor) me ambo conueniſtis, niſi Veritatis ipſius gratia perquirendæ: & ego quoque, non niſi ea quæ ueritatem Chriſtianam ſapiant, pro articulorum diſcutiendorum definitione, dicturus ſim, Eapropter me operæ precium Chriſtianæ Reipublicæ facturum arbitror, ſi antequàm ad articulos ipſos deueniamus, tum pro ueſtræ diſputationis fundamento, tum pro Veritatis indagandæ intellectu, ipſius Catholicæ fidei arcana, in ipſo Talmud latitantia, quibus quàm maximè Iudæorum noſtri temporis conuincitur perfidia, reſerare nõn prætermittam. Per Talmudicas nanque Iudæorum ueterum ſcripturas, non ſolùm recentiorum, qui omni conatu Prophetarum uaticinia peruertere ſtudent, cauillationes prorſus omnes refelluntur, uerùm Orthodoxi quoq́ dogmatis Veritas clariſſimè eluceſcit.

CAPNIO, Optimè quidem facies, mi Galatine. Sic enim & potiſſimùm Iudæorum noſtri ſeculi improbabuntur errores, & Chriſtianæ ueritati, quam illi impugnare nunquam deſinunt, ualidiſſima aduerſus eos, ex eorummet ſcripturis teſtimonia afferentur. Sed quo minus tantæ ueritati obſiſtere queant, ipſa ſiue ſanctorum uatum oracula, ſiue priſcorum Talmudiſtarum dicta, quæ in Iudæos ipſos inducturus es, perinde ac ſcripta ſunt, Chaldaicè ſcilicet, atque Hebraicè referas, opus eſt.

GALATINVS, Faciam equidem quàm libentiſſimè, mi Capnio, quod hortaris: quum ob ea quæ dixiſti, tum præſertim, ut dum ſe Iudæi ipſi armis ſuis uictos uiderint: ueritatem quam negare nunquam deſiſtunt, agnoſcere cogantur: eamq́ agnitam & fateri & cuſtodire non negligant, ſi ſibi conſulere uoluerint: ne tandem Cœleſti de regno ad exteriores eiecti tenebras, mala patiantur æterna. Sed quum id in omnibus ſeruari, & perdifficile & iniucundum ſit, ea dumtaxat aut Hebraicè aut Chaldaicè, ut ipſi habent, recenſere curabo, quæ præ cæteris contra eos, ueritatem & exprimunt & atteſtantur. Omnia uerò quæ me ex eorum Scripturis adducere oportebit, ita fideliter (quantum Latina patitur lingua) in noſtrum transferre conabor ſermonem, quòd neque ueritatem inficiari poterunt, neque non ſic apud ſe eſſe, dicere audebunt. Quare ipſius ſacræ paginæ traducendo dicta, ubicunq́ in noſtris codicibus ab Hebraicis deuiatum eſſe inueniam, neque Septuaginta, neque alium quemuis ſequar Interpretem: ſed ea ſic omnino, ut Hebraica ueritas habet, in noſtrum uertam eloquium. Hinc enim & Iudæis falſiloquis, omnis ſubterfugiendi præcludetur uia: & plurima, ac propè infinita Sacræ Scripturæ loca, quæ partim temporum longitudine, partim Scriptorum uitio, tam apud Latinos quàm apud Græcos, uitiata & corrupta comperiuntur, uerè atque perbellè pro noſtra fide caſtigabuntur. In quibus longè planius, longeq́ perfectius apud Hebræos, quàm in noſtra ſiue Latina, ſiue Græca æditione, fulget Chriſtiana ueritas. Quocirca me à multis carptum iri, haudquaquam dubito: & ab his præſertim, qui quicquid ipſi non fecerint, arguere ſolent: & omnia uituperant, quæ ignorant. Multos quippe habet Veritas inimicos, eamq́ conſtanter profitentibus nunquam defuerunt æmuli. Eos enim & Athanaſius, & Chryſoſtomus apud Græcos perpeſſi ſunt: & Auguſtinus, atque Hieronymus apud Latinos: & omnes denique, qui ipſam unicè ſunt amplexati. Contra quos, ego nihil aliud, quàm Veritatem ipſam inuoco, quam ſpero (Diuina fauente ope) undique mihi clypeum fore. Quando quidem ſanctiſſimi LEONIS Decimi, Pontificis Maximi, ipſius Veritatis optimi cultoris, atque ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ, quæ cunctarum Eccleſiarum & domina eſt & magiſtra, determinationi, me omneſq́

aſſertiones meas,tam in his,quàm in cæteris omnibus ſubdo atque ſubmitto.

HOGOSTRATVS, Quia mira atque inaudita ad retegendam Veritatem te dicturum uideo,ideo ut Veritatem ipſam quam tantopere quærimus,citius ac facilius nanciſci (te referante) poſſimus,uellem ipſe inſuper,ut niſi moleſtum fuerit,ſi quid dubij mentem meam ſubierit,inquiſitioni meæ ſatisfacias.

GALATINVS, Id profectò periucundum mihi erit,nedum minimè ingratum. Eam ob rem,tam abs te qui non mediocri Diuinæ humanæq́ Philoſophiæ peritia polles, quàm à Capnione ipſo, qui non modò omni literarum genere apprimè præditus eſt, ſed trium etiam linguarum,quibus Diuina panduntur arcana,diſertiſſimus Interpres, hoc in primis exoratum uelim, Vt quæcunque occurrerint dubia,nequaquam indiſcuſſa prætereant, quin potius à nobis uiciſſim perſcrutanda,in medium prodeant. Nam & ego quoque quicquid eiſdem in dubijs pro mei ingenioli captu, mea tulerit opinio, haudquaquam ſubticendum ducam. Sed quia ualde difficile eſt, & quaſi impoſſibile,imbecillem hominem qualem me eſſe non ignoro, per iter illud confidenter incedere, in quo uel fortiſſimos quoſdam ceſpitare oportuit, Fateor enim,me quamplurima uiribus meis impa-ria,ac longè maiora,ad Veritatem huiuſmodi indagandam, neceſſariò aggreſſurum. Idcirco Diuinam mihi opem primum implorandam duxi, Vt dum ipſa ad Deum oratio pro baculo mihi fuerit, uerbumq́ eius lucerna pedibus meis,ac lumen ſemitis meis extiterit, ipſe ſecurus ac tutus inter hoſtium cuneos gradiens,ipſosq́ armis eorum deuincens,ueritatem quam apud ſe habentes neſciunt,negligunt,& impugnant,ab eis tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus auferre ualeam. Vt tandem ipſa ueritate in Talmudicis Libris inuenta, luce clarius conſtet,quid de ipſo Talmud,de quo inter uos bellum eſt,rectè ſentiendum ſit. Quod ut rectius ac melius fieri queat, ſermonem totum noſtrum,circa duodecim præcipuè uerſari, neceſſe erit. De quibus, Duodecim particulares confici debeant Libri. In quorum unoquoque myſteria noſtræ fidei plurima reſeruari ualeant.

Index Librorum.

IN PRIMO LIBRO
TRACTATVR

¶ De Talmud, deq; ad ipſum pertinentibus.

IN II.

De diuinarum perſonarum Trinitate, deq; diuinæ eſſentiæ unitate, ac de diuinis nominibus, per quæ & ipſa diuina Trinitas cum indiuidua naturæ unitate, & ipſius perfectiones optimè inſinuantur.

IN III.

De filij Dei incarnatione, de Meſſiæ diuinitate, & eius nominibus diuinam ipſius naturam deſignantibus, deq; Dei & hominis conſortio, participatione & coæquatione.

IN IIII.

De primo Meſſiæ aduentu.

IN V.

De argumentorum Iudæorum noſtri temporis, Meſſiam nondum ueniſſe, probare connitentium, confutatione.

IN VI.

De humani generis redemptione & ſalute, propter quam Meſſias uenturus erat.

IN VII.

De ſanctiſſima matre Meſſiæ.

IN VIII.

De Meſſiæ myſterijs, quæ omnia prorſus in domino noſtro Ieſu Chriſto conſummata ſunt.

IN IX.

De æterna Iudæorum reprobatione, & de Gentilium uocatione, ac ſaluatione.

IN X.

De nouæ legis diuinæ inſtitutione, quæ per Meſſiam condenda erat.

IN XI.

De ueteris legis diuinæ ceſſatione in aduentu Nouæ.

IN XII.

De ſecundo Meſſiæ aduentu, deq; in eo futuris.

HÆC autem omnia ſtatim Index Capitum particulatim oſtendet. Tametſi unumquodque Caput, multa Catholicæ ueritatis contenturum ſit arcana: prout paſſim propoſito noſtro ex Hebraicis codicibus carpenda, ſe obtulerint: unà cum textibus Sacræ Scripturæ Veteris inſtrumenti, qui nobis ad Orthodoxę fidei confirmationem, iuxta Hebraicam ueritatem, corrigendi exponendiq; occurrent.

Index Ca-

Index Capitum.

PRIMI LIBRI CAPITA.

DE antiquis & authenticis Iudęorum ſcripturis. *Cap.* I
De priſcis Iudęorum ſapientibus, uiris magnę ſynagogę nuncupatis. II
De authenticis Iudęorum ſcriptoribus, qui Chriſti anteceſſerunt aduentum: ex quorum potiſſimum ſcriptis compactus eſt Talmud. III
De Iudæorum ſcriptoribus, quos paulò pòſt Chriſtum paſſum eſſe contigit, & quid de ipſo ſenſerint. IIII
Quis fuęrit ipſius Talmud autor, quando æditus ſit, in quot partes diuidatur, & quibus de rebus pręcipuè tractet. V
Quòd Talmudiſtę ad arcana legis perquirenda, allegoricum ſenſum maximè ſecuti fuerint, Cabaliſtę uerò anagogicum. & quid ſit Cabala, & quare ueteres noſtri de Cabala non meminerint. VI
An Talmud à Chriſtianis recipi debeat. VII
Quòd per Talmudicas traditiones ſacrę ſcripturę deprauationes optimè corriguntur, quę tam in noſtra ſiue Gręca ſiue Latina ęditione, quàm in textu Hebraico paſſim inueniuntur. VIII
Quomodo ſit contra Iudęos per eorum ſcripturas procedendum. IX

SECVNDI LIBRI CAPITA.

QVòd deus ſit trinus & unus. I
Quòd perſonarum trinitas unitati diuinę eſſentię non derogat, per rationem ſuper Iudęorum ſcripturas fundatam. II
De diuinarum perſonarum diſtinctione, & de deo mittente, & de deo miſſo. III
De diuinarum perſonarum diſtinctione & numero, per earum proprietates. IIII
De patre & filio in diuinis. V
De ſpiritu ſancto. VI
Quòd tres perſonę ſint una eſſentia, ſitq́ unaquęque earum in alia per circuminceſſionem. VII
Quòd diuinę trinitatis myſterium per dei imaginem ad quam factus eſt homo, optimè atque diſtinctè innuitur. VIII
De nomine dei אלהים elohim, & quomodo per illud diuina trinitas inſinuatur. IX
De nomine dei quatuor literarum, quod Gręce τετραγράμματον dicitur,

BB

eſtq́ יהוה quod Hebræi שם המפורש Sem hammephoras, hoc eſt, nomen expoſitum uocant. X
Quomodo diuinæ trinitatis myſterium per Dei tetragrammaton diſtinctè exprimatur. XI
De nomine dei duodecim literarum, & quomodo per illud antiqui Iudæorum patrem & filium & ſpiritum ſanctum explicabant. XII
De nomine dei duarum & quadraginta literarum, per quod priſci Iudæorum diuinæ trinitatis & unitatis arcanum apertiſſimè exponebant. XIII
De nomine dei אהיה ehye, per quod diuinæ trinitas æterna ſtabilitas optimè inſinuatur. XIIII
De nomine dei אגלא agla, per quod diuinæ trinitatis infinita potentia exprimitur. XV
De nomine Dei שדי Sadai, per quod Diuinæ Trinitatis omnimoda ſufficientia, qua ſolus Deus ſibi ſufficiens eſt, optimè deſignatur. XVI
De duobus & ſeptuaginta dei nominibus, per quæ diuinæ Trinitatis atque unitatis perfectiones aptiſſimè inſinuantur. XVII

TERTII LIBRI CAPITA.

QVòd filius Dei incarnandus erat, ex fœmina corpus ſumendo. Caput I
Quid per nomen Meſſias importetur, & de duabus naturis & una perſona Meſſiæ. II
Quid ſit uerbum Dei ſecundum Hebræos, & quòd uerbum Dei ſit Deo ὁμόυσιον id eſt, conſubſtantiale. III
Quòd deus ſit uerbum, & uerbum dei ſit ipſe deus. IIII
Quòd Meſſias ſit uerbum dei, quod deus miſſurus erat, ut ſanaret uniuerſum humanum genus. V
Quòd dominus noſter Ieſus Chriſtus ſit uerbum dei, à patre æterno pro hominum ſalute miſſum. VI
Quòd Meſſias ſit filius dei. VII
Quòd Meſſias ſit nomen dei, & quòd nomen dei ſit ipſe deus. VIII
Quòd Meſſias nomine dei tetragrammato uocandus erat. IX
Quòd Meſſias ſit nomen dei tetragrammaton. X
Quòd nomen dei tetragrammaton ſecundum totum Meſſiæ eſſe, illi conueniat. XI
Quòd Meſſias eſt facies dei. XII
Quòd Meſſias ſit lumen, ſiue lux, quę deus eſt. XIII
Quod nomen dei שדי Sadai, Meſſię propriè competat. XIIII
Quòd nomen Meſſiæ ינון Yinnon, ſecundum Diuinitatem illi congruat

gruat. XV
Quòd Meſſias in ſacra Scriptura plerunque uocatus eſt Germen, ad deſignandum, quòd potius incarnari decebat filium, quàm patrem ſiue ſpiritum ſanctum. XVI
Quòd Meſſias dictus eſt Ros, ad ſignificandum filij Dei in uterum Virginis deſcenſum. XVII
Quòd Meſſias Emmanuel uocandus eſſet, & quòd nomen hoc ſoli Meſſiæ congruat. XVIII
De quibuſdam Meſſiæ nominibus, ab effectu illi impoſitus, ex quibus eius diuinitas apertè oſtenditur. XIX
Quòd proprium Meſſiæ nomen debebat eſſe Ieſus, & de huius nominis excellentia. XX
Quòd Meſſias dictus eſt Petra, ſiue Lapis, multiplici ratione. XXI
Quòd Meſſias dictus eſt Tener, ad inſinuandam immenſam eius pietatem. XXII
Quòd Meſſias antonomaſicè atque per excellentiam Iuſtus appelletur. XXIII
Quòd Meſsias Vir pugnæ nuncupatus eſt, ſicuti & Deus eo nomine uocatus eſt, ob uictoriam quam contra diabolum obtenturus erat. XXIIII
Quòd Meſsias non ab re plerunque in ſacra pagina uocatus eſt Dauid. XXV
Quòd Meſsias multoties in ſacris literis Selomo dictus eſt, ad inſinuandam filij Dei incarnationem, quæ de ſemine Dauid futura erat. XXVI
De diuinitatis humanitatisque conſortio, & de Dei æqualitate & participatione cum homine. XXVII
Quòd Deus dictus fuit frater Iſrael, & Meſsias eſt ille, ad deſignandum, quòd Deus per noſtræ naturæ aſſumptionem frater noſter fieri debebat. XXVIII
Quòd Deus ipſe ore proprio docturus eſſet homines, & Meſſias ſit ille. XXIX
Quòd Deus coæquandus eſſet Eccleſiæ, & quòd Meſſias caput Eccleſiæ futurus eſſet. XXX

QVARTI LIBRI CAPITA.

QVòd duplex ſit Meſſiæ aduentus, unus cum humilitate, alter cum maieſtate. Caput I
De duobus Meſsijs, quos Iudæi recentiores falsò uenturos expectant. II
Quòd primus Meſsiæ aduentus iam præterierit, & quibus potiſsimũ

rationibus ſuper prophetarum Talmudiſtarumq; teſtimonia fundatis, id probetur. III
Prima ratio, qua tempus primi aduentus Meſſiæ iam præteriſſe probatur, ſumitur ex Iudaici ſceptri defectione: pro qua primò demonſtratur, quòd circa primum Meſſiæ aduentum, ſceptrum regni Iudaici penitus deficere debebat. IIII
Quòd iudiciaria quoque poteſtas in aduentu Meſſiæ penitus ab Iudæis auferenda erat, & de Iudæorum iudicibus. V
Quando, quomodo & quare Iudæorum regnum & eorum iudiciaria poteſtas defecerint. VI
Concluſio rationis, quòd Meſſias iam uenerit. VII
Quòd deficiente Iudæorum ſceptro, & miracula quoque templi pariter defecerint. VIII
Secunda ratio, ſumpta ex templi ſecundi deſitione: quòd primi aduentus Meſſiæ tempus iam præterierit, & quòd Meſſias ipſe ante templi ſecundi euerſionem, uenturus erat. IX
Obiectionis Iudæorum confutatio, & prophetiæ ipſius Hagæi catholica explanatio, iuxta ipſorummet gloſſas, ac rationis ſupradictæ confirmatio per Ieremiam. X
Quòd prope finem ſecundi templi natus eſt Meſſias. XI
Oppoſitionis Iudæorum improbatio, inſaniæq; ipſorum redargutio, qui Meſſiam diu iam natum fuiſſe, fatentur: ſed nondum ueniſſe, aiunt. XII
Tertia ratio, qua probatur primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriſſe, ſumpta ex loci aſſignati uaſtatione. XIII
Quarta ratio, efficaciter demonſtrans primi aduentus Meſſię tempus iam præteriſſe, ſumpta ex determinati temporis præteritione, per Danielis uaticinium, ſecundum Talmudiſtarum expoſitiones: & primò quomodo accipiendæ ſint ſeptuaginta Danielis hebdomades, tempus Meſſiæ præfixum continentes. XIIII
Quòd præfixum ſeptuaginta harum hebdomadarum tempus, ſecundum Hebræorum computationem, in Domino noſtro Ieſu Chriſto præciſe impletum ſit. XV
Quòd ſecundum noſtras quoque hiſtorias tam Græcas quàm Latinas, præfixum Meſſiæ tempus in ſeptuaginta his hebdomadibus contentum, præciſe in Chriſti morte conſummatum ſit. XVI
Contra obſtinatam Rabbi Selomonis, & Rabbi Leui, aliorumq; iuniorum Iudæorum temeritatem & inſaniam, impudentiſſimè Danielis uerba peruertere conantium. XVII
Vera atque catholica ipſius prophetiæ Danielis explanatio, per Iudæorum ſcripturas. XVIII
Quòd tempus determinatum aduentus Meſſiæ ab Eſaia inſinuatum, iam

iam præterierit,& in Domino noſtro Ieſu Chriſto completum ſit. Caput XIX
Quòd tempus quoque aduentus Meſsiæ præfixum,à priſcis Talmudiſtis traditum, iam tranſierit, ac in Domino noſtro Ieſu Chriſto conſummatum ſit. XX
De duobus falſis Meſsijs,quos Iudæi ob temporis præfixi aduentus Meſsiæ præteritionem,poſt Chriſtum paſſum receperūt:& quam ob rem primum à Veſpaſiano & Tito, deinde ab Hadriano tam acriter puniti fuerint. XXI
Quinta ratio, qua oſtenditur primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriſſe,accepta ex Iſraelitici populi punitione:& quòd Iudæi in aduentu Meſsiæ ob mortem quam ei illaturi erant,multiplici pœna mulctandi eſſent. XXII
De peccatis Iudæorum tempore primi & ultimi templi commiſſis,& de morte Zachariæ & Eſaiæ prophetæ:& quæ fuerit huius nouiſſimæ captiuitatis eorum cauſa:deq; odio gratis,quo Chriſtum proſequuti ſunt. XXIII
Confirmatio præmiſſorum, ex Meſſiæ uenditione, & mercatione. Caput XXIIII
Sexta ratio,oſtendens primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriſſe,fundata ſuper Romani Imperij ſubiectionem:& primum,quòd Meſſias Romanorum Imperium ſibi ſubacturus erat. XXV
Quòd Meſſias uniuerſo orbi dominaturus erat,& de uniuerſali domini noſtri Ieſu Chriſti regnò. XXVI
Quòd Chriſtus uerè ſibi Romanorum ſubegit imperium,& de Romani Pontificis atque Imperatoris uniuerſali dominio. XXVII
Iudaicæ oppoſitionis improbatio. XXVIII
Septima ratio,qua primi aduentus Meſſiæ tempus præteriſſe demonſtratur,ſumitur ex idololatrici cultus ceſſatione,& quòd in aduentu Meſſiæ idololatria penitus ceſſatura erat. XXIX

QVINTI LIBRI CAPITA.

IVniorum Iudæorum obiecta,quòd Ieſus Nazarenus Meſſias non fuerit,quum Meſſias ipſe nondum uenerit. Caput I
Ad primum Iudæorum obiectum,quòd Meſſias in fine dierum uenturus erat. II
Ad ſecundum Iudæorum obiectum, quòd nondum uenerit Meſſias, quia nondum mons domus Domini ſuper montes & colles eleuatus eſt. III
Ad tertium Iudæorum obiectum, quòd Ieſus Nazarenus non fuerit Meſſias,quia ad eum omnes gentes non fluxerunt. IIII

Ad quartum Iudæorum obiectum, quòd Meſſias nondum uenerit, quia Gentes nondum dixerunt, Venite, aſcendamus ad domum dei Iacob. V
Ad quintum Iudæorum obiectum, quòd Meſſias nondum uenerit, quia nondum arma bellica in agriculturæ inſtrumenta ſunt conuerſa. VI
Ad ſextum Iudæorum obiectum, quòd Meſſias nõdum uenerit, quia nondum pax ſine fine uenit. VII
Ad ſeptimum Iudæorum obiectum, quòd Meſſias adhuc non uenerit, quia nondum feræ eſum carnium deſerentes, ac omni feritate depoſita, cum animantibus manſuetis accubuerunt. VIII
Ad octauum Iudæorum obiectum, quòd Meſſias adhuc non uenerit, quia nondum ipſi in terram ſuam congregati ſunt. IX
Ad nonum Iudæorũ obiectum, quòd Meſſias nondum uenerit, quia tertium templum non eſt adhuc ædificatum. X
Ad decimum Iudæorum obiectum, quòd Meſſias nondum uenerit, quia adhuc ipſi non ſunt ſaluati. XI
Ad undecimum Iudæorum obiectum, quòd Meſſias adhuc non uenerit, quia nondum Gog interemptus eſt, neq; Magog expugnatus. XII
Ad duodecimum Iudæorum obiectum, quòd Ieſus Nazarenus non fuerit uerus Meſſias, quia non reliquit poſt ſe ſemen, nec habuit filios. XIII

SEXTI LIBRI CAPITA.

QVòd nullus futurus erat ſaluator & redemptor niſi Deus, qui ſe ipſum humanæ redemptionis precium daturus erat. I
Quòd iſte ſaluator & redemptor debebat eſſe Meſſias. II
Quòd redemptor ad hoc quòd eſſet perfectus redemptor, Deus & homo eſſe debebat. III
Quòd ſaluatio atque redemptio per Meſſiam facienda, ſpiritualis futura erat. IIII
De peccato originali, quo propter peccatum primorum parentum, totum humanum genus corruptum fuit, & quid eſt peccatum originale ſecundum Hebræos, & quo nomine ipſum appellant. V
Quòd omnes patres ueteris inſtrumenti quantumcunque ſancti, propter originale peccatum uſque ad Meſſiæ aduentum, rei atque deo culpabiles fuerint. VI
Quòd propter peccatum originale ante Meſſiæ aduentum omnes homines ad infernum deſcenderint, & quibus nominibus apud Hebræos infernus nuncupetur. VII

Quòd patriarchæ quoque ac prophetæ, cæteriq; ſancti patres ueteris inſtrumenti, uſque ad Meſſiæ mortem, omnes ad infernum deſcenderint. VIII
Quòd ſancti patres in inferno à diabolo, deo permittēte, propter Adæ peccatum detinebantur, & de limbo ad quem deſcendebant. IX
Quòd animæ electorum non poterant, nec debebāt niſi à Meſſia deo & homine ex inferno liberari. X
Quòd per Meſſiam & uniuerſum reparandum erat, & mors ipſa deſtruenda. XI
Quòd angelorum quoque ruina per Meſſiam inſtaurari debebat. XII
Quòd ſummo deſiderio ſancti Patres Meſsiæ deſiderarint aduentum. XIII
Quòd non Iudæi tantum, ſed Gentiles quoque per Meſſiam redimendi atque ſaluandi erant: nec tamen omnes ſiue Iudæi, ſiue Gentiles, ſed ij dumtaxat ex utriſque, qui ipſum & recepturi & confeſſuri eſſent. XIIII
Quòd ad deſignandam tum Iudæorum, tum Gentilium ſaluationem per Meſſiam futuram, ex utriſque Meſſias ipſe prodire uoluit. XV
Quòd mundus per peccatorum remiſſionem ſaluandus erat, & de generali peccatorum remiſſione, quæ per Meſſiam fieri debebat. XVI
Quòd per lignum crucis, mundi ſiue humani generis ſaluatio fieri debebat. XVII

SEPTIMI LIBRI CAPITA.

QVòd mater Meſſiæ ab æterno fuerit à deo præuiſa filium eius conceptura, atque Meſsiam uerum Deum & hominem paritura. Caput I
Quòd amore matris Regis Meſſiæ & filij eius, Deus mundum creauerit, quia præuiderat ipſos à peccato Adæ immunes futuros. II
Quòd mater Meſſiæ non fuit in peccato originali concepta, & quòd ipſa fuit ante peccatum Adæ ſecundum materiam creata, & caro ipſius ſemper ab omni macula peccati præſeruata. III
Ad primam Hogoſtrati obiectionem, & quòd mater Meſſiæ fuit prima in genere humano creatura, eſtq; omnium hominum mater, atque cunctis angelis ſuperior, ſecundum priſcorum Talmudiſtarum ſententiam. IIII
Ad ſecundam Hogoſtrati obiectionem, & quòd opinio de immaculata glorioſæ Virginis conceptione uetuſtiſſima eſt. V
Ad tertiam Hogoſtrati obiectionem, ubi quòd mater Meſſiæ abſque originali peccato concipienda eſſet, naturalibus rationibus probatur. VI

Ad quartam Hogoſtrati obiectionem,ubi concluſio de immaculata uirginis conceptione,ſeptem theologicis ſimul ac naturalibus confirmatur rationibus. VII
Ad quintam Hogoſtrati obiectionem, & quòd intemerata mater Meſſiæ abſque libidine & concupiſcentia genita ſit. VIII
Ad ſextam Hogoſtrati obiectionem,& quòd merito paſſionis Chriſti exhibendæ,fuerit uirgo glorioſa à peccato originali modo nobiliſſimo redempta. IX
Ad ſeptimam Hogoſtrati obiectionem,& quòd uirgo glorioſa nunquam ægrotauerit,nec unquam menſtrua paſſa fuerit:& quam ob rem obierit,& quòd mortua,ſtatim reſurrexerit. X
Quòd propter matrem Meſſiæ uocatus fuerit Iſrael populus Dei peculiaris. XI
Quòd mater Meſſiæ ex ſtirpe regia Dauid, & tribu Iuda proditura erat: ubi Matthæus & Lucas Chriſti genealogiam deſcribentes, optime concordantur. XII
Quòd mater Meſſiæ Maria uocari debebat. XIII
Quòd mater Meſſiæ uirgo futura erat,& de omnimoda eius uirginitate,uidelicet ante partum,in partu,& poſt partum. XIIII
Oppoſitionis recentiorum Iudæorum matris Meſſiæ uirginitatem impugnantium,confutatio. XV
Quòd mater Meſſiæ ſpirituſancto cooperante,dei filium conceptura erat. XVI
Quòd mater Meſſiæ prophetiſſa eſſe debebat, prophetas omnes excellens. XVII
Quòd mater Meſſiæ ſedes Dei futura erat,ſuper quam diuina maieſtas ſedere debebat. XVIII

OCTAVI LIBRI CAPITA.

QVòd Meſſias ſecundum carnem ex Iacob & cæteris patribus per lineam rectam deſcenſurus erat. I
Quòd Meſſias nouo modo naſciturus erat,hoc eſt abſque uiri ſemine,ſiue de matre abſque patre. II
Quòd reges gentium ad Meſſiam adorandum uenturi erant,ei munera deferentes. III
Quòd Meſſias ex Ægypto reuocandus erat,quo poſt natiuitatem ſuam Herodem fugiens,profecturus fuerat. IIII
Quòd Meſſias miracula propria uirtute facturus erat,& de miraculis domini noſtri Ieſu Chriſti & diſcipulorum eius,ex Talmud. V
Quòd miracula domini noſtri Ieſu Chriſti diſcipulorumque eius nullatenus negari poſſunt. VI

Quod

Quòd Meſſias propheta eſſe debebat. VII
Quòd Meſſias pœnitentiam docturus erat. VIII
Quòd Meſſias pauper & humilis eſſe debebat. IX
Quòd Meſſias paſſiones multas ſubiturus erat, ac Deus quoque multa paſſurus. X
Quòd Meſſias tormenta acerbiſſima uoluntariè propter humanum genus ſuſcipere debebat. XI
Quòd Deus percuſſiones, opprobria, contumelias, ac etiam mortem paſſurus erat. XII
Quòd Meſſias in ſua paſſione uendendus, exprobrandus, flagellis colaphisque cædendus, probris contumelijsque innumeris afficiendus, ac purpura induendus, ſpinisque coronandus erat. XIII
Quòd paſſionis Meſſiæ myſterium expreſſe atque diſtincte ab Eſaia prænunciatum fuerit. XIIII
Obiectionis recentiorum Iudæorum, Eſaiæ uerba falſò exponentium confutatio, per ueterum Talmudiſtarum expoſitiones. XV
Confutationis prædictæ confirmatio, per Chaldaicam Rabbi Ionathæ paraphraſin in eadem Eſaiæ uerba. XVI
Quòd Deus in cruce ſuſpendendus erat, crucique affigendus, & ille eſt Meſſias, qui morte crucis moriturus fuerat. XVII
Ad Iudæorum obiectum reſponſio, qui ideo Chriſtum Deum non fuiſſe aſſerunt, propterea quòd in cruce ſe à Deo derelictum clamauerit. XVIII
Quòd Meſſias in ſua morte felle & aceto potandus erat, eoque moriente tenebræ ſuper omnem terram fieri debebant. XIX
De merito effuſionis ſanguinis & mortis Meſſiæ. XX
Quòd Meſſias ad infernum deſcenſurus eſſet, omnesque electos inde educturus. XXI
Quòd Meſſias tertio die à mortuis reſurgere debebat. XXII
Quòd Meſſias in cœlum aſcenſurus erat, ducens ſecum eos, quos de inferno liberare debebat. XXIII
Quòd Meſſias ad dexteram Dei patris ſeſſurus eſſet. XXIIII
Quòd Meſſias ſpiritum ſanctum ſuper apoſtolos, ac alios in ſe credentes, miſſurus erat. XXV

NONI LIBRI CAPITA.

QVòd omnes Dei promiſſiones cum conditione Iudæis factæ fuerint: uidelicet, ſi Meſſiam reciperent, eique obtemperarent. Caput I
Quòd ualde pauci ex Iudæis ſaluandi erant, reliqui uero occidendi, deſtruendi, atque diſſipandi. II

Quòd

Quòd Iudæi qui Meſſiam non erant recepturi,ſcripturarum intelligentiam perdere debebant,tanquam fatui & aſini abſq; ſenſu permanſuri. III

De perpetua Iudæorum reprobatione, & quòd tanquam Dei inimici,de domo Dei expellendi erant. IIII

Quòd Iudæi nunquam amplius in terram ſuam regreſſuri ſunt,neque eam poſſeſſuri. V

Quòd Iudæi abſque principe,abſque ſacrificio,& abſque Deo,eorum exigente perfidia,uſque ad mundi finem eſſe debebant. VI

Quòd ſicuti Hebræi in Iſrael & Iuda diuiſi fuerunt,ita tempore Meſſiæ,fieri debebat eorum in Iudæos perfidos & ueros Chriſtianos diuiſio. VII

Quòd Iudæi ideo deſtruendi erant,quia Deum uerum eſſent proditurí,ac negaturi. VIII

Quòd ideo Iudæi perdi,in æternumq; damnari debebant,quia legem Meſſiæ non eſſent recepturi. IX

Quòd idcirco quoque reprobandi,atque in perpetuo Dei odio permanſuri erant,quia Ieſum uerum Meſſiam,& Mariam matrem eius iugiter negaturi,ac blaſphematuri eſſent. X

Quòd ſi Iudæi de peccato ſuo pœnitentiam agere uellent,perfidiamq; deponere,ilicò redempti eſſent,atque à captiuitate liberati,ac Meſſiam ſaluatorem haberent. XI

Quòd gentiles Meſſiæ adhærere debebant. XII

Quòd gentiles Meſſiam recipientes,à Deo diligendi eſſent,ac populus Dei electus eſſe debebant. XIII

Quòd omnes dignitates olim Iudæis conceſſæ,ab eis auferendæ eſſent,& gentilibus Meſſiam recepturis,tanquam uero & electo Dei populo concedendæ. XIIII

DECIMI LIBRI CAPITA.

QVòd Meſſias legem diuinam nouam perfectiorem quàm ueterem,inſtituturus erat,quam Gentiles ſuſcipere debebant. I

Quòd Meſſias ſacramentum baptiſmi inſtituere debebat,per quod circumciſio euacuanda erat. II

De pœnitentiæ ſacramento,quòd Meſſias per uocalem confeſſionem in remiſſionem peccatorum inſtitutus erat. III

Quòd Meſſias nouum ſacrificium inſtituturus erat,in quo ipſe panis & cibus eſſe debebat. IIII

Quòd ſacrificium hoc non in pane ſolo,ſed in uino quoque inſtituendum erat,per quod omnia ſacrificia ueteris Legis ceſſare debebant. V

Quòd

Quòd Meſſias in hoc ſacrificio panem in corpus ſuum,& uinum in ſanguinem ſuum tranſſubſtantiare debebat. VI
Quanta futura eſſet huius ſacrificij efficacia,& quanta ſacerdotum illud pertractantium dignitas,qualiſq; uita. VII

VNDECIMI LIBRI CAPITA.

QVòd lege Meſſię adueniente,lex Moſaica in cunctis cęremonialibus ceſſatura erat. Caput I
Quomodo & quare Chriſtus legem ueterem impleuerit. II
Rationum Iudæorum confutatio, & quòd lex Moſaica mutabilis erat. III
Quòd lex Iudæorum ſæpenumero mutata ſit. IIII
Refelluntur Iudæorum obiecta, legem ueterem etiam quo ad cæremonialia permanſuram fuiſſe,per ipſius legis teſtimonia probare conantium. V
Quòd cæremonialia omnia ueteris legis præcepta erant non bona, non tamen mala. VI
Quòd circumciſio tempore Meſſiæ non carnalis,ſed ſpiritualis ſeruanda erat. VII
Quòd ſabbatum quoque in diebus Meſſiæ ſpiritualiter tantum ſeruari debebat. VIII
Obiectionum Iudæorum ſolutio,quibus oſtendere conantur,ſabbatum à Chriſtianis quoq;,atque à cæteris omnibus,nedum ab ipſis Iudæis literaliter ſeruari debere. IX
Quòd ſabbatum apud Iudæos multoties diſſolutum fuerit. X
Quòd Iudæorum etiam ſacrificia tempore Meſſiæ ſpiritualiter tantum ſeruanda erant. XI
Quòd omnia quæ ſecundum ueterem legem immunda erant,tempore Meſſiæ munda eſſe debebant,& carnes porcinæ licitè comedi poſſent. XII
Quòd ueteris legis literalis obſeruatio fuit Iudæis per Romanos prohibita,& poſtea per diabolum eis reſtituta. XIII

DVODECIMI LIBRI CAPITA.

QVòd ſecundus Meſſię aduentus,circa mundi finem erit. I
Quòd futura ſit generalis mortuorum reſurrectio. II
Quòd generalis mortuorum reſurrectio in fine mundi futura, per Meſſiam fiet. III
Quòd poſt generalem reſurrectionem, omnes homines uno linguæ loquentur idiomate,& quod erit illud. IIII

Quòd

Quòd generale iudicium per Meſſiam fiet, qui in forma humana glorioſa iudicaturus eſt. V
De æterno præmio, quod iuſti poſt uniuerſale iudicium ſunt habituri. VI
Quòd ipſemet Meſſias poſt uniuerſale iudicium erit æterna merces & præmium iuſtorum. VII

Indicis Capitum
Finis.

De antiquis & authenticis Iudæorum ſcripturis. Caput primum.

GALATINVS.

AD IVDÆORVM PERFIDIAM PER Talmudicas eorum ſcripturas cõuincendam, ante omnia ſcire opus eſt, duplex apud eos eſſe dogmatum genus, quibus & nũc & olim ipſorum Synagoga inniti nunquam deſtitit. Quorum alterum quidem תורה שבכתב tora ſcebichetab, hoc eſt, legem quæ in ſcripto eſt, uel quæ ſcripto tradita eſt, uocant. Alterum autem תורה שבעל פה tora ſcebeal pe, id eſt, legem quæ in ore eſt, ſiue quæ ore tradita eſt, appellant. Quam quidem nihil aliud eſſe aiunt, quàm ipſius legis explanationem, quam Moſi unà cum lege traditam fuiſſe aſſerunt. Nam, ut priſci Talmudiſtæ teſtantur, in primo eius libri capite, qui ברכות berachoth, id eſt, benedictionum dicitur, eodem ſpiritu Moſes & legem, & ipſius legis expoſitionem in monte Sinai accepit. Ipſa autem legis explanatio ad geminum tendit ſenſum: literalem ſcilicet, & ſpiritalem, ſiue myſticum: quorum neutrum Moſem ſcripſiſſe affirmant, ſed utrunque uerbo tradidiſſe. Et hanc legem eam eſſe dicunt, de qua בפרקי אבות bepirke auoth, id eſt, in capitulis patrum, ita legitur, משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה Quod eſt, Moſes accepit legem de Sinai, & eam tradidit Iehoſuæ: Iehoſuas autem ſenioribus: Seniores autem prophetis: Prophetæ uerò uiris Synagogæ magnæ. Huiuſmodi autem traditio (ut ex uarijs Talmudiſtarum colligitur uoluminibus, utque à Rabbi Moſe Ægyptio in ſui Deuteronomij initio fertur) hoc ordine fieri contigit. Iehoſuas enim cùm hanc legis expoſitionem à Moſe accepiſſet, eam Pinhæ Eleazari filio tradidit, qui & Aharon ex filio nepos erat: & à nobis corrupto nomine, Phinees dicitur. Phinhas autem Heli ſacerdoti. Heli autem Semueli prophetæ ac ſacerdoti. Semuel autem Dauid Regi. Dauid autem Achiæ prophetæ. Achias autem Eliæ prophetæ. Elias autem Eliſæo prophetæ. Eliſæus autem Ioiadæ Pontifici. Ioiadas autem Zachariæ prophetæ. Zacharias autem Hoſeæ prophetæ. Hoſeas autem Hamos prophetæ. Hamos autem Eſaiæ prophetæ. Eſaias autem Micheæ prophetæ. Micheas autem

Ioeli prophetæ. Ioel autem Nahum prophetę. Nahum autem Habacuc prophetæ. Habacuc autem Sephoniæ prophetæ. Sephonias autem Ieremiæ prophetæ. Ieremias autem Baruch ſcribæ. Baruch autem Ezræ ſacerdoti, ac ſcribæ. Hucuſq; præter Bibliam, quam מקדשיה Macdeſciya, hoc eſt, rem ſanctam Dei uocant, ſcripturam aliam Iudæos habuiſſe non legimus: cùm ad ea uſq; tempora, nemo quicquam de legis expoſitione literis commendaſſe, compertus ſit. CAP. Vt autem neminem ex noſtris lateat, quos libros Iudæi tanquam ſacros ac diuinos recipiũt, dic obſecro, quónã pacto מקדשיה Macdeſciya, id eſt, biblia ipſa, apud

Bibliæ diuiſio ſecundum Hebreos. eos diſtinguatur? GAL. Bibliã Iudæi (ut ipſe noſti) & ארבעה ועשרים Arbaa ueeſrim, id eſt, quatuor & uiginti, eo quòd tot contineat libros, appellant. Eam nanq; in quatuor diuidunt partes. Quarũ prima, quam

Humas. ipſi תורה Tora, id eſt legem, ſiue חומש Humas, id eſt, quinarium uocant, Græci uerò Peutateuchon nuncupãt, quinq; cõtinet libros. Quos ab ipſorũ principijs denominant. Nam librum quidẽ Geneſeos בראשית

Bereſcith. bereſcith, quod idẽ eſt quod In principio, appellãt. Exodum ואלה שמות Veelle ſcemoth, id eſt, Et hæc ſunt nomina. Leuiticum ויקרא Vaicra, id eſt, Et uocauit. Numerum במדבר סיני Bemidbar Sinai, id eſt, In deſerto Sinai. Deuteronomium uerò אלה הדברים Ellehadeuarim. i. Hęc ſunt

Secunda pars. uerba. Secunda uerò pars libros comprehendit quatuor, quos נביאים ראשונים Neuijm riſſonim, id eſt, prophetas primos, nuncupant. Qui quidem ſunt יהושע Iehoſuas, qui apud nos Ioſue dicitur, שופטים Sophtim, id eſt, Iudicum, שמואל Semuel, qui apud nos primum & ſecundum librum Regum continet, מלכים Melachim, id eſt, Regum,

Tertia pars. qui apud nos tertium & quartum Regum libros complectitur. Tertia autem pars, quatuor quoq; continet libros. Quos & נביאים אחרונים Neuijm Aharonim, id eſt, Prophetas poſtremos dicunt. Hi autem ſunt, Eſaias, Ieremias, Iehezkel, qui à nobis Ezechiel dicitur: & liber xij. Pro-

Quarta pars. phetarum, quos nos minores dicimus. Quarta deniq; pars, quam ipſi כתובים Chetuuim, id eſt, Agiographorum uocant: undecim continet libros. Quorum primus דברי הימים Dibre haiamim, id eſt, uerba dierum prenotatur: quem nos Gręco uerbo Paralipomenôn appellamus. Secundus eſt תהלות Tehilloth, ſiue תהלים tehillim, uel per ſyncopam תלים Tillim, id eſt, hymnorum: tametſi tillim aceruos quoq; ſignificet, cuius ſingulare eſt תל tel, quod idem eſt quod aceruus. Quod neque etiam à propoſito uacat, quum Pſalmi ſint quaſi quidam ſententiarum acerui. Quem quidem librum, nos Græca uoce Pſalteriũ dicimus. Tertius eſt משלי שלמה Misle Seelomo, id eſt Prouerbiorũ, ſeu potius Parabolarum Selomonis. Quartus איוב Iiob, quem nos corrupto uocabulo Iob nuncupamus. Quintus רות Ruth. Sextus קהלת Coheleth, id eſt, concio, ſeu concionatio: quem nos Eccleſiaſtem uocamus. Septimus איכה Echa, id eſt, Quomodo: qui à nobis Lamentationũ, uel Trenorum

liber

liber inſcribitur. Octauus שיר השירים Scir haſcirim, id eſt Canticum canticorum. Nonus אסתר Eſter. Decimus דניאל Daniel. Vndecimus poſtremò עזרא Ezras, quem cum Nehumia unum computant librum. Hos igitur duntaxat quatuor & uiginti, quos enumerauimus libros, Iudæi tanquam ſacros & diuinos habent. Librum enim Iehoſuæ Syrach, & Iudith, & Tobiam, primumq́ Machabæorum licet habeant, non tamen inter uiginti quatuor connumerant. Tertium & quartũ Ezræ Hebraicos adhuc ipſe non uidi: quidam tamen ex ipſis aiunt, eos nuper inuentos Conſtantinopoli reperiri. Secundum uerò Machabæorum, & Philonis Hebræi librum, qui ſapientia Selomonis dicitur, nuſquã apud Hebræos reperi, ſed tantum Græcos uidi. Hymnum præterea trium pue rorum, & Suſannæ, ac Belis, draconisq́ hiſtorias, quæ nos apud Danielem habemus, ipſi nuſquã habent. Hæc ideo dixi, ut ſcire ualeamus, quos libros Iudæi tanquam authenticos approbent. Præter prædictos igitur quatuor & uiginti libros, nihil ſcripturæ apud Iudæos uſq; ad Ezræ tempora extitiſſe, certum eſt. Ipſa enim legis cõmentaria tam literalia, quàm ſpiritalia, ſiue myſtica ab ipſo Moſe legislatore, ad Babylonicã uſq; trãſmigrationem, ſolo ſuccidaneo quodam ordine (ut dictũ eſt) inter prophetas & ſapientes pandebantur. Poſt Babylonicã uerò captiuitatem, ipſo Ezra legem quæ in urbis Ieroſolymæ, templiq́ euerſione cõbuſta fuerat, reſcribente: cæteri ſapientes, ipſius legis expoſitionẽ ſcribere cœperunt. Ne ſi fortè aliud eiuſdem urbis excidiũ fore contingeret, in quo ſapiẽtes omnes perituri eſſent, unà cum eis & ipſa legis explanatio periret. Quo profectò factum eſt, ut omnes illi ſapientes, quos à Babylonica tranſmigratione uſq; ad primã Talmudici codicis ſcriptionem eſſe cõtigit (qui & in ipſis פרקי אבות pirke auoth, id eſt, capitulis patrũ uiri magnæ Synagogæ appellantur) legemq́ docuiſſe conſtat, uerbo pariter & ſcripto eiuſdem legis expoſitionem auditoribus ſuis tradiderint. Quorũ tanta eſt apud Iudæos autoritas, ut eorũ ſcripta ex quibus poſtmodum confectus eſt Talmud, primum poſt prophetas locum obtineãt. Neq; tamen immeritò, cùm eorũ doctrina à prophetis ipſis, quorũ ipſi et diſcipuli & ſucceſſores fuerũt, eis immediatè tradita fuerit. Quare neq; mirum eſt, ſi ex ipſis ij qui Chriſti præceſſerunt aduentũ, legem prophetasq́ exponẽtes, infinita penè ac admodũ mira de Chriſto, deq́ Chriſtianæ fidei ueritatibus ſcripto tradiderint, quæ omnia Talmudicis libris ſparſim inſerunt.

De Priſcis Iudæorum ſapientibus, uiris magnæ Synagogæ nuncupatis. Capue II.

CAPNIO.

Velim & horum quoq; ordinem quo alter alteri in docenda lege ſuccedebant, patefaceres. GAL. Quemadmodũ & in multis ipſius Talmud locis liquidò patet, & Rabbi Moſes Ægy-

ptius in ſui Deuteronomij principio refert, Ezras ipſe legis doctor, ipſius legis expoſitionem Simoni Pontifici, qui & Iaddus dictus eſt, tradidit. Hic ille Iaddus eſt, qui cum audiſſet Alexãdrum Macedonem capta Gaza, Ieroſolymã uerſus iter arripuiſſe, nõ paruo pauore ac timore corripi cœpit. Propter priorem enim contumaciã, ipſius regis indignationem pertimeſcebat. Quo circa per uiſionem nocturnã diuino monitus eſt oraculo, ut alij quidem ueſte alba, ipſe uerò, ac reliqui ſacerdotes legitimis induti ſtolis, indignanti Imperatori cùm non longè ab urbe ipſa eſſet, occurrerent. Quod cum feciſſent, Alexander ut uidit ipſum principem ſacerdotũ hyacinthina atq; aurea ornatũ ſtola, ac ſuper caput & cydarim, & auream laminam, in qua nomen Dei τετραγράμματον ſcriptũ erat, geſtantẽ: cum ilicò ſolus adijt, ac nomen Dei adorauit, ipſumq; Põtificẽ primum ueneratus eſt. Quod cùm uidiſſent reges Syriæ, cæteriq; omnes qui cum eo erant, uehemẽter obſtupuêre. Nemo tamen niſi Parmenio auſus eſt eum interrogare, cur cæteris omnibus eum adorantibus, ſolum Principem ſacerdotum ipſe adoraſſet. Cui reſpõdens: Non (inquit) hunc, ſed Deum cuius principatu ſacerdotij fungitur, adoraui. Hunc enim per ſomnium, quum adhuc in Macedonia eſſem, mecumq; quemadmodum Aſiam uincere poſſem, cogitarem, huiuſmodi cum habitu conſpexi. Qui & me ut nequaquam negligerem, ſed confidenter tranſirem, monuit: ſeq; eo exercitum perducturum, Perſarumq; potentiam mihi traditurũ, pollicitus eſt. Ideo ipſum pronus adoraui. Exinde enim me diuino iuuamine directum, Dariumq; uiciſſe, Perſarum quoq; uirtutem ſoluiſſe, arbitror. Propterea & omnia etiam quę meo in corde uerſantur, quæq; à me ſperantur, prouentura confido. Is autem Iaddus ſiue Simon (ut eò unde digreſſus ſum, redeam) ipſam legis explanationem Antigono patria Sichæo tradidit. Antigonus autem Ioſepho Ioannis filio, & Ioſepho Iohezeris filio. Hi autem Nitæo Arbolenſi, & Iehoſuæ filio Perahiæ, Cuius auditorem Ieſum noſtrum redemptorẽ fuiſſe, Iudęi iuniores falſò affirmant. Sed eos apertè mentiri (ut alibi latiùs dicemus) ex eo palàm oſtenditur. Quod ab Hircano primo, cuius temporibus Iehoſuas iſte claruit, uſque ad Pilatum ſub quo Chriſtus paſſus eſt, CX fluxêre anni. Hi rurſus Nitæus & Iehoſuas legis expoſitionem Iudę filio Tibæi, & Simoni Satæ filio tradiderunt. Hi autem Semaiæ & Abatalioni. Hi uerò Hilleli & Samæo, de quibus multa præclara in libro Antiquitatũ refert Ioſephus. Floruit autem Hillel, ut in libri שבת Sabbath initio dicitur: anno ante templi ſecundi euerſionem centeſimo. & ut in בבא בתרא Baua bathra legitur, lxxx habuit diſcipulos, omnes excellẽti ingenio, ac doctrina præditos. Qui omnes ratione diſciplinæ filij eius ſunt nuncupati. Adeoq; præſtantes fuerunt, quòd (ſicuti ibidem legitur) eorũ xxx quidem, ut diuinitas ſuper eos deſcenderet, digni erãt: quemadmodum Moſes ipſe fuerat. xxx uerò, ut pro eis ſol immobilis

Alexander Magnus Iudæorũ Pontificem adorauit.

Hillel.

ſtaret

ſtaret, uti Iehoſuas fuit. Cæteri autem uiginti mediocres ſunt appellati. Quorum maximus quidem Ionathas Vzielis filius extitit. Minimus ue rò omnium Ioannes Zachæi filius, quem Iudæi Raban Iohanan ben Zaccai uocant. Qui tamen (ut priſci Talmudiſtæ dixerunt) neq; ſcriptu ram, neq; Talmud, neq; cætera omnia uſq; ad uulpium exempla, ac dæ monum narrationes, ſcire prætermiſit. Si igitur iſte, qui omnium diſci pulorũ Hillelis minimus fuiſſe memoratur, tam magnus euaſit ſapiens, quid de cæteris cenſendum eſt? Hillel autem & Samæus legis expoſitio nem eidem Ioanni Zachæi filio, & Simeoni iuſto ipſius Hillelis filio, tra diderunt. Ordo iſte hactenus deductus ex patrum capitulis פרקי אבות Pirke auoth nuncupatis, elicitus eſt. Vbi poſtremus omnium Simeon iuſtus, qui Chriſtum ſuſcepit in ulnis, ponitur. Ex quo palàm profectò oſtenditur, in eo Iudaicæ Academiæ ſceptrum penitus defeciſſe. Rabbi tamen Moſes Ægyptius hunc docendi ordinem ulterius proſequutus, ait eundem Simeonem iuſtum Gamlielem cognomẽto ſenem, ad cuius pedes Paulus Apoſtolus legem didicit, auditorẽ habuiſſe. Is itaq; Gam liel fuit ille legis doctor, uniuerſæ Iudaicæ plebi obſeruandiſſimus, qui Petrum cum reliquis Apoſtolis, cum eos Princeps ſacerdotũ, & uniuer ſa concio interficere uellent, & excuſare, & à nece liberare omni conatu ſtuduit, dum pro eis orationẽ in concilio habens, hæc inter cętera dixit:

Simeon iuſtus

Gamliel cogno mento ſenex.

אנשי ישראל שמרו מה תעשו על אלו האנשים כי קודם אלו הימים היה טאודש
שהיה אומר דבר מה ואליו נגררו מספר אנשים קרוב לארבע מאות ונהרג הוא
וכל המאמינים בו נאבדו והיו לבלום ׃ אחר זה היה יהודה הגלילי בימי התוראה
והסית את העם אחריו והוא נאבד וכל הנגררים אחריו נתפרשו ׃ ועתה לכך אני
אומר לכם הבדלו מאלו האנשים ועזבו אותם כי אם מאנשים העצה הזאת או
המעשה יבטל אבל אם מהאל הוא לא תוכלו פן תראו מקבילים לאל ׃

Gamlielis oratio pro liberandis apoſtolis.

Hoc eſt, Viri Iſraelitæ, attẽdite uobis, quid acturi ſitis ſuper hominibus iſtis. Ante enim hos dies extitit Theodas, dicens ſe aliquid eſſe. Cui con ſenſit numerus hominum circiter quadringentorum. Et interfectus eſt, & omnes qui ei credebant perditi ſunt, atq; ad nihilũ redacti. Poſt hunc fuit Iudas Galileus in diebus profeſſionis, & auertit populum poſt ſe, & ipſe perijt, & omnes quotquot conſentiebant ei, diſperſi ſunt. Et nunc propterea ego dico uobis: Diſcedite ab hominibus his, & ſinite eos. Quoniam ſi ex hominibus eſt conſilium hoc, aut opus, diſſoluetur. Si ue rò ex Deo eſt, nòn poteritis diſſoluere illud, Ne fortè & Deo repugna re uideamini. Hæc Gamliel ille. Cuius deinde Rabã Simeon eius filius, qui poſtea ab Hadriano Cæſare occiſus eſt, auditor fuit. Qui poſtremo & filium ſuum nomine Iudam auditorem habuit. Quem Iudæi pro eius doctrinæ probitatiſq; excellentia, Rabbenum Haccados, id eſt, magi ſtrum noſtrum ſanctum cognominant. Fuit tamen & alius Rabbenus Haccados, qui tempore Romanorum, conſulum, & doctrina & ſpiritu prophetiæ claruit, ac multa & quidem mirãda de Chriſto ſcripſit. Quã obrem Iudæi recentiores nominis ſimilitudine decepti, illum hũc fuiſſe exiſtimant. Quo fit, ut hac uſi cautela, quæcunque ille futura de Chriſto

Rabbi Iudas, qui & Rabbenus haccados.

prædixit,negare contendant. Hi igit fere omnes,quos poſt Ezrã Iudaicæ Academiæ præfuiſſe cõmemorauimus: ac alij ex eorum auditoribus penè innumeri,multa de legis explanatione ſcriptis reliquerũt. Ex quibus poſt modũ Talmud cõfectus eſt. CAP. Rabbi Moſes Ægyptius in ſui Deuternomij exordio refert. Vſq; ad R. Iudã Simeonis filium, qui fuit anno poſt tẽpli ſecundi incendiũ. cxx. neminẽ quicq; de legis enucleatione ſcriptis tradidiſſe: ſed inter ſapientes ſibi inuicẽ ſuccedentes, ipſam oretenus duntaxat reuelatã fuiſſe. GAL. Verũ quidẽ eſt, Rabbi Moſem Ægyptiũ id aſſerere. Quod duas potiſſimũ ob cauſas ipſum feciſſe,putandũ eſt. Tum quidẽ, ut Meſſiæ arcana quæ in legis, propheta rumq; expoſitionibus ante Chriſti natiuitatẽ detecta fuerant, Chriſtianos laterent. Tum etiã, ut ſcripta poſteriorũ magis ex hoc Authentica redderent. Sed falſum eũ dixiſſe, ex eo manifeſte uideri poteſt. Quod multa de expoſitione tam legis, q; prophetarũ ante Chriſti ortũ ſcripta cõperiunt: uti in multis ipſius Talmud locis luculẽter apparet. Quod Iehoſuas quoq; Syrach qui temporibus Ptolomęi Euergetis primi floruit,clare teſtatur. Dum in eius libri procemio, qui apud nos Eccleſiaſticus, apud Hebræos uerò Misle.i. Prouerbia prænotať, ſic inter cætera ait: Multorũ nobis & magnorum per legẽ, & prophetas, aliosq; qui eos ſecuti ſunt, ſapientiã demonſtrata eſt: in quibus laudare oportet Iſraelem doctrinæ & ſapientiæ cauſa. Quoniã nõ ſolum ipſos loquentes neceſſe eſt eſſe peritos, uerum etiã extraneos poſſe & diſcẽtes, et ſcribentes doctiſſimos fieri. Et poſt pauca: Sed ipſa inquit lex & prophetæ cæteraq; aliorũ librorum, nõ paruã habent differentiã, quando inter ſe dicuntur. Nam in octauo & xxx. anno temporibus Ptolomęi Euergetis Regis, poſtq; in Ægyptum perueni, & cum multum temporis ibi fuiſſem, inueni ibi libros relictos nõ paruę neq; cõtemnẽdæ doctrinę. Quibus ex uerbis apertè colligiť, prĉter legẽ & prophetas, alios etiã libros apud Hebręos lõge ante Chriſti aduentũ ſcriptos fuiſſe. Cũ Ptolomęus ipſe Euergetes primus, cuius temporibus eiuſmodi libros ſe Iehoſuas iſte apud Ægyptum comperiſſe refert, per ducentos & nouem fermè annos ante Chriſti natalem, diem clauſerit extremum.

Iehoſuas Syrach.

De authenticis Iudæorum ſcriptoribus, qui Chriſti anteceſſerunt aduentum, ex quorum potiſſimum ſcriptis compactus eſt Talmud. Cap. III.

CAPNIO

EX ijs igitur, qui Chriſti præceſſerunt aduentũ, quinã præ cęteris legẽ prophetasq; enucleantes, ipſius Meſſiæ arcana ſcrip tis reſerarunt? GAL. Et ſi q; plurimi huius generis ſapientes extiterint, ne tamen tędio ſim, paucos quoſdã in medium afferã. Et primum quidem (ut eos qui anteceſſerãt, omittã) duos & ſeptuaginta interpretes illos adducã, qui nõ ſolũ Hebraica, Chaldęa, Gręcaq; lingua, ac omni diſciplinarum genere, uerũ ſpiritu ſancto quoq; inter cæteros claruerunt. Nã cũ anno ante Chriſti natiuitatẽ circiter ccl. rogatu Ptolomęi

Septuaginta interpretes.

lomæi Philadelphi Alexandriā ab Eleazaro Pontifice totā Bibliam in
Græcum eloquium traducturi, miſſi fuiſſent. Volens Ptolomęus ipſe
de ęditionis eorum puritate periculū facere, eos (ut nō Talmudiſtę mo
dò, ac Philo Hebręorū diſertiſſimus, ſed Auguſtinus quoq;, ac alij qui-
dam ex noſtris teſtantur) per duas & lxx. ſegregauit cellulas. Ipſi tamē
adeò in ſcribendo concordes fuerunt, ut nec in uerbo quidē diſcrepa-
rint, ſed una ſcribendi ſerie, uno uerborū literarumq; cōtextu, eodemq;
temporis momento, uniuerſum diuinū uolumen illud in Græcum ſer-
monem cōmutarint. Quod utiq; nō humanæ, ſed diuinæ aſcribendum
eſt uirtuti. Quare neq; dubiū eſt, eos alia quoq; ſpiritu ſancto inſpiran-
te, ad legis prophetarūq; explanationē, literis mandaſſe, in quibus mul-
ta eos de Chriſto dicere cōtigerit. Quod etiā pleroſq; alios tunc facere
potuiſſe, ex eo clarū eſt. Quod ſi ſeni duntaxat de unaquaq; tribu illi de
lecti fuerunt, rationi profectò cōgruum eſt, & alios plurimos eiuſdē ge-
neris uiros apud Hebręos tunc fuiſſe, qui legis prophetarūq; expoſitio
nes ſcriptis tradere potuiſſent. Quorū libros Iehoſuas Syrach (ut dictū
eſt) ſe apud Ægyptū inueniſſe refert. De quibus Iehoſuas eius auus u- *Iehoſuas Iehoſue Syrach auus.*
nus extitit. Qui eo tempore florens, imò (ut nōnulli exiſtimant) è ſep-
tuaginta duobus interpretibus unus exiſtens, multa memoratu digniſ-
ſima ſcripſit, quemadmodū Iehoſuas ipſe Syrach eius nepos atteſtatur,
dicens: Auus meus Iehoſuas poſtq; ſe amplius dedit ad diligentiā le-
ctionis legis & prophetarū, aliorūq; librorū, qui nobis à parentibus no
ſtris traditi ſunt: uoluit & ipſe aliquid horū quę ad doctrinā & ſapien-
tiam pertinēt, ſcribere, ut ea diſcere, eorumq; periti fieri cupiētes, magis
magiſq; animo attendāt, & ad legitimā uitā cōfirmentur. Quē & ipſe Ie *Iehoſuas Syrach.*
hoſuas Syrach poſtea imitatus, inter alia pręclarū librū illum ędidit, quē
nos Eccleſiaſticum appellamus: Hebręi uerò משלי Misle. i. Parabolas *Liber Eccleſiaſticus.*
denominant. Qui licet nō ſit de xxiiij. ſacræ ſcripturæ libris, magna ta-
men apud eos ipſius eſt autoritas. In quo quāuis de ſubditorū obedien
tia, de bonorū morum inſtitutione, deq; ſanctorū Patrum laudibus pręe
cipuè agat, plerumq; tamē de Meſſiæ diuinitate, ac diuini uerbi incarna
tione in eo fit mētio. Anno poſt modū ante Chriſti ortū clx. Ariſtobo- *Ariſtobolus Philoſophus Hebræus.*
lus ille peripateticę ſectę Philoſophus inſignis, cū natione Iudæus eſſet,
Ptolomęi Philometoris hortatu, in Moſem commentarios ſcripſit, ubi
multa de Meſſia pulchrè diſſeruit, Rabbi aūt Iodam, & Rabbi Ibba, nō
multo poſt multa ſcriptis de Meſſia tradiderunt. Poſt quos Rabbi Si- *Rabbi Simeon ben Iohai.*
meon filius Iohai permulta quoq; de Meſſia, deq; eius diuinitate egre-
gie ſcripſit. Cuius dicta Talmudica uolumina uoluentibus, frequenti-
ùs occurrunt. Librum quoque confecit, quem מחקר הסודות Mechkar
haſſodoth, id eſt, de inueſtigatione ſecretorum inſcripſit, in quo multa
de Meſſia (ut in ſequentibus patebit) retexit arcana. Is inſuper Com-
mentariorum libri Geneſeos, qui Hieroſolymorum ſecretiore lin-

gua conſcripti leguntur, autor fuiſſe creditur: ubi quàm plurima Chriſtianæ fidei myſteria lucidè panduntur. In ijs præterea quæ in Cabaliſtica facultate, cuius præ cęteris principatum meruit, ſcripto ędidit: inter cætera diuinitatis arcana, diuinæ trinitatis myſterium diſtinctè atq; clariſſimè inſinuat, ſæpenumero patrem & filium & ſpiritum ſanctum expreſſe nominans.

Rabbenus haccados.

Poſt quem Rabbenus Haccados, qui Latinè Doctor noſter ſanctus interpretatur, librum ſcripſit, quem גלי רזיא Gale razeya id eſt, reuelatorem ſecretorum nuncupauit, qui certè non ab re doctor ſanctus dictus eſt, cùm ſpiritu ſancto afflatus, ita planè eo in libro cuncta domini noſtri Ieſu Chriſti myſteria aperuerit, ut non futura prædixiſſe, ſed res geſtas tanquam Euangeliſta narraſſe, uideatur.

Rabbi Nehumia ben haccana.

Quem paulo poſt rabbi Nehumias Haccanæ filius, ſecutus, non ea tantum quæ à prophetis de Meſſia occultè tradita fuerant, lympidiſſimè patefecit, uerum etiam ſe ab eius aduentu per quinquaginta tantum annos procul eſſe aſſeruit. Vnde Haccanæ filio ſuo, quem Meſſiam ipſum uiſurum & ſperabat & gaudebat, ut eum de Meſſiæ myſterijs certiorem faceret, Epiſtolam ſcripſit, quam אגרת הסודות Iggheret haſſodoth. i. Epiſtolam ſecretorum appellari uoluit.

Ionathan ben Vziel.

Per idem fermè tempus (anno. ſ. ante Chriſti natalem circiter ſecundo & quadrageſimo) Ionathas Vzielis filius, Hilleliſq; auditor, atq; Simeonis iuſti, qui Chriſtum infantulum ſuſcepit in brachijs, condiſcipulus, totum uetus Inſtrumentum, in Chaldæã uertit linguam, atq; expoſuit, ita ſenſum è ſenſu traducens, & ita obſcuriſſima quęq; exponens uocabula: ut quæcunq; de Meſſia dubia & latenter ſcripta erant, certa atq; clariſſima reddiderit: adeò ut eius ęditio non tam interpretatio, quàm gloſſa atq; expoſitio uideatur, quam Hebręi תרגום Targum, id eſt, tranſlationẽ nuncupant.

Targum quid ſit.

Tantaq; apud eos eſt autoritatis, ut non ſolùm ei contradicere nemo audeat, ſed non minus quoq; fidei, quàm ipſi textui paſſim omnes eidẽ adhibeant: tum ob uiri ſanctitatem ac peritiam, tum maximè ob ipſius interpretationis expoſitioniſq; ueritatem. Ideo quotieſcunq; aliquid ambiguum, aut difficile intellectu, in textu ſacrorum librorũ inueniunt, ſemper ad eandem translationem, atq; enucleationẽ recurrunt. Vnde de eodem Ionatha, (ut in בבא בתרא baua bathra legitur) dixerunt Magiſtri, quòd in hora qua eidem æditioni & expoſitioni uacabat, ſi muſca aut quodcunq; uolatile ſuper eum, uel ſuper chartam uolaſſet, ilicò abſq; ulla eius aut chartę lęſione, cœlitus exurebatur.

Ankelos.

CAP. Negant plerią, Ionathan Pentateuchum in Chaldęum traduxiſſe: ipſum enim ab Ankelos proſelito traductum aiunt, quem Hebræi ſororis Titi Imp. filium fuiſſe aſſerunt: ut habetur in מסכת גטין maſcbeth ghittin. i. in tractatu libellorum repudij, in פרק perec. i. in capitulo, quod incipit הנזקין hannizakin. i. dãnificati.

Maſcbeth.

Alij Ionathã ipſum nequaquã Pſalterium traduxiſſe dicũt, ſed potius illud à R. Akilas, & à R. Ioſeph cęco, in Chaldæũ uerſum affirmãt: unde chald.

Pſalterÿ ęditionem,quam nunc Iudęi frequentius prę manibus habēt, quamꝙ Nebienſis Præſul in Pſalterijs poſuit, ipſi Rabbi Ioſeph cæco plurimi eorum aſcribunt. Ex quo inferunt, Ionathan totam Bibliā Chaldæam nō feciſſe. GAL. Totam proculdubio Bibliam Ionathas in Chaldæum (ut pręd ixi,& te non latere arbitror) tranſtulit. Sed translatio eius in Pentateuchum rariſſima eſt, idcirco ab ĳs qui eam nō uiderunt, negatur. Ego uerò ipſam ſemel uidi. Quæ ſic incipit,

מן אלא ברא יי ית שמיא וית ארעא: Ea autem quæ Ankelos eſt, ſic,

בקדמין ברא יי ית שמיא וית ארעא: Hic etiam Ankelos totam Bibliam in Chaldęum uertit atꝙ expoſuit. Cuius ęditio atꝙ expoſitio, quamuis nunc (pręterquàm in Pentateuchū) uix alicubi reperiatur, nō minoris tamen apud Iudęos eſt precĳ, ꝙ̄ illa de qua nunc meminimus Ionathæ. Quam etiam Targum appellant, quod Chaldaica quoꝙ ſit, ſicut & illa: & ſi utraꝙ Hebraicis ſcripta ſit elementis. Æditio quoꝙ ipſius Ionathæ in Pſalterium penes pauciſſimos eſt. Quam qui habent, pro uiribus occulunt, propter myſteria Chriſtianæ fidei quæ cōtinet. Simeon poſtremò Hillelis filius, quem ob eius pręcipuā ſanctitatem, Talmudiſtæ צדיק Symeon iuſtus. czadic.i.iuſtū cognominant, in quo (ut in פרקי אבות pirke auoth. i. capitulis patrum dicitur) academię magnę Synagogæ ſceptrum defecit, multa de Meſſia dixit. Et tandem cum in ultima ſenectute à ſpiritu ſancto reſpōſum accepiſſet, non uiſurum ſe mortem, niſi oculis Meſſiā Dei filium uideret, Chriſtū ipſum in ulnis ſuſcipiens, quæ de eo à ſpiritu ſancto edoctus, docuerat, ipſo pręſente cōfirmauit. Cuius egregia dicta talmudicis in libris ſparſim reperiuntur. Ex horū igitur omniū dictis, atꝙ aliorū ꝙ̄ plurimorū, qui eiſdē tēporibus ſuper legē & prophetas ſcribētes palā oſtenderūt, Dominū noſtrū Ieſum Chriſtū, & unicū omnipotentis Dei filiū, & uerū fore Meſſiā, totus fere Talmud compactus eſt.

De Iudæorum ſcriptoribus, quos paulò poſt Chriſtum paſſum eſſe contigit, & quid de ipſo ſenſerint. Cap. IIII.

HOGOSTRATVS.

CVm hi omnes quos ènumeraſti, Chriſti anteceſſerint aduentū, ac pleriꝙ eorū ſpiritu ſancto afflati fuerint, nemo prorſus negandum duceret, quòd legem prophetasꝙ exponendo, rectè de Meſſia ſcripſerint. Sed de ĳs quos poſt Chriſtū paſſum ſcribere cōtigit, quiꝙ obſtinatis animis in Iudaiſmo permanſerunt, neminē unquā ſiue legē, ſiue prophetas de Meſſia loquentes, rectè expoſuiſſe, ſed potius ad falſum ſenſum pro ſua pfidia extorſiſſe, clarū pfectò eſt. GAL. Quanquā id de Iudęis noſtri temporis, qui ſunt omniū gentis ſuæ immundiſſima fex, rectè dicatur: de priſcis tamen uniuerſaliter locum nō habet. Ex quibus nonnulli quidem iuxta uerum ſenſum prophetias de

Chriſto

Chriſto loquentes, rectè enucleare uidentur: nonnulli uerò de ipſo domino Ieſu, deq; Chriſtianis bene ſenſerũt, ut in utroruq; ſcripturis liquidò patet. Et ut cæteros nunc taceã, duos duntaxat, quorum apud Iudæos plurimum ualet autoritas, Philonem. ſ. ſacerdotali ex genere progenitum, & Ioſephum Matathiæ filium, exempli gratia adducã. Qui ſuis in codicibus Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum nõ modò confitentur, uerùm miris quoq; ac diuinis exornãt laudibus, eiusq; ſectatores maxima proſequuntur laude. Nã Philo quidem eo in libro, quem de uita noſtrorum, hoc eſt de uiris Apoſtolicis ſcripſit, primã ſub Marco Euangeliſta apud Alexandriã Eccleſiam deſcribens, Chriſti ſequaces mirum in modum honeſtauit, eos nõ ibi tãtum, ſed in multis quoq; prouincijs eſſe memorãs, eorumq; habitacula monaſteria dicẽs. Edidit inſuper egregium, ac certè diuinum uolumẽ illud, quod ſapientiæ Salomonis librũ uocauit. HOG. Quam ob rem librum hunc huiuſmodi titulo inſcribi uoluit? GAL. Nõ ab re profectò. Quod enim Selomo in Prouerbiorum libro ænigmaticè, ac parabolicè, & quaſi in uniuerſali, de Dei filio qui patris ſapiẽtia eſt, quandoq; futurum prædixit: Philo hoc in libro per eaſdem obſcuritatis & cælationis artes, id idem de eodem iam impletũ docet. Et ſi plerumq; nõ in uniuerſalitate (ut Selomo facit) maneat, ſed ad ipſam quam intendit particularitatẽ accedat, ſe (ut opinor) temperare nõ ualens, quo minus ueritatẽ quã proſequitur, pandat. Hoc autẽ exẽpli cauſa ex eo inter cætera manifeſtiſſime oſtenditur, quod Selomo cauendum præcipit, cùm ait, Fili mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Deinde ſequitur: Si dixerint, Veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini. Cum reliquis quæ ſequuntur. Quod totum quid aliud eſt, quàm id quod Philo tempore ſuo factum refert, dicens, Dixerunt impij apud ſe nõ rectè cogitantes: Cum cæteris quæ ſequunt. Et magis adhuc ad particularitatem deſcendẽs: Mittamus, inquit, lignum in panem eius. Vbi per lignum, crucem deſignauit: per panem uerò, ipſum Ieſum Dominũ noſtrum: panis parabolam ſumens ex parabola tunc (ut arbitror) ex ore ipſius Domini uulgata, dicentis, Panis quẽ ego dedero, caro mea eſt pro mundi uita. Ex quo per uerba eiuſdẽ Domini docet, in eo fuiſſe cõpletum, quod Selomo de eodem Domino dixerat quandoq; futurum. Cum ergo tam res utriq; ſubiecta, q; ars obſcuritatis & cælationis ſit eadem, & alia q̃ futuri & præteriti tẽporis differẽtia nulla accidat. Eas ob res liber iſte Philonis, ſapientia Selomonis rectè appellatur. Cũ & in eo ipſius Chriſti, qui & patris ſapientia eſt, & Rex pacificus dicitur, diuinitatem, innocentiam, ac paſſionem optimè inſinuet. Vnde ad increpandam Iudæorũ ingratitudinẽ, atq; impietatẽ, hæc in perſona eorũ, quos uel impios nuncupat, Græcè ait, ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι, καὶ ἐναντιοῦται τοῖς ἔργοις ἡμῶν, καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα νόμου, καὶ ἐπιφημίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα παιδείας ἡμῶν, ἐπαγγέλλεται γνῶσιν ἔχειν θεοῦ, καὶ παῖδα κυρίου ἑαυτὸν ὀνομάζει.

Philo Iudæorum diſertiſſimus.

Liber qui ſapientia Selomonis inſcribitur.

Hoc

Hoc eſt, Circumueniamus iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & aduerſatur operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, ac diffamat nobis delicta diſciplinæ noſtræ. Pollicetũ ſe ſcientiã habere Dei, & filiũ Domini ſeipſum nominat. Et poſt pauca infert, εἰ γάρ ἐστιν ὁ δίκαιος υἱὸς θεοῦ ἀντιλήψεται αὐτοῦ, καὶ ῥύσεται αὐτὸν ἐκ χειρὸς ἀνθεστηκότων. Id eſt, Si em̄ eſt iuſtus filius Dei, ſuſcipiet ipſum, & liberabit eum de manu contrariantiũ. Et demum concludens ait, θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτόν. Hoc eſt, morte turpi condemnemus eum. Iſta quidem & alia quæ Iudęi in Chriſtũ geſſerant, in ſecundo huiuſce libri capite refert. In ſequentibus uerò eiuſdẽ libri capitibus, multa de martyrũ uictoria, de animorũ immortalitate, de cœleſti gloria, de Eccleſiæ Chriſti ſtatu, deq; uniuerſali iudicio prędicit. Quapropter ſancta Nicena Synodus librũ hunc tanquam ſancti ſpiritus dictamine ſcriptũ, meritò recepit, ac inter ſacros diuinosq; codices retulit. Ioſephus autem (ut ea quæ de Iohanne Baptiſta, & de Iacobo Apoſtolo cognomento Iuſto, magna cũ eorũ laude narrat, omittã) in xviij. Antiquitatũ libro, Tiberij Cæſaris, ſub quo Chriſtus paſſus eſt tempora deſcribẽs, hæc de Chriſto ipſo grece refert, Τοῦτον τὸν χρόνον ἰησοῦς σοφὸς ἀνὴρ, εἴγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρὴ, ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής. διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τἀληθῆ δεχομένων, καὶ πολλοὺς μὲν ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο, χριστὸς οὗτος ἦν, καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν, σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἵγε πρῶτον ἀγαπήσαντες, ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα τε καὶ ἄλλα μυρία θαυμάσια περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων. Id eſt, Hoc tempore Ieſus ſapiens uir (ſi uirũ eũ dicere fas eſt: erat enim mirabilium operũ patrator, & doctor eorum hominũ, qui cũ uolupta te quę uera ſunt, recipiunt) multos quidẽ Iudęos, multos uerò ex gentili cultu aggregauit. Chriſtus hic erat. Hunc accuſatione primorum ex noſtris uirorum, cùm Pilatus cruci affigendum decreuiſſet, nõ ceſſauerunt, qui primò eum dilexerant. Apparuit enim eis tertiũ diem habens, iterũ uiuens, diuinis prophetis hęc & alia innumera miracula de eo prędicentibus. Hęc Ioſephus ille, quẽ Iudęi uel maximum putant. Hi igitur uiri tam excellentes, Philo, & Ioſephus, qui & ſi Grecè ſcripſerint: Iudęi tamen ambo fuerunt, paternarumq; traditionum acerrimi ęmulatores, niſi ea quę per prophetas de Meſſia prenunciata fuerant, rectè intellexiſſent, neq; de Chriſto tam benè opinati fuiſſent, neq; quę de ipſo dixerunt, tam ueridicè retuliſſent. Quare neq; dubium eſt, quòd ſi hęc de eo grecè ſcripſerint, alia quoq; lõgè plura, legẽ & ꝓphetas exponentes, Hebraicè ſcripſerint. Cũ ambo & utraq; linguã optimè calluerint, & ſacris literis ab ipſis cunabulis initiati fuerint. Vnde et credi quoq; par eſt, alios pręter eos, eiſdẽ tẽporibus permultos extitiſſe, qui & de Domino Ieſu Chriſto rectè ſẽſerint, & prophetarũ uaticinia explanãtes, uera de eo ſcripſerint. HOC. Si ergo iſti ueritatẽ agnouerũt, quare ipſam amplecti neglexerũt? Cõſtat em̄ (ut alios ꝑtermittã) & Philonẽ, & Ioſephũ, quos

exempli

exempli gratia attuliſti, haudquaquã Chriſto adhæſiſſe, ſed uſq; ad obitum in Iudaiſmo permanſiſſe. GAL. Id quidem uerum eſt, & de Ioſepho præſertim: ne de Philone dicam, qui cum gentis ſuæ legatus ad Caium Caligulã Romam ueniſſet, admodum familiarem cum Petro Apoſtolorum principe conſuetudinem duxit. Te tamen non ignorare uelim, poſt Domini reſurrectionem in triplex Iudæos diuiſos fuiſſe genus. Quidã enim uidentes prophetarũ dicta in eo conſummata, & fide & opere illi adhæſerunt, ut Gamliel ille ſenex fecit, cuius dicta apud Talmudiſtas maximè ſunt autoritatis. Quod & alij penè infiniti fecerunt, non de plebeis, aut ignaris tantùm, ſed de nobilioribus atq; ſapientioribus. Nam ut in actibus Apoſtolicis ſcribitur, Maxima pars ſacerdotum obtemperabat fidei. Et horum nonnulli multa de Chriſto miranda ſcripſerunt. Quorum opuſcula aliqua adhuc extant apud Iudæos: quamuis ea ne ad manus noſtras perueniant, pro uiribus occulere nitantur. Et inter cætera ſunt ea, quæ literis mandauit Rabbi ille Haccanas Nehumiæ filius, qui cùm omnia redemptoris noſtri geſta, ac miracula, prout oculis uiderat, ſcripſiſſet, ſic deniq; dixit, אני הקנה אחד מן המאמינים בו וטבלתי במים הטהורים ובדרכיו הישרים אני הולך Hoc eſt, Ego Haccanas ſum unus ex illis, qui credunt in eum, & ablui me aquis ſanctis, in eiuſq; uijs rectis incedo. Quidã uerò eorum credebãt quidem ipſum Dominum Ieſum fuiſſe Meſſiã illum, de quo Prophetæ locuti fuerant, Moſaicas tamen obſeruantias deſerere nolebant. Hi fide tantùm & non opere Chriſto adhæſerunt. Quia Chriſtum quidem confitebantur, in Iudaiſmo tamen perſeuerabant. Qualis (ut arbitror) Ioſephus fuit, ac alij ferè innumeri. De quibus actuum Apoſtolorum liber meminit xv. & xxi. cap. Vbi ſic dicitur, Vides frater quot milia ſunt in Iudæis qui crediderunt, & omnes æmulatores ſunt legis? In hoc tamen maximè errabant. Omnes namq; ueteris legis cæremonias, cùm Chriſti geſtorumq; eius figuræ extiterint, in ipſo omnino finem habuiſſe, clarum eſt. Horum etiam quàm plurimi & uera nõnulla de Chriſto ſcripſerũt, & prophetias in multis rectè expoſuerunt. Alij deniq; Iudæorum, nec fide, nec opere Chriſto adhærere uolentes, in perfidia ſibi pertinaciter permanendum, tanquam cæci elegerunt. Qui neq; tamen ueritatem (uide quanta ueritatis ſit uis) omnino negare ualuerunt. Nam legem prophetaſq; explanantes, ſola ueritate compulſi, ipſam in multis penitus tacere nequiuerunt. Quod abſq; diuina diſpoſitione factum fuiſſe, putandum non eſt. Vt contra ueritatis inimicos, eamq; negãtes, ab eiſdem ipſius ueritatis teſtimonia haberemus. Nec tamen id ueritati præiudicat, quia ipſi non crediderunt: ſed plus teſtimonio addit, quia nec increduli, & inuiti ipſam negauerint. Ex horum quoq; dictis atq; ſcripturis, cæterorumq; omniũ, qui poſt Babylonicã captiuitatem ſcriptis aliquid tradiderũt, Talmudicus codex congeſtus eſt, atq; compactus.

philo familiaris princ. apli:

Triplex Iudeorum genus.

Gamliel ſenex.

Rabbi Haccanas.

Tertium Iudeorum genus.

Quis

Quis fuerit ipſius Talmud autor, quando editus ſit, in quot partes diuidatur, & quibus de rebus præcipue tractet.
Caput V.

CAPNIO.

QVoniam uarias de ipſius Talmud autore, deq́ tempore quo editus fuerit, inueni opiniones. Quidam enim ſcribunt, anno poſt Chriſti ortum circiter ccc. ipſum fuiſſe confectum. Iohannes autem Picus in Apologia, illum non niſi anno uirginei partus cl. compactum eſſe ait. Ego uerò in Hebraicis reperi literis, Talmud ipſum à pluribus Doctoribus fuiſſe collectum, & per Rabbi Aſſe in unū, inſtar Decreti, reductum. Idcirco tuam quoq; in hoc ſententiam audire uelim. GAL. Anno à templi ſecundi incendio cxx. Rabbi Iudas Simonis filius, quem ob doctrinæ probitatisq́ excellentiam ſanctum uocāt, totius Iudaicæ ſapientum Synodi decreto, legis prophetarumq́ explanationes, ac ſcripta omnia quæ cæteri Doctores tam antè, quàm poſt Chriſti aduentū, eatenus ſcripſerant, in unum complexus eſt uolumen, quod משנה Miſna, id eſt, iteratam lectionem nuncupauit. Anno uerò ab eiuſdem templi uaſtatione circiter ccc. Rabbi Iohanan aſſumptis ſibi collegis Rab & Semuele, ipſum Miſna & quæcunq; alia ſcripta habere potuit, in unum colligens, Talmud Hieroſolymitanum confecit. Anno deniq; ccccxxxvi. R. Aſſe una cum Rabina omnes ſuperiorū ſcripturas in unum redigens, ipſum quo nunc tota Iudæorum regitur Synagoga, Babylonium contexuit Talmud. Quem tamen morte præuentus, perficere nequiuit. Mor autem eius filius unà cum Maremar operi complementum dedit. Eſt autem Talmud id quod doctrina, ſiue diſciplinatio, commentaria priora omnia, ac ſtatuta, & quaſdam temporum hiſtorias complectens, opus profectò tam diuina ac naturali, quàm politica ac legali ſapientia undiq; plenum. CAPNIO. Ad clariorem igitur ipſius Talmud intelligentiam, quibus præcipuè de rebus in eo agatur, ſcire quoq; exopto. Nam quidam in quatuor ipſum diuiſum partes aiunt. In quarum prima de rebus ſanctis, de feſtis, ac cerimonijs. In ſecunda uerò de plantis & ſeminibus. In tertia autem de matrimonio & uxoribus. In quarta demum de iudicijs, ac iuribus abunde tractatur. Petrus uerò niger in ſex illum diuidit partes. GAL. Talmud proculdubio (ut ipſe noſti) in ſex primarias diſtinguitur partes, quas סדרים ſedarim, id eſt, ordines, uel ordinationes, ſeu directiones uocant, quod in totidem atq; eaſdem Miſna prius diuiſa fuiſſet: cum Talmud aliud ferè non ſit, quàm commentum quoddam ipſius Miſna. Quarum quidem partium prima סדר זרעים ſeder zeraim, id eſt ordo ſeminum dicitur. Secunda סדר מועד ſeder moed, id eſt ordo feſtorum. Tertia סדר נשים ſeder naſcim, id eſt ordo mulierum. Quarta סדר נזיקין ſeder nezikin, id eſt ordo

Miſna.

Talmud Hieroſolymitanū.

Talmud Babylonicum.

Talmud quid ſit.

Diuiſio totius Talmud.

damnorum,ſiue nocumentorum. Quinta סדר קדשים ſeder cadaſcim,id eſt,ordo ſanctificationum. Sexta סדר טהרות ſeder Teharoth, id eſt,ordo purificationum. Harum autem unaquæq; partium in plures diuiditur מסכתות maſſachtoth,hoc eſt tractatus ſeu libros, & quælibet מסכת maſſechoth,id eſt,quilibet liber in plures פרקים perakim,hoc eſt diſtinctiones ſiue capita. Nam prima pars in undecim diſtinguitur libros.

Prima pars Talmud ordo ſeminum appellata.

Quorum primus qui מסכת ברכות maſſechoth berachoth, id eſt, tractatus benedictionum appellatur, nouem habet capita, in quibus præcipuè agitur de benedictionibus, de gratijs Deo agendis, de orationibus,& diuinis laudibus. Secundus qui מסכת פאה maſſecheth pea, id eſt tractatus anguli,uel partis angularis nuncupatur, decem continet capita,in quibus tractatur de parte angulari ſegetum ſiue frugum,quæ pauperibus relinqui debebat. Tertius qui מסכת דמאי maſſecheth demai,id eſt tractatus dubitationis denominatur, in decem diſtinguitur capita,in quibus agitur de dandis decimis rerum dubiarum. Quartus qui מסכת תרומות maſſecheth terumoth,id eſt tractatus duorum ex centum dicitur,in undecim diuiditur capita,in quibus tractatur de duorū ſeparatione ex unoquoq; fructuum centenario, quæ ſacerdotibus dari debebant. Quintus qui מסכת שביעית maſſecheth ſceuijth, id eſt tractatus ſeptimi appellatur,in decem partitur capita,in quibus agitur de ſeptimo anno,in quo nihil prorſus ſeminandum erat, neq; terra colenda. Quo tempore & fructus arborum, & quæcunq; ſponte terra ferebat, omnibus communia erant. Sextus qui מסכת כלאים maſſecheth chelaim, id eſt tractatus commixtionum nuncupatur, nouē habet capita, in quibus tractatur de cunctis rerum generibus, quæ commiſceri prohibebantur. Septimus qui מסכת מעשר ראשון maſſecheth maaſcer riſſon, id eſt tractatus decimationis primæ uocatur,nouem cōtinet capita, in quibus agitur de primis decimis, quæ debebantur Leuitis, ex quibus & Leuitæ ipſi tenebantur decimas Sacerdotibus impertiri. Octauus qui מסכת מעשר שני maſſecheth maaſcer ſceni,id eſt tractatus decimationis ſecundæ denominatur,in quinq; diſtinguitur capita, in quibus tractatur de decimis ſecundis,quæ poſt decimas leuitis exhibendas, extrahi debebant,atq; in Hieruſalem comedi & cōſumi. Nonus qui מסכת חלא maſſecheth halla,id eſt tractatus placentæ dicitur,in quatuor diſtinguitur capita,in quibus agitur de placēta panis,uel torta uel collyrida,quę ſemper ex maſſa accipi debebat, & Sacerdotibus dari. Decimus qui מסכת ערלה maſſecheth orla,id eſt tractatus clauſuræ appellatur, in tria diuiditur capita,in quibus tractatur de arborum clauſura, quæ fiebat dum plantarentur,in ſignum, quod per triennium nemini ex earū fructibus comedere licebat. Vndecimus qui מסכת בכורים maſſecheth biccurim,id eſt tractatus primitiarum appellatur,quatuor habet capita,in quibus agitur de primitijs in templo offerendis, quas de ſeptem duntaxat

taxat rebus offerre tenebãtur, uidelicet de frumento, de ordeo, de uuis, de ficis, de malis punicis, de oliuis, & dactylis. Secunda pars duodecim complectitur libros. Quorum primus qui מסכת שבת maſſecheth Sabbath, id eſt tractatus Sabbati nuncupatur, quatuor & uiginti continet capita, in quibus tractatur de Sabbato, & de ijs quæ licebant, & prohibebantur in die ſabbati. Secundus qui מסכת ערבין maſſecheth eruuin, id eſt tractatus conuerſationum uocatur, in decem diſtinctus eſt capita, in quibus agitur de conuerſationibus, quæ inuicẽ Iudæis in ſabbato licebant. Tertius qui מסכת פסחים maſſecheth peſahim, id eſt tractatus paſcharum uocatur, in duas diuiſus eſt partes, in quarum prima de azymis, deq; ijs quæ pro paſchæ ſolennitate præparanda erant, ſpecialiter agitur, in ſecunda uerò de agno paſchali. Totus autem liber in decem diſtinguitur capita. Quartus qui מסכת שקלים maſſecheth ſecalim, id eſt tractatus ſiclorum denominatur, in octo partitus eſt capita, in quibus tractatur de ſiclorum exactione, quæ pro emptione duorum agnorum fieri debebat, qui quotidie in ſacrificio offerebãtur, unus mane, alter ueſperi. Siclus autem quamuis propriè ſit quędam ponderis menſura, iuxta illud Leuitici xxvij. שקל ſcekel, id eſt ſiclus uiginti obolos habet, cum à uerbo Hebraico שקל ſacal, quod ponderare ſignificat, deducatur. Hoc loco tamen eſt genus monetę, pendentis obolos uiginti. Tenebatur enim unuſquiſq; poſtquàm uigeſimum ætatis egiſſet annum, ſingulis annis dimidium ſicli iuxta ponderis mẽſuram templi ſoluere, pro emendis duobus agnis prędictis, in iugi ſacrificio in redemptionem animarum offerendis. Quintus qui מסכת יומא maſſecheth Ioma, id eſt tractatus dierum dicitur, octo continet capita, in quibus de die propiciationum agitur, ac de ijs quæ in huiuſmodi die fieri debebant. Sextus qui מסכת סוכה maſſecheth ſucca, id eſt tractatus caſulæ ſiue tabernaculi appellatur, quinq; habet capita, in quibus agitur de feſto caſularum ſiue tabernaculorum. Septimus qui מסכת יום טוב maſſecheth iom tob, id eſt tractatus diei boni nuncupatur, in quinq; diſtinguitur capita, in quibus tractatur de omnibus quæ licebant, quęue prohibebantur in quolibet die feſto, pręterquàm in Sabbato, & in die propiciationis. Octauus qui מסכת ראש השנה maſſecheth ros haſſana, id eſt, tractatus capitis anni uocatur, in quinq; diuiditur capita, in quibus agitur de omnibus ad ſolennitatem capitis anni ſpectantibus. Nonus qui מסכת תענית maſſecheth taanith, id eſt tractatus ieiunij denominatur, in quatuor partitur capita, in quibus de ieiunio quod quater in anno fieri debebat, deq; alijs tractatur ieiunijs. Decimus qui מסכת מגלה maſſecheth meghilla, id eſt tractatus hiſtoriæ dicitur, quatuor continet capita, in quibus agitur de hiſtoria Eſter, quæ in illa ſolennitate legenda erat, deq; pertinentibus ad eã ſolennitatẽ. Vndecimus, qui מסכת מועד קטן maſſecheth moed catan, id eſt tractatus feſti parui appellatur, tria ha-

Secunda pars Talmud, ordo feſtorum nuncupata.

Siclus quid ſit.

bet capita,in quibus tractatur de diebus feſtis minoribus, qui inter primum & ultimum diem paſchæ & tabernaculorũ mediabãt. Earũ enim ſolennitatũ primus & poſtremus dies erãt cæteris intermedijs ſolẽniores. Duodecimus qui מסכת חגיגה meſſecheth haghiga,id eſt tractatus ſolennitatis nuncupatur,in tria diſtinguitur capita,in quibus agitur de præcepto,quo omnes maſculi in Hieruſalem ter in anno ire tenebãtur, in feſto ſcilicet paſchæ,pentecoſtes, & tabernaculorum.

Tertia pars Talmud, ordo mulierum dicta.

Tertia pars ſeptem continet libros. Quorum primus qui מסכת יבמות maſſecheth ieuamoth,id eſt tractatus fratriarum dicitur, in ſexdecim diſtinguitur capita,in quibus agitur de præcepto de accipienda fratris ſine liberis defuncti uxore,ad ſuſcitandum eius ſemen. Secundus qui מסכת כתבות maſſecheth chethuboth,id eſt tractatus contractuum appellatur,in tredecim diuiditur capita,in quibus agitur de contractibus dotium & obligationum quas & uir erga uxorem,& uxor in uirum ſeruare debebãt. Tertius qui מסכת נדרים maſſecheth nedarim, id eſt tractatus uotorum nuncupatã,in undecim partitur capita,in quibus tractatur de uotis mulierum. Quartus qui מסכת נזיר maſſecheth nazir, id eſt tractatus nazarei uocatur,nouem continet capita, in quibus tractatur de uoto nazareorum,hoc eſt à uanitatibus mundi ſeparatorum. Quibus durante uoto,non licebat inter alia uinum bibere, neq; aliquid quod ex uite producitur,guſtare,neq; capillum tondere, neq; cadauer aliquod tangere. Quintus qui מסכת סוטה maſſecheth ſota,id eſt tractatus diuerſionis denominatur,nouem habet capita,in quibus agitur de diuerſione quam facit uxor à uiro, adhærendo alteri. Sextus qui מסכת גטין maſſecheth ghittin,id eſt tractatus libellorum repudij dicitur,in nouem diſtinguitur capita,in quibus tractatur de libellis repudij, ac matrimonij diuortio. Septimus qui מסכת קדושין maſſecheth kiduſcin, id eſt tractatus ſponſaliciorum appellatur,in quatuor diuiditur capita, in quibus agitur de ſponſalicijs & ſponſalibus, deq; ad ea pertinentibus.

Quarta pars Talmud, ordo damnorum uocata.

Quarta pars in ſeptem quoq; diuiſa eſt libros. Quorum primus qui מסכת נזקין maſſecheth nezikin,id eſt tractatus damnorum uel nocumentorum (ſicut & ipſa pars) nuncupatur, in tres diſtinctus eſt בבות bauoth, id eſt, poſitiones. Quarum prima quæ בבא קמא baua kama, id eſt poſitio prima dicitur,in decem diſtinguitur capita,in quibus tractatur de cunctis damnis,ac nocumentis,quæ tam ab hominibus,quàm à brutis fieri ſolent. Secunda quæ בבא מציעא baua mazya,id eſt poſitio media appellatur,in decem quoq; diuiditur capita,in quibus agitur de litibus, de iuribus,de uſuris, & de locationibus. Tertia autem quæ בבא בתרא baua bathra,id eſt poſitio poſtrema nuncupatur, in decem ſimiliter capita, diuiſa eſt,in quibus tractatur de uenditionibus & emptionibus, de ſocietatibus, & de hæredibus atque hæreditatibus. Secundus liber qui מסכת סנהדרין maſſecheth ſanhedrin, id eſt, tractatus Iudicum ordinariorum

riorum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus de iudicibus ordinarijs, de iudicijs, deq́ omnibus ad iudicium pertinentibus, abunde agitur. Item & de ijs qui partem in futuro ſæculo habent, ac de Meſſia, & præſertim in פרק חלק perec helec, id eſt in capite, quod incipit Helec, id eſt pars. Tertius qui מסכת שבועות maſſecheth ſceuuoth, id eſt tractatus iuramentorum appellatur, octo continet capita, in quibus de iuramentis, déque rerum cuſtodibus præcipuè tractatur. Quartus qui מסכת עדיות maſſecheth eduioth, id eſt tractatus teſtificationum nuncupatur, in octo diſtinguitur capita: in quibus agitur de determinationibus, quæ fiebant ex prædeceſſorum teſtificationibus, qui extiterant magnæ autoritatis uiri. Quintus qui מסכת עבודה זרה maſſecheth auoda zara, id eſt tractatus ſeruitutis alienæ nuncupatur, in quinq; diuiditur capita, in quibus tractatur de idololatria, déque ijs in quibus Iudæi tam quo ad conuerſionem, quàm quo ad cibum & potum cum cæteris gentibus communicare non debebant. Sextus qui מסכת אבות maſſecheth auoth, id eſt tractatus patrum uocatur, in quinque partitur capita, quæ פרקי אבות pirke auoth, id eſt capitula patrum ab omnibus ferè dicuntur, in quibus agitur de patribus priſcis, qui à Moſe uſq; ad Simeonem iuſtum tum doctrina, tum ſanctitate præ cæteris claruerunt. Septimus qui מסכת הוריות maſſecheth horaioth, id eſt tractatus ſententiarum denominatur, tria habet capita, in quibus de ſententijs per ſanhedrin, id eſt per iudices ordinarios determinatis, & de pœnis contrafacientium ſpecialiter tractatur. Alium præter hos huic parti librum aliqui addũt, quem מסכת מכות maſſecheth maccoth, id eſt tractatum percuſſionum uocant, ac tertio loco collocant. In quo agitur de percuſſionibus, quibus rei pro Iudicum ſententia animaduertendi erant. Qui autem ſeptem duntaxat huic parti tribuunt libros, hunc à ſecundo non diſtinguunt, ſed ex ambobus libris, unum efficiunt. Quinta pars undecim continet libros. Quorum primus qui מסכת זבחים maſſecheth zeuahim, id eſt tractatus immolationum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus de immolationibus ſacrificiorum, & de modo ac loco ſacrificãdi copioſe agitur. Secundus qui מסכת חולין maſſecheth holin, id eſt tractatus occiſionum appellatur, in duodecim diuiditur capita, in quibus tractatur de animalium mundorum immolationibus & occiſionibus, non pro ſacrificijs, ſed pro communi hominum uſu. Tertius qui מסכת מנחות maſſecheth menahoth, id eſt tractatus farinarum nuncupatur, in tredecim diſtinguitur capita, in quibus agitur de farinis frumenti, quæ Sacerdotibus in templo offerri debebant. Quartus qui מסכת בכורות maſſecheth bechoroth, id eſt tractatus primogenitorum uocatur, in nouem partitur capita, in quibus tractatur de animalium primogenitis, tam de ijs quæ offerri debebãt, quàm de ijs quæ redimi. Quintus qui מסכת ערכין maſſecheth erachin, id eſt tractatus preciorum de-

Quinta pars Talmud, ordo ſanctificationum uocata.

nominatur, nouem habet capita, in quibus agitur de precijs earũ rerũ, quæ ſe quis Deo daturum promiſiſſet. Sextus qui מסכת תמורה maſſecheth temura, id eſt tractatus permutationis dicitur, in ſeptem diſtinguitur capita, in quibus tractatur de permutatione in ſacrificijs nullatenus facienda. Septimus qui מסכת מעילה maſſecheth meila, id eſt, tractatus tranſgreſſionis appellatur, in ſex diuiditur capita, in quibus de eorum tranſgreſſione agitur, qui rebus ſacrificatis ſibi minimè licitis, uſi fuiſſent. Octauus qui מסכת כריתות maſſecheth carethoth, id eſt tractatus perditionum nuncupatur, in ſex partitur capita, in quibus tractatur de animarum perditione in futuro ſæculo, ſiue poſt hanc uitam propter earum peccata, & de peccatis ob quæ animæ perduntur. Nonus qui מסכת תמיד maſſecheth tamid, id eſt tractatus continui, ſupple ſacrificij uocatur, ſex habet capita, in quibus agitur de cõtinuo duorum agnorum ſacrificio, quod quotidie in templo fiebat. Decimus qui מסכת מדות maſſecheth middoth, id eſt tractatus dimenſionum dicitur, quinque continet capita, in quibus tractatur de dimenſionibus & menſuris templi. Vndecimus qui מסכת קנין maſſecheth kinnin, id eſt tractatus nidorum appellatur, in quinque diſtinguitur capita, in quibus agitur de oblationibus pullorumque columbarum & turturum, quæ pauperes in templo offerre tenebantur.

Sexta pars Talmud, ordo purificationũ denominata.

Sexta pars duodecim complectitur libros, quorum primus qui מסכת כלים maſſecheth chelim, id eſt tractatus uaſorum nuncupatur, in triginta diuiditur capita, in quibus tractatur de purificatione uaſorum cuiuſcunque generis, ac materiæ, pannorumque atque indumentorum, quæ contaminatione aliqua pollui potuiſſent. Secundus qui מסכת אהלות maſſecheth ahaloth, id eſt tractatus habitationum denominatur, in duodeuiginti partitur capita, in quibus agitur de domorum, aliarumque rerum purificatione, ab immundicia ratione corporis hominis mortui contracta. Tertius qui מסכת נגעים maſſecheth negaim, id eſt tractatus plagarum ſiue percuſſionum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus tractatur de purificatione tam humanorum corporum ab immundicia ratione lepræ, aliarumque plagarum contracta, quàm cæterarum rerum humano uſui deputatarum, ex percuſſionibus adueniente. Quartus qui מסכת פרה maſſecheth para, tractatus uitulæ, ſiue uaccæ appellatur, duodecim continet capita, in quibus agitur de cineribus uaccæ ſeu uitulæ rubræ, ut eorum aſperſione purificari potuiſſent tam homines, quàm alia, quæ ratione cadaueris humani polluta fuiſſent. Quintus qui מסכת טהרות maſſecheth taharoth, id eſt tractatus purificationum nuncupatur, in decem diſtinguitur capita, in quibus tractatur de purificatione ab immundicia, quæ aliunde quàm ab humano corpore mortuo contrahebatur. Sextus qui מסכת מקואות maſſecheth mikueoth, id eſt tractatus congregationum, uel collectionum aquarum denominatur, in decem diuiditur capita, in qui.

in quibus agitur de fonte atque aquis, in quibus baptizabantur homi-nes utriuſqꝫ ſexus, ut ab immundicijs ſpiritalibus purificarentur. Septi-mus qui מסכת נדה maſſecheth nidda, id eſt tractatus menſtruatæ uoca-tur, in decem partitur capita: in quibus tractatur de mulierum purifica-tione, ab immundicia tam ratione menſtruorum, quàm ratione partus cõtracta. Octauus qui מסכת זבין maſſecheth zauin, id eſt tractatus ſper matum dicitur, decem habet capita, in quibus agitur de uirorum puri-ficatione, ab immundicia ex putrefactione ſpermatis per membrum ui-rile defluentis, proueniente. Nonus qui מסכת מכשרין maſſecheth maſ-kin, id eſt tractatus irrigatorum appellatur, in ſex diſtinguitur capita, in quibus tractatur de irrigatorum purificatione, ab immundicia per contaminationem contracta. Decimus qui מסכת טבול יום maſſecheth tebul iom, id eſt tractatus baptizati diei nuncupatur, in quatuor diui-ditur capita: in quibus agitur de baptizato eiuſdem diei, qui licet per lo tionem illius aquæ eſſet ab immundicia ſpirituali purificatus, non ta-men perfectè, donec die ſequenti oblationem in templo faceret, pro im-mundicia, à qua per aquam purificatus fuerat. Vndecimus qui מסכת ידים maſſecheth iadaim, id eſt tractatus manuum denominatur, in qua-tuor partitur capita: in quibus tractatur de lauandis manibus uolenti-um ſacra contingere, aut de conſecratis comedere, & de uaſe & aquis quibus lauandæ erant eorum manus. Duodecimus qui מסכת עוקצין maſſecheth okazin, id eſt tractatus pedunculorum fructuum dicitur, tria habet capita: in quibus declaratur, quando pedunculi quibus po-ma & reliqui fructus adhærent, contaminari dicebantur ex fructuum immundorum contactu. Totius igitur Talmud (ut ex pręmiſſis con ſtat) partes quidem primordiales ſunt ſex, libri uerò ſexaginta, capita au tem quingenta triginta duo. In quibus multæ, ac penè infinitæ ſparſim inueniuntur גמרות ghemaroth, id eſt traditiones concluſæ, ſeu conclu ſiones determinatæ, innumerabilia ferè de Meſſia, ac noſtræ fidei admo dum conſentanea, arcana continentes, per multa annorum curricula, longè antequàm Talmud confectus eſſet, à priſcis Iudæorum traditæ atqꝫ conſcriptæ. Nam uix ferè in ipſo Talmud contin-git, aliquam reperiri גמרא ghemara, id eſt traditionem ſeu concluſionem, ab antiquis illis patribus traditam, con-cluſam, ac determinatam, quæ aliquid catholicæ ue-ritatis arcanum, aut explicitè & apertè, aut im-plicitè & per figuras non exprimat.
Vt in ſequentibus latiſſi-
mè patebit.

Quod Talmudiſtæ ad arcana Legis perquirenda, allegoricum ſenſum maximè ſecuti fuerint. Cabaliſtæ uerò anagogicum, & quid ſit Cabala, & quare ueteres noſtri de Cabala non meminerint.

Caput VI.

HOGOSTRATVS.

SI Iudæi literaliter tantum omnia intelligunt, non enim (ut dici ſolet) niſi corticem ſcripturæ conſiderant. Quomodo uerum eſt, Talmudiſtas ſpiritalem ac myſticum ſenſum ſecutos fuiſſe? GAL. Id quidem de Iudæis noſtri temporis rectè dici poteſt, qui ut ueritatem effugiant, non niſi circa literalem legis corticem uerſantur, omnes prorſus allegorias figuraſq; reſpuentes. Nam uniuerſus recentiorum magiſtrorum & iuniorum Talmudiſtarum cœtus, tanquam animo obcæcati, mentiſq; lumen penitus negligentes, diuinorum eloquiorum non niſi hiſtoricum, literalemq; amplectuntur ſenſum. Veteres autem legis arcana, non niſi per ſpiritalem ac myſticum ſenſum, exquirere ſoliti fuerunt. Quantum uerò ſpiritalis ſenſus ad legis arcana indaganda, literalem excedat: Talmudiſtæ ſæpiſſimè oſtendunt. Qui literalem quidem ſenſum דבר קטן Dauar catan, id eſt rem paruam, ſpiritalem uerò, ſiue myſticum דבר גדול Dauar gadol, id eſt rem magnam eſſe, aiunt. Appellantq; literalem ſenſum משל Maſſal, id eſt exemplum ut refert Rabbi Moſes in primo tractatu libri More. Ipſum præterea literalem ſenſum candelæ comparant, quæ minimo quadrante emitur. Allegoricum uerò ſiue figuratiuum quem בוריה שלתורה Buria ſceltora, id eſt certitudinem legis uocant, margaritæ obſcuris in ædibus latenti, aſſimilant, quæ tandem per huiuſmodi candelam, hoc eſt per literalem ſenſum, ſiue exemplum, à quærentibus inuenitur. Quod idem Rabbi Moſes circa initium eiuſdem libri optimè atque pulcherrimè quoq; declarat, dicens: Scito, quod clauis intelligentiæ uniuerſorum quæ Prophetæ dixerunt, eſt intelligere parabolas, & metaphoras, ac ſimilitudines, atque ænigmata. Scis & enim apud Hoſeam. xij. cap. dictum eſſe, וביד הנביאים אדמה Hoc eſt, in manu prophetarum aſſimilabo. Et iterum apud Ezechielem. xvij. cap. בן אדם חוד חידה ומשול משל אל בית ישראל Id eſt, Fili Adam ænigmatiza ænigma & paraboliza parabolam, ad domum Iſrael. Aquila magna alis. Et poſt pauca, ויהי דבר יהוה אלי לאמר ׃ אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה אמור הנה בא מלך בבל ירושלם ויקח את מלכה ׃

Senſus ſpiritalis & literalis.

Hoc eſt, Et factũ eſt uerbũ Domini ad me, dicens: Dic quæſo ad domũ rebellem,

rebellem, Nónne noſtis quid iſta? Dic, ecce uenit Rex Babylonis Hieroſolymam, & capiet Regem eius. Et reliqua. Scis rurſus quòd dixit ſapiens Prouerbiorum xxv. cap. תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבר על אפניו Id eſt, Poma aurea in cancellaturis argenteis, uerbum dictum ſecundum ambas facies ſuas. Audi quæſo huiuſce ſententiæ expoſitionem. Cancellaturæ argenteæ ſunt retiacula argentea, in quibus oculi ſunt minutiſſimi, penetrabiles tamen uiſu. Eſt ergo ſenſus: Quod uerbum dictum ſecundum ambas facies ſuas, id eſt ſecundum interiorem & exteriorem ſenſum, eſt ſicut pomum in retiaculo argenteo. Ac ſi dicat neceſſarium eſſe, ut ſit ſenſus exterior precioſus & bonus, uelut argentum. Interior uerò multò melior, ſicut aurum, donec ſe habeat exterior ad interiorem, ſicuti ſe habet argentum comparatum ad aurum. Neceſſe quoque eſt, ut ſit aliquid in exteriori ſenſu, quod ducat ac trahat conſiderantem ad interiorem. Quemadmodum pomum aureum ueſtitum retiaculo argenteo, cum procul reſpicitur, uel abſque multo intuitu, totum uidetur argenteum. Cum uerò ob ualorem argenti, atque decorem, habens uiſum acutum, prouocatus acceſſerit, uidebit profecto aureum pomum intus latere. Sic igitur ſunt uerba prophetarum. Frequenter enim ea quæ exterius ſunt, ſapientia ſunt utilis ad multa: ut ad compoſitionem morum, ac ſtatus congregationis hominum. Sicut patet in ſuperficie Prouerbiorum Selomonis. Quæ autem interius ſunt, ſapientia eſt perutilis in credendis ſecundum ueritatem. Hæc Rabbi Moſes ille Ægyptius. Ex his igitur patet, non niſi per ſpiritalem, ac myſticum ſenſum legis arcana Talmudiſtas conſideraſſe. Sed longè magis in ſequentibus hoc patebit. Omitto autem cabaliſtas, & in ipſa cabala uerſatos, qui non niſi per anagogicum intellectũ arcana legis conſiderant. HOG. Nomen hoc cabala, neque apud ſanctos patres, neque apud Eccleſiæ Doctores, neque apud magiſtros noſtros, uſquam inuenitur. Ex quo huiuſmodi nomen plurimum ſuſpectum redditur. GAL. Facultatem hanc quã Cabalam appellant, priſcis quidem temporibus nefas erat cuiquã niſi eruditiſſimo, ſenioque confecto tradi. Quãobrem neque ullã eius particulam ſcripturæ mandari licebat. Vnde præter ea quæ à Rabbi Simeone filio Iohai tradita aſſeruntur, alia à ueteribus ſcripta uel pauca uel nulla comperiuntur. Quoniã ut in libro חגיגה Haghiga, id eſt ſolennitatis in cap. אין דורשין En dorſin, id eſt Non prædicantur, dicitur, nemini quicquã de Cabala ſcribere licebat, ſed eam ore tantum tradebãt. Inde non inepte ipſam קבלה Cabalã, quod receptio Latinè interpretatur, uocitarunt. Recentiorũ autẽ Iudæorũ Doctores, ne paternũ illud dogma euaneſceret, de huiuſmodi facultate aliquid ſcripto in lucẽ ediderut ſparſim tamẽ, ac nõnullis uelaminibus obumbratũ. Quo profecto fit, ut pauciſſimi rectã eius intelligentiã capere ualeãt. Si qui tamẽ aliquid inde ſe conſecutos opinãtur, mox illud in corde, tanquã arcanũ nemini reuelandum

Cabala quid ſit, & quare ueteres noſtri de ipſa non meminerint.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

uelandum, reponunt, ne propter ſanctam diuinarum perſonarũ trinitatem, aliaq́ catholicæ ueritatis myſteria ibi refulgentia, aliquos Iudæorũ ſcandalo inde affici contingat. Quocirca neq; mirum eſt, ſi nomen hoc Cabala, ſiue facultas eo nomine deſignata, rarò hucuſq; in ore ſanctorum, cęterorumq́ ſapientum habita ſit, & ſi de ipſa ueteres noſtri nõmeminerint. Ex iunioribus tamen quidam Hebraicam linguam callentes, ſolertiq́ ingenio, ac diuina Philoſophia præ cæteris pręſtantes, huiuſce ſcientiæ utilitatem, excellentiã, ac ſublimitatem attendentes, de ipſa nõ ſolum meminerunt, uerum etiam multa ſcripſerunt. Nam Iohannes quidem Picus primus de ea quaſi è longinquo aliqua ſuſpicari cœpit. Deinde Paulus Iſraelita initia quædam tradidit. Poſtmodum Auguſtinus Iuſtinianus Nebienſis Epiſcopus in Pſalterij ſcholijs nonnulla latius retexit. Capnio quoq; noſter in tribus libris quos de arte Cabaliſtica ad Leonem hodiernum Pontificem Maximũ elegantiſſimè inſcripſit, plurima admodum præclara produxit in lucem. Ægidius etiam ille Viterbienſis, uir utiq; eloquentiſſimus, ac diſertiſſimus, omniq́ literarum genere apprimè eruditus, quem Leo hodiernus Pontifex Maximus, ob eius multiplices uirtutes, ac merita, ad Cardinalatus dignitatem nuper ſublimauit, ab initio rem orſus, in libello de literis ſanctis, elegãtiſſimo quodam ſtylo, mirifica huiuſce diuinæ ſapientiæ fundamenta iecit, ut palàm oſtenderet, à ſe longè plura, longeq; altiora, quàm cæteri omnes hactenus hac de re ſcripſerint, citò eſſe proditura, quæ rei tam obſcuræ clariſſimam afferant lucem. Poſtremus omnium ego, quaſi poſt uindemias racemos colligens, ea duntaxat de hac ſapientia cabaliſtica his quę dicturus ſum, ſparſim ubi opus fuerit, interſerenda duxi, quæ ad referẽda Catholicæ ueritatis arcana, neceſſaria uidebuntur.

Qui ex noſtris iunioribus de Cabala ſcripſerunt.

An Talmud à Chriſtianis recipi debeat. *Caput* VII.

CAPNIO.

VNum eſt inter cætera, quod maximè abs te ſcire cupio. An Talmud ſit à Chriſtianis recipiendus? GAL. Eſt utiq;. HOG. Miror te religioſum uirum, Theologicis diſciplinis apprimè imbutum, hoc aſſerere. GAL. Quamobrem. HOG. Primum quidem quia in Talmud innumeræ penè falſitates, innumeræq́ abſurditates, quæ uel Deo imperfectionem maximã imponunt, palàm continentur. Multa quoq; mendacia quæ Domino noſtro Ieſu Chriſto, & contumeliam & blaſphemiã inferunt, in eodẽ leguntur. Puta quòd de adultera, ac polluta natus fuerit, & magus, ac idololatra, legisq́ ſubuerſor extiterit, & tandem ſua ob ſcelera, ſit meritò ſuſpenſus. Et tamen quæ in ipſo Talmud ſcripta ſunt, Moſi in mõte Sinai primũ à deo reuelata fuiſſe, & deinde

Hogoſtrati obiecta contra Talmud.

deinde ab ipſo Moſe maioribus eorum ſuccidaneo ordine tradita, Iudæi referũt. Quapropter turpe eſt Chriſtianis, Talmud ipſum uel nominare. GAL. Tria Hogoſtrate paucis tetigiſti. Sed nimiũ profectò (quod pace tua dixerim) falleris. Cum ergo fidei noſtræ admodum utile ſit, ueritatem hoc loco prout ſentio, retegere. Idcirco ipſius ueritatis manifeſtandæ gratia, ad ea quæ dixiſti reſpondebo. Et ad primum quidem, fateor abſurda multa ibi poni, non tamen omnia quæ abſurda uidentur, uere abſurda ſunt. Veteres enim illi Talmudiſtæ infinita propè arcana figuris & ænigmatibus tradiderunt, quæ ijs qui ea non intelligunt, fatuitates atq; abſurditates uidentur. Cum tamen reuera innumerabilia arcana ad Meſſiam, & ad ueritatem Catholicam ſpectantia, in ipſis lateant. Hinc iuniorum Iudæorum inoleuit error. Qui dum antiquorum Theologizandi, ac Philoſophandi morem ignorant, multa Talmudiſtici negotij arcana, in ludibria & blaſphemias conuertunt. Hinc & plerique ex noſtris, dum huiuſmodi myſteria intelligere nequeunt, ea uituperare, ac damnare præſumunt. Vnde ut cæteros taceam, uir quidam non parua diuinarum humanarumq; literarum peritia præditus, cõtra Iudæos ſcribens, multa eiuſdem generis cõmemorat, quæ ipſe minus bene intelligens, ſtulticias atq; inconuenientias uocat. Et inter cætera, quæ contra diuinã perfectionem in Talmud ſcripta reperiri dicit, id præcipuè refert: Quod cũ Deus firmamentũ cõſtitueret, ipſum perficere non ualens, foramen quoddã in eo ex ſeptentrionali parte reliquit. Quod eã ob rem (ut ipſe Doctor ait) eum effeciſſe, Iudæi aſſerũt, ut ſiquis aliquando exurgeret, ſe Deo æqualẽ facere uolens, Deus foraminis illius cõſummationem opponens, illi diceret: Si Deus es, ſicuti ego ſum, locũ illum quem apertũ reliqui, ſi potes, claude. Hoc autẽ ꝙ patens ſit mendaciũ, neminem profectò latet. Septentrionalis namq; poli axem altiſſimũ ſemper ſuper nos, nec unꝗ occultari cõſpicimus, ipſumq; totũ integrũ perfectumq; uidemus. Ex quo huius erroris fatuitas manifeſte patet. Hæc omnia in ſententia Doctor ille. Qui & ſi hæc atq; alia omnia bono animo, & Chriſtianæ fidei zelo dixerit, nõ parum tamẽ (ut uerum fatear) deceptus eſt. Nec deus qui ſumma ueritas eſt, pro ſuæ fidei exaltatione, mendacio noſtro indiget. Et præſertim cũ pleraq; eorũ, quæ ipſe tanꝙ omnino erronea reprobat, ſi rectè (ut decet) intelligantur, magis nobis ad ueritatẽ catholicæ fidei contra Iudæos proſint, ꝙ ſi (ut ipſe ait) tanꝙ à ueritate, ac ratione penitus aliena, dicta æſtimentur. Nã ut cætera miſſa faciã, exemplũ hoc de firmamenti foramine in ſeptentrionis parte relicto, quod ipſe pro maximo incõuenienti inducit, ſi rectè intelligatur, non ſolũ incõueniens nullũ eſſe uidebitur, ſed noſtræ quoq; fidei maximè conſentaneum. Quare ut ipſius Catholicæ fidei ueritas ad confundendã Iudæorum perfidiã, magis appareat, primum eiuſdem exempli uerba ita prorſus, ut in Talmud ſcripta ſunt, Hebraicè referã. Deinde myſteriũ quod

Galatini reſponſio.

Ad primum.

Veteres Talmudiſtæ legis arcana ſub figuris & ænigmatibus tradiderunt.

quod contra Iudæos noſtri ſæculi pro noſtræ fidei ueritate in eodem exemplo latet, reſerabo. Rabbi itaq; Eleazar ueterum Talmudiſtarum non infimus, ſuis in capitulis ita exemplum ipſum ponit in libro Zoar,
רוח פנת צפון ברא הקדוש ברוך הוא ולא גמרת לפי שאמר הקדוש ברוך הוא כל
מי שיאמר שהוא אלוה יבא ויגמור את הפנה הזאת שהנחתי וידעו הכל שהוא אלוה:
Id eſt, Latus partis aquilonis creauit Deus, & eam non compleuit, quoniam dixit Deus, quiſquis dicet ſe eſſe Deũ, ueniat & perficiat hanc partem, quam reliqui, & ſcient omnes ipſum eſſe Deum. Magna certè in his uerbis abſcondita ſunt myſteria. Primò enim oſtenditur, poſſibile eſſe, aliquem hominem Deum eſſe. Deinde diuinitatis eius ſignum eſſe, ipſum ſeptentrionalem partem poſſe perficere. Ad quorum rectam intelligentiam, ſciendum eſt, quòd hominum maliciam dæmonumq; prauitatem ſiniſtrum, ſiue ſeptentrionem antiqui allegoricè ſoliti ſunt uocare, iuxta illud Ieremiæ primo capite, Ab aquilone pandetur omne malum ſuper omnes habitatores terræ, & Eccleſiaſtis. x. Cor ſtulti in ſiniſtra illius. Nulla autem hominum malicia, nullàue dæmonum tentatio maior ea eſt, quæ ad idolorum cultum ducit. Ideo idolorum cultura aquiloni potiſſimum tribuitur, ut in Ezech. viij. ca. facile patet. Quid igitur aliud per foramen hoc, quàm dæmonum tentatio, ſiue poteſtas, quæ potiſſimum idololatriæ cultum reſpicit, deſignatur? Cur quoque foramen illud à Deo derelictum dicitur, niſi quia ipſo permittente, ipſe idololatriæ cultus à libero arbitrio, quod Deus ipſe homini dederat, mala electione proceſſit? Iuxta igitur Talmudiſtarum ueterum in hoc exemplo doctrinam, ſignum diuinitatis eſt, poſſe dæmonum poteſtatem omnino ſuperare, idololatriamq; explodere. Quod per illud quoque quod in libro זוהר Zohar ſcribitur, planè comprobatur. Vbi Rabbi Racanad ſuper Geneſeos. iiij. cap. ſic ait. שכינה הנקראת אתה תמשול במלאך המות. Hoc eſt, Præſentia Dei uocata אתה Atta, dominabitur angelo mortis, id eſt diabolo. Et ibidem מלת אתה רומז חכמת אלהים Id eſt, Dictio אתה Atta innuit ſapientiam Dei. Ex quo manifeſte habetur, quod per Dei ſapientiam quæ in diuinis filio attribuitur, humanæ naturæ unitam, diabolica poteſtas deuincenda erat. In hoc ergo exemplo priſci Talmudiſtæ Meſſiæ diuinitatem myſticè tradiderunt, quæ in hoc potiſſimum ſigno cognoſcenda erat. Quod Meſſias ipſam aquilonis partem completurus eſſet. Hoc eſt, diabolum uicturus, humanum genus ab eius poteſtate liberando, ipſiusq; cultum, id eſt, idololatriam à mundo explodendo. Quod Chriſtum feciſſe, nemo rectè ire poſſet inficias, ob id maximè quod per Apoſtolos eius penitus idololatria exploſa fuerit. Vnde clarum eſt, quod per hoc Talmudiſticum exemplũ, quod Doctor ille noſter pro maximo inconuenienti contra Dei perfectionem inducit, non ſolum Iudæorum prauitas confunditur, qui Meſſiam non Deum, ſed purum hominẽ fore credunt. Verum ipſum quoq;

Domi-

Dominum noſtrum Ieſum uerum fuiſſe Meſſiam, optimè probatur.

Ad ſecundum uerò dico, concedendũ utiq; eſſe, multa mala atq; turpia in Talmud de Ieſu Nazareno dici. Non tamen ea de Ieſu noſtro Saluatore, ſed de alio quodam referri. Nam ut Talmudiſticæ narrant hiſtoriæ in cap. חלק. Helec. Stante tẽplo ſecundo, regnante Hircano Machabæo, Simonis Machabæi filio, quidam Rabbi Iehoſuas filius Perahiæ, eo itinere quo ex Alexandria Hieruſalem repetebat, hoſpitiũ unà cum diſcipulis ingreſſus, domumq; intuens, Quàm pulchra eſt, inquit. Quidam autem ex eius diſcipulis Ieſus nomine, qui & Nazarenus erat, credens uerbum illud de hoſpitis uxore præceptorem ſuum protuliſſe, reſpondens ait: Verè pulchrà eſt, ni oculos profundos haberet. Rabbi ergo rapida in eum ira accenſus, Impiè, inquit, de huiuſmodi ne tam neſario facinore cogitas? Quo dicto, ilicò eum à ſuo ſuorumq; conſortio anathemate deiecit. Quare Ieſus ipſe ſe huiuſcemodi contemptu, atque opprobrio affectum conſpiciens, lapidem erexit, ipſumq; pronus adorauit, ac plurimos Iudæorum ad ipſius idoli cultum adduxit. Qui & magus erat, & tandem ſua ob ſcelera ſuſpenſus fuit. Vnde ſic de eo in cap. Sata legitur, ולא כרבי יהושע בן פרחיה שחית רוחת ישו הנצרי בשתי ידים Hoc eſt, Non ſicut Rabbi Iehoſuas, qui repulit Ieſum Nazarenum duabus manibus. Quia igitur in uarijs ipſius Talmud locis, Ieſus iſte Nazarenus de adultera, ac polluta natus, idololatra, magus, legisq; ſubuerſor, & tandem ſuſpenſus magno cum uilipendio memoratur: quàm plurimi, ac penè innumerabiles propter hiſtoriæ ignorantiã, & fortè Rabbinorum recentiorum prauitate decepti, turpia omnia illa de Ieſu glorioſiſſimo Saluatore noſtro dici putant. Sed huius erroris falſitas ex eo maximè conuinci poteſt, Quod ut in Talmudicis quoq; patet hiſtorijs, Hircanus ille Machabæus ſub quo fuit Ieſus iſte Nazarenus, de quo turpia omnia illa referuntur, ante Pontium Pilatum ſub quo Ieſus Chriſtus paſſus eſt, anno circiter .cx. regnauit. Ad illud poſtremò, quòd Iudæi Talmudicas traditiones à Deo Moſi ſimul cũ lege in monte Synai traditas fuiſſe, deinde à Moſe priſcis patribus ſuccidaneo ordine reuelatas, & demum per antiquos eorum Doctores conſcriptas in Talmud, aſſerunt. Dico, quod id de omnibus quæ ſunt in Talmud credere, nihil aliud eſt, quàm præcipitatæ mentis inſania. De ijs uerò quæ ueritatem Catholicam ſapiunt, ac redolent, & prophetarum ſanctorumq; patrum dicta prætendunt, atq; Chriſtianam fidem (ut in ſequentibus Deo duce latiſſimè dicemus) miro quodam atq; incredibili modo exprimunt, recentiorúmque Iudæorum perfidiam & confundunt & deſtruũt, hoc idem prorſus negandum non arbitror. Cum huiuſmodi traditiones ijs quæ Iudæi noſtri temporis de Meſſia, deq; alijs quàm plurimis errantes ſentiunt, omnino contrariæ ſint. Quo profectò fit, ut talia minimè reſpuenda ſint, & ſi apud tam perfidos comperiãtur. Quem-

Ad ſecundum.

De quodã Ieſu nugone loquitur, nõ de Chriſto, ut in Seder Holam legitur.

Ad tertium.

admodum nemo niſi mēte omnino captus, legē ac prophetas, eo quod apud eos inuenerit, contemneret. Nemo etiā niſi ratione carēs, lapillū precioſum, eo quod in draconis, aut buſonis capite inuentus fuerit, deſpiceret. Nemo quoq; niſi ſtultus & amens, mel, eo quod apum ſputum ſit, aut quid aliud minus ſortaſſe dignum, eo quod apud ea animalia ſit, quæ uenenoſum habent aculeum, reſpuendum duceret, qui illud in ſuos ſuorúmue utiles uſus conuertere ſciret, aculeiq; nocumentum deuitare non ignoraret. Nequaquā igitur huiuſmodi traditiones reſpuendæ ſunt. Tum quia à Moſe & prophetis cæteriſq; patribus ad eos uſq;, qui ea ſcripſerunt, ſuccidaneo ordine peruenire potuerunt. Imò ipſas haudquaq; aliunde, quā à prophetis & ſanctis illis patribus deueniſſe, cogitare poſſumus. Tum maximè quia nihil ad confutandā Iudęorum impudentiā tam ualidū, nihil ad conuincendā eorū nequitiam tam efficax, inueniri poteſt. Quid deniq; Chriſtiano iucundius, quàm de manibus hoſtiū gladiū arripere, & caput infideliū aut exemplo Dauid, proprio mucrone abſcindere, aut inſtar Iudith, ipſorū pugione amputare? Qua propter nō niſi diuina prouidentia factum eſt, ut Clemēs quintus Pontifex Maximus ſacroſancto approbante cōcilio, inſtitueret: Talmudicos Iudęorū libros per fideles Hebraicā linguam callentes, in Latinum ſermonē traducendos, atq; Chriſtianis publicæ legendos eſſe. Vt habetur in Clemen. De magiſtris. Vbi ſic inter cætera dicitur: Hoc ſacro approbāte cōcilio, ſcholas ſubſcriptarū linguarū generibus ubicunq; Romanam curiam reſidere cōtinget, necnō in Pariſienſi, & Oxomenſi, Bononienſi, & Salamantino, ſtudijs prouidimus erigendas: ſtatuentes, ut in quolibet locorū ipſorum teneantur uiri Catholici, ſufficientē habentes Hebraicæ, Gręcæ, Arabicæ, & Chaldęæ, linguarū noticiā, duo uidelicet uniuſcuiuſq; linguæ periti, qui ſcholas regant inibi, & libros de linguis ipſis in Latinū fideliter transferentes, alios linguas ipſas ſolicitè doceant, earumq; peritiā ſtudioſa in illos inſtructione transfundant, ut inſtructi & edocti ſufficiēter in linguis huiuſmodi, fructū ſperatū poſſint Deo autore, producere, fidem propagaturi ſalubriter in ipſos populos infideles. Hæc ibi. Vbi quod de traducendis ac publicè legendis Iudęorum libris dicitur, nō de Biblia intelligendum eſt, cum ipſa toties traducta fuerit: nec Iudęorū ſit, ſed potius noſtra, uel ſaltem cōmunis, ſed de alijs Iudęorū libris intelligi debere oportet, & præcipue de Talmudicis, in quibus tot Catholicæ ueritates cōtinentur, ut in ſequētibus latiſſimè patebit. Ex his igitur omnibus quæ dicta ſunt, luce meridiana clarius cōſtat. Talmud ipſum à Chriſtianis recipiendū eſſe, nō tamen in omnibus, niſi in ijs tantūmodò quæ bona ſunt. Quod ipſimet ueteres Talmudiſtę fatenī, ut in libro חגיגה Haghiga apertè patet. Vbi ſic inter cætera legitur: Quid eſt quod ſcriptum eſt Malach. ij. Quia labia ſacerdotis ſeruant ſcientiā, & legem requirunt ex ore eius, quoniā angelus Domini

Conſtitutio Clementis V.

mini exercituum eſt? Si magiſter fuit ſimilis angelo Domini exercituū, requirant legē ex ore eius. Dixit Rabbi Meir: Scriptum eſt Prouerb. xxij. Inclina aurem tuā, & audi uerba ſapientium, & cor tuum pone ad cognitionem meam. Nō eſt dictum ad cognitionem ipſorum, ſed ad cognitionem meam. Dixit Rabbi Hannina: Hinc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. xlv. Audi filia (Glo. Rabbi Selomonis: Audi Eccleſia Iſrael) & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populū tuum, & domū patris tui. Dixerunt in occidente, Comede dactylos, & proijce duriciem eorū foras. Dixit Rabbi Meir: Malogranatum inueni, quod intus eſt comedi, corticē uerò eius proieci. Ac ſi apertè dicat: Fac tu ſimiliter de dictis magiſtrorum. Hæc omnia Talmudiſtica traditio ubi ſuprà. Quæ quidem optima eſt contra eos Iudæos, qui ſæpe aſſerunt, quod ſi aliquid de Talmud recipimus, totum debemus recipere. Cum nihil nos de Talmud recipiamus, quia ibi eſt, ſed quia uerum eſt, & præſertim ubi ſacræ ſcripturæ deprauationes uerè caſtigantur.

Quod per Talmudicas traditiones ſacræ ſcripturæ deprauationes optimè corriguntur, quæ tam in noſtra ſiue Græca ſiue Latina editione, quàm in textu Hebraico paſſim inueniuntur.

Caput VIII.

CAPNIO.

HArum igitur deprauationum quas per Talmudicas traditiones corrigi aſſeris, quis fuit autor? & quando eas fieri contigit? antè ſcilicet Chriſti paſſionem, an poſt? GAL. Tanta eſt quorundam Iudæorum iuniorum impudentia, ut eas ſancto Ezræ imponere non erubeſcant. Sed eos impiè mentiri, ex eo facilè cōuincimus. Quia ſi Ezras (ut ipſi falſò aiunt) id egiſſet, certè huiuſmodi deprauationes & corruptiones non תקון סופרים Ticcun ſophrim, id eſt Aptationes ſiue correctiones ſcribarum uel ſapientum, ſed תקון עזרא Ticcun Ezra, id eſt Aptationes uel correctiones Ezræ, apud eos dictæ fuiſſent. Ex quo manifeſte patet, autorem earum non Ezrā, ſed ipſos ſcribas, qui poſt Ezram fuerunt, extitiſſe. Ipſas tamen longè ante Chriſtū natum fieri contigiſſe, inde colligi poteſt, Quod Rabbi Ionathas Vzielis filius, ipſius diuinæ ſcripturæ interpres Chaldaicus, atque Rabbi Hillelis, qui Chriſtū per centū ferè annos anteceſſit, auditor, has Ticcun Sophrim, hoc eſt aptationes ſiue correctiones ſcribarum, in multis in ſua tranſlatione ſecutus fuerit. CAPNIO. Si igitur ij, qui huiuſmodi deprauationes in ſacris literis fecerunt, Chriſti præceſſerunt aduentum, dicendum procul dubio uidetur, eos nullo odio motos id egiſſe. Quamobrem ergo tantum nefas auſi ſunt, ut quæ Deus dictauerat, ipſi mutarent? GAL. Innumera profecto in ſacra pagina erant myſteria admodū inclyta, atq;

Chriſtianæ fidei plurimum conſentanea, quæ ueteres Iudæorum gentilibus omni ſtudio occulere nitebantur. Hinc ſeptuaginta interpretes (ut de eis primùm dicam) multa teſte Talmud, Ptholomæo Regi trãſferre omiſerunt, & plurima mutauerunt. Ne diuina arcana gentilibus tunc indignis, nota fieri contingeret. Hinc etiam & ipſi סופרים ſophrim id eſt, ſcribæ ſiue ſapientes, multa tanquam abſurda, & tanquam ea quæ apud gentium nationes, nefas erat uel ſomniare, de diuinis ſcripturis abraſerunt, tanquam ij, qui adhuc diuini conſilij celſitudinem ſuper humani generis ſalutem, plenè non perpendebant. Aut quia timebant diuinas ſcripturas propter talia à ſuis & ab alijs infidelibus irriſum iri: aut quia ſuſpicati ſunt, Iudæis ignaris atq; ſimplicibus ex huiuſmodi, impiæ credulitatis ſcandalum generari. Ea propter non ueritatis occultandæ gratia, aut alio quouis malo animo, eas mutationes quibus ſcripturam ſacram deprauari contigit, eos feciſſe conſtat. Cum & in his, & alijs in locis penè infinitis, ſibi inuicem ueritatẽ reſerare, nõ prætermiſerint, ut in Talmudicis libris liquidò patet. Sed peſſimè eos id egiſſe, ex eo palàm liquet, quòd contra præceptum Dei facere auſi ſunt. Qui ita per Moſem dixit Deuter. 4. לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו Hoc eſt, Non addetis ſuper uerbo, quod ego præcipio uobis, nec minuetis ex eo. Et rurſus per Selomonem Prouerbiorũ xxx. cap. dicitur, אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת Id eſt, Non addas ſuper uerbis illius, ne arguat te, & dementiaris. Eam ob rem Ieremias more prophetico, de futuro tanquam de præterito loquens, horum ſcribarum qui talia perpetraturi erant, tam audax facinus his uerbis increpat. viij. capite, איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת יהוה אתנו אכן הנה לשקר עשה עט שקר סופרים Hoc eſt, Quomodo dicitis, ſapientes nos ſumus, & lex Dei nobiſcum eſt. Sed ecce ad mẽdacium egit ſtylus falſus Sophrim, id eſt ſcribarum. Quale autem mendaciũ, qualémue falſitatem acturus eſſet mendax ſcribarũ ſtylus, ſiue calamus: idem propheta. 23. ca. exprimit: dicens, והפכתם את דברי אלהים חיים יהוה צבאות אלהינו Hoc eſt, Et peruertiſtis uerba Deorum uiuentium, Domini exercitium Dei noſtri. Et iterum ix. cap. dicit, ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו Id eſt, Et ueritatem non loquentur, docuerunt linguam ſuam loqui mendacium, inique agendo, laſſati ſunt. CAPNIO, Vt Chriſtianis igitur ueritas pateſiat, ipſorumq; ſcribarum impudentiſſima opera in publicam deueniãt notionem, rem non inutilem facies, ſi neſandiſſima eorum ſacrilegia de diuinis literis tam temerè facta, in lucem prodideris. GAL. Quæ olim in ſacris literis ſancti patres, & prophetæ ſpiritu ſancto dictante, ſcripſerant, ipſi סופרים ſophrim, id eſt ſcribæ multifariàm, ac perperã deprauare non ſunt ueriti. Et primum quidem literas mutantes. Cuius quidẽ generis unum illud eſt, quod apud Malachíam prophetam in primo capite ita ſcribitur, והפחתם אתו אמר יהוה צבאות Hoc eſt; Et dixiſtis, Ecce

Primus deprauandæ ſcripturæ modus.

qualis

qualis uilitas,& expirare feciſtis,uel afflixiſtis eum, ait Deus exercituũ.
Ibi enim ותפחתם אתי uchippachtem othi,id eſt,Et afflixiſtis me, ſcriptũ
erat.Ipſi uerò ותפחתם אותו uehippachtem otho,id eſt.Et afflixiſtis eum,
ſcripſerunt.Nam אתי othi quod ibi erat,me ſignificat, אותו otho autem
quod ipſi poſuerunt,iod in uau mutantes,eum deſignat. Quod apertè
R.Selomo in gloſſa affirmat,ita dicens, Et feciſtis expirare eum , uel af-
flixiſtis eum. Hæc eſt una de quindecim dictionibus, שלתקון סופרים
ſcelticcum ſophrim,id eſt correctionis ſcribarum.Quia ותפחתם אתי ue-
hippachtem othi,id eſt,Et expirare feciſtis me,uel afflixiſtis me, uel ue-
xaſtis me,ſcriptum erat. Scriptura uerò ſcribarum pro אתי othi,id eſt,
me,poſuit אותו otho,id eſt eum, ותפחתם uehippachtem autem afflictio-
nem animæ ſignificat.Sicut illud Iob 11.cap.ותקותם מפח נפש, id eſt, Et
ſpes eorum afflictio animæ.Hæc R.Selomo. Quod autem hæc dictio
ותפחתם uehippachtem expirationem,uel afflictionem, ſeu uexationem
ſignificet,R.Kimhi optimè oſtendit,cum ita dicit. Illud quod in Iob. 31.
cap.legitur,Et animam Dominorum eius הפחתי hippachti,id eſt afflixi.
Illud quoq; apud Malach. 1. cap.ותפחתם uehippachtem,ſignificat labo
rem,& uexationem,ſiue afflictionem,& uexationem animæ. Qui enim
habet afflictionem uel uexationem animæ, perinde eſt,ac ſi anima eius
expiretur,& ab ipſo egrediatur.Hæc ille. Ex quibus clarum eſt, quod
illud apud Malach.1.cap.quod noſtra editio habet,Ecce de labore.Et
exſufflatis illud,ait Dominus exercituum,omnino corruptum eſt.Qua
re iuxta Hebraicam ueritatem ita corrigi debet . Ecce qualis uilitas, &
afflixiſtis me,uel expirare feciſtis me,ait Deus exercituum. Multa alia
id genus Rabbi Rahmon ponit,cum ait:Illud quod ſcriptum eſt.3.cap.
planctus Ieremiæ,Memoria memor eris, & tabeſcet ſuper me anima
mea:Super te anima tua ſcriptum fuit.Illud enim quod modo ſcriptum
eſt,Super me anima mea,eſt de multis Ticcun ſophrim, id eſt correctio
nibus ſcribarum,quas in Bereſcith rabba inuenies.Hæc ille. Ex quibus
patet,illud quod noſtra editio in.3. Trenorum ſic habet:Memoria me-
mor ero,& tabeſcet in me anima mea,tam apud Hebræos, quàm apud
nos uitiatum eſſe.Sic enim iuxta talmudicam hanc traditionem caſtiga
ri debet,Memoria memor eris,& tabeſcet ſuper te anima tua.Rabbi ue
rò Moſes hadarſan ſuper illud Gen. 15. cap. Et Abraham adhuc ſtabat
coram Deo.Et multis alijs in locis ſic dicit:Et hęc eſt תקון סופרים ticcun
ſophrim,id eſt correctio ſcribarum.Ibi enim erat ſcriptum: Et Deus ſta
bat adhuc coram Abraham. Et hoc eſt quod magiſtri dixerũt in מדרש
תלים midras tillim , id eſt in expoſitione Pſalterij ſuper illud Pſal.18. Et
dabis mihi ſcutum ſaluationẽ tuam:ibi enim ſic dicitur, ר״א ותתן לי מגן
ישעך מדבר מאברהם אבינו ע״ה שהיה אברהם יושב והשכינה עומדת לו ר׳ ברכיה
בשם ר׳ לוי אמר בקש אברהם לעמוד אמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואתה סימן
לבניך שיהיו יושבין ואני עומד שנאמר אלהים נצב בעדת אל:

Id eſt, Sermo alius: Et dabis mihi clypeum ſalutem tuam. De Abraham patre noſtro loquitur, de quo ſcriptum eſt, Et erat Abraham ſedens, & diuinitas aſtabat ei. R. Berachias in nomine R. Leui dixit: Quæſiuit Abraham pater noſter, ut ſtaret. Dixit autē ei Deus ſanctus & benedictus, Sede, optimum quippe ſignum eſt hoc filijs tuis, qui ſedentes erunt, ego uerò ſtans coram eis. Sicut dictum eſt, Deus ſtetit in congregatione uel cœtu Dei. Hæc ibi. Hoc tunc impletum fuiſſe conſtat, cum Apoſtoli qui filij Abraham erant ſecundum carnem, & cœtus atq; congregatio Dei ſedebant, & Chriſtus uerus Deus coram eis ſtabat, pedes eorum lauans, & abſtergens lintheo, quo præcinctus erat. Deinde (ut ad Talmudiſticam traditionem redeam) ita prædicta midras tehilim ibidem proſequitur, dicens, ר' שמואל בר חייא ור' יודן בשם ר' חנינא אמר ר' סימון תקון סופרים הוא זה שהשכינה עומדת וממתנת לו חיינו ועׄנותך תרבני : Hoc eſt, Rabbi Semuel filius Hiya & Rabbi Iodan in nomine R. Hannina dixerunt, quod dixit R. Simon, Aptatio uel correctio ſcribarum eſt hoc (quod ſcilicet legitur: Abraham ſtabat coram Deo) Nam diuinitas ſtabat, & confortabat eum. Iuxta illud Pſal. 18. Et humilitas tua, uel manſuetudo tua confortabit me. Deinde idem R. Moſes hadarſan proſequitur ibidem, ſic dicens: Huic ſimile eſt illud, quod Num. 11. ſcribitur, Si inueni gratiam coram oculis tuis, non uideam malum meum. Ticcun ſophrim, id eſt correctio ſcribarum eſt. Nam malum tuum, ibi ſcriptum erat. Et ſic illud Iob. 7. cap. Quid faciam tibi ô cuſtos hominis? quare poſuiſti me obuiū tibi, & ero ſuper me ad onus? Hoc enim quod ibi ſcriptum eſt, ſuper me: eſt una de Ticcun ſophrim, id eſt de correctionibus ſapientum. Prius enim, ſuper te ſcriptum erat. Sic etiam & illud aliud Iob. 32. Et condemnabunt Deum, uel impiè agent cum Deo, loco dei poſuerunt Iob. Et illud quoq; Ezech. 8. Num leue eſt domui Iuda, feciſſe abominationes, quas fecerunt hic. Impleuerunt enim terram iniquitate, & iterabunt ad prouocandum me, & ipſi mittentes erunt fœtorem ad naſum ſuum. Ticcun ſophrim, id eſt correctio ſcribarum eſt. Quod enim ibi eſt אל אפם el apam, id eſt ad naſum ſuum, אל אפי el api, hoc eſt, ad naſum meum ſcriptum erat. Illud præterea Hoſeæ. 4. Sicut eſt multitudo eorum, ſic peccauerunt mihi, gloriam eorū in ignominiā commutabo. Ticcun ſophrim, id eſt correctio ſcribarū quoq; eſt. Vbi enim כבודם cheuodam, id eſt gloriam eorum ſcriptum eſt, כבודי cheuodi, id eſt gloriam meam ſcriptum erat. Illud deniq; Ierem. 2. Et populus meus mutauit gloriā ſuam, pro eo quod nō proderit. Ticcun ſophrim, id eſt correctio ſcribarū etiam eſt. Ibi enim כבודי cheuodi, id eſt gloriā meam, & non כבודו cheuodo, id eſt gloriam ſuam, prius ſcriptum fuit. Hæc & alia permulta huius generis in Bereſcit Rabba, id eſt in expoſitione magna Gen. cōperiuntur. Quod nō ſolum ipſi Sophrim, id eſt ſcribæ faciebant, ſed ſuos quoq; diſcipulos facere docebant. Vt enim habetur

betur in libro יבמות ieuamoth, id eſt fratriarũ in calce capituli הערל hacrel, ſic dixit R. Iohanan ex nomine R. Simeonis: Bonũ eſt, ut auferas literam unã de lege, & ſanctificeť nomẽ cœli in publico. In his itaq;, quæ in prædicta traditione poponunť, optimè ſubſcripti textus corriguntť, qui tam apud nos, quàm apud Hebrços uitiati atq; corrupti legũtur. Et primum quidem illud Gene. 18. quod apud nos ſic habetur: Abrahã uerò adhuc ſtabat coram Domino. Ita corrigi debet, Deus autem adhuc ſtabat coram Abrahã. Illud deinde quod in Pſal. 17. noſtra editio ſic habet, Et dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ, & dextera tua ſuſcepit me, & diſciplina tua correxit me in finem, & diſciplina tua ipſa me docebit. Ita quoq; corrigi debet, Et dabis mihi clypeum ſaluationem tuam, & dextera tua confortabit me, & humilitas tua, uel paupertas tua, uel manſuetudo tua multiplicabit me, uel nutriet me. Illud etiam quod Numer. 11. ſic apud nos legitur, Et inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Ita caſtigari debet, Si inueni gratiam coram oculis tuis, & nõ uideam malum tuum. Illud quoq; quod Iob 7. ſic nos habemus, Quid faciam tibi ô cuſtos hominum? quare me poſuiſti contrarium tibi, & factus ſum mihimet ipſi grauis? Ita corrigi debet, Quid faciam tibi ô cuſtos hominis? quare poſuiſti me obuium tibi, & ero ſuper te ad onus? Item illud quod Iob. 32. Apud nos ſic legitur: Sed tantummodo condemnaſſent Iob. Ita correctè legendum eſt, Et condemnabunt Deum, uel impiè agent cum Deo. Illud adhuc quod Ezech. 8. ſic apud nos habetur, Nunquid leue eſt hoc domui Iuda, ut facerent abominationes iſtas, quas fecerunt hic? quia replentes terram iniquitate, conuerſi ſunt ad irritandum me. Et ecce applicant ramum ad nares meas. Ita caſtigandum eſt, Num leue eſt domui Iuda, feciſſe abominationes, quas fecerũt hic? Impleuerunt enim terram iniquitate, & iterabunt ad prouocandũ me, & ipſi mittentes erunt fœtorem ad naſum meum. Illud præterea quod Hoſeæ 4. ſic apud nos eſt, Secundum multitudinem eorum, ſic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo. Ita corrigendum eſt, Sicut eſt multitudo eorum, ſic peccauerunt mihi, gloriã meam in ignominiam commutabo. Illud demum quod Ieremiæ ſecundo ita noſtra editio habet, Populus uero meus mutauit gloriam ſuam in idolum. Sic prorſus caſtigari debet, Populus uerò meus mutauit gloriam meam, pro eo quod non proderit. Alter deinde Ticcun Sophrim, id eſt correctionis ſcribarum modus (ut in quibuſdam ſacræ ſcripturæ locis reperitur) eſt, ubi id quod Prophetæ ſcripſerant, dimittentes, non literas quidem mutauerunt, ſed aliter quàm ſcriptura naturaliter exigebat, punctare præſumpſerunt. Hebræi enim uocales non habent, ſed quibuſdam punctis loco uocalium utuntur. Quare ex illa punctorum uariatione, longè aliter quàm ſcriptũ erat, legitur, ſenſusq; alius longè diuerſus redditur. CAPNIO, Quis Bibliam punctauit?

Secundus deprauationis ſacræ ſcripturæ modus.

GAL. Moſes (ut ipſe optimè noſti) legem non punctauit. Vnde eam quam Iudæi in Synagogis cum ueneratione tenent, ſine punctis ſcriptã habent. Nec aliquis etiam ex prophetis librum ſuum punctauit. Sed poſteriores & legem, & Prophetas, & Agiographa punctauerunt. Quidã igitur aiunt, Ezram codices ſacros primum punctaſſe. Alij uero nõ Ezram, ſed alios quoſdam duos, qui poſt Ezram fuerũt, & alter ben Nephtali, alter ben Aſſer appellatus eſt, primos literis ſacris puncta appoſuiſſe affirmant. Quorum quidem opinio communior eſt. CAP. Nunc aliqua eorum quæ Sophrim, id eſt ſcribæ mutatione huiuſmodi punctorum in ſacris literis deprauarunt, exempli gratia, referas. GAL. Ex his unum illud eſt, quod in ſecundo libro Reg. 16. cap. legitur. Ibi enim apud eos ſic ſcriptum erat: Forſitan reſpiciet Dominus in humilitatẽ, uel afflictionem, uel paupertatem, uel manſuetudinem ſuam, & reddet mihi Dominus bonum pro maledictione ſua. Sophrim autem, id eſt, ſcribæ id corrigere uolentes, dictionem בעינו beeno, quæ ſic naturaliter punctari debebat, & ſic punctata humilitatem ſuam, uel afflictionem ſuam, uel paupertatem ſuam, uel manſuetudinem ſuam ſignificat, בעיני beeni quod in oculum meum ſignificat, punctauerunt. Vnde gloſſa Rabbi Selomonis dictionem hanc בעיני beeni, id eſt, in oculum meum, in lachrymas oculi mei exponit. Huic etiã illud Micheę primo perſimile eſt: Omnia idola eius ponam in deſolationem, uel deſtructionem. Et poſt pauca, Super hoc ululabo & plangam. Vadam expoliatus & nudus. Et paulo poſt, Quia doloroſa & deſperabilis plaga eius. Venit enim uſq; ad Iudam, applicuit uſq; ad portas populi mei, uſq; in Hieruſalem in Geth, non annuncietis, ploratu non ploretis. In domo ad puluerem pulueris התפלשתי hithpallaſti, id eſt inuolutus, uel circumdatus ſum, ſiue inuolui uel circumdedi me. Sic eſt & fuit ſcriptum: Scribæ autem uolentes corrigere illud, ſic punctauerunt, התפלשי hithpallaſſi, id eſt inuolue te fœminei generis ad loquendum. Ex his Micheæ uerbis apertè habetur. Quod Deus humo uel puluere inuoluendus erat. Non obſtante quod Propheta התפלשתי hithpallaſti, id eſt inuolui me in præterito poſuerit, more utiq; prophetarum, qui ad maiorem futuri euentus certitudinem inſinuandam, præterito pro futuro quàm ſæpiſſimè uti ſolent. Vnde ſuper illud Eſaiæ 42. Iſta uerba feci eis: Rabbi Selomo in gloſſa ita dicit: Feci eis, id eſt faciam eis. Omnis enim lingua Prophetica loquitur de futuro, ac ſi iam factum ſit. Hæc Rabbi Selomo. Non eſt autem hic ignorandum, quod hoc uerbo עפר haphar, quod eſt humus, uel puluis humectatus, uſus eſt etiam Abraham, quando cum Domino loquens, humaniq; corporis conditionem, uilitatemq; exprimere uolens, dixit Gen. 18. Ecce, obſecro, affectaui loqui ad Dominum, ego עפר aphar, id eſt humus, uel puluis humectatus, ועפר ueepher, id eſt & cinis. Dixit, humus & cinis, ut in humo, uel in

uel in puluere humectato exprimeret hominis materiale principium,& in cinere finalem ipſius reſolutionem. Quid igitur ſibi uult hoc Domini apud Micheam dictum, dum ait: In domo ad humum, uel de humo pulueris humectati inuolui me? Niſi quòd in corpore terreno uel carneo unius uirginis inuolui, pro inuoluam me, hoc eſt, ueſtiam me. Ex his quæ in hoc ſecundo modo Ticcun Sophrim, id eſt correctionis ſcribarum dicta ſunt, duo textus præcipuè corriguntur, qui tam apud nos, quàm apud Hebræos corrupti habentur. Et primus quidem eſt, qui. 2. Reg. 16. cap. ſic in noſtra editione habetur. Si fortè reſpiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna. Hic autem textus ita omnino corrigendus eſt: Forſitan reſpiciet Dominus in afflictionem ſuam, uel in humilitatē ſuam, uel in paupertatem ſuam, uel in manſuetudinem ſuam, & reddet mihi Dominus bonum pro maledictione ſua: Secundus uerò textus eſt, quum. Michæ primo ſic apud nos legitur: In domo pulueris, puluere uos cōſpergite. Hic etiam textus ita prorſus caſtigari debet, In domo ad humum, uel de humo pulueris inuolui me, uel circumdedi me. Tertius poſtremò Ticcun Sophrim, id eſt, correctionis ſcribarum modus, quo ſcripturam ſacram uitiari contigit, eſt, cum quòd Moſes & Prophetæ ſcripſerunt, ipſi in textu dimittentes, aliud in margine foris poſuerunt, quod קרי care, id eſt legendum uocant. Et quod intus in textu eſt כתיב catheb, id eſt ſcribendum appellant. Hoc autem ex uerbis Rabbi Selomonis aperte colligitur, ſuper illud Deuteron. 28. Vxorem deſponſabis, & uir alius conſtuprabit eam. Ibi enim gloſſa Rabbi Selomonis ſic ait, ישגלנה iſgalenna, uerbum eſt coitus concubinæ. Et Targum cauſa curialitatis loco eius poſuit ישכבנה Iſcauenna, id eſt iacebit cum ea. Et hæc eſt ticcun ſophrim, id eſt correctio ſcribarum. Hęc Rabbi Selomo. Item ipſe idem Rabbi ſuper illud Eſa. 36. Et dixit Raſpaces: Num ad dominum tuum, & ad te miſit me Dominus meus ad loquendum uerba hæc? Nónne magis ad homines ſedentes ſuper murum, ad comedendū ſtercus ſuum, & ad bibendum urinam ſuam. Gloſſa autem Rabbi Selomonis ſic ibi dicit, חוריהם Horehem, id eſt ſtercus ſuum, qui eſt fimus egrediens de foramine, quod inferius habetur: lingua uerò pulchra & curiali correxerunt hoc ſophrim, id eſt ſcribæ, uolueruntque ut צואתם czoatham, id eſt egeſtionē ſuam legeretur. Ita enim decreuerunt magiſtri, quod ſcripturæ ad uituperium incurialiter ſcriptæ, curialiter & urbanè legerentur. Quemadmodum illud Deuteronomij cap. xxviij. Quod ſcriptum eſt בעפולים baapolim, id eſt cum tenaſmis, poſuerunt extra in margine legendū, בטחורים battehorim, id eſt cū hæmorroidis, uel diſenterijs. Item ibidem ubi Moſes ſcripſit ישגלנה iſgalenna, id eſt uel conſtuprabit eam, exterius poſuerunt ישכבנה Iſcauenna, id eſt iacebit, uel dormiet cū ea. In Eſaiæ inſuper xxxvi. cap. ubi ſcriptū eſt, חוריהם Horehem

Tertius deprauationis ſcripturæ modus.

Horehem, id eſt ſtercora ſua, poſuerunt extra צואתם czoatham, id eſt egeſtionem ſuam. Ibidē quoqꝫ ubi Propheta poſuit שיניהם ſethnehem, id eſt urinā ſuam, ſcribæ poſuerunt מימי רגליהם meme raglehē, id eſt aquas pedum ſuorū. Et reliqua multa his ſimilia. Hæc omnia Rabbi Selomo. Apud Hoſeam quoqꝫ prophetam. ix. cap. ſic eſt, & erat ſcriptum כי גם אוי להם בשרי מהם hoc eſt, quia etiam ueh eis incarnatio mea ex eis. Scribę autem dictionē בְּשָׂרִי beſari, id eſt incarnatio mea, uel caro mea, cōtra naturā ipſius dictionis punctauerūt בְּשׂוּרִי beſuri, quod in receſſu meo ſignificat. Cōtra naturam ipſius dictionis ideo dixi, quia בשורי beſuri quod intus in textu eſt, cū litera ש ſcin, quemadmodū Hoſeas propheta ſcripſerat, ſcriptū eſt. Idcirco בשרי beſari, id eſt incarnatio mea, uel caro mea, punctari debuit cum a, dicens בשר baſar, id eſt caro ueniat. בסורי beſſuri autē quod exterius poſuerunt, & in receſſu meo ſignificat, cū litera ס ſamech ſcriptū eſt. Vnde locū hunc Rabbi Selomo exponens, ita ait: Quia etiam ueh eis. ſ. patribus בשורי beſuri quaſi בסורי beſſuri, id eſt in receſſu meo ab eis. Et eſt unū ex illis in quibus ſcribitur ש ſcin, & legitur ס ſamech. Rabbi etiam Chinhi in libro Seraſcim dicit Quod etiam ueh eis בשורי beſuri, ſcribitur cū litera ש ſcin, & legitur cum ס Samech. Hæc omnia Rabbi Selomo. Ex his quoqꝫ quæ hic de tertio modo ticcun Sophrim, id eſt correctionis ſcribarū diximus, tres inter cæteros caſtigantur textus. Quorum primus eſt, qui Deuteronomij xxviij. cap. ita apud nos habetur: Vxorē accipias, & alius dormiat cū ea. Hic autem textus ita iuxta Hebraicam ueritatē corrigendus eſt: Vxorem deſponſabis, & uir alius conſtuprabit eam. Secundus uerò textus eſt, qui apud Eſaiam. xxxvi. cap. ſic apud nos legitur. Et dixit Rapſaces: Nunquid ad dominū tuū, & ad te miſit me dominus meus, ut loquerer omnia uerba iſta? & nō potius ad uiros qui ſedent in muro, ut comedāt ſtercora ſua, & bibant urinam pedū ſuorum uobiſcū? Hic etiā textus ſic caſtigari debet: Et dixit Rapſaces, Num ad dominū tuum, & ad te miſit me Dominus meus ad loquendū uerba hæc? Nónne magis ad homines ſedentes ſuper murum, ad comedendum ſtercus ſuum, & ad bibendam urinā ſuam? Tertius demū textus eſt Hoſeæ. ix. quem noſtræ editionis autor ticcun Sophrim, id eſt correctionis ſcribarū errorē ſecutus ita tranſtulit: Sed & ueh eis cū receſſero ab eis. Hic autē textus ita prorſus caſtigādus eſt: Quia etiā ueh eis incarnatio mea, uel caro mea ex eis.

CAPNIO, Dic obſecro & reliqua, ſi qua ſunt, horum generum alia apud eos. GAL. Tam multa profecto ſunt, ut omnia dici, ſit ferè impoſſibile. Dicam igitur & ex multis alia quædā. Velim tamen, ut ſi aliqua ex his quæ dicta ſunt, replicari contigerit, ad nugationem id mihi non aſcribatur. Fieri quippe minimè poteſt, eorum quos eadem dixiſſe cōtingit, ſeorſum, ac præciſe uerba referre (prout nos cōtra Iudæos agentes, facere oportet, ne quod dicimus, ipſi negent) & idem pluries non re-

petere

petere. In libro itaq; Siphre qui ualde apud eos authenticus eſt, ſic inter cętera habetur, ſuper illud Numeri. x. cap. Surge Domine, & diſſipentẽ inimici tui, & fugiant odientes te. Nunquid habet odientes ſe, qui dixit & factus eſt mundus? Annunciat autẽ & docet ſcriptura, quod omnis qui odit Iſrael, perinde eſt, ac ſi oderit eum, qui uerbo cõdidit mundũ. Et ſic ipſe dicit apud Zachariam. ij. cap. Qui enim tangit uos, tangit pupillam oculi ſui. Vbi Rabbi Iudas ait: Pupillam oculi ſui nõ fuit dictum, ſed pupillã oculi mei. Ex quo autem in lege dictum ita eſt, dici poteſt: Cõtra ſurſum, id eſt cõtra Deũ loquens erat ſcriptura, ſed ſcriptura recens pronominauit, hoc eſt pro eo quod ſcriptũ erat, aliud dixit. Qua ſi hoc idem eſt illud Iob. vij. cap. Quare poſuiſti me obuiũ tibi? & ero ſuper te ad onus? Ex quo in lege ſcriptũ eſt, dici poteſt, Contra ſurſum, id eſt cõtra Deũ loquebatur ſcriptura, ſed pronominauit ſcriptura recens, id eſt pro eo quod ſcriptũ erat, aliud nominauit: Simile eſt etiã huic illud apud Ezech. viij. cap. Et ipſi mittentes erunt fœtorem ad naſum meũm. Ex quo in lege ſcriptũ eſt, dici poteſt, Simile quoq; huic habetur in Habac. 1. ca. Nunquid tu ab antiquo Domine deus meus, ſancte meus, non morieris? Ex quo in lege ſcriptũ eſt, dici poteſt: Contra Deum loquitur ſcriptura, ſed pro eo dixit ſcriptura recẽs, moriemur. Simile huic eſt illud Pſal. cvi. Et mutauerunt gloriã meam. Pro eo autẽ dixit ſcriptura recens, gloriã ſuam. Simile adhuc eſt illud Num. xi. cap. Et ſi ſic tu facis mihi, interfice me queſo interfectione. Si inueni gratiã in oculis tuis, & nõ uidebo malum tuũ. Ex quo in lege ſcriptũ eſt, dici poteſt: Contra ſurſum ſcriptura locuta eſt, ſed pro eo aliud ſcriptura recens dixit. Simile inſuper huic eſt illud Numeri. xij. ca. Qui eſt in exitu ſuo de matrice matris noſtrę, & comeditur mediũ carnis noſtrę. Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt, Cõtra ſurſum loquebat̃ ſcriptura, ſed pronominauit ſcriptura recens, quàm correxerũt ſcribę, matris ſuę & carnis ſuę, ponendo. Hæc omnia ex libro Siphre. In pleriſq; quoq; aliĳs libris multa id genus comperiuntur, & præſertim in cõmentariĳs Rab. Moſis hadarſan in Geneſin, ſuper illud Geneſ. xviij. cap. Et Abraham adhuc ſtabat coram Deo. Et in Midras tillim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſalmi. xviij. Et dediſti mihi ſcutum ſaluationem tuam. Atque in calce libri Ben aſſer, qui Dieduc nuncupatur. Et in aliĳs quàm plurimis locis. In quibus & ea quæ retulimus, & alia non pauca huius generis ponuntur, diuerſimode tamen, prout ipſis Iudęorum Doctoribus exponenda occurrunt. Sed aliĳs omiſſis, pauca quædam ex his quæ in prædictis commentariĳs eiuſdem Rabbi Moſis hadarſan loco præmemorato ponuntur, adducam, pręter ea quę inde adducta ſunt. Ibi enim inter cętera ponitur illud Pſalmi. xxi. Circumdederunt me canes, ſynagoga uel concilium malignantiũ obſederũt me, כרו caru, id eſt foderunt manus meas & pedes meos. Remouerunt inde כרו caru, quod foderunt ſignificat, &

ficat, & כארי caari ſcripſerunt, quod idem eſt quod ſicut leo. Item in eo quod ſcribitur in libro. iij. Regum. xij. cap. Non eſt nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai. Reuertere לאלהיך leelohecha, id eſt ad deos tuos Iſrael. Remouerunt inde לאלהיך leelohecha, id eſt ad Deos tuos, & poſuerunt לאהליך leelohecha, quod ad tabernacula tua ſignificat. Et quibuſdam alijs huiuſmodi interiectis, ita idem Rabbi proſequitur. Ex hoc autem cur uocati ſunt uiri Synagogæ magnæ, Sophrim, id eſt numerantes, quia ipſi numerauerãt literas omnes, quæ in lege ſunt, & eas inquiſierunt, atq; expoſuerunt. Hæc omnia in expoſitione in Geneſin Rabbi Moſis hadarſan. Vbi & quàm plurima quoq; alia huius generis ponuntur, quæ ne prolixior æquo fierem, omittenda duxi. Per ea autem quæ in duabus ſupradictis traditionibus nunc adduximus, tres adhuc præter cæteros, corriguntur textus, qui tã apud nos, quàm apud Hebręos uitiati atq; corrupti leguntur. Et primus quidem textus eſt, qui Numeri. xij. cap. ſic apud nos habetur: Quod proijcitur de uulua matris ſuæ, ecce iam medium carnis eius deuoratum eſt. Hic autem textus ita caſtigandus eſt. Quod eſt in exitu ſuo de matrice matris noſtræ, & comeditur medium carnis noſtræ. Secundus uerò textus eſt qui. ij. libro Regum. xij. cap. ſic apud nos legitur: Non eſt nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Iſai, reuertere in tabernacula tua Iſrael. Hic etiam textus ſic corrigi debet: Non eſt nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai, reuertere ad Deos tuos Iſrael. Tertius demum textus eſt, quem Habacuc primo cap. ſic editio noſtra habet: Nunquid non tu à principio Domine Deus meus, ſancte meus? & non moriemur? Hunc & ſic quoq; caſtigari oportet: Nunquid tu ab antiquo Domine Deus meus, ſancte meus, non morieris? Ex his igitur omnibus (ut palàm uiſum eſt,) non tantum ſacrilega ſcribarum audacia deprehenditur, uerum ipſius quoque ſacræ ſcripturæ textus optimè caſtigantur. Non apud eos modo, ſed etiam apud nos, qui in noſtris editionibus tam Græcis quàm Latinis ipſorum ſcribarum deprauationes hactenus ſecuti ſumus. CAPNIO, Miror diuum Hieronymum (ut cæteros diuinæ paginæ taceã interpretes) qui præ cæteris noſtris tam Gręcis quàm Latinis, Hebraicarum literarum ſtudioſus extitit, has deprauationes non deprehendiſſe. GAL. Id tibi nequaquam mirum uideri debet, cum hæ quidem deprauationes non niſi per Talmudiſtarum traditiones, in Talmud, antedictiſq; codicibus contentas, deprehendi queant, quæ ad Hieronymi noticiam nunquam deuenerunt, ut facilè ex uerbis eius elici poteſt. Ipſe enim ad Oceanum ſcribens: Labore, inquit, precij Baraniam Iudæum nocturnum habui præceptorem. Timebat enim Iudęos, & exhibebat ſe mihi alterum Nicodemum. Quemadmodum igitur Iudaicorum magiſtrorum penuriam habuit, ita fortè & librorum, & pręſertim ipſius Talmud, quem Iudęi propter Meſſiæ arcana, fidei noſtræ conſen-

conſentanea, in eo contenta, pro uiribus occultare nitebantur. Quare mirandum minimè eſt, ſi iſta non inuenerit. Nam ſi inueniſſet, ſilentio præteriri tam grandia fidei noſtræ myſteria, nefas profectò cenſuiſſet, ac ueritatem quam Moſes cæteriq; Prophetæ in antedictis locis poſuerant, rectè tranſtuliſſet.

Quomodo ſit contra Iudæos per eorum ſcripturas procedendum. Caput IX.

CAPNIO.

Poſtquàm te adire meruimus, qui diuino numine inſpiratus, arcana hæc tam mirifica ac diuina, in Talmudicis Iudęorum libris latitantia, retegere potis es, abs te omni contentione petimus, ne quid eorum nobis occulendum ducas. Quin potius ad ipſius omnipotentis Dei honorem, ad ſacroſanctæ Chriſtianæ Eccleſiæ decus, ad Orthodoxæ fidei confirmationem, ad animarumq; ſalutem, atque ad Catholicæ ueritatis manifeſtationē, unumquodq; eorum prout interrogauerimus, nobis reſerare non prætermittas. GAL. Ego quidē quoad potero, ſatis ueſtris uotis facere conabor, uos autem ſi quid boni dixero, id non mihi, ſed Deo attribuite, à quo (ut Policrates ait) πάντα τὰ ἀγαθὰ περιέχεται. Et rectè quidem. Nam Platone atteſtante, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ πάντα τὰ ἀγαθά. Mala uerò quæcunque, inſcitiæ meæ aſcribite. In primis itaq; ſcire oportet, quòd ſacra uetus ſcriptura omnes fidei Catholicæ articulos, figuris uarijs & ænigmatibus obuolutos, & quaſi uelaminibus circumtectos, ac ſigillis quibuſdam obſignatos, continebat. Vt Chriſto aduenient, per ipſum uelaminibus & ſigillis amotis, clarè reuelarentur, atq; palàm fierent. Quatenus ueritate pręſente, figuræ ceſſarent, & luce apparente, tenebræ depellerētur, & ſole iam orto, quæcunque obſcura erant, clara ac lucida redderentur. Cum ipſe Chriſtus ſit ueritas, lux, & ſol iuſticiæ, qui (Iohanne Euangeliſta autore) illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Quamobrem & ipſemet dixit Ioan. 8. ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Iuniores autem Iudæorū cum ſint perfidiæ impietate prorſus obcæcati, rectum diuinæ ſcripturæ ſenſum contra nos extorquent, nobiſq; bellum ingerunt. Sed nos per priſcorum Talmudiſtarum traditiones, qui legis prophetarumq; dicta explanantes, clarius de ipſis articulis loquuntur, eos facile conuincimus. Quare ut magis eorum falſitas deprehendatur, magiſq; ipſa Catholica ueritas elucеſcat, in unoquoq; ipſorum arcanorum duo faciam. Primum enim ipſa legis, ac Prophetarum dicta, quæ ipſi falſis expoſitionibus peruertere, atq; contra nos retorquere nituntur, adducam, ac rectè ad propoſitum noſtrum per ipſorummet ſcripturas exponā. Ipſas

eorum falſas expoſitiones, per Talmudiſticas autoritates refellendo. Deinde uerò aduerſus eos ipſum Catholicæ ueritatis arcanum, Talmudiſtarum teſtimonijs comprobabo. Sic enim Talmudiſtæ per Talmudiſtas facilè conuincentur. HOG. Si Talmudiſtæ per Talmudiſtas circa perfidiæ errorem conuinci poſſent, profectò circa huiuſmodi errorem inter ſe diuiſi eſſent, ſibiq́ inuicem aduerſarentur. Sed cum omnes ſemper in eodem perfidiæ errore obſtinati, & fuerint & perſiſtant. Sequitur ſanè, eos circa huiuſce generis errorem, neq; inter ſe diuiſos eſſe, neq; ſibi inuicem aduerſari. Talmudiſtas igitur per Talmudiſtas minimè cõuinci poſſe, clarum eſt. GAL. Et ſi Babylonicus Talmud (ut de eo qui poſtremò editus eſt, dicam) anno poſt Chriſtũm natum 477. compactus ſit: Talmudiſtarum tamen tria ſunt genera. Quidam enim Chriſti præceſſerunt aduentum, quidam uerò ſubſecuti ſunt uſq; ad tempus illud, quo idem Talmud confectus eſt. Quorum utriq; ideo Talmudiſtæ uocantur, quia ex eorum ſcripturis (ut alibi diximus) Talmud ipſe congeſtus eſt. Vnde & ueteres Talmudiſtæ non ab re utriq; dicuntur. Recẽtiores autem ſeu iuniores Talmudiſtę ij appellati ſunt, qui longè pòſt ſuccedentes, ut legis ac Prophetarum de Meſſia teſtimonia aduerſus Chriſtianum dogma retorquerent, ipſa contra priſcorum Talmudiſtarum ſententias peruertere conati ſunt. Quod iſti ergo Talmudiſtæ per antiquos illos qui Chriſti natalem anteceſſerunt, conuinci ualeant, nemini dubium eſt, ut latiſſimè in ſequentibus patebit. Quod autem per eos conuinci quoq; poſſint, quos poſt Chriſtum uſq; ad ipſius Talmud editionem fuiſſe contigit: nemo etiam dubitandum duceret, qui utrorumq; ſcripta rectè perpenderet. Cum illorum præterea maxima pars Chriſti fidem ſuſceperit, & ſi legalium æmulatores extiterint, ut ſuprà oſtendimus. Iſti autem cum nunquam Chriſti receperint fidem, quin imò eam omni conatu impugnare non deſiſtant. Conſtat planè, illos & iſtos circa eundem fidei errorem non uerſari. Illi enim & ſi in eo errarint quod legalia ſeruarent, Chriſto tamen adhærebant, ipſumq́ confitebantur. Hi uerò & legalia ſeruant, & Chriſtum pertinaciter negant, atq; perſequuntur. Iſti inſuper cum illorum Philoſophandi ac Theologizandi morem, artemq́ penitus ignorent, multa myſteria atq; arcana quæ illi ænigmaticè ac parabolicè tradiderunt, in ludibria & blaſphemias conuertunt. Quas ob res cum per illorum dicta, iſtorum improbabimus errores, iſtos per illos optimè ſuperabimus. Et ſic (ut dixi) Talmudiſtę per Talmudiſtas conuincentur. Quare nunc ad ipſa Catholicæ ueritatis arcana accedamus.

Talmudiſtarũ triplex genus.

Liber ſecundus.

De diuina trinitate & de diuinis nominibus per quæ & ipſa Dei trinitas cum indiuidua eſſentiæ unitate & ipſius perfectiones optime inſinuantur.

Quòd Deus ſit trinus & unus. Capuт 1.

CAPNIO,

ID inter cætera recentiores Iudæorũ maximè nobis obijciunt, Quòd cùm patrem, filium, & ſpiritum ſanctũ nos confiteri, audiunt tres Deos colere, pluralitatemq́ Deorum nos ponere, aiunt. Quod profectò longè magis quã ipſi, abhorremus. Eam ob rem Deum eſſe trinum & unum, ex Prophetarum dictis, priſcorumq́ Talmudiſtarum teſtimonijs, primùm te probare oportet. GAL. Vnum quidem eſſe Deum ſubſtantiæ, ac naturæ ſimplicitate, Chriſtiana credit religio. Tres uerò perſonas, quæ ſunt pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, quarũ proprietates ſunt paternitas, generatio, atq́ proceſſio: non eſſentia, neque natura tres, ſed merè unum eſſe, confitetur. Deus igitur in perſonis quidem trinus eſt, in eſſentia uerò unus. Deum autem unum eſſe, non opus eſt multis probare uerbis, neq́ ad id probandum diutius immorari. Cum ipſa Dei unitas ſit ita firmiſſima, ac tam fixa mentis conceptio, ut naturaliter eſſe non poſſit, niſi unus Deus. Et Iudæi quoque, & quicunq́ legem credunt, hoc omnes fatentur, & clamitant. CAPNIO, Satis eſt igitur hic: ſi circa diuinæ trinitatis ſacramentum, per uetuſtorum Iudæorum ſententias, iuniorum refellatur error. GAL. In re tam ardua & perdifficili, prius quidem eorum prorſus delendum eſt fundamentum, deinde uerò expoſitionum, quibus ſacras peruertunt literas, falſitas improbanda. Nos autem prolixitatem uitare uolentes, tam hac in re, quàm in alijs multis, ſimul utrunq́ faciemus. Ratio igitur ſuper quã huiuſce erroris iaciunt fundamentum, ea potiſſima eſt, quod male intelligant, ac falſo exponant illud Deuter. 6. cap. ſcriptum, שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד Hoc eſt, Audi Iſrael, Deus, Deus noſter, Deus, unus eſt. Quæ licet uerba ex ſe clara ſint, ob dictionem tamẽ unus, quæ

ibi ponitur, Iudæi noſtri ſeculi mentis cæcitate perculſi, inde potiſſimũ erroris cauſam ſumunt, ut diuinæ trinitatis myſterium negent, unde maximè ipſius notionem nanciſci deberent. Ex hoc enim ita Deũ unum eſſe putant, ut ab eo perſonarum pluralitatem omnino excludant. HOGOSTRATVS. Hæc quidem uerba ſecus quàm tu trãſtuleris, textus noſter habet. Sic enim dicit: Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus unus eſt. GAL. Fateor equidem ita eſſe. Sic enim & Græcus, quem noſter in omnibus penè ſequitur, textus hàbet. Ait enim ſic, ἄκουε ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐστί. Sed clarum profectò eſt, Hebraicum textum longè melius, quàm noſter, ſiue Græcus ſiue Latinus exprimat, contra Hebræos ipſos ueritatem exprimere. Ratio autem quare ubi noſtra tam Grçca quàm Latina editio, hoc in loco Dominus habet: Deus, ego traduxi: ea quidẽ eſt, quod ibidem Hebraicus textus habet יהוה, quod eſt nomen Dei illud tetragrammaton, quod Deum non per effectum, ſed per eſſentiam deſignat. Sed quoniam diuina eſſentia ſecundum proprium eius eſſe, mente nullatenus excogitari poteſt, idcirco apud Iudæos nefas eſſe cenſetur, nomen ipſum ore pronunciari, uti literæ ipſæ ſonant, ex quibus componitur. Quare ubicunq; hoc nomen comperiunt, illud haudquaquam proferre audent, ſed loco eius hoc nomen אדני Adonai proferunt, quod idem eſt, quod Dominus: literæ uerò ipſius nominis non Dominum, ſed deum per eſſentiam ſignificant. Autor igitur tam Græcæ quàm Latinæ editionis, nomen ipſum iuxta prolationis ſignificatum tranſtulit, ſcripturæ uerò ſignificatum quod potius eſt omiſit. Ego autem cui uel maximè cordi eſt, ueritatem quam Iudæi negant, per eorum ſcripturas patefacere, illud ſecundum proprium eius ſignificatum, traduxi, ut deum trinum & unum in ſupradictis uerbis deſignari, clarius oſtenderem. Neq; enim aliam ob cauſam, Moſes ille magnus ter dei nomen ibi poſuit, niſi ut diuinarũ perſonarum trinitatem diſtincte inſinuaret. In dictione autem unus, quam immediate ſubiecit, innuit tres perſonas diuinas, non tres Deos, ſed unũ eſſe deum. Hoc eſt (ut Damaſcenus ait) μία οὐσία, μία φύσις, μία θεότης. Id eſt una eſſentia, una natura, una deitas. Quare perſonarum trinitas diuinæ naturæ unitati nequaquam derogat. Quod autem in eiſdem uerbis per triplicatũ dei nomen, tres diuinæ deſignentur perſonæ, pater uidelicet, filius, & ſpiritus ſanctus, hoc Iudæi minimè negare poſſunt, cum R. Simeon Iohai filius, in libro qui זהר zohar dicitur, ſuper textum hunc ita dicat: Audi Iſrael, Ait R. Ibba. Hic eſt ô Iſrael antiquus יהוה, id eſt deus, qui eſt principium omnium rerum, antiquus antiquorum, hortus radicum, & omnium rerum perfectio, & dicitur pater, אלהינו Elohenu, id eſt Deus noſter, profunditas fluminum, & fons ſcientiarum, quæ procedunt ab illo patre, & filius uocatur, יהוה, id eſt, deus, hic eſt ſpiritus ſanctus, qui à duobus procedit, & uocatur menſura uocis. Vnus eſt, ut unum cum alio

R. Simeon ben Iohai. Expoſitio R. Ibba.

alio concludat,& colliget. Necꝗ enim alius ab alio diuidi poteſt. Et pro pterea ait, שמע Scema, id eſt congrega Iſrael hunc patrem & filium & ſpiritum ſanctũ, cumꝗ fac unam eſſentiã, unamꝗ ſubſtantiam, quia quic quid eſt in uno, eſt in alio. Totus fuit, & totus eſt, totusꝗ erit. Hæc ille. Ait etiam ibi idem R. Symeon. Hoc arcanum filij non reuelabitur unicuiꝗ, quouſꝗ uenerit Meſſias. Quia tunc (ut dicit Eſaias) repleta erit terra ſcientia Dei, ſicut aquæ mare operientes. Hæc ille. Multi etiam alij per nomen Dei ter in eodem textu poſitum, ipſam diuinarũ perſonarũ trinitatem ſignificari uoluerunt, ſed quia tantũ myſterium à ſolo Meſſia reuelandum erat, illud explicare ſibi non licere dixerunt. Vt per R. Me. nahem Rakenad in libro Zochar ſuper eodem Deuteronomij textu, liquido patet. Quamobrem Talmudiſtæ non ita expreſſe de myſterio trinitatis locuti ſunt: ſicut Cabaliſtæ. Qui non ſolum ſuper eundem tex tum, ſed etiam multis alijs in locis, patrem, filium, & ſpiritum ſanctum explicite proferunt. CAP. Cur Deus in uetere inſtrumento non ita explicite trinitatis myſterium tradi uoluit: ſicut illud in futurum per Meſſiam reuelandum reſeruauit? GAL. Iudæorum populus (ut te ſcire non dubito) maximè ad idololatriam pronus erat, ad quam euitandam, uniuerſa lex uetus illa condita fuit. Ne igitur in eorum qui plures Deos colebant, errorem inciderent, caute à diuina prouidentia factum eſt, ut ipſum diuinæ trinitatis arcanum non explicite, ſed implicite eis traderetur. Sed quoniam idololatria per Meſſiam penitus explodenda erat: uniuerſusꝗ orbis ad unius Dei cultum reducendus: idcirco ſacramentũ illud trinitatis explicite atꝗ aperte reuelandum, ad dies Meſſiæ reſeruatum fuit. Quod omnis quoꝗ Cabaliſtarum ſchola planè teſtatur, aſſerens, ipſius diuinæ trinitatis arcana tantummodo uſꝗ ad Meſſiæ tempus recondita latere debuiſſe. Tunc autem cum omnis idololatriæ erroris ſuſpicio auferenda eſſet, & arcana etiam ipſa trinitatis diuinæ palàm retegenda fuiſſe. HOG. Cum in præmemoratis uerbis: Audi Iſrael, Deus Deus noſter, Deus unus eſt: ter nomen Dei ponatur, quid eſt, quod ſecundo tantum nomini additur Noſter, & nõ primo, aut tertio? GAL. Id non ab re profecto factum eſt. Ex hoc enim manifeſte innuitur, quod neꝗ quidem pater, qui prima eſt in trinitate perſona, neꝗ ſpiritus ſanctus, qui tertia in eadem trinitate perſona eſt, ſed ſolus filius, qui ſecunda eſt eiuſdem trinitatis perſona: per noſtræ humanitatis participationem, noſter futurus erat. Cui illud quoꝗ quod in Pſal. 67. ſcribitur, ſimile eſt: Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Vbi in eo quod ter ponitur Deus, trium perſonarum diuinarum deſignatur diſtinctio. In eo autem quod ſecundo tantum loco adiungitur Noſter, ſolum filium per noſtræ naturæ aſſumptionẽ, noſtrum fore inſinuabatur. In eo uero quod poſtremo Metuant eum, & non eos dicitur, ipſarum perſonarum unitas quo ad natu

Quare myſterium trinitatis non fuit ſub ueteri lege explicite traditum.

Trinitatis myſterium explicite per Meſſiam reuelandũ erat.

Cur ſecundo nomini Deus, additur noſter & non primo, aut tertio.

ram, atq; identitas oſtenditur. Vt palàm demonſtretur, tres perſonas diuinas, non tres Deos eſſe, ſed unũ ſolum Deum. Quod Eſaias quoq; apertè monſtrauit, cum 6. cap. dixit, קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות מלא כל הארץ כבודו Hoc eſt, Sanctus, ſanctus, ſanctus, Deus exercituum, plena eſt omnis terra gloria eius. In eo enim quod ter dicit Sãctus, tres perſonas diuinas expreſſe deſignat. Quod per R. Simeonem Iohai filium, & per R. Ionathan Vzielis filium, ſuper textum hunc apertè probatur. Nam R. quidem Simeon, ſic Hebraicè ait, קדוש זה אב קדוש זה בן קדוש זה רוח הקדש Id eſt, Sanctus, hic eſt pater: Sanctus, hic eſt filius: Sanctus, hic eſt ſpiritus ſanctus. R. uerò Ionathas ita Chaldaicè inquit, קדישא בא קדיש ברא קדיש רוחא קדישא Id eſt, Sanctus pater, Sanctus filius, ſanctus ſpiritus ſanctus. CAP. Iudæorum iuniores hic dicerent, hoc minimè in Ionatha haberi. GAL. Verum quidem eſt, in his Ionathæ libris quos nunc ipſi frequentius præ manibus habent, hoc (ut ipſe noſti) nõ haberi, cum illud inde maiores eorum deleuerint, eoq; in loco ita ſcripſerint, uti libri quos poſtmodum ſcribi contigit, continent. In uetuſtiſſimis tamen libris, qui rariſſimi ſunt, ita prorſus habetur, ut ego retuli. Quorum ipſe unum uidi, cum eſſem Licij, qua tempeſtate Iudæi ex toto Regno Neapolitano, iuſſu Regis Catholici expellerentur. Et ille quidem hoc loco ſic omnino habebat, uti ipſe retuli. In eo autem (ut ad uerba Eſaiæ redeam) quod poſt tria illa nomina ſanctus, ſanctus, ſanctus, immediate ſemel duntaxat ponitur nomen Dei τετραγράμματον, quod eſt, יהוה, id eſt Deus: per quod diuina eſſentia importatur, clare innuitur, tres illas perſonas non tres Deos, ſed unum Deum eſſe. Eas ob res ueteres illi Talmudiſtæ, qui huius arcani non omnino ignari erant, ſtatuerunt, quod tam iſta Eſaiæ uerba, quàm illa Deuteronomij: Audi Iſrael, Deus, deus noſter, deus unus eſt, ab unoquoq; Iudæorum bis ſaltem in die, mane ſcilicet & ueſpere, dicerentur. Quod apud eos hucuſq; ſeruatur. Vt dum Iudæi ipſi hæc eadem uerba ore pronunciant, & diuinarum perſonarum trinitatem, & diuinæ eſſentiæ unitatem, ſicut uerba illa deſignant, ita ſe corde quoq; credere proteſtentur.

Quod perſonarum trinitas unitati diuinæ eſſentiæ non derogat, per rationem ſuper Iudæorum ſcripturas fundatam.

Caput II.

CAPNIO.

ET ſi cum Iudæis noſtri temporis ratione pugnandum nõ ſit, quia cum mentis oculos errore perfidiæ perturbatos habeãt, rationis lumine quo ueritatem perſpicere queant, penitus carent. Verumtamen quia rationem quæ ſuper eorum fundatur, ſcripturas haudquaquã negare poſſunt, Idcirco ad maiorem erroris eorũ confuta-

futationem,& ad clariorem Catholicæ ueritatis expreſſionem,benè quidem mi Galatine ageres,ſi ratione quoq; Hebraicis teſtimonijs roborata,perſonarum trinitatem cum diuinę eſſentię unitate,abſq; ulla eiuſdem unitatis derogatione,eſſe poſſe probares. GAL. Faciam equidem, & profecto quàm breuiſſimè. Nónne igitur ipſi concedendum ducerent:Deum in diuerſis eſſe locis? CAP. Ita prorſus. Hoc enim & Talmudiſtæ paſſim affirmant, & ſcriptura ſacra aſſerit. Quæ præſertim Pſalmo apud eos 139.ita ait, אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים : גם ידך תנחני ותאחזני ימינך Hoc eſt, Si ſcandero cœlos,illic tu es,& ſi iacuero in inferno,ades. Si portauero alas auroræ,ſi habitauero in extremo maris, etiam illuc manus tua deducet me,& tenebit me dextera tua. Quibus ex uerbis aperte liquet: Deum ubiq; eſſe. GAL. Id autem ſecundum diuerſas partes uerificari nequit. Quia cum Deus ſpiritus ſit,ac ſumme ſimplex,ut ipſi etiā aiunt: omni prorſus partiū diuerſitate,atq; compoſitione caret. In libro enim Formationis, quē ipſi ספר יצירה Sepher iezira uocant, eo in loco ubi ponuntur decem ſephiroth,id eſt decem incorporei,abſtractiq; numeri,ſeu potius decem incorporeæ ſecretæq; unitates,quarum prima tanquam omniū abſtractiſſima, ponitur Deus ipſe, ſic habetur, רוח אלהים ברוך ומבורך שמו של חי העולמים קול ורוח ודבר וזה רוח הקדש Id eſt, Spiritus Dei,ſiue ſpiritus Deus, benedicens & benedictum nomen eius, qui eſt uita ſæculorum,uox,ſpiritus,& uerbum:hic eſt ſpiritus ſanctus, cuius (ut habent alij libri) principium perſcrutari nequit,& cuius finis nullus eſt terminus. Hæc ibi. Neq; etiam eum ſucceſſiuè diuerſis in locis eſſe dicerent. Quia tunc ſecundum locum mutabilis eſſet, quod ipſi omnino negant,cum Deo nequaquam conuenire poſſit. Quoniā cum æternus ſit, & immenſus, atq; ſumme ſimplex, neq; ſecundum tempus, neq; ſecundum locum, neque ſecundum formam mutari poteſt. Quare ipſi quoq; quemadmodum & nos, eum omnino immutabilem aſſeuerant. Cum Deus ipſemet apud Malachiam 3. cap. dicat, אני יהוה לא שניתי Hoc eſt,Ego Deus non mutor. Ea propter fateri eos oportet: Deum (& ſi unus ſit) totum cum ſuæ unitatis ueritate, ſimul & ſemel in diuerſis locis eſſe. Quo circa ita quoq; eos concedere,neceſſe eſt,ipſam diuinitatem (& ſi una tantum numero exiſtat) totam ſimul in pluribus eſſe poſſe perſonis. Quod ſi illud primum concedunt,cur hoc ſecundum negant, cum non magis unum quàm alterum concedendum ſit? Sed hoc minimè certè negare poſſunt,cum paſſim illud non modò priſci Talmudiſtæ, atq; Cabaliſtæ (ut iam oſtenſum eſt) fateantur,uerumetiā diuina quoq; atteſtentur eloquia. Nam ubicunque in ſacris ueteris inſtrumenti literis, unius Dei eſſentia inſinuatur, ſemper ferè ibidem & trium perſonarum pluralitas innuitur. Et econtra,quocunque in loco perſonarum trinitas exprimitur,

ſemper pene eodem quoq; in loco, & diuinæ ſubſtantiæ unitas explicatur. Ne aut propter ſingularis Dei unitatem, perſonarum trinitas à diuina natura excludatur, aut propter perſonarum trinitatem, plures Dij eſſe credantur. Sed ſic in altero tres ipſæ diuinæ hypoſtaſes abſq; confuſione ab inuicem diſtinctæ credantur, ut in altero ipſius Dei unitas omnino ſaluetur. Quod in cantico quoque Moſis liquido patet. In quo eo in loco ubi nos habemus: Videte, quod ego ſim ſolus, & non ſit Deus
Deut. 32. præter me, Hebraicus textus ſic habet, ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי Id eſt, Videte nunc, quia ego, ego, ipſe: & nõ ſunt Dij mecum. Vbi apud Hebræos hæc tria ponuntur nomina, quæ apud eos diuina ſunt, אני אני הוא Ani, Ani, Hu. Quæ ego, ego, ipſe, apud nos interpretantur. Quid igitur ibi per tria hæc diuina nomina, niſi trium diuinarũ perſonarũ pluralitas, ac diſtinctio deſignatur? Et quid per illud, quod ibidem immediate ſubijcitur, Et non ſunt Dij mecum, inſinuatur: Niſi quod tres illæ diuinæ hypoſtaſes, per tria illa diuina nomina deſignatæ, non ſunt tres Dij, ſed unus Deus? Nam & ſi tota diuina eſſentia ſit in patre, tota in filio, tota in ſpiritu ſancto: quum pater ſit uerus & perfectus Deus, à quo omnia, & filius uerus & perfectus Deus, per quem omnia, & ſpiritus ſanctus uerus & perfectus Deus, in quo omnia, quia tamen ipſa diuina natura una omnino eſt in tribus, ideo pater, & filius, & ſpiritus ſanctus non ſunt tres Dij, ſed unus Deus, qui fecit omnia, & à quo, per quem, & in quo omnia proueniunt, ſubſiſtunt, & uiuificantur, & ad quem tandem omnia reducuntur. Nam ut Gregorius ille Nazianzenus Græcorum Theologorum facile princeps ait, *εἷς ἐστὶν ὁ θεός, ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ὁ υἱὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ᾧ τὰ πάντα. αὗται γὰρ αἱ προθέσεις, τὸ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ, οὐ μὲν τὴν φύσιν τέμνουσιν, ἀλλὰ τὰς τῆς μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητας χαρακτηρίζουσιν.* Hoc eſt, Vnus Deus eſt pater à quo omnia, & filius per quem omnia, & ſpiritus ſanctus in quo omnia. Hæ enim præpoſitiones à quo, per quem, & in quo, non naturã quidem diuidunt, ſed unius atq; inconfuſæ naturæ proprietates characterizant. Quæ quomodo fiant, Ioannes Damaſcenus oſtendit, qui hoc myſterium non minus eleganter, quàm ſubtiliter eo in libro, quem de Diuina traditione inſcripſit, explanare conatus eſt, ita cap. 49. inter cætera dicens, *ἐπὶ τῆς θεότητος μίαν φύσιν ὁμολογοῦμεν, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις κατὰ ἀλήθειαν φαμέν, καὶ πάντα μὲν τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη, ἁπλᾶ φαμέν, τὴν δὲ διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων ἐν μόναις τρισὶν ἰδιότησι, τῇ ἀναιτίῳ, καὶ πατρικῇ, καὶ τῇ αἰτιατῇ καὶ υἱικῇ, καὶ αἰτιατῇ καὶ ἐκπορευτῇ. ἀνεκφοιτήτους δὲ αὐτὰς καὶ ἀδιαστάτους ἀλλήλων, ἡνωμένας καὶ ἀλλήλαις ἀσυγχύτως, τρεῖς γάρ εἰσιν, εἰ καὶ ἥνωνται, διαιρουμένας δὲ ἀδιαστάτως. εἰ γὰρ καὶ ἑκάστη καθ' ἑαυτὴν ὑφέστηκεν, ἤγουν τελεία ἐστὶν ὑπόστασις, καὶ τὴν οἰκείαν ἰδιότητα ἤτοι τὸν τῆς ὑποστάσεως τρόπον διάφορον κέκτηται, ἀλλ' ἥνωνται τῇ τε οὐσίᾳ, καὶ τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασι, καὶ μὴ δίστασθαι, μηδὲ ἐκφοιτᾶν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, καὶ εἷς θεός ἐστί τε καὶ λέγονται.* Id eſt, In diuinitate unã confitemur naturã, tres aũt hypoſtaſes, ſecundũ ueritatẽ eſſe dicimus. Et omnia quidẽ naturalia atq; eſſentialia, ſimplicia

animus

animus. Hypoſtaſum uerò differentiam in tribus ſolis proprietatibus, in improducta ſcilicet ac paterna, & producta ac filiali, & producta atq; procedente, nouimus. Inſeparabiles autem ipſas, indiſtabilesq; ab inuicem, & unitas atq; in inuicem inconfuſe circumincedentes, ſcimus. Et unitas quidem inconfuſe, tres enim ſunt, & ſi uniantur: Diſtinctas autē indiſtanter. Licet enim unaquęq; per ſeipſam ſubſiſtat, hoc eſt, perfecta ſit hypoſtaſis, ſuamq; proprietatem, id eſt differentem ſubſiſtentiæ modum poſſideat. Attamen uniuntur eſſentia, naturalibusq; proprietatibus, & eo quod eſt minimè diſtare à paterna hypoſtaſi. Ac unus Deus & ſunt, & dicuntur.

De diuinarum perſonarum diſtinctione. Et de Deo mittente, & Deo miſſo. Capue III.

CAPNIO.

QVoniam cum Iudæis noſtri ſeculi, qui ſcripturas noſtras non recipiunt, nobis bellum eſt. Idcirco uellem, per eorum duntaxat ſcripturas, myſteria fidei noſtræ oſtenderes. Quare omiſſis noſtrorum tam Græcorum, quàm Latinorum doctorū dictis, ſcripturis Hebraicis perſonarum diuinarum proba diſtinctionem. GAL. Libenti animo id faciam, & quidem in cæteris omnibus, ne dum hac in re. Cum ualidius ſit teſtimonium, quod ab aduerſarijs ſumitur. Primum itaq; Zachariam prophetam audi, de diuinarum perſonarum diſtinctione, déque deo mittente, & deo miſſo, ita ſecundo cap. dicentem, רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם יהוה ׃ ונלוו גוים רבים אל יהוה ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך וידעת כי יהוה צבאות שלחני אליך׃ Hoc eſt, Canta & lætare filia. Quia ecce ego ueniam, & habitabo in medio tui, ait deus (tetragrammaton) Et applicabuntur gentes multæ ad deum (tetragrammaton) in die illa. Et erunt mihi in populum. Et habitabo in medio tui. Et ſcies, quod deus (tetragrammaton) miſerit me ad te. Vbi Rabbi Ionathas in Targum ſic Chaldaicè ait, Ionathas. שבחי וחדאי כנישתא דציון ארי הא אנא מתגלי ומשרי שכינתי בגויך אמר יהוה ויתוספון עממים סגיאין קדם עמא דיי בעדנא ההיא ׃ ויהון קדמי לעם ואשרי שכינתי בגויך ותדעי ארי יי צבאות שלחני לאתנבאה ליך׃ Id eſt, Gaude & lætare Eccleſia Sion. Quia ego reuelabor, & ponam diuinitatem meam in medio tui, Ait deus (tetragrammaton) Et applicabunt ſe populi multi ad populum Dei (tetragrammaton) in tempore illo. Et erunt coram me in populum. Et ponam diuinitatem meam in medio, tui. Et ſcies, quia Deus (tetragrammaton) exercituum miſerit me ad Prophetandum tibi. Hucuſque Targum. Illud autem quod poſtremò dicit,

Zacharias.

dicit:Et ſcies quia Deus (tetragrammaton) exercituum miſerit me ad prophetandum tibi,non eſt referendum, niſi ad Deum miſſum, id eſt ad Meſſiam,qui à Deo patre mittendus erat. Satis ergo clare patet, & per Prophetiam hanc,& per ipſius prophetiæ Chaldaicam translationem,eſſe & Deum mittentem,& Deum miſſum. Hunc enim quem mittendum ad prophetandũ dicit, ex eo Deũ eſſe,euidẽter oſtendit,quod immediate in perſona eius, inquit, Et ponam diuinitatem meam in medio tui.Et ſcies,quia Deus(tetragrammaton)miſerit me ad prophetandum tibi.Id ipſum etiam ex eo apertè manifeſtatur, quod in Prophetia prædicta,Deus ille miſſus quem oportet eſſe Meſſiam, ſanctiſſimo illo nomine Dei (tetragrammato) יהוה quod Deo ſoli conuenit, uocatur. Ad probandum quoq; Meſſiam Deum eſſe miſſum, מדרש שיר חשירים midras ſcir Haſcirim,id eſt expoſitionem Cantici canticorum ueterum magiſtrorum adducimus. Vbi ita ad uerbum legitur: Exultabimus, & lætabimur in te.Rabbi Aben expoſuit id quod dictum eſt in Pſalmo, Hic eſt dies quem ſecit Deus,exultemus & lætemur in eo.Dixit Rabbi Aben,Non erant ſcientes in quo eſſet lætandum, utrum de diean de Deo,donec uenit Selomo,& expoſuit dicens, Exultabimus & lætabimur in te.In te,ideſt in Deo ſancto & benedicto.In te,ideſt in ſaluatione tua.Simile autem eſt hoc cuidam matronæ, cuius Rex maritus eius, & filij eius,& generi eius,profecti ſunt ad ciuitatem maris. Venerunt ergo nuncij,& dixerunt ei,Venerunt filij tui. Quæ ait, Quid ad me? uel quæ inde utilitas mihi? lætentur nurus meæ.Rurſus dixerunt ei,Venerunt generi tui.Quæ ait,Quid ad me? lætentur filiæ meæ.Quando autem dixerunt ei,Venit uir tuus Rex.Ait,Ecce certè hæc eſt mihi ſufficiens,& perfecta læticia.Sic futurum ſuit, ut eſſent Prophetæ uenientes, & dicentes ad Hieruſalem,Filij tui de longè uenient. Eſa.60.cap. Et ipſa dixit eis,Quid ad me? Exultent filiæ Iudæ. Pſal.97. Et filiæ tuæ ſuper latus nutrientur,uel ſouebuntur.Eſa.60.At ipſa dixit, Quid ad me? lætetur mons Sion. Pſal.97.Cum autem dixerunt ei: Ecce Rex tuus uenit tibi iuſtus & ſaluatus ipſe.Zach.9. Sicut ſcriptum eſt Zach. 2. Canta & lætare filia Sion, quia ecce ego ueniam,& habitabo in medio tui: ait Deus (tetragrammaton) Et congregabuntur gentes multæ ad Deum (tetragrammaton) in die illa,& erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui,& ſcies quia Deus (tetragrammaton) exercituum miſerit me ad te.In illa hora ipſa dixit: Gaudens gaudebo in Deo (tetragrammaton) & exultabit anima mea in Deo meo.Eſa.61.Et hoc eſt, Exultabimus & lætabimur in te:Cantici canticorum primo. Hactenus traditio, in qua elegantiſſimè atq; euidentiſſimè Iudæis perfidis noſtri temporis Meſſiã deũ eſſe,fidelis corũ tradidit antiquitas. Cũ enim poſt parabolã in applicatione ad propoſitũ,dei aduentum probant per illud Zach.9. Ecce Rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe , cum cæteris quæ ſubijciun-

ſubijciuntur,prudentibus,ac ſcripturam ſacram ſcientibus, Meſſiam
Deum eſſe,euidenter priſci Talmudiſtæ tradiderunt. Hęc enim Zacha
riæ uerba (ut gloſſa R. Selomonis ibidem ait) Non poſſunt niſi de Re-
ge Meſſia exponi. Quod mirabili quoque modo confirmarunt,cum poſt
prædicta uerba,aliud eiuſdem Prophetæ teſtimonium protinus ſubdi
derunt. In quo & Deus mittens,& Deus miſſus optimè exprimuntur.
Qui quidem duo non ſunt duo Dij,ſed unus tantum Deus. Quoniam
& ſi in מדות middoth,id eſt in proprietatibus ſiue perſonis,duo ſint,de
us mittens & Deus miſſus: in היויה haiuya tamen,id eſt in eſſentia, unū
tantummodo ſunt. Quare pater & filius,ſeu Deus & uerbum eius,non
duo dij ſunt,ſed unus Deus. Quod autem pater ſit deus mittens,& uer
bum ipſius ſiue filius Dei,ſit Deus miſſus,ex uerbis R. Simeonis filij Io
hai aperte colligitur,cum in principio libri תענית tahanith, id eſt de ie-
iunio Hieroſolymitani,ſic ait: Migrauit Iſrael in Babyloniam,& migra-
uit שכינה ſechina,id eſt Dei præſentia cum eo. Vnde probatio? Ex eo
quod Eſaias dicit. 43. cap. Propter uos miſſus ſum in Babyloniam. Ita
quoque in Pſal. 107. dicitur, Mittet uerbum ſuum,& medebitur eis,uel ſa-
nabit eos,& eripiet eos à miſerijs, uel corruptelis, uel diſſipationibus
eorum. Et apud Hoſe. 1. ita etiā legitur: Et domui Iuda miſerebor. Et ſal
uabo eos in deo (tetragrāmaton) quod ſic Ionathas Chaldaicè trāſtulit,
ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיי Hoc eſt, Et domui Iuda mi
ſerebor, & ſaluabo eos in uerbo Domini Dei eorum. Illud quoque Da-
nielis nequaquam alienum eſt à propoſito, cum. 9. cap. ait, ועתה שמע
אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען יהוה:
Id eſt, Et nunc audi Deus noſter orationem ſerui tui,& oſtende faciem
tuam ſuper ſanctuarium tuum deſolatum,uel in ſanctuario tuo deſola-
to propter Dominum. Vbi habetur argumentum: Meſſiam eſſe אדני
Adonai,id eſt Dominum. Illud poſtremo maximè notandum eſt,quod
apud Eſa. 48. cap. ſic legitur, קרבו אלי שמעו זאת לא מראש בסתר דברתי
מעת היותה שם אני ועתה אדני יהוה אלהים שלחני ורוחו: hoc eſt, Ap
propinquamini mihi, audite hoc. Non à capite, id eſt à principio, in oc-
culto locutus ſum. Ex tempore, uel ex hora ſui eſſe, ibi ego eram. Et nūc
Dominus Deus miſit me,& ſpiritus eius. In quibus quidem uerbis, nō
ſolum Deus mittens,& Deus miſſus oſtenditur, ſed tota quoque trinitas
apertè atque diſtinctè inſinuatur. CAP. Rabbi Selomo ut trinitatis my-
ſterium extingueret, ait, Eſaiam hæc uerba de ſeipſo protuliſſe, qui
tempore dationis legis unà cum alijs Prophetis fuit in monte Sinai.
Vnde in gloſſa ſuper hunc locum ita dicit: Rabbi התנחומא Tanhu-
ma (inquit) Quod ex hoc loco habetur, omnes Prophetas in monte
Sinai aſtitiſſe. Et hinc eſt quod Propheta de ſe ipſo loquitur, quum
ait: A tempore ſui eſſe, illius ſcilicet ſermonis, qui manifeſte, & non
in abſcondito dictus eſt, qui legis dator eſt, ibi ego eram, Quod idem
R. Se-

Rabbi Selomonis hæretica expoſitio.

R. Selomo quoq; affirmat, ſuper illud Malach. 1. cap. Onus uerbi Domini in manu Malachiæ: ita dicens, Iam multis antè diebus fuerat hoc in manibus eius traditum. Hinc declarauerunt magiſtri noſtri in extrauaganti מכילתא Mechilta, omnes prophetas in monte Sinai aſtitiſſe, cum lex Moſi data fuit, ibiq; eis prophetias traditas fuiſſe. Eam ob rem dicit Eſaias: à tempore fui eſſe, ibi ego eram. Et nunc Dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius. Quare ut huius R. cæterorumq; iuniorum ipſum ſequentium, confundatur nequitia, puerile hoc figmentum per ueterum Talmudiſtarum dicta, refellas opus eſt. GAL. Illud inter cætera R. Selomo, eiusq; ſectatores audiant, quod in libro מכילתא Mechilta ſcribitur, cui apud eos contradicere nefas eſt. Cum ſuper illud Exod. 19. cap. Et uenerunt in deſertum Sinai, & quieuerunt, atq; caſtrametati ſunt in deſerto, hoc modo dicitur: Data eſt lex publicè, in loco expoſito. Nam ſi in terra Iſrael lex data fuiſſet, dixiſſent gentibus ſeculi Iudæi, non eſt uobis pars in ea. Sed data eſt in deſerto reptabili, publicè, atq; in loco patenti, ut quicunq; eam recipere uoluerit, ueniat, & recipiat. Poteſtne dici eam in nocte datam fuiſſe? Docet quòd non, illud quod in Exod. 19. dicitur, Et fuit in die tertio facto mane. Poteſt etiam dici, quod in ſilentio data fuerit? Docet quod non, quod ibidem dictum eſt. Et fuerunt uoces & fulgura, Cum cæteris. Poteſt adhuc dici, quod uocem non audierint? Quid ad hoc dicendum ſit, illud Pſalmi inſinuat: Vox Domini in fortitudine, uox Domini in magnificentia, uox Domini confringentis cedros libani, Cum reliquis. R. Ioſes dixit: Et ecce ipſe Deus ſanctus & benedictus dicit Eſaiæ. 48. Non à principio in abſcondito locutus ſum, à tempore ſui eſſe, ibi ego eram. Item eodem in libro ſuper illud Exo. 20. Ego Dominus Deus tuus, dixit R. Nathan. Si dixeris in ſecreto fuit ſermo Dei. Nónne ipſe apud Eſaiam ait? Non à principio in occulto locutus ſum. A tempore ſui eſſe, ibi ego eram. Ecce quàm manifeſte aſſerunt hi duo ex priſcis Iudæorum Doctoribus, uerba illa antedicta: A tempore ſui eſſe, ibi ego eram: Deum dixiſſe. Non ergo illa Eſaias de ſe ipſo protulit. Vt R. Selomo falſo aſſeruit. Ex quibus etiam traditionibus palàm liquet, abſurdum atq; omnino falſum eſſe figmentum illud. Quod Prophetæ omnes in monte Sinai affuerint, cum lex Moſi data fuit. Cuius etiam figmenti abſurditas atq; falſitas ex eo potiſſimũ patet, Quod nec Moſes, nec aliquis prophetarum inueniatur, qui de hoc aliquando apertè meminerit. Neq; etiam ſi dixerint, prophetarum animas abſq; corporibus dationi legis interfuiſſe: (Quod eorum errorem ſapere uidet, qui omnes animas ſimul fuiſſe productas aiunt) hoc eorum inſaniam palliare poterit. Cum & ſacræ ſcripturæ, & Doctorum ſuorum ueterum iudicio apertè repugnet. Si quidem in Bereſcith rabba eo in loco ubi Gen. 5. dicitur, Hic liber generationis Adam: ſic legitur: Scriptum eſt Eſa. 57. Quia non in ſempiternum litigabo cum Adã primo,

Prædictæ hebraicæ expoſitionis confutatio.

primo,neq; in finem iraſcar cum generationibus eius. Quoniã ſpiritus à facie mea amiciet,uel induet. R. Tanhũ dixit, Non ueniet Rex Meſſias (in ſecundo ſcilicet aduentu) quouſque creentur omnes animæ, quæ aſcenderunt in cogitationem dei,ut crearentur. Vnde probatio? Ex eo quod dictum eſt Eſa.57. Et animas ego feci, id eſt propter animas ego feci, ſupple mundum. Quibus ex uerbis palàm oſtenditur, animas uſq; ad mundi finem quotidie creari. Quod longè expreſſius habetur ex eo, quod R. Chimhi in libro Seraſcim dicit, cum exponens illud Zach.12. cap. Et formans ſpiritum hominis in medio eius. Ita (inquit) expoſuit hoc רבנו סעדיה Hoc eſt, Magiſter noſter Seadias. Quod ex eo, quod ait, In medio eius: uult dicere, quod creator creat animam cum perfectione humani corporis. Et hoc eſt quod dicit, In medio eius. Hæc R. ille Chimhi. Ex his igitur apertè liquet, à ueritate longè alienos eſſe, qui Prophetarum animas quas multò pòſt creari contigit, in monte Sinai cum lex Moſi traderetur, affuiſſe dicunt. CAP. R. Selomo adhuc erubeſcens ſupradictæ expoſitionis inſaniam, antedicta Eſaiæ uerba longè ſecus exponit, dicens dictum ipſius Prophetæ mixturas continere uerborum. Quare uocem Dei eſſe ait, cum dicitur, Non à principio in abſcondito locutus ſum. Quod uerò ſequitur, Et nunc Dominus deus miſit me, & ſpiritus eius: ipſius Prophetæ uocem eſſe, inquit. GAL. Iſte R. quaſi iunior, non ualens negare Meſſiam ſecundum eius diuinitatẽ ſemper in deo fuiſſe, & ante mundi creationem extitiſſe, loco ueritatis ſemper mendacium ponit, quærens omni conatu fidem noſtram ſubuertere, ne diuinæ trinitatis myſterium, ac Meſſiæ diuinitas in dictis Prophetarum, atq; in ueterum Doctorum traditionibus reuelata, appareat. Idcirco tanquam calllidiſſima uulpecula, quæ non rectis itineribus, ſed tortuoſis ſemper anfractibus graditur, hanc Eſaiæ ſcripturam ubi & diuinarum perſonarum diſtinctio, & deus mittens, ac deus miſſus manifeſtè exprimuntur, contra uetuſtorum Talmudiſtarum expoſitiones peruertere nititur. Volens uerba illa, Et nunc dominus deus miſit me, & ſpiritus eius, ad Eſaiam referri. Sed cum falſiloquum omnino eſſe, non ſolum demonſtrant duæ illæ traditiones paulò antè adductæ, & ex authenticis eorum libris excerptæ, præſertim ubi dicitur, Ecce ipſe deus ſanctus & benedictus dicit in Eſaia, Non à principio in occulto locutus ſum, à tempore fui eſſe, ibi ego eram, Cum cæteris. Sed uerba etiam quæ immediate in eadẽ prophetia ſubſequuntur, dum mox idem propheta ſubdit, כה אמר יהוה גואלך קדוש ישראל Hoc eſt, Sic dixit Deus Redemptor tuus ſanctus Iſrael. Ex quo palàm profectò oſtenditur, quod antecedens illud, Et nunc dominus deus miſit me, & ſpiritus eius, non ſit uox ipſius Prophetæ, ſed filij dei, à patre & ſpiritu ſancto ad redimendum genus humanum miſſi. Sic ergo uerba illa exponenda ſunt, dum Eſaias ore Meſſiæ ſecundũ eius diuinitatẽ loquitur, dicens,

Alia R. Selomonis falſa expoſitio.

Eiuſdem falſæ expoſitionis confutatio.

Catholica eorundem uerborum Eſaiæ expoſitio.

Appropinquamini,ſiue accedite ad me,audite hoc. Non à principio in abſcondito locutus ſum. A tempore ſui eſſe, ibi ego eram. Senſus eſt: Appropinquamini mihi per fidem,& audite quod dico. Cum primum enim locutus ſum Adæ,eiꝙ dixi,De ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. Non in abſcondito, neꝙ obſcure locutus ſum. Nonnulli autem non ex Hebræis tantum,ſed etiam ex noſtris,interpretantur hoc à principio,id eſt cum Deus legem Moſi dedit. Quod falſum eſſe, non ſolum ex his quæ dicta ſunt,ſed ex eo quoꝙ maximè patet, Quòd non tunc primum Deus humano generi locutus eſt,ſed cum præcepit Adæ ne peccaret,Sequitur,A tēpore ſui eſſe,ibi ego eram: id eſt cum ex tempore fieret Adam,ibi ego eram. Ibi,id eſt in ipſo Adam, ſecundum carnis humanæ ſubſtantiam. HOG. Noſtra editio hoc in loco ita habet,Ex tempore antequàm fierent,ibi eram. GAL. Autor noſtræ editionis totum ſermonem pro diuinitate Chriſti accepit.Eam ob rem totum ad ipſius diuinitatem retulit.Nos autem Hebraicā ueritatem ſequentes,partim pro diuinitate,partim pro humanitate ex quibus Chriſtus conſtat, accipimus. Quod magis ueritati congruit, tum quia Hebraica litera non dicit antequàm,ſed מעת היותה id eſt ab hora qua fuit ipſa, demonſtratione fœminina,ut patet Hebraicas literas ſcienti, Quare ſic textus exponendus eſt,Ab hora ſui eſſe,id eſt, Ab hora creationis carnis matris meæ in formatione corporis Adæ. Ibi ergo non de diuinitate, ſed de humanitate Meſſiæ textus loquitur. Nam ſi de diuinitate loqueretur,antequàm fieret, dixiſſet. Tum etiam, quia cum ſecundum Cabaliſtas nomen Dei tetragrammaton יהוה loco cuius אדני Adonai proferunt,quod nos Dominus interpretamur,patrem propriè ſignificet, eo quod cum nomen illud proprie diuinam eſſentiam importet, & pater ſit totius diuinitatis principium & origo, אלהים Elohim autem quod Deus interpretatur,filium proprie deſignet. Textus uero dicat,Et nunc יהוה אלהים, id eſt Dominus Deus miſit me,& ſpiritus eius,qui eſt ſpiritus ſanctus. Euidentiſſimè profecto oſtenditur,non de diuinitate Meſſiæ,ſed de eius humanitate hic ſermonem fieri. Nam ſi iuxta Theologorum doctrinam,& præſertim Doctoris ſubtilis dicit. 15. primi, ac Bonauenturæ eadem diſt. q. iiȷ. mitti in diuinis non ſit niſi manifeſtari procedere,atꝙ ab alio eſſe cognoſci, & quandam ſubautoritatem importet. Conſequens eſt,filium ſecundum diuinitatem, neꝙ à ſe ipſo, neꝙ à ſpiritu ſancto mitti poſſe,ſed ſolum à patre. Cum neꝙ à ſe ipſo, neque à ſpiritu ſancto eſſe habeat,ſed tantum à patre. Quare neceſſe eſt, tam ſecundum Hebræorum Cabaliſtas, quā ſecundum Theologos noſtros, dicere dictum illud,A tempore ſui eſſe,id eſt cum ex tempore fieret,nō de Meſſiæ diuinitate,ſed de eius humanitate intelligendum eſſe. Cum igitur dicit,Et nunc dominus deus,uel Deus Deus miſit me,& ſpiritus eius. Sic ſecundum Cabaliſtas exponēda ſunt uerba,dominus uel deus

Cabaliſtæ de nomine Dei tetragrammaton et Elohim.

Mitti quid ſit in diuinis.

Eorundem uerborum Eſaiæ expoſitio ſecūdum Cabaliſtas.

(tetragram.

(tetragrammaton) id eſt pater, Deus, id eſt filius, & ſpiritus eius, id eſt ſpiritus ſanctus miſit me. Vt eſſem Redemptor Iſrael. Vbi tria ſunt notanda. Primum quidem, quod uolunt Cabaliſtæ, nomen Dei יהוה tetragrammaton, Dei miſericordiam eſſe, אלהים Elohim autem, quod idem eſt quod Deus, Dei eſſe iuſticiam. Idcirco hic cum dicit, Dominus deus ſiue deus (tetragrammaton) deus, non cadit copula, ad deſignandum, in miſſione humanitatis Meſſiæ, Dei miſericordiam atque iuſticiam ad redemptionem humani generis uniendas fuiſſe. Iuxta illud Pſal. 85. Miſericordia & ueritas inuicem obuiauerũt, iuſticia & pax oſculatæ ſunt. Secundum uerò eſt, quod non dicit ſpiritus eorum, ſcilicet patris & filij, ſed ſpiritus eius. Ad denotandum, patrem & filium, à quibus ſpiritus ſanctus procedit, non duos eſſe ſpiratores, ſed ambos unum tantũ eſſe ipſius ſpiritus ſancti ſpiratorem, unicuique principium. Tertium poſtremo eſt, quod non dicit, Miſerunt me, ſed miſit me. Vt unitatem diuinæ eſſentiæ inſinuaret, quia pater, filius, & ſpiritus ſanctus ſunt unus Deus.

De diuinarum perſonarum diſtinctione & numero per earum proprietates. Caput IIII.

CAPNIO.

NOn parum profuturum puto, tum ad clariorem ueritatis manifeſtationem, tum ad maiorem Iudæorum recentiorum confuſionem, ſi diuinarum perſonarum diſtinctionem & numerum per earum quoque proprietates, apud eos haberi oſtenderis. GAL. Id quoque libenter faciam. Quod igitur diuinarum perſonarum tam numerum, quàm diſtinctionem ad huc ipſi per earum proprietates aperte demonſtrent, primum ex ijs facile patet, quæ in מדרש תלים Midras tillim, id eſt in expoſitione Pſalmorum habentur, eo in loco, ubi Pſal. 50 ſic dicitur, אל אלהים יהוה דבר ויקרא ארץ Hoc eſt, Deus, Deus, Deus, locutus eſt, & uocauit terram. Ibi enim ita legitur, למה הזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא שלשה פעמים ללמוד שבשלשה שמות הללו ברא הקדוש ברוך הוא העולם כנגד שלש מדות שבהם נברא העולם ואלו הן החכמה הדעת והתבונה חכמה מניין שנ׳ ה׳ בחכמה יסד ארץ: הדעת מניין: שנ׳ בדעתו תהומות נבקעו: תבונה מניין שנ׳ כונן שמים בתבונה: וכן הוא אומר כי אנכי ה׳ אלהיך אל קנא: הרי שלש מדות שבהם נברא העולם וכן בני גד ובני ראובן אומרים אל אלהי ה׳ אל אלהי ה׳ הוא יודע: ומה ראו לומר שני פעמים: אל אלהי ה׳ שבהם נברא העולם: אל אלהי ה׳ שבהם נתנה התורה: יכול אחד לעצמו לא׳ אלא שניהם ביחד נבראו: וכן הוא אומר את ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים: הוי ממזרח שמש ועד מבואו: Hoc eſt, Quamobrem memoratur nomen Dei ſancti & benedicti tribus uicibus? Vt docereris, quod his tribus nominibus Deus ſanctus & benedictus mundum crea

proprietates attribuuntur, patrem ſcilicet, filium, & ſpiritum ſanctum. Qui non tres Dij ſunt, neque tres creatores; ſed unus Deus, unusq́ creator. Quod ex eo quoque oſtenditur, quod mox ibidem ſubſequitur, כנס כנד מי הים נתן באוצרות תהומות Hoc eſt, congregans uelut in utre aquas maris: dans in cellarijs abyſſos. In eo enim quod ſingulariter dicit congregans & dans, manifeſte inſinuat, tres perſonas diuinas, quas per tria nomina prædicta dedit intelligi, unum eſſe tantummodo Deum, mundi uniuerſi creatorem. Quod illi Ioan. 1. cap. 5. ualde cōſonat: Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, pater, uerbum, & ſpiritus ſanctus. Et hi tres unum ſunt. Ad id quoq́ pertinere uidetur, quod in Midras Coheleth, id eſt in expoſitione Eccleſiaſtis ſuper illud, quod in quarto capite ſic Hebraicè habetur, והחוט המשלש לא במהרה ינתק Id eſt, Et ſilum trinum nō citò rumpitur. Ibi enim dicitur. R. Iohanan dixiſſe: Meliores ſunt duo (uir ſcilicet, & mulier) quàm unus, hic ſcilicet per ſe, & illa per ſe, & filum trinum iſtud eſt Deus ſanctus & benedictus, qui uiſitat utrunq́ in filijs, hoc eſt dando eis filios. Quod autem ſubiunctū eſt: Non cito rumpitur: ſenſus eius eſſe uidetur, quod myſterium trini & unius Dei, non facile, nec cito diſcutitur.

De patre & filio in diuinis. Cap. V.

CAPNIO.

BEnè adhuc faceres, ſi per eorum quoq́ ſcripturas, has tres perſonas diuinas apertius atq́ diſtinctius patefaceres, ac Deum habere filium, ipſumq́ dei filium Deum eſſe, euidētius oſtenderes. GAL. Id potiſſimum inde in primis habetur, quod in commentarijs R. Moſis hadarſan in Geneſin legitur, ſuper dictum illud quod Iudas fratri ſuo Ioſeph retulit, dicens 44. cap. ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים Hoc eſt: Et diximus Domino meo, Eſt nobis pater ſenex, & infans ſenectutum. Ibi enim ſic dicitur: Scriptum eſt Prouer. 30. מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ מה שמו ומה שם בנו Id eſt, Quis aſcendit in cœlos, & deſcendit? Quis colligit ſpiritum in palmis ſuis? Quis ligauit aquas in panno? Quis conſtituit omnes terminos terrę? Quod nomen eius? & quod nomen filij eius, ſi noſti? Quis aſcendit in cœlos, & deſcendit? Deus ſanctus & benedictus aſcendit in cœlum, atq́ deſcendit. Sicut dictum eſt Pſal. 56. Ligans aquas in nubibus ſuis. Et iterum Iob 28. Et aquas ordinat, & aptat in menſura. Et ipſe ſtatuit omnes terminos terræ. Sicut dictum eſt Pſal. 103. Fundauit terram ſuper columnas, non commouebitur in ſeculum & ultra. Quod nomen eius? & quod nomen filij ſui ſi no

ſti. Docet dicere ſcriptura: Pater ſenex eſt nomen eius, & infans ſenectutum eſt nomen filij ſui. Hactenus traditio. In qua idcirco Deus pater ſenex uocatur, quia nec principium habuit, nec finem habebit unquã. Filius uerò Dei ideo infans ſenectutum dicitur, quia ab æterno ex ipſo genitus eſt, & in æternum generabitur. In hac igitur traditione habẽt Iudæi, quod eorum iuniores negant. Deum ſcilicet patrem, & Deum filium, qui ex deo ab æterno natus eſt, & in æternum nunquam naſci deſinet. Ad id quoq; plurimũ facit illud Selomonis Prouer. 4. cap. dictũ, כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי: Hoc eſt, quoniam documentum bonum dedi uobis. Legem meam nõ derelinquatis. Quia filius fui patri meo, tener, & ſolus uel unicus filius uel filiorũ matris meæ. Quæ quidẽ uerba expreſſe de Dei filio loquuntur, qui in monte Sinai legem dedit: quod autem ita ſit, ex eo facile patet, quod in libro ברכות berachoth, id eſt benedictionum, in cap. quod incipit מאימתי קורין meemathai corin. i. Ex quo tempore legent, hoc modo habetur, Non eſt bonum niſi lex. Sicut dictum eſt Prouerb. 4. Audite filij diſciplinam patris. Quia documentum bonum dedi uobis. Legem meam non derelinquatis. Dixit R. filius חנא Hana, Veni & uide, quod non eſt mos Dei ſancti & benedicti, ſicut mos carnis & ſanguinis. Mos quippe carnis & ſanguinis eſt, quod cum aliquod deſiderabile uel precioſum uendit, Vendens quidem triſtetur, recipiens uerò lætetur. Sed Deus ſanctus & benedictus Iſraeli legẽ dedit, & lætatus eſt. Sicut dictum eſt Prouerb. 4. Documentum bonum dedi uobis. Legẽ meam non derelinquatis. Hæc omnia Talmud. Quæ id utilitatis uidentur Iudæis afferre, quod is qui per Moſem eis legem dedit, non eſt niſi Deus ſanctus & benedictus, qui per Selomonem hic ait, Documentũ bonum dedi uobis, Legem meam non derelinquatis. Nam dictio לקח lecah, quæ proprie documentum, uel doctrinam, ſeu præceptum ſignificat, pro lege accipi ſolet. Sic enim accipitur apud Eſaiam 29. Et muſicatores diſcent doctrinam. Pro quo autor noſtræ editionis, Legẽ tranſtulit. Sic & Deut. 32. Corruat uel præcipitetur ut hymber, uel ut nimbus, doctrina mea, id eſt lex mea, ſecundum omnium expoſitorum Hebræorum gloſſas. Sic deniq; & alijs ferè omnibus in locis. Quare & hic etiam dictio hæc non niſi pro lege accipi debet. Textus igitur qui mox immediate ſubijcitur, uidelicet, Quia filius fui patri meo: cũ à præcedenti nullatenus ſeparetur, quod prima eius dictio ſcilicet כי chi, id eſt, quia: quæ apud eos & cauſam reddit, & ſequentia præcedentibus annectere ſolet, aperte inſinuat, Deum ſanctum & benedictum qui Hebræis per Moſem legem dedit, fuiſſe Dei filium. Rurſus quod hæc eadem uerba de filio Dei, & non de Selomone intelligenda ſint, per id quoq; probatur quod in מדרש תלים midras tillim, id eſt in gloſſa Pſalterij

terij legitur ſuper illud Pſal.21. למנצח מזמור לדוד יהוה בעזך ישמח מלך וביֹשועתך מה יגל מאד Id eſt, Victori, uel Ad uictoriam, Pſalmus Dauid. Deus in fortitudine tua lætabitur rex, & in ſaluatione tua quã exultabit uehementer. Ibi enim ſic ad uerbum dicitur. Hoc eſt, ac ſi ſcriptura dicat Eſa.11. Et erit in die illa radix Iſſai, qui erit ſtans in ſignum populorum. Et ſubditur, & dabit uirtutem uel fortitudinem Regi ſuo, & exaltabit cornu Meſſiæ ſui. Sequitur in eodem Pſal. תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה Id eſt, Deſideriũ cordis eius tribuiſti ei, & prolationem, ſeu ſententiam labiorum eius non prohibuiſti in perpetuum. Quid eſt hæc ſentẽtia labiorum eius, niſi facultas ſiue ſcientia, quæ erit in labijs eius? Quia cum ipſe decreuerit, uerba ſua permanentia erunt. Sequitur כי תקדמנו ברכות טוב Hoc eſt, Quoniam præficient uel præuenient eum benedictiones boni, uel bonitatis. Rabbi Iudas dixit, כי תקדמנו ברכות טוב רבי אומר ברכת משה שנקרא טוב שנ׳ ותרא אותו כי טוב הוא רבנן אמרי ברכותיה של תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לבני אמי Id eſt, Quoniam præuenient eum benedictiones boni. R. dixit, benedictiones Moſis, qui appellatus eſt bonus. Sicut dictum eſt Exod.2. Et uidit eum, quoniam bonus eſt ipſe. Magiſtri dixerunt, quoniam benedictiones legis ſcilicet præuenient Regem Meſſiam. Vt dictum eſt Prouerb.4. Quoniam documentum bonum dedi uobis. Legem meam ne derelinquatis, quoniam filius fui patri meo, tener, & unicus filiorum matris meæ. Hæc omnia traditio. Ex quibus liquido patet, hæc omnia Selomonis uerba non de ipſo Selomone, ſed de filio Dei ſancti & benedicti debere intelligi. CAP. Iudæi noſtri tẽporis licet huic traditioni cõtradicere nõ ualeant, quæ uerba iſta de filio Dei ſancti & benedicti, & non de Selomone manifeſte exponit. Hæc tamen uerba, quæ eidẽ clauſulæ cõnectũtur, Solus uel unicus filiorum matris meæ, Deo nullatenus cõgruere poſſe aiunt. Quare Selomoni illa tribuentes, totum textũ de ipſo Selomone cõſequenter exponũt.

Iudæorum iuniorum obiectio.

GAL. Verba hæc de Selomone rectè nullo modo uerificari poſſunt. Qui nec patri fuit ſolus, cũ ipſe Dauid alios multos habuerit filios. Vt habetur.1.libri Paral.4.cap. Nec unicus filiorũ matris ſuæ. Cũ Bethſeba mater eius, alium præter ipſum filium nõ haberet. Nam & ſi aliũ ante eum habuerit, ille tamẽ antequã Selomo ipſe genitus eſſet, infantulus obierat. Vt patet.2.libri Reg.12.ca. Hæc igitur uerba, Solus uel unicus filiorũ matris meæ, cũ non poſſint de Selomone intelligi, de ſolo Dei filio iuxta præmiſſam traditionẽ, intelligi oportet. Qui nõ ſolum ſecundum diuinitatẽ erat Dei filius, ab æterno genitus, uerũ ſecundũ humanitatẽ quoq;, ſolus uel unicus filiorũ matris ſuæ, hoc eſt ex omnibus filijs Synagogæ (quæ ob diuinã incarnationẽ, mater Dei dici debebat) ipſi Deo patri filius per diuinæ naturæ unionem futurus erat. Cum

enim iuxta Iohannis Damaſceni ſententiam, ipſe Dei filius in atomo, id eſt in indiuiduo humanam naturam aſſumpturus eſſet, ſolus ipſe ut homo ex omnibus humani generis indiuiduis, propter diuinitatis hypoſtaticam unionem, filius Dei prædeſtinatus fuit. Iuxta illud Pauli ad Romanos 1. cap. dictum, Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, qui prædeſtinatus eſt filius Dei. Quamobrem aptiſſimè hic per Selomonem ipſe ait, Filius fui patri meo, quo ad diuinitatem: ſolus uel unicus filiorũ matris meæ, id eſt Synagogę quo ad humanitatẽ. Quod autem Synagoga ratione diuinæ incarnationis ex ipſa futurę, mater dei

Synagoga mater Dei dicta fuit.

dicenda eſſet, probatur per ueterum Talmudiſtarum dicta, in Midras ſcir haſcirim, id eſt in expoſitione Cantici canticorum, ſuper illud 3. cap. eiuſdem libri dictum, Egredimini & uidete filiæ Sion Regem Selomonem cum corona, qua coronauit eum mater ſua. Vt in 25. cap. tertij libri abunde uidebimus. CAPNIO. Quamuis quę dixeris, tam uera ſint

Alia Iudæorũ obiectio.

tamq́ clara, ut ea Iudæi noſtri ſeculi nulla calumnia negare queant. Ipſi tamen tanquam in errore perfidiæ obſtinatiſſimi, ut ueritatem effugere ualeant, ad aliam falſitatem refugiũt, dicentes. Cum poſt uerba hæc: Legem meam non derelinquatis. Quia filius fui patri meo, tener, & unicus filiorum matris meæ, ſtatim hæc alia ſubdantur. וירני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמר מצותי וחיה Id eſt, Et docebat me, & dicebat mihi. Suſcipiat uerba mea cor tuum, cuſtodi præcepta mea, & uiue. Cum cæteris quæ ibi ſequuntur, quæ Deo minimè conuenire poſſunt. Quare neq́ illa præcedentia ad Deum referri debent, ſed ad Selomonem, ſicuti & ſequentia iſta referuntur. GAL. Facile eſt his reſpondere. Quando

Reſponſio.

quidem filius Dei duplicem in Meſſia habiturus erat naturam, diuinã ſcilicet qua ab æterno fuit Deo patri ſuo filius ante ſecula abſque matre genitus, & humanam, ſecundum quam filius hominis dictus eſt, in ſeculo ex matre ſine patre natus. Sicut igitur in Meſſia duplex natura eſſe debebat, ſic & gemina in eo ſapientia futura erat, à Deo patre utraque originem habens. Quamuis enim ſapientia filij in diuinis una ſit, atque omnino eadem cum ſapientia patris, quia tamen filius à patre genitus eſt, ideo ſicut eſſe à patre ęternaliter habuit, ita quoq́ & ſapientiã ipſam & omnia quę ſecundũ diuinitatẽ habet, ab ęterno à patre ſuſcepit. Sapientia etiã, quã ſecundũ humanitatẽ habiturus erat, ab ipſo Deo ortũ habere debebat, qui animã ipſius ab inſtanti creationis eius, ſumma gratia atq́ omnibus habitibus prę cęteris imbuere debebat. Cũ itaq́ Selomo hoc in libro de filio dei, qui homo ſicut unuſquiſq́ noſtrũ futurus erat, parabolice atq́ ænigmaticè loquaẽ. Idcirco ut per parabolas atq́ ænigmata inſinuaret, nõ modo ſapientiã quã ipſe filius ſecundũ humanã naturam ſuſcepturus erat, à deo patre emanaturam fuiſſe, uerũ etiã ſapientiã quã ſecundũ diuinitatẽ æternaliter habuit, à patre ęterno prodijſſe, per eruditio-

eruditiones,monitiones,atq; correctiones,quibus inter homines pater filium ſapientem atq; prudentem reddere nititur,ipſum Dei filium patri comparat,quoad fieri poteſt huiuſmodi eruditiones,monitiones,& correctiones ſapientiæ eius accõmodando.Quæ igitur in uerbis paulo ante dictis dicuntur,quædam ad diuinam filij Dei naturam, quædam ad humanam quam aſſumpturus erat,referuntur. Horũ autem utrumque uerba ipſa manifeſte indicant.Quod enim dicit, Audite filij diſciplinam patris, & attendite ad cognoſcendam prudentiam. Quia doctrinam uel documentum bonum, id eſt legem bonam tribui uobis. De Selomone nequaquam intelligi poteſt. Nam ſi Selomo de ſua Sapientia hic locutus fuiſſet,tribuam dixiſſet, non tribui, præſertim cum dixerit,Audite filij diſciplinam patris.Neceſſe eſt ergo, ut nomine illius ſit hęc locutio facta,qui legem quandoq; Hebręis antea dederit.Hic autem ſolus Deus eſt.Non igitur ad Selomonem,ſed ad Deum referenda eſt locutio iſta.Ac etiam illud, quod ſtatim ſequitur,uidelicet, Legẽ meam non derelinquatis,quia filius fui patri meo,tener, ſolus, uel unicus filiorum matris meæ.Cum enim hæc dictio,quia,cauſalis ſit, oportet quod præcedentis clauſulæ cauſam reddat.Ac ſi aperte diceret,Hęc eſt ratio,quare legem meam derelinquere non debetis,quia filius fui patri meo.Sed ſi de Selomone ſermo fieret,nulla legis eius non derelinquendæ redderetur cauſa.Non enim propterea legem eius non debuiſſent homines derelinquere,quia ipſe filius Dauidis fuerat. Quod ſi enim dixiſſet,legem meam non derelinquatis,quia à patre meo Dauide illam accepi. Tunc utique legis ſuæ non derelinquendæ cauſam reddidiſſet,ſed per ſe notum eſſe oportuiſſet,omnia ab ipſo Dauide tradita, recta atq; ſeruanda fuiſſe.Quod tamen manifeſtum non erat. Conſtat ergo Selomonem hic non de ſe,ſed in perſona filij Dei locutum fuiſſe. Cuius lex ideo ſeruari debebat,quia filius Dei erat. Qui tenerum ſe etiã propterea dicit,ut non ſolum immenſæ pietatis ſuæ teneritudinem inſinuaret, ſed ut ſuę quoque infinitę ſapientię capacitatem innueret. Cum enim iuxta Ariſtotelicum dictum in libro. 2. de Anima,textu co. 49. Duri carne ſecundum intellectum ſint inepti, molles uerò, id eſt teneri benè apti.Idcirco ad oſtendendam diſpoſitionem hanc ſuam optimam, ad recipienda patris documenta,tenerum ſe eſſe dixit, id eſt benè diſciplinabilem,& rectè atq; infinitæ ſapientię capaciſſimum.Sed cui tener? Patri meo,inquit.De tali ergo patre loquatur, neceſſe eſt, qui non niſi recta docere poteſt.Hic autẽ ſolus Deus eſt. Sic igitur exponenda ſunt uerba, Legem meam ne derelinquatis, quia filius fui Patri meo,tener. Hoc eſt quia illa à patre meo accepi,qui errare non poteſt in docendo, nec etiã ego errare potui in diſcendo,quia fui tener,id eſt optimæ & infinitæ capacitatis ad eam recipiendã.Et ſolus uel unicus filiorum matris meæ,id eſt Synagogę,ut ſuprà expoſuimus. HOG. Vbi filijs uel filiorũ matris

Quare filius Dei dicatur tener.

matris meæ, tu interpretatus es. Coram matre mea, litera noſtra habet. Quod alij quidam, ante matrē meam, tranſtulerunt. G AL. Dictio לבני libne, quæ hic ponitur, & per ב beth literam ſcribitur, neq; coràm, neq; antè ſignificat, ſed proprie idem eſt, quod filijs, uel filiorum. Nam ante & coram per dictionem לפני liphne, per פ pe ſcriptam, ſignificantur. Ex quo manifeſte patet, eos qui hoc loco, coram matre mea, uel ante matrem meam, traduxerunt, dictionum ſimilitudine deceptos fuiſſe, atq; לפני liphne, pro לבני libne legiſſe. Quæ autem ſequuntur, Et ipſe docebat me, cum cæteris: Chriſtus de ſe ipſo memorauit, dum Ioan. 8. cap. ait, Sicut docuit me pater, hæc loquor. Et iterum, Ego inquit, quæ placita ſunt ei, facio ſemper. Et alia quædam ibidem dicit, quæ in eandem ferè ſententiam conueniunt. In quibus ſe ipſum & à patre edoctum fuiſſe, & mandata eorū, quæ in mundo facturus erat, ab eo accepiſſe, palàm oſtendit. Quod etiam hic dicitur, Cuſtodi præcepta mea. Ipſe ſe adimpleſſe retulit, Ioan. 15. dicens, Ego patris mei pręcepta ſeruaui, & maneo in eius dilectione. Illud quoq; quod poſtremo ſubijcitur, Et uiue, ipſe idem de ſe expoſuit, dum ait, Sicut pater habet uitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio uitam habere in ſemetipſo. Viue igitur inquit, id eſt habe in poteſtate tua uitam. Hinc ipſemet ait, Poteſtatem habeo ponēdi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam.

De ſpiritu ſancto. *Caput* VI.

CAPNIO.

Quoniam ſatis in præcedentibus de patre & filio dixiſti, euidenter probans, Deum in ſcriptura ſacra patrem dici, eiúſque genitam ſapientiam filium uocari. Reliquum nunc eſt, ut aliquid de ſpiritu ſancto quoq; particulatim diſſeras. G A L. Sæpenumero ſpiritum ſanctum bonitatem, ſeu bonam uoluntatem, charitatemq́, ſeu dilectionem ſiue amorem à priſcis Iudæorum nuncupatum inuenio. Ipſumq́ à patre & filio, tanquam ab uno principio procedentem, atq; unà cum patre & filio mundum produxiſſe, & per Prophetas locutum, ac ſuper Meſſiam uenturum, perfecteq́ permanſurum fuiſſe. De dei namque bonitate ſeu bona eius uoluntate habetur in Pſal. 143. Vbi Dauid preces ad Dominum fundens, ait, למדני לעשות רצונך כי אתה אלהי רוחך טובה תנחני בארץ מישור Hoc eſt, Doce me, ut faciam uoluntatem tuam, quia tu es Deus meus, Spiritus tuus bonus, uel bonitas deducet me per uiam rectam. Hunc autem ſpiritum bonum uel bonitatem, ſpiritum ſanctum uocari, oſtendit idem Propheta Pſal. 50. dicens, השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני Id eſt, Redde mihi lætitiam ſalutationis tuæ, & ſpiritu liberali, uel liberalitatis fulci, uel ſuſtine, uel confirma me. Hunc etiam Spiritum ſanctum cum Patre pariter, ac filio

Spiritus ſanctus quomodo nuncupatur ab Hebræis.

fillo mundi fuiſſe autorem, hominumq́ opificem, inde inſtruimur, ubi
apud Iob. 33. cap. ab Elihu dictum eſt, רוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני
Hoc eſt, Spiritus Dei fecit me, & ſpiramen omnipotẽtis uiuificauit me,
& apud Pſalmographum Pſal. 103. תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה
Id eſt, Emittes ſpiritum tuum, & creabũtur, & renouabis faciem terræ.
Et rurſus Pſal. 33. בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם Hoc eſt,
Verbo Dei cœli facti ſunt, & ſpiritu oris eius, omnis exercitus eorum.
Exercitus autem cœlorũ apud Hebræos ſunt Sol, Luna, Stellæ, & quot
quot ſunt ibi uirtutes, ac uniuerſi angeli. Ideo non ab re à ſancto Iob di-
ctum eſt. 26. cap. ברוחו שמים שפרה Hoc eſt, In ſpiritu eius cœlos orna-
uit. Hunc inſuper ſpiritum ſanctum ſuper Meſſiam fuiſſe uenturum,
quietemq́ perfectam habiturum: Eſaias optime oſtendit, dum. 11. cap.
inquit, ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה ונחה עליו רוח יהוה Id eſt,
Egredietur uirgula de ſtipite Iiſſai, & uirgultum de radicibus eius fru-
ctificabit, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei, uel ſpiritus Deus, id eſt
ſpiritus qui eſt Deus. Quæ quidem uerba ab Hebræis etiam ad literam
non niſi de Meſſia exponuntur: ut in locis innumeris ipſius Talmud
manifeſte patet, & præſertim in בראשית רבא וזעירא bereſchit rabba uzhi
ra, id eſt in expoſitione Geneſis maiori & minori. Vbi ſuper illud Gen.
1. cap. Terra autem erat inanis & uacua. Sic ad literam legitur, R. Sime-
on ſcripturam hanc de quatuor regnis expoſuit, dicens: Terra autem e-
rat inanis. Hoc eſt Regnum Babyloniæ, de quo apud Iere. 4. cap. dictũ
eſt, Vidi terram, & ecce inanis erat & uacua. Iſtud eſt Regnum Medo-
rum, ſicut dictum eſt Eſter. 6. cap. Feſtinauerunt adducere Aman, & te-
nebræ erant, Hoc eſt Regnum Græcorum, quod ſuis ſtatutis oculos Iu
dæorum contenebrauit. Super faciem abyſſi, Hoc eſt Regnum nequã,
id eſt Romanum. Quemadmodum enim abyſſus hæc inſcrutabilis eſt,
ac fundo caret. Ita regnum nequam iſtud inueſtigabile eſt, & fundum
non habet. Et ſpiritus אלהים Elohim, id eſt Deorum uolitans erat ſuper
aquas. Hic eſt ſpiritus Meſſiæ, de quo dictum eſt Eſa. 11. cap. Et requie-
ſcet ſuper eum ſpiritus Dei. Et propter cuius meritum ſeruiet ſpiritus,
& ueniet uolitans ſuper faciẽ aquarũ: Ob meritũ pœnitentiæ, quę aquę
aſſimilatur. Sicut dictum eſt Trenorũ. 2. cap. Effunde ſicut aquã cor tuũ
coram facie Domini. Hęc omnia traditio. Quibus addendum uidetur
quod R. Selomo dixit, exponens illud Exo. 15. cap. וברוח אפיך נערמו
מים Hoc eſt, Et per ſpiritum naſi tui coaceruatæ ſunt aquæ. Vbi, in-
quit, per ſpiritum naſi tui, id eſt per ſpiritum egredientem de naribus na
ſi tui. Et locuta eſt ſcriptura de שכינה Sechina, id eſt de diuinitate. Sic
etiã dicit Iob 4. Et à ſpiritu naſi eius cõſumentur. Hæc R. Selomo. Præ
miſſis etiam non inepte conuenire uidetur, quod in Midras tillim, id eſt
in gloſſa Pſalmorum dicitur ſuper illud Pſal. 18. ויראו אפיקי מים ויגלו
מוסדות תבל מגערתך יהוה מנשמת רוח אפך Id eſt, Et apparuerũt impetus,

uel

uel uehementiæ, uel abundantiæ aquarum, & reuelata ſunt fundamenta orbis, ab increpatione tua deus, à ſpiratione ſpiritus naſi tui. Ibi enim ſic legitur R. Hannina dixiſſe, Ab increpatione non eſt accipiendum ad literam, ſed à ſpiratione ſpiritus naſi tui. Sicut dictum eſt Exo. 15. cap. Spiraſti ſpiritum tuum, & operuit eos mare. Ad horum igitur intellectum notandum eſt, quòd ex eo quod paulo antè inductum eſt, Et ſpiritus אלהים Elohim, id eſt deorum (quem de deo loquendi modū cautela Catholica non admittit) ſatis apertè innuitur, ſpiritum ſanctum ex patre & filio æqualiter procedere: maximè autem propter hoc, quod in eadem traditione dicitur, ſpiritum illum אלהים Elohim, id eſt deorū, ſeu Dei, ſi plurale pro ſingulari accipimus, eſſe Meſſiæ ſpiritum. Ad cuius quidem rei ueritatem neceſſario ſequitur: Meſſiam ſecundum diuinitatem tunc iam fuiſſe. Quod autem duæ nares diuinę, id eſt duæ מדות middoth, ſiue duæ perſonæ, pater ſcilicet & filius, ſint unus naſus, id eſt unum tantum principium ſpirans ſpiritum ſanctum, ex eo euidenter patet quod antedictæ traditioni conſequenter adiungitur. Quod etiam hæc ſpiritus ſancti ex naribus diuinis proceſſio, ſit ad literam de ſpiritu dei, & nō de aliquo alio intelligenda, per id manifeſtè oſtenditur, quod poſtremo de Pſalmo & eius gloſſa inductum eſt. Hunc præterea ſpiritum ſanctum ſimul cum patre & filio, uerum ac perfectum eſſe deum, ex eo potiſſimum demonſtratur, quod eum Pſalmographus ubiq;, non localiter quidem, ſed repletiuè quod ſoli deo conuenit, adeſſe affirmat, dum Pſal. 139. ait, אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך: Hoc eſt, Quò ibo à ſpiritu tuo? & quò à faciē tua fugiā? Si ſcandero cœlos, illic tu es: & ſi ſubſtrauero me in inferno, ecce ades. Si portauero alas auroræ, & habitauero in nouiſſimo maris, etiam illuc manus tua deducet me, & apprehendet me dextera tua. Quod autem dicit, Si portauero alas auroræ. Senſus eius eſt, Si portarem modum auroræ, quæ ab oriente in momento apparet. Quod autem in Deo ſit aliqua מדה midda, id eſt proprietas, quæ dilectio ſeu charitas dicatur, ex eo maximè innuitur, quod in מדרש שיר השירים midras ſcir haſcirim, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum legitur ſuper ea uerba. 3. cap. אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה: Id eſt, Papilionem portatilem fecit ſibi Rex Selomo de lignis libani, columnas eius fecit argenteas, ſtramentū uel fulcimentum eius aureum, ſellam eius coccineam, medium eius ſtratum uel accenſum dilectione ſeu charitate. Hæc ita ibi exponuntur, Papilionem portatilem: hic eſt thronus gloriæ. Fecit ſibi Rex Selomo: Rex qui eſt ſua pax, Deus ſcilicet. De lignis Libani: hæc eſt domus ſancti ſanctorum. Columnas eius fecit argenteas: ecce de quibus dictum eſt Iob 26. cap. Columnæ cœli cōfringentur, uel commouebuntur. Stramentum

Spiritus ſanctus à patre et filio procedit.

Spiritus ſanctus eſt Deus.

mentum uel fulcimentum eius aureum: iſtud ſunt uerba legis, de quibus dictum eſt Pſal.18. Deſiderabilia ſuper aurum, uel pluſquam aurũ. Sellam eius coccineam: ecce quod dixit Pſal.77. Equitanti in cœlis cœlorum קדם Kedem, id eſt antiquitatis uel orientis. Medium eius ſtratũ uel accenſum dilectione uel charitate. R. Azarias dixit hanc dilectionẽ, ſeu charitatem eſſe שכינה ſechina, id eſt ipſam diuinitatem, uel gloriam Dei. Hæc in Midras ſupradicta. Ex quibus aperte oſtenditur, neminẽ melius per Sclomonem, quàm Meſſiã hoc in loco debere intelligi. Hic ergo Selomo, id eſt Meſſias, fecit ſibi אפריון appirion, id eſt thalamum, uel papilionem portatilem, corpus uidelicet ſuum. Quod eſt thronus gloriæ, ut in principio huius Midras dictum eſt. Quod quidem fecit de lignis libani, quæ ſunt domus ſancti ſanctorum, ſecundum expoſitionẽ eorum. Quod optimè congruit partibus illis matris ſuæ, de quibus corpus ſuum uirtute ſuæ diuinitatis ipſemet ſibi formauit. Cuius columnæ argenteæ propter mundiciam, quatuor uidelicet humores, ex quibus & ſuum & omne corpus humanum cõſtat, concuſſæ ſunt, atq; confractæ: dum ipſo in cruce pendente, totus eius ſanguis in quo ſimul omnes humores exiſtunt, effuſus eſt. Fulcimentum aureum fuit ipſius anima precioſa. Sella uel cathedra coccinea, caro eius tota illo precioſo ſanguine rubrefacta. Medium uerò eius cor ſcilicet fuit רצפה raczuph, id eſt ſtratum; uel iuxta aliud ſignificatum, accenſum, quaſi prunis dilectione uel charitate. Quæ quoniam שכינה eſt ſechina, id eſt diuinitas, ut per traditionem Iudaicam oſtenſum eſt. Conſequens eſt Meſſiam ſecundũ humanitatem, ſpiritu ſancto replendum fuiſſe. Quod optimè Eſaias inſinuat, dum 61. cap. in perſona eius inquit, רוח אדני יהוה עלי יען משח יהוה אתי Id eſt, Spiritus Domini Dei ſuper me: quia unxit Deus me. Vbi Propheta (ut ait R. Dauid Chimhi in libro Seraſcim) in perſona Meſſiæ locutus eſt. Perinde uidelicet, ac ſi Meſſias ita dixerit, Quia Deus unxit me, ad annunciandum pauperibus uel humilibus miſit me. Ex quibus patet, ſpiritum ſanctum amorem, ſeu charitatem dici, non ſolum quia à patre & filio per modum uoluntatis procedit, uerum etiam quia eſt amor, quo pater & filius ſe mutuo amant. Quo circa ut ex his quæ dicta ſunt, colligitur, patres illi antiqui atq; ueteres Iudæorum per ſpiritum ſanctum nihil aliud intelligebant, quàm tertiam in diuinis perſonam, à patre & filio unica ſpiratione per modum uoluntatis ab æterno productã, realiter quidem ab ipſis diſtinctam, eſſentialiter autem eandem ipſis. Quoniam ut dictum eſt, & ſi tres perſonæ diuinæ realiter ab inuicem diſtinguantur, eſſentialiter tamen idem omnino ſunt.

Spiritus ſanctus quid eſt ſecundum priſcos Hebræorũ

Quod tres perſonæ diuinæ ſint una eſſentia, ſitq́ꝫ unaquæq́ꝫ earum in alia per circumince ſsionem. Caput VII.

CAPNIO.

VElim ad clariorem huiuſce Catholicæ ueritatis expreſſionem, ad maioremq́ꝫ iuniorum Iudæorum confuſionem, per aliquẽ eorum doctorem probares, tres perſonas diuinas unam eſſe eſſentiam, unamq́ꝫ naturam, ac unam eſſe in aliã per circumince ſsionẽ. GAL. Quanquam ad id probandum plures ex eis poſſem producere teſtes. Ne tamen tædio ſim, unum cui Iudæi recentiores minimè contradicere poſſint, ſatis ſit ex omnibus adducere: Rabbi ſcilicet Iſhac ben Schola, magnæ apud eos autoritatis uirum, qui in commentarijs ſuper Pſalterium, id ipſum ſæpe aſſerit, & præſertim ſuper illud Pſalmi 111. ראשית חכמה יראת יהוה שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד Hoc eſt, Principium, ſapientia, timor Dei, intellectus bonus omnibus facientibus ea. Laus eius permanet in æternum. Cum ſic dicit, החכמה אשר רמז
אליה בפסוק הזה כי היא החכמה אשר מאין תמצא והיא הנרמזת במלת בראשית
רוצה לומר באות הבית ואמרו אל תקרא בית אלא בית שנאמר בחכמה יבנה בית
והמדה הזאת מכוסה ונעלמה בהותם התעל ומות נתתמת בענין שנאמר ונעלמה
מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה ואומר אלהים הבין דרכה והוא ידע את
מקומה רוצה לומר שאין אחר זולתו יודע נתיבות החשוקות נה ובכל מקום
שמנו חכמים המדות מנו החכמה באלה היה ראשונה מפני שהיא נמשכת
ממקור חיים והיא התחלת המנין ומנו המדה השנימית שהיא תמצא והניסור
בה נרמז בענין כי יש לכסף מוצא ואומר כי בצל החכמה בצל הכסף ובעלי
החכמה מכנים המדה השנימית הזאת בשמות הרבה מהן מי שמכנה אותה בתר
מפנינית שכל המדות מובחרות בה והיא בחם ומי שמכנה אותה בלשון אין יד
דמחשבה תופשת בה ונסמכו בזה הלשון בכתוב שאמר מאין יבוא שרי ואם תוכח
במאמר זה עוד תדע סוד החרים הרמים ותשתמר ותשהית תמים אמנם שאר
השמות המכונים אל המדה הזאת כולם מבוארים לוה תרוד ישבין אור ונפסוק
הזה רמז אל המדה הזאת במלת ראשית ונגללת החכמה ואמרו רבותינו ז"ל
כל הנביאים כולם נתנבאו באספקלריא שאינה מאירה ומשה רבינו עליו השלום
הסתכל באספקלריא אחת המאירה שנאמר וירא ראשית לו ועוד הוסית בזה הפסוק
יראת ה' והוא באור אל הראשית כמו והאלהים עשה שייראו מלפניו ובהיות
שלש המדות שזכרנו נקראות פנים בללן זו בזו ואמר ראשית חכמה יראת ה'
ואמר החכם הן יראת ה' היא חכמה ואמר קנה חכמה קנה בינה הא למדת כי אלו
השלש עשרות לכתר ייחוד שלם נבהרות והם שלש אמות לעלם מתאימות
ונעות העולות אחריהם רואות עלה ירחם והם אמורות ע' אמורות טהורות
והתשובות שבע שבולים בקנה אחד מלאות וטובות ובחיותם קשר אמיץ וחזק
כללם כולם ביחד באימוו שכל טוב לכל עושיהם ורצה לומר המכונים בהם
והוא מי שאמר כי אם אלהים עשה הזוב. ואמר תהלתו עומדת לעד על המדה
השנימית שזכרנו וכן הוא אומר יראת ה' טהורה עומדת לעד ואמר הוא תהלתך
Sapientia in diuinis. והוא אלהיך והבן Id eſt, Sapientia de qua intelligitur in hoc textu, eſt ſapientia

pientia quæ egreditur מאין meain.i.intellectu ſupremo,& abſtractiſſi- mo Dei,& reperitur in dictione בראשית bereſcit.i.in principio, hoc eſt in litera beth. Et propterea dixerunt, Ne uoces illam beth, ſed baith.i. domū. Sicut dictū eſt, Sapientia ædificabitur domus. Et proprietas hęc eſt cooperta,& occulta, atq; ſigillata ſigillo ſcilicet ſecretorū. Sicut dictū eſt, Cooperta eſt,& occulta ab oculis omniū uiuentiū,& ab auibus cœlorum abſcondita. Et dicit, Deus intelligit uias eius, & ipſe ſcit locum eius. Ac ſi dicat, nullus præter eum ſcit ſemitas, quæ ſculptæ ſunt in ea. Et ubicunq; enumerauerunt ſapientes proprietates Dei, poſuerunt ſapientiam tanquā principē, quoniā extrahitur de fonte uitæ, & eſt principium omnis numeri. Et dixerunt illam proprietatē intrinſecā, quæ eſt exuberantiſſima æris uena, quā uulgus mineram uocat,& fons ſiue emanatio in ea deprehenſa eſt, ſiquidē & argenti profluentes uenæ ſunt. Et dicitur, quod qualis umbra ſapientiæ, talis & umbra argenti. Autores autem ſapientiæ denominauerunt hanc intrinſecam proprietatē multis nominibus. Alij enim nominauerunt eam coronā, quod ſingulæ proprietates coronentur ab illa,& illa à ſingulis. Alij uerò nominauerunt ipſam אין ain, eo quod nullus ſit, qui imaginatione eam deprehendere poſſit. (Eſt enim ſolo intellectu attingibilis) Et huic alludit quod dictū eſt, Meain, id eſt unde ueniet auxilium meum (Meain ſiquidem ſignificare uidetur quid incorporeū, abſtractū ſecretum & intellectuale.) Et ſi fueris fortunatus in dictis meis, ſcies ſecreta montium altiſſimorum, quoniam hæc proprietas eſt uelutilux qua coronantur cæteræ omnes proprietates in uia lucis. Itaq; in hoc textu aduerte proprietatem hanc in dictione Principium, in qua cōtinetur ſapientia. Dixerunt igitur doctores, Quod omnes prophetæ prophetarunt in uiſione nō lucida: Moſes autem prophetauit in uiſione lucida & clara. Sicut dictum eſt, Et uiſum eſt principium ei. Sequitur autē, Timor Dei. Et hoc inſuper declaratiuum eſt principij. Sicut dictum eſt, Deus fecit, quod timerem à facie eius. Et ſunt iſtæ tres proprietates uocatæ facies, continenturq; inuicem una in alia. Et ideo dictum eſt, Principiū, ſapientia, timor Dei. Et dicit ſapiens, Profecto timor dei eſt ſapientia. Dictum quoq; eſt, Poſſide ſapientiā, poſſide prudentiam. Ecce didiciſti, quod tres iſtæ coronæ ſunt una corona, unitæ unitate admodum perfecta. Et ſunt quid electiſſimum, tresq; firmitates mundi æquales (.i. quibus firmatur mundus.) Suntq; luminaria aſcendentia,& ſuperemientia quod reliquū eſt, in tantum quod luce eorū cuncta illuminantur. Et ſunt uerba dei, uerba munda & precioſa, ſignificatio ſeptē ſpicarum in canna una, quæ plenæ ſunt & optimæ. Et quoniā ſunt ligamen unum forte atq; inſeparabile, omnes cōprehenduntur in unum. Sicut dictū eſt, Intellectus bonus omnibus facientibus ea.i. illis qui intendunt in ea. Sicut etiā alibi dicitur, Certe deus fecit hodie. Dixit autē, Laus eius permanet in ęternum, propter

proprietatẽ intrinſecã,quã memorauimus.Et etiã dicit,Timor dei mun dus permanet iugiter.Et dixit,Ipſe laus tua,& ipſe Deus tuus. Et intelli ge.Hæc omnia R.prædictus.Ex quibus multa præclara,& fidei noſtræ admodum cõſentanea cõtra Iudæos noſtri temporis habenẽ,& præci. puẽ ſeptem.Et primũ eſt,quòd tres proprietates quibus tres perſonæ diuinæ diſtinguunẽ,dicit ex uerbis Pſalmiſtæ,eſſe principiũ,ſapientiã & timorẽ Dei.Et recte quidẽ.Nam per principiũ patrem intelligit,tum quia pater eſt prima in trinitate perſona,tum etiã,quia eſt principiũ & origo totius diuinitatis.Per ſapientiã uerò filium inſinuat,qui eſt ſapien tia patris.Per timorem autẽ dei,ſpiritum ſanctũ innuit,qui haud incon. grue timor Dei ab effectu dicitur.Cum cordibus fideliũ quibus illabi. tur,timorẽ Dei ingerat,ne.ſ.per peccatũ ab eo ſeparenẽ,cui per gratiam cõiunguntur,& ne per peccatum Deum ipſum perdant,quẽ per gratiã in ſe habitantẽ habent.Quod per dictum illud etiã probat,Deus fecit ut timerẽ à facie eius.Secundum eſt,quod hanc ſapientiã proficiſci ait מאין meain.i.ab intellectu ſupremo & abſtractiſſimo,qui Deus eſt,hęc enim omnia præ ſe fert dictio iſta Hebraica מאין meain. Per hoc oſten. dere uolens,filium in diuinis ab intellectu diuino produci.Nã memo: ria fœcunda,quæ nõ eſt niſi intellectus habens obiectum præſens,diui. nam.ſ.eſſentiã,producit uerbum.i.filium,qui eſt noticia genita & ſapi. entia patris.Tertium eſt,quod ſapientiã hanc dicit eſſe abundantiſſimã æris uenã,in qua fons ſiue emanatio depræhenſa eſt. Per hoc uolens a. perte innuere,filium Dei eſſe artẽ patris,& uerbum per quod facta ſunt omnia.Quartum eſt,quod ait hanc ſapientiã eſſe tanquã lucẽ,qua coro nantur omnes aliæ proprietates in uia lucis.Per quod palã inſinuat,fili. um eſſe lumẽ de lumine,ſiue lucẽ mundi,ut ipſe filius ait Ioan.8. Quæ il. luminat omnẽ hominem uenientẽ in hunc mundum,Ioan.1. Quintum eſt,quod tres iſtas proprietates dicit uocari facies.i.perſonas,more uti. que Græcorum,qui perſonas πρόσωπα.i.facies uocãt.Sextum eſt,quod has tres perſonas dicit unã in aliã inuicem cõtineri. Demonſtrans patrẽ eſſe in filio & ſpiritu ſancto,& filium in patre & ſpiritu ſancto,& ſpiritũ ſanctum in patre & filio per circũinceſſionẽ,quã Græci perichoriſin uo. cant.Septimum eſt,quod dicit tres iſtas coronas unã eſſe coronã,unitas unitate admodum perfecta.Per quod manifeſte oſtendit,tres perſonas diuinas unã omnino eſſe eſſentiã,unamq; naturã. Quod in expoſitione quoq; ſequẽtis Pſalmi expreſſe affirmat,dum ſuper illud Pſal.112. רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס תאוה רשעים תאבד Id eſt,Impius uidebit,& ira ſcetur,dentibus ſuis frendebit,& tabeſcet,deſiderium impiorum peri. bit.Hæc inter cætera ait, הפסוק הזה דומה למדת הדין של מטהבי הרשע בורעש ביסורין וחורק שניו בלפי שבינה ומפני זה תאות רשעים תאבד ועל בירצא בזה נאמר כי ה׳ אלהיך אש אוכלה הוא ואומר אש לפניו תאכל וסביביו נשערה מאד הרי הזה ברמיזן מה שפתח במזמור הראשון להודיע כי הכל אחד והתמורות תאלת׃

האלה הנזכרו הם שמו של הקדוש ברוך הוא ושמו הוא יתברך ומפני זה הוא
פועל בהיות במדה הצריכה להם כפי כחם נכלל במדות ונמנה עמהם אבל מצד
עצמו הכל הולך אל מקום אחד והכל הוא ייחוד שלם והמדות האלה אינן
מוגבלות לא נפרדות והמגביל או מפריד מזה אחת מהם או המוסיף עליהם או
הגורע מהם נקרא קוצץ בנטיעות וענשו גדול כאל ישע אחר אמנם מן המדות
האלה ולמטה עולם הנפרדים את על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר ונהר יוצא
מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד ואם התבונן במה שרמזתי לך הוכח לסוד
הפסוק הזה: Hoc eſt, Textus iſte ſignificatiuus eſt proprietatis infernalis ſententiæ. Quoniam impius pedibus calcitrabit, & mouebit dentes ſuos cõtra diuinitatem. Et propter hoc deſiderium impiorum peribit. Vnde dictum eſt, Quoniam Deus deus tuus ignis ardens eſt. Et inſuper, Ignis coram eo exardeſcet, & ea quæ in circuitu eius ſunt, combûret penitus. Ecce expreſſit ſignificatum eius quod habetur in præcedenti Pſalmo, ut doceret, quod omnes unũ ſunt, Et proprietates iſtę quas cõmemorauimus, ſunt nomen dei, & nomen eius eſt exaltatũ. Et quoniã operantur circa creaturas ſuas, ſecundum proprietatem eis congruentẽ iuxta uirtutem earum. Ideo ipſe cõtinetur in illis proprietatibus, & numeratur cum eis. Verũ ſi cõſideres ipſum, qua ſubſtantia eſt, omnia tendunt ad locum unum, & omnia ſunt unitas una undiquaq; perfecta. Et proprietates iſtæ nõ ſunt definitæ, nec ſeparatæ. Quod ſiquis aut definiret, aut ſepararet, aut adderet, aut diminueret etiam unam dictarũ proprietatum, iure appellaretur plantæ abſciſſor, & punitio eius magna eſſet, ſicut Eliſæi poſtremi. Ab iſtis autem proprietatibus infra, conſiſtit mundus rerum quæ definitæ & ſeparatæ ſunt. Quamuis huius rei auctoritatem non habeamus, niſi illam tantummodo, qua dicitur, Et fluuius egreditur de paradiſo, ut irriget hortum, & inde diuiditur. Et ſi aduerteris ea de quibus te admonui, fortunatus eris ad intelligendum ſacramentum textus huius. Hactenus ille idem Rabbi Iſhac ben Schola. Ex cuius duabus prædictis expoſitionibus, palàm oſtenditur, tres perſonas diuinas unam eſſe eſſentiam, unamq; naturam, & unamquamq; earum in reliquis duabus eſſe per circumminceſſionem. Quod erat probandum.

Quod diuinæ trinitatis myſterium per Dei imaginem, ad quam factus eſt homo, optimè atq; diſtinctè innuitur. *Caput* VIII.

CAPNIO.

Quia Iudæi noſtri temporis tanta contradicendi nobis cupiditate feruntur, ut hominem quem ſcriptura ſacra ad imaginem Dei effectum manifeſte aſſerit, non ad imaginem Dei condi-

tum fuiſſe, affirment, ſcripturam ipſam ad aliter ſignificandum trahere conantes, ut ipſum diuinæ trinitatis myſterium in hominis creatione patefactum, effugere ualeant. Idcirco & hominem ad imaginem Dei factum, & per ipſam Dei imaginem in eo relucentem, ipſum diuinæ trinitatis arcanum inſinuari, te per ueterum ſuorum ſcripturas nunc probare oportet. GAL. Sanctam Dei trinitatem, indiuiduamq́ eius unitatẽ, hominem ad ſuam imaginem & ſimilitudinem feciſſe, inficiari minimè certè poſſunt. Cum textus ipſe clarus ſit, qui primo Geneſis ait, ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו Hoc eſt, Et dixit אלהים Elohim, id eſt, Dij, faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram. Et poſt pauca, ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו Id eſt, Et creauit אלהים Elohim, id eſt Dij hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem אלהים Elohim, id eſt Deorum creauit ipſum, maſculum & fœminam creauit eos. CAP. Quare prius uerbum quod facere ſignificat poſuit, dicens, faciamus hominem. Deinde uerbo creationem ſignificante uſus eſt, dicens, Et creauit אלהים Elohim, id eſt Dij hominem? Cum cæteris quæ ſequuntur. GAL. Quia corpora Adæ & Heuæ ex materia compacta fuerunt, animæ uerò ex nihilo creatæ. Ideo primo uerbum quod facere ſignificat, poſuit. Deinde uerbo creationis uſus eſt. Hominem igitur ad imaginem Dei factum perfidia Iudæorum noſtri ſæculi haudquaquam negare poteſt, cum priſci eorum id paſſim fateantur. Nam ut primum ipſius Abrahæ teſtimonium afferam, ita legitur in Midras tillim ſuper illud Pſal. 37. אל תתחר במרעים אל תקנא בעשי עולה Hoc eſt, Non ſocieris cum malignantibus, uel non iraſcaris, uel non indigneris propter malignantes. Neque zelaueris uel imiteris facientes iniquitatem. Dixit Abraham pater noſter ad Melchiſedec, qui fuit Sem filius Noæ, qui eo quod obtulit ſacrificium uocatus eſt ſacerdos dei altiſſimi. Per quem modum, uel quamobrem egreſſi eſtis de arca? Reſpondit ille: Propter צדקה czedaca, id eſt eleemoſynam, quam ibi faciebamus. Ait ei, Et cuiuſmodi eleemoſynam poteratis ibi facere, cum ibi non eſſet, niſi Noas & filij eius? Cui ergo faciebatis eleemoſynam? Reſpondit ei, Feris & beſtijs atq; uolucribus. Non enim tota nocte dormiebamus, ſed modo huic, modo illi tribuebamus. Dixit ergo Abrahã, Si iſti qui feris & beſtijs atq; uolatilibus eleemoſynam fecerũt, mercedem receperunt, quanto magis ſi fecero eleemoſynam filijs Adæ qui ſunt ad imaginem dei ſancti & benedicti, mercedem recipiam, atq; ab obuiantibus liberabor? Et ſtatim in illa hora fecit (ſupple) eleemoſynam. Sicut ſcriptum eſt Gen. 18. cap. Et plantauit אשל eſſel, id eſt pomerium uel hoſpitium, ad recipiendum hoſpites. Deinde, id quod in בראשית קטנה Bereſcith ketanna, id eſt in expoſitione Gen. minori ſcriptum eſt, adducam. Ibi enim ſic ad uerbum legitur: In die quo creauit

אלהים

אלהים Elohim,id eſt dŋ Adam,ad ſimilitudinem אלהים Elohim , id eſt deorum fecit eum. Dixit Rabbi Akibas, Scriptum eſt Leuitici 19. cap. Et diliges proximum tuum ſicut teipſum . Pars magna huius rei eſt, quod non dicas,Poſtquam ego uituperor, uituperetur proximus me. us. Dixit Rabbi תנחומא Tanhuma. Si autem ita feceris, ſcito quod ui. tuperabis. Siquidem uilipendes eum,de quo ſcriptum eſt,Ad ſimilitu. dinem אלהים Elohim,id eſt deorum fecit eum. Hactenus traditio. Illud etiam Iudæi recentiores audiant, quod in libro מכילתא Mechilta legi. tur ſuper illud Exod.20. ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו Id eſt,Ne aſcendas per gradum ſuper altare meum, ne re. uelet ſe confuſio,uel pudenda tua ſuper ipſum. Sic enim ibi dicitur: Ec. ce hic argumentum קל וחומר kal uahomer,id eſt minoris uel maioris. Nam ſi de lapidibus in quibus non eſt cognitio mali & boni, dixit ipſe מקום Makom,id eſt locus,hoc eſt Deus (Nam Iudæi Deum locum uo care ſolent,quod ubiq; & in omni loco ſit præſens) ut nõ ambules in eis deſpectiue,uel ignominioſe. Quanto magis exigit ratio,ut cum proxi. mo qui eſt ad ſimilitudinem illius,qui dixit & factus eſt mundus, non ambules contemptibiliter & contumelioſe. Hæc traditio. Neque hic prætermittendum eſt , quod in Bereſſith Rabba ſuper illud Geneſis primo cap. Et creauit אלהים Elohim,id eſt,Dŋ hominem ad ſimilitudi. nem ſuam,hoc modo legitur. Interrogauerunt hæretici R. שמלאי Sem lai: Quid eſt quod ſcriptum eſt,Et dixit אלהים Elohim,id eſt Dŋ , facia. mus hominem ad imaginem noſtram tanquam ſimilitudinem noſtrã? Dixit eis,legite quod ſequitur,Et creauerunt אלהים Elohim, id eſt Dŋ hominem. Non ſic ſcriptum eſt,ſed creauit אלהים, id eſt dŋ. Dixit Rab. הושעיה hoſſahaya,In hora qua Deus ſanctus & benedictus creauit ho. minem primum ad imaginem ſuam,errauerunt in eo angeli miniſterŋ, uolueruntq; dicere corã eo, Sanctus,ſanctus,ſanctus,Dominus deus ex ercituum. Sed quid fecit deus ſanctus & benedictus? Fecit cadere ſuper eum ſoporẽ. Et mox cognouerũt,quod ipſe erat homo. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt,Cauete uos ab homine,qui habet ſpiraculum in naſo ſuo, qui reputatus eſt ipſe,id eſt Deus,propter Dei ſcilicet ſimilitudinẽ,quã gerit. Hucuſq; traditio. Quæ ſiue uerum id fuerit, ſiue nõ,optimè tamẽ probat,antiquos Iudæorum doctores tenuiſſe,hominem ad imaginem Dei,eiq; ſimillimum fuiſſe conditum. CAP. Qualiter priſci Iudæorum tenebant hominem ad Dei imaginem , Deoq; ſimillimum fuiſſe effe. ctum? GAL. Secundum animam utique, in qua imago ipſa diuinæ tri. nitatis optime atque expreſſe relucet. Quare notanda ſunt quæ hac de re Rabbi Moſes Ægyptius in libro,qui Director nutantium nun. cupatur,hoc modo aſſerit: Ex hoc inquiens,quod Deus dixerit,Facia. mus hominem ad imaginem noſtram , inducuntur homines ad cre. dendum, Deum eſſe corporeum, unà cum lineamentis omnibus , ac

membris,ſimul & ſpiritum. Quo tandem reprobato,ait (& recte quidem) quod non quantum ad corpus,ſed quantum ad intellectum homo ad imaginem ſui conditoris conditus fuerit. Et de hac imagine dictum eſſe affirmat,illud Pſal.73. אדני בעיר צלמם תבזה Hoc eſt, Domine in ciuitate imaginem ipſorum uilificabis,uel deſpicies. Deſpicitur quidem peccatorum imago,ſed ad nihilum nequaquam redigitur. Sicut dictum eſt Pſal.39. אך בצלם יתהלך איש Id eſt, Verumtamen cum imagine deambulabit uir,id eſt,quilibet in hoc mundo exiſtens. Ex quo aperte liquet,noſtræ editionis autorem non rectè antedicta uerba traduxiſſe,dum ait,Domine in ciuitate tua imaginem ipſorum ad nihilum rediges. Cum ergo dicitur Geneſis 1. Dixit אלהים Elohim, id eſt Dij, faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquàm ſimilitudinem noſtram. Sicut per אלהים Elohim, iuxta antiquorum Iudæorum expoſitionem,intelliguntur tres מדות Middoth,per quas dixerunt mundũ fuiſſe creatum,id eſt tres perſonæ diuinæ,pater uidelicet, & filius, & ſpiritus ſanctus. Ita per imaginem אלהים Elohim,id eſt Deorum,tres animę potentias,memoriam,ſcilicet intelligentiam,& uoluntatem, in quibus diuinæ trinitatis imago conſiſtit,intelligi oportet. Ex memoria namq; formatur intelligentia. Neq; enim eſt ex quo formetur intelligentia ipſa,niſi ex memoria, ſecundum quod memoria eſt noticiam rei apud ſe habere. Niſi igitur apud animam ſit noticia,non eſt quo formetur intelligentia. Intelligentia autem extendente ſe & noticia, & accipiente id quod uerum eſt in ratione boni & conuenientis,ſtatim ex memoria & intelligentia formatur appetitus,qui eſt uoluntas. Sicut igitur ex memoria formatur intelligentia,ſic ex patre in diuinis generatur filius. Et quemadmodum ex memoria & intelligentia extenſis,& quaſi ſpirantibus bonum,formatur uoluntas,ſic ex patre & filio tanquam ex uno ſpirandi principio,ſpiratur bonum quod eſt ſpiritus ſanctus: Et ſicut tres potentiæ iſtæ,memoria, intelligentia, & uoluntas ſunt una anima. Ita pater,& filius,& ſpiritus ſanctus ſunt unus Deus, Et hæc eſt Dei imago ad quam homo creatus eſt,iuxta ueterum Hebræorum ſententiam. Quamuis neq; alias Dei ſimilitudines eſſe in anima tacuerint. Nam & in מדרש תלים Midras tehilim,ſuper illud Pſal. cap.3. ברכי נפשי את יהוה וכל קרבי את שם קדשו Id eſt,Benedic anima mea Deum,& omnia uiſcera mea nomen ſanctum eius. Et in Vaikra Rabba ſuper illud Leuitici 4 capite. Anima cum peccauerit, ipſa morietur. Ita ad literam legitur,

Quid eſt Dei imago in homine.

Dei ſimilitudines in anima.

רבנן אמרי מה הנפש ממלאה את הגוף כך הקדוש ברוך הוא ממלא את
עולמו מה הנפש סובלת את הגוף כך הקדוש ברוך הוא סובל את העולם
מה הנפש יחידה בגוף כך הקדוש ברוך הוא יחיד בעולמו ומה הנפש אינה
אוכלת ואינה שותה כך הקדוש ברוך הוא אינו אוכל ואינו שותה ומה הנפש
טהורה בגוף כך הקדוש ברוך הוא שהוא למעלה מעולמו מה הנפש רואה
ואינה נראית כך הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה אמר דוד תבא הנפש
שיש

שיש בה כל המדות הללו ותהלל להקדוש ברוך הוא שיש בו כל המדות הללו:
Hoc eſt: Magiſtri dixerunt, Vt anima replet corpus, ſic deus ſanctus & benedictus replet mundum ſuum. Vt anima regit corpus, ſic deus ſanctus & benedictus regit mundum. Vt anima eſt una in corpore, ſic Deus ſanctus & benedictus eſt unus in mundo ſuo. Vt anima nõ manducat, neq; bibit, ſic Deus ſanctus & benedictus nec manducat, nec bibit. Vt anima habitat in corpore, ſic deus ſanctus & benedictus habitat in ſuperiori mundo. Vt anima uidet & non uidetur, ſic deus ſanctus & benedictus uidet & nõ uidetur. Dixit ergo Dauid, Accedat anima cui inſunt omnes iſtæ proprietates, & laudet deum ſanctum & benedictum, cui etiam inſunt omnes iſtæ proprietates. Hæc omnia traditiones præmiſſæ. In his autem licet anima quodammodo deo perſimilis cēſeatur, hæc tamen ſimilitudo quia accidentalis eſt, cum nõ niſi circa ipſius animæ accidentia conſiſtat, nõ poteſt eſſe ipſa Dei imago, ad quam anima ipſa creata eſt. Hanc enim imaginem in ijs naturalibus proprietatibus, atq; potentijs animæ conſiſtere oportet, quibus anima ipſa, ipſius Dei per cognitionem & amorem capax efficitur. Hæ autem potentiæ non ſunt, niſi memoria, intelligentia, & uoluntas. In his igitur ipſam Dei imaginem, ad quam homo factus eſt, conſiſtere, neceſſe eſt. Quemadmodũ enim in Deo tres ſunt perſonæ, pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Ita in anima tres ſunt potentiæ, memoria, intelligentia, & uoluntas. Nam in memoria quidem imago patris relucet, quia memoria fœcunda cum actu dicendi producit uerbum. In intelligentia uerò imago exprimitur filij, quia filius per modum intellectus & naturæ gignitur. Vnde filius in diuinis eſt noticia genita, qua ſe pater cognoſcit. In uoluntate autem imago ſpiritus ſancti inſinuatur, quia ſpiritus ſanctus per modum uoluntatis à patre & filio, tanquã ab uno principio, & uno ſpiratore procedit. Quare ſpiritus ſanctus non eſt niſi amor, quo pater & filius ſe mutuo amant. Et ſicut filius gignitur à patre, & ſpiritus ſanctus ab utroq; procedit. Sic intelligentia oritur à memoria, intelligentiam pro potentia & actu accipiendo, & uoluntas ab utroq;, hoc eſt à memoria & intelligentia originem habet, uoluntatē tam pro ipſa potētia, quàm pro eius actu ſumendo. Ipſa quippe diuinæ trinitatis imago (ut Theologis noſtris placet) & præſertim Scoto in. 1. lib. diſt. 3. q. ult. nõ in ſolis primis animę actibus conſiſtit, ſed in primis & ſecundis ſimul ſumptis. Ibi enim non tantum diuinarum perſonarum diſtinctio, origo, atq; productio (ut dictum eſt) optimè refulgent. Verum ipſarum quoq; identitas, ac diuinæ eſſentiæ unitas expreſſe repræſentantur. Sicuti enim pater, filius, & ſpiritus ſanctus non ſunt tres dij, ſed unus Deus: ita memoria, intelligentia, & uoluntas non ſunt tres animæ, ſed una ſolùm anima, cum non ſit niſi una eius ſubſtantia.

Imago Dei in anima ubi conſiſtit.

Filius in diuinis quid eſt.

Spiritus ſanctus quid eſt.

De no-

De nomine Dei אלהים *Elohim,& quomodo per illud diuina trinitas inſinuatur.* *Caput* IX.

CAPNIO Cum ad comprobandũ diuinę trinitatis myſteriũ, nihil ſit contra Iudæos iuniores aptius, nihil ualidius, ꝙ diuinorum nominum explanatio. Idcirco te idem myſteriũ, ipſa Dei nomina exponendo, nunc probare opus eſt. Et primũ per אלהים Elohim, quod communius eſt cæteris, id te facere oportet. GAL. אלהים Elohim, (ut ipſe noſti) plurale eſt nomen, & id quod Dñ apud nos, ſignificat. Cuius ſingulare eſt אל el, id eſt, Deus, uel potius אלוה Eloha, quod etiã idem eſt, quod Deus. Hoc igitur nomẽ אלהים Elohim, & ſi pluralitatem deſignet, cũ uerbo tamen ſingularis numeri iungi ſolet, quoties in ſcriptura ſacra pro Deo uero accipitur. Vt eſt illud in libri Geneſeos principio, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ Hoc eſt, In principio creauit Dñ cœlum & terram. Vbi igitur noſtra tam Græca ꝙ Latina editio Deus habet, Hebraica ueritas Dñ dicit. Quod quidẽ abſq; grandi myſterio factum nõ eſt. Quia eñ iuxta D. Auguſtini ſententiã, opera trinitatis indiuiſa ſunt ad extra. Idcirco Moſes ille magnus ad inſinuandũ omnes tres perſonas diuinas, patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctũ ſimul ad mundi creationem cõcurriſſe, אלהים Elohim. i. Dñ in plurali dixit, & nõ אלוה Eloha, ſiue אל el. i. Deus in ſingulari. Ad oſtendendũ autẽ tres illas perſonas eſſentialiter nõ diſtingui, ſed idem omnino eſſe: hoc eſt unũ Deũ eſſe, & nõ tres Deos, ברא bara. i. creauit in ſingulari dixit, & nõ בראו bareu, id eſt creauerũt, in plurali. Cõſtat igitur per nomẽ אלהים Elohim cũ uerbo ſingularis numeri iunctũ, & perſonarũ trinitatẽ, & eſſentię diuinę unitatem optimè deſignari. Iudei autẽ recentiores cũ textũ hunc minimè negare poſſint, ipſum falſa quadam expoſitione peruertere conantur. Dicunt eñ, quod & ſi nomẽ hoc אלהים elohim plurale ſit, indifferenter tamẽ & ſingulariter & pluraliter accipi ſolet, & quãdo pro uero deo accipitur, ſemper ſingulariter & nõ pluraliter tenet. Et ſic illud hic teneri aiunt, cũ dicit, In principio creauit אלהים Elohim. Vnde cõcludũt, quod cum אלהים Elohim hoc loco non pluraliter, ſed ſingulariter teneatur, haudquaquam nos inde inferre poſſumus, per ipſum perſonarũ trinitatem inſinuari. Sed hæc fortaſſe Hebraicarũ literarũ ignaris dicere poſſent, nõ autẽ ijs qui earũ penitus nõ carent cognitione. Nos igitur qui illarum non ſumus omnino expertes, & per Hebraicos ſacræ ſcripturæ textus, & per eorum Doctores, falſo textũ hunc eos exponere probabimus. Nã in Bereſcith קטנה ketãna, id eſt in expoſitione Geneſeos minori ſuper hũc textũ, legit R. הונא huna ita dixiſſe: Niſi hic ſermo ſcriptus fuiſſet, nõ licuiſſet dicere, Et creauit אלהים Elohim. i. Dñ cœlũ & terrã. Super illud quoq; Gen. 1. ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו. i. Et creauit Dñ Adam ad imaginem ſuam, ad imaginem Deorum creauit eum. Ita ſcriptum legitur: Interrogauerunt hęretici R. Semlai,

Iudæorum iuniorum falſa expoſitio.

Confutatio.

Quot

Quot Dŋ creauerunt mundum? Ait illis: Ego & uos quæramus à diebus antiquis. In commentarŋs autem R. Moſis hadarſan in librum Geneſeos habetur, quod ſic eis reſponderit: Ego & uos quęramus à lege. Nam creauerunt Dŋ Adam, non eſt ſcriptum, ſed creauit Dŋ Adam. Rurſus interrogauerunt eum. Quid eſt quod ſcriptum eſt: In principio creauit Dŋ cœlum & terram. Nam in principio creauerunt Dŋ non eſt ſcriptum, ſed in principio creauit Dŋ. Dixit R. Semlai, In omni loco in quo inuenis pro hęreticis obiectionem, inuenis quoq; medicamentum illius in latere eius. Huic ſimile eſt illud quod habetur in libro סנהדרין ſanhedrin, in cap. quod incipit אחד דיני ממונות Ehad dine mamonoth id eſt, unum iudiciorũ diuitiarum, circa finem, cum dicitur R. Iohanan ſic dixiſſe: Omnis locus unde Epicurei facti ſunt hęretici, reſponſionem habet in latere. Vbi enim dicitur, Faciamus hominem ad imaginem noſtram. Ibi quoq; ſubditur, Et creauit אלהים Elohim, id eſt Dŋ hominẽ ad imaginem ſuam. Et cum dicitur Gen. 11. Deſcendamus, & confundamus labia eorum. Tunc etiam dicitur ibidem, Et deſcendit Dominus ad uidendum ciuitatem & turrim. Et ubi ſcriptum eſt, Gen. 35. Quia ibi apparuerunt ei Dŋ. Ibidem quoq; legitur: Et fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi. Item eodem in loco: Et ſurgamus & aſcendamus ad domum dei, & faciam ibi altare Deo exaudienti me in die tribulationis meæ. Hactenus traditio. Alia quoq; multa præter iſta, in ſacris literis comperiuntur loca, in quibus & nomen אלהים Elohim, & alia quædam nomina de deo dicta, pluraliter ponuntur. Quem quidem de deo loquendi modum, nemo interpretũ tranſtulit, cum ualde incongruus uideretur. Idcirco tamen (ut arbitror) illa priſcorũ ſcriptura admiſit, ut recentiorũ ludęorum pluralitatẽ diuinarũ perſonarũ negantiũ, fortius cõuinceretur impietas. De quibus nõnulla in expoſitione Gen. quæ R. Moſi Hadarſan aſcribitur, inſerunt. Vbi ſuper illud, In principio creauit אלהים Elohim, id eſt dŋ cœlũ & terram: Sic ad uerbum dicitur, Quęſierunt hęretici à R. שמלאי ſemlai, dicentes, Quot Dŋ creauerũt mundum? Reſpondit: Ego & uos quęramus hoc à lege: Dixerunt ei, Ecce ſcriptũ eſt Deu. 4. cap. Quæ eſt gens magna, quę habeat Deos propinquantes ſibi, Ecce duo רשויות reſſuioth, id eſt principia. Dixit eis, Legite finem uerſus. Sicut Dominus deus noſter in omni inuocatione noſtra ad eum. Nõ enim ſcriptũ eſt ad eos, ſed ad eũ. Aiunt illi, Ecce adhuc ſcriptũ eſt Iehoſ. ulti. cap. לא תוכלו לעבד את יהוה כי אלהים קדשים הוא Hoc eſt, Nõ poteritis ſeruire deo, quia Dŋ ſancti ipſe. Dixit eis, Legite finẽ textus. Nõ enim dicit, Quia Dŋ ſancti ipſi, ſed quia dŋ ſancti ipſe. Dixerunt iterũ ei: Ecce ſcriptum eſt. 2. Reg. 7. cap. ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות id eſt, Et quis ut populus tuus, ſicut Iſrael gẽs una in terra, propter quã iuerunt dŋ ad redimendũ. Ait eis, Legite quod cõſequẽter ſcriptũ eſt: Nõ eñ לחה lahẽ. i. ſibi, pluraliter ſcriptũ eſt, Sed ad redimendum,

dum,לו lo,id eſt ſibi ſingulariter. Rurſum quoq; dixerunt ei, Ecce ſcriptum eſt apud Ierem. 23. cap. והפכתם את דברי אלהים חיים Id eſt, Et peruertiſtis uerba Deorum uiuentium. ait illis, Legite finem literæ. Non enim ſcriptum eſt, Dominorum exercituum. Sed יהוה צבאות אלהינו Domini exercituum dei noſtri. Hæc traditio, Vbi hoc nomen אלהים Elohim, pro deo uero accipitur, & tamen cum adiectiuo pluralis numeri coniungitur. Quod fieri minimè contingeret, ſi illud (ut ipſi aiunt) pro Deo uero acceptum, ſemper ſingulariter teneretur. Huic prætera loquendi de deo modo, ſimile eſt quod apud Hoſeam 11. cap. ita ſcriptum legimus, סבבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישר אל ויהודה עוד רד עם אל ועם קדשים נאמן Hoc eſt, Circumdederunt me cum negatione, uel mendacio Ephraim, & cũ dolo domus Iſrael. Iuda uerò adhuc erit dominans cum Deo, & cum ſanctis fideli. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Cum ſanctis fideli, id eſt cum deo ſancto & benedicto. Neq; hic prætereundũ puto quod in Midras coheleth, id eſt in expoſitione Eccleſiaſt. legitur, ſuper illud 5. cap. אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם Id eſt, Si oppreſſionẽ egeni, & ablationem iudicij & iuſticiæ uideris in ciuitate, non mireris ſuper huiuſcemodi uoluntate. Nam excelſus ſuper excelſum cuſtodiẽs eſt, & excelſi ſuper eos. Ibi enim ſic dicitur, Si uideris oppreſſores pauperum & egenorum, & iuſticiam, id eſt iuſtum uiuentem, in æternum multiplicantem ſibi bonitatem & pacem, timeas iudicium gehennæ. Quia excelſum ſuper excelſum cuſtodiens eſt, hi ſunt angeli. Et excelſi ſunt ſuper eos. Hic eſt Deus ſanctus & benedictus. Plurimis prætera in locis, nomen hoc אלהים Elohim, cum pro uero Deo ſumitur, cum uerbo pluralis numeri copulari comperimus. Quod nequaquam fieret ſi pro uero Deo acceptum, ſemper ſingulariter teneretur. Et ut cętera id genus penè infinita prætermittam, illud unum quod maximè ad propoſitum facit, exempli gratia adducam. Sic enim in 1. cap. Gen. ſcribitur, ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Id eſt, Et dixit אלהים Elohim id eſt, Dij faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram. Si igitur hoc in loco אלהים Elohim ſingulariter teneretur, non faciamus, ſed faciam, dixiſſet. Neq; ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram, ſed ad imaginem meam tanquam ſimilitudinem meam, protuliſſet. Dixit autẽ, ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram, & non ad imagines noſtras, tanquam ſimilitudines noſtras. Vt perſonarum identitatem, ac diuinæ eſſentię unitatem indicaret. Nam & ſi tres diuinæ hypoſtaſes perſonaliter ab inuicem diſtinguantur, cum alia ſit perſona patris, alia filij, alia ſpiritus ſancti, eſſentialiter tamen non diſtinguuntur, ſed idem omnino ſunt. Cum igitur nomen hoc אלהים Elohim, pro Deo uero hic accipiatur, atq; cũ uerbo faciamus quod pluraliter profertur, coniungatur, clarum profecto eſt,

cto eſt, illud hic pro Deo uero ſumptum, non ſingulariter, ſed pluraliter, ad pluralitatem diuinarum perſonarum inſinuandam teneri. Iuniores tamen Iudæorum textus huius ueritatem quibuſdam irrationabilibus, nedum falſis extorſionibus peruertere conantur. Quidam enim dicunt, ideo Deum cum hominem conditurus eſſet, pluraliter locutum fuiſſe, quia cœleſtem familiam conſuluit. Quorum certè dictum inane atque nullum eſſe, ex eo maximè patet, quod cœleſtia omnia Deo ſeruiãt, & eorum conſilio ipſe non egeat. Quidam uerò ut R. Dauid, & R. Moſes Gerundenſis, hoc in loco aiunt, propterea Deum hoc loquendi modo uſum fuiſſe, quia cum terra tunc locutus eſt, eo quod homo quem facturus erat, ex diuina & terrena re conſtare debebat. Sed hoc profecto dictum tam ſtultum ac ridiculoſum eſt, ut confutatione non egeat. Fatuitas quippe ridiculoſa eſt, dicere, Deum ad hominis creationem terram ſibi adiutricem aduocaſſe. Quidam denique dicunt, quod Grammaticè loquendo, hoc loco nomen hoc אלהים Elohim non coniungitur cum uerbo pluralis numeri Faciamus, ſed cũ uerbo Dixit, quod ſingulare eſt. Ita enim dicit textus, Et dixit אלהים Elohim. Et poſtea ſequitur, Faciamus hominem. Hoc etiam nihil eſt. Nam & ſi Elohim immediate non connectatur cũ uerbo faciamus, connectitur tamen mediate, quod idem prorſus eſt. Neque enim aliud quàm אלהים Elohim, dixit, Faciamus hominem. Quamuis autem hic nomen hoc אלהים Elohim pro deo uero captum, non immediatè, ſed mediate cum uerbo pluralis numeri copuletur, alijs tamen quàm plurimis in locis immediate copulatur, ſicuti Bibliam Hebraicis characteribus ſcriptam, legentibus facile patet. Hi tamen, cæterique omnes qui huius textus ſententiam deprauare nituntur, per illud facile conuincuntur, quod in Midras coheleth, id eſt in expoſitione Eccleſiaſtis, ſuper illud quod in. 2. ca. ſic habetur, כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו Id eſt, Quis eſt homo, qui ueniat, uel intret poſt Regem, qui iam fecerunt eum? Sic enim ibi dicitur, Poſt Regem, uidelicet aliorum Regum Regem, Deum ſanctum & benedictum, tu ne ualebis ſtare? Docet autem per hoc, dicendum, quod non eſt ſcriptum qui fecit eum, ſed qui fecerunt eum. Quod ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt, Deus enim ſanctus & benedictus, & domus iudicij eius fecerunt eum. Si autem ex hoc dixeris, Duo ergo ſunt principia. Non ſequitur. Nónne enim iam dictum erat, Deuter. 32. cap. Ipſe fecit te, & aptauit, uel parauit, uel ornauit te? Hucuſque traditio. In qua tria notatu admodum digna, atque ad rem propoſitam aptiſſima ponuntur. Primum quidem eſt, quod uerbum pluralis numeri fecerunt, propterea cum nomine ſingularis numeri Rex, in conditione hominis iungitur, quia deus cum hominem conderet, pluraliter locutus eſt, dicens, Faciamus hominem ad imaginem noſtram. Hinc Pſalmographus dixit Pſal. 149. ישמח ישראל בעשיו בני ציון יגילו במלכם Hoc eſt, Lætetur

Iuniorum Iudæorum falſæ expoſitiones.

Cõfutationes.

Iſrael in factoribus ſuis, filij Sion exultent in rege ſuo. Hinc quoque & Eſaias ait 54. cap. כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו Id eſt, Quia damnatores tui, factores tui: Deus (tetragrammaton) exercituum nomen eius. Secundum uerò eſt, cum in hac traditione dicitur, Quod Deus ſanctus & benedictus, & Domus iudicij eius fecerunt hominem. Vbi per Deum ſanctum & benedictum, naturæ diuinæ unitas oſtẽditur: per domum uerò iudicij eius, perſonarum trinitas innuitur. Nam domus iudicij apud Iudæos dicebatur, cum tres ad minus ſimul ſententiam aliquã ferebant, quæ & ſi plurium eſſe poterat, non tamen pauciorum, dummodo impares numero ſemper eſſent. Domus igitur iudicij Dei nõ eſt, niſi pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. Ea propter in Bereſcith Rabba. i. in expoſitione libri Gen. ſuper illud 19. cap. dictum ויהוה המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש Hoc eſt, Et Deus pluit ſuper Sedom & ſuper Amora ſulſur & ignem: Dixit R. Elazar, In omni loco, ubi in ſcriptura ponitur Deus tetragrammaton, ſemper intelligitur ipſe, & domus iudicij eius Hoc etiã idem R. affirmat in Midras שיר השירים Sir haſſirim, id eſt in expoſitione Cantici canticorum, ſuper illud 1. cap. לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי Id eſt, Equæ meæ in curribus, uel in equitaturis Pharaonis aſſimilaui te amica mea. Tertium autẽ eſt, cum in eadẽ traditione ſubinfertur, quòd Deus & domus iudicij eius, non ſunt duo rerum omnium creatarum principia, ſed unum duntaxat principium. Ex quo patet, quod priſci Iudæorum Doctores, non negabant diuinæ trinitatis myſterium, ſed tantum plura principia, ſiue plures deos. Quod non minus chriſtiana religio deteſtatur. Quæ cum ita ſint, luce clarius conſtat, per nomen אלהים Elohim, tres diuinas perſonas intelligi debere, quæ tanquam unicum principium, ad rerum omnium productionem ſimul concurrerunt.

De nomine Dei quatuor literarum, quod eſt τετραγράμματον, eſtq́;, יהוה quod Hebræi שם המפורש Sem hammephoras, hoc eſt nomen expoſitum uocant. Caput x.

CAPNIO.

QVoniam inter cætera diuina nomina, per nomen Dei τετραγράμματον, diuinæ trinitatis myſteriũ maximè inſinuatur, eam ob rem ad Iudæorum ceruicem magis conterendam, uellem abs te ſcire, quid de hoc nomine Talmudiſtæ atq; Cabaliſtæ ſenſerint. GAL. Admodum profectò miranda utriq; ſenſerunt. Quare ne ipſe plura dicam, ea duntaxat referam quæ & R. Haccados, & R. Moſes filius Maimonis dicunt. Nam R. quidem Haccados, qui Latinè Doctor noſter ſanctus interpretatur, in libro quem גלי רזיא Gale razeya, id eſt reuelatorem ſecretorũ nuncupauit: interrogatus ab Antonino Conſule

Vrbis

Vrbis Romæ, de huiuſce nominis ſignificatu, multa ualde mira detexit. Cuius uerba refert Rabbi Nehumias Haccanæ filius, in epiſtola ſecretorum ad filium ſuum Haccanā ſcripta, quam Hebræi אגרת הסודות ighereth haſſodoth uocant: ſic dicens, בקש פעם אחת אנטונינוס נגיד על
עיר רומה מרבינו הקדוש שילמדהו אמתות הרמזות שם ד׳ אותיות ושם יב׳
אותיות ושם מב׳ אותיות · תשובה בעבור ששאל היות נלמד מהאמת ורצה
לומר מהוראת שם בן ד׳ אותיות ושם יב׳ אותיות ושם ארבעים ושתים אותיות
אני מודיע לך אותם היות הסודות אלהים אשר ראוי היותם נסתרות מכל איש
אבל בעבור שאני מכיר היותך מהתלמידים המאושרים והוא דבר קרוב אל
הסברה לגלות להם אלו הדברים לפי שאנשי אותה המדרגה אין ראוי להסתיר
דברים כאלו לפיכך אודיעך שאין לאל שם אשר אנו נוכל להשיג הכרת לפי
שעצמותו הוא שמו ושמו עצמותו וכמו שמעצמותו לא נוכל להשיג שום
הכרת לפי שעם אותה הידיעה היינו דומים לו כן משמו לא נוכל להשיג ידיעה
עם כל זה כל שמותיו יש להם הוראה לפי ששם ארבע אותיות הוא יותר עצמיי
לפעולותיו ומוראה ידיעה יותר שלמה ויותר עצמיית בפי מה שאנו יכולין
לקבל ומזה מצטרפים כל שמותיו ולפי זה השם נקרא שם המפורש לא שהוא
יהיה שמו העצמיי אבל אנו אומרים אותו לפי שזה הוא כל מה שבחינו יוכל
להשיג ויותר גבוה לא נוכל לעלות ודע משם יב אותיות ושם מב שאינם
שמות אשר תיבה אחת תהיה נעשה משני עשר אותיות או מארבעים ושתים
אותיות אבל באי זה שם שתהיה יש רוב מלות שונות שהוראתם אחת ·
Hoc eſt, Quæſiuit aliquando Antoninus Conſul Vrbis Romę à Rabbeno haccados, ut eũ de ueritate inſtrueret, eius uidelicet quòd ſignat nomen quatuor literarum, & nomen duodecim literarum, ac nomen quadraginta duarum literarum. Reſponſio. Quod petis te de ueritate informari, eius ſcilicet quòd demõſtrat nomen quatuor, nomen duodecim, & nomen quadraginta duarum literarũ: notum tibi facio, hæc eſſe arcana diuina, quæ omnes homines clam eſſe debent. Verumtamen quia te ex ſcholaſticis benemeritũ eſſe cognoſco: cõſentaneumq́ rationi eſt, detegere illis huiuſmodi res. quoniam huiuſce generis hominibus haudquaquã occultanda ſunt talia. Idcirco notum tibi facio, Deum non habere nomen, cuius nos cognitionem habere poſſimus, *Deus propriè non habet nomen.* Quandoquidẽ eius ſubſtantia eſt nomen ipſius, & econtra. Et quemadmodum eius ſubſtantię notitiam nullam habere poſſumus, quoniã ea cognita, ei ſimiles efficeremur. Ita ſui nominis cognitionem habere nequimus. Nihilominus omnia eius nomina ſunt attributiua. Et quia nomen quatuor literarũ operationibus eius peculiarius eſt: oſtẽditq́ eius notitiam perfectiorem, & illi accommodatiorem: prout nobis eſt poſſibile captu, & ex hoc nomine procedũt omnia eius nomina. Ideo hoc nomen dictum eſt שם המפורש ſem hammephoras, nõ quòd ipſum ſit eius nomen ſubſtantiale: ſed nos id dicimus, quoniam hoc eſt, quantum noſtra facultas comprehẽdere poteſt, & altius aſcendere nõ poſſumus. Notare autem debes, nomen duodecim, nomenq́ quadraginta duarum literarum non eſſe nomina: quorum unumquodq́ uer-

bum duodecim literis conſtet, aut quadraginta duarū, ſed quodlibet
eorum ſunt uerba diuerſa, quæ unum oſtendunt. Hæc ille. Rabbi aūt
Moſes Ægyptius in libro More, in ſexageſimo primæ partis capite,
ſic ad uerbum ait: Omnia nomina creatoris in libris omnibus inuēta,
ab effectibus deriuata ſunt, præter unum nomen, quod eſt יהוה Et eſt
nomen appropriatum creatori altiſſimo. Et propter hoc uocatur שם
המפורש ſem hammephoras, id eſt nomen expoſitum. Vult autem di-
cere, quòd ipſum eſt ſignificans & oſtendens creatoris ſubſtantiam, ac
eius quidditatem, oſtēſione & ſignificatione perfecta, ac manifeſta: in
qua nō eſt æquiuocatio, neq; mixtura, id eſt nihil eſt quod commune
ſit Deo & creaturæ in hoc nomine. Reliqua autem ipſius glorioſa no-
mina ſignificant æquiuoce, & cum mixtura: eo quòd ſunt ab operibus
ſimilibus ijs quæ ſunt in nobis, deriuata. Ita quòd etiam nomen illud
quod loco יהוה id eſt, quatuor literarū dicitur, quod eſt אדני Ado-
nai, ab hoc uerbo אדון Adon, quod eſt Dominus, deriuatum eſt. Et in
de eſt, quòd angelus quoq; dictus eſt אדני Adonai. Sicut dictum eſt,
Gen. 18. cap. אדני Adonai ſi quæſo inueni gratiam in oculis tuis. Mani
feſtaui autem tibi hoc in uerbo אדני Adonai, quo nomē creatoris pro-
nominatur. Quia magis appropriatū eſt Deo altiſſimo, quàm alia om-
nia nomina creatorem notificātia. Cætera uerò, ut דיין Dayyan, id eſt
iudex, & צדיק czadik, id eſt iuſtus, & חנון Hannun, id eſt gratioſus,
uel pius, & miſericors: manifeſtum eſt, quòd communia ſunt, atq; deri
uata. Nominis autem quod ſcribitur quatuor literis יהוה, neſcitur de-
riuatio nota: nec ipſum cum alio participat. Et non eſt dubium, quòd
hoc nomen glorioſum, quod non profertur, neq; pronunciatur, neq;
dicebatur, niſi in ſanctuario à ſacerdotibus Domini ſanctificatis, & ſo-
lum in benedictione ſacerdotum, & tunc etiam à ſacerdote magno, &
in die ieiunij glorioſæ ſanctificationis: eſt nomen illud, in quo non eſt
participatio inter creatorem, & aliquid aliud. Breuiter autem dico, q;
celſitudo & excellentia huius nominis idcirco tanta reputatur, & caue
tur ne loquatur aliquis per ipſum cautela magna & terribili, quia ſigni
ficat creatoris ſubſtātiam, atq; eſſentiam: ita quòd nulla creatura com-
municat cum eo in ſignificatione illa. Quemadmodum aſſeuerant ma
giſtri noſtri, in perſona Dei dicentes, Nomen meum eſt unicū, uel ap-
propriatū mihi. Cætera uerò omnia Dei nomina, qualitates & reliqua
ſignificant. Cumq; multiplicata fuiſſent huiuſmodi creatoris nomina,
ab eius operibus deriuata, tranſire fecerunt ſuper cor nonnullorum fi-
liorum Adam, quòd multas ipſe habeat qualitates, ſecundum multitu
dinem operū à quibus nomina illa deriuantur. Et eam ob rem promi-
ſit dare hominibus intellectum, qui ab eis huiuſmodi errorem amoue
ret. Dixit enim Zachar. 16. cap. In die illa erit Dominus unus & nomē
eius unum. Vult dicere, quod ſicuti ipſe Dominus unus eſt, ita tunc

uno

uno duntaxat uocabitur nomine,quod eius ſubſtãtiam,uel eſſentiam abſq; deriuatione ab aliqua actione,ſignificat.Dictũ eſt autem in פרקי pirke,id eſt capitulis Rabbi Eliezer.Quod cum adhuc mundus non eſſet creatus,erat Deus ſanctus,& benedictus,& nomen eius tantum. Animaduerte quàm euidenter oſtendat,quòd omnia hæc Dei nomina deriuata,ſint nouiter poſt mundi creationem inuenta.Et hoc quidem certum eſt,quia omnia ab aliquibus operibus in mundo inuẽtis, denominantur.Sed cum conſideras Dei eſſentiam ab omni operatione denudatam,nequaquam erit ei nomen deriuatũ, ſed unum tãtummodo,ad eius eſſentiã deſignandam.Nullum autem eſt apud nos nomen,quod non ſit deriuatum,præter τετραγράμματον יהוה. Quod eſt שם המפורש ſem hammephoras,id eſt nomen expoſitũ abſolute.Nec aliud eſſe credas,quàm iſtud.Neq; pertranſeant cor tuum ſcribẽtium breuia uanitates,& ea quæ forte ab eis audiſti,uel in eorum libris uaniſſimis inueniſti,delirantium nomina quædam,ab eis compoſita,& nihil penitus ſignificantia.Quę diuina nomina uocant,dicuntq;,quòd magna ſanctitas,atq; mundicia ſit ad effectum conſequendum,neceſſaria,& quòd poſſibile ſit homini cum huiuſmodi nominibus miracula facere.Non enim decet prudentem hominem has uanitates atq; inſanias audire,nedũ credere.Nec eſt aliquod aliud nomẽ quod המפורש hammephoras,id eſt expoſitum uocetur,niſi hoc glorioſum quatuor literarum nomen,quod cum literis ſuis minime legitur. Manifeſtè autem cum expoſitione dixerunt in libro,qui dicitur ספרי ſiphre,ſuper illud Num.6.cap.Sic benedicetis filijs Iſrael.Sic hoc eſt in lingua iſta. Sic,id eſt cum שם המפורש ſem hammephoras.Dicebatur autẽ in ſanctuario,ſicut ſcriptum eſt: in ciuitate uerò ſecundum quòd pronũciatur,hoc eſt pro eo dicebatur אדני Adonai.Dictum eſt quoq; in Talmud ſuper illud Num.6.cap.Sic benedicetis filijs Iſrael. Sic,id eſt cum שם המפורש ſem hammephoras,uel cum eius pronunciatione.Docet autem quid ſit dicendum quod ait: Et ponite,uel nominate nomen meum unicum,ſcilicet mihi.Ecce expoſitum eſt ibi,quòd שם המפורש ſem hammephoras ſit nomẽ quatuor literarum,& quòd ipſum ſolum creatoris ſubſtãtiam abſq; mixtura & ſignificatione alia ſignificet,atq; oſtendat.Eapropter dixerũt magiſtri in perſona Dei:Nomen meum eſt unicum mihi.Hæc omnia prædicta Rabbi Moſes ben Maimon.

Amuleta blaſphema.

CAP. Dic obſecro,hoc nomen quatuor literarum,ut ſcriptum eſt,ſiue ut literæ ipſæ ſonant,quomodo proferatur. GAL. Quidam ex noſtris aiunt,hoc nomẽ in noſtris literis ſonare Ioua.A quo dicunt forte apud antiquos nomẽ Iouis irrepſiſſe.Sed maxime profectò errant,huiuſmodi gentilitatis blaſphemiam tam ſancto nomini inferentes.Non enim hæ quatuor literæ יְהֹוָה ſi ut punctatæ ſunt,legãtur,Ioua reddunt:ſed (ut ipſe optimè noſti) Iehoua efficiunt:quamuis Iudæi illud pronun-

ciare ut ſcriptum eſt,non audeant:ſed loco eius, אדני Adonai,quod
idem eſt quod Dominus,proferāt.Qui autem illud in noſtris literis,
Ioua ſonare contendunt,id ex eo potiſſimum probare conātur,quòd
Hebręorum Grammatici dicunt,cum ſceua aliqua literarum gutturis
ſequitur,plerunq; & ſceua ipſum & gutturis literam ſimul per ſynco-
pam auferri.Nam exēpli gratia, יהודה Iehuda,nonnunq; יודה Iuda
& ſcribitur & pronunciat, & יהושע Iehoſua יושע Ioſua, & יהויכין
Iehoiachin יויכין Ioiachin,& תהלים tehilim תלים tillim.Et reliqua mul
ta id genus.Quod ſimiliter quoq; in hoc nomine Dei magno fieri uo-
lūt.Qua ex re illud Ioua apud nos ſonare inferunt,cū in eo ſceua litera
he literā gutturis præcedat.Quod ſi uerū eſſet,ipſum nomen nō יְהֹוָה
ſed יֹוָה ſine ſceua & he litera ſcriberetur.Et ſic nō tetragrāmaton,ſiue
quatuor literarum eſſet,ſed trium duntaxat.Quod nec cogitari quidē
licet.Nefas enim eſt,eo in nomine quicquam uel addi,uel minui. Sed
ſic omnino debet & ſcribi &pronunciari(ſi tamen pronunciandū eſt)
ſicut Deus ipſe Moſi illud ſcribi debere mandauit.Quocirca Grāma-
ticorum Hebræorum regula quam inducunt,in eo locum nullum ha-
bet,quamuis & in reliquis nuſquam,uel rariſſime in ſacri' uiginti qua
tuor libris ſeruata reperiatur,ſed in alijs fortaſſe tantum codicibus,&
præcipue apud Talmudiſtas.Ipſum igitur nomen Dei tetragrāmaton
cum ſceua & he litera quæ lenem habet aſpirationem,& ſcribi & pro-
nunciari,neceſſe eſt.Quare caueant,qui illud apud nos Ioua ſonare af-
firmant.Non enim Ioua,nec Ieoua,ſed Iehoua cum leni aſpiratione,ſi-
cut ſcribitur,pronunciandū eſt. CAP. Quomodo Hebræi nomē hoc
interpretantur? GAL. Illud alij quidem ex ipſis generans interpretan
tur:alij uerò qui eſſentiat,ſiue qui dat omnibus eſſe:alij autem unus &
omnia,ſiue omnia uniter ut cauſa, ſiue unus omnia eminenter conti-
nens. CAP. Cur nomen hoc Iudæi pronunciare non audent. GAL.
Propter ea quæ habentur in libro קדושין chidduſſin,id eſt ſanctifica-
tionum,in cap. עשרה יוחסין Haſſara iohaſin,id eſt decem nobiles,ſu-
per illud Exo.3.cap.Hoc eſt nomen meum in æternum.Ibi enim legi-
tur,quòd dixit quidam ſenior,non eſſe ſcriptum, לעולם leolam,id eſt
in æternum, ſed לעלם lealam,id eſt ut cæletur. Rabbi autem Abina
obiecit,dicens:Scriptum eſt,Hoc eſt nomen meum.Et iterum ſcriptū
eſt ibidem,Hoc eſt memoriale meum, dixit Deus ſanctus & benedi-
ctus.Non legor ſicut ſcribor.Scribor enim cum iod he uau he,uideli-
cet יהוה Quod eſt nomē tetragrammaton.Et legor cum aleph daleth
nun iod.Quæ literæ אדני Adonai efficiunt,quod idem eſt quod Do
minus.Quare præceperunt magiſtri,loco eius Adonai debere legi.
Hæc ibi.Quocirca ut legitur in libro Sanhedrin in cap.Helec.Dixit
Abba Saul.Qui pronunciat ipſum nomen quatuor literarum,ut ſcili-
cet literæ eius ſonant,non habebit partem in ſeculo uenturo. Eapro-
pter

pter ubicunque nomen illud reperiebant, ipſum minime proferre audebant, ſed loco eius Adonai pronunciabant. Sacerdotes tamen illud ut ſcriptum eſt, proferebant: dum populo in ſanctuario benedicebant. Non enim extra ſanctuarium (ut ipſe ſcribis in pulcherrima illa epiſtola, quam ſecundò abs te accepi) ineffabile effari licebat. Quod Rabbi Moſes filius Maimonis in primo & ſexageſimo cap. primæ partis libri More affirmat. Mandatũ (inquiens) eſt nobis Num. 6. cap. à ſacerdoti bus benedici. Et ibi eſt nomen Domini ſecundum propriam eius ſcripturam: & ipſum eſt, שם המפורש ſem hammephoras, id eſt nomen Dei expoſitũ. Hæc ille. Hæc autem benedictio cum nomine Dei quatuor literarum, quæ cum tribus digitis ambarum palmarum erectis, & duobus depreſſis fiebat, ad deſignandam diuinarum perſonarũ trinitatem per ipſum nomen ſignificatam, in Symeone Iuſto, qui Chriſtum infantulum ſuſcepit in ulnis, penitus defecit. Vt idem Rabbi Moſes eodem in loco atteſtatur his uerbis: Ex quo mortuus fuit Symeon Iuſtus, ceſſauerunt fratres eius ſacerdotes, ſcilicet cum nomine Dei quatuor literarum populo benedicere. Erant autem poſt ipſum cum nomine duodecim literarum benedicentes. Hæc ille. Qui ibidem quoque ſic ait: Cum hoc nomen in ſanctuario, & populi benedictione proferretur, non erat omni homini notum: quonam pacto pronunciaretur, aut cum qua uocali unaquæque eius litera ſonũ redderet, & utrum oporteret aliquas earum duplicari, an ſimpliciter, ſiue leniter proferri. Erãt autem uiri ſapientes, ſignificationem ipſius nominis, modumque prolationis ab inuicem recipientes. Quæ neminem docebant, niſi diſcipulũ ipſis dignũ, & ſemel dũtaxat in hebdomada. Ego autem opinor, quòd cum nomen quatuor literarum ſapientes filios ſuos docerent, & non niſi ſemel in hebdomada, hoc nõ erat ſolũmodo docere, qualiter proferretur, ſed eius quoque ſignificationem: propter quam huiuſmodi nomen inuentũ fuit, atque impoſitum. In eo quippe diuinũ eſt myſterium. Hactenus Rabbi ille. CAP. Si hoc nomen apud eos (ut optime probaſti) aliquando proferebatur, quamobrem igitur ineffabile dicebatur? GAL. Hoc magno abſque myſterio eſſe non poteſt. Non enim hoc nomen quo ad uocem ipſam nominis ineffabile dicitur, cum & ipſi illud (ut dictum eſt) quandoque pronunciarint, & æque ut ſcriptum eſt, facile proferri poſſit, ſi literæ ipſæ cum apicibus & punctis legantur. Ex ipſis enim (ut dictum eſt) hæc uox Iehoua redditur. Sed quo ad myſterij ſignificatum omnino ineffabile eſt. Ita enim diſtincte diuinam eſſentiam ſignificat. Vt cum ſimpliciſſima ipſius unitate, & diuinarum perſonarum trinitatem, & æternam earum diſtinctionem, originem, productionemque aperte inſinuet. Quia igitur Deus trinus & unus, qui omnino ineffabilis eſt, atque incõprehenſibilis, per hoc nomẽ ſignificatur: idcirco nomen ipſum ineffabile dicitur. Eam obrem antiqui Iudæorũ à

Moſe illo magno edocti, ad deſignādam hanc diuinæ trinitatis & unitatis ineffabilitatem, ſtatuerunt hoc nomen minimè proferri: ſed ubicunque inueniretur, loco eius, nomē hoc אדני Adonai quod Dominus interpretatur, pronunciari debere. Quam ob rem ubicunque hoc nomē nobis interpretandum occurrit, ipſum quandoque quidem Deus ſecundum eius ſignificatum, quandoque uerò Dominus iuxta ipſius pronunciationem, nos in Latinum uertere ſolemus, prout magis congruum eſſe uidetur. Ob hanc etiam Dei ineffabilitatem, dixit Rabbenus Haccados (ut paulò ſuperius memorauimus) Deum ipſum non habere nomen, cuius nos cognitionē habere poſſimus. Quod Mercurius quoque ille Trimegiſtus ſentire uidetur, dum ait, ὃ γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος. id eſt, Eſt enim qui eſt abſque nomine. Et rurſus de huiuſce nominis ineffabilitate inquit, οὗ τὸ ὄνομα οὐ δύναται ἀνθρωπίνῳ στόματι λαληθῆναι. hoc eſt, Cuius nomen non poteſt humano ore effari. Quod neque cacodæmon tacere potuit. Nam Apollo Delphicus quærenti cuidam quid Deus eſſet: ita inter cætera reſpondit, οὗ τὸ ὄνομα μηδὲ λόγῳ χωρούμενον. Id eſt, Cuius nomen nec uerbo capiendum.

Quomodo diuinæ trinitatis myſterium per nomen Dei tetragrammaton, diſtinctè exprimatur. Caput X.

CAPNIO.

VElis nunc obſecro, quónam pacto hoc nomen Dei tetragrammaton diuinæ trinitatis unitatiſque arcanū diſtinctè inſinuet, reſerare. GAL. Si nomen hoc quatuor literarum diligentius inſpicias (quod tamen non eſt niſi trium, cum tribus enim tantum literis ſcribitur, quia tamē una earum geminatur, ideo quatuor literarum ſeu tetragrammaton dicitur) uidebis idem nomē & unum eſſe, & tria. Sed quod unum eſt, ad eſſentiæ unitatē: quod uerò tria, ad trinitatem reſpicit perſonarum. CAP. Clarius quæſo hæc ediſſeras. GAL. Rabbenum Haccados audi, in prima petitione eius libri qui גלי רזייא Gale razeya, id eſt reuelator arcanorū inſcribitur, optime & clare hac de re loquentem: cuius uerba hæc ſunt, האור שפתחתי לך זה הבט ששם

בן ארבע אותיות כפי התאר בספר אשר הוא בלשוננו העברית הוא זה יהוה הוא
אלוה מוליד ולפי שלא יוכל להיות מוליד בלא מיולד ראוי הוא להשתתפ
האצלה מן המוליד למיולד ולהפך מן המיולד למוליד לפי שאם לא היה
זה לא היה מוליד ואם לא היה משתתפת אהבה ממיולד למוליד היה המוליד
נפרד מהמיולד והיו׳ שני עצמיים אבל אמתו נרצה המוליד והמיולד היות
עצם אחד ולפיכך הוא נצרך מהאהב לאשר תשתתפ האהבה ולפיכך מזה השם
המפורש הוא נגזר שם שנים עשר אותיות כי הוא אב בן ורוח הקדש אשר
בלשוננו העברית שם שנים עשר אותיות נכתב כך בלעיל ולפי שאינו
נמצא שום דבר באל אשר לא יהיה אל משם שנים עשר אותיות משפעת שם
ארבעים ושתים אותיות אשר הוא אב אלוים בן אלהים רוח הקדש אלהים
שילשה

שלשת באחד אחד בשלשה אשר בעברית הם ארבעים ושתים אותיות מוראות
השם הנזכר ודע אלו השמות הוית מהסורות האלהיים · אשר ראוי להסתירם
מכל אדם עד שיבא משיח צדקנו ואני גליתים לך ואתה תוסם בסוד : id eſt

Poſtquàm autem hoc tibi aperui, animaduerte nomen quatuor literarum, prout ſcriptio eius eſt: Sic enim ſcribitur in lingua noſtra Hebraica יהוה, ipſum Deum generantem ſignificare. Et quia nō poteſt eſſe generans abſq; generato, neceſſario amor à generante in generatum, & econuerſo procedere debet: quoniam ſi hoc non eſſet, non generaret. Et ſi non procederet amor à generato in generantem, diſtingueretur q; generatus à generante, duæ ſubſtantiæ eſſent. Propterea nos uolumus, generantem & generatum unam eſſe ſubſtantiam. Idcirco neceſſe eſt, ex altero in alterū procedere amorem. Ea propter ex hoc ſem hammephoras deriuatum eſt nomen duodecim literarum. Eſtq; Pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Quę in lingua noſtra Hebraica duodecim literis ſcribuntur. Quoniā autem non inuenitur aliquid in Deo, quod non ſit Deus, ex nomine duodecim literarum emanat nomen quadraginta duarum literarum, quod eſt Pater Deus, filius Deus, ſpiritus ſanctus Deus, Trinitas in unitate, & unitas in trinitate. Quæ in Hebraico ſunt quadraginta duæ literæ. Notare autem debebis, hæc nomina eſſe ex diuinis arcanis, quæ à quocunq; occultari debent, quouſque ueniat Meſſias iuſtus noſter. Illa tibi pateſeci, tu autem ea fortiter occule. Hęc Rabbenus ille Haccados. CAP. Quanquam Rabbi iſte, quem merito ipſi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt magiſtrū noſtrum ſanctum uocant, per nomen Dei tetragrammaton & diuinarum perſonarum trinitatē, & diuinæ eſſentiæ unitatem, ac filium à patre generari, & ſpiritum ſanctum quem ipſe recte Amorem appellat, ab utroq; procedere, ac unumquenq; uerum Deum eſſe, tresq; unam eſſe eſſentiam, unumq; Deum, optime probauit. Quia tamen liber eius Gale razæya rariſſimus eſt, & qui eum habent, propter myſteria Chriſtianæ fidei in eo contenta, ipſum penitus occultant, unde quidam eorum illum à nobis confictum eſſe, dicere audent. Ideo ut & ueritas ipſa clarius innoteſcat, & iuniorum Iudæorum cæcitas magis appareat: optime quidem facies, ſi iuxta aliorum quoque ueterum tam Talmudiſtarum, quàm Cabaliſtarum ſententias, per hoc ſanctiſſimum nomen, diuinæ trinitatis arcana, prout te interrogauero, detexeris. Primum itaque quid ſibi uelint huius nominis literæ, refera. GAL. Literæ huiuſce nominis & ſi (ut dixi) quo ad numerum quidem quatuor ſint, unde & Græcè haud inepte τετραγράμματον dicitur. In ueritate tamen non ſunt niſi tres, ſcilicet י iod, ה he, ו uau. Ex eo autem quòd ſecunda bis ponitur, ſecundo ſcilicet loco & quarto, quatuor eſſe cenſentur. Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas deſignant hypoſtaſes. Nam prima quidem ſcilicet iod quæ principiū interpretatur, eo quòd omniū aliarum

Nomen duodecim literarum.

Nomē quadraginta duarum literarum.

Literæ huius nominis quid ſignificent.

rum

& perfectus Deus, & ſpiritus ſanctus uerus & perfectus Deus. Et ſicut tres huiuſce nominis ſyllabæ ſimul ſumptæ, unum nomen efficiunt, ita tres perſonæ diuinæ ſunt, unus Deus. CAP. Quæ ſunt illa tria diuina nomina, quæ ueteres Hebræorũ ex quatuor literis huius nominis componi aſſeruerunt? GAL. Hæc ſcilicet, יה iah הו hu והו uehu. Primum enim ex prima & ſecunda componitur litera, ſcilicet ex iod & he, hoc modo יה iah, quod idem eſt quod Deus, & patrem deſignat, qui totius diuinitatis fons eſt. Secundum uerò nomen ex ſecunda & tertia conſtat litera ſic הו hu, quod ipſe interpretatur, & filium ſignificat. Quia ipſe profecto eſt, quem prophetæ ad ſaluandum genus humanum uenturum prædixerunt, & digito quandoq; monſtrandum, iuxta illud Eſa. 35 cap. אלהים הוא יבא וישעכם hoc eſt, deus ipſe ueniet, & ſaluabit uos. Tertium deniq; nomen ex tertia & quarta conſtituitur litera, ſcilicet ex uau ex he, ſic והו Vehu, & id totum ſonat quod, & ipſe & ſpiritum ſanctum denotat. Quia & ipſe quoq; poſt filium uiſibiliter mitti debebat, licet non eodem modo. Filius enim in humana natura ſibi hypoſtatice unita mittendus erat. Spiritus ſanctus uerò in columbæ ſpecie, & in linguis igneis non ſibi hypoſtatice unitis, ſed tanquam ſub ſigno. In hoc autem quod ſecundum nomen deſcendit à primo, & tertium à ſecundo. Nam litera ה he communis eſt primo & ſecundo nomini, ו uau uerò communis eſt ſecundo & tertio, oſtenditur planè, filium conſubſtantialem eſſe patri, à quo genitus eſt, & ſpiritum ſanctum conſubſtantialẽ eſſe filio, qui conſubſtantialis eſt patri. Vt palàm liqueat, & filium eſſe in patre, & patrem in filio, ac ſpiritum ſanctum in utroq;. CAP. Id quoque neq; grandi abſq; myſterio factum eſſe arbitror, quod omnes huius nominis literæ illæ eædem ſint, ex quibus tria tempora, præteritum ſcilicet præſens & futurum uerbi ſubſtantiui indicatiui modi apud Hebræos conſtant. GAL. Ita profecto eſt, ut ais. In hoc enim duo reuelantur arcana. Primum quidem eſt. Quia cum ſolum uerbum ſubſtantiuum ſubſtantiam ſignificet, unde & ſubſtantiuum dicitur, cætera uerò accidens, quare & adiectiua nuncupantur. Ideo ſolum uerbum ſubſtantiuum indicatiui modi ſtabilitatem deſignat, cętera autem fluxibilitatem. In hoc igitur, quod omnes huius nominis literæ ex uerbo ſubſtantiuo indicatiui modi accipiuntur, ipſa diuinarum perſonarum omnimoda, ac ſempiterna ſtabilitas denotatur. Alterum uero arcanũ eſt, quod nomen hoc ex eiſdem literis conſtat, ex quibus tria tempora eiuſdem uerbi cõponuntur, quæ ſunt pręteritũ, præſens & futurũ. Et ſic apud eos ſonant היה haiah, id eſt fuit, הוה houe, quod eſt ſignificat, יהיה ihie. i. erit. Vt ex hoc earundẽ perſonarum æternitas apertiſſimè pateat: Patrem ſcilicet & filiũ & ſpiritũ ſanctũ ſemper fuiſſe, eſſe, & fore. CAP. Quare hoc nomen apud Hebræos dicitur שם המפורש Sem hãmephoras, quod idem eſt apud nos quod expoſitum, ſiue declaratum? GAL.

Tria diuina nomina ex literis huius nominis compoſita.

Nomen

oſtendunt. Vt igitur de nomine duodecim literarũ nihil ipſe dicam, ea tantũmodo quę de ipſo Rabbi Moſes Ægyptius in ſexageſimoprimo cap. primæ partis libri More dicit, adducam. Ibi enim ita ad uerbũ ait: Erat adhuc apud eos nomẽ, quod duodecim literarũ filium dicebant. Quod utiq; in ſanctitate quoq;, ac reuerentia erat, citra tamen nomen quatuor literarum. Eſt autem in promptu quãtum ad me eſt, id quod ipſe uehementer opinor, ipſum non unum fuiſſe nomen: ſed duo, uel tria nomina aggregata, quorum literæ duodecim erant. Et priores illi ſancti patres quotieſcunq; in ſacra ſcriptura nomen quatuor literarum occurrebat, uidelicet יהוה, ipſum cum duodecim illis literis pronunciabant, atq; exponebant. Quemadmodum illud hodie cum his quatuor aleph daleth nun iod, hoc eſt cùm אדני Adonai pronunciamus. Illud tamen nomen duodecim literarum maioris proculdubio unitatis ſignificationem importabat, quàm id quod hoc nomen אדני Adonai ſignificat. Neque illud quempiam ſcire prohibebant, quin potius quemcunq; uolentem illud diſcere, docebant. Non ſic autem faciebãt de nomine quatuor literarum. Neminẽ enim illud docebant, qui ſciebãt, niſi filios ſuos, atq; diſcipulos: qui tales eſſent, qui illud ſcire mereretur, & hoc ſemel duntaxat in hebdomada. Cum autem multiplicati eſſent in mundo homines ſchiſmatici, atq; inſolentes, nomenq; duodecim literarum didiciſſent, cum eo credulitatem corruperunt. Sicut accidit ei, qui imperfectus eſt, cum percipit rem non ſic ſe habere, ut ſibi à principio uiſum fuit. Quamobrem patres illi occulerunt nomẽ iſtud duodecim literarum, neminemq; ulterius illud docuerunt, niſi honeſtos & pudicos, qui erant in ſacerdotio, ut cum eo populũ in ſanctuario benedicerent, poſtquàm prohibuerunt de ſanctuario memoriam nominis expoſiti, propter maliciam filiorum Adam. Quod (ut iſtemet Rabbi aſſerit) immediate poſt Symeonis Iuſti obitum accidit, qui ultimus omnium cum nomine quatuor literarum populo benedixit. Hęc omnia Rabbi ille Moſes Ægyptius filius Maimon. Cũ igitur Rabi iſte dicat, quòd nomen duodecim literarum nõ erat unum nomen, ſed duo uel tria nomina ex duodecim literis cõſtantia, per quæ ueteres illi patres nomen tetragrammaton quod diuinæ trinitatis myſterium diſtincte inſinuat, pronunciabant, atq; exponebant. Cõſtat abſq; dubio, nomen hoc duodecim literarum aliud non fuiſſe, q̃ tria hæc nomina, אב בן ורוח הקדש Id eſt. Pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Huius autẽ mirabilis expoſitionis fidem Iudæis faciũt eorum literæ. Nam ſi nomina hæc Hebraicis ſcribãtur literis, ſic אב ab, id eſt pater, בן ben, id eſt filius, ורוח הקדש ueruah haccados, id eſt & ſpiritus ſanctus. Siue etiam ſpiritum ſanctum uocauerimus, ſicut ipſi frequentius uocãt, רוח הקדש Ruah haccodes, id eſt ſpiritum ſanctitatis, ſeu ſanctuarij. Et tunc ſic dixerimus, אב בן רוח הקדש Hoc eſt. Pater, filius, & ſpiritus ſanctitatis,

Nomen duodecim literarum.

uel ſanctuarij. Vtroq; modo hæc nomina ex duodecim cõſtant literis. Primum enim ſcilicet אב ab, quod eſt pater, ex duabus componitur literis. Secundum uerò ſcilicet בן ben, quod idem eſt quod filius, duabus quoque ſcribitur literis. Tertium autem copula ſcilicet ורוח הקדוש ueruah haccados, quod eſt & ſpiritus ſanctus: uel ut ipſi dicũt, ורוח הקדש ueruah haccodes, id eſt & ſpiritus ſanctitatis uel ſanctuarij, utroq; modo apud eos non niſi octo ſcribitur literis, quæ cum prædictis quatuor duodenarium complent numerum. Patet igitur quòd nomen Dei duodecim literarum, per quod nomen Dei tetragrammaton exponebatur: aliud non erat, niſi hæc tria nomina, אב בן ורוח הקדש Hoc eſt, Pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Quæ apud Hebræos duodecim literis ſcribuntur. Quod Rabbenus Haccados in ſupradicto libro ac loco (ut uiſum eſt ſuprà) affirmat, dicens: Ex hoc nomine expoſito deriuatum eſt nomen duodecim literarũ: quod eſt, Pater, filius, & ſpiritus ſanctitatis. Hæc autem tria nomina dicebantur unum nomen, ad innuendum, quòd tres perſonæ diuinæ per tria illa nomina expreſſæ, ſunt unum ſecundum naturam, id eſt unus Deus.

De nomine Dei duarum & quadraginta literarum, per quod Priſci Iudæorum diuinæ trinitatis & unitatis arcanum apertiſsime exponebant. Caput XII.

CAPNIO.

Nunc reliquum eſt, ut dicas quid ſit nomen Dei quadraginta duarum literarum, & quomodo per illud, nomen Dei tetragrammaton ab antiquis Iudæorum exponeretur. GAL. Per nomen Dei duarum & quadraginta literarum antiqui Hebræorũ nomen Dei, duodecim literarum explanabant. Quare ſicut nomen duodecim literarum à nomine quatuor literarum deriuari aſſerebant: ita & à nomine duodecim literarum nomen quadraginta duarum emanare aiebant. Vt igitur de hoc nomine ſicut in cæteris feci, nihil à me dicam: ſed ea duntaxat quæ ipſimet aſſeuerant, referam: primum audi quæ ipſe Rabbi Moſes filius Maimon in libro More, ſexageſimo ſecundo capite, primæ partis dicit. Sic enim ait:

אמר רבי כרפון פעם אחת עליתי אחר אבי אימא לדוכן והטיתי אזני אצל כהן
ושמעתי שבלע בעיי מזה אחיו הכהנים והיה אותם גם בן שם בן ארבעים
ושתים אותיות וידוע אצל כל אדם בעל ציור שאי אפשר בשום פנים שיהיו
ארבעים ושתים אותיות מלה אחת אמנם היו אלו רבות בללי אותיותיהם
ארבעים ושתים ואין ספק שהכל הם מורים על ענינם בהכרת הענינים תהם
יקרבו לאמתת ציור עצמו יתברך בפנים אשר אמרנו ואמנם נקראו אלו המלות
הרבות האותיות שם להיותם מורים על ענין אחד לבד בשאר השמות המיוחדים
ואמנם רבו המלות ההם להבנת הענין כי ענין האחד אי אפשר שיובן אלא במלות
רבות

רבות הבן זה ורע שזה הדבר אשר ילומר היה בן הענינים שמורי עליהם השמות
ההם לא הדבור לבד באותיות הרשומות מבלי ציור ולא נקרא בלל שם בן שתים
עשרה אותיות ולא שם בן ארבעים ושתים אותיות זה שם המפורש אבל שם
המפורש הוא השם המיוחד לו כמו שבארנו אמנם אלו השנים האחרים הם
מלמדים קצת חכמה האלהית כחכרה והראיה על היותו מלמד חכמה אמרם
עליו שם בן ארבעים ושתים אותיות קדוש ומקודש ואין מוסרין אותו אלא למי
שצנוע ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מדותיו ודבורו
בנחת עם הבריות וכל היודעו והזהיר בו ומשמרו בטהרה אהוב מלמעלה ונחמד
מלמטה ואימתו מוטלת על הבריות ותלמודו מתקיים בידו ונוחל שני עולמים
העולם הזה והעולם הבא זה כתוב בתלמוד ומה מאד רחוק מה שיובן מזה
המאמר מכונת אומרו וזה כי הרוב יחשבו שהם אותיות שידובר בהם וכר אחר
ולא יפורש להם ענין שיגיעו בהם אל אלו הענינים העצומים וצרי׳ להם מי שירצה
ללמדן להכנת המלות האלו אשר זכר ומבואר הוא שזה כולו
אינו רק הודעת ענינים אלהיים מכלל הענינים שהם סתרי תורה כמו שבארנו
וכבר התבאר בספרים המחוברים בחכמה האלהית שזאת החכמה אי אפשר
לשכחה ורצה לומר השגת השכל הפועל וזה ענין אומרו ותלמודו מתקיים בידו

Hoc eſt: Dixit Rabbi Tarphon, Aſcendi aliquando poſt patrem matris meæ in templum, & adhibui aurem meam ſacerdoti: & percepi, quòd quærerent quæſtiones ab eo fratres eius ſacerdotes. Erat autem apud illos nomen quadragintaduarum literarum. Nouit autem quicunque intellectu uiget, nō poſſe aliquo modo fieri, ut uerbum unum cōſtet quadragintaduabus literis: uerum erant multa uerba cōpoſita ex literis quadragintaduabus. Nec dubium, quin illa omnia ſignificarent aliquas rationes, perducentes hominem ad ueritatem ſubſtantiæ creatoris, eo modo quem diximus. Dicebantur uerò iſta uerba multarum literarum, unum nomen, propter unam rem quam ſignificabant: ſicut alia nomina ab operibus ſumpta. Sed erat illorum uerborum multitudo: ut intelligeretur ratio, quæ fortaſſis non poterat intelligi, niſi per multa uerba. Itaque notato hæc. Et aduertas, quòd res quam demonſtrat ſcientia rationum, quas illa nomina ſignificant, non erat ſimplicis ſermonis literarum: nunquam enim dictum eſt nomen duodecim, & nomen quadragintaduarū literarum eſſe ſem hammephoras, id eſt nomen expoſitum. Nam nomen expoſitum eſt illi appropriatum, ſicut iam declarauimus. Hæc autem duo nomina magno adiumento erant homini, ad cognoſcendum creatorem. Cuius rei argumentum eſt, quòd ut dicunt ſapientes, nomē quadraginta duarum literarum eſt ſanctum, & ſanctificatum, & non panditur niſi humili, & qui proceſſit ultra dimidium ætatis ſuæ, minime iracundo, aut ebrioſo, uel peruerſis moribus, ſed affabili. Quicunque uerò eius nominis ſcientiam habet, & cauet ſibi in illo, cuſtoditq; illud cum mundicia: diligitur à ſuperis, & deſideratur ab inferis, & timetur à creatura, & diſciplina eius eſt perpetua in manu ipſius, & obtinebit duos mundos,

præſentem & futurum. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt in Talmud: O quantum diſtat quod intelligunt homines ex his, ab eo quod fuit in mente dicentis. Nam multi arbitrantur, quòd ſint ſolum literæ de quibus loquantur: nec etiam quòd ſit in eis ratio, qua acquirãtur dicti gradus ſublimes, quodꝙ ſint neceſſariæ ad componendos modos illos, de quibus ſapiens quem ſuprà nominauimus mẽtionem fecit. Clarum autem eſt, quòd hoc totum non eſt niſi ſcientia diuinarum rationum, numero rationum quæ ſunt arcana legis, ſicut expoſuimus. Iam uerò monſtratum eſt in libris compoſitionis ſapientiæ ſpiritalis, quòd illius ſcientiæ non poteſt obliuiſci, qui peritus in ea fuerit: quoniam eſt apprehenſio intelligentiæ agentis. Et propter hoc dictum eſt, Scientiæ huius perpetua in manu ipſius. Hęc ille. Qui ibidem quoꝙ ſic ait: Cum autem homines quidam huiuſcemodi uerba inueniſſent, facilitatem ſumpſerunt mentiendi, atꝙ dicendi: quòd cum aliquæ literæ (ut ipſi uolunt) coniunguntur, talem uel talem habeant effectum: puta ſi tali uel tali modo ſcribantur. Poſt hæc ſcripta ſunt mendacia illa, quæ homines illi impij de corde ſuo adinuenerunt, perueneruntꝙ ſcripta illa ad inſipientium manus, qui ratione qua poſſent uerum à falſo diſcernere, prorſus carebant. Et fidem ſcripturis illis adhibuerunt, cõfiſi quòd ueræ eſſent. Nam ſicut ſcriptum eſt Prouerb. 14. cap. פתי Pethi, id eſt ſtolidus credit omni uerbo. Hæc Rabbi ille Moſes Maimonis filius. Quia igitur nomen duarum & quadraginta literarum (ſicut de nomine quoꝙ duodecim dictum eſt) non eſt unum nomen, cum impoſſibile quodammodo ſit, nomen unum tot literis ſcribi, atꝙ proferri. Sed (ut ait Rabbenus Haccados) diuerſa continet uerba, quæ unũ nomen quatuor ſcilicet literarum oſtendunt, & manifeſtant, uel quæ nomen unum tetragrammaton perfecte exponũt: ut idem Rabbi Moſes affirmat. Hæc autem uerba ex duabus & quadraginta literis cõſtantia, per quæ diſtincta atꝙ perfecta nominis quatuor literarum habebatur expoſitio: apud uetuſtiſſimos Hebræorum hæc erant, אב אל בן אל ורוח הקדש אל אבל לא שלשה אלהים כי אם אלוה אחד Hoc eſt, Pater Deus, filius Deus, & ſpiritus ſanctus Deus: uerumtamen non ſunt tres dij, ſed unus Deus. Horum autem uerborum literæ in Hebraico duæ & quadraginta ſunt. Siue רוח הקדש id eſt ſpiritus ſanctus, ut nos dicimus, ponatur: ſiue רוח הקדש id eſt ſpiritus ſanctitatis, ut ipſi dicunt: Cum utrobiꝙ eædem ſint literæ, & ſi diuerſa punctatio. CAP. Si Iudæi recentiores nobis obijcerent, cur tam in hoc nomine quadraginta duarum, quàm in nomine duodecim literarum cum ורוח הקדש id eſt ſpiritu ſancto, ponimus uau literam, quæ Et, dictionem copulatiuam efficit: & non ſic eam ponimus, cum בן ben, id eſt filio: quid eis reſpondebimus? GAL. Primum quidem, quòd huiuſmodi ſcribendi modus in ſcripturis Hebraicis ſæpiſſime (ut ipſe noſti) uſitatus inuenitur.

Nomen quadraginta duarum literarum, primo ꝗ omiſſo.

uenitur. Vt cum plura in eadem clauſula uerba, ſiue nomina concurrunt: ſemper cum ultimo ו uau litera, quæ copulatiuã dictionem reddit, poſita reperiatur. Et ut cætera huius generis omittam, exempli gratia illud Exo. 3. cap. adducam. יהוה אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם Id eſt, Dominus Deus patrum ueſtrorum, Deus Abraham, Deus Iſhac, & Deus Iacob miſit me ad uos. Vides ו uau literam quę copulam efficit, non niſi cum poſtremo poni: Et ita in conſimilibus quoq; inuenies. Deinde uerò dicimus. Quod quidam ex ueteribus eorum, quem ipſi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt magiſtrum noſtrum ſanctum uocant, cui contradicere apud eos nefas eſt, in prima petitione libri, גלי רזיא Gale razeya, id eſt reuelatoris arcanorum, alio modo nomen Dei quatuor literarum per quadraginta duas literas exponens, hanc ו uau literam nullibi ponit. Sic enim ait (ut ſuprà diximus.) Quia uerò non inuenitur aliquid in Deo, quod non ſit Deus, ex nomine duodecim literarum emanat nomen quadraginta duarum, quod eſt, אב אלהים בן אלהים רוח הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה Hoc eſt, Pater Deus, filius Deus, ſpiritus ſanctus Deus: Tres in uno, & unus in tribus: uel Trinitas in unitate, & unitas in trinitate. Vbi duæ & quadraginta ſunt literæ. In quibus licet expoſitio ipſa uarietur, ſenſus tamen expoſitionis haudquaquã uariatur: ſed idem prorſus eſt utrobiq;. Priſci enim illi patres qui prophetarum diſcipuli, & ſucceſſores fuerunt, cum nomẽ Dei tetragrammaton aut per nomen duodecim literarum, aut per nomen quadragintaduarum exponerent, & diuerſimodè exponebant, omnes tamen ad unum eundemq; ſenſum conueniebant. Tres perſonas diuinas ſcilicet patrẽ, filium, & ſpiritũ ſanctum, eiſdẽ nominibus quibus nos exprimimus, omnino exprimentes. Quarum unamquanq; Deum eſſe aſſerebant, easq; non tres deos: ſed unum Deum eſſe aiebant. Et ſic diuinarũ perſonarum trinitatẽ, cum diuinæ eſſentiæ unitate, expreſſe per duas & quadraginta literas exponebãt. Et hæc erat uera atq; perfecta nominis Dei quatuor literarum expoſitio, quam antiqui Hebræorum per nomen quadragintaduarũ literarum faciebãt. Recentiores autem ipſam prorſus ignorant, ideoq; orationes eorum minime exaudiũtur: ut dicitur in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 91. dictum, אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו Id eſt, Exaltabo eum, quoniam cognouit nomen meum: inuocabit me, & reſpõdebo ei. Ibi enim ſic legitur, אמר רבי יהושע בן לוי בשם רבי פנחס בן יאיר מפני מה מתפללין ישראל בעולם הזה ואינן נענין על ידי שאינן יודעים בשם המפורש אבל לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מודיען שנ׳ כי ידע שמי באותה שעה הן מתפללין ומיד נענין שנ׳ יקראני ואענהו : Id eſt, Dixit Rabbi Iehoſuas filius Leui in nomine Rabbi Pinhas filij Iair. Quam obrem orationem fundũt Iſraelitæ in mundo iſto, & nequaquam exaudiuntur: Propterea nimi-

rum, quòd neſciunt nomen hammephoras, ſiue nomen tetragrammaton. Futurum eſt autem, ut Deus ſanctus & benedictus, doceat eos illud, ſicut dictum eſt Eſa. 52. Sciet populus meus nomen meum. Tunc uere orabunt, & exaudientur. Sicut dictũ eſt, Inuocabit me: & reſpondebo ei. Hæc traditio. Quoniam igitur iuxta hanc traditionem hoc benedictum nomen Deus ipſe docturus eſſet homines, per ueram ipſius expoſitionem diuinæ trinitatis myſterium maniſeſte referando, quod tempore Meſſiæ futurum erat, ut in præcedentibus Rabbenus Haccados teſtatus eſt. Idcirco nomen hoc Dominus Ieſus uerus Meſſias, uerusq; Dei filius, diſcipulos ſuos qui Iſraelitæ erãt, perfectiſſime docuit, diuinæ trinitatis myſteriũ apertiſſime reuelando. Dum Matth. 28. cap. Data eſt (inquit) mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, docẽtes eos ſeruare omnia quæcunq; mandaui uobis. In hac igitur forma, in qua baptizare iuſſit inſtructos, cum poſuit patrem & filium & ſpiritum ſanctum: maniſeſte inſinuauit, ſe iam diſcipulos ſuos arcanum trinitatis & unitatis diuinæ perdocuiſſe. Tria quippe nomina hæc pater, filius, & ſpiritus ſanctus, diuinarũ perſonarum exprimũt trinitatem. In eo autem, quòd in nomine, & non in nominibus dixit: euidenter oſtendit, patris & filij & ſpiritus ſancti unam eſſentiam eſſe, atq; naturam. Et hæc proculdubio eſt ueriſſima atq; diſtincta nominis Dei quatuor literarum expoſitio, quæ & in nomine duodecim literarum, & in nomine quadragintaduarum, explicite continebatur. Cum his igitur nominibus duodecim ſcilicet & quadragintaduarum literarum, Dominus noſter Ieſus Chriſtus nomen Dei tetragrammaton diſcipulis ſuis perfectiſſime expoſuit. Quare & patrẽ alloquens (ut Ioan. 17. cap. habetur) Pater inquit maniſeſtaui nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi. Et iterum ait: Hi cognouerunt quia tu me miſiſti, & notum feci eis nomen tuum. Diſcipulorum uero Chriſti doctrinam Athanaſius ſecutus, ipſum nomen Dei tetragrammaton primum per nomen duodecim literarũ, quod eſt (ut paulò ſuperius patuit) Pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Deinde per nomẽn quadragintaduarũ, optime atq; perfecte expoſuit, dicẽs: Deus pater, Deus filius, Deus ſpiritus ſanctus, & tamen non tres dij, ſed unus eſt Deus. Ex quibus maniſeſte patet, unam atq; eandem fuiſſe ueterum Hebræorũ fidem atq; noſtrã.

De nomine Dei אדני *Adonai, per quod diuinæ trinitatis uniuerſale dominium ſignificatur.* Caput XIII.

CAPNIO.

CVm & alia apud Hebræos comperiantur Dei nomina: quatuor ſcripta literis, ut ſunt אדני Adonai, אהיה Ehie, אגלא Agla, & cætera id genus, ſiqua ſunt. Quid eſt, quòd ſolũ nomen

men hoc יהוה de quo paulo ante meminimus, ארבע אותיות Arabaha othioth, id eſt quatuor literarum ſeu tetragrammaton dicitur? GAL. Quia nullius alterius nominis literæ ita diſtincte diuinitatis arcana intrinſeca indicant. Nam hoc nomen, יהוה de quo paulò ſuperius dixi-mus, quòd Deo proprium ſit, diſtinctiusq́ cæteris diuinam naturam ſignificet, dubium nullum eſt, quòd præ cæteris quoque omnibus diuinæ trinitatis atque unitatis arcana deſignet. Cætera autem Dei nomina, cum non ſint Deo propria, ſed ab operibus ſimilibus, ijs quæ ſunt in nobis, deriuata: non ita diſtincte (ſicut illud) diuinæ trinitatis & unitatis ſacramenta inſinuant. Quare ſolum illud inter cętera per excellentiam tetragrammaton appellatur, & ſi alia quædam Dei nomina quatuor ſcripta literis apud eos inueniatur. CAP. Ad maiorem itaq; ueritatis catholicæ expreſſionem, uellem, ut de unoquoq; eorum quæ gratia exempli adduxi, aliquid diceres. Et primū quidem quónam pacto per nomen אדני Adonai, quod loco nominis quatuor literarum proferunt, diuinarum perſonarum trinitas inſinuetur. GAL. Nimis certe confuſe per hoc nomen אדני Adonai, quod Dominus interpretatur, diuinarum perſonarum trinitas deſignatur. Quemadmodum enim nomen אלהים Elohim, pluralitatem (ut ſuprà oſtendimus) importat. Ita quoque אדני Adonai, plurale eſt nomen. Nam ab hoc nomine אדון Adon, quod ſingulare eſt, & id quod Dominus ſignificat: fit hoc plurale אדונים Adonim, quod idem eſt quod Domini. A nomine autem ſingulari אדון Adon, fit אדוני Adoni, quod Dominus meus interpretatur. A plurali autem אדונים Adonim, fit אדני Adonai, quod diuinum eſt nomen, & proprie idem quod Domini mei ſignificat. Idcirco igitur Priſci illi patres à Moſe edocti: Deum Dominos in plurali numero nuncupari ſanxerunt: ut ex hoc palàm oſtenderetur, uniuerſale rerum dominium tribus diuinis perſonis commune eſſe. Nam Dominus eſt pater, Dominus filius, Dominus ſpiritus ſanctus. Vt autem innueretur, patrem, filium & ſpiritum ſanctum nō tres Dominos eſſe, ſed unum Dominum, decretum fuit: ut nomen ipſum אדני Adonai, & ſi plurale ſit: non niſi cum uerbo ſingularis numeri, uel cum nomine adiectiuo itidem ſingularis numeri coniungeretur.

De nomine Dei אהיה *Ehie, per quod diuinæ trinitatis æterna ſtabilitas optime inſinuatur.* *Caput* XIIII.

GALATINVS.

CVm autem Moſes Deo à quo ad liberādos filios Iſrael de pudenda Pharaonis ſeruitute mittendus erat, dixiſſet: Ecce ego uadam ad filios Iſrael, & dicam eis, Deus patrum ueſtrorum

miſit me ad uos. Si dixerint mihi, quód eſt nomen eius? quid dicam eis? Deus igitur nomen ſuum ei reuelare uolens: reſpondit (ut habetur Exodi 3. cap.) אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אל אהיה שלחני אליכם Hoc eſt אהיה Ehie, id eſt fui ſum & ero אשר אהיה Aſſer Ehie, id eſt qui fui ſum & ero. Et ait: Sic dices filijs Iſrael. אהיה Ehie, id eſt qui fuit, eſt & erit, miſit me ad uos. Hic ergo ponitur nomen Dei אהיה Ehie, quod trium temporum uerbi ſubſtantiui indicatiui modi differentias complectitur: præteri ſcilicet, prſentis, & futuri, quæ ſunt fui, ſum & ero. Ideo nomen ipſum אהיה Ehie, fui ſum & ero, interpretatur. Nam ſecunda & tertia litera ipſius nominis, ſcilicet ה he & iod, primam perſonam quę eſt tertia apud eos, prteriti temporis eiuſdem uerbi deſignat, quæ eſt היתי haithi, id eſt fui. Quarta uerò eius nominis litera, ſcilicet ה he, primam præſentis temporis indicat perſonam, quæ eſt הוה houe, id eſt ſum. Prima autem litera, ſcilicet א aleph, quę principio primæ perſonæ futuri temporis cuiuſcunq; uerbi apponi ſolet, primam futuri temporis eiuſdem uerbi denotat perſonã. Quamuis prima perſona apud nos, ſit tertia apud eos, & tertia apud nos, ſit prima apud eos, cũ à tertia perſona uerba declinare incipiant. Ex his ergo manifeſtum eſt, hoc nomẽ אהיה Ehie, differentias trium temporũ iudicatiui modi uerbi ſubſtantiui in ſe continere. Quocirca fui ſum & ero aptiſſime interpretatur, ad inſinuandam ſummam & omnimodam ac ſempiternam Dei ſtabilitatem, qui ſemper fuit, eſt & erit. Deinde ut oſtenderet perſonarum trinitatem, eſſentiæq; unitatem: ita Deus ipſe Moſem alloquens ſubiecit. Exodi tertio cap. כה תאמר אל בני ישראל יהוה אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם Id eſt, Ita dices filijs Iſrael, Dominus Deus patrũ ueſtrorũ, Deus Abraham Deus Iſhac, & Deus Iacob miſit me ad uos. In eo enim quòd ter dixit Deus, perſonarũ trinitatem expreſſe inſinuauit. In eo autem quòd ſemel dixit Dominus, nec miſerunt inquit, ſed miſit: diuinæ naturæ unitatem demonſtrauit. Poſtremò uero ut nomen hoc אהיה Ehie, ſuum eſſe innueret, per quod diuinæ trinitatis & unitatis æterna & omnimoda ſtabilitas importatur: immediate ſubdidit. זה שמי לעולם Id eſt, Hoc eſt nomen meum in æternum. HOG. Quum hæc ita ſint, ut ais, miror admodum noſtræ æditionis autorem: non ita (ut tu traduxiſti) locum hunc tranſtuliſſe. Ait enim ſic: Deum Moſi dixiſſe, Ego ſum, qui ſum. Sic dices filijs Iſrael: Qui eſt, miſit me ad uos. GAL. Id tibi mirum uideri non debet, quum hoc nomen אהיה Ehie, ut ſonat minime traduci poſſit, niſi per quandam circumlocutionem. Multa enim ſunt in legis prophetarumq; arcanis, quæ Hebraicus ſcribendi legendiq; modus inſinuat, quæ tamen in aliam transferri linguam non poſſunt. Quod potiſſimum in ipſis diuinis nominibus apparet. In quibus plerunque tam Græca

quàm

quàm Latina deficit æditio. Quod pulchrè Origenes teſtatur, dum contra Celſum ait: in quibuſdam ſacris nominibus mirandam latere uirtutem: ideoq́ hæc ipſa nomina ex Hebraica in aliam non poſſe traduci linguam. CAP. Quamuis ea quæ de nomine אהיה Ehie dixeris, tam uera ſint, ut negari nullatenus poſſint: unum tamen eſt, quod ſummopere miror. Cum enim Deus de hoc nomine loquens, dixit: זה שמי לעלם Quod omnes interpretes noſtri (ut tu quoque interpretatus es) ſic interpretantur, Hoc eſt nomen meum in æternum. Quæ quidem interpretatio uera eſſet, ſi dictio לעלם Leolam cum litera uau ſcripta eſſet. ſed cum ſine uau ſcripta ſit, non לְעֹלָם leolam, ſed לְעַלֵּם leaallem punctanda eſſet, & tunc cum à uerbo עלם alam, quod occultare ſiue celare ſignificat, huiuſmodi dictio deueniat: non pro eo quod eſt in æternum, ſed pro eo quod eſt ad occultandum accipi deberet. Quare dictum illud Dei ſic rectè traducendum eſſet, Hoc eſt nomen meum ad occultandum, ſiue ad celandum. Quo aperte datur intelligi, alia præter illa quæ dixiſti, in nomine אהיה Ehie, latere arcana quę cabaliſtis diſcutienda relinquuntur. Scire igitur abs te uelim, quæ ſint arcana iſta, in hoc diuino nomine latitantia. GAL. Hæc ego magis abs te diſcere cuperem, qui non literarum Hebraicarum tantum optimam notitiam habes, uerum Cabaliſticæ quoq́ ſapientiæ peritia præ cæteris polles. Attamen ut petitioni tuæ ſatisfaciam, uerba Rabbi Abraham Pici adducam, qui in libello quem de ſignificatione taghin, id eſt, apicum qui literis legis ſuperſcribũtur, ædidit: ſic ait, ותנה אני מעורר על עניין סוד זה הסימן הגדול משבעה
אותיות ועיין בהם והמצא עליהם בא׳ בתרים והוא סוד אהיה והסימן זה בלול
עם השם הגדול ועל זה רמז ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה והותם
הפסוק אהיה שלחני אליכם ורצה לומר ג׳ פעמים אהיה כנגד ג׳ כתרים על כל
אות ואות וכדי שתצטרת בכל הסימן סוד השכונו דבר אחר שלשה כתרים על כל
אות כנגד שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב הנזכרים מייד שנאמר ויאמר אלהים
אל משה אהיה אשר אהיה כה תאמר לבית יעקב יהוה אלהי אבותיכם אלהי
אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדור
דור ועיין באותיות שמות האבות ותבין סוד שלש עשרה מדות כמו שמפרשנו
גם כשתדקדק תבין סוד יה כי תמצא חמש עשרה כתרים למעלה משמות
האבות הרי לך סוד שלש עשרה מדות וסוד אהיה וסוד שם הגדול המפורש
ואמנם על שם ושם מן האבות זכר האלהות שאמר אלהי אברהם אלהי
יצחק ואלהי יעקב ובשתדקדק שם אלהי תמצא השם רמוז בו שני פעמים
והמבין יבין וזה מה שאמר זה שמי לעלם כתיב ורצה לומר זה שמי
לעלם שאין לגלות אלא לאדם צנוע ומבין בקבלה ועוד זה רמוז בנביאים ויהוה
בהבל קדשו הס מפניו כל הארץ וכבן רמז סוד יהוה אדני הס ומלבד בשם הגדול
ואמנם כן תמצא רמוז שם הגדול בזה הפסוק ואמרו לי מה שמו מה ונראה על
דוד פסוקים אלו של שם אהיה נאמר זה שמי לעלם כמו אהיה שלחני אליכם
Id eſt. Ecce doceo te quid ſecreti cõtineatur in ſigno magno ſeptẽ literarum

rarum (quæ ſunt ש ע ט נ ז ג צ) Tu uerò aduerte,& reperies ſuper eas uiginti & unam coronam. Et eſt ſecretũ nominis אהיה Ehie: Cuius nimirum literarũ numerus conſurgit in unum & uiginti. Et hoc quidem ſignum comprehenſum eſt cum nomine magno ſcilicet tetragrammaton. Et propterea aduerte, quòd dixerit Deus Moſi אהיה אשר אהיה & terminatur uerſus ſcripturæ in uerbo, אהיה miſit me ad uos. Ter autem dictum eſt אהיה Ehie, è regione trium coronarum, quę inſunt ſingulis ſeptem ſupraſcriptis literis, & iam edoctus es rationem numeri earum. Et rurſum. Tres coronæ in ſingulis ſeptem literis, è regione trium patrum, Abraham, Iſhac, & Iacob. Quemadmodum dictum eſt. Et rurſum dixit Deus Moſi: Sic dices domui Iacob: Deus, dij patrum ueſtrorũ, dij Abraham, dij Iſhac, & dij Iacob, miſit me ad uos. Hoc eſt nomen meum in æternum, & hæc nominatio mea in omnem generationem & generationem. Si autem conſideraueris literas nominum patrum, percipies ſecretum treſdecim proprietatum, ſicut declarauimus. Percipies inſuper ſecretum nominis יה ia, quoniam inuenies coronas quindecim, ſuper nominibus patrum. Ecce habens ſacramentum tredecim proprietatum, ſacramentum אהיה Ehie, & ſacramẽtum nominis magni hammephoras, id eſt declarati. In quibus quidem nominibus & in nominibus patrum fit mentio diuinitatis, quoniã dicit: dij Abraham, dij Iſhac, & dij Iacob. Et quando ſpeculatus fueris, in nomine אלהי Elohe, inuenies diuinitatem pluraliter ſignatam, & qui intelligit, intelligat. Et hoc eſt quod dicit, Hoc eſt nomen meum in æternum: & ſcriptum eſt ſic לעלם (hoc eſt ſine uau litera,) quod occultum ſignificat. Non enim licet hoc ſacramentum patefacere niſi homini miti, & qui incubat doctrinæ cabalæ. Et ſignatur hoc in prophetis quando dicitur, Deus in tabernaculo ſanctitatis eius ſileat à facie eius omnis terra. Et hic ſignatur ſecretum יהוה nominis quatuor literarum, & ſecretum אדני Adonai, & cõprehenduntur in illo nomine. Et quidem ſic inuenies nomen magnum in hoc uerſiculo, ואמרו לי מה שמו מה Id eſt, Si dixerint tibi, quod eſt nomen eius: quid: (Nam in litera י iod dictionis לי, & in litera ה he dictionis מה, & in litera ו uau dictionis שמו, & in litera ה he dictionis מה, detegitur nomen Dei magnum tetragrammaton. Apparet autem per uiam horum textuum, quòd propter nomen אהיה Ehie, dictũ eſt hoc, Hoc eſt nomen meum ad occultandum (quaſi dicat quod occultandum eſt) Sicut ſcriptũ eſt, אהיה Ehie miſit me ad uos. Hæc omnia ille. Ex quibus non ſolum arcana in hoc nomine אהיה Ehie latitantia, literas Hebraicas non ignorantibus, patent. Sed etiam perſonarum pluralitatem cum unitate eſſentiæ in Deo eſſe, aperte oſtenditur. Verum hæc eſt Cabaliſtarum expoſitio. Quæ autem prius poſita eſt, ex Talmudiſtarum dictis ſumitur.

Deno-

De nomine Dei אגלא *Agla, per quod diuinæ trinitatis infinita potentia exprimitur.* Caput XV.

GALATINVS,

VT etiam de nomine Dei אגלא Agla, quædam admodum pauca pro tuæ petitionis ſatisfactione dicam. Scire te uelim, nomen ipſum Dei אגלא Agla (ut eius literæ innuunt) nõ aliud quàm æternam & infinitam Dei potentiam, quam reſpectu creaturæ ſiue producendę, ſiue productæ habet, denotare. Nam prima quidem eius litera ſcilicet א aleph pro אתה atta quod eſt tu, ponitur. Secunda uerò ſcilicet ג ghimel, pro גבור ghibor, quod potens interpretatur. Tertia autem ſcilicet ל lamech, pro לעלם leholam, quod idẽ eſt quod in æternum. Quarta demum ſcilicet א aleph, pro אדני Adonai, quod Dominus in noſtram uertitur linguam. Ex quo manifeſte patet, ipſum nomen אגלא Agla nihil aliud ſignificare, quàm totum hoc אתה גבור לעלם אדני Id eſt. Tu potens in æternũ Dominus. Ex his igitur palam eſt, idem nomen אגלא Agla ipſam diuinæ trinitatis omnipotentiam aperte exprimere.

De nomine Dei שדי *Sadai, per quod diuinæ trinitatis omnimoda ſufficientia, qua ſolus Deus ſibi ſufficiens eſt, optime deſignatur.* Caput XVI.

CAPNIO,

EST & aliud Dei nomen, quod frequẽter in ſacris literis occurrit, שדי Sadai dictum. De eo quoque aliquid quæſo dicas. GAL. Notanda ſunt ergo quæ de hoc nomine dicit Rabbi Moſes Maimonis filius, eo in libro, qui apud Iudæos, מורה הנבוכים More hannebochim inſcribitur. Ibi enim in calce quadrageſimiſecundi capitis, primæ partis, ſic inter cætera ait: Nomen שדי Sadai compoſitum eſt ex uerbo די dai, quod eſt ſufficit, & ex litera quæ ש Sin dicitur. Verbum autem די dai ſufficientiam ſignificat, ut ex eo patet: quod apud Abdiam primo ſic dicitur, אם גנבים באו לך אם שודדי לילה איך נדמיתה הלא יגנבו דים Hoc eſt, Si fures ueniſſent, uel introiſſent ad te, ſi latrones nocte, quomodo tacuiſſes? Nónne furati fuiſſent דים dayam, id eſt ſufficientiam eorum? Porrò litera ש ſin, quæ huic nomini שדי Sadai præponitur: idem eſt quod אשר aſſer, id eſt qui. Quãobrem שדי Sadai idẽ eſt quod אשר די aſſer dai, i. qui ſufficit, uel qui ſufficiẽs eſt, uel qui ſufficiẽtia eſt. Ideo nomen hoc nunq̃ apud Hebręos niſi de ſolo Deo dictum reperitur. Neq; mirũ quidem, cum eius ſenſus ſit (ut dictum eſt) qui ſufficit, uel qui ſufficiens eſt, uel qui ſuffi-

cientia

cientia eſt. Quod ſoli Deo congruere, manifeſtum eſt. Nam ut ait Algazel philoſophus in libro qui de nominibus Dei inſcriptus eſt, ſolus Deus ſimpliciter & abſolute diues, & ditans eſt. Ipſe enim neq; in ſubſtantia, neq; in qualitatibus ab aliquo alio depẽdet, ſed cum omnibus ſibi pertinentibus, immunis omnino ab omni dependentia eſt. Deinde ſubdit: Diues igitur & ſufficiẽs ſibi abſolute & in ueritate is eſt, qui nullo alio indiget. Et hic ſolus Deus eſt. De omnibus uerò alijs hoc tranſumptiuè, ſiue ſecundum quid dicitur. Huc uſq; Algazel. Cum igitur ſolus Deus trinus & unus ſit ſibi ſufficiens, idcirco nomen שדי Sadai rectè diuinæ trinitatis ſufficientiam, qua Deus ſibi ſufficiens eſt, importat, atq; ſignificat.

De duobus & ſeptuaginta Dei nominibus, per quæ diuinæ trinitatis atque unitatis perfectiones aptiſſimæ inſinuantur. *Caput* XVII.

CAPNIO.

De ſeptuagintaduobus Dei nominibus, cum multi multa dixerint, & nõnulli quidem inania ac riſu digna: ea propter ad maiorem diuinorum nominum notitiam, uellem poſtremò tuam de ipſis ſententiam audire. GAL. Vt itaq; de his nõ niſi ea quæ ex Cabaliſticis libris accepi, dicam. In primis textus ex quibus nomina ipſa formantur, adducam ex Exodi decimo quarto capite, ubi ſic Hebraicè dicitur,

ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם :

ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את־הלילה ולא־קרב זה אל־זה כל־הלילה :

ויט משה את־ידו על הים ויולך יהוה את הים ברוח קדים עזה כל־הלילה וישם את־הים לחרבה ויבקעו המים :

Hoc eſt, ut uerbum uerbo reddam.

Et mouit ſe Angelus Deorum qui ibat ante caſtra Iſrael, & ambulauit poſt illa: & mouit ſe columna nubis à facie eorum, & ſtetit poſt illa.

Et uenit inter caſtra Ægyptiorum, & inter caſtra Iſrael, & erat nubes & tenebræ, & illuminabat noctem, & non appropinquauit alter ad alterum tota nocte.

Et declinauit Moſes ſuper mare, & abſtulit Deus mare uento noto ualido tota nocte, & uertit mare in ſiccum, & diuiſæ ſunt aquæ.

Quæ quidem uerborũ ſeries apud Hebræos in tres פסוקים paſukhim, id eſt textus ſiue uerſus diſtinguitur. Quorum quilibet duabus & ſeptuaginta literis conſtat. Ex quibus Cabaliſtæ miro quodam modo duo

do duo & ſeptuaginta Dei nomina extraxerunt. Et id quidem decem effecerunt modis.

Quorum primus eſt, ut primò prima litera primi uerſus accipiatur, quæ eſt ו uau. Subinde ſecundi uerſus ultima, quæ eſt ה he: poſtremò tertij uerſus prima, quæ eſt uau ו. Ex quibus tribus literis primũ primi modi nomen reſultat, quod eſt והו. Deinceps ſecundam primi uerſus accipiunt literam, quæ eſt י iod: deinde penultimam ſecundi, quæ eſt ל lamed: poſtremò ſecundam ultimi, quæ eſt י iod. Et ſic ſecundum nomen conſtituunt, quod eſt ילי Et ita hunc ſeruantes ordinem continuè procedunt, quouſq; totus literarum numerus abſumatur. Quod facilè patet nomina ipſa primi modi conſpicienti. *Regula nominũ primi modi*

Secundi uerò modi nomina ex eiſdem literis ſic ſecundùm eos formantur. Primò igitur primam primi uerſus ſiue textus accipe literam, quæ eſt ו uau: & primam ſecundi, quæ eſt etiam ו uau: ac primam tertij, quæ itidem eſt ו uau. Et ſic primum ſecundi modi nomen formabis, quod eſt ווו Deinde ſi ſecundam primi textus acceperis literam, quę eſt י iod: & ſecundam ſecũdi, quæ ſimiliter eſt י iod: ac ſecundam tertij, quæ י iod quoq; eſt: ſecundum ſecundi modi conſtitues nomẽ, quod eſt ייי Item ex tertia primi textus litera, quæ eſt ס ſamach: & ex tertia ſecundi, quæ eſt ב beth: atq; ex tertia tertij, quæ eſt ט teth: tertium ſecundi modi conficitur nomen, quod eſt סבט. Et ita hoc ordine procedendo, quouſq; omnes eorundem textuum abſumantur literæ, duo & ſeptuaginta ſecundi modi efficiuntur nomina. Vt uideri poteſt, eadem ipſa ſecundi modi nomina conſpiciendo. Reliquorum autem octo modorum nomina, quomodo ex eiſdem ipſis literis componantur: regulas ipſe gratia euitandæ prolixitatis, nunc non trado, ſed ſtudioſis inueſtigandas relinquo. Sat enim me feciſſe unuſquiſque (ut opinor) arbitrabitur, quum me & conficiendorum primi ac ſecundi modi nominum regulas tradidiſſe, & nomina ipſa omnia decem modorum (prout ea in Cabaliſtarum libris reperi) retuliſſe, uiderit. *Regula nominum ſecundi modi.*

Quæ hæc ſunt,

Sequuntur Nomina prædicta.

DECEM MODI LXXII NOMINVM

Septuagintaduo nomina diuina primi modi,

והו ילי סיט עלם מהש ללה אכא כהת הזי אלד לאו ההע

יזל מבה הרי הקם לאו כלי לוו פהל נלך ייי מלה חהו

נתה האא ירת שאה ריי אום לכב ושר יחו להח כוק מנד

אני חעם רהע ייז ההה מיכ וול ילה סאל ערי עשל מיה

והו דני ההש עמם ננא נית מבה פוי נמם ייל הרח מצר

ומב יהה ענו מחי דמב מנק איע חבו ראה יבמ היי מום

Septuagintaduo nomina diuina ſecundi modi,

ווו ייי כבט עאם מכש לית אנא במת התי אנר לתו תמש

יצל מרת חרי חמם לוו בבי פנל נמב יחי מנה תתו

ציה חשא ירת שאת רלי אמי ליב וחר ייו להח בעק מנר

אני חומ רהע יחז חשח מכב ורל ייח סאל ערי עאל מהת

ותו רלי חיש עלם בחא נות מלח מאר נסמ ירל חבח מזר

ותב יאת עלר מזי רתב מבס אלע תתו רלח יומ חלי מחמ

Septuagintaduo nomina diuina tertij modi,

זהאל כלל וטל מעל לתו ללב תמל תכח וחו ילי רלי חעל

ילב יית אני תמת יוו ארי אסו חפח שמנ מית ראת וקת

חבת כחי כתר הנא אני אחר כלב חשר תחי האת ורק חלש

אסי עמי פלע ימז חות מלא ולי דימ רלי פמו שרח יחי

ומנ רינ אתז עצמי ארנ תפי נתב ממח ארב מני עתא מבר

מנב גית עית יומ דממ קלי דיש ותמ ואח מית אית פור

Septuagintaduo nomina diuina quarti modi,

כיר אומ לית וחת תמר ויב ירר ושמ ותמ כתר לוי לשנ

יעמ ללנ יעי אבמ רלל אני וזא טמח לעח ריע למח ישח

ארר כחי ואש מיע עלצ לרמ חימ עסב לאר חדו פות חאמ

למא חדר זרנ ישמ ללמ בחב שאו מנא נתת לית ללב בוי

יקנ ייי תוח מרמ יתי חבת חאמ מרו לבב אחע באי יהת

דימ אחי חבת תחמ בומ תתא חיי מחו הרמ וחפ קני חתו

Septuagintaduo nomina diuina quinti modi,

חור איח ולא זות עיל זיו ירר שמו מהל בחי יור למת

חעמ לכב יחי אחי ליו רומ גלי שטנ חימ עלי מעל עסב

רסל בחי אשו מחמ עלח רתי ללב שיו לבב אחת יאי במי

תמי בתא קנא לתמ גאצ חלל תזר כבב נרל חות נפח נעי

למה ימר מני ימע יסב גרל ימס פיח בחי רמח אמא גיע

רימ פתח חתב ומח ומב יתו חית תוח תתי יתו ינת הות

Septua-

Septuagintaduo nomina diuina ſexti modi,

חול ויב רשג מעי חממ ליק לטי ימוב וסב אבא ילת כלת

ביע חני ימת דרו וזת מהו ויו לתא ארי ירב רמח ויי

גלת ללה יתה זחמ ולמ העי להר מממ הלת שצה טאי גנת

עמת וחמ למי חער ערי מגמ האת ימת מאי זוב ישח ראא

להם בפח ונח עוי לשה יאו יבס רכנ ריא יתח הוה יתב

מיי עתנ לכת שלל מאח ורמ אלו הרמ ינה פלח קאו ברח

Septuagintaduo nomina diuina ſeptimi modi,

סלה אבו שיי כלע אמי יני מלנ רני ווז אמב והו תאל

חמב קלת יתמ ייב בתו יחו לנו חימ ויע כיר וזה דיו

לעי ליצ תטת חומ מעו זכח שימ חוא נתת למנ הוא נחמ

למא יהו ללה מאמ חלי שמח חיא תינ מתי עמו יוה רעמ

אפמ כפי תנג יחי שמי אחי צקו גבל יחר חומ והא חומ

גתי עלח קלא לשר תאל תרח ליא ערב הלי ענו יבי בתר

Septuagintaduo nomina diuina octaui modi,

סמא לעפ חרמ ומי ראת זמר באת הות וחל אחב ברפ ויי

אחת מלו בלמ ימה חיו ושח שות ימנ יענ וור תחת דיא

לחל נבו רוח ביי לחת עמי תאת אמו ללמ חוע יער ממנ

אנש מימ יתי חמנ מחת בני רמח יול עחו יאא נית יתי

קאע לול התת בחע יטב רתי מהב למק בשו ינס המל מלא

רצי ויב הלת וינ מלב יהל יהל יהש בנר דיס יעת ילר

Septuagintaduo nomina diuina noni modi,

כמר תוב ברת ווי תאי רמז לאת רמי אלי עשה חמפ מימ

אתה ומו בחח הוא חות פלא ורש יני ענר לרי במח חיא

מהל יוב חרח בימ אלי קמי אתי מאמ ללת נעו נעי ולי

תעה אמי תהת יני לחמ בחו רתו יבמ נחש עמי יבי חות

ומב ליי חחי מיב ציר בתר חית נרר קעא ינס החמ אלח

צרמ ויס עמת ליל שלב חלל חלל עשת שני ודי להב קומ

Septuagintaduo nomina diuina decimi modi,

מחמ ילת ומת ורת ליל תעס בבה ארמ עלי ומז תחו אבי

להב רית נוק מרמ אבה אלה ימנ תנו עלה יהו רימ שלו

חנח ראש יהי הוא מיש ראל לוי היא לבי חיס רמע רנס

אני רהו העמ יחס חלי אלת ימש זכב הות לתא ירע מעת

תהג והח יימ לנו מלמ ניב המו בבל יומ רצי מיח לית

תאל וחמ ערג תנא הבמ אתי באש תמע לימ סיו יזט ובי

Nominum ſumma, 720.

CAP. Aiunt ex noſtris quidã,nomina primi & ſecundi modi ſic punctata,ut poſuiſti,non eſſe Hebraica,quòd præter morem Hebraicæ ſcripturæ punctata ſint. GAL. Hoc forte dicunt,qui ex eo hominum genere ſunt,qui ſe ſe,ac ſua non recte metientes,uſqueadeo ſe omnia ſcire exiſtimant,ut quod ipſi neſciunt,neminem ſcire putent.Tu autem id nequaquam diceres, tum quia huiuſmodi hominum mores ſemper odiſti:tum etiam,quia in Cabaliſticis libris eadem nomina(ut arbitror)ſæpenumero ſic pũctata legiſti,& maxime primi modi.Ego quoq; ea ſic omnino punctata pluribus in locis inueni: & præſertim Romæ in bibliotheca ſummi Pontificis,eo in loco,ubi libri Flaminei, uiri quondam trium linguarum peritiſſimi,reconditi ſeruantur.Qui igitur ipſa ita punctata,Hebraica eſſe negant,quærant ibi inter Hebraicos codices,& nomina ipſa primi modi ſic punctata inuenient. Quæ & ſi uitio ſcriptorum ſint ibi aliqualiter deprauata,ego tamen ipſa iuxta Cabaliſtarum normas caſtigatius referre curaui. CAP. Non ab re igitur ſcire nonnulli cupiunt,quare hæc nomina punctis huiuſmodi punctentur. GAL. Quanquam id apud Cabaliſtas maximum ſit ſecretum,& uſq; adeo quidem,quòd illud nullo pacto ſcribendum eſſe præcipiunt:ſed ore tantum,& non niſi pauciſſimis,ac dignis reuelãdum.Ne ex margaritis ante porcos poſitis,nomina diuina indignis & uilibus nota fieri contingat.Ego tamen cui uel maxime cordi eſt,ueritatem nemini occulere,quin potius ipſam cunctis patefacere,dico. Ideo hæc nomina ſic punctata eſſe,quia literæ ex quibus conficiuntur, in ſupradictis textibus ita punctatæ habentur.Nam literæ quidẽ quæ in ipſis textibus punctatæ inueniuntur,ſimul cum punctis ipſis,ad horum nominum formationem concurrunt.Quæ autem in eiſdem textibus punctatæ nõ habentur,ut ſunt quæ in calce dictionum ponuntur, quas ut plurimum punctari non contingit,his in nominibus punctantur punctis,quæ earum prolatio naturaliter exigit. Vt patet nomina ipſa intuenti.Neq; tamen magno abſq; myſterio Cabaliſtæ ſic illa punctari uoluerunt.Cum ex huiuſcemodi punctatione,in unoquoque ipſorum nominum reſultet ſyllabarum trinitas,quæ diuinarum perſonarum trinitatem in una diuina eſſentia diſtincte deſignat. CAP. Quomodo hæc nomina interpretantur? GAL. Quidam ex noſtris ita nomina primi modi interpretati ſunt:

Quare nomina primi & ſecundi modi ſic punctetur.

Exaltator,Auxiliator,Spes,Salus,Quæſitus,Annunciatus,Longanimis,Adorandus,Recordabilis,Tu,Exaltandus,Opportunus: Decãtatus,Subleuator,Ens,Aduocatus,Dominator,Iuſticia,Exauditor, Eruens,Fortis,Dexter,Cuſtos,Expectandus:Mirabilis,Inuocandus, Saluator, Feſtinus, Sanator,Ab adoleſcentia, Solus, Rectus,Cogitabũdus,Expectatio,Deprecatio,Gloria:Facies, Refugiũ,Adiutor,Propulſator,Liberator,Cuſtos,Matutinus,Doctor,Cõpatiẽs,Operator, Magnificus,Reuelator; Maximus,Clemẽs,Lætabundus,Altiſſimus,

Verus, Regnator, Æternus, Erector, Protector, Animus, Oriens, Iuſtus, Benedictus, Amabilis, Laudabilis, Miſerator, Deprecabilis, Aſſiſtens, Dator, Bonus, Premium, Deus, Multus, Requies.

Hęc autem ſeptuagintaduo nomina ſic interpretata, duobus & ſeptuaginta Pſalmorum uerſibus infraſcriptis applicant. Videlicet,

Exaltator. Et tu Deus clypeus circa me, gloria mea, & exaltans caput meum. *Auxiliator.* Et tu Deus ne longe fias, fortitudo mea in auxilium meum feſtina. *Spes.* Dicens, Deus ſpes mea, & fortitudo mea, Deus meus confidam in eo. *Salus.* Reuertere Deus, erue animam meam, ſalua me propter miſericordiam tuam. *Quæſitus.* Quęſiui Deum, & exaudiuit me, & de omnibus anguſtijs meis liberauit me. *Annunciatus.* Cantate Deo habitori Sion, annunciate in populis cogitationes eius. *Longanimis.* Clemens & miſericors Deus, longanimis & multæ miſerationis. *Adorandus.* Venite adoremus, & procidamus, & flectamus genua ante faciẽ Dei factoris noſtri. *Recordabilis.* Recordare miſerationum tuarum Deus, & miſericordiarũ tuarũ, quia à ſeculo ſunt. *Tu.* Sit miſericordia tua Deus ſuper nos, quemadmodum ſperauimus in te. *Exaltandus.* Viuit Deus, & benedictus Deus meus, & exaltabitur Deus ſalutis meę. *Opportunus.* Quare Deus ſtas longe, deſpicis in tempore anguſtiæ? *Decantatus.* Iubilate Deo omnis terra, uociferate & canite. *Subleuator.* Et erit Deus eleuatio oppreſſo, eleuatio opportuna in anguſtia.
Ens. Et erit Deus mihi in refrigerium, & Deus meus in auxilium ſpei meæ. *Aduocatus.* Deus Deus ſalutis meæ, per diem clamaui & nocte coram. *Dominator.* Deus dominator noſter, quàm grande eſt nomen tuum in uniuerſa terra. *Iuſticia.* Iudica me ſecundum iuſticiam meam Deus meus, & ne inſultent mihi. *Exauditor.* Expectãs expectaui Deum, & inclinauit me, & exaudiuit clamorem meum.
Eruens. Et in nomine Dei inuocabo, obſecro Deus erue animam meam. *Fortis.* Et ego in te ſperaui Deus, dixi Deus meus es tu.
Dexter. Deus cuſtodiat te, Dominus protectio tua ſuper manũ dexteram tuam. *Cuſtos.* Deus cuſtodiat exitum tuum, & introitũ tuum, à modo & uſq; in æternũ. *Expectandus.* Placet Deo in ijs qui timent eum, & expectant miſericordiam eius. *Mirabilis.* Confiteor Deo in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. *Inuocandus.* Clamaui in toto corde, exaudi me Deus, præcepta tua cuſtodiam. *Saluator.* Eripe me Deus ab homine malo, à uiris iniquis ſalua me. *Feſtinus.* Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meum feſtina. *Sanator.* Deus miſerere mei, ſana animã meã quia peccaui tibi. *Ab adoleſcentia.* Quoniam tu es expectatio mea Deus, Deus fiducia mea ab adoleſcentia mea. *Solus.* Ingrediar in fortitudine Dei, Deus recordabor iuſtitiæ tuæ ſolius. *Rectus.* Quoniam rectum eſt uerbum

Dei,& omne opus eius in fide. *Cogitabundus.* Deus ſcis cogitationes hominum, quoniam uanæ ſunt. *Expectatio.* Expectet Iſrael Deum,à modo & uſque in æternum. *Deprecatio.* Dilexi quoniam exaudiet Deus uocem deprecationis meæ. *Gloria.* Deus dilexi habitaculum domus tuæ, & locum tabernaculi gloriæ tuæ. *Facies.* Deus Deus exercituum conuerte nos,oſtende faciem tuam,& ſalui erimus. *Refugium.* Quoniam tu Deus ſpes mea,altiſſimum poſuiſti refugium tuum. *Adiutor.* Audi Deus & miſerere mei, Deus eſto adiutorium meum. *Propulſator.* Propter quid Deus repelles animam meam,auertes faciem tuam à me? *Liberator.* Deus libera animam meam à labio mendacij,& à lingua doloſa. *Cuſtos.* Deus cuſtodiat te ab omni malo,cuſtodiat animã tuam. *Matutinus.* Et ego ad te Deus clamaui,& in mane oratio mea præueniet te. *Doctor.* Voluntaria oris mei complaceant,obſecro Deus, & ſecundum iudicia tua doce me. *Compatiens.* Si dixi, motus eſt pes meus, miſericordia tua Deus adiuuabit me. *Operator.* Bonus eſt Deus in omnibus,& miſericordię eius ſuper omnia opera eius. *Magnificus.* Quàm magnificata ſunt opera tua Deus,multum profundæ ſunt cogitationes tuæ. *Reuelator.* Notum fecit Deus ſalutare ſuum,in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam. *Maximus.* Magnus Deus & laudabilis ualde,& magnificẽtiæ eius non eſt inuentio. *Clemens.* Miſericors & clemens Deus,longanimis,patiens,& multæ miſerationis. *Lætabundus.* Sit gloria Dei in ſempiternum,lætabitur Deus in operibus ſuis. *Altiſsimus.* Confitebor Deo ſecundũ iuſticiam eius, & cantabo nomen Dei altiſſimi. *Verus.* Sciui Deus quoniam iuſtum eſt iudicium tuum,& uere afflixiſti me. *Regnator.* Deus in cœlo ſtabiliuit thronum ſuum,& regnum illius omnibus dominabitur. *Aeternus.* Et tu Deus in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem & generationem. *Erector.* Suſtentat Deus omnes corruentes, & erigit omnes iacentes. *Protector.* Timentes Deum confidite in Deo,auxiliator eorum,& protector eorum ipſe.

Animus. Et anima mea turbata eſt ualde,& tu uſquequo? *Oriens.* Ab ortu ſolis uſq; ad occaſum eius,laudabile nomen Dei. *Iuſtus.* Iuſtus Deus in omnibus uijs ſuis,& miſericors in omnibus operibus ſuis. *Benedictus.* Sit nomen Dei benedictum,à modo & uſq; in æternum. *Amabilis.* Vide quoniam præcepta tua dilexi Deus,iuxta miſericordiam tuam uiuifica me. *Laudabilis.* Seruite Deo in lætitia,ingredimini coram eo in laude. *Miſerator.* Ecce oculi Dei ſuper timentes eum,& expectantes miſericordiam eius. *Deprecabilis.* Conuertere Deus uſquequo,deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos. *Aſsiſtens.* Ne derelinquas me Deus,Deus meus ne diſceſſeris à me. *Dator.* Delectare in Deo, & dabit tibi petitiones cordis tui. *Bonus.*

Confi-

Confitemini Deo quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. *Præmium.* Deus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, tu poſſeſſor ſortis meæ. *Deus.* Confitemini Deo, inuocate in nomine eius, annunciate in populis uirtutes eius. *Multus.* Confitebor Deo nimis in ore meo, in medio multorum laudabo eum. *Requies.* Reuertere anima mea in requiem tuam, quia Deus reddidit tibi.

His prædictis duobus & ſeptuaginta uerſiculis qui ex diuerſis Pſalmis ſumuntur, duas & ſeptuaginta interpretationes præmiſſas applicant: quas duorum & ſeptuaginta illorum Dei nominum eſſe aiunt, quæ ex trium antedictorum textuum literis in primo modo formantur. Sed nimium profectò falluntur. Quandoquidem hæ interpretationes non ipſorum nominum, ſed potius uerſuum, quibus applicantur, eſſe planè dignoſcuntur. Iudæi nanq; iuxta horũ ſeptuaginta duorum uerſiculorũ ſenſum, has ſeptuagintaduas interpretationes inſtar ipſorum ſeptuagintaduorum Dei nominum adinuenerunt, ut eſſent eorundem uerſuum quaſi indices quidam. Quod ex eo manifeſte patet, quòd interpretationes iſtæ non ipſis Dei nominibus, ſed uerſibus quibus applicantur, correſpondent. Hoc enim nomen Exaltator, conuenientiam nullam habet cum nomine hoc ושי, ſed ſolum uerſui cui applicatur, competit: ſcilicet, Et tu Deus clypeus circa me, gloria mea, & exaltans caput meum. Similiter Auxiliator, nullatenus nomini huic ילי congruit, ſed huic tantummodo uerſui, cui applicatur: Et tu Deus ne longe fias, fortitudo mea in auxilium meum feſtina. Id idem & in reliquis omnibus, ſi diligenter inſpexeris, inuenies. CAP. Quomodo ergo hæc Dei nomina rectè interpretanda ſunt? GAL. Nullam ego adhuc horum nominum apud Hebræos inueni interpretationem. Nam & ſi aliqui Cabaliſtarum de his duobus & ſeptuaginta Dei nominibus nonnunquam mentionem faciant, perfectionesq; diuinas per ipſa deſignari dicant: nemo tamen eorum, quorum libros uidere potui, nomina ipſa auſus eſt adhuc interpretari. Hoc tamen in eis (quod maxime contra Iudęos noſtri temporis ad noſtrum propoſitum facit) præcipue notandum eſt, quòd unumquodque ipſorum nominum ad deſignandam diuinarum perſonarum trinitatem, atque diuinæ eſſentiæ unitatem, ex tribus conficitur literis, tribusq; ſyllabis conſtat: ut in illis præſertim apparet, quæ ſuprà in primo & ſecundo modo locauimus.

Liber tertius.

De Meſſiæ diuinitate & de eius nominibus diuinam ipſius naturam deſignantibus.

Quod filius Dei incarnandus erat, ex fœmina corpus ſumendo. *Caput* I.

CAPNIO.

CVM ſatis per Iudæorum ſcripturas Deum trinum & unum eſſe probaueris. Nunc de ijs quæ de filij Dei incarnatione in eorum libris continentur, te aliqua dicere decet. GAL. Oportet certe, nedum decet: cum de ijs quæ ad Meſſiam ſpectant, cōtra eorum perfidiam maxime nobis dicendum ſit. Quem dum ipſi Deum & hominem futurum fuiſſe negant, diuinæ incarnationis opus minime credere uolunt. De quorum incredulitate Habacuc propheta bene prophetauit, primo capite, dicens: כי פועל פועל בימיכם לא תאמינו כי יסופר Hoc eſt, Quia opus fiet in diebus ueſtris, quod non credetis, cum narrabitur. Vbi de diuinę incarnationis opere, quod maxima Iudęorum pars pro ſua obſtinatione haudquaquam creditura erat, prophetam locutum fuiſſe, certum eſt. HOG. Æditio noſtra hoc loco aliter habet. Sic enim dicit, Quia opus factum eſt in diebus ueſtris, quod nemo credet cum narrabitur. GAL. Hebraica ueritas quam hic ipſe traduxi, longe melius habet, quàm noſtræ æditionis autor traduxerit. Opus enim hoc ſiue ad literam de Nabuchdonoſor, ſiue myſticè de Meſſię incarnatione intelligendum ſit: in omni euentu, ſi uim in uerbo facere uelimus, neq; noſtra neq; Gręca ędítio (cum inquit: Nemo credet ueritati) cōſentanea uidetur. Primum nanq; ſi uidelicet de Nabuchdonoſor intelligatur, omnes Iudæi credunt. Secundum uerò, cum ſcilicet de Chriſti incarnatione exponitur, & gentiles innumeri, & Iudæorum quàm plurimi crediderunt. Quamobrem noſtra translatio in hoc Hebraicę ueritatis ſenſum minime ſecuta, iſtiuſmodi recipiēdo calumniam: Nemo, id eſt rarus credet: nos exponere cogit. Hebraica uerò litera nullā in hoc admittit calumniam, immo (quod nobis admodum iucundum

eſſe debet)ut de diuinæ incarnationis mirando atque ſtupendo opere,quod in diebus Iudæorum,hoc eſt dum adhuc ipſi terram promiſſionis tenebant,factum eſt,intelligendum ſit:euidentem neceſſitatem importat.Nulla quippe opera ſunt in diebus Iudæorũ facta,quæ cum eis narrantur,ab eis non credantur,ſolo incarnationis opere excepto, & ijs quæ ex ipſo ſequuntur.Quapropter Paulus dum (teſte Luca in tredecimo Apoſtolicarũ actionum capite) eis Ieſum noſtrum redemptorem Meſſiam eſſe,affirmare uellet:non noſtram,ſed Hebraicam literam ſecutus eſt,dicens:Quia opus operor(id eſt Chriſti incarnationem,dicit gloſſa)quod non credetis,ſi quis enarrauerit uobis. CAP. Vt igitur eorum obſtinata conuincatur perfidia, unigenitum Dei filium incarnandum fuiſſe, per aliquem eorum doctorem,cui ipſi contradicere nequeant, obſecro proba. GAL. Ex plurimis quos ad id probandum nunc adducere poſſem,Rabbi illum Symeonem filium Ioahai maxime apud eos autoritatis uirum, ſatis ſit adducere. Qui in commentarijs in librum Geneſeos,ſecretiore Ieroſolymorum lingua ſcriptis,quorum ipſe autor creditur,ipſum diuinæ incarnationis myſterium ſæpiſſime ac apertiſſime commemorat. nam ſuper illud libri Geneſeos 17. dictum: Ambula coram me,& eſto perfectus.ita dicit,

וכיון דאתפשט אמה דא אתפשט סטר גבורה מאינון גבוראן בשמאלא דנוקבה
ואשתקע בנוקבה באתר חד ורשים בעוריתא בכותא דכל גופא דנוקבה ובתתא
אתר איתקרא ערוה דכלא דאיצנעא אתר חתוא לכולא ואיתבכת ערוה דא באמה
דא דאתקרא חסד בגין לאתבסמא גבורא דא דכליל חמש גבוראן והאי חסד כליל
בחמש חסד חסד ימינא גבורה שמאלא אתי דא בדא ואיקרא אדם כליל מתרין
סטרוי ובגין כד בכולהו כתרין עד לא זמן תקונא מלכא עתיקא דעתיקין ובנא
עלמין ואתקין תקונין לאתקיימא תחיא נוקבה לאתבסמא ולא אתקיימין עד דנחית
חסד עילאה ואיתקיימון ואתבסמו תיקונין נקבה בהאי אמה דאיקרא חסד

Hoc eſt,Et quoniam declaratũ eſt,quid nam eſſet timor iſte,declaratũ eſt ratione fortitudinis,illarũ ſcilicet fortitudinũ quæ uenerũt in latus ſiniſtrũ fœminæ,& cõiunctus eſt fœminæ in loco uno.Signauit aũt,ſiue potius reſcdit primò in mẽbro illo occulto,quod eſt in cũctis fœminarũ corporibus.Locus uerò ille appellatus eſt matrix,eſtq́ apud oẽs occultus.Eſt aũt matrix hęc fabrefacta,ut incorporaret̃ in ea timor hic, qui etiã appellatus eſt miſericordia,cõiũgeret̃q́ fortitudini illi,quę cõprehẽdit q̃nq; fortitudines.Sed & miſericordia hęc q̃nq; cõplectit̃ miſericordias.Miſericordia à dextris,fortitudo à ſiniſtris.Veniet hęc ĩ hãc, & uocabit̃ hõ,q̃ cõplectit̃ ſingulas partes.i.cũcta attributa.Quapp̃ter oĩbus coronabit̃ in pp̃etuũ,donec p̃maneat Rex antiquus antiquorũ. Ædificabit aũt mũdos,& cõcinnabit adornatus,ut reſideat fœmina p̃ incorporatione.Nec perfecti erũt,donec q̃eſcat in illa miſericordia altiſſima.Firmus uerò erit,& ĩcorporabit̃ cõcinne in fœmina hic timor, qui etiã miſericordia uocatus eſt,hęc ille.Vbi per timorẽ,Deũ intelligit. *Deu,timor dictus.*

git. Quandoquidem Deus ipſe inter cætera eius nomina, etiam timor non incongrue appelletur, quòd dignum ſit, ut ab omnibus timeatur. Deus igitur eſt ille timor, qui (ut hic Rabbi in pręmiſſis uerbis ait) pro ſalute timentium ſe, non horruit fœminæ corpus. Ex quo diuinæ incarnationis myſterium liquidò patet. CAP. Vellem id ipſum diuinæ incarnationis myſterium per hunc eundem Rabbi apertius oſtenderes. GAL. Faciam quàm libentiſſime. Audi igitur quid de hoc ipſe dicat in eiſdem commentarijs libri Geneſeos ſuper illud, נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Id eſt, Faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinē noſtram. Ibi enim ſic ait, ותאנא בצניעותא דספרא

כיון דאתבסמא לעילא כללא דאדם גופא קדישא אתחברו ומנא הליהאת ונפקאית
בסימותא דכלא ואיתבסמו עלמין עלאין ותתאין ומכאן אשתכלל עלמא דלעילא
ודלתתא מסטרא דגופא קדישא ומתבתאן עלמין ומדאחדן דא בדא ואתעבידו
גופא חד ובגין דלהוי חד גופא שכנתא לעילא שכנתא לתתא סבה לעילא וס״ה
לתתא ומשלפא רוחא ועייל בחד גופא ובולהו לא אתחזו אלא חד קדוש קדוש
קדוש יהוה צבאות מלא כל הארץ כבודו דכל איהו חד גופא . תאנא כיון
דאתבסמו ברא דכתיב תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף אתקשרת דינא
ורחמי ואתבסמת נוקבא ובגין לא סלקא דא בלא דא ועל האי תנינן מאי דאפיק
גרמיה מהאי עלמא בכללא דאדם לבתר כדנפקנן מהאי עלמא לא עייל בכללא
דאדם דאיקרי גופא קדישא אלא באורין דלא איתקרי אדם ונפקין מכללא דגופא
תניא תורי זהב ונקודות הכסף דאיתיב כמו דני ורחמי דלית דינא דלא תוו בית
רחמי ועל דא כתיב נאוו לחייך בתורים צוארך בחרוזים תורי זהב בחרוזים
וכתיב נקודות הכסף צוארך דבכללא דנוקבת ומטרוניתא אשתכח בי מקדשא
דלעילא ירושלם ומקדשא וכל דא מתבסימת בדכורא ואיעביד כלא אדם כללא
מתמנותא האי מתמנותא הבנוית אשרו תבל מתמנתא

Id eſt, Traditum eſt in libro Seniotha deſiphra, id eſt pudoris & occultationis. Poſtquàm in ſupernis determinatum eſt in uniuerſum de hominis formatione, ſanctum corpus & fœmina incorporata ſunt. In tempore autem tertio (quod uidelicet conſequitur primum ſanctorum patrum tempus, & ſecundum tempus prophetarum) completa eſt hæc maxima copula, & coniuncti ſunt atque incorporati mundi ſuperiores & mundi inferiores. Ab hinc uerò incorporatus eſt mundus ſuperior mundo inferiori, mediante corpore ſancto. Quodammodo uerò ridebant & congratulabantur ſimul, efficiebanturq́ue unum corpus: quoniam quod erat ſuperius, erat & inferius. Deus ſanctus & benedictus ſuperius, & Deus ſanctus & benedictus inferius. Et proſiliens ſpiritus de uagina, uenit in unum corpus, & in his omnibus unus tantum uidebatur, ille nimirum, cui dicitur: Sanctus, ſanctus, ſanctus, Deus exercituum, implet terram totam gloria ſua. Et hoc totum unum eſt corpus. Traditum item eſt: Poſtmodum coniunxerunt ſe ueluti duo corpora, quando unum penetrat aliud, hoc & illud. Sicut ſcriptum eſt: Torquem auream faciemus tibi cum notis argenteis. Colligatæ ſunt

iuſticia

iuſticia & miſericordia, & unitæ ſunt uerbo, nec altera ſine altera diſcedit. Quapropter ſic nobis traditum eſt: Quando diuiditur corpus à mundo hoc, id eſt quando in uniuerſum moriuntur homines, totum quod eſt hominis, nequaquam ſuperius aſcendit: quemadmodum aſcendit hoc quod ſanctum uocamus corpus, tantæ certe dignitatis, quòd non uocatur Adam, id eſt homo terreſtris, & in hoc utique differt à cunctis alijs corporibus. Legimus quoque, Torquem aureum & notas argenteas. Quoniam unum ſunt iuſticia & miſericordia. Non enim eſt iuſticia ſine miſericordia. Et propterea ſequitur, Pulchra facta eſt gena tua propter torquem, & collum tuum pulchrum factum eſt propter margaritas. Torquem. Sicut dictum eſt, Torquem auream cum margaritis. Etiam ſcriptum eſt, Notæ argenteæ collum tuum. Quoniam inter cunctas fœminas in matrona hac reperitur ſanctitas, immo diuinitas, quæ conſueuerat deſcendere ſuper Ieruſalem, ſuperq́ ſanctuarium. Et omnia hæc poſtquàm uerbum in ea corpus aſſumpſit, factumq́ eſt de hominum uniuerſitate, id eſt homo plenus fide. Et quid eſt plenus fide? quoniam ſcilicet in illo inuenitur tota fides. Hæc omnia idem Rabbi. In quibus inter cætera miranda quæ dicit: palàm oſtendit, ipſum Dei uerbum, ſiue Dei filium, uerum Deum, uerúmque hominem eſſe, eo quòd de cœlis deſcenderit, ſumpſeritque corpus de fœmina; cuius ſanctitas comparationem non admittit. Quid igitur clarius, quid lucidius, quid manifeſtius hic Rabbi, qui multis annis Chriſti natiuitatem præceſſit, ad innuendum diuinæ incarnationis myſterium, dicere potuiſſet? Víſne mi Capnio ipſum adhuc eandem Meſſiæ incarnationem claris uerbis detegentem, audire? Audi quæſo, quid in prædictis commentarijs de eodem myſterio proferat: ſuper illud Geneſis, Hæc ſunt generationes Noæ. Ibi enim exponens illud Iob decimonono capite, dictũ ומבשרי אחזה אלוה Hoc eſt, Et ex carne mea uidebo Deũ. Sic ait,

מאי ומבשרי ומעצמי מיבעי ליה אלא ומבשרי ממש ומאי היא דכתיב ובשר קדש
יעברו מעליך וכתיב והיתה בריתי בבשרכם ותניא בכל זימנא דאתרשים בר נש
בהאי רשימא דהאי את מיניה חמי לקדוש ברוך הוא ממש ונשמתא קדישא
אתאחד ביה ואי לא זכי דלא נטיר האי את כתיב מנשמת אלוה יאבדו דהאי רשימא
דקדוש ברוך הוא לא אתנטיר ואי נטיר ליה שכינתא לא אתפרשא מיניה אימתי
את קיימא ביה כד אתנסיב והאי את עייל באתריה דאתרמין בתריה ותניא מאי
טעמא אולין כתרא אלא חד דכר וחד נקבה אשתתפו כחדא ואתקרי חד שמא
כדין חסד עילאה שריא עליה והוא בן אתר הוא שריא בסטרא דגבורה ומאן חסד
אלא דאתי ונפיק מחכמה עילאה ואעטר מן דכורא וכדין כד איתכמית נקבא די תנינן
אלוה תרי הוא אל גיהורי דלית דכר הא נקבה אשתתפו כחדא אלוה איקרי
ונשמתא קדישא מהאי אתר אתאחדא ודלא תליא בהאי ועל דא כתיב ומבשרי
אחזה אלוה דהא שלימותא דכלא מבשרי ממש ועל דא זכאין אינון ישראל קדישין
דאמרין ביה דקדוש ברוך הוא זכאין בעלמא הדין ובעלמא דאתי עליהו כתיב
דנטורית

דנטרית ליה מינן אוליפנא מאן דנטיר להאי אתקיימא מלכו אתנטרית ליה מנאלן
מבועז דכתיב חי יהוה שכבי עד הבוקר דהוה מקטרג בו יצריה עד דא מי אומאה
ונטר להאי ברית בגיני כך זכה דנפקו מיניה מלכין שליטין על כל שאר מלכין
Id eſt, ומלכא משיחא דאיתקרי בשמיה דהקדוש ברוך הוא

Quidnam ſibi uult, Ex carne mea? Conueniens enim magis erat dicere, Ex ſubſtantia mea. Tamen dixit, Ex carne mea propria. Hoc autem eſt quod ſcriptum eſt, Et caro ſancta tranſibit ſuper te. Et inſuper ſcriptum eſt, Et erit fœdus meum in carne ueſtra. Quod ſignificat ſignum, quod datum eſt nobis. Quotieſcunque enim ſignatus erit homo hoc ſigno, quod procedit ab illo, uidebit Deum ipſum, & anima ipſius ſancta unum fiet cum illo. Quoties uerò non ſeruabit fœdus hoc, in eum ſcriptum eſt, Ab anima Dei peribunt. Si quidem ſignum iſtud Dei eſt, & non obſeruant illud. Quod ſi fueris de eo ſigno benemeritus, & cuſtodieris illud, diuinitatis nequaquam à te recedet, & in tempore colligaberis ſanctitati, & aſcendes in præparatum locum. Sed quænam eſt ratio eius, quod legimus ſuprà de unione animæ ſanctæ, hoc eſt Dei ad hominem? Non alia certe, niſi quòd mas unus & fœmina una iungentur in unum, quod uocabitur nomine uno, ueluti iuſticia procedens à ſuperna miſericordia, quæ requieſcet ſuper eos. In hoc uerbo eſt requies claritatis ſiue ſplendoris maſculi. Et quænam eſt miſericordia? Miſericordia inquam, quę ueniet à ſapientia altiſſima, & coronabitur à uerbo, & propterea incorporabitur fœminæ. Sed & ſic nobis traditum eſt. Deus, Ecce Deus illuminator fortis. Litera ד daled maſculina, litera ה he fœmina iunctę ſunt in unum, quod uocatur Deus. Et anima eius ſanctiſſima in hoc loco poſita eſt, non tamen alligata in eo. Et propterea ſcriptum eſt, Et ex carne mea uidebo Deum. Quandoquidem felicitas hęc uniuerſalis cenſetur. Sequitur, Et ex carne mea, ac ſi dicat, Ex hac ipſa mea carne propria. Propter hoc autem benemeriti erunt illi de populo Iſrael, ſancti duntaxat, qui dicent hunc eſſe Deum, benemeriti erunt tum in mundo hoc, tum in mundo uenturo. Et huius rei gratia ſcriptū eſt, Qui cuſtodiet fœdus hoc. Et hinc didicimus, quòd qui cuſtodiet pactum iſtud, Deus cuſtodiet illum. Sed quę huius rei probatio? Liquet hoc in Boaz, qui dixit Moabitidi mulieri. Viuit Deus, iaceas uſq; mane. Et cum eſſet pellectus à concupiſcentia, tamen cuſtodiuit fœdus iſtud. Quapropter meruit, ut de illo egrederentur Reges potentiſſimi reliquorum Regum omnium, & Rex inſuper Meſſias, qui uocatus eſt nomine Dei ſancti & benedicti.

Hactenus Rabbi ille Symeon ben Iohai. Ex cuius dictis, clarius luce meridiana conſtat, Deum ipſum ex fœmina incarnandum fuiſſe, ipſumq; Meſſiam uerum Deum, uerumq; hominem futurum extitiſſe.

Quid

Quid per nomen Meſsias importetur, & de duabus naturis, & una perſona Meſsiæ. Caput II.

CAPNIO,

HOc eſt unum inter cætera, quod contra Iudæos recentiores per priſcas eorum ſcripturas probare maxime tibi conniten-dum eſt, Meſſiam ſcilicet uerum Deum, nedum uerum hominem futurum fuiſſe. GAL. Id pro uiribus facere conabor, & eo quidem efficacius, quod illud ipſi obſtinatius negant. HOG. Vt melius igitur quæ de Meſſiæ diuinitate dicturus es, percipi ualeant, quid per nomen Meſſias importetur, primum ediſſeras opus eſt. GAL. Quemadmodum tres ſunt (ut dictum eſt) in diuinitate perſonæ, quæ licet à ſeinuicem abſq; ſeparatione diſtinguantur, ſibi tamen inuicē per circuminceſſionem quam Græci περιχώρησιν uocant, abſque confuſione uniuntur. Ita in uno Chriſto tres confitemur eſſe ſubſtantias, diuinitatem ſcilicet, animam rationalem, & corpus humanum. Quæ ita inconfuſe uniuntur, ut inſeparabiliter diſtinguantur. Et ſicut tres diuinæ hypoſtaſes ſunt unius Deus. ita tria hæc: diuinitas, anima, & corpus conſtituunt unum Meſſiam, in lege promiſſum, qui aliud non eſt, quàm iſta tria. Nam & perfectus Deus eſt, & perfectus homo ex anima rationali & humana carne ſubſiſtens. Non tamen dicimus ipſum ex his compoſitum eſſe, ueluti homo ex anima & corpore componitur, aut ex quatuor elementis corpus. Quod enim componitur, aliud quidem eſt ab ijs, ex quibus cōponitur. Chriſtus autem ſiue Meſſias, neq; alterū eſt ab ijs ex quibus conſtat: neq; aliud, quàm ea ipſa quæ in eo uniuntur. Nam ut ait Damaſcenus in libro de Orthodoxę fidei traditione, capite quadrageſimo ſeptimo, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον τὸν αὐτὸν, καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐκ δύο τε καὶ ἐν δυσὶ φύσεσιν ὁμολογοῦμεν. Id eſt, Ex diuinitate & humanitate Deum perfectum, & hominem perfectum eundem & eſſe, & dici, ex duabus & in duabus naturis confitemur. Is igitur idem qui & perfectus Deus eſt, & perfectus homo, Hebraicè quidem מָשִׁיחַ Maſſiah, Chaldaicè uerò מְשִׁיחָא Meſicha, Græcè autem χριστὸς, Latinè quoque unctus dici poteſt. Quod idem Ioannes Dam. ibidem pulcherrime probat, dicens: τὸ χριστὸς ὄνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως μὲν ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν, αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἔχρισεν. χρίων μὲν ὡς θεὸς, ὃς ἔχρισε τὸ σῶμα τῇ θεότητι αὐτοῦ, χριόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος, αὐτὸς γὰρ ἐστι τοῦτο κἀκεῖνο, χρίσις δὲ ἡ θεότης τῆς ἀνθρωπότητος. Hoc eſt, Chriſtus nomen ſuppoſiti dicimus, non ſolitarie quidem, ſed duarum naturarum ſignificatiuum exiſtens. ipſe enim ſe ipſum unxit. Vngens quidē ut Deus, qui corpus diuinitate ſua unxit. Vnctus uerò ut homo, ipſe enim eſt hoc & illud. Vnctio autem humanitatis diuinitas. CAP. Iſta quidē pulchra ſunt. Sed quoniā Iudæi no-

ſtri ſeculi, qui Meſſiam purum hominem futurum putant, ipſa negarent. Idcirco te per authenticas eorum ſcripturas, ea oſtendere, neceſſe eſt. GAL. Dauid in primis audiant, Pſal. iuxta Hebraicam ueritatem decimoquinto, ita de Meſſia loquentem, כסאך אלהים עלם ועד שבט מישור שבט מלכותך: אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחברך : Id eſt, Thronus tuus Deus perpetuus & æternus, ſceptrũ æquitatis, ſceptrũ regni tui. Dilexiſti iuſticiã, & odiſti impietatẽ, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis prę participibus tuis. Quæ quidẽ uerba Chaldaicus interpres, quẽ nunc Iudæi frequentius præ manibus habẽt, ita Chaldaicè trãſtulit: Thronus tuus Deus in cœlis in ſecula ſeculorum, Regnum forte, ſceptrum regni tui. Et tu Rex Meſſias quoniam dilexiſti iuſticiam, & odiſti maliciam, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo, uel unguento lætitiæ pluſquàm ſocios, uel amicos tuos. Ex hac igitur Chaldaica translatione aperte patet, prophetam de Meſſia hic fuiſſe locutum. Cuius uerbis non ſolum hoc nomen Meſſias, quod idem eſt quod unctus, clare exprimitur. Siquidem ab unctione Meſſias ſiue Chriſtus dictus eſt. Qui quo ad humanitatem, tum ut Rex, tum ut ſacerdos, oleo lætitiæ, id eſt unctione diuinitatis ungendus erat, præ participibus ſiue conſortibus ſuis, id eſt præ cæteris hominibus, unius & eiuſdem humanæ naturæ conditione, unà cum eo participantibus. Verum & duæ quoque naturæ diuina ſcilicet & humana, quæ in eo hypoſtatice uniendæ erant, apertiſſime inſinuatur. Cum enim ait, Thronus tuus Deus perpetuus & æternus, ſceptrum æquitatis, ſceptrum Regni tui: eum profectò quem alloquitur, Deum eſſe clare innuit, quare & eius diuinitatem palam fatetur. Cum uerò eidem immediate inquit: Dilexiſti iuſticiam, & odiſti impietatem, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus, ſeu conſortibus tuis. Eundem proculdubio hominem quoque profitetur, eius humanitatem aperte manifeſtãs. Nam cum Deus non ſit niſi unus, dicere certe nefas eſſet, eum uel Deum, uel conſortem habere. Quod ſi recentiores Iudæorum prophetam hunc hæc de nomine hoc Meſſias, deꝗ duplici natura, diuina ſcilicet & humana per illud importata, dixiſſe non credunt, dicta priſcorum Doctorum ſuorum audiant, qui de duabus naturis & unica perſona Meſſiæ apertius locuti ſunt. Et primum quidem ea quæ leguntur & in Bereſſith קטנה Ketanna, id eſt in expoſitione Gen. minori, ſuper illud uigeſimo octauo cap. eiuſdem libri dictum, Et accepit de lapidibus loci illius. Et in Midras tillim ſuper illud Pſal. 90. Quoniam angelis ſuis mandauit de te. Vbi ſic ad literam legitur, רבי נחמיה אומר שלשה אבנים היו ואמר אם אלהים מיחד שמו עלי בשם שייחד על אבותי יעשו כולם אחד עמד ומצאם כולם יחד שנאמר ויקח את האבן מלמד שנעשו כולם אחד ורבנן אמרו פחות, כי שני אבנים Id eſt, Rabbi Nechmia ait, Tres

Tres lapides accepit ſcilicet Iacob,& dixit: Si Deus unit nomen ſuum ſuper me,quemadmodum uniuit ſuper patres meos, fiant omnes u.nus? Stetit, & inuenit omnes unum effectos. Sicut dictum eſt,Gene.ſis uigeſimo octauo. Et accepit lapidem. Hoc enim uerbo docet, quòd omnes facti ſunt unus. Magiſtri uerò dixerunt minus, quia duos lapides. Hæc Midras, Siue ergo tres lapides acceperit, ſiue duos, aut primò forſitan tres,& poſtea duos. Vtrobique Meſſiæ optime ſi.gnificatur unio. Duorum quippe lapidum, unio duarum naturarum, diuinitatis ſcilicet & humanitatis unionem in Chriſto ſignificauit. Trium uerò, trium ſubſtantiarum, uerbi ſcilicet & animæ corporisq́ in una Chriſti perſona deſignauit unionem. Hanc etiam unionem o.ptime atteſtatur id quod in libro Sanhedrin in capite, Helec dicitur, ſuper illud Eſaiæ 23. cap. dictum. Et erit in die illa,& oblita erit צור Czor, ſeptuaginta annis, ſicut dies (uel ſicut diebus Regis) uniti. Quis eſt iſte Rex unitus? Eſto dicens, Quod hic eſt Rex Meſſias. Rab.bi autem dixit, Hic eſt duæ ſcilicet naturæ,& tres generationes, id eſt ſubſtantiæ. Sicut dictum eſt Pſalmi ſeptuageſimi primi, Timebunt te cum ſole & ante lunam, generationem & generationis. Gloſſa Rabbi Selomonis. Ac ſi ita dicat: Meſſia, de quo ſcriptum eſt ante ſolem ינון yinnon, id eſt filius ſiue genitus nomen eius, timebunt te Iſraelitæ,& ante lunam, id eſt ante Regnum domus Dauid, quod aſſimilatur lu.næ, ſicut ſcriptũ eſt Pſalmo octuageſimo octauo, Sicut luna ſtabilietur perpetuo. Item alia gloſſa eiuſdem ſuper illud Eſaiæ, Sicut dies Regis uniti. Dies inquit Dauidis ſeptuaginta anni fuerunt, & neſcio quid ſibi uult hoc ſignum, quod hic datum eſt. Quæ cum ita ſint, diligenter animaduertendum eſt, quomodo Talmud in hac antedicta traditio.ne dicit Meſſiam Regem eſſe unitum. Deinde quod magis mirandum eſt, qualiter iſte Rabbi qui & antonomaſicè Rabbi dicitur, & ſolus ſanctus habetur, inſinuat quod à patribus acceperat, materiam & for.mam unionis Meſſiæ, cum dicit, quod זה Ze, id eſt iſte, ſcilicet Meſ.ſias, de quo ibi fit ſermo præcedens, uel Ze, id eſt hoc quod ad unio.nem Regis Meſſiæ refertur, eſt duo, Deus, ſcilicet & homo, uel duæ naturæ in Meſſia unitæ, diuina ſcilicet & humana. Et tres generatio.nes ſunt tres harum naturarum ſubſtantiæ, uerbum ſcilicet Dei, ani.ma rationalis, & corpus humanum. Probat autem hoc per prophe.tam, qui Meſſiam in ſpiritu alloquens, dicit Pſalmo ſeptuageſimo primo, Timebunt te ſcilicet Iſraelitæ, ut ipſi exponunt, uel alij qui.cunque, cum ſole, illo uidelicet de quo Pſalmo octuageſimo tertio, di.citur. שמש ומגן יהוה אלהים חן וכבוד יתן Id eſt, Sol & ſcutum eſt Dominus Deus, gratiam & gloriam dabit. In hoc etiam quod dicit, Timebunt te cum ſole, coniunctionem diuinitatis & humanitatis Meſſiæ inſinuat. Quod uerò ſubdit, Et ante lunam, id eſt ante Regnũ

Dauid (ut exponit Rabbi Selomo) uel ante eccleſiam, quæ lunæ comparatur, iuxta illud Cantici canticorum ſexto capite, ſcriptum מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה Id eſt, Quæ eſt iſta quæ apparet tanquam aurora, uel uenus: pulchra ut luna, lucida ut ſol. Rabbenum deinde Haccados de hac etiam re palam diſſerentem uideant. Qui in libro quem גלי רזיא Gale razeya, id eſt reuelatorem arcanorum denominauit, ſuper illud Eſaiæ nono, למרבה המשרה Id eſt, Ad multiplicandum eius imperium, ſic inter cætera ait, Quemadmodum litera ה he, componitur ex ד daled, & ו uau. Ita Rex Meſſias componitur ex diuinitate & humanitate. Et ſicut hæc duo ה ה he, ſunt duo daled, & ab his procedunt duo uau, tanquam duo filij, qui ab ipſis oriuntur. Ita in ſubſtantia Regis Meſſiæ inueniuntur duæ filiationes, quarum una eſt diuinitatis, qua Dei filius eſt: altera erit humanitatis, qua erit filius prophetiſſæ, de qua dixit Eſaias octauo cap. Et acceſſi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium. Et ſicut harum literarum ד daleth, & ו uau, quæ conficiunt ה he, unaquæq; diſtincta eſt ab altera, quanquam ambæ ſint una litera. Ita in Meſſia, ſubſtantia diuinitatis diſtincta erit à ſubſtantia humanitatis, & econtra. Quæ duo ſimul iuncta, ſunt Meſſias. Hæc ille, quem Iudæi magiſtrum noſtrum ſanctum appellant. Ex his igitur quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt, quòd nomē hoc Meſſias duas naturas importat, diuinā ſcilicet & humanam, ac tria in unam perſonam complectitur, corpus ſcilicet humanum, animam rationalem, & uerbum Dei.

Quid ſit uerbum Dei ſecundum Hebræos, & quòd uerbum Dei ſit Deo ὁμοούσιον, id eſt conſubſtantiale. Caput III.

CAPNIO.

AD probandam Meſſiæ diuinitatem, ante omnia dicere neceſſe eſt, quid de hoc uerbo Dei, priſci Iudæorum ſenſerint. GAL. Itaq; neceſſario notandum eſt, Quod quemadmodum homo triplex uerbum habet, quod ſcilicet in charta ſcriptum eſt, quod ore profertur, & quod in mente latet. Et huic poſtremo magis uerbi competit nomen, cum ſit aliorum cauſa, atq; principium. Actiones enim hominum nullæ profecto eſſent, niſi prius in mente dicerentur. Quare neq; illud cuiuſdam poetæ Arabis dictū omnino contēnendū eſt, dum ait, Verbū quidem in corde eſt, lingua autē facta eſt, ut ſit cordis interpres. Ita quoq; ſecundū Hebræos, Deus ipſe ad cuius imaginē factus eſt homo, triplex dicitur habere uerbū. Habet enim uerbū in libris prophetarū ſcriptū: habet & uerbū, quod ore ſanctorū atq; doctorū profertur: de quo ipſe apud Iere. 1. cap. inquit, הנה נתתי דברי בפיך Id eſt, Ecce dedi uerba mea in ore tuo. Habet quoq; uerbum in ſeipſo, ex ſeipſo, & non aliunde. De quo ſic Pſalmographus Pſal. 33. dicit,

Verbum triplex.

כי ישר

בי ישר דבר יהוה וכל מעשהו באמונה : אהב צדקה ומשפט חסד יהוה מלאה הארץ : בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם : Hoc eſt, Quia rectum eſt uerbum Dei, & omnia opera eius in fide, amans iuſticiam & iudicium, miſericordia Dei plena eſt terra. Verbo Dei cœli facti ſunt, & ſpiritu oris eius omnis exercitus eorum. Hoc igitur uerbum Dei per quod non modo quatuor elementa, ſed ipſi quoq; cœli facti ſunt, aliud non eſt, quàm illud ראשית Reſcith, id eſt principium, de quo Gene. primo cap. ſcriptum eſt, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ Id eſt, in principio creauit Deus cœlum & terram. Nam principium hoc non eſſe niſi ſapientiam Dei genitam, ex eo conſtat. Quod in perſona ipſius diuinæ ſapientiæ apud Selomonem Prouerbiorum octauo capite, dicitur יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז Hoc eſt, Deus poſſedit me principium uiæ ſuæ, ante opera ſua, ex tunc, uel ante tunc. Ex quo patet idem re omnino eſſe, licet nominibus differant, principium quo mundus creatus eſt, & ſapientiam quam Deus poſſedit. Quandoquidem quod hic principium uiæ, id eſt creaturæ ſuæ dicitur, ſit illud ipſum Dei uerbum, quo (ut dictum eſt) cœli facti ſunt. De quo uniuerſa Dei opera, quæ ſcriptura ſacra per diuerſa nomina diuerſis partitur in locis, in unam uirtutis appellatione complectens, Pſal. 104. ait, מה רבו מעשיך יהוה כלם בחכמה עשית Id eſt, Quàm multiplicata ſunt opera tua Deus, omnia in ſapientia, uel per ſapientiam feciſti. Vides ergo quòd ſiue principium, ſiue uerbum, ſiue manus, ſiue brachium Dei, ſiue aliquid aliud huiuſmodi dixeris, non rerum diuerſitatem, ſed unam tantum indicant Dei uirtutem & ſapientiam, qua fecit omnia. Diligenter quoq; animaduertendum eſt, quòd eum in uerbis pauloantè dictis dicitur. Quia rectum eſt uerbum Dei, & omnia opera eius in fide, mox de eodem uerbo ſubijcitur, Amans iuſticiam & iudicium. Vt palam innuatur, uerbum de quo hic agimus, rationalem ſubſtantiam eſſe, atque Deo ὁμοόσιον, ſiue conſubſtantiale. Si quidem amare iuſticiam & iudicium, rationalis atque intellectualis ſubſtantiæ proprium eſt. Eamobrem ipſum Dei uerbum oculus ſiue oculi Dei ſæpenumero dicitur. Vbi enim de Iudæis apud Ezech. 7. capite, Dominus dicit, ולא תחום עיני עליך Hoc eſt, Et non miſerebitur oculus meus ſuper te. Ita Ionathas in translatione Chaldaica, ait, ולא ארחמא מימרי עלוהי Id eſt, Et non miſericordiam habebit uerbum meum ſuper te. Ecce quòd ubi propheta in perſona Dei loquens oculum meum poſuit, ibi Chaldaicus interpres uerbum meum dixit. In eo autem quod dicit, Et miſericordiam habuit uerbum meum ſuper eos: manifeſte oſtendi, uerbum Dei uitam habere, cum miſericordiam habere rei uiuẽtis ſit proprium. Et hoc eſt quod Ioan. 1. ca. dicitur, Quod factum eſt, in ipſo uita erat. Illud quoq; quod ita apud Ieremiam 24. cap. ſcribitur, ושמתי עיני עליהם לטובה Hoc

eſt, Et ponam oculos meos ſuper eos ad bonum. Sic idem Ionathas Chaldaicè tranſtulit, ואישוי מימרי עליהון לטבתא Id eſt, Et ponam uerbum meum ſuper eos ad bonum. Illud etiam quod econuerſo contra eos apud Amos Dominus ait, 9. cap. ושמתי עיני עליהם לרעה ולא לטובה Hoc eſt, Et oculos meos ſuper eos ad malum, & non ad bonum. Ita Ionathas ipſe Chaldaicè expoſuit, ואישוי מימרי עליהון לבישא ולא לטבא Id eſt, Et ponam uerbum meum ſuper eos ad malum, & non ad bonũ.

Verbum Dei quoties dicitur. Ad inſinuandã quoq; huius uerbi cum Deo cõſubſtantialitatẽ, ipſum Dei uerbũ in ſacris literis quandoq; facies Dei, quãdoq; os Dei, quandoq; manus Dei appellatur. Et facies quidem Dei apud Ieremiã quinto capite nuncupatur: cum dicitur, אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו Id eſt, Si à facie mea non formidabitis, qui poſui arenam terminum mari, præceptum æternum, quod non præteribit. Quod ipſe Ionathas ita Chaldaicè traduxit, Si coram uerbo meo non formidabitis, qui poſui arenam terminum mari. Quod autem os Dei dicatur: ex eo habetur, quod Eſaias 48. capite, uoce Dei protulit, dicens, הראשנות מאז הגדתי ומפי יצאו Id eſt, Priora ex tunc annunciaui, & de ore meo exierunt. Quod ſic Ionathas in Chaldæum uertit, קדמיתא מבכין חויתי ומימרי נפקא Hoc eſt, antiqua ex tunc annunciaui, & ex uerbo meo prodierunt. Huic ſimile eſt, quod Ieremiæ decimoquinto, ſic legitur, לכן כה אמר יהוה אם תשוב ואשיבך לפני תעמד ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה Id eſt, Propter hoc ſic ait Deus, Si conuerteris conuertam te, uel requieſcere te faciam, faciei meæ aſtabis, uel coram me aſtabis. Et ſi eduxeris, uel extraxeris precioſum à uili, ſicut os meum eris. Id quoque ſic idem Ionathas Chaldaicè tranſtulit, בכין כדנן אמר יהוה אם תתוב ואתיבינך קדמי תשמש ואם תתיב רשיעיא למהוי צדיקיא רעות מימרי תקיים Hoc eſt, Propter hoc ſic ait Deus, Si conuerteris conuertam te, coram me miniſtrabis. Et ſi conuertes impios, ut fiãt iuſti, beneplacitum uerbi mei complebis. Vbi quod propheta precioſum & uile poſuit: hic iuſtos & impios expoſuit. Et quod ille os Dei dixit, iſte uerbum eius tranſtulit. Quod demum uerbum Dei manus Dei dicatur, ex eo potiſſimum patet quod apud Eſaiam quadrageſimo octauo capite, ſic legitur, אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים Id eſt, Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea palmo menſurauit cœlos. Hoc enim Ionathas ita in Targum exponit, אנא במימרי שכלילית ארעא ובגבורתי תלית שמיא Id eſt, Verbo quoq; meo fundaui terram, & in uirtute mea uel fortitudine mea menſuraui cœlos. Rurſus quod apud eundem prophetam quadrageſimo quinto capite, ſic dicitur, אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי. i. Ego feci terrã, & Adam ſuper eam creaui. Manus meæ extẽderũt cœlos, & omni exercitui eorũ pręcepi. Idẽ interpres ita Chaldaicè expoſuit, אנא במימרי עבדית ארעא ואנשא עלה בריתי אנא בגבורתי

תלית

תלית שמיא וכל חילותון שבלילית Id eſt, Ego uerbo meo, uel per uerbum meum feci terrã, & homines ſuper eam creaui. Ego in fortitudine mea extendi cœlos, & omnes uirtutes eorum confirmaui. Ex his omnibus quæ nunc dicta ſunt, manifeſtè liquet, uerbũ Dei quod idem eſt quod ſapientia Dei, qua mundum è nihilo creauit, atque perfecit, eiuſdem prorſus ſubſtantiæ cum ipſo Deo eſſe. CAP. Recentiores Iudæorum ſuper illud Prouer. 8. cap. Dominus poſſedit me principium uiæ ſuæ. Quod tu de ſapientia Dei increata, quæ eſt uerbũ, per quod Deus omnia fecit, expoſuiſti, aſſerunt ſapientiã hanc Moſaicam eſſe legem. Aiuntq́ ipſam ſic ibidem de ſe dicere. Ego diligentes me diligo. Cum hoc igitur omnino contra catholicam ueritatem ſit atq; hæreticum, illud per authenticas eorum ſcripturas te refellere oportet. GAL. Id profectò tantæ abſurditatis eſt, ut confutatione non egeat. Si enim lex Moſis nec dilectionis nec odij capax eſt, niſi uelut cætera huiuſmodi inanimata, quæ in membranis ſcribuntur, quomodo dicere poſſunt, quòd ipſa de ſe dicat, Ego diligentes me diligo? Diligere enim rationalis naturæ proprium eſt. Si præterea lex ipſa Moſis in tempore illo eſſe cœpit, quo ſibi principium eſſendi in mõte Sinai ſumpſit, quónam pacto ante rerum omnium initium cum Deo eſſe potuit? ut de ſe dicere poſſet, Deus poſſedit me principium uiæ ſuæ, antequam quicquam faceret, cum reliquis, quæ ſequũtur. Item ipſi dicunt hoc in loco, quòd uerbum hoc קנן Kanan æquiuocum ſit, & quandoq; emere, quãdoq; poſſidere ſignificet. Et poſſidere quidem ibi illud ſignificare dicunt, Vbi Melchiſedec Abraham benedicens dixit Gene. 14. ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ Id eſt, Benedictus Abram Deo altiſſimo poſſeſſori cœli & terræ. Hic autem uerbum ipſum קנן kanan aiunt idem eſſe quod emere. Quare ab eis quærendum eſt, Si Deus cœlum & terram atq; legem ipſam emit, quis fuit harum rerum uenditor, neminem certe aſſignare poſſunt. Quare turpe eſt, hæc uel ſomniare, nedum dicere. Deſinant ergo talia uel cogitare, & iuxta priſcas Doctorum ſuorum traditiones, credant: Selomonem hoc in loco non de lege Moſaica, ſed de ipſa Dei ſapientia, per quam Deus mundum fabricauit, meminiſſe: legant iam quod in libro Sanhedrin in cap. quod דיני ממונות Dine mamonoth, id eſt iudicia diuitiarum, ſcribitur: ſuper illud Prou. 9. cap. חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה ! טבחה טבחה מזכה יינה ! את ערכה שלחנה ! שלחה נערותיה יה הקרא על גפי מרומי קרת ! Hoc eſt, Sapiẽtia ædificauit domũ ſuam, dolabit colũnas eius ſeptẽ, immolauit uictimã ſuã, miſit puellas ſuas, ut uocarẽt de faſtigijs ciuitatis. Ibi enim ſic iſta exponunt, Sapiẽtia ędificauit domũ ſuã. Hæc eſt מדתו Middatho. i. proprietas ipſius Dei ſancti & benedicti, qui uniuerſum mundũ in ſapiẽtia, uel per ſapiẽtiã creauit. Sicut dictũ eſt Pſal. 103. Quã multiplicata ſunt opera tua Deus, omnia in ſapiẽtia feciſti. Dolauit co-

Hæretice Iudæorum uniorum expoſitio.

lumnas eius ſeptem,id eſt ſeptem dies בראשית Bereſcith,hoc eſt creationis libri Gen.Immolauit uictimam ſuam,uel coxit uictimam ſuam, uel decoctionem ſuam.Per hoc intelliguntur maria,flumina,& omnia mundi neceſſaria. Miſit puellas ſuas,ut uocarent.Hi ſunt Adam primus & Heua.Hæc omnia traditio.Ex quibus euidentiſſime patet, ſapientiam quæ domum ſuam,id eſt mundum conſtruxit,eſſe unam de tribus מדות Middoth,id eſt proprietatibus Dei ſancti & benedicti, per quas aiunt (ut ſuprà oſtendimus) mundum conditum fuiſſe, quamuis ipſi longe largius quàm nos, proprietatem ſumant. Hanc autem Dei proprietatem, ſapientiam ſcilicet, per quam Deus mundum creauit,idem omnino eſſe, quod uerbum Dei eſt: nos iam probauimus.

Quod Deus ſit uerbum, & uerbum Dei ſit ipſe Deus. *Caput* IIII.

CAPNIO.

ET ſi in præmiſſis uerbum Dei eiuſdem cum Deo eſſe ſubſtantiæ,ſatis abunde probaueris.Ex quo & Deum uerbum eſſe, & uerbum Dei ipſum eſſe Deum neceſſario ſequitur, Vt tamen magis iuniorum Iudæorum ceruix duriſſima contundatur. Velis obſecro Deum eſſe uerbum,& uerbum Dei eſſe Deum,apertius nunc oſtendere. GAL. Quod quidem Deus uerbum ſit,ex eo potiſſimũ patet,quòd ubi Eſaias 45.capite,ait ישראל נושע יהוה תשועת עולמים Id eſt,Iſrael ſaluatus erit in Deo (tetragrammaton) ſaluatione ſeculorum,uel ſempiterna.Sic Targum Ionathæ dicit ישראל אתפריק במימרי דיי פורקן עלמיא Iſrael ſaluatus erit in uerbo,uel per uerbum Dei, ſaluatione ſempiterna. Vbi ergo Eſaias dixit,In Deo (tetragrammaton) quod nomen nulli niſi Deo attribuitur, ibi Chaldaicus interpres in uerbo Dei trãſtulit.Per quod Deum eſſe uerbũ, palàm oſtendit.Item ubi apud Hoſ.1.ca.dicitur ואת בית יהודה ארחם והושעתים ביהוה אלהיהם Id eſt,Et domus Iuda miſerebor,& ſaluabo eos in Domino Deo ſuo, Sic idem interpres in Chaldæum uertit, ועל בית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיי אלההון Hoc eſt,Et ſuper domum Iuda miſerebor,& ſaluabo eos in uerbo Domini Dei eorum. Illud etiam quod Eſaias 8.cap. dicit, ויוסף יהוה דבר אלי עוד Id eſt, Et addidit Deus (tetragrammaton) loqui ad me adhuc. Ita Ionathas ipſe Chaldaicè traduxit, ואוסיף מימרי דיי למלל לי עוד Hoc eſt,Et adiecit uerbum Dei loqui ad me adhuc.Itẽ quod idem propheta 41.ca.dixit, אל תירא כי עמך אני Id eſt,Ne timeas,quia tecum ego. Sic ille tranſtulit, Ne timeas,quia in auxilium tuum uerbum meum. Item quod ibidem dicitur, אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתיך נאם יהוה וגאלך קדוש ישראל Hoc eſt,

Hoc eſt, Ne timeas uermis, uel tinea Iacob, homines Iſrael, uel qui eſtis ex Iſrael. Ego auxiliatus ſum tui, ait Deus, & redemptor tuus ſanctus Iſrael. Ita ille Chaldaicè expoſuit, Ne timeas tribus domus Iacob, ſemen domus Iſrael, uerbum meum in auxilio ueſtro, Dixit Deus & redemptor ueſter ſanctus Iſrael. Illud præterea eiuſdem prophetæ 44. cap. Sic ait Dominus redemptor tuus ex utero, ego Dominus faciens omnia, extendo cœlos לבדי leuaddi, id eſt per me ſolum firmans terram מאתי meitti, id eſt per eum qui eſt apud me. Sic ille in Targum explanat. Sic ait Dominus qui redemit te, & qui formauit te ex uiſceribus. Ego Dominus autor omnium, extendi cœlos uerbo meo, uel per uerbum meum. Fundaui terram in uirtute uel fortitudine mea. Quod ualde dicto illi Euangeliſtæ conſonat: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum nihil. Illud quoque Hoſeæ nono capite, dictum, Reprobabit uel abijciet eos Deus meus, quia non audierunt eum, & erunt uagi in gentibus. Sic Ionathas in Targum exponit: Abijciet eos Deus meus, quia non receperunt uerbum eius, & erunt uagi in gentibus. Cum igitur in omnibus his, ac alijs permultis, in quibus prophetæ dominum uel Deum (tetragrammaton) poſuerunt, Rabbi Ionathas prædictus uir apud eos, maximæ autoritatis, uerbum Dei Chaldaicè tranſtulerit, ac expoſuerit. Conſequens planè eſt, Deum ipſum uerbum eſſe, ac uerbum Dei Deum. Quod erat probandum.

Quod Meſsias ſit uerbum Dei, quod Deus miſſurus erat, ut ſanaret uniuerſum humanum genus. *Caput* V.

CAPNIO.

NVnc reliquum eſt, ut ad pleniorem huiuſce rei notitiam, Meſſiam eſſe uerbum Dei, oſtendas, quod Deus ad ſanandum uniuerſum miſſurus erat. GAL. Meſſiam uerbum Dei eſſe, ex eo maxime patet, quod ubi Dauid Pſalmo centeſimo decimo, Meſſiam Dominum ſuum uocat, dicens, נאם יהוה לאדני שב לימיני Hoc eſt, Dixit Deus domino meo, ſed ad dexteram meam. Ibi Rabbi Ionathas in translatione Chaldaica, ſic ait, אמר יהוה למימריה תב לימיני Id eſt, Dixit Deus uerbo ſuo, ſede ad dexteram meam. Quidam mihi hoc loco obijciunt, dicentes non ſic haberi in trãslatione Chaldæa, quam etiam negant eſſe Ionathæ. Quibus ego reſpondeo. Verũ quidem eſſe, in trãslatione Chaldaica quam ipſi uiderunt, non ita haberi, & eam non eſſe Ionathæ, eſt enim (ut pleriſq; placet) Rabbi Ioſeph cæci, ſiue (ut alij uolunt) Rabbi Akilas. Quæ ita hic ha-

hic habet, אמר יהוה במימריה למיתן לירבנותא חלף דיתיבית לאולפן אוריתא ימיני אוריך Hoc eſt, Dixit Deus in uerbo ſuo, ut daret mihi dominationem, eo quòd ſederim ad diſcendam legem, dextera mea expecta. Translatio autem Ionathæ, quam nondum ipſi uiderunt, ita prorſus habet, ut ipſe retuli. Quod בספר קבוצים beſepher kibucim, id eſt in libro collectionum, ſententiarum ſcilicet ſapientum manifeſtè patet, eo in loco ubi ad probandum, quòd Meſſias ſit ille, quem dixit Dauid Dominum ſuum ad dexteram Dei ſeſſurum, ſic dicitur זה יתבאר מאותה שאמרו במדרש תלים ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני: אמר רבי יודן בשם ר׳ חמא לעתיד לבא הקב״ה מושיב מלך המשיח לימינו שנ׳ נאם יהוה לאדני שב לימיני ותרגום יונתן בן עוזיאל אמר יהוה למימריה Id eſt, Hoc patet ex eo, quod dixerunt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. Et dabis mihi ſcutum ſaluationem tuam, & dextera tua confortabit, uel fulciet me, Dixit Rabbi Iordan, in nomine Rabbi Hama. In tempore futuro Deus ſanctus & benedictus ſedere faciet Regem Meſſiam ad dexteram ſuam. Sicut dictum eſt Pſal. 110. Dixit Deus Domino meo ſede ad dexteram meam. Quod targum, id eſt Chaldaica translatio Ionathan ben Vziel ſic exponit. Dixit Deus uerbo ſuo, ſede ad dexterã meam. Hactenus traditio. Idem quoq; confirmatur in eadem Midras tillim ſuper illud Pſal. 2. אספרה אל חק יהוה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך Id eſt, Narrabo præceptum, uel ſcripturam. Deus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sic enim ibi dicitur, מסופרים הם בחוקה של תורה ובחוקה של נביאים ובתובים בחוקה של תורה בני בכורי ישראל בחוקה של נביאים הנה ישכיל עבדי ירום בכתובים נאם יהוה לאדני Id eſt, Narrata ſunt myſteria eius, ſcilicet Regis Meſſiæ in ſcriptura legis, prophetarum, & agiographorum. In ſcriptura legis, Exod. 4. Filius meus primogenitus Iſrael. In ſcriptura prophetarum, Eſaiæ 52. Ecce intelligit ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur. In ſcriptura agiographorum, Pſal. 110. Dixit Deus Domino meo, ſede ad dextram meam. Ex quibus quidem traditionibus palàm oſtenditur, eum abſq; dubio Meſſiam eſſe, quem prædixit Dauid ad dexteram Dei ſeſſurum. Ex quo per Ionathæ Targum manifeſtè concluditur, Meſſiam eſſe uerbum Dei. Quare neque mirum eſt, ſi Dauid Meſſiam ipſum Dominũ ſuum nuncupauit. CAP. Nunc igitur Deum hoc uerbum ſuum ad ſanandum uniuerſum orbem miſſurum fuiſſe, reliquum eſt probare. GAL. Id ex eo potiſſimum uideri poteſt, quod in commentarijs Rabbi Ishac arama in librum Geneſeos in expoſitione capitis quadrageſimis ſeptimis, uel circa, ubi agitur de loco qui datus eſt Iacob, in quo cõmode habitare poſſet, hoc modo legitur, ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם רבי שמואל הלוי אמר דבר יהוה הוא שלוחו דכתיב הלא כה דברי כאש נאם יהוה וזה הוא שאמר יבא דברך ובברכתך בשיבא דבר אלהים אשר הוא שלוחו אברהם אמר ר׳ שאול ובי לא באו הנביאים והרגנום ושפכנו דמם איך נקבל עתה

שהם מדברו או במה נאמין אמור לית שירפאם וימלט משחיתותם ועם המופתים
נאמינהו ונכבדהו אמור לית למה לא אמור ישלח דברו וירפיאנו אלא וירפאם
בעבור כי נראה לי כי היה מדבר פרטי ענה לו אמת דברת כי הדבור בא לכלם
אבל לא קבלוהו כי אם תפרטים אשר היו היותר נסי שכל מן הכללות דייגים עברי
הים וזה הוא שאמר יורדי הים באניות עושה מלאכה במים רבים המה ראו מעשה
יהוה אותם שמן הראוי לא היו בכח לסבל שום דבר שכלי מצד גסותם קבלו אמיתות
הנבואה והמראה מצד שאיננו לדברו וזה הוא שאמר והאמין ביי ויחשבהו לו צדקה

Hoc eſt, Mittet uerbum ſuum & ſanabit eos, & eripiet eos de plagis eorum. Rabbi Semuel Leuita ait, Verbum Dei eſt nuncius eius. De quo ſcriptum eſt, Profectò tale eſt uerbum meum, qualis eſt ignis, dixit Deus. Et hoc eſt quod dictum eſt. Veniet uerbum tuum, & honorificabimus te. Vtique cum uenerit uerbum Dei, quod eſt nuncius eius, tunc honorabimus eum. Dixit Rabbi Saul, Nónne uenerunt prophetæ, & occidimus illos, fudimusq́ ſanguinem eorum? quomodo ergo nunc recipiemus uerbum eius? aut quamobrem credemus ei? Reſpondit ei Rabbi Semuel: Quoniam ſanabit eos, & eripiet eos à plagis eorum, propter hæc inquam ſigna credemus ei, & honori eum habebimus. Dixit tunc illi: Quare (precor) non dixit, Mittet uerbum ſuum & ſanabit nos: ſed dixit, & ſanabit eos? Reſpondit: Hoc ideo eſt (ut ego ſentio) quoniam loquebatur de parte, deq́ aliquibus duntaxat, non autem de omnibus, quod ſignatur ſcilicet ſecundum proprietatem Hebræi ſermonis, in dictione Eos, Dixit illi. Verum certè dicis. Nam uerbum eius uenit ſanare omnes in uniuerſum, non tantum aliquos, & in parte. Verum non fuit receptum niſi ab aliquibus particularibus, qui cenſebantur inter omnes craſſioris ingenij, uiri piſcatores, exercentesq́ ſe in mari. Et hoc eſt quod dictum eſt, Conſcendentes in mare nauibus, facientes opera in aquis magnis, ipſi uiderunt opus Dei. Illi profectò, ſi rectè conſideres, non uidebantur apti poſſe admittere quicquam intellectiuum, ſiue quod ad intellectum pertinet, ob ruditatem ſenſus eorum. Illi inquam receperunt ueritatem prophetiæ & uiſionis, quoniam crediderūt uerbo eius. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt, Credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſticiam. Ex quibus patet, Deum miſſurum fuiſſe uerbum ſuum, id eſt filium ſuum uerum Meſſiam, ut ſanaret uniuerſum genus humanum. Neque tamen omnes ſanandos fuiſſe, ſed eos tantummodo, qui eum recepturi, ac ei credituri eſſent, & præcipue uiri idiotæ & piſcatores, ut fuerunt apoſtoli.

Ex quo aperte concluditur, Ieſum Dominum noſtrum uerum fuiſſe uerbum Dei, uerumq́ Meſſiam à patre æterno pro hominum ſalute miſſum.

Quod

Quod Ieſus Nazarenus Meßias uerus, ſit uerbum Dei, à patre æterno pro hominum ſalute miſſum.
Caput VI.

CAPNIO,

COncluſionem hanc uelim probares, Dominum ſcilicet noſtrum Ieſum Nazarenum uerum fuiſſe uerbum Dei, & conſequenter uerum Meſſiam, à patre æterno in mundum pro hominum ſalute miſſum. GAL. Vt hoc in loco nihil ipſe dicam, Libertatis (ſic enim eſt uiro nomẽ) Comineti Hiſpani, nuper à Iudaiſmo ad fidem conuerſi, uiri utiq; non ſolum diuinarum literarum apprime docti, uerum etiam quatuordecim linguarũ periti, uerba audi. Is enim exponens illud Pſal. centeſimi quadrageſimiſeptimi, ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים Id eſt, Mittet uerbum ſuum, & ~~ſanabit~~ eos, ſedebit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Sic ait, ישלח דברו וימסם היה לו לומר ידבר דברו ולא ישלח דברו כי בדבור הוא יותר נאות אמירה משליחות כמו שנאמר ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור ולא אמר וישלח אלהים דברו לעשות אור לברוא את האור לפי שאינו נופל לשון שליחות בלתי שליח כמו שאמר הנני שולח לכם את אליהו הנביא רוצה לומר כי האלהים היה שולח הנביאים להגיד דברו ולהראות נפלאותיו ואנחנו רואין זה גם בן מנחש הנחשת שציוה האלהים לעשותו על יד משה נביאו כדי לרפאות את ישראל בהביטם אליו כי מן הראוי היה יותר ראוי באותם הזמנים שירפאם בדבור לבד כדי שיראו העם נפלאותיו ויאמינו בו ולא עם אותו הנחש אשר היה משים חשש בלב העם היותו מעשה כישוף הנקראת היום מגיציי האמת שאם היה מרפאם בדבור לבד היה מסיר כל החששים מלבם אבל מה שנראה לי מזה הפסוק כי דוד נבא ביאת ישוע משיח צדקנו באמרו דברו כי האמת הוא שיהיה דברו ומגיד דבריו וכמו שהדיבור אינו דבר נפרד מעצמותו כך הוא אינו נפרד מהאל וזה הוא שאמר יבא דברו ובכבודו כי היה לו לומר יבא דברו ובכבודו אלא שמראה היותו הוא יתעלה ודבורו דבר אחד כי מכברים הדיבור מכברים אותו ומכברים אותו מכברים הדיבור והם בלתי נפרדים בעצמותם וזה הוא הדבור אשר נתנבא לבא לרפאות חולים ולהחיות מתים בדיבורו והיה עצמו הדיבור כמו שנראה בישוע משיח צדקנו שרפא כמה וכמה חולים והחיה את אלעזר ארבעה ימים אחרי מותו ואלו הדברים אינם נאותים כי אם לאל וסמוך לזה ישב רוחו יזלו מים ונראה שאין קישור ופאת הענינים עם נילת המים בלל אבל הבין איך ניבא דוד האמיתית באמרו ישב ולא אמר ישיב שרוצה לומר שהאל יושיב את רוחו הקודש אצלו ולימינו אחר זה יזלו מים רוצה לומר שישאבו המים הקדושים כדי להושיע את עמו והם כבת ישועתינו כמו שנאמר ושאבתם מים בששון ממעייני הישועה אשר באמצעותם האל נדבק בנו כמו שאמר כי תעבור במים אתך אני ולא אמר בימים אלא במים שרוצה לומר מים הקדושים : Hoc eſt, Mittet uerbum ſuum, & ~~ſanabit eos~~. Videtur dicendum fuiſſe. Loquetur uerbũ ſuum, non autem Mittet uerbum ſuum. Verbo ſiquidem magis conuenit pronunciari & proferri, quàm mitti, quod uideť eſſe nuncij. Et huic rei cõgruit ſcriptura, quę dicit:

Dixit

Dixit Deus,Sit lux: & fuit lux.Non autem dixit,Miſit Deus uerbum ſuum ad creandam lucem: quoniam miſſio ſine miſſo impleri non poteſt.Quapropter dictum eſt,Ecce mitto ad uos Eliam prophetam: innuens Deum mittere prophetas ad annunciandum uerbum ſuum,& ad manifeſtandum mirabilia ſua.Propterea auget dubium æneus ſerpens,quem præcepit Deus fieri per manum Moſis prophetæ ſui,quo ſanaretur populus Iſrael,cū proſpexiſſent in eum. Rationabilius enim apparet,& conuenientius,præcipue illis temporibus,debuiſſe Deum uerbo curare populum,quàm ſerpentis aſpectu,quæ res inducere poterat in ſuſpicionem incantationis & magicæ.Et nihilominus tunc nō ſanauit uerbo.Quomodo igitur quadrat, quod dicit propheta, Mittet uerbum ſuum,& ſanabit eos?Sed ſoluitur.Nam quantum ipſe ſentio:Dauid hoc loco uaticinatus eſt aduentum Ieſu Meſſiæ iuſti noſtri. Qui rectè dictus eſt Verbum eius.Sed ueritas eſt: Ieſum eſſe uerbum Dei,eſſeq́; nuncium uerborum Dei.Et ſicut Dei uerbum non eſt quid diſtinctum ab eſſentia Dei,ſic & Meſſias non eſt penitus diſtinctus à diuina ſubſtātia.Et hoc eſt quod ſcriptum eſt,Veniet uerbum tuum, & honorificabimus te.Quod ſi eſſet ab eo penitus diuiſum, dixiſſet. Et honorificabimus illud.Quibus uerbis aperte monſtratur,unum & idem eſſe Deum,& uerbum Dei,quando pro eodem habetur: honorare & Deum,& uerbum Dei: utpote nequaquam in eſſentia diſtinctos.Et hoc eſt uerbum,de quo prophetatum fuit,quòd uenturum eſſet,ad curādum infirmos,& ad ſuſcitandum mortuos uerbo.Et hæc quidem omnia operaturū erat uerbo.Cum nihilominus ipſum etiam uerbum.Quæ omnia completa ſunt in Ieſu Meſſia iuſto noſtro: cuius opera,penè innumerabiles infirmi curati ſunt:& Lazarus à mortuis ſuſcitatus,etiam poſt quartum diem mortis ſuæ.Et hæc ſoli Deo conueniunt.Congruit noſtræ expoſitioni,quod immediate ſequitur: Sedebit ſpiritus eius,& fluent aquæ.Et ſi enim nullam uideantur habere conuenientiam,ſanare infirmos ſcilicet, & fluere aquas: eſt tamen uerißimus prophetę ſenſus.Qui etiam non abſq; myſterio dixit,Sedebit ſpiritus eius:& non dixit, Reuertetur ſpiritus eius. demōſtrans quòd Deus ſedere facere deberet ſpiritum ſanctum ſuum apud ſe.& ſubintulit,Et fluent aquæ:ſignificans,quòd remanſuræ erant aquæ ſanctæ ad ſaluandū populū ſuū.Quæ quidē aquæ,ſunt cauſæ ſalutis noſtræ.Quē admodum ſcriptum eſt,Haurietis aquas de fonte ſalutis. Interuentu enim aquarum ſanctarum,Deus nobiſcū coniungitur.Sicut ſcriptum eſt,Cum tranſieris per aquas illas,ego tecum ſum.Et non dixit, per aquas tantum,ſed per aquas illas.Demonſtrans ſe locutum non de quibuſcunq; aquis,ſed de aquis ſanctis,quæ ſunt aquæ baptiſmatis. Hæc omnia Doctor prædictus,Hebręorū doctiſſimus,nuper ad ueritatem Chriſtianę fidei cōuerſus.Quibus optime probat,Ieſum Nazarenum

Dominum noſtrum, fuiſſe uerum Dei uerbum, & ex conſequenti uerum Meſſiam, à patre æterno pro hominum ſalute miſſum. Quod certe probandum erat.

Quod Meſsias ſit filius Dei, necnon de dictione בר *bar: & quid Primogenitus ſit, ſecundum ipſos Hebræos.* Caput VI.

CAPNIO.

Qvanquam ex his quæ dixiſti, Meſſiam filium Dei eſſe conſequens eſt. Nam ſi Meſſias ipſe uerbum Dei eſt, eundem procuIdubio & filium Dei eſſe, neceſſe eſt. Vt tamen Iudæorum noſtri ſeculi perfidia magis magisq; armis ſuis deuincatur, Meſſiam ipſum Dei filium eſſe, expreſſius per eorum ſcripturas demonſtrare debes. GAL. Primum aduerſus eos Pſalmus ille qui incipit, Quare fremuerunt gentes, obÿciatur. Qui à priſcis Iudæorum de Meſſia exponitur, Rabbi Selomone atteſtante, qui ſic de illo ait: Magiſtri noſtri hunc Pſalmum de Meſſia expoſuerunt. In calce itaq; eiuſdem Pſal. ita legit, נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו. אשרי כל חוסי בו Hoc eſt, Oſculamini filium, ne iraſcatur, & perdatis uiam. Quoniam exardeſcet quaſi modicum ira eius, beati omnes ſperantes in eo. Ad hoc igitur oſculum filÿ Dei ſuſcipiendum, Iudices terræ Dauid monebat. Vt à Rabbi Abraham Auen Azra oſtenditur. Qui hoc exponens, ita ait: נשקו בר Naſſecu bar, id eſt oſculamini filium. Ecce ſeruite Domino, contra id quod ſuprà dixerat, ſcilicet aduerſus Meſſiam eius. Expoſitio uerò huius dictionis בר Bar, talis eſt, qualis eius quæ eſt in prouerbÿs, trigeſimoprimo capite. Cum dicitur מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי Id eſt, Quid fili mi? quid fili uteri mei, quid fili uotorum meorum? Et ſic ſcriptum eſt in hoc eodem Pſal. בני אתה id eſt, filius meus es tu. Hæc idem Rabbi Abraham. In Midras quoq; tillim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper eiſdem uerbis ſic dicitur, נשקו בר הוא מה דכתיב· חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו· אמר רב משל למלך שכעס על בני המדינה והלכו בני המדינה ופייסו את בן המלך שיפייס את המלך והלך את הבן ופייס את אביו כיון שנתפייס לבנו הלכו בני המדינה לומר הימנון למלך אמר להם לי אתם הימנון לבנו ואמרו הולבני שאלמלא הוא כבר אבדתי את המדינה הוי נשקו בר Id eſt, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 85. Miſericordia & ueritas inuicem obuiauerunt, iuſticia & pax oſculatæ ſunt. Dixit Rabbi, Simile eſt hoc Regi, qui filÿs ciuitatis iratus eſt. Iuerunt ergo filÿ ciuitatis, & ſupplicauerunt filio Regis, ut Regem placaret. Iuit filius & placuit patrem ſuum. Quúmque Rex per filium placatus fuiſſet, iuerunt filÿ ciuitatis ad agendas gratias Regi. Rex autem dixit eis: Mihi uos

gratias

gratias agitis? Ite & filio meo gratias agite. Nam niſi ipſe fuiſſet, iam ci-
uitatem deſtruxiſſem. Et hoc eſt, quod dictum eſt, Oſculamini filium.
Huc uſque traditio. HOG. Æditio noſtra, Apprehendite diſciplinam:
hic habet. GAL. Autor noſtræ æditionis æquiuocatione uocabulo-
rum deceptus, multa longe aliter tranſtulit, quàm ueritas Hebraica ha
beat. Licet enim hęc dictio בר Bar quandoque filium, quandoque di-
ſciplinam ſiue doctrinam, quandoque frumentum, quandoque purum
ſiue mundum, quandoque electum ſignificet. Vt diuus quoque Hie-
ronymus ſentire uidetur, dum in apologetico contra Rufinum Pam-
machio ſic ſcribit: Bar apud Hebręos diuerſa ſignificat. Dicitur enim
Bar filius, ut illud, Bar iona, id eſt filius columbę, & Barptholomęus,
id eſt filius Ptholomęi, & Barnabas, id eſt filius prophetæ, & Barchi-
næus, & Barchiſęus, & Barrabas. Triticum quoque & ſpinarum faſci-
culus, & electus, ac purus. Hæc idem Hieronymus. Hoc tamen loco
Bar, non accipitur niſi pro filio, ut Rabbi Abraham prędictus in huius
textus expoſitione accipit. Et licet Chaldæus interpres quem nunc Iu-
dæi frequentius præ manibus habent, ſiue ſit Rabbi Ioſeph cæcus, ut
aliquibus placet, ſiue Rabbi Akilas, ut quidam alij uolunt, bar hoc lo-
co pro doctrina acceperit, dicens, קבילו אולפנא Hoc eſt, Recipite
doctrinam. Rectius tamen atque conuenientius pro filio (ut diximus)
hic accipitur. Sic enim & fidei noſtræ (ut uiſum eſt) magis fauet, & ue-
terum expoſitioni (ut in traditionibus ſupradictis patuit) magis con-
uenit, ac ueritati literæ magis congruit. Quod nanque ſequitur, Ne ira-
ſcatur: cum cæteris, non poteſt niſi ſoli Dei filio conuenire. Ex quo e-
tiam patet, neque eorum interpretationem ueram eſſe, qui ut uerita-
tem effugiant, Meſſiæ'que diuinitatem negent: hæc eadem uerba,
נשקו בר naſſecu bar, adorate pure, interpretantur. Oſculum autem
iſtud, quo antiquorum eccleſia oſculando Dei filium, & ipſa ab eo o-
ſculari poſcebat, non erat niſi eruditio atque doctrina ex proprio ore
Dei proferenda, qui eis per manum Moſis legem dederat. Quamob-
rem (ut ueteres Talmudiſtæ expoſuerunt) illud Cantici canticorum
primo capite, dicebat, ישקני מנשיקות פיהו Id eſt, Oſculetur me
oſculo oris ſui. Hoc eſt, Oſculetur me Meſſias filius Dei oſculo oris
ſui: id eſt, ipſe ore proprio inſtruat & erudiat me, atque oris mei ta-
ctum, cum eum de uia ſalutis interrogauero, non contemnat. Non
iam Moſem mittat, qui linguam impeditam habebat. Non Eſaiam,
qui ſe labijs pollutum aiebat. Non Ieremiam, qui ſe loqui neſcire di-
cebat, eo quòd puer eſſet. Sed ipſe Dei filius qui patris ſapientia, &
uirtus eſt, ueniat: & ore ſuo me doceat. Per illud quoque probatur Meſ-
ſiam eſſe Dei filium, quod Deus ipſe ſic de eo in Pſalmo 89. ait: הוא
יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי את אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ׃
Id eſt, Ipſe uocabit me, pater meus tu, Deus meus & fortitudo ſalutis

terra & plenitudo eius. Hucuſq; traditio. Vbi inter cætera, ualde conſentaneum noſtræ fidei eſt id quod de ipſo nomine dicitur, quòd ſcilicet cum Deo in mundi creatione fuerit. Ipſum enim nomen Dei una de proprietatibus Dei eſt, cum qua Deus ipſe mundum creauit. Neq; enim aliud eſt nomen hoc, quàm Dei filius ſiue uerbum, quo, uel per quod Deus ipſe mundum è nihilo condidit. Quod in Chaldaica Rabbi Ionathæ traductione clarius exprimitur. Sic enim ipſe eadem Eſaiæ uerba Chaldaicè expoſuit, אנא יהוה עביד כולא תלית שמיא במימרי שכלילית ארעא בגבורתי Hoc eſt, Ego Deus faciens omnia, extendi cœlos uerbo meo, fundaui terram in fortitudine mea. Quod autem nomen Dei dicatur eſſe Meſſias, in Midras tillim limpidiſſime oſtēditur, cum ſuper illud Pſal. 18. מגדיל ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד Id eſt, Magnificans ſaluationes Regis ſui, & faciens miſericordiā Meſſiæ ſuo Dauidi. Ita dicitur, כתוב אחד אומר מגדל ואחר אומר מגדול ומהו מגדול שנעשה להם מלך המשיח כמגדול שנאמר מגדול ישועות וכתיב מגדול עז שם יהוה בו ירוץ צדיק ונשגב Hoc eſt, Vna ſcriptura dicit Pſal. 18. מגדיל magdil, id eſt magnificās. Et alia ſcriptura ait, 2. Reg. 22. מגדול Migdol, id eſt turris uel caſtrum. Et quod caſtrum, aut quæ turris facta eſt eis? Rex Meſſias, qui tanquam turris, uel caſtrum ſaluationum erit: Sicut dictum eſt Prouer. 18. Turris uel caſtrum fortitudinis nomen Dei (tetragrammaton) ad ipſum recurrit iuſtus, & ſubleuatur. Hactenus traditio. Ex qua ſatis aperte colligitur, nomen Dei eſſe Meſſiam. Quod in commentarijs in Geneſin Rabbi Moſis Hadarſan liquidius adhuc patet, ſuper illud cap. 41. Et dixit Pharao ad Ioſeph. Et abſque te non eleuabit uir, uel aliquis manum ſuam. Vbi cum inducitur illud Sephoniæ, Ad inuocandum nomen Dei, cum cæteris: Sic dicitur. Non eſt autem nomen Dei (tetragrāmaton) hic dictum, niſi rex Meſſias. Sicut dictum eſt Eſaiæ 30. cap. Ecce nomen Dei (tetragrammaton) ueniens de longinquo. Et reliqua. Idem docet de patribus uel de Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum eſt, Ieremiæ 31 capite, A longe Deus (tetragrammaton) apparuit mihi. Hucuſque traditio. Ad hoc etiam facit quod in libro Sanhedrin in capite Helec, hoc modo legitur: Dixit Rabbi Iohanan, Si uideris generationem ſe modicam facientem, ac procedentem, expecta Meſſiam. Sicut dictum eſt Pſal. 17. Quia tu populum humilem ſaluabis, & oculos ſublimes deijcies, uel humiliabis. Dixit quoq; Rabbi Iohanan. Si uideris generationem, ſuper quam multæ tribulationes ſint uenietes, expecta Meſſiam, de quo dictum eſt Eſaiæ nono cap. Et timebunt ab occidente nomen Dei (tetragrammaton) & ab ortu ſolis honorem, uel gloriam eius. Quia ueniet ſicut fluuius tribulans. Deinde ſequitur, Et ueniet ad Syon גואל Goel, id eſt redemptor, & conuerſis ab iniquitate in Iacob, Dixit Dominus. Hæc omnia traditio. Cum igitur non ſit redemptor niſi Deus.

Et Meſſias ſit ille redemptor, ut in ſequentibus dicetur, ſatis (ut arbitror) affluenter & in hac, & in præcedētibus traditionibus probatum eſt, Meſſiam eſſe nomen Dei, nomenq́ Dei eſſe Deum, & conſequenter Meſſiam ipſum eſſe Deum.

Quod Meßias nomine Dei tetragrammaton uocandus erat. *Caput* IX.

CAPNIO.

Hic uellem probares, Meſſiam nomine Dei tetragrammaton, per quod ipſa diuina eſſentia deſignatur, uocandum fuiſſe. GAL. Ad hoc igitur probandum, primò Ieremiæ afferam uerba, ſic uigeſimotertio capite, dicentis. הנה ימים באים נאם יהוה והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ : בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח : וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו : Hoc eſt, Ecce dies uenient, dicit Deus. Et ſuſcitabo Dauidi germen iuſtum. Et regnabit Rex, & intellige, & faciet iudicium & iuſticiam in terra. In diebus eius ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit ad fiduciam. Et hoc eſt nomen eius, quod uocabunt eum. Deus (tetragrammaton) iuſtus noſter. Hanc prophetiam de Meſſia intelligi, Iudæi negare non poſſunt. Tum, quia priſci Talmudiſtę ipſam de Meſſia exponūt. Tum etiam propter Chaldaicam translationem, quæ patenter de Meſſia loquitur. In qua quidem prophetia non ſolum duplex Meſſiæ natura exprimitur, diuina & humana. Verum ipſum quoq́ Meſſiam nomine Dei tetragrammaton uocādum fuiſſe, aperte oſtenditur, cum dicitur, Et hoc eſt nomen eius, quo uocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iuſtus noſter. CAP. Iudæi noſtri temporis aiunt, Ieremiam hic non uocabunt, ut nos habemus, ſed uocabit, dixiſſe. Quare ſenſum horum uerborum hunc eſſe aſſerunt. Hoc eſt nomen eius, qui uocabit eum ſcilicet Meſſiam, Deus iuſtus noſter. GAL. Mentiuntur plane. Falſo punctando literam corrumpere nituntur. Nam de יִקְרְאוּ ycreu, quod uocabunt ſignificat, facere uolunt יִקְרָא yicra, quod idem eſt, quod uocabit. Sed eos manifeſte falſarios eſſe, per omnes pene priſcorum ſuorum ſcripturas euidentiſſime patet. Et primum per ſeptuaginta interpretes, qui hunc locum ita prorſus traduxerunt, ut æditio noſtra habet. Deinde per Targum Rabbi Ionathæ, qui ſic eadem uerba in Chaldæum uertit, הא יומין אתן אמר יהוה ואקים לדוד משיח דצדקא Id eſt, Ecce dies ueniēt, dicit Deus. Et ſtatuam Dauidi Meſſiam iuſtum. Et poſtea ſubdit וזה שמו אשר יקרא יהוה צדקנו Id eſt, Et hoc eſt nomen eius quod ipſi appellabunt eum, Deus (tetragrammaton) iuſtus noſter. Eorum quoque falſitatem non parum refellit idem propheta, cum rurſus, capite trigeſimo tertio ait: הנה ימים באים נאם יהוה והקימתי את

הדבר

הדבר הטוב אשר דברתי אל בית ישראל ועל בית יהודה בימים ההם ובעת ההיא
אצמיח לדוד צמח צדקה ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ בימים
ההם תושע יהודה ירושלם תשכן לבטח וזה אשר יקרא לה יהוה צדקנו
Hoc eſt, Ecce dies uenient, dicit Deus. Et ſtatuam uerbum bonum, quod locutus ſum ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda. In diebus illis, & in tempore illo geminare faciam Dauidi germen iuſticiæ. Et regnabit Rex, & intelliget, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit ad fiduciam. Et hic eſt qui uocabit eam Deus (tetragrammaton) iuſtus noſter. Quæ Rabbi Ionathas Vzielis filius ita Chaldaicè exponit, ביומיא האינון ובעידנא ההיא אקים לדוד משיח דצדקא Id eſt, In diebus illis & in tempore illo ſtatuam Dauidi Meſſiam iuſtum. Deinde ſubiungit, וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו Id eſt, Et hoc eſt nomen eius quod ipſi dicent ei, uel uocabunt eum, Deus (tetragrammaton) Iuſtus noſter. Cum ergo ipſa eadem uerba (ut per Targum oſtenſum eſt) de Meſſia dicta ſint, de ipſo quoque & illud intelligi oportet. Et hic eſt, qui uocabit eam Deus iuſtus noſter. CAP. Ad quid igitur refertur pronomen illud fœmininum לה id eſt eam, quod ibi interponitur. Sic enim dicitur, Et hic eſt qui uocabit eam, Deus iuſtus noſter. GAL. Ad illud in eiſdem uerbis precedens, ad domum ſcilicet Iuda & ad domum Iſrael, hoc eſt ad gentem Iudaicam, ad quam Meſſias primum mittendus erat. Iuxta illud Eſaiæ quadrageſimo primo capite, ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן Hoc eſt, Primus ad Sion, ecce ecce ad eos, & ad Ieruſalem annunciationem dabo. Gloſſa Rabbi Selomonis. Dixit Ionathan. Verba conſolationis quæ ad Sion prophetæ antiquitus prophetarunt, ecce uenerunt. Et propter iſtam Targum, id eſt Chaldaicam tranſlationem tota hæc materia de Meſſia loquitur. Hęc Rabbi Selomo. Per cæteros denique ueteres Iudæorum Doctores patet quoque propoſitum. Legitur enim hoc modo in איכה רבתי Echa rabbethi, id eſt in expoſitione ſuper planctum Ieremiæ, ſuper illud Trenorum primo, Quia elongatus eſt à me conſolator, conuertens animam meam. Quod eſt nomen Meſſiæ? Rabbi Abba dixit. Deus (tetragrammaton) eſt nomen eius. Sicut dictum eſt Ieremiæ uigeſimo tertio capite, Hoc eſt nomen eius, quo uocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iuſtus noſter. Dixit nanque Rabbi Leui: Fœlix ciuitas, cuius nomen eſt, ſicut nomen Regis ſui. Sicut ſcriptum eſt Ezechielis ultimo capite, Et nomen ciuitatis ex die, Deus (tetragrammaton) ibi. Et nomen regis ſui, ſicut nomen Dei ſui. Vt dictum eſt, Et hoc eſt nomen eius, quo uocabunt eum, Deus iuſtus noſter. Hæc traditio, Id idem etiam per illud relatu digniſſimum, efficaciſſime oſtenditur, quod in Midras tillim ſuper Pſalmum uigeſimum, hoc modo legitur:
למנצח מזמור לדוד : יהוה בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאד :

Hoc eſt; Victori, uel Ad uictoriam, Pſal. Dauid. Deus in fortitudine tua lætabitur Rex, & in ſaluatione tua quàm uehementer exultabit.

זה שאמר הכתוב והיה ביום ההוא שורש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גוים
ידרושו: אמר רבי חנינא אין מלך המשיח בא אלא ליתן לאומות העולם מצוות
כגון סוכה ולולב ותפילין ולמה בשביל אליו גוים ידרושו אבל ישראל למדין תורה
מן הקדוש ברוך הוא שנאמר כל בניך למודי יהוה רבי חנינא בשם רבי אחא אמר
מהו והיתה מנוחתו כבוד שהוא נותן למלך המשיח מן הכבוד של מעלה הוי בעזך
ישמח מלך דבר אחר יהוה בעזך ישמח מלך אמר רבי חימן מי הוא זה מלך הכבוד
יהוה צבאות הוא מלך הכבוד סלה שנו רבותינו מלך בשר ודם אין רוכבין על סוסו
ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו ומשה רבינו נשתמש בשרביטו
של הקדוש ברוך הוא שנאמר ויקח משה את מטה האלהים ואליהו רכב על
סוסו ומה הוא סוסו של הקדוש ברוך הוא סופה וסער וכתיב באליהו ויעל אליהו
בסערה השמים מלך בשר ודם אין לובשין עטרה שלו והקדוש ברוך הוא נתנה
למלך המשיח שנאמר תשית לראשו עטרת פז מלך בשר ודם אין לובשין פורפוריא
שלו והקדוש ברוך הוא נתן פורפירא שלו למלך המשיח ומה הוא הוד והדר
לבשת ובמלך המשיח כתוב הוד והדר תשוה עליו מלך בשר ודם אין יושבין על
כסאו ושלמה ישב על כסאו שנאמר וישב שלמה על כסא יהוה מלך בשר ודם
אין קוראין לכן שלו בשמו הקדוש ברוך הוא קרא למשה בשמו שנאמר ראה
נתתיך אלהים לפרעה ובן ישראל אני אמרתי אלהים אתם וקראן קדושים שנאמר
קדושים תהיו כי קדוש אני יהוה וכתיב כי עם קדוש אתה וקורא למלך המשיח על
שמו ומה יהוה איש מלחמה ובמלך המשיח וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו
ירושלים נקראת על שמו שנאמר ושם העיר יהוה שמה

Id eſt, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Eſaię 11. cap. Et erit in die illa radix Iſſai, qui ſtabit in ſignum populorum. Dixit Rabbi Hanina. Non eſt Rex Meſſias uenturus, niſi ad dandum præcepta gentibus. Vt ſunt caſula, palma & philacteria. Et quare? Quia propterea dictum eſt Eſaiæ 2. ad eum gẽtes ſtudebũt. Iſrael autem addiſcent legem à Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum eſt, Eſaiæ 54. cap. Et omnes filij tui erunt docti à Deo. Rabbi Hanina in nomine Rabbi Aha dixit, Quid eſt quod ſtatim ſequitur והיתה מנוחתו כבוד Id eſt, Et erit requies eius honor uel gloria? Quia ipſe Deus ſanctus & benedictus tribuet Regi Meſſiæ de gloria uel honore ſuperno. Et hoc eſt, Deus in uirtute tua lætabitur Rex. Alia expoſitio, Deus in uirtute tua lætabitur Rex. Dixit rabbi Haman. Quis eſt iſte Rex gloriæ? Deus exercituum ipſe eſt Rex gloriæ סלה Sela, id eſt iugiter, uel in æternum. Tradiderunt magiſtri noſtri, quòd Regis carnis & ſanguinis currum nullus aſcendit, & nullus inſuper ſedet ſuper ſellam eius, nec aliquis utitur ſceptro eius. Moſes autem magiſter noſter uſus eſt ſceptro Dei ſancti & benedicti. Sicut ſcriptum eſt, Et accepit Moſes uirgam Dei. Elias quoque curru eius uectus eſt. Et quis eſt currus Dei ſancti & benedicti? Ventus nimirum & turbo. De Elia nãq; ſcriptũ eſt, Et aſcẽdit Elias per turbinẽ in cœlũ. Regis carnis & ſanguinis corona nullus utitur, Deus autẽ ſanctus & benedictus dedit eã Regi Meſſiæ. Sicut dictum eſt, Pones capiti eius coronam auri & gemmarum.

marum. Regis carnis & ſanguinis purpura nemo ueſtitur. Et quæ eſt illa? Confeſſio, ſeu autoritas, ſeu reuerentia, ſeu laus, & decor. Sicut dictum eſt Pſal. 104. Confeſſionē & decorem induiſti. Et de rege Meſſia ſcriptum eſt, Pſal. 20. Laudem uel confeſſionem, & decorem pones ſuper eum. Super thronum Regis carnis & ſanguinis nullus ſedet. Selomo autem ſedit ſuper thronum eius, ſicut ſcriptum eſt, Et ſedit Selomo ſuper thronum Dei. Regis carnis & ſanguinis ſubditorum nullus uocatur nomine ipſius. Deus autē ſanctus & benedictus uocauit Moſem nomine ſuo. Sicut dictum eſt Exo. 7. Vide, dedi te Deum Pharaoni. Et ſimiliter Iſraelem. Sicut dictum eſt Pſal. 28. Ego dixi dij eſtis uos, Et uocabimini ſancti. Sicut dictum eſt, Sancti eritis, quoniam ſanctus ſum ego Deus. Et ſcriptum eſt, Quoniā populus ſanctus eſt. Vocauit autem Regem Meſſiā nomine ſuo. Et quod nomen eius? Deus (tetragrammaton) uir pugnæ. Et de rege Meſſia ſcriptum eſt Iere. 23. Et hoc eſt nomen eius quo uocabunt eum, Deus (tetragrāmaton) iuſtus noſter. Et Ieruſalem quoq; uocata eſt nomine eius. Sicut dictum eſt Ezec. ultimo, Et nomen ciuitatis à die Deus (tetragrāmaton) ibi. Hactenus traditio. Ex qua non ſolum abunde & clare habetur: Meſſiam nomine Dei tetragrammaton uocandum fuiſſe, ſed multa etiam admodū pulchra colliguntur. Cum nemo igitur niſi Deus nomine Dei tetragrāmaton uocari poſſit, & Meſſias ipſe hoc nomine ab ipſo Deo uocatus ſit, ut hic patuit. Cōſequens eſt, Meſſiam ipſum Deum eſſe. Alioqui falſo eum hoc nomine Deus uocaſſet, aut uocari mandaſſet, quod nefas eſt uel cogitare. CAP. Iudæi noſtri ſeculi conſequentiā hanc irritam facere conantur, dicentes, non Meſſiam tantummodo, uerum etiam Moſem & Iſrael, ac Vrbem Ieroſolimam nomine Dei uocatam inueniri, ut ipſemet traditiones per te nunc inductæ aperte oſtendunt. Qua ex re inferunt. Non propterea Meſſiam Deum eſſe probari poſſe, quòd nomine Dei tetragrāmaton appellatus reperiatur. Cum nec Moſem, nec Iſrael, nec ipſam Ieruſalem Deos quiſquam ideo diceret, quia nomine Dei nuncupari inueniant. GAL. Nolunt rectè attendere (tantū fallere cupiunt) quòd ut in eiſdem traditionibus patet, nec Moſes, nec Iſrael, uocati ſunt hoc nomine Dei tetragrāmaton, quo ſolus Deus, ac Meſſias duntaxat uocati ſunt. Nec aliquis uſquam inuenitur ſub ea forma hoc nomine uocatus, qua Deus ipſe, & Meſſias uocantur. Sed alio quodam nomine quod אלהים Elohim dicitur, quodq; non modo ad Moſem, & ad cæteros Iſraelitas: ſed etiam ad angelos, immo & ad dæmones & ad idola ſæpenumero extenſum reperitur. Vt eſt illud Pſal. 95. כל אלהי העמים אלילים Hoc eſt, Omnes Elohe, id eſt dij populorū dæmonia, uel idola. Legitur quoq; in Gen. 35. cap. Iacob domui ſuæ & omnibus qui cū eo erāt dixiſſe. Auferte אלהים Elohim. i. deos alienos, qui ſunt in medio ueſtri. Alia huius generis pene innumera in ueteri

teſtamento

teſtamento comperiuntur. De Ieruſalem autem quam ex iunioribus Rabbi Iudas nomine Dei tetragrammaton: ſicut Meſſiam eius Regē, uocari aſſerit. Dico Ieruſalem quidem non terrenam, ſed cœleſtem, & longe aliter quàm Meſſiam, hoc nomine nuncupari. Cum enim de Meſſia nomen hoc dicitur, cum תואר toar, id eſt cum adiectiuo iuſtus dicitur, eoq́ modo ac forma, qua frequentius de Deo dicitur. Vt in eo Pſal. 129. dicto יהוה צדיק קצץ עבות רשעים Id eſt, Deus (tetragrammaton) iuſtus abſcindet uincula impiorum. Item in primo Tren. cap. צדיק הוא יהוה כי פיהו מריתי Hoc eſt, Iuſtus Deus (tetragrammaton) quia os eius amaricaui. Et hic loquendi modus proprie eius eſt, qui uult cuiuſcunque rei eſſentiam, qualitatem, ac ueritatem dare intelligi. Cum nomina rebus cōſona eſſe debeant. Cum autem de Ieruſalem ſuperna dicitur, non cum תואר toar, id eſt adiectiuo, ſed cum aduerbio locali שמה ſamma, id eſt ibi dicitur: per quod quidem aperte demonſtratur, non ipſam ciuitatem Deum eſſe, ſed in ea Deum ipſum per glorificationem exiſtere. Et ſic patet tunc, nomen ipſum rei conſonum eſſe. Qui quidem loquendi modus apud eos eſſe conſueuit, qui filios ſuos Deusdedit, Deusſaluet, & cætera huius generis uocare ſolent. Nemo tamē eſſet adeo demens, qui filium ſuum Deum cum תואר toar, id eſt cum adiectiuo uocaret, Vt Deum iuſtum, uel Deum ſanctum, uel Deum ſuum, & alia huiuſmodi. Per hunc enim modum ipſum Deum eſſe manifeſte perpenderet. Quod ualde impium eſſe, nemo ambigere. Cum igitur Deus Meſſiam nomine ſuo hoc modo uocauerit, ac ipſum ſic nominandū eſſe decreuerit, ut iam probatum eſt, Meſſiam proculdubio Deum eſſe, neceſſario conſequens eſt. Alioqui cum nomina conſona rebus eſſe debeant, falſo eum nomine ſibi proprio uocandum iuſſiſſet. Quod de Deo nefandiſſimum eſt cogitare, nedum dicere. CAP. In libro בבא בתרא Baua Bathra, in cap. quod incipit המוכר את הספינה Hammocher eth haſſefina, Id eſt, Vendens nauem. Sic memini me legiſſe. Dixit Rabbi Ionathan, Tres uocati ſunt nomine Dei ſancti & benedicti. Hi autem ſunt iuſti, Meſſias, & Ieruſalem. Et iuſti quidem, ſicut dicuntur, hoc eſt, Sicut Deus dicitur iuſtus, ita & ipſi iuſti dicuntur, ac ſic nomine Dei uocantur. Meſſias uerò nomine Dei appellatur. Sicut dictum eſt Ierem. 23. cap. Et hoc eſt nomen eius quo uocabunt eum, Deus iuſtus noſter. Ieruſalem autem nomine Dei quoque uocata eſt. Sicut ſcriptum eſt, Ezechielis ultimo capite, Et nomen ciuitatis ex die, Deus (tetragrammaton) שמה ſamma. Nec legas שמה ſamma, id eſt ibi: ſed שמה ſema, quod nomen eius ſignificat. GAL. Rabbi iſte, ut lumen diuinitatis Meſſiæ extingueret, ſacræ ſcripturæ textum falſificare non horruit. Sed tanta eſt falſitatis eius impudentia, ut in hoc Iudæi ei obtemperare penitus abnuant. Cum nemo prorſus eo in loco שמה ſema, id eſt nomen eius legat, ut

ipſe

ipſe legendum dicit. Sed שמה ſamma, id eſt ibi (ut ſcriptum eſt) omnes fere legant. Sic enim in Ezechielis ultimo cap. hactenus ſcriptum reperitur ושם העיר מיום יהוה שמה Id eſt, Et nomen ciuitatis ex die, Deus (tetragrammaton) שמה ſamma, id eſt ibi. Ex quo patet, quòd שָׁמָּה quod ibi ſignificat, & non שְׁמָהּ ſema, id eſt nomen eius, ibidem ſcriptum eſſe. Quod in trãſlatione Chaldaica Ionathæ manifeſte oſtenditur. Quæ ſic ait, ושמא דקרתא מפרש מיומא דשרי שכינתיה יהוה תמן Hoc eſt, Et nomen ciuitatis exponent à die, quo poſuit Deus diuinitatem ſuam ibi. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ſic ait: Quaſi dicat, Non uocabitur, uel non dicetur ei nomen, niſi nomen primum, quod fuit ei ex die, quo Abraham filium ſuum Iſhac ligauit. Nomen enim quo eam uocauit fuit יראה yere, id eſt uidebit, & ipſa uocabatur שלם Salem. Ecce Ieruſalẽ. Hæc Rabbi Selomo. Ex quo palàm liquet, quòd Ieruſalem nunquam uocata eſt, nec unquam uocabitur nomine Dei tetragrammaton. Ad huius autem confirmationem id quod in Midras tillim ſuper Pſal. 76. ſcriptum eſt, adducam. Ibi enim ſic ad uerbum legitur ſuper illud, Et fuit Salem tabernaculũ eius. Tu reperis domũ ſanctuarij uocatam fuiſſe Salem, Sicut ſcriptum eſt. Gen. 14. cap. Et ipſe eſt Sem filius Noæ. Sicut dictũ eſt Gen. 14. Et ipſe ſacerdos Dei altiſſimi. Et rurſus Gen. 9. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem. Habitauit enim Deus in tabernaculo eius, in quo miniſtrabat ei. Ecce hic eſt Sem. Abraham autem uocauit domum ſanctuarij יראה yere, id eſt uideat, uel uidebit. Sicut dictum eſt Gen. 22. ca. Quid eſt Dominus uideat? Dixit Abraham, Domine ſeculi ſit dies iſte memorabilis corã te. Habeo enim quid poſſem tibi reſpondere. Heri enim uel nuper dixiſti mihi. In Iſhac uocabitur tibi ſemen, Gen. 21. cap. Et nunc dicis, Accipe filium tuũ? Gen. 22. Cum ergo filij mei ad hanc ſententiã uenerint, memorare obſecro eis diem hunc, & illumina ſuper eos faciem tuam. Dixit Deus ſanctus & benedictus. Quomodo ergo uocabo ipſum locum? Si enim uocauero eum, ſicut ille qui dixit Salẽ, delebo uerba amici mei Abrahæ, qui illum יראה Yire. i. uideat uel uidebit, uocauit. Si autem uocauero ipſum יראה Yire, caſſabo nomen iuſti. Quid ergo fecit Deus ſanctus & benedictus? Miſcuit ea, quibus ambo locum illum uocauerant, & ipſum Ieruſalẽ uocauit. Hucuſq; traditio. Ex qua patet propoſitũ. CAP. Recentiores Iudęorũ his nõ contenti (adhuc enim in ſua perfidia obſtinatius ſolito perſiſtunt) aiunt: alia multa præter Meſſiã nomine Dei tetragrãmaton uocata in ſacris literis inueniri. De quibus unũ illud eſſe dicũt, de quo in lib. Gen. 22. ויקרא אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה . i. Et uocauit Abrahã nomẽ loci illius Deus (tetragrãmatõ) uideat uel uidebit. Alterũ uerò eſt altare, de quo Exo. 17. ca. ſic legitur, ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה ניסי Hoc eſt, Et ædificauit Moſes altare, & uocauit nomẽ eius Deus (tetragrãmaton) ſignũ meũ. Altare p̃terea

quod

quodGedeon extruxit,Deum(tetragrammaton)pacis appellauit. Vt habetur Iudicum 6.cap.Ex omnibus his Iudæi iuniores aſtruere conãtur,non Meſſiam tantum: ſed aras etiam,quæ ſunt res inanimatæ,nomine Dei tetragrammaton uocari. GAL. Si diligenter ea quæ pauloante diximus,animaduertere uellent: nugas iſtas minime dicerent. Ex ipſis enim ſufficientem ad hæc omnia,atq; ad alia,ſiqua ſunt huius generis,reſpõſionem haberent. Sed cum iam ulterius quò erumpant, non habeant: inſtar uulpium,ad foueam,de qua expulſi fuerunt, iterum fugiunt. Vt igitur glorioſior de eis habeatur triumphus:ſcripturis eorum,quaſi proprio gladio de ipſorum manibus uiolenter arrepto,eorum nequitias iugulantes,ad uniuerſa hæc particulatim reſpondebimus. Ad primum itaq; & ſi per ea,quæ paulò ſuperius de Ieruſalem dicta ſunt,ſatis reſponderi poſſit,ut tamen ſpecialis detur reſponſio,expoſitionem Chaldaicam Rabbi Anckelos adducam. Quæ ſuper illud Geneſeos uigeſimoſecundo capite,Et uocauit Abraham nomen loci illius,Deus uideat uel uidebit. Sic ait ופלח אברם באתרא תמיא ואמר קדם יהוה כרין יפלח לדריתה Id eſt,Et coluit,atq; adorauit Abrahã in loco illo,& ait coram Deo,Hic erunt colentes te,uel ſeruientes tibi generationes. Ex hac ergo Targum manifeſte apparet,nequaquã Abraham locum illum nomine Dei tetragrãmaton uocaſſe. Ad ſecundum autem,primò itidem per Targum reſpondetur. Nam uerba illa Exo. decimoſeptimo capite. Et ædificauit Moſes altare,& uocauit nomen eius Deus (tetragrammaton) ſignum meum: Sic idem Rabbi Ankelos exponit. ובנא משה מדבחא ופלח עלוהי קדם יהוה על דעבד ליה ניסין Hoc eſt, Et ædificauit Moſes, & coluit,uel ſeruiuit, id eſt ſacrificauit ſuper illud coram Deo,qui fecit ei ſigna. Ex hac ergo Chaldaica expoſitione liquidò patet, altare illud minime à Moſe nomine Dei tetragrammaton nuncupatum fuiſſe. Deinde id ipſum per gloſſam quæ in libro מכילתא Mechilta, ſuper eadem uerba ponitur, aperte probatur. Sic enim ait,Et ædificauit Moſes altare,& uocauit nomen eius Deus,ſignum meum. Dixit Rabbi אלעאי המקום Elai Hammakom, id eſt Deus uocauit illud,ſcilicet altare, ניסי Niſi,id eſt ſignum meum. Hac huius Rabbi expoſitione,nihil apud eos inuenitur efficacius,ad refellenda eorum dicta,qui altaria prædicta,ac alia loca uolunt in nomine Dei tetragrãmaton,cum Meſſia inuoluere. Et ſi ſit,qui intelligat, modus quo Rabbi iſte uerba ipſa punctat,ad uniuerſa alia eorum obiecta,euidens poteſt eſſe reſponſio. Ad tertium deniq; poteſt per Targum etiam reſponderi. Quæ uerba illa Iudicum 6. Et ædificauit ibi Gedeon altare domino,& uocauit illud Deum(tetragrammaton) pacis. Ita Chaldaicè traducit,atq; exponit,Et ædificauit ibi Gedeon altare domino,& ſeruiuit,id eſt ſacrificauit ſuper illud coram Deo(tetragrãmaton)qui fecit ei pacem. Targum igitur iſta palàm oſtendit,altare illud

nomine

nomine Dei tetragrammaton minime fuiſſe uocatum. Quod non minus manifeſte uidetur, ex eo quod habetur in prooemio expoſitionis planctus Ieremiæ, quæ איכה רבתי Echa rabbethi dicitur. Ibi enim legitur Rabbi חייא Hiya ita dixiſſe. Illicitum eſt homini interrogare proximum, uel amicum ſuum in loco immundo, quando ſcilicet perſoluit, quæ natura requirit. Non enim tunc ſalutandus eſt, neq; ab eo quærendum, quomodo ſit ſibi, & utrum pacem habeat. Et unde probatio? Ex eo quod ſcriptum eſt Iudicum ſexto, Et ædificauit ibi Gedeon altare Domino, & uocauit illud Deus pacem. Si ergo altare quod neque comedit, neque bibit, neque odorat, neque loquitur, neque fuit extructum, niſi ad propitiandum Iſraeli, uocatū eſt pax. Quanto magis ille qui pacem diligit, & pacem mittit inter Iſrael & patrem eorum, qui eſt in coelis. Hæc ibi. Quod autem Meſſias qui pacem inter Deum & homines poſiturus erat, pax uocandus eſſet, habetur in eodem prooemio planctus Ieremiæ ex uerbis Rabbi Ioſæ Galilæi ſic dicentis, Etiam nomen Meſſiæ uocatum eſt שלום Salom, id eſt pax. Sicut dictum eſt Eſaiæ nono capite, Pater æternus, uel æternitatis, Princeps, pax. Hæc ille. Textus ergo ille prædictus libri Iudicum, ut ex præmiſſis patuit, non eſt interpretandus, ut in Iudæorum obiectione interpretatus eſt. Sed altero horum modorum: aut ſcilicet ſic, Et ædificauit ibi Gedeon altare Domino, & uocauit illud Deus pacem, ut in antedicta traditione apparuit. Aut ſic, Et appellauit illud Domini pacem, ut noſtra æditio habet. Vterque enim modus magis ueritati conſonat, iuxta præmiſſas ueterum Talmudiſtarum expoſitiones. Ex dictis igitur clariſſimè conſtat, quòd non obſtantibus Iudæorum recentiorum calumnijs, nihil præter Deum ipſum, & Meſſiam, nomine Dei tetragrammaton uocatum inueniri. Ex quo Meſſiam ipſum Deum eſſe manifeſtè patet, cum huiuſmodi nomen ſoli Deo conueniat. Hinc neque mirum eſt, ſi Meſſiam ipſum nomen Dei tetragrammaton eſſe, nonnunquam ſacræ literæ enunciant. *Meſſias, Pax uocandus erat.*

Quòd Meſsias ſit nomen Dei tetragrammaton.
Caput X.

CAPNIO.

ID quod poſtremò dixiſti, Meſſiam ſcilicet nomen ipſum dei tetragrammaton, ſiue quatuor literarum eſſe, uellem ego autoritate diuinæ ſcripturæ, iuxta priſcorum Talmudiſtarum expoſitiones, nunc probares. GAL. Quod igitur nomen Dei tetragrammaton ſit ipſe Meſſias, per illud euidentiſſime oſtenditur, quod Eſaiæ uigeſimo octauo capite, ſic dicitur, ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו Hoc eſt, In die illa

erit Deus(tetragrammaton)exercituum ad dyadema gaudij, uel honoris,uel decoris,& ad ſertum ornatus,uel exultationis reſiduo populi ſui. Hæc enim uerba Rabbi Ionathan Vzielis filius in Chaldæum uertens,ita expoſuit, בעידנא ההיא יהי משיחא דיי צבאות לכליל דחדוה ולכתרא דתושבחתא לשארא דעמיה Id eſt, In tempore illo erit Meſſias Deus(tetragrammaton)exercituum ad dyadema gaudij,& ad ſertum exultationis uel laudis reſiduo populi ſui. Vbi ergo Eſaias poſuit nomen Dei tetragrammaton,quod eſt יהוה ibi Rabbi Ionathan משיחא meſſiha,quod eſt Meſſias,tranſtulit. Quare Meſſiam eſſe nomen Dei tetragrammaton,palam eſt. In Bereſſith quoq; קצרה kezara,id eſt in expoſitione abbreuiata ſuper Geneſim, ſuper illud Gene. 49. capite, לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה Hoc eſt, Non recedet ſceptrum de Iuda,& legislator de medio pedum eius, donec ueniat שילה Silo,id eſt Meſſias. Ita dicitur, Hi ſunt ſedentes יעבץ Yabbez,id eſt docentes, הלכות halachoth,id eſt ſententias in Sanhedrin magna,quæ ſedet in לשכת הגזית liſchath hagazith,id eſt in conſiſtorio dolato in parte Iudæ. De quibus dictum eſt primo libro Paralipomenôn ſecundo capite,Et familiæ ſcribarum ſedentes יעבץ Yabbez. Donec ueniat Silo,id eſt Meſſias. Quia futurum eſt,ut gentes ſeculi deferant munus Meſſiæ filio Dauid. Sicut dictum eſt Eſaiæ decimo octauo capite,In tempore illo deferetur munus Deo (tetragrammaton)exercituum. Huc uſq; Bereſſith prædicta. Cum igitur munus quod Deo nomine tetragrammaton ſcripto,deferendum Eſaias prædixit,traditio iſta Meſſiæ filio Dauid offerendum expoſuerit,ſequitur plane ex hoc,Meſſiam ipſum nomẽ Dei tetragrammaton eſſe. Quod erat probandum. Hoc idem præterea per illud Eſaiæ octauo capite, optime probatur,ſic dicentis את יהוה צבאות אתו תקדישו והוא מוראכם והוא מעריצכם והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש ליושב ירושלם : וכשלו בסרבים ונפלו ונשברו ונוקשו ונלכדו : צור תעודה חתום תורה בלמדי וחכיתי ליהוה המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו : Hoc eſt,Deum (tetragrammaton) exercituum ipſum ſanctificate. Et ipſe pauor ueſter,& ipſe terror ueſter. Et erit ad ſanctificationem,uel præparationem,& ad lapidem offenſionis & ad petram ruinę duabus domibus Iſrael. In laqueum & illaqueationem habitanti Ieruſalem. Et offendent in eis multi,& cadent,& conterentur,& illaqueabuntur,& capientur. Liga teſtificationem,ſigilla legem in doctis meis. Et expectabo Deum occultantem faciem ſuam à domo uel familia Iacob,& ſperabo in eum. Super quibus quidem uerbis filij Rabbi חייא Hiya ita dixerunt (Vt legitur in libro Sanhedrin, in capite,quod incipit אחד דיני ממונות Id eſt, Vnum iudiciorũ diuitiarũ)Non ueniet filius Dauid,id eſt Meſſias,donec finiantur,uel deleantur duæ domus patrum de Iſrael,quæ ſunt caput captiuitatis Babylonis,& נשיא Naſſi,id eſt

ſi,id eſt princeps qui eſt in terra Iſrael. Sicut dictum eſt Eſa. 8. capite, Et erit ad ſanctificationem,& ad lapidem offenſionis,& ad partem ruinæ duabus domibus Iſrael. Si igitur uerba illa Eſaiæ,Deũ tetragrammatõ exercituũ ipſum ſanctificate: cum reliquis, traditio iſta de Meſſia quem Iudæi filium Dauid uocant,intelligẽda aſſerit. Vbi & Rabbi Selomo, Saluator Iſrael ponit. Cõſequens profecto eſt,Meſſiam ipſum nomen Dei tetragrãmaton eſſe,uerumq́; Deum ac ſaluatorem Iſrael,cum nomen iſtud tetragrammaton nulli puræ creaturæ competere poſſit. Si quidem de eo nomine ſic Deum ipſum dixiſſe, Exodi 6. cap. legimus, וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני יהוה : וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי להם Hoc eſt,Et locutus eſt Deus ad Moſem,& dixit ad eum,Ego .יהוה id eſt,Deus(tetragrammaton) & apparui Abrahæ,Ishac & Iacob in Deo שדי Saddai, id eſt omnipotente,& nomen יהוה id eſt,Deus(tetragrammaton) non notificaui eis. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ait,Non notificaui eis in proprietate ſcilicet uera quæ in me eſt. Per ea igitur quæ in iſto capite dicta ſunt,habes mi Capnio ſatis(ut arbitror)abunde atque aperte, ex ſacræ ueteris paginæ teſtimonijs,ſecundum doctorum Hebrẹorum gloſſas atq; expoſitiones,Meſſiam eſſe ipſum nomen Dei tetragrammaton.

Quód nomen Dei tetragrammaton ſecundum totum Meſſiæ eſſe, illi conueniat. Caput XI.

CAPNIO.

MEſſiam nomine Dei tetragrammaton uocãdum fuiſſe,eumq́; nomen ipſum eſſe,ac idem nomen ſecundum diuinitatem illi conuenire,optime probaſti. Quia igitur Meſſias non eſt niſi quoddam ex filij Dei perſona,& utraq; natura aggregatum. Ideo non ab re ſcire uelim,an nomen hoc tetragrammaton ipſi Meſſiæ ſecundũ totum ſuum eſſe conueniat,tam ſcilicet ſecundum ambas naturas,diuinam inquam & humanam, quæ ab una ipſius Meſſiæ ſuſtentantur perſona,quàm ſecundum tres ſubſtantias,quas unus & idem Meſſias in ſe ipſo abſq; confuſione unitas continet,uerbum uidelicet Dei,animam rationalem,& corpus humanum. GAL. Ita prorſus, Quemadmodum enim tres huius nominis literæ priores ſcilicet י iod ה he ו uau,tres in Deo מדות middoth, id eſt proprietates, ſiue perſonas ab inuicem diſtinctas eſſe,deſignant ex ſua diuerſitate,quam tam in figura quàm in nomine habent. Vna uerò earum ſcilicet ה he, quæ eſt in calce eiuſdem nominis,ac in principio & fine huius nominis הויה Haiuya,quod idem eſt quod eſſentia,indicat tres perſonas diuinas unam eſſe eſſentiam. Quare non ſunt tres Dij, ſed unus Deus,ut ſuprà latiſſime oſtenſum eſt. Ita quoque haud inconuenienter dici poteſt,

Literæ nominis Dei tetragrammaton quod ſignificant.

quòd ex eo quòd hoc in nomine tres ſunt literæ, primo tam in ſono quàm in figura ab inuicem differentes, ſcilicet י, iod ה he ו uau, deinde una earum ſcilicet ה he, denuo in fine ipſius nominis ponitur, quæ ipſum conſumat & perficit, aperte innuitur, quòd cum nomen ipſum de Meſſia dicitur, tres ſubſtantiæ quæ in eo ſunt ab inuicem differentes, corpus ſcilicet humanum, anima rationalis, & diuinitas ipſa: ita ſunt ad inuicem copulatæ atque unitæ, quòd licet duæ earum priores ipſi tertiæ uniantur, non tamen in Meſſia Deus & homo ſunt duę perſonæ, ſed una tantum: nec duo Meſſiæ, ſed unus duntaxat. Sicut enim tres diuerſæ literæ ſupradictæ unum glorioſum Dei nomen efficiunt: ſic tria hæc, corpus anima & uerbum Dei, unum faciunt Meſſiam ſiue Chriſtum. Nam & ſi duæ ſint in Chriſto naturæ, quarum una quidem diuina eſt, qua patri cõſubſtantialis eſt, & coæternus, atque in omnibus æqualis, præterquàm in genitura. Altera uerò humana, qua matri conſubſtantialis eſt, atque in natura omnino ſimilis. Perſona tamen in eo nõ eſt niſi una, quæ diuina eſt, & utranque ſuſtentat naturam. Quæ optime Pſellus in libro De differentibus quæſtionibus & teſtatur & explanat: ita capite 3 dicens, ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, μίαν ὑπόστασιν δογματίζει, καὶ δύο φύσεις, ὑπόστασιν τὸν σαρκωθέντα υἱὸν, φύσεις δὲ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα. Τὸ δὲ σῶμα τὸ ἔμψυχον καὶ νοερὸν ὃ προσελάβετο οὐ καλεῖ ὑπόστασιν ἵνα μὴ εὑρεθῇ λέγειν δύο ὑποστάσεις, ὅπερ ἐφλυάρησε νεστόριος ὁ αἱρετικὸς, ἀλλ᾽ ὀνομάζει ἐνυπόστατον, ὡς ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ὑποστάσει τὸ εἶναι λαβόν, αὐτὸς γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ μία ὢν ὑποστάσεων τῆς ἁγίας τριάδος, γέγονε καὶ τῷ σώματι ὃ προσελάβετο ὑπόστασις. ὥστε τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐνυπόστατον μὲν, οὐχ ὑπόστασις δέ. Hoc eſt, ut uerbum uerbo reddam. Sancta catholica & apoſtolica Eccleſia, in Domino noſtro Ieſu Chriſto unam hypoſtaſim dogmatizat, & duas naturas: hypoſtaſim incarnatum filium, naturas, diuinitatem & humanitatem. Corpus igitur animatum & intellectuale quod aſſumpſit, non uocat hypoſtaſim, ne inueniantur inquam duæ hypoſtaſes, quod mentitus eſt Neſtorius hæreticus, ſed nominat enypoſtaton, tanquam in filij hypoſtaſi eſſe accipiens. Ipſe enim filius Dei una exiſtens ſanctæ trinitatis hypoſtaſis, factus eſt & corpori quod aſſumpſit, hypoſtaſis. Quare corpus Domini enypoſtaton quidem eſt, non autem hypoſtaſis. Et ſicuti nomen Dei tetragrammaton quando de Deo dicitur, exponitur per nomen Dei duodecim literarum, quod eſt אב בן ורוח הקדש Id eſt, Pater, filius & ſpiritus ſanctus. Ita idem nomen cum de Meſſia dicitur, per nomen duodecim literarum etiam explanatur, quod eſt גוף נשמה ובן אל Hoc eſt, Corpus, anima, & filius Dei. Siquidem גוף Guph, Id eſt corpus tribus apud eos ſcribitur literis, נשמה neſſama uero, id eſt anima quatuor, ובן אל uben el, id eſt & filius Dei quinque. Quæ omnes duodecim numero ſunt. Et quemadmodum nomen duodecim literarum cum de Deo dicitur, per nomen duarum & quadraginta exponitur, quod eſt

ſecundum

ſecundum Rabbenū Haccados אב אלהים בן אלהים הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה Hoc eſt, Pater Deus, filius Deus, ſpiritus ſanctus Deus, tres in uno, & unus in tribus, uel tres in unitate & unitas in trinitate. Vel ſecundum alios אב אל בן אל ורוח הקדש אל אבל לא שלשה אלהים כי אם אלוה אחד Id eſt, Pater Deus, filius Deus, & ſpiritus ſanctus Deus, attamen non tres dij, ſed unus Deus. Quæ literæ in Hebraico omnes utrobiq; quadraginta duæ ſunt numero. Ita cum de Meſſia dicitur, per nomen itidem quadraginta duarum literarum exponitur, quod eſt, כאשר הנפש המשכלת והבשר אדם אחד כך האל והאדם משיח אחד Hoc eſt, Sicut anima rationalis & caro homo unus, ita Deus & homo Meſſias unus. Quæ quidem literæ in Hebraico duæ & quadraginta exiſtunt. Nam כאשר caaſſer, id eſt ſicut quatuor ſcribitur literis, הנפש hannephes, id eſt anima ſimiliter quatuor, המשכלת hammaſcaleth, id eſt rationalis ſex, והבשר uehabaſar, id eſt & caro quinq;, אדם Adam, id eſt homo tribus, אחד ehad, id eſt unus ſimiliter tribus, כך cach, id eſt ita duabus, האל hael, id eſt Deus tribus, והאדם uehaadam, id eſt & homo quinq;, משיח Maſſiah, id eſt Chriſtus quatuor, אחד ehad, id eſt unus tribus. Quæ omnes ſimul iunctæ, duæ & quadraginta ſunt literæ. Per quas ſubſtantiarum trinitas quæ eſt in Chriſto cum unitate perſonæ optime exponitur. Iuxta illud Athanaſij: Sicut anima rationalis & caro unus eſt homo, Ita Deus & homo unus eſt Chriſtus. Ex quibus omnibus manifeſte concluditur, quòd nomen Dei tetragrammaton cum de Meſſia dicitur, ei ſecundum totum eius eſſe, aptiſſime conueniat.

Quòd Meßias eſt facies Dei. *Caput* XII.

CAPNIO.

NVnc de reliquis Meſſiæ nòminibus diuinitatem eius inſinuantibus, tibi dicendum eſſet. GAL. Primum itaq; Meſſiam faciem Dei dici, oſtendam. Quod per illud Malachiæ apertiſſime liquet, dum ſic tertio capite ait, הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר יהוה צבאות ומי מכלכל את יום באו ומי העמד בהראותו כי הוא כאש מצרף וכבורית מכבסים Hoc eſt, Ecce ego mitto angelū meum, & parabit uiam faciei meæ. Et ſtatim ueniet ad templum ſuum Dominus, quem uos quæritis, & angelus fœderis, quem uos uultis. Ecce ueniet, dixit Deus exercituum. Et quis menſurabit, uel ſufficeret diem aduentus eius? & quis ſtabit in oſtenſione eius, uel dum ſe oſtenderit? Quoniam ipſe erit tanquam ignis conflans, & uelut herba fullonum. Hęc ille. Herba fullonum eſt, qua fullones pannos lauant, quæ arabice gazul dicitur. Quod autem prophetia hæc de Meſſia loquatur, per

Rabbi Moſem Maimonis filium liquido oſtenditur, in הלכות מלכים Hilchoth Melachim, id eſt in ſentẽtijs Regum, ſic dicentem, In diebus Regis Meſſiæ per ſpiritum ſanctum qui ſuper eum requieſcet, genealogizabitur Iſrael per os eius. Sicut dictum eſt Malach. 3. cap. Ecce mitto angelum meum, & parabit uiam faciei meæ. Negare igitur Iudęi iuniores minime poſſunt, præmiſſa Malachiæ uerba de Meſſiæ dicta fuiſſe. Angelus ergo iſte de quo primum propheta loquitur, Ioannes Baptiſta fuit, qui à Deo miſſus eſt, ut uiam faciei Dei, id eſt Meſſiæ pararet. Quod autem Meſſias ſit facies Dei, habetur adhuc per Rabbi Moſem Hadarſan ſuper illud Gen. 22. cap. In die tertio leuauit Abraam oculos ſuos, cum ſic ait: Hoc eſt quod ſcriptum eſt, Hoſeæ 6. cap. Viuificabit nos poſt duos dies, & in die tertio ſuſcitabit, uel eriget nos, & uiuemus ante faciem eius. Et ſciemus, ut ſequamur, ad cognoſcẽdum Deũ. Poſtea ſubdit, Viuificabit nos poſt duos dies, & uiuemus ante faciem eius, quæ eſt Rex Meſſias. Sicut dictũ eſt Pſal. 79. Domine Deus exercituũ conuerte nos, & oſtende nobis faciem tuam, id eſt Meſſiam tuũ, & ſaluabimur. Et hoc eſt, in die tertio uiuificabit nos. Hæc traditio. De hac inſuper Dei facie dicitur in Bereſſith קטנה ketanna, id eſt in expoſitione Geneſis parua. Vbi ſuper illud Gen. 3. cap. Et emiſit eum Dominus Deus de horto, uel paradiſo uoluptatis. Sic ait Rabbi Nahmiya. Emiſſus fuit Adam de paradiſo in ſeculo iſto, ſed in futuro ſeculo non emittetur. Iuuatur autem huiuſmodi dictum per id quod ſcriptum eſt in Pſal. 16. Ego in iuſtitia, uel per iuſtitiam contemplabor faciem tuam, id eſt Meſſiam tuum, ſatiabor, cum reſurrexerit תמונתך Temunathecha, id eſt forma tua, uel figura tua, uel imago tua, uel ſimilitudo tua. Dixit Deus ſanctus & benedictus. In hora illa ego iuſtificabo eum ſcilicet Adam ab illa ſententia. Dixit Dauid Deo ſancto & benedicto. Et in illa hora in qua euigilabit, uel reſurget is qui eſt in ſimilitudine tua, ſatiabor, & in iuſtitia: Cõtemplabor faciem tuam, id eſt Meſſiam tuũ. Gloſſa Rabbi Selomonis, contemplabor faciem tuam. Sicut dictum eſt Eſaiæ quinquageſimo ſecundo capite, Quia oculo ad oculum uidebunt, cum inhabitauerit Deus Syion. Quæ ſic Ionathas Chaldaicè tranſtulit ארי בעיניהון יחזון גבורן דיעביד יהוה כד יתיב שכינתיה לציון Id eſt, Quia oculis ſuis uidebũt uirtutem, uel fortitudinem eius, quam faciet Deus, cum ſedebit, uel morabitur diuinitas eius in Syion.

Ex his igitur manifeſtum eſt, Meſſiam faciem Dei & dici & eſſe. Et hoc non niſi propter eius diuinitatem, propter quam omnia nomina quæ de Deo dicuntur, ipſi aptiſſime conueniunt.

Quòd

Quòd Meſſias ſit lumen ſiue lux, quæ Deus eſt. *Caput* XIII.

CAPNIO.

SI omnia nomina quæ Deo attribuuntur, de Meſſia (ut ais) ob eius diuinitatem rectiſſime dicuntur, cõſequens profectò eſt, ut ſicut Deus dicitur lux per eſſentiam, ita quocꝫ Meſſias ipſe lux per eſſentiam dicatur. Quare id etiam probare uelis, obſecro. GAL. Quod Deus itacꝫ ſit lumen ſiue lux, & Meſſias ſit cum Deo lumen ſiue lux ante mundi conſtitutionem, per id quod in Midras tillim ſcriptum eſt, optime probatur. Ibi nanque ſuper illud Pſalmo 35. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור משוך חסדך ליודעך Hoc eſt, Quoniam tecum eſt fons uitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen, Extende miſericordiam tuam cognoſcentibus te. Sic dixit Rabbi Iohanan, Factum accidit in quodam homine, ut cum in nocte lucernam accenderet, extingueretur. Et cum iterum atcꝫ iterum eam accẽdiſſet, dixit: Quouſcꝫ laborabo ambulans? Suſtinebo donec ſol oriatur. Sic Iſrael cum in Ægypto ſerui facti fuiſſent, ſteterunt Moſes & Aharon, & redemerunt eos. Rurſus in ſeruitutem redacti ſunt in diebus Siſræ, & eos redemit Barac & Debora. A Madianitis uerò Gedeon. Et ſic per manus Sanigar. Sic etiam per manus cuiuslibet Iudicum à ſeruitute redẽpti ſunt. Iterum ſerui facti in Babylonia, per manus Ananiæ, Miſſaelis & Azariæ redempti fuerunt. Et demum per Edom reducti ſunt in ſeruitutẽ. Dixerunt ergo Iſrael, Ecce laſſati ſumus in ſubiugationibus, & redemptionibus, modo ſubiugati, modo redempti. Iam non quærimus ulterius, ut illuceſcat nobis caro & ſanguis. Sed Deus ſanctus & benedictus ipſe in ſubſtantia. Sicut dictum eſt Pſalmo centeſimo decimoſeptimo, Deus Dominus & illuxit, uel illuceſcet nobis. Et iterum Eſaias ait 45. capite, Iſrael ſaluatus erit in Deo, uel per Deum (tetragrammaton) ſaluatione æterna. Hucuſque traditio. Gloſſa Rabbi Selomonis: Iſrael ſaluatus erit ſaluatione æterna per Regem Meſſiam. In Echa autem rabbethi, id eſt in expoſitione ſuper planctum Ieremiæ, ſuper illud Trenorum primo, Elongatus eſt à me conſolator, conuertens animam meam. Sic dicitur, Quod eſt nomen Meſſiæ? Qui de domo Rabbi Hanina erant, dixerunt, חנינא Hanina, id eſt pietas, uel miſericordia eſt nomen eius. Sicut dictum eſt Iere. 16. cap. Propterea non dabo uobis חנינא Hanina, id eſt miſericordiã. Qui uerò de domo Rabbi ינאי Iannai erant: dixerunt ינון Yinnon. i. filius, uel genitus, ſiue natus, eſt nomen eius. Sicut dictum eſt Pſal. 71. Ante ſolẽ ינון Yinnon nomen eius. Rabbi autem ביבא Bibba dixit נהירא Nehira. i. lumẽ eſt nomen eius. Sicut dictum eſt Danielis 2. cap. Et lux cum eo eſt. Scriptum eſt autem in Bereſlith קטנה ketanna. i. in expoſitione Geneſis minori

ſuper illud Gen.1.capite,Sit lux.Hoc modo.Hoc eſt quod dictum eſt Pſalmo 96.Lux ſeminata,uel orta eſt iuſto.Dixit autem Rabbi Abba. Hæc lux eſt Regis Meſſiæ, iuxta illud Pſalmi 35. Quoniam tecum eſt fons uitæ,& in lumine tuo uidebimus lumen.Hoc eſt lumen Meſſiæ. Quod ideo ait:Quia uidit Deus ſanctus & benedictus Meſſiam,& generationem eius,ſeruauitq́ eum ſub throno gloriæ ſuæ.Hæc traditio. Ex qua ualde notandum eſt,quòd antequàm Meſſias eſſet ſecundum humanitatem,iam erat ſecundum diuinitatem lux & lumen cum Deo, & principium quo creauit Deus mundum.Quibus plurimum conſonat dictum illud dominicum,Antequàm Abraham fieret,ego ſum.Et ego lux in mundum ueni,ut omnis qui credit in me,in tenebris nō maneat.Ioan.13.Vide quàm digna ſint hæc contra Iudæos noſtri temporis,qui Meſſiæ diuinitatē negātes,eum ex ſemine dūtaxat hominis naſci debere aſſerūt.Quibus dicendū eſt,Quod lux ſub throno Dei repoſita,filius Dei eſt,uerbū & ſapiētia patris,& thronus ac poteſtas eius.

Quòd nomen Dei שדי *Sadai, Meſſiæ proprie competat.*
Caput XIIII.

CAPNIO.

Memini me audiſſe,cum in ſuperioribus de diuinis nominibus diſſereres,nomen שדי Sadai ſoli Deo cōuenire. Quia enim nomen hoc omnipotens, uel qui ſufficiens eſt,interpretatur, & ſolus Deus eſt omnipotens,ſibiq́ ſolus ſufficiens, nullo enim alio indiget,idcirco nomen hoc שדי Sadai ipſi ſoli conuenit.Et ſi igitur minime dubitē,omnia nomina quæ de Deo dicūtur,de Meſſia itidē ſecundum eius diuinitatem, aptiſſime dici. Vellem tamen ad maiorem diuinitatis Meſſiæ manifeſtationem,quamobrem hoc nomen שדי Sadai,proprie ipſi Meſſiæ cōgruat,rationem redderes,illudq́ ei proprie conuenire,per Hebraica teſtimonia probares. GAL. Si igitur audire uis. Vnde nomen hoc diuinum שדי Sadai,quod(ut alibi diximus) idem eſt quod אשר די aſſer dai,id eſt qui ſufficit,uel qui ſufficiens eſt, uel qui ſufficientia eſt,proprie ſoli Meſſiæ ſit congruum, ſanctum Iob audi,ita 33.cap.dicentem רוח אל עשתני ונשמת שדי תחייני Hoc eſt,Spiritus Dei ſecit me,& anima Sadai uiuificauit me. Anima Sadai,inquit, id eſt eius qui ſufficit,uel qui ſufficientia eſt.Cum igitur nec pater,nec ſpiritus ſanctus animam habeat,ſed ſolus Dei filius,qui eſt uirtus & ſapientia patris.Qui animam illam habet,quam ſibi in Meſſia uniuit.Sequitē plane,de ſolo Dei filio Iob fuiſſe locutū,cum dixit,Et anima שדי Sadai uiuificauit,pro uiuificabit me. Anima.ſ.illius q̄ ſolus ad humanū genus redimendū,atq́ ſaluandum,ſatis eſt.Ipſe ſiquidem in forma Dei ſolus eſt,qui naturam aſſumendo humanā,uenturus erat,non utiq́ miniſtrari,

niſtrari, ſed miniſtrare, & animam ſuam dare redemptionem pro multis. Vt ipſemet dixit Matth. 20. Iuxta illud Eſaiæ 53. הערה למות נפשו Hoc eſt, Expoſuit uel effudit morti animam ſuam. Meſſiæ quoq; Deo, ac Dei filio proprie congruit, & nõ Deo patri, nec ſpiritui ſancto illud Cantici canticorum primo capite dictum הגידה לי שאהבה נפשי Id eſt, Nuncia mihi, quam diligit anima mea, plebem uel gẽtem uidelicet (ut ueteres Talmudiſtæ exponunt) pro qua dedi נפשי naphſci, id eſt animam meam. Decebat quippe fieri, quod in libro יומא yoma in cap. quod incipit טרף Tereph legitur, cum ſic ad uerbum dicitur: Traditum eſt à domo Rabbi Iſmael. Quod ſic eſt menſura iudicij ambulans. Expedit enim, ut ueniat innocens, & ſatisfaciat pro reo, & non ueniat reus, ad ſatisfaciẽdum pro reo. Hæc traditio. Et optime quidem. Nam ſordes tergere non poſſunt manus quæ lutum tenent. & cum is qui diſplicet, ad intercedendum mittitur, animus irati ad deteriora prouocatur. Ex his igitur quæ dicta ſunt, ſatis (ut arbitror) manifeſtum eſt, ſoli Meſſiæ qui ſolus ad humanum genus redimendum ſufficiens erat, nomen שדי Saddai proprie conuenire. De quo ſic Pſalmo 91. ſcribitur יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן Hoc eſt, Habitans in uelamento altiſſimus, in umbra Saddai morabitur, uel hoſpitabitur. Quæ quidem uerba ita aptiſſime exponi poſſunt, Habitans erit in uelamento, id eſt in ſacratiſſimo corpore ſuo. Altiſſimus, hoc eſt Dei filius, in umbra, id eſt in beatiſſimæ atque puriſſimæ uirginis utero שדי Saddai, id eſt ille qui ſolus pro humano genere ſatisfacere ſufficit: hoſpitabitur, id eſt nouem tantum menſibus commorabitur.

Quòd nomen Meſſiæ ינון *yinnon ſecundum diuinitatem illi congruat.* *Caput* XV.

CAPNIO,

CVm unum de proprijs Meſſiæ nominibus ſit ינון yinnon iuxta illud 71. יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו Hoc eſt, Erit nomen eius in æternum, ante ſolem ינון yinnon nomen eius. Scire abs te uelim, quónam pacto, quá ue ratione hoc nomen ipſi Meſſiæ congruat. GAL. Hoc nomen ינון yinnon, à dictione Hebraica נין nin, quod idem eſt quod filius, ſiue natus, ſiue genitus deriuatur. Eam ob rem hoc nomen proprie ſoli Meſſiæ conuenit, qui ſecundum diuinitatem ſolus ante ſolem, id eſt ante mundi conditionem ſiue ab æterno à patre æterno natus, ſeu genitus eſt. Nam cum ינון yinnon (ut diximus) filius ſiue natus ſiue genitus interpretatur, neq; patri in diuinis, neq; ſpiritui ſancto cõuenire poteſt. Pater enim à nullo eſt factus, nec creatus, nec genitus, nec procedens, & ſpiritus ſanctus neq; natus, neq; genitus eſt, ſed à patre & filio tanq; ab unico principio ſpiratus,

ratus,& procedens.Neq; ulli quoq; creaturę hoc nomen cõgruere po
teſt.Nulla enim creatura ante ſolẽ,id eſt ante ſecula nata ſeu producta
fuit.Quare palàm liquet,dictum illud Pſalmographi abs te inductũ,
ante ſolem ינין yinnon nomen eius.De nulla re creata dici poſſe,ſed
de ſolo Dei filio,qui æternaliter à patre æterno natus eſt.Quo fit,ut
nulli niſi ſoli Meſſiæ hoc nomen ינין Yinnon conuenire ualeat. Pre-
terea hoc nomen ינין Yinnon,idem quod filiabit ſiue naſci faciet, in
noſtram uertitur linguam.Quod neque à myſterio Meſſiæ uacat.Ipſe
enim omnes mortuos quaſi iterũ filiaturus,naſci faciet,cum eos de ter-
rę puluere ſuſcitabit.Quod ei ſecundũ diuinitatem proprie conuenit.
Quomodo enim mortuos omnes ex terræ puluere reſuſcitare poterit,
ſi uerus Dei filius nõ eſſet? Quod aũt Meſſias ינין yinnon,ante ſolem
hac ratione uocatus ſit,habetur in Midras tehilim ſuper illud Pſal.92.
נכון כסאך מאז מעולם אתה Id eſt,Parata ſedes tua ex tunc à ſeculo tu es.
Vbi ſic dicitur,Rex Meſſias eſt una de ſeptem rebus,quæ aſcenderunt
ſuper propoſitum ante ſeculi creationem,ſicut dictum eſt Pſal.71. An-
te ſolem ינין yinnon fuit nomen eius.Quia futurũ eſt,ut ipſe ינין yan-
nin,id eſt iterũ naſci faciat omnes in puluere dormientes.Hęc traditio.
Oppoſitio. CAP. Iudæi noſtri ſeculi cum ſint omniũ peſſimi,cupiẽtes Meſſiæ di
uinitatẽ omnino ſupprimere,aiunt,quòd nõ propterea Meſſiã filium
Dei ab æterno genitũ dicere poſſumus,quia nomen eius ינין Yinnon
ante ſolem fuerit,cum ſeptẽ res (ut ferunt) per duo milia annorũ ante
mundi conſtitutionẽ creatæ fuerint.Colligunt autem huiuſce figmẽti
fatuitatẽ ex eo quod habetur in libro פסח שני Peſah ſeni,id eſt Paſcha
ſecundum,in Pereck,ideſt in capite,in quo ſic legitur,Traditum eſt ſe-
ptem res creatas fuiſſe,antequã mundus crearetur.Quę ſunt lex,pœni
tentia,gehenna,domus ſanctuarij,thronus gloriæ,hortus uoluptatis,
& nomẽ Meſſiæ.Id idem habetur & in Midras Bemidbar Synai,id eſt
Confutatio- in Gloſſa libri Numer.7.cap. GAL. Mirum non eſt,ſi inſania & cę-
nes. citate merito à Deo perculſi,tam ſtulta & abſurda loquanẽ.Quis enim
I. figmentum hoc niſi à ratione prorſus carentibus,dictum exiſtimaret?
Nam licet quilibet numerus,ſiue quæuis multitudo partiũ motus ſe-
cundum prius & poſterius,ſit tempus,cuiuſcunq; motus ſit.Attamen
hora,dies,menſis,& annus: adhuc etiam uer,æſtas,autumnus,hyems,
quæ anni partes ſunt:impoſſibile eſt,quòd non ſint partes motus cœ-
li.Quomodo ergo mundũ præceſſit tanta annorũ multitudo,duorũ
ſcilicet miliũ? Et partes anni quõnã pacto fuerunt,cum nec motus cœli
II. eſſet,nec ipſum omnino cœlũ? Quomodo etiã credere poſſunt,legem
quæ præcipit dentẽ pro dente,oculũ pro oculo,manũ pro manu puni
ri,ante mũdi conditionẽ creatam fuiſſe,cum nondũ dens,neq; oculus,
neq; manus fuerint? Quod de omnibus quoq; iudicialibus dici poteſt.
Lex etiam mandat ſabbatũ cuſtodiri,ſacrificia & circumciſionẽ fieri,
Quæ

Quæ nec erant ante mundi conſtitutionem, nec aliquis extabat, cui ta-
lia iniungi poſſent. Par quoq; reſponſio de cæteris cæremonialibus da
ri poteſt. Lex præterea pręcipit non occidendum, non furandum, non III.
mœchandum. Quomodo ergo ſuſtineri poteſt, legem hanc ante ho-
minum mundiq; creationem conditam fuiſſe, cum horum neq; agens
neq; patiens quiſquam eſſet? Quod de cæteris etiam moralibus dici
poteſt. Quomodo inſuper dicere poſſunt, pœnitentiam quæ natura-
liter peccatum ſubſequitur, peccatum ipſum atque peccatores præceſ-
ſiſſe? Et gehennam qua ratione ante mundum conditum creatam aſſe- IIII.
runt, cum ſuum Talmud aperte contra ſe ipſos habeant, etiam eo in li-
bro quem pro ſe allegant? Legant igitur eiuſdem libri פסח Peſah, ca-
pite quod מקום Macom incipit. Ibi enim Rabbi Ioſes ita dixiſſe fer-
tur: Ignis quem Deus ſanctus & benedictus in ſecunda ſabbati, id eſt
feria ſecunda creauit, non extinguetur in æternum. Sicut dictum eſt
Eſaias ultimo, Et egredientur & uidebunt cadauera uirorum reorum
in me. Quia uermis eorum non morietur, & ignis eorum non extin-
guetur. Et erunt ſcatebra uermium uniuerſę carni. Traditio quoq; eſt,
quòd dixerit Rabbi Babas quem ipſi בבא Baua uocant. Cur non fuit
dictum in ſecunda ſabbati. Et uidit Deus quòd eſſet bonum? Propter-
ea, quia in ea creatus eſt ignis gehennæ. Hæc omnia ibi. Vbi duos ha-
bemus teſtes maximæ apud eos autoritatis, quòd ignis gehennę in ſe-
cunda die creationis mundi creatus fuerit. Cum igitur in Deuterono-
mio decimonono capite, ſcriptum ſit, על פי שנים עדים או על פי שלשה
עדים יקום דבר Hoc eſt, Ex ore uel ſuper os duorum teſtium, aut ex ore
uel ſuper os trium teſtium ſtabit uerbum. Eos concedere oportet, ma-
giſtros iſtos uerum dixiſſe. Ex cuius rei ueritate plane ſequitur, ſalſum
prorſus eſſe, ignem gehennæ ante mundi creationem productum fuiſ-
ſe. Templum præterea quod fuit manu factum, atque de rebus creatis V.
extructum, quomodo ante ipſa ex quibus conſtitit, extare potuit? De-
mum qui ex ſemine Adam natus eſt, qualiter ante Adam creatus fuit? VI.
Quæ igitur maior dementia eſſe poteſt, quàm talia credere, nedum di
cere? Palpant ergo ut cæci parietem, iuxta illud Eſaiæ quinquageſimo
nono cap. in perſona eorum dicentis נגששה בעורים קיר ובאין עינים
נגששה Hoc eſt, Palpamus ut cæci parietem, & quaſi abſq; oculis pal
pamus. Nomen igitur Meſſię non eam ob rem ante ſecula eſſe dicitur,
ut tunc creatum fuiſſe inſinuetur, cum ante ſecula nihil omnino crea-
tum fuerit. Sed ut Meſſias ipſe ſecundum diuinitatem ab æterno à pa-
tre genitus oſtēdatur. Et ideo propheta dixit, Ante ſolem ינון ymnon
fuit nomen eius. ינון Yinnon enim (ut prædiximus) & natum ſignifi-
cat, & naſci facientem. Vt duo in uerbo uno innuantur, & æterna ſcili-
cet Meſſiæ natiuitas, qua æternaliter à patre natus eſt: & mortuorum
reſurrectio, quos ipſe in fine mundi reſuſcitās, quaſi denuo naſci faciet.
Quòd

Quod Meſsias in ſacra ſcriptura plerunque uocatus eſt germen, ad deſignandum, quod potius incarnari decebat filium, quàm patrem, ſiue ſpiritum ſanctum. Caput XVI.

CAPNIO,

INter cætera Meſsiæ nomina, Germen eum ſæpiſsime uocatum inuenio, & præſertim apud Zachariam, dum ſexto capite ait, הנה איש צמח שמו Hoc eſt, Ecce uir, Germen nomen eius. Rationem igitur audire uelim, quamobrem prophetę ipſum hoc nomine appellandum duxerint? GAL. Non ab re profecto Meſſias uocatus eſt Germen. In hoc enim palàm oſtenditur, diuinam incarnationem, ac naturæ humanæ aſſumptionem perſonæ filij Dei conuenientem fuiſſe, & non perſonæ patris, aut ſpiritus ſancti. Vt non eſſet Adæ & Abrahæ atque Dauid in humanitate filius, niſi illa מדה midda, id eſt perſona ſeu proprietas, quæ erat in diuinitate filius, neque eſſet alius in humanitate, alius in diuinitate filius. Quod quidem in una Meſſiæ perſona complendum fuiſſe, Eſaias & Ieremias ſecundum Targum, hoc eſt ſecundum Chaldaicam translationem euidentiſſime inſinuant. Nam Eſaias quidem quarto capite, ſic ait, ביום ההוא יהיה צמח יהוה לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת ישראל .i. In die illa erit germen Dei in decorem, uel gaudium, & in gloriam, uel honorem, & fructus terræ in ſublimitatem uel nobilitatem, & in ornatum reliquis Iſrael. Vbi Targum ſic dicit, בעידנא ההיא יהי משיחא דיי לחדוא וליקר Hoc eſt, In tempore illo erit Meſſias Dei in gaudium & honorem. Ieremias autem ſic inquit, בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד צמח צדקה Id eſt, In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam Dauidi germen iuſtitiæ. Vbi & Targum ita dicit, ביומיא האינון ובעידנא ההיא אסים לדוד משיח דצידקא Hoc eſt, In diebus illis & in tempore illo ſtatuam Dauidi Meſſiam iuſtitiæ. Cum igitur ubi uterque propheta germen dicit, ibi Targum Meſſiam ponat. hinc palàm omnibus datur intelligi, qui cordis oculos erroris caligine obcæcatos non habent, quòd ſicut Meſſias erat uere germen Dei, id eſt filius Dei ſecundum diuinitatem, ut Eſaias ait. Ita futurus erat germen Dauidi, id eſt filius Dauid ſecundum humanitatem, uti Ieremias dicit. Ex quibus duobus manifeſtè reſultat, Meſſiam in unitate perſonæ & filium Dei, & filium Dauid ſimul eſſe, quanquam aliter & aliter. Filius nanque Dei eſt ante omnia tempora. In tempore uerò filius Dauid. Filius quoque Dei eſt immediate, & abſque matre. Filius uerò Dauid poſt multa iuſtorum & iniuſtorũ media, ex ſola matre abſque patre. Quod quidem per nomen Germen, & uerbum germinare, ſatis aperte Ieremias indicat. Id idem quoque Eſaias in præmiſſis uerbis oſtendit, cum germen Dei primum dicit, & mox ei fructum terræ ſubiungit. Quis enim eſt hic terræ fructus, niſi

Meſſias de Virgine natus? De quo Pſalmo ſexageſimo ſeptimo, ita ſcriptum eſt, יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם ארץ נתנה יבולה Id eſt, Confitebuntur te populi Deus, confitebuntur te populi omnes, terra dedit fructum ſuum. De hac etiam beatiſſima filij Dei incarnatione Pſalmo octuageſimo ſexto, ſic dicitur: Veritas de terra germinabit, & iuſtitia de cœlo reſpicietur, uel protendetur. Cum enim dicitur, Veritas de terra germinabit. Veritas pro filio Dei accipitur, qui tanquam germen de terra, id eſt de puriſſima uirgine per carnis aſſumptionem naſciturus erat. Quod inſuper Meſſias ſit germē, habetur per id quod in Echa rabbethi, id eſt in expoſitione ſuper Ieremiæ planctum legitur, ſuper illud Trenorum primo capite, dictum. Quia elongatus eſt à me conſolator, conuertens animam meam. Ibi enim ſic dicitur, Quod eſt nomen Meſſiæ? Dixit Rabbi Iehoſuas filius Leui צמח czemah, id eſt, germen eſt nomen eius. Sicut dictum eſt Zachariæ ſexto capite, Ecce uir צמח czemah, id eſt Germen nomen eius. In libro quoque qui apud eos Tanhuma dicitur, & magna ex parte eſt libri Numeri expoſitio, ſuper illud Numeri primo capite dictum, Et locutus eſt dominus ad Moſem in deſerto Sinai: ita dicitur, Quid dixit ei? Id quod ſcriptū eſt Numeri primo capite, Leuate caput totius cōgregationis filiorum Iſrael. Dixit Deus ſanctus & benedictus Iſraeli, propter hoc dedi uobis capitis ſuſpendium uel ſuſpenſionem. Quemadmodum enim ego ſuſpenſus ſum uniuerſo mundo. Sicut dictum eſt primo libro Paralipomenôn ultimo capite, Tibi Domine magnitudo & fortitudo & gloria & uictoria uel æternitas, & tibi laus uel confeſſio. Omne enim in cœlis & in terra tuum domine eſt Regnum, & tu eleuas te omnibus in caput. Ita quidem dedi ego uobis capitis ſuſpendium. Sicut dictum eſt Numeri primo capite, Leuate caput. Vt impleatur quod dictum eſt Pſalmo centeſimo quadrageſimo quinto. Et exaltauit cornu populi ſui. Et ſic ipſe ait Numeri primo capite, Vir caput domui patrum ſuorum ipſe ſcilicet Deus. Dixit Rabbi Rahmon. Non eſt uir Deus in loco iſto niſi Meſſias filius Dauid, de quo dictum eſt Zachariæ ſexto capite, Ecce uir germen nomen eius. Tranſtulit hoc Ionathan ſic dicens, Ecce uir Meſſias nomen eius. De quo & Eſaias ait quinquageſimo tertio capite, Vir dolorum & ſciens infirmitatem, uel notus infirmitate. Hactenus traditio. Ex qua patet propoſitum.

Quod Meſſias dictus eſt Ros, ad ſignificandum filij Dei in uterum uirginis deſcenſum. Caput XVII.

CAPNIO.

Cum iam de filij Dei incarnatione loqui cœperis, ideo de nominibus Meſſiæ diuinam incarnationem inſinuātibus, nunc tibi dicendum eſſet. GAL. Faciam libenter quod hortaris.

Et primum quidem Meſſiam ipſum ad deſignandum eius ſecundum diuinitatem in uterum uirginis deſcenſum, haud inepte Rorem dici probabo. Quod igitur Meſſias Ros dicatur, id plurimis in locis compertum habemus. Et præſertim apud Hoſeam, cum Deus ipſe 14. cap. ita per os eius loquitur, אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה Hoc eſt, Ero quaſi Ros Iſraeli, & germinabit uel florebit ſicut lilium. Quod Ionathas Vzielis filius in Chaldæum uertens, ſic expoſuit, אהי מימרי כטלא לישראל יתנרון כששוניא Id eſt, Erit uerbū meum uelut ros Iſraeli. Quod autem hoc loco ros Meſſias ſit, in Midras tillim aperte oſtēditur, cum ſuper Pſal. 44. titulum, qui talis eſt, למנצח על שושנים Hoc eſt, Victori, uel Ad uictoriam ſuper lilijs, ſic dicitur: Dixit Deus ſanctus & benedictus Iſraeli. Totum pēdet in uobis. Quemadmodum enim huiuſmodi lilium germinat uel floret, & nihilominus cor eius ſurſum eſt: Ita quoque uos agite תשובה teſſuba, id eſt pœnitentiam coram me, & cor ueſtrum ſit rectum, uel ordinatum furſum, ſicut cor huiuſmodi lilij. Et tunc adducam ו Goel, id eſt redemptorem. Sicut dictum eſt Hoſeæ 14. cap. Ero ſicut ros Iſraeli. Et quando? Cum germinabit uel florebit ſicut lilium. Et propter hoc dicitur, Victori ſuper lilijs. Huc uſque traditio. Ex qua clare patet, Quod ros in prædictis Hoſeæ uerbis eſt Meſſias, & quod Meſſias eſt uerbum Dei, ut Rabbi Ionathas in Targum exponit, & quod etiam eſt Deus, ut ſermo ipſius prophetæ inſinuat, in perſona Dei de eodem rore ſic dicentis, Ero quaſi ros Iſraeli. De quo etiam rore ſic in libro תענית Taanith, id eſt de ieiunio legitur. Dixit Rabbi Berachias. Eccleſia Iſrael petiuit indiſcrete, cum dixit Hoſeæ 6. cap. Et ueniat ſicut imber nobis, ſicut temporaneus & ſerotinus terræ. Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Filia mea tu petis rem, quæ aliquando quæritur, & aliquando non quæritur. Ego autem ero tibi res quæ ſemper quæritur. Sicut ſcriptum eſt, Hoſeæ decimoquarto capite, Ero ſicut ros Iſraeli, & germinabit uel florebit ut lilium. De eodem quoque rore Dauid Pſalmo ſecundum Hebræos 110. ſic ait, מרחם משחר לך טל ילדתך Hoc eſt, De matrice auroræ uel ex aurora

Ros, Meſſias. tibi ros natiuitatis tuæ. Quod aurora hic pro matre Meſſiæ aptiſſime accipiatur, alibi cum de nouo modo naſcendi Meſſiæ, nobis agendum erit, dicemus. Nunc autem hoc per illud quod Rabbi Iſhac Arama in commentarijs in librum Geneſeos dicit, probari ſufficit, cum in expoſitione, cap. 47. uel circa, ubi fit ſermo de loco, qui datus eſt Iacob, in quo cōmode habitare poſſet, ſic ait, מרחם משחר לך טל ילדותיך לא מצינו אדם ונביא שיתנבא ילידתו קודם לידת אביו ואמו כי אם משיח צדקנו ולזה רמז מרחם משחר לך קודם שיברא רחם יולדתך נתנבא יולדתך ולזה רמז לפני שמש ינון שמו כי אפילו קודם בריאת השמש היה חק וקיים שמו של משיחנו והיה יושב בימין האל וזה הוא שאמור שב לימיני ואמר גם בן והובן בחסד בכא וישב עליו Hoc eſt, A uulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ. Non inuenimus

uenimus hominem etiam prophetã,cuius prophetata ſit natiuitas,ante natiuitatem patris & matris,niſi tantummodo Meſſiam iuſtum noſtrum,& propterea dicit,A uulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ. Hoc eſt,antequàm crearetur uulua genitricis tuæ prophetata fuit natiuitas tua.Et huic congruit illud,Ante ſolem genitus uel filius nomen eius.Cuius ſenſus eſt,Quod antequàm crearetur ſol,ſubſiſtens ac firmum erat nomen Meſſiæ noſtri,& ſedebat ad dexterã Dei. Et hoc eſt quod dicit,Sede ad dexterã meam.Et alibi,Concinnabit miſericordia ſolium,& ſedebit ſuper illud in ueritate.Hęc ille,Quod autem ros hoc in loco de matrice auroræ prodiens,ſit Meſſias,per illud quod in commẽtarijs Moſis Hadarſan in librum Geneſeos ſcribitur, probabimus. Ibi enim ſuper illud Geneſis,Et dixit eis Ruben,ſic dicitur. Redẽptor quem ego ſuſcitaturus ſum ex uobis,ſine patre erit. Et ſubditur poſt pauca:De eo quoq; ait Dauid Pſalmo 110.De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ.Meſſias igitur non incongrue ros appellatur.Primum quidem propter deſcenſionis ſimilitudinem.Ros enim de alto deſcendit,eiusq; deſcenſus noſtris aſpectibus eſt occultus. Nocte nanq; deſcendit,& præſertim ueris tẽpore,terramq; reficit,& fœcundat.Ita uirtus diuina nocturno tempore beatiſſimã uirginem fœcundauit.Nam quemadmodũ oſtrea nocte & uerno tempore rorem recipiens,in interioribus ſuis margaritam gemmam precioſiſſimã generat:Ita glorioſa uirgo ſpiritu ſancto ſuperueniente filium Dei concipiens,Meſſiã precioſam margaritã generauit.Sicut etiam ros per herbarũ ſuperficiem ſe ſuauiter diffundens,herbis & plantis uirorem uigoremq; tribuit,& quod ęſtus diurnus deſiccando & conſumendo declinauerat,ros nocturnus humectat,fouet & erigit.Sic uerus noſter Meſſias in ſe credẽtibus,ac in bono perſeuerantibus,uirorem atq; uigorem tribuit,eosq; regit,atq; ad uitam æternã erigit.Præterea ſicut ros ſe in herbarũ ſummitatibus colligit,ſuamq; originẽ repetit:Ita Meſſias redẽptor noſter ſeſe in crucis altitudinẽ erexit,& inde ad gloriã ſuam remeauit. Quas ob res Mẽſſias non inepte à patribus antiquis ros uocatus eſt. Vt ex hoc,occulta & incõprehenſibilis filij Dei incarnatio atq; natiuitas deſignaretur. Quocirca nõ ab re Eſa.45.cap.dicebat, הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני יהוה בראתיו Hoc eſt,Rorate uel ſtillate cœli deſuper,& nubes pluant iuſtitiam,aperiat terra,& fructificabũt ſaluationẽ,& iuſtitiã germinabit ipſa pariter. Ego Deus creaui eum. Vbi cœli intelligũtur pater,filius & ſpiritus ſanctus. De quibus lucifer cũ in cœlo empyreo eſſet, ſic dixiſſe apud Eſa. 14.cap.legitur, השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי Id eſt,Ad cœlos aſcendam,ſuper ſtellas Dei exaltabo ſoliũ meum.Cum cæteris uſq; ibi,Et ſimilis ero altiſſimo.Nubes autem fuerunt prophetæ,terra beata uirgo aperiens conſenſum ſuum.Et ſic fructificauerunt ſpiritus ſan-

ctus,& ipſa ſaluationem,id eſt Ieſum,qui idem eſt quod ſaluatio. Et ipſa germinauit iuſtitiam,hoc eſt Meſſiam,Deum pariter & hominem.

Quòd Meſsias Emmanuel uocandus eſſet. Et quòd nomen hoc ſoli Meſsiæ congruat. Caput XVIII.

CAPNIO.

CVm Eſaias Meſſiam Emmanuel uocandum dixerit. Sic enim ſeptimo cap. ait, הנה העלמה הרה ויולדת בן וקראת שמו עמנו אל Hoc eſt, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabit ipſa nomen eius Emmanuel. Dic igitur obſecro, qua ratione nomen hoc ipſi Meſſiæ conueniat. GAL. Emmanuel (ut optime noſti) nobiſcū Deus Latinè interpretatur. Ipſa igitur beatiſſima uirgo ab angelo Gabriele præmonita & inſtructa, Meſſiam ipſum Emmanuelem uocatura erat. Vt ex hoc diuinæ atq; humanæ naturæ in una Meſſiæ perſona coniunctio atq; unio apertè demonſtraretur. Meſſias quippe Deus & homo futurus erat. Quare ipſi ſoli nomen hoc Emmanuel quod nobiſcum Deus Latinè ſonat, merito conuenit. HOG. Et uocabitur nomen eius Emmanuel, noſtra æditio habet. GAL. Ita profectò eſt. Sed Hebraica litera ſic prorſus (ut ipſe tranſtuli) dicit. Quod longè melius ueritati fidei noſtræ congruit. Nam ex eo quòd uocabit ipſa nomen eius Emmanuel, propheta dixit. Meſſiam ipſum non habiturum hominem patrem oſtendit, qui ei nomen imponeret. Patres enim apud Hebræos ferè ſemper, & non matres filijs nomina imponere ſolebant. Vt & ex ueteri teſtamento multis in locis apparet, & ex natiuitate Ioannis Baptiſtæ manifeſtè colligitur. Ex hoc igitur quòd nominis impoſitionem quæ ad patrem pertinebat, ad ſolam matrem propheta retulit, aperte innuere uoluit, Meſſiam patrem in terris non habiturum fuiſſe, qui ei nomen imponere poſſet. Quod etiam angelus uidetur inſinuaſſe, in eo quòd Mariæ dixit, Vocabis nomen eius Ieſum. Vocabis ergo dixit, & non Vocabitur: ut cum propheta ſe cōueniſſe, palàm oſtenderet. Vel aliter quoque dici poteſt, & non ineptè quidem: quod quum propheta dixit, Et uocabit ipſa nomen eius Emmanuel, quod eſt nobiſcum Deus, per hoc planè inſinuauerit, quòd ipſa ſola certitudinaliter ſcire debebat, Meſſiam filium ſuum Deum & hominem eſſe. quandoquidem ipſa ſola eum Emmanuel uocatura eſſet. Nam licet alio nomine nuncupandus eſſet, ipſa tamen ſola certitudinaliter de eo dicere potuiſſet, Emmanuel id eſt nobiſcum Deus. Quocirca non ab re dixit, Et uocabit ipſa nomen eius Emmanuel. Ac ſi apertè diceret, Et uocabit apud ſemetipſam eum nobiſcum Deum. Quia ipſa ſola hoc certitudinaliter dicere potuiſſet. Quod Lucas quoque innuere uidetur, cum ait: Maria autem conſeruabat omnia uerba

hæc,

hæc, conferens in corde ſuo. Igitur & in corde ſuo, hoc eſt apud ſemet-
ipſam, uocatura erat eum Emmanuel. Quod per illud etiam confirma
tur, quod nuptiarum miniſtris dixit, Quodcunq; (inquiẽs) dixerit uo-
bis, facite. Quaſi intra ſe ipſam reſeruans, quòd filius ſuus Deus eſſet,
qui poſſet uinum undequaq; producere. Ex his ergo perſpicuum eſt,
rectius pro fide noſtra Hebraicũ textum habere, quàm noſter habeat.
CAP. Optime quidem dicta ſunt hæc. Ex his enim facile Iudæorũ no- *Obiectio*
ſtri temporis prauitati reſpõdetur. Qui aiunt, Meſſiam Dei filium ne- *falſa.*
quaquam à matre ſua Emmanuel fuiſſe uocatum, ſed ישוע Ieſuah hoc
eſt Ieſum. Vnde & poſt modum ab omnibus Chriſtianis eum (ut aſſe-
runt) Ieſum uocari contigit. Quamobrem uelim per eorum ſcripturas
perfidiam eorum conuinceres. Qui uerba hęc, Ecce uirgo concipiet &
pariet filium, & uocabit ipſa nomen eius Emmanuel, uxori Eſaiæ, &
eius filio tribuentes, dicunt ipſum à matre ſua uel à ſpiritu ſancto Em-
manuel fuiſſe uocatum. Quod R. Sclomonis teſtimonio probãt. Qui
locum hunc ita exponit, Ecce העלמה haalma, id eſt uxor mea conci-
piet, hoc anno, qui eſt quartus Regis Achaz. Et pariet filium, & uoca-
bit ipſa ſcilicet alma uel ſpiritus ſanctus. (Eſt enim ſpiritus apud He-
bræos fœminini generis) qui erit uel deſcendet ſuper ipſam, nomen
eius Emmanuel. Quaſi dicatur, Quod conditor noſter erit nobiſcum.
Hæc R. Selomo. GAL. Concedamus eis expoſitionem hanc ueram *Confutatio.*
eſſe, atq; bonã, hoc ſolo excepto, quòd ait Eſaiam hic עלמה alma pro
uxore ſua poſuiſſe. Et per conſequens filiũ ipſius Eſaiæ Emmanuel uo-
candum fuiſſe. Quod autem hic עלמה alma, nõ pro Eſaiæ uxore, ſed
pro matre Meſſiæ intelligi oporteat, in ſubſequentibus, cum de uirgi-
nitate eiuſdem matris Meſſiæ dicendum occurrerit, latiſſime probabi-
mus. Nunc uerò ſatis nobis ſit, oſtendere hunc Emmanuelẽ non fuiſſe,
neq; eſſe potuiſſe Eſaiæ atq; eius uxoris filium. Quod primũ ex eo pa-
tet, quod apud eundem prophetam octauo capite, ſic dicitur ולכן הנה
אדני מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור ואת כל כבודו
Id eſt, Et propter hoc, Ecce Dominus aſcendere faciet ſuper uos aquas
fluminis fortes & multas, Regem Aſſur & grauitatem, uel gloriã eius.
Et reliqua uſq; והיה מטות כנפיו מלא רחב ארצך עמנו אל Hoc eſt, Et erit
extentio alarum ſuarum impletio latitudinis terræ tuæ ô Emmanuel.
Hoc autem filio Eſaiæ haudquaquam competere poteſt. Quia perſo-
na priuata fuit, & terrãm nullam unquam habuit ſuo dominio ſubie-
ctam. Quare alij quidã prophetiã hanc de Ezechia filio Regis Achaz *Alia obiectio.*
exponentes, aiunt ipſum uocatum fuiſſe Emmanuel. Quorum opinio
primum per R. Sclomonem refellitur. Qui locum hunc exponens, ſic
dicit, Et uocabit ipſa nomen eius Emmanuel. Sunt nonnulli hoc expo
nentes, de Ezechia dictũ eſſe. Sed hoc non eſt poſſibile. Si enim annos *Confutatio.*
eius numeraueris, inuenies ipſum ante regnum patris eius annos nouẽ

natum fuiſſe. Hæc R. Selomo, Cuius quidẽ aſſertio ſic probari poteſt. Achaz enim pater eius ſexdecim regnauit annis. Vt habetur 3. Regum cap. 16. Cui ſucceſſit in Regno Ezechias ipſe filius eius, cum quintum & uigeſimum ætatis ageret annum, ut colligitur ex 4. Reg. ca. 18. Ex quo liquet, in primo anno Regni Achaz patris ſui, Ezechiam ipſum nouem fuiſſe annorum. Cum igitur prophetia hæc (ut ait R. Selomo) in quarto anno Regni ipſius Achaz facta fuerit: clarum eſt, tunc Ezechiam tredecim fuiſſe annorum. Ex his igitur manifeſtẽ patet, prophetiã hanc nõ niſi de Meſſia exponi poſſe, cum ipſe ſolus ſit uere Emmanuel. CAP. Chriſtus ueſter (Iudæi inquiunt) Ieſus uocatus eſt, & nõ Emmanuel. Quare dicere non poteſtis, eum Emmanuelem illum fuiſſe, de quo propheta loquitur. GAL. Aliud eſt naturæ nomen, aliud impoſitionis. Conſtat enim naturam ipſam quæ dat rei formã, nomen quoq; eidem rei dare. Sicut dat homini & humanitatem, & nomen, quod eſt homo. Non enim homo nominatur aliquis, niſi propter hominis naturã, cuius eſt particeps. Ita quoq; Meſſias noſter Emmanuel quod interpretatum eſt, nobiſcum Deus, hoc eſt Deus & homo, & à ſpiritu ſancto & à matre dictus eſt. Et talis etiã à Chriſtianis omnibus & creditur, & uocatur, cum duas participet naturas, diuinam ſcilicet & humanam. Iuxta quem modum à ſpiritu ſancto per prophetas pluribus ac diuerſis appellatus eſt nominibus, diuinam, aut humanam, aut utranq; ſimul eius naturam importantibus. Emmanuel igitur nomen eſt naturæ, utriuſq; naturæ unionem quæ in utero uirginis fieri debebat, deſignans. Ieſus uerò impoſitionis eſt nomen, quod ſaluator, uel ſalus, ſiue ſaluatio interpretatur. CAP. Iudæi adhuc inſtant, Eo quòd de hoc Emmanuele ſtatim propheta ſubiecerit חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב Hoc eſt, Butyrum & mel comedet, ut ſciat reprobationem mali, & electionẽ boni. Quod Chriſto ueſtro (aiunt) ſecundum uos minime congruit, quem dicitis ab inſtanti ſuæ conceptionis, ſcientiæ plenitudinem habuiſſe. Ex quo inferunt, non eſſe illum hunc Emmanuelem, de quo propheta meminit. GAL. Negare nequaquã poſſunt, ſæpenumero in ſacra ſcriptura ſpiritualia per corporalia ſignificari. Idcirco igitur propheta Emmanuelem noſtrũ, butyrum & mel comeſturum prædixit: ut ex hoc innueret, ipſum non ſolum humanitatis, ſed etiam diuinitatis naturam & ueritatem in ſe habiturum fuiſſe. Butyrum enim quod ex lacte animalium fit, humanitatem conuenienter deſignat. Mel uerò propter ſummam eius dulcedinem, & quia ſæpius inuiſibiliter ut ros de cœlis aereis uenit, ſatis cõgrue diuinitatem ſignificat. De quo utroq; dixit Iſhac ad Eſau, inſtanter ab eo benedici petentem, Gen. 27. הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל Id eſt. Ecce à pinguedine terræ erit conuerſio, uel requies, uel habitatio tua, & à rore cœli deſuper. Quaſi diceret, Ab humanitate & diuinitate

Meſſiæ uenturi. CAP. Iudæi rurſus obijciunt, propter id quod de ipſo Emmanuele apud Eſaiam ibidem hoc modo ſequitur, כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב תעזב האדמה Hoc eſt, Quoniam antequam nouerit puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra. Cum reliquis, quæ ſequuntur. Dicunt igitur, Si Chriſtus ueſter Emmanuel iſte fuit, non ualetis eum ab ignorantia excuſare. Cum igitur nullam in eo ignorãtiam fuiſſe aſſeratis, Emmanuelē iſtum eum fuiſſe, minime dicere poteſtis. GAL. Dictum hoc Eſaiæ de ſcientia Chriſti humana intelligi debet. Quamuis ergo in eo nulla fuerit ignorantia. Quia tamen in tempore homo factus eſt, ſcientiam quoq; humanam in tempore habuit. Et antequam illam haberet, liberatio illius terræ & populi per Eſaiam prænunciata completa fuit. Sic igitur exponendum eſt prophetæ dictum, Antequàm nouerit puer reprobare malũ, & eligere bonũ, derelinquetur terra. Cum cæteris. Hoc eſt, Antequàm fiat homo, uel Antequàm de uirgine ſupradicta concipiatur, & naſcatur, derelinquetur terra. Cum reliquis. Eodem quoq; modo dicendum eſt ad id, quod de eodem puero in ſequenti capite ita dicitur, כי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי Id eſt, Antequàm ipſe puer ſciat uocare, uel dicere, Pater mi, & mater mea. Hoc eſt, Antequàm fiat homo, uel ante quàm oriatur, ut homo. Quod autem puer iſte de quo Eſaias loquitur, ſit Deus & homo, & per cõſequens uere uocandus Emmanuel, ex eo potiſſimum apparet, quod Eſaias ibidem ponit, dicens, ויאמר יהוה אלי קח לך גליון גדול וכתוב עליו בחרט אנוש למהר שלל חש בז Hoc eſt: Et dixit Deus ad me, Sume tibi uolumen magnum, & ſcribe in eo ſtylo hominis: Expedito, ſpoliatori, feſtino, prædatori. Quæ ſic à R. Selomone exponuntur. Sume tibi uolumen magnum, id eſt rotulum chartæ, uel tabulam ſcribendi. Et ſcribe in eo ſtylo hominis, id eſt tali ſcriptura, taliq; modo ut eam percurrere poſſit omnis homo, quicũq; eam legerit, quamuis non ſit ſapiens. Sic autem tranſtulit hoc Ionathan. Scribe (inquiens) מפורש mephoras, id eſt expoſite. Et cur dixit Magnũ, cum nõ mandauerit in eo ſcribi niſi quatuor hæc nomina? Sunt aliqui, qui exponunt, ſubſtãtiam ſcripturæ eſſe quatuor iſta: multo uero plura fuiſſe in eo uolumine ſcripta. Hęc R. Selomo. Rabbi autem Khimchi maiori cum expoſitione dicit hæc eadē in dictione חרט Heret. Multo igitur plura, quàm quatuor hæc uerba in uolumine illo ſcripta fuerũt de puero hoc Emmanuel uocãdo, ut R. Selomo ait, Hæc autem quatuor ſunt quaſi ſequentium tituli: uidelicet, Expedito, Spoliatori, Feſtino, Prędatori. Quæ optime Meſſiæ conueniunt. Ipſe enim futurus erat expeditus ſpoliator inferni, atq; feſtinus prædator. Alia autem plura quæ in eodem uolumine de illo Eſaias ſcripſit, quædã ad eius diuinitatē, quædam ad ipſius humanitatem ſimul & diuinitatem ſpectant. Vt ex ijs palam innueret, ipſum merito Emmanuel uocandũ fuiſſe. Scripſit nanq;

ibi de eo id quod mox ibidem poſt pauca ſequitur, את יהוה צבאות אתו הקדישו Id eſt, Deum (tetragrammaton) exercituum ipſum ſanctificate. Cum reliquis. Quod de Meſſia dictum fuiſſe ſuprà per Talmud probauimus. Ex quo euidentiſſime ſequitur, & Meſſiā Deum eſſe, & puerum hunc eſſe Meſſiam. Scripſit quoꝗ in prædicto magno uolumine illud quod ſtatim poſt hæc ita ſequitur ילר ילר לנו בן נתן לנו Hoc eſt, Infans natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Cum cæteris, Quod ſimiliter de Meſſia Deo & homine dictum fuiſſe, alibi latius per eorum ſcripturas oſtendemus. Clarum eſt igitur tam per hæc, quàm per alia quæ de eodem puero Emmanuel uocando, in eodem uolumine ab Eſaia diuino iuſſu ſcripta ſunt, neminem niſi ſolum Meſſiam qui de uirgine Deus & homo naſciturus erat, Emmanuel uocandum fuiſſe. Cum Emmanuel (ut dictum eſt) nobiſcum Deus, id eſt Deus & homo interpretetur.

De quibuſdam Meſſiæ nominibus, ab effectu illi impoſitis, ex quibus eius diuinitas aperte oſtenditur. Caput XIX.

CAPNIO.

CVm alia plura Meſſiæ nomina præter Emmanuel, apud Eſaiam eiſdem in locis per te nunc inductis, inueniantur, per quæ eius diuinitas manifeſte oſtenditur. Idcirco ſi de Emmanuel tot dixiſti, de ipſis quoꝗ aliquid te dicere, par eſt. GAL. Ne igitur ea prætermittam, primo Eſaiam ipſum inducam ſic nono cap. dicentem, ילר ילר לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום : למרבה המשרה ולשלום אין קץ Hoc eſt, Infans natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Et erit principatus ſuper humerum eius. Et uocabitur nomen eius, Admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, pater ſempiternus, uel pater ſempiternitatis, Princeps, Pax, ad multiplicandum principatum. Et pacis non erit finis. Cum hæc nomina nulli alij à Deo competere poſſint, ex ipſis Meſſiam Deum eſſe, neceſſario conſequens eſt. CAP. Rabbi Selomo nomina hæc non de Meſſia, ſed de Rege Ezechia exponit. Sic enim ait, Et uocauit nomen eius ſcilicet Ezechiæ Deus ſanctus & benedictus. Qui eſt admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, pater ſempiternus: principem, pacem. GAL. Apud Iudæos & Chaldæos atque Arabes non eſt (ut ipſe noſti) caſuum diuerſitas, cum apud eos omnia nomina ſint indeclinabilia & ſi ſingulare & plurale habeant. Ideo R. ipſe Selomo quem alij Iudæorū iuniores ferè omnes ſequunt̃, quatenus noſtræ fidei huiuſce ꝓphetiæ teſtimoniū ſubtraheret, nomina hæc cōtra omniū ueterū expoſitiōes, de Ezechia Rege conatus eſt exponere, faciēs ſex prima

Falſa expoſitio.

Confutatio.

ma eorum nominum nominatiui caſus,quæ Deo attribuit,duo uerò ultima accuſatiui,quæ Ezechiæ imponit. Nos autem nihil in uerbis prophetæ addentes,nihilꝙ ibi mutantes, ut ipſe facit, qui ut ſenſum prophetiæ peruertat,multa ibi addit, multaꝙ mutat, infantem hunc nobis natum,ac nobis datum, ſecundum priſcorum Talmudiſtarum gloſſas,Meſſiam eſſe dicimus. Qui ſecundum humanitatem ex Maria uirgine nobis naſciturus erat,& ſecundum diuinitatem nobis à patre æterno dandus. Cuiuſque nomen ſpiritus ſanctus ille,de quo ait Dauid 2. Regum uigeſimo tertio capite, Spiritus Dei locutus eſt in me, per Eſaiam uocauit Admirabilem, cōſiliarium, Deum, fortem, patrem ſempiternum, principem, pacem. Hoc autem ueterum Talmudiſtarū autoritate optime fulcitur, per quos & ipſius Rabbi Selomonis fraudulentia uehementer exploditur. Nam in איכה רבתי Echa rabbethi, id eſt in expoſitione ſuper planctum Ieremiæ, dicitur unum de Meſſiæ nominibus eſſe Pacem. Sic enim ibi Rabbi Ioſes Galilæus dicit, Nomen quoque Meſſiæ uocatum eſt שלום Salom, id eſt Pax, ſicut dictū eſt Eſaiæ nono capite, Pater ſempiternus, Princeps, Pax. Hæc traditio. Ex qua manifeſtè habetur, quòd non ſolum duo ultima nomina, quæ in prædicta prophetia ponuntur, Princeps ſcilicet & Pax, quæ Rabbi Selomo Ezechiæ tribuit. Verum & pater ſempiternus, & alia quoque omnia, quæ ipſe Deo attribuit, de Meſſia dicta intelliguntur. In Bereſ. ſith quoꝙ rabba, ſuper illud Gen. Et dixit Pharao ad Ioſeph. Sic dicitur, Scriptum eſt Sephoniæ tertio capite, Quoniam tunc conuertam ad populos labium electum, uel mundatum, ut inuocent omnes nomen Domini, & colant eum humero uno. Non eſt autem nomen Domini hic, niſi Rex Meſſias. Sicut dictum eſt Eſaiæ 30. cap. Ecce nomen Domini uenit de longinquo. Et cur dictum eſt, Et colant eum humero uno? Ideo certè, quia erit principatus ſuper humerum eius. Hactenus traditio. Ex qua manifeſtè oſtenditur, antedicta Eſaiæ uerba de Meſſia, & non de Ezechia dicta fuiſſe. Id idem quoꝙ per Chaldaicam expoſitionē liquido patet. Sic enim eadē uerba Rabbi Ionathas Vzielis filius Chaldaicè tranſtulit atꝙ expoſuit, אמר נביא לבית דוד ארי רבי יתיליד לנא בר אתיהיב לנא וקבל אוריתא עלוהי למטרא ואתקרי שמיה מן קדם מפליא עצה אלהא גברא קיים עלמין משיחא דשלמא יסגא אוריתא Hoc eſt, Dixit ꝓpheta domui Dauid: Quia infans eſt nobis, filius datus eſt nobis, & recipiet ſuper ſe legē, ad ſeruandū eam. Et uocabitˀ nomē eius מן קדם Min kodam. i. ex parte, uel de ante, Mirabilis cōſilio, Deus, fortis, permanēs in ſecula ſeculorū Meſſias. In cuius diebus pax multiplicabitˀ ſuper nos. Hucuſꝙ Targū. CAP. Cū dicit hęc Targū. Et uocabitˀ nomen eius ex parte, uel ante. Ex cuius parte, uel ante quid, nomē Meſſię uocandū erat? GAL. Diximus iā, ꝙ ex parte ſpiritus ſancti, qui per hūc prophetā, ſicuti & per alios, loquebatˀ, uocatum eſt Meſſię nomē, & ꝙ etiam

etiam antequam naſceretur, uocatum ſit: iuxta illud Pſalmi, Ante ſo-
lem ינון Yinnon, fuit nomen eius. Ex his igitur patet, nomina ipſa quę
in præmiſſa Eſaiæ prophetia ponuntur, nō niſi de Meſſia intelligi poſ-
ſe. Qui futurus erat mirabilis in natiuitate, conſiliarius in legis euange
licæ latione, Deus in miraculorum operatione, fortis in paſſionis tole-
ratione, pater in redēptionis dilectione, ſempiternus in reſurrectione,
Princeps in aſcēſione, Pax in ſpiritus ſancti miſſione. CAP. Cum tam
iſta, quàm alia Meſſię nomina quæ ante idem propheta pręmiſerat, ab
effectu ipſi Meſſiæ impoſita fuerint. Dic obſecro, à quo effectu huiuſ-
modi nomina impoſita dicantur. GAL. Ab effectu utiq; ſaluationis,
quam humano generi allaturus erat. Vti Rabbenus Haccados quem
Iudæi magiſtrum noſtrum ſanctum nuncupant, in libro quem גלי רזיא
Gale razeya, id eſt reuelatorem arcanorum denominauit, optime de-
clarat. Cuius ego ne plura dicam, uerba referā. Sic enim de Meſſiæ no-
minibus loquens, ait: Quia Meſſias Deus & homo futurus eſt, uocatū
eſt nomen eius Emmanuel, quod interpretatur nobiſcum Deus, in cor
pore ſcilicet & carne noſtra. Quemadmodum Iob teſtatur 19. cap. di-
cens: Et ex carne mea uidebo Deum. Item quia Deus eſt, Mirabilis cō-
ſiliarius dicitur. Excogitauit enim mirabile conſilium ſaluandi omnes
animas, quæ propter Adæ peccatum condemnatæ ſunt, nec poſſunt
ullo pacto ſaluari, niſi Rex Meſſias mortem acerbiſſimam, multaq; tor
menta ſubeat. Idcirco dictus eſt & גבר Gheuer, id eſt uir. Et quia ſua
eſt omnis fortitudo, Deus fortis uocatur. Item quia ipſe ęſt æternus,
pater ſempiternus dicitur. Item quia in diebus eius pax multiplicabi-
tur, Princeps ac pax appellatur. Item quia ipſe feſtinabit, ut auferat ani
marum ſpolia, quæ in inferno torquentur, uocatur Expeditus, ſpolia-
tor, feſtinus, prædator. Quia autem eos ſaluabit, & ad paradiſum ad-
ducet, uocatur Ieſus, quod idem eſt quod ſaluator. Hæc ille.

Quòd proprium Meſſiæ nomen debebat eſſe Ieſus. Et de huius nominis excellentia. Caput XX.

CAPNIO.

INter cætera quæ maxime abs te audire cupio, eſt huius ſan-
ctiſſimi nominis Ieſus excellētia. Cum enim illud pronuncio,
totum os meum mira quadā ſuauitate repletur. Quamobrē
ad maiorem Iudæorū noſtri ſeculi confuſionem, qui Ieſum ipſum blaſ-
phemare non horrent, aliquid de huius glorioſiſſimi nominis ſublimi
tate retegas, obſecro. Et præſertim an hoc nomen ſit inter alia omnia
Meſſiæ nomina, magis ei propriū, magiſq; illi cōueniat. GAL. Quoniā
Meſſias & perfectus Deus, & perfectus homo futurus erat. Idcirco ꝓ-
phetæ

phetæ ad inſinuandam utriuſq; naturæ ipſius ueritatem, cum quãdoq; Deum nomine tetragrammaton, ſiue alio diuino nomine, quandoq; hominem, ſeu alijs nominibus humanam naturam deſignantibus, appellant. Sed quia ſalus humani generis non niſi per Deum humanitati hypoſtatice unitum, fieri debebat, ideo hoc nomen Ieſus quod ſaluator interpretatur, inter cætera nomina ipſi Meſſiæ attributa, eſt illi magis proprium, magiſq; conueniens. Cum nõ ſolum utranq; naturam, diuinam ſcilicet & humanã, quæ in Meſſia ipſo hypoſtatice uniendę erant, importet: uerum ipſam quoq; humani generis ſalutẽ, quam ipſe operaturus erat, apertiſſime inſinuet. Quod quidem nomẽ ab æterno per æternam prædeſtinationem à patre æterno illi impoſitum fuit, & poſtmodũ ab eodem prophetis reuelatũ. Vnde Habacuc quaſi Deo gratias agens ita cap. 3. dicebat, ואני ביהוה אעלוזה אגילה באלהי ישעי Hoc eſt, Ego autẽ in Deo gaudebo, exultabo in Deo Ieſu meo. Ezras autem in 3. tertij libri capite in perſona Dei patris loquens, ſic aiebat, יגלה בני ישוע עם אותם שישמחו עמו .i. Reuelabitur filius meus Ieſus, cum ijs qui cum eo lætabũtur. Et rurſus ibidem ſic etiã inquit, ימות בני ישוע וישוב אלי העולם Hoc eſt, Morietur filius meus Ieſus, & conuertetur ad me ſeculum. Rabbenus etiam Haccados qui tempore Conſulũ Romanorũ fuit, in libro גלי רזיא Gale razeya Antoninũ Conſulem alloquẽs, hæc de ipſo nomine inter cætera, dicit, Quia Meſſias homines ſaluabit, uocabitur ישוע Ieſuah. Gentes autem alterius nationis, quæ fidem eius ſectabuntur, uocabunt eum Ieſum. Et propterea inuenies hoc nomen Ieſus, deſignatũ in textu Gen. 49. cap. Non recedet ſceptrũ de Iuda, in primis literis horum uerborũ יבא שילה ולו Iauo ſilo uelo. Si enim acceperis primas literas harum dictionũ ישו Ieſu eædẽ literæ conficient. Hæc Rabbenus ille, quem Iudæi Magiſtrũ noſtrũ ſanctum uocant. Quia igitur gentiles quoq; qui in eũ credituri erant, per ipſum ſaluari debebant. Idcirco nomen hoc non ſolum prophetis & priſcis Iudæorum, ſed ad clariorem ueritatis expreſſionem, quibuſdam etiam ex gentilibus reuelatum fuit. Nam Sybilla Erythræa (ut alias taceam) quædam de fine mundi carmina fecit, ex quorum primis literis ſi ritè legantur, huiuſmodi uerba reſultant. ιησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς, σωτὴρ, σταυρός. Id eſt, Ieſus Chriſtus Dei filius, Saluator, Crux. CAP. Quoniam & alijs quoq; nominibus Meſſiam uocandum prophetæ prædixerunt. Eam ob rem recentiores Iudęorũ penitus negant, quòd propriũ Meſſiæ nomen Ieſus eſſe debuerit. GAL. Id certè minime negare poſſunt. Tum quia (ut oſtẽdimus) non ſolũ prophetæ, ſed eorũ quoq; ueteres doctores hoc aſſerunt. Tũ etiã, quia ratione quoq; probatũ. Si enim nõ niſi per Meſſiã humanũ genus ſaluandũ fuerat, nomẽq; Ieſus ſaluator interpretetur. Cõſequẽs plane eſt, nemini alij ꝓprie niſi Meſſiæ hoc nomẽ cõuenire poſſe. Quare eos cõcedere neceſſe eſt, hoc ſolũ eſſe debuiſſe ꝓpriũ

IESVS.

ipſius

ipſius Meſſiæ nomen. Alia autem nomina quibus etiam ab ipſis prophetis appellatus eſt, ab ipſius ſaluationis (ut diximus) ſumuntur effectu, cum ſolum aut principium, aut medium, aut finem noſtræ ſaluationis concernant. Sed hoc nomen Ieſus totum noſtræ ſalutis proceſſum, principium ſcilicet, medium, ac finem ſufficienter continet. Quare & cætera omnia nomina in ſe includit. Ideo magis hoc nomine quàm alio aliquo Meſſias nominari debuit. CAP. Hoc igitur nomen illud mihi eſſe uidetur, de quo Eſaias capite 61. loquitur, dicens, וקרא לך שם חדש אשר פי יהוה יקבנו Id eſt, Et uocabitur tibi nomen nouum, quod os Dei nominabit. Cur igitur nouum illud fore dixit? GAL. Quia nemini illud ante Meſſiam imponendum erat. Nullus enim unquam extitiſſe in ſacris literis legitur, qui hoc nomine uocatus fuerit. Quod ideo potiſſimum factum fuit, inde palàm oſtenderetur, nemini illud niſi Meſſiæ uerò ſaluatori recte atque proprie competere potuiſſe. HOG. Immo tres alios in ſacra ſcriptura hoc nomine appellatos fuiſſe legimus. GAL. Quinam ſunt obſecro? HOG. Ieſus Naue, Ieſus Syrach, & Ieſus Ioſedec. Quos Doctores noſtri figuram ueri Ieſu extitiſſe aiunt. Quemadmodum enim Ieſus Naue uir fortiſſimus, hoſtibus deuictis, filios Iſrael ad terram promiſſionis introduxit, & Ieſus Syrach doctor ſapientiſſimus, ſuis (ut legitur) temporibus ſapientiam renouauit, ac Ieſus Ioſedec ſacerdos ſanctiſſimus, templum domino ædificauit. Ita Chriſtus uerus Ieſus ſua quidē fortitudine hoſtibus humani generis ſuperatis, fideles ſuos ad patriam cœleſtem introduxit. Sua uerò ſapientia ac ueridica doctrina mundū illuminauit, ipſum ab erroribus expurgans. Sua autem ſanctitate, ſacerdos in æternum ipſe exiſtens, ſpiritale templum, hoc eſt Eccleſiam fidelium, ex uiuis & electis lapidibus conſtruxit. GAL. Figuras quidem ueri Ieſu eos geſſiſſe cōcedo, ſed nomine Ieſu uocatos fuiſſe, omnino nego. In hoc enim (ut uerum fatear) quàm plurimi ex noſtris plurimum falluntur, putantes eos hoc nomine fuiſſe nuncupatos. Quod ex Hebraicarum literarum ignorantia proueniſſe, certum eſt. Vnuſquiſq; enim eorum quos hoc nomine Ieſu appellatos aſſerunt, non ישוע Ieſua, id eſt Ieſus uocatus eſt, ſed יהושע Iehoſua, quod non eſt idem nomen quod ישוע Ieſua, id eſt Ieſus, ſed longe aliud ab illo, aliudq; ſignificans. Nam ישוע Ieſua ſiue Ieſus idem eſt quod ſaluator, ſiue ſalus, ſeu ſaluatio יהושע Iehoſua uerò Deus ſaluabit interpretatur. Vt ex ipſo nomine clare pateſceret, quòd ſaluare nullius eorum intererat, ſed ſolius Dei. Qui humanæ naturæ hypoſtatice unitus, eſſet humani generis uerus ישוע Ieſua ſiue Ieſus, hoc eſt ſaluator. Quare ipſi non ישועות Ieſuoth ſeu Ieſus, id eſt, ſaluatores uel ſaluationes appellati ſunt, ſed יהושע Iehoſua, hoc eſt, Deus ſaluabit. Vt inde palam innueretur, unum tātum uenturum fuiſſe ſaluatorem, qui Deus & homo futurus eſſet. Et Deus quidem,

ut ſaluare

ut ſaluare poſſet. Homo uerò, ut pro humani generis ſalute mortem obeundo, diuinæ iuſtitiæ ſatisfaceret, quæ ipſum ſatisfactorẽ eiuſdem generis cum præuaricatore eſſe requirebat. HOG. Ideo non ab re quidam ex noſtris dicunt, hoc nomen Ieſus aliud nõ eſſe, quàm ipſum nomen Dei tetragrammaton. Nam principales ipſius nominis tetragrammaton literas (ut abs te optime declaratum eſt) tres eſſe conſtat. Videlicet, iod, he, uau: cum quarta non ſit niſi ſecunda, quæ bis in eodẽ nomine ponitur, ſecundo ſcilicet & quarto loco. Quæ quidem tres literæ his noſtris correſpondere uidentur, i, h, u. Hæ autẽ ſimul iunctæ, hoc modo, ihu, hoc benedictũ nomen efficiunt. Titulus autem ſuperponitur, ut crux per quam ſaluati ſumus, deſignetur. Ex quo manifeſtum eſt hoc nomen Ieſus aliud non eſſe quàm nomen Dei tetragrammaton. GAL. Id profectò pulchrum eſſet, ſi in omni lingua uerificari poſſet. Tres enim iſtæ nominis Dei tetragrammaton literæ, non niſi cum nomine Ieſus Latinis literis ſcripto, hanc habere uidentur conformitatem. Nam Hebraicis quidem literis ſic ſcribitur ישוע Chaldaicis uerò ſic: Ᏸ·Π⊣▽: Græcis autem ſic ἰησῦς. Ex quibus omnibus præter primam, nulla alia ponitur litera, earum ex quibus nomen Dei tetragrammaton conficitur. Quare cum hæc literarum ſimilitudo in lingua Hebraica (ut de alijs taceam) non ſeruetur, in qua potiſſimum ſeruari deberet, cum utrunque nomen Hebraicum ſit. Minime dicẽdum uidetur, hoc nomen Ieſus, nomen Dei tetragrammaton omnino eſſe. Nam & ſi Chriſtus nomine Dei tetragrammaton proprie ac directe tanquam uerus Deus (ut ſuprà oſtendimus) uocandus eſſet, nomen tamen illud cum ſecundum diuinam naturam duntaxat ei conueniat, hoc autem nomen Ieſus ſecundum utranꝙ naturam & diuinam & humanam illi competat, conſequens proculdubio eſt, hoc non eſſe illud, nec idem utriuſꝙ ſignificatum, ut in præcedentibus ſatis (ut arbitror) abunde patuit. Multa præterea huius ſanctiſſimi nominis Ieſus reſeranda eſſent arcana, quæ alio loco opportunius dicenda ſeruantur. Nunc autem ſatis ſit, ut quantum ad propoſitum noſtrum ſpectat, aliquid de ijs Meſſiæ nominibus dicamus, quæ de ipſo in ſacra pagina metaphorice, aut antonomaſice dicuntur.

Quòd Meſſias dictus eſt petra, ſiue lapis, multiplici ratione.
Caput XXI.

CAPNIO.

Qvamobrem igitur Meſſias dictus eſt lapis? GAL. Non ab re quidem. Audi quæſo quid de hac re ſcriptum ſit in Bereſith rabba, id eſt in commentarijs libri Geneſeos ſuper illud 18. cap. dictũ, Egreſſus eſt Iacob. Sic enim ibi ad uerbum legitur, Poſt.

quàm Rex Meſſias uindictam fecerit de Eſau, ipſe fiet Rex magnus. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Dan. 2. cap. Lapis qui percuſſit ſtatuam, factus eſt mõs magnus, & impleuit uniuerſam terrã. Quod autem Meſſias ſit lapis angularis, ab Iudęis reprobatus, habetur apud Eſaiam cap. 28. ſic dicentem, לכן כה אמר אדני יהוה הנני יסד בציון אבן אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת : Hoc eſt: Propterea ſic dicit Dominus Deus, Ecce ego fundaui in Syiõ lapidem probatum, uel fortem, angularem, precioſum, fundamentum fundamenti. Qui credit, non feſtinet. Et ponam iudicium ad lineam, uel ad mẽſuram, & iuſtitiam ad pondus. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ſic dicit, Fundaui, uerbum præteritũ eſt. Vnde de præterito exponendum eſt ſic: Ecce ego ſum qui fundaui iam in Syion lapidem, id eſt iam diffinitum & decretum eſt coram me, & cõſtitui Regem Meſſiam, qui eſt lapis בחן bohan, quod ſonat fortitudinem, uel munitionem. Quod autem dicitur fundamentum fundamenti, id eſt fundamentorũ, ſic intelligi debet, ac ſi dicatur fundamentũ perfectiſſimũ. Hæc Rabbi Selo. Ionathan autem hæc ita Chaldaicè tranſtulit הא אנא ממני בציון מלכא משיחא מלכא תקיף גיבר ואימתן Id eſt, Dixit Dominus Deus, Ecce ego conſtituo in Syion Regem Meſſiam, Regem potentem, robuſtum, & fortem. De hoc etiam lapide hæc Pſalmographus, ait Pſalmo 118. אודך כי עניתני ותהי לי לישועה : אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה : מאת יהוה היתה זאת היא נפלאת בעינינו : זה היום עשה יהוה נגילה ונשמחה בו Id eſt, Confitebor tibi, quoniam exaudiſti me, & fuiſti mihi in ſalutem. Lapidem reprobauerunt ædificantes, qui factus eſt in caput anguli. A Deo fuit hęc res, & ipſa mirabilis in oculis noſtris. Hic eſt ipſe dies quẽ fecit Dominus, exultabimus & lætabimur in eo. Quod autem hæc de Meſſia intelligantur, patet per Rabbi Selomonis gloſſam, ſuper illud Micheæ 5. cap. dictum ממך לי יצא להיות מושל בישראל Id eſt, Ex te mihi egredietur, qui ſit Dominator in Iſrael. Sic enim ibi ait, זה משיח בן דוד ובן נאמר אבן מאסו הבונים וגו' Id eſt, Hic eſt Meſſias filius Dauid. Sicut dictum eſt, Pſal. 118. Lapidem reprobauerunt ædificantes, &c. De hoc etiam lapide apud Zachar. 3. cap. ita legitur, הנני מביא את עבדי צמח כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד Hoc eſt, Ecce ego adduco ſeruum meum germen. Quia ecce lapis quem dedi coram Iehoſua. Super lapidem unum ſeptem oculi. Ecce ego aperiam aperturam, dixit Deus exercituum, & auferam peccatum ipſius terræ in die una. Quæ Rabbi Ionathan hoc modo in Chaldæum uertit אנא מייתי ית עבדי משיחא ויתגלי ארי הא אבנא די יהבית קדם יהושע על אבנא חדא שבעא עיינין הא אנא גלי חזיתהא אמר יהוה צבאות ואעדי ית חוב ארעא ההיא ביומא חד Id eſt, Ecce adducam ſeruum Meſſiam, & reuelabitur. Ecce lapis quem dedi coram Iehoſua, ſuper lapidem unum ſeptem

ptem uiſiones ſunt. Ecce ego reuelabo uiſiones eius. Dixit Deus exercituum. Et auferã culpam terræ ipſius in una die. De lapide quoq; hoc in Bereſſith Rabba, id eſt in commentarijs libri Geneſeos, ſuper illud uigeſimo octauo capite eiuſdem libri, dictum: Et exiuit Iacob de Berſaba. Sic ait R. Moſes Hadarſan. Hoc eſt quod ſcriptum eſt, Pſal. 20. Leuabo oculos meos ad mõtes, unde ueniet adiutor meus, uel auxilium meum. Et ſic Zach. dicit 4. cap. Quis tu mons magne coram Zorobabel. Mons magnus iſte eſt Meſſias. De quo Eſaias inquit 11. cap. Iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate manſuetis, uel humilibus, uel pauperibus terræ. Et educet lapidem capitalem. Hic eſt lapis Iacob. Sicut dictum eſt Gen. 28. cap. Et accepit lapidem quem poſuerat capitalia ſua, uel de capitalibus ſuis. Ex omnibus his quæ dicta ſunt, aperte liquet, Meſſiam non ab re dici lapidem, ſe ipſum de monte abſq; manibus abſcindentem, ut habetur Dan. 2. cap. Et lapidem ad offenſionem & ſcandalum deuiantium Iudæorum, ſanctificationemq; electorum, ut dicitur apud Eſaiam cap. 8. Nec non lapidem angularẽ & capitalem ab Iudæis reprobatum. Vt nunc probauimus. Quapropter Petrus ille apoſtolorum princeps de lapide iſto hęc non immerito in primæ epiſtolæ 2. cap. dicit, Ad quem accedentes lapidem uiuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatũ, & ipſi tanquam lapides uiui ſuperædificamini domos ſpirituales, in ſacerdotium ſanctum offerẽtes ſpiritales hoſtias, acceptabiles Deo, per Ieſum Chriſtum. Propter quod cõtinet ſcriptura, Ecce pono in Syion lapidem ſummum, angularem, probatum, electum, precioſum, & qui crediderit in eum, non confundetur.

Quod Meſſias dictus eſt Tener, ad inſinuandam immenſam eius pietatem. *Caput* XXII.

CAPNIO.

Reperio Meſſiam quandoq; רך Rach, id eſt Tenerum in ſacris literis dici, ut eſt illud Selomonis Prouer. 4. capite dictum, בן הייתי לאבי רך ויחיד לבני אמי Hoc eſt, Filius ſui patri meo, tener & ſolus, uel unicus filijs uel filiorũ matris meæ. Quæ quomodo intelligenda ſint, in quinto cap. ſuperioris libri, ſatis abunde diſſeruiſti. Nunc igitur dicas, quamobrem tener appellatus ſit. GAL. Potiſſimum ob immenſam pietatis ſuæ teneritudinem. Quod ex eo maxime patet, quod apud Ezec. 17. ca. ita dicitur, כה אמר אדני יהוה ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש ינקותיו רך אקטוף ושתלתי אני על הר גבוה ותלול Id eſt, Sic ait Dominus Deus. Et aſſumã ego de ſummitate cedri ſublimis, & dabo de capite uirgultorum eius. Tenerum carpam, & plantabo eum ego ſuper mõtem altum, & prominentẽ. Vbi gloſſa R. Selomonis ſic dicit, Et aſſumã ego ſummitatẽ cedri, Regem. ſ. Meſ

ſiam. Tenerum carpam. Non enim eſt uia ad miſerendum niſi per tenerum, qui eſt creſcens & conglutinans atq; conſtrictus. Hęc R. Selomo. In quibus euidentiſſime tãgitur diuinæ pietatis teneritudo, & in trunco humanitatis clementiſſimæ diuinitatis inſertio, ac fructuoſa plantatio. Quas ob res uerba ipſa R. Ionathas ita Chaldaicè tranſtulit, ואקריב אנא ממלכותא דבית דוד דמתיל בארזא רמא ואקימינה Hoc eſt, Et applicabo ego de Regno domus Dauid, quod aſſimilatum eſt cedro excelſæ, & erigam illud, Deniq; ſequitur in eadem prophetia, והיה לארז אדיר ושכנו תחתיו כל צפור Id eſt, Et erit in cedrũ inclytam, & habitabit ſub ea omnis paſſer, & omne alatum ſub umbra ramorum ejus commorabitur. Quæ Ionathas ipſe ita Chaldaicè traduxit, atq; expoſuit. Et erit ad Regem robuſtum, & recumbent ſuper eum omnes iuſti, & omnes humiles in umbra Regni eius requieſcẽt. Ex quibus ſatis patuit, Meſſiam ob ſuæ pietatis atq; clementiæ immenſam teneritudinem haud inepte Tenerum nuncupari.

Quòd Meſsias antonomaſicè atque per excellentiam Iuſtus appelletur. *Caput* XXIII.

CAPNIO.

IVſtum quoq; Meſſiã dici tam apud prophetas, quàm apud Talmudiſtas ſæpenumero legi. Et licet ipſum antonomaſice atq; per excellentiam ſic denominari non ignorem. Ad maiorem tamen huius ueritatis expreſſionẽ, uellem aliquid abs te hac de re audire. GAL. Meſſiam antonomaſice & per excellentiã צדיק ezadic, i. iuſtum dici, nõ opus eſt uerbis multis probare, cum id tam ſacræ ſcripturæ, quàm ipſius Talmud innumeris in locis pateat. Vt tamen petitioni tuę ſatisfaciam, qui me de hoc aliquid dicere hortaris. Ne illud ſilentio omnino præteriſſe uideamur, pauca duntaxat hac de re dicam. Et primum Zachariam adducam, ſic 9. cap. dicentem, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתנות Hoc eſt, Exulta ualde filia Syion, iubila filia Ieruſalẽ. Ecce Rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluator ipſe, pauper & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinarum. Per quam quidem prophetiã non ſolum Meſſias antonomaſice & per excellentiã iuſtus denominatur. Verũ ipſius quoq; & diuinitas & humanitas aperte exprimitur. Et diuinitas quidem in ea eius particula, quæ ait, Iuſtus & ſaluator ipſe. Hæc enim Hebraica dictio הוא hu, quę Latinè idẽ eſt quod ipſe, apud Hebræos diuinũ eſt nomen, & Deũ ꝓprie ſignificat. Quod apud Eſa. 42. c. liquido patet, dũ ipſemet deus ait, אני יהוה הוא שמי .i. Ego Deus, ipſe eſt nomẽ meũ. Cũ igit̃ Zach. dixit, Veniet tibi iuſtus & ſaluator ipſe. Quid aliud exprimere uoluit, q̃ id qđ Eſa. clare expreſſit 35. c. dicẽs, אלהים הוא יבא וישעכם Hoc eſt, deus ipſe ueniet & ſaluabit uos. Saluare

Hu, nomen diuinum.

enim

enim proprie ſolius Dei eſt. Cætera autem quæ in eadem Zachariæ
prophetia ſubijciuntur, Meſſiæ humanitatem explicant. Secundum
quam & pauper futurus erat, & tandem imminente eius paſſione, ſe-
dens ſuper aſinam & ſuper pullum eius, Ieroſolymam gratia ſaluandi
humani generis, petiturus fuerat. Ex quo maxime falſa Iudęorum refel
litur opinio, qui Meſſiam in toto mundo temporaliter regnaturũ pu-
tant. Nam cum temporale mundi regnum & paupertas minime cõue-
niant, nec ſimul eſſe poſſint, neceſſario cõcedendum eſt, ipſius Meſſiæ
Regnũ iuxta huius prophetæ uaticiniũ, nõ temporale, ſed ſpirituale fu
turum fuiſſe. Quare ipſe dixit, Regnum meum non eſt de hoc mundo.
CAP. Recentiores Iudæorũ cum ſint obſtinatiſſimi, ut Meſſiæ diuini- *Obiectio iuniorum Iudæorum.*
tatem per prophetã hunc expreſſam negare ualeant, aiunt in textu He-
braico ſcriptũ eſſe, נושע noſa, quod ſaluatus, & nõ ſaluator interpreta
tur. Quod nequaq̃ Deo conuenire poteſt. Nam & ſi Dei propriũ ſit ſal
uare, ſaluari tamen ei haudquaq̃ cõpetere poteſt. Vnde cõcludunt, ꝙ
cũ Meſſias in hac prophetia ſaluatus, & nõ ſaluator dicatur, ipſum deũ
eſſe, minime ex ea inferre poſſumus. Ideoq́ prophetã hunc Meſſiam iu
ſtum & ſaluatũ dixiſſe, dicũt: quia Meſſias ipſe ſuã ob iuſtitiã de gladio
Gog & Magog ſaluandus eſt. GAL. Eis hoc in loco aliud q̃ quod ue-
teres Talmudiſtæ dicunt, nõ reſpõdebimus. Quare R. Berachię uerba
adducã, quæ R. Menahẽ Rakenad refert, ſuper Gen. 3. cap. ita dicẽs, Sa
lus Iſrael eſt ſalus Dei ſancti & benedicti. Vt dixit R. Berachias ſacer-
dos. Quia ſcriptũ eſt Zach. 9. cap. Iuſtus & ſaluatus, & nõ iuſtus ſalua-
tor ipſe. Vbi ſenex iſte ſacerdos oſtẽdere conatur, ꝙ Deus ſaluãdo Iſ-
rael. i. fideles, ſaluatus dicat̃, ex eo ꝙ propheta iſte, Iuſtus & ſaluatus, di
cat. Per iuſtũ nanq; (ut eius uerba plane ſonant) Deũ intelligit. Et ratio
ſuper quã eius dictũ fundari uidet̃, eſt, Quia quẽadmodũ operis perfe-
ctio in operantẽ redundari ſolet, ſic humani generis ſaluatio in Deum
quodammodo reſultat. Idcirco igit̃ ꝓpheta iuxta huius boni Talmudi
ſtę expoſitionẽ, Meſſiã ſaluatũ dixit, quia cum ipſe tanq̃ Deus humanũ
genus ſaluaturus eſſet, ipſius humani generis ſaluatio in eum, tanq̃ in ſa
lutis autorẽ redundatura erat. Quãobrẽ nõ inepte hoc in loco 70. inter
pretes ſenſum magis q̃ uerba ſecuti, δίκαιος καὶ σωτὴρ, tranſtulerunt.
Quos autor noſtræ æditionis imitatus, Iuſtus & ſaluator, recte tradu-
xit. Per illud quoq; probat̃, Meſſiã antonomaſice & per excellentiã, iu-
ſtũ nuncupari, quod in libro יומא Ioma in cap. אמר להם Amar lahẽ,
hoc modo legitur. Dixit R. Eliezer, Etiã propter iuſtũ unũ creatus eſt *Notanda.*
mundus. Sicut dictũ eſt Gen. 1. cap. Et uidit Deus lucem, ꝙ eſſet bonũ.
Nõ eſt aũt bonũ, niſi צדיק czadic. i. iuſtus, hoc eſt Meſſias. Sicut dictũ
eſt Eſa. 3. cap. אמרו צדיק כי טוב. i. Dicite iuſtũ, quia bonus eſt. Quod
aũt propter Meſſiã creatus ſit mũdus, in lib. etiã Sanhedrin in c. Helec
habet̃. Vbi legit̃, R. Iohanan ſic dixiſſe: Nõ eſt creatus mundus niſi ꝓ-

pter Meſſiam. Necq; etiam hoc in loco quod in libro חגיגה Haghiga in cap. אין דורשין En dorſin dicitur, omittendum eſt. Ibi enim ſic ad literam legitur. Traditio eſt, Rabbi Ioſen dixiſſe Veh creaturis quæ uident, & ignorant quod uident. Quæ ſtant, & neſciunt ſuper quo ſtāt. Terra enim ſuper quo ſtat? Super columnis. Sicut dictum eſt Iob 9. ca. Qui concutit terram, uel contremeſcere facit de loco eius, & columnæ eius concutiētur. Dixerunt ſapientes, quòd ſuper 12. columnis ſtat terra. Sicut dictum eſt Deut. 32. cap. Cum hæreditaret altiſſimus gentes, cum ſepararet filios Adam, conſtituit terminos populorum, id eſt gentium, iuxta numerum filiorū Iſrael, Rabbi uero Eliezer dixit ſuper unā columnam ſtare terram, & צדיק czadic, id eſt iuſtus eſt nomē eius. Hactenus traditio. In qua ualde notanda eſt priſcorum ſapientum Iudeorum ſententia, dicentium terram ſuper 12. ſtare columnas, cum altiſſimus gentes hæreditaret. Quam Rabbi Eliezer dixit ſuper unam ſtare columnam. Cuius Iuſtus eſt nomē, & quòd Iuſtus ille mundi eſſet fundamentum. Hæc certe fidei noſtræ plurimum conſentanea ſunt. Cum hæ 12 columnæ, 12 fuerint apoſtoli. Columna quoq; una quæ terram ſuſtinet, cuiusq; nomen Iuſtus eſt, qui & mundi fundamentum eſt, non ſit niſi Meſſias. Qui & iuſtus antonomaſice dicitur, ut nunc probatum eſt, & fundamentum fundamenti, id eſt fundamentorum, ut ait Eſaias 28. cap. Quibus ex omnibus liquido conſtat, Meſſiam à patribus antiquis iuſtum antonomaſice & per excellentiam appellatum fuiſſe.

Quòd Meſſias, uir pugnæ nuncupatus eſt (ſicut & Deus eo nomine uocatus eſt) ob uictoriam quam contra diabolum obtenturus erat. *Caput* XXIIII.

CAPNIO.

INter cetera nomina quæ de Meſſia aut antonomaſice aut metaphorice dicuntur, nullum ita expreſſe eius diuinitatem inſinuat, ſicut nomen hoc Vir pugnæ, quod proprie ſoli Deo conuenit. Quare de ipſo quoq; aliquid te dicere oportet. GAL. Primum itaq; probandū eſt, quòd nomen hoc Vir pugnæ, proprie ſoli Deo cōgruat. Deinde uerò, Meſſiam uirum pugnæ proprie dici, & per conſequens ipſum Deum eſſe, oſtendendū eſt. Pro primo igitur illud quod in libro qui מכילתא Mechiltha dicitur, ſcriptum eſt, adduco. Ibi enim ſuper illud Exo. 15. יהוה איש מלחמה יהוה שמו Hoc eſt, Deus uir pugnæ, יהוה .i. Deus (tetragrammaton) nomen eius. Sic inter cætera legitur. Quomodo poteſt hoc dici? Nónne enim ſcriptum eſt Iere. 23. Nunquid non cœlos & terram ego impleo, ait Dominus? Quid igitur docet dicendum, cum ait: Dominus uir pugnæ? Sed hoc ideo dictum eſt, Quia dixit Deus ſanctus & benedictus. Propter reatum ueſtrū, & propter ſanctificationē ueſtram, ſanctificabo uel præparabo nomē meum in uobis.

in uobis. Sequiẽ יהוה .i. Deus(tetragrãmaton)nomen eius. In nomine
enim ſuo ipſe pugnat,& nõ eſt id conueniens alicui alteri ממדותיו mi-
middothau .i. de proprietatibus eius. Et hanc obrẽ dixit Dauid 1. Reg.
17. c. Tu uenis ad me cum lancea,& gladio,& clypeo. Ego aũt uenio in
nomine Dei, uel cũ nomine Dei exercituũ. Hęc omnia traditio. Ex qui
bus tria digniſſima colliguntur. Primũ quidem eſt,ꝙ Deus ſic erat no
mẽ ſuum in Iudæis ſanctificaturus, uel præparaturus,ꝙ nõ modo uir,
ſed uir quoqꝫ pugnæ ipſe foret. Secundũ uerò eſt, ꝙ Deus propterea
hoc facturus erat,ut eos à reatu uel peccato eorũ ſanctificaret, ſiue mũ-
daret. Tertiũ autẽ eſt,ꝙ Deũ uirũ pugnæ fieri, nulli de proprietatibus
Dei, ſed ſoli proprietati nominis eius cõueniat. Quartũ poſtremo po-
teſt addi prędictis,ꝙ admodũ difficile ſit Iudęis infidelibus talia crede
re. Cũ enim Deus cœlũ & terrã impleat, ut per Ieremiã hic probatũ eſt,
Immo quod maius eſt,cũ teſte Selomone cœli & cœli cœlorũ ipſum ca
pere nequeãt. Vt 2. Para. 2. diciẽ, Quõ credibile eſſet, niſi Deus dixiſſet
Deũ ipſum uirũ fieri poſſe? Sed nimis profecto ſtultus ac impius eſt,q
ea quæ Deus ipſe aſtruit, impoſſibilia ſuſpicaẽ, uel in eis autorẽ alium
quærit. Ex his igiẽ quæ in hac traditione dicta ſunt, concludiẽ: ꝙ nomẽ
hoc Vir pugnæ, ſoli deo ratione proprietatis nominis eius tetragrãma
ton cõueniat. Reliquũ nunc eſt, ut Meſſiã uirũ pugnæ, eſſe oſtenda-
mus. Quare admodũ notãda ſunt ea quæ R. Iohanan in c. Helec, dixit
ſuper illud Zach. 1. ca. dictũ, ראיתי הלילה והנה איש רכב על סוס אדם והוא
עמד בין ההדסים אשר במצלה ואחריו סוסים אדמים שרקים ולבנים :
Hoc eſt, Vidi noctẽ. Et ecce uir eqtãs ſuper equũ rufum, uel ſanguineũ.
Et ſtans erat inter myrtos, quæ erant in conualle. Et poſt eum equi ru-
bri, uarij, & albi. Ibi ergo ſic idem R. dicit, Vidi inquit noctem. Voluit
enim Deus ſanctus & benedictus cõuertere totum mundũ in noctem.
Et ecce uir equitans ſuper equum rufum. Non eſt uir hic niſi Deus ſan
ctus & benedictus. Et ſtans erat inter myrtos. Non ſunt myrti, niſi iu-
ſti. Sicut dictum eſt, Eſter 2. ca. Et erat nutritius הדסה hadaſſa, ipſa eſt
Eſter, הדס Hadas enim Hebraicè myrtus Latinè dicitur, Hactenus tra
ditio. Ad cuius intellectũ notandũ eſt, quod in Midras tehilim ſuper
Pſal. 20. hoc modo legitur, Deus ſanctus & benedictus uocat Meſſiam
nomine ſuo. Et quod eſt nomen eius? יהוה .i. Deus tetragrãmaton eſt
nomen eius. Sicut dictum eſt Exo. 15. ca. Deus uir pugnæ, Deus(tetra-
grãmaton)eſt nomen eius. Cum igitur in antedicta traditione habita
in c. Helec, libri Sanhedrin dicatur. Quod Deus uir pugnæ (ut dicitur
Exo. 15.) ſit Deus ſanctus & benedictus, equitans ſuper equum rufum.
In altera aũt præmiſſa traditione quæ habeẽ in Midras tehilim, dicaẽ,
ꝙ deus uocat Meſſiam nomine ſuo tetragrãmaton, & ꝙ Deus uir pu-
gnę eſt ipſe Meſſias. Cuius nomẽ eſt יהוה .i. deus tetragrãmaton. Cõſe
quẽs neceſſe eſt, Meſſiã ipſum eſſe deũ. Nemo em̃ in hoc glorioſiſſimo

nomine (ut in præcedentibus demonſtratũ eſt) cum Deo participat. Equus autem rufus, ſuper quem propheta Deum ſanctum & benedictum equitantem uidit, non eſt niſi Meſsiæ corpus ſuo precioſiſſimo ſanguine rubrefactum in ſuæ paſſionis pugna, qua diabolum uicturus erat. Quare non inepte uir pugnæ hoc in loco uocatur. Porrò neq; incongrue per myrtos hic uiros iuſtos ac mulieres iuſtas priſci Talmudiſtæ ſignificari uoluerunt. Cum propheta Deum ipſum ſuper equum rufum equitantem inter myrtos, quæ erant in conualle, per quam humilitas deſignatur, ſtare dixit. Quod tunc profectò impletum eſt, cum (ut dicitur Ioan. 19. cap.) ſtarent iuxta crucem Ieſu mater eius, & ſoror matris eius, Maria Cleophę, & Maria Magdalenę, necnon & Ioannes apoſtolus. Cui ipſe ſtans in cruce extenſus, matrem ſuam uirginem uirgini cõmendauit. Equi deniq; rubri poſt eum egreſſi, nulli melius ſunt quàm apoſtoli cæteriq; martyres, martyrij ſanguine rubrefacti. Equi uerò uarij, qui rectius quàm doctores & prædicatores dicuntur, qui uarijs doctrinarum documentis, ac uirtutibus prædit, modo huc, modo illuc ſcribendo & docẽdo, tanquam equi diſcurrunt. Equi inſuper albi non ſunt niſi uirgines tam uiri quàm mulieres, qui niueæ uirginitatis candore decorantur. Hi autem omnes neq; ab re per equos deſignantur, cum cæteris animalibus equi ſint pugnæ aptiores. Et martyres quidem, mundum. Doctores uero ſiue prędicatores, diabolũ. Virgines autẽ carnẽ propriã pugnando, uincũt. Quo fit, ut hi dũtaxat præ cæteris hominũ generibus, aureola ꝓ uictorię pręmio in patria donẽt.

Quòd Meſsias non ab re plerunq; in ſacra pagina uocatus eſt Dauid. *Capue* XXIII.

CAPNIO.

MEſſiam multoties Dauid ac Selomonem nuncupatũ reperio, quod maximè ad propoſitũ noſtrum cõtra Iudæorum noſtri ſeculi perfidiã facit. Quocirca primò Meſsiam ipſum Dauidẽ, deinde Selomonẽ rectè à prophetis atq; à Talmudiſtis appellatũ fuiſſe, proba. GAL. Primũ itaq; audi quod in lib. Sanhedrin in ca. Helec, ita ad uerbũ legitur, Dixit R. Iehuda. Dixit R. futurum eſt, ut Deus ſanctus & benedictus ipſe ſuſcitet, uel ſtatuat Iſraeli alterum Dauid. Sicut dictũ eſt Iere. 30. cap. ועבדו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם Hoc eſt, Et ſeruient Dño Deo ſuo, & Dauidi Regi ſuo, quẽ ſuſcitabo, uel ſtatuã eis. Nõ enim dicit ſtatui, ſed ſtatuã. Hæc traditio. Item in lib. ברכות Berachoth Ieroſolymitano in cap. היה קורא Haya kore. i. Erat legens. Sic dicitur, Scriptum eſt Hoſeę 3. cap. אחר ישבו בני ישראל ובקשו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יהוה ואת טובו באחרית הימים Ideſt; Poſtea conuertentur filij Iſrael, & quęrent Dominum Deum ſuum, & Dauid

Dauid Regem ſuum. Et pauebunt ad Deum, & ad bonum eius in fine dierum. Rabbanan, id eſt Magiſtri dixerunt. Iſte rex Meſſias ſi de uiuis eſt, Dauid eſt nomē eius. Si uerò de occiſis, Dauid eſt nomen eius. Hæc traditio. Ex qua ſatis clare propoſitum liquet. Rabbi autem Ionathan antedicta uerba Hoſeæ hoc modo Chaldaicè interpretatus eſt בתר בן יתובון בני ישראל ויתבעון ית פולחנא דיהוה אל התן וישתמעון למשיחא בר דויד מלכהון Hoc eſt, Et poſt hæc conuertentur filij Iſrael & quærent cultum Domini Dei ſui, & obedient Meſſiæ filio Dauid Regi ſuo. In libro demum Sanhedrin in cap. Helec, ita legitur: Dixit R. Iehuda de domo R. סימון Simon in nomine R. Semuelis. Iſte Rex Meſſias ſi de uiuis eſt, Dauid eſt nomē eius: ſi uero de mortuis eſt, Dauid eſt nomē eius. Ex præmiſſis ſatis aperte oſtenditur, quòd Pſal. 89. de Meſſia loquatur. Quare & de Meſſia quoq; intelligi oportet illud uerbū eiuſdē Pſal. dictum, cum ait: כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי עד עולם אכין זרעך ובניתי לדור ודור כסאך סלה : ויודו שמים פלאך יהוה את אמונתך בקהל קדשים Hoc eſt, Percuſſi fœdus electo meo, iuraui Dauid ſeruo meo, uſq; in æternum præparabo ſemen tuum, & ædificabo in generationem & generationem thronum tuum. Et confitebuntur, uel laudabunt cœli mirabile tuum Deus (tetragrammaton) etiam fidem tuam in eccleſia ſanctorum. Ex horum uerborū concurſu manifeſte demonſtratur, Meſſiā Deum eſſe. Nam Deus in hoc loco Dauid alloquitur, quem per ea quæ dicta ſunt, conſtat eſſe Meſſiam. Cum igitur eum nomine quatuor literarum uocet, quod eſt יהוה, quod'q; nulli, niſi Deo conuenire poteſt, palam abſq; dubio oſtēditur, Meſſiam ipſum Deum eſſe, nedum hominem. Quod ex eo etiam potiſſimum patere poteſt, quòd ea quæ ibi dicuntur, magis Meſſiæ quàm ipſi Dauid cōueniant. In perſona ſiquidem Dei patris id quod pręmiſſum eſt, conuenientiſſime dicitur. Videlicet, Percuſſi fœdus electo meo. Quod de Meſsia ſecundum humanitatem intelligendum eſt, iuxta illud Eſaiæ quadrageſimo ſecundo capite dictum, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי Id eſt, Ecce ſeruus meus ſuſcipiam eum, Electus meus, in quo habuit complacentiam anima mea, uel perſona mea. Quod autem hoc de Meſſia intelligendum ſit, patet per Rabbi Ionathan in Targum ſic dicentem, הא עבדי משיחא מקרבינה Hoc eſt, Ecce ſeruus meus Meſsias, applicabo eum. Deinde ſequitur eodem in Pſalmo, Iuraui Dauidi ſeruo meo, id eſt Meſsiæ, qui mihi ſeruiet, oues perditas ad paradiſi caulas deducendo. Quod Meſſias præterea Dauid dicatur, habetur in איכה רבתי Echa rabbethi, id eſt in expoſitione ſuper planctum Ieremiæ, ſuper illud Trenorum primo capite dictum, Quia elongatus eſt à me conſolator. Ibi enim ſic dicitur, Rabbi Iehuda dixit in nomine Rabbi Semuelis. Iſte Rex Meſſias ſi de uiuis eſt; Dauid eſt nomen eius. Si autem de mortuis, Dauid eſt nomen eius. Dixit Rabbi Tanhuma,

Ego dico ad huius probationem, illud quod ſcriptum eſt Pſalmo 17.
מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם Id eſt, Magnificans ſaluationes Regis ſui, & faciens miſericordiam Meſſiæ ſuo Dauidi, & ſemini eius in æternũ. Hæc traditio. De iſto etiam Dauide, id eſt Meſſia intelligẽdum eſſe, docet Rabbi Ionathan illud apud Iere. 30. cap. dictum, Et ſeruient Domino Deo ſuo, & Dauidi Regi ſuo, quẽ ſtatuam eis. Hoc enim Ionathan ipſe ita Chaldaicè traduxit, ויפלחון קדם יהוה אלההון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכיהון ואקים Hoc eſt, Et colent coram Domino Deo ſuo, & obedient Meſſiæ filio Dauid Regi ſuo, quem ſtatuam eis. Ex quo patet, de Meſſia quoque accipiendum eſſe illud Ezec. 34. cap. dictum, והושעתי לצאני ולא תהיינה עוד לבז ושפטתי בין שה לשה Id eſt, Et ſaluabo oues meas, & non erunt ultra in prædam. Et iudicabo inter pecus & pecus. Quod Ionathas ita Chaldaicè expoſuit, ואפרוק לעמי ולא יתמסרון עוד לביזה ואידון בין גבר לגבר ואקים עלהון פרנסא חד ויפרנס יתהון ית עבדי דוד הוא יפרנס יתהון והוא יהי להון לפרנס Id eſt, Et ſaluabo populum meum, & non diripientur ultra. Et iudicabo inter uirum & uirum. Et ſtatuã ſuper eas paſtorem unum, & paſcet eas ſeruus meus Dauid. Ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorem. Bene igitur in Pſalmo prædicto dicitur, Iuraui Dauid ſeruo meo, id eſt Meſſiæ. Quid autem ei iurauerit, oſtendit, cum ilico ſubdit. Vſque in æternum aptabo, uel præparabo ſemen tuum. Id eſt diſcipulos tuos, aliosꝗ in te credentes. Diſcipuli enim ac alij ab aliquo inſtructi, eius à quo edocti ſunt, rectè & filij & ſemen (ut alibi oſtendemus) dicuntur. Sequitur, Et ædificabo in generationem & generationem (Iudaicam ſcilicet ac gentilem) thronum tuum, id eſt fideles tuos סלה ſela, id eſt perpetuo, uel ſemper. Cum igitur סלה Sela Hebraica dictio quæ ibi ponitur, neqꝫ intermiſſionem, neque terminum habeat: ideoqꝫ in ſempiternum, uel in ſecula ſeculorum, uel ſemper, uel perpetuo, ſiue æternaliter traduci poteſt. Clarum profecto eſt, quòd dictum illud: Et ædificabo in generationem & generationem thronum tuum סלה ſela, id eſt perpetuo uel æternaliter, neque Dauidi quondam Regi, neqꝫ cuiquam de filijs eius conuenire poteſt, ſed ſoli Domino Ieſu uero Meſſiæ. Cuius thronus eſt populus Chriſtianus, ex duabus generationibus Iudæorum ſcilicet & gentilium uirtute diuina cõſtitutus. Cum plures quàm mille & quadringenti anni iam præterierint, quòd thronus ipſius Dauid ſiue regnum Iudæorũ penitus deſtructum eſt atqꝫ deletũ. Nec ualet hoc Iudaica prauitas inficiari. Cũ in libro סוטה Sota in cap. אגלה ערופה Eggla arupha. i. uitula cæſa ceruicem, hoc modo ſcriptũ ſit: Ex quo prima domus deſtructa fuit, ceſſauerunt ciuitates refugij, & abſceſſerunt אורים ותומים Vrim uethumim. i. lumina & ſimplicitates, & ea quibus cõſulebãt Deũ, & ablatus eſt Rex de domo Dauid. CAP. Vellẽ ꝓbares per eorũ quoqꝫ ſcripturas, cętera ꝗę de Meſſia eodem in Pſal. ſubnectuntur,

tur,magis Domino noſtro Ieſu Chriſto,quàm ipſi Dauidi quondam Regi conuenire. GAL. Id certè lucidius patebit,ſi uerba ipſa Pſalmiſtæ prius adduxerimus,& ea iuxta Hebraicam ueritatem traduxerimus.Sic ergo quibuſdam interiectis,eodem in Pſalmo ſubiungitur,

אז דברת בחזון לחסידיך ותאמר שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם :
מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו : אשר ידי תכון עמו אף זרועי תאמצנו : לא
ישא אויב בו ובן עולה לא יעננו : וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף : ואמונתי וחסדי
עמו ובשמי תרום קרנו : ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו : הוא יקראני אבי אתה
אלי וצור ישועתי : אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ : לעלם אשמור לו
חסדי ובריתי נאמנת לו : ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים : אם יעזבו בניו
תורתי ובמשפטי לא ילכון : אם חקתי יחללו ומצותי לא ישמרו : ופקדתי בשבט
פשעם ובנגעים עונם : וחסדי לא אפיר מעמו ולא אשקר באמונתי : לא
אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה : אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב :
זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי : כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה :

Id eſt,Tunc locutus es in uiſione ſanctis tuis,& dixiſti,Poſui fortitudinem uel auxilium ſuper potentem,& exaltaui electum de populo. Inueni Dauid ſeruum meum,oleo ſanctuarij mei unxi eum. Quoniam manus mea aptabit, uel reparabit, uel diſponet, uel rectificabit cum eo,brachium quoque meum roborabit eum.Non habitabit inimicus cum eo,& filius iniquitatis non affliget,uel non depauperabit eum.Et conteram à facie ipſius tribulatores eius,& odientes eum percutiam, uel allidam.Et fides mea & miſericordia mea cum ipſo, & in nomine meo exaltabitur cornu eius.Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.Ipſe uocabit me,pater meus tu,Deus meus,& fortitudo ſaluationis meæ.Ego quoque primogenitum dabo eum,altiſſimum Regibus,uel Regum terræ.In æternum ſeruabo ei miſericordiam meam,& pactum meum fidele ipſi. Et ponam in perpetuum ſemen eius,& thronum eius ſicut dies cœli. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint. Si præcepta mea prophanauerint,& mandata mea non ſeruauerint. Viſitabo utique in uirga ſcelus eorum,& in plagis peccatum eorum.Miſericordiã autem meam nõ auferam ab eo,neq; fruſtrabo fidem meam.Non profanabo pactum meum,& quod egreſſum eſt à labijs meis,nõ mutabo. Vnum iuraui per ſanctitatem meam,ſi Dauidi mentiar,ſemen eius in æternũ erit,& thronus eius ſicut ſol coram me. Velut luna ſtabilietur in ſempiternũ,& teſtis fidelis in cœlo ſemper. Illud igitur,Tũc locutus es in uiſione ſanctis tuis,optime Meſſiæ,& conſequenter Dño noſtro Ieſu Chriſto cõuenit.Scriptũ eſt enim in lib.Sanhedrin in cap.Helec,Rabbi Iohanan ſic dixiſſe,Omnes ꝓphetæ nõ prophetarũt niſi uſq; ad dies Meſſię.De diebus aũt ſeculi uẽturi,oculus nõ uidit.Deus abſq; te,quę facies expectãtibus te.Quod Rabbi etiã Selomo affirmat,dum ſuper illud Zach.9.cap.dictũ,Onus uerbi Domini in terra חדרך Hadrach,Ita ait:

ait, Dixit Mor. Omnes prophetæ non prophetarunt niſi de annis redemptionis & diebus Meſſiæ. Quemadmodum traditum atque ſcriptum eſt in libro ספרי Siphre. Hæc Rabbi Selomo. Ea etiam quæ deinde mox ſubnectuntur, Poſui auxilium ſuper potentem, Cum cæteris ut ſuprà, conuenientiſſime Meſſiæ congruunt, & in Chriſto Domino noſtro adimpleta eſſe: nemo eſt, qui ambigat. Illud præterea quod immediate ſubditur, Ipſe uocabit me, pater meus tu, deus meus, & fortitudo ſaluationis meæ. Ego quoque primogenitum dabo eum, altiſſimum Regibus, uel Regum terræ. Nemini niſi Meſſiæ conuenire poteſt. Quod per illud quod in Midras ſuper illud Exodi decimo tertio capite dictum, Sanctifica mihi omne primogenitum: ſcribitur, quàm optime probatur. Ibi enim ſic ad uerbum dicitur: Ait Rabbi Nathan, Dixit Deus ſanctus & benedictus Moſi. Quemadmodum feci Iacob primogenitum. Sicut dictum eſt Exodi quarto capite, Filius meus primogenitus meus Iſrael: Ita ego facio Regem Meſſiam primogenitum. Sicut dictum eſt (hoc ſcilicet in Pſal.) Ego primogenitum dabo eum, altiſſimum Regibus uel Regum terræ. Illud inſuper quod ilicò ſequitur, In æternum ſeruabo illi miſericordiam meam, & pactum meum fidele ipſi. Et ponam in perpetuum ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli, Dauidi filio Iſſai nullatenus adaptari poteſt. Cuius throni atque Regni deſtructio tamdiu euidenter patuit. Quare non niſi Meſſiæ illud congruere poteſt, quem Deum & hominem eſſe, clariſſime conſtat. Quæ etiam ſtatim ſubijciuntur, quàm aptiſſimè Chriſtianis competunt. Videlicet, Si dereliquerint filij eius legem meam, Cum reliquis, ſuprà habitis. Fœlices igitur Chriſtiani, quibus Deus aliam punitionem quàm paternam non comminatur. In uirga enim, inquit, & ferula, atque uerberibus, quæ plagas appellat, ſe eorum peccata uiſitaturum, & non ſe eos perditurum, atque per orbem diſperſurum, quin potius miſericordiam ſuam nunquam ab eis ablaturum, pollicetur. Quamobrem optime demum ſequitur, Vnum iuraui per ſanctitatem meam: cum cæteris. Quæ non de Dauid filio Iſſai, ſed de Dauid uerò Meſſia intelligi oportet. Quod ex eo quoque maxime uidetur, quod in Bereſſit רבה ketanna, id eſt in expoſitione minori ſuper Geneſeos ſcriptum eſt, Ibi enim ſuper illud Geneſeos quadrageſimo nono capite dictum, Iuda te confitebuntur, uel laudabunt fratres tui. Sic dicitur, Iudas quartus natus eſt in tribubus, & in die quarta creata fuerunt luminaria. Scriptum eſt enim de Meſſia (in præſenti ſcilicet Pſal.) Thronus eius ſicut ſol coram me, & ſicut luna ſtabilietur in æternum. Hæc ibi. Ex his igitur quæ præmiſſa ſunt, euidenter liquet, Meſſiam in ſacra pagina, Iudæorumque traditionibus, Dauid non abſque myſterio nuncupari.

Quòd

Quód Meſsias multoties in ſacris literis Selomo dictus eſt, ad inſinuandam filij Dei incarnationem, quæ de ſemine Dauid futura erat. Caput XXVI.

CAPNIO.

NVnc Meſſiam in Iudęorum ſcriptis non ab re Selomonem dici: reliquum eſt, ediſſeras. GAL. Multis in locis in quibus Meſsiæ diuinitas, incarnatio, ac redemptio exprimuntur, Selomonem eum uocari ſæpe contingit. In primis itaq; quod in Midras שיר השי רים Sir haſſirim, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum dicitur, audi, ſuper illud 3. cap. eiuſdē libri, dictū צאנה וראנה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו Hoc eſt, Egredimini & uidete filię Syion Regem Selomonē cum corona, qua coronauit eū mater ſua. Ibi enim ſic ad literam dicitur, Egredimini & uidete filiæ Syion, id eſt filij ſignati mihi cum raſura, & circūciſione ac fimbrijs. Regem Selomonem, id eſt Regem perfectiuum, qui creauit omnes creaturas ſuas שלמות ſelemoth, id eſt perfectas. Creauit nāq; ſolem & lunam cum plenitudine eorum. Adam quoq; & Heua ſicut filij 20. annorum creati ſunt. Item aliter Regem Selomonem, id eſt Regem cuius pax eſt pax. Item aliter Regem Selomonem, id eſt regem pacificum, qui pacificauit creaturis ſuis opera ſua. Quemadmodum pacauit ignem patri noſtro Abrahę, & tribus pueris. שדרך Sidrach, ſcilicet מישך Meiach, & עבד נגו Aued nego. Pacauit quoq; gladium in Iſhac. Rurſus etiam pacauit angelum Iacob. Iterum aliter regem Selomonem, id eſt regem qui fecit pacem inter creaturas ſuas. Hinc dixit R. Iohanan. Scriptum eſt Iob 25. Fecit pacem in ſublimibus ſuis. Firmamentum enim eſt de aqua, & ſtellæ de igne, non tamen dirumpunt ſe alterutrum. Sequitur in Cantico, Cum corona qua coronauit eum mater ſua. Dixit R. Iohanan, q; interrogauit R. Simon R. Elazar filium R. Ioſe, & dixit ei, Poteſt eſſe, q; audieris à patre tuo quid ſit dictū, Cum corona qua coronauit eum mater ſua? Reſpondit ei, Etiam. Ait illi, Quomodo? Dixit ei, In principio dilexit Deus ſanctus & benedictus Iſraelem, & uocauit eos בתי Bitti, id eſt filia mea. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 45. Audi filia, & uide. Non autem ceſſauit diligere eos, donec uocauit eos אחותי Ahothi, id eſt ſoror mea. Sicut dictum eſt Cant. 5. ca. Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, perfecta mea. Iterum adhuc non ceſſauit eos diligere, quouſq; uocauit eos אמי immi, id eſt mater mea. Sicut dictum eſt Eſa. 51. cap. הקשיבו אלי עמי ואמי אלי האזינו Hoc eſt, Attendite ad me popule meus & mater mea mihi intendite. Non enim אֻמִּי Vmmi, id eſt plebs mea, ibi ſcriptum fuit, ſed אִמִּי immi, id eſt mater mea. Surrexit Rabbi Simon, & oſculatus eſt eum in capite, dixitq;, Si non ueniſſem, niſi ad audiendum uerbum hoc ex ore tuo, די Dai, id eſt ſatis mihi

Synagoga, dei mater.

eſſet. Dixit R. Hanina, Diſcurrimus ꝑ uniuerſas ſcripturas, & nõ reperi-
mus, ꝙ בת שבע Bathſeba fecerit coronã Selomoni filio ſuo. Hæc om-
nia ibi. Ex qbus habet̃, ꝙ Synagoga ſiue plebs Iudaica mater Selomo-
nis .i. Dei dicat̃. Quod ꝑ Hoſeã quoq; dictũ eſt, licet à ſcribis Iudæorũ
poſtea mutatũ ſit. Vt ex hoc palam oſtenderetur, ꝙ Dei incarnatio ex
Iudæis futura erat. Quod ipſi minime negare poſſunt, cũ in principio
huius pręmiſſæ Midras .i. expoſitionis, Selomo rerũ creator deſcribat̃.
Quod nec Selomoni filio Dauid, nec alicui cuiuis puro homini con-
gruere poteſt. Huius quoq; Selomonis .i. filij Dei incarnatio in Midras
tillim .i. in expoſitione Pſalmorũ aperte innuit̃. Cũ ſuper illud Pſal. 4.
בקראי ענני אלהי צדקי בצר הרחבת לי Hoc eſt, Cum inuocauero, reſpõde
mihi, uel exaudi me Deus iuſtitiæ meę, in anguſtia dilataſti mihi. Ita ad
uerbum dicitur, Fuit Dauid tribulatus & anguſtiatus de uxore Vriæ.
Erant nanq; Iſraelitæ detrahentes ei, & obloquentes poſt eum, atq; di-
centes, Nunquid ei qui prædatus eſt ouem, & paſtorẽ interfecit, pote-
rit eſſe ſaluatio? Deus ſanctus & benedictus dilatauit ei. Sicut dictum
eſt 2. Reg. 12. ca. Et dixit Nathan ad Dauid, Etiam Dominus tranſtulit
peccatũ tuum, non morieris. Et iterum ait 1. Par. 22. Ecce filius natus eſt
tibi. Ipſe quietus erit, & ego quietabo eũ ab omnibus inimicis eius per
circuitum. Quia Selomo erit nomen eius. Et quid? An cæteri omnes fi-
lij Dauid? non fuerunt ei nati? Et quid eſt dictum נולד לך Nolad lach,
id eſt, Natus eſt tibi? Tibi, id eſt ad curam uel ad medicinã tuam, id eſt
ad medicinam peccatorum tuorum, quæ inſunt tibi. Et per cuius ma-
nus? Per manus Nathan. Sicut dictũ eſt 2. Reg. 12. Et miſit per manum
Nathan prophetæ, & uocauit nomen eius ידיד יה Iedid ia; id eſt, Dile-
ctum Dei, בעבור יהוה bahauur, id eſt propter nomen Dei quatuor li-
terarum. Hęc omnia traditio. Ex qua manifeſte apparet, quòd cum ſcri-
ptura dicit, Filius natus eſt tibi, cum cæteris quæ ſequuntur. Ea omnia
ſub uelamine nominis Selomonis, de Meſſia intelligẽda ſint, quamuis
ſuperficialiter de Selomone dici uideantur. Ea enim quæ in hac expo-
ſitione ponũtur (quod ſcilicet filius naſciturus erat Dauidi ad meden-
dum ei, & ad ſanandum eum à peccatis eius) Selomoni filio ipſius nul-
latenus conuenire poſſunt. Cum ipſe ad medendum proprijs peccatis,
uel ad ſananda ſua delicta ualde impar fuerit, ſi parũper eius opera con-
ſiderentur. Sic enim 3. Reg. 9. c. inter cætera de eo ſcribitur: Rex autem
Selomo dilexit mulieres extraneas multas, & filiã Pharaonis, Moabiti-
das, Ammonitidas, Idumæas, Sydonias, & cęteras de gentibus, de qui-
bus dixerat Dominus filijs Iſrael, Non ingrediemini ad eas, & ipſæ nõ
ingrediẽtur ad uos. Quia uere inclinabunt cor ueſtrũ poſt deos ſuos.
Cũ eis copulatus eſt Selomo per amorẽ. Fuerũtq; ei fœminæ primariæ
ſeptingentæ, cõcubinæ uero trecentæ. Et inclinauerũt fœminæ eius cor
ipſius. Et fuit in tẽpore ſenectutis Selomo, cũ mulieres eius inclinaue-

runt

runt cor ipſius poſt Deos alienos. Et non fuit cor eius perfectum cum domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris ſui. Et ambulauit Selomo poſt עשתרות Aſtaroth deum Sidoniorum, & poſt מילכום Milcom idolum Ammonitarum. Fecitq́ Selomo malum in oculis domini. Et non perfecit uel non compleuit poſt Dominum, ſicut Dauid pater eius. Tunc ædificauit Selomo altare, כמוש Chemos idolo Moab, in monte qui eſt contra faciem Ieruſalem, & מלך Meloch idolo filiorum Ammon. Et ita fecit omnibus fœminis extraneis adolentibus thura, & ſacrificantibus dijs ſuis. Hæc omnia ibi, Quæ ne prolixitas faſtidium afferret, Hebraicè adducere nòn curaui. Ea tamen iuxta Hebraicam ueritatem ad uerbum traducere ſtudui. Si igitur manus quæ lutum tenent, ſicut nec ſordes proprias, ita nec alienas tergere ualent. Magnæ certe fatuitatis eſt, credere Selomonem ipſum hic tam fœde deſcriptum, proprijsq́ culpis ſic infectum, ad curandas patris ſui culpas ſufficientem fuiſſe, & ita ſuis ſpurcitijs fœdatum, ad diluenda paterna crimina idoneum extitiſſe. Quapropter cum in hac antedicta traditione dicatur, quòd Dauid per filium ſibi naſciturum, cui nomen Selomo eſſet, à peccatis ſuis curandus erat, id haudquaquam poteſt de tam turpi Selomone intelligi, ſed de illo potius ſub nominis huius uelamine, qui non ſolum eſt Selomo, id eſt perfectiuus, atque pacificus (ut pauloantè in alia traditione dictum eſt) Verum etiam שלום Salom, id eſt pax. Quemadmodum in פתיחת רבתי Pathihathi rabbethi, id eſt in procemio planctus Ieremiæ dicitur, Vbi ſic ſcriptum legitur, Rabbi Ioſes Galilæus dixit: Nomen quoque Meſſiæ uocatum eſt שלום Id eſt, Pax. Sicut dictum eſt Eſaiæ nono capite, Pater æternus, princeps, שלום Salom, id eſt pax. Huic ergo Selomoni filio Dauid, hoc eſt ipſi Meſſiæ, non ſolum Dauid patri ſuo, ſed omnibus quoque ſaluandis mederi conuenit, eosq́ ab omnibus eorum peccatis paſſionis ſuæ merito ſanare, iuxta illud Eſaiæ quinquageſimo quarto capite, מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא לנו בלנו בצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון בלנו Hoc eſt, ut uerbum uerbo reddam. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & in uulnere eius medicatum eſt nobis. Omnes nos uelut oues errauimus, quilibet ad uiam ſuam faciem dedimus. Et Deus obuiare fecit in eo peccatum uel iniquitatem omnium noſtrum. Finis præterea ſupradictorum uerborum in uigeſimo ſecundo capite, primi libri Paralipomenôn ſcriptorum, aperte demonſtrat, uerba illa de Meſſia uero Selomone intelligi debere. Cum ſic uoce Dei dicitur, והוא יהיה לי לבן ואני לו לאב והכנותי את כסא מלכותו על ישראל עד עולם Id eſt, Et ipſe erit mihi in filium, & ego illi in patrem. Et præparabo thronum Regni eius ſuper Iſrael uſque in ſempiternum. Quod nequaquam Selomoni Bathſebæ filio conuenire poteſt. Cuius thronus ſuper Iſrael tempore

Roboam filij ſui defecit, cum Ieroboam ſuper Iſrael regnare cœpit. Sic enim in primi libri Regum duodecimo capite, ſcribitur, Et rebellauerunt, uel proteruierunt Iſrael in domum Dauid uſque ad diem hanc. Et fuit cum audiuit omnis Iſrael, quòd reuerſus eſſet Ieroboam, miſerunt & uocauerunt ipſum ad uniuerſum cœtum, feceruntq́ ipſum Regem ſuper uniuerſum Iſrael. Et non fuit poſt domum Dauid niſi tribus Iuda ſolum. Hæc ibi. Hanc etiam tribum Iuda domus Dauid, & per conſequens domus Selomonis tempore Græcorum perdidit, cum Machabæi quos Iudæi חשמונאי haſmonai uocant, eam obtinuerunt. CAP. Quoniam ibidem primum dicitur, ipſe ædificabit domum nomini meo. Et poſtea ſubditur, Et ipſe erit mihi in filium, cum cæteris quæ induxiſti. Hinc Iudæi nobis obijciunt. Ea uerba ad literam de Selomone qui templum Deo conſtruxit, & non de Meſſia intelligi oportere. Et ſi de Meſſia quidem intelligenda eſſent, non tamen de domino noſtro Ieſu Chriſto, qui templum nullum materiale Deo erexit, intelligi poſſunt. GAL. Quemadmodum domus Iſrael, & domus Dauid, & huiuſmodi in quàm plurimis ſacræ ſcripturæ locis, non eſt lapidum lignorumq́ congeries, ſed ipſa hominum congregatio. Ita & hic per domũ Dei à ſpirituali Selomone, hoc eſt à Meſſia ædificandam, non materialis ſtructura, ſed ſpiritalis quæ Græcè ἐκκλησία dicitur, intelligi debet. Quanquam igitur materialis Selomo materialem Deo extruxerit domum. Spiritalis tamen Selomo, id eſt Meſſias ſpiritalem ei domum quæ longe excellentior, longeq́ perfectior eſt, de uiuis & electis lapidibus, hoc eſt de Iudæis & gentilibus qui in eum credituri erant, ædificare debebat. Sicut igitur hic per Selomonẽ iuxta ueterum Talmudiſtarum expoſitionem, myſtice Meſſias intelligitur. Ita quoque hic per materialem Dei domum, quæ à materiali Selomone ædificanda erat, fidelium eccleſia quæ per Meſſiam congreganda erat, intelligenda eſt. Hæc autem omnia magis manifeſta fiunt, ſi uerba illa antecedentia recte inſpiciantur, cum Dauid domum Domino conſtruere cogitaret, ait ad eum Nathan propheta in perſona Domini loquens, ut habetur primi libri Paralipomenôn decimo ſeptimo capite, Cum ſic Hebraicè dicitur, והיה כי מלאו ימיך ללכת עם
אבתיך והקימותי את זרעך אחריך אשר יהיה מבניך והכינותי את מלכותו ׃
הוא יבנה לי בית וכננתי את כסאו עד עולם אני אהיה לו לאב והוא יהיה
לי לבן וחסדי לא אסיר מעמו כאשר הסירותי מאשר היה לפניך ׃
והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד העולם וכסאו יהיה נכון עד עולם ׃
Hoc eſt, Cum compleueris dies tuos, ut uadas ad patres tuos, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te. Quod erit de filijs tuis. Et ſtabiliam Regnum eius. Ipſe ædificabit mihi domum, & firmabo ſolium eius in æternum. Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium. Et miſericordiã meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli ab eo qui ante te fuit. Et ſtatuam eum

Obiectio Iudæorum recentiorum.

Reſponſio.

in domo mea, & in Regno meo uſque in æternum. Et thronus eius firmiſſimus erit in ſempiternum. Hæc ibi. Quæ de Selomone haudquaquam intelligi poſſunt. Quod facile ac liquido patet, ſi uerba ipſa recte (ut decet) conſiderentur. Quod enim ait, Cum compleueris dies tuos, ut uadas ad patres tuos. Quod eſt, cum mortuus fueris, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te. Patet, quòd de Selomone non eſt dictum. Cum Selomo ipſe adhuc patre ſuo uiuente, Rex creatus fuerit. Quod ſi de Selomone dicere uoluiſſet, non utiq; quod erit de filijs tuis, ſed quod erit de tè dixiſſet. Quod etiam ſequitur, Et ſtatuam eum in domo mea, & in Regno meo uſque in æternum. Et thronus eius firmiſſimus erit in ſempiternum. Palam cognoſcitur, non de Selomone eſſe dictum, Selomo nanque nec in Dei domo ſiue Regno, ſtatutus eſt, nec thronus eius firmiſſimus fuit. Et cum id ſoli Deo conueniat, conſequens plane eſt, illum de quo agebatur, Deum & hominem futurum fuiſſe. Quapropter domum quoque illam quam ædificaturus erat, ſanctam Eccleſiam, quæ ſuper ſolidiſſimam atque firmiſſimam petram ædificanda erat, intelligimus. De qua ſcriptũ eſt Pſalmo nonageſimo ſecundo, לביתך נאוה קדש יהוה לאורך ימים Id eſt, Domui tuæ pulchritudo ſanctitatis Deus in longitudinem dierum. Ex prædictis igitur liquidò patuit, quòd iuxta diuinas ſcripturas, Talmudiſticasq; traditiones, Meſſias Selomo dictus fuerit, ad inſinuandam eius incarnationem, quæ ex ſemine Dauid futura erat. Quam ob rem Dauid quoque appellatus eſt, ut latius in præcedenti capite uiſum eſt.

De diuinitatis humanitatisq; conſortio. Et de Dei æqualitate & participatione cum homine. *Caput* XXVII.

CAPNIO.

QVia ſatis abunde in præcedentibus de Meſſiæ nominibus dixiſti, quibus & filij Dei incarnatio, & ipſius Meſſiæ gemina natura, diuina ſcilicet & humana optime innuuntur. Ea propter nunc de ijs quoque, quæ eadem filij Dei incarnationem exprimunt, aliquid te dicere oportet. Vt dum Meſſiam ipſum quem iuniores Iudæorum purum hominem fore aſſerunt, Deum ſimul & hominem ex utroque genere permixtum, futurum fuiſſe comprobaueris, euidentius eorum perfidia conuincatur. Quare primum diuinitatis humanitatisq; conſortium, ac Dei æqualitatem & participationem cum homine futuram fuiſſe, oſtende. GAL. De Dei conſortio & participatione atque coæquatione cum homine, per quam & noſtræ fidei firmitas plurimum roboratur, & prauitati Iudæorum noſtri temporis, incarnationem filij Dei negantium, multipliciter obuiatur, multa certe in eorum libris à priſcis ipſorum comperiuntur dicta. Primum

itaq; audiendum eſt, quod Eſa.35. his uerbis ait, גמול אלהים הוא יבא ויושעכם Hoc eſt, Retributio Dei, uel Retributio, ſiue merces, uel premium Deus, ipſe ueniet & ſaluabit uos. Quod R. Ionathas in Targum ita expoſuit, יהוה אגריתן אלהים הוא יתגלי ויפרוק לחון .i. Deus retributionum, Deus ipſe reuelabit ſe, & ſaluabit uos. Vbi ex eo quòd R. Ionathas, Deus ipſe reuelabit ſe, expoſuit, ubi propheta deus ipſe ueniet, dixit, aperte oſtenditur. Quòd uenire Dei non eſt niſi ſe ipſum reuelare, ſecundum antiquorum Iudæorum expoſitionem. Nam cum Deus per ſuam immenſitatem ubiq; ſit præſens, nulloq; contineatur loco, plane conſtat, quòd filius Dei non ſecundum id quod Deus eſt, uenturus erat: ſed ſecundum hoc, quod humana carne aſſumpta uiſibilis factus, homo apparere debebat. Si enim ſic uenturus eſſet, ut Deus, non uenturus fuiſſet eis, qui ipſum uidere non poſſent. Talis ergo ad nos Deus uenturus erat, qualem nos uidere poſſemus. Niſi igitur uiſibilis naturæ formam aſſumpturus eſſet, ad nos uenturus minime dictus fuiſſet. Quod optime priſci illi patres intellexerunt, ſuper illud Eſa.25. ca. dictum, ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יהוה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו Hoc eſt: Et dicent in die illa, Ecce Deus noſter iſte, ſperauimus in eo, uel expectauimus eum, & ſaluabit nos. Iſte eſt Deus, ſperauimus in illo, uel expectauimus illum, & lætabimur in ſaluatione eius. Hæc enim uerba haud ſecus exponenda ſunt, quàm ueteres ipſi Talmudiſtæ expoſuerunt. Qui per ipſa docuerunt, futurum fuiſſe quandoque tempus, quo Deum mundus oculis uiſurus eſſet, & populi digito ſibi inuicem illum oſtenſuri. Nam in Midras tehilim ſuper illud Pſal.39. קוה קויתי Id eſt, Expectando expectationem meam, uel clamorem meum. Sic dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Eſa.25. ca. Et dicent in die illa, Ecce Deus noſter iſte, expectauimus eum, & ſaluabit nos. Et ſic etiam dicitur Tren.3. ca. Bonus eſt Deus expectantibus eum, Propterea enim quia non ceſſant gentes ſeculi dicere, Vbi eſt Deus eorum. Futurum eſt, Vt Deus ſanctus & benedictus ſedeat in medio iuſtorum, & ipſi ſint ipſum digito oſtenſuri. Sicut dictum eſt Pſal.48. כי זה אלהים אלהינו עלם ועד הוא ינהגנו על מות Hoc eſt, Quoniam hic eſt Deus Deus noſter in ſeculum & ultrà, ipſe deducet, uel gubernabit nos uſq; ad mortem. Et rurſus ait Pſal.4. Confortamini, & roboretur cor ueſtrum omnes ſperantes in domino. Hæc traditio. Item in Bereſſith, קטנה ketanna, id eſt in expoſitione Gen. minori, ſuper illud Gen.18. cap. Et apparuit ei dominus in conualle Mambre. Et ipſe erat ſedens in oſtio tabernaculi ipſius diei. Sic ad uerbum legitur, Scriptum eſt Iob 19. cap. Et rurſum, uel poſtea pelle me circundabuntur iſta. Et ex carne mea uidebo Deum. Hactenus traditio. Ecce quàm admirabili modo Iudæi antiqui duo hæc ſacræ ſcripturæ teſtimonia hoc in loco coniungentes, diuinæ incarnationis myſterium docuerunt.

Venire Dei.

Talmudiſtica expoſitio.

Præſertim

Præſertim ſi ipſius Iob uerba attendamus, textum hunc immediate præcedentia. Quæ iſta ſunt, ואני ידעתי גאלי חי ואחרון על עפר יקום: ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה Id eſt, Et ego noui redemptorem meum uiuum eſſe. Et nouiſſimus ſuper humum ſurget, & poſtea pelle mea inuoluentur iſta. Et ex carne mea uidebo Deum. In quo autem ſenſu iſte Deus ex carne nouiſſimus dicatur: & quis, qualiſq; ſit, Eſaias palam oſtendit 44. cap. dicens, כה אמר יהוה מלך ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני אחרון Hoc eſt, Dicit Deus (tetragrammaton) Rex Iſrael & redemptor eius, Deus exercituum, ego primus & ego nouiſſimus. In libro quoq; qui dicitur, ספרי Siphre, ſuper illud Leuitici uigeſimo ſexto capite, dictum, והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם Hoc eſt, Et ambulabo in medio ueſtri, & ero uobis in Deum, & uos eritis mihi in populum. Hoc modo legitur, Exemplificauerunt exemplo, quòd hæc res ſimilis eſt Regi, qui egreſſus eſt ad deambulandum cum hortulano ſuo in pomœrio, illeq; hortulanus à facie Regis reſilicbat. Ait igitur ei Rex, Cur ita à facie mea reſilis. Ecce ego talis ſum, qualis tu es. Sic futurum eſt, ut Deus ſanctus & benedictus deambulet cum iuſtis in tempore uenturo in paradiſo uoluptatis. Iuſti autem uidentes eum à facie eius contremiſcant. Dicet ergo illis Deus ſanctus & benedictus. Quam ob rem à facie mea contremiſcitis? Ecce ego conformis ſum uobis, & talis, quales uos eſtis, ac ſimilis uobis ſum. Nunquid autem quia dixi uobis: Ecce talis ſum, quales uos eſtis, poſſibile erit, ut non ſit reuerentia mea ſuper uos? Docet quid ad hoc dicendum ſit, quod ſequitur Leuitici uigeſimo ſexto capite, Et ero uobis in Deum, & uos eritis mihi in populum. Si uero non credideritis mihi ex omnibus uerbis iſtis, credatis, quia ego ſum Deus ueſter, qui extraxi uos de terra Ægypti. Hæc Talmud. Id idem ferè ſcribitur in libro תענית Taanith, id eſt de ieiunio, in calce capituli quod incipit בשלשה פרקים Biſloſa parakim. Vbi ſic dicit, Dixit R. Elazar. Quod dixit R. Halabu. Futurum eſt, ut Deus ſanctus & benedictus chorum faciat circularē iuſtis in horto uoluptatis. Et ipſe in medio eorū ſtabit, & unuſquiſq; eorū digito ſuo illum oſtēdent. Sicut dictū eſt Eſa. 25. Et dicēt in illa die, Ecce Deus noſter iſte, expectauimus cū, & ipſe ſaluabit nos. Iſte eſt deus, expectauimus eum, & lætabimur & exultabimus in ſaluatione eius. Hæc traditio. Si igitur (ut ipſi aiunt) huiuſmodi traditiones atq; explanationes magiſtrorum ſuorum fuerunt à Deo Moſi in monte Sinai traditę, neceſſario concedere debent, niſi nimium obcæcatum habeant intellectū, tam per textus in traductionibus inductos, q̄ per ea quæ priſci eorū magiſtri circa eoſdē textus dixerunt, Deum hominem fuiſſe futurum, ſalua ſemper in omnibus diuinitatis ſuę gloria. HOG. Deambulare deo nullatenus conuenire poteſt, ſiquidē ambulare, ſit de loco ad locū moueri. Quod Obiectio.

P 4

ita apud omnes ſapientes, iuxta diuinitatis naturam Deo creatori impoſſibile eſt, atque omnino incongruum, quemadmodum poſſe corrumpi. Hoc enim creaturæ corpus & pedes habentis, dicitur eſſe proprium. Præterea, Deus eſt in omni loco, licet non localiter, totumq́ replet mundum. Vt ex Ieremia colligitur, ita dicente: Nunquid non cœlum & terram ego impleo, ait Dominus. Cum igitur Deus ubique ſit, & nuſquàm eſſentialiter deſit, conſequens eſt, ipſum non poſſe unum locum deſerere, & ad alium ire, quod eſt deambulare. Id enim contra

Reſponſio. diuinitatis naturã omnino eſt. GAL. Ad promiſſionis itaque Dei impletionem, qui Leuit. 26. cap. dixit, Ambulabo in medio ueſtri, ut iam iam retulimus, & ad ſacræ ſcripturæ ueritatem, quæ multa huiuſmodi de Deo aſſerit, necnon ad traditionum præmiſſarum confirmationem, quæ eius generis ſcripturas pro noſtræ fidei ueritate exponere uidentur, dicimus quàm breuiſſime. Idcirco Deum per prophetas ita locutum fuiſſe. Vt aperte inſinuaret, quòd hominem quandoque tam uera, tamq́ uehementi unione ſibi uniturus erat, ut uiſo homine ſibi unito, ipſe uideri diceretur. Et homine illo inter cæteros homines ambulante, uere Deus ipſe ambulare dici poſſet, atque eundem hominem nos digito monſtrantes, Hic eſt Deus noſter: uere dicere poſſemus. Quod Baruch etiam optime affirmat, dum capite 3. ita ait,
זה אלהינו ולא יחשב אחר לפניו זה מצא כל דרך חכמה ונתנה ליעקב נערו
ולישראל חמודו ואחרי זה בארץ נראה ובאנשים·הרגיל Id eſt, Hic eſt Deus noſter, & non ęſtimabitur alius in conſpectu eius. Hic adinuenit omnem uiam ſapientiæ, & tradidit eam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris uiſus eſt, & cũ hominibus conuerſatus eſt. Quid clarius his uerbis? quid planius? quid euidentius? quid manifeſtius dici poteſt? Si enim certum eſt, Deum ſecundum diuinitatem, neque oculis uideri, neque cum hominibus conuerſari poſſe, cum chromata tantummodo uideantur, & conuerſatio inter homouſios proprie ſit, Iudæos neceſſario concedere oportet, futurum utique fuiſſe, Deum hominem aliquando fieri, ut ſecundum humanitatem & oculis conſpici poſſet, & ſibi cum hominibus conuerſandum foret. Quapropter & frater Iſrael, & propinquus eius, ſæpenumero in ſacris literis dicitur.

Quòd Deus dictus fuit frater Iſrael, & Meſſias eſt ille, ad deſignandum, quòd Deus per noſtræ naturæ aſſumptionem, frater noſter fieri debebat. *Caput* XXVIII.

CAPNIO.

HOc eſt quod potiſſimum hic patefacere debes. Quod ſcilicet ad ſignificandam futuram filij Dei incarnationem, Deus ipſe frater Iſraelis, à priſcis Iudæorum dictus fuerit. GAL. Id in

Id in primis in libro Mechilta.i.in expoſitione Exodi,facile patet,cum ſuper illud Exo.14.cap. dictum,Quid clamas ad me:Ita legitur,Dixit R.Halcuſi.Et nónne iam ſcriptura dicit Prou.17.cap. בכל עת אהב הריע ואח לצרה יולד Hoc eſt,In omni tempore eſt amans amicus,& frater ad anguſtiam,uel ad tribulationem naſcetur.Hic eſt Deus ſanctus & benedictus,qui dixit,Frater ego ero Iſraeli,in hora tribulationis uel anguſtiæ eius.Sicut dictum eſt Pſal.122. למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך Id eſt,Propter fratres meos,& amicos,uel propinquos,uel ſocios meos,loquar nunc pacem in te.Hactenus traditio.Ex qua clare habetur, Deum amicũ & fratrem Iſraelis dici,qui fuerat ſecundũ humanitatẽ ad anguſtiã naſciturus.Ad præmiſſæ autẽ traditionis ueritatẽ,maxime facit quod in Midras tehilim.i.in expoſitione Pſalmorũ ſcriptum eſt,ſuper illud Pſal.4.In inuocatione mea exaudi me Deus iuſtitiæ meæ.Ibi enim ſic ad literam legitur,Dixit R.Iodan,Qui declinat,uel currit poſt carnem & ſanguinem,habet patronum.Sed cum adeſt tempus anguſtiæ aut tribulationis,non ſtatim ingreditur apud eum.Venit enim & ſtat ante ianuam patroni ſui,uocatꝗ ſeruum eius,& ſeruus quidem ait: En ille ante ianuam manet.Deus autem ſanctus & benedictus non ita facit.Cum enim acceſſerit tempus tribulationis,uel anguſtiæ Iſraeli, non uocabit Michaelem,aut Gabrielem,ſed Deum ipſum inuocabit, ipſeꝗ eum exaudiet.Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Ioelis 3.cap. והיה כל אשר יקרא בשם יהוה ימלט Hoc eſt,Et erit,omnis qui inuocauerit in nomine Dei (tetragrammaton) liberabitur. Et infrà,Dixit R.Symeon. Caro & ſanguis habet קרוב karob,id eſt conſanguineum,uel propinquum,& ſi fuerit diues,confitebitur eum.Deus autem ſanctus & benedictus non ita agit.Nam cum Iſrael in humilitate eſt,tunc eos fratres & propinquos uocat.Sicut dictũ eſt Pſal.122.Propter fratres meos,& propinquos meos,loquar nunc pacem in te.Item infrà.R.Aben in nomine R. אחא Aha,ait:Caro & ſanguis habens קרוב karob,id eſt propinquum captiuum,& deprædatum,erubeſcit fateri illum propinquum ſuum eſſe.Sed Deus ſanctus & benedictus educi fecit Iſrael captiuos,& deprædatos,& tamen eos קרובים kerouim,id eſt propinquos uel conſanguineos expreſſe uocat.Sicut dictum eſt Pſal.148. לבני ישראל עם קרובו הללויה Id eſt,Filiis Iſrael populo propinquo,uel cõſanguineo ſuo,Laudate Deum.Et rurſus infrà,Dixit Deus ſanctus & benedictus.Eſa,65.Et erit,antequàm inuocent,ego reſpõdebo,& exaudiã.Quamuis autem ita ſit,neceſſe tamen eſt,quòd eorum inuocatio in ueritate fiat.Sicut dictũ eſt Pſal.145. קרוב יהוה לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת Hoc eſt,Propinquus eſt Deus omnibus inuocãtibus eũ, omnibus qui inuocabũt illũ in ueritate.Eſt ne poſſibile,eũ propinquũ eſſe omnibus inuocãtibus eũ:Docet quid ad hoc dicendũ ſit,quod ſequitur.Omnibus ꝗ inuocabũt illũ in ueritate.Hucuſꝗ traditio.Ex qua ma

nifeſte

niſeſte apparet, Deum eſſe fratrem, propinquum, & patronum Iſrael, & omnes qui eum in ueritate inuocabunt, à ſuis aduerſitatibus ab ipſo liberandos eſſe. CAP. Nunc igitur hunc Deum ſanctum & benedictum Iſraelis fratrem, conſanguineum, & propinquum toties appellatum, Meſſiam eſſe proba. GAL. Id & Midras & Targum שיר השירים Sir haſſirim, id eſt Expoſitio ſiue gloſſa, & Chaldaica translatio Cantici canticorum aperte oſtendunt. Super illud Canti. 8. cap. dictum מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבוזו לי : אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני Id eſt, Quis dabit te ſicut fratrem mihi, lactentem ubera matris meæ. Inueniam te foris, oſculabor te, etiam non deſpicient me. Deducam te, & inducam in domum matris meæ, & docebis me. Midras enim, id eſt gloſſa ibi ſic ait: Hæc uerba dixit eccleſia Iſraelis Deo ſancto & benedicto. Ipſe autem dixit ei, Vt qualis frater ero tibi? Nunquid ut fuit Cain Habeli? Cain enim interfecit Habel. Sicut dictum eſt Gen. 4. cap. Et inſurrexit Cain contra Habel fratrem ſuum, & occidit eum. An ut fuit Iſmael ipſi Iſhac? An ut Eſau ipſi Iacob? An ut fratres Ioſeph ipſi Ioſeph, odientes eum? Sicut dictum eſt Gen. 37. Et oderunt eum, nec poterant eum quicquam ad pacem alloqui. Et iterum, Et inuidebant ei fratres eius. Vt qualis ergo frater ero tibi? Ecce dicendum. Vt fuit Ioſeph ipſi Beniamin, qui dilexit eum quaſi cor ſuum. Sicut dictum eſt Gen. 43. ca. Et uidit Ioſeph Beniamin fratrem ſuum, filium matris ſuæ, Et feſtinauit Ioſeph, quia cõmotæ fuerunt commiſerationes eius in fratrem ſuum, & uoluit flere. Sequitur, Deducam te, & inducam te. Deducam te à ſuperioribus ad inferiora. Inducam te in domũ matris meæ, hoc eſt, in Sinai. Dixit R. Berachias: Quare uocatur Sinai domus matris meæ? Quia inde factus eſt Iſrael ſicut lactens, uel infans filius unius diei. Hęc traditio. Targum autem, id eſt Chaldaica R. Ionathæ ęditio, uerba illa prædicta Cantici canticorũ, Quis dabit te ſicut fratrem mihi. Cum reliquis. Ita Chaldaicè exponit; Cum reuelabit ſe Rex Meſſias Eccleſiæ Iſrael, dicent ei filij Iſrael. Tu eris nobis in fratrem. Item Targum Ieroſolymitana, quæ aliâs uulgata æditio dicitur, ſic eadem uerba Chaldaicè traducit, atq; exponit, In illo tempore reuelabitur Rex Meſſias eccleſiæ Iſrael, & dicent ei filij Iſrael, ueni, eris nobis ut frater, & aſcendemus Ieroſolymam, erimusq; lactentes tecum ſententias legis, ſicut lactet infans ex mamillis matris ſuæ. Sequitur in textu, Deducam te, & introducam in domum matris meæ; Docebis me. Targum Rabbi Ionathæ ita hæc exponit: Deducam te Regem Meſſiam. Introducam te in domum ſanctuarij mei. Et docebis me timere Deum, & ambulare in uijs eius. Targum autem Ieroſolymitana ſic: Deducam te Regem Meſſiam, Inducam te in domum ſanctuarij. Docebis me timere à facie Dei, & ambulare in uijs eius, & ibi cœnabimus cœnam leuiathan. Ex iſtis igitur Targum, id eſt ex his

Chal-

Chaldaicis antiquorum expoſitionibus euidentiſſime patet, Regem Meſſiam eſſe illum eccleſię fratrem, quem pręcedens Midras, id eſt expoſitio Deum ſanctum & benedictum ex ſuperioribus ad infima deducendum aſſeruit. Hoc idem etiam in Bereſſith Rabba, id eſt in expoſitione magna Gen. optime oſtenditur. Vbi & ſi plura eorum quæ pręmiſſa ſunt replicentur, ad maiorem tamen Iudæorum recentiorũ confuſionem, eadem bis terq; referre, prout in diuerſis eorum libris leguntur, non eſt inutile. Prædicta igitur Bereſſith Rabba ſuper illud Gen. 28. ca. dictũ, Et egreſſus eſt Iacob, ita omnino dicit, Scriptũ eſt Zach. 4. Quis tu mons magne corã zorobabel? Mons magnus iſte Meſſias eſt. Et cur eum montem magnum appellat? Quia maior eſt quàm patres. Sicut dictũ eſt Eſa. 52. c. Ecce intelliget ſeruus meus, id eſt Meſſias. Qui leuabitur pluſquàm Abraham, de quo ſcriptum eſt Gen. 14. Leuo manus meas ad dominum. Et exaltabitur pluſquam Moſes, de quo dictũ eſt Nume. 11. Quia dicis mihi, Exalta eum in ſinum tuum, ſicut exaltat nutricius infantem. Et ſublimis erit ualde pluſquàm angeli miniſterij, de quibus dictum eſt Ezech. 1. Et ſublimitas eorum & ſublimitas eis. Eapropter dictum eſt, Quis tu mons magne? Alia expoſitio. Quamob rem dicitur Meſſias mons? Quia per uiam montium uenturus erat. Sicut dictum eſt Nahum 1. ca. Ecce ſuper montes pedes annunciantis, & audire facientis pacem. In illa hora Iſrael ad montes intendens erit. Sicut dictum eſt Pſal. 120. Leuabo oculos meos ad montem unde ueniet adiutor meus. Hic eſt Meſſias, qui uocatus eſt adiutor. Sicut dictũ eſt Pſal. 19. Mittet adiutorem tuum de ſanctuario. Et unde ipſe ueniet? A Deo ſancto & benedicto. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 120. Adiutor meus à domino factore cœli & terræ. Porrò de eo ſcriptura dixit Pſal. 145. Beatus cuius Deus Iacob in adiutorem eius. Simile eſt hoc hominibus ad iudicium uenientibus, ac iudicem timentibus. Quibus dicitur, Nolite timere à iudicio. Iudex enim amicus ueſter eſt. Sic futurum eſt, ut Iſrael ſtent in iudicio coram Deo ſancto & benedicto. Quibus formidantibus, angeli miniſterij dicent, Ne timeatis à iudicio. Iudex enim ciuis ueſter eſt. Sicut dictum eſt Eſaiæ quadrageſimo quinto capite, Ipſe ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem ſoluet. Nónne cognoſcitis ipſum? Propinquus enim, uel conſanguineus ueſter eius. Sicut dictum eſt Pſal. 148. Filijs Iſrael populo propinquo uel conſanguineo ſuo, Laudate Deum. Iterum quoque dicent eis, Ne timeatis à iudicio. Frater enim ueſter eſt iudex. Sicut dictũ eſt Pſal. 121. Propter fratres meos, & propinquos, uel amicos, uel ſocios meos, loquar nunc pacem in te. Præſertim autem, quia pater ueſter eſt. Sicut dictum eſt Deut. 32. cap. Nónne ipſe eſt pater tuus, poſſeſſor tuus, uel emptor tuus? Eam ob rem dixit Selomo in perſona eccleſiæ Iſrael Cant. 8. cap. Quis dabit te ut fratrem mihi? Vt qualem uero fratrem?

Mõs, Meſſias.

Adiutor, Meſſias.

De iudicio Dei.

Quia

Quia non talem, qualis fuit Cain fratri ſuo Habel, neq; ut Iſmael fuit fratri ſuo Iſhac, neque ut Eſau fratri ſuo Iacob, neque ut fratres Ioſeph ipſi Ioſeph. Sed ſicut fuit ſugens ubera matris ſuæ. Hoc eſt qualis fuit Ioſeph fratri ſuo Beniamin, quem dilexit ut cor ſuum. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Cantic. 8. cap: Sugentem ubera matris meæ. Inueniam te foris, hoc eſt in deſerto, quod eſt extra populatum. Oſculabor te, & non deſpicient me. Hæc omnia traditio. In qua multa ponuntur pro noſtra fide relatu digniſſima. Videlicet quòd Meſſias dicitur mons magnus, maior ſcilicet quàm patres, ac angeli miniſterij diuini, qui cæteris omnibus ſunt excellentiores ſecundum antiquorum Talmudiſtarum traditiones. Et quòd ipſe eſt adiutor ueniẽs à Deo. Et quòd Deus Iacob eſt in eo. Et quòd deus ſit ciuis, propinquus, ſiue cõſanguineus, & frater Iſrael. Ad quod probandum, inducitur præmiſſa Cantici canticorum autoritas, uidelicet. Quis dabit te ut fratrem mihi? Quam Targum (ut uiſum eſt) de Meſſia exponit, His conſentaneum eſt, ualdeq; mirabile, quod in libro תנחומא Tanhuma ſcribitur, ſuper illud Leui. 25. cap. כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל Id eſt, Quando pauper factus fuerit frater tuus, ac uendiderit de poſſeſſione ſua, & ueniet redemptor eius, proximus, uel propinquus ei, & redimet. Ibi enim ſic dicitur, Et ueniet redemptor eius. Hic eſt, Deus ſanctus & benedictus. Sicut dictum Iere. 50. ca. גאלם חזק יהוה צבאות שמו ריב יריב את ריבם קרוב לו Hoc eſt, Redemptor eorum fortis, Deus (tetragrammaton) exercituum nomen eius. Diſceptans diſceptabit cauſam eorum, uel bellans bellabit bellum eorum. Propinquus uel conſanguineus ei. Hic eſt Deus ſanctus & benedictus, Sicut dictum eſt Pſal. 148. Et exaltabit cornu populi ſui, laus uel gaudium omnibus pijs, uel benignis eius, filijs Iſrael, populo propinquo, uel conſanguineo ſuo הללו יה halleluiah, id eſt Laudate Deum. Hæc traditio. Circa quam tria ab Iudæis quærere placet. Quomodo ſcilicet Deus ſanctus & benedictus factus ſit Iſrael conſanguineus, uel propinquus? De quo carcere, de quáue captiuitate erat hominem redempturus? Et quæ erat eorum cauſa, quam ipſe diſceptaturus erat, ſiue quod erat eorum bellum, quod ipſe bellaturus fuerat? CAP. Quia ſcio, Iudæos nequaquam ad hæc rationabiliter & recte reſpondere poſſe. Sunt enim à Deo inſania cæcitate ac ſtupore perculſi. Ideo ipſe ad ea ſecundum Chriſtianam ueritatem reſpondeas. GAL. Tunc itaque Deus ſanctus & benedictus factus eſt Iſraeli conſanguineus & propinquus, cum ab anima Dei quæ uerbum & ſapientia, & filius Dei eſt (ut paulò inferius probabitur) anima & corpus Meſſiæ aſſumpta ſunt. Tunc enim illud ipſius Dei apud Eſaiam quadrageſimo ſecundo capite, dictum impletum eſt, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא Id eſt, Ecce ſeruus meus ſuſcipiam eum, uel innitar in eo. Electus meus

Tria Iudæis quærenda.

Deus, ut eſt Iſraeli propinquus.

in quo

in quó ſibi complacuit anima mea. Dedi ſpiritum meum ſuper eum. Iudicium gentibus proferet. Quæ quidem uerba ſic R. Ionathas Chaldaicè traducens expoſuit, הא עברי משיחא מקרבינית בחירי ראתרעי ביה ממרי אתן רוח קודשא עלוהי דיני לעממיא יגלי׃ Hoc eſt, Ecce ſeruus meus Meſſias, applicabo eum. Electus meus, in quo ſibi complacuit uerbum meum. Dabo ſpiritum ſanctum ſuper eum, uel per eum. Iudicium gentibus reuelabit. Et poſt pauca, apud Eſaiam ita quoq; ſubijcitur, ישים בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו Id eſt, Ponet in terra iudiciū. Et legem eius inſulæ expectabunt. Hæc & idem Ionathas ita in Chaldæum uerſa explanauit, יתקן בארעא דינא ולאוריתיה נגוון יכהרון Hoc eſt, Ordinabit in terra iudicium, & in lege eius gentes ſperabunt. Hæc ſatis ad primum quæſitum. Ad reliqua uero duo patebit in ſequentibus reſponſio. CAP. Cum propheta in præmiſſis in perſona Dei dixit, Electus meus in quo ſibi complacuit anima mea. Quid ibi per animam Dei intelligitur? GAL. Vbi propheta in perſona Dei loquens: Anima mea, dixit. Ibi Ionathas uerbum meum, tranſtulit. Sic enim (ut audiſti) uoce Dei ait, Electus meus, in quo ſibi complacuit uerbum meū. Quare dicere audeo, animam Dei ibi non eſſe, niſi filium Dei. Qui & uerbum Dei, & ſapientia Dei, & uirtus Dei dicitur. Ex premiſſis igitur omnibus, abunde patuit, Quod ad inſinuandam filij Dei incarnationem, ac diuinæ & humanæ naturæ cognationem in Chriſto futuram, Deus multoties à priſcis Iudæorum propinquus ſiue conſanguineus, & frater Iſrael dictus fuerit. Anima Dei.

Quòd Deus ipſe ore proprio docturus eſſet homines, & Meſſias ſit ille. Caput XXIX.

CAPNIO.

IN pleriſq; Iudæorū libris memini me legiſſe. Futurum quandoq; fuiſſe, ut Deus ipſe cum hominibus conſuetudinem ducens, ore proprio ipſos doceret. Ex quo maxime ipſa diuina inſinuatur incarnatio. GAL. Ita profecto eſt, ut ais. Legitur enim hoc modo in מדרש מדבר סיני Midras Midbar Sinai, id eſt in expoſitione ſuper librum Nume. 23. cap. eo in loco, ubi ſcriptum eſt, Sicut in tempore dicetur Iacob & Iſraeli, Quid fecit Deus? Vidit oculus Balaā, quòd Iſrael eſſent ſedentes coram Domino in futurum, quemadmodum ſedet diſcipulus coram magiſtro, quęrentes ab eo ſuper qualibet פרשה paraſa, id eſt de unoquoq; capitulo, quam ob rem ſcriptum fuerit. Sicut dictum eſt Eſa. 23. cap. כי ליושבים לפני יהוה יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק Hoc eſt, Quoniam ſedentibus coram Deo erit negociatio, ut comedant ad ſacietatem, & ut induant precioſo, uel forti. Et iterum 30. cap. ait, ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך ראות את מוריך׃

Id eſt,Et non auolabit ultra doctor tuus . Et erunt oculi tui uidentes doctorem tuum.Et angeli miniſterij interrogabunt eos,dicētes:Quid docuit uos Deus ſanctus & benedictus?Hoc autem dicturi ſunt,quia non habebunt facultatem intrãdi in medium eorum.Sicut dictum eſt Nume.23.cap.Sicut in tēpore dicetur Iacob & Iſraeli,Quid fecit deus? Hactenus traditio.Quam Rabbi Selomo in diebus Meſsiæ complendam fuiſſe,oſtendit.Cum uerba Eſaię primum in eadem traditione inducta,cum quibuſdam pręcedentibus exponit. Vbi enim Eſa.23.c.ait, והיה סחרה ואתננה קודש ליהוה Id eſt,Et erit negociatio eius,& merces eius ſanctuarium,uel ſanctitas Deo.Gloſſa eiuſdem R.ſic dicit, Futurũ eſt,ut iuſti talia cōtemnant cũ uenerit Rex Meſsias.Et hoc eſt quod apud eundē,pphetã cōſequēter ſcriptũ eſt, לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים לפני יהוה יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק Id eſt,Non reponetur in horreo,neq; theſaurizabitur . Quoniam ſedentibus,uel habitantibus coram Deo,erit negociatio,ut comedant ad ſaturitatem,& ueſtiantur precioſo,uel forti.Quæ R.Ionathas ita Chaldaicè tranſtulit,Et erit negociatio eius ſancta coram Deo.Non cōgregabitur in horreum,neq; theſaurizabitur,quia miniſtrantibus coram Deo erit merces,ut comedant ad ſaturitatem,& induantur precioſo.Optime quoq; ad propoſitum facit,quod in libro, סיפרי Siphre legitur,Dum ſuper illud Deut. 33.cap.dictũ, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור Id eſt, Memorare dies ſeculi,animaduerte annos generationis & generationis.Ita dicitur,Dixit eis Moſes,In tempore quo ipſe locus,id eſt Deus inducet tribulationes ſuper uos in mundo iſto,mementote quot bona,& quot conſolationes ſit uobis daturus in ſeculo futuro.Sequitur,Animaduerte annos generationis & generationis . Hæc eſt generatio Meſſiæ, in quo ſunt tres generationes.Sicut dictum eſt Pſal.72. ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים : Hoc eſt,Timebunt tecum ſole & ante lunam generationem generationis.Sequitur,Deut.32.cap. שאל אביך ויגדך Id eſt,Interroga patrem tuum,& annunciabit tibi.Futurum eſt enim,ut ſint Iſrael uidentes & audientes,tanquam qui audiunt ex ore Dei ſancti & benedicti,ſecundum ſenſum quo dictum eſt Eſa.30.cap. Hæc eſt uia, ambulate in ea,ſiue ad dexteram ſiue ad ſiniſtrã.Et rurſus dicitur apud eundem prophetam ibidem.Et dabit uobis Deus panem anguſtiæ,& aquam contritionis,uel panem anguſtum & aquam compreſſam. Et non auolabit ultra doctor tuus,uel nō operiet ſe ala ultra doctor tuus. Et erunt oculi tui uidentes doctorē tuum.Hæc omnia traditio.Rabbi uero Ionathas Vzielis filius hæc poſtrema Eſaiæ uerba ita Chaldaicè traduxit, ולא יעדון עוד שכינתה והוי בעיני תרגמיך יחזון ית שכינתה Hoc eſt, Et non recedet ultra diuinitas eius.Et erunt oculi tui uidentes diuinitatem eius. Vbi igitur propheta primo doctor tuus,deinde doctorem tuum,dixit. V trobiq; Ionathas in Targum (ut nunc uiſum eſt) diuinitatem

tatem eius poſuit. Ex quo profecto liquet, futurum fuiſſe: ut homines Deum doctorem haberent, quem oculis uiderent, & à quo ueritatis uiam diſcerent. Quod profecto haudquaquam futurum iri potuiſſet, niſi futurum fuiſſet, Deum hominem fieri ex utroq; genere, diuino ſcilicet & humano permixtum. Super uerbum autem illud, Panem anguſtum & aquam compreſſam: Sic ait gloſſa R. Selomonis. Non erit uobis facultas eundi poſt uoluptates, ut hactenus feciſtis. Sicut dictũ eſt Amos 6. cap. השותים במזרקי יין Id eſt, Bibentes in phialis uinũ. Cum enim eſſetis poſt uoluptates euntes, uidere nequiuiſtis deum ſanctum & benedictum. Quemadmodum dictum eſt Eſa. 6. השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע Hoc eſt, Impingua cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Cum uero parum comederis, erũt oculi tui uidentes doctorem tuum, ולא יכנף Velo yicaneph, id eſt, Et non ſe operiet abs te ala pallij ſui. Quaſi dicat, non abſcondet uultum ſuum abs te מוריך Morecha, id eſt doctor tuus, hoc eſt Deus ſanctus & benedictus, qui docebit te, להועיל Lehoil, id eſt ut ualeas, uel aſcendas. Hæc R. Selomo. Ex quibus patet quorundam ex noſtris non paruus error. Vbi enim Iudaica prauitas doctorem hunc iuxta literalem ſenſum, Deum eſſe aſſerit audibilem atq; uiſibilem, quod Meſſiæ Deo & homini ualde congruit. Illi hunc eundem doctorem iuxta literam, Ezram fuiſſe affirmãt. Quod prorſus falſum eſſe, ex eo facile uideri poteſt. Quod dictum illud Eſaiæ, Et nõ auolabit abs te doctor tuus, neq; Ezræ, neq; cuiquam puro homini conuenire poteſt, niſi ſoli illi, qui demum in ſe credentibus, atq; credituris, dixit Matth. ultimo: Ecce ego uobiſcũ ſum omnibus diebus uſq; ad cõſummationem ſeculi. Nam & ſi in humanitate ad patrem ierit, in forma tamen qua patri æqualis eſt, nunquam à fidelibus ſuis diſcedit. Valde quoq; notandum eſt, quod præmiſſa hæc traditio exponens illud Deuter. 32. Animaduerte annos generationis & generationis, hoc modo ait: Hæc eſt generatio Meſſiæ in quo ſunt tres generationes. Vbi nihil aliud dictum eſſe, cenſendum eſt, generationem Meſſiæ eſſe generationem & generationem, & rurſus in eo nihilominus tres eſſe generationes. Quam geminam eſſe Meſſiæ generationem, diuinam ſcilicet qua à patre ante ſecula genitus eſt, & humanam qua ex matre in ſeculo natus eſt. Et conſequenter tres in eo ſequitur eſſe generationes, tres uidelicet ſubſtantias, id eſt corpus, animam & diuinitatem. Et iterum hęc duo & tria unum eſſe Meſsiam. Prædictis etiam non incõgrue annectitur, quod in proœmio Midras, id eſt expoſitionis lamẽtationum Ieremiæ his uerbis legitur, In futuro Deus ſanctus & benedictus erit ſedens, & exponens coram iuſtis ſenſum legis, & reuelans eis per manus Meſsiæ. Sicut dictum eſt Prou. 2. יצפן לישרים תושיה מגן להלכי תם Hoc eſt, Reſeruat, uel occultat rectis legem, clypeus ambulantibus ſimpliciter, uel perfecte. Dixit R. Abra-

In Meſsia duæ naturæ & tres ſubſtantiæ.

ham Auen Ezra, Cælat rectis legem. Quia occultat ab eis uerbum ſapientiæ, donec ueniat tempus eius, & exponat eam ore ſuo coram magiſtris. Et ſuper hoc dictum eſt Prouer. 15. ודבר בעתו מה טוב Id eſt, Et uerbum in tempore ſuo quàm bonum eſt. Hucuſq; traditio. Ex his igitur omnibus quæ dicta ſunt, palam patet, Deum ore ſuo docturum fuiſſe homines, uiſibilem atq; audibilem factum. Quod tūc proculdubio impletum eſt, cum Dei filius carne humana aſſumpta, uiſibilis atq; audibilis effectus, & habitu inuentus ut homo, diſcipulos ſuos, hominumq; turbas docebat, atq; à ſcribis & phariſæis interrogatus, eorum quæſtionibus reſpondebat.

Quòd Deus coæquandus eſſet eccleſiæ, & quòd Meſsias caput eccleſiæ futurus erat. *Caput* XXX.

CAPNIO.

AD hanc etiam filij Dei incarnationem (ut arbitror) inſinuandam, Deus ipſe eccleſiam ſororem ac ſociam ſuam uocauit. Ita Cantici canticorum 5. c. dicens, פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי Hoc eſt, Aperi mihi ſoror mea, uel ſocia mea, columba mea, perfecta mea. GAL. Ita certe eſt, ut ais. Sed aliud maius latitat myſterium in uerbis iſtis, quod maxime ad propoſitum noſtrum facit. Nam ubi nunc תמתי tammathi, id eſt perfecta mea ſcriptum eſt, תאומתי teumathi, id eſt gemella mea, Selomo ſcripſit. Sic enim ſcriptum fuiſſe priſci Talmudiſtæ teſtātur. Legitur enim in Midras Sir aſſirim, id eſt in expoſitione Cantici canticorum, ſuper hunc textum, ſic R. Immai dixiſſe, quòd תאומתי teumathi, id eſt gemella mea ſcriptum fuit. Ex quo igitur in lege ſcriptum eſt, dici poteſt. Dixit ibidem R. Iudas in nomine R. Leui teumathi, id eſt gemella mea, ideo dictum eſt à deo ſcilicet, quoniam ſicut huiuſmodi gemellis contingit, ut ſi aliquid ſenſerit corpus alterius, mox ſocius eius turbetur, atq; tumultuetur. Ita ex quo in lege dictum eſt, dici poteſt. eo quòd Deus dixerit Pſal. 91. Cum ipſo ſum ego in tribulatione, eruam eum, & honorabo eum, & oſtendā illi ſaluationem meā. Hęc traditio. Ex qua aperte oſtendit, quòd Deus & eccleſia uelut duo gemelli futuri eſſent. Et tunc Deus cum homine pariter exiſtendo, & conuerſando ipſum honoraret, & à tribulatione erueret. Quod nō poteſt niſi de incarnatione intelligi. Ex quo plane infertur, Meſſiam geminam habiturum fuiſſe naturam, diuinam ſcilicet & humanam. Vt in altera uerus & perfectus Deus eſſet, in altera uerus & perfectus homo. CAP. Secundum quam naturā Meſſias caput eccleſiæ eſſe debebat, utrum ſcilicet ſecundum diuinam naturam, an ſecundum humanam, an ſecundum utranque ſimul? GAL. Secundum utranque ſimul inquam, quamuis ſecundum humanam longe magis, quàm ſecundum diuinam.

diuinam. Nam ſecundum eam naturam magis proprie caput eccleſiæ eſſe debebat, ſecundum quam ipſi eccleſiæ corpus ipſius myſticum eſſe magis conueniebat. Sed ſecundum naturam ipſius humanam, multo magis conuenit uniuerſæ Chriſti eccleſiæ, corpus eius myſticum eſſe, quàm ſecundum naturam eius diuinam, cum ipſe ſecundum naturã humanam, & non ſecundum naturam diuinam, membra proprie habeat. Meſſias igitur & ſi ſecundum utranque naturam caput eccleſiæ futurus eſſet, ſecundum humanam tamen longe magis proprie. CAP.

Vt magis Iudæorum perfidia conuincatur, hoc loco Meſſiam uniuerſæ eccleſiæ quæ ex Iudæis & gentilibus congreganda erat, futurum fuiſſe caput, probandum eſſet. GAL. Primum igitur Hoſeam in mediũ afferam, ſic de iſto capite & corpore primo capite, aperte loquentem, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל Quæ uerba ſic interpretantur, Et cõgregabuntur filij Iuda, & filij Iſrael ſimul, & ponent ſibi caput unum. Et aſcendent de terra. Quoniã magna dies Izreel. Vbi gloſſa R. Selomonis ſic ait, Et ponent ſibi caput unum, Dauid ſcilicet Regem ſuum. Quoniã magna erit dies יזרעאל izreel, dies uidelicet congregationis ſeminis eorum. Hæc R. Selomo. Hoc autem totum tunc impletum eſt, cum apoſtoli & cæteri Chriſti diſcipuli (quorum aliqui fuerunt de tribu Iuda, ut Iacobus, & Ioannes, & alius Iacobus, & fratres eius, & aliqui de ſingulis alijs tribubus) ſimul cum conuerſis ex gentibus in unam Chriſti fidem cõgregati ſunt, & caput unum, Dauid Regem eorum, id eſt Meſſiam ſibi poſuerunt. Quod autem Dauid pro Meſſia accipiatur, in præcedentibus latiſſime patuit. Vbi inter cætera dictum eſt, quòd ſiue de uiuis, ſiue de mortuis Meſsias ſit, Dauid eſt nomen eius. Sequitur in prophetia, Et aſcendet de terra, id eſt de ſenſu & conuerſatione terrena, & de humilitate literæ, ad ſpiritalis intelligentiæ altitudinem. Quoniã magna dies יזרעאל izreel, quod ſeminabit Deus, Latinè ſonat. Magna & enim fuit dies illa, id eſt tempus illud non ſolum duratione, uerum etiam in miraculis, multisque alijs, quàm Deus apoſtolos cæterosque Chriſti diſcipulos ac eorum ſucceſſores per orbem ſeminauit, ut prædicationis fructum afferrent. Quos & hactenus ſeminare non deſtitit, neque ad mundi uſque finem unquam ſeminare ceſſabit. Quare factum eſt, ut gentiles qui populus Dei non erant, populus Dei eſſent. Quod bene Hoſeas ipſe uoce Dei prædixit 2. ca. dicens, וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה והוא יאמר אלהי Hoc eſt, Et ſeminabo eam mihi in terra. Et miſerebor eius, cuius non fui miſertus. Et dicam non populo meo, populus meus tu. Et ipſe dicet, Deus meus. Deinde Micheã audi, ſic 2. cap. dicentem, ויעבר מלכם לפניהם ויהוה בראשם Id eſt, Et tranſibit Rex eorum ante eos. Et Deus in caput ipſorum. Quod autem Meſſiæ eccleſiæ Iſraelis futurus erat, habetur in libro Sanhedrin in ca.

Meſsias caput Eccleſiæ futurus.

Helec. Vbi ita ad uerbum legitur, In Bereſſith Rabba R. Moſis Hadarſan ſuper illud Gen. 49. Lauabit in uino indumẽtum ſuum, ſic dicitur, Quando ueniet Rex Meſsias, iudutus erit purpura pulchra uiſu. Et poſt pauca. Et ipſe erit caput Iſrael. Quod haud incongrue cum ea Pauli ſententia conuenit, cum ad Philippenſes ſcribens, 1 cap. ait, Ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius, & plenitudo eius. Et rurſus ad Coloſ. 1. cap. dicit, Et omnia in ipſo conſtant, & ipſe caput corporis eccleſiæ. Hæc ſatis de tertio libro, Vbi abũde Meſſiam Deum & hominem ſimul futurũ fuiſſe, probatum eſt. Alia permulta præter illa, quæ dicta ſunt, tam de diuina trinitate in ſecundo libro, quàm de Meſſiæ diuinitate in hoc tertio, opportune dicenda occurrere potuiſſent. Quæ ne præſens opus prolixius quàm decet, redderetur, omittere placuit. Ea enim duntaxat his in libris (quod & in cæteris faciam) afferre curaui, quæ ad reſeranda catholicæ ueritatis arcana in Hebraicis codicibus inuenta, neceſſaria uiſa ſunt. Quare theologicarum difficultatnm ſubtilitates, quæ ad detegenda huiuſmodi arcana, neceſſariæ non ſunt, prætermittendas duxi. Præſertim cum de ipſis abunde pertractet Georgius ille Benignus de Saluiatis archiepiſcopus Nazarenus, uir utiq; præſtanti ingenio præditus, ac in omni diſciplinarum genere maxime eruditus, in præclaro illo opere, quod de uexillo uictoriæ Chriſtianæ, Chriſtianiſsimo Gallorum Regi Franciſco huius nominis primo, dedicandum, nunc non minus eleganter quàm ſubtiliter conficit. In eo ſiquidem opere, ad probandum, uictoriam Chriſtianam eſſe fidem noſtram: qua credimus, tres eſſe, qui teſtimonium perhibent in cœlo, & quoniam Ieſus eſt filius Dei, circa diuinam trinitatem, ac diuini uerbi incarnationem, tres & ſexaginta ponuntur contemplationes. Quarum unaquæque incipit, Lux deitatis, ut ipſe oculis uidi.

Liber quartus,

De primo Meſſiæ aduentu.

Quod duplex ſit Meßiæ aduentus, unus cum humilitate, ad redimendum humanum genus, alter cum gloria & maieſtate ad iudicandum uniuerſum orbem. Caput I.

CAPNIO.

QVoniam duo potiſſimũ inter cætera de Meſſia Iudæi noſtri ſeculi abnegant, eius ſcilicet diuinitatem, & eum iam ueniſſe. Ipſum enim & purum hominem aſſerunt, & uẽturum adhuc expectant. Eapropter ſicuti Meſſiam ipſum & deum & hominem futurum fuiſſe, per eorum ſcripturas affatim probaſti. Ita quoque eum iam ueniſſe, oſtendere debes. Vt dum illum eundem, quem adhuc ſummo cum deſiderio expectant, per ſuas ſcripturas, quæ hac de re clariſſime loquuntur, iam ueniſſe cognouerint, Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum uerum fuiſſe Meſſiam, ac mundi ſaluatorem, fateri cogantur. GAL. Oſtendam utique. Sed unum prius, quod nemo ueſtrûm quærit, declarari opus eſt. HOG. Quod illud eſt? GAL. Dicam ſtatim. Quia igitur non ſolum eorum perfidiam ueritate cõuincere, nobis in animo eſſe debet, uerùm illos quoq; ad ueritatis agnitionem reducere, nobis pro uiribus connitendum eſt. Idcirco unde tanti erroris occaſionem ſumant, ut quem ueniſſe conſtat, præſtolari nunquam deſinant, nobis certe referendum eſt. Vt ſemota huiuſce erroris cauſa, ipſius quoque effectus, hoc eſt, infidelitas ipſa, quę ab eiuſmodi errore ortum habet, ſemoueatur, niſi in perfidiæ cæcitate obſtinati permanere uelint. Neceſſariò itaq; ſciendum eſt, Duplicem Meſſiæ eſſe aduentum, de quibus paſſim prophetæ fuere locuti. Alterum quidem cum humilitate, ad redimendum, ſiue ad ſaluandum. Alterum uero cum gloria & maieſtate, ad iudicandum. Iuniores tamen Iudæorum tanquam omnino obcæcati, geminum hunc Meſſiæ aduentum diſtinguere neſcientes, prophetarum uaticinia confundunt, ſeſeq; uarijs implicant erroribus, atq; infinita penè mendacia circa Meſſiæ myſteria componunt. Alij nanque Meſſiam ipſum mox in ſuo aduentu in tanta uirtute ac poteſtate apparere expe-

ctant, ut eum omnia mundi regina ſibi ſufficere poſſe, ipſisq; liberatis, ac Regno Iſrael reſtituto, temporaliter regnaturum affirment. Quo in errore aliquando & Chriſti diſcipuli fuerunt, credẽtes ipſum ilico poſt eius reſurrectionem terreni Regni ſceptro potiturum. Vnde & quidã eorum ſuper cæteros primatum ambientes, ad eius dexteram & ſiniſtram ſedere petebant. Quidã uero poſt mortem eius, ac ſi ſua ſpe defraudati eſſent, aiebãt: Nos ſperabamus, quòd ipſe redempturus eſſet Iſrael. Quidã deniq; an eo tempore Regnũ Iſrael reſtituturus eſſet, ab eo quærebant. Alij autem Iudæorũ (ut eò unde digreſſus ſum redeã,) primi atq; ſecundi aduentus prophetias cõfundentes, ipſasq; uno eodemq; tẽpore conſumandas aſſerentes, Meſſiã nondũ ueniſſe dicunt. Alij demũ & ob ea quæ de Meſſiæ humilitate, ac paſſiõe in primo eius aduẽtu ſubeũda, ꝓphetæ prędixerũt, & ob ea quæ de eius maieſtate & gloria in ſecũdo ipſius aduẽtu manifeſtãda, ꝓphetæ ipſi prænunciarũt, duos affirmãt uẽturos eſſe Meſsias: Primũq; filiũ Ioſeph appellãt, quẽ in certamine Gog Magog interficiendũ dicunt. Alterũ filium Dauid uocãt, quem & primum Meſsiam reſuſcitaturũ, & Iſrael redempturũ, ipſiusq; Iſrael Regnum reſtituturũ, aiunt. Sed ſi prophetarũ dicta, ueteſtorumq; Talmudiſtarũ expoſitiones recte intelligere uellent, non ſolum in tot errores non inciderent, uerum etiam ueritatem ipſam facile agnoſcere poſſent. Nam ut primũ de prophetis dicam, ſi uarios ueniẽdi modos quos Meſſiæ ipſi aſſignant, animaduerterent: eos de uno eodemq; aduentu uerificari non poſſe, inuenirent. quin potius ex diuerſis ipſi ueniendi modis, duos eſſe Meſſiæ aduentus, & ipſi quoq; concederent. Quod ſi facerent, facile ad ueritatis agnitionẽ peruenire poſſent. CAP. Vellem aliquod huius gemini aduentus exemplum adduceres. GAL. Nónne Zachariam, Meſsiam ipſum in forma pauperis ſuper aſinam & eius pullum equitantem, uẽturum prædixiſſe legiſti? Sic enim 9. capite ait, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות Hoc eſt, Exulta ualde filia Siyon, iubila filia Ieruſalem, Ecce Rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe, pauper, & aſcendes ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinarum. Nónne etiam in Daniele eundem Meſſiam in nubibus cœli, quaſi filium hominis uenturum eſſe reperiſti? Cum ſic propheta ipſe capite ſeptimo, Chaldaicè inquit, חזה הוית בחזוי ליליא וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה Id eſt, Aſpiciebam ergo in uiſione noctis, & uidi cum nubibus cœli quaſi filium hominis uenientem. Cum enim te utranq; linguã & Hebraicã & Chaldæã non mediocriter callentem ſciam, ſacrarumq; literarũ ſtudioſiſſimũ eſſe, non ignorẽ, hęc te frequentius legiſſe arbitror. CAP. Legi utiq; quàm ſæpiſſime hæc. GAL. Certum eſt igitur, utrunq; prophetam de uno eodemq; Meſſia his in locis locutum fuiſſe: cui tamen longe diuerſos ueniendi modos tri-

Errores quorundam.

dos tri-

dos tribuunt. Nam alter quidem ipſum pauperem & aſinæ inſidentē, uenturū dicit. Alter uero cum cum nubibus cœli quaſi è cœlo cum gloria deſcenſurum ait. Qua de re & Talmudiſtæ non parum admirãtur. Nam ut legitur in libro Sanhedrin, in cap. Helec. R. Iehoſuas filius Leui quæſiuit, Quidnam eſſet, quòd Meſsias apud Danielē quidem cum nubibus cœli uenturus deſcribitur, apud Zachariã uero pauper & ſuper aſinã ſedens? Quia igit̄ hi duo ueniendi modi qui à prophetis iſtis Meſsię aſsignantur, ſimul eſſe non poſſunt, cum incompoſsibiles ſint, duos eſſe Meſsiæ aduētus dicere oportet. Alterum cum humilitate, ad redimendū. Alterum cum maieſtate, ad iudicandū. De primo locutus eſt Zacharias, de ſecundo Daniel. Quod ex ijs quoq; quæ ibidem adijciunt, facile uideri poteſt. Nam Zacharias quidem ibi nō modo Meſſiam ipſum, pauperem & humilem ac ſaluatorem nuncupat, eo quòd per humilitatē & paupertatem hnmano generi ſalutem allaturus eſſet. Sed redemptionis quoq; opus exprimit, quod per Meſsiam ipſum fieri debebat, cum ibidem ait, גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור Hoc eſt, Etiam tu in ſanguine fœderis tui, emiſiſti uictos tuos de lacu. Inſuper & paulo ante ſic, ודבר שלום לגוים .i. Et loquetur pacem gentibus. Quæ omnia redemptionis myſterium aperte innuunt. Daniel autem eodem in capite hæc etiam inter cætera dicit, דינא יתיב וספרין פתיחו Hoc eſt, Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. Ex quibus liquido patet, ipſum de ſecundo Meſsię aduentu fuiſſe locutum. Ex horum igitur prophetarum aliorumq; dictis manifeſte colligitur, duplicem eſſe Meſſiæ aduentum. Quod ſi Iudęi negare audent, eis priſcorum Talmudiſtarū dicta obijcimus, qui neq; ueritatē hanc tacuerūt. Nam in מדרש קהלת Midras Coheleth .i. in expoſitione Eccleſiaſtis, ſup illud, Nihil eſt recēs ſub ſole, Legit̄ ſic R. Berachiam dixiſſe, הגואל האחרון נגלה וחוזר שנתכסה i. Redemptor ultimus reuelatus eſt, & reuertetur, qui occultatus eſt. Vbi ueteres fere omnes Meſsiã redemptorē bis appariturū eſſe aiunt. Quantū autem temporis ſpacium inter primam & ſecundã eius apparitionem futurum ſit, nulla apud eos ſit determinatio. Id ipſum etiam ex libro תנחומא Tanhuma clarius habetur, ubi ſic dicitur, תנא בשוב יהוה את שיבת ציון היינו כחולמים : אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה : מאי בשוב יהוה מאי היינו כחולמים אמור ליה זאת היא במלחמת משיח בן אפרים כי כשיתהלך משורת בני ישראל יהיו כולם כחולמים לא ישנים ולא מתעוררים ובשישוב המשיח לתראות להם אז ימלא שחוק פיהם וישמחו ויתאמתו שליותו הראשון בסבת הראותו שנית ויאמרו הגדיל יהוה לעשות עמנו : Hoc eſt, Legimus in Pſal. 126. Dum cōuerteret Deus captiuitatē Sion, eramus tanquam ſomniantes. Tunc implebitur riſu os noſtrum, & lingua noſtra cantu. Quid eſt, Dum conuerteret Deus captiuitatem Siyon, erãmus tanquam ſomniantes? Reſponſum eſt ei. Hoc erit in bello Meſsiæ filij Ephraim, Qui dum ſubtrahet ſe, ne ſit in auxilium filiorum

Iſrael,

Iſrael,erimus omnes ueluti ſomniantes, non dormientes,nec uigilantes. Quando uero reuertetur Meſsias,oſtendetq́ ſe ipſum eis, tunc implebitur riſu os eorum,eruntq́ gaudentes,& uerificabũt primum aduentum,ratione huius ſecundæ oſtenſionis. Et dicent, Magnificauit Deus facere pro nobis. Hæc traditio. Quæ quamuis iuniores Iudæorum in alienum ſenſum retorqueant,& quidam ex noſtris morti & reſurrectioni Chriſti pie applicent. Ipſa tamen traditio de duobus Meſsiæ aduentibus expreſſe loquitur, Nam ſequentia uerba Pſalmi quem inducit,& conuerſionem Iudæorũ quæ circa mundi finem fiet,& premium bonorum operum quod unuſquiſq; in ſecundo Meſsiæ aduentu reportabit,palam inſinuant. Sic enim eodem in Pſal. ſequitur, אז יאמרו בגוים הגדיל יהוה לעשות עם אלה הגדיל יהוה לעשות עמנו היינו שמחים שובה יהוה את שביתנו כאפיקים בנגב Id eſt, Tunc dicent in gentibus magnificauit Deus ut faceret cum iſtis (ſcilicet benigne, ut ait trãſlatio Chaldaica) Magnificauit Deus ut faceret nobiſcũ (benigne ſupple, ut eadẽ traductio dicit) fuimus lætantes. Conuerte Deus captiuitatem noſtram, ſicut riuulos in auſtro. Qui ſeminant in lachrymis, in exultatione metent. Ambulans ambulabit & flebit, ferens charum ſemen. Veniens ueniet in exultatione, reportãs manipulos ſuos. Hunc etiam geminum Meſsię aduentum allegorice tradiderunt, per Meſsiã ſcilicet filium Ioſeph, & per Meſsiam filium Dauid. Nam per Meſsiam filium Ioſeph, quem paſſurum, occidendum, reſurrecturumq́ dixerũt, primum aduentum inſinuarunt: per Meſsiam uero filium Dauid, ſecundum ſignificauerunt, eo quòd Meſsias ipſe in ſecundo aduentu, tanquam Rex mundi uniuerſi, cum maieſtatis gloria uenturus ſit. Et quãuis antiqui Talmudiſtæ & per filium Ioſeph & per filium Dauid, non duos Meſsias, ſed unius & eiuſdem Meſsię duos ad modum differentes deſignarint aduentus, ut ex eorum uerbis perſpicue patet, Non nulli tamen recentiorum Iudæorum dicta ueterum male intelligentes, immo peruertere conantes, inde occaſionem ſumunt dicendi duos uenturos eſſe Meſsias, quos fruſtra expectant. De duplici igitur Meſsiæ aduentu apud priſcos Talmudiſtas nullum eſt dubium. Licet iuniores id negent, ne à Chriſtianis confiteri cogantur primum eius aduentum iam præteriſſe.

De duobus Meſsijs, quos Iudæi recentiores fruſtra uenturos expectant. Caput . II.

CAPNIO,

VNde deliramentũ hoc de duobus Meſsijs quos Iudæi noſtri temporis uẽturos præſtolant, ortum habuit? GAL. Ex mala ſcripturarũ intelligentia. In Bereſsith enim Rabba ſuper illud Gen. 49. c. dictũ, יששכר חמור גרם .i. Iſachar aſinus fortis, uel oſſeus. hoc modo legitur, Scriptum eſt Eſa. 32. Beati uos ſeminantes ſuper omnes aquas,

nes aquas. Nō eſt iſtud ſeminare niſi eleemoſynam, & opera miſericor diæ facere. Sicut dictum eſt Eſa. 55. Eia omnes ſitiētes uenite ad aquas. Si quis autem ita fecerit, merebitur Eliam & duos Meſſias. Hoc eſt autem quod ſcriptum eſt Eſa. 32. Mittentes pedem bouis & aſini. Mittentes, iſte eſt Elias, de quo ſcriptum eſt Malach. ultimo cap. Ecce ego mitto uobis Eliam prophetam. Pedem bouis, hic eſt Meſsias filius Ioſeph. Sicut dictum eſt Deut. 33. Primogenitus bos eius decor eius. Et aſini, hic eſt Meſsias filius Dauid, de quo ſcriptum eſt Zach. 9. c. Pauper & equitans ſuper aſinam. Hæc omnia ibi. Ex his igitur & alijs huiuſmodi ſacræ ſcripturæ uerbis, aſtruunt Iudæi iuniores, duos Meſſias ſibi eſſe mittendos. In libro quoqꝫ סכה Succa in cap. Hahelil hanniſa, ita ad uerbum dicitur, Tradiderunt Rabbanan, id eſt Magiſtri, quòd Meſſias filius Dauid qui redempturus eſt, cito redimet in diebus noſtris, dicetqꝫ ei Deus ſanctus & benedictus. Pete à me aliquid, & dabo tibi. Sicut dictum eſt Pſal. 2. Narrabo præceptum, Deus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam fines, uel terminos terræ. Cumqꝫ uiderit Meſſiam filium Ioſeph interfectū, dicet coram eo ſcilicet Deo. Domine ſeculi non ego peto à te niſi uitam. Dicet ei Deus ſanctus & benedictus. Vitam petis ſcilicet à me? Cum enim tu adhuc nōn dixeris, hoc iam prophetauit ſuper te Dauid pater tuus. Sicut dictum eſt Pſal. 21. Vitam petijt à te, & dediſti ei longitudinem dierum in ſeculū & ultra. Hæc Talmud. Quę quidem nihil continent, quod ſit domino noſtro Ieſu Chriſto contrarium. Ad illud autem quod ſequitur, Meſſiam filium Dauid non fuiſſe moriturum, dici congrue poteſt. Dominum Ieſum & ſi ſecundum humanitatem paſſum & mortuum fuiſſe ut hominem, tamen ipſum uitam petijſſe, ac ei longitudinem dierum in ſeculum & ultra datam fuiſſe, cum eum tertia die poſt mortē eius deus ſuſcitauit nunquam ulterius moriturum. Ex hac præterea traditione plura quoqꝫ alia contra Iudæos habentur. Et primo quidē, quòd Meſſias filius Dauid cito redempturus eſſet. Et per conſequens, quod in diebus eorū, i. cum adhuc ipſi in terra ſua dñi & potētes eſſent, Meſsias ipſe filius Dauid uēturus fuerat. Dies enim uniuſcuiuſqꝫ gētis & regis ij dicuntur, quibus dominatur & uiget. Deinde qꝫ Pſal. 2. de Meſsia loquitur. Ex quo profecto Meſsiam eſſe Dei filium, cōſequens eſt, eo qꝫ eodem in Pſal. dicitur, Deus dixit ad me, filius meus es tu. Et nō adoptiuū quidē, propter id quod immediate ſubijcitur. Ego hodie genui te. Cui tanq̄ uero filio dedit gentes in hæreditatē, & orbem uniuerſum in poſſeſsionem. Quod in Chriſtianis cōſtat fuiſſe completū. Demum qꝫ Pſal. 21. uidelicet Deus in fortitudine tua lætabit̄ Rex, totus de Meſsia intelligitur. Eodem quoqꝫ in lib. & cap. ſic pręterea legitur, Et planget terra, familię, et familię ſeorſum. Hic plātus cur fiet? Dixit Rab. Diſcordes ſunt

des ſunt in hoc R. דוסא Doſſa & Magiſtri. Vnus enim dixit, propter Meſsiam filium Ioſeph, qui interfectus erit. Alius uero ait, propter fomitem malum, uel propter ſenſualitatem quæ occiſa erit. In pace illi. i. pax ſit illi, qui dixit ſuper Meſsiam filium Ioſeph occidendũ, planctum illum futurum. Hoc eſt enim quod de illo ſcriptum eſt Zacha. 12. cap. והביטו אלי את אשר דקרו Hoc eſt, Et reſpicient ad me, quem confixerũt. Hactenus traditio. Ex qua maximum contra Iudęos ſumitur argumentum. Nam cum deum eſſe oporteat eum, qui apud eundem prophetã, immediate ante prædicta uerba ſic ait, ושפכתי על בית דויד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים Id eſt, Et effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & deuotionum. Hoc enim facere ſolius Dei eſt. Cumq; ille idem immediate ſubiungat, quod nũc dictum eſt, uidelicet, Et reſpicient ad me quem cõfixerunt. Quod Magiſtri Iudæorum de Meſsia filio Ioſeph interficiendo, dictum fuiſſe expoſuerunt, ut in hac traditione liquido patet. Cõſequens profecto eſt, Meſsiam filium Ioſeph Deum ſimul & hominem eſſe oportere. Quatenus inquantum Deus, ſpiritum gratię & deuotionum ſuper in ſe credentes, effundere ualeret, & inquantum homo, clauis in cruce configi poſſet. Ex his igitur traditionibus nõ recte intellectis, irrationabilis Iudęorum noſtri ſeculi ſtultitia duos Meſsias expectat uenturos. Alterũ filium Dauid, alterum filium Ioſeph. Sed eos turpiſsime decipi, dupliciter patet. Primo quidem per ſacram ſcripturã. Nam & ſi Saul Dauid & alij quidam Meſsiæ uocati ſint, nuſquam tamẽ in omnibus 24. ſacræ paginæ libris oſtendi poteſt, ſcripturam aliquam niſi de uno duntaxat Meſsia ad ſaluandum uenturo, mẽtionem feciſſe. Deinde id quoq; per priſcas eorum traditiones euidentiſsime demonſtratur. Nam apud antiquos Iudæorũ & Meſsias filius Ioſeph, & Meſsias filius Dauid unus & idem habitus eſt. CAP. Primum itaq; quod in Bereſsith rabba dicitur, audi. Ibi enim ſuper Gen. 28. c. dictum. Et egreſſus eſt Iacob de Berſaba. i. de puteo ſeptem. Ita ad literam legitur, Hoc eſt quod ſcriptũ eſt Pſal. 120. Leuabo oculos meos ad montes, unde ueniet adiutor meus. Quis tu mons magne coram Zorobabel? Mons magnus iſte Meſsias eſt filius Dauid. Et poſt pauca ſubditur: Gratiam ei, ideo ſcilicet dictũ eſt, quia ipſe erit donans gratiam & deuotiones Iſraeli. Sicut dictũ eſt Zach. 12. Et effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & deuotionũ. Hęc omnia traditio. In cuius calce dicitur, quòd Meſsias filius Dauid gratiam & deuotiones Iſraeli daturus erat. Ad cuius probationem hæc Zachariæ autoritas inducitur, Et effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & deuotionum. Quæ tamen autoritas in antecedenti traditione de Meſsia filio Ioſeph inducta eſt. Ex quo manifeſtum abſque dubio eſt, Meſsiam filium Ioſeph & Meſsiam filium Dauid eundem

omnino eſſe. Quare ſicut ibi Meſſiã filium Ioſeph Deum & hominem neceſſario eſſe, oſtẽſum eſt. Ita quoq; hic Meſſiam filium Dauid Deum & hominem fore, neceſſario ſequitur. Cum enim hic in perſona Meſſię filij Dauid dicatur, Et effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & deuotionum, quod ſoli Deo conuenit, atque immediate ſequatur, Et aſpicient ad me quem confixerunt. Quod Deo nullatenus competere poteſt. Clarum profecto, atq; perſpicuum eſt, Meſſiam filium Dauid Deum & hominem neceſſario futurum fuiſſe. Vt tanquam Deus ſpiritum gratię & deuotionum ſuper homines effundere poſſet, & tanquam uerus homo abſque diuinitatis detrimento, configi ac mori. In Midras quoq; tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorũ alia quædam ponitur traditio, ex qua manifeſte colligitur Meſſiam filium Ioſeph & Meſsiam filium Dauid eundem procul dubio eſſe. Ibi enim ſuper illud Pſal. 92. ואתה מרום לעולם יהוה Hoc eſt, Tu autem excelſus in æternum Deus. Sic habetur, quòd dixit R. Berachias, In ęternum manus tua Domine deſuper exaltabitur quaſi monocerotis cornu meum. Sicuti enim unicornis cornua altiora ſunt, quàm cornua omnium beſtiarum, ipſe quoq; uentilans eſt ad quatuor uẽtos cœli. Sic Meſsias filius Dauid uentilans erit ad omnem uentum. Et de eo dixit Moſes Deuter. 33. Primogenitus bos eius, decor ei. Et cornua monocerotis cornua eius. Ipſis populos uentilabit ſimul. Et ipſa mille milia Ephraim. Et ipſa millenaria Manaſſe. Targum uero dicit ואינון ריבבתא רבית אפרים ואינון אלפיא רבית מנשה Id eſt, Et iſti erunt mille milia domus Ephraim. Et iſti erunt millenaria domus Manaſſe. Et contra eũ conſurgent Reges ad occidendum eum. Sicuti dictum eſt Pſal. ſecundo, יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על יהוה ועל משיחו Id eſt, Conſurgent Reges terræ, & principes tractabunt unà aduerſus Deum, & aduerſus Meſſiam eius. Iſraelitæ autem qui tunc temporis in terra fuerint, in tribulatione magna erunt. Verumtamen in tribulatione ſua erunt, quaſi oliua uberrima. Sicut dictum eſt, Et uetuſtas mea in oleo uberi. Et Iſraelitæ uidentes erunt ruinã ſuam. Sicut dictum eſt Pſal. 92. ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני Id eſt, Et intuebitur oculus meus obſeruatores meos, uel inimicos meos, inſurgentes aduerſum me malignantes audient aures meę. Deinde ſequitur ſcilicet ibidẽ צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה : Hoc eſt, Iuſtus ut palma florebit, ſicut cedrus in libano multiplicabit̃. Iuſtus iſte eſt Meſſias filius Dauid, qui palmæ aſſimilatur. Sicut enim palma eſt pulchra uiſu, omnesq; fructus eius dulces, ac boni: ſic Meſſias filius Dauid ſpecioſus aſpectu ſuo erit, omnesq; actus eius dulces, ac boni corã Deo ſancto & benedicto. Dixit R. Iſhac, Quemadmodum umbra palmę longe eſt ab ipſa, ita largitio premij iuſtorum, quod ſcilicet per Meſſiam dabitur, longe eſt ab eis uſq; ad ſeculum uenturum. Sicut dictum eſt Deu. 7. Et erit poſtquã

audieritis iſta,& cuſtodieritis atq; feceritis ea. Seruabit dominus deus tuus tibi pactum,& miſericordiam,quam iurauit patribus tuis. Scriptum quoque eſt Deuter.5.cap. Faciens miſericordiam ad milia diligentibus eum,& ſeruantibus mandata eius. Ad milia,id eſt poſt multa tempora,& non ſtatim in hac uita. Hæc omnia traditio. Quæ & ſi multa quidem contra Iudæos contineat,maxime tamen quod ad propoſitum facit,Meſſiam filium Ioſeph & Meſsiam filium Dauid eũdem eſſe oſtendit. Cum illud Deuter. in benedictione Ioſeph dictum, Primogenitus bos eius decor ei,de Meſſia filio Dauid intelligendũ eſſe, tradit. Non ab re autem priſci illi patres per Meſsiam filium Ioſeph & per Meſsiam filium Dauid,unum & eundem uerum Meſsiam ſignificarunt. In hoc enim non ſolum duos eius aduentus(ut dictum eſt) deſignarunt. Verum etiam in Meſsia quidem filio Ioſeph eius humilitatem ac manſuetudinem,in Meſsia uero filio Dauid ipſius nobilitatem ac Regnum inſinuarunt. Quapropter dominum noſtrum Ieſum Chriſtum utrunq; Meſsiam extitiſſe,clariſſime conſtat. Fuit enim filius putatiuus Ioſeph ſponſi matris ſuæ,non quidem carne,ſed educatione ac nutritione. Fuit quoq; filius Dauid ſecundum carnem,ut alibi abunde probabitur. Quare ei regnum iuſte debebatur. Quod ipſi etiam Iudæi fatentur. Nam in libro Sanhedrin in capite נגמר הדין Nigmar hadin, id eſt concluſa eſt ſententia,uel determinatum eſt iudicium,ita legitur. Dixit R. עולא Vla,Quòd Ieſus Nazarenus propinquus erat regni, clauidici ſcilicet,Et ſuſpenderunt eum in ueſpera paſchæ. Quas ob res haud inepte ueteres Iudæorum ipſum dominum Ieſum per duos præmiſſos Meſsias, per Meſsiam ſcilicet filium Ioſeph,& per Meſsiam filium Dauid deſignarunt.

Quòd primus Meſsiæ aduentus iam præterierit. Et quibus potiſsimum rationibus ſuper prophetarum Talmudiſtarumq; teſtimonia fundatis,id probetur. Caput III.

CAPNIO.

PRimi nunc aduentus Meſſiæ tempus iam præteriſſe per propheticas Talmudicasq; ſcripturas(ut pollicitus es)abs te probandum eſt. GAL. Faciam equidem,& eo certe accuratius, quo rem magis profuturam me facturum ſpero. Cum enim totius fere belli quod inter nos & Iudæos geritur,in eo uel maxime ratio cõſiſtat. Quod nos quidem dicimus,Meſsiã in lege & prophetis promiſſum, iam ueniſſe,eumq; dominum noſtrum Ieſum Chriſtum fuiſſe,cum in ipſo omnia prorſus prophetarũ oracula conueniſſe,atque conſummata fuiſſe,conſtet. Ipſi uero econtra id penitus negantes,eum quem prophetæ prædixerunt quandoque uenturum,nondum ueniſſe,ſed uenturum

turum eſſe,aſſeuerant. Eam ob rem utilitatem non paruam me Chriſtianæ religioni allaturum confido, ſi quibuſcunq; potero modis, primi aduentus Meſsiæ tempus iam præteriſſe probauero. Ex hoc enim facile poterimus,& ipſum Dominum noſtrũ Ieſum uerum fuiſſe Meſſiam concludere,& Iudæos ipſos ad ueritatis notionẽ reducere. Quod ut diſtinctius,planius,atque efficacius facere ualeamus,ſeptem potiſsimas rationes adducemus. Quę ita ſuper prophetarum uaticinia fundatæ erunt,adeoq; Talmudiſtarum teſtimonijs roboratæ,quòd Iudęi ipſi hau dquaquam eis contradicere poterunt. Quarum

Prima quidem,ex Iudaici ſceptri ablatione ſumenda eſt. Cap.4
Secunda uerò,ex templi ſecundi deſitione. 9
Tertia autem,ex loci aſsignati uaſtatione. 13
Quarta deinde,ex temporis determinati præteritione. 14
Quinta inſuper,ex Iſraelitici populi punitione. 22
Sexta præterea,ex Romani Imperij ſubiectione. 25
Septima demum,ex idololatrici cultus ceſſatione. 29

CAP. Age queſo mi Galatine per unamquanq; harum rationum,primi aduentus Meſsiæ tempus iam præteriſſe oſtendito. GAL. Ego equidem prout mea feret facultas,omni contentione id agere curabo. Modo uterque ueſtrum & patientes ijs quæ dicturus ſum, aures accommodauerit, & quodcunque dubitandum duxerit, ſciſcitari non omiſerit.

Prima ratio,qua tempus primi aduentus Meſsiæ iam præteriſſe probatur, ſumitur ex Iudaici ſceptri defectione. Pro qua primo demonſtratur,quòd circa primum Meſsiæ aduentum, ſceptrum Regni Iudaici penitus deficere debebat. Caput IIII.

GALATINVS.

PRo primæ itaque rationis fundamento,Iacob patriarchæ referenda ſunt uerba. Qui filiorum ſalutem cupiens,eis in ſuo teſtamẽto inter cætera futurorum arcana,Meſsiæ myſterium explicare decreuit. Quare ut cautiores eos redderet,tempus aduentus eius determinatum (ut Gen.49.càpite,legitur) his uerbis aſsignauit,
לא יסור שבט מיהודה ומחסס מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקחת עמים ׃
Hoc eſt,Non recedet ſceptrum de Iuda, & ſcriba ſiue legum lator de medio pedum eius,donec ueniat Silo,id eſt Meſsias. Et illi erit congregatio populorum,id eſt gentium. HOG. Hæc uerba longe ſecus, quàm noſtra æditio habeat,adduxiſti. Sic enim (ut noſti) habet:Non auferetur ſceptrum de Iuda,neque Dux de fœmore eius,donec ueniat qui mittendus eſt,& ipſe erit expectatio gentium. GAL. Ita prorſus

eſt,ut ais. Sed multo melius pro noſtra fide, Hebraica ueritas habet.
Iſta nanq; noſtra traditio magis iuxta ſenſum eſt, quàm literalis. Vnde
Iudæi noſtri temporis latam habent uiam fugiendi, negandæq; uerita-
tis. Obijcere etenim facile poſſunt, prophetiam hanc nõ de Meſsia, ſed
de aliquo alio intelligendam eſſe. Et præſertim de Nabuchdonoſor
Babylonis rege, qui ad innumera eorum, patrumq; ſuorum peccata pu-
nienda, & ad urbem Ieruſalem templumq; deſtruendum, atq; ad po-
pulum captiuandum, mittendus erat. Quemadmodum & à prophe-
tis multipliciter prænunciatum fuerat, & tempore Sedechiæ regis ad-
impletum eſt. Tunc enim (ut aiunt) per Nabucdonoſor fuit ſceptrum
de Iuda ablatum, cum ciuitas eorum diruta eſt, templumq; exuſtum,
& qui in cæde non corruerant, in Babyloniam captiui ducti ſunt. Vt
Ieremiæ ultimo cap. dicitur, Exinde (inquiunt) neq; Regem, neq; Du-
cem de domo Iuda habuimus unquam. Quod etiam ſequitur, Et erit
expectatio gentium. De ipſo Nabuchdonoſor intelligi uolunt. Cum
eius dominium in omnibus gentibus fuerit, ipſeq; ut Dan. 2. cap. dici-
tur, caput aureum extiterit. Vnde ſuper omnia alia gentiũ Regna quæ
ſecutura erant, regni eius denotatur excellentia. Hæc & alia multa ſe-
cundum noſtram translationem, Iudæi nobis opponere ſolent, quæ
iuxta textus Hebraici ueritatem, minime obijcere poſſunt. CAP. Im-
Silo. mo & ſic etiam ſæpenumero nobis obſiſtũt. Cum enim prophetia iſta
non loquatur aperte de Chriſto ſub nomine Meſsiæ, ſed obſcure ſub
nomine שילה Silo. Vbi enim noſtra æditio habet, Donec ueniat qui
mittẽdus eſt. Hebraicus textus (ut uiſum eſt) dicit, Donec ueniat שילה
Silo. Quod quidem uerbum apud Hebræos æquiuocum eſt. Poteſt
enim שילה Silo, proprium loci cuiuſdam ſic nuncupati eſſe nomen,
& miſsionem ſiue miſſum ſignificare, à uerbo שלח Salach tractum,
quod mittere apud eos ſignificat. Eam ob rem quidam recentiorum
Iudæorum, uerum huius prophetiæ ſenſum ſubuertere conantes, ac Si
lo pro loco accipientes, ipſam non de Meſsia, ſed de Saul intelligi de-
bere, aiunt. Qui quidem Saul in Regem electus, uenit ungendus in Si-
lo. ubi Domini erat arca, in qua ſeruabatur unctio. Et tunc ſceptrum
quod pro quodam primatu accipitur, & eatenus in tribu Iuda fuerat,
ex ipſa tribu amotum fuiſſe, dicunt, atque ad tribum Beniamin de qua
erat ipſe Saul, translatum. GAL. Hęc eorum expoſitio falſa omnino
eſt. Tum, quia ante Saulis electionem arca Domini in qua unctio ſer-
uabatur, iam à Silo in Cariathiarim trãſportata fuerat. Vt patet primi
Regum cap. 7. Et ex conſequenti Saul non in Silo, ſed in Cariathiarim
unctus fuit. Tum etiam, quia immediate poſt Saulem, immo ipſo Sau-
le adhuc regnante, Dauid qui primus ex tribu Iuda regnauit, fuit Rex
inſtitutus, atque à Semuele ſacerdote unctus. Quare minime uериſimi-
le uidetur, ut tunc ſceptrum de tribu Iuda ablatum fuerit, quando ea-
dem

dem tribus ad Regni perfectionem propinquiſſima erat. CAP. Sunt Altera obiectio.
& alij quidam, qui Silo pro loco etiam accipiẽtes, dicunt prophetiam hanc de Ieroboam, qui de tribu Ephraim oriundus fuit, intelligendam eſſe. Nam cum decem tribus obduram reſponſionem, à Roboam rege Selomonis filio populo datam, à Regno Iuda diſceſsiſſent, ipſum Ieroboam ſibi Regem delegerunt. Et tunc aiunt à tribu Iuda ſceptrum ablatum fuiſſe, atq; ad tribum Ephraim translatum. Vnde ſic exponũt prophetæ dictum illud, Donec ueniat Silo, id eſt, Donec ueniat Ieroboam coronandus in Silo. GAL. Iſta quoq; expoſitio falſiſſima eſt. Confutatio.
Tum quidem, quia illa decem tribuum congregatio, quæ Ieroboã ſibi Regem conſtituit, non in Silo, ſed in Sichem facta fuit. Vt ex tertij libri Regum cap. 12. aperte colligitur. Tum quoque, quia non fuit tunc Regnum à domo Iuda amotum. Quod ex eo potiſsimum patet, quòd ex ea tribu Reges per hæreditariam ſucceſsionem uſq; ad Babylonicã captiuitatem per annos fermè 492. ſine intermiſsione fuerunt. Et illi ſoli ueri Reges cenſebantur, cum & in Regia urbe Ieruſalem regnarent, & per unctionem quæ in templo erat, inſtituerẽtur. CAP. Sunt poſtremo & alij nonnulli, qui dictionem hanc שילה Silo, prout quandam Tertia obiectio.
miſsionem ſignificat, accipientes, prophetiam hanc de Nabuchdonoſor (ut prędixiſti) exponunt. Qui propter peccata populi ad totius terræ illius perditionem, atq; ad Regni ablationem à Deo miſſus fuit. Vnde ita gloſſant illud prophetæ dictum, Donec ueniat Silo: id eſt donec ueniat qui mittendus eſt Nabuchdonoſor. Tunc enim (ut aiunt) interfecto Sedechia Rege, qui de tribu Iuda erat, ac filijs eius, Regnum Iuda omnino defecit. Cum ex eo tempore nullus unquam ex ea tribu regnauerit. Quare & hos quoq; mentitos eſſe, palàm oſtende. GAL. Id igitur tripliciter oſtendam. Et primo quidem, quia ut etiam R. Selomo, Confutatio.
hoc in loco ait, ſceptrum de domo Iuda per Babylonicã captiuitatem ablatum non fuit. Quod ex eo quoque maxime probatur, Quia tunc non omnes Sanhedrin, qui capita Iudęorum erant, à Nabuchdonoſor interfecti fuerunt. Cum multi eorum in Babyloniam deſcẽderint, ibiq; iuxta eorum legem, ac mores, ex Regis conſenſu, Iudæorum cauſas determinabãt, atq; iudicabant. Quod autem in Babyloniã deſcenderint, hoc midras Sir haſſirim. i. expoſitio Cantici canticorũ manifeſte teſtatᷓ, ſuper dictũ illud, Dilectus meus deſcendit ad hortũ ſuũ, ad areolã aromatis. Vbi & Targũ ſic dicit, Dominus ſeculi ſuſcepit orationẽ eorum cum complacentia, deſcẽditq; in Babyloniam ad ſapientes Sanhedrin, & dedit odorẽ populo ſuo. Cum igitur Sanhedrin. i. iudices ordinarij in quorum manu ſceptrum erat, tempore captiuitatis Babylonicę non defecerint, conſequens plane eſt, tunc ſceptrum minime deſeciſſe. Deinde uero hoc ex eo probatur, quòd poſt captiuitatem illam Babyloni cam, per eos qui ex tribu Iuda prodierant, uſq; ad Herodem Aſcaloni-

tam Iudæorum populus gubernatus fuit. Nam Zorobabel qui populi in eiuſdem captiuitatis reditu, Princeps extitit, de tribu Iuda fuit, ut legitur apud Zach. cap. 4. & apud Haggæum ca. 1. Similiter & alij omnes, penes quos uſq; ad Machabæos regimen populi perſeuerauit, de tribu Iuda fuerunt. Vt ipſi etiã Talmudiſtæ tradunt. Machabæi quoq; qui poſtea uſq; ad Herodem Aſcalonitam, Iudęorum principatum obtinuerunt, de tribu Iuda cenſebantur, quia tribus regia & tribus ſacerdotalis commixtæ erant. Vt patet libri 4. Reg. ca. 11. Vnde & ipſi Machabæi ſecundum genus maternum ex tribu Iuda proceſſerant. Quæ omnia in libro Sanhedrin in cap. דיני ממונות Dine mamonoth, id eſt de iudicijs diuitiarum, optime confirmantur. Ibi enim ſic dicitur, Non recedet ſceptrum de Iuda. Hęc ſunt capita captiuitatum, quę regebant Iſrael uirga & ſceptro. Et ſcriba de medio pedũ eius. Hi ſunt filij filiorũ Hillel. Vbi gloſſa, Capita (inquit) captiuitatum Babylonię fuerũt Zorobabel, & ſui, ac Princeps qui fuit in terra Iſrael. Qui fuit Mathathias, & ſui ſcilicet חשמונאי Haſmonai, hoc eſt Machabæi, & cæteri ab ipſis deſcendentes. Filij uero filiorum Hillel fuerunt Sanhedrin, id eſt iudices prędicti à diſcipulis Hillelis edocti, quã ob rẽ ratione doctrinę filij filiorum eius ſunt nuncupati. Ex quibus manifeſtum eſt, uſq; ad ipſius Herodis Aſcalonitæ tempora, ſceptrum de tribu Iuda non receſſiſſe. Tertio demum id potiſſimum patet per Targum, id eſt per Chaldaicã Rabbi Ankelos translationem. Quæ hoc in loco ſic dicit, לא יעידון אבר שולטן מדבית יהודה וספרא מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא דדי ליה היא מלכותא וליה ישתמעון עממיא Hoc eſt, Non prętcribit auctor uel factor poteſtatis, ſiue dominij regij, de domo Iudæ, & ſcriba filijs filiorum eius uſq; in ſeculum, quouſq; ueniat Meſſias, cuius eſt Regnum. Et ei obedient, uel congregabunt ſe populi, ſiue nationes gentium. Ex iſta Chaldaica traductione ſimul & expoſitione, ſi diligenter perſpiciatur, multa ad propoſitũ noſtrum habetur. Quorum primum quidem eſt, quòd per uerbũ Hebraicũ שבט ſceuet, quod uirga uel ſceptrum interpretatur, factum quoddam Regium atq; dominium intelligitur. Cui illud Pſal. 45. congruit, שבט מישור שבט מלכותך Id eſt, Sceptrum directionis, ſceptrum Regni tui. Secundum uero eſt, quòd per uerbum מחוקק Mehokec, quod idem eſt quod ſcriba, magnus legumlator intelligi debet. Vnde Deuter. 33. ca. in benedictione Gad, ubi Latine dicitur Doctor, in Hebraico habetur מחוקק Mehokec. Quod Ankelos de Moſe Chaldaicè expoſuit, באחסנתיה משה ספרא רבא דישראל קביר Hoc eſt, In poſſeſſiõe Moſes ſcriba magnus, hoc eſt legiſlator magnus, ſepultus eſt. In eo etiã quod nos apud Eſaiã 33. ſic habemus, Dominus legifer noſter. In Hebraico ponitur dictio hæc מחוקק Mehokec. Sic enim ibi dicĩt, יהוה מחוקקנו .i. Deus legumlator noſter. Tertiũ autem eſt, quòd dictio iſta שילה Silo Meſſiã ſignificat. Quod

in anti-

In antiqua quoq; Bereſsith Rabba optime probatur, cum ſuper hunc locum, Donec ueniat שילה Silo, ſic dicitur. Donec ueniat Silo. Iſte eſt Meſſias. Et ad eum cõgregabunt ſe gentes. Quia ipſe iudicabit totũ orbem. Et hoc eſt quod dictum eſt Micheæ 4. cap. Et iudicabit inter gentes, & arguet populos multos. Et iterum Eſa. 11. cap. Et iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate manſuetos terræ. Et percutiet terram uirga oris ſui, & in ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Hæc omnia ibi. Quibus ſatis conuenienter connectitur, quod in איכה רבתי Echa rabbethi. i. in expoſitione planctus Ieremiæ legitur: Dum ſuper illud Tren. 1. cap. Quia elongatus eſt à me conſolator, conuertẽs animam meam. Sic dicitur, Quod eſt nomen Meſſię. Qui de domo R. Sela erant, dixerunt שילה Silo eſt nomen eius. Sicut dictum eſt Gen. 49. cap. Donec ueniat Silo, id eſt Meſſias. CAP. Si igitur in hac prophetia, Silo non niſi Meſſias intelligi poteſt, quam ob rem propheta non dixit, Donec ueniat Meſſias, ſed Donec ueniat Silo? GAL. Non ab re profecto ſic locutus eſt. In hoc enim aperte innuere uoluit, Meſſiam à matre abſq; patre naſciturum, ſiue de matris materia ſine uiri ſemine concipiendum fuiſſe. Quod R. Kimhi in libro Seraſſim manifeſte teſtatur, dum ita de eo ait: Vocatur Meſſias, Princeps & Dominator. Mos enim Dominantis eſt, ut ſit uirga in manu eius. Et quia uirga diſciplinæ plebis in manu ipſius erit, ideo מחוקק Mehokec etiam dicitur, quod ſcribam ſignificat. Porrò Donec ueniat Silo, id eſt filius eius fœminini generis exponitur. Et eſt prophetia de Meſſia. Deriuaturq; שילה Silo à uocabulo שליה Silya, quod eſt ſacculus quidam in quo manet infans in utero matris, qui aliquando in ſcriptura pro embrione in matrice ſumitur. Hæc omnia Rabbi Kimhi. Ex quibus aptiſſime liquet, quòd Silo in antedicta prophetia idem eſt quod filius mulieris. Ex quo palam eſt, ideo prophetam dixiſſe, Donec ueniat Silo, ut oſtenderet Meſſiam ipſum de matre abſq; patre naſciturum fuiſſe. Quibus ex omnibus manifeſte patet contra Iudæorum noſtri temporis perfidiam. Quod iuxta ueterum Talmudiſtarũ expoſitiones, pręmiſſa prophetia de nullo alio recte intelligi poteſt, quàm de Meſſia. Et per conſequens ſecundum dicta antiquorum concluditur, Quod in aduentu ipſius Meſſiæ, Regni Iudaici ſceptrum penitus deficere debebat.

Quare Meſſias dictus eſt Silo.

Silo, etymon et interpretatio.

Quòd iudiciaria quoq; poteſtas in aduentu Meſſiæ penitus ab Iudæis auferenda erat. Et de Iudæorum iudicibus. Caput V.

GALATINVS.

VBi præterea noſtra æditio in prædicta prophetia, Neq; Dux de fœmore eius, habet: Hebraicus textus Scriba eo in loco habet, quod magis ueritati conſonat, expreſſiusq; de Chriſto

teſtimonium perhibet. Non enim tantum Dominationis poteſtas in Meſſiæ aduentu ab Iudæis auferenda erat, ſed iudiciaria quoq; ſapientum, qui Sanhedrin dicebãtur, autoritas. Quod R. Moſes Hadarſan aperte affirmat, in commentarijs ſuis in librum Geneſeos, ſuper illud eiuſdem prophetiæ uerbum, Et ſcriba de fœmore eius. Hi ſunt Sanhedrin, ſedentes in conſiſtorio Gazith, ad iudicandum iudicia animarũ. Qui nunquam de terra Iuda auferentur, quouſque ueniat Silo, qui eſt Meſſias. Hæc ille. In Bereſſith quoq; קצרה keczara, id eſt in expoſitione Gen. abbreuiata, hoc modo legitur: Nõ recedet ſceptrum de Iuda, & legumlator de medio pedum eius. Hi ſunt ſedentes יעבץ iabbez, docentes הלכות hallacoth, id eſt ſententias, in Sanhedrin magna, quæ ſedet in conſiſtorio Gazith, in parte Iudę. De quibus dictum eſt 1. Par. 2. cap. Et familię ſcribarum ſedentes יעבץ Iabbez. Donec ueniat Silo, id eſt Meſſias. Quia futurũ eſt, ut gentes ſeculi deferãt munera Meſſiæ filio Dauid. Sicut dictũ eſt Eſa. 18. בעת ההיא יובל שי ליהוה צבאות Id eſt, In tempore illo deferetur munus Deo exercituum. Hæc omnia traditio. Ex qua non ſolum patet propoſitum, ſed argumentum quoq; ſumitur, Quod Meſſias eſt Deus exercituum, cui gentes per magos munera allaturæ erant. HOG. Quid per nomen Sanhedrin importatur. Et quod eorũ fuit munus, quámue poteſtatẽ habebant? GAL. Quẽadmodum in 11. Num. cap. legitur, tempore Moſis Dei iuſſu 700. Seniores ætate prouecti, ac ſcientia probati, delecti fuerunt. Qui ipſius Moſis in populi regimine coadiutores eſſent. Ad quos & omnes legis ac fidei difficultates, ſeu dubia declarare, ac definire, & in rebus grauibus atq; cauſis arduis iudicare pertinebat. De quibus illud Deut. 17. c. ſcriptum, intelligitur. Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris, inter ſanguinem & ſanguinem, crimen & crimen. Et poſt pauca, Surge inquit, & aſcende ad locum quem elegit Dominus, & ſequaris ſententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, nec ad ſiniſtram. Hi autem Sanhedrin uocabantur, quos nos Iudices ordinarios appellare poſſumus, dicebantur quoque מחוקקים Mehokekim, id eſt Scribæ ſiue legumlatores, eo quòd quicquid tradebant, & ſcribebant, tanquam lex ab alijs haberetur. Quorum collegium ſceptrum datum à ſpiritu ſancto per Iacob domui Iudæ, repræſentabat, & in ipſis ſceptrum ipſum pendebat. Quare non ſolum ſub Regibus & ducibus reſidentes, iudicandi poteſtatem exercebant: uerum nullo etiam Rege, aut Duce in Iudæis exiſtente, eorum nihilominus adhuc durabat autoritas. De quorum qualitate in libro Sanhedrin in capite דיני ממונות Dine mamonoth, id eſt iudicia animarum. Sic legitur, Dixit Rabbi Iohanan, Non erant conſtituentes in Sanhedrin, niſi dominos ſapiẽtiæ, ſtaturæ, & apparẽtiæ, ac ſenectutis, & dominos incan-

incantationum,nec non & ſcientes 70. Linguas, ne oporteret eos interpretes alios audire. Vbi gloſſa R. Selomonis ſic ait: Statura & apparentia in eis requirebatur,ut in reuerentia haberentur. Quod autem eſſent incantationum Domini,ideo exigebatur,ut incantatores & maleficos in ſuis maleficijs & incantationibus confidentes,conuincerent, & occiderent. Hæc R. Selomo. De eorum autem iudicandi poteſtate & modo,in libro Sanhedrin Babylonico in ca. ארבע מיתות Arba mithoth,id eſt,Quatuor mortes. Sic habet,Quatuor mortes,id eſt quatuor occidendi modi traditi ſunt domui iudicij,id eſt ipſis Sanhedrin: uidelicet, סקילה שרפה הרג וחנק Hoc eſt, Lapidare,comburere,occidere,& ſtrangulare. Dixit R. Akiba. Vnde habebāt Sanhedrin,quòd quando interfeciſſent animam,id eſt cum aliquem occidendū iudicaſſent,tota die illa nihil guſtarent. Inde ubi dictum eſt, Non comedetis ſuper ſanguinem. Legitur quoq; in libro Sanhedrin,in ca. דיני ממונות Dine mamonoth.i. Iudicia diuitiarum. Quod iudicia diuitiarum ſiue pecuniarum & bonorū mobilium per tres iudices fiebant. Iudicia uero animarum per uiginti tres. Hoc eſt uiginti tres de 70. iudicibus ordinarijs,& nō pauciores poterant hominem mortis reum,ſiue morti obnoxium iudicare. Non erant autem iudicātes tribum,uel ſceptrū,neq; pſeudoprophetam,neq; ſacerdotem magnū,niſi domus iudicij 71. iudicum. Nec erant egredientes ad licitū bellū,niſi ſecundum os domus iudicij 71. iudicum. Nec addebant ciuitati,nec ſalarijs templi,niſi per os domus iudicij 71. iudicū. Nec faciebāt סנהדריות ſanhedrioth.i. conuentus iudicū ordinariorū tribubus,niſi per domū iudicij 71 iudicum. Quod per manuū impoſitionem in tribū fiebat. Vt dicit R. Iſmael. R. uerò Iudas dixit,ꝙ quinq; erant neceſſarij in manuū impoſitione. Lupus autem,& leo,urſus,pardus,& ſerpens per uiginti tres iudices interficiēdi erant. Collegiū quoq; magnū quod סנהדרי גדולה Sanhedre ghedola,dicebatur 71. iudicum erat. Minus uero uiginti trium. Vnde habetur,quòd concilium magnum Sanhedrin erat 71 iudicum: Ex eo quod dictum eſt Num. 11. cap. Congrega mihi 70. uiros de Senioribus Iſrael. Moſes autem fuit ſuper eos. Sic ergo fuerunt 71. Hucuſque Talmud. Vnde habetur argumentum,quòd tota domus iudicij 71. iudicum ad iudicandum Chriſtum ſimul conuenit,eo quòd ut dictum eſt, non iudicabat tribum,neq; ſceptrum,neq; pſeudoprophetam,neque Sacerdotem magnum,niſi domus iudicij 71. iudicum. Eſt autem ſciendum,quòd minor ipſorum Sanhedrin conuentus non poterat,niſi à 70. maiorum conuentu ordinari,ut ibidem dicitur. Ipſi nanq; 70. iudices ordinabant aliorū Iudicum conuentus,qui in alijs ciuitatibus & locis circumquaq; populum regebant. Hac tamē conditione,ut unuſquiſq; cuiuſcuq; regionis conuentus,magno maiorū conuentui in Ieruſalem,& in loco Gazith uocato exiſtenti,ſubeſſet. In eodē quoq; libro

Modus iudicij Iudæorum.

Iudicū tribus.

Sanhedrin

Sanhedrin,in ca. ואלו הן Veellu hen,id eſt,Et iſti ſunt. Sic ad uerbum dicitur. Traditio eſt,R.Ioſe dixiſſe. Quod in principio non erat cōtrouerſia in Iſrael,ſed domus iudicij.70.unius Iudicum ſedens erat in conſiſtorio Gazith,id eſt dolato. Et aliæ domus iudicij.23.in diuerſis locis ſedentes erant. Vna enim earum ſedebat in porta mōtis domus,id eſt templi. Altera uero in porta atrij. Reliquæ autem domus iudiciorum 23 Iudicum,ſedentes erant in ſingulis ciuitatibus Iſrael. Cum uero aliquid quærendum à domo iudicij quæ erat in ciuitate propria, quærebatur. Si audiebant, dicebant. Sin autem, ad illum ordinem ueniebant, qui in propinquiori ciuitate erant. Qui ſi audiebant, dicebant eis. Sin autem, ad illum ordinem ibant, qui in porta montis domus domini erant. Dicebántque, Sic expoſui, & ſic ſocij mei expoſuerunt. Sic docui, & ſic ſocij mei docuerunt. Qui ſi audiebant, dicebant eis. Sin autem,ad eum ordinem ueniebant, qui in porta atrij domus Domini erat. Dicebantq́, Sic expoſui,& ſic ſocij mei expoſuerunt. Sic docui, & ſic ſocij mei docuerunt. Qui ſi audiebant,dicebant eis. Sin autem,& iſti & illi ibant ad cōſiſtorium Gazith,id eſt dolatum uel politum,in quo Sanhedrin à mane uſq; ad ueſperam ſedentes erant. In ſabbatis autem,& diebus ſolennibus in muro ſedebant. Ex quo uero multiplicati ſunt diſcipuli Sammai & Hillel,qui non miniſtrauerunt,ut expediebat,creuerunt ſchiſmata in Iſrael, & lex facta eſt ſicut duæ leges.

Quando,quomodo,& quare Iudæorum Regnum, & eorum iudiciaria poteſtas defecerint. *Caput* VI.

CAPNIO,

NVnc reliquum eſt,ut pro huiuſce rationis concluſione ediſſeras. Quo tempore,quo pacto,& quam ob rem Iudæorū tum Regnum, tum iudiciaria poteſtas finem habuerint. GAL. Vtrunq; Herode Aſcalonita regnante,defecit. Qui non modo alienigena,uerum ſeruus quoq; Machabæorum extitit. Ad huius autem rei clariorem intellectum,ſciendum eſt, tres fuiſſe Herodes. Quorum primus dictus eſt Aſcalonita, Antipatri filius quē Iudęi הורודוס בן אנטיפטר Horodos ben antiphtar uocant. Qui primus alienigena, poſt Hircanum in Iudæa regnauit. Sub quo Chriſtus natus eſt,anno ſcilicet Regni eius triginta unum. Siquidem omnes anni Regni eius triginta ſeptem fuerunt. Qui & infantes Bethlehemitas à bimatu & infra,Chriſto nato,interemit. Secundus uero Herodes cognominatus eſt Antipater, ſuperioris Herodis filius, Qui adiudicante Cæſare, in Galilæa patri ſucceſsit. Archelaus uero frater eius in Iudæa. Hic autem Herodes Ioannem Baptiſtam decollauit. Cuiuſq; tempore Chriſtus paſſus eſt. Tertius autē Herodes uocatus eſt Agrippa, huius Herodis filius,

atq; primi nepos. De quo ſic ſcriptũ eſt in Midras.i.in expoſitione ſu-
per illud Deut.17.dictum, De medio fratrum tuorum pones ſuper te
Regem. Nec poteris dare ſuper te extraneum, qui non eſt frater tuus.
Cum perueniſſet Agrippas ad פסוק paſuc.i.uerſiculum iſtum, fleuit,
donec oculi eius emiſerunt lachrymas. Omnis autem Iſrael dixit ei, Ne
timeas Agrippa, frater enim noſter es tu, frater noſter es tu. Legitur au
tem de eo in Baua bathra, in cap. חשותפין Haſſuttaphin. Quod Roma
ni ſic inter cætera ſcripſerunt ei: Si autem diruiſti & ędificaſti, ſeruus es
nequam, ſucceſſor ſeruorum Reges ſe facientium. Nam ſi generis tui li
brum relegeris, non inuenies te nobilem, nec filium nobilis, ſed Hero-
dis Aſcalonitæ poſſeſsi in ſeruum. Hæc omnia Talmud. Herodes igi- *Herodis Aſca-*
tur Aſcalonita primus alienigena Regnum Iudæorum dolo obtinuit. *lonitæ genus.*
Nam ut & Ioſephus, & alij hiſtoriographi tradũt, ex patre Antipatro
Aſcalonita, & matre Cypride Arabica genitus: paterno quidem gene-
re Idumæus, materno uero Arabs fuit. Qui à Romanis Iudæorum Re-
gnũ ſuſcepit. Vt tributis præeſſet, & Romano pareret imperio. Quiq;
neptem Hircani Sacerdotis magni & Principis Iudęorum, qui Alexan
dræ Iudæorũ Reginæ filius fuit, & ex Machabæis originem traxit, du-
xit uxorem. Et circũcidens ſe, ob Regni & eius amorem, factus eſt pro-
ſelitus. Et tandem eundem Hircanum dolo occidit, eo quòd diceret:
Regnũ ſibi deberi. Nam cum Hircano ipſo Pontifice à Parthis capto,
Iudęã nihil ad ſe pertinentem, ab Auguſto & Senatu accepiſſet, regreſ-
ſum poſtea de captiuitate Parthica eundem Hircanũ, unà cũ Antigono
eius filio, qui patri in Põtificatu & Regno ſucceſſerat, interfecit. Quot-
quot etiã regia de ſtirpe ꝑdierãt, pariter interemit, propter illud Deu.
17.ſcriptũ, De medio fratrũ tuorũ pones ſup te Regẽ. Omnesq; libros
qui de Regũ genealogia inſcripti erant, exuri fecit. Ne ipſe aut filij eius
alieni à regno cenſerent. Et inter alia quæ crudeliter geſsit, Virũ quoq;
ſororis ſuæ Solomæ occidit. Et cũ eam alij tradidiſſet uxorẽ, etiã & hũc
necauit. Scribas quoq; & diuinæ legis doctores, ſimili ſcelere interſe-
cit. Vt omnẽ à Iudæis recuperandi Regni modũ, ſpẽq; auferret. Quare
tũc proprie & uere de tribu Iuda Regni ſceptrũ ablatũ fuit, cum nemo
de Regio genere remanſiſſe crederet. Tunc etiã Iudiciaria poteſtas
ab eis amota eſt, cũ omnes Sanhedrin Herodes ipſe interimi fecit. Quę
omnia Talmudiſtę referunt. Nam q; Herodes ipſe & capita captiuita-
tum Babyloniæ, & Sanhedrin ipſos deſtruxerit, habetur in בבא בתרא
Baua bathra, in cap. חשותפין Haſſuttaphin.i.Socij in negociatione.
Vbi ſic ad uerbum dicitur, Herodes ſeruus fuit domus haſmonai, id
eſt Machabæorum. Deditq; oculos in quandã puellam de eadem do-
mo & familia, quæ מרימי Merime uocabatur. Die igitur quodam au
diuit filiã uocis.i.reuelationem de cœlo dicentẽ, Omnis ſeruus qui hoc
tẽpore inſurrexerit, proſperabitur. Inſurrexit ergo & interfecit omnes
dominos

dominos ſuos, omneſqꝫ filios dominorum ſuorum, puella ſupradicta duntaxat reſeruata. Vt ea mediante affinitatem contraheret. Ipſa uero aſcẽdit in turrim, eleuauitqꝫ uocem, & ait, Omnis qui dixerit de domo haſmonai, id eſt Machabæorum procedimus, ſeruus eſt. Nemo enim inde remanſit præter me. His dictis præcipitauit ſe, & mortua eſt. Ipſe uero balſamo condiuit eam annis ſeptem. Fuerunt autem qui dicerẽt, quòd cognoſcebat eam. Et fuerunt qui dicerẽt, quòd non. Qui autem dixerunt quòd cognouit eam, cauſam hanc aſſignabant: ut concupiſcentiam ſuam expleret atqꝫ libidinem. Qui uero dixerunt, quòd non cognouit eam, rationem hanc reddebant: ut ſic tenendo eam, diceretur affinis Machabæorum, quia filiam haberet Regis. Dixerunt igitur Rabbanan, id eſt Magiſtri, Scriptum eſt Deuter. 17. cap. De medio fratrum tuorũ pones ſuper te Regem. Surrexit ergo & occidit uniuerſos Rabbanan, id eſt Magiſtros, reſeruabo ſibi ſolo Baba filio Bota, ut cõſuleret eum. Quodam uero die iuſſit eum accerſiri ad ſe, & eruit ei oculos. Et poſt pauca. Homo iſte extinxit lumen mundi, id eſt Rabbanan. Sicut ſcriptum eſt Prouer. 6. cap. Quia lucerna eſt mandatũ, & lex lux. Hæc omnia traditio. Ex qua ſatis aperte liquet, tempore huius Herodis qui & capita Babylonis, id eſt Machabæos, & Iudices ordinarios interfecit, ſceptrum de Iuda receſſiſſe, ac penitus defeciſſe. CAP. Si Iudæus obijceret, ſceptrum de Iuda tempore Herodis non receſſiſſe, cum prædictus Baba filius Bota, ex ipſis Sanhedrin reſeruatus, alios adhuc Sanhedrin inſtituere potuiſſet. Quid reſpondendũ eſſet? GAL. Id falſum prorſus eſſe. Cum neqꝫ eum id feciſſe alibi ſcriptum inueniatur, neqꝫ de iure facere potuiſſet. Quod ex eo facile uideri poteſt, quod ſcriptum eſt in libro Sanhedrin in cap. דיני ממונות Dine mamonoth, id eſt iudicia diuitiarum. Ibi enim ſic inter cętera dicitur: Dixit Rabba filius Rab Aſſe, Quod confirmatio uel inſtitutio ſupradictorum Iudicum, aut manu fiebat, aut nomine tãtum. Aut enim manum capiti eius imponebant, & confirmabant eum. Aut nomine inſtituebant, uocantes eum Rabbi. Vnus autem non inſtituebat. Hæc ille. Et ratio quare unus non poterat Iudicem inſtituere, eſt (ut ibidem dicitur) quia huiuſmodi inſtitutio per manuum impoſitionem fieri non poterat, niſi per tres. Vt dixit R. Iſmael, aut per quinqꝫ, ut dixit R. Iudas. Tot enim erant neceſſarij. Quamuis autem Herode permittente, alij poſtea huiuſmodi collegij Iudices inſtituti fuerint, qui ſub ipſo Rege eſſent, ſicuti & antea ſub alijs extiterant. Quia tamen non erant ueri Iudices, nullam in rebus grauibus aut criminalibus iudicandi poteſtatem habebant. Vt inde plane oſtenderetur, ſub ipſo Herode hanc iudicandi autoritatem unà cum dominãdi ſceptro in Iudæis penitus defeciſſe. Eam obrem dominus noſter Ieſus Chriſtus dum de his Iudicibus loqueretur, qui ea tempeſtate de ſcribis & phariſæis eligi ſolebant. Super ca-

thedram (inquit) Moſis ſederunt ſcribæ & phariſæi. Matth. 23. Sederunt dixit, & non ſedent. Vt manifeſte demonſtraret, quòd eorum tūc iam ceſſauerat poteſtas. Quod etiam ipſimet confitebantur. Nam & Pilato dixerunt, Nobis non licet interficere quenquam. Cum à nobis ſcilicet ſanguinis ablatum ſit iudicium. Et tunc ob falſum iudicium in ſanguinem ipſius iuſti Chriſti prolatum, de conſiſtorio Gazith expulſi fuerunt, anno ante ultimi templi excidium 40. & poſtea iuſſu Romanorum cœleſtis quoq; uocis perſuaſu, omnes denuo interfecti. Vt in Talmud latius cōtinetur. Nam in libro Sanhedrin Ieroſolymitano ſic inter cætera dicitur, Legunt Magiſtri, quòd per annos 40. ante templi deſtructionem, expulſi fuerunt Iudices de conſiſtorio Gazith, & habitauerunt in Hamith. Quod exponēs R. Sichim ait, Gazith & Hamith loca fuiſſe in Ieroſolymis. Et ſtatim ex eo tempore (ut inquit ibidem R. Abdimi) nunquam amplius criminale iudicauerunt iudicium, cum huiuſmodi iudicium non liceret niſi in Gazith fieri. In Bereſſith uero rabba, id eſt in expoſitione magna libri Gen. ſuper illud Gen. 49. cap. dictum, Non recedet ſceptrum de Iuda. Cum cæteris, quæ ſequuntur. Ita legitur, Non recedet ſceptrum de Iuda. Iſtud eſt לישכת liſcath, id eſt camera uel conſiſtorium הגזית Haggazith, id eſt dolatum ſeu politum. Quod datum eſt in parte Iudæ. Sicut dictum eſt Pſal. 77. Et repulit tabernaculum Ioſeph, & tribum Ephraim non elegit. Sed elegit tribum Iuda, montem Syion quem dilexit. Montem inquam ſpeculatiuū per legem. Et ſic ait Pſal. 87. Diligit Dominus portas Syion, id eſt portas ſpeculatiuas in ſententia. Et ſcriba de medio pedum eius, Iſti ſunt ſedentes, & dantes ſententias in Iſrael in Sanhedrin magna, quæ ſedet בלשכת הגזית beliſcath haggazith, id eſt in conſiſtorio uel camera dolata ſeu polita in parte Iudæ. Sicut dictum eſt primi libri Paralip. 2. cap. Et familiæ ſcribarum ſedentes Iabez ianitores uel cātores. Et quid eſt, Non recedet ſceptrum de Iuda? Nónne iam receſſerunt Sanhedrin de conſiſtorio Gazith? Sed dicitur ibi, quòd non fuit data poteſtas Sanhedrin, id eſt ipſis iudicibus ordinarijs iudicandi animarum iudicia, niſi omni tempore quo erant ſedentes in conſiſtorio Gazith. Cum enim ad alium locum migrauerunt, deleta ſunt animarum iudicia. Sicut ſcriptum eſt Deut. 17. cap. Et facies ſecundum uerbum oris quod nunciabunt tibi de loco illo. Hinc docetur quòd locus erat neceſſarius. Donec ueniat Silo, id eſt Meſſias. Legitur quoq; in libro עבודה זרה Auodazara, id eſt, Seruitus aliena in cap. לפני אידהן Liphne edehen. i. ante feſta eorum. Et in libro Sanhedrin, in cap. היו בודקין Hayu bodkin, id eſt, Erant quærentes. Quod per 40. annos antequā deſtructa eſſet domus Domini, migrauit Sanhedrin, id eſt collegium 70. Iudicum de Gazith, & ſedit in Hamith. Et quare inde receſſit. Dixit R. Ishac filius Abudiya. Eo quòd non iudicauerunt iudicia pœnarum. Ergo propter

iudicia pœnarum uidetur tibi? Immo quia non iudicabant iudicia ani-
marum? Hæc traditio. Vbi gloſſa R. Selomonis ſic dicit, Et nunquid
לשכת הגזית Liſcath haggazith, id eſt camera dolata uel polita ad iudi-
cia pœnarum neceſſaria erat? Nequaquam, ſed ad iudicia animarum,
quando ſcilicet aliquis ad mortem iudicabatur. Non enim iudicia ani-
marum in omni loco iudicabant. Sed quamdiu Sanhedri, id eſt colle-
gium iudicum ordinariorum in conſiſtorio Gazith exiſtebat. Sicut di
ctum eſt Deut. 17. ca. Et ſurges & aſcendes ad locum. Per hoc docetur,
quòd locus ad huiuſmodi iudicia erat neceſſarius. Migrauerunt igitur
inde, & non iudicauerũt amplius iudicia animarum, quoniam per 40.
annos ante deſtructionem domus, id eſt templi deleta ſunt. Hæc om-
nia ad literam R. Selomo. Legitur præterea in libro Sanhedrin Ieroſo
lymitano. R. Rahamon dixiſſe, quòd cum Sanhedrin migraſſent de
conſiſtorio Gazith, & ab eis ablata fuiſſent iudicia animarum, conſue-
runt ſuper pellem ſuam cilicium, depilaueruntq́ ſibi caluitium, ploran
tes & dicentes, אוי לנו כי סר שבט מיהודה ובן דוד לא בא Hoc eſt, Veh
nobis, quia receſſit ſceptrum de Iuda, & nondum uenit filius Dauid,
id eſt Meſſias. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Amos 8. cap. והעליתי על כל
מתנים שק ועל כל ראש קרחה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר i. Et a-
ſcendere faciam ſuper omne dorſum ſaccũ, uel ciliciũ, & ſuper omne ca
put depilationem, uel caluitium. Et ponam eam ut planctum unici, &
nouiſſimum eius ut diem amarum. Hæc omnia idem Rabbi ibidem.
Ex his omnibus manifeſtum eſt, quando, quomodo, & quare ſceptrũ
Obiectio iuniorum Iudæorũ. Iudæorum penitus defecerit. CAP. Quorundam nihilominus Iu-
dæorum nequitia adhuc dicere præſumit, ſe in Babylonia ſceptrum
ſupradictum ac iudices habere. Vbi ראשי גליות Raſſe galioth, id eſt
capita captiuitatum hactenus eſſe aiunt. GAL. Horum perfida au-
Confutatio. dacia facile conuincitur, ſi Iſaiæ uerba inſpiciantur 13. cap. ſic dicentis,
Et erit Babylonia gloria Regnorum, decus nobilitatis Chaldæorum,
ſicut ſubuerſio Dei Sodomæ & Amoræ, non habitabitur in ſempiter-
num. Et reliqua. Vbi gloſſa R. Selomonis ſic dicit, Duæ uindictę uene
runt ei in duobus annis. Darius enim occidit Balthaſar, & regnauit an
no uno. In ſecundo uero anno ſubuerſa eſt Babylonia, ad inſtar ſubuer
ſionis Sodomæ & Amoræ, quæ cœlitus facta eſt. Legimus autem hoc
in Talmud, in libro qui dicitur סדר עלם Seder holã, id eſt ordo mun
di. Sequitur in Iſaia. Hirci ſaltabunt ibi. Quod interpretatus eſt Iona-
than, Et dæmones ludent ibi. Dixit autem R. Kimhi in uocabulo שעיר
שעירים Seir Scirim, id eſt, Dæmon dæmones. Hirci ſunt dæmones.
Vocauit autem eos ſic, quia in forma hircorum apparent ijs qui cre-
dunt in eos. Hæc Rabbi Selomo. Ex quibus aperte colligitur Babylo-
niam Chaldæorũ de qua ſuperius loquitur Talmud, deſertã eſſe, ac fo-
re in ſempiternũ, neq; inhabitandã eſſe niſi à draconibus & feris ac dæ-
monibus.

monibus.Quos ראשי גליות raſſe galioth,id eſt capita captiuitatũ omnium Iudæorum,qui à Chriſto hucuſq; in perfidia permanſerunt,eſſe concedimus. CAP. Sunt & alij ex Iudæis,qui ſceptrum ſuum alicubi eſſe delirantes aiunt,locum tamen nullum in quo ſit, determinate affirmant. GAL. Horum delyramentum & ſi confutatione non egeat. Contra illud tamen præter ea quæ dicta ſunt,Talmudiſticam illam traditionem ſatis eſt adducere.Quod extra terram Iſrael Sanhedrin inſtitui nequeant.Vt in libro Sanhedrin clare habetur.Vbi inter cætera legitur,Rabbi Iudam dixiſſe,Quod nõ poterat eſſe ordinatio ſiue manuum impoſitio,qua Sanhedrin inſtitui ſolebant, niſi in terra Iſrael. His igitur Iudæorum deliramentis non obſtantibus, per ea quæ præmiſimus,ſatis abunde patuit,Regnum quidem Iudæorũ tempore Herodis Aſcalonitæ ſub quo Chriſtus natus eſt,ab eis ablatum fuiſſe. Iudiciariam uero eorum poteſtatem ac Iudices tũc amoueri quidem cœpiſſe,ſed per quadraginta annos ante templi ſecundi incendium,tempore ſcilicet quo Chriſtus paſſus eſt omnino defeciſſe.Et neq; aliã ob cauſam,niſi quia Chriſtum ipſum neci condemnaſſent.

Obiectio alia.

Confutatio.

Concluſio rationis,quòd Meſſias iam uenerit. *Caput* VII.

CAPNIO.

OMnibus his ita deductis,nunc ratio ipſa formanda eſt, atque Meſsiam ipſum tunc ueniſſe concludendum. GAL. Si igitur eo tempore Meſsias omnino uenturus erat. Cum duo hæc & dominandi poteſtas,& iudicandi autoritas penitus in Iudæis deficerent. Hæc autem Herodis Aſcalonitæ tempore, ſub quo Chriſtus natus eſt, ab Iudæis prorſus ablata fuiſſe, per eorum ſcripturas probatum eſt. Aduentus ergo Meſsiæ tempus iam præteriſſe, Meſsiamq; ipſum iam ueniſſe,certum eſt. Maior huius rationis propoſitio per ea quæ dicta ſunt,liquido patet. Cum enim Iacob per ſpiritum ſanctum in benedictione Iudæ dixerit, Moſesq; eodem ſpiritu plenus,in lege ſcripſerit,Quod ſceptrum & ſcriba de Iuda nõ recederent,donec Silo ueniret.Sceptrumq; & ſcriba ſecundum ueterum Talmudiſtarum expoſitiones,ſit collegium Sanhedrin,id eſt ſeptuaginta unius Iudicũ, ac ipſum conſiſtorium Gazith,id eſt dolatum de lapidibus ſcilicet politis atque angularibus conſtructum. Silo autem non ſit niſi Meſsias, ut per eorundem ſcripturas iam probatum eſt. Cumq; ipſorum Sanhedrin collegium ac iudicandi poteſtas per quadraginta ferme annos ante templi ſecundi euerſionem (ut oſtenſum eſt) perdita fuerint: neceſſario profecto ſequitur, apud omnes qui rationum conſequentias non prorſus ignorant,aut Meſsiam circa tempus illud omnino ueniſſe,aut Iacob & Moſem penitus mentitos fuiſſe. Sed cum poſtremum

nemo uel eorum uel noſtrûm concederet, primum concedant, neceſſe eſt. Nam cum prophetia dicit, Nō recedet ſceptrum de Iuda, & ſcriba de medio pedum eius, donec ueniat Silo, id eſt Meſsias. Perinde certe eſt, ac ſi diceret, Quando recedent ſceptrum & ſcriba de Iuda, tunc ueniet Silo שילה hoc eſt Meſsias, ponitur enim ה loco uau. Hoc enim frequens eſt in ſcriptura Hebraica, & שיל proprie filium ſignificat, & eſt ſenſus. Donec ueniat filius eius, ſcilicet Iudah. Hæc Rabbi Dauid Kimhi. Hæc autem propoſitio cum conditionalis propoſitionis uim habeat, ex cuius antecedentis poſitione, ſequitur neceſſariò conſequentis poſitio. Conſequens neceſſariò eſt, eo tempore quo ſceptrum & ſcriba ab Iudæis receſſerunt, ipſum Silo, id eſt Meſsiam, ueniſſe.

Quòd deficiente Iudæorum ſceptro, & miracula quoq; templi pariter defecerint. Capu VIII.

CAPNIO.

HAc igitur de cauſa arbitror, & miracula templi unà cum ſceptro defeciſſe. GAL. Recte quidem arbitraris. Quemadmodum enim Iudæi anno ante templi ſecundi excidium 40. ut multifariàm iam probatum eſt, ſceptrum omnino omiſerunt, ita eodem quoque tempore miracula templi unà cum ſceptro perdiderunt. Vt multis in locis ipſius Talmud manifeſte habetur. Sed in primis in libro qui dicitur יומא yoma, id eſt dierum, in capite, quod incipit טרח בקלפי Tereph bekalpi. Vbi ita legitur, Tradiderunt Rabbanan, id eſt Magiſtri. Quod quadraginta annis in quibus Simeon Iuſtus miniſtrauit, fuit ſors nominis Domini aſcendens in dexteram. Ab illo autem tempore quandoque in dexteram, quandoque in ſiniſtram aſcendebat. Erat quoque לשון של זהורית מלבין id eſt, lingua ſplendoris albeſcens. Ex eo autem tempore quādoq; lingua illa albeſcebat, quandoque non. Lumen etiam ueſpertinum ſemper ardebat. Ex tunc autem aliquando ardebat, aliquando extinguebatur. Ignis quoque præparationis, id eſt, qui in altari Domini ſemper ardere debebat, ſemper ualidus erat, nec oportebat ligna ibi apponere, exceptis duabus aſſellis, ad complendum appoſitionis mandatum. Ex tunc uero quandoque ualidus erat, quandoque non, & tamen ſacerdotes nunquam ceſſabant tota die ligna apponere. Immiſſa adhuc erat benedictio in manipulum, & in duos panes, & in panes facierum. Ita quòd cuicunque ſacerdoti proueniebat quantum oliua, comedebat & ſaturebatur, & erant quibus ſupererat. Ex eo autem tempore immiſſa fuit maledictio in manipulum, & in duos panes, & in panes facierum, & omnibus ſacerdotibus inde proueniebat quantum una faba. Ho-

neſti

neſti uero retrahebant ab eo manus ſuas,& guloſi tolerabãt. Hæc ibi. Vbi ſic etiam immediate ſequitur, Tradiderunt Rabbanan, id eſt Magiſtri. Quod eo anno quo mortuus eſt Simeon iuſtus, dixit eis, In anno iſto ego moriar. Dixerunt ei, Vnde hoc ſcis? Ait eis, Omni tempore quo intrabam in ſancta ſanctorum, aſsimilabatur mihi ſenex albis indutus, qui mecum intrabat, mecumq́ exibat. Hodie autem apparuit mihi ſenex unus nigris amictus, qui ingreſſus eſt mecum. Poſtea infirmatus diebus ſeptem, mortuus eſt. Ceſſaueruntq́ fratres eius ſacerdotes ex illa hora benedicere in nomine Domini. Hæc traditio. Ex qua magnum ſumitur ueritatis argumentum, Quod Simeon iuſtus præſciuerit ſe moriturum (ut refert Euangelium) quia uidit Chriſtum Domini. Hoc autem iſti in figmentum quoddam mendacij (ſicut dictum eſt) commutarunt. Ibidem præterea ſic legitur, Tradiderunt Rabbanan, quòd quadraginta annis ante deſtructionem domus, id eſt templi, non fuit ſors in dextera aſcendens, nec fuit lingua ſplendoris in albedinem conuerſa, nec lumen ueſpertinum fuit ardens. Erantq́ portæ templi aperientes ſe ipſas, donec increpauit eas Rabban Iohanan filius Zaccai, & dixit, Templum templum cur deſtruis te ipſum? Scio enim de te, quòd finis tuus erit deſtructio. Nam ſuper te prophetauit Zach. 11. פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך Hoc eſt, Aperi libane portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos. In Talmud inſuper Ieroſolymitano ſic ad uerbum dicitur, Omnibus diebus quibus fuit Simeon iuſtus miniſtrans, erat ſors nominis Dei aſcendens in dexteram, & lingua ſplendoris albeſcens, lumenq́ ueſpertinum ſemper ardens. Quadraginta uero annis antequam domus Domini deſtructa eſſet, extinguebatur lumen ueſpertinum, & lingua ſplendoris rubeſcebat, ut ſanguis, & ſors nominis Dei in ſiniſtra áſcendebat, portæq́ templi cum ueſpere clauderentur, de nocte ſeipſas aperiebant, uenientesq́ mane apertas inueniebãt. Dixitq́ Rabban Iohanan filius Zaccai, היכל היכל למה אתה מבהילנו יודעין אנו שסופך ליחרב ועליך נתנבא זכריה פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך Id eſt, Templum templum cur tu ſeparaſti nos, ſcilicet à te? Scimus nos, quòd finis tuus ad uaſtationem erit, & quòd ſuper te prophetauit Zach. 11. cap. dicens, Aperi libane portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos. In Talmud deniq́ Babylonico, in cap. שבעת ימים Id eſt, ſeptem dies. Ita legitur, Tradiderunt Rabbanan, id eſt Magiſtri, quòd Miracula templi. decem ſigna facta ſunt in domo ſanctuarij. Non enim abortiuit mulier propter nidorem carnium ſanctuarij. Neq́ carnes ſanctuarij fetebant unquam. Neque uiſa fuit muſca in macello templi. Neque contigit accidens ſacerdoti magno in die propitiationis. Neque inuenta eſt corruptio in manipulo, aut in duobus panibus, aut in panibus facierum. Stantes anguſti erant, procidentes uero ut adorarent ſpacioſi erant. Licet à domo propitiatorij per undecim ulnas retracti eſſent.

Nunquam nocuit ſerpens neque ſcorpius in Ieruſalem. Nec unquam dixit homo proximo ſuo, anguſtus eſt mihi locus manendi in Ieruſalem. Nunquam pluuiæ extinxerunt ignem lignorum præparationis. Neque uentus unquam uicit columnam fumi. Quamuis enim omnes uenti qui ſunt in mundo in eam flarent, non tamen poterant eam deuiare, ne recte ſurſum aſcenderet. Et plus non ibi? Traditio enim eſt, quòd Rab. שמעיה Semaya dixit, quòd fragmenta uaſorum fictilium à locis ſuis abſorbebantur. Cineres quoque altaris interioris & candelabri à loco ſuo abſorbebātur, כל אלה בטלו ארבעים שנה קודם חרבן הבית שנאמר אותותינו לא ראינו ואין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה Hoc eſt, Omnia uero hæc ceſſauerunt per annos quadraginta ante deſtructionem templi. Sicut dictum eſt Pſalmo ſeptuageſimo quarto, Signa noſtra non uidimus, non eſt ultra propheta, neque nobiſcum qui ſciat, uſque quo. Hactenus traditio. Ex his igitur quæ dicta ſunt, aperte patet. Quod deficiente Iudæorum ſceptro, miracula quoque templi pariter defecerint, tempore ſcilicet quo Chriſtus paſſus eſt. Nam ut prætermiſſæ traditiones referunt, anno ante ipſius templi euerſionem quadraginta miracula eiuſdem templi ceſſauerunt, eo quòd tunc ob Chriſti mortem templum illud ſanctitatem ſuam perdiderat. In cuius rei ſignum, ipſo Domino Ieſu moriente, uelum ipſius templi in duas partes ſciſſum eſt.

Secunda ratio ſumpta ex templi ſecundi deſtitione. Quod primi aduentus Meſsiæ tempus iam præterierit. Eo quòd Meſsias ipſe ante templi ſecundi euerſionem uenturus erat. *Caput* IX.

CAPNIO.

SEcundam nunc adducas rationem, qua primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriſſe probatur. GAL. Quoniam ratio hæc tota ſuper Haggæi prophetæ uerba fundabitur. Idcirco Haggæus ipſe primum audiatur, ita 2. cap. dicens, ורוחי עומדת בתוככם אל תיראו ׃ כי כה אמר יהוה צבאות עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ ואת הים ואת החרבה ׃ והרעשתי את כל הגוים ובאו חמדת כל הגוים ומלאתי את הבית הזה כבוד אמר יהוה צבאות ׃ לי הכסף ולי הזהב נאם יהוה צבאות ׃ גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון אמר יהוה צבאות ובמקום הזה אתן שלום נאם יהוה צבאות ׃ Hoc eſt, Et ſpiritus meus erit ſtans in medio ueſtri. Ne timeatis, Quoniam ſic dicit Deus exercituum. Adhuc modicum unum eſt, & ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, uel déſertam, & commouebo omnes gentes. Et uenient cum deſiderio omnes gentes. Et replebo domum iſtam gloria. Dixit Deus exercituum, Meum eſt argentum, & meum eſt aurum,

eſt aurum, dixit Deus exercituum, Magna erit gloria domus iſtius noviſsimæ, magis quàm primæ, dixit Deus exercituum, Et in loco iſto dabo pacem, dixit Deus exercituum. Hanc prophetiam ſicut & cæteras quæ aduentus Meſsiæ tempus determinate prænunciabant, recentiores Iudæorum multifariàm corrumpere nituntur, ipſam oſtendere uolentes de Meſsia minime intelligendam eſſe. Sed facile eorum calumniæ per Talmudiſtarum expoſitiones redarguuntur, qui in ea de Meſsia ſermonem fieri expreſſe aiunt. Nam in libro Sanhedrin, in capite Helec. Sic ad uerbum dicitur, Rabbi Akiba exponebat, Adhuc unum modicum eſt, & ego commouebo cœlum & terram, & adducam deſiderium cunctarum gentium. De diebus Meſſiæ & de Rege Meſsia, & de tempore quod fuit, poſt deſtructionem primæ domus. Alia expoſitio. Adhuc unum modicum eſt. Modicum ſcilicet Regni uenturi Iſrael poſt deſtructionem prioris domus. Et poſt illud Regnum, Ecce ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam & omnes gentes. Et poſtea ueniet Meſsias. Hæc omnia ibi. Vbi per duas ueterum Talmudiſtarum expoſitiones, palam oſtenditur, prophetiam hanc de Meſsia debere intelligi. Quemadmodum & nos ipſam intelligendam eſſe ducimus. Quod neque mirandum eſt, Nam ſi alia non ſit fides noſtra, quàm prophetarum, neceſſarium certe fuit, priſcos Hebræorum Doctores, prophetias quæ de Meſſia loquuntur, recte exponere uolentes, in earum expoſitionibus nobiſcum conuenire. Quæ quidem expoſitiones & ſi à Rabbi Selomone improbentur, ambæ tamen ueræ ſunt. Quando quidem Meſsias ipſe uenit poſt modicum illud Regni Machabæorum, Herodis Aſcalonitæ tempore, ut in ſuperiori ratione latiſsime patuit. Omiſsis igitur iuniorum Iudæorum calumnijs, prophetiam iſtam iuxta priſcorum ſententiam explanantes, per tria potiſsimum quæ in ea ponuntur, aduentus Meſsiæ tempus iam præteriſſe, probabimus. Rationes. Et primum quidem, quia dicit, Adhuc modicum unum eſt, id eſt iuxta Rabbi Akibæ gloſſam, Adhuc uſque ad Meſsiæ reuelationem modicum tempus reſtat. Si igitur iuxta Iudæorum noſtri ſeculi errorem, primus Meſsiæ aduentus adhuc expectandus eſſet, ſequeretur ſane quòd falſum Propheta inſinuauerit. Cum dixit, Quod tunc uſque ad Meſsiæ aduentum modicum temporis reliquum eſſet. Ab eo enim tempore quo hæc prophetia prolata fuit, plures quàm bis mille tranſierunt anni. Quare ex prima huiuſce prophetiæ particula neceſſario infertur, primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriſſe. Quod deinde ex eo quoque oſtenditur, cum ait, Et replebo domum iſtam gloria. De ſecunda etenim Dei domo, quæ poſt Babylonicæ captiuitatis reditum erigenda erat, prophetam locutum fuiſſe, nemini dubiũ eſt, Quæ gloria præſentiæ Meſſiæ replenda erat. Ergo do-

mo illa adhuc ſtante, Meſsias uenturus erat. Sed cum ea domus anno poſt Chriſtum paſſum 42. funditus à Tito Romani exercitus Duce, diruta ſit, conſtat certe aduẽtus Meſſiæ tempus iam præteriſſe. Id ipſum demum & per ea quæ his in eadem prophetia ſubijciuntur, apertius patet. Cum enim inquit, Magna erit gloria domus iſtius nouiſsimæ, magis quàm primæ, de ſecunda Dei domo (ut dictum eſt) propheta loquebatur, ad cuius ædificationem populum inducere uolebat. Videns nanque Deus eos qui eiuſdem templi ſtructuræ incũbebant, adeo remiſſe procedere, ut aut opus inchoare non auderent, aut ab incœpto deſiſtere uellent, ad illos Haggæum prophetam miſit. Qui ut eos ad operis inchoationem atque perfectionem induceret, myſterium eodem in templo conſumandum, illis prædixit. Et inter cætera prophetauit,
Gloria ſecundæ domus. quòd domus illa Dei ultima quæ conſtruenda erat, maiorem habitura eſſet gloriam, quàm prima illa quæ à Selomone erecta fuerat. Dicant igitur Iudæi, in quo huiuſce gloriæ maioritas quàm domus hęc ultima habitura erat, conſtitit? Reſpondet Rabbi Selomo, Quod licet ſecundum quoſdam quidem in ædificij magnitudine, ſecundum quoſdam
Duratio templi 1. & 2. uero in temporis duratione maioritas huius gloriæ conſtiterit. Ipſe tamen in utroque eam conſtitiſſe aſſerit. Nam & Herodis ædificio qui templum illud ultimum inſtaurauit, nullum unquam ſimile uiſum fuit, & templum ipſum ſecundum, decem pluſquam primum durauit annos. Cum primum quidem quadringentis & decem, ſecundum autem quadringentis & uiginti (ut ipſe dicit) perſtiterit annis. Sed hoc profecto poſtremum nullius eſſe momenti, ex his maxime apparet. Tum quia ſi templum ſecundum (ut ipſe ait) decem duntaxat annis primum ſuperaſſet, ualde abſurdum uideretur, prophetam de tam paruo tempore mentionem feciſſe, cum præſertim uerba quibus uſus eſt, magnam prę ſe ferre excellentiam uideantur. Tum etiam quia & ſi pluribus etiam quàm decem permanſiſſet annis, cum tamen pluries uiolatum fuerit, il
Templum quoties profanatũ. la maior temporis duratio, nõ illi ad honorem & gloriã, ſed magis ad dedecus acceſſiſſet. Nam primo quidem ab Antiocho profanatũ fuit, qui & uaſa Dei quæ in miniſterio erãt, uaſtauit, & Iouis olympij ſimulachrum eodem in templo poſuit. Deinde uero à Pompeio, qui Hircano & Ariſtobolo Alexandræ Iudæorum Reginæ filijs, de Imperio dimicantibus, Ieroſolymam ueniens, capta urbe, & eodem templo reſerato, uſque ad ſancta ſanctorum acceſsit. Caſsius præterea anno ſeptimo Cleopatrę Iudęa capta, templum ipſum ſpoliauit. Quare temporis illa duratio qua ſecundũ templum dicitur exceſſiſſe primum, non ei in gloriam, ſed potius in opprobrium attribuenda eſt. Nec de ædificij amplitudine aut pulchritudine dictum R. Selomonis uerificari poteſt, cum inter templum primũ & ſecundũ, nulla potuerit eſſe cõparatio. Nam de primo quidem in 2. libro Parali. cap. 3. ita ſcribitur, ואת הבית הגדול
חפה

חפה עץ ברושים ויחפהו זהב טוב ויעל עליו תמרים ושרשרות : ויצף את הבית
אבן יקרה לתפארת והזהב זהב פרוים ויחף את הבית הקורות הספים וקירותיו
ודלתותיו זהב ופתח כרובים על הקירות Quæ uerba ſic interpretantur, Et domus magna tecta fuit ligno abiegno. Texitq́ illud auro optimo, & eleuauit uel ſculpſit ſuper illud palmas & cathenulas. Et operuit domū lapide precioſo ad decorem. Porrò ipſum aurum, aurum puriſsimum. Texit etiam domum, trabes, poſtes, & parietes eius, ac oſtia eius auro. Et ſculpſit Cherubim in parietibus. Item de eodem templo in 3. Re. 6. ſic dicitur, ואת כל הבית צפה זהב עד תם כל הבית וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב Id eſt, Et totam domum operuit auro, uſque ad conſummationem totius domus. Et totum altare oraculi texit auro. Et poſt pauca ita ſubiungitur, ואת קרקע הבית צפה זהב לפנימה ולחיצון Hoc eſt, Pauimentum domus operuit auro intus & foris. Adhuc de ipſius primi templi gloria in libro יומא yoma, id eſt Dierum, in capite שבעת ימים Id eſt, Septem dies, fertur Rabbi חסיא Haſſaya, ita dixiſſe. Cum ædificaret Selomo domum ſanctuarij plantauit in ea omnia genera fructuū ex auro, producebanturq́ fructus tempore ſuo. Cumq́ uentus flaret in eos, defluebant. Sicut dictum eſt Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo, Contremiſcet ut libanus fructus eius. Et de ipſis erat procuratio ſacerdotibus. Quando autem intrauerunt gentiles in templum, ſiccæ factæ ſunt arbores ſcilicet aureæ. Sicut dictum eſt Nahum primo capite, Et flos uel germen libani elanguit, uel emarcuit. Hæc ibi. Quæ & ſi metaphorice dicta ſint, maxime tamen ad propoſitum faciunt. Ex his igitur colligi poteſt, quanta fuerit primi templi gloria. Quare ut in primo Ezræ libro, capite quarto legitur, expleto templi ſecundi opere, plurimi ſacerdotum atque aliorum, qui primum templum uiderant, cæteris exultantibus, lachrymabantur, quòd templum illud ſecundum reſpectu primi, nihil pene eſſet. Vaſa quoq́ fere omnia quę in primo templo aurea fuerant, in ſecundo facta ſunt ænea. Vt Talmudiſtæ referūt. Nec de Herodis opificio, & ſi (ut Ioſephus ait) ingens fuerit, dictum ipſius Rabbi Selomonis ueritatem habet. Cum Herodes neq́ in diuitijs, neq́ in poteſtate, neq́ ulla in re cum Selomone conferri ualuerit. Nec etiam dici poteſt, quòd illa gloriæ maioritas, qua ſecunda Dei domus primam excedere debebat, ipſius loci ſanctitas fuerit. Cum ut aiūt Talmudiſtæ, inter cætera ſanctitatis primi templi indicia, quæ in ſecundo defuerunt. Nec ignis qui in primo templo de cœlo deſcendens, holocauſta cōburebat, in ſecundo unquam deſcendere uiſus ſit. Nec gloria Dei quæ in primo templo in ſancta ſanctorū inter Cherubim apparere ſolebat, in ſecūdo unq̃ apparuerit. Nec ſpiritus ſanctus qui in primo tēplo ad loquendū cū prophetis ſæpiſsime ueniebat, in ſecūdo uenire ſolitus fuerit. Quæ omnia per Talmud optime probant. Nā in libro Sanhedrin Ieroſolymitano in ca. אלו הן הגולין Ellu hen haggolin. i. iſti ſunt

captiui.

Quinq; res defuerunt in templo ſecundo.

captiui, ſic dicitur. Ait Rabbi Semuel, Quinq; res defuerunt in ultimo templo, quæ in primo fuerunt. Et unde probatur? Ex eo quod dictum eſt Haggæi primo capite, עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבד אמר יהוה Hoc eſt, Aſcendite in montem, & afferte lignum, & ędificate domum, & cōtentabor in ea, & honorabor, Dixit Deus. ואכבד Veeccabda, id eſt & honorabor, uel honorabo ſcilicet eam, diminute ſcriptum eſt, ſine litera ה he, quæ quinque deſignat, ad ſignificandum quinq; res, in quibus ſanctuarium ultimum fuit à primo diminutum. Videlicet ignem, arcam, אורים ותומים urim uethumim, id eſt lumina & ſimplicitates, hoc eſt, rationale iudicij, oleum unctionis, & ſpiritum ſanctum. Gloſſa autem Rabbi Sclomonis ſuper uerbo ואכבד Veeccabda, id eſt & honorabo eam, ſic dicit, Deeſt hic litera ה he, quæ quinque ſignificat, ob quinque res quæ in ſecundo templo defuerunt, & in primo fuerant, Videlicet אורים ותומים Vrim uethumim, id eſt lumina & ſimplicitates, hoc eſt rationale iudicij, & arca, & ignis, & diuinitas, & ſpiritus. Item in libro יומא yoma, id eſt Dierum, ſic legitur, Dixit Rabbi אחא Aha. Quid eſt quòd in uerbo ואכבד Veeccabda deeſt litera ה he. Quia per ipſam deſignantur quinque res, quæ fuerunt in primo templo, & defuerunt in ultimo. Hę autem ſunt arca cum propitiatorio, cherub, ignis, שכינה ſechina, id eſt diuinitas ſiue Dei gloria, ſpiritus ſanctus, & urim uethumim, hoc eſt lumina & ſimplicitates, id eſt rationale iudicij. In Midras quoque Sir haſſirim, id eſt in expoſitione Cantici canticorum, ſuper illud octauo capite dictum, אחות לנו קטנה ושדים אין לה Id eſt, Soror nobis parua, & ubera non ſunt ei. Ita dicitur, Soror nobis. Iſti fuerunt aſcendentes de captiuitate. Parua, quia fuerūt inopes in exercitibus. Et ubera nō ſunt ei. Hæc ſunt quinq; res, in quibus ultima domus extitit à prima diminuta. In libro inſuper יומא yoma ſic dicitur, In ſanctuario ſecūdo nō fuit arca. Traditio enim eſt, quòd ex quo abſciſſa eſt arca, abſciſſa eſt cum ea urna mannæ, & lenticula olei unctionis, & uirga Aharon, & amigdalę eius, & flores eius, & capſella quam miſerūt Philiſtæi munus Deo Iſrael. Sicut dictum eſt 1. Re. 6. Et omnia uaſa quæ reddidiſtis ei pro delicto, ponite in capſella ad latus eius. Cum igitur Haggæus propheta dixerit, gloriam domus Dei ultimæ maiorem quàm primę futuram fuiſſe. Domusq; prima tantæ glorię copia fulſerit, ut nec in una quidem re domus ſecunda illi cōparari potuiſſet. Neceſſario dicēdum eſt, maiorem hanc gloriā, quam domus Dei ultima magis q̃ prima habitura erat, aliā non fuiſſe, q̃ Meſſiæ præſentia, qua ipſa domus ultima pluſq̃ prima honorari debebat. Nam ſi maioritas hæc gloriæ, neq; de temporis duratione, neq; de opificij excellētia, neq; de diuitijs, neq; de ſanctitate (ut probatū eſt) intelligi poteſt, de Meſſię pręſentia intelligatur, neceſſe eſt. Cū nulla alia aſſignari poſſit. Quare alterū de duobus concedi oportet, aut Meſſiā templo

ſecundo

ſecundo adhuc ſtante, ueniſſe, aut prophetam falſa uaticinatum fuiſſe. Sed cum ultimum abſurdum omnino ſit, primum neceſſario concedēdum eſt. Ex huius igitur prophetiæ uerbis palam eſt, primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriſſe. Quoniam templo ſecundo adhuc ſtante, uenturus erat, quod tamen ita in urbis Ieroſolymæ excidio, per Titum Veſpaſiani filium euerſum fuit, ut ne lapis quidem ſuper lapidem in eo remanſerit.

Obiectionis Iudæorum confutatio, & prophetiæ ipſius Haggæi catholica explanatio, iuxta ipſorummet gloſſas. Ac rationis ſupradictæ confirmatio per Ieremiam. Caput x.

CAPNIO,

IVdæi noſtri temporis cum ſint duriſſimę ceruicis, omniumq; obſtinatiſſimi, contra ea quæ dixiſti, ſeſe opponentes, aiunt: Cum propheta dicat, Adhuc unum modicum eſt, & ego commouebo omnes gentes. Et poſtea ſubdat uerba, quibus Meſsię aduentum iam præteriſſe oſtendere conatus es. Ex ipſis eiuſdem prophetæ uerbis, ſatis aperte apparet, quòd omnes cõmotiones iſtæ aut Meſſiæ aduentum præceſſuræ erant, aut circa eius natiuitatem fieri debebant. Sed cum notum ſit, huiuſmodi cõmotiones nondum factas fuiſſe. Conſequens plane eſt, nec prophetiam hanc adhuc impletam eſſe, nec dum Meſſiam ipſum aduenisſe. Quare per eorum ſcripturas ipſos in hoc falſiloquos omnino eſſe, oſtende. GAL. Has igitur omnes de quibus propheta loquitur, commotiones, circa Ieſu Nazareni ortum, etiam ſecundum eos, fieri contigiſſe, probabimus. Nam ſi prophetiam hanc etiam iuxta eorum expoſitiones, explanare uoluerimus, ipſam totam tempore Domini noſtri Ieſu Chriſti adimpletam fuiſſe, comperiemus. Quam obrem notandum eſt, quod cum pauloante Haggæus ipſe Zorobabeli Iudæorum principi, & Iehoſuæ Iehoſedac Pontifici, hæc inter cætera dixiſſet: Et nunc confortare Zorobabel dicit Deus, confortare & Iehoſua fili Iehoſedac Sacerdos magne. Poſtea quaſi rationem reddens, huiuſce prophetiæ uerba ſubiecit, dicens: Spiritus meus erit ſtans in medio ueſtri, id eſt ſecundum gloſſam Rabbi Selomonis, Ego ponam, uel deſcendere faciam ſpiritum meum ſuper prophetas ueſtros. Ne timeatis. Quoniam ſic dicit Deus exercituum. Adhuc unum modicum eſt, id eſt ſecundum expoſitionem Rabbi Akibæ, quem עקיבא Akiua uocant. Adhuc breue tempus reſtat ùſque ad Meſsiæ aduentum. Et ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & commouebo omnes gentes. R. Selomo & R. Dauid quãuis prophetiam hanc modis quibuſcunq; poſſunt à uero ſenſu extorquere cõtendant, ut ipſam de Meſsia nõ intelligi, oſtẽdant,

uerítatem

ueritatem tamen non omnino tacere potuerunt. Nam Rabbi quidem
Selomo dixit, cœlum & terram & reliqua miraculis commouenda fu-
iſſe, quibus Deum ipſum in templo illo ſecundo eſſe, omnes intellige-
rent. R. uero Dauid & ſi commotiones illas metaphorice intelligẽdas
eſſe dicat: quod quidem falſum eſſe, ex eo uel maxime patet, quòd pro-
pheta in tota hac prophetia nõ metaphorice, neq; parabolice, ſed aper-
to ſermone loquatur. Ait tamen ſe in libro Ioſephi ſcriptum inueniſſe,
maximum terræmotũ tempore Herodis Aſcalonitæ in Iudæa factum
fuiſſe. Gẽtes quoq; commotas fuiſſe: ſic intelligendũ eſſe inquit, Quod
Deus eorum corda commouerit, ut à locis ſuis mouerentur, & ad ui-
dendam huius templi gloriam uenirent, & non quidem manibus ua-
cuis, ſed cum ſuis deſideratis rebus. Quæ quidem omnia neq; à uerita-
te prorſus aliena putanda ſunt, ut mox in noſtra expoſitione uidebi-
tur. Dicimus ergo, cœlum & terram, miraculis ac prodigijs (uti R. Se-
lomo exponit) circa Chriſti natiuitatem commota fuiſſe, dum & in cœ-
Portenta circa Chriſti ortum contingentia. lo & in terra plurima ac maxima uiſa fuere miracula. Nam in cœlo qui-
dẽ (ut omittã tres ſoles, qui circa Auguſti tẽpora, ſub quo Chriſtus na-
tus eſt, Romæ ſimul exorti, paulatim in eundem orbem coierũt) mox
Chriſto nato, noua ac mirabilis ſtella illa apparuit, quę ab extremis Re-
gionibus ad eius ortum tribus Regibus ducatũ præbuit. De qua Chal-
cidius ſuper Timæum Platonis. Stella illa (inquit) non fuit morbos
aut mortem denuncians, ſed aduentum uenerabilis Dei. Quam cum
Chaldæorum quidam uiri profecto excellẽtes, & in rerum cœleſtium
ſcientia admodum experti, inſpexiſſent, recentis Dei ortum quæſiſſe
dicuntur. Terra quoq; tunc mota fuit, non ſolum portentis, quæ eiſdẽ
ferme temporibus toto orbe facta ſunt, bobus ſcilicet loquentibus, ſer-
pentibus per aera uolantibus, pueris ex matrũ uteris uerba quædam
proclamantibus, fœminiſq; in maſculinum ſexum mutatis: ac Romæ
eodem die quo Chriſtus ipſe natus eſt, fonte olei è terra abunde ema-
nante, atq; in Iudæa de cuius terra ſpecialiter propheta loquitur, ingen-
ti terræmotu facto. Verum ob uictoriam quoq; quam Romani ubiq;
terrarum obtinuerunt. Tunc igitur terra, tunc mare, hoc eſt maris inſu-
læ, tunc & omnes gentes commotæ ſunt. Quando Chriſto naſcente, e-
dicto à Cæſare Auguſto egreſſo, ut uniuerſus deſcriberetur orbis, ſin-
guli in ciuitatem ſuam proficiſcebantur. Deinde propheta ſubdit, Et
uenient cum deſiderio cunctæ gentes, id eſt iuxta R. Dauid gloſſam,
Et uenient ad adorãdum cum deſideratis rebus ſuis. Quod nunquam
in ſecundo templo factum legitur. Id ergo de tribus illis regibus magis
intelligi oportet, qui ab oriente cum muneribus Chriſtum adoratum
uenerunt. Quemadmodum prænunciauerat Eſaias 60. capite dicens,
כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות יהוה יבשרו Hoc eſt, omnes de
Sabba uenient, aurum & thus deferent, & laudes Dei nunciabunt. De
quibus

quibus alibi latius dicemus. Poſt hæc ſequitur in prophetia, Et replebo domum iſtam gloria. Quod ut Rabbi Akiba exponit, de Meſsia intelligitur, cuius præſentia templum ſecundum illuſtrandum erat. Quod & Malachias quoque apertius eodem tempore prædixit, dum ita capite tertio Hebraicè ait, הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר יהוה צבאות ׃ Id eſt, Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit uiam ante faciem meam. Et ſtatim ueniet ad templum ſuum Dominus, quem uos quæritis, & angelus fœderis, quem uos uultis. Ecce uenit ait Deus exercituum. Vbi Malachias de ſecundo quoque templo locutus eſt. Per tria ergo quæ ponit, Meſsiæ aduentum parum tunc diſtaſſe, ſignificauit. In eo enim quod Ecce, dicit, rem quaſi præſentem oſtendit. In eo uero quòd ſtatim ait, tempus admodum propinquum innuit. In eo autem quòd poſtremò, Ecce uenit, replicauit, tempus aduentus eius quàm breuiſsimum aſſignauit. Dixit autem ad templum ſuum, Vt duo ſimul quæ Iudæi negaturi erant, oſtenderet. In hoc enim & eius diuinitatem inſinuauit, niſi enim Meſsias Deus futurus fuiſſet, fruſtra eum ad templum ſuum uenturum, dixiſſet. Et aduentus eius tempus præfixit, cum ſtante templo illo, ipſum aduenturũ prædixit. Vbi Iudæorum noſtri temporis refellitur error, qui aſſerunt Meſsiam cum uenerit, & templum deſolatum, & eos in captiuitate diſperſos inuenturum. Sed ad Haggæum reuertamur. Qui ne de temporali gloria quam templum illud ſecundum habiturum erat, ſe locutum crederent, hęc ſubiecit, Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dixit Deus exercituũ. Quaſi diceret: Non argenti & auri copiam me in gloriam æſtimare putetis, cum hæc ubicunque ſint, mea ſint. Non ergo de temporali gloria propheta loquebatur, ſed de ſpirituali, qua ob ipſius Meſsiæ præſentiam, templum illud replendum erat. Quare & ſubdit, Magna erit gloria domus huius nouiſsimæ, magis quàm primæ. Quod de miraculis quoque quæ Meſsias ſua diuina uirtute in templo illo ſecundo facturus erat, nedum de ipſius pręſentia intelligendum eſt. In hoc enim uel maxime ſecundi templi gloriam lõge maiorem, quàm primi extitiſſe, conſtat, Quòd Deus in primo quidem templo per prophetas populo loquebatur. In ſecundo uero per ſeipſum locutus eſt, per ſe ipſum turbas docuit, per ſe ipſum miracula fecit. Et notanter domus huius nouiſsimæ dixit, & non ſecundæ. Vt inde palam innoteſceret, tertium templum ędificandũ non fuiſſe, templumque quod per Meſſiam conſtruendum erat, non materiale iuxta iuniorum Iudæorum errorem, ſed ſpirituale futurum fuiſſe. Illud quoque quod poſtremo addidit, Et in loco iſto dabo pacem. De temporali pace intelligi non poteſt, cum ab ipſius templi initio, uſque ad eius finem, uarijs ſemper bellorum ærumnis Iudęi ab alijs gentibus affecti fuerint, Quare de ſpirituali

pace, quam Meſsias daturus erat, intelligendum eſt. Quod Rabbi quoq; Akiba ſentit, ut in libro Sanhedrin capite Helec, liquido patet. Quæ cum ita ſint, ſatis clarum, atq; perſpicuum eſt. Quod non obſtante Iudęorum obiectione, Meſsias ante ſecundi templi excidium uenturus erat. . Quod ex eo quoq; neceſſario elicitur, quod Iere. 30. cap. legitur, ſi Targum, id eſt translatio Chaldaica quæ eo in loco habetur, diligenter inſpiciatur. Ieremias igitur ſic ibi ait, הנני שב שבות אהלי יעקב
ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב ויצא מהם
תודה וקול משחקים והרביתים ולא ימעטו והכבדתים ולא יצערו והיו בניו
כקדם ועדתו לפני תכון ופקדתי על כל לחציו והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו
יצא והקרבתיו ונגש אלי כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם יהוה Hoc eſt, Ecce ego conuerto conuerſionem, uel requietionem tabernaculorum Iacob (Quod ſub Zorobabel impletum eſt) & tabernaculorum ipſius miſerebor. Et ædificabitur ciuitas ſuper excelſo ſuo, uel ſuper aggere ſuo. Et armon, id eſt baſilica, ſiue templum ſecundum iudicium ſuum ſedebit. Et exibit ex eis laus, uel confeſsio, & uox ludentium. Et multiplicabo eos, & non diminuentur. Eruntq; filij eius, ſicut antiquitus, & cœtus eius coram me permanebit. Et uiſitabo ſuper omnes oppreſſores eius. Et erit Dux eius ex eo, & dominator eius de medio eius egredietur. Et appropinquabo, uel applicabo eum, & approximabit, uel adhęrebit, uel coniungetur mihi. Quis enim eſt iſte obligans cor ſuum, ut adhęreat, uel coniungatur mihi, dixit Deus? Hęc omnia idem propheta. Ea autem uerba, & erit Dux eius ex eo, & dominator eius de medio eius egredietur, Rabbi Ionathas ita in Chaldæum uertit, ויתרבא מלכיהון מנהון ומשיחהון מביניהון יתגלי Id eſt, Et nutriet ſe, uel ungetur Rex eorum ex eis, & Meſsias eorum de medio eorum reuelabit ſe. Ex prædictis igitur Ieremiæ uerbis, ſi quis diligenter attendat, aperte datur intelligi. Quod quando filiorum Iudęorum qui à captiuitate Babylonica reuerſuri erant, templúmque ac ciuitatem condituri, ſtatus fuiſſet, ſicut antiquitus fuerat, quod Machabæorum tempore fuit, tunc naſciturus, ac reuelandus eſſet Meſsias. Quod Targum manifeſte oſtendit, cum inquit, Et Meſsias eorum de medio eorum reuelabit ſe. Quod quidem poſt diuinæ & humanæ naturæ unionem, quæ in Meſsia fieri debebat, futurum fuiſſe, propheta manifeſtat, cum in perſona Dei dicit, Et applicabo eum, & adhęrebit, uel coniunget ſe mihi. Ex quibus aduentus eius tempus iam pręteriſſe, certum eſt.

Quód prope finem ſecundi templi natus eſt Meſsias. *Caput* XI.

CAPNIO,

ET ſi optime quidem per Iudęorum ſcripturas, Meſsiam templo ſecundo adhuc ſtante, quod Titus funditus euertit, uenturum fuiſſe, oſtenderis. Quia tamen quo tempore, templo

illo

illo durante, uenturus fuerat, nihil determinate dixiſti. Cum neque prophetæ quos induxiſti, neque Iudæorum expoſitiones quas attuliſti, id præciſe aſſerant. Ideo rem perutilem facies, ſi ad planiorem huiuſce ueritatis expreſsionem, tum per prophetarum, tum per Talmudiſtarum teſtimonia, quónam tempore templo ſecundo adhuc perſiſtente, Meſsias ipſe aduenturus erat, aperueris. GAL. Certum eſt mi Capnio, Meſsiam ipſum etiam ſecundum eos, prope finem templi ſecundi non modo aduenturum fuiſſe, uerumetiam adueniſſe. CAP. O rem ad conterendam Iudæorum noſtri temporis duriciem, maxime opportunam. Poteſt ne igitur quod ais, per eorum probari ſcripturas? GAL. Poteſt utique, & per propheticas & per Talmudiſticas. Et primum quidem per propheticas. Iſaiam igitur audiamus, ita capite ultimo dicentem, בטרם תחיל ילדה בטרם יבא חבל לה והמליטה זכר ׃ מי שמע כזאת ומי ראה כאלה Hoc eſt, Antequàm parturiat, pariet, antequã ueniat partus ei. Et peperit maſculum. Quis audiuit ſicut hoc? Quis uidit ſicut iſta? Quam quidem prophetiam haud ſecus, ac Iudæorum doctores exponant, exponendam duco. Rabbi nanque Moſes Hadarſan in פירוש Perus, id eſt, in gloſſa Hebraica ſic eam exponit, קודם שנולד מוליד ישראל בגלות האחרון גולד הגואל Id eſt, Antequam natus eſſet, qui redegit Iſrael in nouiſsimam ſeruitutem, natus eſt redemptor. Per hãc igitur gloſſam manifeſtũ eſt, ante Titi natiuitatem, qui Iudæos in hanc ultimam reduxit captiuitatem, templumque atque urbem Ieroſolymam ſolo æquauit, natum fuiſſe Meſsiam. Rabbi autem Ionathas Vzielis filius, in Targum, id eſt in Chaldaica translatione ita eandem prophetiam exponit, עד כלא ייתי לה עקא תתפריק ועד כלא ייתי לה זיעא כחבלין יתגלי מלכא משיחא Hoc eſt, Antequam ueniat ei anguſtia, ſaluabitur; & antequam ueniant ei dolores partus, reuelabitur Rex Meſsias. Ex quibus liquet, quòd Iſaias in præmiſſa prophetia iuxta huius Chaldaici Doctoris expoſitionem, mulieri parturienti Iudæos comparat, ob uehementem anguſtiam, quam in urbis eorum templique excidio à Romanis paſſuri erant. Quoniam ut ait Rabbi Semuel in Bereſsith Rabba ſuper illud Geneſis trigeſimo capite, dictum: In omni feruore ouiũ. In ea hora qua deſtructa eſt domus ſanctuarij, clamauerunt Iudæi ut mulier parturiens. Sicut dictum eſt Ieremiæ 4. cap. קול כחולה שמעתי צרה כמבכירה Id eſt, Vocem tanquam parturientis audiui, anguſtiam ut primo parientis. Sed ante anguſtiam illam (ut exponit Rabbi Ionathas) naſciturus erat Meſsias, ac per eius mortem humanum genus ſaluandum. Prophetico igitur teſtimonio oſtenſum eſt, circa finem templi ſecundi natum fuiſſe Meſsiam. Nunc per Talmudiſtas id ipſum probabimus. Legitur nanque in Bereſsith Rabba, id eſt, in expoſitione magna libri Geneſis, Quod dum Iudæus quidam ad excolendam

terram boues arãtes ſequeretur, bos magnum dedit mugitum. Quem ut audiuit Arabs quidam, illac tranſiens dixit Iudęo, התר שוריך ואת כליך ואל תאחר כי הבלכם ואת קדשיכם חריב Hoc eſt, Solue boues tuos, & apparatum eorum, & ne tardes, quoniam templi ueſtri, & ſanctuarij ueſtri uenit finis. Quo dicto, alteroq́ boue mugiente, ait iterum Arabs, אסור שוריך ואת כליך והכן עצמך כי נולד מלך משיח Id eſt, Liga boues tuos, & apparatum eorum, & præpara teipſum. Quia natus eſt Rex Meſsias. Quod cum Iudæus audiſſet, miratus eſt, & dixit, משיח נולד ומה שמו Hoc eſt, Meſsias natus eſt? & quod eſt nomen eius? Reſpondit Arabs, מנחם Menahem, id eſt, conſolator. Iudæus iterum inquit, ומה שם אביו Id eſt, Et quod eſt nomen patris eius? חזקיה Hoc eſt, Hezechias, Dixit quoq́ Iudæus, באי זה מקום Id eſt, Et in quo loco? Reſpondit Arabs, בבית לחם יהודה Hoc eſt, In Bethlehem Iudæ. Hactenus traditio. Cui ſimile fere habetur in libro Berachoth, id eſt benedictionum Ieroſolymitano, in cap. היה קורא Haya kore, id eſt, Erat legens, ſiue clamans. Et in Echa rabbeti, id eſt, in expoſitione planctus Ieremiæ, ſuper illud, Quia elongatus eſt à me conſolator. Vbi dixit R. אבון Abon מה לנו ללמוד מן הערבים והלא מקרא מלא הוא דכתיב והלבנון באדיר יפול מה כתיב בתריה ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה Id eſt, Quid nobis neceſſe eſt diſcere hoc ab Arabibus? quia iam textus clarus eſt. Hoc eſt enim quod ſcriptũ eſt Iſa. 11. Et libanus in robuſto, uel per robuſtum cadet. Quid autem ſcriptum eſt immediate poſtea? Et egredietur uirga de ſtipite Iſſai, & plantula de radicibus eius germinabit, uel fructificabit. Hæc ibi. Vbi libanus in uerbis Iſaiæ templum intelligitur, quod per robuſtum, id eſt per Nabuchdonoſor caſurũ erat. Quamuis autem hæc quæ in traditionibus præmiſsis recitantur, literaliter intellecta, fabuloſa uideantur. Ex ipſis tamen quatuor contra Iudæos noſtri temporis eliciuntur concluſiones. Et prima quidem eſt, Quod Meſsias natus eſt pauloante templi ſecundi euerſionem. Secunda uero, quod nomen Meſsiæ eſt מנחם Menahem, id eſt conſolator, eo quòd humano generi conſolationem attulerit. Tertia autem, quòd Meſsias ſit Dei filius, eo quòd dicit nomẽ patris eius eſſe Hezechiam, quod Dei fortitudo interpretatur. Quarta poſtremo, quòd natus eſt in Bethlehem Iudæ. Ex quibus omnibus concluditur, Meſsiam circa finem ſecundi templi natum fuiſſe, Quod erat probandum.

Oppoſitionis Iudæorum improbatio, inſaniæq́; ipſorum redargutio. Qui Meſsiam diu iam natum fuiſſe fatentur, ſed nondum ueniſſe aiunt. *Caput* XII.

CAPNIO.

Recentiores Iudæorum his autoritatibus conuicti, fatentur quidem, Meſſiam diu iam natum fuiſſe, eo quòd Talmudica teſtimonia per te nunc inducta, ipſum die illa qua templum dirutum fuit, natum aſſerant. Sed eum nondum ueniſſe aiunt. Hanc autem ſuam inſaniam per ea etiam Iſaiæ uerba, quibus Meſsiam ante templi urbisq́; Ieroſolymæ deſtructionem natum fuiſſe, optime probaſti, ueram eſſe oſtendere conātur. Et ex eo potiſsimum, quòd in Bereſſith Rabba, id eſt, in expoſitione magna libri Geneſis ſuper illud Geneſis, trigeſimo cap. dictum, In omni feruore ouium, Legitur Rabbi Semuelem dixiſſe. Vnde probas, quòd ipſa die natus eſt Meſsias, qua deſtructa eſt domus ſanctuarij? Ex eo, quod dictum eſt Iſaię ſexageſimoſexto capite, Dum parturiret peperit, dum ueniret dolor ei, emiſit maſculū. Quis audiuit ſicut hoc? Quis uidit ſicut iſta? In hora enim qua domus ſanctuarij deſtructa fuit, clamauit Iſrael ut parturiens. Et per hanc igitur Iſaiæ autoritatem, & Talmudicas traditiones quas in præcedenti capite induxiſti, iuniores Iudæorum probare nituntur, ea die natum fuiſſe Meſsiam, qua templum euerſum fuit per Titum Veſpaſiani filium. Qua ex re inferunt, nos per eaſdem ſcripturas minime oſtendere poſſe, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Meſsiam fuiſſe. Cum non ea ipſa die, qua templum corruit, natus fuerit, ſed longe ante. GAL. Adhæc reſpondentes, primo quidem concedimus Meſsiam in præmiſſis Iſaiæ uerbis ob omnimodam eius perfectionem maſculum dici. Et quòd gens Iudaica eum peperit, cum de tribu Iuda ſecundum carnem natus ſit. Sed die quo templum corruit, ipſum natum fuiſſe, omnino negamus, cum per annos circiter ſeptuaginta quinque antè natus fuerit. Verbum enim illud טרם terem, in uerbis Iſaiæ poſitum, non dum, uti recentiores Iudæorum accipiunt, ſed antè ſignificat. Ex quo patet, quòd cum non dum gens Iudaica parturiret, hoc eſt de templi deſtructione doleret, natus eſt Meſsias, ſed antequàm parturiret. Quod triplici ratione conſtat. Quarum prima quidem eſt prophetæ ipſius admiratio, ſic dicentis, Quis audiuit ſicut hoc? Quis uidit ſicut iſta? Si enim dū parturiret, peperiſſet. nihil mirabile extitiſſet, cum omnes fœminæ dum parturiunt, pariant. Vt ergo non ſit fruſtra prophetæ admiratio, neque incongrua comparatio, concedere Iudæos oportet, ante templi ipſius euerſionem Meſsiam fuiſſe natum. Secunda uero ratio eſt, quòd dictio hæc Hebraica טרם terem, tam in eiſdem *Rationes tres.*

Iſaiæ uerbis, quàm omnibus fere alijs in locis, ſemper pro קודם kodem quod antequàm ſignificat. Quod per Rabbi Kimhi excellentiſſimum apud eos uocabulorum expoſitorem, optime patet. Sic enim in libro Seraſſim inquit: Beterem parturiret, peperit. Senſus enim huius dictionis טרם terem eſt, קודם kodem, id eſt antequàm. Vt eſt illud in Samuele, hoc eſt, primi Regum tertio cap. טרם ידע את יהוה וטרם יגלה אליו דבר יהוה Hoc eſt, Antequàm cognoſceret Deum, & antequàm reuelaretur ei uerbum Dei. Ibi enim טרם terem, pro קודם Kodem, quod idem eſt quod antequàm, ſumitur. Alias quoque multas Rabbi Kimhi adducit authoritates, in quibus ponitur hæc dictio טרם terem, & ſemper in calce cuiuslibet ait, quòd terem non ſignificat niſi kodem, quod idem omnino eſt quod antequàm. Tertia demum ratio omniũ fortiſſima eſt, quòd tam gloſſa Hebraica R. Moſis Haddarſan, quàm Targum hoc eſt Chaldaica tranſlatio, dictionem hanc טרם terem, non pro dum, ſed pro antequàm (ut ſuprà uiſum eſt) accipiunt. Ex quibus ſequitur, quòd non in die deſtructionis templi, Vt Iudæi delirant, ſed ante (ut Chriſtiani aſſerunt) natus eſt Meſsias. Deinde pro Talmudiſtarum traditionibus, qui ea die natum fuiſſe Meſſiam dicũt, qua templum dirutum fuit, dicimus, Quod tripliciter dies accipi ſolet. Primo quidem pro tempore, quo ſol eſt ſuper orizontem, quem aſtronomi diem artificialem uocant. Secundo uero pro 24. horarum capitur ſpacio, quem & naturalem diem appellant. Tertio deniq; pro aliquo indeterminato tempore. Et tunc in fœminino duntaxat ponitur genere. Quo quidem modo ſæpiſsime in ſacra ſcriptura ſumi reperimus. Et præſertim apud Iſaiam innumeris penè in locis, dicentem, ביום ההוא id eſt in die illa, id eſt in tempore illo. Quod non niſi pro aliquo annorum curriculo accipi poſſe, certum eſt. Et ſic diem accipiunt Talmudiſtæ, cum aiunt ea die natũ fuiſſe Meſsiam, qua templum corruit. Nam & ſi templũ illud quo ad ſtructurã quidem, poſt Chriſtum paſſum 42. permanſerit annis, quo ad ſanctitatem tamen, eadem hora qua paſſus eſt, deſtructum fuit. Tunc enim (ut alibi diximus) ſanctitatem omnem ſuam perdidit. Idcirco ipſo Chriſto moriente ſtatim in huius ſignum, uelum eius ſciſſum eſt à ſummo uſq; deorſum. Cuius quoq; rei ipſa miraculorum ceſſatio potiſsimum fuit indicium. Nam ut alibi per eorum ſcripturas oſtendimus, miracula quæ in templo fiebant, per quadraginta annos ante ipſius ruinam penitus defecerunt. Ex his igitur dictis clarum eſt, non eodem die (ut Iudæi noſtri temporis mentiuntur) quo templum euerſum fuit, Meſsiam natum fuiſſe, ſed ante ipſius templi euerſionem. Vt iam probauimus. CAP. Si Meſsias (ut aiunt) eodem die quo templum deſtructum fuit, in Bethlehem natus eſt, cum necubi adhuc apparuerit. Vbi igitur eum tamdiu latitaſſe dicunt? GAL. Audi quæſo ridicula quæ fabulantur. In Bereſsith enim Rabba, id

ba,id eſt in expoſitione magna libri Geneſeos, ſuper illud trigeſimo capite,dictum,Et factum eſt in omni feruore ouium,ſic ad uerbum legitur,Dixit Rabbi Semuel. Quod cum ſemel Elias bonæ memoriæ peruiam ambularet, in ipſa die qua domus ſanctuarij deſtructa fuit, audiuit filiam uocis,id eſt uocem de cœlis clamantem, & dicentem, Domus ſanctuarij ſancta uadit ad deſtructionem. Quod cum audiſſet Elias bonæ memoriæ,opinatus eſt totum mundum fuiſſe deſtruendum.Iuit igitur,& inuenit filios hominum arantes, & ſeminantes, aitq́ illis, Deus ſanctus & benedictus contra mundum ſuum iratus eſt,uultq́ domum ſuam deſtruere,atque filios ſuos inter gentes ſeculi captiuare. Et uos de uita temporali curatis, & ſoliciti eſtis? Egreſſa eſt autem filia uocis,hoc eſt,uox cœleſtis,dixitque ei, הנח להם שכבר נולד לישראל מושיע Id eſt, Dimitte eos, quia iam natus eſt Iſraeli ſaluator. Dixit Elias, Et ubi eſt? Ait uox, בבית לחם יהודה Hoc eſt,In Bethlehem Iudæ. Iuit ergo, & inuenit mulierem quandam, quæ in oſtio domus ſuæ ſedebat, filiúmque eius ſanguine cruentatum coram ea iacentem. Et dixit ei, Filia mea filium peperiſti? Quæ ait,Etiam. Et dixit ei,Quid ſibi uult, quòd iacet ita ſanguine cruentatus? At illa dixit, Malum eſt maximum, ipſa nanque die qua natus eſt, domus ſanctuarij deſtructa fuit. Qui dixit ei, Filia mea conſtans eſto, & curam illius habeto. Magna enim erit ſalus Iſraeli per manum eius. Et mox illa animata eſt, & curam illius egit. Elias autem dimiſit eam, atque abſceſsit. Poſt quintum uero annum, dixit, Vadam, & uidebo ſaluatorem Iſraelis, utrum nutriatur in forma Regum, an in forma angelorum miniſterij Dei. Iuit itaque, inuenítque mulierem in oſtio domus ſuæ ſtantem. Dixítque ei, Filia mea, in quo ſtatu eſt puer ille? Quæ reſpondens, ait, Rabbi, nónne dixi tibi, quòd malum erat nutrire ipſum? In die enim qua natus eſt, deſtructa eſt domus ſanctuarij. Neque hoc ſolum, ſed pedes habet, & non ambulat: oculos habet, & non uidet: aures habet, & non audit: os habet, & minime loquitur. & ecce quaſi lapis iacet. Adhuc Elia loquente, flauerunt ſuper eum uenti à quatuor mundi angulis, duxerúntque ipſum ad mare magnum. Elias autem ſcidit ueſtimenta ſua, depilauítque ſibi capillos, & clamauit, ac dixit, Heu perdita eſt ſalus Iſrael. Et egreſſa eſt filia uocis, id eſt reuelatio, dixitq́ ei, Elia non eſt ita, ut ais: Sed quadringentis annis morabitur in mari magno. 80 in aſcenſu fumi apud filios Koræ, & octuaginta annis in porta Romæ,& reſiduo annorum reuertetur ſuper omnes ciuitates magnas,uſq́ ad temporis finem. Hæc omnia ibi. In libro etiam Sanhedrin,in cap. Helec,ita quoq́ ſcriptum eſt, R. Iehoſuas filius Leui inuenit Eliam,& Rabbi Simeonem in horto uoluptatis,id eſt in paradiſo ſtantes,& ait eis, Venimúsne ad ſeculum uentu-

rum? Dixerunt ei, Etiam, ſi iſte dominus uult. Dixit eis, Duos uidi & uocem trium audiui. Gloſſa Rabbi Selomonis, Diuinitas (inquit) erat cum eis. Dixit quoq; eis. Quando ueniet Meſsias? Dixerunt ei, Vade & quære ab ipſo. Ait eis, Vbi moratur? Dixerunt ei, In porta Romæ. Et quod eſt ſignum eius? Sedet inter pauperes patientes infirmitates. Gloſſa Rabbi Selomonis, id eſt inter leproſos. Nam & ipſe quoq; leproſus eſt: iuxta illud quod ſcriptum eſt Iſaiæ quinquageſimo tertio, Et ipſe plagatus eſt propter culpas noſtras. Et iterum, Vere infirmitates noſtras ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Et nos reputauimus eum leproſum. Leproſi ſoluunt unum uulnus, & ligant aliud. Ipſe autem deligat plagam unam, & religat aliam, nec uult aliter, ne retrahatur. Gloſſa Rabbi Selomonis, Meſſias autem unam plagam ſoluit, & abſtergit, ac eam ſtatim ligat. Et ſic de alijs facit, & non ſoluit omnes ſimul. Veretur enim ne tardetur in ligando plagas omnes ſuas, ſi diceretur ei, Vt liberaret Iſrael. Iuit ergo ad eum (Gloſſa ſcilicet Rabbi Iehoſuas ad Meſsiam) Et ait ei, Salus ſuper te Rabbi & Domine mi. Dixit ei, ſuper te quoque ſit pax fili Leui. At ille dixit ei, Quando uenies Domine? Reſpondit ei, Hodie. Venit igitur ad Eliam, & dixit illi, Mentiens mentitus eſt. Dixit enim mihi, hodie ſe uenturum. Reſpondit ei Elias, Hodie ſcilicet ſi uocem eius audieritis. Hæc omnia ibi. Quę quãuis uera non ſint, niſi forte metaphorice ac ſpiritualiter intellecta, contra Iudæos tamen optima ſunt. Per ea nanque conuinci poſſunt, & Meſsiam iam diu natum fuiſſe, & eum olim Romæ fuiſſe. Ea quoque Iſaiæ uerba. Ecce intelliget ſeruus meus, cum reliquis, uſque ad quinquageſimi tertij capitis finem, de Meſsia R. Selomonem intellexiſſe. Licet alibi ipſa ad populum Iudaicum retorquere nixus ſit. Et quòd iuxta Eliæ uerbum de Meſſia quoque intelligendum ſit illud Pſal. 95. כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו אל תקשו לבבכם Hoc eſt, ut uerbum uerbo reddam, Quoniam ipſe eſt Deus noſter, nos autem populus paſcuæ eius, & oues manus eius. Hodie ſi uocem eius audieritis, Ne obduretis corda ueſtra. Quod clariſsimum teſtimonium eſt, Meſsiam eſſe Deum. Et quòd hodie miſeri Iudæi Meſſiam haberent, Dominum noſtrum ſcilicet Ieſum Chriſtum, ſi uocem eius obediendo, atque credendo, audire uellent, & corda ſua non obdurarent.

Tertia ratio qua probatur primi aduentus Meßiæ tempus iam præteriſſe, ſumpta ex loci aßignati uaſtatione. Caput XIII.

CAPNIO.

SI Talmudiſtæ Meſsiam (ut in præmiſſis patuit) in Bethlehem Iudæ natum ſiue naſciturum dixerunt. Ideo non ab re quæritur. An ex aſſignato natiuitati Meſſiæ loco, tempus aduentus eius

eius iam prӕteriſſe, probari poſsit. GAL. Poteſt utique. Nam Micheas quidem, quem (ut pauloante uiſum eſt) ueteres Talmudiſtӕ ſequuntur, ipſum in Bethlehem naſciturum prӕdixit, dum ita capite quinto ait, ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל ומוצאותיו מקדם מימי עולם : Quӕ uerba ſic Latine ſonant, Et tu Bethlehem Ephratha, paruula es in milibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael. Et egreſſus eius ex ante, à diebus ſeculi, id eſt ſecundum Rabbeni Haccados expoſitionem, ab ӕterno, & à diebus ſeculi. Quӕ quidem prophetia non poteſt niſi de Meſsia intelligi. Tum propter Targum Rabbi Ionathӕ, quӕ uerba illa, Ex te mihi egredietur qui ſit dominator, ita Chaldaicè exponit, מנך קדמי יפוק משיחא Id eſt, Ex te coram me uel ex parte mea egredietur Meſsias. Tum etiam ob Rabbi Selomonis gloſſam, quӕ hanc prophetiam ita explanat, Et tu Bethlehem Ephratha de qua egreſſus eſt Dauid. Sicut dictum eſt primi libri Regum, capite decimo ſeptimo, Filius ipſius ſerui tui Iſſai Bethlehemitis. Bethlehem quoque uocata eſt Ephratha. Sicut dictum eſt Gene. quadrageſimo octauo cap. In uia Ephrata, ipſa eſt Bethlehem. Paruula es in milibus Iuda. Propter ſtatunculum Ruth Moabitis, quӕ fuit in te. Ex te mihi egredietur Meſsias filius Dauid. Sicut ipſe dicit, Lapidem quem reprobauerunt ӕdificantes, fuit in caput anguli. Hoc autem ſic tranſtulit Ionathas. Ex te mihi, id eſt ex parte mea egredietur Meſsias. Et egreſſus eius ante dies ſeculi. Sicut dictum eſt Pſalmo ſeptuageſimo primo, Ante ſolem, ינון yinnon, id eſt natus uel genitus uel filius nomen eius. Quod ſic tranſtulit R. Ionathas, ושמיה אמר מלך רמין מן קמי עלמא Hoc eſt, Et nomen eius dictum eſt Rex ante dies ſeculi. Sequitur in prophetia, לכן יתנם עד עת יולדה ילדה Id eſt, Propter hoc dabit eos uſque ad tempus quo parturiens pariet. Magiſtri noſtri dixerũt, Hinc habetur filium Dauid, id eſt Meſsiam non fuiſſe uenturum, donec Regnum nequam, id eſt Romanum ſuper totum orbem nouem menſibus imperaſſet. Scriptura autem hӕc myſtica eſt. Hӕc Rabbi Selomo. Qui ſatis bene ac fideliter (ut uerum fatear) hӕc uerba de Meſsia (quod rariſsime facit) expoſuit, hoc duntaxat excepto. Quod ubi de Meſſia dictum eſt, Et egreſſus eius ex ante, à diebus ſeculi, ſiue ab ӕterno & diebus ſeculi, uidetur ipſe de ſolo Meſſiӕ nomine uelle intelligi, cum ait, Et nomen eius dictum eſt ante dies ſeculi. Nos autem à textus ueritate nullatenus recedentes, non abnuimus nomen Meſſiӕ ינון yinnon ante ſolem, & ante dies ſeculi fuiſſe. Quod haud ſecus eſt, quàm Meſſiam ab ӕterno filium Dei extitiſſe. Siquidem ינון yinnon (ut alibi diximus) idem omnino Latinè eſt, quod natus ſiue genitus uel filius. Cum igitur prophetia iſta de Meſſia loquatur, clarũ profecto eſt ſecundũ eã, Meſſiã ipſum

in Beth-

in Bethlehem Iudæ fuiſſe naſciturum, tempore quo Iudæi adhuc in ea regione regnarent. Quare cum ipſa Bethlehem & omnis Iudæa deſolata fuerit, Iudæiq́ per orbem captiui permaneant, eos alterum de duobus concedere oportet, aut ante deſolationem illam, Meſsiam natum fuiſſe, aut ipſos prius ad terram ſuam redituros eſſe. Sed cum ſecũdum minime cum eorum expectatione ſtare poſsit, primum concedant, neceſſe eſt. Quod per priſcos quoque Talmudiſtas probatur. Sic enim legitur in libro Sanhedrin, capite Helec, אמר רבי יהודה דור שבן דוד בא בית ועד יהיה לזנות והגליל יחרב Hoc eſt, Dixit magiſter Iudas. Seculo quo ueniet filius Dauid, domus collegij erit meretricum, & Galilæa uaſtabitur. Cum autem à templi urbisq́ Ieroſolymæ incendio hucuſque nullum fuerit iudicum collegium, immo ut alibi oſtendimus, collegium ipſorum Sanhedrin ſiue iudicum per annos quadraginta ante ipſius templi euerſionem penitus defecerit, & Galilæa cum uniuerſa Iudæorum regione iamdiu uaſtata ſit. Conſtat plane, ipſum filium Dauid ſiue Meſsiam iam diu ueniſſe. Cum tempus aduentus eius (ut nunc probatum eſt) iam diu præterierit. CAP. Quanquam omnes Iudæorum doctores prophetiam hanc de Meſsia exponant. Quia tamen iuniores eorum ipſam non exponendo, ſed magis peruertendo, duo omni conatu negare contendũt, quæ in ea maxime inſinuantur, Meſsiæ ſcilicet diuinitatem, & Dominum noſtrum Ieſum uerum fuiſſe Meſsiam. Eapropter uellem, per ueterum Talmuſtidarum ſententias, recentiorum in hoc refelleres errores. GAL. Rabbi Dauid inter cæteros ſic eam deprauare nititur. Et tu (inquiens) Bethlehem, & ſi minima ſis in milibus Iuda, ex te tamen egredietur mihi, qui ſit Dominator in Iſrael. Et hic eſt Rex Meſsias, qui de ſemine Dauid natus egreſſurus eſt. Pro quo dixit, Et egreſſus eius ab initio à diebus ſeculi. Egreſſus enim Meſsiæ à tempore Dauid fuerunt. Dixit autem ab initio à diebus ſeculi, propter temporis longitudinem, quod inter Dauid & Meſsiam eſſe debebat. Chriſtianis autem qui Ieſu Nazareno hanc prophetiæ partem attribuentes, ipſum & in Bethlehem natum eſſe: & Deum ab initio & diebus ſeculi fuiſſe, affirmant, ex eo reſponſum datur, Quod ipſe in Iſrael dominator non fuit, ſed magis illi de Iſrael dominati ſunt ei. Et cum Meſsiam Deum eſſe probant, eo quòd à diebus ſeculi fuiſſe dicatur. Reſponde, eos in hoc falſo argumentari. Cum ante mundi initium Deus fuerit, & per eos tunc ipſum creatum fuiſſe, ſequeretur. quod abſurdum eſt dicere. Quod ſi eam autoritatem inducant. A ſeculo & uſque in ſeculum tu es Deus. Et illam; A ſeculo unxi Regem meum. Dicas illas non à ſeculo, ſed ante ſeculum intelligi debere. Hæc omnia perfidus ille Rabbi Dauid. Ad quorum confutationem, prius prophetiam hanc iuxta uetuſtorum Talmudiſtarum gloſſas, explanabimus. Deinde eius extortam, atque falſam

expoſi-

expoſitionẽ refellemus. Exponimus igitur eam ſic, Et tu Bethlehem Ephratha & ſi in milibus Iuda minima ſis. Quia tamen primus Rex Iuda, id eſt Dauid ex te ortus eſt, Meſsias etiam qui ultimus erit, ex te mihi egredietur. Et recte egredietur, inquit, ut ipſum ex humano ſemine generari non debere, oſtenderet. In hoc etiam geminam eius naturam diuinam ſcilicet & humanam mira breuitate inſinuauit. Cum enim dixit, ex te, eius humanitatem demonſtrauit. Cum uero ait, mihi, ipſius diuinitatem innuit. Mihi enim, inquit, ac ſi diceret, Is homo qui ex te egredietur, mihi hoc eſt diuinitati meæ uniri, dignus erit. Quod manifeſtius deinde expreſsit, dicens, Et egreſſus eius ab ęterno & à diebus ſeculi. Egreſſus quippe hoc in loco lingua Hebraica ſicuti, & Latina pluralis eſt numeri. Senſus ergo eſt, Egreſſus, id eſt proceſſus huius dominatoris ſiue Meſsiæ duo ſunt. Vnus ab ęternitate, quo ſecundum diuinitatem à patre proceſsit. Alter à diebus ſeculi, quo ſecundum humanitatem à matre prodijt. Quod utiq; cum illo Athanaſij dicto optime conuenit. Deus eſt ex ſubſtantia patris ante ſecula genitus, & homo eſt ex ſubſtantia matris in ſeculo natus. Veruntamen Athanaſius quidem in ſeculo dicit, Quia natiuitatem ipſam accepit, Propheta uero à diebus ſeculi ait; quia cum materia Adę formata fuit, mox eidem materię infuit uirginis glorioſę materia. & ipſius uirginis precioſiſsimo ſanguini infuit Chriſti benedicti humanitas. Quæ quidem omnia Iudæi noſtri temporis haudquaquam negare poſſunt. Cum ipſa fere eadem Rabbenus Haccados dicat, dum in libro גלי רזייא Gale razeya eandem prophetiam exponens, ſic ait, Et egreſſus eius ab æterno, & à diebus ſeculi. Dicit propheta egreſſus, numero multitudinis, quia duo ſunt Meſsiæ egreſſus. Vnus diuinitatis, quæ eſt ęterna, & ideo dicit ab æterno. Alter humanitatis, quæ in ſuæ matris ſubſtantia extat, quæ ab hora creationis mundi creata eſt. Et idcirco ait, à diebus ſeculi. Nam ut ibidem paulo ſuperius idem dicit, mater Regis Meſsię, quia à Deo creata eſt, ut in ea ſedeat ipſe Meſsias, ad oſtendendam gloriam maieſtatis ſuę cunctis mortalibus. Ideo ipſa oſtenditur eſſe prima creatura Dei in genere humano. Hæc Rabbenus ille Haccados, quem ipſi magiſtrum noſtrum ſanctum uocant. Ex his igitur quę dicta ſunt, facile Rabbi Dauid peruerſitas improbatur. Nam Meſsię quidẽ egreſſus quos ab ęterno & à diebus ſeculi fuiſſe, propheta aſſerit, à diebus Dauid Regis (ut ipſe R. Dauid uult) fuiſſe dicere, & prauum & impium eſt. Eſto enim quòd ab initio ut R. Dauid ipſe falſò exponit, & non ab ęterno propheta dicat, adhuc tẽpus illud quod inter Dauid & Meſſiã eſſe dicit, minime ab initio & à diebus ſeculi fuit. Quam quidẽ prauitatem etiam autoritates (uide quanta eius ſit cęcitas) quas Chriſtianorũ nomine adducit, clarius oſtẽdunt. Nam altera quidem Meſſiã Deũ eſſe affirmat: altera uero egreſſum eius ſecũdũ humanitatẽ ſimul cũ mũdi creatio-

creatione fuiſſe,quemadmodum ex ſententia Rabbeni Haccados expoſitum eſt.Cum autem ait,Chriſtum Dominū noſtrum ſuper Iſrael non habuiſſe dominium,ſed potius eos qui de Iſrael erant,ei dominatos fuiſſe,nimis certe longe à ueritate aberrat. Nam ſicut frequentius ſacræ literę pręnunciant,Meſsias ſuper Iſrael,id eſt ſuper bonos & fideles ſuos ipſum recipientes,(Iſrael enim uir uidens Deum interpretatur) in primo aduentu dominaturus erat.Quamuis & circa mundi finem ſuper Iudæorum quoque reliquias,quæ ad ipſum conuertentur, dominium ſit habiturus.

Quarta ratio efficaciter demonſtrans primi aduentus Meſsiæ tempus iam præteriſſe,ſumpta ex determinati temporis præteritione,per Danielis uaticinium ſecundum Talmudiſtarum expoſitiones. Et prima quomodo accipiendæ ſint 70. Danielis hebdomades,tempus Meſsiæ præfixum continentes. *Caput* XIIII.

CAPNIO.

TOti Chriſtianę rei publicę operęprecium te facturū arbitror, ſi ad iuniorum Iudęorum perfidia magis conuincendā,determinatum ueniendi tempus à prophetis Meſsiæ aſsignatum, iam pręteriſſe,per eorum ſcripturas oſtenderis. GAL. Inter cęteros igitur qui præfixum Meſsiæ uenturi deſcripſere tempus,Danielem id præcipuè feciſſe,te (ut puto)minime latet. Is nanque ita ait cap.nono,
ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף
נוגע אלי כעת מנחת ערב : ויבן וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכילך
בינה : בתחלת תחנוניך יצא דבר ואני באתי להגיד כי חמודות אתה ובין בדבר
והבן במראה : שבעים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך לכלא הפשע
ולחתם חטאות ולכפר עון ולהביא צדק עלמים ולחתם חזון ונביא ולמשח קדש
קדשים : ותדע ותשכל מן מצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד
שבעים שבעה ושבעים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים:
ואחרי השבעים ששים ושנים יכרת משיח ואין לו והעיר והקודש ישחית עם
נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמה נחרצת שממות : והגביר ברית לרבים
שבוע אחד וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה ועל כנף שקוצים משומם ועד כלה
ונחרצה תתך על שומם : Hoc eſt, ut uerbum uerbo reddam: Et dum ego loquerer in oratione,uir Gabriel quem uideram in uiſione à principio,cito uolans tetigit me in tempore ſacrificij ueſpertini, & docuit me,& locutus eſt mihi,dixitq́ꝫ:Daniel nunc egreſſus ſum, ut docerem te intellectionem. Ab exordio precum tuarum egreſſum eſt uerbum. Et ego ueni,ut indicarem,quia uir deſideriorum tu es.Animaduerte autem ſermonem,& intellige uiſionem. Hebdomades 70.pręciſum eſt (fore ſcilicet)ſuper populum tuum,& ſuper Vrbem ſanctuarij tui,ad conſuman.

conſumandam præuaricationem,& ad finiendum peccatum,& ad delendam iniquitatem,& ad addúcendam iuſtitiam ſeculorum,& ad cõplendam uiſionem & prophetiam,& ad ungendum ſanctuarium ſanctuariorum. Scito autem & animaduerte, Ab exitu uerbi ad reuertendum,& ad ædificandum Ieruſalem: uel ab egreſſu uerbi,ut iterum ædificetur Ieruſalem,uſq; ad Meſsiam Ducem,uel Principem,uel principalem,uel coram factum: Hebdomades ſeptem,& hebdomades ſexaginta & duæ. Reuertetur ipſa,& ædificabitur platea & foſſatum,ſed in anguſtia temporum. Et poſt hebdomadas ſexaginta & duas,occidetur Meſsias,& non ei. Et ciuitatem & ſanctuarium diſsipabit populus Ducis uenturi. Et finis eius in impetu,uel raptu. Et uſque ad finem belli præciſi,deſolationes. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una. Et medium ipſius hebdomadæ deficere faciet decollationem,& oblationẽ. Et ſuper abominationes deſolatio. Et uſq; ad finem & præfinitionem perſeuerabit,uel conflabitur,uel liquefiet ipſa ſuper deſolationem. CAP. Quoniam ut uideo,prophetia hæc multa ac magna continet myſteria,eamq; recentiores Iudæorum ut contra ueritatem ſibi fugam parent,multimodis extortionibus peruertere connituntur. Eapropter præ cæteris ipſam diligentius diſcutias,oportet. Et primo quidem quonam pacto hebdomades iſtæ accipiendæ ſint. GAL. Faciam equidem,cum primum cuiuſdam Iudæi ex Sadducæorum genere,nomine Porphyrij perfidam refellero impudentiam. Qui ne cogeretur per hanc Danielis prophetiam ueritatem fateri, contra omnium ſententiam dicere auſus eſt,de Danielis huiuſmodi uerbis non eſſe curandum, cum propheta non fuerit, nec inter prophetas numeretur. Contra quem nos dicimus, Danielem ipſum non modo prophetam fuiſſe,ſed maiorem quoque quàm multi ex prophetis apud Hebræos fere omnes haberi. Prophetam nanque eum extitiſſe in libro מגילה Meghila,in capite מגילה נקראת Meghila nikreth,id eſt,Hiſtoria legitur,manifeſte oſtenditur. Vbi ſic ad uerbum dicitur,Baruch filius Herig,& Sarias Mahaſiæ,& Ieremias filius Hilchiæ,& Daniel uir deſideriorum,& Mordochæus Balſan,& Haggæus,& Zacharias,& Malachias omnes prophetauerunt in anno ſecundo Darij. Hæc ibi. Cum igitur Daniel hic prophetaſſe dicatur,atq; inter prophetas connumeretur,ipſum prophetam fuiſſe,minime negari poteſt. Liber quoque ipſius apud Hebræos inter uiginti quatuor ſacræ ſcripturæ libros, unum per ſe obtinet gradum,ſemperq; apud eos inter ueraces habitus eſt ueraciſsimus,Suſannæ duntaxat,ac Belis,draconiſq; hiſtorijs exceptis,quas ſecundum Hebræos Danielis uolumen reſpuit. Neq; apud eos quiſquam inuentus eſt unquam,tam uehementer inſulſus,qui Danielis ſanctitati & ueritati derogare præſumpſerit, præter nequiſsimũ hunc Porphyrium Sadducæum. Qui maluit conſcientia reluctante,

Porphyrius Iudæus contra Danielem.

Liber Danielis quantæ ſit autoritatis.

Danielis autoritatem denigrare, quàm Dominũ Ieſum Chriſtum tam claro eiuſdem Danielis teſtimonio conuictus, confiteri. Eius tamen te meritatem non homo, ſed Deus ipſe confutat. Dum apud Ezechielem 24. cap. ait, Fili Adam terra cum peccauerit. Et infrà, Fuerintq; tres uiri iſti in medio eius, Noas, Daniel, & Iob. Ipſi in iuſtitia ſua liberabunt animam ſuam, dicit dominus Deus. Et rurſus 28. ca. Fili Adam (inquit) dic Principi Tyri (ironicè ſcilicet) Ecce ſapientior es tu Daniele, nullũ myſterium latuit te. Ex his igitur alijsq; quàm plurimis, ſatis liquet ad huius impijſsimi Sadducæi impudẽtiam improbandam, quanta apud homines eſſe debeat Danielis autoritas, cuius talis ac tanta eſt apud Deum. Nunc autem quomodo in hac Danielis prophetia accipiendæ ſint hebdomades, uidẽdum eſt. Quod ut paucis abſoluam, dico, quòd hic omnes tam Chriſtiani, quàm Hebræi expoſitores in modo accipiendi hebdomades conueniunt. Accipiunt enim illi hebdomadẽ hic pro ſeptem annorum ſpacio, quemadmodũ & nos. Quamuis quidẽ ex noſtri ſeculi Iudæis ſi quando eos his Danielis ſermonibus ad ueritatem confitendam concuti, atque coartari contingat, hebdomadam hoc loco non ſeptem annorum, ſed ſeptem iubileorum, uel centenariorum, ſeu decadum ſpacium intelligi debere aſſerunt. Quod nemo eorum quantumcunq; peruerſus, ſiue in Talmud, ſiue alibi ſcripſiſſe hucuſq; compertus eſt. Horum autem impudentia Gabriel ipſe angelus obtundit, dum in præmiſsis ait: Et medium ipſius hebdomadis ultimę ſcilicet deficere faciet decollationem ſacrificiorum ſcilicet, & oblationem cæterorum uidelicet omnium. Cum enim hęc ſacrificiorum defectio ſiue ceſſatio, ante templi deſtructionem tam per Dominum Ieſum Chriſtum, quàm per Romanos facta reperiatur. Ipſaq; ſacrificiorum decollatio nunquam ac nuſquam ab Iudæis (ut ipſi fatentur) ex eo tempore facta fuerit. Liquidò profectò conſtat ſeptuaginta has hebdomades ante templi euerſionem omnino completas fuiſſe. Hanc enim hebdomadem, cuius medium erat ſacrificiorum ſanguinolentam congeriem caſſaturum, nouiſsimus locus quem tenet, poſtremam omniũ eſſe demonſtrat. Ex quo neceſſario ſequitur, hebdomades iſtas non quidem iubileorum, nec centenariorum, nec decadum, nec alterius cuiuſuis numeri, ſed annorum tantum eſſe ſpacia, alioquin minime tunc temporis completæ fuiſſent. Cum à prioris templi incendio, uſque ad nouiſsimi excidium, non fuerint ſecundum eos, niſi ſeptuaginta captiuitatis Babylonicæ anni, atq; quadringenti & uiginti quibus ultimum templum in ſua perfectione permanſiſſe, aiunt. Ex quibus omnibus ſeptuaginta has Danielis hebdomadas Iudæi conſtituunt, ut in ſequentibus latius patebit. Quod autem prædictæ Danielis hebdomadæ annorum ſint, primo ex modis quibus ſacra ſcriptura hebdomadas accipit, oſtenditur. Non enim eas niſi dupliciter accipere ſolet. Nam uno quidem

quidem modo hebdomadã accipit pro ſeptem dierum ſpacio, ut patet Leuit.23.c. Vbi dicitur, quòd ſeptem hebdomadæ ſunt à feſto paſchæ accipiendæ, quæ 49. dies faciunt, & quinquageſima die feſtum eſt pen tecoſtes. Altero uerò modo ſumit hebdomadem pro ſeptem annorũ curriculo. Vt eſt illud Leuit.25. dictum, Numerabitis ſeptem hebdomadas annorum, quæ faciunt annos 99. Et quinquageſimus annus im mediate ſequens, iubileus eſſe præcipitur, qui apud Iudæos remiſsionis erat annus. Cum igitur alius ab his duobus nõ inueniatur modus, quo hebdomada accipiatur in ſacris literis. Nec poſsit in prædictis Danielis uerbis hebdomada pro ſeptem dierum ſpacio accipi, quia ſic tota Danielis prophetia infra annum & dimidium completa fuiſſet. Pro ſeptem igitur annorum curriculo accipiatur, neceſſario cõſequens eſt. Hoc deinde per R. Abraham magnum apud eos gloſſatorem ac Doctorem, hoc modo probatur, cum ait, Dixit uenerabilis Magiſter noſter כריח Scadias, quod iſte ſeptuaginta hebdomades annorũ ſunt. Teſtis autem huius rei eſt illud Dan.10. dictum, Poſt hoc ego Daniel fui lugens tribus hebdomadibus dierum, panem deſiderabilem nõ comedi. Et reliqua uſq; ad complemẽtum trium hebdomadûm dierum. Nõ autem numerauit cum ſeptuaginta hebdomadibus dies. Medium nanq; hebdomadis prememoratum ſunt mille ducenti & uiginti dies. Sicut probatione ſufficienti probabo. Porrò medium poſsibile eſt, quòd non ſit medium perfectum, non habens minus nec plus, ut illud Num.32. Et dimidium tribus Manaſſe. Et multa huiuſmodi. Scito autẽ quòd dies ſemper ſunt dies, & non anni in ſacra ſcilicet ſcriptura. Verũtamen poſsibile eſt, quòd cum dicitur dies, ſit dies annus perfectus, redeunte anno in iteratione dierũ, ut cum dicitur Exo.13. מימים ימימה Id eſt, A diebus in dies, hoc eſt ab anno in annum, qui ſunt annus perfectus. Cum uero dies dicitur cum numero, ut duo dies, aut tres, non poſſunt dies eſſe anni, ſed oportet quòd ſint dies, quemadmodum dicuntur. Et propter hoc dictum eſt Leuit.24. Et numerabis tibi ſeptem hebdomadas annorum. Et idcirco dixi, quòd dies mille ducenti & nonaginta ſunt medietas ſeu medium hebdomadis ſupradictę. Et hoc eſt illud Dan.12. אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה Hoc eſt, Beatus, qui expectat & pugnat ad dies mille trecentos triginta quinq;. Si enim hic dies dicantur eſſe anni, quomodo uerum eſſe poterit, quòd homo expectet mille annos & perueniat, maxime cum ſcriptum ſit Pſal.89. Dies annorum noſtrorũ in eis ſeptuaginta anni. Hæc R. Abraham ſuper Danielem. Ex quibus tria ſumuntur argumenta. Primum quidem eſt, quòd prædictæ Danielis hebdomadæ ſunt omnino annorum. Secundum uero eſt, contra Iudęos noſtri temporis, frequentius dicentes, Quod dies mille trecenti triginta quinq; de quibus meminit Dan.12. ſunt anni, quibus uiſitari debent, & Meſsiam habere,

quos quidem annos ab ultimi templi deſtructione computant. Quod falſum eſſe, ex præmiſſa R. Abraham expoſitione, manifeſte patet. Tertium demum eſt, quòd hi præmemorati dies ſunt dimidium ultimæ hebdomadarum Danielis. Quo ſcilicet tempore Chriſtus uenit ad baptiſmum, & prædicauit, ac diſcipulos ad ſe uocauit. Ex his omnibus clarum eſt, quòd in hac Danielis prophetia hebdomada non accipitur niſi pro ſeptem annorum ſpacio. Quare ſeptuaginta hebdomadæ illæ quadringentos & nonaginta continent annos. HOG. Quomodo

Anni harum hebdomadarũ an ſint ſolares uel lunares.

accipiendi ſunt harum hebdomadarum anni? Nam Beda quidem, & alij quidam ex noſtris eos lunares eſſe aiunt, duplici potiſsimum ratione moti. Tum quia in textu hebdomadæ iſtæ abbreuiatæ dicantur. Quare cum anni lunares undecim diebus breuiores ſint quàm ſolares. Annus enim ſolaris dies 365. & quadrantẽ unum, ac minutas 5. cõtinet. Lunaris uero ex 354. conſtat diebus. Sequitur plane harum hebdomadarum annos nõ ſolares, ſed lunares eſſe debere. Tum etiam quia cum angelus Danieli loqueretur qui Hebræus erat, Hebræi autem per annos lunares computarent, ipſum non de ſolaribus, ſed de lunaribus locutum fuiſſe annis, credere par eſt. GAL. Qui hoc dicunt, nõ parum errant. Non enim textus ipſe (ut eorum reſpondeam rationibus) hebdomadas iſtas abbreuiatas dicit, Nam ubi noſtra æditio abbreuiatæ ſunt, habet: Hebraica litera dicit, נחתך Nehtach, quod idem eſt, quod præciſum, cum à uerbo Hebraico חתך hatach ueniat, quod proprie incidere, ſeu pręcidere, ac determinare, & ſtatuere ſignificat. Quam ob rem hebdomadæ iſtæ iuxta Hebraicam ueritatem non abbreuiatæ dici debent, ſed potius pręciſæ, pręfinitæ, uel prędeſtinatæ. Quia per 70. annos prędeſtinatę fuerunt anteq̃ per Gabrielẽ Danieli nunciatæ fuiſſent. Quod in libro qui סדר שלם Seder holam. i. ordo mundi appellatur, optime oſtenditur, cum in calce eiuſdem libri ſcriptũ eſt, ita R. Ioſe dixiſſe. Quid eſt dictu, hebdomadæ ſeptuaginta pręciſæ ſunt? Per hoc docetur, quòd fuerũt præciſione præciſæ ante per ſeptuaginta annos. Si præterea Iudæi annum undecim diebus breuiorem quàm ſit ſolaris haberent, cum ſecundum eorum legem 14. die primi mẽſis cuiuslibet anni paſcha celebrare teneantur. Sequeretur profecto, quòd celebrando paſcha, ſemper in unoquoq; anno celebrationem paſchæ alterius anni per dies undecim anticiparent. Quod ſi eſſet, infra breue tempus paſcha ſuum in unoquoq; menſe celebrarent, neq; nobiſcum in tempore celebrandi conuenirent. Quod falſum eſſe ex eorum uſu liquido patet, cum ſemper eodem ferme tempore ipſum paſcha celebrent. Quare manifeſtum eſt, eos per annos ſolares ſicuti & nos tempora computare. Nam & ſi menſes lunares habeant, tertius tamen quiſq; annus apud eos tredecim menſes ſiue lunationes habet, cęterorũ uero unuſquiſq; duodecim duntaxat continet menſes. Ita quòd per embolyſmos temporum

porum adæquationes ipſi facientes, per annos ſolares quemadmodũ & nos tẽpora metiuntur. Habent enim & ipſi duodecim menſes quos tam primo quàm ſecundo anno tribuunt, incipiuntq́ annum à menſe Martio, quem ניסן Niſan uocant. Sed ultimo menſi tertij anni, hoc eſt Februario, quem אדר Adar nuncupant, alium addunt menſem quem ואדר Veadar, id eſt, Et Februarium appellant, Eam ob rem & nos & illi in annorum computatione conuenimus.

Quòd præfixum 70. harum hebdomadarum tempus ſecundum Hebræorum computationẽ in domino noſtro Ieſu Chriſto præciſe impletũ ſit. Cap. XV.

CAPNIO.

QVónam tempore hæ annorum hebdomadæ connumerari cœperint, & quouſque peruenerint, nunc te dicere, opus eſt.

GAL. A quo termino hebdomadæ iſtæ inchoari debuerint, non eſt paucis abſoluendum. Cum quicquid hic intenditur, ab eo maxime pendere uideatur, ac inter nos & Iudæos circa hoc diuerſa ſit opinio. *Falſa Iudæorum opinio.* Ipſi nanq́ harum hebdomadarum numerum ab eo tempore inchoant, quo Ieruſalem per Nabuchdonoſor Regem Babylonis, ut 4. Reg. 25. & Iere. 52. legitur, diruta fuit. Ex eo ſuam fulcientes ſententiam, quòd Dan. 9. c. ita dictum ſit, In anno uno Darij filij Aſſueri de ſemine Madai, qui Rex effectus eſt ſuper Regnum Chaldæorum, in anno uno Regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, quorum factus eſt ſermo ad Ieremiam prophetam, ut complerentur deſertis uel dirutis Ieruſalem ſeptuaginta anni. Ex horum igitur uerborum fine aſtruere nituntur, quòd 70. anni per Ieremiam dicti inter ipſas hebdomadas computari debeant. Nam ſi ipſis addantur 420. anni illi quibus ultimum templum duraſſe aiunt. 70. iſtæ Danielis hebdomadæ, hoc eſt, anni 490. perficiuntur. Quod in libro qui apud eos סדר עולם Seder holam. i. ordo mundi dicitur, probare nitunt. Sed facile eſt, oſtendere ipſos in hoc inſania nimia laborare. *Confutatio.* Non ſolum ex eo, quòd in antedictis Danielis uerbis, ſuper quæ ſupputationis ſuæ fundamenta inſipienter iaciunt, de his hebdomadibus nulla facta ſit mentio, ſed de cõplendis tantummodo captiuitatis Babylonicæ annis. Quod in primo Cyri Regis anno completum fuiſſe, in ſui libri principio Ezras docet. Verum ex eo quoq́, quòd Gabriel angelus in ſuis uerbis, in quibus ipſi impudenter proteruiũt, cum Danieli dixit, Scito autem & intellige. Ab exitu uerbi ad reuertendum, & ædificandum Ieruſalem, uſque ad Meſſiam Ducem, hebdomadæ ſeptem, & hebdomadæ ſeptuaginta & duæ, non dixit ab exitu uerbi deſtructionis Ieruſalem, ſed ab exitu uerbi ad reuertendum & ędificandum Ieruſalem. Quibus ex uerbis manifeſte patet Iudæorum inſania. Qui dum à primi templi excidio harum hebdomadarum ſupputationem incipientes, ſeptuaginta annos quibus primi tẽpli deſtructio durauit, & 420. quibus ſecundũ templum

conſtructum permanſit, computant. Nulla temporis quo ipſum templum ſecundum ædificatū eſt, mentione facta, & à uerbis ipſius angeli diſſentanea, & à ueritate prorſus aliena aſſerunt. Non animaduertētes miſeri (uide quanta contradicendi Chriſto cupiditate excæcātur) quā repugnantia quamq́ impoſſibilia ſint, quę loquuntur. Quod R. Abraham Aucn Ezra aduertens, ſic ſuper Danielem ait, Miror ſuper uerbis expoſitorū, quomodo cōnectatur templi deſolatio, & ſtatus eius perfectio in numero uno. Hæc expoſitio neq ſaporem habet neq odorē. Hæc R. Abrahā, qui magnæ apud eos eſt autoritatis, contra ipſorū cōputationē quam à primi tēpli euerſione inchoant. Neq tamē ꝓpterea ab obſtinata fatuitate ſecedunt. CAP. Cum igitur in hoc lacertę ſimillimi fiant, quæ ab eo quod momorderit, niſi cum pane miliacco, nunq̄ recedit. Velis obſecro eos in hac eorū ſupputatione falſiloquos ac fures arguere, ori eorum ſcripturas ipſorum, uelut quendā panem miliaceum calidum apponendo. GAL. Illud itaq in primis loco panis miliacei afferā, quod in libro מגילה Meghila, in cap. מגילה נקראת Meghila nikereth. i. Hiſtoria legiť, hoc modo ſcriptum eſt, Et unde habeť, ꝙ Nabuchdonoſor Regnauit 45. annis? Ex eo habetur, ꝙ in captione Iehoiachin Regis Iuda, erat octauus annus Nabuchdonoſor. Iuxta illud 4. Reg. 24. dictū, Et ingreſſus eſt Iehoiachin Rex Iuda. Et poſt pauca, Et cœpit eum Rex Babel anno 8. regni ſui. Scriptum quoq eſt Iere. ultimo, & 4. Reg. ult. Factū eſt autē in 38. anno captiuitatis Iehoiachin Regis Iuda in duodecimo menſe in uigeſima quinta mēſis, & eleuauit Euilmerodach Rex Babel in anno primo Regni ſui caput Iehoiachin, Si iſtis triginta ſeptem annis addas octo paulo ante dictos, habebis 45. annos, quibus Nabuchdonoſor regnauit. Habetur quoque per גמרא ghemara. i. per traditionem in Talmud. Euilmerodach eius filium triginta tribus regnaſſe annis. Quod ita neceſſario fuiſſe, per ea quæ Iere. 27. c. dicta ſunt, liquido patet. Sic enim ibi dicitur, Ego dedi omnes terras iſtas in manu Nabuchdonoſor Regis Babylonis ſerui mei. Et paulò poſt, Et ſeruient ei omnes gentes, & filio eius & filio filij eius. Quāto autem tempore id durare debuerit, oſtenditur Iere. 25. c. ſic dicentis, Et ſeruient omnes gentes iſtæ Regi Babylonis ſeptuaginta annis. Quod niſi Euilmerodach uiginti tribus (ut dictū eſt) regnaſſet annis, uerum haudquaquam eſſe potuiſſet. Poſtea in eadem traditione ita ſubditur, Balthaſar eius filius tribus regnauit annis. In anno enim inquit Dan. 8. cap. tertio. Regni Balthaſar, Darius autem qui ipſum occidit, duobus regnauit annis. Cyrus uero nepos eius ſecundum eos tribus regnauit annis. Aſſuerus autem qui & Artaxat, annis regnauit 14. De quibus duo quidem per traditionem habentur. 12. uero ex libri Eſter 3. cap. Deniq in anno ſexto Darij ſecundi Regis, domus Dei ſecunda conſumata eſt, atq perfecta. Vt legitur in libro ערכין Arachin. i. preciorum, in

cap.

cap. אין נערכין En naarachin.i.Non ordinabunt,ubi ſic dicitur, בית שני במה עמר ארבע מאה ועשרים שנה Hoceſt, Domus ſecunda quantum ſtetit?420 annis.In libro quoq; עבודה זרה Auoda zara.i.ſeruitus aliena,in cap. לפני אידיהן liphne edehen.i.ante eorum feſta,ſiue ſolennitates.Legitur R.Ioſe ita dixiſſe,Regnum Perſidis durauit domo Dei durante,annis 33.Regnum uero Grçcorum permanente eadem domo durauit annis 180.Regnum autem Machabæorũ 103.Regnum poſtremo Herodis ſimiliter 103.Gloſſa R.Selomonis cum annis(inquit)ſcilicet 30.quibus Barcozba cum Agrippa regnauit. Ex quibus omnibus 420.quibus domus Dei ſecunda durauit,habentur anni. Hæc omnia ex præmemoratis Iudeorum libris.Ex quibus hos annorum numeros quàm breuiſsime potuimus,excepimus, ſuperfluis quibuſdã quæ ad rem nihil pertinẽt,omiſsis. CAP. Quantum uideo,nemo Chriſtianorum numeros iſtos tam ſacræ ſcripturæ teſtimonijs,quàm Talmudicis traditionibus roboratos,contemnere debet:quinimmo ſuper aurum, & topacium,omnemq; lapidem precioſum eos amplecti,atq; diligere. Cum nihil compendioſius,nihil efficacius, nihilq; magis neceſſarium inueniri poſsit,ad demonſtrandum contra Iudæos 70. has Danielis hebdomadas in morte Chriſti fuiſſe completas. In his nanq; numeris neq; ſolaris & lunaris nimiũ Iudæis ridiculoſa requiritur collatio,neq; alia plurima;quibus peritus etiam Theologus ſæpe confundit̃,per eos quoq; Iudæorum iuniorum obſtinata impietas tum de mẽdacio,tum de furto criminaliter conuincitur. Et uſq; adeo quidem,ut nulla ſe tergiuerſatione defendere queant. Quam ob rẽ quod cœpiſti clarius quęſo proſequere. GAL. Didicimus itaq; ex ſacrę ſcripturę uerbis,ex Iere. ſcilicet 52.c.& 4.Reg.25.anno regni Nabuchdonoſor 19.primum templum dirutum atq; ſolo æquatum fuiſſe.Cum igitur Nabuchdonoſor ipſe 45.regnauerit annos,ut iam dudum probatũ eſt. Ipſum profecto poſt eiuſdẽ templi euerſionẽ 27.ſuper regnaſſe annos,conſequens eſt. Nec obſtat q̃ primus annus imperfectus fuerit. Moris etenim ſcripturæ fuiſſe docet Talmud,nõ ſolũ 7.menſes abſq; 10.diebus,quos annus ille habuit,ꝑ anno uno ſupputare,ſed etiã diẽ unũ quandoq; pro anno ponere,ut in lib. ראש השנה ros haſſana.i.capitis anni,cap. ארבעה ראשי השנה הן.i.Quatuor principia anni ſunt.Ibi enim ſic legit̃, אמר מר יום אחד בשנה נחשב לפעמים לשנה Hoc eſt:Dixit Mor,Dies una in anno cõputata eſt quãdoq; pro anno.Si his igit̃ 27. annis quibus Nabuchdonoſor poſt primi tẽpli excidiũ regnaſſe,oſtẽſum eſt. 23 anni illi quibus Euilmerodach filius eius poſt eũ regnauit (ut ꝑ Talmudiſticã eorũ traditionẽ ꝓbatũ eſt)addant̃.50.pręciſe habent̃ anni.Si hoc etiã modo reliquos prædictæ traditionis ꝓſecutus fueris annos:tres uidelicet q̃bus Balthaſar poſtmodũ regnauit,ac duos Darij:tres quoq; ſecũdũ eos Cyri,quẽ ipſi cores uocãt,atq; 14.Aſſueri,& ſex Darij,ſub quo ſecũdũ tẽ-

plum completum eſt, cum quinquaginta antedictis cōnectantur, à primi templi ſubuerſione, uſq; ad ſecundi conſummationē. 78. computabuntur anni. Ex quo eos 8. nobis ſecundum eorum ſupputationem furari annos, adeo manifeſtum eſt, ut nulla ualeant excuſatione negare. Et quemadmodū 8. antedictos in oculis hominū inſenſibiliter ſurripere nituntur annos. Ita quoque de 30. quibus Cyrus regnauit annis, furtim nobis 27. ſubtrahere conantur, tribus duntaxat eum regnaſſe aſſerentes. Nam cum Euſebius Cæſarienſis, Paulus Oroſius, Hieronymus, & Beda, ac alij quoq; omnes hiſtorici tam Græci quàm Latini, Cyrum ipſum triginta regnaſſe annos dixerint, liquet plane, Iudęos ipſos falſiloquos, atq; fures eſſe, & fruſtra ante pennatorum ac uidentium oculos, falſitatis ſuæ iacere retiacula. CAP. Vt magis igitur huius furti rei deprehendātur, uellem per eorum quoq; hiſtoriographos, Cyrum ipſum probares triginta regnaſſe annos. GAL. Ioſephus quem ipſi Ioſeph ben Gorion appellant, id ipſum apud eos aperte aſſerit. Idē quoq; & Ioſephon ipſius Ioſephi abbreuiator, manifeſte oſtēdit, dum ita Hebraicè loquitur, Tunc ut Cyrus audiuit, quòd eunuchus quidam interfecerat Balthaſar Babylonis Regem, uotum uouit ædificare templum Domini in Ieruſalem, ac uaſa templi remittere. Et poſt pauca, Factum eſt inquit, ut Darius Medorum Rex ęgrotaret ad mortem. Vocauitq;
Cyri regnum & uictoria. Cyrum generum atq; propinquum ſuum, & eum Regem pro ſe conſtituit. Sicq; factum eſt unum Perſarum atq; Medarū Regnum. Et infrà, Pugnauit autem Cyrus in oriente, & cepit eos qui ſunt ultra Indiā, & in auſtrali plaga, omnemq; terram Æthiopiæ, & omnes habitantes in finibus auſtri, ac in occidēte etiam uſq; ad terram ספרד Sepharad. i. Hiſpaniæ. Et in aquilone omnem terrā Macedoniæ, & Cappadociæ, & Scythiæ. Omnemq; terram Elan, & Elazar, ac montes Eltahu, & Hagar, uſq; ad montes niuis, qui tranſiri non poſſunt. Reliqua uero geſta Cyri nonne ſcripta ſunt in libro Regum Medorum atq; Perſarū? Et in libro Ioſephi filij Gorionis, quē Titus Veſpaſiani filius captiuauit? Et paulò poſt, Pugnauit adhuc Cyrus contra Regē Setim. i. Scythiæ. Verteruntq; terga uiri Setim, & cecidit Rex eorum, omnesq; fortes eorum. Cæteri autem ad ciuitates confugerunt, cum Tamyra Regina & eius filio. Quod cum Cyrus uidiſſet, fugam ſimulauit. Quod uidentes uiri Setim, poſt eum exierunt ad planiciem. Cyrus autem in eos reuerſus, plurimos ex ipſis interfecit. Fugerunt itaq; reliqui uiri Setim cum Regina ad mōtes. Cumq; uidiſſet Tamyra, quòd filius ſuus mortuus eſſet, uehementer doluit, occuparīq; fecit montium tranſitus. Cumq; Cyrus nullum iam timens aduerſariū, ſecurus & confidenter de finibus terræ Setim egrederet, exiuit omnis exercitus. Ipſe aūt cum paucis remanēs, nocte illa inter duos montes cōmoratus eſt. Tamyra igitur morti ſe ex
Cyri mors. ponens, ſubito in caſtra Cyri irruit, percuſsitq; ducenta milia uirorum

fortium

fortium Perſarum: cœpitq́ Regem Cyrum. Succinxit autem ſe Regi-
na, & quaſi fera raptis ſibi catulis uenit ad cadauer Cyri. Abſciſſumq́
caput eius proiecit in puteum occiſorum ſanguine plenum, dicens, Bi-
be Cyre, & ſatiare, atq; inebriare ſanguine quem ſitiſti. Triginta ete-
nim annis ſanguinem abſq; menſura fudiſti. Rex igitur Cyrus inuenit
uitæ ſuæ terminũ in terra Setim, & regnauit Chambiſes filius eius pro
eo. Hæc omnia Ioſephon Hebræus. Ex quibus aperte patet, Cyrũ poſt
Darium triginta regnaſſe annis, in quibus iuxta Tamyræ Reginæ di-
ctum, ſanguinis effuſioni operam dedit. Neq; enim poſſibile, neq; ueri-
ſimile eſt, quòd in trium annorum ſpacio quo ipſum Iudæi regnaſſe a-
iunt, tot orientis, & occidentis, & auſtri, atq; aquilonis Regna ſibi ſub-
ijcere potuiſſet. CAP. Vnde igitur Iudæi tanti erroris accipiunt oc-
caſionem, ut tres tantum annos ipſi Cyro tribuant? GAL. Quemad-
modum Dan. 11. cap. ſcribitur, in primo Darij anno eidem Danieli Ga
briel angelus huiuſmodi uerba dixit, Adhuc tres Reges ſtabunt in Per
ſide, & quartus ditabitur opibus nimijs ſuper omnes. Et reliqua. Ho-
rum ergo trium Regum, ſecundum Hebræos primus Cyrus fuit, qui *Cyrus, Arta-*
& Darius, & Artaxerſes dictus eſt, ut dicitur in libro ראש השנה Ros *xerſes dictus & Darius.*
haſſana, id eſt capitis anni in capite, quod incipit, ארבעה ראשי השנה הן
Id eſt, Quatuor capita anni ſunt. Vbi ſic ad uerbũ legitur, Cyrus ipſe
eſt Artaxerſes, ipſe eſt & Darius. Cyrus autem dictus eſt, quia Rex re-
ctus fuit. Artaxerſes uero appellatus eſt, propter eius Regnũ. Et quod
erat nomẽ eius, propriũ ſcilicet? Darius erat nomẽ eius. Secundus uero *Aſſuerus, Arta*
horum Regum fuit Aſſuerus maritus Eſter. Qui etiam & Artaxerſes *xerſes dictus*
& Chambiſes nuncupatus eſt. Tertius autem Darius extitit. Qui Ar- *& Chambiſes.*
taxerſes etiam dictus eſt, quemadmodum plures alij Perſarum Reges
Artaxarſes ſunt appellati. Iudæi ergo idcirco Cyrum non niſi tribus an
nis regnaſſe aiunt, quia pluribus ipſum regnaſſe in Danielis libro non
inuenerunt. Quare piſcatori perſimiles cenſendi ſunt, qui in mari tri-
bus piſcibus hamo captis, plures in mari piſces non eſſe aſſerebat, atq;
contendebat, eo quòd plures ibi ipſe inuenire neſciuerit. Concedant i-
gitur Cyrum triginta regnaſſe annos, & ſi omnes in textu ſcripturæ nõ
habeantur, ſicuti Aſſuerum eius filium quatuordecim regnaſſe affir-
mant, quanquam duodecim tantum ex eis in textu comperiant.
CAP. Optime quidem demonſtraſti, Iudæos ſeptuaginta harum
hebdomadarum numerum male inchoaſſe, peius deduxiſſe, ac peſſime
conſumaſſe. Perparum tamen (mihi parce) te feciſſe dixerim, niſi nume
rũ ipſum & bene incipere, & melius proſequi, & optime finire, per eo-
rũ ſcripturas docueris. GAL. Neceſſariũ igitur eſt 70. harũ hebdoma
darũ Danielis numerũ, abſq; Iudæorũ calũnia & remorſu bene inchoa
re cupiẽti, diligẽtius attẽdere, quid ipſius Danielis auribus ex ore Ga-
brielis angeli uerbũ dei pſonuerit, dũ dixit, Scito aũt & aĩaduerte, ab
egreſſu

egreſſu uerbi ad redeundum, uel de reditu, & ad ædificandam uel de ædificanda Ieruſalem, uſque ad Meſsiam Principem, uel coram factum, hebdomadæ ſeptem & hebdomadæ ſexaginta & duæ. Vbi ualde notandum eſt, quàm uigilanter Gabriel Danielem hortetur, ſcire atque animaduertere tempus egreſsionis uerbi de reditu populi Dei ex Babylonica captiuitate, ab eoque tempore earundem hebdomadarũ numerum incipere. Nuſquam autem huius uerbi egreſſus inuenitur expreſsius, immo nuſquam tam euidenter reperiri poterit, quàm apud Ieremiam 29.c. ſic dicentem, כי כה אמר יהוה כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם והקימתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה Id eſt, Sic dicit Deus, Cum fuerint completi in Babylonia 70. anni, uiſitabo uos, & ſtatuam, uel erigam ſuper uos uerbum meum bonum, & reuerti faciam uos ad locum iſtum. Et rurſus poſt pauca, וקבצתי אתכם מכל הגוים ומכל המקומות אשר הדחתי אתכם שם נאם יהוה והשבותי אתכם אל המקום אשר הגליתי Id eſt, Et cõgregabo uos de uniuerſis gentibus, & de cunctis locis, ad quę expuli uos, dicit Deus. Et reuerti faciam uos ad locum, à quo uos trãſmigrare feci. Et tandẽ poſt multa ſic 30. ca. inquit, כה אמר יהוה הנני שב שבות אהלי יעקוב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב Hoc eſt, Sic dicit Deus, Ecce ego conuertam requietionem tabernaculorum Iacob, & habitaculorũ ipſius miſerebor. Et ædificabitur ciuitas ſuper excelſo uel aggere ſuo, & templum iuxta iudicium ſuum ſedebit. Siquis aduerterit prioris harum autoritatũ finem, atque ſecundæ, totamque tertiæ continentiam, atque Gabrielis uerba paulò ſuperius dicta, iſtaque cum illis contulerit, negare minime poterit, egreſſum uerbi ex ore Ieremiæ de populi reuerſione, deque Ieruſalem & templi reædificatione ibi fuiſſe. A quo quidem uerbi egreſſu 70. harũ hebdomadarum numerum inchoandum fuiſſe oſtendit. Quod ſiquis negare uellet, non ſatis uideo quomodo poſsit ſui eſſe defenſor, quin ſit uel mentis inops, uel mentis inopis impudens imitator. Qui uero ſcire uoluerit, quónam tempore hoc uerbum fuerit ex ore Ieremiæ egreſſum 28. libri eiuſdem prophetæ caput legat. Quod ita incipit, ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה בשנת הרביעית בחדש החמישי Hoc eſt, Et factum eſt in anno illo in principio Regni Sedechiæ Regis Iudæ in anno 4. in menſe 5. Cumque alium nullum annorum numerum propinquiorem quàm iſtum ſupradictis inuenire poſſit, perſpicue ſibi patebit, in quarto regis Sedechiæ anno, uerbũ hoc de populi reditu, deque Ieruſalẽ & tẽpli reędificatione, ex ore Ieremię fuiſſe egreſſum. Quartus aũt Sedechiæ annus fuit 12. Nabuchdonoſor. Sedechias quippe 11. regnauit annis, ut habetur 4. Reg. 24. & Ierem. 52. Cum capta atque combuſta fuit urbs Ieroſolyma, & templũ, anno ſcilicet Nabuchdonoſor (ut patet eiſdẽ locis) 19. Si ergo Talmudiſticã traditionẽ ſequamur, quę in li. מגילה Meghila, cap. 1. ex ſacræ ſcripturæ uerbis colligit, Nabuchdono

ſor annis regnaſſe 45. cuius anno 29. ac menſe 5. (ut dictum eſt) templum dirutū fuit, habebimus ſane, Nabuchdonoſor ipſum ab eo tempore quo uerbum de populi regreſſu, & Ieruſalem ac templi reædificatione ab ore Ieremiæ egreſſum eſt triginta quatuor regnaſſe annis. Quorum & ſi unus imperfectus ſit, cum tamen maiorem anni partem habuerit, pro integro computatur. Deinde uero prædictam traditionem diligentius proſequentes, his 34. annis ipſius Nabuchdonoſor 23. addamus, quibus Euilmerodach filius eius regnauit. Et 57. habebimus annos. Quibus ſi tres ipſius Balthaſar filij Euilmerodach iungantur, 60. habentur anni. His quoq; ſi duo anni Darij, & 30. quibus Cyrus nepos eius regnauit, accedant, anni erunt 92. Porrò ſi iſtis & anni 14. Aſſueri, & ſex Darij, ſub quo templi ſtructura conſummata eſt, adiungantur: clarum eſt quòd ab egreſſu uerbi ſæpius dicti, uſq; ad templi ſecundi completionem, ſecundum Iudæorum ſcripturas, 112. fluxerunt anni. Quibus ſi addantur anni 420. quibus templum ſecundum conſtitiſſe indubitanter ab eis aſſeritur, habebuntur ab egreſſu uerbi ex ore Ieremiæ de populi reditu & de Ieruſalem templiq; reædificatione, uſq; ad eiuſdem urbis templiq; excidium anni 532. De quibus ſi 42. qui poſt Chriſtum paſſum præterierūt, ſubtraxeris anni 490. remanebunt, qui 70. Danielis hebdomadas perficiunt. Quæ cum ita ſint, ſatis ut arbitror abunde per Iudæorum ſcripturas patuit, has 70. Danielis hebdomadas in domino noſtro Ieſu Chriſto præciſe completas fuiſſe. Quod longe clarius in ſequentibus patebit.

Quòd ſecundum noſtras quoq; hiſtorias tam Græcas quàm Latinas, præfixum Meßiæ tempus in 70. his hebdomadibus contentum, præciſe in Chriſti morte conſummatum ſit. Caput XVI.

CAPNIO.

Fateor quidem quòd Talmudiſtarum ſequentes computum, per eorum ſcripturas contra recentiores Iudæorum, propoſitum noſtrum concludimus, quòd ſcilicet harum hebdomadarum tempus in Chriſti morte (ut iam probaſti) completum fuerit. Sed minime tamen (ut arbitror) hoc aſſequi ualebimus, ſi noſtras hiſtorias tam Græcas, quàm Latinas in harum hebdomadûm ſupputatione ſequi uoluerimus. Sumus enim nos & illi, circa Medorum & Perſarum Græcorumq; atque Romanorum hiſtorias, admodum diuerſi. Quare non parum te feciſſe exiſtimabo, ſi per noſtras quoq; hiſtorias, præfixum Meſsię temptus in 70. his hebdomadibus contentū, in Chriſti paſsione conſummatum fuiſſe, oſtenderis. GAL. Sumus profectò nos & Talmudiſtæ in annorum computatione (ut ais) longe diuerſi. Nam à quarto Sedechiæ anno, uſq; ad Chriſtum paſſum, ſecundū eorum

rum quidem hiſtorias anni 486. ac menſes ſex (ut oſtendimus) fluxe-
runt. Qui hebdomadas 69. cum dimidia perficiũt. Secundum noſtras
uerò tam Græcas quàm Latinas, anni 125. plures decurrerunt. Itẽ iuxta
eorum computationes templum ſecundum ab eo tempore quo perfe-
ctum fuit, uſq; ad ſui ruinam, annis 420. permanſiſſe reperitur. Iuxta no-
ſtras autem temporum ſupputationes, templum illud annos circiter
559. perdurauit. Quapropter qui uolũnt Iudæos per eorum ſcripturas
conuincere, ab eo tempore quo uerbum Dei, regreſſum populi polli-
centis, ex ore Ieremiæ egreſſum eſt, à quarto ſcilicet anno Sedechiæ, ha
rum hebdomadarum computationem inchoare debent. Vt in præ-
miſsis latiſsimæ oſtendimus. Qui uero per noſtras quoq; hiſtorias ue-
ritatem hanc nanciſci cupiunt ab alio eos tempore computationem
hanc incipere oportet. Quod facilius facere poterunt, ſi uerba ipſa an-
geli diligentius diſcuſſerint, cum ait, Ab egreſſu uerbi, ut iterum ædifi-
cetur Ieruſalem, uſq; ad Meſsiam Ducem. Quaſi dicere uellet, Eo qui-
dem tempore erit harum hebdomadûm inceptio, quo uerbum de ur-
be Ieruſalẽ iterum ædificanda egredietur, & uſq; ad Meſsiã peruenient.
Cum igitur in his uerbis de urbis Ieruſalẽ reędificatione mentio fiat, ab
eo prorſus tempore 70. iſtæ hebdomadæ inchoari debent, quo uerbũ
de urbe Ieruſalem iterum ædificanda egreſſum eſt. Quod anno 20. Re-
gni Artaxerxis Longimani Perſarum Regis, qui facultatem & liberta-
tem reędificandæ Ieruſalẽ Iudæis dedit, factum fuiſſe conſtat. Sic enim
2. cap. libri Nehumię ad uerbum legitur, Factum eſt in menſe, ניסן Ni-
ſan, id eſt Martio anno 20. Artaxerxis Regis. Et uinum erat ante eum,
& ego ſcilicet Nehumias leuaui manum, & dedi Regi. Eram autem
quaſi languidus ante faciem eius, dixitq; mihi Rex, Quare uultus tuus
triſtis eſt, cum te ægrotum non uideam? Non eſt hoc fruſtra, ſed malũ
neſcio, quod in corde tuo eſt. Et timui ualde, ac nimis, dixiq; Regi, Rex
in ęternum uiue. Quare non mœreat uultus meus, cum ciuitas domus
ſepulchrorum patris mei deſerta ſit, portæq; eius combuſtę igni? Et di-
xit mihi Rex, Pro qua re poſtulas? Et oraui Dominum cœli, & dixi ad
Regem. Si uidetur Regi bonum, & placet ſeruus tuus in cõſpectu tuo,
obſecro ut mittas me in Iudæam, ad ciuitatem ſepulchri patris mei, &
ędificabo eam. Dixeruntq; mihi Rex, & Regina, quæ iuxta eum ſede-
bat; Vſq; ad quod tempus erit iter tuum? Et quando reuerteris? Et pla-
cui ante faciem Regis, & miſit me. Hæc ibi. Et tunc primum data fuit
Iudęis libertas & facultas ędificandę iterum urbis Ieruſalem. Nam & ſi
prius à Cyro & redeundi à captiuitate, & conſtruendi templi liberta-
tem accepiſſent, adhuc tamen neq; facultatem condendę denuo Vrbis
prędictæ acceperant, neq; templum quod Zorobabele Principe eri-
gere cœperant, perficere potuerũt. Ex quo manifeſte patet, quòd iuxta
angeli inſtructionem à 20. anno Artaxerxis Lõgimani, à quo primum

exijt uerbum, ut Ieruſalem iterum ædificaretur, harum hebdomadûm connumeratio inchoare debuit. Quod autem hebdomades iſtæ uſque ad Chriſtum paſſum peruenerint, ex Græcarum Latinarumque hiſtoriarum concordantia atque connexu, facile uideri poteſt. CAP. Hoc eſt quod te maxime facere uelim. GAL. Artaxerſes itaque iſte poſtquàm ad reædificandam Ieruſalem miſit Nehumiam, regnauit adhuc annis uiginti. Poſt quem Xerſes ſecundus menſibus duobus. Deinde Sogdianus menſibus ſeptem. Deinde Darius ſecundus, qui dictus eſt nothus, id eſt ſpurius, annis 29. Deinde Artaxerſes Mnemon, qui & Aſſuerus & Arphaxat appellatus eſt, annis quadraginta. Poſtea Artaxerſes Ochus, eius ex Eſter Hebræa filius, annis 27. Poſt quē Arſanus eius filius annis quatuor Darius demum tertius, Arſani filius, in quo defecit Perſarum Regnum, annis 6. & ſic ab egreſſu uerbi, ut iterum ædificaretur Ieruſalem hucuſque, Perſarum Regum tempora cōnumerando, habentur anni 126. minus tribus menſibus. Poſt Darij uero mortem Alexander Macedo cognomento magnus in regno Græcorum ſex regnauit annis. Poſt quem Ptolomæus Lagi filius annis quadraginta. Deinde Ptolomæus Philadelphus annis triginta octo. Deinde Ptolomæus Euergetes primus annis uigintiquinque. Deinde Ptolomęus Philopator annis ſedecim. Deinde Ptolemæus Epiphanes annis uigintiquatuor. Deinde Ptolomæus Philometor annis trigintaquinque. Deinde Ptolomęus Euergetes ſecundus annis uigintinouem. Deinde Ptolomæus Phyſcon annis decem & ſeptem. Deinde Ptolomæus Alexander annis decem. Deinde Ptolomæus Soter annis octo. Deinde Ptolomæus Dionyſius annis triginta. Denique Cleopatra in qua Gręcorum Regnum finem accepit, annis uigintiduobus. A morte igitur Darij tertij hactenus trecenti colligūtur anni minus uno, quibus Græcorum Regnum perduraſſe conſtat. Octauianus uero Auguſtus poſt mortem Cleopatræ in Romanorum Regno annis imperauit quadragintatribus. Cui Tyberius ſucceſſit. Cuius anno decimooctauo paſſus eſt Chriſtus. Ab obitu ergo Cleopatræ uſque ad Chriſtū paſſum habentur anni ſexaginta unus. Quibus ſi addantur anni quos Perſarum Græcorumque Regum tempora ſupputando, collegimus, habebuntur ab egreſſu uerbi, ut iterum ædificaretur Ieruſalem, id eſt à uigeſimo Artaxerſis Longimani anno uſque ad Chriſtum paſſum, anni quadringenti octuaginta ſeptem, minus tribus menſibus, qui ſeptuaginta complent hebdomadas minus tribus annis tribusque menſibus. Si quidem in dimidio ultimæ hebdomadis Meſſias occidendus erat. Ex quibus profecto palàm oſtenſum eſt, determinatum Meſſiæ tempus ab angelo Danieli retectum, in Domino noſtro Ieſu Chriſto præciſe impletum fuiſſe.

Contra obſtinatam R. Selomonis, & R. Leui, aliorumq́ iuniorum temeritatem & inſaniam, impudentiſſime Danielis uerba peruertere conantium. Caput XVII.

CAPNIO.

QVanquam ob ea quæ dicta ſunt, Iudæi recentiores ſcripturis ſuis quaſi armis proprijs deuicti, negare haudquaquam ualeant, Meſſiam iam ueniſſe, ipſumq́ Dominum noſtrum Ieſum fuiſſe. Tanta tamen calumniandi atque contradicendi cupiditate obcæcantur, ut minime animaduertant, quàm abſurda, quàm impoſſibilia, quamq́ diuinæ ſcripturæ diſſentanea ſint, quæ contra hanc Danielis prophetiam diuerſimode garriunt, pro uiribus oſtēdere conantes, ea quæ Gabriel de Meſſia Danieli dixerit, non de uero Meſia in lege & prophetis promiſſo, ſed de alio aliquo intelligi debere. Nam alij quidem Meſſiam primo in Gabrielis eloquio expreſſum, cum dicitur, uſq; ad Meſſiam ducem, Cyrum fuiſſe aiunt. De quibus eſt Rabbi Selomo in expoſitione, quam ſuper Danielem ædidit. Alij uero Meſſiam ipſum Nehumiam extitiſſe dicunt. De quibus eſt R. Abraham Auen Ezra, ut eius expoſitio ſuper Danielem oſtendit. *Varius Iudæorum error circa Meſſiæ acceptionem.* Alij autem Meſſiam ipſum Iehoſuam Sacerdotem magnum fuiſſe, aſſerunt. De quibus eſt Rabbi Leui, ut eius ſcripta ſuper Danielem indicant. Alij inſuper Meſſiam ipſum Zorobabelem fuiſſe affirmant. Quorum opinionem multi hodie ſectantur. Alij rurſus Meſſiam ſecundo ibi poſitum, ubi ſcilicet dictum eſt, Et poſt hebdomadas ſexaginta & duas, occidetur Meſſias, ipſum Meſiam Agrippam fuiſſe exponunt. Quos Rabbi Selomo etiam ſecutus eſt. Vt igitur magis eorum appareat inſania, uelim ſingulorum deliramenta reſponſione ueridica confutares. GAL. Recte *Confutatio.* eos in hoc, uti & in cæteris inſanire exiſtimas. Quid enim aliud in contradicendo tam euidenti Gabrielis teſtimonio, tam abſurda eorum diuerſitas oſtendit, quàm triſte illud Moſis preſagium eis eueniſſe. Deu. 15. cap. de eis prophetatum, יככה יהוה בשגעון ובעורון ובתמהון לבב והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה ולא תצליח את דרכיך Hoc eſt, Percutiet te Deus inſania, & cęcitate, ac ſtupore cordis. Et eris palpans in meridie, quemadmodum palpat cæcus in obſcuritate. Et non diriges uias tuas. Vbi igitur ab angelo Danieli dictum eſt, Vſq; ad Meſſiā Ducem, hebdomadę 7. & hebdomadę 62. Quicunq; ibi per Meſiam, alium quàm uerum Meſiam in lege & prophetis promiſſum, eſſe aſſeuerant, ipſos & inſania & alias maledictiones paulo ante dictas incurriſſe, manifeſtum eſt. Cum nullus unquam in ſacra ſcriptura inueniatur Meſias appellatus, qui uel ſacro illo corporali oleo, quo Reges & ſacerdotes ungebantur, uel ſpiritali, id eſt ſpiritus ſancti gratia (quod ſanctus Dauid Pſal. 45. oleum lętitiæ uocat) unctus non fuerit. Corporali

rali autem oleo ſupradicto,neq; Cyrus,neq; Nehumias, neq; Iehoſuas ipſe Pontifex,neq; Zorobabel,neq; Agrippa,neq; alius illius temporis quiſquam unctus dici potuit. Cum oleum illud in ultimo templo nunquam fuerit. Quod optime in libro Sanhedrin Ieroſolymitano probatur,dum in capite אלו הן הגולים Ellu hen haggolim, id eſt, Iſti ſunt captiui. Ita ait Rabbi Semuel, Quinque res defuerunt in ultimo templo, quæ in primo fuerunt. Et unde probatur? Ex eo quod dictum eſt Haggæi primo capite, עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבד Id eſt, Aſcendite in montem,& afferte lignum,& ædificate domum, & contentabor in ea, & honorabor. Hic enim ואכבד ueeccabda diminute ſcriptum eſt,abſq; litera ה he,quæ quinq; ſignificat,ad deſignandum quinque res in quibus ſanctuarium ultimum fuit à primo diminutum,uidelicet ignem,arcam, אורים ותומים urim uethumim,id eſt lumina & ſimplicitates,hoc eſt rationale iudicij,oleum unctionis,& ſpiritum ſanctum. Idem quoque in Midras Sir haſſirim,id eſt in expoſitione Cantici canticorum aperte oſtenditur, ſuper illud 8 cap. dictum, אחות לנו קטנה ושדים אין לה Hoc eſt,Soror nobis parua,& ubera non ſunt ei. Ibi enim ſic dicitur,Soror nobis. Iſti fuerunt de captiuitate aſcendentes. Parua quia pauperes in exercitibus fuerunt. Et ubera non ſunt ei. Hæc ſunt quinq; res, in quibus ultima domus ſancta à prima eſt diminuta, uidelicet ignis, arca, אורים ותומים urim uethumim,id eſt lumina & ſimplicitates,in quibus futura uidebātur,oleum unctionis,& ſpiritus ſanctus. Ex horum itaq; duorum teſtium ore, palam liquet,ſacræ unctionis oleum tam corporale quàm ſpiritale in templo nouiſsimo defuiſſe,cum neq; ſpiritum ſanctum,neq; oleum unctionis in eo tunc temporis fuiſſe dicant. Ex quo concluditur,neq; Cyrum, neq; Nehumiam,neq; Iehoſuam Sacerdotem magnum,neq; Zorobabelem,neq; Agrippam,neq; alium quempiam illius temporis, præter Ieſum Nazarenum,qui ut ait pſalmographus,oleo lætitiæ unctus fuit, ſecundũ ueritatem Meſsiam dici potuiſſe. Cum Meſsiam oleo unctionis,aut corporali,aut ſpiritali,aut utroq; ſimul,unctum eſſe oporteat.

CAP. Hic Iudæi nobis poſſent obijcere,neutro oleo inunctos nõnunquam in ſacris literis Meſſias uocatos fuiſſe. Dicitur enim Pſalmo 105. אל תגעו במשיחי Id eſt, Nolite tangere Meſsias meos. Cyrum quoq; ipſum ab Iſaia Meſsiam appellatum legimus,cum 45. cap. ait, כה אמר יהוה למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו Hoc eſt, Sic dicit Deus Meſſiæ ſuo Cyro,quem fortificaui in dextera ſua. *Iudeorum inniorũ obiectio.*

GAL. Veteres Talmudiſtæ eis reſpondeant,ipſoſq; in hoc ſicut & in cæteris falſidicos eſſe,oſtendant. Nam Midras tillim, id eſt expoſitio Pſalmorum ſuper dictum illud, Nolite tangere Meſsias meos,dicit Meſsias eo in loco patres priſcos intelligi. Abraham ſcilicet,Iſhac & Iacob,quos ſpiritali oleo hoc eſt prophetiæ ſpiritu unctos fuiſſe,nemo it inficias. Cum ue- *Confutatio.*

ro Iſaias dixit, Sic dicit Deus Meſsiæ ſuo Cyro, quem fortificaui in dextera ſua (ut arbitror) catholicæ aſſeuerandum exiſtimo, Deum ibi nō Cyro quidem Perſarum Regi, ſed uero Meſſiæ fuiſſe locutū, prout in Talmud dicitur, eo in libro qui מגילה Meghila nuncupatur. Vbi ſic ad uerbum legitur, Quid eſt quod ſcriptum eſt apud Iſaiam, Sic dicit Deus Meſſię ſuo Cyro. Nunquid Cyrus Meſſias eſt? Nō, ſed Deus ſanctus & benedictus dixit Meſſiæ. Oppono ego te Cyro, quem fortificaui in dextera ſua. Et reliqua, quæ in eodem capite Iſaiæ ſequuntur. Rabbi quoque Selomo hunc Iſaiæ locum exponens, ita ait, Dixerunt magiſtri noſtri, quòd Regi Meſſiæ dixit Deus ſanctus & benedictus, קובל kobel, id eſt oppono ego te contra Cyrum, ſicut dicitur in libro מגילה Meghilla. Rabbi etiam Abrahā in expoſitione Danielis, ſuper illud, Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, ſic dicit, Opinio eius qui dixit, Cyrum eſſe Meſſiam Domini, non eſt congrua. Ex his igitur clarum eſt, ſecundum ueteres Iudæorum, Cyrum in Iſaia Meſſiam non eſſe uocatum. Quare quicunque ex Iudæis contrarium dicit, tanquam inſanus in eorum autoritatem proteruit, quos ueridicos eſſe contendit. CAP. Et ſi omnes fere Iudæorum iuniores hanc Danielis prophetiam diuerſimode deprauare conātur, ut in libro qui apud eos עבודה זרה Hauoda zara, id eſt ſeruitus aliena, & in libro qui סדר עולם Seder holam, id eſt ordo mundi appellatur, liquido apparet. Quia tamen Rabbi Selomonis prauitas hoc in loco ſuper cæterorum ſententias penitus fundatur. Ideo ad maiorem clarioremꝙ ueritatis expreſſionem, uellem ipſius Rabbi Selomonis expoſitionem præ cæteris peruerſam fideliter referres, ipſamꝙ ueraciter improbares, ut uno deuicto, cęteri omnes pariter deuincantur. GAL. Sic igitur ipſe hanc ipſam Danielis uiſionem ſiue prophetiam exponens, peruertere nititur.

R. Selomonis falſa expoſitio

Et ecce inquiens uir Gabriel cito uolans tetigit me, & docuit me, dixitꝙ, Daniel ab exordio precum tuarum egreſſum eſt Dei uerbum ad me, ut uenirem ad indicandum tibi ipſum. Tu autem animaduerte uerbum, & intellige uiſionem. Nam ſeptuaginta hebdomadas eſſe præciſum eſt, id eſt conſtitutum eſt, ſuper Ieruſalem à primi templi ruina, quæ Sedechię tempore fuït, uſque ad deſtructionem ſecundam per Titum faciendam. Quæ quidem erit, & ut in ea captiuitate Iudæorum præuaricatio conſumetur, & perſecutionibus mediantibus, eorum peccatum ita finem accipiat, ut mundati ab iniquitatibus, mereantur, ut adducam eis iuſtitiam ſempiternam, & inungatur ſanctuarium ſanctuariorum, id eſt altaria, & arca, aliaꝙ ſanctuarij uaſa. Quę omnia per Regis Meſſiæ manus ipſis fient. Dicit præterea has ſeptuaginta hebdomadas quadringentorum & nonaginta annorum tempus continere. Quod à Babylonica tranſmigratione computare incipit, atque in ſecundi templi deſtructione terminari dicit. Deinde ſuam peruerſiſſi-

mam expoſitionē exequens ait, Scito ergo & animaduerte, ab egreſſu uerbi. Quaſi diceret Danieli angelus, Quod per uirtutem uerbi quod ab exordio precum eius à Deo egreſſum fuerat, ut illud ei nunciaret, id quod per dictum uerbum importatur, ipſe ſcire & animaduertere poterat. Nam tempus quo à ſui deſtructione Ieruſalem iterum ædificabitur, uſq; ad Meſſiam Ducem, hoc eſt uſq; ad Cyrum Perſarum regem, qui Meſsias Iſaiæ 45. capite dictus eſt, hebdomadæ ſeptem annorum erunt, Quæ quidem ſeptem annorum hebdomadæ, numerum 49. annorum faciunt. Veruntamen tres anni ſuperſunt, quos angelus non enumerauit, quia non niſi de hebdomadis completis mentionem fecit. Et ſic annos duos & quinquaginta habemus. Et deinde hebdomadæ 62. quibus platea, id eſt ciuitas & foſſatum rurſus ædificabuntur, quæ tantum temporis permanebunt. In quibus 70. hebdomadarum numerus reperitur. Sed hæc ciuitatis & foſſati, id eſt muri duratio in anguſtia temporum erit. Quia aut à Perſis, aut à Græcis, aut à Romanis, aut ab alijs gentibus Iudæi continue uexabuntur. Et poſt hebdomadas 62. occidetur Meſſias, id eſt Agrippa, qui in Veſpaſiani bello & templi excidio, Iudæorum rex erit. Et non illi, hoc eſt, ipſe Agrippa amplius non erit, per mortem enim de medio tolletur. Fuit autem hic Agrippa Meſſię nomine appellatus, quia idem quod princeps ſeu magnus, per hanc dictionem Meſsias denotatur. Et ciuitatē ſcilicet Ieruſalem & ſanctuarium diſſipabit populus Ducis uenturi, id eſt, Titi Veſpaſiani filij, & finis eius in impetu uel raptu, populi ſcilicet Romani. Et uſque ad finem belli Gog magog hę deſolationes perdurabunt. Et confirmabit pactū multis hebdomada una, Titus ſcilicet Veſpaſiani filius ad pactum & inducias cum Principibus Iudæorum ueniet. Quas ob res infra illud ſeptem annorum tempus, eis pacti ſpem dabit, & tamen in medio hebdomadis pactum ſuum irritum faciet, adeo quòd ciuitatem & templū diſsipādo, decollationem & oblationem ſacrificiorum deficere faciet. Et ultra hoc deſolans iſte loco ſanctuarij abominationem, id eſt ſtatuā idoli in templo ponet, & uſq; ad conſumationem & conſtitutionē ipſius deſolantis, per Meſsiæ manus faciendam, perſeuerabit deſolatio. Tempus enim idoli deſolationis & illi ſeruientium tunc erit. Hæc ſunt quæ perfidus ille R. Selomo ſuper hanc Danielis uiſionem ſeu prophetiam dicit, Quę quantum ueritati conſentanea ſint, per ea quę eius peruerſitatem refellendo, dicturus ſum, facile unuſquiſq; iudicare poterit. *Expoſitionis confutatio.* Multa enim dicit, quæ ut uidebitur, ipſius angeli dictis manifeſte repugnant. Error autem quem in annorum computatione committit, per ea quæ paulo ſuperius diximus, improbatur. Nunc eos duntaxat errores qui ipſius propheticæ uiſionis partes tangunt, ſatis ſit confutare. *R. Selomonis errores.* Quorum primus quidem eſt, Quod ea omnia quę in prima angeli propoſitione continentur, pręuaricationis ſcilicet conſumatio, peccati deletio, iuſtitiæ ſempiternæ adductio, & reliqua, poſt ſeptuaginta illas

hebdomadas uerificanda fuiſſe affirmat, poſt ſcilicet templi excidium. Quod eſt manifeſte falſum. Nam cum textus his omnibus ſeptuaginta hebdomadarum tempus conſtituat, ea omnia infra ſeptuaginta annorum hebdomadas neceſſario adimplenda erant. Dicit enim hebdomades ſeptuaginta præciſum, id eſt prædeſtinatum fuiſſe, fore ſcilicet ad conſumandam præuaricationem. Et poſtea hebdomadibus illis iuxta opera quæ in eis futura erant diuiſis, tandem ad hebdomadã ultimam deueniens ait, Et poſt hebdomades ſeptuaginta & duas, occidet Meſſias, cum cæteris, quæ ſequuntur. Non obſtante, quòd maledictus iſte Rabbi ad ſui propoſiti accommodationẽ, dictiones multas textui addere, coactus fuerit. Secũdus error eſt, cum ait dictum illud angeli, Ad conſumandam præuaricationem, & ad finiendum peccatum, ſic intelligendum eſſe. Quod in ea captiuitate in qua ſunt, Iudæorum præuaricatio conſumanda ſit, peccatumꝗ eorũ perſecutionibus mediantibus, finem habiturum. Ab eo igitur quæro, de qua præuaricatione, de quó ue peccato intelligat? Nam ſi de ijs præuaricationibus & peccatis ſe intelligere dicat, quæ Iudæi tempore primi templi commiſerunt. Nihil profecto dicit, cum eorum pœnas Iudæi ſecundi templi portare non debuerint. Quia iuxta ueterum Talmudiſtarũ ſententiam, filij patrum iniquitates ferre non debent, niſi cum patrum uitam ſequuntur. Si uero de peccatis quæ Iudæi tempore ſecundi templi admiſerunt, ſe intelligere ait, Certe ſic dicendo, Deum iniuſtum eſſe aſſerit. Cum peccata illa grauiſſima & importabilia, quæ ab Iudæis tẽpore primi templi cõmiſſa fuerunt, puta idololatriam, tot prophetarum cædes, totꝗ nefanda ſcelera, ſola ſeptuaginta annorũ captiuitate Babylonica deleuerit, qua in captiuitate & multa eis beneficia contulit, prophetas ſcilicet miracula, aliasꝗ dignitates. Et peccata tempore ſecundi templi cõmiſſa, quę reſpectu illorum leuia erant, tam diuturna captiuitate, totꝗ calamitatibus adhuc non deleuerit, nec aliquod beneficiorũ, quę in Babylonica captiuitate eis conceſſerat, in hac unquã conceſſerit. Quapropter neceſſario cõcludendum eſt, de alia præuaricatione, de alioꝗ peccato, quàm de ijs quæ R. perfidus iſte dixerit, angelum Danieli locutũ fuiſſe. Tertius error eſt, cum arcam, aliaꝗ ſanctuarij uaſa per ſanctuariũ ſanctuariorũ, uel per ſanctũ ſanctorũ intelligi debere, affirmat. Quod expreſſe eſt contra ſacrę ſcripturę ſententiam. Quę apud Ieremiã dum de Iudęorũ redemptione loquit̃, ita ca. 3. ait, בימים ההם נאם יהוה לא יאמרו
עוד ארון ברית יהוה ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד
i. in diebus illis ait Deus, nõ dicẽt ultra, arca teſtamẽti Dei, neꝗ aſcẽdet ſup cor, neꝗ illius recordabunt̃, neꝗ uiſitabit̃, neꝗ fiet ultra. Quia. ſ. ut alio in loco dicemus, omnes ueteris teſtamenti cerimoniæ poſt Meſſię paſſionẽ, omnino ceſſaturæ erãt. Ex quo liquido patet, ꝙ particula illa ſanctuariũ ſanctuariorũ, ſiue ſanctus ſanctorũ, neꝗ de arca, neꝗ de alijs ſanctuarij uaſis, intelligi poteſt. Quartus error eſt, dum ſuper particulam

Iam illam, Scito ergo, & animaduerte, ab egreſſu uerbi. Vult quòd hęc præpoſitio, מן min, id eſt ab, pro Per prępoſitione ponat. Non enim uult ipſum terminum à quo ſignificare. Cuius oppoſitum per ipſius angeli uerba aperte uidemus, qui terminum etiam ad quem ſubſequenter poſuit, cum uſque ad Meſſiam Ducem, ſubiecit. Quintus error eſt, cum per hunc Meſſiam Ducem Cyrum Regem Perſarum intelligendum eſſe, dixit. Quod quidem falſum eſſe ratione multiplici manifeſtum eſt. Primo quidem, quia cum angelus uſq; ad Meſſiam נגיד Naghid, id eſt principalem, dixit, & Cyrum, & omnem alium præter principalem Meſſiam, excluſit. Secundo uero, quia non ſeptem tantũ hebdomadas uſq; ad Meſſiam principalem futuras dixit, ſed ſeptem & ſexaginta duas. Tertio autem, quia iuxta eorum etiam ſupputationem, hebdomadas illas ſeptem, annos quadraginta nouem continentes, nõ uſq; ad Cyrum, ſed uſq; ad Balthaſar completas fuiſſe conſtat, ut ſuprà per Talmudiſticam traditionem oſtẽſum eſt, ſecundum quam dictum eſt, quòd poſt primi templi euerſionem, unde ipſi hebdomadas iſtas numerare incipiunt, Nabuchdonoſor uiginti ſeptem regnauerit annis. Euilmerodach uero eius filius uiginti tres. Qui omnes quinquaginta ſunt. Ex quo patet quòd antequam Balthaſar regnare cœpiſſet, ipſę ſeptem annorum hebdomadæ completæ fuerant. Deinde Balthaſar ipſe annis regnauit tribus. Poſt quem Darius duobus. Deinde Cyrus ipſe regnare cœpit. Quare perſpicuum eſt, ſecundum Talmudiſtarum cõputationem, angelum haudquaq; de Cyro locutum fuiſſe, cum uſq; ad Meſſiam Ducem dixit. Sextus error eſt, cum Meſſiã hunc occidendum Agrippã fuiſſe dicit, quem in ſecundi templi excidio per Romanos interfectũ fuiſſe, aſſerit. Cuius contrariũ in lib. de bello Iudaico Ioſephus refert. Cum ait Agrippã ipſum ſe Romã contuliſſe, & bello illo durantẽ, cũ Romanis fœdus pepigiſſe. Septimus deniq; error eſt, cũ dicit particulã illã, Cõfirmabit aũt pactũ multis hebdomada una, & dimidiũ hebdomadæ deficere faciet decollationẽ & oblationẽ ſacrificiorũ, de Tito Veſpaſiani filio intelligendã eſſe. Quia ſcilicet Titus ipſe fœdus cũ Iudęorũ Principibus percuſſum, in dimidio ipſius hebdomadę ſoluere atq; delere debebat. Quod ueritati omnino repugnat. Nã ut Ioſephus eodẽ in libro inquit, Titus ipſe ad urbis Ieroſolymæ ac tẽpli excidiũ non libens, ſed inuitus accedebat. Quã ob rem pluries nunc per ſe, nunc per alios, Iudæis perſuadere nitebatur, ne uellent loci illius deſtructionis cauſa eſſe. CAP. Optime mi Galatine Rabbi Selomonis peruerſam expoſitionem, cui cæteri Iudæorum recentiores maxime adhærent, per antiquorum ſuorum ſcripturas refellendo, eius errores detexiſti. Sed quia Rabbi quoque Leui expoſitio non minoris apud eos eſt autoritatis. Eam ob rem ut magis adhuc ipſorum perfidà cæcitas omnibus pateat, hanc etiam te confutare opus eſt. GAL. Et hoc mi Capnio libenter faciam. Sed quo melius fiat,

R. Leui falſa expoſitio.

prius eius uerba referam, quæ hęc ipſa ſunt. Hebdomadas (inquit) 70.
præciſum eſſe, id eſt conſtitutũ eſt fore ſuper populũ tuum. Et reliqua.
Imaginabile autem eſt, quòd ideo hæc angelus Danieli dixerit, quia co
gitabat ipſe Daniel, ad hoc ſua oratione preces ſuas accommodare. Vt
reuerſio illa Iſrael talis eſſet, quòd templum nunquã amplius deſtrue-
retur. Putabat enim idcirco poſſe id licite fieri, quòd eorũ peccata pu-
nitionibus iam habitis deleta eſſent. Angelus autem nõ ſecundum co-
gitationem eius rem proceſſurã fuiſſe, ei notificauit. Non enim templũ
illud permanere debebat, niſi hebdomadibus 70. à primi tẽpli deſtru-
ctione incipientibus, quæ ſunt anni 490. Vel forte in hoc angelus ſigni
ficare uoluit, quòd nõ propterea ad tempus longum ſua oratione Da-
niel ſe extenderat, Vt ſciret, quòd ſecundi templi ſtructura ultra conſti
tutum 70. hebdomadarũ tempus excedere non deberet, eo ꝙ ſic apud
Deum ordinatũ eſſet, ſed ut hac diuturna captiuitate peccatum Iſrael fi
nem acciperet, in tantũ ꝙ iuſtitiã ſempiternã quæ per quintũ Regnũ à
Daniele Nabuchdonoſori interpretata fuit, recipere merent̃; quę qui-
dem iuſtitia ſempiterna ipſe Meſſias eſt, per cuius aduentũ uiſio & pro
phetia omnis implebitur. Et ad ungendũ ſanctuariũ ſanctuariorũ. Tũc
enim ſancta oleo quod abſcõditũ in tẽplo ſecũdo fuit, inunget̃. Fuit aũt
id à Deo factũ propter breuẽ ſecundi tẽpli durationẽ. Scito ergo & a-
nimaduerte, ab egreſſu uerbi, quod ut Iſrael reuerteretur, & Ieruſalẽ &
templum iterum ædificaretur, egreſſum eſt, uſq; ad Meſſiam Ducem,
id eſt uſq; ad tẽpus quo Meſſias, qui eſt dux hoc eſt ſacerdos magnus,
cũ eis erit, quod quidẽ erit poſt completũ ædificiũ, hebdomadæ ſeptẽ
erũt. Hi enim ſunt anni qui à tẽpli primi deſtructione fluxerũt. Vbi de
annis qui his ſuperſunt, angelus nõ curauit, quia hoc Danieli notũ face
re nõ oportebat, cũ id totũ illi iã notũ eſſet. Hic aũt ſacerdos magnus Ie
hoſuas Sedechiæ filius fuit. Et hebdomadæ 62. Et reliqua. i. hebdoma-
dis 62. Ieruſalẽ in ſua ſtructura cũ platea & muro à principio ędificij per
ſeuerabit. Sed hoc in anguſtia temporũ. Nã Iudæi à pluribus uexabun
tur. Et poſt hebdomadas 62. occidet̃ Meſſias, hoc eſt truncabitur, quia
magni ſacerdotis officio finis dabit̃. Et ciuitatẽ & ſanctuariũ diſſipabit
populus Ducis uenturi. i. Titi filij Veſpaſiani. Dixit aũt populus Du-
cis, quia Titus, ut narrant hiſtoriæ, deſtructioni ciuitatis & ſanctuarij
nõ aſſentiebat. Et finis eius in impetu, uel raptu eius ſcilicet ciuitatis. Et
uſq; ad finẽ belli deſolationes erunt, & non paucæ quidẽ. Durãte enim
bello intra Ieruſalem, factiones exortæ ſunt, quã ob rem inter ſe infiniti
ſunt interfecti. Confirmabit autẽ pactũ multis hebdomada una. Titus
ſcilicet, qui pacẽ eis prædicabat, ſuadebatq;, ne ruinæ ciuitatis & tẽpli
cauſa exiſterẽt, ſed tantũ tributũ Romanæ gẽti redderẽt. Quod quidẽ
hebdomada una durauit. In dimidio aũt nouiſſimę hebdomadę ſacrifi
ciũ & oblationẽ à tẽplo deficere fecit. Et propter abominationes quas
Manaſſes & alij Reges ei ſimiles, in templo poſuerunt, Dux iſte iſtud

deſolans erit,quouſque Iſrael qui deſolatus erit deſolatione ultima deſolabitur. Hæc ſunt quæ & perfidus iſte Rabbi Leui ſuper hanc Danielis uiſionem perfide dicit. Quæ ſi recte inſpiciantur,duo potiſſimum contra eum in ipſis comperiuntur. Primum quidem eſt,quòd inter cætera quæ de angelo & de Daniele uaniloquia aſſerit,ipſius prophetiæ uel uiſionis intellectum quem fugere credit,præter ſuum propoſitum concludit. Alterum uero eſt,quod dum inconueniens approbat,quod euitare nititur,in plura alia incidit inconuenientia. Dum ea igitur quæ in prima angeli propoſitione continentur myſteria,infra ſeptuaginta hebdomadarum tempus euacuanda fuiſſe,ait,ueritati quidem adhæſiſſe uidetur. Sed cum uideret id falſo ſuo propoſito contraire,ad ipſorum myſteriorum enucleationem praua cautela deſcendere noluit:& pro uulgi ſatisfactione,omiſſa prima expoſitione,ad ſecundã deuenit. In qua quidem cum Rabbi Selomone cõuenit, paucis duntaxat demptis. Nam clauſulam illam, Ad adducendam iuſtitiam ſempiternam, uero & proprio Meſſiæ aſſignat. Dicens myſterium hoc in ſomnio Nabuchdonoſor à Daniele interpretato, figuratum fuiſſe. Ex quo quintum illud Meſſiæ Regnum infra harum 70. hebdomadarũ tempus oriturum fuiſſe, neceſſario cõſequens eſt. Nam ſi infra tempus illud omnia myſteria hic contenta,conſumanda erant,& per iuſtitiam ſempiternã quintum Meſsiæ regnũ(ut ipſe ait)intelligitur. Meſsiã igitur infra tempus illud uenturũ fuiſſe,abſq; dubio ex uerbis eius ſequit. Cum autẽ in hebdomadarũ diuiſione,de annorũ ſuperabundãtia,dũmodo myſteria uerificarent,angelũ non curaſſe ait,ridiculũ proculdubio eſt. Quorſum enim angelus tẽpus illud in partes diuiſiſſet,ac myſteria in unaquaq; parte cõſumãda,ab inuicẽ diſtinxiſſet,ſi abſq; tẽporis delectu,omnia in quocunq; indeterminato tẽpore contingere potuiſſent. Cum præter ea per Meſſiã ducem,ſacerdotẽ magnũ intelligendũ dicit,qua ratione moueaт,non ſatis ipſemet intelligit. Cum duæ hæ dignitates,regia & ſacerdotalis nemini in ſacra ſcriptura,niſi Meſſiæ attribui ſoleant. Nã & illud Dauid in Pſal. 110. dictũ, אתה כהן לעלם Hoc eſt, Tu es ſacerdos in ęternũ. Et illud Iſa. 55. ſcriptũ, הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים Id eſt, Ecce teſtem populis dedi eum, Ducem & pręceptorem gentibus. Vtrunq; de Meſſia dicitur. Quare de Iehoſua ſacerdote magno(ut ipſe affirmat) angelum locutum fuiſſe, dici minime poteſt. Præſertim cum has ambas dignitates illum habuiſſe, nuſquam legamus. Id deniq; quod ſuper eam clauſulam, Occidetur Meſſias, & non erit ei, dicit, directe contra ipſum uenit. Illam enim de Regni truncatione & fine loqui uult. Ex quo ſacerdotale officium tunc finem habuiſſe, neceſſario ſequitur. Cum per Meſſiã ducem, ſacerdotẽ magnũ intelligat. Quod per ultimã quoq; ꝓphetię particulã cõfirmat, cũ ait, Iudaicum populũ per Titum ultima deſolatione deſolari debuiſſe. Quæ cum

Prædictæ expoſitionis confutatio.

cum ita ſint, facile poterit unuſquiſque iudicare. Quanta ſit iuniorum Iudæorum perfidia, atque peruerſitas, qui ne ueritatem fateantur, tot ſe contradictionibus implicant.

Vera atque catholica ipſius prophetiæ Danielis explanatio, per Iudæorum ſcripturas. *Caput* XVIII.

CAPNIO.

Reliquum nunc eſt, ut huius uiſionis ſiue prophetiæ iuxta ipſorummet ſententias, ueram, atque catholicam expoſitionem aggrediaris. GAL. Prius itaque animaduertendum duco. Quod cum Danieli quintum Regnum Meſſiæ quod fine nunquam cariturum erat, & per ſomnium Nabuchdonoſor, & per uiſiones quas ipſemet uiderat, reuelatum fuiſſet. Cumq; ipſe Daniel bello Gog magog, id eſt antichriſti poſt quod Iſraelis ſaluandæ ſunt reliquiæ, præuidiſſet, atque ipſius Dei uerba apud Ieremiam 29. & 30. capite, reuerſionem Iſrael ex Babylonica captiuitate pollicentis, ſecum mente uolutaret, horum myſteriorum proceſſus intelligere ſummopere cupiebat. Quam obrem ſeſe orationi dedit, Deum toto corde deprecans, ut pro ſua clementia, deſiderio eius dignaretur facere ſatis. Quod utique in hac uiſione exorare meruit. Non enim ſolum pro populi reditu, proq; Ieruſalem templiq; rędificatione (ut recentiores Iudæorum aſſerunt) orabat. Cum ad altiora quoque myſteria, atque ad longiora tempora (ut ait Rabbi Leui) ſe eius oratio extenderet. Quod ipſe quoque Daniel in huiuſce capitis principio innuit. Dum ego Daniel (inquit) intellexi in libris, hoc eſt meditatus ſum myſteria, quæ in libris continentur. Et hanc ob rem dixit ad eum angelus: Daniel nunc egreſſus ſum, à Dei ſcilicet conſpectu. Vt docerem te intellectionem, myſteriorum ſcilicet quæ tantopere ſcire optas. Ab exordio precum tuarum egreſſum eſt uerbum, hoc eſt, ſententia diffinitiua à Deo exijt. Et ego ueni, ut indicarem, tibi ſcilicet illam, quia uir deſideriorum tu es. Animaduerte autem uerbum, quod ſcilicet à Deo egreſſum eſt, & intellige uiſionem, hanc ſcilicet quæ magna complectitur myſteria. Hebdomades ſeptuaginta, hoc eſt 490. annos præciſum eſt, id eſt præfinitum uel prædeſtinatum eſt (à Deo ſcilicet fore) ſuper populum tuum, & ſuper urbẽ ſanctuarij tui, ad conſumandã præuaricationẽ, & ad finiendũ peccatũ, & ad delendam iniquitatẽ. Hoc autem cum (ut paulò ſuperius R. Selomonis improbãdo errores, uiſum eſt) de peccatis tempore primi tẽpli ſiue ſecũdi cõmiſſis uerificari nullatenus poſsit, de primorũ parẽtum prẹuaricatione, deq; originali peccato, atq; totius humani generis iniquitate, quę per Meſsię mortẽ delenda erant, neceſſario intelligi debet. Quod etiã ex modo loquẽdi ipſius angeli manifeſte inſinuat, dum

non

non peccata,ſed peccatum ſingulariter dicit:Nam ut Rabbenus Haccados,in libro qui גלי רזייא Gale razeya,id eſt,Reuelator arcanorum dicitur,optime teſtatur,Meſsias ad relaxandum originale peccatum, & ad inferendas animas in paradiſum , uenturus erat . Deinde ſubdit angelus,Et ad adducendam iuſtitiam ſeculorum, id eſt, Legem euangelicam,quæ omnium ſeculorum iuſtitiam contentura erat,& à Meſſia dari debebat.Immo ut Rabbi Moſes Hadarſan,& Rabbi Leui hoc in loco exponunt,iuſtitia ſeculorum uel ſempiterna,non eſt niſi Meſſias,de quo ſcriptum eſt Iſaiæ 56.cap. שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות Hoc eſt,Cuſtodite iudicium,& facite iuſtitiam,quia proxima eſt ſaluatio mea,ut ueniat,& iuſtitia mea,ut reueletur. Vbi ſic ait Rabbi Berachias,Cuſtodite iudicium,& facite iuſtitiã. Hæc ſunt mandata & opera bona . Quia proxima eſt ſaluatio mea,ut ueniat,& iuſtitia mea,ut reueletur.Iſte eſt Meſsias,de quo ſcriptum eſt Dan.9.capite,Et ad adducẽdam iuſtitiam ſeculorum , id eſt Meſsiam. Hæc ille.Et ad complendam uiſionem,& prophetiam,quæ ſcilicet de Meſſia loquebantur,per cuius aduentum iuxta Rabbi Leui gloſſam, omnis uiſio & prophetia implenda erat.Et ad ungẽdum ſanctuarium ſanctuariorum,quod ſecundum ueterum Talmudiſtarum ſentẽtiam, non eſt niſi Meſsias ſanctificatus.Quos Rabbi Moſes filius Nahman Gerundenſis ſecutus,ſic hoc in loco inquit, קדש קדשים הוא המשיח מקודש מבני דוד Id eſt,Sanctuarium ſanctuariorum eſt ipſe Meſsias ſanctificatus de filijs Dauid.Necꝗ tamen ab re hoc in loco Meſſias ſanctuarium ſanctuariorum appellatus eſt,cum futurum eſſet,ut in eo ſecundum humanitatem omnes theſauri ſapientiæ & ſcientię Dei reconditi requieſcerent.Eratꝗ ſuper omnem creaturam oleo gratiæ, ac beneplaciti Dei ungendus. Vnde & merito dictus eſt Meſsias Hebraicè, quod idem eſt quod χριστὸς Græcè,& unctus Latinè,ut alibi latius diximus.

Lex euãgelica.

Meſſias dicitur ſanctuarium ſanctuariorum.

Deinde uolens angelus,Danielem certum reddere,ex quónam tempore harum hebdomadarum initium accipiendum eſſet, & quouſꝗ peruenturæ erant.Scito (inquit) & animaduerte,ab egreſſu uerbi ad reuertendum,& ad ædificandum Ieruſalem,uel de reditu, populi ſcilicet & de reædificanda Ieruſalem . Hoc eſt, Ab eo tempore hæ annorum hebdomadæ inchoari debent, quo ex Ieremiæ (ut ſuprà oſtenſum eſt) egreſſum eſt Dei uerbum , de reditu populi ex Babylonica captiuitate , & de reædificanda urbe Ieruſalem . Quod quidem (ut in præcedentibus latius probauimus) anno quarto Regni Sedechiæ Regis, Regni uero Nabuchdonoſor Regis Babylonis duodecimo fuit . Tunc enim ex ore Ieremiæ (ut in ſuperioribus diximus) exijt Dei uerbum , quòd completis ſeptuaginta Babylonicæ captiuitatis annis , Iſraeliticus populus ex captiuitate illa reuerſurus eſſet, ac urbs Ieroſolyma reædificanda. Ab illo ergo tempore,

Hebdomadarũ termini.

tempore, id eſt à quarto Sedechiæ Regis & duodecimo Nabuchdono
Naghid dictio. ſor, iuxta angelicum documentum, harum hebdomadarum computatio inchoanda erat, & tempore Meſsiæ terminandæ. Ideo ſubiecit uſque ad Meſsiam נגיד Naghid, id eſt Ducem, uel Principem, uel Principalem, uel coràm factum. Hæc enim Hebraica dictio נגיד Naghid (ut ait Rabbi Kimhi in libro Seraſſim) à נגד neghed, quod proprie coràm ſignificat, deriuatur. Et inde dictum eſt primi Regum x v i. capite, Nunquid נגד neghed, id eſt coram Domino Meſſias eius. Et inde dictus eſt Princeps נגיד Naghid, iuxta illud 2. Reg. 5. capite, dictum, ואתה תהיה לנגיד Hoc eſt, Et tu eris in principem uel coram factus. Hinc etiam nobilia & precioſa dicuntur נגידים Neghidim, id eſt principalia, ut illud Prouerb. cap. 8. שמעו כי נגידים אדבר Id eſt, Audite quia principalia loquar. Inde quoque dictum eſt Iſaiæ 58. ca. והגד לעמי פשעם Hoc eſt, Annuncia, uel coràm fac populo meo ſcelus eorum. Hæc Rabbi Kimhi. Ex quibus patet, quòd נגיד Naghid, idem quod Dux, Princeps, Principalis, coràm factus, & annuncians. Poſtea angelus has hebdomadas in tres diuidit partes, in ſeptem ſcilicet hebdomadas, in ſexaginta duo, & in unam, quę poſtremo remanet, propter ſpecialia opera quæ in unaquaque harum partium fieri debebant, dicens, Hebdomadæ ſeptem, & hebdomadæ ſexaginta & duæ. Septem enim hebdomadæ priores quadraginta nouem efficiunt annos. Sexaginta autem & duæ quę ſequunt̃, quadringentos triginta quatuor annos reddunt, quibus ſi ſeptem priores addãtur quadringentos octuaginta tres annos conſtituunt. Omnes uero ſeptuaginta hebdomadæ quadringentos nonaginta (ut alibi diximus) cõtinent annos. Deinde ea quæ in primis ſeptem hebdomadibus futura erant, inſinuare uolens, ait, Reuertetur ipſa, & ædificabitur platea, id eſt urbs Ieroſolyma, quam ob ſui amplitudinem, plateam uocauit, & foſſatum, id eſt murus ſcilicet eius. Vt Rabbi Selomo, & Rabbi Leui, ac cęteri pene omnes exponunt. Sed in anguſtia temporum inquit, finitimas ſcilicet ob gentes, à quibus Iudęi aſſiduis bellis uexandi erant, ut Ezras, & Nehumias atteſtantur. Sequitur in prophetia, Et poſt ſexaginta & duas hebdomadas, occidetur Meſſias. CAP. Hic Iudæi noſtri temporis obſtant, quia uerbum יכרת iccareth, quod hic ponitur, uenit à uerbo כרת carath, quod non occidere, ſed proprie abſcindere ſignificat. Quare (ut aiunt) textus hoc in loco non dicit occidetur Meſsias, ſed abſcindetur Meſsias. GAL. Quamuis uerbum יכרת iccareth, prima ſui inſtitutione abſcindere ſignificet, frequentius tamen in ſacra ſcriptura pro occidere ponitur. Vt illud Gen. 9. והקימותי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד במי המבול Id eſt, Et ſtatuam pactum meum uobiſcum, & non iccareth, id eſt non occidetur omnis caro ultra ab aquis diluuij. Item apud Ezech. 21. cap. והכרתי ממך צדיק ורשע Id eſt, Et occidam ex te iuſtum & impium. In

tertio

tertio quoq; libro Regum cap. 18. ita legitur, ויהי בהכרית איזבל את נביאי יהוה Id eſt, Et factum eſt, dum occideret Izebel prophetas Domini. Quod autem hoc ſenſu uerbum hoc ibi ſumatur, per id quod ſtatim ſubijcitur maniſeſte patet, ſequit̃ enim ſic, הלא הגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי יהוה Id eſt, Nunquid (ait Abdias Eliæ) non eſt annunciatum Domino meo id quod ſeci, cum occideret Izebel prophetas Dei? Ex quibus clarum eſt uerbum hoc יכרת iccareth, pro eo quod eſt occidetur, hoc loco accipi. Quod autem ipſi occiſuri eſſent Meſſiam, in ſequentibus ubi de morte Meſsiæ agetur, per ueteres eorum Doctores latiſſime patebit. Nunc uerba Rabbi Symeonis filij Iohai in libro מחקר הסודות Mehkar haſſodoth, ſatis ſit inter cætera refert, quod Rabbi audire. Ibi enim Hoſeyas flens dicebat, Veh illis, ueh illis, ueh illis impijs, iniquis, homicidis Iſrael, ob quorum amorem ut peccatum eis dimittat, Deus mittet filium ſanctum ſuum, & carne humana ſe induet. Veh illis, quia propter ſuas prauas actiones, rebelles erunt huic Meſſiæ, nec reſpicient dicta, quibus imperabit, ut mundificentur aqua mundificationis, ad expianda peccata ſua, nec incedent in uijs Deo gratis, nec facient eius uoluntatem, ſed ingenti iracundia perciti, ipſum occident. Subinde cum dixiſſet angelus occidetur Meſſias, protinus ſubiunxit, ואין לו Veen lo, id eſt, Et non ei. Quod autor noſtræ editionis tranſtulit, Et non erit eius populus qui eum negaturus eſt. Textus tamen dicit, ואין לו ueen lo, id eſt, Et non ei. Hoc eſt, non erit ei, quod Iudæi perfidi autumabũt. Vt uidelicet crucifixus occumbat, & poſtmodum non reſurgat. Quin potius licet Meſſias occidatur, reſurget tamen tertia die, ad cœloſq; aſcendet, ac ſpiritum ſanctum ſuper credẽtes mittet. Deinde exequitur angelus. Et ciuitatem ſcilicet Ieruſalem, & ſanctuarium diſſipabit populus Ducis uenturi, id eſt Titi filij Veſpaſiani. Et finis eius in impetu uel raptu, populi ſcilicet Romani. Hoc autem infra hebdomadas iſtas non accidit, ſed annis quadraginta pòſt elapſis. Sed ideo angelus mox ut de Meſſię nece locutus eſt, illud adiecit, ut in mortis Meſſię pœnam Iudæis euenturam oſtenderet. Dixit autem populum Ducis uenturi, & non ipſum Ducem, ciuitatem & ſanctuarium diſſipaturum. Vt aperte innueret, Titum iuxta Rabbi Leui gloſſam ad id non libenter, ſed inuitum interuenturum, ipſe enim (ut ait Ioſephus in libro de bello Iudaico) ne urbis & templi deletio fieret, & cum Iudæis primum, & demum cum militibus maximam adhibuit operam. Quod minime tamẽ obtinere ualuit, cum ob Chriſti cædem uaſtitas illa ſubſecutura eſſet. Et uſq; ad finem belli pręciſi, id eſt ſtatuti uel prędeſtinati Gog Magog ſcilicet, hoc eſt antichriſti, deſolationes (ſupple) perdurabunt. Poſt hæc reuertitur angelus ad ultimã hebdomadam, ut quæ in ea fieri debebant, reſeraret, dicens, Confirmabit autem, Meſſias ſcilicet pactum,

Iudæi Meſsiã occiſuri.

id eſt legem ſuam euangelicã. Legẽ enim ſacræ literæ plerunq; pactum uocant, multis qui ſcilicet in eum credituri erant, legemq; eius receptu-ri. Hebdomada una, id eſt ſeptem annis. Tres enim anni illi cum dimi-dio quibus Chriſtus docuit, & tres alij cum dimidio quibus poſt eum apoſtoli in Iudæa prædicarunt, hebdomadam unam perficiunt, in qua Meſsias & per ſe primum, & deinde per diſcipulos ſuos legem ſuam opere & uerbo confirmaturus erat. De qua quidem lege ſic apud Iere-miam 31. prædictum fuit, הנה ימים באים נאם יהוה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם : Quæ quidem uerba ſic in Latinum uertuntur, Ecce dies uenient dicit Deus, Et ſcindam cum domo Iſrael, & cum domo Iuda pactum nouũ, id eſt legem nouam. Non ſicut pactum quod ſcidi cum patribus eorũ, id eſt non ſicut legem quam dedi patribus eorum in die, qua conforta ui manum eorum, ut ducerem eos de terra Ægypti, qui diſturbauerũt

Berith dictio. pactum meum, & ego reprobaui, uel neglexi, uel dereliqui eos. Quare cum dicitur hic, Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, pactum pro lege capitur, Quamuis enim ברית Berith, ſit fœdus uel pa ctum, uel quinq; firmamentum. In pleriſq; tamen ſacræ ſcripturæ locis pro lege accipitur. Vt in præmiſsis Iere. uerbis manifeſte patet. Quod etiam in libro מכילתא Mechilta, ſuper illud Exo. 12. dictum, In decimo menſis huius, aperte probatur, Cum dicitur, אינו ברית אלא תורה כמו שכתוב באלה הדברים אלה דברי הברית אשר צוה יהוה את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אותם בחורב Hoc eſt, Non eſt be rith niſi lex, Sicut ſcriptum eſt Deut. 29. Iſta ſunt uerba berith, id eſt pa cti hoc eſt legis, quod mandauit Deus Moſi, ut ſcinderet cũ filijs Iſrael in terra Moab, præter pactum quod ſcidit cum eis in Horeb. Hæc ibi.

Tribus annis cum dimidio Meſsias docturus. Ex quibus palam liquet, pactum pro lege accipi. Quod autem proprio ore tribus annis cum dimidio Meſsias docere debebat, per Talmudi-ſtas liquido patet, Legitur enim in Midras tillim. i. in expoſitione Pſal morum, ſic R. Iohanan dixiſſe, שלשה שנים ומחצה היתה שכינה עומדת ומכרזת בהר הזתים דרשו את יהוה בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב Id eſt, Tri-bus annis cum dimidio ſtetit præſentia Dei in monte oliueti, dans uo-ces, ac dicẽs, Quærite Deum, dum inueniri poteſt, inuocate eum, dum prope eſt. Quod etiam in bereſsith rabba. i. in expoſitione libri Gen. confirmatur. Vbi R. Moſes Hadarſan ſic dicit, Quid dicere uoluit Sc-lomo in cantico canticorum, cum ait, Exultabimus & lætabimur in te? אימתי אנו שמחים בשעמדו רגלי שכינה על הר הזתים Hoc eſt, Quando lætabimur? Quando ſtabunt pedes Dei in monte oliueti. Et ſunt uer-ba R. Iohanã filij Zaccai. Ex quibus manifeſte apparet, hos tres annos cum dimidio, eos eſſe, in quibus iuxta uerbum angeli Meſsias per ſe ip ſum opere & uerbo ac miraculis legẽ ſuam cõfirmaturus erat. Ita enim omnino factum fuiſſe, certum eſt, Saluator nanq; ipſe 30. annos natus,

baptiſ

baptiſmum ſuſcepit,& inde uſq; ad eius paſſionem tres anni fere cum dimidio præterierunt. In quibus & Galilæam & Iudæam perambulās, ac ſæpenumero ſuper montem olіueti commorans,atq; docens,opere & uerbo legem ſuam confirmauit. Merito igitur angelus hebdomadā iſtam in qua hæc & alia quàm plurima diuina opera futura erant, tanquam omnium complementū,poſtremo loco collocauit. Et quia in dimidio huius nouiſsimæ hebdomadæ Meſsias diuino decreto mortem obiturus erat,per quā omnia ueteris legis ſacrificia finem habitura erant,eo quòd uerum illud ſacrificium quod Meſsias ipſe ſuum ſanctiſsimum corpus in ara crucis patri offerens,pro peccatorum humani generis remiſsione,facturus erat,præfiguraſſent. Idcirco angelus ſubiecit,Et dimidium hebdomadæ deficere faciet decollationem (ſacrificiorum ſcilicet) & oblationem(cæterū uidelicet omnium quæ in templo offerebantur)quæ omnia in morte Meſsię quo ad ſignificatū ceſſare debebant. In cuius rei ſignum,in ipſa mortis Chriſti hora,& uelum templi à ſummo uſq; deorſum ſciſſum eſt,& cuncta quæ in templo fiebant miracula,finem acceperunt,prout ſuprà abunde diſſeruimus. Et tandem concludens ait, Et ſuper abominationes, id eſt propter abominationes,quæ contra Meſsiam fient,deſolatio erit. Et uſq; ad conſummationem & præfinitionē perſeuerabit ſcilicet deſolatio ſuper deſolationem. Ex quo patet,Iudæos nunquam Ieroſolymā ex captiuitate hac nouiſſima eſſe redituros,niſi forte poſt antichriſti bellum, cum fidem Chriſti receperint. Omnia igitur quæ ſuper hanc Danielis prophetiam in quinq; pręmiſsis capitibus latiſsime diximus,in rationis formā reducentes,ſic deniq; concludimus,Cum angelus Gabriel Danieli dixerit,quòd ab egreſſu uerbi de populi reditu,uſq; ad Meſsiam principalem coram factum,hebdomadæ 7.& 62. futuræ eſſent,ac numerus iſte anno ante templi ſecundi incendiū 40. completus fuerit. Nullusq; pręter dominū Ieſum,tūc ſiue poſtea,hucuſq; extiterit,qui principalis, ac ueri Meſsiæ ſigna habuerit. Vt etiam ab ipſis aduerſarijs cōceditur, Quinq; poſt ipſas 7.& 62. hebdomadas tam docendo,quàm opera ſoli Deo poſsibilia,faciendo,coram factus,occiſus fuerit. Illum profecto principalem,ac uerum fuiſſe Meſsiam,apud omnes qui rationis non ſunt expertes,neceſſario conſequens eſt. *Rationis concluſio.*

Quòd tempus determinatū aduentus Meſsiæ ab Iſaia inſinuatum,iam præterierit,& in Domino noſtro Ieſu Chriſto completum ſit. Cap. XIX.

CAPNIO.

HÆc quidem omnia quæ dixiſti, optima ſunt,ac talia,quòd minime ab Iudæis noſtri temporis negari poſſunt. Vt tamen magis adhuc eorum ceruicoſa perfidia cōuincatur. Velim & per aliquem aliūm prophetarum,confirmares,pręfixum aduentus Meſsiæ

tempus iam præteriſſe,& in Domino noſtro Ieſu conſumatum fuiſſe,
ſicuti per Danielem efficaciſſime nunc oſtendiſti. GAL. Id etiam per
Iſaiam optime probatur. Et primum quidem ex eo, quòd 9. cap. poſi-
tis 8. Meſſiæ nominibus, quę ſunt. Admirabilis, conſiliarius, Deus, for
tis, pater, ſempiternus, Princeps, pax, in fine omnium ubi dicit, למרבה
המשרה lemarbe hamiſra, id eſt ad multiplicandum eius principatum,
In medio dictionis למרבה lemarbe, contra naturā ſcribendi, contráq;
orthographiæ legem, ponitur mem clauſa, cum aperta ponenda eſſet.
HOG. Hæc ego niſi declares, intelligere nequeo. GAL. Duplicem
mem literam Hebræi habent. Alteram quidem apertam, cuius hic eſt
character מ , quæ nuſquam in calce dictionis, ſed ſemper in princi-
pio, & in medio ponitur. Alteram uero clauſam, quam ſic figurant ם,
& nō niſi in fine dictionis ſcribere ſolent. In hac igit̃ dictione למרבה le
marbe, cum ſit in medio, non clauſa, ſed aperta eſſe deberet, & tamen
clauſa ibi præter morem ponitur. Quod alibi profecto nuſquam inue-
nitur. Idcirco abſq; myſterio hoc factum fuiſſe, haudquaquam creden-
dum eſt. Vt enim in libro שבת. Sabbath, id eſt de ſabbato, in ca. הבונה
Habbone, id eſt Ædificans, dicitur, מם סתומה דבר סתום רומז Hoc eſt,
Mem clauſa, uerbum clauſum, uel rem clauſam, id eſt occultam ſignifi-
cat. Voluit enim per hoc Iſaias ipſe à prudētibus intelligi, impijs uero
occultum fieri. Eam ob rem in libro Sanhedrin, in cap. כל ישראל Col
Iſrael, id eſt, Totus Iſrael, fertur. Quod cum R. Tanhum quæreret, quę
nam eſſet ratio. Quod cum omnis mem in medio uocabuli poſita, a-
perta ſit, hæc ſola inueniatur clauſa, ſtatim in illa hora exiuit filia uocis,
id eſt reuelatio ſiue uox de cœlo, dicens, רזי לי רזי לי Id eſt, Secretum
meum mihi, ſecretũ meum mihi. Quod exponēs R. Selomo ait, Deum
dixiſſe hoc ſecretum de Meſſiæ aduentu meum eſt. Attamen ut priſci
Iudæorum ſpiritu ſancto illuſtrati dixerunt, per mem hoc in loco clau-
ſam, multa deſignātur arcana, & præſertim ut alibi probabimus, quòd
ipſe Meſsias de uirgine clauſa, quæ Maria uocanda erat, præter cōmu-
nem naſcendi modum, præterq; naturæ ordinem, naſciturus fuerat.
Nunc autem per ipſam mem clauſam tempus aduentus Meſsiæ præfi-
xum ſignificari oſtendemus. Per hoc enim quòd mem huiuſmodi clau
ſa apud Iudæos in numeris ſexcentenarium, deſignat, oſtenditur pro-
culdubio, quòd ab huius prophetiæ tempore uſq; ad Meſſiæ natiuita-
tem ſexcenti anni futuri eſſent. Quod rei poſtmodum probauit euen-
tus. Hoc autem ſic probatur, Prophetia nanq; iſta eodem tempore ex
ore Iſaiæ egreſſa eſt, quo idem propheta prophetauit, dicens, Ecce uir-
go concipiet, cum reliquis. Sunt enim ambæ hæ prophetiæ in uno eo-
demq; contextu. Anno igitur 4. regni Achaz Regis prophetia hæc fa-
cta eſt, ut ait R. Selomo, Quod hoc modo ſuper 4. Reg. 15. probat, Cũ
ſcriptũ eſt (inquit) in anno 20. Ioathan filij Oziæ, dicendũ erat in anno
4. Achas.

4. Achaz. Ecce enim omnes dies Regis Ioathan ſexdecim anni ſunt. Sicut enim dictum eſt 4. Reg. 15. Ioathan filius Ozię Regis Iuda 25. annorum erat, cum regnare cœpiſſet, & ſexdecim annis regnauit. Sed quoniam Achaz impius fuit, placuit ſcripturæ 4. annos cōputare in annis Ioathan in ſepulchro exiſtentis, & non in annis Achaz exiſtentis uiui. Vt dicitur in libro qui appellatur סרר עולם Seder holam, id eſt ordo mundi. Hæc R. Selomo. Quod autem ab eiuſdem prophetiæ egreſſu uſq; ad Chriſti ortum anni ſexcenti tranſierint, ſic oſtenditur. Si enim Achaz 16. regnauit annis, ut habetur 4. Reg. 15. Et 4. anno Regni eius, hæc prophetia (ut R. Selomo inquit) facta fuit, Sequit̃ quòd poſt prophetiam iſtam Achaz ipſe 12. regnauerit annis, poſt quem Hezechias filius eius annis regnauit 29. Vt legitur 4. Reg. 16. Manaſſes autem annis regnauit 55. ut habet̃ ex 4. Reg. 18. Amon uero regnauit annis duobus, ut dicitur 4. Reg. 21. ca. Ioſias autem annis triginta uno, ut patet 4. Reg. 21. cap. Ioachaz uero menſibus tribus, ut fertur 4. Reg. 22. Iehoiakim autem annis undecim, ut ex 4. Reg. 23. cap. colligitur. Iehoiachin uero menſibus tribus, ut habetur ibidem. Sedechias demum undecim regnauit annis, ut patet 4. Regum uigeſimoquarto cap. Horum annorum ſumma annos continet 151. & dimidium. A quinto enim Regni Regis Achaz anno, uſq; ad undecimum Sedechiæ, Iudæorum Reges regnauerunt annis 151. Deinde ab undecimo Sedechiæ anno, qui fuit 19. Nabuchdonoſor, ut ex Iere. ultimo cap. & ex 4. Reg. 25. aperte colligitur. Nabuchdonoſor ipſe annis regnauit 26. Euilmerodach uero filius eius annis uiginti tribus, ut ſupra oſtenſum eſt, Balthaſar autem annis tribus. Darius duobus. Cyrus triginta. Aſſuerus quatuordecim. Poſt quem ſucceſſit Darius. Cuius Regni anno ſexto templum conſumatum, atque perfectum eſt. His additis ſupradictis 151. annis cum dimidio, quibus Reges regnauerunt, inſuper & quadringentis & uiginti, quibus templum ſecundum duraſſe aiunt. Habentur à quarto anno Regis Achaz uſque à templi ſecundi excidium anni ſexcenti ſeptuaginta quinque, & dimidius. A quibus ſi quadraginta duo demantur anni, qui à Chriſti paſsione uſque ad urbis Ieruſalem templiq; euerſionem fluxerunt, & 33. fere cum dimidio, quibus Chriſtus ipſe inter homines uixit, habebunt̃ ab eo tempore quo Iſaias de Meſsiæ conceptu & ortu uaticinatus eſt, uſq; ad ipſius Chriſti natiuitatē, anni pręciſe ſexcenti, quos prædicta mem clauſa deſignat. Ad quod etiam probandum, ualde ad propoſitum facit illud eiuſdem prophetæ quinquageſimoquarto capite dictum, כי מי נח ואת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עור על הארץ כן נשבעתי מקצת עליר ומגער בר Hoc eſt, Sicut dies Noæ iſtud mihi. Cum iuraui, ne tranſire facerem aquas Noæ ultra ſuper terram. Sic iuraui ne iraſcar ſuper te, & ne increpem te. Quæ quidem Rabbi Ionathas ſic in Chaldæum uertit, ארי ביומי נח רא קרמי

דקיימית במימרי דלא יעדון מי טופנאה די הוו ביומי נח עוד על ארעא כן קיימית במימרי דלא יחול רוגזי אלך Id eſt, Quoniam ſicut dies Noæ corã me, cum ſtatui in uerbo meo, quòd non tranſirent aquæ diluuij, quæ fuerunt in diebus Noæ ultrà ſuper terram. Sic ſtatui Noæ, ut non deſcendat furor meus ſuper te. Hæc ille. Vbi omni animi diligentia animaduertendum eſt, quòd iuxta expoſitionem R. Nahman in libro Sanhedrin, in cap. Helec, dies Noæ ad dies Meſſiæ referẽdi ſunt. Idcirco cùm propheta ait, Sicut dies Noæ iſtud mihi, hoc pronomen iſtud, ad illud quod in præcedentibus dixit, referri debet. Ad totũ illud ſcilicet, quod à quinquageſimoſecundo capite, cum inquit, Ecce intelliget ſeruus meus, huſque propheta dixerat. Quod ferè totum ab antiquis Iudæorum de Meſſia dictum accipitur. Nam uerba illa eiuſdem capitis, Ecce intelliget ſeruus meus, ſic R. Ionathas Chaldaicè traduxit, atque expoſuit, הא יצלח עבדי משיחא Hoceſt, Ecce proſperabitur ſeruus meus Meſſias. Quod Rabbi quoque Selomo atteſtatur, dum locum hunc exponens, ita haud inepte ait: Magiſtri noſtri affirmant hæc de Meſſia dici. Dies autem Noæ cum diluuium ceſſaſſet, ſexcenti anni erant. Ab eo ergo tempore quo Iſaias hoc uerbum protulit, uſque ad Meſsiæ aduentum, ſexcenti anni futuri erant. Quæ omnia per Hebræorum ſcripturas optime probantur. Quod enim Noas ſexcentorum eſſet annorum cum diluuium ceſſaſſet, primum patet per id quod in Bereſſith Rabba minori dicitur, ſuper illud, Noas filius ſexcentorum annorum erat, & diluuium aquæ erat ſuper terram. Vbi Rabbi נחמיה Nehamia ſic dicit, Annus diluuij aſcendens eſt de numero, id eſt de numero eſt cum emboliſmis & computis. Deinde ex eo hoc idem oſtenditur, quod Geneſis nono capite ſic ſcriptum eſt, ויחי נח אחר המבול שלש מאות שנה וחמשים שנה ׃ ויהיו כל ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת Id eſt, Et uixit Noas poſt diluuium trecentis & quinquaginta annis. Fuerunt autem omnes dies eius noningenti & quinquaginta anni, & mortuus eſt. Si igitur omnes dies uitæ Noæ fuerunt anni noningenti & quinquaginta anni, & poſt diluuium uixit annis trecentis quinquaginta, neceſſario certe ſequitur, quòd annus ipſe diluuij fuerit prædictorũ 600. ultimus. Quare palã profectò oſtenſum eſt, dies Noæ cum diluuium ceſſaſſet, ſexcẽtos annos fuiſſe. Quod autem & totidem anni fuerint ab eo tempore quo Iſaias uerba illa protulit, uſque ad Meſſiæ aduentum, per ea quæ nunc dicta ſunt in expoſitione mem clauſæ in dictione למרבה Lemarbe poſitæ, clare patuit. Iſaias enim (ut oſtenſum eſt) in fine quarti anni, uel in principio quinti Regni Achaz, de Meſſię conceptione ac natiuitate prophetare cœpit, dicens, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, cum cæteris. Ab illo autem tempore uſque ad Chriſti natiuitatem (ut probatum eſt ibidem) ſexcenti præciſe fluxerũt anni. Et totidem (ut oſtendimus) ceſſante diluuio, fuerunt dies Noæ.

Noæ. Quare Meſsiam iam ueniſſe, ipſumq́ꝫ Dominum noſtrum Ieſum fuiſſe (cum talis nemo alius, qualis per prophetas Meſſias deſcriptus eſt, tunc natus fuerit) concedatur neceſſe eſt.

Quòd tempus quoque aduentus Meſsiæ præfixum, à priſcis Talmudiſtis traditum, iam tranſierit, ac in Domino noſtro Ieſu Chriſto conſummatum ſit. *Caput* XX.

CAPNIO.

QVanquam in præcedentibus per tempus determinatum à prophetis aduentus Meſſiæ aſſignatum, Meſsiam ipſum iam ueniſſe ſecundum Hebræorum expoſitiones, ſatis abunde probaueris. Vt tamen magis Iudæorum noſtri temporis obſtinata prauitas deprehendatur, ac magis magisq́ꝫ catholicæ fidei ueritas innoteſcat, haud inutile quidem eſſet, ſi hoc ipſum per præfixum quoqꝫ tempus quod aduentui Meſſiæ à ueteribus Talmudiſtis aſſignatum legitur, euidentius oſtenderes. GAL. Hoc etiam gratanter faciam. Illud itaqꝫ in primis, quod in libro Sanhedrin, in capite helec ſcribitur, adducam תנא רבי אליהו שתא אלפי שני הוי עלמא וחד חריב ב׳ אלפי תוהו ב׳ אלפי תורה ב׳ אלפי ימות המשיח Id eſt, Sententia ex domo Heliæ. Sex milia annorum erit mundus, & iterum deſtruetur. Duo milia inanitatis, duo milia legis, duo milia dierum Meſsiæ. Vnde contra iuniorum Iudæorum perfidiam, duo quæ maxime negãt, colligi poſſunt. Vnum quidem eſt, quòd lex Moſaica non erat niſi uſque ad dies Meſſiæ permanſura. Alterum uero eſt, quòd aduentus Meſsiæ tempus iam præterijt. Ad quod probandum, antequam aliquid dicam Rabbi Selomonis gloſſam afferam, quæ ſic eadem uerba exponit. Sex milia annorum erit mundus, id eſt tantum durabit. Horum uero duo milia fuerunt inanitatis. Quomodo autem ab Adam uſque ad quinquageſimum ſecundum annum Abrahæ duo milia annorum fuerint, ſcriptura inſtruit. Poſtquam enim hæc duo milia annorum fuerint, ſcriptura inſtruit. Poſtquàm enim hæc duo milia annorum completa ſunt, ſtuduit Abraham in lege. Sicut ſcriptum eſt Geneſis duodecimo capite, Et animam quam fecerũt in Aram. Quod interpretati ſunt, Et animam qnam fecerunt cum lege in Aram. Dixerunt autem magiſtri, in libro עבודה זרה Hauoda zara, quòd tunc temporis Abraham duorum & quinquaginta erat annorum. Duo milia uero legis uſqꝫ ad aduentum Meſſiæ, hoc modo habentur. Quadraginta & octo anni fuerunt uſqꝫ quo natus eſt Iſhac. Sexaginta uero anni à natiuitate Iſhac, uſque ad natiuitatem Iacob. Qui centum & octo annos efficiunt. Deinde centum & triginta anni qui fuerunt Iacob, quando ingreſſus eſt Ægyptum. Ecce anni ducenti trigintaocto. Et ducenti decem quibus morati ſunt filij Iſrael in Ægypto. Ecce 448. anni. Porrò ab egreſſu ex Ægypto

Traditio diſcipulorum Eliæ.

uſq; quo ædificata eſt domus ſancta prima, fluxerunt anni 480. Sicut ſcriptum eſt in libro ultimo Regum ſexto capite, Fuit autem in anno quadringenteſimo octuageſimo. Et reliqua. Et ædificata eſt domus domini. Ecce igitur nongenti & uiginti octo anni. Rurſum quadringẽti & decẽ anni quibus domus prima durauit, ut probatur per ſcriptu-ras annorum Regum. Et ſeptuaginta anni captiuitatis Babylonicæ. Et quadringenti uiginti quibus domus ſecunda permãſit. Ecce habes ex una parte annos nongentos, & ex altera parte, nongentos uigin-ti octo. Et ſic habentur duo milia annorum, minus centum ſe-ptuaginta duo. Per centum ſeptuaginta duo igitur annos ante con-ſummationem quatuor milium annorum ab initio mundi deſtructa eſt domus Dei. Et in fine prædictorum 172. annorum, completa fue-runt duo milia annorum legis. Non tamen tunc euacuanda erat lex, ut dicebat Magiſter meus. Sequitur, Et duo milia annorum dies Meſsiæ. Nam poſt duo milia legis, erit iudicium eius, ut ueniat Meſsias, & eua-cuetur Regnum nequam, id eſt Regnum Romanorũ. Hucuſq; gloſſa Rabbi Selomonis. Qui & ſi in annorum computatione etiam ſecundũ Talmudiſtas non parũ errauerit, ut per ea quæ in præcedentibus dicta ſunt, facile patet. Ex dictis tamen eius Meſſiam iam ueniſſe, neceſſario ſequitur. Nam ſi iuxta eius expoſitionẽ ex ſententia ſiue traditione Eliæ ac diſcipulorum eius, in fine quatuor milium annorũ mundi Meſſias uenturus erat, & ſecundum Iudæorum computationem à mundi ini-tio uſq; ad præſentem annum, qui eſt annus Chriſti milleſimus quingẽ teſimus decimusſextus, quinque milia ducenti ac ſeptuaginta ſex, tran ſierunt anni (tametſi ſecundũ noſtram multo plures, ut paulò inferius probabitur) neceſſario certe cõcluditur, Meſsiæ aduentum per annos ſecundũ eos mille ducentos & ſeptuaginta duos iam præteriſſe. CAP.

Obiectio Iudæorum iuniorum.

Iuniores Iudæorũ fatentur quidem, quòd ſecundũ Talmudiſticã hanc traditionẽ, Meſsias in fine quarti millenarij uenturus eſſet, ſed propter eorũ ſcelera ipſum non dũ ueniſſe, aiũt. Quod per eandẽ quoq; traditionẽ probare nitunť, eo q̃ in calce eiuſdẽ traditiõis ſic immediate ſequať, ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו Hoc eſt, Propter peccata autẽ noſtra, quę creuerũt, exierunt ex eis ſcilicet annis: qui exierunt. Vbi gloſſa R. Selomonis ita dicit, Verũtamen propter peccata noſtra quę multiplicata ſunt, non uenit Meſſias in fine quatuor miliũ annorũ. GAL. Mentiuntur plane. Quare ut mendacij arguãtur, duplicem eis damus reſponſionem. Et primum quidem dicimus, uerba hęc eiuſdem traditionis nõ eſſe, cum neq; Eliæ, neq; diſcipulorũ eius fuerint. Quod ſatis ex ipſorum uerborũ natura patere poteſt. Sed ab aliquo R. Iudaicam perfidiam protegere uolente, eidem traditioni uerba ipſa addita fuiſſe. Cuius rei maximum eſt indicium, quod in libro עבודה זרה Hauoda Zara, id eſt ſeruitus aliena, ubi hæc eadem traditio ponitur, nõ eiſdem

dem omnino uerbis huiuſmodi cauda ipſi traditioni inſerit. Ibi enim in cap. לפני אידיהן Liphe edehen, id eſt ante feſta eorum legitur, Tradidit domus Eliæ. Sex milium annorum durationem fore mundi. Horumq́ꝫ duo milia eſſe uanitatis uel inanitatis, duo milia legis, & duo milia dierum Meſſię. Propter peccata uero noſtra, quę multiplicata ſunt, egreſsi ſunt ex eis ſeptingenti & quatuordecim. Hæc ad uerbum traditio ipſa. Per ſe igitur patet, quòd poſtrema hęc uerba, quibus Iudæi recentiores ſuam conantur uelare perfidiam, non ſunt eadem hic & ibi, ſed longe diuerſa. Ibi enim nullum certũ ponitur tempus, hic uero annorum qui iam præterierant, certus apponitur numerus. Quod eſt falſitatis Iudaicæ efficax argumentum. Deinde eis obĳcimus, quòd aduẽtus Meſsiæ accelerari quidem potuit, retardari uero minime. Quod in lib. Sanhedrin cap. Helec optime probatur. Vbi ſic legitur, אמר רבי אליכסנדרי אמר רבי יהושע בן לוי הרי כתיב אני יהוה בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה Id eſt, Dixit R. Alexandri. Dixit R. Iehoſuas filius Leui. Scriptum eſt Iſaiæ ſexageſimo cap. de ſaluatione ſcilicet quæ per Meſſiæ aduentum futura erat. Ego Deus in tempore ſuo accelerabo eam. Si meruerint, accelerabo eam, ſi non meruerint, in tẽpore ſuo (ſupple) faciam eam. Ex his Iudæi dicunt, quòd Meſsiæ aduentus minime retardari poterat, quin in tempore ſuo eſſet, ſed accelerari quidem bene potuiſſet, dummodo exiſterent qui illum mererentur. Item ſuper eadem uerba Iſaiæ, אני יהוה בעתה אחישנה Hoc eſt, Ego Deus in tempore ſuo accelerabo eam, פירוש Perus, id eſt gloſſa ita dicit, אם יהיו טובים בפני זמנו ואם לא בזמנו Id eſt, Si fuerint boni, ante tempus eius. Sin autem, in tempore ſuo. Sed gloſſa iſta ſecundum Hebræorum Doctores de Saluatione per Meſsiam facienda loquitur. Ergo ſi Iudæi boni erant, propter eorum bonitatem Deus aduentum Meſsię accelerare debuit. Si autem mali erant, propter eorum peccata, prætermittere non debebat, ipſum tempore ſuo determinato mittere. Quare neceſſario Iudæi concedere debent, eorum peccatis non obſtantibus, eum ſaltem tempore determinato iam ueniſſe. CAP. Adhuc Iudaica prauitas ſi Meſſias (inquit) in fine quatuor milium annorum mundi uenturus fuerat, minime nos ex hoc inferre poſſet, Dominũ noſtrũ Ieſum uerum fuiſſe Meſſiam, cum quatuor hæc annorũ milia, anno poſt templi ultimi excidium ſecundum R. Selomonem 172. ſecundum uero alios, centeſimo trigeſimo ſexto completa fuerint. Vt ex temporũ ſupputatione, quam per Hebræorũ ſcripturas paulò ſuperius feciſti, colligi poteſt. Ipſe uero Dominus Ieſus anno ante eiuſdem templi euerſionem quadrageſimo ſecundo paſſus fuerit. GAL. Hæc eorum fuga nihil eis ſuffragari poteſt. Tum primo, quia ut nunc diximus, aduentus quidem Meſſiæ & ſi non retardari, accelerari tamen potuiſſet, ac debuiſſet, dum modo eſſent, qui illũ mererent. Quare haud incõgrue dicere poſſumus, ꝙ ad-

uentus

uentus Meſſiæ accelerationem multa meruerint. Videlicet ſanctorum patrum in inferno exiſtentium miſeranda captiuitas, ac apoſtolorum aliorumq́ Chriſti diſcipulorum bonitas iam præuiſa. Sed maxime Mariæ uirginis ſanctitas, atq́ humilitas, necnon ſanctiſſimum ac ſingulare uirginitatis ſeruandæ propoſitum. Quæ præcedentium omnium ſanctitatis humilitatisq́ ſuppleuere defectum. Tum deinde, quia dato quòd mors Meſsiæ circa quam dies Regni eius incipere debebant, eo tempore punctualiter non fuerit, quo à mundi conditione annorum quatuor milia defluxerant, id eis minime mirum uideri debet. Quandoquidem in ſacris literis longe maior quàm hęc inueniatur temporis ſupputatio. Scimus enim Deum (ut cætera omittam) Abrahæ prædixiſſe, ſemen eius quadringentis annis captiuum in terra aliena futurum. Et tamen omne tempus quo filij Iſrael fuerunt in Ægypto, de cuius captiuitate Deus locutus fuerat, nō fuit niſi annorum ducentorum & decem, ab eo ſcilicet anno, quo Iacob deſcendit in Ægyptum, uſque ad liberationem per Moſem factam. Vt ex ſacræ ſcripturæ textus clare habetur, & R. Selomo etiam teſtatur. Quocirca mirandū non eſt, ſi diſcipuli Eſaiæ poſt quartū mundi millenarium completū, Meſsiam regnaturū prædixerint. Et tamen Chriſtus anno 136. ante eiuſdem millenarij cōpletionem, iuxta Hebręorū ſupputationem, mortuus fuerit.

Reſponſio ſecunda.

Tum deniq́, quia ſi ueritatē iuxta hiſtoriarū fidem, ſequi uoluerimus, inueniemus Chriſtum in fine quarti millenarij, ſiue completis quatuor annorum milibus à mundo condito, paſſum fuiſſe. CAP. Id retegas obſecro. GAL. Faciam. Anno igitur 15. mundi, Adam genuit Cain, & 30. Habel. Anno uero 100. mundi, Cain occidit Habel, & tunc natus eſt Seth. Seth autem anno 15. ætatis ſuæ genuit Enos, qui nomen Dei inuocare cœpit, Enos anno 90. genuit Kenan, qui noſtra æditione Caina dicitur, Kenan anno 70. genuit Mahallalel, Mahallalel anno 65. genuit Iared, Iared anno 162. genuit Hanoch, qui trāslatus eſt, & à noſtris Enoch appellatū, Hanoch anno 65. genuit Methuſalē, quē nos corrupto uocabulo Mathuſalem dicimus, Methuſelas (qui plus cæteris uixit, annos ſcilicet 969) anno ętatis ſuę 187. genuit Lamech, Lamech anno 182 genuit Noam. Cuius anno 600. factus eſt cataclíſmus, ut per Talmudiſticam traditionem in 19. huius libri cap. probatum eſt, Ex quibus omnibus ſecūdum Hebręos à mundi creatione uſq́ ad tempus illud, quo diluuium ceſſauit, colligunt anni 1656. Sem deinde anno ſecundo poſt diluuiū genuit Arpaxad, Arpaxad anno ętatis ſuæ 35. genuit Sale, Sale anno trigeſimo genuit Heber, à quo Hebræi, Heber anno trigeſimo quarto genuit Paleg. Tunc Nemrod filius Cus filij Ham, Aſſur de terra Senaar expulſo, primus regnare cœpit. A quo & Babylon urbs & Turris in campo Senaar ædificatur, & tunc ſeptuaginta duarum linguarum facta eſt diuiſio, Vt Abidenus quoque & Eſtiæus hiſtorici teſtan-

Reſponſio tertia.

Diſcurſus temporum à mundi initio uſque ad Chriſti paſſionem.

teſtatur, tunc etiam idololatria incepit, cum Nemrod homines ignem adorare cogebat, Paleg anno trigeſimo genuit Reu, Reu anno uigeſimoquinto genuit Serug, Serug anno trigeſimo genuit Nahor, Nahor anno 29. genuit Taram, Taras anno ſeptuageſimo genuit Abraham, anno ſcilicet regni Nini filij Beli ſecundi quadrageſimotertio. Quo tempore Niniue à Nino conditur, & Belus ſecundus ab Aſſyrijs pro Deo colitur, Abraham anno quinquageſimo ſecundo (ut ait R. Selomo) in lege ſtudere cœpit. Et tunc ſecundũ ipſum cõpleta ſunt à mundi principio, duo annorũ milia. Nam à diluuio hucuſq; 344. colliguntur anni. Sed ſupputatis annis mille ſexcentis quinquaginta ſex ante diluuium tranſactis, habetur à mundi initio hucuſq; duo milia annorum præciſe. Quæ quidem diſcipuli Eliæ in traditione præmiſſa inanitatis, ſiue uacuitatis tempora appellant, eo quòd humanũ genus nullam aliã prᶒter naturæ legem habens, inane & uacuum ab omni alia lege per ea tempora uixit. Alia autem duo annorũ milia legis nuncuparunt. Tum, quia in principio eorũ Abrahã (ut dixit R. Selomo) legis ſtudio uacare cœpit. Tum quia Abrahã ipſe eo fere tẽpore circũciſionis legẽ accepit. Tum etiã quia infra illa tẽpora lex data fuit. Terminari autẽ debebant duo hæc annorum milia in legis antiquæ deſitione, atq; in nouᶒ quam Meſsias laturus erat, datione ſiue promulgatione. Probatur autem horum duorum milium annorum diſcurſus, hoc modo: Ab eo tempore quo Abraham ſecundũ R. Selomonis expoſitionem, legi ſtudere cœpit, uſq; ad natiuitatem Iſhac, anni fluxerunt 48. Iſhac autem cum eſſet annos ſexaginta natus, genuit Iacob. Iacob autem cum eſſet annorum centum & triginta, ingreſſus eſt Ægyptum. Filij uero Iſrael commorati ſunt in Ægypto annis 210. Moſes rexit populum annis 40. Iehoſuas annis 27. Iudices gubernauerunt annis 299. Sacerdotes autem annis octuaginta, computatis ijs, quibus Saul una cum Semuele regnauit. Reges uero annis regnauerunt 492. à Dauid incipiendo, uſq; ad undecimum Sedechiæ annum, qua tempeſtate templi primi, & urbis Ieruſalem excidium fuit. Nabuchdonoſor autem poſt Ieroſolymorum euerſionem, regnauit annis (ſecundum Talmudiſtas) 27. in quo defecit regnum Chaldæorũ. Poſt quem Regnum Perſarum durauit annis 241. Nam à ſui principio uſq; ad uigeſimũ Artaxerſis Longimani annum, fluxerunt anni 115. Et deinde uſq; ad ſextũ Darij tertij annum, ut in prᶒcedentibus uiſum eſt, decurrerunt anni 126. Regnum uero Græcorum ab Alexandro magno, uſq; ad 22. Cleopatræ annum, ut etiam in præmiſſis patuit, perſtitit annis 300. minus uno, ut in ſuperioribus probauimus. Octauianus autem poſt mortẽ Cleopatræ, imperauit annis 43. Chriſtus tandẽ anno Tyberij 18. paſſus eſt. Ex quibus omnibus colligitur, ab eo tempore quo Abraham iuxta R. Selomonem in lege ſtudere cœpit, hoc eſt à 52. anno Abrahæ, uſq; ad Chriſti paſſionem, duo milia annorum

annorum & quindecim annos præciſe decurriſſe. Et tunc dies Meſſię, hoc eſt duo milia annorum quibus Meſſias regnaturus erat, incipere debebant per legis ipſius Meſsiæ promulgationem. Quibus ex omnibus palam oſtenſum eſt ſecundum ueras temporum ſupputationes, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum quatuor milibus annorum poſt mundi creationem completis, paſſum fuiſſe. Et tunc proprie inceperunt dies Regni eius, cum lex Euangelica ab apoſtolis circumquaque per orbem prædicari cœpit, mundusq; ad ipſum conuerti. Vtrum autem mundus per duo alia duntaxat annorum milia, qui dies Meſsiæ in traditione antedicta dicuntur, duraturus ſit, id ego nolo diſcutere. Non enim propterea traditionem hanc Talmudiſticam induxi, ut per eam mundi finem determinarem, auț ut ipſam approbarem. Sed ut potius per approbatas eorum ſcripturas, Iudæorum noſtri ſeculi perfidiam conuincerem, qui tam pertinaciter Meſsiam ueniſſe negant.
Ad quorum etiam duritiem conterendam, illud Elię teſtimonium adducam, quod in eodem libro Sanhedrin, capite Helec, hoc modo ponitur, אמר אליהו לרב יהודה אין העולם פוחת משמונים וחמשה יובלות וביובל אחרון בן דוד בא Id eſt, Dixit Elias Magiſtro Iudæ, Non erit, id eſt non durabit mundus minus quàm quinquagintaquinq;, Iubileis, & in ultimo Iubileo filius Dauid ueniet. Vbi Rabbi Selomonis gloſſa ait, והיובלי ד׳ אלפים ומאתים וחמשים שנה Hoc eſt, Hi Iubilei continent annos quatuor milia 250. Si igitur iuxta hanc Eliæ traditionem Meſsias anno ab orbe condito quater milleſimo ducenteſimo quinquageſimo, hoc eſt anno poſt Chriſtum paſſum circiter ducenteſimũ quinquageſimũ, quo tempore gratia eius per mundi conuerſionem in plenitudinem uergere cœpit, uenturus erat. Ipſum iam ueniſſe, nemo niſi ratione prorſus carens, negare poſſet. Hoc idem per illud quoq; quod in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper titulum Pſalmi uigeſimiprimi legitur, manifeſte oſtenditur. Vbi ſic

Meſsias uenturus Romanis dominantibus.

ad uerbum dicitur, למנצח על אילת השחר Id eſt, Victori ſuper cerua auroræ. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalmo quinquageſimo ſeptimo, עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר Hoc eſt, Surge gloria mea, ſurge pſalterium & cithara, ſurgam mane uel diluculo. Et iterum Pſalmo centeſimooctauo. עורה הנבל וכנור אעירה שחר Id eſt, Surge pſalterium & cithara, ſurgã mane uel diluculo. Loquar de quatuor Regnis, Surge in Bethel, ubi ſuſcitaſti nobis Miſſael, Ananiam, & Azariam. Surge in Media, quia ibi aſtare feciſti nobis Mordochæum, & Eſter. Surge in Græcis, quia ibi aſtare feciſti nobis חשמונאי Haſmonai, id eſt Machabæos, Mathathiam ſcilicet & filios eius. Surge in Edom, id eſt in Romanis, cum futurum eſt, ut aſtare nobis facias Regem Meſſiam, de quo ſcriptum eſt, Surgã diluculo. Hæc omnia traditio. Ex qua luculentiſsime patet. Quod tempore quarti Regni, id eſt Romanorum, cum

ſcilicet

ſcilicet uniuerſo orbi dominaretur. Meſsias uenturus erat. Quod in libro quoq; Sanhedrin, cap. Helec, optime cõfirmatur, dum ita legitur, Dixit R. Nõ ueniet filius Dauid, donec dominetur Regnum nequam (Gloſſa R. Selomonis, id eſt Romanũ) ſuper Iſrael nouem menſibus. Sicut dictum eſt Micheæ 5. cap. Propterea dabit eos (Gloſſa R. Selomonis eos, id eſt Iſrael) uſque ad tempus quo parturiens pariet. Gloſſa R. Selomonis, Et hi ſunt nouem menſes. Idem in libro etiam qui יומא Ioma, id eſt dierum appellatur, hoc modo habetur, Non erit filius Dauid ueniens, donec dominetur Regnum nequam, id eſt Romanum uniuerſo orbi nouem menſibus. Sicut ſcriptum eſt Micheæ quinto cap. לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל Hoc eſt, Propterea dabit eos uſque ad tempus, quo parturiens pariet. Et reſiduum fratrum ſuorum conuertetur ad domum Iſrael. Quod autem Romani ſuper Iudæos regnarint, habetur in libro qui עבודת זרה Auoda zara dicitur, in capite לפני אידהן liphne edehen, id eſt, Ante eorum feſta. Vbi ſic ſcriptum eſt, Dixit Abba, Per 180. annos ante deſtructionem domus ſanctæ dominatum eſt regnum nequam, id eſt Romanũ, ſuper Iſrael, hoc eſt ſuper Iudæos. Cum igitur Meſsias tunc uenire debuerit, cum Romani nouem menſibus ſuper Iudæos, uniuerſumq; orbem dominati fuiſſent, Romani autem cum maxime temporibus Cæſaris Auguſti, ſub quo Chriſtus natus eſt, & Iudæis & uniuerſo orbi imperauerint, Meſsiam tũc ueniſſe, manifeſtũ & certum eſt. Cum igitur nemo alius (ut omnia præmiſſa concludamus) præter Ieſum Dominũ noſtrũ, aut in fine quarti millenarij mundi apparuerit, aut ſub Cæſare Auguſto natus fuerit, qui ueri Meſsiæ ſigna habuerit, cuiq; prophetarum oracula, & præſertim aduentus ipſius tempus determinantia, ipſumq; ac geſta eius deſcribentia, rectè cõgruant. Ipſum procul dubio Dominum Ieſum uerum fuiſſe Meſsiam, apud omnes quos perfidia, uel odium non obcæcat, neceſſario conſequens eſt.

De duobus falſis Meſsijs, quos Iudæi ob temporis præfixi aduentus Meſsiæ præteritionem, poſt Chriſtum paſſum receperunt. Et quam ob rem primum à Veſpaſiano & Tito, deinde ab Hadriano tam acriter puniti fuerint. Caput XXI.

CAPNIO.

HAnc ob cauſam arbitror, Iudæos poſt Chriſtum paſſum duos unum poſt alium falſos recepiſſe Meſsias. Quia ſcilicet determinatum aduentus Meſsiæ tempus, tum à prophetis, tum à priſcis Talmudiſtis traditum, iam præteriſſe uidebant. Quare non parum utilitatis afferes, ſi iniquam eorum ſemitam, qua poſt noſtri Saluatoris aſcenſum, præuaricati ſunt, cunctis detegas, quónam pacto falſos

ipſos Meſsias receperint,referendo. GAL. Ipſi igitur cum uiderent tempus aduentus ueri Meſsiæ in ſcripturis deſignatū, iam præteriſſe, Chriſtiq́ fidē miraculis in eius nomine crebreſcentibus,in dies augeri, duos ſibi unum poſt alterum falſos aſſumpſere Meſsias. Nam paulo poſt Chriſti paſſionem,ſurrexit quidam Iudæus,cui nomen erat ſecundum quoſdam בר כוזיבא Bar cozba, ſecundum alios uero בן כוזיבא Bencozba. Quæ quidem nomina idem omnino ſunt. Nam בר Bar, quidem Chaldaicum nomen & בן Ben Hebraicum,idem ſunt,quod apud nos filius. כזב Cazab autem mendacium interpretatur. Ideo Bar cozba,uel Bencozba idem prorſus eſt,quod mendacij,uel falſitatis filius. Hic ergo pro Meſſia ſe ingerens,à Iudæis ſuſceptus eſt. Vt legitur in libro Sanhedrin capite Helec. Vbi ſic de eo inter cætera dicitur, Bar cozba annis 30. cum dimidio regnauit. Dixit enim לרבנן Lerabbanan, id eſt Magiſtris אנא משיחא Ana Meſſiha,hoc eſt,Ego ſum Meſſias. Et ſecundum R. Selomonis gloſſam ibidem,fuit cum Herodis Agrippæ Regno. Quare uerbum illud dominicum Ioannis 5. cap. dictum, tunc impletum eſt:Ego ueni in nomine patris mei,& nō recepiſtis me. Si alius in nomine ſuo ueniet,recipietis eum. Venit igitur in nomine ſuo Barcozba mendacij filius,& ab eis receptus eſt. Et ſi ex ipſo nomine ſaltem eum (ſi ſenſum habuiſſent) cognoſcere certe debuerāt. Neq́ enim ſolum uulgus ipſum recepit,ſed ſapientum quoq́ eorum maxima pars. Inter quos R. Akiba unus fuit,qui de ſapientioribus Talmud habitus eſt. Neq́ ſignum ab ipſo falſo Meſſia fieri ullum quæſierunt, quemadmodum à Chriſto & quæſierant,& uiderāt. Vt in eorum ſcripturis latiſsime legitur,Nam R. Moſes בן מימון ben Maimon, id eſt filius Maimonis,ſic in ſententijs Regum refert. R. Akiba ſapiens fuit, & quidem de ſapientioribus Talmud. Ipſeq́ ferebat arma Barcozbæ regis,& dicebat ipſum eſſe meſsiā. Ipſe enim ſic arbitratus eſt,omnesq́ ſapientes generationis ſuæ putabant eum eſſe Meſsiā, quouſq́ ob ſcelera ſua,fuit interfectus. Et non petierunt ab eo ſapientes ſignum,neq́ miraculum. Hæc R. Moſes ille. R. igitur Akiba ut plebi ſuggereret ipſum Bencozbam Meſsiam eſſe,de eo dicta fuiſſe uerba prophetarum exponebat,& præſertim illud Haggæi 2. ca. dictum, Adhuc modicum unum eſt,& ego commouebo cœlum,& terram,& mare,& aridam,& commouebo omnes gentes,& uenient cum deſiderio cunctæ gentes. Vt habetur in libro Sanhedrin cap. Helec. Sed in eo quidem, quòd R. iſte Akiba prædicta Haggei prophetæ uerba de Meſsiæ diebus exponebat,optime quidē faciebat,cum de nullo alio,quàm de Meſsia conuenientius exponi poſſint. In eo uero quòd ad Bencozbā falſum Meſſiam ea referebat,peſsime certe agebat. Huius itaque cæterorumq́ magiſtrorum ſuaſionibus, Iudæi prædictum falſum Meſſiam recipientes,à Romano defecerunt imperio. Quapropter Veſpaſianus cum filio

Bencozba falſus Meſsias à Iudæis receptus.

Veſpaſianus et Titus quare uenerunt contra Iudæos.

lio Tito contra eos miſſus eſt. Vt ſicuti Dei filium unà cum patre negauerant, dicentes, Non habemus Regem niſi Cæſarem. Ita patri & filio, Veſpaſiano ſcilicet & Tito meritò exterminandi traderentur. Qui in feſto azymorum, in quo Iudæi ipſi perfidi Chriſti mortem perpetrauerant, innumeros fere eorum populos qui Ieroſolymã ad ipſum feſtum celebrandum conuenerant, concluſerunt. Et ſicut tribus annis cum dimidio quibus Saluator mundi docuerat, Dei gratiam contempſerant, ita tribus annis cum dimidio eos Romani ipſi Principes obſidione atroci atq; duriſſima afflixerunt. Cumq; obſiderentur tunc primum à Bencozba eorum falſo Meſſia, ob cuius amorem aduerſus Romanos inſurrexerant, liberationis ſuæ ſignum fieri petierunt. Videntes tandẽ quòd miraculum nullum ad eorum liberationem facere poterat, cum neci tradiderunt. De cuius morte in libro Sanhedrin, in cap. Helec, legitur, quòd ita demum dixerunt ei Magiſtri. Scriptum eſt Iſa. 11. ca. de Meſſia, Quod odorans erit & iudicans, hoc eſt, odoratu ſentiet, quis innocens, quis ue reus erit. Videamus igitur an odorando id iudicare ualeas. Qui cum uidiſſent, quòd non eſſet odorans, & iudicans, ipſum interfecerunt. Hæc Talmud.

Mors prædicta falſi Meſſiæ.

Quibus tandem captis, Deo proculdubio diſponente, eadem menſura qua Chriſto menſi fuerant, eis remenſum fuit. Quemadmodum apud eos in libro expoſitionis planctus Ieremiæ, qui איכה רבתי Echa Rabbethi dicitur, latius continetur, cum ſuper illud primo cap. dictum, היו צריה לראש איביה שלו Hoc eſt, Facti ſunt hoſtes eius in capite, inimici temere egerunt. Sic inter cætera legitur, Facti ſunt hoſtes eius in cap. Hic eſt Veſpaſianus Cæſar, Inimici temere egerunt. Iſte eſt Titus nequam filius eius. Tribus enim annis cum dimidio obſedit Veſpaſianus Ieruſalem. Erantq; cum eo quatuor Duces, Dux Arabiæ, Dux Phœnicis, Dux Alexãdriæ, & Dux Paleſtinæ. Erant & quatuor baiuli, quorum quilibet armatis ciuitatis decem annis prouidere poterat. Hęc in Echa rabbethi. Tanta autem fuit teſte Ioſepho, qui aderat, proſtratorum multitudo. Vt undecies centena milia perempta fuiſſe dicantur, adeo, ut mortuorum corpora muris ciuitatis coæquarentur. Alios autem ad luſum reſeruatos fuiſſe ait, adiunctis eorum ducentis milibus qui in captiuitatẽ ducti ſunt. Tanta quoq; eodem in populo uilitas fuiſſe dicitur, ut quis uno argenteo dato triginta ſibi emeret Iudæos. Quod nutu Dei factũ eſſe, nemo eſt qui ambigat. Vt qui Deum ac Dominum ſuum quaſi uile mancipium uili precio uendiderant, uiliori precio & ipſi uenderentur. Verum enimuero Veſpaſianus dum acriter Iudæos obſidione premeret, in tantum Deo agente, Romanis placuit, ut mortuo Othone, ipſum abſentem cõmuni conſenſu Imperatorem deligerent. Voluit quippe Deus, ut pro labore quo perfidos ſacrilegosq; Iudæos deuaſtando, ſibi ſeruierat, hoc illi præmium redderetur. Quam ob rem Tito filio in eadem obſidione

Deſtructio Ieroſolymæ.

relicto,Romam rediјt. Titus autem quinto Idus Iulij, capta ac ſolo æquata ciuitate,& templo,atq; pace cum ijs qui in Iudæa remanſerant, firmata,decreuit,ut nullus Iudęorum deinceps ſabbatum ſeruaret,nullus à menſtruata cõtineret. Vt in Talmud,eo in libro,qui מגילה Meghila,id eſt hiſtoria appellatur,abunde continetur. Anno autem ab

De ſecũdo falſo Meſsia. urbis Ieroſolymæ excidio 48. cum dimidio tranſacto, Iudæi ciuitatem nomine Bitter ſibi metropolim fecerunt,ibiq; alium falſum Meſsiã ſibi præfecerunt,non animaduertentes inſani,ac mente capti,quòd Bencozba uel Barcozba quoq; ſicut & ille quem prædeceſſores eorum in Ieruſalem receperant, propter quem & deſtructi fuerant,uocaretur. Adeo ut ipſe quoque R.Akiba non obſtante,quòd ab antedicto falſo Meſsia Ieroſolymis turpiter deluſus fuerat,hunc impudenter recipere non horruerit,quin potius eum uerum eſſe Meſsiam,autoritate ſacræ ſcripturæ populis perſuadere conatus ſit. Nam ut legitur in Talmud Ieroſolymitano,in libro qui תענית Taanich,id eſt de ieiunio nuncupatur,in cap.quod incipit בשלשה פרקים Bisloſa perakim,id eſt in tribus capitulis.R.Akiba ſcripturam illam Num.21.ſcriptum, דרך כוכב מיעקב Id eſt,Orietur ſtella ex Iacob.Ita exponebat,Orietur Barcozba ex Iacob.Et cum uideret ipſum Barcozbã,dicebat:En hic eſt Rex Meſsias. Id idem quoque in expoſitione planctus Ieremiæ,quæ איכה רבתי Echa rabbethi appellatur, clare habetur, ſuper illud Tren.2. dictum, Diſsipauit Dominus,& nõ eſt miſertus. Vbi dicitur, R.Iudam filium Elai dixiſſe,Quod R.Akiba exponens dictum illud, Orietur ſtella ex Iacob,dicebat,Non eſſe legendum כוכב cochab,id eſt ſtella,ſed כוזב cozab.i.mendacium,quod ſui falſi Meſsiæ nomen erat. Quapropter

Iudæi ab Hadriano obſeßi. cum Iudæi aduerſus Romanũ Imperium cum eo rebellaſſent, Hadrianus Cæſar transfretauit,& eos cum eodem falſo Meſsia acriter obſedit in ipſa ciuitate Bitter,in qua innumerabilis Iudæorum erat multitudo. Nam in Bereſsith rabba.i.in expoſitione magna libri Gene.eo in loco, ubi dicitur, Vox quidẽ,uox Iacob eſt,manus autem,manus ſunt Eſau. Sic ad uerbum legitur,Dixit R.Iohanan,Octoginta milia parium canentium tuba erant in Bitter,& unuſquiſq; eorum multis præerat exercitibus,qui ibi cum Barcozba erant. Cui & ducenta milia eorum erãt, qui abſciſſum digitum habebant. Qui ſcilicet unum de digitis ſibimet quando probabãtur,abſciderant,uolentes hoc indicio ſuam audaciã animoſitatemq; oſtendere. Quare ad ipſum Barcozbam ſapientes miſerunt,dicentes,Quouſq; filios Iſrael mutilatos facies? Qui reſpõdens ait,Et quónam pacto periculum de eis faciam? dixerunt ei,Quicunque ſuper equum ſuum inſidens,cedrum de libano nõ euulſerit,tyrocinio tuo non aſcribatur. Fuerunt igitur ei & ducenta alia milia ſic probatorum. Cumq; ad pugnam egrederetur,dicebat,Domine mundi,nõ fulcias nos,neq; præſtes audaciam nobis. Nónne enim tu Deus repuliſti nos?

nos? Nõ ergo egrediaris in exercitibus noſtris. Hęc omnia ibi. Ex quibus non ſolum Iudæorũ ingens, ac pene infinitus patet exercitus, uerũ qualem ſibi etiam Meſſiam elegerant, qui Deum cõtemnebat. Tertio deniq; obſidionis anno menſe 6. Hadrianus ciuitatem cœpit cum maxima Iudæorũ ſtrage. Vbi & ipſe quoq; Barcozba falſus eorum Meſsias occiſus eſt. Vt eodẽ in lib. Echa rabbethi uocato, eodẽq; in loco latiſſime dicit. Vbi hęc inter cętera legunt, Tribus annis cum dimidio obſedit Hadrianus Bitter. Et poſt pauca ſubdit, Capta autẽ ciuitate, interfectus eſt Barcozba. Et allato capite eius coram Hadriano, dixit Hadrianus, Quis hũc occidit? Ait miles quidã, Ego eũ occidi. Dixit ei Hadrianus, Vade & adduc ad me eius truncum. Iuit ille, & ſerpentẽ collo eius inuolutũ inuenit. Quo allato, ait Hadrianus, Niſi Deus ſuus hunc occidiſſet, quis aliquid contra eum potuiſſet? Legitur enim de eis Deut. 32. אם לא כי צורם מכרם ויהוה הסגירם Hoc eſt, Nonne quia Deus eorũ uendidit eos, & Dominus concluſit illos? Neque interficientes ceſſabant, quouſq; equus uſq; ad os per ſanguinem iret. Sanguiſq; tantus erat, ut lapides maximos uoluens, duceret. Fluebatq; uſq; ad mare, quod quatuor paſſuum milibus ab urbe Bitter diſtabat. Eratq; Hadriano uinea duodeuiginti milia paſſuum habens longitudinis, totidemq; latitudinis, quam ſepiuit ex cadaueribus in Bitter occiſorũ. Sepis autem altitudo, hominis ſtatura erat, quam pedes & manus leuare poterant. Durauit autem Bitter poſt domus ſecundæ ſanctæ deſtructionem, annis 52. & deſtructa eſt. In lib. quoq; qui מסכת גטין Maſſecheth ghittin, id eſt tractatus diuortiorũ dicitur, in cap. המזיקין Hammezekin, id eſt Damna, ita ad uerbũ legitur, Tradidit R. Eliezer, duo flumina eſſe in regione Ierico, quorum unum hinc, & alterum inde protenditur. Æſtimauerunt autem illa ſapientes, & erat tertia pars eorum ſanguis effuſus. Per ſeptem quoq; annos populi gentium uindemiauerunt uineas ſuas, ex fimo ſanguinis Iudæorum firmantes eas, abſq; alio fimo. Habetur præterea ibidem, Quod Hadrianus interfecit ex Iudæis in Alexandria quidem Ægyptiorum ſeptuagies decem milia, id eſt in duplo eorum qui tempore Moſis, de Ægypto egreſſi ſunt. In Bitter uerò 45000. Quidã tamen aiunt, quater milleſies decem milia interſectorum in Bitter fuiſſe. Hæc ego an uera ſint, non affirmo. Satis tamen ſit, per eorum ſcripturas probaſſe, infinitam pene eorum ſtragem ab Hadriano Dei iudicio factam fuiſſe. Ad cuius confirmationem, Ezechielem prophetã adduco, qui deſtructionem hanc in Bitter futurã pręſignans, ita Eze. 5. c. ait,

Vrbis Bitter captio, eiuſdemq; falſi Meſsiæ interfectio.

Maxima Iudæorũ ſtrages.

ואתה בן אדם קח לך חרב חדה תער הגלבים תקחנה לך והעברת על ראשך ועל זקנך ולקחת לך מאזני משקל וחלקתם ׃ שלישית באור תבעיר בתוך העיר כמלאת ימי המצור ולקחת את השלשית תכה בחרב סביבותיה והשלשית תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם ׃ ולקחת משם מעט במספר וצרת אותם בכנפיך ׃ ומהם עוד תקח והשלכת אותם אל תוך האש ושרפת אתם באש ממנו תצא אש

: אל כל בית ישראל Id eſt, Et tu fili hominis ſume tibi gladium acutum, radentem pilos. Et aſſumes eum tibi, & duces per caput tuum, & barbam tuam. Et aſſumes tibi ſtateram poderis, & diuides eos. Tertiã ſcilicet partem cõbuſtione cõbures in medio ciuitatis, iuxta cõpletionem dierum obſidionis. Et aſſumes tertiam, & percuties gladio in circuitu eius. Et tertiã ſparges ad uentum, & gladiũ euaginabo poſt eos. Et aſſumes inde modicũ in numero, & ligabis eos in alis tuis. Et ex eis adhuc tolles, & mittes eos in medio ignis, & combures eos igni. Et ex eis egredietur ignis in omnem domum Iſrael. Hæc ille. Per tertiam igitur partem quam in ignem proiecit, eos qui de illo populo incendio uaſtati ſunt, intelligere debemus. Per tertiã uero quam gladio feriri iuſſit, eos qui ferro interempti ſunt, intelligimus. Per tertiã autem quam ad uentum diſperſit, illi qui in captiuitatẽ ducti fuerunt, intelliguntur. Per reliquã uero, quam in ſummitatibus pallij ligati præcepit, eos qui ut conuertãtur in fine reſtant, deſignauit. De quibus apoſtolus ad Romanos ſcribens 11. cap. ſic ait, Cæcitas ex parte contigit in Iſrael donec plenitudo gentiũ intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Ex his præmiſſis palam eſt, nullam aliam ob cauſam Iudæos tam per Veſpaſianum & Titum, quàm per Hadrianum tam multiplici ac ſæuiſſima animaduerſione percuſſos fuiſſe, niſi quia uero Meſſia reprobato, atq; atroci morte perempto, falſos Meſsias receperunt.

Quinta ratio qua oſtenditur primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriſſe, accepta ex Iſraelitici populi punitione. Et quòd Iudæi in aduentu Meſſiæ ob mortem quam ei illaturi erant, multiplici pœna multandi eſſent. Caput XXII.

CAPNIO.

QVia ad probandum Meſsiam iam ueniſſe, nullum aduerſus Iudaicam perfidiã, tam efficax argumentũ fieri poſſet, quàm per eorum ſcripturas oſtẽdere, captiuitatem hanc nouiſſimã in qua ſunt, in mortis Chriſti pœnã, eis cõtigiſſe. Eam ob rem haud incongrue nunc probandum eſſet, & ſtrages iſtas quas tum per Veſpaſianum & Titum, tum per Hadrianum ex ipſis factas fuiſſe, commemoraſti, & ærumnoſas clades, quibus per orbẽ diſperſi, crudelius in dies affligi nunquam deſinunt, eos propter Meſsiæ mortem, quam inique atq; crudeliter patraturi erant, perpeſſuros fuiſſe. GAL. Omnia hæc longe ante per prophetas prænunciata fuerunt. Quod enim Iudæi in primo Meſsiæ aduentu, ob mortem quam ei inferre debebant, multis pœnis, multisq; flagellis puniendi eſſent. Hoc non modo angelus Danieli retexit, ut ſuperius in 70. hebdomadarum expoſitione dictum eſt, ſed pleriq; etiã prophetarũ prædixerũt. Et præſertim Iſa. hæc 28. dicẽs,

לבו

לכן שמעו דבר יהוה אנשי לצון משלי העם הזה אשר בירושלם ׃ כי אמרתם
כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חזה שוט שוטף כי עבר לא יבואנו כי
שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו ׃ לכן כה אמר אדני יהוה הנני יסד בציון אבן
אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש ׃ ושמתי משפט לקו וצדקה
למשקלת ויעה ברד מחסה כזב וסתר מים ישטפו ׃ וכפר בריתכם את מות
וחזותכם את שאול לא תקום שוט שוטף כי יעבר והייתם לו למרמס ׃ מדי עברו
יקח אתכם כי בבקר בבקר יעבר ביום ובלילה והיה רק זועה הבין שמועה ׃ כי
קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס ׃ כי כהר פרצים יקום יהוה כעמק
בגבעון ירגז לעשות מעשהו זר מעשהו ולעבד עבדתו נכריה עבדתו ׃ ועתה אל
תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כי כלה ונחרצה שמעתי מאת אדני יהוה צבאות
על כל הארץ ׃ Hoc eſt, Propter hoc, audite uerbum Dei homines illuſores, dominantes populo huic, qui eſt in Ieruſalem. Quoniam dixiſtis, Percuſsimus fœdus cum morte, & cum ſepulchro fecimus pacem, flagellum inundans cum pertranſierit, non ueniet ſuper nos. Quia poſuimus mendacium ſpem noſtram, & falſo protecti ſumus. Ea propter ſic dicit Dominus Deus, Ecce ego fundabo in Syion lapidem, lapidem fortem, angularem, precioſum, fundamentum fundamenti. Qui crediderit, non feſtinet. Et ponam iudicium in menſura, & iuſtitiam in pondere. Et ſubuertet grando ſpem mendacij, & protectionem aquæ obruent, & delebitur fœdus ueſtrum cum morte, & pax ueſtra cum ſepulchro non ſtabit. Flagellum inundans cum pertranſierit, eritis ei in conculcationem. Quandocunque pertranſierit, tollet uos. Quoniam mane diluculo pertranſibit, die noctúque. Et erit tantummodo commotio & tremor, intelligere auditum. Coanguſtatum eſt enim ſtratum, ut extendatur, & cooperimentum abbreuiatum eſt, ut dorſo adhæreat. Nam ſicut in monte diuiſionum, ſurget Deus, ſicut in ualle quæ eſt in Gabaon, iraſcetur. Vt faciat opus ſuum, alienum eſt opus eius. Vt operetur opus ſuum, extraneum eſt opus eius. Nunc autem nolite illudere, ne forte flagella ueſtra fortiora efficiantur. Deſtructionem ultimam audiui à Domino Deo exercituum ſuper omni terra. Et reliqua uſque ad uigeſimi noni capitis finem. Super hanc prophetiam quicquid iuniores Iudæorum dicant, Dempto Rabbi Selomone, omnes delirant. Cum recte non niſi ſuper Dominum noſtrum Ieſum aptari poſsit. Quamuis enim ſi ut decet intelligatur, per illa, Ecce ego fundabo in Syion lapidem, lapidem fortem, angularem, precioſum, fundamentum fundamenti. Reliqua tota prophetia facile ex ſeipſa pateat. R. tamen Dauid tanquam is qui dummodo Chriſti myſterium, ueritatemq́ fugiat, prophetias omnes à uero ſenſu peruertere non curat, partem hanc Hezekiæ Regi tribuit, ſic dicens, Ecce ego fundabo in Syion lapidem, id eſt Regem bonũ, Hezekiam ſcilicet, Quem lapidi forti, qui in anguli fundamento ponitur, aſſimilauit. Per cuius manus

R. Dauid falſa expoſitio.

populus ab hoſte,& ab inimico liberabitur,propterea quia populũ ipſum ad bonum reducet,& impios maloſq; perdet. Clauſulam quoq; illam, Qui crediderit non feſtinet,ſic accommodat,atque exponit. Cum enim(inquit)maior eorum pars diebus Achaz uerbis prophetæ non adhiberet fidẽ,idcirco his uti uoluit uerbis. Ac ſi diceret,Siquis in uobis eſt,qui prophetiam hanc uerificatam uidere cupiat,non feſtinet,id eſt non putet ipſam ſic de proximo uenturam,& ſi eam omnino adimpletam uideat. Hęc R. Dauid ille perfidus.

Confutatio. Cuius quidem expoſitionis falſitas quãquam ex ipſius prophetiæ proceſſu manifeſte appareat. Ex ea enim colligitur Iudæos per hunc regem mala innumera paſſuros fuiſſe,per Hezekiam autem ſicut etiam ipſe aſſerit,non tantum eos nulla pati mala contigit,uerum ab hoſte quoq; Sennacherib liberati fuerũt. Quam ob rem prophetiam hanc de ipſo Hezekia loqui, dici minime poteſt. Cum etiam ex ea clauſula, Qui crediderit,non feſtinet, prophetiam de proximo uerificandam non fuiſſe,dicit,aperte ſibi ipſi contradicere uidetur. Nam ſi in diebus Achaz(ut ipſe ait)dicta fuit,poſt quẽ Hezekias ipſe immediate ſucceſſit, nónne ſatis cito conſumanda erat? Conſtat igitur hanc prophetiæ partem non de Hezekia,ſed de Meſſia neceſſario intelligi debere. Quod primo per Targum R. Ionathæ liquido patet,qui ſic locum hunc Chaldaicè traduxit, atque expoſuit; אמר יהוה אלהים הא אנא ממני בציון מלכא משיחא מלכא תקיף וגיבר Id eſt,

R. Selomonis expoſitio. Dixit Dominus Deus,Ecce ego conſtituo in Syion Regem Meſſiam, Regem potentem,robuſtũ & fortem. Deinde per R. Selomonem,qui prophetiam ipſam de Meſſia exponens,ita inquit,Ecce ego ſum qui in Syion,id eſt in mente mea fundaui,id eſt decreui,Meſsiam regem conſtituere,qui lapis fortis,fundamentumq; fundamẽtorum erit. Ita quòd qui crediderit prophetiã hanc uenturã eſſe,nõ feſtinabit,hoc eſt aduentum eius non deſiderabit. Hæc ille. Qua quidem expoſitione ſtante,ex Meſſiæ aduentu ultimã hanc Iudæorũ deſtructionẽ ſecuturã,per hanc prophetiã prænunciatũ fuiſſe,abſq; dubio uidemus. Quare neq; prophetia ipſa de Meſsia,quem Iudęi falſo uenturum expectant,uerificari poteſt,cum ab eo infinita bona ſe recepturos ſperent. Vt autem R. Dauid aliorumq; recentiorũ qui prophetiam hanc ſubuertere cõtendunt, peruerſitas clarius uideat,in uera ipſius prophetiæ expoſitione,quam nunc aggrediar,ſparſim eorum opiniones confutandæ recitabuntur.

Vera & catholica huius prophetiæ expoſitio. Dico igitur per prophetiã hãc,totum Ieſu Chriſti myſteriũ ſummatim prænarratum fuiſſe. Cum enim Iudæorum temporibus Achaz exiſtentium,opera praua propheta reprehenderet,myſterium hoc eis prædicere uolens,ut eis oſtẽderet,quo eorũ ſucceſſores uitam ipſorũ ſequentes,tandem peruẽturi eſſent. Audite inquit uerbum Dei homines illuſores,dominantes populo huic,qui eſt in Ieruſalem. Quoniã dixiſtis, Percuſſimus fœdus cum morte,& cũ ſepulchro fecimus pacẽ. Hoc eſt,

Propterea

Propterea quòd uos maiores alijs cauſa mali eſtis,nolentes Dei mãdata ſeruare,neq; prophetarum eius monitis obtemperare,dicentes,Percuſſimus fœdus cum morte,& cum ſepulchro fecimus pacẽ, ita quòd de nullo curamus.Idcirco ſic dicit Dominus Deus,Ecce ego fundabo in Syon lapidem.i.Regem Meſſiam,ut R.Ionathas ex priſcis,& R.Selomo ex iunioribus exponunt.Qui quidem Meſſias erit lapis angularis,precioſus,atq; fundamentũ fundamenti.i.fundamentorũ.Qui crediderit,non feſtinet.i.iuxta eiuſdem R.Selomonis gloſſam,qui crediderit prophetiam hanc uenturam eſſe,non feſtinabit.i.aduentum eius non deſiderabit.Hoc eſt,Qui de Iudæis Meſsiam uenturum crediderit,intelligens mala,quæ in eius aduentu ſuper eos oritura ſunt,aduentum ipſius feſtinare nõ deſiderabit,quin potius Deum,ut ipſum differat,rogabit.Quæ quidem mala,propheta ſtatim enumerat,dicens; Et ponam iudicium in menſura,& iuſtitiam in pondere,cum cæteris quæ ſequuntur.Quæ ideo dicit,ut ſalutis ſiue damnationis eorum terminũ tunc ponendum fuiſſe denotaret,eo ſcilicet modo,quòd ſpes mẽdacij eos falleret.Vnicuique enim in aduentu Meſſię pro meritis ſiue gratia ſiue pœna retribuẽda erat.Et cum eos pro maiori parte in deterius declinaturos propheta uideret,antequam ad malorum quæ paſſuri erãt, expreſsionem ueniret,cauſam ipſorum quæ non alia quàm mors Meſſiæ futura erat,aſſignare uolens,ita ſubiecit.Et delebitur fœdus ueſtrũ cum morte,& pax ueſtra cum ſepulchro non ſtabit.Quaſi diceret,Fœdus cum patribus ueſtris, Abraham, Iſhac,& Iacob,eorumq; ſemine iniui,cum morte ſcilicet Meſsiæ quæ per uos perpetranda erit,delebitur,ſoluetur q;.Vos enim per mortem quam ipſi Meſſiæ illaturi eſtis, fœdus illud irritum facietis.Simili quoq; modo & pax ueſtra à me uobis promiſſa,cũ ſepulchro ſcilicet ipſius Meſſiæ non ſtabit.Ex eo enim infinitas perpeſſuri eſtis calamitates,uobiſq; continue bellum geram. Cuius quidem expoſitionis ueritas ex eo maxime confirmatur.Quia ſi ſecus prophetia exponeretur,nequaquã ita bene coaptari poſſet,quin plura inconuenientia, pluresq; contradictiones inde ſequerentur.Idcirco autem hoc loquendi modo uſus eſt,ut oſtẽderet, ipſos myſteriũ hoc ſuis uerbis quodammodo prophetaſſe. Perinde ac diceret,Quoniã dixiſtis,Percuſsimus fœdus cum morte,& cum ſepulchro fecimus pacem.Et reliqua,Ideo uos recte locutos eſſe aio. Nam ſic dicit dominus Deus,Ecce ego fundabo in Syon lapidẽ.i. conſtituã Meſſiam,per quẽ eloquia ueſtra uerificabunt̃.Eius enim cauſa paſſuri eſtis mala cuncta,atq; flagella,quæ ſuper uos uenire nõ poſſe dixiſtis,necnõ & alia infinita.Quare immediate ſubdidit,Flagellũ inundans cũ tranſierit,eí in cõculcationẽ eritis,cũ reliquis,quæ ſubijciunt̃.Huius aũt expoſitionis ueritas ex eo potiſſimũ patet qđ dicit̃,Sicut in monte diuiſionũ ſurget Deus,ſicut in ualle,quę eſt in Gabaon,iraſcet̃,ut faciat opus ſuũ,alienũ

eſt

eſt opus eius. Vt operetur opus ſuum, extraneum eſt opus eius. Quibus ex uerbis aperte colligitur, quòd ut R. Dauid ex patris ſui ſententia teſtatur, opus illud quod cōtra Iſrael facturus erat, ideo extraneum atq; alienum à Deo eſſe dicitur, quia Deus ipſe ſua uoluntate ad illud uenire non debebat, cum eius propoſitum eo maxime tenderet, ut lapidem illum pro bono eorū, & non pro malo fundaret. Quod ſi contrarius ſecutus ſit effectus, non Deo, ſed ipſis aſcribēda eſt cauſa. Et ne tanquam illuſores quo nomine ipſos merito nuncupauerat, uerba hęc nulla eſſe putarent, ſubſequenter adiecit. Nunc autē nolite illudere, ne forte flagella ueſtra fortiora efficiantur. Deſtructionē enim ultimā ſcilicet ueſtrā audiui à domino Deo exercituū ſuper uniuerſa terra. Ac ſi aperte diceret, Nolite uerba mea ad maiorē ueſtri pœnā illudere, atq; irridere. Fateor enim uobis atq; polliceor nouiſſimā ueſtri perniciē à deo hac de cauſa me audiuiſſe, neq; in Ieruſalē, uel in Iudæa tantū, ſed in uniuerſa quoq; terra. Neq; enim uos in uniuerſum terrarū orbem diſperſos, flagella unquā quieſcere ſinent. Quod cum illo Moſis dicto Deut. 28. conuenit, ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך Id eſt, In gentibus quoq; illis non quieſces, neq; erit requies ueſtigio pedis tui. Per hanc igitur prophetiam clarum eſt, tam ex his quæ iuxta Hebræorum gloſſas expoſita ſunt, quàm ex reliquis quę in ea uſq; ad 29. capitis finē, inſeruntur, Iudæos ob necem quam Meſſiæ illaturi erant, multiplici pœna plectendos fuiſſe, atq; per orbem ultima deſtructione diſpergēdos. Cum igitur propheta de hac nouiſſima captiuitate, quam ob Ieſu Nazareni mortem eis accidiſſe conſtat, locutus fuerit, neceſſario concluditur, non ſolum aduentus Meſſiæ tempus iam præteriſſe, uerum ipſum quoq; Ieſum Nazarenum uerum fuiſſe Meſsiam.

De peccatis Iudæorum tempore primi & ultimi templi commiſſis. Et de morte Zachariæ & Iſaiæ prophetæ. Et quæ fuerit huius nouiſſimæ captiuitatis eorum cauſa. Deq; odio gratis, quo Chriſtum perſecuti ſunt. Caput XXIII.

CAPNIO.

IVdæi noſtri ſeculi id penitus negantes, aiunt captiuitatem hanc nouiſſimam non in pœnam mortis Ieſu Nazareni, ſed propter peccata patrum ſuorum ſibi eueniſſe. GAL. Facile eſt, in hoc eos conuincere, atque falſiloquos eſſe, oſtendere, ſi ſcelera eorum primi & ultimi templi temporibus perpetrata, conſiderantur. Quare in primis ea quæ in Talmud Ieroſolymitano, in libro יומא Ioma, id eſt Dierum, in capite שבעת ימים Sebach yamin, id eſt ſeptem dies, ſcribuntur, referam. Ibi enim Rabbi Iohanan

nan ita dixiſſe,legitur,Inuenimus Silo (quod eſt proprium loci nomẽ propter Iordanem fluuium)nõ fuiſſe deſtructum, niſi propterea,quia prophanauerunt ſanctuaria,& ſpreuerunt ſolennitates. Et inuenimus hoc non fuiſſe,niſi quia coluerunt idola,& reuelauerunt pudenda,effuderuntq́ ſanguinem.In ſecunda autem domo ſancta, nouimus omnes eos fuiſſe laborantes in lege,monentesq́ ſeruari præcepta,ac decimationes.Omnisq́ mos & habitus,bonus fuit in eis,niſi quòd erant amatores pecuniarum,& odientes hi iſtos odio gratis. O quàm graue eſt odium gratis,quod præponderat reuelationi pudendorum,& idololatriæ,ac ſanguinis effuſioni.Dicitur præterea,quòd R.Ezra, & R. Iacob,ac Rab Huna erãt ſedentes,ac dicentes, Quod fuit primo, fuit reędificatum:quod uero ſecundo fuit,non eſt reędificatum.Quia primi quidem egerunt pœnitentiam,ſecundi uero non egerunt.Dixit R. Elazar,Priores pœnitentiam egerunt,ideo & peccatum eorum reuelatum fuit,& finis captiuitatis eorum reuelatus quoque fuit. Nouiſsimi pœnitentiam non egerunt,idcirco neq́ peccatum eorum reuelatum, neque finis captiuitatis eorum reuelatus eſt. Quæſierunt à R.Elazar, an generationes poſteriorum Iudæorum digniores eſſent,quàm priorum.Et dixit eis,Teſtimonium eorum in domo electionis. Ipſa enim domus arguit hoc.Nam patres noſtri abſtulerunt inde tectum,nos autem parietes funditus euulſimus.Sicut dictum eſt Pſal.136. ערו ערו עד היסוד בה Id eſt, Diruite,diruite uſq; ad fundamentũ in ea. Hęc omnia traditio.In eodem quoq; libro יומא yoma,in ca. שבעת ימים לפני יום הכפורים Sebath yamin liphne yom hakippurim,id eſt,Septem dies ante diem propiciationis,ita dicitur, Sanctuariũ primum quam ob rem deſtructum fuit?Ob tria,quæ ibi fuerunt.Fuit enim ibi idololatria, reuelatio pudendorum,id eſt luxuria,& effuſio ſanguinis. Fuit inquam ibi idololatria.Sicut ſcriptum eſt Iſaiæ 28. קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה בהתכנס Hoc eſt,Coanguſtatum eſt ſtratum ab extentione,& cooperimentum abbreuiatum eſt, ut dorſo adhæreat. Dixit Rabbi Ionathan',Coanguſtatum eſt ſtratum, ſic ſcilicet, ut non ualeant ſe ibi duo ſocij ſimul extendere.Et coopertorium abbreuiatũ eſt,ita ut cooperire non poſſit.Illi ergo de quo ſcriptum eſt Pſal.32. Congregans ſicut in utre aquas maris.Vos facitis coopertorium breue?Et de ipſis quoq; apud Ezechielem uigeſimo tertio capite, dicitur, Filios etiam ſuos quos genuerunt mihi,aſſauerunt ſibi ad comedendũ.Adhuc hoc fecerunt mihi.Polluerunt ſanctuariũ meum in die illa.Gloſſa R.Selomonis.i.in die in qua immolabant filios ſuos idolis. Et hoc eſt etiam quod dicitur apud Iere.7.Et ædificauerunt aras תופת Topheth (Idolo ſic nuncupato)quę ſunt in ualle filij הינוא Hinno ad aſſandum filios ſuos,& filias ſuas igne.Quod nõ pręcepi,nec aſcẽdit ſup cor meũ.Fuit quoq; ibi reuelatio pudendorũ.i.luxuria,Sicut dictũ eſt Iſa.3.cap. Et dixit

Peccata Iudæorum primi templi.

Idololatria.

Luxuria.

dixit Dominus, pro eo quòd eleuatæ ſunt filiæ Syion, & ambulabant extento collo, & annuebant oculis. Cum reliquis. Dixit R. Iehoſuas, Dictum eſt de tribu Iuda & Beniamin, quod non fuit dictum de Sodomitis. De Sodomitis quippe ſcriptum eſt Gen. 18. ca. Et peccatum eorum aggrauatũ eſt ualde. De tribu autem Iuda & Beniamin ſcriptum eſt Ezech. 9. cap. Et dixit ad me, Peccatum domus Iſrael & Iuda magnũ nimis ualde. Dixit R. Tanhuma. Aliam quoque ſcripturam habemus, quæ dicit Tren. 4. ca. Et magnificatum eſt peccatum filiæ populi mei, pluſquàm peccatum Sodomę ſubuerſæ, quaſi in momento, & non deſcenderunt in eam manus. Vbi dicit Targum, id eſt Chaldaica translatio. Et non deſcenderunt in eam ad prophetandum prophetę, qui eam reducerent per pœnitentiam. Fuit denique in primo ſanctuario effuſio ſanguinis. Sicut ſcriptum eſt 4. Reg. 21. ca. Et ſanguinem innoxium effudit Manaſſes multum ualde. Et Ieremias etiam dicit 2. cap. Deuorauit enſis ueſter prophetas ueſtros, ut leo dirumpens. Hæc omnia ad uerbum, ac alia multa ad propoſitum ſpectantia ponit ibidem traditio prædicta. De ſanguinis etiam prophetarum effuſione, in 4. Reg. libro legitur, Quod impleuerunt Ieruſalem ſanguine prophetarum uſq; ad os. Et inter cæteros Zachariam & Iſaiam ſanctiſſimos Dei prophetas, crudeli morte necauerunt. HOG. Dic obſecro quònam pacto hos prophetas occiderunt. Nam de Iſaia quidem quòd medius ſectus fuerit, ſæpe legi. Zachariam uero inter templum & altare interfectum fuiſſe, apud Matth. 23. cap. à Domino noſtro Ieſu Chriſto dictum, inuenio. Veruntamen neque quomodo Iſaias ſectus fuerit, nec; quomodo Zacharias interfectus ſit, hactenus inuenire potui. Nam & ſi Hieronymus, multa de hoc Zacharia dicat, quis tamen fuerit non aſſerit, ſed dubius tandem remanet. De utriuſq; igitur morte, ſi quid certi in uetuſtis Iudæorum libris inueniſti, illud quæſo patefacito. GAL. Referam igitur quæ de horum prophetarum mortibus apud ueteres Hebræorum inueni. De morte igitur Zachariæ dicam quæ uarijs in libris legi, & præſertim in Talmud Ieroſolymitano, in libro תענית Taanith, id eſt de Ieiunio. Et ſuper planctum Ieremię, ſuper illud 2. cap. dictum, Deſtruxit Dominus, & non pepercit omnibus precioſis Iacob. Et in Midras coheleth, id eſt in expoſitione Eccleſiaſtis, ſuper illud 10. cap. ſcriptum, Si ſpiritus dominantis aſcenderit ſuper te, cum cæteris. His omnibus in locis ita legitur, Scriptum eſt, Si ſpiritus dominantis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimittas. Si datum fuerit tibi dominium deſuper, ne derelinquas morẽ humilitatis tuæ. Vt docearis, quòd omnis qui dimittit humilitatem ſuam, inducit ſibi mortem, & peccatum generi ſuo. Et à quo hoc diſcis? A Zacharia, de quo dictum eſt 2. Para. 24. cap. Et ſpiritus Dei induit Zachariam filium Iehoiadæ ſacerdotis. Stetitq; deſuper populo. Et quid? Ambulabát ne ſuper capita populi?

Sanguinis effuſio.

Zachariæ mõs

Non,

Non,ſed quia uidebat ſe maiorem omni populo.Erat enim gener Re-
gis,& ſacerdos,& propheta,& Iudex.Cœpit igitur loqui grandia di-
cens,Sic ait Dominus.Cur uos tranſgredimini pręcepta Domini? Id-
circo non proſperabimini.Dereliquiſtis enim Dominum, & derelin-
quet uos.Quare ilico interfecerunt eum.Sicut dictum eſt 2.Para.24.c.
Et conglobati ſunt ſuper eum,& lapidauerunt eum lapidibus ad impe
rium regis,in ambitu domus Domini.Non autem occiderunt eum in
atrio Iſrael,neq; in atrio mulierum,ſed in atrio ſacerdotum.Et non ſer-
uauerunt in ſanguine eius ritum ſanguinis damulæ,neq; ritum ſangui
nis cerui.De ceruo ſiquidem & damula ſcriptũ eſt Leui.17.c. Et effun-
det ſanguinem eius,& operiet ipſum humo. De ſanguine autem hu-
ius ſcriptum eſt apud Ezechielem 24.Sanguis enim eius fuit in medio
eius,ſuper limpidiſsimam petram poſuit ipſum. Non effudit eum ſu-
per terram,ut operiretur humo.Et hoc totum quare? Ad ſuperindu-
cendam indignationem,& ad ulciſcēdam ultionem,dedit ſanguinem
ſuper limpidiſsimum lapidem,ne operiretur. Septem tranſgreſsiones
fecit Iſrael in die illo.Interfecit ſacerdotem, & prophetam, & legalem
iudicem,effuditq; ſanguinem innocentem, ac polluit atrium domus
Domini,atq; ſabbatum,& dies propitiationis erat. Hactenus traditio.

De morte uero Iſaiæ in libro יבמות yeuamoth,id eſt Fratriarum,in *Mors Iſaiæ*
cap.quod incipit החולץ Haholez, id eſt Diſcalcians, ita ad uerbum *prophetæ.*
ſcriptum reperi. Dixit Rabba,Manaſſes Iſaiam iudicans iudicauit. Sic
autē occidit eum. Dixit enim ei Moſes Magiſter tuus ait de Deo Exo.
33.Non uidebit me homo,& uiuet. Tu autem dixiſti 6.cap. Vidi domi
num.Item Moſes Magiſter tuus dixit Deut.4.cap. Quæ nam eſt gens
magna,quæ habeat deos appropinquantes ſibi,ſicut Dominus Deus
noſter omnibus inuocantibus eum. Tu uero dixiſti 55.cap. Quærite
Dominum,dum inueniri poteſt:inuocate eum,dum prope eſt. Præ-
terea Moſes Magiſter tuus dixit.Exo.23.cap.in perſona Dei.Numerũ
dierum tuorum complebo.Tu autem dixiſti 4.Reg.20.cap.Et addam
ſuper dies tuos quindecim annos. Dixit ergo Iſaias, Scio ipſum talem
eſſe,quòd non audiet,ſi quid ei dixero. Quare inuocauit nomen Do-
mini,& à quadam cedro deglutitus eſt. Adduxerunt igitur cedrum,
& ſimul cum ea ſecuerunt ipſum. Cumq; ſerra ad os eius perueniſſet,
emiſit animam.Eo quòd dixerat ſexto capite,In medio populi polluti
ego habito.Hæc ibi. CAP. Proſequere nunc quæ de ſceleribus Iu- *De auaritia aliiſq; ſceleribus Iudæorum primi templi.*
dæorum tempore primi templi perpetratis adhuc dicenda ſunt. GAL.
De auaricia igitur,deq; alijs innumeris quibus Iudæi primi templi fue-
runt immerſi criminibus,in Echa rabbethi,id eſt in expoſitione plan-
ctus Ieremiæ,ſuper dictum illud,Completa eſt iniquitas tua filia Syon:
Sic inter cætera dicitur,Rabbi Simon dixit, Melior fuit terror ſigilli
Aſſueri in Media,quàm 60.milium prophetarum prędicatio,qui pro-

A

phetauerunt in diebus Eliæ, auaritiam ſcilicet ac cætera facinora Iudęo rum reprehendentes. Abiecerant enim legem Dei, iuxta illud Iſa. 5. ca. dictum, Abiecerunt legem Dei exercituum, & uerbū ſancti Iſrael contempſerunt. Propter hoc fortificata eſt indignatio Domini in populū. Pauperibus quoque nihil erogabant, quin potius ab eis propria auferebant, iuxta illud Iſa. 3. capite, dictum, Rapina pauperis in domibus ueſtris. Quid uobis, quòd atteritis populum meum, & faciem pauperis demolitis? Quod autem pecuniam nimis amarent, habetur apud Ieremiam 6. cap. ita dicentem, A paruo uſq; ad magnum eorum, omnis theſaurizans theſaurizauit, & à propheta uſq; ad ſacerdotem, uniuerſus facit dolum. Et alia infinita de ſceleribus Iudęorum primi templi in libris prophetarum inueniuntur. Sed ne plura ipſe dicam, Ezechielem in medium afferam 22. cap. hęc de eorum flagitijs promentē. Ecce prę lati Iſrael quilibet ad brachium ſuum fuerunt in te, ad effundendum ſanguinem, patrem & matrem uilipenderunt in te, aduenæ fecerunt uiolentiā in medio tui, pupillum & uiduam ſeduxerunt in te, Sanctuaria mea ſpreuiſti, & ſabbata mea uiolaſti. Viri detractores fuerūt in te, ad effundendum ſanguinem, fœditatem fecerunt in medio tui. Pudor patris reuelatus eſt in te, immunditiam menſtruatæ humiliauerunt in te, unuſquiſq; cum uxore proximi ſui fecit abominationem. Et quilibet nurum ſuam polluit nefarie. Quiſquis etiam ſororem filiam patris ſui humiliauit in te. Munus clandeſtinum acceperunt in te, ad effundendum ſanguinem. Vſuram & ſuperabundantiam accepiſti, auare proxi mos tuos calumniabaris, meiq; oblita es, ait Dominus Deus. Et poſt pauca. Congregatio inquit prophetarum eius, in medio eius, tāquam leo rugiens, capiens prædam. Animam comederunt, facultatem & pre cium acceperunt, uiduas eius multiplicauerunt in medio eius. Sacerdotes iniquam fecerunt legem meam, & prophanauerunt ſanctuaria mea, inter ſanctum & prophanum non fecerunt diſtinguere, & inter pollutū & mundum non præbuerunt noticiam. Principes eius in medio eius, uelut lupi prædantes prædam, ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, ut theſaurizaretur auaritia. Et rurſus paucis interiectis, ait: Populi terræ calumniati ſunt calumniam, & rapuerunt rapinam, & pauperem ac mendicum ſeduxerunt, uel afflixerunt, & aduenam calumniati ſunt abſq; iudicio. Et quæſiui ex eis uirum, ſepientem ſepem, & ſtantem in portello, ad faciem meam pro terra, ut non diſperderetur, & non inueni. Hęc omnia ibi, ad uerbum ex Hebraico tra ducta. Vbi ſuper illud: Animam comederūt, gloſſa R. Selomonis ait, Quia recipiebant clandeſtinum munus, confortantes manus maligno rum ad occidendum, ſpoliādum, & diripiendum. Illud autem, Vt theſaurizaretur auaritia. R. Ionathas ita Chaldaicè traduxit, atq; expoſuit, Vt acciperent auide ac fraudulenter diuitias. Ex his omnibus aperte liquet,

liquet, quàm multiplicia, quàm magna, quamq́ enormia fuerint Iudęorum ſcelera, tempore primi templi admiſſa. Pro quibus omnibus non fuerunt niſi 70. annis in captiuitate Babylonica puniti. Iudæi autem ſecundi templi qui tot & tanta facinora non commiſerunt. Quia ut dicitur in libro יומא yoma, id eſt Dierum, in cap. Septem dies, erant in lege, in mandatis Dei, ac in operibus miſericordiæ ſtudioſi, longiſsima hac & diuturna captiuitate abſq; miſericordia animaduerſi ſunt. Quare cum apud Deum qui iuſtiſsimus eſt, pœna peccato correſpondere debeat, huius nouiſsimæ eorum captiuitatis aliam cauſam, quàm peccata patrum ſuorũ Iudæi noſtri temporis neceſſario aſsignare debent.

Quæ fuit huius nouiſsimæ captiuitatis cauſa.

Nam ſi Iudæi priores, quorum flagitia fuerũt deſtructionis primi templi cauſa, in ſummo gradu (ut dictum eſt) extiterunt idololatræ, prophetarum occiſores, legis diuinę contemptores, atq; abiectores. Luxuria, auaricia, odio, alijsq́ ſceleribus innumeris pleni, ac pietatis operibus, alijsq́ bonis actionibus uacui. Vt nunc per eorum ſcripturas probatum eſt. Poſteriores autem qui tempore ſecundi templi extiterunt, cõſtat neq; idololatras fuiſſe, neq; prophetarum homicidas, neq; adeo luxurioſos, neq; ita auaros, neq; tantis facinoribus infectos. quin immo in lege ſtudioſiſsimos, uirtutibus præditos, cunctisq́ bonis moribus adornatos, ut eorum atteſtantur ſcripturæ. Idcirco aliam euerſionis ſecundi templi cauſam, quàm poſteriorum Iudæorum ſcelera, eos reddere oportet. Maxime, cum diuina iuſtitia unicuiq; iuxta opera ſua retribuat, & captiuitas hæc nouiſsima, reſpectu illius Babylonicæ, infinita penè ſit. Illa enim propter omnia illa priorum flagitia 70. duntaxat durauit annos, hæc autem hucuſque ſupra 1460. neq; ullum adhuc finis, uel conſumationis eius ſignum apparet. Quam ob rem rationabiliter aliam nullam ipſius poſſunt aſsignare cauſam, quàm Ieſu Nazareni ueri Meſsiæ mortem, qui Deus & homo erat. Nam ſi purus homo fuiſſet, propter eius mortẽ, tam magna ac diuturna animaduerſione percuſsi non fuiſſent. Quod Moſes Ægyptius aperte fatetur, ita in libro ſophrin, dicẽs, ישו הנוצרי נראה משיח ונהרג מבית הדין והיה סבה שישראל נחרב בחרב Id eſt, Ieſus Nazarenus uiſus eſt eſſe Meſsias, & interfectus eſt à domo iudicij, & fuit cauſa, ut Iſrael deſtrueretur gladio. CAP.

Contra hæc Iudæi obijciunt, dicentes huius eorum deſtructionis captiuitatisq́ nouiſsimæ cauſam, non fuiſſe Ieſu Nazareni mortem, ſed odium gratis, hoc eſt ſine cauſa, quod inter eos erat, quodq́ ſupradictis omnibus priorum flagitijs præponderabat. Ad quod probãdum Talmudiſticam autoritatem adducunt. In libro enim יומא yoma, id eſt Dierum, in cap. quod incipit, שבעת ימים לפני יום הכפורים Id eſt, ſeptem dies ante diem propiciationis, ita inter cætera legitur, Sanctuarium ſecundum de quo certi ſumus, quòd erant ſtudioſi in lege, & in mandatis, ac in operibus miſericordiæ, quam ob rem deſtructum eſt?

Obiectio Iudæorum iuniorum.

בבכת שנאת חנם Id eſt, propter odium gratis. Vt docearis, quòd odium gratis quod fuit inter eos, præponderat tribus ſceleribus prædictis. Quæ fuerunt idololatria, reuelatio pudendorum, & effuſio ſanguinis.

Confutatio.

GAL. Hęc eorũ obiectio nihil certe eis prodeſſe poteſt. Cum odium gratis inter priores illos etiam fuerit, quo tam maiores, quàm minores ſe inuicem petebant, inuicemq́ interficiebãt. Nam eodem in libro, eodemq́ cap. ſic immediate ſequitur, Et in ſanctuario primo nónne fuit odium gratis? Ecce enim ſcriptum eſt Ezech. 21. c. Proſtrati gladio fuerunt populus meus. Dixit R. Elazar. Hi fuerunt filij Adæ, qui inuicem comedebant, & bibebant. Et alter alterum gladijs linguarum ſuarum transfigebat. Et fortaſſis dices, Nunquid hoc erat in Principibus Iſrael? Etiam. Scriptum eſt enim (ubi ſuprà ſcilicet) Clama & ulula filij hominis, quia ipſa quæ fuit in populo meo, ipſa eſt in omnibus Principibus Iſrael. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Ipſa ſcilicet romphæa, uel ſpatha, quæ fuit in populo, modo eſt & in omnibus Principibus eius. Ex quibus manifeſte patet, odium gratis in Iudæis quoq; prioribus tempore primi templi exiſtentibus, acriter fuiſſe.

Odium gratis, quo Chriſtum Iudæi perſecuti ſunt.

Nullum præterea odium gratis quod in puros homines fieri ſolet, cum illo odio gratis conferri poteſt, quo Iudæi priores (ut dictum eſt) & Zachariam prophetam lapidauerunt, & Iſaiam non obſtante arboris ipſum ſuſcipientis miraculo, medium ſecuerunt, & Ieremiam crudeliter afflixerunt, aliosq́ innumeros Dei prophetas gladio peremerunt. Quapropter aliud odium gratis propter quod ultimum templum euerſum fuit, ac Iudæi in nouiſsimam hanc captiuitatem diſperſi ſunt, in poſterioribus Iudæis fuiſſe, dici neceſſe eſt, quod & antedicto duplici odio gratis, & cæteris omnibus priorum flagitijs præponderare potuiſſet. Siquidẽ ultionis grauitas, offenſionis arguit grauitatem. Impoſſibile eſt autem (uti ex prædictis innotuit) huiuſmodi odium gratis aliud in ultimis Iudęis fuiſſe, quàm illud, quo (ut pręmemorata teſtatur traditio, in principio huius capitis inducta) hi iſtos, hoc eſt, Iudæi nouiſsimi Saluatorem noſtrum eiusq́ diſcipulos gratis, id eſt ſine cauſa & perſecuti ſunt, & perſequuntur. Meſſias quippe quem ipſi occiderunt, Deus & homo fuit. Quare odium quo eum gratis & affecerunt, & adhuc afficiunt, merito omnibus priorum Iudæorum odijs, uniuerſisq́ ſceleribus pręponderat. De quo cum pœnitẽtiam agere nolint, quamdiu in perfidia obſtinati permanſerint, nunquam eorum miſerebitur Deus. Quocirca conſtat plane, impletum eſſe quod atteſtante Chryſoſtomo, ipſe per prophetam ſuum protulit, cũ ait, Pſal. 35. אל ישמחו לי איבי שקר שנאי חנם יקרצו עין : כי לא שלום ידברו ועל רגעי ארץ דברי מרמות יחשבון וירחיבו עלי פיהם : Id eſt, Non exultent mihi inimici mei mendaciter, odientes me gratis frangent oculum, id eſt annuent oculo. Non enim pacem loquentur, ſed ſuper minutijs terræ uerba fraudiũ cogitabunt. Et dilatabunt contra

tra me os ſuum. Cum cæteris quæ ſequuntur. Et rurſus Pſal. 68. רבו
משערות ראשי שנאי חנם Id eſt, Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei odientes me gratis. Quæ redemptor noſter de ſe dicta fuiſſe, manifeſte oſtendit, dum dixit, Vt impleatur ſermo qui in lege eorũ ſcriptus eſt, quia odio habuerunt me gratis. Quod autem Pſalterium, & cæteri 24. ſacræ ſcripturę libri, nedum Pentateuchus ipſe, lex apud eos dicantur, ſatis Talmudiſtæ diuerſis in locis atteſtantur.

Confirmatio præmiſſorum ex Meſsiæ uenditione & mercatione. *Caput* XXIIII.

GALATINVS.

PRopter Meſsiæ quoque ueri Dei & hominis uenditionem ac mercationem, Iudęos nouiſsimam hanc ſubijſſe captiuitatem ex uerbis Amos prophetę optime probatur, ita cap. 2. dicens, כה אמר יהוה על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים Hoc eſt, Ita dixit Deus, Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper 4. non conuertam eum, uel non reducã eum, uel non transferam eum, eo quòd uendiderit, uel mercatus fuerit pro argento iuſtum, & pauperem pro ſotularibus. CAP. Iudæi noſtri temporis quoniam per hanc prophetiam, fateri ueritatem maxime coguntur. Ideo ut ueritatem ipſam effugiant, uerum ipſius prophetiæ intellectum multis cauillationibus peruertere nituntur. Quare uellem falſas eorum obiectiones ueridicis (ut ſoles) reſpõſionibus refelleres. *Iudæorum obiecta.*
GAL. Faciam equidem quàm libentiſſime. Vt igitur melius eorum arguatur calumniæ, tu quidem eorum obiecta ſingillatim referes. Ego autem unumquodque eorum priſcorum gentis ſuę ſententijs, confutare conabor. CAP. Primum itaque ſic obijciunt, Cum propheta prius de ſceleribus Iudæ meminerit, deinde de ſceleribus Iſraelis loquatur. Scelus autem in Ieſum Nazarenum commiſſum, non ab Iſrael, ſed ab Iuda patratum fuerit, Sane ex hoc textu nihil contra ſe inferri poſſe aiunt. *Primum obiectum.*
GAL. Hæc obiectio nulla profecto eſt. Nam & ſi in tempore primi templi Iſrael ab Iuda ſeparatus fuerit, in tempore tamẽ ſecundi templi ambo inter ſe uniti fuerunt, ſimulque congregati. Quoniã omnibus tam de Iſrael, quàm de Iuda à Cyro Perſarũ rege redeundi facultas è Babylonica captiuitate data fuerat. Vt patet Nehumiæ 7. & 18. ca. Omnesque regreſsi, tempore ſecundi templi in ſuis ciuitatibus habitauerunt, atque omnes Iſrael uocati ſunt. Vt habetur in calce ſecundi capitis, & in principio tertij libri Ezræ. Quod ergo in prophetię textu, de ſceleribus Iuda præmittitur, ad Iudęos qui ante primi templi deſtructionem erant, refertur, cum illi de Iſrael tunc ibi nõ eſſent. Quod autem de ſceleribus Iſrael ſubiungitur, ſecundi templi tempora atque excidium reſpicit, cum *Reſponſio.*

omnes de Iſrael & de Iuda tūc ibi exiſterēt, omnesq́ uno nomine Iſrael
appellarentur. Peccatum præterea quod Iuda tantummodo fecit, pec-
catum Iuda dicitur, quod autem Iuda & Iſrael commiſerunt ſimul, pec-
catum Iſrael appellatur. Cum igitur tunc Ieroſolymis cum Iuda magna
pars filiorum Beniamin & Leui fuerit, immo ex omni Iſrael qui ad pa-
ſchæ celebrationem confluxerant, iure pars debuit totius ſuſcipere no-
men. Quare cum omnes fere morti Chriſti conſenſerint, non ab re hu-
iuſce ſceleris perpetratio toti Iſraeli attribuitur, totusq́ Iſrael deſtrui-
tur, atque totus per orbem nunquam reuerſurus, diſpergitur. CAP.
Secundum obiectum. Cum Iſrael Chriſtum non uendiderit, ſed ipſum à Iuda Scarioth ſo-
lummodo emiſſe legatur, non recte nos Chriſtianos ſentire aiunt, cum
propter iuſti Ieſu uenditionem, captiuitatem hanc nouiſsimam eis acci
diſſe dicimus. Quia ipſi (ut dictum eſt) iuſtum hunc non uendiderunt,
Reſponſio. ſed mercati fuerunt. GAL. Ad hoc primum dicimus, quòd במכרם
Michram Hebraicum uerbum, quod in hac prophetia ponitur, æqui-
uocum eſt, & tam mercationem, quàm uēditionem ſignificat. Si ergo
illud in ſenſu mercationis (ut quibuſdam placet) hic accipitur, aimus
merito eis captiuitatem hanc eueniſſe, eo quòd mercati fuerint argen-
to iuſtum. Sin autem in ſenſu uenditionis (ut frequentius ſumitur) ac-
cipiatur, tunc dicimus, quòd cum Iſrael, ut Chriſtus uenderetur, con-
ſenſum, auxilium, conſiliumq́ pro uiribus adhibuerit, omnes de Iſrael
non minus quàm ipſi uendidiſſent, ſcelus hoc admiſerunt. Neq́ enim
idola unquam Selomo effinxit, ſed quia uxoribus & concubinis effin-
gentibus aſſenſum, præbuit, eum effinxiſſe ſcriptura tradidit. CAP.
Tertium obiectum. Iudæorum recentiorum pars maxima ſcelus hoc propter quod capti-
uitas hæc ultima Iſraeli contigit, Ioſeph iuſti uenditionem fuiſſe aſſerit,
Reſponſio. qui à fratribus argento uenundatus eſt. GAL. Hanc fugam nihil eis
refragari poſſe, ex eo potiſſimum patet, quòd ubicunq́ primum, ſecun
Quatuor Iudæorū ſcelera. dum, tertium, & quartum memoratur ſcelus, inter ipſa profecto ſcele-
ra ordinem ſecundū prius & poſterius eſſe oportet. Ordine igitur quo
ſcelera Iſrael patrata fuerunt, procedēdo, cōſtat, quòd primum eorum
ſcelus fuit, cum Ioſeph fratrem ſuum 20. argēteis uendiderūt. Ob quod
in Ægypto annis 210. captiui fuerunt. Poſt quos ducibus Moſe & Ie-
hoſua, ad terram eorum ipſos Dominus reduxit. Secūdum ſcelus fuit,
cum promiſsionem de Meſsia ſub nomine Dauid patribus factam, de
ſpexerunt, dicentes, Non eſt nobis pars in Dauid. Et cum duos ſibi ui-
tulos formantes, atq́ adorantes, dixerunt, Hi ſunt Dīj tui Iſrael, & reli-
qua. Et ob hoc ſcelus captiuauit eos Dominus per Regem Aſſyriorū.
Tertium ſcelus fuit, cum uaria colentes idola, ipſis non ſolum beſtias,
uerum proprios quoq́ filios immolabant, & cum prophetas qui eos
de hoc alījsq́ uitījs arguebant, occiderunt. Propter quod ſcelus à rege
Babylonis 70. annis captiuati ſunt. De utraq́ autē captiuitate iſta præ-
dicta,

dicta,reduxit eos Dominus tempore Ezræ.Quartũ deniq; ſcelus fuit,
quãdo ut ait prophetia iſta,iuſtũ hoc eſt Meſſiã,argento uendiderũt,
uel potius mercati ſunt,& morti tradiderũt.Propter quod ſcelus à Ro
manis hac nouiſſima captiuitate captiuati ſunt,à qua nunq̃ eos Domi-
nus reducet,q̃diu ſcilicet tales fuerint.Cũ igit̃ uenditio Ioſeph primũ in
ordine ſcelus fuerit,ob quod duriſſimã poſtmodũ Pharaonis ſeruitutẽ
ſubierũt,quartũ propter quod hanc tam diuturnã ſuſtinẽt captiuitatẽ,
minime dici poteſt,maxime cũ diuina iuſtitia nunq̃ pro eodẽ crimine
bis puniat. CAP. Quidam hac moti ratione,iuſtum illum ob cuius *Quartum obiectum.*
uenditionẽ captiuitatẽ hanc irreuocabilẽ ſubeunt,cõcedunt quidẽ Io-
ſeph nõ fuiſſe,nõ tamẽ propterea ueritatẽ fatent̃,ſed lõge magis negãt.
Nõ enim iuſtũ illum Ieſum Nazarenũ extitiſſe aiunt,ſed alium quendã
iuſtũ cuius nomen ignorat̃. GAL. Hoc certe dictum q̃ inane irratio- *Reſponſio.*
nabileq; ſit,ex eo maxime apparet.Quod cũ crimen illud tam grauiſſi-
mũ,tamq; Deo prę cęteris abominabile fuerit,ut adhuc & nulla ipſum
ſecuta ſit remiſſio,& diuina indignatio propter ipſum in totũ Iſrael tã
diu impacata ſæuiat.Et tamen is in quẽ cõmiſſum fuit,mortales omnes
lateat. CAP. Alij etiã nonnulli dicunt,pro iuſto iſto,iuſtitiã hoc loco *Quintum obiectum.*
intelligi debere.Tũc enim iudices ac iuſtitiæ miniſtri,pecunia(ut aiũt)
corrupti,pauperũ hominũ iuſticiã paſſim paruo precio uẽdebãt. GAL.
Peruerſa quoq; eſt expoſitio iſta.Tum quia iuſtus & iuſtitia apud He- *Reſponſio.*
bræos diuerſa ſunt nomina.Nã iuſtus quidẽ צדיק czadic,iuſtitia uero
צדק czedec uocat̃.Et textus nõ צדק czedec.i.iuſtitiã,ſed צדיק czadic
i.iuſtũ dicit.Tum etiã,quia de iuſti huius uẽditione,ſiue mercatione &
de pauperũ oppreſsione,ſeorſum propheta meminit.Præmiſit aũt iu-
ſti uenditionẽ ſeu mercationẽ,ut ex hoc aperte inſinuaret, ideo Iudęos
captiuitatẽ hanc ultimã paſſuros fuiſſe,quia iuſtũ illum eſſent uenditu
ri,uel potius mercaturi.Si pręterea pro iuſto hoc uendẽdo,pauperũ iu
ſticia,quæ uenalis futura erat,intelligẽda eſſet,nequaq̃ in huius ſceleris
punitionẽ tãta ultio ſubſecuta fuiſſet.Nã ſi pro delicti mẽſura pœna in-
fligẽda eſt,grauiora crimina grauius puniri debẽt.Leuiora autẽ leuio-
ri ſunt pœna afficienda.Conſtat autem fratris uenditionẽ,idololatriã,
atq; prophetarũ cædem,grauiora fuiſſe ſcelera,q̃ iuſticię pauperũ uen
ditionem.Si igitur quartũ ſcelus fuit(ut aſſerunt)iuſticię pauperũ uen
ditio,grauius primis tribus puniri nõ debuit,pręſertim à Deo,qui ſua
pte natura pronior ac facilior eſt ad miſerendũ,quàm ad puniendum.
Si ergo Iſraelitæ ob quarti ſceleris patrationem longe grauius,longe
acerbius , longeq; diutius,quàm propter trium præcedentium com-
miſsionem,puniti fuerunt:neceſſario profecto ſequitur,quartũ ſcelus
aliud quàm iuſtitiæ pauperum uẽditionem,multo grauius fuiſſe,cum
eius pœna cæterorũ pœnas quaſi in infinitũ exceſſerit.Nam & ſi iure
humano minora peccata grauius quandoq; puniantur. In lege tamen

diuina pro peccati menſura eſt plagarum modus, ut Deut. 24. dicitur, Sed quod peccatum, aut fraterna uenditione, aut idololatria, aut prophetarum necatione, maius eſſe potuit? Certe aliud nullum, quàm ipſius Meſsiæ qui Deus & homo erat, ad mortem uenditio, ſeu mercatio. Quod ex eo quoq; patet, quia in Hebraico ſermone huiuſmodi reatus tali deſcribitur uocabulo, quale ei qui Deum negauerit, imponitur, Puri autem hominis ad mortem uenditio, ſeu mercatio, Dei negationi æquari non poteſt. Quare iuſtum hunc ob cuius uenditionē uel mercationem pœnam hanc pœnarum omnium maximam incurſuri erant, Deum quoq;, nedum hominem futurum fuiſſe, neceſſario conſequens eſt.

Sextum obiectum. CAP. Quærunt deniq;, ſi iuſtus hic argento uendendus, Meſsias intelligitur. Quis igitur fuit pauper ille, quem propheta ibidem pro ſotularibus uenundandum dicit, cum ilico ſubiecit, ואביון בעבור נעלים Id eſt, Et pauperem pro ſotularibus?

Responſio. GAL. Vterq; non alius, quàm unus & idem uerus Meſsias. Quem prophetæ & iuſtum & pauperem in primo aduentu uenturum, prædixerant, & præſertim Zacharias ſic 9. cap. dicens, הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור Hoc eſt, Ecce rex tuus ueniet tibi, iuſtus & ſaluator ipſe, pauper ſedens ſuper aſinam. Nequis ergo argentum illud, quo iuſtus ille uendendus erat, magni ęſtimaret, ideirco ſtatim propheta ſubdidit, Et pauperem pro ſotularibus. Ac ſi diceret, Argētum quo iuſtum & pauperem illum uendituri, uel mercaturi ſunt, tanti erit, quòd precio ſotularium æſtimari poterit.

Confirmatio. Quod autem euidentius teſtimonium quærimus, Iudæos propter Meſsiæ ueri Dei & hominis uenditionem, ſeu mercationem, & mortem, hanc ſubijſſe captiuitatē, quàm id, quod ipſi met apud ſe legunt? Nā ut in Talmud legitur, in ipſo captiuitatis exordio, Hadrianus Cæſar decem ex Iſrael uiros, qui doctrina, dignitate, ac genere cæterós excellebant, captos in carcerem miſit, ſciſcitans ut quid iuſtum uendidiſſent? Lex enim ueſtra (inquit) decreuit, Vt mortis ſententia multetur, quicunq; Iudæum uendiderit. Et uos igitur ſecundum legis ueſtræ iudicium, mori debetis. Quare eiuſdem legis decreto uarijs ſupplicijs eos interfici iuſſit. Non enim omnes una coercuit pœna, ſed ſingulis ſingula ſunt mortis genera propoſita. Alius enim uiuus decoriatus eſt, alius ferrei pectinis unguibus laceratus, alius igni crematus, reliquos uero mors quæuis diuerſa conſumpſit. Quemadmodum mortes illas & Talmudicus codex exponit, & liber במחזור Machazor, teſtat̄ in orationibus quas faciūt בצום כפור beczom chippur. i. in ieiunio propiciationis, quod luna decima mēſis Septembris, quem תשרי Tiſri uocant, ſolenniter celebrant, על עשרה הרוגי מלכות מסיסר Hoc eſt, Super decem interfectos regni à Cæſare. Vnde hæc excerpſi, בתחלת גלות ישראל מסיסר לקח עשרה מגדולי ישראל שהיו רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול: רבן שמעון בן גמליאל הנשיא· רבי עקיבא· רבי חנינא בן תרדיון רבי

רבי חוצפית התורגמן·רבי יהודה בן הבינאי·רבי יהודה בן דמה·רבי ישבב הסופר·
רבי אלעזר בן שמוע·רבי יהודה בן בבא· ואמר להם דינו משפט צדק לאשורו כי
ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו מת יהיה ׃ הם
השיבותו ומת הגנב ההוא השיב ואמר איה אבותיכם אשר אחיהם מכרו ואהם
סבלו דין שמים עליכם ואם היו חיים הבאתי דינם לפניכם ואהם השאו עון
אבותיכם ׃ Id eſt, In principio captiuitatis Iſrael, Cæſar cœpit decem de maioribus. Qui fuerunt R. Iſmael filius Eliſæi ſacerdos magnus, Rab. ban Symeon filius Gamlielis Princeps, R. Akiba, R. Hanina filius Teradionis, R. Huſpith interpres, R. Elazar filius Samua, R. Iudas filius Dama, R. Ieſſebab ſcriba, R. Iudas filius Hachinai, R. Iudas filius Baba. Et dixit eis, Iudicate iudicium iuſtitiæ recte. Si inuentus fuerit uir, qui furatus animam fratris ſui ex filijs Iſrael, prodiderit eam, atque uendiderit, quid erit? Reſponderuut autem dicentes, Morietur fur ille. Reſpondit & ait Cæſar, Et ubi ſunt patres ueſtri, qui fratrem ſuum uendiderunt? Et uos ergo recipite iudicium cœli ſuper uos. Si autem ipſi uiuerēt, ducerem eorum iudicium coram uobis. Vos igitur iniquitatem patrum ueſtrorum portabitis, Hæc omnia ibi. Et ſic ob ſcelus in uenditionem iuſti à patribus eorum commiſſum, diuerſis eos fecit interire ſupplicijs, ut latius ibidem continetur. Vbi ualde animaduertendum eſt, quòd uolens Cæſar eos per legem eorum conuincere, uerba Deuteronomij capite uigeſimoquarto ſcripta, eis propoſuit, dicens, Si inuentus fuerit uir, qui furatus animam ex filijs Iſrael, eam cum proditione uendiderit, quid erit? Illi autem proprio ore ſe ipſos condemnantes, uerba etiam Deuteronomij eodem in loco immediate ſequentia reſponderunt, dicentes, Morietur fur ille. Quoniam autem ibi iuſti huius, ob quem illi ſunt ita puniti, non ponitur nomē. Tum quia illud forte Talmudiſtæ tacuerunt. Tum quia recentiores Iudæorū quod uerius eſt, illud inde deleuerunt. Eam ob rem iuniorum ipſorū gloſſæ dicunt ibidē, iuſtum illum Ioſeph filiū Iacob fuiſſe, quem fratres in Ægypto uendiderunt. Et propterea Cęſarē ſanguinē eius ab illis exquiſiſſe, eosq́; huiuſmodi pœnis affeciſſe aiunt. Quare ne ueritatem fateātur, in nephandiſſimā hęreſim incidere compulſi ſunt. Nam dum inter ſe quęrunt, Cur potius iſti, quàm alij peccati fratrum Ioſeph tulere pœnam? aliam rationem reddere neſcientes, גילגול נפשות gilgul nephaſoth, id eſt reuolutionem animarum fuiſſe, dicunt, Aſſerentes eam ob rem eos pro ſcelere fratrum Ioſeph pœnas dediſſe, quia illorum animæ in eis erant. Quod profecto tam abſurdum eſt, ut cōfutatione non egeat. Eſt enim non ſolum contra fidem rectam, ac ſacram ſcripturam, ſed contra rationē quoq; naturalē. Rationi etiam minime congruit, Cæſarem ab eis exigiſſe quod ad minus mille quingentis annis antè factū fuiſſet, maxime cum ea tēpeſtate, qua uenundatus fuit Ioſeph, nulla lex eſſet, qua eos Cæſar mortis reos conuincere potuiſſet. Quo circa concludere neceſſe

Interfecti ab Hadriano Cæſare, ob iuſti uenditionem.

ceſſe eſt, iuſtum hunc ob cuius uenditionem & mortem, iſti tam crudeli nece multati fuerunt, alium neminem, quàm Ieſum Nazarenum uerum Meſsiam uerumq́ꝫ Deum & hominem fuiſſe, in cuius ultionē poſt eius mortem annis ferme 40. tranſactis, & Ieruſalem funditus euerſa eſt, & captiuitas hæc nouiſsima Iudæorum ſubſecuta. CAP. Quam

Quare Iudæi non ſtatim poſt Chriſti mortē puniti ſunt, ſed captiuitatis poſt annos 40.

obrem non ſtatim poſt Meſſiæ necem ſecuta fuit ultio, ſed annis 40. pòſt elapſis? GAL. Non ab re profecto id factum fuiſſe cenſendum eſt. Deus enim patienter agit, nolens aliquem perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti, ut demum ſalui fiant. Quare ut Iudæi poſt tantum commiſſum ſcelus, pœnitentiæ tempus haberent, uindictam hanc per annos 40. differre uoluit. Quod ueteres quoq́ꝫ Talmudiſtę qui Chriſti anteceſſerunt aduentum, & ſenſerunt, & ſpiritu ſancto illuſtrati prædixerunt. Nam Rabbenus Haccados, in libro quem גלי רזייא Gale razeya, id eſt reuelatorem arcanorum nuncupauit, petitione 8. ſic ait 40. annis poſt paſsionem ſuam Deus deſtructionē prorogabit, ut uideat an ad eum conuertantur. Et poſt pauca, cauſam reddere uolens, cur Deus magis quadragenarium, quàm alium accepturus eſſet numerū, ad prorogandum punitionis tempus, hæc eadem uerba ſubiecit. Accipiet autem Deus numerum quadragenarium, ratione illorum 40. dierum, quibus factus homo, in peccato originali in utero matris ad membrorum compoſitionem moratur. Et quia Rex Meſsias uēturus eſt, ad relaxandum hoc delictum, ad inferendasq́ꝫ animas in paradiſum, ideo 40. annos expectabit, unum annum pro unoquoq́ꝫ die. Quemadmodum exploratores quos miſit Iſrael ad inquirendam terram promiſsionis, & ad ueritatem indagandam 40. dies in itinere morati ſunt, dicentes, quicquid Deus dixerat, falſum eſſe, ideoq́ꝫ in eam ingredi nolebāt. Omne id de Iſrael figuratum eſt, qui obloquentur de Rege Meſsia, dicentq́ꝫ falſas eſſe pollicitationes eius de ipſis in paradiſum inferendis. Et idcirco expectabit annos 40. ſicut alios 40. præſtolatus eſt Iſrael in deſerto, ne in Ieruſalem ingrederētur, annum unum pro quolibet die. Verumtamen ſicut qui poſt illos uenerunt, ingreſsi ſunt Ieruſalem inferiorem, qui corda non indurauerunt, ut patres eorum. Ita & illi qui ſeſe in necem Regis Meſsiæ inficient Ieruſalem ſupernam non ingredientur, his exceptis, qui ſubſequentur, ſi ad eum ſe conuertent, expectabuntq́ꝫ annos quadraginta. Hæc omnia ad uerbum Rabbenus ille Haccados, quem Iudæi Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant. Si igitur Iudæi in mortis Meſsiæ punitionem, captiuitatem hanc nouiſsimā in qua ſunt (ut in præmiſsis tribus capitibus abunde probatum eſt) ſubituri erant, neceſſario profecto ex his quæ dicta ſunt, cōcluditur, non ſolum primi aduentus Meſsiæ tempus iam præteriſſe. Verumetiam Meſsias ipſum iam ueniſſe, eumq́ꝫ non alium quàm Ieſum Nazarenum fuiſſe.

Sexta

Sexta ratio oſtendens primi aduentus Meſsiæ tempus iam præteriſſe, fundata ſuper Romani imperij ſubiectionem. Et primum quód Meſsias Romanorum imperium ſibi ſubacturus erat. Caput XXV.

CAPNIO.

PEr ſextam nunc rationem temporis aduentus Meſsiæ prætecritionem tibi probare uolenti, In primis Meſsiam ipſum Romanorum imperium ſibi ſubiugaturũ fuiſſe, oſtendere opus eſt. GAL. Id primo per uiſionem Nabuchdonoſor Chaldæorũ Regis pulcherrime probatur. Hic nanq; Rex (ut Danielis 2. cap. ſcribitur) quandam pergrandem uidit ſtatuam, quæ ex uarijs compacta erat metallis. Eius enim caput ex optimo conſtabat auro, pectus & brachia ex argento, uenter & fœmora ex ære, tibiæ ex ferro, pedes autem partim ferrei, partim fictiles erant. Subinde uero Daniel ſomniorum Regis & index & interpres, ita Chaldaicè proſequitur, חזה הוית עד די התגזרת אבן די לא בידין ומחת לצלמא על רגלוהי די פרזלא וחספא והדקת המון Hoc eſt, Videbas ita, donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus, & percuſsit ſtatuam ſuper pedes eius ferreos & fictiles, & cõminuit eos. Poſtea uolens Daniel ipſe eidem regi quid ſtatua ipſa deſignabat, exponere, hæc inter cætera ſubiecit, אנת הוא ראשה די דהבא : ובתרך תקום מלכו אחרי ארעא מנך ומלכו תליתיא אחרי די נחשא די תשלט בכל ארעא : ומלכו רביעיא תהוא תקיפה כפרזלא כל קבל די פרזלא מהדק וחשל כלא וכפרזלא די מרעע כל אלן תדק ותרע : ודי חזיתה רגליא ואצבעתא מנהון חסף די פחר ומנהון פרזל מלכו פליגא תהוה ומן נצבתא די פרזלא להוא בה כל קבל די חזיתה פרזלא מערב בחסף טינא : ואצבעת רגליא מנהון פרזל ומנהון חסף מן קצת מלכותא תהוה תקיפא ומנה תהוא תבירה : די חזית פרזלא מערב בחסף טינא מתערבין להון בזרע אנשא ולא להון דבקין דנה עם דנה הא כדי פרזלא לא מתערב עם חספא : וביומיהון די מלכיא אנון יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל ומלכותא לעם אחרן לא תשתבק תדק ותסף כל אלן מלכותא והיא תקום לעלמיא : Id eſt, Tu es caput aureũ. Et poſt te ſurget regnum argenteum aliud minus te. Regnum aliud tertium æneum, quod imperabit in uniuerſa terra. Regnum uero quartum erit robuſtũ uelut ferrũ. Quẽadmodũ ferrum cõminuit, & conterit ac domat omnia, ita omnia hęc cõteret & domabit. Et quód uidiſti pedes & digitos partim teſtã figuli, & partim ferrũ, regnũ diuiſum erit. & de robuſta uel cõſtanti plantatione ferri habebit eſſe in ea, ſicut uidiſti ferrũ mixtũ cũ teſta luti. Porro digiti pedũ partim ferrei, & partim teſtei, ex parte regnũ erit ſolidũ, & ex parte erit friuolum uel contritũ. Quod autem uidiſti ferrum mixtum cum teſta luti, commiſcebunt ſe inuicem in ſemine hominis, & nequaquam erunt ſibi adhærentia iſtud cum illo ſicuti ferrum non ſe miſcet cum teſta. Et in diebus regum illorum ſuſcitabit, uel ſtatuet Deus cœli Regnum quod in ſecula non diſsipabitur.

Et regnum

Et regnum eius populo alteri non tradetur. Comminuet & conſumet omnia iſta Regna, & ipſum ſtabit in ſecula. In pręmiſsis Deus magnus Regi Nabuchdonoſor per Danielem quatuor Regna ſibi inuicem in mundo ſucceſſura, indicauit. Nam caput quidem aureum ſtatuę quam uiderat, ipſum ac regnum eius, hoc eſt, Chaldæorum Regnum ſignificabat. Pectus uero & brachia ex argento, Perſarum atq; Medorum regnum. Venter autem & fœmora ex ære, Gręcorum Monarchiam. Porro tibiæ ferreæ, Romanorum deſignabant imperium. Deinde ferri & teſtæ in pedibus ac digitis ſtatuæ mixtura, duorum regnorum fortis ſcilicet & imbecillis, hoc eſt Romani ac Iudaici, orti ex ferri plantario, id eſt ex Romani imperij permiſsione, ſocietatem inſinuabat. Per lapidem poſtremo de monte abſque manibus abſciſſum, qui percutiens pedes ſtatuæ ferreos atque fictiles, ipſam comminuit, ac in puluerem redegit, Meſſiam qui Romanorum imperium ſibi ſubacturus erat, deſignari oſtēdit. Mons autem de quo lapis iſte abſciſſus eſt, ipſius Meſſiæ matrem figurabat, quæ ob uirtutum ſuarum excellentiam, monti non inepte comparatur. Sed quia Meſſias ex matre uirgine naſciturus erat, ideo lapidem hunc per ſe ſine manibus, id eſt abſque humanis amplexibus, de monte abſciſſum dixit, ad deſignandum Meſsiæ corpus abſque uirili ſemine, ſola ſpiritus ſancti cooperatione, de puriſsimis uirginis ſanguinibus formandum fuiſſe. Cuius quidem Meſsiæ ortum atque aduentum commixtione ferri & teſtæ durante, hoc eſt, ſocietate Romanæ atque Iudaicæ poteſtatis manente, futurum fuiſſe, oſtendit, cum ait, Et in diebus Regum illorum ſuſcitabit, uel ſtatuet Deus cœli Regnum, quod in ſæcula, id eſt in ętern ũ non diſſipabitur. Et regnum eius populo alteri non tradetur. Comminuet & conſumet omnia iſta Regna, & ipſum ſtabit, id eſt durabit in ſecula, hoc eſt in æternũ. Gloſſa R. Abraham. Hoc eſt regnum Meſsię. Deniq; Daniel cōcludens ait,

כל קבל די מטורא אתגזרת אבן די לא בידין והדקת פרזלא נחשא חספא ודהבא
אלה רב הודע למלכא מה די להוא אחרי דנה ויציב חלמא ומהימן פשרה :

Id eſt, Quemadmodum uidiſti, quòd de mōte abſciſſus eſt lapis abſq; manibus, & comminuit ferrum, ęs, teſtam, argentum, & aurum, Deus magnus notificauit Regi quod futurum eſt poſt hęc. Et uerum eſt ſomnium, & fidelis interpretatio eius. Quæ ex prædictorum explanatione manifeſte patent. Hæc autem per id quod in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper titulum Pſalmi 17. optime confirmantur. Vbi ſic dicitur, Quando Meſsias cum uelocitate ueniet, non erunt dicentes canticum. Et infrà, Donec cadat coram ipſo habens digitos, ſcilicet Regnum nequam, id eſt Romanum, de quo dictum eſt Dan. 2. Et digiti pedum ex parte ferrei & ex parte teſtei, & ex parte regnum erit ſolidum & ex parte friuolum. Et in diebus Regum illorum ſuſcitabit, uel ſtatuet Deus cœli regnum, quod in æternũ non diſſipabitur.

Conteret & conſumet omnia iſta Regna,& ipſum ſtabit in æternum. Quemadmodum uidiſti,quòd de monte abſcindit ſe lapis abſq; manibus,& contriuit ferrum,teſtam,æs,argentum, & aurum . Iſte eſt Rex Meſſias:ſicut dictũ eſt in bereſſith rabba.Hęc omnia traditio.Quę etiã R.Selomonis ſententia approbantur,ſuper illud Iſaię 8.dictum,Et erit ad ſanctificationem,& ad lapidem offenſionis,cum ſic ait,Erit ſaluatór Iſraeli ad præparationẽ & ad lapidem offenſionis.Et offendet eum pedes ſtatuæ ferrei & teſtei,hoc eſt,Regnum Romanorum & Iudæorũ. Si ergo in diebus horum Regum,Romanorum ſcilicet & Iudæorum, Deus cœli ſuſcitare debebat Meſsiæ Regnum,ſequitur plane,quòd in diebus Iudæorum,ipſis ſcilicet in terra ſua exiſtentibus,& poteſtatem habẽtibus,Meſsias uenturus erat.Quòd autem illud,Et digiti pedum partim ferrei & partim teſtei.Et ex parte Regnum erit ſolidum, & ex parte friuolum.Intelligendum ſit de Romanorum Regno & Iudęorũ, Qui ſocietatem inuicem inierunt, poſtquàm Machabæi Regnum Iudæorum de manu Græcorum extorſerunt, patet per id quod in libro עבודה זרה Hauoda zara,in capite לפני אידיהן Liphne edehen, id eſt, Ante eorum feſta dicitur, Vbi ita legitur,R. דימי Dimi dixit, Triginta & duobus annis bellum geſſerunt Romani cum Grecis,& non pręualuerunt aduerſus eos,quouſq; aſſociauerunt ſe Iſraeli, eo pacto. Vt quando eſſent Reges de illis,eſſent comites de iſtis, & quando eſſent Reges de his ſuper Iudęos ſcilicet,eſſent comites de illis.Dixit R. כהנא Cahana.Cum ægrotaret R.Iſmael miſerunt ad eum,dicentes, R.expone nobis duo uel tria uerba,quæ dixiſti nobis in nomine patris tui. Qui remiſit ad eos,ita dicens,Dixit pater meus,quòd per centũ & 80. annos ante deſtructionem domus ſanctę,poteſtatem habuit Regnum nequam ſuper Iſrael.Hæc ibi.Regnum autem nequam in Talmud,Romanorum imperium intelligitur.De hac autem Romanorum Iudæorumq; ſocietate primus Machab.lib.8.latius meminit.Et ſicut dies Regum iſtorum tunc eſſe cœperunt,cum primum facta eſt Romanorum Iudæorumq; ſocietas,& poſtea quando coniuncta fuit uiri ſemine,ſed non fœminæ,quod fuit cum Herodes cum puella mortua de genere Machabæorum flagitium perpetrauit(ut ſupra in 6. huius lib.cap.dictum eſt)& ideo non cohęſerunt.Ita tunc dies eorundem Regum eſſe deſierunt,quando Iudęi cum ſuo falſo Meſſia in Romanum imperium inſurrexerunt. Vt in 21.huius quoq; lib.capite late patuit.Quod uero Romanorum imperium per ferrum deſignetur,nullum eſt dubium. Quia ut prædictũ fuit à Daniele in uiſionis declaratione,quemadmodum ferrum omnia metalla domat,Ita Romanorum imperium omnia domuit regna,Quod autem Iudæi teſta figuli uocentur,Tren. Iere.4. habetur. Vbi ſic dicitur, בני ציון היקרים המסלאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר Id eſt,Filij Syion precioſi,amicti auro,quomodo

Romanorum fœdus cum Iudæis.

Iudæi,teſta dicti.

computati ſunt uaſa teſtæ, opus manuum figuli. Id quoq; apud Iſa. 45. aperte patet, dum ſic ait, הוי רב את יוצרו חרש את חרשי אדמה Id eſt, Veh contradicenti fictori ſuo, uel formatori ſuo, teſta de teſtis terræ. Ex his omnibus palàm oſtenſum eſt, quàm eleganter Nabuchdonoſor regi reuelatum fuerit, non ſolum quòd Meſsias Romanorum imperium ſibi ſubiecturus erat. Verum etiam & quónam pacto Meſsias ipſe ſecundum carnem de matre abſq; patre generandus eſſet, ſub figura lapidis ſeipſum de monte ſine manibus abſcindentis, & quo tempore naſciturus erat, & quæ & qualia facturus. Si igitur Meſſias Romanorũ imperium ſibi ſubacturus erat, & Ieſus Nazarenus illud ſibi ſubiecit, neceſſario profecto ſequitur, Meſſiam iam ueniſſe, ipſumq; Ieſum Nazarenũ fuiſſe. Cui hucuſq; Romanorum ſubiectum eſt imperium.

Quòd Meſsias uniuerſo orbi dominaturus erat, & de uniuerſali Domini noſtri Ieſu Chriſti Regno. Cap. XXVI.

CAPNIO.

QVamuis Meſſiam uniuerſo orbi dominaturum fuiſſe, ſatis ex his quæ nunc dicta ſunt, inſinuetur. Vt tamen hoc in domino noſtro Ieſu Chriſto adimpletum eſſe, clarius conſtet, id idem apertius probandum eſt. GAL. Hoc primo probatur ex commentarijs R. Moſis Hadarſan, in lib. Gen. ſuper illud 49. c. eiuſdem lib. dictũ, לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים׃ i. Non recedet ſceptrũ de Iuda, & ſcriba de medio pedũ eius, donec ueniat Silo. i. Meſſias. Et ei aggregabunt populi. Ibi enim idem R. ſic ait, אמר שבט ולא אמר מלך כי גלוי וידוע לפניו שלא יעמדו המלכים תמיד עד כי יבא שילה והוא הבן הקטן העתיד לחיות לו באחרית ימים רבים כמו שתרגם אונקלוס ובשילותה ובזעירותה כי אשר יקהלו אליו כל הגוים וימלוך עליהם מלכות שלמה כמו שנאמר וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו ומשם ואילך לא יוסיף לכרוע לפני זולתו אבל כולם לפניו יכרעו ויפלו שנאמר לפניו יכרעו ציים ואויביו עפר ילחכו׃ Hoc eſt, Dixit ſceptrum, & non regem. Quoniam notum, & manifeſtum eſt apud eum, quòd reges eius non ſunt ſemper manſuri, ſed ſolum quouſq; ueniat Silo, id eſt Meſſias, qui eſt filius paruulus, qui erit ei poſt multos dies, uti expoſuit Ankelos de prophetia & de paruitate eius. Quoniam is eſt cui aggregabuntur omnes gentes, & regnabit ſuper illas regno Selomonis, id eſt regno pacis. Sicut ſcriptum eſt Pſal. 72. Et humiliabuntur ei omnes reges, cunctæ gentes ſeruient ei. Et poſtea ipſe nemini humiliabitur, immo coram eo procident & proſternentur omnes. Et hoc eſt quod ſcriptũ eſt eodem in Pſal. Corã eo procident Æthiopes, & inimici eius puluerẽ lingent. Hæc R. ille Moſes Hadarſan. Ex quibus patet propoſitum, Id ipſum deinde per illud clariſſime quoq; oſtenditur, quod in pręmiſſa uiſione Nabuch-

Nabuchdonoſor ſubijcitur Dan.2.cap. Sic enim ibi ſequitur, ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב ומלת כל ארעא Id eſt, Et lapis qui percuſsit ſtatuam, factus eſt mons magnus, & impleuit uniuerſam terram. Quod de uniuerſali Meſsiæ dominio priſci Talmudiſtæ intelligi uoluerunt. Nam in Bereſsith rabba, id eſt in expoſitione libri Geneſis, ſuper illud Gen.42.c. dictum, Et Ioſeph ipſe potens factus eſt ſuper terram, Ita ad uerbum legitur, Tradiderunt Magiſtri, decem Reges dominatos eſſe *Reges decem.* à mundi initio, uſq; ad finem eius. Horum autem primus eſt Deus ſanctus & benedictus, qui dixit & fuit mundus, hoc eſt, qui imperio uerbi ſui mundum creauit. Secundus autem Rex fuit נמרוד Nemrod impius. Rex tertius fuit Ioſeph, Rex quartus fuit Selomo Rex Iſrael, Rex quintus fuit Nabuchdonoſor Rex Babylonis, Rex ſextus fuit Darius, qui ſuper Regnum Chaldæorum regnauit, Rex ſeptimus fuit Cyrus, qui à fine orbis uſq; ad finem eius dominatus eſt. Sicut dictũ eſt Ezræ 1.cap. & Paralip. ultimo, Vbi ſic de eo dicitur, Dixit Cyrus Rex פרס Paras, id eſt Perſidis. Omnia Regna terræ dedit mihi Dominus, Rex octauus fuit Alexander Macedo, qui ſuper uniuerſum orbem dominatus eſt. Sicut dictum eſt Dan.8.c. Et ego fui intelligens, Et ecce hœdus caprarum, ueniens ab occidente, ſuper faciem totius terræ. Rex uero nonus eſt ipſe Cæſar Auguſtus, qui uniuerſo orbi imperauit. Sicut dictum eſt Dan.2. Et Regnum quartum erit forte ſicut ferrũ. Quia ſicut ferrum uniuerſa hæc comminuet, & conteret. Rex autem decimus eſt Rex Meſsias, qui regnabit à fine mundi, uſq; ad finem eius. Sicut dictũ eſt Pſal.72. Et dominabitur à mari uſq; ad mare, & à flumine uſq; ad terminos terræ. Item alia ſcriptura dicit Dan.2.c. Et lapis qui percuſsit ſtatuam, factus eſt mons magnus, & impleuit uniuerſam terrã. Et rurſus ibidem, Et in diebus Regum illorum, ſuſcitabit, uel ſtatuet Deus cœli Regnum, quod in æternum non diſsipabitur, & populo alteri non tradetur. Et comminuet & conteret omnia hæc Regna, & ipſum ſtabit in æternum. Et per Regnum hoc decimum, reuertetur Regnum ad Dominum ſuum. Atq; ita qui fuit primus Rex, erit ultimus Rex. Sicut ſcriptum eſt Iſa.44.c. כה אמר יהוה מלך ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני אחרון Id eſt, Sic dicit Deus Rex Iſrael, & redẽptor eius Deus exercituum. Ego primus & ego nouiſsimus ſcilicet Rex, Et iterum Zachariæ illud והיה יהוה למלך על כל הארץ Id eſt, erit Deus Rex ſuper omnẽ terram. Hæc omnia traditio, paucis quibuſdam quæ ad rem non pertinent, omiſsis. Cum igitur in hac traditione dicatur, Rex decimus eſſe Meſsias, qui à fine mundi, uſq; ad finẽ eius, regnaturus erat. Idcirco Iudæis dicamus, Chriſtum Dominum noſtrum non ſolum à fine mundi uſq; ad finem eius, uerum in Regno quoque cœlorum in quantum ipſe Deus eſt, dominari. Cum ſubſequenter ibi Dauidicum illud Pſal.72, dictum ponitur, וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ Hoc eſt, Et do-

minabitur à mari uſq; ad mare, & à flumine uſq; ad terminos terræ. Id etiam ad literam de Chriſtianorum Regno intelligendum eſt. Quod nō ſolum olim per uniuerſum orbem terrarū fuiſſe, conſtat. Sed hodie quoq; à mari uſq; ad mare, & à flumine uſq; ad terminos terræ eſſe, recte dici poteſt. Quandoquidem illud etiam hodie ſit à mari uſq; ad mare, hoc eſt à mari mediterraneo uſq; ad mare Occeanū, ſaltem Anglicū. Et à flumine, id eſt à Danubio qui inter cæteros fluuios maximus eſt, & ultra Græciā in mare ponticum deſcendit, uſq; ad caput terræ, id eſt uſque ad Hiſpaniam quæ eſt caput terræ. Et licet Sarraceni ſiue Machmetani multa ac pene infinita Chriſtianorum loca occupent, in eiſdem tamen locis Chriſtus adhuc regnare non deſinit. Cum eum ipſi Meſſiam eſſe fateantur, ac ſpiritu Dei conceptum, & de uirgine ſine uirili ſemine natum, & ſi diuinitatem eius negent. Quod uero dicitur in eadem traditione iuxta Danielis uaticinium. Et lapis qui percuſsit ſtatuam factus eſt mons magnus, & impleuit uniuerſam terrā. Tunc certe adimpletum eſt. Cum apoſtolorū, aliorumq; ſanctorū ipſorum ueſtigia imitantium, prædicatione ac doctrina, idola Romanorū atq; Græcorum, aliarumq; quàm plurimarum gentium per orbem uniuerſum inanita, atq; exploſa fuerunt. Quare tunc proculdubio lapis iſte, id eſt Meſſias mons magnus factus eſt. Non quidē, quòd maior fuerit quàm antea fuit, ſed quia gentibus ad ipſum conuerſis magis fuit cognitus.

Quod Chriſtus uere ſibi Romanorum ſubegit imperium. Et de Romani Pontificis atque Imperatoris uniuerſali dominio. Caput XXVII.

CAPNIO.

ET ſi omnia hæc tam uera ſint, ut ab Iudęis minime negari poſſint. Ad maiorem tamen eorum confuſionem, aliquo prophetarum teſtimonio probandum eſt, ipſum Romanorum Imperium. Domino noſtro Ieſu Chriſto ſubijciendum fuiſſe. GAL. Et Romam ipſam, & Romanorum imperium Domino Ieſu uero Meſſiæ ſubijci debuiſſe, Iſaias longe ante prędixit, cum uigeſimo ſexto cap. ait,
עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחל : פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים :
יצר סמוך תצר שלום שלום כי בך בטוח : בטחו ביהוה עדי עד כי ביה יהוה צור
עולמים : כי השח ישבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד
עפר : תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים : Hoc eſt, Vrbs fortitudinis nobis Ieſus, ponet muros & ante murale. Aperite portas, & ingredietur gens iuſta, cuſtodiens fidelitates. Creatura coniuncta ſeruabit pacem, pacem, quia in te eſt ſpes. Sperate in Deo in æternum, quoniam in domino Deo eſt fortitudo ſeculorum. Quia incuruabit habitantes in excelſo. Vrbem ſublimem humiliabit, humiliabit eam uſq; ad terrā, deducet eam uſq; ad puluerem, calcabit eam pes pedū pauperis, greſſus egeno-

egenorum. Horum uerborum expoſitionem aliam quàm R. Selomonis non quæramus. Sic enim eam ipſe exponit, Vrbs fortitudinis erit nobis ישוע Ieſus. i. Saluator ſiue ſaluatio. Et infrà, Vrbem ſublimem humiliabit. i. Romã & Italiam, humiliabit inquam eam uſq; ad terrã calcabit eam pes pedũ pauperis. i. regis Meſsiæ, de quo dictũ eſt Zach. 9. Pauper & equitãs ſuper aſinã. Greſſus egenorũ. i. Iſrael. Hæc gloſſa R. Selomonis fidei noſtrę multũ roboris affert. Tunc enim pes pedũ pauperis. i. regis Meſsię Romã atq; Italiã uſq; ad terram humiliauit, cũ ſublimitas Romani imperij cœlũ penè tangens, iugo Chriſtianæ fidei humiliter collum ſubmiſit, uſq; ad pauperũ & humiliũ uices Chriſti gerentiũ pedũ oſcula. Tunc autem greſſus egenorũ. i. Iſrael iuxta R. Selomonis gloſſam, Romã ipſam calcauit, cum ad prædicationẽ apoſtolorũ Chriſti Petri & Pauli, idololatriæ cultũ, uoluptateſq;, ac delicias quas Chriſtiana religio reſpuit, prorſus dimittendo, ſeſe Chriſto ſubiecit. CAP. Quando quæſo Chriſtus Romanũ ſibi ſubiegit imperiũ? GAL. Tunc certe potiſſimũ cum Conſtantinus Romanorũ imperator, orbiſq; Monarcha, baptiſmi ſacramento ſuſcepto, à lepra mundatus, ſanitateq; diuinitus recuperata, ipſum IeſumChriſtum mundi redemptorem, ac ſaluatorem, uerum regem regum, atq; unicum cœli & terrę Dominũ eſſe cognoſcens, ſponte ſe ipſum, uniuerſumq; Romanum imperium eidem ſubiecit. In cuius quidem ſubiectionis ſignum, Lateranenſe imperiale palatium, capitis ſui coronam ex auro puriſſimo & lapillis precioſis ac margaritis cõſtructam, phrygium. i. mitram, ſuperhumerale hoc eſt lorum, quod imperiale collum circumdare cõſueuit, purpureã chlamydem, coccineã tunicã, & imperialia omnia indumenta, imperialiũq; præſidentiũ equitum dignitatẽ, ac imperialia ſceptra, ſimulq; cuncta ſigna, atq; banna, diuerſaq; imperatoria ornamẽta, & omnẽ in proceſſionibus imperatorij culminis gloriã, ac poteſtatẽ, beato Syluestro tunc Chriſti uicario, cunctiſq; eius ſucceſſoribus, dono contulit. Eiuſq; ſacratiſſimo uertici proprijs manibus Phrygium imponẽs, atq; equi cui Pontifex ipſe inſidebat, frena detinens, ſtratoris officiũ illi exhibuit. Et ne ſacer Chriſti Senatus minori fulgeret gloria, quàm imperialis, præcelſis patribus ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, multas ac maximas inſtituit dignitates. Et tandem tam Roma Vrbe, quę & mundi caput, & imperij ſedes erat, q̃ multis occidentaliũ regionũ prouincijs, ciuitatibus, ac locis, Syluestro Pontifici maximo tanquã Chriſti uicario, & beatiſſimo Petro ſucceſſori, eiuſq; ſucceſſoribus perpetuo cõceſſis, ſe Byzantium conſerens, Romanũ imperium quod Chriſto ſubiugauerat, ad orientales tranſtulit regiones, prout in eius imperiali edicto hæc omnia, ac alia permulta latiſſime cõtinentur. Si igitur Romanorũ imperator qui ſuper omnes reges eſt, ſuper omneſq; nationes. 7. q. 1. c. In apibus, Et 11. q. 1. §. Hadrianus. Eſt enim mundi princeps ac do-

Conſtantinus imperator ſe ac Romanorũ imperium Chriſto ſubiecit.

Eiuſdem donatio Chriſti uicario facta.

Romanorũ imperator ſuper uniuerſum orbem dominium habet.

minus. ff. Ad legem Rhodiam. L. Deprecatus. Vnde & Græci ipſum αὐτοκράτορα aptiſsime uocāt, quòd per ſe dominetur, eiusq́ dominium à nullo dependeat, Domino noſtro Ieſu uero Meſsiæ uerè ſubijcitur. Quis recte ire poterit inficias, ipſum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui & eidem imperatori, & uniuerſo Romano imperio præeſt, ſuper uniuerſa regna, uniuerſasq́ gentes, ac prouincias, principatū habere, uerumq́ totius orbis monarcham eſſe, ac regem regum, & dominum dominantium, uere & dici & eſſe? Verum enim uero œcomenicum hoc totius orbis dominium, Romanorum imperator in temporalibus habet, & Romanus Pōtifex in ſpiritualibus. Quocirca de utroq́ haud incōgrue dictum arbitror illud Gen. 1. cap. ſcriptum, Fecit Deus duo magna luminaria, luminare maius ut præeſſet diei, & luminare minus ut præeſſet nocti. Quid enim aliud per duo hæc magna luminaria myſtice deſignatur, quàm ſummus ipſe Pontifex atq́ imperator? Quorum alter tanquam ſol, diei, id eſt ſpiritualibus, alter uelut luna, nocti hoc eſt temporalibus præeſt, imperat, moderatur. Vnde palàm oſtenditur, utriuſq́ ſuper uniuerſum orbem uniuerſale dominium. *Concluſio.* Si ergo Romanorum imperium non niſi à Meſsia ſubiugari debebat, & ipſum Domino noſtro Ieſu Chriſto diu ſubditum fuiſſe conſtat, ut iam probatum eſt, Conſequens profecto eſt, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum uerum eſſe Meſsiam.

Iudaicæ oppoſitionis improbatio. Caput XXVIII.

CAPNIO.

QVanquam Iudæi tam manifeſtæ ueritati haudquaquam contradicere poſſent, ipſam tamen impugnare non deſiſtunt. Nā fatentur quidem quartum illud regnum per ferrum deſignatum, Romanorum eſſe imperium, in cuius fine Meſsiam uēturum atq́ regnaturum aſſerunt. Sed ipſum Romanorum regnum adhuc defeciſſe omnino negant. Cum enim Roma ipſa eiuſdē regni caput ſit, & Papæ ſedes, atq́ eccleſiæ Chriſtianæ caput, ideo & nos Chriſtianos ex ipſius urbis nomine, Romanos nuncupāt, & ipſum Romanorū regnum quamdiu in urbe Roma regnauerint Chriſtiani, ſtabile fore aiunt. Creduntq́ Romanorum gētem eſſe Edom. Quia cum Iulium Cæſarem de Edom eſſe putent, tā eos qui Romæ poſt eum regnauerunt, quàm Romanos ipſos de Edom eſſe dicūt, Quare cum Chriſtianos (ut dixi) Romanos uocent, ipſos etiam de Edom eſſe aſſerunt. Et ad ſui erroris confirmationem, illud Ieremiæ Tren. 4. dictū adducunt, שישי ושמחי בת ארום ישבת בארץ עוץ גם עליך תעבור כוס תשכרי ותתערי ׃ תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת ארום גלה על חטאתיך .i. Gaude & lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus, ſuper te quoq́ tranſibit calix, inebriaberis, & nudaberis. Completa eſt iniquitas tua filia Siyon. Non addet,

addet, ut tranſmigret te. Viſitabit iniquitatẽ tuam filia Edom, diſcooperiet peccata tua. Ex quibus inferunt, Quod ab hac nouiſsima captiuitate per Meſsiam redimi non debent, niſi illorũ de Edom quos Romanos qui Ieſu Nazareni legem ſeruant, eſſe aiunt, contritio, ac deſtructio prius fiat. Vnde ſuper prædicta Ieremiæ uerba, Rabbi Selomo dicit, Quod Ieremias ibi Romani imperij deſtructionem prædixit, quæ idcirco Romanis accidere debet, quia ipſi tempore Titi templum urbemq; Ieruſalem euerterunt, atq; Iudæos per orbem captiuos diſperſerunt. Et ſic per filiam Edom Romam ſeu populum Romanum intelligentes, ita eadem uerba exponunt, Gaude & lætare filia Edom. Ac ſi diceret, Gaudium illud quod in urbis Ieruſalem templiq; ſubuerſione habuiſti, tibi in triſtitiam conuertetur. Quia ſuper te quoq; tranſibit diuinæ uindictę calix. Ex quo cum Romanũ imperium nondum deſtructum arbitrentur, idcirco Meſsiam necdum ueniſſe, opinantur. Et hoc argumẽtum inter cætera eos in perfidiæ errore maxime roborat. Quo fit, ut eo magis Romani imperij deſtructionem in dies expectẽt, ac deſiderent, quo magis ex hoc argumento ſe certos reddi opinantur. Quod ſtatim poſt ipſius Romani imperij defectionem, & Meſsias uenturus ſit, & ipſi à captiuitate liberandi. Eapropter mi Galatine maxime hoc in loco tibi connitendum eſt, ut hæc eorum ratio funditus euertatur. GAL. Hoc facile mi Capnio profecto erit. Si primum per filiam Edom, hoc in loco Romam, ſiue populum Romanum intelligi, falſum prorſus eſſe, oſtenderimus. Falſum quippe eſt, Romanos Edom eſſe gentem, quia homo qui fuit de Edom, ſuper eos regnauerit. Sicut nec ipſi Iudæi appellantur Romani, aut Edomitæ, eo quòd Herodes qui fuit de gente Edom, eis dominatus ſit. Edom præterea alio nomine Eſau dictus fuit, ut habetur Gen. 25. Ex quo patet, Edom ipſum de Sem filio Noæ, per Iſhac cuius filius fuit Eſau, deſcendiſſe. Cum tota igitur Europa in qua urbs Roma ſita eſt, à filijs Iapheth primum habitata fuiſſe, dicatur, nulla ratione dici poteſt, per Edom Romanum imperium ſignificari. Certum quoq; eſt, terram Edom eam eſſe regionem, quam Grẹci Idumæã denominarunt. Ad quam filij Iſrael ex Ægypto egreſsi, ac per deſertum tranſeuntes, deuenerunt. In qua montes Sinai & Hor eſſe referuntur. Vbi & Aharon diem clauſit extremum, Ex his igitur clarum eſt, filiam Edom Romam, ſiue populum Romanum dici, falſum omnino eſſe. CAP. Quare ergo Talmudiſtæ Romanos filios Edom & Eſau ſæpiſſime uocant? GAL. Verum quidem eſt in Talmud locis pene innumeris, Romanos ipſos quandoque Edom, quandoque Eſau, quandoque Seir, quandoque etiam filios Edom, ſeu Eſau, myſtice nuncupatos eſſe, & Romam ipſam monte Seir, atque monte Eſau olim dictam fuiſſe. Quod neq; abſque fidei noſtræ myſterio, factum eſſe, cenſendum eſt. Ad cuius quidem rei probationem,

Iudæorum iuniorum falſa expoſitio.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

pauca quędã ſubnectam. Et primo illud apud Abdiam ult. c. ſcriptum adducam, ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליהוה המלוכה Hoc eſt, Et aſcendẽt ſaluatores (.i. apoſtoli ſecundũ gloſſam noſtrã) ad montẽ Syion, ad iudicandũ mõtem Eſau, & erit dño regnũ. Gloſſa R. Selomonis. Docet te inquit, Quod nõ erit regnũ eius .ſ. Dei perfectũ, uel pacificatum, donec de impio Eſau uindictã nõ fecerit. Montẽ uero Eſau in prædictis Abdiæ uerbis, caſtrum maximum Eſau, R. Ionathas Chaldaicè interpretatus eſt. Gloſſa Rab. Selomonis dicit, Et ipſum eſt Roma. In lib. etiã qui פסח שני Peſa ſeni .i. Paſcha ſecundũ, dicit: ita ſcriptum eſt, Futurum eſt, ut Ægyptus afferat munus Meſſiæ. Sicut dictũ eſt Pſal. 68. יאתיו חשמנים מני מצרים .i. Venient inclyti ex Ægypto. Aſſumet tunc Æthiopia pro ſe argumentum à minori, quod Hebræi קל וחומר Kal uahomer uocant, dicens, Si iſti qui ſeruire fecerunt Iſrael, ſic faciunt, & à Meſſia recipiunt, quanto magis nos, ſupple ſi ſic fecerimus, ab eo recipiemur? Et hoc eſt quod mox ſcriptum eſt eodẽ in Pſal. כוש תריץ ידיו לאלהים Hoc eſt, Æthiopia currere faciet manus ſuas Deo. Sumet quoque regnum nequã .i. Romanũ ſecundũ R. Selomonis gloſſam, locum uel argumẽtum à minori pro ſe dicẽs, Si iſti qui nõ ſunt fratres, ſic facientes à Meſſia admittunt, quanto magis nos qui fratres ſumus? Hoc autẽ eſt quod ſcriptũ eſt Micheæ 5. ויתר אחיו ישובון על בני ישראל i. Et reſiduum fratrum eorum reuertent ſuper filios Iſrael. Hæc omnia traditio. Ex cuius fine ſatis habet, Romanos filios Eſau apud Hebręos, myſtice appellatos fuiſſe, eo quod hic fratres Iſrael dicantur, ac tempore Meſſiæ ad eos cõuertendi eſſent Quod tunc proculdubio impletum eſt, cum per apoſtolorum Petri & Pauli prędicationẽ, & maxime tempore Sylueſtri, ad Chriſti fidem ſunt conuerſi. In libro quoque qui יומא yoma .i. Dierum dicitur, ita ad uerbum legitur, Dixit R. Futurum eſt, ut Roma cadat in manu Perſidis. Sicut ſcriptum eſt Iere. 49. לכן שמעו עצת יהוה אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב אל יושבי תימן אם לא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נויהם : Hoc eſt, Idcirco audite cõſilium Dei quod iniit de Edom, & cogitationes eius quas cogitauit de habitatoribus Teman. Niſi traxerint eos minores ouium. Si nõ diſſipauerit ſuper eos manſiones eorum. Hęc traditio. Ex qua manifeſte patet, Romanos in ſacra ſcriptura Edom interdum uocari.

R. Selomonis expoſitio. Gloſſa autẽ R. Selomonis dicit, minores ouium in eadem traditione Perſas eſſe, à quibus Romani trahẽdi erãt, quia Perſeus in filiis Iapheth minor fuit.

Vera expoſitio Sed cum hoc nunquam uerũ fuerit, per minores ouiũ apoſtolos cęteroſque Chriſti diſcipulos intelligi oportet. Qui ſuę prędicationis miraculorũque uirtute, Romanos ad Chriſti fidẽ traxerũt. Hi enim minores hoc eſt iuniores ouium Iudęorũ fuerunt. Quia Iudęi oues appellati ſunt, iuxta illud Ezech. 34. c. dictum, ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלהיכם נאם אדני יהוה Id eſt, Et uos oues meę oues paſcuę, homines uos eſtis, ego Deus ueſter,

ueſter, dicit dñs Deus. Ex his igitur palam liquet, nõ iniuria Romanos myſtice & metaphorice filios Eſau, & Edom olim nuncupatos fuiſſe. CAP. Quã ob rem Romani metaphorice Edom & filij Eſau ſunt olim appellati? GAL. Propter imitationẽ in quam. Non enim ipſi ſolũ, ſed omnes quoq; alij qui populũ Dei perſecuti ſunt, & idolis cultũ exhibebant, Edom & Eſau ſecundum carnem à ueteribus Iudęorũ dicti ſunt, quia eorũ imitabantur opera. Quod ſatis ex eo uidetur, quod in libro עבודת זרה Auoda zara, id eſt ſeruitus aliena, ſiue idololatria, ita legitur, ſuper illud Abdiæ ult. dictũ, ולא יהיה שריד לבית עשו Hoc eſt, Et non erit reſiduũ domui Eſau. i. facientibus opera Eſau. Traditũ eſt etiã ſic, Et non erit reſiduũ domui Eſau. Poteſt ne omni dici? Docet dicendũ. Domui Eſau. i. omni operanti opus Eſau. Hęc traditio. Ex quibus ſatis manifeſtũ eſt, Iudæos noſtri temporis mentiri, qui Chriſtianos Edom, uel filios Eſau uocant, cum eorum opera minime imitẽtur. Immo tunc Romani ipſi Edom, atq; filij Eſau eſſe deſierunt, cum Chriſtiani effecti ſunt. Tunc enim illud Micheæ 5. dictũ, adimpletum fuit. Et reſiduũ fratrum eorũ conuertẽtur ad domũ Iſrael. Quapropter ut ad præmiſſam Ieremiæ prophetiã redeamus, dicimus in eadẽ ſecundũ ueritatem filiã Edom eſſe regnũ Idumææ, ab eodẽ Edom ſic denominatũ, & Hus eſſe ciuitatẽ in eodem regno ſitã. Ideoq; Edom habitare dicit in terra Hus. Quia ciuitas illa Hus in toto illo regno celebris erat. CAP. Si Iudæus forte diceret, Ex quo filia Edom eſt proprie Idumææ regnum, & uos Chriſtiani dicitis, prophetiã hanc cõpletam fuiſſe. Quando ergo completa eſt? GAL. Priſci Iudęorũ dicunt, prophetiam iſtam tẽpore regis Hircani Machabæi impletã fuiſſe. Tunc enim tota terra illa deſtructa fuit. Ex qua Hircanus ipſe inter cæteros 4000. captiuorum eduxit, qui muros urbis Ieruſalẽ cuſtodirent. Quare ut ait Ioſephus in illa die magna ab Iudęis facta fuit lętitia. Adeo, quòd ut R. Iehoſuas filius Leui refert, nulla unquã maior illa fuit in templo lætitia. Eo quòd Bethſean cæteræq; Idumęorũ ciuitates, quæ nec tempore Iehoſuæ, nec iudicũ, nec tempore regum Iſrael & Iudæ uinci potuerunt, tempore huius regis Hircani uictæ, ac ditioni Iudęorũ ſubiugatæ fuerunt. Dicit pręterea Ioſephus, quòd illi de Edom filij Eſau tempore pręducti regis Hircani, ad Iudaiſmum ſunt conuerſi, fueruntq; circumciſi, nec à Iudæis tempore Veſpaſiani & Titi receſſerunt, ſed ſemper deinceps Iudæi permanſerunt. Propterea dicimus, peccatũ Iudæorũ filiorũ Eſau tunc rememoratum fuiſſe, eosq; in captiuitatem cecidiſſe, quãdo iniquitas filiorũ Iuda qui in aduẽtu Meſſiæ Ieſu Nazareni inſti permãſerunt, cõpleta fuit. *Concluſio.* Ex quibus omnibus ſole clarius cõſtat, nimis extortã, ac omnino falſam eſſe prophetię ſupradictę expoſitionẽ, quã iuniores Iudęorũ faciũt, expectãtes Romani imperij deſtructionẽ, ac Meſſię aduẽtũ, falſum quoq; penitus eſſe, quòd Chriſtiani (ut aiunt) de Edom deſcenderint. Quin

potius

potius econtra aimus,ipſoſmet Iudæos de Edom eſſe,qui ex Edom ad eos conuerſi fuerunt,& qui mali ſunt,& peccatores, ac ſimul cum eis perpetuam receperunt punitionem,in qua nunc ſunt,eruntq; uſq; ad mundi finem. Chriſtianos autē dicimus filios Syion,ac bonos Iudæos eſſe,qui ad Chriſtum conuerſi ſunt,in quibus & iniquitas cōpleta fuit, hoc eſt peccatum atq; captiuitas ceſſauit,ipſiq; perpetuoq; liberi erunt, Vt in prædicta prophetia liquido patet. Illis enim de Edom ad Iudaiſmum conuerſis,cæterisq; Iudæis Chriſtum negantibus,ait propheta. Ad te quoq; peruenit calix,id eſt pœna diuinæ ultionis. Inebriaberis, id eſt ad plenum punieris,& nudaberis,hoc eſt honore, dignitatibus alijsq; bonis priuaberis. Quemadmodum per Titum Romanorū principem factum fuiſſe,certum eſt. De bonis autem Iudæis qui Ieſum Nazarenum uerum Meſsiam receperunt,quiq; uere filij Syion dicuntur, ſubdit propheta ipſe,Completa eſt iniquitas tua filia Syion, in aduentu ſcilicet Chriſti. Quia nunquam amplius populus ille Syion credens in Chriſtum,fuit alicui captiuitati ſubiectus,loquendo de populi uniuerſalitate,ſicuti de populo Iudæorum ter iam factum eſt. Ideo ſubſequenter ait,Non addet ultra,ut tranſmigret te,à libertate ſcilicet in ſeruitutem. Sequitur de malis Iudæis filijs Edom. Viſitabit iniquitatem tuam filia Edom,eam ſcilicet iuſte puniēdo Diſcooperiet peccata tua, pœnam ſcilicet manifeſtā omnibus inferendo. Quia eorum captiuitas & ſeruitus in toto mundo publica eſt. Vbicunq; enim Iudæi morātur, ſiue inter Chriſtianos,ſiue inter Sarracenos, ſemper captiui, ſemperq; in abominationem habiti ſunt. Ex his patet ſolutio ad Iudæorū argumentum. CAP. Iudæi adhuc inſtant. Quia cum Romanorū regnum inter cætera regna à Daniele prænunciata,quartum ſit, poſt quod regnum Meſsiæ nunquā fine cariturū ſucceſſurū erat,Romanorumq; imperium adhuc perſeueret, quia nunquā ceſſauerunt Romanorū imperatores & reges. Idcirco nondum Meſsiā adueniſſe concludunt. GAL.

Iudæorum recentiorum obiectio.

Reſponſio. Quemadmodū intentio Danielis prophetæ regni Chaldæorū deſtructionē prædicentis,non fuit,quòd nemo amplius in Babylonia regnaret. Sed quòd nemo de genere Nabuchdonoſor,nec de gente eius ibidem deinceps regnaturus eſſet. Quare dictum eſt regnum Chaldęorū tunc defeciſſe. Ita & in ceſſatione regni Medorū & Perſarū,intentio ipſius prophetę non fuit,quòd nemo in Media & in Perſide deinceps regnaret,ſed quòd nullus de cętero de genere uel de gente Darij quo ad regnum Medorū,nec de genere ſiue de gente Cyri quo ad regnū Perſarum,regnaturus foret. Sic & in defectione regni Græcorū, intentio eiuſdem prophetæ non fuit,quòd nullus deinceps in Gręcia regnaret, ſed q nemo de genere Alexandri,nec de gente eius ultra rex eſſet. Ita quoq; & in deſitione regni Romanorū dicendū eſt,q intētio prædicti prophetæ non fuerit,q nemo amplius Romæ regnaret,ſed q nullus

deinceps

deinceps de genere aut de gente Iulij Cæſaris, & Octauiani Auguſti, & Tiberij ac cæterorum, qui idola colentes, in eorum fide crediderũt, regnaturus eſſet. Ex quo igitur Romanorum Imperatores & reges in fide Iulij Cæſaris, & cæterorum idola colentium minime credunt, ſed in fide Ieſu Nazareni ueri Meſſiæ. Et etiam quia Conſtantinus Cæſar dimiſit Romanorum regnum ſeruis ipſius Ieſu Nazareni. Et Papa qui eſt Dominus urbis Romæ, non fuit uocatus deinde Cæſar, nec uenit de Cæſaris genere, ſiue gente, & Imperator ipſe Romanorum cui uniuerſus orbis iure ſubijcitur, Chriſtianus eſt, atq; Ieſu Chriſto uere ſubiectus, Neceſſario dicendum eſt, quòd omnia Regna illa in libro Danielis prædicta iam trãſierint, ac defecerint, excepto Ieſu Nazareni ueri Meſsiæ regno, quod firmiſſime durat, ac in æternum durabit. Ex quo Meſsiam iam ueniſſe, ipſumq; Ieſum Nazarenum uerum Meſſiam fuiſſe, concedi neceſſe eſt. Vt ex his quæ in quatuor capitibus antecedentibus dicta ſunt, abunde colligitur.

Septima ratio qua primi aduentus Meſsiæ tempus præteriſſe demonſtratur, ſumitur ex idololatrici cultus ceſſatione. Et quòd in aduentu Meſsiæ idololatria penitus ceſſatiua erat. *Caput* XXIX.

CAPNIO.

SEptimam deniq; rationem nunc aggreſſurus, quòd in aduentu Meſsię maxime idolorum cultus auferendus eſſet, probare debes. GAL. Prophetæ certe idololatrici cultus ablationẽ præcipue ſemper & ubiq; optabant, ut patet apud Zachar. 13. ſic dicentem, והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד Hoc eſt, Et erit in die illa, dicit Deus exercituum. Diſperdam omnia nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra. Vbi omnium Iudæorũ ſententia, textus de Meſsia loquitur, Et Sephonias 3. cap. ait, לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד Id eſt, Ad inuocandum omnes nomen Dei, ad ſeruiendum ei humero uno. Vbi quoq; de Meſſia agitur. Idem etiam per ueteres Talmudiſtas manifeſte patet, & præſertim in Midras שיר השירים Sir aſſirim, id eſt in expoſitione Cantici canticorum ſuper illud 2. cap. dictum, קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות Id eſt, Vox dilecti mei. Ecce iſte uenit ſaliens ſuper montes, & ſaltans ſuper colles. Vbi R. Nathan nomine R. Eliezer filij R. Ioſæ Galilæi, & Rab Hunna nomine R. Elazar dicunt, Hic eſt rex Meſſias & nõ eſt mons ſcilicet hic aliud quàm auoda zara. i. cultus alienus, hoc eſt idololatria. Hoc eſt aũt quod dicitur apud Hoſeam 4. על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו Id eſt, Super capita montium decollabunt. i. ſacrificabunt, & ſuper colles fumigabũt. i. thurificabũt. Hæc traditio. Ex qua patet, Meſsiã in aduentu ſuo conculcaturũ fuiſſe idolola.

idololatriam. Cum igitur diu ſit, quòd idololatria ex toto orbe omnino exploſa fuerit. Nam ante diſcipulorum Ieſu Nazareni prædicationem uniuerſus orbis idola colebat, exceptis Iudæis, qui ſoli Deum uerum cœli & terræ creatorem uenerabantur. Ex quo autem apoſtoli cæteriq́ ipſius Ieſu Nazareni diſcipuli in uniuerſum mundum ab eo miſſi fuerunt, idololatria undiq́ exploſa, omnes gẽtes ad cognitionem unius & ueri Dei peruenerunt. De ipſis nanque Ieſu Nazareni diſcipulis Iſaias prophanauerant, ſic ult. cap. dicẽs, ושמתי בהם אות ושלחתי מהם
פליטים אל הגוים תרשיש פול ולוד משכי קשת תבל ויון האיים הרחקים אשר
לא שמעו את שמעי ולא ראו את כבודי והגידו את כבודי בגוים : Id eſt, Et ponam in eis ſignum, & mittam ex eis, qui euaſi fuerint, ad gẽtes, in Tarſiam, in Aphricam, in Lydiam, trahẽtes arcu, in Italiam, & in Græciam, & ad inſulas longinquas, quæ non audierunt auditionem mei, & non uiderunt gloriã meam. Et annunciabũt gloriam meam in gentibus. Si ergo idololatria in aduentu Meſſiæ deficere debebat, & per Ieſum Nazarenũ (ut probatũ eſt) iamdiu eſt, quod defecerit, quod etiã effectus ipſe manifeſte oſtendit, cum omnes tam Chriſtiani q̃ Sarraceni unum uerum Deum colãt, Rerum omnium opificem. Neceſſario profecto ſequitur, non ſolum tempus aduentus Meſſiæ iamdiu præteriſſe: uerum etiam Meſſiam ipſum iam ueniſſe, cumq́ non alium, quàm Ieſum Nazarenum fuiſſe.

Liber

Liber quintus.

In quo obiecta Iudæorum noſtri temporis, Meſſiam nondum ueniſſe probare connitentium optime confutantur.

Iuniorum Iudæorum obiecta. Quòd Ieſus Nazarenus Meſſias non fuerit, cum Meſſias ipſe nondum uenerit. Caput I.

CAPNIO,

QVoniam non ſolum paruam aut nullam Chriſtianæ fidei afferunt utilitatem, uerum etiam maximo quandoque catholicæ ueritati ſolent eſſe diſcrimini. Qui ualidis licet rationibus inimicorum fidei refellant errores, eorum tamen falſitates quibus ueritatem noſtræ fidei impugnant, penitus ignorant. Quid enim prodeſt, fortiter hoſtem ferire, niſi uires quoque eius, omnesq́ nocendi aſtutiæ noſcantur? ut ipſius ictus aut prouide euitari, aut abſq́ læſione ſuſcipi ualeant. Eam ob rem ſi Chriſti ſectatoribus operæprecium facere cupis, obiecta Iudæorum noſtri temporis, quibus ueritatem ſubuertere nituntur, omni ſtudio, omniq́ diligentia confutare coneris. GAL. Tu igitur qui eorum linguam optime calles, libros ſæpe legiſti, ac mores ſemper odiſti, quæcunque contra nos facere contendunt argumenta, in medium afferas, ego uero unumquodq́ eorum per ipſorummet ſcripturas ſoluere curabo. CAP. Primum itaq́ uerba Iſaiæ contra nos obijciunt, cap. 2. ſic dicentis, והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית יהוה בראש ההרים ונשא
מגבעות ונהרו אליו כל הגוים : והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר יהוה
אל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר יהוה
מירושלם : ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים
וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה :
Hoc eſt, Et erit in fine dierum, Paratus erit mons domus Dei in capite montium, & eleuabitur pluſquam colles. Et fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & aſcẽdamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. Et docebit nos uias ſuas, & ambu-

labimus in ſemitis eius. Quia de Syion exibit lex,& uerbum Dei de Ie-
ruſalem. Et contundent,uel malleabunt,uel comminuent enſes ſuos in
ligones,& iacula ſua in putatoria,uel in falces. Non leuabit gens cõtra
gentem gladium,neq; diſcent ultrà bellum. Totum hoc eiſdem quaſi
uerbis apud Micheam quoq; ſcribitur, Ex his igitur ſex contra nos fa-
ciunt obiecta,probare uolentes,Dominum noſtrum Ieſum Meſſiam
Primum obiectum. nõ fuiſſe,eo quòd Meſſias ipſe nondum uenerit. Et primo quidem ſic
argumentatur. Cum propheta dicit,Et erit in fine dierum: dictum eius
in diebus Meſſiæ implendum intelligitur. Meſſias ergo in fine dierum
uenturus erat. Sed Chriſtus ueſter non uenit in fine dierum, cum mul-
ti dies poſt eius aduentum tranſacti fuerint. Ergo nõ fuit ipſe Meſſias.
Secundum. Deinde uerò ſic: Quod propheta ait,Paratus erit mons domus Dei in
capite montium. Hoc nondũ accidit,Adhuc enim non uidimus mon-
tem templi Domini ſuper capita montium eleuari. Meſſias igitur non-
Tertium. dum uenit. Tertio autẽ ſic: Cũ propheta ait,Et fluent ad Meſsiã,omnes
gentes confluxuras prædixit. Cum igitur ad illum quem uos Meſſiam
fuiſſe dicitis,non omnes gentes confluxerint. Non enim Sarraceni,nõ
Tartari,non alij multi ad eum per fidem cõcurrerunt. Ipſum Meſſiam
Quartum. non fuiſſe,conſequens eſt. Poſtea cum propheta dicit,Et ibunt populi
multi & dicent, Venite aſcendamus ad montẽ Domini,& ad domum
Dei Iacob. Hoc in aduentu Ieſu Nazareni nequaquam impletum fuit.
Cum aliqui eorum qui in ipſum credunt,dicant,Eamus ad domum Pe-
tri. Aliqui,eamus ad domum Pauli. Alij,eamus ad domum Franciſci.
Alij,eamus ad domum Antonij,Et ſic de cæteris. Nemo uero dicit,ea-
mus ad domum Dei Iacob. Quare ipſum Ieſum Nazarenum nõ fuiſſe
Quintum. Meſſiam,clarum eſt. Quinto cum inquit, Et contundent,uel mallea-
bunt,uel comminuent enſes ſuos in ligones. Cum reliquis. Ex his (in-
quiunt) patet,quòd tãta pax in diebus Meſſiæ futura erat,ut homines
arma bellica in agriculturæ inſtrumenta cõuerterent,& quòd gens in
gentem non leuaret ultrà gladium. Et perconſequens pax illa ſine fine
duratura eſſet. Cum igitur nunquam tale aliquid fieri contigerit,im-
mo poſtquàm uenit ille quem uos Meſſiam aſſeritis,ita geſta ſunt bel-
la,ſicut antea geſta fuerant. Et fortaſſe multo plura,multoq; maiora at-
que acriora poſt Ieſum ipſum contigiſſe prælia cõſtat,quàm ante eum
Sextum. fieri contigerit. Igitur ipſe non fuit Meſſias. Demum ex eo,quòd dicit,
Non leuabit gens in gentem gladium,neque diſcent ultrà bellum. In-
ferunt Meſſiam nondum ueniſſe,quia nondum pax ſine fine in mun-
do facta eſt. Adducunt præterea contra nos & illa eiuſdem Iſaiæ pro-
phetæ uerba,cum undecimo capite ſic iterum ait, ויצא חטר מגזע ישי
ונצר משרשיו יפרה ׃ ונחה עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה
רוח דעת ויראת יהוה ׃ והריחו ביראת יהוה ולא למראה עיניו ישפוט ולא
למשמע אזניו יוכיח ׃ ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ והכה ארץ
בשבט

בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע: והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו:
וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ועגל וכפיר ומריא יחדו ונער קטן נהג בם:
ופרה ודוב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן ואריה כבקר יאכל תבן: ושעשע יונק על
חר פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה: לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי
כי מלאה הארץ דעה את יהוה כמים לים מכסים: Id eſt, Et egredietur uirga de ſtipite, uel de trunco Iſſai, & uirgultum, uel planta de radicibus eius fructificabit. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei, ſpiritus ſapientiæ & prudentiæ, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & timoris Dei. Et onerabit, uel moleſtabit, uel odorari faciet eũ in timore Deus. Non ad uiſionem oculorum ſuorum iudicabit, neq; ad auditũ aurium ſuarum arguet. Sed iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in ęquitatę manſuetis terræ. Et percutiet terram uirga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum mortificabit impium. Et erit iuſtitia cingulum lumborũ eius, & fides cinctorium renum eius. Et morabitur lupus cum ariete, & pardus cum hœdo accubabit, & uitulus, & leunculus, & bubalus ſimul, & puer paruus minabit eos. Et uacca & urſus paſcentur, ſimul accubabũt nati eorum. Et leo quaſi bos comedet paleam. Et delectabitur infans ſuper foramen aſpidis, & ſuper lucernam uel cauernam baſiliſci ablactatus manum extendet. Non nocebunt, neq; diſſipabunt in uniuerſo monte ſanctuarij mei. Quia plena erit terra ſciẽtia, uel cognitione Dei, ſicut aquæ mare operientes. Cum igitur nondum feræ eſum carnium deſerentes, omni feritate depoſita, cum domeſticis & manſuetis animantibus accubuerint, Meſſiam nondum adueniſſe, manifeſtum eſt. Hæc ſunt potiſsima Iudæorum recẽtiorum aduerſus nos obiecta, quæ eorum ſcripturis ſingulatim refelli oportet. *Septimum obiectum.*

Ad primum Iudæorum obiectum, Quòd Meſsias in fine dierum uenturus erat. Caput II.

GALATINVS.

AD primum igitur horum obiectorum, quo iuniores Iudæorũ concludere conantur, Meſsiam nondum ueniſſe, nec per conſequens Dominum noſtrum Ieſum Meſsiam fuiſſe, eo quòd iuxta prædicta Iſaiæ & Micheæ uaticinia, Meſsias ipſe in fine uel in nouiſsimo dierum uenturus ſit. Dicimus quòd nulla ratio cogit, per finẽ, uel nouiſsimum dierum in ſupradictis uerbis finem hominũ, ſiue mundi deſignari, ſed potius eorum quibus prophetæ ipſi loquebantur. Finis nanq; dierum dicitur ibi tempus illud quod à tempore Cyri Perſarum regis uſq; ad templi ſecundi excidium fuit. Quod ex eo potiſsimũ patet, quod apud Ieremiam 49. ſic legitur, והיה באחרית הימים אשיב את שבות עילם נאם יהוה Hoc eſt, Et erit, in fine dierum reducam captiuitatem Elam, dicit Deus. Elam enim Perſidis regio erat, ubi Cyrus qui lu-

dæis redeundi indulgentiam conceſsit,habitabat,ut Ezræ 1. cap. patet,Finis igitur dierũ de quo propheta locutus eſt,ſecundi templi tempus & ſtatus fuit.In quo & omne eorum bonum euanuit,& omne irreuocabile malum ſuper eos uenit. Vt in præcedentibus latius oſtenſum eſt. Tunc enim finita die,uenit ueſperum,quod finis eſt diei,ſolq́ eorum occidit,& ceciderunt ſuper eos tenebræ,atq; caluities ſuper eorum capita deſcendit,quia Meſsiã Domini negauerunt. Quod autem tunc recedẽte die,& ueſperum & tenebræ ſuper eos uenerint,habetur in Cõmentarijs in Geneſin R. Moſis Hadarſan,ſuper illud 30. ca. eiuſdẽ libri dictũ, ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו .i. Et uenit Iacob de agro in ueſpere,& egreſſa eſt Lia obuiam ei,ad uocandum eum. Sic enim ibi dicitur,Hoc eſt quod ſcriptũ eſt Pſal. 103. תשת חשך ויהי לילה בו תרמש כל חיתו יער הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם: תזרח השמש יאספון Hoc eſt,Pones tenebras,& erit nox. In ipſa repent cuncta animalia ſyluæ. Leunculi rugientes ad rapiendum,& ad quęrendũ à Deo cibum ſuum. Oriente ſole,congregabuntur. Pones tenebras .i. captiuitatem Iſrael,cum obtenebrauerint opera ſua,iuxta illud Iſa. 29. dictum, והיה במחשך מעשיהם .i. Et fuerunt in tenebris opera eorum. Ideo obtenebrabit Deus contra eos mundum. Sicut dictum eſt Ioelis 2. c. שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם Hoc eſt,Sol & luna obtenebrati ſunt,& ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum. Sequitur,Et erit nox. Hi ſunt dies captiuitatis,qui ſunt Iſraeli ut nox. In ipſa repent cuncta animalia ſyluæ. Hæ ſunt gentes ſeculi,quæ animalia ſyluæ uocantur,quia repunt conculcãdo Iſrael. Sicut dictũ eſt Pſal. 79. יכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירענה i. Demolietur eam aper de ſylua,& animal agreſte depaſcet illam. Sequitur,Leunculi rugientes ad rapiendum. Leunculi iſti ſunt gentiles, negantes Deum ſanctum & benedictum,ac rugientes ad rapiendum. Dixit R. Hanina,Ipſi ſunt negantes Deum,& rugientes ad rapiẽdum, & nihilominus requirent à Deo mercedem in futuro. Quia dicitur,Et ad quærendum à Deo cibum ſuum. Et quæ erit eorum merces apud Deum? Hæc,quia ut dicitur in eodem Pſalmo,Oriente ſole,congregabuntur. Orietur enim ſol regis Meſsiæ. Sicut ſcriptum eſt 2. Reg. 23. ca. וכאור בקר יזרח שמש Hoc eſt,Et ſicut lux matutina orietur ſol. In illa hora occidet ſol eorum,ſol uidelicet idololatrię. Hinc ergo dictum eſt,Et congregabuntur uel adiungẽtur. Hactenus traditio. In qua ſex notatu digniſsima ponuntur. Quorum primum quidem eſt,quòd Iudæi fecerunt opera tenebroſa,& quòd eorum tenebræ & nox eſt ipſorũ captiuitas,& quòd Deus contra eos obtenebrauerit mundum. Secundum uero eſt,quòd à leunculis .i. ab omnibus ſeculi gentibus deleti fuerunt, quæ ibi animalia ſyluæ nuncupantur. Tertiũ eſt,quòd homines quandoq; animalium irrationalium nominibus appellantur. Quartũ,quod ualde notandum eſt,eſt quòd gentes quæ Iudæos delere debebant,à

Deo

Deo mercedem ſuam requirerent & acciperent. Quintum eſt,quòd merces eorum debebat eſſe ſol,id eſt Meſſias,qui eis oriturus erat. Sextum deniq; eſt,quòd in illa hora quando ſol,id eſt Meſſias eis oriri debebat,tunc ſol idololatriæ erat eis occaſurus. Quæ omnia adimpleta eſſe,ipſe rerum euentus demonſtrat. Nam Romani qui tum propter eorum robur atq; dominium,tum quia Roma ipſa ſub Leone eſt,uere leunculi dici poterant,Deum per idololatriam negantes,quiq; cunctis orbis gentibus dominabanť,tunc diem Iudæorū obtenebrarunt,cum Titus primo templum eorum,ciuitatemq; funditus euertit,& demum Hadrianus eos perdidit. Tunc autē à Deo mercedem quęſierunt,cum tempore Conſtantini & Sylueſtri ueram fidem ſuſceperunt. Et tunc etiam eis uerus ſol,id eſt Meſſias ortus eſt,& ſol idololatriæ occidit,ut præcedens traditio optime oſtendit. Quamuis autem in his quæ nunc diximus,liquido pateat finem dierū dici omne templi ultimi tempus uſq; ad ipſius deſtructionē. Hoc tamen ex eo maxime inſinuatur,quòd huic dictioni ימים yamim,præponitur litera ה he,cum dicitť הימים hayamim,facitq; dictionem articulatam,determinateq; ſignificantem. Quod perinde eſt,ac ſi Græcè diceretur τῶν ἡμερῶν. Quæ quidem litera ideo apud eos הא היריעה he haiedia,id eſt hæ notitiæ dicitť,eo quòd notificet dictionem cui præponitur,non de re ignota,ſed de nota dici. Hoc autem ſatis bene oſtenditur. Vbi per Moſem Deut.31.hoc modo dicitť, ירעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים : .i. Noui,quòd poſt mortē meam corruptione corrumpemini,& deuiabitis à uia,quam mandaui uobis. Et obuiabit uobis malum in fine hayamim.i.illorum dierum,cum feceritis malum Deo(tetragrammaton)uel Meſſiæ,ad prouocandum eum in opere manuum ueſtrarum. Hoc autem malum tunc eis obuiauit,uel occurrit,cum in fine dierum ſuorum reprobato Meſſia Dei filio,primum per Veſpaſianum & Titum,deinde per Hadrianum fuerunt omnes uel penitus deleti,uel in captiuitatem redacti. Et ſic reſponſum eſt ad primum eorum obiectum.

Ad ſecundum Iudæorum obiectum,Quòd nondum uenerit Meſſias, quia nondum mons domus Domini ſuper montes & colles eleuatus eſt. *Caput* III.

GALATINVS.

SEcundum nunc eorum obiectum refellamus. Cum ſcilicet ex uerbis prophetæ dicentis,Præparatus erit mons domus Dei, cum reliquis,inferunt,Meſſiam nondū ueniſſe,quia nondum uiderunt ipſum montem domus domini in uertice montium eleuatū.

CAP. Dic prius,unde iſta recentiorū Iudæorū fatuitas ortum habuit.

GAL. Ex ſcripturis certe male intellectis ortum habuit. Legitur enim
in libro qui apud eos בבא בתרא Baua Bathra dicitur, Quòd R. Iohanan
ſic dixerit, Futurum eſt, ut Deus ſanctus & benedictus eleuet Ieru
ſalem tribus leucis ſurſum. Sicut dictũ eſt Zach. 14. וראמה וישבה תחתיה
Hoc eſt, Et exaltabitur, & ſedebit ſub ſe. Quemadmodum enim ſub ip
ſa tres leucæ ſunt, ita ſupra tres leucas habebit. Dixit Rabba, Quidam
ſenex qui Ieruſalem in ſtatu ſuo uiderat, dixit mihi, quòd trium leucarũ
erat. Et forſitan dices, quòd difficultas erit in aſcendendo ad eam. Do-
cemur autem quòd non, ubi dictum eſt Iſa. 60. cap. תעופינה וכיונים אל
ארבותיהם מי אלה כעב Id eſt, Qui ſunt iſti, qui ut nubes uolant, & ſicut
columbæ ad feneſtras ſuas. In Midras quoque tehilim, id eſt in expo-
ſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalmi 86. dictum, יסודתו בהררי קדש
Hoc eſt, Fundatio eius in montibus ſanctuarij. Ita dicitur אמר ר׳ פנחס
בשם ר׳ ראובן עתיד הב״ה להביא לתבור ולכרמל וליתן ירושלם בראשן שנ׳ נכון
יהיה הר בית יהוה בראש ההרים Id eſt, Dixit R. Pinhas in nomine R. Ru-
ben. Futurũ eſt, ut Deus ſanctus & benedictus adducat Tabor & Car-
melum, ponatq́ Ieruſalem in capitibus eorum. Sicut dictum eſt Iſa. 2. c.
Paratus erit mons domus Dei in capite montium. Huiuſmodi igitur
ſcripturas iuniores Iudæorum male intelligentes. Non enim myſtice,
ut intelligi debent, ſed literaliter eas intelligunt. Cum hoc (inquiunt)
in aduentu Meſſiæ fieri debuerit, necdum factum eſſe cõſtet, Meſſiam
ipſum nondum ueniſſe, manifeſtum eſt. Quibus nos reſpondemus,
Hanc montis domus Domini eleuationem non literaliter, ſed ſpiritua
liter intelligendam fuiſſe. Quod non ſolum per ueterum Talmudiſta-
rum expoſitiones, ſed etiam per R. Selomonis gloſſam aperte oſtendi
tur. Is enim ſuper Iſaiam, locum hunc exponens, docet ſupradicta Iſaiæ
& Micheæ uerba ſpiritualiter eſſe ſumenda. Sic enim illa exponit, והיה
באחרית הימים לפי שיכלו הפושעים כמו שאמר למעלה נכון יהיה כל הענין עד
לכו ונלכה באור יהוה כי נטשת חנני מכב הדיבור אל השכינה כי כלמה שנטשת
את עמך בעונם היה כי מלאו וכל הענין כל הפרשיות מוסבות זו על זו עד אשירה
נא כשיכלו הפושעים תהם נכון מתוקן בראש ההרים בהר שהוא ראש לכל ההרים
בחשיבות ונשא מגבעות יגדל יהוה נס שעשה בו מניסי סיני וכרמל ותבור
ובולי Hoc eſt, Et erit in nouiſſimo uel in fine dierum, id eſt, Poſtquàm
deficient ſceleſti, uel poſtquàm conſumpti fuerint peccatores. Quem-
admodum ſupradictum eſt ab Iſaia 1. cum ait, Et conteret ſceleſtos, &
peccatores pariter, & derelinquentes Deum deficient, uel conſumen-
tur. Præparatus erit. Totum eodem modo uſq; ibi, Ambulantes ambu
labimus in lumine Dei. Hanc ſententiam prophetæ ad diuinitatem re-
ferendam cenſeo. Nam quòd derelictus ſit populus, in cauſa fuerunt
peccata eorum, uſq; ibi. Completi ſunt. Et omnia quæ ibi habẽtur, om-
niaq́ capitula inuicem coniunguntur, uſq; ibi. Canam nunc. Itaq; in no
uiſſimo ſiue in fine dierum, quando ceſſitabunt peccatores, benigne
cum

cum illis faciens, præparatus erit mons domus Dei in capite mõtium, in mõte ſcilicet quod eſt caput omnium montium, quantum ad dignitatem, ſiue quantum ad precium & æſtimationem. Et eleuabitur ſuper colles. Quoniam ſcilicet magnificabiť Deus ſigno uel miraculo quod fiet in eo, maiore ſignis uel miraculis, montis Sinai, Carmeli, & Tabor. Hæc ille. Deinde idem R. uerborum prophetæ expoſitionem proſequens, ait, Et ibunt populi multi. i. quilibet populus cõfortabit ſe inuicem multis uerbis, atq; exhortabitur, dicẽs, Venite ad atrium magnũ, quod eſt in Ieruſalem, quia ibi ſunt iudicia Domini. Quoniã de Syion exibit lex ad omnes gentes. Et iudicabit ipſe mons inter gentes, & arguet controuerſias atq; diſcordias earũ. Et dicet, Ad quid indigetis ulterius armis, ut inuicem prælieminiᵹ Et fluent. i. congregabunt ſe, & trahent ſe ad eum, uelut flumina omnes gentes. Hæc omnia R. Selomo. Vbi manifeſte aſſerit non quantum ad ſitum, mõtem domus Domini ſuper montes & colles eleuanc m fuiſſe, ſed potius quantum ad dignitatem, & quantũ ad ſigni uel miraculi ibi faciendi magnitudinẽ. Demũ ſi diligẽter inſpiciať, quod dicit, Et iudicabit ipſe mons inter gentes, & arguet controuerſias & diſcordias earũ. Et dicet, Ad quid indigetis ulterius armis, ut inuicẽ prælieminiᵹ Videbiť plane, ꝙ de mõte rationali. i. de Meſſia, qui mons diciť, & non de mõte terreſtri & irrationali loquať. Quod lõge clarius R. Abraham auen Ezra ſuper Micheã 4. affirmat, eundẽ locũ ita exponẽs, Et fluẽt ad eũ, quaſi dicat, Et currẽt ad eũ. Et ab hoc loco uſq; ad finẽ libri loquiť ꝓpheta ſuper materia Meſſię, & de impijs qui impie agẽt in talos Meſſię. i. poſt Meſſiã, uel cõtra ſucceſſores eius, ut dixerũt Magiſtri noſtri. Et iudicabit Meſſias inter populos multos. Hæc ille R. Abrahã. Meſſias igiť eſt ille mõs de quo ꝓphetę iſti loquunť, qui ſuper capita mõtiũ. i. ſupra patres ſanctos eleuãdus erat. Quod aũt Meſſias dicať mõs, ac ſancti patres ex quorũ ſemine ꝓdi turus erat, mõtes appellenť, habeť in Bereſſith rabba. i. in expoſitione libri Geneſis, ſuꝑ illud Gen. 38. dictũ, Et egreſſus eſt Iacob de Berſabee. Vbi ſic diciť, Leuabo oculos meos ad montes, unde ueniet auxiliator meus, uel auxiliũ meũ. Hoc eſt qđ ſcriptũ eſt Zach. 4. Quis tu mõs magne corã Zorobabelᵹ Mõs magnus iſte eſt Meſſias. Et quare ipſum uocat mõtẽ magnũᵹ Quia maior eſt q̃ patres. Sicut dictũ Iſa. 52. Ecce intelliget ſeruus meus. Et eleuabiť & exaltabiť, & ſublimis erit. Hic eſt Meſſias q eleuabiť pluſq̃ Abrahã, de quo dictũ eſt Gen. 14. Leuabo manus meas ad Dñm. Et exaltabiť pluſq̃ Moſes, de quo dictũ eſt Numeri 11. Quia dicis mihi, exalta eũ in ſinũ tuũ. Et ſublimis erit, pluſq̃ angeli miniſterij, de quibus dictũ eſt Ezech. 1. Et ſublimitas eorũ & ſublimitas eis. Propter hoc dictũ eſt Zach. quarto, Quis tu mons magne corã Zorobabelᵹ Et cur dicit corã Zorobabelᵹ Quia de Zorobabel egreſſurus eſt. Cur aũt ait, Ad æquitatẽᵹ Quia ipſe futurus eſt ad arguendum cum

Meſſias dictus mons.

æquitate.Sicut dictum eſt Iſa.11.ca.Et iudicabit cum iuſticia pauperes, & arguet cum æquitate mãſuetis. Alia expoſitio, Leuabo oculos meos ad mõtes, unde ueniet auxiliator meus, uel auxilium meum. In die qua ſedebit Deus ſanctus & benedictus in iudicio cum Iſrael. Et ipſi erunt intendentes ad patres, ut loquanť pro eis. Sed non erit pater qui eruat filium, nec aliquis qui liberes fratrem ſuum. Et hoc eſt, Leuabo oculos meos ad montes. Hi ſunt patres. Sicut dictum eſt Micheæ 6.c. Audite montes diſceptationem Domini. Hucuſque traditio. Ex qua patet, & Meſſiam & ſanctos patres recte mõtes dici. Quod autem & reges etiã ac principes mõtes nuncupentur, habeť apud Nahum, dum ſic 1.c.ait, הרים רעשו ממנו והגבעות התמוגגו Hoc eſt, Montes compuncti ſunt ab eo, & colles fluctuauerunt. Vbi gloſſa R. Selomonis dicit, id eſt reges & principes pauebunt à ſententia eius, ſcilicet Dei. Apud Iſaiam etiam 41.cap. ſic dicitur, אל תיראי תולעת יעקב Id eſt, Ne timeas uermis Iacob. Et paulo inferius תדוש הרים ותדק וגבעות כמוץ תשים Hoc eſt, Triturabis montes, & conteres, & colles uelut fauillam pones. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Triturabis montes, id eſt reges & principes. Ex his patet ad ſecundum obiectum reſponſio.

Sãcti dicti ſunt montes.

Reges & principes dicuntur montes.

Ad tertium Iudæorum obiectum, Quòd Ieſus Nazarenus non fuerit Meſsias, quia ad eum omnes gentes non fluxerunt. Caput IIII.

GALATINVS.

TErtio autem eorum obiecto, ex quo inferunt Ieſum Nazarenum dominum noſtrum nõ fuiſſe Meſſiam, eo quòd ad eum omnes gentes nõ fluxerint, huiuſmodi datur reſpõſio, Quod dictio Hebraica כל Col, quæ idem eſt quòd omnis, uel cunctus, uel totus, uel uniuerſus, non ita ſtricte ſumitur apud prophetas & Theologos, ſicut apud dialecticos. Qua de re & ſi multa in ſacra ſcriptura comperiantur exempla, ſatis tamen ſit pauca quædam adducere. In libro nanq; Regum ſecundo 16.c. hoc modo legimus, ויבא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל Hoc eſt, Et ingreſſus eſt Abſalom ad concubinas patris ſui, ante oculos omnis uel totius Iſrael. Et rurſus 17.c. eiuſdẽ libri ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת חושי הארכי מעצת אחיתפל Id eſt, Et ait Abſalom & omnis uir Iſrael. Bonum, id eſt melius eſt conſilium Chuſai Architis, quàm conſilium Achitophel. Ecce igitur quomodo ſcriptura utrobiq; hoc nomen omnis ponit. Non ideo tamen tam inſulſus quiſquam eſſet, qui diceret, neminem de Iſrael ibi defuiſſe, uel qui Abſalom cum flagitiũ illud perpetraret, nõ uiderit, uel qui Chuſai Architis cõſiliũ nõ approbauerit. Licet enim omnis Iſrael, & omnis uir ſcriptura dicat, credi tamen par eſt, multo plures de Iſrael abſentes ibi fuiſſe, q̃ præſentes, ijs cõſideratis qui cũ Dauid erãt, & qui in cũctis

Col, Hebraica dictio.

finibus Iſrael remanſerant. Hoc autem & ex ipſius Chuſai dicto manife ſte patet, cum ibidem ad Abſalom dixit. Congrega ad te omnem Iſraël, à Dan uſq; ad Berſabee. In Pſalmo quoque 41. ita dicitur, כל משבריך וגליך עלי עברו Hoc eſt, Omnes confractiones tuæ & fluctus tui ſuper me tranſierũt. Et Pſal. 118. כל גוים סבבוני בשם יהוה כי אמילם Id eſt, Omnes gentes circundederunt me, in nomine Dei diuidam uel ſcindã eas. Vbi non ſanæ (ut arbitror) mentis cenſendus eſſet, qui omnes confractiones & fluctus quos Deus habet, ſiue tribulationum ſiue maris intelligat, ſuper Dauid uel alium quempiam tranſiſſe aſſereret, atq; omnes mundi gentes ipſum (nemine deficiente) circumdediſſe, diceret. Quando igitur ſcriptura ſic loquitur, hæc dictio omnis, ſępiſsime non pro cunctis & ſingulis, ſed pro multis accipitur. Quod R. Kimhi in libro Seraſſim optime declarat, dicens, כל col, id eſt omnis, eſt dictio comprehendens ſingula, & aliquoties partem multitudinis. Vt illud Gen. 41. וכל הארץ באו מצרימה Hoc eſt, Et omnis terra uenit in Ægyptum. Et iterum 24. cap. וכל טוב אדניו בידו Id eſt, Et omnia bona Domini in manu eius. Item 4. Reg. 8. ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק Hoc eſt, Et accepit munus in manu ſua, & omnia bona Damaſci. Hæc Rab. Kimhi. Idẽ quoq; ex Midras Sir haſſirim. i. ex expoſitione Cantici canticorum clare patet, cum ſuper illud 2. cap. dictum, Vox dilecti mei. Ecce iſte uenit ſaliens ſuper montes, ſaltans ſuper colles. Sic dicitur, Nõ ſunt montes hic niſi idololatriæ. Hoc eſt autem quod dictum eſt apud Hoſeam 4. c. Super capita montium decollabunt, & ſuper colles fumigabunt. R. Ioden & R. Huna in nomine R. Eliezer dixerunt. Vox dilecti mei. Ecce iſte uenit ſaliens ſuper montes, ſaltans ſuper colles. Hic eſt rex Meſſias. In hora enim qua ipſe ueniet, dicet Iſraeli. In mẽſe iſto uos redimemini. Ipſi uero dicent ei, Magiſter noſter rex Meſſia, quando nos erimus redẽpti? Nónne iurauit Deus ſanctus & benedictus, quòd ſeruire nos faceret 70. gentibus? Ipſe autem dabit eis duas reſponſiones, dicens, Vnus ex uobis captiuatus eſt apud Sarmatas, alius uero in Aphrica. Quod perinde eſt, ac ſi apud omnes uos captiuaſſet. Nec ſolũ hoc, ſed etiam regnũ hoc neq;. i. Romanũ ſcribit in tyrocinio ſuo ex omnibus gẽtibus orbis, & de unaquaq; earũ. Venit ergo Cuthæus unus, & angariauit uos. Venit unus Sarchius, & angariauit uos. Venit unus Æthiops, & angariauit uos. Venit unus de Perſida, & angariauit uos, donec omnis gẽs ipſius uos angariauerit, atq; ſeruire fecerit. Quare ita eſt, ac ſi 70. gentibus ſeruiſſetis. Et in menſe iſto. ſ. paſchæ uos redimemini. Sicut dictũ eſt Exo. 12. Hæc traditio. Ex his igitur clarũ eſt, q; dictio hæc Hebraica כל col. i. omnis, ſæpenumero nõ pro omnibus ac ſingulis, ſed pro multis accipitur. Qui quidẽ loquẽdi modus à cæteris quoq; omnibus ſeruari ſolet. Cũ enim pars hominũ magna alicuius ciuitatis ad ſpectaculũ aliquod uadit, totã ciuitatẽ, aut omnes homines

ipſius,

ipſius,uel etiam totum mundum eo concurriſſe dicimus. Hunc autem loquendi modum paſsim in ſacra ſcriptura reperiri oſtẽdimus. Quod autem hoc in loco ſic ſumenda ſit,ex ipſius Iſaiæ uerbis patenter oſten ditur. Nã cum dixiſſet, Et fluent ad eum omnes gentes: ſtatim ſe ipſum quaſi exponens, ſubiecit, Et ibunt populi multi. Hinc Michæas qui eodem tempore cum Iſaia prophetauit, hæc eadem uerba referens, Iſaiam ipſum in hoc ſenſu fuiſſe locutum oſtendit, ita quarto capite dicens, ונהרו עליו עמים והלכו גוים רבים Id eſt, Et fluent ad eum populi, & ibũt gentes multæ. Et nota, quòd ubicunq; apud Hebræos ponitur dictio hæc עמים amim, id eſt populi in plurali numero, ſemper pro gentibus accipitur. Ex his igitur quæ dicta ſunt, aperte liquet, hoc Iſaiæ dictum quod ipſi nobis opponunt, Et fluent ad eum omnes gentes: in Saluatore noſtro fuiſſe completum. Cum nullus quantumcunq; peruerſus inficiari poſsit, populos multos, gentesq; innumeras ad eum greſsibus fidei confluxiſſe, maxime cum in præcedenti traditione dictum ſit, omnes gentes reputari Romanos, qui cunctis gentibus imperabant. Vnde ſecundum hoc, atq; iuxta eorum traditionem, recte dici poteſt, quòd ſi nulli alij in Saluatorem noſtrum niſi Romani credidiſſent, omnes gentes ad eum cõfluxerint. Quare in nullo prorſus hæc fatua Iudæorum obiectio Saluatori noſtro derogat.

Ad quartum Iudæorum obiectum, Quòd Meſsias nondum uenerit, quia gentes nondum dixerunt, Venite aſcendamus ad domum Dei Iacob. Caput V.

GALATINVS.

NVnc ad quartum eorum obiectum reſpondeamus. Quo probare nituntur, Meſsiam adhuc non ueniſſe, nec ex conſequenti Dominum noſtrum Ieſum Nazarenũ Meſsiam fuiſſe, quia nec in aduentu ipſius, nec adhuc aliquando illud eiuſdem prophetæ uerbum adimpletum eſt, Venite aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. Diximus igitur in præmiſsis, Quòd mons iſte Meſsias eſt, in quem gentes crediture erant, quem & nunc gentes ipſæ colunt, atque adorant, una & concordi uoce dicentes, Eamus ad montem Domini, id eſt ad Meſsiam filium Dei Saluatorem noſtrum, & ad domum Dei Iacob, hoc eſt, ad domum dei quem coluit Iacob, & cæteri patres ſancti ueteris teſtamenti. Ideo oſtenditur unum Deum eſſe omnium fidelium, & eorum qui ante legem fuerunt, & eorum qui ſub lege extiterũt, & eorum quoq; qui nunc in Chriſtũ credunt. Quod autem nos arguunt de eo quod dicimus, Eamus ad domum Petri, ad domum Pauli, ad domum Franciſci, & ſic de reliquis: reſpondemus, quòd nullus qui ſane ſapit, dictũ hoc ita intelligit, Nullam quippe Petro,

tro,neq; Paulo,neq; Franciſco,neq; alij cuiuis ſancto domum facimus. Sed in honorem Petri,atq; memoriã Pauli,eam Deo dedicamus. Quare nec alicui pontificum fas eſt in eccleſiarum conſecratione dicere, Tibi Petro,aut tibi Paulo, hanc domum dedicamus, ſed Deo duntaxat quodlibet templum conſecrari dicitur. Et quamuis diuerſæ eccleſiæ Deo conſecrentur,una tamen eſt domus Dei,una eſt Dei eccleſia,omniumq; fidelium conuentus. Ad hanc domum Dei accedit,qui de unitate eccleſiæ eſt. In hac Chriſtus ipſe mons montium & ſanctus ſanctorum à fidelibus adoratur. In hac & peccata remittuntur.

Ad quintum Iudæorum obiectum, Quòd Meſſias nondum uenerit, quia nondum arma bellica in agriculturæ inſtrumenta ſunt conuerſa. Caput VI.

GALATINVS,

EOrum quintum obiectum cum ex eiuſdem prophetæ uerbis concludere cõtendunt,Meſſiam nondum ueniſſe,quia nondum enſes in ligones conuerſi fuerint,nec iacula in falces,per eorum Talmud confutantur. Non enim mundum tam fortiter alterandum fuiſſe,ut ipſi ignoranter,uel potius fraudulenter aſtruunt,oſtendit quædam eorum traditio,quæ in libro שבת Sabbath,id eſt ſabbati hoc modo ait, Tradiderunt magiſtri,quòd non egrediatur aliquis in die Sabbati cum enſe,& cæteris armis. R. autem Eliezer dicit, quòd ornamẽta ſunt homini arma. Dixerunt igitur ei, Poſtquàm ſunt homini ornamenta,quam ob rem ceſſatura ſunt in diebus Meſſiæ? Reſpondit eis, Quia non erunt neceſſaria. Sicut dictum eſt Iſaiæ 2. cap. Et non leuabit gens gladium cõtra gentem,nec diſcent ultrà bellum. Dixerunt ei, Erunt ſaltem ad ornatum,uel decorem. Dixit autem R. אביא Abaya. Ad quid,ex quo futuri ſunt tanquã lucerna in meridie? Horum autem contrarium opinatus eſt R. Semuel. Ait enim, Non intereſt inter ſeculum hoc,& dies Meſſiæ,niſi ſeruitus regnorum tãtum. Sicut ſcriptum eſt Deut. 15. Quia deerit pauper de medio terrę. Et paulo pòſt ſic ſequitur, Et fuerunt qui dicerent,quòd dixerunt ad eũ,ad R. ſcilicet Eliezer, Ex quo ſunt homini ornamento arma. Cur ergo ceſſabunt in diebus Meſsiæ? Reſpondit eis, Etiam in diebus Meſsiæ nõ ceſſabunt arma,ſed ceſſabunt in futuro aduentu. Hactenus Talmud. Vbi notandum eſt, quòd idem R. qui pauloante aſſerere uidebať,arma in diebus Meſſiæ ceſſare debuiſſe,hic ſe ipſum exponens,reuocat quod dixerat, Non ſcilicet in aduentu Meſsiæ primo,ſed in futuro aduentu,hoc eſt in ſecundo eius aduẽtu,ceſſatura eſſe. Secundum quoq; eſt,quòd ubi traditio iſta dicit, Quod non intereſt inter ſeculũ hoc & dies Meſſię,niſi regnorum ſeruitus: ſenſus eſt, Quòd ſerui Meſsiæ atq; in eum credentes,idololatrarũ gentium regibus ulterius ſeruituri nõ erant, Quod tunc profecto

ſecto uſquequaq; cõpletum eſt, cum ſub Conſtantino Cæſare, & Syl. ueſtro Pontifice maximo, Romanũ imperium ſe Domino Ieſu Chriſto ſponte ſubiecit. Ex his igitur quę dicta ſunt, ſatis liquidò patet, nihil ex his prophetæ uerbis à perfidis Iudæis contra ſaluatorem noſtrum obijci poſſe, quod facile per eorum ſcripturas ſolui non poſſit. Nam cum dicit, Et contundent, uel malleabunt enſes ſuos in ligones, cũ reliquis. Si uelint uerba iſta ut litera ſonat, intelligere, ipſa tempore Domini Ieſu Chriſti impleta eſſe, negare non poſſunt, prę ſertim cum per traditionem nunc dictam patuerit, in diebus Meſſiæ nec arma omnino ceſſatura, nec mundum ipſum alterandum fuiſſe. Vt ipſi & hic & alibi ſcripturas peruerſe exponendo, impudentiſsime delirant. Si autem ſpiritualiter eadem uerba intelligenda duxerint, quid unquã melius, quàm hoc in diebus Domini noſtri Ieſu Chriſti poteſt inueniri cõpletum? Cum gentium ſapientes ac philoſophi, ut fuit Clemens ille Romanus, Dionyſius Græcus, Cyprianus, & Auguſtinus Aphricani, ac alij pene innumeri, linguas, uerba, argumẽtationumq; uerſutias, quibus ante eorum conuerſionem diſputando contra fidem noſtram, acerrime pugnabãt, poſtmodum ad ſcelus idololatriæ penitus extirpandum, ad hominũq; uitia radicitus euellenda, & ad ueri Dei cultum ampliandum, atq; ad uirtutes tam in Iudæorum, quàm in gentilium cordibus nutriendas, conuerterunt. Quare ſi ſacra ſcriptura ſpiritualiter (ut oportet) hic intelligaẽ, inueniemus proculdubio in diebus Domini noſtri Ieſu Chriſti, huiuſmodi arma bellica in agriculturæ inſtrumenta optime cõmutata fuiſſe. Et conſequenter completum aurumabimus illud Iſa. 61. cap. dictum, quod Petro & Paulo cæteriſq; ex Iudæis in ipſum Dominum Ieſum uerum Meſſiam credentibus, longe ante prophetatum fuerat.
ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם ואתם כהני יהוה תקראו
משרתי אלהינו יאמר לכם חיל גוים תאכלו ובכבודם התימרו Hoc eſt, Et ſtabunt alieni, & paſcent oues ueſtras, & filij extranei erunt agricolæ ueſtri. Et uos ſacerdotes Dei uocabimini, miniſtri Dei noſtri dicetur uobis. Fortitudinẽ gentium comedetis, & in gloria uel honore eorum dominificabimini. Quemadmodum igitur lingua & uerba ſæpenumero, gladius & lanceæ ac uenabula dicuntur, maxime cum quis ipſis ad nocendum utitur, iuxta illud Pſal. 57. בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה Id eſt, Filij hominum dentes eorum iacula, & ſagittę, & lingua eorum enſis acutus. Et iterum Pſalmo iuxta Hebraicam ueritatem 55. ſecundum uero noſtrã æditionem 54. רכו דבריו משמן והמה פתיחות Hoc eſt, Mollia facta ſunt uerba eius ſuper oleum, & ipſa ſunt uenabula. Itẽ Prou. 25. מפיץ וחרב וחץ שנון איש ענה ברעהו עד שקר .i. Claua & enſis atq; ſagitta acuta, uir reſpõdens in ꝓximũ ſuũ teſtimoniũ falſum. Ita quoq; lingua ipſa ac uerba nõ ab re uomeres, ligones, ac falces uocari poſſunt, cũ qs illis ad aliorũ inſtructionẽ, atq; ad Dei cultũ utiẽ.

Ad ſex.

Ad ſextum obiectum, Quòd Meſsias nondum uenerit, quia nondum pax ſine fine uenit. Caput VII.

GALATINVS.

SExtum ipſorum obiectum per eorum quoque ſcripturas penitus euacuatur. Cum enim ex eo quod propheta dicit, Non leuabit gens in gentem gladiũ, neque diſcent ultrà bellum, Meſſiam nondum ueniſſe, inferunt, quia nondum pax ſine fine mundo aduenit. Cum tamen pacem perpetuo duraturam in diebus Meſſiæ fieri debere, uerba ipſius prophetæ ſonare uideantur. Reſpondendum eſt eis, prout in Talmud à ſapientibus eorum uerba hæc exponuntur. Primum itaque notandum eſt, quòd hæc dictio עוד od, quam nos ultrà interpretamur, & ſi quandoque & raro pro nunquam aut unquam accipiatur, ut eſt illud Gen. 8. c. dictum, לא אסיף לקלל עוד את האדמה Hoc eſt, Non addam ultrà maledicere terram. Et rurſus 9. ca. ולא יהיה עוד המים למבול Id eſt, Non erit ultra diluuium. Crebro tamen tempus admodum breue ſignificat, ut docet R. Kimhi in libro Seraſſim, dicens, Contingit hanc dictionem עוד od, id eſt ultrà, paruum tempus ſignificare. Vt cum dicitur Prouer. 31. ca. תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו ועמלו לא יזכר עוד Hoc eſt, Date inebriatiuum perdenti, & uinum ei qui amaro eſt animo. Bibet & obliuiſcetur egeſtatis ſuæ, & laboris ſui non recordabitur ultrà. Vltra enim ibi non ſignificat unquam, uel in æternum, ſed quamdiu uinum in eo fuerit. Ita quoque dictum illud 4. Reg. 6. cap. ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל Id eſt, Et non addiderunt ultra turmæ Aram uenire in terram Iſrael, id eſt in illo tempore. Item contingit quandoque עוד od, ſignificare עדים Addaim, id eſt adhuc. Vt illud Pſal. 88. במתים חפשי כמו חללים שוכבי קבר אשר לא זכרתם עוד Hoc eſt, In mortuis liber, ſicut interfecti dormiẽtes ſepulchri, quorũ nõ memor fuiſti od, id eſt adhuc. Quaſi dicat adhuc nõ fuiſti memor eorum, donec ueniat tempus, in quo fiet mortuorum memoria, ut reſurgant. Et ſic etiam eſt illud Iob 2. cap. עודך מחזיק בתמתך Id eſt, Adhuc tu retines perfectionem tuam. Hactenus R. Kimhi. Ex cuius dictis ſatis liquido patet, quòd dictio hæc Hebraica od, id eſt ultrà, raro quidem pro unquam, uel pro amplius accipitur, frequenter autem pro determinato, uel etiam pro modico tempore ſumitur. Sed quoniam Iudei, ut moris eorum eſt, nõ obſtantibus forte quæ circa hoc dicta ſunt, adhuc contentioſe ducuntur. Ideo oportet nos iterum quædam alia ſua in eos ſpicula contorquere. De quibus illud unum ſit, quod Gen. trigeſimoquinto capite, ſic habetur, ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך Id eſt, Et dixit ei Deus, Nomen tuum Iacob, non uocabitur nomen tuum ultrà Iacob, ſed erit Iſrael nomen tuum. Hic ergo acutius cernat Iudaica prauitas, Quod ſicut dictũ

cludunt. Per eorum etiam ſcripturas refellimus, dicentes, Quod ſacra ſcriptura ſæpenumero myſtice atq; parabolice, ac etiam ſæpiſſime metaphorice & per translationem loquitur, nõ ſolum res quaslibet aliorum nominibus uocando, atq; etiam homines ſecundùm quòd eorum exigunt actiones, ſiue mores, uel etiam qualitates, irrationalium uocabulis appellando, uerum etiam & Deum ipſum, ad ipſius operationes reſpectum habendo, Quòd R. Moſes Ægyptius in libro מורה הנבוכים More hãnebochim circa eius principium optime declarat. Vt in ſexto capite primi libri huius operis latius uidimus. Quod autem aliter intelligenda ſint præmiſſa Iſaiæ uerba, quàm ipſi intelligenda dicunt, habetur ab ipſo quoq; R. Moſe Ægyptio in ſuis הלכות hallacoth, id eſt ſententijs, ſuper librum Iudicũ ſic dicente, Non aſcendat ſuper cor tuum, quòd in diebus Meſſiæ deficere debeat aliquid de uia huius mundi, uel quòd tunc innouari debeat aliquid de operibus ſex dierũ. Sed potius quòd mũdus ire debeat iuxta ſolitã uiam ſuam. Quod igitur apud Iſaiam 11. dictum eſt, Et habitabit lupus cum ariete. Cum reliquis. Senſus eſt, quòd Iſrael habitaturus ſit confidenter cũ impijs ſeculi, qui leonibus, & lupis, ac pardis comparantur. Sicut dictum eſt Iere. 5. capite, הכם אריה מיער זאב ערבות ישדרם נמר שקר על עריהם Hoc eſt, Percuſſit eos leo de ſylua, lupus nemorum, uel uepretorum uaſtabit eos, pardus uigilans uel ſedulus ſuper ciuitates eorum. Poſtquàm conſumpti fuerint peccatores, de quibus dictum eſt Iſaiæ 1. ועוזבי יהוה יכלו Id eſt, Et derelinquentes Deum conſumentur. Et conuerſi fuerint omnes ad legem ueritatis. Tunc non diripient, neq; deſtruent, ſed comedent licita in tranquillitate cum Iſrael. Sicut dictum eſt ab Iſaia, Et leo ſicut bos comedet paleam. Et ſic in hunc modum uerba ſcripta de Meſſia ſimilitudines ſunt. In tempore autem regis Meſſiæ ſcietur de omnibus, cuius rei, & quam ob rem fuerint ſimilitudines, & quid per eas ſignificatum ſit. Dixerunt enim ſapientes, quòd nõ intererit inter ſeculum hoc & dies Meſſiæ, niſi ſeruitus duntaxat regnorum. Hæc omnia idem R. Prædicta quoq; non parum ſumunt roboris à translatione Chaldaica R. Ionathæ filij Vzielis, cui apud eos nefas eſt contradicere. Nam illud quidem, Et egredietur uirga de ſtipite Iſſai. Et uirgultum, uel planta, uel ſtirps de radicibus eius fructificabit, uel germinabit, ita Chaldaicè traduxit, ויפוק מלכא מבנוהי דישי ומשיחא מבני בנוהי יתרבי Hoc eſt, Et exibit rex de filijs Iſſai & Meſſias de filijs filiorum eius ſe nutriet. Illud autem, Et erit iuſticia cingulum lumborũ eius, & fides cinctorium, uel lumbare renum eius. Sic interpretatus eſt, ויהון צדיקיא כחור כחור ליה ועבדי הימנותא יהון קריבין ליה .i. Et erunt iuſti circa eũ, & fideliter agentes, appropinquantes ei. Illud quoq;, Et habitabit lupus cum ariete, cũ cæteris ita expoſuit, ביומוהי דמשיחא דישראל יסגי שלמא בארעא Hoc eſt, In diebus Meſſię Iſraelis multiplicabitur pax in terra. Quę quidem

interpretatio duo contra Iudaicam impietatem bona facit. Primũ quidem, ꝙ ipſa Iſaiæ uerba de Meſſia dicta ſint. Bis enim ibi eius nomẽ exprimit. Secundum uero, ꝙ ſpiritualiter ſint intelligenda, Cui etiam interpretationi gloſſa R. Selomonis ualde aſtipulatur, quę eadem uerba hoc modo exponit. Non ad uiſionẽ oculorũ iudicabit rex Meſſias, ſed cum ſapientia Dei ſancti & benedicti quæ in eo erit, ſciet & intelliget quis reus fuerit, & quis innocens. Et arguet in æquitate, id eſt cum lingua quieta & tenera. Et percutiet terrã uirga oris ſui, hoc intelligendũ eſt ſecundũ Targum. i. ſecundũ Chaldaicã ęditionẽ quæ talis eſt, ויקטל חייבי ארעא במימר פומיה. i. Et delebit reos de terra uerbo oris ſui. Et ſpiritu labiorũ ſuorum mortificabit impiũ. i. Et ſermone labiorũ eius erit mortuus impius. Et erit iuſticia cingulũ lumborũ eius, hoc eſt, Et erũt iuſti circa eũ. i. adhærẽtes ei ſicut cingulũ. Hæc R. Selomo. Supradicto quoꝗ loquẽdi modo, appellanť creberrime in ſacra ſcriptura homines ferarũ, pecudũ, auiũ atꝗ reptiliũ nominibus. Nã ut legiť Gen. 49. Iacob ille patriarcha filios ſuos benedicẽs, Iudã quidẽ גור אריה. i. catulũ leonis uocauit, Iſachar uero חמור גרם Hoc eſt, aſinũ oſſeũ uel fortẽ. Dan aũt נחש עלי דרך. i. ſerpẽtẽ ſuper uiã, ceraſtẽ ſuper ſemitã. Nephthali uero אילה שלחה hoc eſt, ceruã trãſmiſſam. Beniamin aũt זאב יטרף. i. lupũ rapacẽ. Sic enim ait de eo, בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל Hoc eſt, Beniamin lupus rapax, in mane comedet prædã, & ad ueſperã diuidet ſpoliũ. Sic etiã eſt illud Prou. 28. dictũ, ארי נהם ודב שוקק מושל רשע על עם דל. i. Leo rugiẽs, & urſus circũiens, dominator impius ſup populũ pauperẽ. Ad quod etiã pertinet quod apud Iere. 50. ſic dicitur, שה פזורה ישראל אריות הדיחו הראשון אכלו מלך אשור Hoc eſt, Ouis diſperſa uel diſſipata Iſrael, Leones expulerunt eũ. Primus comedit eum rex Aſſur. Et ſequiť immediate ibidẽ, והאחרון עצמו נבוכדראצר מלך בבל. i. Et ultimus exoſſauit eum rex Babylonis. Et iterũ ibidẽ paulo ſuperius, צאן אבדות היו עמי רעיהם התעום Hoc eſt, Grex uel oues perditæ fuerũt populus meus. Paſtores earũ errare fecerunt eas. Gloſſa R. Selomonis, Paſtores inquit earũ. i. reges. His ſubnectendũ eſt quod in libro חולין Hullin, in cap. הכל שוחטין Haccol ſohatin, ſcribitur ſuper illud Pſal. 36. אדם ובהמה תושיע יהוה. i. Hominem & beſtiam ſaluabis Deus, Sic enim ibi ad uerbum dicitur, Dixit R. Iudas, quòd dixit Rab. Hi ſunt filij Adæ, qui aſtuti ſunt per ſcientiam, & ſtatuunt ſe ipſos uelut iumentum, uel beſtiã. Hæc Talmud. Quaſi dicat, Eos Deus ſaluabit qui prudentes ſunt tanquam homines ad faciendum bonum, & ſimplices uelut iumenta ad patrandum malum, atꝗ patientes ad onus Dei portandum. In Midras quoꝗ tehilim. i. in expoſitione Pſalmorũ ſuper illud Pſal. 64. שמע אלהים קולי בשיחי מפחד אויב תצר חיי Hoc eſt, Exaudi Deus uocem meam, cum deprecor, à timore inimici ſerua uitam meã. Sic dicitur, Scriptum eſt Danielis 6. capite, Deus meus miſit angelum, &

Homines plerunꝗ brutorũ nominibus appellantur.

lum,& clauſit os leonum. Venit leo,& liberauit leonem de ore leonis. Venit leo. Hic eſt Deus ſanctus & benedictus. Sicut dictum eſt Amos 3.cap. אריה שאג מי לא יירא אדני יהוה דבר מי לא ינבא Id eſt, Leo rugijt, quis non timebit? Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit? Et liberauit leonem. Hic eſt Daniel, qui uenit ex Iuda. Sicut dictum eſt Gen.49.cap. גור אריה יהודה Hoc eſt, Catulus leonis Iudas. De ore leonis. Hic eſt Nabuchdonoſor. Sicut dictum eſt Iere.4. עלה אריה מסבכו Id eſt, Aſcendit leo de cubili ſuo. Cum ſatis prouide (ut ex prædictis patuit) cognoſci poſſit, quòd nec feræ, nec iumenta, nec cætera id genus, cum irrationalia ſint, diuinæ legis aut cognitionis poſſint eſſe capacia, neceſſario profecto conſequens eſt, uerba antedicta Iſaiæ, uidelicet, Habitabit lupus cum ariete, cum reliquis, Non de brutis, ſed de hominibus intellectum habentibus, intelligenda eſſe.

Ad octauum Iudæorum obiectum, Quòd Meſſias adhuc non uenerit, quia nondum ipſi in terram ſuam congregati ſunt. Caput IX.

CAPNIO.

Aſſumunt adhuc & aliud in ſuæ falſitatis & cæcitatis cumulū, argumentum, ex eo quod Deut. trigeſimo capite, ſic legitur, ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך שמה : אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך : והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה : Hoc eſt, Et conuertet Dominus Deus tuus conuerſionem tuam, & miſerebitur tui. Et conuertet, & congregabit te ex cunctis populis, ad quos diſperſit te Dominus Deus tuus, ut eſſes ibi. Si fuerit impulſio tua in extremitatibus cœli, inde congregabit te dominus Deus tuus, & inde aſſumet te, & introducet te Dominus Deus tuus ad terram, quam hæreditauerunt patres tui, & hæreditabis eam. Cum igitur (inquiunt) plures quàm mille & quadringēti fluxerint anni, quòd per orbem diſperſi ſumus, & per Meſſiam cum uenerit ſicut à patribus noſtris traditum eſt nobis, ad terram quam patres noſtri poſſederunt, reducendi & congregandi ſimus, quemadmodum & per Moſem in uerbis præmiſſis, & per alios quoq; prophetas ſæpenumero prophetatū eſt. Ex hoc manifeſtum eſt, Meſſiam ipſum nondum ueniſſe, nec per conſequens Ieſum ueſtrum Meſſiam fuiſſe. Quoniam igitur argumentum hoc ſæpiſſime contra nos facere ſolent, uelim illud penitus ſolueres. GAL. Iudæi noſtri temporis crebro contra nos uerba iſta impudentiſſime inducunt, omiſſo fraudulenter eorundem principio (quod in noſtra quoque æditione deficit) quo Dominus ipſe ait, עתה אשיב את שבות יעקב Id eſt, Nunc conuertam cōuerſionem Iacob. Et reliqua. Quod manifeſte falſum eſſet, ſi adhuc totum futurum eſſet, cum ab eo

tempore hucuſq; plures duobus milibus tranſierint annorum. Quare cum Deum uel hic uel alibi mentiri, aut falſum dicere, ſit impoſſibile, neceſſario profecto ſequitur, quòd tunc cum Deus dixit, Nunc cõuertam conuerſionem Iacob, cum reliquis, fuerint hæc incepta. Deinde uero ſuis temporibus prout Deus ipſe prędeſtinauerat, uniuerſa completa. Dicimus ergo, quòd de Iudæorum congregatione & reditu ex Babylonica captiuitate fuerint uerba illa Deuteronomij dicta. Tempore enim Nehumiæ, & Ezræ nutu Dei, Iudæi à Cyro rege Perſarũ redeundi facultate accepta, congregati fuerunt, reuerſiq; ſunt ad terram ſuam, quicunq; reuerti uoluerunt. Vt habetur in fine Paralip. & in principio Ezræ. Quod ex eo maxime patet, quod apud Nehumiã 1. c. ita ſcribit, זכר נא את הרבר אשר צוית את משה עברך לאמר אתם תמעלו אני אפיץ אתכם בעמים ׃ ושבתם אלי ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אם יהיה נרחכם בקצה השמים משם אקבצם והביאותים אל המקום אשר בחרתי לשכן את שמי שם ׃ Hoc eſt, Recordare quęſo (dixit Nehumias Domino) uerbi quod pręcepiſti Moſi ſeruo tuo, dicens, Vos perperam agetis. Ego diſpergam uos in populis. Et reuertimini ad me, & ſeruabitis præcepta mea. Si fuerit impulſio ueſtra in extremitatibus cœli, inde congregabo uos, & ducã ad locũ quem elegi, ut habitet nomen meũ ibi. Ex his euidenter liquet, de Iudæorũ cõgregatione & regreſſu ex Babylonica captiuitate, ſupradicta Deut. uerba dicta fuiſſe. De qua etiam cõgregatione & reditu apud Ezech. 39. ſic dicit, כה אמר ארני יהוה עתה אשיב את שבות יעקב ורחמתי כל בית ישראל וקנאתי לשם קרשי .i. Sic dixit Dominus Deus, Nunc conuertam conuerſionem Iacob, & miſerebor totius domus Iſrael, & zelabo nomen ſanctum meum. Et infrà, וקבצתי, אותם מארצות איביהם ונקרשתי בם לעיני הגוים רבים וידעו כי אני יהוה אלהיהם בהגלותי אותם אל הגוים וכנסתים אל ארמתם ולא אותיר עור מהם שם ׃ ולא אסתיר עור פני מהם אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל נאם ארני יהוה Hoc eſt, Et cõgregabo eos de terris inimicorũ ſuorũ, & ſanctificabor in eis in oculis gẽtium multarũ. Et ſcient, quia ego ſum Dominus Deus eorũ, cum captiuauero eos ad gentes, & cõgregauero eos ſuper terrã ſuam, & nõ reliquero ultra ex eis ibi, & non abſcondam ultra faciem meam ab eis. Cum effudero ſpiritum meum ſuper domum Iſrael. Dixit Dominus Deus. CAP. Iudæi tanquã perfidi huic uerbo Ezechielis tenaciſſimo morſu adhærent. Eo quòd per ipſum Dominus dixerit, Et cõgregauero eos ſuper terrã ſuam, & non reliquero ex eis ibi, quęnquã ſcilicet. Cũ igitur (inquiunt) non omnis Iſrael tempore Ezræ ad terrã ſuam cõgregatus fuerit, ita q; nemo ex eis in gentibus remanſerit, palàm liquet, ꝓphetiam hanc nondũ impletam eſſe. GAL. Eos in hoc & falſiloquos eſſe, & Deo ingratos, Ezras ipſe aperte oſtẽdit, cum in fine ſecundi capitis libri ſui, & in principio tertij ſic ait, וישבו הכהנים והלוים ומן העם והמשררים והשוערים והנתינים בעריהם וכל ישראל בעריהם .i. Et habitauerunt

Iudæorum iuniorũ obiectio

runt ſacerdotes & leuitæ, & de populo, & cantores, & ianitores, & Nathinnæi in ciuitatibus ſuis. Et omnis Iſrael in ciuitatibus ſuis. Congregatusq; eſt populus quaſi uir unus ad Ieruſalem. Quare & tunc etiam illud Iſaiæ 11. ca. dictum, quod nobis frequenter obijciunt, impletũ eſt, ויוסף אדני שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר ישאר מאשור .i. Et addet Dominus ſecundo manum ſuam, ad poſſidendum reſiduum populi ſui, quod relinquetur ab Aſſyrijs, cum cæteris. Nam primo manum ſuam ad poſſidendum eos Dominus extendit, cum illos ex Ægypto eduxit. Secundo uero cum é Babylonica captiuitate reduxit. Demum nunquam faciem ſuam abſcõdit ab eis, qui ei crediderunt, ex quo ſpiritum ſanctum ſuper eos in die Pentecoſtes effudit. Vt in calce præmiſſorum uerborum Ezechielis manifeſte inſinuatur.

Ad nonum Iudæorum obiectum, Quòd Meſſias nondum uenerit, quia tertium templum non eſt adhuc ædificatum. Caput X.

CAPNIO,

ID quoq; nobis ſæpe opponunt, quod apud Zachariam 6. ca. hoc modo legitur, כה אמר יהוה צבאות לאמר הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל יהוה והוא יבנה את היכל יהוה והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם : Id eſt, Sic dixit Deus exercituum, dicens, Ecce uir germen nomen eius, & de ſubter ſe, uel de loco ſuo, uel per ſe germinabit. Et ædificabit templum Dei. Et ipſe tòllet, uel portabit gloriam, & ſedebit, & dominabitur ſuper ſolio ſuo. Et conſilium pacis erit inter duos ipſos. Et paulò inferius, והיה אם שמוע תשמעון בקול יהוה אלהיכם Hoc eſt, Et erit, ſi auditu audieritis uocem Domini Dei ueſtri. Ex his igitur, & ex uerbis Ezechielis ultimo capite, dicens, Quod Ieruſalem & templum tempore Meſſiæ reædificari debeant, iuniores Iudæorum ſic argumentantur. Cum hæc tempore Ieſu Nazareni impleta non fuerint, neq; hactenus tertium templum ædificatum ſit. Conſtat plane, neq; Ieſum Nazarenum Meſſiam fuiſſe, neq; Meſſiam ipſum adhuc ueniſſe. GAL. Horum uerborum Zachariæ à Rabbi Selomone habetur ſolutio, qui ſic ipſa exponit, Germen nomen eius. Eſt nutus ad Meſſiam. Tollet gloriam, id eſt tollet cornu. Inter duos ipſos, id eſt inter Iudam & Iſrael. Et hęc ædificatio tota de domo ſecunda loquitur, Et erit ſi auditu audieritis. i. Et erit uobis factum hoc, uel res hæc, ſi auditu audieritis. Hæc R. Selomo. Ex quibus habetur argumentum, quòd Meſſias tempore ſecundi templi uenturus erat. Quod autem prędicta Zachariæ uerba de Meſſia intelligantur, per Targum. i. per translationem Chaldaicã liquido patet, quæ ſic eadem uerba habet, אמר יהוה צבאות למימר הא גברא

משיחא שמיה עתיד דיתגלי ויתרבי ויבני ית היכלא דיהוה והוא יבנה ית היכלא דיהוה והוא יטול זין ויתיב וישלוט על כורסותי ויהי כהן רב על כורסותי ומלכא דשלמא יהא בין תרויהון Id eſt, Dixit Deus exercituum ad dicendum. Ecce uir, Meſſias nomen eius. Futurum eſt, ut reuelet ſe, & multiplicabitur. Et ædificabit templum Dei. Et ipſe leuabit decorem, & ſedebit, & dominabitur ſuper ſolio ſuo. Et erit ſacerdos magnus ſuper ſolio ſuo. Et conſilium pacis erit inter duos ipſos. Et infrà ויהי אם קבלא תקבלון למימרא דיהוה אלהכון Hoc eſt, Et erit (ſcilicet hoc) ſi recipientes receperitis uerbum Domini Dei ueſtri. Hæc Targum. Vbi per uerbum hoc Domini Dei (ut alibi latius probatum eſt) Meſſias ipſe intelligitur. Quod autem tertium templum non erat ædificandum, per eorum ſcripturas multifariàm probatur. Nam in Bęreſſith rabba קטנה ketanna, id eſt in expoſitione minori libri Geneſis, hoc modo ſcriptum legimus. Dixit R. אביא Abia, Ab initio creationis mundi, uidit Deus ſanctus & benedictus domum ſanctuarij ædificatam & deſtructam. Et ædificatam quidem. Sicut dictum eſt Gen. 1. בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ Id eſt, In principio creauit Deus cœlum & terram. Ecce ędificata. Quemadmodum dicitur apud Iſaiam 51. cap. Vt plantaret cœlos, & fundaret terram. Deſtructam uero cum dicitur, והארץ היתה תהו ובהו Id eſt, Et terra erat inanis & uacua. Ecce deſtructa. Quemadmodũ dictũ eſt Iere. 4. ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו eſt. Vidi terrã, & ecce inanis & uacua erat. Sequitur ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור Id eſt, Et dixit Deus, ſit lux, & fuit lux. Ecce ædificata eſt & conſumata in futurum, prout dictum eſt Iſa. 60. קומי אורי כי בא אורך וכבוד יהוה עליך זרח Hoc eſt, Surge illuminare, quia uenit lumen tuũ, & gloria Dei ſuper te orta eſt. Scriptum eſt etiam ſic in Bereſſith rabba, id eſt in expoſitione magna, libri Geneſis ſuper illud Gen. 27. cap. dictum, Vide odorem filij mei ſicut agri pleni, cui benedixit Dominus. Hic docet Deum oſtendiſſe ſibi domum ſanctuarij ędificatam & deſtructam. Et ædificatam quidem, ibi uide odorem filij mei. Sicut ſcriptũ eſt Numeri 28. Odorem ſuauem ſeruabis. Deſtructam uero ibi, Sicut agri pleni. Sicut ſcriptum eſt Micheæ 3. cap. Propterea cauſa ueſtri Syion tanquam ager arabitur. Ædificatam autem & conſumatã in futurum: ibi, Cui benedixit Dominus. Sicut ſcriptum eſt Pſal. 132. Quia ibi mãdauit Dominus benedictionem & uitam uſq; in ſeculum, uel inæternum. In libro quoq; Succa, id eſt, Tabernaculi ita legitur, Dixit Rabbi Ezra, Scriptum eſt Ioelis 2. capite, ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמוני וסופו אל הים האחרון Id eſt, Et aquilonem elongabo à uobis uel deſuper uobis, & impellam eum ad terrã aridam, uel deſertam, uel deſolatam. Facies eius ad mare orientale, & finis eius ad mare ultimum. Et aquilonem elongabo à uobis. Hic eſt יצר הרע Iecer hara, id eſt fomes uel concupiſcentia mala, quæ latitat in

Templum tertiò non ædificandum.

corde

corde hominis. Et impellam eum ad terram aridam, id eſt ad locum, ubi filij Adæ non inueniuntur habitare. Facies eius ad mare orientale. Quia dedit oculos ſuos in ſanctuarium primum, & deſtruxit illud, occiditq́ ſapientes, qui ibi erant. Et finis eius ad mare ultimum. Quia dedit oculos ſuos in ſanctuarium ſecundum, & euertit ipſum, interfecitq́ ſapientes qui in illo erant. Ex his traditionibus ſatis aperte innuitur, tertium templum non fuiſſe ædificandum. Quod manifeſtius apud Ieremiam habetur, ita 7. cap. dicentem, הטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשכנה אתכם במקום הזה : אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל יהוה היכל יהוה היכל יהוה המה Hoc eſt, Bonas facite uias ueſtras, & actiones ueſtras. Et habitare uos faciam in loco iſto. Non confidatis uobis in uerbis mendacij, uel falſitatis, ad dicendum, Templum Dei, templum Dei, templum Dei ſunt. Quia ſcilicet falſum omnino eſt, quòd tertium templū Domini ædificetur in terris, cum aliud quàm primum & ſecundum templum Domini eſſe non debeat. Quod in libro נזירות Neziruth, id eſt, Separationis, in capite Beth ſammai confirmatur, cum ſic ſuper eiſdem Ieremiæ uerbis dicitur, Quid eſt quod ſcriptum eſt, Templum Dei, templum Dei? Iſtud eſt ſanctuarium primum & ſecundum. Per ea igitur quæ dicta ſunt, palam oſtenditur, quòd templum non reædificabitur tertio, neque Iudaica prauitas poteſt aliqua euidenti ratione probare illud tertio reædificandum eſſe. Cum ut ex præmiſſis ſatis manifeſte patuit, non niſi duo in terra templa eſſe debuerint. Primum ſcilicet quod à Selomone conſtructum fuit, & à Nabuchdonoſor ſubuerſum, & ſecundum, quod ſub Zorobabel conditum eſt, & à Tito demum deſtructum. Tertium autem templum non in terra, ſed in cœlo, atque in Ieruſalem ſuperna ponendum eſt. Vt priſci Talmudiſtæ tradiderunt. Quod multis in locis ipſius Talmud probatur. Nam in Bereſſith rabba, id eſt in expoſitione libri Geneſis ſuper illud 28. capite eiuſdem libri ſcriptum, ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים Id eſt, Et expauit ac dixit, Quàm terribilis eſt locus iſte. Non eſt hic niſi domus Dei. Et hic eſt porta cœli. Sic legitur, Dixit Magiſter noſter Iehoſuas filius Num. Illa die qua appropinquauit mors Moſi, ſuſtulit eum Dominus ad cœlum altiſſimum, oſtenditque ei domum præmij ſui, & quid ei uenturum eſſet. Aſtititque ei pietas, dixitque: Moſes bonam tibi nunciationem nunciabo, de qua multum lætaberis. Reſpice uerſus diuinæ pietatis thronum, & uide. Reſpexitq́ Moſes, & uidit Deum ſanctum & benedictum domum ſanctuarij ex lapidibus precioſis & margaritis manu ſua ædificantem. Inter lapidem uero & lapidem diuinitatis gloriam, ſiue decus, uel ornatum, nobiliorem ſcilicet quàm margaritas ponebat. Meſſias autem filius Dauid in medio eius ſedebat. Aharon uero frater ipſius

Tertium templum in cœlo ponendum eſt.

Moſis

ritis erat. Quintum prӕterea, quòd Iacob utrãq; Ieruſalem uiderit, cœleſtem ſcilicet, & terrenam, & reſpectu ſuperioris nihil ſit inferior. Sextum deniq;, quòd illud pſalmographi dictum Ieruſalem quę ędificatur ut ciuitas, de cœleſti Ieruſalem intelligendũ ſit. Quod Targum quoq;, i. Chaldaica translatio aperte oſtendit. Sic enim ait, ירושלם דמתבניא ברקיעא היך קרתא דמתחברא לה כחדא בארעא Hoc eſt, Ieruſalem quӕ ӕdificata eſt ut ciuitas, quӕ coniuncta eſt ei ſicut unum in terra. Hoc & in libro תענית Taanith, id eſt, Ieiunij manifeſte patet. Vbi legitur R. Iohanan dixiſſe, Non intrabo in Ieruſalem ſupernam, quouſq; non fuerit Ieruſalem inferior ӕdificata. Dixerunt ei, Quomodo eſt Ieruſalem ſuperior? Reſpondit eis. Ita ut ſcriptum eſt Pſal. 122. Ieruſalem ędificata ut ciuitas, quӕ participationem habent ſimul. Ex omnibus prӕmiſſis concludendum eſt, Ieruſalem & templum de quibus loquitur Ezechiel, myſtice intelligenda eſſe. Similiter & templũ quod à Meſſia ӕdificandum Zacharias dixit, ſpiritualiter intelligi debere. Ipſe enim ſpirituale templum ӕdificaturus erat, hoc eſt eccleſiam ex uiuis & electis lapidibus, id eſt ex fidelibus ſuis. Illis igitur qui Dominum Ieſum Chriſtum receperunt, uerbum eius, hoc eſt euangelium audientes, templũ in cœlis ӕdificatum eſt. Iis uero qui eum non recipiunt, non eſt ӕdificatum.

Ad decimum Iudӕorum obiectum, Quòd Meſſias nondum uenerit, quia adhuc ipſi non ſunt ſaluati. Caput XI.

CAPNIO.

EA etiam contra nos adducunt, quӕ de Meſſia apud Ieremiam 23. cap. hoc modo dicuntur, הנה ימים באים נאם יהוה והקמתי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ בימיו תושע יהודה וישראל ישכן לבטח וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו Hoc eſt, Ecce dies uenient, dicit Deus. Et ſuſcitabo Dauidi germen iuſtum. Et regnabit rex, & intelliget, & faciet iudicium & iuſticiam in terra. In diebus eius ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit ad fiduciã. Et hoc eſt nomen eius, quo uocabunt eũ, Deus iuſtus noſter. Hӕc (inquiunt) de Meſſia dicta ſunt, ut patet per Targum, id eſt per Chaldaicã ęditionem, ſic dicentẽ, הא יומין אתן אמר יהוה ואקים לדוד משיח דצדקא. i. Ecce dies ueniẽt, dicit Deus. Et ſtatuã Dauidi Meſſiã iuſtũ. Ex eo igiẽ quod ait, In diebus eius ſaluabiẽ Iuda, & Iſrael habitabit ad fiduciã, aperte oſtendiẽ. Nos Iudӕos in aduẽtu Meſſię omnes ſaluari debere. Cum igiẽ in aduentu Ieſu Nazareni minime ſaluati fuerimus, ſed potius perditi. Nunq̃ enim tot, tãq; grauia mala perpeſſi fuimus, qualia in diebus eius nobis euenerũt, cum penitus deſtructi, diſſipati, ac per orbẽ diſperſi ſimus. Hinc manifeſtũ ac certũ omnino eſt, neq; ipſum Meſſiã fuiſſe, neq; uerũ Meſſiã adhuc ueniſſe. GAL. Aliã in hoc eis nõ damus reſpõſionẽ,

quàm

quàm eam quæ à priſcis eorum datur. Qui aiūt, quòd hoc in loco Iuda non eſt niſi confeſſio, & quòd omnes confitentes ſaluatorem, ſiue Meſſiam, per ipſum ſaluandi erant. Ita enim legitur in Cōmentarijs R. Moſis Hadarſan in librū Geneſeos, ſuper illud eiuſdē libri Gen. 41. dictū, ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו Id eſt, Et dixit Pharao ad Ioſeph. Ego Pharao, & abſque te non eleuabit uir manum ſuam. Dixit R. Aha. Ex Ego carnis & ſanguinis, tu diſcis Ego Dei ſancti & benedicti. Nam ſi ex eo quod dixit Pharao ad Ioſeph, Ego Pharao meruit Ioſeph totam hanc benedictionē. Cum uenerit Ego Dei ſancti & benedicti, de quo dictum eſt Iſa. 46. אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט Ego feci, & ego leuabo, ego feram & liberabo. Quanto magis admiror? Poterit ne dici, quòd redemptor erit acceptator perſonarū? Abſit. Omnes enim cōfitentes eum ore ſuo, & operibus ſuis, & corde ſuo, ſaluabit & liberabit. Sicut ſcriptum eſt Ieremiæ 23. c. In diebus eius ſaluabitur Iuda. Ac ſi dicat, Confitentes eum. Et iterum ipſe ait Iſa. 45. פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ Hoc eſt, Conuertimini ad me, & ſaluabimini omnes fines terrę. Hucuſq; R. ille Moſes Hadarſan. Ex iſta igitur traditione luculenter apparet, quòd in præmiſſis Ieremiæ uerbis, cum ait, In diebus eius ſaluabitur Iuda. Iuda non pro Iudæis perfidis uerū Meſſiam negantibus, ſed pro omnibus quibuſcunq; ſaluatorem ipſum cōfitentibus accipitur. Et quòd omnes eum corde, ore & opere confitentes, ſaluabuntur. Iuda enim Dei confeſſio interpretatur. Nam יה ia, idem eſt quod Deus, & הודה huda confeſsio. Vnde componitᷣ יהודה iehuda, id eſt Iudas, quod idem eſt, quod Dei confeſſio. Legitur etiam apud Hoſeā 1. cap. ſic, לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם ואת בית יהודה ארחם והושעתים ביהוה אלהיהם ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה בסוסים ובפרשים Id eſt, Non adijciam ultrà, ut miſerear domui Iſrael, quia obliuione obliuiſcar eorum. Sed domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo ſuo. Et non ſaluabo eos in arcu & in bello, neq; in prælio, cum equis & equitibus. Quæ R. Ionathas ita Chaldaicé tranſtulit, atq; expoſuit, לא אוסיף עוד לרחמא על בית ישראל ברם אם יתובון משבק אשבק להון ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיהוה אלההון ולא יתפרקון בקשתא ובחרבא ובעברי קרבא ובסוסון ובפרשין Hoc eſt, Ecce non addam ultrà, ut miſerear ſuper domum Iſrael. Verumtamen ſi eos pœnituerit, parcens parcam eis. Sed domus Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in uerbo Domini Dei eorum. Et non ſaluabo eos in arcu & in bello, neq; in facientibus prælium cum equis & equitibus. Quod autem Meſſias ſit uerbum Dei, in tertio libro latiſſime uiſum eſt. Ex his quoq; uerbis manifeſtum eſt, quòd domus Iuda cuius Deus miſerturus erat, & quam uerbo ſuo, hoc eſt per Meſſiā filium ſuum ſaluare debebat, Eccleſia Chriſti intelligitur, id eſt congregatio fidelium Chriſtum uerum Dei filium confitentium, & non perfidorum

Iudæi ueri qui ſunt.

Iudas quomodo interpretatur.

Domus Iuda eſt Chriſtianorum eccleſia.

dorum Iudæorum ſynagoga, cum negantium. De quibus Iſaias 59. ait, הן לא קצרה יד יהוה מהושיע ולא כבדה אזני משמוע : כי אם עונותיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע : Id eſt, Ecce non eſt abbreuiata manus Dei à ſaluando, neq; eſt aggrauata auris eius ab audiendo. Sed peccata ueſtra fuerunt diuidētia inter uos & Deum ueſtrum. Et culpæ ueſtræ operuerunt faciem eius à uobis, ab auditu, id eſt ne uos audiat. Gloſſa Rabbi Selomonis. Quod non eſtis ſaluati (inquit) non propter breuitatem manus eius contingit. Culpæ ueſtræ operuerunt faciem eius à uobis, id eſt exegerunt quòd operiret faciem ſuam à uobis.

Ad undecimum Iudæorum obiectum, Quòd Meßias adhuc non uenerit, quia nondum Gog interemptus eſt, neque Magog expugnatus. Caput XII.

CAPNIO,

Obijciunt præterea Iudæi contra nos, & contra Dominum noſtrum uerum Meſſiam, aliud argumētum, ob ea quæ de Gog & Magog in ſacris literis leguntur, & præſertim apud Ezechielem 38. cap. ſic dicentem, בן אדם שים פניך אל גוג ארץ המגוג Hoc eſt, Fili hominis pone faciem tuam ad Gog terram Magog. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Gog eſt nomen regis, Magog nomen gentis. Sicut dictum eſt Gen. 10. cap. גמר ומגוג. i. Gomer & magog. Deinde apud eundem prophetam ita paulò inferius ſequitur, האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים Id eſt, Num tu es, de quo locutus ſum in diebus antiquis per manum ſeruorum meorum prophetarum Iſrael, qui prophetauerunt in diebus illorum ſanim. i. annorum? Vbi gloſſa R. Selomonis ſic dicit, Dixit Deus ſanctus & benedictus. Num tu es ille, de quo annunciaui in diebus antiquis per manum ſeruorum meorum prophetarum Iſrael. Vt fuit Ezechiel & Zacharias? Nam & ipſe Zacharias prophetauit de prelio Gog & Magog 14. ca. dicens, ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים תשגלנה ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יכרת מן העיר : ויצא יהוה ונלחם בגוים ההם Hoc eſt, Et congregabo omnes gentes in Ieruſalem ad prælium. Et capietur ciuitas, & prædabūtur, uel diripientur domus, & mulieres ſtuprabuntur. Et exibit medietas ciuitatis in captiuitatem, & reſiduum populi non abſcindetur de ciuitate. Et egredietur Deus, & pugnabit cum gentibus illis. Magiſtri uero noſtri dixerunt, Quod Illad & Midad prophetauerint etiā de bello Gog & Magog. Quod indicat hæc dictio שנים ſanim hic dicta. Tu aūt non dicas שנים ſanim. i. annorū, ſed שנים ſenaim. i. duorū. Duo enim prophetæ unam prænunciarūt prophetiā tempore. Hactenus R. Selomo.

Ex his igitur & ex alijs quæ Ezechiel ipſe 39. cap. de Gog & Magog meminit, ſumunt iuniores Iudæorum ſuæ nequitiæ argumentum, dicentes, Quòd per Meſſiam Deus expugnaturus ſit Gog & Magog, qui & ipſum Gog interfecturus eſt, iuxta illud Eſaiæ, Et ſpiritu labiorum ſuorum occidet impium, & nos in terram noſtram reducturus, ſimul cum ipſo in Ieruſalē perpetuo regnaturos. Quod cum adhuc minime fieri cōtigerit, & Meſſiā nondum ueniſſe, & Ieſum ueſtrum Meſſiā nō fuiſſe, clarum & certum eſt. GAL. Quoniā nec tertium templū ædificandū eſt, ut in præcedentibus latius patuit, nec Iudæi ſunt unquā terram ſuam poſſeſſuri, neq; decē tribus ſunt ulterius reuerſuræ. Vt in ſequētibus latiſſime patebit. Idcirco dicimus prędicta Ezechielis uerba, & alia quęcunq; de Gog & Magog ubi uis legant, non iuxta literā, ſed ſpiritualiter intelligenda eſſe. Quod aūt decē tribus nunq̄ ſint reuerſurę, per illud nunc oſtendit, quod in libro Sanhedrin, in cap. Helec, hoc modo legit, Decē tribus non ſunt futurę ad reuertendū. i. nunq̄ ſunt reuerſuræ ad terrā Iſrael. Tradiderunt Rabbanan. i. Magiſtri, q̄ decē tribus non habebunt partem in ſeculo futuro. Sicut dictum eſt Deut. 29. ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול Id eſt, Et euellet eos Dominus deſuper terra eorum cum furore, & ira & indignatione magna. Hæc traditio. Quoniā igit tertium templū non eſt ædificandū, nec Iudęi unq̄ amplius in terrā ſuam ſunt reuerſuri, nec ulterius ipſam poſſeſſuri, ſuntq; à Deo in perpetuū reprobati, atq; decē tribus nō ſunt ultrà ad terram patrum ſuorū reuerſurę. Vt per prę miſſam traditionē oſtenſum eſt. Propterea quicquid in Ezechiele, uel alibi de Gog & Magog legit, nō literaliter, ſed ſpiritualiter intelligi oportet. Quod quidem ex eo oſtendi poteſt, quod in prędicto ca. Helec, ita legit: Dixit R. Abba, Domus quæ eſt corā Deo ſancto & benedicto, decē & octo miliū leucarū eſt. Sicut dictū eſt Ezech. ult. סביב שמנה עשר אלף. i. Circuitus decem & octo milia. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, De Ieruſalē ſuperna locutæ ſunt ſcripturæ in fine Ezechielis. Itē in Midras coheleth. i. in expoſitione libri Eccleſiaſtis ſuper illud 10. c. dictū, Quis ut ſapiēs. Sic dicit, Hic eſt primus Adā, de quo dictū eſt Ezech. 28. בן אדם שא קינה על מלך צר ואמרת לו כה אמר אדני יהוה אתה חותם תכנית מלא חכמה Hoc eſt, Fili Adam leua planctum ſuper regem Tyri, & dices ei, Sic dicit Dominus Deus, Tu ſigillum, uel anulus ſimilationis, plenus ſapientia. In libro quoq; Baua bathra, in ca. המוכר את הספינה Hammocher eth haſſephina. i. Vendens nauem, ita legitur, Dixit R. Hanina. Decem operimēta fecit Deus ſanctus & benedictus Adæ primo in horto uoluptatis. Sicut dictum eſt (apud Ezechielem ſcilicet eodem in loco immediatè) בעדן גן אלהים היית כל אבן מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב מלאכת תפיך ונקביך בך ביום הבראך כוננו : Id eſt, In delicijs horti Dei fuiſti. Omnis lapis precioſus operimentum tuum: Sardius,

Sardius, topacius, chryſolithus, onix, iaſpis, ſaphirus, berillus, carbunculus, ſmaragdus, & aurum, opus tympani tui. Et foramina tua in te in die creationis tuæ præparata ſunt. His ita præmiſſis, dicamus Iudæis. Cum ea quæ tam expreſſe de rege Tyri in Ezechiele dicta ſunt, non de ipſo, ſed de Adam intellecta fuerint. Vt ex prædictis patet. Et cum illa quæ in fine eiuſdem Ezechielis de Ieruſalem & templo ſcripta ſunt, nõ de terreſtri, ſed de cœleſti Ieruſalem accipienda ſint. Cum iſta duo inquam, de quibus nunc meminimus, nõ ut litera exterius ſonat, ſed longe ſecus à ſapientibus Iudæorum intellecta fuerint, proculdubio id quoq; quod inter hæc duo de Gog & Magog dicitur aliter quàm litera extrinſecus oſtendit, intelligantur, neceſſe eſt. Præſertim cum (ut ait Rabbi Moſes Ægyptius circa initium libri More) clauis intelligentiæ uniuerſorum quæ prophetæ dixerunt, eſt intelligere parabolas, metaphoras, ſimilitudines, atq; ænigmata. Hoc etiam euidentius habetur ex eo quod in libro Sanhedrin, in cap. Helec, Legitur ſuper illud Iſaiæ 9. cap. dictum, לםרבה המשרה ולשלום אין קץ Hoc eſt, Vt multiplicetur imperium, & paci non ſit finis. Sic enim ibi dicitur, Dixit Rabbi Tanhuma, Quam ob rem omnis mem quæ eſt in medio dictionis eſt aperta, & iſta eſt clauſa? Quia quæſiuit Deus ſanctus & benedictus facere Hezechiam Meſſiam, & Sennacherib Gog Magog. Dixit tunc מדת הדין id eſt, menſura iudicij coram Deo, Domine mundi quid erit hoc? Dauid qui dixit in conſpectu tuo tot cantica, totq; laudes, non feciſti Meſſiam. Hezechiam autem cui feciſti omnia ſigna hæc, & non dixit canticum coram te, facies Meſſiam? Exiuit autem filia uocis, id eſt reuelatio cœleſtis, & ait, רזי לי רזי לי Id eſt, ſecretum meum mihi, ſecretum meum mihi. Hæc traditio. In qua & ſi hoc, Deum ſcilicet uoluiſſe Hezechiam Meſſiam facere, Senacherib autem Gog Magog, fabuloſum ſit, niſi ſpiritualiter intelligatur. habemus tamen intentum de Gog & Magog, quòd myſtice intelligi debeant. Ex his igitur quæ dicta ſunt aperte liquet, Quod Gog non ſit rex aliquis futurus, nec Magog gens aliqua ſpecialis, uti recentiores Iudæorum ſomniant, atque delirant. Sed quicunq; impij qui populum Dei perſequuntur, ac tribulant, ipſi ſunt Gog atq; Magog. Non enim ut Iudæi, & quidam etiam ex noſtris Iudaizantes putant, Gog & Magog Scithicæ gẽtes ſunt innumerabiles, atq; immanes, quas trans Caucaſum montem, & Meotidem paludem, ac prope Caſpium mare ad Indiam uſque protendi aiunt, quasq; poſt mille annorum regnum, à diabolo commouendas aſſerunt. Vt ueniant in terram Iſrael, & pugnent contra ſanctos gentibus multis alijs ſibi adiunctis. Et primum quidem משך Meſech, quos Ioſephus Capadoces dicit. Deinde תובל Tubal, quos idem Iberos, uel Hiſpanos, Hebræi Italos ſuſpicantur, habentes ſecum Perſas, Æthiopes, Aphros, & reliquos. Quod ex eo potiſſimum probare conãtur, quod diuus Ioan.

Per Gog & Magog, qui intelliguntur.

nes Apocal. 20. cap. ait, Et cum finiti fuerint mille anni ſoluetur ſatanas. Vt ſeducat gentes in quatuor angulis terræ, Gog & Magog. In hunc autem errorem incidunt, quia non animaduertunt, totum Ioannis librum qui reuelationis titulo prænotatur, myſticum eſſe. Cum Iudæis igitur errant, qui Gog & Magog iuxta literam intelligi uolunt. Sicut enim propheta præuidit atque prædixit ſanctorum iuſtorumque remunerationem in uiſione templi & terræ diſtributione, ita hic præuidit atque prædixit ſub figura Gog & Magog eccleſiæ Dei atque iuſtorum perſecutionem, quæ facta eſt atque quotidie fit tam per hæreticos, quàm per alios ſanctæ fidei & ueritatis catholicæ perſecutores, qui ſunt cacodæmonum tectum & habitaculum. Gog enim à גג Gag Hebraico nomine dicitur, quod idem eſt quod tectum. Vt eſt illud Prou. 25. capite, dictum, טוב שבת על פנת גג מאשת מדונים ובית חבר Id eſt, Melius eſt ſedere in angulo gag, id eſt tecti, quàm cum muliere litigioſa, & in domo communi. Et inde uenit מגוג Magog, quod idem eſt, quod de tecto. Quare Magog recte diabolus dicitur, qui de domo procedit. Gog autem maxime in nouiſſimis temporibus antichriſtus erit, qui tectum & domus erit diaboli, ex quo Magog, id eſt diabolus per apertam perſecutionem exibit. Et idcirco apud Ezechielem ad ipſum Gog dictum eſt, באחרית הימים תהיה Hoc eſt, In nouiſſimo dierum eris.

Gog & Magog quomodo interpretãtur.

Ad duodecimum Iudæorum obiectum, Quòd Ieſus Nazarenus non fuerit uerus Meſſias, quia non reliquit poſt ſe ſemen, nec habuit filios. Caput XIII.

CAPNIO,

HIs non obſtantibus, Iudaica perfidia oſtendere uolens, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum uerum non fuiſſe Meſſiam, illud poſtremo nobis opponit, quod apud Iſaiam quinquageſimo tertio capite, de Meſſia ita dicitur, יראה זרע יאריך ימים וחפץ יהוה בידו יצלח Hoc eſt, Videbit ſemen longæuum, & uoluntas Dei in manu eius proſperabitur. Et illud quoque quod Pſalmo octuageſimo octauo, ſic de eodem ſcribitur, ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים Id eſt, Et ponam in æternum ſemen eius, & thronum eius tanquam dies cœli. Cum igitur (inquiunt) Ieſus ueſter filios non habuerit, nec ſemen filiorum poſt ſe reliquerit, Meſſias minime eſſe potuit. GAL. Facile in hoc eorum refelli poterit inſania, ſi uel unum eorum quæ dicam, fuerit memoriæ commendatum. Legitur enim ſic in Bereſſith rabba minori ſuper illud Geneſis uigeſimo quinto cap. dictum, ויסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה Hoc eſt, Et addidit Abraham, & accepit uxorem, & nomen eius Ketura. Scriptum eſt Eccleſiaſtis 11. c. בבקר זרע את

את זרעך ולערב אל תנח ידך Id eſt,Mane ſemina ſemen tuum,& ad ueſperum non ceſſet manus tua.Non enim tu ſcis quod erit magis idoneum,uel rectum. Vtrum hoc,an illud,uel ſi ambo ſimul bona.Rabbi Akiba ait,Si fuerint tibi diſcipuli in adoleſcentia tua,inſtrue quoq; diſcipulos in ſenectute tua. Neſcis enim quos eorum aſcribet tibi Deus, uel utrũ omnes erunt ſimul boni. Hæc ibi. Cum hic diſcipuli ab aliquo edocti,ſemen eius uocentur. Semen ergo Chriſti fuerunt apoſtoli,cæteriq; eius diſcipuli. In Bereſſith quoq; rabba maiori, ſuper illud Gen. 28. Tibi dabo eam & ſemini tuo. Sic dicitur, Semen tuum erunt ſimiles tibi. Sicut dictum eſt Deut.23.c. Et habitabit Iſrael confidenter,ſolummodo oculus Iacob. Et ſuper hoc Amos propheta poſtulabat miſerationes dicens,7.cap. Domine Deus parce quæſo,uel parce nunc. Quis ſurget Iacob,id eſt ut Iacob. Licet paruus ſit ipſe,uel nunquid paruus ipſe? Miſertus eſt ſuper hoc. Et reliqua. Hęc traditio. Vbi notandũ eſt, quòd ſimiles Iacob ſemen eius dicuntur. Legitur etiam hoc modo in מסכת בכורים Maſſecheth bechorim,id eſt in libro primitiarum. Tradiderunt in nomine R. Iudæ,quòd גר gher, id eſt aduena conuerſus, qui de gentilitate uenit ad fidem ipſemet apportat primitias, & didicit ſiue legit illud Deut.26. Pronuncio hodie Domino tuo,quòd intraui in terram,quam iurauit Deus patribus ueſtris. Quæ eſt huius rei probatio? Quod dictum eſt Gen.17.cap. ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך Hoc eſt,Non uocabitur ultra nomen tuum Abram,ſed erit nomen tuum Abraham,quia patrem multitudinis gentium dedi te. In principio enim fuit pater Aram,& ideo uocatus eſt Abram. Demum uero pater totius ſeculi,& idcirco dictus eſt Abraham. Hæc traditio. In libro etiam Sanhedrin in cap. דיני ממונות Dine mamonoth,id eſt,Iudicia diuitiarum,ſic dicitur, Scriptum eſt Gen.49. cap. Non recedet ſceptrum de Iuda. Hi ſunt qui capita fuerunt captiuitatum Babyloniæ,qui Iſrael ſceptro regebant. Et ſcriba de medio pedum eius. Hi ſunt filij filiorum Hillelis, legem Iſraelem docentes. Hæc ibi. Magiſtri igitũ ab Hillele edocti,filij eius ſunt appellati. Vnuſquiſq; enim apud Hebræos,eius filius dictus eſt, à quo edoctus uel nutritus eſt. Vnde eodem in libro in capite כהן גדול cohen gadol, id eſt ſacerdos magnus, ſic legitur, Scriptum eſt ſecundi Regum uigeſimo primo, Et quinque filios Nicol filiæ Saul. Dixit Rabbi Iehoſuas, Merob peperit,& Nicol nutriuit,quæ nunquam habuit filios. Nam ut ſcribitur ſecundi Regum ſexto capite, Nicol filiæ Saul non eſt natus filius uſque ad diem mortis ſuæ. Quia igitur nutriuit eos,filij eius ſunt uocati. Vt doceret te ſcriptura,quòd quicunque nutrit in medio domus ſuæ orphanum,ſiue pupillum, pater eius reputatur, ac ſi eum genuiſſet. Dixit Rabbi Iohanan, Quicunque docet filium proximi ſui,haud ſecus ipſum ſcriptura reputat, quàm ſi eum genuerit. Sicut dictum

Abram cur uocatus eſt Abraham.

eſt, Numeri 3. cap. ואלה תולדת אהרן ומשה Id eſt, Hæ ſunt generationes Aharon & Moſis. Deinde ſequitur ואלה שמות בני אהרן Hoc eſt, Et hæc ſunt nomina filiorum Aharon. Sed Aharon quidem genuit, Moſes autem docuit. Et ideo ita filij eius dicuntur, ſicut & Aharon. Hæc omnia Talmud. Ex his igitur omnibus clarum eſt, quòd & ſi Dominus noſter Ieſus filios carnales non habuerit, habuit tamen infinitos ſpirituales. Non enim ſoli apoſtoli cæteriq́ eius diſcipuli ab ipſo immediate edocti, filij eius ſunt nuncupati, uerum etiam & reliqui omnes Chriſtiani, qui eius doctrinam ſequũtur, atq; obſeruant. Quare ſemen longeuũ, quod poſt ſe reliquit, non corporale, ſed ſpirituale eſt. Quod abſq; myſterio factum non eſt. Quemadmodum enim ipſe de ſemine non corporali, ſed ſpirituali deſcendit, ita & ſemen non corporale, ſed ſpirituale habere debet. Quod autem Meſſias de ſpiritali ſemine proditurus eſſet, patet ex promiſſione Abrahæ de ipſo Meſſia facta, cum Deus ei Gen. 22. dixit, והתברכו בזרעך כל גויי הארץ Id eſt, Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ. Et in antecedenti cap. dicitur, quòd ei Dominus dixerit, כי ביצחק יקרא לך זרע Hoc eſt, In Iſhac uocabitur tibi ſemen. Et tamen conſtat, Iſhac ſecundũ ſpiritum conceptum eſſe, & nõ ſecundum carnem, ſicut Iſmael. Vt ait apoſtolus ad Galatas ſcribens, A fortiori igitur & longe magis Meſſias, qui non ex uirili ſemine, ſed ex myſtico ſpiramine (ut in ſequẽtibus latiſſime probabitur) concipiendus erat, ſecundum ſpiritum conceptus dicitur. Quia ergo Ieſus Nazarenus uerus Meſſias totaliter ſecundum ſpiritum de uirgine ſine uiro natus eſt, filios non carnales ſed ſpiritales habere debuit. Quod ex gloſſa quoq; Hebraica aperte oſtenditur, quæ ſuper illud, In Iſhac uocabitur tibi ſemen dicit, duo ſecula ibi notari, unum legis, alterum Meſſiæ, & in ſeculo legis fuiſſe ſemen & filios carnales. In ſeculo uero Meſſiæ ſemen & filios futuros fuiſſe ſpirituales, quemadmodum Iſhac ſecundum ſpiritum natus eſt. Et de huiuſmodi filijs loquebatur Dauid Pſal. 45. qui ſecundum priſcos Hebræorum de Meſſia exponitur, ſic dicens, תחת אבתיך יהיו בניך Id eſt, Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij. Hæc hactenus de Quinto libro.

Secula duo.

Liber

Liber ſextus.

De humani generis redemptione & ſalute, propter quam Meſſias uenturus erat & quæ non niſi a Deo & homine fieri poterat.

Quòd nullus futurus erat ſaluator & redemptor niſi Deus, qui ſe ipſum humanæ redemptionis precium daturus erat. Caput I.

CAPNIO,

Optimè quidem ac ſatis abundè mi Galatine, in præcedentibus per authenticas ueterum Iudæorum ſcripturas probaſti, non modò præfixum primi aduentus Meſſię tempus iam prę teriſſe. Verum etiam & Meſſiam ipſum iam ueniſſe, & eundem Meſſiam alium quàm Dominum noſtrū Ieſum, neminem fuiſſe. Ea propter ut magis Iudæorum noſtri ſeculi arguatur impietas, de humani generis redemptione & ſalute, propter quā Meſſias ipſe uenturus erat, & quæ per Deum hominem duntaxat fieri poterat, nunc dicendum eſt. Quare in primis ut ordinatè procedatur, oſtendēdum eſt, nullum futurum fuiſſe ſaluatorem & redemptorem, niſi Deum, qui ſe ipſum humanæ redemptionis precium daturus eſſet. GAL. Ad hoc inſinuandum, & prophetæ primò Deum ſolum eſſe ſaluatorem paſſim prænunciarunt, & deinde antiqui Talmudiſtæ id ipſum planius tradiderunt. Iſaiam igitur primum audi, ita 43. cap. in perſona Dei loquentem, אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי מושיע Hoc eſt, Ego Deus, & non eſt abſq; me ſaluator. Audi deinde & Hoſeam ſic etiam uoce Dei decimotertio capite, dicentem, ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי Id eſt, Et ego Dominus Deus tuus ex terra Ægyptiorum, & Deos uel Deum abſq; me neſcies, & ſaluator non eſt præter me. Deinde ut Talmudiſtarum ſentētiæ percipiantur, ea quæ in Midras tehilim hac de re ſcribuntur, notanda ſunt. Et primo ſuper illud Pſal. 13. ואני בחסדך בטחתי יגללבי בישועתך Hoc eſt, Ego autem in miſericordia tua confiſus ſum, exultabit cor meum in ſaluatione tua. Ibi enim ſic habetur,

אמר הקדוש ברוך הוא לדוד דוד באי זו טרופוסיא אתה אומר דברים הללו אמר לו שאני בוטח על חסדיך שנאמר ואני בחסדך בטחתי באותו החסד שנאמר בו חסד יהוה מלאה הארץ : ואומר אם אמרתי מטה רגלי חסדך יהוה יסעדני דבר אחר ואני בחסדך בטחתי בתורה שנקראת חסד שנאמר ותורת חסד על לשונה יגל לבי בישועתך זה אחד מן המקראות הקשין שישועתו של הקדוש ברוך הוא ישועתן של ישראל ישועתנו אין כתוב כאן אלא ישועתך אמר דוד ישועתנו היא ישועתך :

Id eſt, Dixit Deus ſanctus & benedictus Dauidi. Dauid quomodo præſumis tu dicere uerba huiuſcemodi? Dixit ei, Quoniam ego confiſus ſum in miſericordia tua. Sicut dictum eſt, Ego autem in miſericordia tua confiſus ſum. In illa ſcilicet miſericordia, de qua dictum eſt, Miſericordia Dei plena eſt terra. De qua etiam dictum eſt, Si dixi, motus eſt pes meus, miſericordia tua Deus ſuſtētabit me. Sermo alius. Et ego in miſericordia tua confiſus ſum, in lege ſcilicet ſicut dictum eſt, Et lex pietatis in lingua eius. Exultabit cor meum in ſalutatione tua. Hæc eſt una de ſcripturis duriſſimis. Quod ſcilicet ſaluatio Dei ſancti & benedicti, ſit ſaluatio Iſraelis. Saluatio noſtra, non eſt ſcriptum ſic, ſed ſaluatio tua. Dixit ergo Dauid, Saluatio noſtra, ipſa eſt ſaluatio tua. Hæc ibi. Ex quibus aperte colligitur, Deum ipſum, Iſraelis ſaluatorem futurum fuiſſe. Qui ipſo Iſraele ſaluato, ſe ipſum ſaluaſſe, diceretur, propter naturæ noſtræ aſſumptionem. Quod lucidius liquet in eodem libro Midras tehilim, ſuper titulum Pſal. 88. שיר מזמור לבני קרח : למנצח על מחלת לענות Hoc eſt, Canticum Pſalmi filijs Koræ, uictori ſuper langorem, uel dolorem, ad clamandum, uel mitigandum, uel manſuefaciendum. Vbi ſic dicitur, ובן כתוב מה שכתוב זכור יהוה לדוד את כל ענותו : אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא אין לי ישועה אלא בך אמר לה הקדוש ברוך הוא הואיל וכך הוא אני מושיעך שנאמר ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים Id eſt, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 132. Memento Deus Dauidis, & omnis afflictionis eius. Dixit eccleſia Iſrael coram Deo ſancto & benedicto. Non eſt mihi ſaluatio, niſi in te, & non eſt oculus meus excitans, niſi in te. Dixit ei Deus ſanctus & benedictus. Ex quo ita eſt, ſic ego ſaluabo te, ſicut dictum eſt Iſaiæ quadrageſimoquinto capite, ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים Id eſt, Iſrael ſaluatus erit in Deo, uel per Deum ſaluatione ſeculorum, uel ſempiterna. Item eodem in libro ſuper illud Pſalmi, כי עמך מקור חיים באורך נראה אור Hoc eſt, Quoniam in te eſt fons uitæ, in lumine tuo uidebimus lumen. Sic legitur, אמר ר׳ יוחנן עובדא הוה בחד בר נשא היה מדליק את הנר בלילה והיה כבה ומדליק וכבה אמר עד מתי אהיה מתייגע והולך ממתין אני עד שתזרח השמש ואני אלך לאור החמה כך ישראל נשתעבדו במצרים עמדו משה ואהרן וגאלום חזרו ונשתעבדו בבבל וחזרו ונגאלו על ידי חנניה מישאל ועזריה חזרו ונשתעבדו באדום אמרו ישראל הרי נתייגענו נגאלין ומשתעבדין אין אנו מבקשין שיאיר לנו בשר ודם מעתה אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו שנאמר אל יהוה ויאר לנו ועוד בישעיה ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים .i.

Dixit

Dixit Rabbi Iohanan. Euenit, ut homo quiſpiam niteretur accendere lucernam nocte. Lucerna uero frequenter extinguebatur. Dixit ergo. Quouſq; fatigabor in opere hoc? expectabo ortum ſolis, & ambulabo in lumine ſolis. Ita & Iſrael oppreſſi ſunt ſeruitute in Ægypto, ſurrexerunt Moſes & Aharon, & liberauerunt eos. Oppreſſi ſunt ſeruitute in Babylonia, & liberati ſunt per manus Ananiæ, Miſaelis, & Azariæ. Iterum oppreſſi ſunt ſeruitute in Edom, & dixerunt. Quouſq; grauamur ſeruitute, & modo ſeruimus, modo liberamur? Non quærimus ulterius, ut illuceſcat nobis caro & ſanguis, ſed deus ſanctus & benedictus in ſubſtantia ſua. Iuxta illud Pſalmi centeſimi decimi octaui, אל יהוה ויאר לנו Id eſt, Deus Dominus, & illuceſcet nobis. Et rurſus apud Iſaiam 45. cap. Iſrael ſaluatus erit in Deo ſaluatione ſempiterna. Hæc traditio. Ex cuius dictis, quamuis clariſſime contra Iudæos noſtri temporis pateat propoſitum noſtrum, ad magis tamen eorum perfidiam cõtundendam, atque ad maiorem catholicæ ueritatis expreſſionem, præmiſſis quoque addendum eſt quod in Midras ויקרא Vaijcra, id eſt in expoſitione libri Leuitici legitur, ſuper illud, Quilibet de domo Iſrael. Ibi enim ſic dicitur, Scriptum eſt Pſalmo quinquageſimo, זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים Hoc eſt, Qui ſacrificat laudem, uel confeſſionem, honorabit me. Et qui diſponit, uel intelligit, uel leuat uiam, oſtendam ei ſaluationem Dei. Et quam mercedem ego tribuam ei? Quando ego adducam ſaluatorem Iſraeli, ipſe merebitur uidere eam. Sicut dictum eſt, Et qui leuat uiam, oſtendam ei ſaluationem Dei. Dixit Rabbi אבהו Abhu, Omnis ſaluatio quæ uenit Iſraeli, eſt ſaluatio Dei, propter hoc quod dictum eſt Pſal. 91. עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו : ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי Id eſt, Cum ipſo ero ego in tribulatione, eripiam eum & honorabo eum. Longitudine dierum ſaturabo eum, & oſtendam ei ſaluationem meam. Dixit Iſrael, Domine ſeculi ex quo ita eſt, & tu dixiſti, Cum ipſo ero ego in tribulatione, liberabo eũ. Vbi dicitur? Pſal. 108. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו Hoc eſt, Vt liberentur dilecti tui, ſalua dexteram tuam, & exaudi me. Nam ſi exaudieris nos ſalus ipſa noſtra tua eſt. Sicut dictum eſt in Pſalmo, Et tua ſaluatio noſtra. Ne ſit ipſa dextera tua retrorſum. Sicut dictum eſt Tren. 2. capite, השיב אחור ימינו Hoc eſt, Conuertit retrorſum dexteram ſuam. Dixit Rabbi Berachias Sacerdos filius Rabbi. Vide quid ſcriptum eſt Zachariæ nono capite, Ecce Rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe. Iuſtus & ſaluator non eſt ſcriptum, ſed iuſtus & ſaluatus. Et ſic etiam Iſaias ait, 62. cap. אמרו לבת ציון הנה ישעך בא Id eſt, Dicite filiæ Syion, Ecce ſaluatus tuus ueniet. Saluator tuus non eſt ſcriptum, ſed ſaluatus tuus. Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt. Dixit Rabbi Ammi, Moſes commendat eccleſiam Iſrael, dicens Deuteronomij trigeſimo tertio, אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה

ביהוה Hoc eſt, Beatus tu Iſrael. Quis (ut tu) populus ſaluatus erit in Deo, uel per Deum, uel cum Deo. Non eſt ſcriptum, Populus quem ſaluabit Deus, ſed populus ſaluatus in Deo. Simile autem eſt hoc homini cuidam habēti modicum tritici ſecundæ decimæ. Quid ipſe agit? Dat precium, & redimit ipſum. Sic Iſrael in quo erit redemptus? Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt. In Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum eſt Deuteronomij trigeſimo tertio capite, Populus ſaluatus erit in Deo, uel per Deum, uel cum Deo. Dixit enim Deus, In ſeculo iſto uos ſaluati fuiſtis per manus filiorum Adæ. Nam ex Ægypto ſaluati eſtis per manus Moſis & Aharon. In diebus uero Sizræ per manus Barac & Deboræ. A Madianitis autem per manus Samgar filij Ariath. Sicut dictum eſt Iudicum tertio capite, Et ſaluauit etiam ipſe Iſrael. Ita quoque & per manus aliorum iudicum. Et quoniam fuerunt caro & ſanguis, fuiſtis ſemper iterum ſeruituti ſubiecti. Sed in futuro ego in ſubſtantia mea redimam, uel ſaluabo uos. Et rurſus in ſeruitutem non redigemini. Sicut dictum eſt Iſaiæ quadrageſimo quinto capite, Iſrael ſaluatus erit in Deo ſaluatione ſeculorum, uel ſempiterna. Hactenus traditio. In qua ſex admodum mira, ac fidei noſtræ plurimum conſentanea exprimuntur. Primum eſt, cum dicit, Qui ſacrificat confeſſionem, uidebit Dei ſaluationem. Secundum eſt, quòd Deus dixit ſe futurum fuiſſe cum homine in tribulatione. Tertium eſt, quòd ſi Deus ſaluaret hominem, ſaluaret ſe ipſum, alioqui impotens dextera eius uideretur. Quartum eſt, quòd tunc Deus ipſe ſaluatus eſſet, & oſtendit per autoritates quas inducit, quòd hoc fieret in Meſſia. Et ideo Deum in Meſſia ſaluandum fuiſſe conſequens eſt. Idcirco non ab re multis ex antiquis Hebræorum ſapientibus maxime durum uiſum fuit, quòd in præmiſſis autoritatibus Deus non ſaluator Iſrael, ſed ſaluatus dicatur. Quintum eſt, quòd per ſimilitudinem inductam, Deus futurus erat humanæ redemptionis precium. Sextum denique eſt, quòd futurum erat, ut Deus in ſua ſubſtantia ſaluaret Iſrael. Quæ pene omnia confirmantur in commentarijs Rabbi Moſis Hadarſan in librum Geneſeos, ſuper illud quadrageſimum nonum caput, eiuſdem libri. Iuda te confitebuntur fratres tui. Cum ſic ibi dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalmo quadrageſimo nono, Qui ſacrificat confeſſionem, honorabit me, & qui eleuat uiam, oſtendam ei ſaluationem Dei. Saluationem ſuam non eſt ſcriptum, ſed ſaluationem Dei. Dixit Rabbi Abhu. Hæc eſt una de grauioribus ſcripturis. Quod ſaluatio Iſrael, eſt ſaluatio Dei ſancti & benedicti. Et quare ſic? Quia ſic pollicitus eſt ei in Pſalmo nonageſimo, dicens, Cum ipſo ero ego in tribulatione, liberabo eum, & honorificabo eum, & longitudine dierum ſaturabo eum, & oſtendam illi ſaluationem meam. Dixit eccleſia Iſrael. Domine ſeculi ſalua dexteram tuam. Ipſa nanque ſaluatio noſtra,

ſaluatio tua eſt, Hinc ſcriptum eſt Pſal. 117. Salua dexteram tuam & exaudi me. Et ſic idem ait Pſal. 80. עוררה את גבורתך ולכה לישעתה לנו אלהים השיבנו והאר פניך ונושעה Id eſt, Suſcita potentiam tuam, & tua erit ſaluatio noſtra. Deus tu conuerte nos, & illumina, uel fac lucere faciem tuam ſuper nos, & ſaluabimur. Dixit R. Berachias ſacerdos filius Rabbi. Vide quid ſcriptum eſt Zach. 9. Ecce Rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe. Iuſtus & ſaluator non eſt ſcriptum, ſed iuſtus & ſaluatus. Et ſic ipſe ait Iſaiæ 62. Dicite filiæ Syion, Ecce ſaluatus tuus. Ecce ſaluator tuus non eſt ſcriptum, ſed ecce ſaluatus tuus. Ex quo in lege ſcriptum eſt, dicibile eſt. Iſrael enim ſaluabitur & redimetur. Et erit, ac ſi Deus ipſe ſanctus & benedictus redimatur, & ſaluetur. Et hęc eſt una de durioribus & grauioribus ſcripturis. Quod ſalus Iſrael eſt ſalus Dei ſancti & benedicti. Dixit Rabbi אניה Eniya. Moſes dixit Deut. 33. cap. Beatus tu Iſrael. Quis ut tu populus ſaluatus? Non eſt ſic ſcriptum, ſed populus ſaluatus in Domino. Simile erit hoc homini cuidam habenti parum decimæ ſecundæ. Quid ipſe facit? Dat precium, & redimit. Sic Iſrael in quo redimetur? cum in lege ſcriptum ſit, dicibile eſt, Populus ſaluatus ביהוה badonai, id eſt in Deo. Ita ſcilicet quòd Deus erit precium redemptionis eius. Scriptum quoq; eſt in Midras tehilim, ſuper illud Pſal. 90. Inuocabit me & ego exaudiam eum. Quod Rabbi Iſhac hoc exponens dixit, id eſt, Si quæſierint me in hora, qua tribulatio ad eos acceſſerit, ſtatim ego exaudiam eos. Sicut ſcriptum eſt, ubi ſuprà, Inuocabit me & ego exaudiam eum. Et infrà, Et oſtendam ei ſaluationem meam. Propterea quia non erit poſt illam ſaluationem tribulatio. Sicut dictum eſt Iſaiæ 45. capite, Iſrael ſaluabitur in Deo ſaluatione ſempiterna. Dicit autem & oſtendam ei ſaluationem meam. Quia ſaluatio Moſis, & Deborę, & Dauid, & Ezræ talis fuit, quòd uenit tribulatio poſt ſaluationem. Et hæc eſt una de durioribus ſcripturis, quòd ſaluatio Iſrael eſt ſaluatio Dei ſancti & benedicti. Hic non incongrue additur quod in libro Siphre legitur, ſuper illud Pſalmi quadrageſimi noni, אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו Id eſt, Frater non redimit, redimet uir? neque dabit Deo precium eius. אני אמית ואחיה כה אמר יהוה מלך ישראל וגואלו אדני צבאות שמו אני ראשון ואני אחרון אני אמית ואחיה זה אחר שנתן לחם חמן לתחיית המתים אני אמית ואחיה תמות נפשי במות ישרים יחי ראובן ואל ימות יחיינו מיומים דבר אחר אני אמית ואחיה שומע אני מיתה באחד וחיים באחר תלמוד לומר מחצתי ואני ארפא כד מיתה וחיים באחד ואין מידי מציל אין אבות מצילין את הבנים לא אברהם מציל את ישמעאל ולא יצחק מציל את עשו אין לי אלא אבות שאין מצילין את הבנים אחים את אחין מניין תלמוד לומר אח לא פדה יפדה איש ולא יצחק מציל את ישמעאל ולא יעקב מציל את עשו ואפילו נותן לו כל ממון שבעולם אין נותנין לו כופרו שנאמר אח לא פדה יפדה איש ולא יתן לאלהים כופרו ויקר פדיון נפשם וגומר יקרה היא נפש זו .i. Ego occidã, & ego uiuere faciã. et reliqua.

Hæc

Hæc enim Deus rex Iſrael,& redemptor eius,Deus exercituum nomẽ eius.Ego primus,& ego nouiſſimus. Ego occidam,& ego uiuere faciam. Hoc quidem poſtquàm data eſt eis mãna pro uiuificatione mortuorũ.Ego occidam,& ego uiuere faciam.Morietur anima mea morte iuſtorum. Viuet Ruben,& non morietur. Viuificabit nos in die dierum.Alius ſermo.Ego occidam,& ego uiuere faciam. Poſſum ne ego ex hoc intelligere,mortem eſſe in uno,& uitam in alio? Nequaquàm. Quoniam dictum eſt,Ego uulnus inferam,& ego medebor. Ita mors & uita in uno.Et non eſt qui de manu mea poſſit eruere. Patres non ſaluabunt filios,Abraham non ſaluabit Iſmael,neq; Ishac Eſau. Ex hoc habetur,quòd patres non ſaluabunt filios.Quod autem fratres nõ ſaluabunt fratres,unde probatur? Ex eo quòd dictum eſt,frater non redimit,redimet uir? Non enim Ishac ſaluabit Iſmaelem, neq; Iacob ſaluabit Eſau.Et ſi darent pro redemptione eorum omnes mundi diuitias, nõ ſufficiunt ſaluare illos,nec ſunt dignum animarum eorum precium. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt,Frater non redimit,redimet uir? Et non dabit Deo precium eius. Ex prędictis igitur euidentiſſime patet,quòd ſolus Deus ſaluator & redemptor Iſrael futurus erat, & quòd ipſe ſeſe humanæ redemptionis precium daturus eſſet.

Quòd iſte ſaluator & redemptor debebat eſſe Meſſias. Cap. II.

CAPNIO.

NVnc probandum eſt,ſaluatorem hunc & redemptorem futurum,non fuiſſe niſi Meſſiam. GAL. Multis in locis id manifeſtum eſt. Primum igitur ea afferam quæ in Bereſſith rabba Moſis Hadarſan ſuper illud Gen. 23.cap. Et introduxit eam Ishac in tabernaculum Sarræ matris ſuæ, Ad propoſitum noſtrum ſcribũtur. Sic enim ibi dicitur,Hic eſt rex Meſſias,qui fuit in generatione impiorũ. Sicut dictum eſt Iſaiæ 53.cap. ובחברתו נרפא לנו Hoc eſt, Et in uulnere eius medicatum eſt nobis.Et propter hoc Deus ſeruat eum,ut ſaluet Iſrael,& exultet cum eis in reſurrectione mortuorum. Iuxta illud Deut. 33. cap. dictum, אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך Id eſt, Beatus tu Iſrael.Quis ut tu populus ſaluatus in Deo,uel per Deum clypeum ſaluationis tuæ? Vnde & ſic dicitur,Iſaiæ quadrageſimoquinto, ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד Hoc eſt,Iſrael ſaluatus erit in Deo uel per Deum ſaluatione ſeculorum uel ſempiterna.Non erubeſcetis, neq; confundemini uſq; in ſecula perpetuitatis. Rabbi autem Ionathas filius Vzielis ſic iſta Chaldaicè tranſtulit atque expoſuit, ישראל אתפריק במימרא דיהוה פורקן עלמיא Id eſt, Iſrael ſaluabitur in uerbo Dei,uel per uerbum Dei ſaluatione ſeculorum. Cum autem in tertio libro probatum ſit,Meſſiam eſſe uerbum

Dei,

Dei,ſaluationem hanc ſeculorum ſiue ſempiternã per Meſſiam faciendam fuiſſe,conſequens eſt. Quod etiam per Rabbi Selomonem confirmatur, qui ſuper Danielem exponens uerbum illud, ונצדק קדש Hoc eſt,Et iuſtificatur ſanctuarium. Sic ait,Parcetur peccatum Iſraeli, & redimetur ſaluatione æterna per regem Meſſiam. Sicut dictum èſt Iſaiæ 45.cap. Iſrael ſaluatus erit in Deo,uel per Deum ſaluatione ſeculorum. Hæc Rabbi Selomo. Quoniam igitur in traditionibus quas in ſuperiori capite ex libris plurimis apud eos authenticis adduximus, probatur per eadem ſæpedicta Iſaiæ uerba,uidelicet Iſrael ſaluabitur in Deo,uel per Deum ſaluatione ſempiterna,ſaluatorem hunc nõ eſſe niſi Deum. Et nunc in proxima hac traditione, per ipſa eadem uerba, ſaluatio hæc ſempiterna attribuitur Meſſiæ. Quod ſimiliter gloſſator Rabbi Selomo facit,& per translationem Chaldaicam hæc eadem ſaluatio uerbo Dei tribuatur. Eapropter neceſſario ſequitur,hunc ſaluatorem Deum qui humanum genus ſaluatione ſempiterna ſaluaturus erat,non eſſe niſi Meſſiam,uerbum Dei ac Dei filium. Nam ſi ſolus Deus futurus erat ſaluator ſaluatione ſeculorum uel æterna,ut in præcedenti capite per prophetarum teſtimonia,ac per ueterum traditiones probatum eſt. Nunc autem cum eiſdem teſtimonijs in eorundem traditionibus ſaluator ſaluatione ſeculorum ſiue æterna Meſſias dicatur,ut iam iam oſtenſum eſt, Meſſiam proculdubio non ſolum hominem, ſed etiam Deum eſſe,apud omnes qui rationum conſequentias non ignorant,& quos diabolus culpis eorum exigentibus,non excæcauit,neceſſario conſequens eſt. Si autem aliquid maius adhuc quàm quod hic concluſum eſt contra Iudæorum noſtri temporis perfidiam uidere cupis,audi quod apud Hoſeam primo capite,ita ſcribitur, לא אוסית עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם ואת בית יהודה ארחם. Id eſt,Non addam ultra,ut miſerear domui Iſrael. Quoniam obliuione obliuiſcar eorum,uel auferendo auferam eos. Sed domui Iuda,id eſt confeſſionis miſerebor,& ſaluabo eos in Domino Deo eorum,uel per Dominum Deum eorum. Quod Rabbi Ionathas ita Chaldaicè traducens,expoſuit, לא אוסית עוד לרחמא על בית ישראל ברם אם יתובון משבק אשבק להון ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיהוה אלההון Hoc eſt,Non addam ultra miſereri ſuper domum Iſrael. Tamen ſi eos pœnituerit ignoſcẽs ignoſcam eis. Sed domui Iuda miſerebor,& ſaluabo eos in uerbo Domini Dei eorum. Cum igitur Targum,id eſt Chaldaica trãslatio uerbum Dei poſuerit,ubi propheta loco Dei,nomen Dei tetragrammaton quod eſt יהוה poſuit,quod idem eſt quod Dominus Deus,aperte inſinuatur uerbum Dei eſſe Deum,& conſequenter Meſſiã eſſe uerbũ Dei,ac Dñm Deũ,in quo & per quẽ ſempiterna iſta ſaluatio fieri debebat,manifeſte oſtẽdit. Vnde & nõ ab re ישוע .i. Ieſus uocatus eſt,ut alibi ꝓbauimus,qđ ſaluator ſiue ſaluatio interpretatur.

Quod redemptor ad hoc quod eſſet perfectus redemptor, Deus & homo eſſe debebat. Caput III.

CAPNIO.

EX his quæ dixiſti palam patuit, humani generis redẽptorem Deum & hominem futurum fuiſſe. GAL. Ita prorſus, alioqui pro peccato humani generis ſufficienter ſatisfacere non potuiſſet. CAP. Vellem igitur ad iuniorum Iudæorum qui hoc omnino negant, perfidiam magis confundendam, id ueterum Talmudiſtarum teſtimonijs apertius probares. GAL. Faciam equidem. Sed primum referam, quæ hac de re leguntur in cõmentarijs Rabbi Abraham Pici, quę inſcribuntur de ſignificatione apicum, qui literis libri legis ſuperſcribuntur, quos Hebræi תגין taghin uocant. Ibi enim hæc inter cætera habent, רמז שלמה עליו השלום ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני אשר יעמוד תחתיו ואמנם דרך האדם בו יום שנולד הוא ילד והולד וגדל עד כי גדל מאד ועל זה אמר ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני ורצה לומר עם השני שהבנת בעין השכל הילד השני אחד ההתיו משכל הראשון ודי בזה למשכיל ואין לגלותו אלא למבין מדעתו וזה מה שאמר פעמים שלש עם גבר וסמיך ליה להשיב נפשו מני שחת לתת לה גוף אחר לאור באור החיים בחיים בעולם הבא ועל כן אומר כי טוב חכרו מחיים Hoc eſt, Tradidit Selòmo (ſit pax ſuper eum) dicens, Vidi cunctos uiuentes, qui proficiſcuntur ſub ſoſe, cum adoleſcẽte ſecundo, qui manebit loco eius. Eccle. 4. Certum eſt, homini proprium eſſe, naſci puerum, & adoleſcentem, & in dies proficere, accipereq́ incrementum, donec ueniat ad perfectionem. Et hoc eſt, quod dicit, Omnes uiuentes proficiſcentes, id eſt proficientes ſub ſole, cum adoleſcente ſecundo. Eſtq́ huius uerbi ſenſus iuxta doctrinã meam, ſecundum quam iubeo te intellectu percipere hoc, quòd adoleſcens ſecundus eſt intelligentia prima, id eſt Deus. Nec licet hæc patefacere & reuelare, niſi ei duntaxat, qui per ſe ipſum hæc intelliget. Et hoc eſt quod habet Iob capite 33. Duabus uicibus ſcilicet à Deo remiſſio facta eſt. Tertiam uero fecit homo. Et mox ſubiũgit, Vt redimeret animas de inferno, daretq́ eis corpus aliud lucidum, ut luceret in uita. Et uita intelligitur uita ęterna. Hæc ibi. Ex quibus liquido patet, redemptorem Deum & hominem futurum fuiſſe. Deinde ad id clarius probandũ, quod in איכה רבתי Echa rabbethi, id eſt in expoſitione planctus Ieremiæ dicitur, adducã. Ibi enim ſuper illud Trenorum primo capite, dictum, וילכו בלא כח לפני רודף Hoc eſt, Et abierunt abſque fortitudine coram perſequente. Sic legitur Rabbi אחא Aha, dixiſſe. Quemadmodum non fuit captiuatus Iſrael niſi per רודף מלא Rodeph male, id eſt perſecutorem plenum. Ita non redimetur niſi per גואל מלא Goel male, id eſt per redemptorem plenum, ſeu perfectum. Sicut ſcriptum eſt apud Iſaiam

quinqua-

quinquageſimonono cap. ובא לציון גואל מלא Id eſt, Et uenit in Syion redemptor plenus, uel perfectus, גואל מלא Goel male, id eſt redemptor plenus ſiue perfectus eſt ibi ſcriptum. Hæc traditio. Ex qua patet ratione diuinitatis plena & perfecta ad redimendum & ſaluandum Meſſiæ potentia. Quam Midras Sir haſſirim, id eſt expoſitio Cantici canticorum planius oſtendit. Super illud enim quod noſtra æditio primo capite, ſic habet. Botrus Cypri dilectus meus mihi in uineis Engadi. Hebraica uero ueritas ita, אשכול הכפר דודי לי בכרמי עין גדי Hoc eſt, Vir omnia parcens, uel omnia ſatisfaciens dilectus meus mihi in uineis hen gedi, id eſt fontis, uel oculi edi. Dixit Rabbi Berachias, quòd dixerit eccleſia Iſrael coram Deo ſancto & benedicto. Domine mundi in hora qua tu tribulas me, dilectus meus es tu. Tu enim fies dilectus meus mihi, & prouidens. O quem ipſum hominem, qui in me erit, & dicere poterit mẽſuræ iudicij, ſufficit. Et tu eris aſſumens, uel impignorans, uel tradens eum pro me. Et hoc eſt quod dicitur איש כל הכפר Is col haccopher, id eſt uir omnia parcens, uel ſatisfaciens. Et quid eſt uir omnia? Vir in quo omnia ſunt. Et quid eſt parcens, uel ſatisfaciens, niſi quia parcet, uel ſatisfaciet ſuper peccatis, uel pro peccatis Iſrael? Sequitur in uineis hẽ gedi, id eſt fontis uel oculi edi. Hi ſunt patres ſeculi, qui trahebantur poſt te uelut edi, & acceperunt benedictionem, quæ eſt fons & oculus ſeculi, uel fons æternus. Rabbi autem Leui in nomine Rabbi Hanina dixit, Murmur uerborũ fuit ibi. Et quis murmurauit? Abraham murmurauit dicens, Domine mundi tu percuſſiſti fœdus cum Noa. ſteti ego & theſaurizaui opera bona coram te, pluſquam ille, & excludet eius fœdus meum? Ait ei Deus ſanctus & benedictus, Gen. 15. cap. אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד Id eſt, Ne timeas Abrahã. Ego clypeus tuus, & merces tua magna nimis. De Noa enim non ſtatui clypeos, uel protectores, neq; Principes, neque iuſtos. De te autem ego ſtatuam iuſtos, & Principes protectores. Et non ſolum hoc, ſed etiam filij tui uenient ad manum meam cum tranſgreſſionibus & operibus malis: & ego ero prouidens. O quem iſtum hominem magnum, qui erit in eis, & ualebit dicere menſuræ uel regulæ iudicij, ſatis eſt. Et ego ſuſcipiam eum, & impignorabo, uel tradam eum pro eis. Sicut dictum eſt, Cantici canticorum primo capite, Vir omnia parcens, uel ſatisfaciens, dilectus meus mihi. Et quare uir omnia parcens? Quia parcet peccata Iſraeli. Alia expoſitio. Vir omnia parcens uel ſatisfaciens. Dixit בן סירא Ben Sira, quòd iſte uir eſt Deus ſanctus & benedictus, in quo ſunt omnia. Hactenus traditio. Quod autem dilectus iſte antedictus ſit Meſſias, habetur in prædicta Midras Sir haſſirim. Vbi ſuper illud Cantici canticorum ſecundo capite, dictum, Vox dilecti mei. Ecce iſte uenit ſaliens ſuper mõtes. Ait Rabbi Elazar filius Iacob, Vox dilecti mei. Ecce iſte uenit. Hic eſt rex Meſſias, & non ſunt

monteſ niſi idololatria. Et hoc eſt quod dictum eſt Hoſeæ 4. ca. Super capita montium mactabunt. Hæc traditio. De hoc etiam dilecto, id eſt eccleſiæ ſponſo, habetur in eadem Midras, ſuper illud Cantici canticorum quinto capite dictum, חכו ממתקים וכלו מחמדים Hoc eſt, Palatum eius dulcedines, & totum ipſius deſiderabiles res. Sic enim ibi dicitur, Hic eſt dilectus meus, & hic eſt amicus, uel propinquus meus filiæ Ieruſalem. Scriptum eſt enim Amos 5. cap. כה אמר יהוה לבית ישראל דרשוני וחיו Id eſt, Sic ait Deus domui Iſrael. Quærite me & uiuetis. Eſt'ne tibi palatũ magis dulce, quàm iſtud, de quo dictũ eſt Ezech. 33. חי אני נאם אדני יהוה אם אחפץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה Id eſt, Viuo ego ait Dominus Deus. Si uolo mortem impij, id eſt nolo mortem impij, ſed ut conuertatur impius à uia ſua, & uiuat. Et ſubditur. Eſt'ne tibi palatum magis dulce, quàm hoc, de quo dictum eſt Ezechielis decimooctauo c. לא אחפץ במות המת נאם יהוה Id eſt, Non enim uolo mortem mortui, ait Deus, Et iterum ibidem paulò ſuperius, ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה Hoc eſt, In conuerſione impij ab impietate ſua, uel ſi conuerſus fuerit impius ab impietate ſua, quam fecit, & fecerit iudicium & iuſticiam, ipſe animam ſuam uiuificabit. Habés ne palatum dulcius iſto? Hæc traditio. In qua attribuuntur actiones diuinæ huic dilectio, qui in antecedenti traditione Meſſias eſſe dicitur. Meſſias igitur ut poſſet eſſe redemptor perfectus, uel uir qui omnia peccata parceret, uel pro omnibus ſatisfaceret, ut dicit alia præcedens traditio, neceſſario Deus & homo futurus erat. Quod etiam propter meritum huius redemptoris uenturi, Deus populum Hebraicum per ſingulas quaſque generationes ſemper & ab hoſtibus protexerit, & à temporalibus ſeruitutibus redemerit, in ipſius potiſſimæ protectionis ac redemptionis figuram, quæ per hunc perfectum redemptorem uenturum fieri debebat. Hoc in eadem Midras Sir haſſirim optime patet. Vbi ſuper illud Cantici canticorum quarto capite dictum, אלף המגן תלוי עליו Hoc eſt, Mille clypei ſuſpenſi ſuper eum. Sic dicitur, Omnia illa milia, & decem milia eorum qui ſteterunt coram monte Sinai, & protexi eos. Non protexi eos niſi propter meritum illius uenturi mille generationibus. Et non ſolum uos eſtis ſuſpenſi in eo, uerum etiam omnes potentiæ ſiue poteſtates, uel omnia ſcuta fortium. Item alius ſermo, id eſt alia expoſitio. Mille clypei ſuſpenſi ſuper eum. Dixit Rabbi Berachias. Ait Deus ſanctus & benedictus, Mille generationes ſuccedere feci, ut adducam illum clypeum, qui factus eſt deſiderium filiorum ueſtrorũ. Dixit Rabbi Barachi nomine Rabbi Iſhac, Quod dixerit Abraham coram Deo, Domine mundi, tu mihi factus es clypeus. Nónne filijs meis etiam fies clypeus? Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Tibi fui clypeus unus. Sicut dictum eſt Geneſis decimoquinto, אנכי מגן לך Id eſt, Ego

clypeus tuus. Filijs uero tuis ego fiã multi clypei. Et hoc eſt, quod ſcriptum eſt Cantici canticorũ quarto ca. Mille clypei ſuſpenſi ſuper eum. Et immediatè ſequitur, כל שלטי הגברים Hoc eſt, Omnes potentiæ fortium. Id eſt, Sacerdotium, & leuiticũ, & regnum. Hæc traditio. Ex qua non ſolum habetur propoſitum, ſed etiam quòd Meſſias ſit clypeus ſũ prædictus. Ipſe enim ſemper fuit omnium iuſtorum deſiderium.

Quòd ſaluatio atque redemptio per Meſſiam facienda, ſpiritualis futura erat. Caput IIII.

CAPNIO.

Qvanquam ex his quæ dixiſti, palam inſinuetur, ſaluationem æternam ſiue redemptionem potiſſimam, quæ per Meſſiam fieri debebat, non temporalem, neque corporalem (ut Iudæi noſtri ſeculi fabulantur) ſed ſpiritualem futuram fuiſſe. Ad conuincendam tamen magis magisꝙ eorum ceruicoſam perfidiam, id tibi clarius per eorum quoque ſcripturas probandum eſt. GAL. Primum contra eos illud affero quod iam Pſal. 72. qui à uetuſtis Hebræorum totus de Meſſia exponitur, hoc modo legit, יחס על דל ואביון ונפשות אביונים יושיע מתוך ומחמס יגאל נפשם וייקר דמם בעיניו Hoc eſt, Parcet pauperi & inopi: uel, Miſerebitur ſuper pauperem & inopem, & animas pauperum ſaluabit. De fraude & iniquitate redimet animam eorum, & preciosus, uel honoratus ſanguis eorum in oculis eius. Per Talmudiſtas quoꝙ id ipſum probatur. Et primo quidem ex eo quod aiunt, huiuſce redemptionis credulitatem neceſſariã eſſe ad ſalutem. Quod quidem nõ eſſet, ſi redemptio potiſſima temporalis foret. Præterea multorum antiquorum ſententia eſt, quòd bonorum operum merces in hoc ſeculo expectanda non ſit, ut habetur in Bereſſith rabba, id eſt in expoſitione libri Geneſis ſuper illud Deuteronomij dictũ אשר אנכי מצוך היום לעשותם Id eſt, Quæ ego mando, tibi hodie ut facias. Sic enim ibi dicitur, היום לעשותם ולא לתן שכרם היום Hoc eſt, Hodie ut facias, non autem ut adhibeatur merces hodie. Vbi omnes fere Talmudiſtæ per hodie præſens intelligunt ſeculum. Vnde & alibi dicunt, שכר מצוה בהאי עלמא ליכא Id eſt, Merces bonorũ operum in hoc ſeculo non eſt. Cum igitur omnium conſenſu, Meſſiæ redemptio non ſit, niſi per pœnitentiam, & opera uirtutum expectanda, quorum merito ſalus redemptionis ſperatur, & nulla huius ſeculi ſalus pro merito bonorum operum ſperanda ſit. Sequitur ſane, redemptionem ſeu ſalutem quam Meſſias operaturus erat, quæ & ab eis inter fidei articulos, quos radices fidei appellant, numeratur, nõ temporalem, ſeu huius ſeculi credendam eſſe. Nam cum Meſſię redemptio bonorum operum merces ſit, & bonorum operũ merces temporalis nõ ſit, neceſſario conſequens eſt, Meſſię

Rationes Talmudiſtarum.

redemptionem nõ temporalem, ſed ſpiritualem futuram fuiſſe. Quod etiã per Rabbi Ionathan confirmať, qui fere ubiq; & prȩſertim in Pſalterio cũ de ſaluatione ſeu redẽptione fit ſermo, eã ſemper expreſſe ſpiritalẽ exponit. Illud quoq; Iſa. 12. dictũ, ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה Hoc eſt, Haurietis aquas cum gaudio de fontibus ſalutis. Quod omniũ Hebræorũ ſententia, de Meſſia intelligiť, ita ipſe Chaldaicè interpretatur, וילפון אולפן חדש מבחירי צדיקיא Id eſt, Et diſcent nouam doctrinã ab electo iuſtorum. Priſci etiam Talmudiſtæ per terram promiſſionis, & per Ieruſalem ſeu Syion, ſpiritualẽ intelligũt ſalutem. In libro quoq; Sanhedrin in principio c. Helec, ſic dicitur, כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ Hoc eſt, Omnis Iſrael partem habet in ſeculo uenturo. Sicut dictum eſt apud Iſaiam, Et populi tui omnes iuſti in æternum hæreditabũt terram. Hæc ibi. Vbi per terram mundum ſpiritualem intelligunt, quem ſeculum uẽturum nuncupant. R. inſuper Moſes Ægyptius in הלכות תשובה hilchoth teſſuba, id eſt in tractatu pœnitentiæ 8. ſic dicit, החיים הנצחיי מן הנביאי ברמיזי בדרלי הם רמוזי כמו אלו : הר יהוה מקום קדשו דרך הקדש : חצרות יהוה נעם יהוה אהל יהוה היכל יהוה שער יהוה Vita æterna à prophetis differentibus ſimilitudinibus deſignatur. Vt mons Dei, locus ſanctitatis eius, uia ſanctitatis, atria Dei, ſuauitas Dei, tabernaculum Dei, templũ Dei, porta Dei. Quibus conſpectis, quis dubitabit, quòd Iſrael, id eſt iuſtorum congregatio, templiq; reædificatio, ſpiritalem quoq; ſenſum poſtulent: Quod de templo quod Ezechiel deſcribit, Rabbi Selomo

Concluſio. in cap. Helec, expreſſe affirmat. Quibus ex omnibus manifeſte conſtat, ſaluationẽ ſeculorum, uel ſempiternam ſeu redemptionem potiſſimã atq; perfectam, quæ per Meſſiam fieri debebat, non temporalem neq; corporum (ut Iudæi noſtri temporis delirantes autumant) ſed ſpiritalem & animarum futuram fuiſſe. Qua Meſſias ipſe & à peccato originali, & à cæteris peccatis, & à diabolica ſeruitute, quam propter primorum parentum peccatum homines incurrerant, humanum genus redempturus, atq; ſaluaturus erat, & ad cœleſtem ſempiternamq; beatitudinem, quam propter idem peccatum perdiderant, perducturus. Quod clariſſime Rabbi Nehumias filius Haccanæ, uir probatiſſimus, cuius magna apud Hebræos eſt autoritas, exprimit, & fatetur, ita in principio איגרת הסודות Ighereth haſſodoth, id eſt epiſtolæ ſecretorũ, quam filio ſuo Haccanȩ ſcripſit, dicens, Cum conſiderarem humani generis finem & perfectionẽ, cuius anima noſtra auida eſt, beatitudinem atq; felicitatem eſſe. Vt ipſa faſciculo uitæ cum Domino Deo noſtro colligetur. Hoc autẽ in aduentu noſtri Meſſiȩ conſiſtit, ſine quo haudquaquam peruenire poſſumus ad illam immenſam & inæſtimabilem perfectionem, quæ non poteſt comparari tinctis in die coloribus, nec lapidi ſardonico precioſiſſimo atq; ſaphiro.

De

De peccato originali, quo propter peccatum primorum parentum, totum humanum genus corruptum fuit. Et quid eſt peccatum originale ſecundum Hebræos, & quo nomine ipſum appellant. Cap. V.

CAPNIO.

VT igitur ad magis contundendam duriſſimam Iudæorum ceruicem, ipſa ſempiterna ſaluatio, potiſſimaq; ac perfecta redemptio quæ per Meſſiam fieri debebat, magis appareat ſpiritualis atq; animarum futura fuiſſe, de ipſo originali peccato, propter quod totum humanum genus corruptum fuit, nunc agẽdum eſt. Dic igitur obſecro, quid ſit peccatum originale ſecundum Hebræos, & quo nomine ipſum nuncupent. GAL. Quamuis ipſum initiale peccatum proprie loquendo, ſit iuſticiæ initialis, ſiue originalis nobis debitæ, ac in primis parentibus amiſſæ carentia, quæ ex actuali primorum parentum culpa, ad poſteros omnes naturali propagatione deſcẽdentes, qui non fuerint ſpecialis gratiæ priuilegio præuenti emanans, ipſos ad geminam mortem, ſpiritualem ſcilicet & corporalem, ad cæteraſq; pœnas, quæ huiuſmodi carentiam ſequuntur, obligat. Quandoq; tamen ipſum originale peccatum apud nos ab effectu, fomes peccati, ſcilicet concupiſcentia appellatur. Quæ quidem peccati concupiſcentia, quandoque lex membrorum, quandoq; lex carnis, quandoq; langor naturæ, quandoq; tyrannus qui in mẽbris noſtris eſt, dicitur. Eſt enim in nobis (ut Auguſtinus inquit) concupiſcentia, quæ permittenda non eſt regnare. Sunt & eius deſideria, quæ actuales ſunt concupiſcentiæ, quæ arma ſunt diaboli, quæ ex naturæ langore ueniunt. Langor autem iſte tyrannus eſt, qui mala deſideria mouet. Si ergo uis eſſe tyranni uictor, inermemq; inimicum diabolum inuenire, malæ non obedias concupiſcentiæ. Hæc ex Auguſtini ſententia in libro de Baptiſmo paruulorum. Ita quoque apud Hebræos ipſum initiale peccatum multiplici nuncupatur uocabulo. Vocant enim ipſum, originale peccatum, ſiue fomitem יצר הרע yeczer hara, quod idem eſt quod plaſma, ſiue figmentum malum. Vnde Rabbi Moſes Hadarſan ſuper illud Geneſis octauo capite dictum, יצר לב האדם רע מנעריו Hoc eſt, Figmentum cordis hominis malum ab adoleſcentia eius, uel à pueritia eius, uel ab excuſſione eius, id eſt ex quo à uiſceribus matris ſuæ excuſſus eſt. Sic ait, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 103. כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו Id eſt, Quoniam ipſe cognouit figmentũ noſtrum, recordatus eſt, quoniam terra ſumus. Dixit Rabbi Ioſes: Triſte, uel tenebroſum eſt fermẽtum, contra quod teſtimonium perhibet qui creauit illud, q; malum ſit. Magiſtri autem dixerunt, Quòd triſtis eſt planta, cõtra quam plantator ipſius teſtimonium perhibet, q; mala ſit, iuxta illud Iere. 11. ca. dictum, ויהוה צבאות הנוטע אותך דבר. עליך Hoc eſt, Et Deus exercituum

Peccatum originale quid ſit.

Fomes ſiue peccati concupiſcentia.

Peccatum originale quomodo ab Hebræis nuncupatur.

qui plantauit te,locutus eſt ſuper te,uel de te malũ.Interrogauit autem Antoninus Conſul רבינו הקדוש Rabbenu haccados.i.Magiſtrũ noſtrum ſanctum,dicens,Quando יצר הרע yeczer hara.i.figmentum malum hoc eſt fomes,ſiue peccatum originale datur in homine? Reſpondit ei,Ab hora qua formatus eſt.Hæc omnia Rabbi Moſes ille Hadarſan.In Midras quoqꝫ coheleth.i.in expoſitione Eccleſiaſtis ſic exponũtur uerba illa quarto cap.eiuſdem libri dicta, טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל .i.Melior eſt puer pauper & ſapiens,quàm rex ſenex & inſipiens,qui neſcit cauere in poſterum.Puer pauper & ſapiens.i.figmentum bonũ,uel bonus affectus,uel bona ratio,uel bonus intellectus.Et cur uocatur puer? Quia non adiungitur homini,niſi poſt tertiumdecimum annum,& ſuprà.Et quare uocat eum pauperem? Quia non omnes obediunt ei. Quare uero ſapientem? Quia docet creaturas,& inſtruit eas ad uiam rectam.Sequitur,Quam rex ſenex & inſipiẽs,hic eſt יצר הרע yeczer hara.i.figmentũ malum,uel peccatum originale,uel fomes.Et cur uocat eum regem? Quia omnes fere obediunt ei. Et quam ob rem appellat eum ſenem? Quia copulatur atqꝫ coniungitur homini ab infantia eius,uſqꝫ ad eius ſenectutẽ.Quare autem uocat eum inſipiẽtem? Quia oſtendit homini uiam,quam neſcit.Idem quoqꝫ habetur in Midras tehilim.i.in expoſitione Pſalmorũ ſuper illud Pſal.9. אודה יהוה בכל לבי Hoc eſt,Confitebor Deum in toto corde meo. Quod ſic ibi exponitur.i.in figmento bono & malo,ita ꝙ nõ ſit in corde meo ſchiſma.Eſt aũt hoc quod ſcriptũ eſt Eccleſ.4.Melior eſt puer pauper & ſapiens,cum reliquis.Puer pauper & ſapiẽs.Hic eſt figmentũ bonũ,hoc eſt bona ratio,ſiue bonus intellectus.Et cur uocat ipſum puerũ? Quia cõiungitur homini à 13.anno & ſuprà. Cur uero pauperẽ? Quia nõ omnis populus obedit ei.Sapientẽ autem quare? Quia creaturã dirigit ad bonã uiam.Sequitur,Quam rex ſenex & inſipiens.Hic eſt figmentum malũ,uel fomes.Quam ob rem uocat ipſum regem? Quia cuncta membra obtemperant ei.Et quare ſenem? Quia cõiunctus eſt homini ab infantia eius uſqꝫ ad ſenectutẽ ipſius.In cõmentarijs etiam R.Moſis Hadarſan in Geneſin ſuper illud 21.cap.eiuſdem libri dictũ, ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך .i.Et fuit in tempore illo,& dixit Abimaleh.Ita dicitur, Hoc eſt quod ſcriptũ eſt Prouer.16. ברצות יהוה דרכי איש גם אויביו ישלים אתו Hoc eſt,Cum placuerint Deo uiæ uiri,etiam inimicos eius pacificabit,uel tradet cum eo.Dixit Rabbi Iehoſuas.Hoc eſt plaſma,uel figmẽtum malum.Nam ſecundũ mores ſeculi,nutritur homo cum ſocio duobus aut tribus annis,& ex hoc alligatur ei per amorẽ.Sed יצר הרע yeczer hara.i.figmentũ malum uel fomes creſcit & nutritur cum homine uſqꝫ ad ſenectutem,& nihilominus ſi inuenerit opportunitatẽ in medio 70.annorum,uel in medio 80.præcipitabit eum. In Midras quoqꝫ tehilim,id eſt in expoſitione Pſalmorum,ſuper illud Pſal.34. פודה יהוה נפש

נפש עבדיו .i.Redimit Deus animas ſeruorum ſuorum. Ita legitur, אתה מוצא וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד והנה טוב יותר מזה אמר רבי שמואל בר נחמני אם רעב שונאך האכילהו לחם ביצר הרע הכתוב מדבר אדם הולך עם חבירו שעה אחת נעשה אוהבו ויצר הרע הולך עם האדם וגדל עמו כל ימיו שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו אם מצא מקום להפילו בן כ׳ בן מ׳ בן ע׳ בן פ׳ הוא מפילו יש לך שונא גדול מזה Id eſt, Tu inuenis Gen. primo cap. Et uidit Deus totum quod fecerat, & ecce ualde bonum. Sed ecce longe melius iſto. Redimit Deus animas ſeruorum ſuorum. Dixit R. Semuel filius Nachamani. Scriptum eſt Prouer. 25. cap. Si eſurierit inimicus tuus, ciba eum pane. De יצר הרע yeczer hara, id eſt de figmento malo, uel fomite ſcriptura loquitur. Homo enim cum ſocio ſuo per unam horam ambulat, & efficitur ei amicus. Sed יצר הרע yeczer hara, id eſt figmentum malum natum eſt cum homine, & cum eo creſcit cunctis diebus eius. Sicut ſcriptum eſt Gen. 8. cap. Figmentum cordis hominis malum à pueritia eius. Et tamē ſi inuenerit locum ad præcipitandum eum, cum eſt 20. uel 30. uel 40. uel 70. uel 80. annorū, præcipitabit eum. Quis igitur inimicus eſt tibi maior iſto? Id quoq; in Midras coheleth, id eſt in expoſitione Eccleſiaſtis optime comprobatur, ſuper uerba illa 9. cap. eiuſdem libri ſcripta, עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה מצורים גדולים : ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו Hoc eſt, Ciuitas parua, & uiri in ea pauci. Et uenit ad eam rex magnus, & circumdedit eam, & extruxit contra eam munitiones per gyrum. Et inuentus eſt in ea uir pauper & ſapiens, & liberauit ipſe ciuitatem per ſapientiam ſuam. Hæc enim ſic ibi exponuntur, Ciuitas parua hæc eſt corpus, uel homo, ut dicitur in Midras tehilim. Et uiri in ea pauci. Hi ſunt corporis humani membra. Et uenit ad eam rex magnus, & circumdedit eam. Hic eſt figmentum malum, uel fomes. Et cur uocat ipſum magnum? Quia 13. annis maior eſt figmēto bono. Et extruxit contra eam munitiones magnas. Hæ ſunt inſidiæ & circumuentiones. Et inuentus eſt in ea uir pauper. Hic eſt figmentum bonum. Et cur uocat eum pauperem? Quia non inuenitur in omnibus creaturis. Et plures ex creaturis non obediunt ei. Et liberauit ipſe ciuitatem per ſapientiam ſuam. Quia quicunq; obedit figmento bono, uel intellectui, ſiue rationi, liberabitur. Dixit enim Dauid, quòd bene illi erit, qui obediens ei fuerit. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 41. אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו יהוה Id eſt, Beatus qui intelligit in pauperem, in die mala liberabit eum Deus. Sequitur ibidem Eccleſiaſtis 9. ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא Hoc eſt, Et homo nō eſt recordatus uiri pauperis illius. Dixit ergo deus ſanctus et benedictus, ego recordabor eius. Sicut dictū eſt Ezech. 36. והסרותי את לב האבן מבשרכם .i. Et remoueri faciam cor lapideum de carne ueſtra. In Midras inſuper tehilim ſuper illud Pſal. 78. ויזכר כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב Hoc eſt, Et recor.

Talmudiſtica expoſitio.

cordatus eſt quia caro ipſi, ſpiritus uadens & non reuerſurus. Ita ſcri-
ptum eſt, סברי דאמרין דלית מתין חיין רוח הולך ולא ישוב אלא זה יצר הרע
שהולך עמו בשעת מיתה ואינו שב עמו בשעה שיעלו המתים Id eſt, Opina-
ti ſunt aliqui dicentes, quòd mortui non erunt uiuentes, eo quod ſcri-
ptũ ſit, Spiritus uadens & non reuerſurus. Sed hic eſt, יצר הרע yeczer
hara, id eſt figmentum malum, ſiue fomes, qui cum homine uadit in ho
ra mortis, & non reuertetur cum eo in hora qua mortui reſurgẽt. Item
in eadem Midras ſuper illud Pſal. 103. Quoniam ipſe cognouit figmen-
tum noſtrum, ſic legitur: Dixit Rabbi חייא Hiya, Veh maſſæ cui pi-
ſtor eius perhibet teſtimonium, quòd mala ſit. Quoniam figmentum
Adæ malum. Sequitur eodem in Pſalmo, כי רוח עברה בו ואיננו Id eſt,
Quoniam ſpiritus pertranſibit in eo, & non ipſe, uel & nõ erit ipſe. Hic
dictum eſt à quibuſdam, quòd mortui non erunt uiuentes. Sed hic ſpi-
ritus eſt יצר הרע yeczer hara, id eſt fomes qui uadit cum eo. Sicut di-
ctum eſt, Spiritus eſt uadens, & non reuerſurus. Hic enim יצר הרע yec-
zer hara, id eſt fomes non reuertetur ultra cum eo. Vnde ſequitur, ולא
יכירנו עוד מקומו Hoc eſt, Et non cognoſcet eum ulterius locus eius.
Hæc ibi. Ex quibus omnibus abunde patuit, quid ſit peccatum origi-
nale apud Hebræos, & quo nomine ipſum appellent.

Quòd omnes patres ueteris teſtamenti quantumcunque ſancti, propter originale peccatum uſque ad Meſſiæ aduentum, rei atque Deo culpabiles fuerunt. *Caput VI.*

CAPNIO.

NVnc igitur ad probandum redemptionis humanæ per Meſ-
ſiam faciendæ neceſſitatem, oſtendendum eſt, omnes patres
ueteris teſtamenti quantumcunq; ſanctos, uſq; ad Meſſiæ ad-
uentũ, reos, atq; Deo culpabiles extitiſſe. GAL. Ex innumeris pene
locis tam ſacræ ſcripturæ, q̃ ipſius Talmud id aperte oſtendit̃. Quare il-
lud in primis audi, quod in Midras tehilim. i. in expoſitione Pſalmorũ
hoc modo legit̃, ſuper illud Pſal. 15. dictũ, אמרתי ליהוה אדני אתה טובתי בל
עליך Hoc eſt, Dixi Deo, Domini mei es tu, bonitas mea nõ eſt ſuper te,
אמר דוד לפני הקבה רבונו של עולם אעם שהייתי מלך המלכים עלי אמר לו
הקבה איני מחזיק לך טובה טובתי בל עליך ולמי אני מחזיק טובה לקדושים אשר
בארץ המה שאין הקדוש ברוך הוא קורא לצדיקים קדושים עד שיותנו בארץ עד
יום מותם למר שיצר הרע מיצר באדם בעלם הזה ואינו מאמין בהם עד יום מותם
וכן אמר שלמה כי אדם אין צדיק בארץ לפיכך אינו נקרא קדוש עד שינתן בארץ
ואפילו האבות לא נקראו קדושים עד שניתנו בארץ שנאמר הן בקדושיו לא יאמין
ואימתי האמין בהם בשעה שאמר למשה לך ואספת את זקני ישראל כמך משה
ואמר אל תאל וזכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אמר רבי פנחס אפילו כקשו
האבות שתהא דירתן למעלה יכולין היו ואת אל פי כן לא נקראו קדושים עד
שניתנו בארץ ובספר תורת הגולל בפניהם אמר רבי אחא בר פפא מאד קראת
משר

משך אבירים בכחו זה יצר הרע שמושך אבירים בכחו כגון דור של אנוש ודור המבול ודור הפלגה וסדומים ירבו עצבותם כמו שכתוב בעצבון תאכלנה ואומר הרבה ארבה עצבונך והיה הרבה עצבונות לאומות העולם ושמא הפסידו תלמוד לומר בל אסיך נסכיהם מדם Id eſt, Dixit Dauid coram Deo ſancto & benedicto. Domine orbis, quamuis ego eſſem rex, tamen conſtitui te regem ſuper me. Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Nequaquã confirmo tibi bonum. Bonitas mea non eſt ſuper te. Et cuinam ego confirmo bonum? Sanctis qui in terra ſunt, & mirificis, omnis uoluntas mea in eis. Deus enim ſanctus & benedictus non uocat iuſtos ſanctos, donec terræ tradantur, id eſt uſque ad diem mortis eorum. Et quare? Quoniam יצר הרע yeczer hara, id eſt figmentum malum, hoc eſt fomes, uel concupiſcentia mala formatur, uel fingitur, uel innouatur homini in ſeculo iſto, & non eſt ſecurus de ipſo, uſque ad diem mortis ſuæ. Propterea dixit Selomo Eccleſiaſtes octauo capite, אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא Hoc eſt, Non eſt iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Nam etiam Patriarchæ non ſunt uocati ſancti, donec non fuerunt terræ traditi. Idcirco dictum eſt Iob uigeſimo quinto capite, הן בקדושיו לא יאמין Id eſt, Ecce in ſanctis ſuis non confidit. Quando igitur confidit in eis? In ea hora qua dixit Moſi Exodi trigeſimoſecundo capite, Vade, deſcende ad ſeniores Iſrael. Reſpondit Moſes, & ait, Memento Abraham, Iſhac, & Iſrael ſeruorum tuorum. Dixit Rabbi Pinhas, Si quæſiſſent patres mundi, ut fuiſſet eorum habitatio ſurſum, obtinuiſſent. Non tamen propter hoc uocati ſunt ſancti, quouſque non ſunt terræ traditi, & donec non fuerunt ſudario uelatæ facies eorum. Dixit Rabbi Abba filius Papa. Quid eſt quod ſcriptum eſt Iob 24. cap. ומשך אבירים בכחו Hoc eſt, Et traxit robuſtos in fortitudine ſua? Hoc eſt יצר הרע yeczer hara, id eſt figmentum malum, hoc eſt peccatum originale. Traxit enim ipſum robuſtos in fortitudine ſua, hoc eſt generationem Enos, generationem diluuij, generationem diuiſionis linguarum turris Babel, & Sodomorum. Sicut de eo ſcriptum eſt Gen. 3. cap. בעצבון תאכלנה Id eſt, In afflictione, uel in dolore, uel in labore comedes eam. Et iterum, ibidem הרבה ארבה עצבונך Hoc eſt, Multiplicans multiplicabo labores tuos. Multiplicaſti ô tu Heua, labores patribus mundi. Sicut dictum eſt Pſalmo decimoſexto, ירבו עצבותם אחר מהרו Id eſt, Multiplicabuntur labores, uel grauamina eorum, alium dotauerunt uel deſpõſauerunt, id eſt, Quia Adam & Heua alium præter Deum, ſcilicet diabolum dotauerunt, tradẽdo ei ſe ipſos per conſenſum. Et nunquid ex hoc fortaſſis aliquid perdiderunt? Docet quid dicẽdũ ſit, quod ſequit̃, בל אסיך נסכיהם מדם Hoc eſt, Nõ libabo libamina eorũ, uel nõ cõgregabo cõgregationes eorũ de ſanguine. Hæc omnia traditio. R. etiã Abrahã אבן עזרא Auen Azra exponẽs illud Pſal. 50. dictum, הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי. i. Ecce in peccato ge-

Nemo dicitur ſanctus niſi poſt mortem.

to genitus ſum,& in culpa caleſecit,uel concepit me mater mea. Sic ait, Hoc eſt, ac ſi dixerit, Ecce propter concupiſcentiã complantatam in corde Adæ,quaſi in peccato genitus ſum. Et eſt ſenſus, quòd in hora natiuitatis ipſum figmentum malum plantatum eſt in corde. Quod uero dicit,Et in culpa caleſecit me mater mea,eſt modus extraneus loquẽdi,quaſi dicat caleſacta eſt ex me. Et ſunt qui dicunt,quòd per hoc innuitur,Heuam nõ peperiſſe,niſi poſtquam peccauit. Sequitur eodem in Pſalmo, לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי Hoc eſt, Cor mundum crea mihi Deus,& ſpiritum rectum,uel ſtabilem, uel aptum innoua in medio mei. Et hoc ideo ait,quia ſe genitum cum peccato me morauerat. Et eſt ſenſus, Quod concupiſcentia complantata eum ad ad culpam perduxit,& idcirco orat Deum,ut iuuet eum cõtra figmentum malum,id eſt fomitem ſuum,ne iterum huiuſmodi peccatum admittat. Quod autem ait,Cor mundum,& ſpiritum rectum,cum cæteris,replicatio eſt eiuſdem. Hæc ille Rabbi Abraham. In commentarijs quoq; Rabbi Moſis Hadarſan in librum Geneſeos,ſic exponitur illud 4.cap.eiuſdem libri dictum, הלא אם תיטב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ Id eſt,Nónne ſi bene egeris,recipies? Si autem non bene egeris, ad ianuam peccatum iacẽs erit. Hoc eſt,Nónne ſi bene egeris,recipies benedictionem. Et ſi non bene feceris,recipies maledictionem? Aliter, Nónne ſi bene egeris,recipies à me ueniam? Si autem non bene egeris coaceruatum iacens erit ad ianuam, רבצית rouezeth, id eſt accubans, uel iacens in fœminino genere,non eſt ſcriptum,ſed רובץ rouez in maſculino. Quia in principio quidem fomes debilis eſt,ut fœmina,deinde uero fortis,ut maſculus. Dixit Rabbi Akiba יצר הרע yeczer hara, id eſt figmẽtum malum uel fomes in principio quidem eſt uelut filum bombycis,in nouiſſimo uero fit uelut funda nauis,quæ uulgo dicitur appogia. Sicut ſcriptum eſt Iſaiæ quinto capite, Veh trahentibus peccatum. Cum reliquis. Dixit Rabbi Iſhac,Figmentum malum,id eſt fomes in principio quidem fit peregrinus,ſiue aduena,deinde uero uiator,demum autem Dominus. Sicut ſcriptum eſt 2.Reg.12.cap. Et deuenit peregrinus in uirum diuitem. Dixit Rabbi Abba, Et de ipſo dicit ſcriptura,Iob 21.cap. מתקו לו רגבי נחל ואחריו כל אדם ימשך ולפניו אין מספר Hoc eſt,Dulcia fuerunt ei prata uallis,uel ripę torrentis. Et poſt ſe omnem hominem trahit,& ante ſe abſq; numero. Eſt autem hoc ſimile cuidam latroni ſolitario,qui in quodam biuio ſedens,dicebat omni tranſeunti,Da mihi quod eſt ſuper te. Cumq; tranſiret prudens quidam,& uideret ipſum neq; gladium habentem, neque in quo foret ei ſpes,cœpit conterere eum. Ita quoque quàm plurimas generationes perdidit figmentum malum, & quàm plurimos fortes ac ſtrenuos. Deiecit enim generationem Enos, generationem diluuij,& generationem diſcordiæ,Sampſonem quoque,& Dauid,ac Selomonem. Cum

autem

autem uenerit Meſſias filius Dauid, incipiet cōterere ipſum. Sicut ſcriptum eſt Pſal. 88. וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף ואמונתי וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו ושמתי בים ידו Id eſt, Et conteram à facie ipſius inimicos eius, & odientes eum percutiam, uel allidam. Et fides mea, & miſericordia mea cum ipſo, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponam in mari manum eius. Et reliqua. Poſtea ſubditur, Si uero dixeris, quòd non eſt ſub arbitrio tuo, docet quid ſit dicendum Iſaias, cum 26. cap. ait, Quia in te confidit. Et iam ſcriptum eſt Gen. 4. ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו Hoc eſt, Et ad te concupiſcentia eius, & tu dominaberis illius. Gloſſa R. Selomonis hic ita ait, Et ad te concupiſcentia eius, peccati ſcilicet quod eſt figmentum malum iugiter concupiſcens, & affectans, ut te ruere faciat. Et tu dominaberis illius, hoc eſt, ſi uolueris, præualebis aduerſus eum. Hæc R. Selomo. Quatuor notanda ſunt in traditione iſta. Quorū primum quidem eſt, quòd fomes in principio eſt imbecillis, & uelut filum bombycis, poſtea fortis, & uelut funda nauis. Secundum uero eſt, quòd Meſſias de quo parabolice dicit, quòd tanquam uir prudens cœpit in biuio latronem conterere, primus fuit qui figmentum malum contriturus erat. Tertium autem eſt, quòd figmentum malum ſiue fomes multos perdidit fortes. Quartum denique eſt, quòd libero arbitrio ſubiacet. Ita etiam legitur apud Iſaiam 43. cap. אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי וגומר Id eſt, Pater tuus primus peccauit, & loquaces, uel uerboſi, uel interpretes tui peccauerunt in me. Et excommunicaui, uel excluſi, uel repuli Principes ſanctuarij uel ſanctitatis. Et dedi in anathema, uel in prohibitionem Iacob, & Iſrael ad improperia, uel opprobria. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ita dicit, Et interpretes tui culpabiles fuerunt in me. Hoc eſt, Non eſt quiſquam in loquacibus, uel interpretibus tuis, quorum meritis tu inniteris, in quo nō inuenerim culpam. Abraham quippe dixit, In quo cognoſcā, quòd poſſidebo eam. Gen. 15. Iſhac uero dilexit Eſau inimicum meum. Et ſic de reliquis. Hæc R. Selomo. Sunt & qui aliter exponunt hæc Iſaiæ uerba, dicentes, Pater tuus primus peccauit. Hic eſt Adam primus. Et uerboſi uel loquaces tui. Hi ſunt ipſi ambo, Adam ſcilicet & Heua, propter id quod dictum eſt Gen. 3. c. Et dixit Adam, Mulier quam dediſti mecum, ipſa dedit mihi de ligno, & comedi. Ita quoq; ibidem ſcriptū eſt, Et dixit mulier, Serpens ſeduxit me, & comedi. Sequitur, Culpabiles fuerunt in me. Hoc eſt, quod dictum eſt Gen. 3. Et accepit ipſa de fructu eius, deditq; ipſa uiro ſuo ſecum, & comedit. Sequitur, Et excommunicaui, uel excluſi, gloſſa R. Selomonis, propter peccata ſcilicet ueſtra. Principes ſanctuarij, uel ſanctitatis, hoc eſt, patres. Et dedi in anathema uel prohibitionem Iacob, Hi ſunt prophetæ. Et Iſrael ad improperia uel opprobria, Hi ſunt omnes iuſti. Ad prædictorum etiam confirmationem, multum facit quod in Midras Sir haſſirim, id eſt in expo-

ſitione Cantici canticorum legitur, ſuper illud, Trahe me, poſt te curremus. Ibi enim ſic ad uerbum dicitur. Dixit Rabbi Meir, In hora qua ſtetit Iſrael ſuper mõtem Sinai, ut reciperet legem, dixit eis Deus ſanctus & benedictus, Nõ dabo uobis legem, niſi dederitis mihi fideiuſſores, quòd ſeruabitis eam. Et tunc dabo uobis. Dixerunt coram eo, Domine mundi patres noſtri fideiubebunt pro nobis. Ait Deus ſanctus & benedictus, Patres ueſtri tales ſunt, quòd ipſi fideiuſſoribus egent. Abraham enim reus eſt mihi, quia dixit Gen. 15. c. Domine Deus in quo ſciam quòd poſſidebo eam. Iſhac etiam reus eſt mihi, quia dilexit Eſau inimicum meum, Sicut dictum eſt Malachiæ 1. cap. Et Eſau odi. Iacob quoq; reus eſt mihi, quoniam dixit Iſaiæ 40. c. Abſcondita eſt uia mea à Domino. Dixerunt ergo in conſpectu eius. Ecce prophetæ noſtri fideiubebunt pro nobis. Ait illis Deus ſanctus & benedictus. Etiam ipſi culpabiles ſunt mihi. Sicut dictum eſt Iere. 2. cap. Et paſtores culpabiles, uel rei fuerunt in me. Et rurſus Ezech. 13. ca. Sicut uulpes in deſerto prophetæ tui Iſrael fuerunt. Dixerunt ei, Ecce filij noſtri fideiubebunt pro nobis. Tunc ait illis Deus, Super manum eorum dabo uobis eam. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 8. מפי עוללים וינקים יסדת עז Hoc eſt, Ex ore infantium & lactantium fundaſti fortitudinem. In Midras quoq; אלה הדברים Elle hadeuarim, id eſt in expoſitione libri Deuter. ſuper illud, Et iratus fuit Dominus in me, propter uos, & non audiuit me. Sed dixit Dominus ad me. Multum eſt tibi, uel ſufficit tibi. Non addas loqui ad me ulterius in uerbo iſto. Ita legitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iob 20. c. אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד Id eſt, Si aſcenderit ad cœlos excellentia eius, & caput eius ad nubem acceſſerit, uel tetigerit, uelut ſtercus in finem perdetur. Non dixit Iob ſcripturam iſtam niſi reſpectu diei mortis. Licet nãq; homo ad cœlum aſcenderit, feceritq; ſibi alas. Cum tamen finis eius ad mortem propinquauerit, frangentur eius alæ, ipſeq; cum angelo mortis ruens erit. Et ſic eſt Dauid, dicens Pſal. 146. תצא רוחו ישוב לאדמתו Hoc eſt, Exibit ſpiritus eius, reuerſurus in humum ſuam. Si aſcenderit ad cœlos excellentia eius. Hic eſt Moſes, qui aſcendit, & contriuerunt pedes eius caliginem, fuitq; tanquam unus ex angelis miniſterij, & locutus eſt cum Deo facie ad faciem, accepitq; legem de manu ipſius. Et tamen cum appropinquaret finis eius, dixit ei, Ecce appropinquauerunt dies tui ad mortem. Ille autem ait coram eo, Domine mundi fruſtra ergo cõtriuerunt pedes mei caliginem? fruſtra cucurri corã filijs tuis uelut equus? Ex quo finis meus erit uermis & tinea? Reſpondit ei, Iam decreui mortem contra Adam primum, & cæteros omnes. Hæc omnia ibi. Vbi notandum eſt, quòd mors dicitur angelus mortis, ut habetur in Midras Deut. cum ſic dicitur, Et hæc eſt benedictio, qua benedixit Moſes uir Dei filios Iſrael coram morte ſua. Fuit enim benedicens Iſrael coram angelo

angelo mortis. Et ideo dictũ eſt coram morte ſua. Iſaias etiam ſe ipſum cæterosq́ omnes uſq; ad Meſſiæ aduentum reos, & iræ Dei filios, propter peccata fuiſſe oſtendit, cum cap. 64. ita inquit, הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם ונושע ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו ונבל כעלה כלנו ועונינו כרוח ישאנו ׃ ואין קורא בשמך מתעורר להחזיק בך כי הסתרת פניך ממנו ותמוגנו ביד עונינו Id eſt, Ecce tu iratus es, & nos peccauimus in ipſis holam, id eſt ſemper, & ſaluabimur. Fuimusq́ ut immundus omnes nos, & ſicut pannus uulnerum, uel menſtruorum, uel prædarũ omnes iuſtitiæ noſtræ. Et cecidimus ut folium, & peccata noſtra quaſi uenti tus tollunt nos. Et non eſt qui inuocet in nomine tuo, ſe leuans uel conſurgens ad retinendum te. Abſcondiſti faciem tuam à nobis, & laxaſti, uel tabeſcere, uel fluctuare permiſiſti nos in manu peccatorũ noſtrorũ. Vbi gloſſa R. Selomonis ſic ait, Et non eſt qui inuocet in nomine tuo ſe leuans, id eſt præualens ſuper figmẽtum malum, uel fomitem ſuum. Hæc igitur uerba poſſunt non incongrue hoc modo exponi. Ecce tu, Deus ſcilicet ait propheta in perſona totius generis humani, Iratus es, primis ſcilicet parentibus, nec ſolum eis, uerum etiam omnibus nobis eorum filijs. Et quoniam nos peccauimus in ipſis, primis ſcilicet parentibus, non ſolum ut in exemplo, ſed etiam quantum ad materiam, עולם holam, id eſt ſemper, uel à ſeculo, id eſt à mundi initio, cum Adam peccauit, Ideo omnes naſcimur peccatores, ſicut mortales, & iræ Dei filij, excepto Meſſia, & eius matre. Vnde & bene ait hoc loco propheta, Et omnes peccauimus in ipſis עולם holam. i. ſemper. Omnes enim (ut inquit Paulus) in Adam peccauerunt, & egent gratia Dei, ut ſcilicet ſaluentur. Quam ob rem propheta ſubiungit, Et ſaluabimur. Ac ſi diceret, Quamuis hoc ita ſit, ſaluabimur tamen paſſionis Meſſiæ merito. Sicut alibi idem propheta expreſſius inſinuat 53. cap. ita dicens, כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו Id eſt, Omnes nos ut oues errauimus, unuſquiſq; in uiam ſuam faciẽ uertit, & Deus obuiare, uel occurrere fecit in eo peccatum omnium noſtrũ. Vbi abunde de noſtra omnium curatione per Meſſiæ paſſionem futura locutus eſt, ut latius in 8. libro patebit. Sequitur, Et non eſt qui inuocet in nomine tuo ſe eleuans. Hoc eſt, Nemo de inuocãtibus nomen tuum eſt ſufficiens, ſe eleuare, uel per ſe ſurgere, uel iuxta R. Selomonis expoſitionem, qui ſatis ſit ad præualendum contra fomitem ſuum, id eſt contra originalis peccati culpam. Ad retinẽdum te, ne ſcilicet mittas ad infernum totum humanum genus. Hoc eſt autem quod dicitur Pſalmo 143. ואל תבא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי ׃ כי רדף אויב נפשי דכא לארץ חיתי הושיבני במחשכים כמתי עולם ותתעטף עלי רוחי .i. Et non uenias, uel non intres in iudicium cum ſeruo tuo, Quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Quoniam perſecutus eſt inimicus animam meam, proſtrauit ad terrã uitam meam, collocauit uel morari fecit me

Catholica expoſitio.

in tenebris,ſicut mortuos ſeculi. Et cõpaſſus eſt,uel anxiatus eſt ſuper me ſpiritus meus. Vbi gloſſa R.Selomonis dicit,quòd in perſona totius Iſrael dixit Dauid Pſalmũ hunc. Sequiť deinde in Iſaia, Fuimusq́ ut immundus,qui ſecundum legem de caſtris excludebatur, omnes nos nemine excepto uſq; ad redemptoris aduentum. Et ſicut pannus uulnerum uel menſtruorum quo nihil immundius,uel ſicut pannus prædarum,ſiue rapinarum quo nihil de domo iuſti repellibilius,omnes iuſtitiæ noſtræ tam legales quàm aliæ,ad diuinæ iuſticiæ comparationem. Omnis nanq; humana iuſticia diuinę iuſticiæ comparata, iniuſticia eſt,& ſordet in iudicis iuſti conſpectu,quicquid boni in operãtis oculis fulget. Et hoc eſt quod pauloante pſalmographus dixit,Quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Sequitur,Et cecidimus,in paradiſo ſcilicet,cum materialiter in Adam eſſemus, Vt folium. Quid enim aliud eſt homo niſi folium, quod in paradiſo ab arbore uitæ cecidit,quodq; tẽtationum uento rapitur,ac deſideriorum flatibus leuatur? Et peccata noſtra originale ſcilicet & actuale quaſi uentus tollunt nos. Et in hoc mundo ſcilicet per uarias affectiones,& poſt mortem ad inferos per differentes euentuum conditiones. Nam impij quidem ob ſua facinora tollebantur,ut nunc etiã tolluntur,ad æterna ſupplicia. Iuſti autem ob originale peccatũ ad limbum patrum,qui ſinus Abrahæ,dicebatur, & propter diuinæ uiſionis carentiam tenebroſus erat. Quare recte ſubijcitur, Abſcondiſti enim faciem tuam à nobis,in limbo ſcilicet exiſtentibus. Et laxaſti,uel etiam tabeſcere,uel fluctuare nos permiſiſti. Quia iuxta illud Prouerb.13. תוחלת ממשכה מחלה לב Hoc eſt,Spes prolongata affligit cor. In manu peccatorum noſtrorũ, id eſt in manu inferni,meritis peccatorum noſtrorum originalis uidelicet & actualium. Quouſq; miſericordię tempus adueniat,in quo nos redimemur de manu hac peſſima, iuxta diuinum illud apud Hoſeam prophetam 13.cap. dictum, מיד שאול אפדם ממות אגאלם Id eſt,De manu inferni redimam eos,de morte liberabo illos. Quãdo autem hoc futurum eſſet,pſalmographus pateſecit 48.Pſal.dicens, אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול Hoc eſt, Vere uel ueruntamen Deus redimet animam meam de manu inferni,quia ſuſcipiet,uel aſſumet me perpetuo. Quaſi dicere uoluiſſet,ideo liberabit animã meam de inferni poteſtate,quia ex me carnem nunquam ſibi dimittendam,aſſumpturus eſt. Præterea in מסכת קדושין Maſſecheth kiduſin,id eſt in libro ſanctificationum,in cap. quod incipit, האשה נקנית Haiſſa nekneth,id eſt uxor emitur,ſic legitur, Dictum eſt Eccleſiaſtis 9.ca. וחוטא אחד יאבד טובה הרבה Id eſt, Peccans unum,uel perpetrãs peccatum unum, perdit bonitatem multam. Hoc eſt,Propter peccatum unius,qui peccauit, perdita eſt ab eo, & ab uniuerſo mundo multa bonitas. Gloſſa R.Selomonis: Iſte inquit fuit primus Adam. Hinc ergo manifeſte patet, quòd propter Adę peccatum,

catum, nō ſolum ipſe priuatus eſt multa bonitate, uerum totum quoq; genus humanum. Nam perditione bonitatis iuſtitiæ originalis, quam ipſe pro ſe ſuiſq; poſteris acceperat, ſibi ac filijs ſuis mortē infernumq; lucratus eſt. Quandoquidem originale peccatum (ut diximus) nihil aliud eſt, quàm ipſius originalis iuſtitiæ carentia. Quod autē non propter originale peccatum tantum, ſed propter actuale quoq; omnes homines peccatores fuerint, non modò ex antè dictis liquidò apparet, ſed ex Selomonis etiam ſententia, ita Eccleſiaſtis ſeptimo capite, dicentis, כי ארם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא Hoc eſt, Quoniam non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Quod alibi etiā affirmat dum 2. Parali. 6. ait, כי אין ארם אשר לא יחטא Id eſt, Non eſt homo, qui non peccet. Ex hoc tamen ut alibi probabiť, mater Meſſiæ excluditur, quæ ſpiritus ſancti gratia qua plena fuit, præueniente, ab omni peccato præſeruata eſt. Ex præmiſſis igitur late patuit, omnes patres ueteris teſtamenti quantumcunq; ſanctos, propter originale peccatum, uſq; ad Meſſiæ aduentum reos atque Deo culpabiles fuiſſe.

Quòd propter peccatum originale, ante Meſſiæ aduentum omnes homines ad infernum deſcendebant. Et quibus nominibus apud Hebræos infernus nuncupatur. Cap. VII.

CAPNIO.

Conſequenter ex eorum quoq; ſcripturis nunc probari opus eſt, omnes homines uſq; ad Meſſiæ mortem propter originale peccatum ad infernum deſcendiſſe. GAL. Ad hoc itaque probandū, primum quod in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſalmi, Cantabo domino in uita mea, ſcribitur, adducam. Ibi enim & Rabbi Yinnai, & Rabbi Iudę ſententię hac de re ponuntur. Quorum unus quidē dixit, ſi homo poneret ſe ipſum ſub cardine portæ, ut liberaretur à morte, non liberaretur. Alter uero ait, Si poneret homo linguā ſuam ſub cardine portæ, ut per hoc poſſet שאול ſeol, id eſt infernum euadere, non euaderet. CAP. Quoniam uideo te ſub hoc nomine שְׁאוֹל ſeol, multa de huiuſmodi materia dicturum, nec me fugit, Iudæos noſtri temporis tanta contradicendi nobis ac ueritati malignitate ferri, ut ueras ſingulorum fere uerborum ſignificationes negare non uereantur. Eapropter cum hæc dictio שאול ſeol, ęquiuoca ſit, ſignificat enim infernum & foueam, ſiue ſepulchrum. Idcirco nequa eis negandæ ueritatis detur facultas, oſtende in primis obſecro per eorum ſcripturas, nomine שְׁאוֹל ſeol, infernum ſignificari. GAL. Infernus apud eos (ut te minime latet) multis appellatur nominibus. De quibus unum eſt שאול ſeol, ut patet in libro, ערובין Erubin, in c. עושין פסין Oſin paſſin. Vbi ſic ad uerbum legitur. Dixit R. Iehoſuas fi.

Nomina inferni. lius Leui. Septem ſunt nomina gehennæ. Et hæc ſunt, שאול Seol, id eſt infernus אבדון Auadon, id eſt perditio, בור שחת Bor ſahath, id eſt puteus, uel lacus corruptionis, בור שאון Bor ſeon, id eſt puteus tumultus, uel mugitus, טיט היון · Tit hayauen, id eſt lutum fecis, צלמות zalmaueth, id eſt umbra mortis, & ארץ תחתית erez tachtith, id eſt contritionis, uel pauoris, uel terra inferior. Et שאול ſeol, quidem infernus dicitur, ſicut dictum eſt Pſal. 15. כי לא תעזב נפשי לשאול Hoc eſt, Quia non derelinques animam meam ad infernum, אבדון Auaddon uero, id eſt perditio, ſicut ſcriptũ eſt Pſal. 88. היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון Id eſt, Nunquid narrabitur in ſepulchro miſericordia tua, & fides tua in perditione? בור שחת Bor ſahath autem, id eſt puteus uel lacus corruptionis, ſicut ſcriptum eſt Pſal. 55. ואתה אלהים תורידם לבאר שחת Hoc eſt, Et tu Deus deſcendere eos facies in puteũ, uel lacum corruptionis; בור שאון Bor ſeon quoq; i. puteus tumultus uel mugitus, & טיט היון Tit hayauen, id eſt lutum fecis, ſicut ſcriptum eſt Pſal. 40. ויעלני מבור שאון מטיט היון Id eſt, Et aſcendere me fecit de puteo tumultus, & de luto fecis, צלמות zalmaueth etiam, id eſt umbra mortis, ſicut ſcriptum eſt Pſal. 106. ישבי חשך וצלמות Hoc eſt, Sedentes uel morantes in tenebris & umbra mortis. Hæc omnia ibi. Dicitur præterea apud eos infernus proprio nomine גיהנם gehinnã, id eſt uallis profunda. Item quòd שאול ſeol ſit infernus, & quòd omnes homines in infernum deſcenderint, & quòd nemo eorum pro redemptionis precio ſatisfacere potuerit, habetur in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſal. 48. גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון Hoc eſt, Etiã filij Adam, etiam filij uiri, ſimul uel pariter diues & pauper. Vbi ſic dicitur, Filij Adam. Hic Adam eſt Adam primus. Licet alij dicant, hunc eſſe Abraham, qui uocatus eſt Iehoſuæ 14. cap. Adam magnus in gigantibus. Sequitur, Etiam filij uiri. Hi ſunt filij Noæ, qui uir iuſtus appellatus eſt. Sunt autem qui aiunt, hos eſſe 70. gentes, quæ omnes deſcendunt in gehennam. Sequitur, Simul uel pariter diues & pauper. Diues ſcilicet in lege, & pauper in lege, omnes deſcendunt in gehẽnam, etiam ſi fuerint capita, uel Principes, id eſt Sanhedrin, hoc eſt Iudices ordinarij, quos Moſes ordinauit. Sequitur infrà הבטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו Id eſt, Qui confidunt ſuper fortitudine ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. Quid poterunt facere? Diuitiæ quippe eorum non remanebunt eis. Sicut dictũ eſt Sepho. 1. c. גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם Hoc eſt, Etiam argentũ eorum, etiam aurum eorum nõ ualebit liberare eos. Non dicat homo, pater meus diues fuit, in meritorum ſcilicet multitudine, & ideo per meritum eius liberabor. Frater meus fuit iuſtus, idcirco per ipſum liberatus ero. Non enim Abraham liberabit Iſmael filium ſuũ, neq; Ishac Eſau fratrẽ ſuum. Et hoc eſt quod dicit, אח לא פדה יפדה איש. i. Frater nõ redimit, redimet uir, uel aliquis?

Gloſſa R. Selomonis, Frater inquit nō poterit redimere fratrē. Et quid eſt etiam dictu אח ach.i.frater, uel heu, niſi ꝙ iuſti dicāt de illa die. Heu ꝗ grauis eſt? Cur etiam dictū eſt, לא יתן לאלהים כפרו Hoc eſt, Et non dabit deo ſatisfactionē, uel propitiationē eius? Propter hoc quod ſequit̄, ויקר פריון נפשם .i. Et precioſa eſt redemptio animarū ipſorum. Et quid quoq; eſt, וחדל לעולם Hoc eſt, Et prohibitus in æternum? niſi quia qui in illa die prohibitus eſt, in æternum prohibitus erit. Sequit̄, ויחי עוד לנצח לא יראה השחת .i. Et uiuet adhuc, uel ultra, in æternum non uidebit corruptionem. Et quò uadunt? Dixerunt filij Koræ, Ad infernū. Sicut dictum eſt, בצאן לשאול שת Hoc eſt, Sicut oues ad infernū poſiti ſunt. Gloſſa R. Selomonis. Sicut oues (inquit) ad ouile congregant̄, ita ipſi אל שאול el ſeol.i.ad infernum profundati ſunt. Sequitur, מות ירעם .i. Mors depaſcet eos. Gloſſa R. Selomonis.i. angelus mortis deuorabit eos. Nec mireris de huiuſmodi locutione. Simile nanq; alio in loco inuenimus, illud uidelicet Iob 18. ca. dictum, יאכל בדיו בכור מות Hoc eſt, Comedet propagatiões, uel ramos eius, maior uel primogenita mors. Et quid eſt quod dicit, וירדו בם ישרים לבקר Id eſt, Et deſcēdent in eos recti mane? docet, quòd iuſti quolibet mane uiſitant eos, dicentes filijs Koræ. Quid faciunt iuſti? in illa hora dicunt eis illud Pſalmi 46. אלהים לנו מחסה ועז עזרה בצרות נמצא מאד Hoc eſt, Deus nobis refugium, & fortitudo, adiutorium in tribulationibus inuentus eſt ualde. Dicunt etiam illud Nahum primo טוב יהוה למעוז ביום צרה Id eſt, Bonus eſt Deus ad confortandum, uel ad adiuuandum in die tribulationis. Et quid eſt in die tribulationis, niſi quòd in qualibet tribulatione, quæ ad nos appropinquat, inuenitur nobis? Sicut ipſe dicit Pſalmo nonageſimo primo, Inuocabit me, & exaudiam eum, cum ipſo ero ego in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo, uel honorabo eum. Hæc omnia Midras, id eſt, expoſitio ſupradicta exceptis Rabbi Selomonis gloſſis. In Midras etiam coheleth, id eſt, in expoſitione Eccleſiaſtis ſic exponitur illud primi capitis, dictum, כל הנחלים הלכים אלהים והים איננו מלא Hoc eſt, Omnia flumina uadunt in mare, & mare non eſt plenum, id eſt omnes mortui non intrant, niſi in שאול ſeol, id eſt, in infernum, & infernus nunquam impletur. Sicut dictum eſt Prouer. 27. שאול ואבדון לא תשבענה Seol & auadon, id eſt infernus & perditio non ſatiantur. De hoc etiam in commentarijs ſuper Gene. Rabbi Moſis Hadarſan ſuper illud 1. ca. dictum, ומלאו את המים בימים Hoc eſt, Replete aquas in maribus. Ita habetur, Non ſunt maria hic ſignificantia niſi gehennam. Nam ſicut mare hoc profundum eſt, iuxta illud Geneſis primo capite dictum, Et congregationem aquarum appellauit maria. Ita gehenna appellatur profunda. Sicut dictū eſt Prou. 9. cap. בעמקי שאול קראיה Id eſt, In profundis ſeol, hoc eſt inferni inuitati eius. De hac inſuper materia ita pulchrè pſalmographus loquitur,

Pſal.88. כי שבעה ברעות נפשי וחיי לשאול הגיעו נחשבתי עם יורדי בור הייתי כגבר אין איל במתים חפשי כמו חללים שכבי קבר אשר לא זכרתם עוד Hoc eſt, Quoniam ſaturata eſt malis anima mea,& uitæ meæ ad infernũ acceſſerunt. Reputatus ſum cum deſcendentibus in puteum,fui ſicut uir non fortis,in mortuis liber. Tanquam interfecti dormientes in ſepulchro,quorũ non es recordatus adhuc. Vt ſcilicet reſurgant. Item Pſal. 89. ita inquit, מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה Id eſt, Quis uir uiuet,& non uidebit,uel non timebit mortẽ? eruat animã ſuã de manu inferni iugiter uel perpetuo. De hoc etiã Iob, ita ca.10. ait, מי יתן בשאול תצפנני תסתירני עד שוב אפך תשית לי חק ותזכרני Hoc eſt, Quis dabit in inferno ut occultes me,& cooperias me,uſq; ad auerſionem iræ tuæ,& ponas mihi terminum,& recorderis mei? Dauid præterea in perſona ſanctorum patrum, qui peccatũ actuale propter quod irent in infernum nequaquam admiſerant, uel ſi forte admiſerant iam ſatisfecerant, ſic Pſal. 44. dicit, לא נסוג אחור לבנו ותט אשורינו מני ארחך כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות Id eſt, Non eſt conuerſum retro cor noſtrum, nec declinauit greſſus noſter à ſemita tua. Quoniam contriuiſti, uel deieciſti, uel humiliaſti nos in loco draconum, & cooperuiſti nos in umbra, uel cum umbra mortis. Ex præmiſſis clarum eſt, omnes propter originale peccatum uſque ad Meſſiæ aduentum, ad infernum deſcendiſſe.

Quòd Patriarchæ quoq; ac prophetæ cæteriq; ſancti ueteris teſtamenti, uſq; ad Meſſiæ mortem omnes ad infernum deſcenderunt. *Cap.* VIII.

CAPNIO.

VT magis igitur conſtet neminem ab hoc diuino decreto exceptum fuiſſe, Patriarchas quoque, ac prophetas, cæteroſq; ſanctos ueteris teſtamenti uſque ad Meſſiæ mortem omnes ad infernum deſcendiſſe, hic probare haud ineptum eſſet. GAL. Id igitur primo de Patriarchis uerum fuiſſe oſtendam. Et de Abraham quidem inde colligitur, ubi Gen.15. ita ei à Deo dictum eſt ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה Hoc eſt, Et Tu ibis, uel intrabis ad patres tuos in pace, ſepelieris in ſenectute bona. Vbi ait Rabbi נחמן Nahmon, Ibis ad patres tuos, qui idololatræ fuerunt, ſicut dictum eſt Iehoſuæ 24. capite, Ita dixit Dominus Deus Iſraeli, Trans fluuium habitauerunt patres ueſtri à ſeculo. Taras enim pater Abrahæ, & pater Nachor, coluerunt Deos alienos. Si igitur Abrahę dictum fuit, Ibis ad patres tuos. Patres autem ipſius cum idololatræ fuerint, quòd in inferno eſſent, dubium non eſt. Quare Abraham ipſum ad infernum deſcẽſurum fuiſſe, certum eſt. Verumtamẽ cum Abraham fideliſſimus eſſet

Dei cultor, ac iuſtus, nec igne inferni, nec à dæmonibus infeſtandus erat. Ideo dictus eſt ad patres ſuos in pace iturus. De Iacob uero ex eo habetur, quod Gen. 37. ita ſcribitur, ויקומו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה ויבך אתו אביו Id eſt, Et ſurrexerunt omnes filij eius, & omnes filiæ eius ad conſolandũ eum. Renuitq; conſolari, & ait, Quia deſcendam ad filium meum lugens in infernum. Et fleuit eum pater eius. Gloſſa R. Selomonis, In infernũ inquit, id eſt in ſepulchrum iuxta literæ quidem ſuperficiem, ſed iuxta Midras, hoc eſt ſecundum gloſſam, id eſt in gehennam. In Bereſſith autem rabba, id eſt in expoſitione libri Geneſis, ſuper hunc locum, ſic dicitur, Omnes filiæ eius cur dictum eſt, cum unam tantum haberet filiam, ſcilicet Dinam? Quia non eſt prohibitum homini uocare generum filium ſuum, & nurum filiã ſuam. Sequitur, Et fleuit eum pater eius, id eſt Ishac cum eo flebat. Cum autem egreſſus eſſet ab eo, lauabat ſe & ungebat, & comedebat ac bibebat. Et quare nõ reuelabat ei (ſcilicet Ishac ipſi Iacob) quòd Ioſeph uiueret, qui hoc ſpiritu prophetico ſciebat? Quia dicebat Ishac, Deus non reuelauit ei, & ego reuelabo? Hæc ibi. CAP. Iudæi *Iudæorum iuniorũ obiectio.* noſtri ſeculi nequitiam peruertendæ ſcripturæ deponere neſcientes, aiunt hoc in loco שאול ſeol, nõ infernum, ſed foueam uel ſepulchrum ſignificare. GAL. Falſum eos aſſerere, ratio latere nõ ſinit. Iacob enim *Confutatio.* filij ſui corpus non opinabatur ſepultum fuiſſe, ſed à fera peſſima deuoratum. Vnde dixit Gen. 38. חיה רעה אכלתהו טרף יוסף Id eſt, Fera mala comedit ipſum, direptione direptus eſt Ioſeph. Ex quo proculdubio liquet, ipſum nec de ſe nec de filio quantum ad corpus, ſed quãtum ad animam fuiſſe locutum, neq; etiam de tumulo, ſed de inferno, quo animam filij ſui iam præceſſiſſe credebat, ea uerba protulit. Quod R. *R. Selomonis falſa expoſitio.* Selomo animaduertens, non hanc arripuit falſitatem, ſed aliam, dicẽs, Quod cum dicitur אל בני el beni, id eſt ad filium meum, ibi dictio hæc אל el non ad, uel uerſus, ſed propter ſignificet. Vnde hunc eſſe ſenſum ait, Deſcendam propter filium meum, lugens in ſepulchrum. Cuius falſitatem, cæterorumq; ipſum ſequentium, Rabbi Ankelos Chaldaicus interpres, euidenter oſtẽdit, qui has dictiones Hebraícas אל בני el beni, id eſt ad filium meum, ita Chaldaicè tranſtulit, לות ברי Leuath beri, id eſt apud filium meum. Ex quo aperte patet, quòd אל el, hoc loco non propter, ſed ad, uel rurſus, uel apud ſignificat. Et ſic ubicunque in pentateucho ponitur, apud Hebræos hæc dictio אל el, ipſe eam Chaldaicè לות Leuath, quod idem eſt quod apud, uel ad, uel uerſus, interpretatus eſt. Nam illud quod in libro Gen. ita Hebraicè ſcribit̃, Et iuit Eſau אל ישמעאל el Iſmael, id eſt ad Iſmael, ipſe Chaldaicè ſic traduxit, לות ישמעאל Leuath Iſmael, id eſt apud uel uerſus, uel ad Iſmael. Illud etiam quod Gen. 18. ſic Hebraicè dicit̃, ואל הבקר רץ אברהם Veel habakar raz Abrahã, id eſt & ad boues cucurrit Abraham. Ita ille Chaldaicè

tranſtulit,

tranſtulit, ולות תוריא רהט אברהם Vluath tore cahat.i.uerſus,uel apud, uel ad boues cucurrit Abrahã. Si igitur in præmiſſis uerbis Iacob,hæc dictio אל el,propter ſignificaret,ibi pro ea nõ לות Leuath,quod apud uel ad,uel uerſus ſignificat,ſed בדיל Bedil interpres poſuiſſet. Proprie enim בדיל Bedil Chaldaicè,idem eſt quod propter Latine. Nam illud quoq; Domini uerbum de Sodomitis ad Abrahã Gen.18.dictũ, Non delebo propter decem,ita in Chaldaicũ uertit,Non delebo בדיל עשרה Bedil haſra.i propter decem. Et ſic etiam de alijs q̃plurimis locis. Quæ cum ita ſint,palam profecto liquet,q; ſciebat Iacob animam ſuam in infernum ituram. Quod per cõſequens nec de aliorum omnium animis dubitabat,cum ipſe ſanctus eſſet atq; propheta. Quare & credebat animam filij ſui quãuis iuſtiſſimi,ob originalis tamẽ noxæ cõtagium,illuc fuiſſe profectam. Quod cæteri etiam Patriarchæ,omnesq; prophetæ uſq; ad Meſſiæ paſſionem,ad infernũ deſcenderint,non ſolũ ex præcedentibus,ſed etiã ex Talmud euidentius patet. Nam in libro qui חגיגה Haghiga.i.hiſtoria dicit̃ in c.quod incipit הכל חייבין Haccol hayeuin.i. omnes tenent̃ Ita legit̃,R.Elazar cũ appropinquaret ad ſcripturã hanc 1.Reg.28.ſcriptã, ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי .i.Et dixit Semuel ad Saul,Quare terruiſti me,uel tremere me feciſti,faciendo me aſcendere? Dicebat, Ex quo Semuel iuſtus de iudicio timebat, quanto magis nos? Et quid eſt quod ſcriptũ eſt ibidẽ? Et dixit mulier ad Saul אלהים Elohim.i.Deos,uel iudices,uidi aſcendentes de terra. Quoniam duo erãt,quorum unus erat Semuel,alter Moſes. Iuit enim Semuel & adduxit Moſem ſecum,& ait, Forſitan (quod abſit, & pax ſit)ad iudicium quæror. Surge ergo mecum. Nec enim una quidem di-

Queſtio. ctio eſt in lege abs te ſcripta,quam ego non cõpleuerim. CAP. Vellem hiſtoriam hanc de Semuel,quem cum eſſet mortuus,rogatu Saulis regis phitoniſſa ex inferno aſcendere fecit (ut in 28. cap. primi libri Regum legitur) ſecundum Hebraicorum Doctorum gloſſas expoſitam,abs te audire. GAL. Audi igitur quæ hac de re in Midras ויקרא Vaikra,id eſt,in expoſitione libri Leuitici leguntur. Ibi enim ſuper illud 20.ca.eiuſdem libri dictum, ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו Id eſt, Vir ſiue mulier in quibus fuerit ſpiritus phitonicus, aut diuinationes,morte morientur. Sic dicitur (quod ad propoſitum noſtrum optime ſpectat) Et uenerunt,Saul ſcilicet & duo uiri eius comites,ad mulierem nocte. Et nunquid nox erat? Sed illa hora fuit eis obſcura ut nox. Et ait,ſcilicet Saul mulieri. Diuina quæſo mihi per אוב ob,id eſt per phitonem,& fac aſcendere mihi ex inferno illum quem dixero tibi. Iurauitq; ei Saul in Domino dicens, Viuit Dominus,ſi id eſt non accidet tibi peccatũ in facto,uel in uerbo iſto. Dixit autem mulier,Quem faciam tibi aſcendere? Ait ei Saul, Semuelem fac mihi aſcendere Magiſtrum omnium prophetarũ, temporis ſcilicet ſui. Fecit itaq;

mulier

mulier illud quod fecit, fecitꝗ eum aſcendere. Sicut dictum eſt primi libri Regum 28. cap. Et uidit mulier Semuelem, & clamauit, Cur decepiſti me? Nam tu es Saul. Et unde cognouit eum? Dixerunt Magiſtri noſtri, Quod nõ eodem modo aſcendit mortuus Regi, & alijs. Quando enim regi aſcendit, faciem habet ſurſum, & pedes deorſum. Quãdo autem ruſtico, faciem habet deorſum, & pedes ſurſum. Dixit ad eam rex, Ne timeas, ſi quid uidiſti. Et ait mulier אלהים Elohim, id eſt deos uel iudices uidi aſcendentes de terra. אלהים Elohim, id eſt, deos uel iudices ideo dixit, quia duo fuerunt. Et qui fuerunt? Moſes & Semuel. Cum audiuit hoc Saul, timuit: quoniam unum uocauerat, & duo aſcẽderunt. Sic enim dictũ eſt ibidem, Aſcendentes de terra. Et ait ad eam, Quæ eſt forma eius, Semuelis uidelicet? Dixit ipſa, Vir ſenex aſcẽdens, & amictus pallio. Et ait Semuel ad Saul, Cur terruiſti me, uel tremere me feciſti, ut faceres me aſcendere? Ecce uerba in quibus eſt ratio à loco maioris & minoris. Nam ſi eximius omnium prophetarũ, Semuel ſcilicet, iudicium timuit, quanto magis ceteri omniũ? Et quid eſt, quod ei adiecit? Et cras tu & filij tui mecum eritis. Mecum, id eſt in pace mea. Cumꝗ Saul audiret hoc, feſtinauit, & cecidit iuxta plenitudinem ſtaturæ ſuæ in terram. Dixerũt ei Abner & Amaſa, Quid dixit tibi? Ait eis, Tu ibis ad prælium, & corrues, & filij tui reputabuntur Principes. Dixit Rabbi Symeon, Tunc uocauit Deus ſanctus & benedictus angelos miniſterij, & ait eis, Venite & uidete, qualem creaturam creaui in mundo iſto. In uita enim huius mundi homo qui uadit ad conuiuium, non facit ſecum ire filios ſuos, ne faſcinentur. Et ecce hic deſcendit in prælium, & ſcit ſe occidẽdum, & nihilominus aſſumit filios ſuos ſecum gaudens, applaudendo iuſticiæ diuinæ, quam imminere ſibi non ignorabat. Tradiderunt autem Magiſtri, quòd ob quinꝗ peccata iuſte occiſus fuit, Sicut dictum eſt primi libri Paralip. 10. capite, Et mortuus eſt Saul propter præuaricationem ſuam, qua præuaricatus eſt, in Dominum uidelicet, eo quòd non ſeruauerit uerbum Domini ſuper eos. Et quòd interfecerit Nob ciuitatem ſacerdotum, ut legitur 1. Paral. 10. Et quòd non obedierit Semueli, qui dixerat ei, Septem diebus expectabis. Et reliqua, & ipſe non fecit ſic, ſed obtulit ſacrificiũ. Et quòd pepercerit Agag, ut habetur 1. Reg. 15. Et quòd conſulerit phitoniſſam, & nõ dominum. Propterea interfecit eum. Hæc omnia ex prædicta Midras.

Peccata Saul propter quæ occiſus eſt.

Quibus nihil efficacius, nihil fortius eſſe poteſt, ad probandum cõtra Iudæos noſtri temporis. Quod omnes homines tam boni, ꝗ mali, uſꝗ ad Meſſiæ aduentum ad infernũ deſcẽderint, ibiꝗ diuina permiſſione detinerent. Nã ſi Moſes & Semuel prophetarũ principes, omniũꝗ ſanctiſſimi (de quibus Deus ipſe teſtimoniũ perhibẽs, apud Iere. 15. ſic ait, אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי לעם הזה Id eſt, ſi ſteterint Moſes & Semuel in conſpectu meo, non eſt anima mea ad populum iſtum)

In infer

in inferno fuerint propter originale peccatum detenti,ut ex hac tradi-
tione patuit. Quanto magis cæteros omnes,qui nec eis ſimiles erant,
nec tanta aut ſanctitate aut dignitate præditi,eò deſcẽdiſſe,ibiq́ꝫ deten-
Obiectio. tos fuiſſe,uſqꝫ ad Meſſiæ redemptionem,cenſendum eſt? CAP. Qui-
dam aiunt,& pie quidem,non fuiſſe Semuelem,quem phitoniſſa aſcẽ-
dere fecit,ſed ipſum humani generis hoſtem,qui ut Saulem deciperet,
Prima ratio. Semuelem ſe eſſe mentitus eſt. Quomodo enim ut dicitur in Decretis
26.q.5.c.Nec mirum,fieri poterat. Vt Semuel & natiuitate ſanctus,&
uitæ operibus iuſtus,arte magica attraheretur? At ſi non attractus eſt,
conſenſit tamẽ,quod utrunqꝫ de uiro iuſto credere,aduerſum eſt. Nul
lum enim ſuffragium habet iuſticia. Vtrum attractus,an uoluntarius
Secunda ratio. ſpirituale amiſerit meritum,quod poſitus in carne,quæſierat. Si præ-
terea Semuel Sauli uere apparuiſſet,ſe adorari ab eo uir iuſtus minime
permiſiſſet,qui Deum ſolum adorandum eſſe,prædicauerat. Qualiter
Tertia ratio. inſuper homo Dei,qui cum Abraham in refrigerio erat,ad uirum pe-
ſtilentiæ,gehennæ ardore dignum, cras mecum eris dixiſſet? Quare
malignus ille ſpiritus duobus his titulis,fallaciæ ſuæ ſubtilitatem pro-
didit. Quia & ſub habitu ac nomine Semuelis,ſe contra legem adorari
permiſit,& uirum peccatorum onere preſſum(cum magna ſit peccato
rum atqꝫ iuſtorum diſtantia) cum Semuele iuſtiſſimo futurum,menti-
Reſponſio. tus eſt. GAL. Mirantur hi,quónam pacto malignus ſpiritus animam
iuſti,ut uideretur,& cum Saule loqueretur,excitare potuerit. Nónne
magis mirandum eſt,quòd ſatanas Dominũ ipſum aſſumpſerit,eumq́ꝫ
& ſupra templi pinnaculum conſtituerit,& in montem excelſum tran-
ſtulerit? Non eſt enim abſurdum mi Capnio,credere aliqua diuina di-
ſpenſatione permiſſa fuiſſe. Quatenus non dominante magica arte,ſed
Dei diſpoſitione occulta,quæ & phitoniſſam & Saulem latebat,ſe ſpi-
ritus iuſti aſpectibus regis oſtenderet,diuina eum ſententia percuſſu-
Alia obiectio. rus. CAP. Quam ob rem ergo Semuel ſe à Saule adorari permiſit,
cum adorationis cultus ſoli Deo exhiberi debeat,iuxta illud Deut.6.
Reſponſio. cap. dictum,Dominũ Deum tuum adorabis,& illi ſoli ſeruies. GAL.
Primum in hoc animaduertendum eſt,quid hoc loco primi libri Reg.
28.cap.ſcriptura dicat. Dicit enim ſic, ויקד אפים ארצה וישתחו Id eſt,Et
inclinauit faciem ſuam ad terram,& adorauit. Non igitur dicit,quòd
Saul Semuelem adorauerit,ſed quòd adorauerit duntaxat. Quam ob
rem non incongrue dici poteſt,quòd Deum tunc,& non Semuelem
adorauerit. Quicquid enim dubiũ eſt,debet ſemper humanitas in me-
lius interpretari. Deinde eſto,quòd Semuelem adorauerit, neqꝫ ideo
Semuel ipſe contra legem egiſſe dicendus eſſet,quòd ſe adorari permi
ſerit. Cum uerbum hoc וישתחו quod adorare ſignificat, dupliciter
(ut ipſe noſti)apud Hebræos ſumatur,quemadmodum adorare,cole-
re,uenerari,atqꝫ reuereri apud Latinos,pro adoratione ſcilicet latriæ,

quæ

quæ ſoli Deo debetur,& pro adoratione duliæ quæ creaturis exhibetur. Vt ex multis ſacræ ſcripturæ locis uideri poteſt. Si propterea igitur Saul impius eſſet, quòd Semuelem adoraſſet:& Semuel idcirco diabolus cenſendus, quòd adorari ſe permiſiſſet. Cum de conſimilibus idem debeat eſſe iudicium, pari quoque ratione Nathan propheta impius dicendus eſſet,& ipſe Dauid diabolus iudicandus. Cum alter eorum alterum adorauerit, alterque ab altero ſe adorari permiſerit. Ita enim de ipſis 3.Reg.א.cap.legitur, ויגידו למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך על אפיו ארצה. Hoc eſt, Et nuntiauerũt regi, dicentes, Ecce Nathan propheta. Et intrauerit, uel uenit ad faciem regis, adorauitque regem ſuper faciem ſuam in terra. CAP. Cur Semuel dixit Sauli, Cras mecum eris? Nam ſi Semuel iuſtus erat,& Saul peccatorum pœnis obnoxius, ſimul in altero ſeculo eſſe non poterant. GAL. Aiunt quidam ex noſtris,& rectè quidem, Quod cum mortuus tunc uiuo mortem prænunciaret, uerbum illud, Cras mecum eris, ad parem non loci, ſed mortis conditionem refertur. *Reſponſio noſtrorum.* Hebræi tamen Saulem ſaluum fuiſſe, atque poſt mortem in loco iuſtorum receptum aſſerunt. *Reſponſio Hebreorum.* Nam & ſi peccator extiterat, à Semuele tamẽ, quòd Dominum reliquiſſet,& phitoniſſam cõſuluiſſet, reprehenſus, ſufficientem pœnitentiã egit. Quod quidem inde (ut dicũt) inſinuatur. Quod tanquam gaudens de diuina iuſtitia, ipſe cum tribus filijs ad ſuam, ipſorumque mortem, cuius præſcius erat, ob defenſionem populi Dei prudenter ac ſtudioſe cucurrerit. Nec obſtat (ut aiunt) quòd ſe ipſum lethaliter à ſagittarijs ſauciatum, occiderit. Cum ſe iam neque pugnare ualiturum, neque ulterius niſi modicum, ac in Dei contumeliam,& in ſui ipſius ludibrium, uicturum non ignoraret. Aiunt quippe peccatum nullum eſſe, quin potius meritum, hominem ſe ipſum perimere, ubi ſe ad creatoris contumeliam uicturum uidet. Hinc Sampſonem ſe ipſum occidiſſe dicunt. Hinc & ſibi ipſi manus inieciſſe uenerandum uirum illum affirmant, de quo 2.Mach.14. capite, ſic legitur, Cum iam comprehẽderetur, gladio ſe petijt, eligens potius nobiliter mori, quàm fieri peccatoribus ſubditus,& ſupra natales ſuos indignis iniurijs agi. Cum igitur Saul & propter pœnitẽtiam, quam acturus erat,& propter martyrium, quod bellum Domini gerendo, ſubire debebat, iuſtificandus eſſet. Ideo inquiunt, rectè ei Semuel dicere potuit, Cras & filij tui mecum eritis. Obiectis igitur antedictis non obſtantibus, *Reſponſio autoris.* dico ſalua ſanctæ Romanæ Eccleſiæ definitione, cui me ſemper in omnibus ſubmitto, quòd tunc uere Semuel ipſe,& non diabolus, Sauli apparuerit. Quamuis enim quædam in præmiſſa hiſtoria dicta,& ad uiſum phitoniſſæ, quæ ſe Deos uidiſſe dixit,& ad intellectum Saulis, qui aſcendentem Semuelem eſſe intellexerat,& non ad ueritatis rationem trahi poſſint. Ob tria tamen quæ ibi referuntur, ſi uere anima Semuelis tunc ibi non affuiſſet, non uideretur ſa-

cræ hiſtoriæ ſcriptor à mendacio excuſari, nec uerigraphus exiſtimandus eſſet, quod profecto abſurdum eſt dicere. Quorum primum eſt. Et dixit Semuel ad Saul, Cur terruiſti me, uel tremere me feciſti, uel inquietaſti me, ut aſcendere me faceres? Secundum uero eſt, cum ſubditur. Et dixit Semuel, Cur interrogas me? Et Dominus receſſit à te. Tertium demum eſt, cum ſubinfertur. Et cras tu & filij tui mecum eritis. Et reliqua uſq; ad locum illum. Timuit Saul ualde de uerbis Semuelis, ut legitur primi libri Regum 28.c. Ex his igitur ſatis (ut arbitror) palã eſt. Quod ſi is qui toties Semuel nominatus eſt, diabolus fuiſſet, haudquaquam huius ſacræ hiſtoriæ autor, in non paruam ipſius ſancti uiri iniuriam, & in diſcrimen erroris fidelium, atq; in autoritatis ſacræ ſcripturę detrimentũ, eum Semuelem tam ſedulo toties nuncupaſſet. Poſtremo licet cacodæmon Semuelem Deo permittente ad Saulem adduxerit, ſiue traxerit, nõ tamen propter hoc iuſticia, aut ſanctitas in eo penitus ſuffragium perdidit. Sicut nec in ſancto Iob à diabolo tam uehementer afflicto, nec in Paulo colaphis ab eodem affecto, nec in Antonio ab ipſo diris uerberibus acto, nec etiã in ipſo Domino Ieſu Chriſto à mẽbris ipſius diaboli patibulo crucis affixo. Maxime cum per huius rei ueritatem, nobis & damni peccati originalis magnitudo oſtẽditur, & aduentus, & miſericordiæ, ac gratiæ redemptoris neceſſitas demonſtratur, & tandem Iudæorum recentiorum negantium, patrum iuſtorumq; antiquorum ad limbum deſcenſum, impudentia efficacius confutatur.

Quòd ſancti patres in inferno à diabolo Deo permittente, propter Adæ peccatum detinebantur. Et de limbo, ad quem deſcendebant. Cap. IX.

CAPNIO.

SAncti patres, & prophetæ, cæteriq; iuſti qui uſque ad Meſſiæ mortem ad infernum deſcenderunt, detinebantúr ne ibi à diabolo? Dic obſecro, quid de hoc ueteres Iudæorum ſenſerint.

GAL. Poteſtatem quidem ſanctos & iuſtos in inferno uſq; ad Meſſię paſſionem detinendi dæmones habebant, facultatem tamen eis uel nocendi, uel mali alicuius inferendi, nullam prorſus habebant. Niſi enim à diabolo Deo permittente, uſq; ad Meſſię aduentum detenti fuiſſent, nequaquam uerum nec ueriſimile eſſe poterat, quòd diabolus ipſe Semuelem omnium prophetarum ſanctiſſimum, nec non & Moſem cum eo ad phytoniſſæ præceptum traxiſſet. Conſtat enim eam quicquid egit, per dæmones egiſſe. Præbet autem mihi dicendi audaciam, quòd ante Chriſti aduentum ſancti apud inferos propter Adæ peccatum à diabolo permiſſione diuina detinerentur, non ſolum id quod dictum eſt, uerum etiam longe magis Pauli apoſtoli ſententia, de Domino

noſtro

noſtro Ieſu Chriſto, ad Coloſſenſes ſecundo capite, dicentis, Quod ipſe fuit expolians principatus & poteſtates, infernales uidelicet, ut ibi dicit gloſſa, auferendo ab eis Abraham, Iſhac, & Iacob, cæterosq́ iuſtos, traduxit eos, id eſt longe à re tenebrarum ad cœlum duxit.
HOG. Recte quidem ais Galatine. Nam ad huius ſententiæ tuæ confirmationem, ſuper illud Pſalmi illius qui uigeſimus tertius eſt in ordine. Attollite portas principes ueſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Ita gloſſa dicit, Vox eſt angelorum, qui Chriſtum ad inferos deſcendentem, præceſſerunt: dicentes, O principes inferni, auferte poteſtatem ueſtram, qua hucuſque in inferno iuſtos omnes detinebatis.. GAL. Bene quidem, ac pie Hogoſtrate dicis. Sed caue tibi à Iudæis, qui hoc loco ſic habent, שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד Hoc eſt, Attollite portas capita ueſtra, & eleuamini portæ æternales, & ueniet, uel intrabit Rex gloriæ. Patitur tamen Hebraica litera, ut dicatur, Attollite portæ capita ueſtra. Sed non attollite portas principes ueſtras, ut æditio noſtra habet. Quod autem (ut ad quæſitum Capnionis noſtri redeam) nullam ſanctis patribus inibi detentis, nocendi poteſtatem cacodæmones haberent, ex eo quod in Midras coheleth, id eſt, in expoſitione Eccleſiaſtis ſcriptum eſt, colligitur. Vbi ſuper illud tertij capitis dictum, מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה Id eſt, Quis ſcit, an ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum. Sic dicitur, Animæ iuſtorum reponuntur in apotheca, uel cellario. Et hoc eſt, quod ait Abigail ad Dauid, in ſpiritu ſancto dicens primi libri Regum uigeſimo quinto capite, והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את יהוה אלהיך. Hoc eſt, Et erit anima Domini mei ligata in ligatorio uiuentium ſiue uitæ, ad Dominum Deum tuum. Poterát ne fieri, ut ita eſſent animæ impiorum? Docet hoc nos quod ſequitur, ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע Id eſt, Et anima inimicorum tuorum circumuoluetur in medio palmæ fundæ. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis. Palma fundæ (inquit) eſt fruſtum corij latum, inſtar palmæ factum, in medio fundæ, ubi ponitur lapis. Item gloſſa Rabbi Kimhi ait, Cum dicitur את יהוה eth Adonai, את eth, hic ponitur loco אל el, id eſt ad. Sicut in libro Iudicum decimo nono capite, ואת בית יהוה אני הלך Id eſt, eth beth, hoc eſt, Ad domum Dei ego uado. Item Iob uigeſimoſexto capite, את מי הגדת מלין Hoc eſt, Eth mi, id eſt ad quem annunciaſti uerba. Ex his patet, quòd id quod Abigail per ſpiritum ſanctum (ut paulò antè ab eis dictum eſt) uiuentium ligatorium uocauit, inſtar conſeruatorij gemmarum, uel pecuniæ, quæ in ſacculo, uel in panno ligantur, & ſeruantur, hoc Iudæorum Doctores animarum iuſtorum apothecam ſeu cellarium appellarunt. Et quod in præcedentibus gehenna, alijsq́ multis nominibus dicitur, hoc ipſi fundæ palmam nũcuparunt.

Duo animarũ receptacula, ſecũdum priſcos Hebræorum.

Ex quo aperte liquet, duo olim apud Hebræos animarum receptacula fuiſſe, unum ſcilicet bonorum, alterum malorum. Vtrunque tamen infernus uocabatur. Sed impiorum quidem locus שאול תחתית ſeol tahtith, id eſt infernus inferior, iuſtorum uero locus, infernus ſuperior dicebatur. Sicuti ex eo colligi poteſt, quod Deuter. 32. ca. ſcriptum eſt, cum dicitur, כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית Id eſt, Quia ignis ſuccenſus eſt in ira mea, & ardebit uſq; ad infernum inferiorem. Gloſſa in libro Tanhuma dicit, In ira mea, id eſt in medio gehennę. Sicut conſequenter dicitur, Et ardebit uſque ad infernum inferiorem. Item Prouerbiorum decimoquinto, ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה Id eſt, Semita uitæ ad ſuperna intelligenti, ut declinet ab inferno inferiori. Hæc traditio. In Midras quoque tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalmi octuageſimi quinti, כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה Id eſt, Quia miſericordia tua magna eſt ſuper me, & liberaſti animam meam ex inferno inferiore. Legitur Rabbi Ioden ſic dixiſſe, Via adulterorum data eſt in profundum inferni. Et hinc eſt, quod dicit, Quia miſericordia tua magna eſt ſuper me, & liberaſti animam meam ex inferno inferiori. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis: Via (inquit) adulterorum eſt, ut ſint in profundo inferni, & inde liberaſti me, cum dixit mihi Nathan, Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum. Hæc Rabbi Selomo. Quoniam igitur locus inferior, non dicitur niſi reſpectu loci ſuperioris. Sunt enim ſuperior & inferior nomina correlatiua, quæ poſita, ſe ponunt, & perempta, ſe perimunt, ut ait Philoſophus in prædicamentis. Manifeſtum profecto eſt, quòd cum Dauid de inferno inferiori meminit, neceſſario ſuperiorem infernum eſſe inſinuauit. Quod & per earum expoſitiones euidenter oſtenditur. Hunc autem infernum ſuperiorem portas inferni Hezekias appellauit, cum apud Iſaiam trigeſimo octauo capite, ita dixit, אני אמרתי בדמי ימי אלכה בשערי שאול Hoc eſt, Ego dixi in abſciſſione dierum meorum, uadam ad portas inferni. Id eſt, uadam ad limbum. Qui cum ſit quaſi in principio inferni, non inepte porta inferni dicitur. Et hunc infernum Chriſtus expoliauit, quum animas ſanctorum patrum inde eduxit.

Limbum patrum quomodo Hebræi uocabant.

Quod enim nos limbum, id eſt, locum requiei, ſeu ſinum Abrahæ dicimus, hoc priſci Hebræorum צרור czeror, id eſt, ligatorium, ſiue conſeruatorium, uel אוצר oczar, id eſt, apothecam ſiue cellarium, uel portas inferni, uel infernum ſuperiorem uocabant. Vnde patet, unam omnino atque eandem fuiſſe fidem eorum, atque noſtram.

Quòd

Quòd animæ electorum non poterant, nec debebant niſi à Meſsia Deo & homine ex inferno liberari. *Caput* X.

CAPNIO,

ANimas iuſtorum quæ propter Adæ peccatum in inferno tanquam in carcere detruſæ detinebantur, à ſolo Deo inde liberandas fuiſſe, nunc te oſtendere, par eſt. GAL. Ad id probandum, illud in primis adduco, quod in Midras Sir haſſirim, id eſt in expoſitione Cantici canticorum legitur. Ibi enim ſuper illud 2. c. dictũ, אני חבצלת השרון שושנת העמקים Hoc eſt, Ego narciſus, uel roſa terræ campeſtris pinguiſſimæ, lilium profundorum ſiue conuallium. Ita dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 130. ממעמקים קראתיך יהוה Id eſt, De profundis uocaui te Deus. Dixerunt autem Magiſtri, Quòd eccleſia Iſrael dixit hoc. Quæ ait, Ego ſum dilecta à Deo. Ego quippe data ero in profundis gehennæ, quatenus redimat me inde Deus ſanctus & benedictus. Hoc eſt autem quod dictum eſt Pſal. 89. Et ſubire me fecit de puteo tumultus, & de luto fecis, id eſt de inferno. Rabbi Ruben dixit, Niſi ſcriptura dixiſſet Iſa. 66. cap. non licuiſſet dicere, ſed ex quo ſcriptum eſt, dici poteſt כי באש יהוה נשפט Hoc eſt, Quia in igne, uel per ignem Deus iudicatus eſt. Non enim ſcriptum eſt שופט ſophet, id eſt iudicans, ſed נשפט niſpat, id eſt iudicatus. Et ipſum eſt, quod Dauid per ſpiritum ſanctum dixit Pſal. 23. גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמוני Id eſt, Etiam cum ambulauero in ualle umbræ mortis, id eſt inferni, non timebo malum, quoniam tu mecum eris. Virga tua, id eſt tormenta tua, & baculus tuus, id eſt lex tua, ipſa conſolabuntur me. Erit ne autem hoc poſſibile abſque tormentis? Docet quid ſit ad hoc dicendum, cum ait ibidem, אך טוב וחסד ירדפוני Hoc eſt, uere, uel ſaltem bonum & miſericordia ſubſequentur me. Et hoc poſſibilé ne eſt in hoc ſeculo? Docet quid dicendum ſit, quod ſequitur, כל ימי חיי Id eſt, Omnibus diebus uitæ meæ. Et quare? ושבתי בבית יהוה לארך ימים Hoc eſt, Quia habitabo in domo Dei in longitudine dierum. Hæc omnia traditio. Quod autem Adam, nec non & filij eius propter ipſius peccatum, in carcere inferni uſque ad redemptoris aduentum detruſi fuerint, & quòd per nullum alium niſi per Deum ipſum reparari potuerint, in Midras koheleth, id eſt in expoſitione Eccleſiaſtis optime innuitur. Vbi ſuper illud 7. cap. eiuſdem libri dictum, ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו .i. Vide opus Dei. Quis enim poteſt aptare, uel reparare id quod torſerit, uel obliquauerit? Sic ad literam legitur. Dixit R. Azdrias, In hora qua Deus ſanctus & benedictus creauit primum Adam, tulit eum, & duxit, atq; reduxit per omnes arbores paradiſi, dixitq; ei, Vide opera mea, quàm pulchra, & q̃ laudabilia ſint, & quicquid creaui, propter te creaui. Præbe mentẽ

tuam,ut non corrumpas,uel deſtruas mundum meum. Si enim deſtruxeris,non erit poſt te qui reparet. Et nō ſolum hoc,ſed etiam ipſi iuſto cauſabis mortem. Sicut ſcriptum eſt Iſa.57.capite, הצדיק אבד ואין איש שם על לב Hoc eſt,Ipſe iuſtus perijt,& non eſt uir uel aliquis,qui conſideret ſuper cor. Sicut etiam dictum eſt Eccle.7.c. יש צדיק אבד בצדקו Id eſt,Et iuſtus perijt in iuſtitia ſua. Cur ſimilis fuit Moſes Magiſter noſter? Similis fuit filio mulieris prægnantis,quæ in domo captiuorum tenebatur capta. Quæ ibi peperit,ibi nutriuit,& ibi mortua eſt. Poſt aliquot uero dies tranſiuit rex per oſtium carceris. Cumq; uidiſſet eum tranſeuntem filius illius mulieris,cœpit clamare,ac dicere, Domine mi Rex,hic natus ſum,hic educatus ſum. Et neſcio,ob cuius peccatum hic detentus ſum. Reſpondit ei Rex,Propter peccatū matris tuæ. Hucuſq; traditio. In qua breui & congrua quidem ſimilitudine Iudæis à priſcis eorum Magiſtris euidenter oſtenſum eſt,totum genus humanū fuiſſe olim propter Heuæ atq; Adæ peccatum in carcere regis totius mundi non iniuſte detentū. Nam ſi Moſes prophetarū omnium apud eos maximus,iuxta illud Deuter. ult. cap. ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יהוה פנים אל פנים .i. Et non ſurrexit ulterius in Iſrael. Sicut Moſes, quem nouit Deus facie ad faciem. Id eſt (ut R. Ankelos ait in Targū) דאתגלי ליה אפין באפין Cui reuelata eſt facies ad faciem. A detentione carceris regis cœleſtis nequiuit eximi,ut præmiſſa parabola manifeſte oſtendit,quanto minus aliquis alius inde eximi ualuit. In eo autem quod prædicta traditio refert,Deum Adæ dixiſſe,Quòd ſi peccando mundū ſuum quodāmodo corrumperet,uel deſtrueret,nō eſſet poſt eum,qui illum reparare poſſet,aperte inſinuatur,uniuerſum propter Adæ peccatum quodammodo corruptum,non potuiſſe niſi à Deo reparari.

Homo non poterat humanū genus reparare.

Cum enim Adam peccauit, ſuo peccato totum humanum genus infecit,atq; corrupit,ſe ſuoſq; poſteros duplici morti,atque carceri infernali obligando. Quare totum uniuerſum quod propter hominem creatum fuerat,ut ſupradicta traditio atteſtatur, cum eſſet à ſuo fine fruſtratum, corruptum quodammodo, atque deſtructum fuit. Quam ob rem ad ipſius uniuerſi inſtaurationem, aliquis neceſſarius fuit,qui poſt Adam nec potentia, nec tempore, nec dignitate, nec uirtute,nec ſanctitate omnino eſſet,ſed omnibus his modis,ac etiam æternitate ante ipſum foret. Cum igitur Adam omnes homines præceſſerit,nullus homo purus potuiſſet ipſum humanum genus,nec per conſequens uniuerſum inſtaurare.

Angelus non debuit humanā naturam inſtaurare.

Et licet angeli Adam ipſum & tempore & dignitate ſecundum naturam præceſſerint,angelum tamen ſui reparatorem,atque redemptorem homo habere non debuit. Tum,quia forte ad tam magnum negocium nulla poteſtas,niſi diuina ſatis erat. Tum etiam,quia ſi angelus hominem ab æterna dānatione liberaſſet, homo eius obſequio ac ſeruituti uideretur aſtrictus. Quare ad eam dignitatem,

gnitatem, quam ſi non peccaſſet habiturus erat, haudquaq̃ inſtauratus eſſet. Cum homo ipſe qui ſolius Dei ſeruus, & angelis æqualis per gratiam futurus erat, eius ſeruus foret, qui nec Deus eſſet, nec eius ſerui angeli forent. Quocirca concluditur, hominem modo ſupradicto perditum non per puram creaturam, ſed per Deum ipſum reparari, atque à dãnatione æterna liberari debuiſſe. Solus quippe Deus ad hoc & ſuffi ciens erat per ſuam omnipotentiã, & ſapiens per ſuam infinitam ſapientiam, & uoluntarius per ſuam immenſam clementiã. Non tamen abſq; ſuæ iuſticiæ ſatisfactione humanũ genus inſtaurare debebat, cum miſericordia minime præiudicare poſſit iuſticiæ. Hinc eſt, quòd ſacris literis quemadmodũ miſericors ſæpiſſime prædicatur, ita quoq; & iuſtus frequentius dicitur. Nã licet Deo inſit clementia, ſeu miſericordia, quę omnem ſuperat offenſionẽ, ineſt etiam ei & iuſticia, quæ nullũ peccatũ remanere permittit impunitũ. Si enim peccatũ per iuſticiã nõ puniret, ſed ſemper per ſolã miſericordiã remitteret. Deus certe eodẽ modo erga peccantẽ, & nõ peccantẽ ſe haberet, & impius atq; iuſtus æquales in cõſpectu eius eſſent. Quod deo nullatenus cõuenire poſſe, ex ſacrę ſcri pturæ dictis manifeſte oſtendit. Ait enim Pſalmographus Pſal. 11. יהוה צדיק יבחן ורשע ואהב חמס שנאה נפשו .i. Deus iuſtũ ꝓbat & impiũ, & diligentẽ iniquitatẽ odit anima eius. Sapiẽs quoq; Prouer. 10. c. dicit, גמול ידיו יעשה לו תוחלת צדיקים שמחה ותקות רשעים תאבד .i. Expectatio iuſtorũ gaudiũ, & ſpes impiorũ peribit. Item Iſa. 3. c. אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו : אוי לרשע רע כי .i. Dicite iuſto, quoniã bene, uel bonũ. Nam fructus operũ ſuorũ comedẽt (iuſti. ſ.) Veh impio neq̃, quoniã retributio manuũ eius fiet ei. Et ut cætera huius generis omittã, Dauidis poſtremo uerba adducã, Pſal. 61. ſic dicẽtis, ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו Hoc eſt, Et tibi dñe miſericordia, quia tu reddis unicuiq; iuxta opera ſua. Quãuis igitur Deus ad quem ſolũ humani generis ſpectabat reparatio, peccatũ primorũ parentũ per ſolã miſericordiã remittere potuiſſet. Quia tamẽ iuſticia eius ſatisfactionem exigebat, quæ & præuaricatorẽ & ſatisfactorẽ eiuſdem generis eſſe requirebat. Idcirco Deum & hominem eſſe oportuit, qui ipſum humanũ genus reparaturus eſſet. Hic autem eſſe non potuit, niſi Meſſias qui Deus & homo futurus erat. Quod autem ad ſanandum, & inſtaurandum, ac redimendum humanum genus, nulla pura creatura ſufficiens eſſet, ex eo potiſſimum uideri poteſt, quod in Echa rabbethi, id eſt, in expoſitione planctus Ieremiæ legitur, ſuper illud ſecundo capite eiuſdem libri dictum, *Nulla pura creatura ad reparandum humanum genus ſatis erat.* מה אעידך מה אדמה לך הבת ירושלם מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון כי גדול כים שברך מי ירפא לך : Id eſt, Quid conteſtabor tibi? & quid aſſimilabo tibi captiua filia Ieruſalem? quid adæquabo tibi, & conſolabor te uirgo filia Syion? Magna eſt enim uelut mare fractura tua. Quis medebitur tibi? Ibi enim hæc uerba ſic exponunt, Quid conteſtabor tibi?

Hoc eſt, per quot prophetas conteſtatus ſum in uobis? Id aūt eſt quod ſcriptum eſt 4.Reg.17.cap. Et conteſtatus eſt Dominus in Iſrael & in Iuda in manu omnium prophetarū ſuorum. Scriptum eſt etiam Iere. 44.cap. Et miſi ad uos omnes ſeruos meos prophetas. Sequit̃, Et quid aſſimilabo tibi filia Ieruſalem? id eſt, quæ es filia timens & obtemperās mihi. Sequitur, Quid adæquabo tibi, & conſolabor te? Quando aderit dies illa, de qua ſcriptum eſt Iſa.2.cap. Et exaltabitur Deus ſolus in die illa, & idola penitus mutabuntur. In illa hora conſolabor te, uirgo filia Syion, id eſt filij ſignati. Magna enim eſt uelut mare fractura tua. Quis medebitur tibi? Dixit Rabbi Aben. Ille cui dixiſti canticum ſuper mare, ut habetur Exo.15.cap. Quia ego Dominus medicus tuus. Hactenus traditio. Ex qua plane colligitur, ſolum Deum totum genus humanum quod propter Adę peccatum ęgrotum iacebat, curaturum fuiſſe. Solus ergo Dei filius uerus Meſſias, ſanctos patres cæteroſqꝫ electos ex inferni carceribus liberare debebat. Quare uniuerſum quod propter Adæ peccatum corruptum quodammodo & deſtructum fuerat, conſequenter per Meſſiam ipſum inſtaurandum erat, & mors ipſa deſtruenda, atque angelica ruina reparanda.

Quòd per Meſſiam & uniuerſum reparandum erat, & mors ipſa deſtruenda. *Caput* XI.

CAPNIO.

ID conſequens uelim ego per eorū ſcripturas probares. GAL. Probabo utiqꝫ. Quod igitur mundus iſte uniuerſus qui propter Adæ peccatū corruptus quodammodo fuerat, per Meſſiam reparandus eſſet, in Bereſſith rabba, id eſt in expoſitione libri Geneſis, optime oſtenditur, ſuper illud 2.cap. eiuſdem libri dictum, אלה תולדות השמים והארץ בהבראם Hoc eſt, Hæ ſunt generationes cœli & terrę in creatione eorum. Ibi enim ita ad uerbum legitur. Dixit R. Berachias, Quamuis creatæ fuerint ſecundum plenitudinem ſuam atqꝫ perfectionem. Quando tamen Adam primus peccauit, diminutæ ſunt, & corruptæ atqꝫ concuſſæ, & ulterius ad decentem compoſitionem non reuertent̃, donec ueniat filius Peres, iuxta illud Ruth ult. c. ואלה תולדות פרץ Id eſt, Hę ſunt generationes Peres. Quod plenarie ſcriptum eſt, in ſignum ſcilicet quòd omnia quæ propter peccatū diminuta erant, per filium Peres, qui à noſtris corrupto uocabulo Phares dicitur, perfici atqꝫ compleri debebant. Sequitur בהבראם Behibbaram. i. in creatione eorū, uel cum creauit ea. Dixit R. אבהו Abhu. Cum ה he litera creauit ea. Mundus igitur iſte cum ה he creatus eſt. He autem litera, quæ clauſa eſt ab omni ſui parte, & aperta inferius, ſic enim facta eſt ה index eſt quòd omnes ad infernū deſcendunt. Id uero quod in ea ſurſum tendit,

indicium

Indicium eſt quòd inde aſcenſuri ſunt. Feneſtra autem eius in latere indicat uiros pœnitētiæ. Seculum uero futurum creatum eſt cum י iod. Quemadmodum enim iod ſtaturā habet replicatā, ita enim facta eſt. Sic impiorum ſtatura replicabitur, eorumq́ facies turbulentæ erunt in futuro. Sicut dictū eſt Iſa. 2. ושח גבהות האדם ושפל רום אנשים ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא. i. Et inclinabitur ſublimitas hominis, & inſeriorabitur celſitudo uirorū, & exaltabitur Deus ſolus in die illa. Et quid eſt quod ſequitur, והאלילים כליל יחלף Hoc eſt, Idola uel imagines penitus commutabit? Illud quod ſcriptum eſt Iſa. 26. כי ביה יהוה צור עולמים Id eſt, Quia cum יה ioth he, ſormauit Deus ſecula, cum his enim duabus literis creauit ſecula Deus ſanctus & benedictus. Hęc traditio. Quę in Midras tehilim eodē ſere modo habent, ſup Pſal. 113. qui incipit, In exitu Iſrael. Vbi ſic dicit,

אמר רבי יהודה הנשיא חבל על דמיבדין ולא משתבחין שאלית
יתה לרבי אלעזר ולא אמרה לי כן אלא כך אמרה לי ביה שמו בשני אותיות
הללו ברא הקדוש ברוך הוא שני עולמים שנאמר כי ביה יהוה צור עולמים ואין אנו
יודעין אם העולם הזה נברא בהואם העולם הבא נברא בי ממה שנאמר אלה
תולדות השמים בהבראם בהבראם העולם הזה נברא בהולמה מה עיסקא שלה׳
פתוחה למטה וסתומה מכל צדדיה כך העולם הזה כל מה שנברא בו יורדין
לשאול ואותה העקיצא שיש בה רמז לתחית המתים והעולם הבא נברא בי למה
מה עיסקא שלי זה כפופה כך פניהם של רשעים עתידין להיות מכורכמות
לעתיד לבא דבר אחר מה עיסקא שלי קטן בקומתה כך הרשעים לעתיד
לבא שנאמר ושח גבהות האדם משראה דוד כן שבשתי אותיות הללו ברא
הקדוש ברוך הוא שני עולמות התחיל משלם בהם הללו יה Hoc eſt,

Dixit Rabbi Iudas hannaſſi. Funis ſuper illos qui inquirunt, & non reperiunt. Sciſcitatus ſum quidnam hoc eſſet à Rabbi Elazar. Et non dixit mihi uerum. Sed taliter dixit mihi, Quidnam illud beia, id eſt in Deo, hoc eſt quòd in יה iod he, ſit nomen eius. Quia duabus his literis creauit Deus ſanctus & benedictus duos mundos. Sicut dictū eſt Iſaię 26. Quoniam in יה iod he, formauit Deus mundos. Et nos neſcimus, utrum hic mundus creatus ſit, cum ה he, & mūdus futurus creatus ſit cum iod. Et quid fecit nos neſcire hoc? Quoniam dictum eſt Gen. 2. c. Hę ſunt generationes cœli & terrę. Vbi ſecundū proprietatē Hebraicę ſcripturę uidet, ꝙ cum יה iod he, uterq; mundus creatus ſit. Verū cum ה he, hic pręſens mundus creatus eſt. Queadmodū enim diſpoſitio huius literę ה he, aperta eſt inferius, & clauſa ex omni eius latere. Sic ſeculum iſtud diſpoſitū eſt. Quicunq; enim creati ſunt in eo, in infernū deſcendunt. Illud uero quod eſt in ea rectum, mortuorū uiuificationem ſignificat. Seculū autem futurū creatum eſt cum י iod. Quare? quia ſicut diſpoſitio literæ י iod ſtaturam habet replicatā: ita facies impiorū pallidæ erunt, contrahentur & cōtriſtabuntur in futuro. Alius ſermo. Quemadmodū diſpoſitio huius literæ י iod, modica eſt in ſua ſtatura, Sic impij in futuro. Sicut dictū eſt Iſa. 2. Deprimetur ſublimitas hominis. Cer-

nis.Cernens autem Dauid duabus literis iſtis creaſſe Deum ſanctum & benedictum mundos duos,cœpit cum eis magnificare & laudare Deum,dixitq́ הללויה hallelu ia,id eſt laudate Deum. Cuius dictionis duæ ultimæ literæ ſunt יה iod he. Hæc ibi. Quod autem filius Peres per quem uniuerſa perfici atq́ cõpleri debebant, ut dicit antecedẽs traditio, ſit ipſe Meſſias, habeť in ואלה שמות רבה Veelle ſemoth rabba, id eſt in expoſitione libri Exodi, ſuper illud 21.cap. eiuſdem libri dictũ. Et iſta iudicia. Vbi ſic diciť, Tu inuenis omnes generationes quæ ſunt in ſcriptura, diminutas, præter iſtas duas, uidelicet, Iſtę ſunt generationes cœli & terrę, Gen.12. Et hæ ſunt generationes Peres, Ruth ultimo. Quod quidem magnam habet ſententiam. Cur enim cum dicitur, Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ, generationes plenarie ſcriptæ ſunt, id eſt non carent litera ו uau, ſicut aliæ? Quia Deus creauit ſeculũ ſuum, & non fuit angelus mortis in eo. Hac de cauſa ſcripta eſt ſupradicta dictio תולדות toldoth, id eſt generationes מלא male, id eſt plenarie. Cumq́ Adam & Heua peccaſſent, diminuit Deus תולדת toldoth, id eſt generationes, quæ in ſcriptura ſunt. Cum autem ſtetit Peres, factæ ſunt תולדות toldoth, id eſt generationes מלא male, id eſt plenarie ſcriptæ ſunt. Non enim ibi deficit ו uau. Quia Meſſias de ipſo ſurget, & in diebus eius Deus ſanctus & benedictus glutiet uel deſtruet mortem. Sicut dictum eſt Iſaiæ uigeſimo quinto capite, בלע המות לנצח. Hoc eſt, Glutiuit uel deſtruxit mortem in ſempiternum. Propterea תולדות id eſt, generationes Peres, מלא male, id eſt plenarie ſcriptæ ſunt. Hæc traditio. Hoc idem etiam in Midras Ruth, id eſt, in expoſitione libri Ruth confirmatur, ſuper eadem uerba, Hæ ſunt generationes Peres. Cum ſic ibi dicitur, Vbicunq́ in lege dictum eſt, תולדת toldoth, id eſt generationes, diminutæ ſunt, hoc eſt una litera quæ uau dicitur, ibi deeſt, exceptis his duabus. Videlicet, Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ. 2. Gen. Et hæ ſunt generationes Peres, Ruth ultimo. Et quamobrem hoc factum ſit, tandem utrobiq́ eadem ratio redditur, quæ in prędenti traditione reddita eſt. Ex quibus patet, quòd in aduentu Meſſiæ, & uniuerſum quod propter Adæ peccatum pene corruerat, inſtaurandum erat, & mors ipſa deſtruenda.

Quòd angelorum quoque ruina per Meſſiam reparanda erat.
Caput XII.

CAPNIO,

QVoniam teſte philoſopho perfectum eſt, cui nihil deeſt, & ad perfectam uniuerſi inſtaurationem, angelicæ ruinæ reparatio pertinere uidetur. Eam ob rem ad oſtendendum, Meſſiam

ipſum totius uniuerſi perfectum reparatorem futurum fuiſſe,angelorum quoq; ruinam per ipſum inſtaurãdam fuiſſe,probare neceſſarium eſt. GAL. Id potiſſimum ac ſatis clare in Midras tehilim habetur,eo in loco,ubi ſuper principium Pſal.89. משכיל לאיתן האזרחי חסדי יהוה עולם אשירה Hoc eſt,Intellectus forti,uel uenturo, indigenæ uel illuſtratiuo,uel orientali.Miſericordias Dei ſemper cantabo. Hoc modo legitur.Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iere.9.c. כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ Id eſt, Sed in hoc glorietur,qui gloriatur,intelligere & noſſe me.Quia ego Deus faciens miſericordiã & iudiciũ & iuſticiã in terra.Hęc ſunt enim quæ uolui,Dixit Deus.Propter hoc dictũ eſt Pſal.101.חסד ומשפט אשירה Hoc eſt,Miſericordiã & iudicium cãtabo. Deinde in eadem Midras,ſic immediatè ſequitur, ואמר להם אני אמרתי עולם חסד יבנה את שמים תכין ולא השמים בלבד אלא את הכסא אינו עומד אלא בחסד שנאמר והוכן בחסד כסא למה הדבר דומה לכסא שיש לו ארבע רגלים והיה האחד מתמוטט נטל צרור וסמכו כך היה הכסא של מעלה כביכול שנתמוטט עד שהקדוש ברוך הוא סמכו ובמה סמכו בחסד הוי עולם חסד יבנה את שמים ובן דוד אמר לעשה השמים בתבונה ועל ידי מי הם עומדים על החסד שנאמר כי לעולם חסדו לרוקע הארץ על ידי מי כי לעולם חסדו Id eſt, Dixit eis ſcilicet Dauid Iſraeli Pſalmi octuageſimi noni, Quoniam dixi, mundus miſericordia ædificabitur,cœlos reparabis, uel rectificabis, uel aptabis, tu Deus ſupple. Miſericordia,dixit,Quia non cœli ſolum,ſed etiam ipſe thronus non eſt perſiſtens,niſi per miſericordiam.Sicut dictum eſt per Iſaiam decimoſexto capite, Et præparabitur, uel aptabitur, uel rectificabitur in miſericordia,uel per miſericordiam thronus. Simile autem hoc parabolice eſt throno,uel ſolio quatuor pedes habenti,quorum unus commouerat ſe.Accepit ergo glebam,uel fragmentum lapidis quiſpiam, & fulciuit ipſum. Sic thronus ſupernus (ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt)commotus,uel coagitatus,uel diminutus fuerat,donec fulciuit illum Deus ſanctus & benedictus. Et quo fulciuit illum? Miſericordia. Et hoc eſt quod dictum eſt, Mundus miſericordia ædificabitur,cœlos tu reparabis,uel inſtaurabis.Et ſic eſt Dauid,dicens Pſalmi centeſimo trigeſimo ſexto,Facienti cœlos cum prudentia.Et ſuper cuius manus ſunt ſtantes? Super miſericordiam. Sicut conſequenter dictum eſt,Quoniam in ſeculum uel in æternum miſericordia eius.Extẽdit terram.Et per cuius manum?Quoniam in ſeculum miſericordia eius.Propter hoc ait Pſal.63.Quia melior eſt miſericordia quàm uita. Hæc omnia Midras prædicta.Hic plurimũ conuenit ponere illud Iſa. 16.dictũ,quod in præmiſſa traditione inductũ eſt, והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת באהל דוד שפט ודרש משפט ומהר צדק .i.Et pręparabit̃ in miſericordia thronus uel ſoliũ.Et ſedebit ſup illud in ueritate in tabernaculo Dauid,iudicãs & quęrens iudiciũ,& expediẽs uel accelerãs iuſticiã.

Hæc

Hæc autem Rabbi Ionathas ſic in Chaldæũ uertit, בכין משיחא דישראל יתקן בטוב כורסותי ויתיב עלוהי בקשוט בקרתא דדוד ותבע דין ועביד קשוט Id eſt, In hoc uel propter hoc Meſſias Iſrael apponet, uel aptabit in bono thronum ſuum. Et ſedebit ſuper eum intus ciuitatem Dauid, & iudicabit iudicium, & faciet ueritatem. Cum igitur in præcedenti traditione per hęc Iſaiæ uerba probatum ſit, Quod Deus cum miſericordia thronum ſupernũ confirmaturus & inſtauraturus erat, ipſius diminutioni & coagitationi, ſiue commotioni glebam uel fragmẽtum lapidis apponendo. Et hic per translationem Chaldaicam aperte oſtendatur, quòd ipſa eadem Iſaiæ uerba de Meſſia loquant. Neceſſario profecto, ac manifeſte conſequens eſt, Meſſiam ipſum Deum eſſe ſuperni throni inſtauratorem. Nemo enim rectius ſupradicti lapidis fragmẽ poſuiſſe intelligi poteſt, quàm Meſſias cœleſtium atq; terreſtriũ reparator. Qui immenſa ſua miſericordia ac paſſione, peccatores homines liuore ſuæ paſſionis, Iſaia teſte, ſanando, ac in ſupernam Ieruſalem inducendo, ruinæ angelicæ factus eſt fulcimentum. Et ſic iuſtificatos homines angelis ſociando, inſtaurauit, atq; fulciuit ſupernum thronum, hoc eſt angelorum chorum, qui propter ruinam dæmonum diminutus erat. Qui & ideo ſupernus thronus uocatur, quia ſuper eum Deus quodammodo ſedet, iuxta illud Pſalmographi Pſal. 79. dictum, ישב על הכרובים Hoc eſt, Sedens ſuper Cherubim. Et rurſus Pſal. 98. ישב הכרובים תנוט הארץ Id eſt, Sedẽs ſuper Cherubim, moueatur terra. Ex quibus patet, quòd per Meſſiam non ſolum & uniuerſum quod propter primorum parentum peccatum corruptum quodammodo fuerat, reparandum erat, & mors ipſa deſtruenda, ut in præmiſſis oſtenſum eſt, uerum angelicá quoq; ruina (ut nunc probatum eſt) inſtauranda.

Quòd ſummo deſiderio ſancti patres Meſſiæ deſiderabant aduentum. Caput XIII.

CAPNIO.

EA propter ſummo (ut arbitror) deſiderio ſancti patres Meſſię deſiderabant aduentum. GAL. Ita prorſus. Idcirco ſanctus Iob ſic 9. cap. dicebat, לו יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו .i. Vtinam eſſet inter nos argutor, poneret manũ ſuam ſuper nos ambos. Argutorem hunc ſeueritatis diuinæ iuſticię ſecundum quam infernus erat omnium hominum domus, Meſſiam eſſe Iſaias oſtendit, dum 9. c. de ipſo loquens, ait, ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ. Id eſt, Et iudicabit in iuſticia pauperes, & arguet in æquitate humilibus, uel pauperibus, uel manſuetis terræ. Eſt autem notãdum, quòd in eiſdem uerbis Iob apud Hebræos aliqui libri habent לו lu, cum litera ו uau, & tunc idem eſt quod utinam, & uerba eius (ut diximus) ſic interpretantur: Vtinam eſſet inter nos argutor, poneret, id eſt qui poneret manum

num ſuam inter nos ambos. Alij uero libri habent ibi לא lo, cum א aleph litera, quod dictionem hanc negatiuã Non, ſignificat. Et tunc ſic eadem uerba traducuntur. Non eſt inter nos argutor. Hinc noſtra ædi tio habet, Non eſt qui utrunq; ualeat arguere, & ponere manum ſuam in ambobus. Vtraq; autem bona eſt litera, & in eãdẽ rediẽs ſententiã. Nam ſecundũ primam quidem, quam Talmud ponit, ſanctus Iob cogi tans, quã peruerſe atq; damnoſe primus homo deliquerat, & quã inexorabi liter conditor hominũ iratus fuerat, Meſſiã Dei & hominis mediatorẽ perquirebat, qui manũ in ambobus poneret, hoc eſt qui utranq; natu rã, Dei ſcilicet & noſtrã ſimul amplecteretͬ, & gereret, quiq; ſolus inter homines homo innocens appareret, & eſſet, & tamen ad pœnã culpæ portandã ſpontaneus abſq; culpa procederet, atq; ſic exẽplo & uerbo hominẽ argueret, ne peccaret, & ignominioſam ipſe innocẽs pro homi ne pœnã perferendo, ſeueritati diuinæ iuſticię obſiſteret, ne ſeriret. Se cundũ aliam uero literã in ſpiritu ſancto prœuidens idẽ ſanctus Iob, ne minem ante Meſſiã, neq; pòſt uenturũ fuiſſe, qui proprijs nõ grauatus, alienos poſſet ſubire peccatorũ reatus, uel qui ſeueritati diuinę iuſticię ſatis eſt, dicere ualeret, aduẽtus ipſius Meſſiæ, morę nimiũ longe diſpẽ dium deplorabat, dicens, Nõ eſt inter nos. i. inter Deum & hominẽ ar gutor, qui cum ęquitate arguere queat, cũ omnes rei ſint, donec ueniat ille, qui ſuper nos (ut dictũ eſt) manũ ſuam ponat, & ſolus cũ æquitate arguat humilibus terrę, hoc eſt ad humiliũ hominũ ſalutem. Hunc etiã argutorẽ & Iſaias flagranti deſiderio quęrebat 64. c. dicens, לוא קרעת שמים ירדת Hoc eſt, Vtinã dirumperes cœlos, & deſcenderes. CAP.

Iuniores Iudęorũ pręmiſſam ſancti Iob ſcripturã, quẽadmodũ & alias, perperã intelligentes, aiunt, ipſum aliquẽ alium pręter Deũ deſideraſſe iudicẽ, ſub quo & ipſum Deũ iniuſtũ, & ſeſe oſtenderet innocentẽ. Vt habet in libro בבא בתרא Baua bathra, in c. quod incipit חשותפין Haſſut tafin. Vbi ſuper illa eadẽ uerba Iob, ſic ait Rabba, Puluis ſit in ore Iob. Nihil enim eſt ſeruus, qui arguit Dñm Deum ſuũ. *Iudæorum recentiorum obiectio.* GAL. Iudaica pro culdubio cęcitas uirum ſanctũ Iob iniuſte atq; impie cõdemnat, uerba eius peruerſe intelligendo. *Confutatio.* Contra quos illius primo teſtimoniũ afferi mus, qui ait Iob 1. c. בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה. i. In toto hoc nõ peccauit Iob, nec àttribuit fatuitatẽ. Et rurſus eiuſdem libri ult. c. ויאמר יהוה אל אליפז התימני חרה אפי בך ובשני רעיך כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב : Hoc eſt, Et dixit Deus ad Eliphaz Temanitem, Incaluit indi gnatio mea in te, & in duos amicos tuos. Quia non eſtis locuti ad me rectum, uel conueniens, ſicut ſeruus meus Iob. Præſtat etiam autorita tem libro Iob non paruam apud Hebręos, quòd à Moſe dicatur idem liber ſcriptus, Vt habetur in בבא בתרא Baua bathra, in capite השותפין Haſſuttafin. Vbi ſic legitur, Tradiderunt Magiſtri, quòd Moſes ſcri pſit uolumen ſuum, & diſtinctionem Balaam, & Iob. Recte igitur &

conuenienterq; Iob fuiſſe locutum,non ſolum Moſis,ſed etiam Dei teſtimonio comprobatur.Nihil ergo rectius atq; cōuenientius dicendum eſt hic,ſecundū quòd eius uerba ſonant, quàm quòd ſecundum primā literam præſentiam Dei & hominis in Meſſia optauerit,uel quòd iuxta alteram literam,ipſius Meſſię Dei & hominis moram deplorauerit. Qui ponendo manum ſuam in ambobus,homines iuſtificando,& angelorum cœtibus aggregando,utrorumq; ruinas inſtauraret. Ex quo liquet ſummum eius deſiderium erga Meſſiæ aduentum.Id idem Rabbenus Haccados in libro Gale razeya, & de reliquis ſanctis patribus, deq; omnibus iuſtis affirmat,reſpondens ad quintam Antonini Conſulis urbis Romæ petitionem.Cum enim idem Antoninus eum interrogaſſet,quódnam ſacrificium facturus eſſet Iſrael poſt ceſſationem ſacrificij quod tunc fiebat.Sic ei ille inter cætera reſpōdit,Quod petieris tibi notitiā dari de ſacrificio quod Iſrael facturus eſt poſt Meſſiæ aduētum,dicā tibi quod repperi à R.Simeone filio Iohai ſcriptum in libro qui מחקר הסודות Machkar haſſodoth.i.inueſtigatio ſecretorū inſcribitur.Dum ſemel proficiſcerer ex monte Ebal ad montē Gherizin,ut à Deo peterem gratiam,ipſumq; adorarem,inueni Eliam ſupra mōtem Gherizin ſtantem,orantemq; atq; plorātem.Cui ego pacem dedi,ipſe autem me reſpicere noluit.Quod cum uiderem,flere cœpi.Moxq; uertit faciem ad me,dixitq;,Fili Iohai non eſt hora conueniens.Et abijt.Iterum reuerſus ſum ad montē Gherizin,ipſumq; inueni orantem laudantemq; Dominum orbis.Tunc uidi uenientes ſuper montem Gherizin octoginta milia legionum angelorū,& in unaquaq; legione erant octoginta milia acierū,& in unaquaq; acie octoginta milia angelorū. Ferebantq; coram ſe Abrahā,Iſhac,Iacob,Moſem,& Aharon,Dauid & Selomonē,omneſq; reges de domo Dauid,atq; prophetas & iuſtos,qui in mundo fuerant.Ipſi autem angeli rogabant Deum dicentes,Recordare Abrahā,Iſhac,& Iſrael ſeruorū tuorū,quibus iuraſti per temetipſum.Abraham autem,Iſhac,& Iacob orabant,dicentes,Nō nobis Domine,nō nobis,ſed nomini tuo da gloriam.Reges ex domo Dauid,& prophetæ dicebant illud Iſa.63.c.ſcriptum, אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה יהוה אבינו גאלנו מעולם שמך׃ Hoc eſt,Tu pater noſter,& Abraham neſciuit nos,& Iſrael ignorauit nos.Tu Deus pater noſter,redēptor noſter,à ſeculo nomē tuū.Tunc uidi mōtem Ebal trementem,& ad eum accedentes nonaginta milia dæmonū.Qui currentes,ac feſtinantes dicebant,O Domine mundi,recordare quòd in hoc monte dederis maledictionem,dicens Deuter.27.cap. ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יהוה Id eſt,Maledictus uir,qui fecerit ſculptile & conflatile abominationem Dei.Item ibidem, ארור אשר לא יקים התורה הזאת לעשות אותם Hoc eſt,Maledictus qui non permanet in uerbis legis huius,ut opere perficiat ea.Tūc exijt uox de cœlo,dicēs illud

Pſal.

Pſal.103. כרחם אב על בנים רחם יהוה על יראיו Id eſt, Sicut miſeretur pater ſuper filios, miſertus eſt Deus ſuper timentes eum. Extemplo cum ſumma lætitia & gaudio patres, reges, omnesq́ prophetæ, & iuſti induerunt ſe ſacerdotis more, acceſſeruntq́ ad Eliam, cumq́ ſecum duxerunt. Elias uero induit ſe tanquam ſummus Pontifex, omnesq́ Deum laudabant. Elias autem rem ſacram faciebat. At ego ignorabam, quódnam eſſet hoc ſacrificium. Deinde omnes angeli Eliam comitabantur. Reuertentes autem ad locum ubi morabatur, & poſtea ad patres & reges & iuſtos. Vt autem receſſerũt, uidi Eliam hilarem, ridentẽq́. Cui pacem dedi, dixiq́, Pax Dñi noſtri ſit ſuper te, & pax tua dñe ſit ſup me. Redditq́ mihi pacẽ, dicẽs, Pax Dñi mundi ſit ſuper te, & ſuper uniuerſum orbem. Tunc dixi, Dic mihi domine, quare cum primũ inueni dominationem tuam plorantem, dediq́ tibi pacem, non reſpexiſti, ſed abijſti: nunc autem uideo te Domine ridentem & hilarem. Illi uero angeli & animæ patrum & iuſtorum cur in monte Gherizin morabantur, & dæmones in monte Ebal: Reſpondit, Fili Iohai, ter in hebdomada conueniunt omnes animæ patrum, Regum, & iuſtorum, ſecum ferentes omnes angelos, qui ſeruiunt eis, aſſiſtuntq́, rogantes ipſum, ut filium ſanctum ſuum mittat, & redimat omnem Iſrael, ducatq́ ad terrã ſanctam. Idcirco orant cum dicentes, Recordare Abraham, Iſhac, & Iſrael ſeruorum tuorum. Diaboli autem ueniunt, ut illis obſiſtant & aduerſentur. Ideo angeli monti Gherizin inſidebant, quia in eo datæ ſunt benedictiones. Diaboli uero in monte Ebal morabantur, quia in eo dedit Deus maledictiones Iſraeli. Ipſiq́ aſſidue in memoriam reuocabant omnia delicta & peccata, quæ ipſe Iſrael fecerat in hoc mundo, utpote qui adorauerunt idola. Ideoq́ dicebãt, Maledictus homo, qui facit ſculptile, & reliqua. Et maledictus homo qui non permanet in ſermonibus legis huius. Et quia cum primum mihi obuiaſti, non erat placatus Deus, & diaboli efficiebant, quominus Meſſias ueniret. Idcirco flebam, & non reſpexi. Nunc autem quia uenerũt patres ad filium ſanctum Dei, ipſumq́ rogauerũt, ut ipſemet unà cum eis patrem rogaret, ut eum mittat ad redimendum eos. Quod factum eſt, Deusq́ preces eorum exaudiuit, neq́ reſpexit ad dæmonũ uerba. Prodijtq́ uerbum ab ipſo, ex hac hora ad ducenteſimũ annũ deum miſſurũ filiũ ſanctum ſuum regẽ, ut redimat uniuerſum terrarũ orbẽ. Idcirco uox quæ de cœlo prodijt, intonabat, Quomodo miſeretur pater ſuper filios, miſertus eſt Deus ſuper timentes eum. Ideoq́ lætus erã. Hæc omnia in libro Galerazeya Rabbenus haccados, ex Hebraico in Latinũ traducta. Ex quibus luce clarius patet flagrantiſſimũ deſideriũ, quod priſci illi patres erga Meſſiæ aduentũ habebãt. Quid aũt dixerit de ſacrificio quod poſt aduentum Meſſiæ fieri debebat, dicemus in decimo libro, cum de efficacia ſacrificij ab ipſo Meſſia inſtituendi, nobis dicendum occurrerit.

Quòd non Iudæi tantum, ſed gentiles quoque per Meſsiam redimendi, atque ſaluandi erant. Nec tamen omnes ſiue Iudæi, ſiue gentiles, ſed ij duntaxat ex utriſq; qui ipſum & recepturi, & confeſſuri eſſent. Caput XIIII.

CAPNIO.

Quamuis ex his omnibus quæ à quarto cap. hucuſq; tam abunde atq; ueridíce dixiſti, aperte colligatur, quòd ſempiterna ſalus, perfectaq; redemptio quæ per Meſſiam fidei debebat, nõ corporalis (ut iuniores Iudæorum delirantes aſſerunt) ſed ſpiritalis futura erat. Qua redemptor ipſe Deus & homo humanum genus ab inferno, & à morte æterna quam propter primorũ parentum peccatum, uniuerſi homines incurrerãt, redempturus atq; ſaluaturus erat. Quia tamen pleriq; Iudæorum aiunt, hanc ſiue redemptionem, ſiue ſaluationem ſolius Iſrael, & non gentilium futuram fuiſſe. Idcirco ut magis adhuc eorum perfidia conuincatur, per antiquas eorum ſcripturas probare debes, non ſolum Iudæos qui Meſſiã recepturi erant, uerum gentiles quoq; in Meſſiam ipſum credituros, ab eo redimendos ac ſaluandos fuiſſe. GAL. Hoc plurimis ex locis manifeſte habetur. Et primũ quidem ex ijs quæ in Bareſſith rabba. i. in expoſitione libri Gen. leguntur, ſuper illud 41. ca. eiuſdem libri dictũ, ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו Hoc eſt, Et dixit Pharao ad Ioſeph, Ego Pharao, & abſq; te nõ eleuabit uir, uel aliquis manũ ſuã. Ibi enim ſic inter cętera dicit. Dixit Rabbi אחא Aha, Poterítne dici, quòd redẽptor ſit acceptor facierum, id eſt perſonarum? Abſit, ſed omnes eum confitentes ore ſuo, & operibus ſuis, & corde ſuo, ſaluabit, atq; liberabit. Sicut dictum eſt Iere. 23. cap. בימיו תושע יהודה Id eſt, In diebus eius ſaluabitur Iuda, id eſt confitentes eum ſaluabuntur. Et ſic ipſe ait apud Iſaiam quadrageſimo quinto capite, פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ Hoc eſt, Conuertimini ad me, & ſaluabimini omnes fines terræ. Et iterum dicit ibidem, כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון Id eſt, Quia mihi flectetur omne genu, & iurabit omnis lingua. Et ſuper ipſum quoq; ſcriptum eſt Iſaiæ quadrageſimo nono capite, ונתתיך לאור גוים להיות ישועתי עד קצה הארץ Hoc eſt, Dedi te in lucem gentium, ut ſit ſaluatio mea uſque ad fines terræ. Et propter hoc etiam ait Dauid Pſal. 67. יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם : ישמחו וירננו לאמים כי תשפט עמים מישור ולאמים בארץ תנחם סלה : יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם ארץ נתנה יבולה Id eſt, Confitebuntur te populi Deus, confitebuntur te populi omnes. Lætabuntur & exultabunt gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. Confitebuntur te populi Deus, confitebuntur te populi omnes, terra dedit fructum ſuum. Vbi cum quater cõmemorauit confitebuntur, ita eſt, ac ſi dixiſſet, Confitebuntur

buntur te corde ſuo, confitebuntur te ore ſuo, confitebuntur te operibus ſuis, confitebuntur te pariter omnibus his. Sicut dictum eſt Sephoniæ 3.c. כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד Hoc eſt, Quia tunc conuertam ad populos labium electũ. Vt inuocent omnes in nomine Dei, & ut ſeruiant ei humero uno. Nõ eſt autem nomen Dei dictum hoc loco, niſi rex Meſſias, de quo dictũ eſt Iſa. 30.c. הנה שם יהוה בא ממרחק .i. Ecce nomen Dei uenit de longe. Quod idem docetur de Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum eſt Iere. 23. ca. האלהים מקרוב אני נאם יהוה ולא אלהי מרחוק .i. Nunquid Deus de prope ego, dixit Deus, & non Deus de longe? Et quare ſeruient ei humero uno? Propterea, quia factus eſt principatus ſuper humerum eius. Sicut dictum eſt Iſa. 9. ca. וישראל ישכון לבטח .i. Et fuit principatus ſuper humerum eius. Hactenus traditio. In qua multa notanda ſunt notatu digniſſima. Primum quidem eſt, quòd redemptor non debebat eſſe perſonarum acceptor, ſed omnium ipſum confitentium ſaluator. Ideo redemptorem hunc neceſſe eſt eſſe Meſsiam, propter uerba illa Ieremiæ ibi inducta, In diebus eius ſaluabitur Iuda; quę in ſcripturis Hebraicis, & in translatione Chaldaica de Meſsia exponũtur. Vt in ſuperioribus probatum eſt. Secundũ uero eſt, quòd in prædictis Ieremię uerbis per Iuda non intelliguntur Iudæi, ut ipſi contra nos ſępenumero argumentantur, ſed omnes tam de gentilibus, quàm de Iudæis qui corde, ore, & opere Meſsiam cõfeſſuri erant. Tertium autem eſt, quòd Meſsias dandus erat in lucem gentium, & ſalus uſque ad fines terræ. Quartum eſt, quòd Meſsias eſt nomen Dei, cui populi, id eſt gẽtiles labio electo ſeruire debebant. Quintum eſt, quòd ipſe uenturus erat de longe, hoc eſt de Deo ſancto & benedicto. Quod ibi per illud Ieremiæ probatũ, Nunquid Deus de prope ego, & non Deus de longe. Quapropter Meſsiã eſſe Deum, conſequens eſt. Sextum eſt, quòd illa Iſaiæ uerba 9. cap. ſcripta, Infans natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, & erit principatus ſuper humerum eius, de Meſsia intelliguntur. Quod eſt contra Iudæorũ iuniorũ deliramenta. Notandum inſuper eſt, Quòd ſicut per præmiſſam traditionem in uerbis illis Ieremiæ, in diebus eius ſaluabitur Iuda, per Iuda non ipſi Iudæi intelliguntur, ſed omnes Meſsiam cõfitentes: ita in eiſdẽ uerbis cum immediatè ſequitur, ותהי המשרה על שכמו Hoc eſt, Et Iſrael habitabit ad fiduciã. Per Iſrael, qui uir uidens Deum interpretatur, eadem ratione non illi de populo Iſraelitico intelligẽdi ſunt, ſed omnes Deũ uidentes, hoc eſt omnes tam de gente Iſraelitica, quàm de cæteris gentibus, qui Meſsiam ipſum uerum Deum & hominẽ fide & opere uiſuri erant. Vt fuerunt apoſtoli, & reliqui tam ex Iudęis, q̃ ex gentilibus ad Chriſtũ conuerſi, qui Chriſtum uidentes, Deum uerum uiderunt. Et hęc eſt literalis expoſitio. Nam Iſrael non erat propriũ nomẽ ipſius Iacob, ſed ei in angelorũ uiſione impoſitum fuit. Cum igitur

Iſrael quomodo interpretatur.

Qui ſunt ueri Iſraelitæ.

Meſſias,ut in præcedentibus latiſſime oſtenſum eſt,ſit maior angelis, cum ſit uerus Deus,illi ſunt ueri Iſraelitæ,qui Meſſiã ipſum uiderunt, & uident. Huic etiam traditioni addēdum eſt,quod in Midras tillim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſal.66. לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך Id eſt,Ad cognoſcendã in terra uiam tuã in omnibus gẽtibus ſaluationẽ tuam. Ita dicit,Nõ erit Deus ſanctus & benedictus ſaluans Iſrael propter eorũ opera,ſed ut notificet potẽtiam ſuam,& ut notum faciat nomen ſuum gentibus. Aſaph enim ait Pſal.76. נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו .i.Notus in Iudæa Deus, in Iſrael magnum nomen eius. Et rurſus dicit Pſal.77. אתה האל עשה פלא הודעת בעמים עזך .i.Tu es Deus faciens mirabile,notã feciſti in populis potẽtiam tuam. Poterũnt ne dicere eis,Iudæi ſcilicet gẽtilibus,Quod redẽptor ſit acceptor facierũ.i.perſonarũ? Nequaq̃,ſed confitentiũ eum. Sicut dictum eſt Pſal.67. Cõfitebuntur te populi Deus,confitebuntur te populi omnes,cum reliquis. Et ſic eſt quod Iſaias ait 61.c. כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים Id eſt,Nam ſicut terra producit germen ſuũ,& ſicut hortus ſemina ſua germinat,Sic Dominus Deus germinabit iuſticiam & laudem coram cunctis gentibus. Hæc Talmud. Item in eadẽ Midras tillim ſuper illud Pſal.100. מזמור לתודה הריעו ליהוה כל הארץ : עבדו את יהוה בשמחה באו לפניו ברננה Id eſt,Pſalmus ad confeſſionem. Iubilate Deo omnis terra, ſeruite Deo in lętitia,uenite coram eo cum cantu. Ita ſcriptum eſt, אמר ר׳ יעקב אמר ר׳ אבהו בשם רבי אחא מזמור לתודה יודו לי כל האומות ואני מקבלן שנא׳ כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון אני מקבלן וכו׳ Id eſt, Dixit R.Iacob,dictũ eſt à R.Abhu in nomine R.Aha. Pſal.ad confeſſionem. Cõfitebuntur me omnes gentes,& ego recipiam eas. Sicut dictum eſt Iſa.65. Quoniam mihi flectetur omne genus & iurabit omnis lingua,& ego recipiam eos. Ex his quę dicta ſunt,palàm demonſtratũ eſt,Quod non Iudæi modo,ſed gentiles etiam per Meſſiam redimi,atque ſaluari debebant. Neque tamen omnes Iudæi,neq; omnes gentiles tempore Meſſiæ ſaluandi erant,ſed ij duntaxat ex utriſq;,qui Meſſiam ipſum recepturi eſſent,atq; corde,ore,& opere confeſſuri.

Quòd ad deſignandam tum Iudæorum, tum gentilium ſaluationem per Meſſiam futuram,ex utriſque Meſſias ipſe prodire uoluit. Cap.XV.

CAPNIO.

HAnc(ut puto)ob cauſam,Meſſias ex Iudæis & gẽtilibus proceſſit,ut ex hoc utrorumq; ſaluatio per ipſum futura,prę ſignaretur. GAL. Recte ais mi Capnio. Hoc enim ex eo maxime patet,quod in commẽtarijs R.Moſis Hadarſan ſcriptũ eſt, ſuper illud Gen.19.c.dictum, ותאמר הבכירה אל הצעירה הן שכבתי אמש את אבי נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע׃ Hoc eſt, Et dixit maior

ſor ad minorem, Ecce dormiui, uel iacui heri cum patre meo. Poteſmus eum uino etiam hac nocte, & ueni, & iace, & dormi cum eo. Et uiuificemus de patre noſtro ſemen. Dixit Rabbi Tanhuma, Et uiuificemus de patre noſtro filium, non eſt ſcriptum, ſed ſemen. Et hic eſt Rex Meſſias, qui uenit de ambabus. Dauid quippe proceſſit ex Ruth Moabitide, & Roboam ex Naaman Ammonide. Rex uero Meſsias ex filijs filiorum eius. Et hoc eſt quod dixit Sophar ad Iob undecimo capite, dicens, החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא Id eſt, Nunquid profundum, uel inueſtigationem Dei inuenies? Nunquid uſque ad conſumationem Saddai, id eſt illius qui ſufficit, reperies? Nunquid ſuper profunditatem Dei tu qui quæris aſtare. Si ueniſſet coram te iudicium hominis qui iacuit cum nuru ſua, cuiuſmodi ſententiam dediſſes contra eum? Reſpondit ei, Lapidationis. Et ſi ueniſſet coram te iudicium hominis qui iacuit cum filia ſua, quid iudicaſſes contra eum? Dixit ei, Combuſtionem: Ait ei Sophar. Hæc autem iudicia uenerunt coram Deo ſancto & benedicto. Lot enim concubuit cum filiabus ſuis, & Iudas cum nuru ſua. Et aſſumpſit tamen Deus ſanctus & benedictus de utriſque, & conſtituit de ipſis reges in hoc ſeculo, & redemptorem in futuro. Et hic eſt rex Meſſia. Hæc traditio. Item in eodem libro legitur, ſic Rabbi Hanina dixiſſe. Quid ſibi uult textus Geneſis decimonono capite, ubi dixerunt filiæ Lot. Vt ſeruare poſſimus ex patre noſtro ſemen? Quia enim dixerunt ſemen, & non filios, uidetur reuelatum fuiſſe eis arcanum de aduētu Meſſiæ, & quòd de ſemine Adę atque ex eis proditurus eſſet Meſſias. Innuentes ſemen illud Meſſię de quo dixit Adam, Poſuit mihi Dominus ſemen aliud pro Habel, ab ipſis fuiſſe proceſſurum. Ideoque uoluerunt cum patre concumbere ad huiuſmodi ſemen conſeruandum, non aliqua malicia, aut inhoneſtate ductæ, ſed quia exiſtimabant alium hominem præter patrem, in mundo non exiſtere, propter Sodomæ & Amorræ deſtructionem. Ideo ne prætermitteretur Meſſiæ aduentus, quælibet earum una nocte cum patre iacuit. Grauidæque factæ, duos filios pepererunt. Vna Ammon, altera Moab. A quibus duæ maximæ gentes emanarunt, quæ Ammon & Moab appellatę ſunt. Ex Moab autē proceſſit Ruth Moabitis, quæ accepit cōiugem Boaz. Ex cuius genere prodijt rex Dauid. Vt ex eius genealogia apparet. Rex autem Selomo inter alias uxores, habuit Naamam Amonitidem, & ex ea ortus eſt Roboam rex Iudæ, Dauid uero inter cæteros filios, habuit Selomonem & Nathan. Ex Nathan autem proceſſit beatiſſima uirgo ſecundū Lucę genealogiā. Ex Selomone uero & Roboā eius filio, prodit Ioſeph eiuſdē uirginis ſpōſus, ut latius in ſequenti libro dicemus. Cum igitur filiæ Lot neſcirent, ex qua ipſarum proditurus eſſet Meſſias, & unaquæque ipſum ex ſe proceſſurū putaret, dixerunt, Vt ſeruare poſſimus ex patre noſtro ſemen, quod abſque ma-

gno myſterio factum fuiſſe, cenſendum non eſt. Cum enim Deus præſciret Iudęos magna ex parte Meſsiam negaturos, eiq́ non credituros, gentiles uero eum recepturos, ac proinde populum nouum ipſos ſe facturum, iuxta illud Pſalmographi Pſal. 100. dictum, ועם נברא יהלל יה Hoc eſt, Populus qui creabitur laudabit Deum. Item apud Iſaiam 43. cap. עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו Id eſt, Populus iſte quem creaui mihi, laudem meam narrabit. Idcirco diuina prouidentia factum eſt. Vt redemptor & uerus Meſſias ita ex gentilibus, ſicut ex Iudęis procederet. Vt inde cunctis innoteſceret, quòd ad ſaluādos utroſq́ uenturus eſſet. Quare Dominus ipſe gentiles quoq́ oues ſuas uocauit, dicens, Alias oues habeo, quæ nō ſunt ex hoc ouili, illas oportet me adducere, & fiet unum ouile, & unus paſtor. Eam ob rem dicebat rex Dauid, Laudate Dominum omnes gētes: collaudate eum omnes populi. Quid autem ei dicetis? Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia eius, & ueritas Domini manet in ęternum. Et hanc ob rem quia Meſsias utroſque ſcilicet Iudæos & gentiles ſaluare debebat, recte totius generis humani redemptor dictus eſt, ac mundi uniuerſi ſaluator.

Quòd mundus per peccatorum remiſſionem ſaluandus erat, Et de generali peccatorum remiſſione, quæ per Meſſiam fieri debebat. Caput XVII.

CAPNIO.

QVomodo igitur mūdus, ſiue humanum genus per Meſsiam ſaluandum erat? Nam id quoq́ per eorum ſcripturas te oſtendere oportet. GAL. Per generalem utique peccatorum remiſſionem mundum ipſum, ſeu humanum genus tempore Meſsiæ ſaluandū fuiſſe, priſcæ eorum ſcripturæ oſtendunt. Quod enim per Meſſiam futura eſſet peccatorum remiſsio, in libro יומא yoma, id eſt Dierum, in capite יום הכפורים yom hacchipurim, id eſt, Dies propiciationum, optime probatur. Vbi ſic legitur: Traditio eſt, quòd Rabbi Meir dicebat, Magna ēſt pœnitentia propter unum enim, qui acturus eſt pœnitentiam, uniuerſum mundum abſoluentes erunt. (Dicit, abſoluentes erunt, propter diuinarum perſonarum trinitatem in una eſſentia, quæ ad remiſsionem peccatorum ſimul concurrere debebant) Deinde ſubditur in eadem traditione. Sicut dictum eſt Hoſeæ decimoquarto capite, ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו Hoc eſt, Sanabo peruerſitatem, uel auerſionem eorum, diligam eos gratis uel ſponte. Quoniam auertetur furor meus ab eo, id eſt, propter eum. Hæc traditio. Verba autem Hoſeæ in hac traditione inducta, Rabbi Ionathas, ita Chaldaicè traducit, אקבלינון בתיובתהון אשבק לחוביהון ארחמינון כד יתובון בנדבתא. Id eſt, Recipiam pœnitentiam ipſorum

ipſorum, propitius ero reatibus eorum, miſerebor illorũ, quando pœnitentiam egerint. Quod autem prædictum unum propter cuius pœnitentiam, hoc eſt propter cuius pœnitentiæ pœnam, mundus à peccatis abſoluendus erat Targum, id eſt Chaldaica translatio oſtendat eſſe Meſſiam, ex eo patet, quod id quod Hoſeas immediate ſubiecit, dicẽs, אהיה כטל לישראל Hoc eſt, Ero quaſi ros Iſraeli. Ipſe Ionathas ita Chaldaicè tranſtulit, אהי מימרי כטלא לישראל Id eſt, Erit uerbum meum uelut ros Iſraeli. Hac igitur Chaldaica traductione aſſumpta, quæ uerbum Dei quaſi rorem Iſraeli futurũ fuiſſe, aſſerit. Videamus quid propheta de hoc uerbo in textu proſequatur. Dicit enim ſic, יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון Hoc eſt, Florebit ſicut lilium, & producet radices ſuas ſicut libanus. Quod gloſſa R. Selomonis ſic exponit, Et producet ipſe ros radices ſuas, & proſperari eas faciet ſicut libanus, hoc eſt, ſicut radices arborum libani, quæ maximæ ſunt. Sequitur in prophetia, ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון Id eſt, Ibunt propagines eius, & erit ſicut oliuæ ſplendor, uel gloria, uel confeſſio eius, & odor erit eius, ut libani. Hæc autem ſic & Ionathas in Chaldæum uertit, יסגון בנין ובנן ויהי כזיו מנרת קודשא וזיוהון וריחהון כריח קטרת בוסמיא .i. Multiplicabuntur filij & filiæ, quorum ſplendor erit ſicut ſplendor candelabri ſanctuarij, & odor eorum ſicut odor fumi. Sequitur adhuc in prophetia, ישבו בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון Id eſt, Conuertentur ſedentes, uel habitantes in umbra eius, uiuificabuntur tritico, & florebunt, uel germinabunt ſicut uitis. Memoriale ipſius, ut uinum libani. Hæc etiam idem Ionathas, ita Chaldaicè exponit, Congregabuntur de filijs captiuitatũ eorum, habitabunt uel ſedebunt in umbra Meſſiæ ſui, uiuificabuntur mortui, & multiplicabitur bonum in terra. Et erit memoriale ipſorum aſcendens, uel fructuoſum, ſicut memoriale uel recordatio domus buccinæ ſuper uino antiquo, quod miſcebatur in domo ſanctuarij Domini. His ita præmiſſis, quærendum eſt ab Iudæis. Cum hic per prophetam dictum ſit, Conuertentur ſedentes uel habitãtes in umbra eius, hoc pronomen eius quod ipſi כינוי Chinnui, uocant ad quod prædictorum refertur. Natura quippe eiuſmodi כינוים Chinnuim, id eſt pronominum eſt, ad antedicta, & propinquiora referri. Quemadmodum ex innumeris ſacræ ſcripturę locis haberi poteſt. Nam cum Exo. 15. ca. dicitur, יהוה איש מלחמה יהוה שמו Id eſt, Deus uir pugnæ, Deus nomen eius. Hoc pronomen eius, ad alterum prædictorum, hoc eſt ad Deum, uel ad uirum, uel ad utrunque refertur. Ita quoque hic cum dicitur, Habitantes uel ſedentes in umbra eius, hoc pronomen Eius, inſpectis diligenter uerborum præmiſſorum circunſtantijs, referri oportet uel ad unum illum, de quo pauloante dictum fuit, quòd propter eius pœnitentiam Deus uniuerſum abſoluturus erat mundum, uel ad rorem, quem Chaldaica translatio

tio (ut uiſum eſt) Dei uerbum eſſe exponit. Quia igitur ubi propheta poſuit, In umbra eius, Rabbi Ionathas, In umbra Meſſię, Chaldaicè interpretatus eſt, palàm profectò oſtenditur, alterum iſtorum, uel etiam utrunque oportere eſſe Meſſiam. De hac autem pœnitentia quam pro mundi ſaluatione, uel pro ſaluãdis hominibus Meſſias Deus & homo acturus erat, Pſalmographus aperte meminit Pſalmo octuageſimo quinto, dicens, שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו ׃ הלעולם תאנף בנו תמשך אפך לדור ודור ׃ הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך Hoc eſt, Conuerte nos Deus ſalus noſtra, auerte iram tuam nobiſcum, id eſt à nobis. Nunquid perpetuo iraſceris in nos, extendes iram tuam in generationem & generationem? Nónne tu conuerſus, uel pœnitentiam agens, uiuificabis nos, & populus tuus lætabitur in te? Ex his igitur quæ diximus manifeſte patet, quòd propter pœnitentiam quam Meſſias acturus erat, humanum genus ſaluari debebat. Hanc enim pœnitentiam nõ pro ſe acturus erat, cum peccatum nullum habiturus eſſet, propter quod pœnitentiam ipſum agere oporteret. Sicut Iſaias teſtatur, cum de ipſo ita 53. cap. ait, על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו Id eſt, Eo quòd iniquitatem non fecerit, neq; fuerit dolus in ore eius. Pro humano ergo genere pœnitentiam iſtam agere debebat, in quantum pœnam peccatorũ totius humani generis ſubiturus erat. Iuxta illud eiuſdem prophetæ eodẽm cap. dictum, אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם Hoc eſt, Vere langores noſtros ipſe tulit, & dolòres noſtros ſuſtinuit. Prout latius in octauo libro uidebimus.

Quòd per lignum crucis, mundi ſiue humani generis ſaluatio fieri debebat. Et de myſterijs atque excellentia ipſius crucis. Cap. XV.

CAPNIO.

Quæ nam igitur erat pœnitentia hæc quam in remiſſionem peccatorum totius mundi Meſſias acturus erat? GAL. Crucis paſſio, quam pro nobis ſubire debebat. Eam ob rem Cabaliſtę ſummis laudibus ipſam efferunt. Ex Cabaliſticis nanq; fragmentis illud Pſal. 139. אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה Id eſt, Retro & ante formati me, & poſuiſti ſuper me uolam tuam. i. manum tuã. Ita habet,

ושמע את כל אשר אני דובר אליך רע כי הבורא יתעלה ברא אנשים התחתונים
בצלם אנשים עליונים וברא את האדם בשני פרצופים פנים ואחור כמו שאומר
אחור וקדם צרתני ובן נמצאים בו יצר טוב ויצר הרע והם שני מלאכים את על פי
שהם טוב ומלאך שכל מי שתמציא האל נקרא מלאך ועל כן אמרו ז״ל מלאך
טוב ומלאך רע מלאך טוב הוא המנהיג את האדם לעשות טוב בחייו ואם הוא
בהפך מתהפך בעצמו והוא גהינם ולכן יקרא חצי כלו חצי עגלה טוב וחצית רע
והוא סוד פנים ואחור ומימין ומצא תמון המחיה והממיה וממנו הנובע הטוב אר
כל

חמנו וכן אמר האמתם כי המעלה בתחתונים היא מן שכל שני נסתר שהוא מנהיג
כל המציאות כאשר אמרנו ומפני זה נשפע ממנו שני יצרים וכודו חשתי והערב
צבאות צבאות כלו ימין ושמאל והשם עבורו בשמו יתברך ואמר לא יקרא שמר
שמי בקרבו ולפיכך קראוהו אישים שהוא משפיע על כל האישים ומפני שימצא
הרע בחעררו הטוב : Hoc eſt, Tu uero aduerte omnia quæ ego loquor tibi. Scire te uolo, quòd creator Deus creauit hominem inferiorem ad imaginem hominum ſuperiorum, creauitq́ꝫ hominem duos uultus habentem, anteriorem ſcilicet & poſteriorem. Sicut dictum eſt, Ante & retro formaſti me. Et inuenitur in illo appetitus bonus, & appetitus malus, & ſunt duo angeli: licet alter eorum ſit diabolus, & alter angelus. Atqui intellectus qui dedit eis eſſe, eſt Deus, & uocatur angelus. Et propterea dictum eſt à ſapientibus, Angelus bonus & angelus malus. Angelus bonus ille, qui dirigit hominem in bonum in uita eius. Et ſi homo operatur contrarium, uertit ſe in ipſum, & eſt homini infernus. Et propterea uocatur medium, ſignificans quòd medietas ſphæræ eſt bona, & medietas mala. Et hoc eſt ſecretum contentum in eo quod dicitur, Ante & retro, & reliqua. Ab eo autem procedit eſſentia præbens uitam, præbensq́ꝫ mortem, & ab eo inſuper eſt natura bona, & natura econtraria, id eſt mala. Et dixerunt, quòd opus inferiorum eſt intellectus ſecundi occulti, qui præpoſitus eſt toti uniuerſo, & dirigit illud, ſicut iam prædiximus. Et propterea ab illo facti ſumus habentes duas concupiſcentias, quarum ſecretum eſt crux, & innuit ſeuaoth ſeuaoth, ſignificans dextrum & ſiniſtrum, & nomen, id eſt, Deus donauit eam corona, quæ eſt nomen ſuum altiſſimum. Et dixit ei, Vocetur nomen tuum nomine meo. Et hoc eſt quod dictum eſt, Nomē meum eſt in ea. Et propterea uocauit illam hominem, quoniam influit ſuper omnes homines. Et inuentum eſt, quòd figmentum malum uel concupiſcentia mala ſiue peccatum originale eſt oppoſitum eius. Quoniam ipſa eſt ſummum bonum. Hæc omnia ibi. Vbi inter cætera miranda crucis myſteria, dicitur quòd crux innuit ſebaoth ſebaoth ſignificans dextrum & ſiniſtrum. Quod ideo nimirum dicitur, quia computantibus arithmetica ratione literas quibus ſignificant crucem, & literas quibus ſcribitur bis ſebaoth, reſultat idem præciſe numerus ex utraq; ſupputatione. Crucem enim ipſi השתי והערב haſſethi uehaereb, uocant. Cuius literæ arithmetica ratione 998. apud eos reddunt. Nam litera ה he, 5 reddit, ש ſin 300. ת tau 400. י iod 10. ו uau 6. ע ain 70. ר res 200. ב beth 2. Ex quibus ſimul iunctis reſultat numerus prædictus, uidelicet 998. Et idem præciſe numerus reſultat ex literis quibus bis ſcribitur צבאות ſebaoth. Nam litera צ ſadi importat 90. ב beth 2. א aleph 1. ו uau 6. ת tau 400. Ex quibus ſimul iunctis fiunt 499. Quibus iterum replicatis pro altera dictione צבאות ſebaoth, habetur idem præciſe numerus, qui habetur ex literis, quibus crux apud

cos

eos ſcribitur. Quod non abſq; grandi myſterio fieri contigit. Sebaoth quippe idem eſt, quod apud nos in plurali numero exercitus. Cum igitur dicitur quòd crux innuit ſebaoth ſebaoth, ſignificans dextrum & ſiniſtrum, quid aliud datur intelligi, niſi crucis uictoria & triumphus? Per crucem nanq; & cœleſtes exercitus per dextrum deſignati, reparati ſunt, & exercitus infernales per ſiniſtrũ ſignificati, debellati ac penitus uicti fuerũt. Cum uero ibidem dicitur, crucem eſſe ſummum bonum, influereq; in omnes homines, donatamq; corona, ac in ea eſſe nomen Dei altiſſimi. Quomodo hæc intelligenda ſint, ſpeculantibus humani generis redemptionem, per crucem à Deo factam, arbitror non difficile. Quo autem pacto per crucem ipſam Deus humanum genus redempturus eſſet. Rabbi ille magnus apud eos, quem ob ſingularem uitæ ſanctitatem, ac doctrinæ excellentiam, רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt, Magiſtrũ noſtrum ſanctum uocant, annis multis ante Chriſtum natum prædixit, eo in libro quem גלי רזייא Gale razeya. i. reuelatorem arcanorum nuncupauit. Cum ad quartam Antonini conſulis urbis Romæ petitionem, qui ipſum interrogauerat, ex qua arbore exciſa eſſet uirga, qua Moſes miracula faciebat, atq; unde eam nactus fuerat. Ita reſpondit, Quod me rogas de uirga Moſis tibi notitiã dare, dicam tibi quod de hoc ſcriptũ repperi à R. Symeone filio Iohai in libro, qui מחקר הסודות Machkar haſſodoth. i. inueſtigatio ſecretorum dicitur, ſic dicente, Virga illa qua Moſes & Aharon miracula faciebant in terra Ægypti, & poſtea in deſerto floruit, gẽmasq; ædidit, ab ea arbore exciſa eſt, quam Deus Moſi oſtendit in deſerto, ut aquæ amaræ dulces fierẽt. Et hæc arbor exciſa fuit ab arbore uitæ, quæ in paradiſo ſita erat angelorũ manibus. Quam quidem miſerunt Adæ, cum ille miſiſſet Seth filium ſuum ad paradiſum, miſericordiã Dei imploraturũ de ſuo peccato. Dixeruntq; angeli ad Seth, Vt plantaret hanc arborem. Quę quàm primum fructum faceret, miſericordiæ Dei in eum deſcenderent, aperirenturq; portæ cœli, quæ obſeratæ ſunt. Hanc autem arborem, ſeu potius ramum accepit Seth, plantauitq; in deſerto, quam poſtea Moſes inuenit, & ex ea uirgam ſuam excidit. Ideoq; uirga Dei dicta eſt. Cum autem ueniſſet Iſrael ad מרה Mara, neq; illius aquas (erant enim amaræ) bibere poſſent. Deus oſtendit Moſi hanc arborẽ, ut aquas illas redderet dulces. Et hæc eſt arbor illa, in qua Moſes ipſe ſerpentem impoſuit, per quam Deus uniuerſum orbem ſaluũ facere inſtituit, & mittere miſericordiã ſuam ſuper Adam, cum uenerit rex Meſſias. Tunc enim hæc arbor fructus geſtabit, quibus ſecundò aquæ amaræ efficient dulces, purgabuntq; primum peccatum, omniaq; delicta, quæ ſecerunt, facturiq; ſunt homines, Sicut dictũ eſt Zach. 13. c. ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולנדה Hoc eſt, In die illa erit ſons patẽs domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem, in oblutionem peccatorum.

Poſtquàm

Poſtquàm autem te docui hoc arcanum, cum cõtemplaberis arborem ſcientiæ boni & mali, & inſuper arborẽ uitæ, quę in paradiſo ſitæ erãt, ac etiam ſerpentem qui Heuam tentaturus acceſſit. Intelliges quam ob rem uirga Moſis in terra proiecta, ſerpẽs effecta ſit, moxq́ per caudam accepta, eleuataq́ à terra uirga redierit, ut erat, abſorbueritq́ omnes uirgas magorum Ægypti, qui idem faciebant, quod Moſes. Sicut dictum eſt Zach. 13. ca. והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד Id eſt, Et erit in die illa dicit Deus exercituũ, diſperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra. Item intelliges cur Deus miſerit ſerpentes in Iſrael in deſerto, & tamen præceperit Moſi, eiq́ dixerit, Numeri 21. c. עשה לך שרף ושים אתו על נס והיה כל הנשוך וראה אתו וחי Hoc eſt, Fac tibi ſerpentẽ æneum, & pône eum ſuper lignũ. Et erit omnis qui percuſſus fuerit, & aſpexerit eum, uiuet. Hoc enim ſignificat, quòd quicunq; morſus fuerit à ſcrpente peccatorum, reſpiciens in ſerpentem in arbore collocatũ, ſemper uiuet. Et quoniam ex arbore uitæ hęc arbor exciſa fuerat, fructus eius uitam afferent mundo. Hæc tamen arbor abſcondet̃ in terra cunctis mortalibus ignota. Cum autem dominabitur in terra ſancta Regina Elena, omnis Iſrael in anguſtijs erit, ac detrimento. Quippe quòd ab ea perquiretur hæc arbor, & nulla ipſius apud eos extabit notitia, neq; ipſa inueniet̃, quouſq; Deus impleatur miſericordia, & ex terrà eam prodire faciat. Et reperiet̃ una de ijs arboribus, de quibus dixit Iſaias, Et dedit cum impijs ſepulturam ſuam. Hoc autem erit, ut notum faciat Deus, quàm magna ſint ſua miracula, ac mirabilia ſua quàm fortia. Hæc omnia ad uerbum ille, quem uel ipſi Magiſtrũ noſtrum ſanctum appellãt. Qui, quoniam optime ac palam de myſterio ſanctæ crucis, atq; humani generis ſalute quæ per ipſam fieri debebat, locutus eſt, ut nihil ipſe uerbis eius addã, taxat quę beatus Andreas Apoſtolus Ægeę Proconſuli eiuſdem ſaluti feræ crucis myſterium exponens dixit, ſubijciam. Vt ex ijs clare innoteſcat, unam prorſus atq; eandem fuiſſe ueterum Hebræorum, atq; Apoſtolorũ fidem. Ipſe enim Apoſtolus ſic ait, Primus homo per lignum preuaricationis mortem induxit, & neceſſarium hoc erat generi humano, ut per lignum paſſionis mors quæ ingreſſa fuerat, pelleret̃. Et quoniam de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum præuaricationis mundo mortem intulerat, neceſſariò de immaculata uirgine natus eſt perfectus homo, in quo Dei filius qui primum fecerat hominem, uitam æternam quam perdiderant per Adam homines, repararet, ac per lignum crucis, lignum cõcupiſcentię excluderet, expanderet in cruce immaculatas manus pro manibus incontinenter extenſis, pro ſuaui cibo arboris uetitæ, eſcam fellis acciperet, & in ſe ſuſcipiens mortalitatem noſtram, ſuam nobis immortalitatem offerret.

De ſerpentẽ æneo.

K

Liber ſeptimus.

De ſanctiſſima matre Meſſiæ.

Quod mater Meſſiæ ab æterno fuerit à Deo præuiſa filium eius conceptura, atque Meſſiam uerum Deum & hominem paritura. Caput I.

CAPNIO.

CVm tot & tanta in præcedentibus de Meſſia dixeris, decet nunc, ut de eius ſanctiſſima genitrice aliquid dicas. Quare primum ipſam ab æterno à Deo præuiſam fuiſſe, filiũ ipſius Dei conceptur ã, atq uerum Meſſiam Deum & hominem parituram, per ueteres Iudęorũ ſcripturas oſtende. GAL. Si enim (ut in ſequenti capite latius dicemus) iuxta Rabbeni Haccados ſententiam, ideo Deus mundum creauit, quia uiderat ex Iſrael excidendam fuiſſe petram ſine manibus, quę eſt petra primaria, hoc eſt beatiſſima uirgo, ex qua Meſſias proditurus erat. Conſequens profectò eſt, iuxta priſcorum ſententiam, matrem Meſſiæ ante mundi conſtitutionem à Deo præuiſam fuiſſe, Meſſiam ipſum concepturam, & parituram. Deus nanq qui omnia præuidet, antequam fiant, & futura tanquam præſentia intuetur, cum antequam mundum creaſſet, Adam peccaturum præſciſſet, totumq humanum genus ob ipſius peccatum condemnatũ iri: uoluit tanquam optimus medicus, optimam atq efficaciſſimam toti generi humano præparare medicinam. Nullum autem efficacius remedium, nec ullam tanto uulneri meliorem putauit medelam, quàm filij ſui incarnationem & paſſionem: ut ex eo oſtenderet amoris ſui erga genus humanum immẽſitatem. Igitur antequam mundum produceret, præuidit uirginem glorioſam filium ſuum cõcepturam, ac matrem Meſſiæ futuram. Et ſic iam in mente eius creata erat, iuxta illud ſapientis ita in perſona ipſius matris Meſſiæ Prouerb. octauo capite, Hebraicè dicentis, יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז ! מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ ! באין תהומות חוללתי Hoc eſt, Deus poſſedit me principium uiæ ſuę, initium ab operibus eius ex tunc. Ab æterno ordinata ſum ex capite, & ex antiquis terræ, antequam eſſent abyſſi genita ſum. Item Eccleſiaſtici 24. c. Iehoſuas Sirach ſic ait, Ab initio & ante ſecula creata ſum. Verum tamẽ iuniores Iudęorum ſeſe nobis opponunt, aſſerentes, Sapientem uerba

Falſa Iudeorũ opinio, dicentium legem ante mundi productionẽ fuiſſe conditam.

prædicta non de matre Meſſiæ dixiſſe, ſed de lege Dei, quam ante mundi cõditionem creatam fuiſſe: ac literis igneis nigris in dorſo ignis candidi ſcriptam, eamq́ duobus annorum milibus mundum præceſſiſſe, aiunt. Quibus nos reſpõdemus, ſomnia uaniſſima eos narrare. Primo quidem, quia nullum annorum numerum ante mundi cõſtitutionem colligere poſſunt. Quod duplici ratione probatur. Quarũ prima eſt,

Confutatio.

Prima ratio.

quòd Deus nõ ſubijcitur tempori. Secunda uero, quia tempus ſequit̃ orbium cœleſtiũ motum, illiq́ cõiungitur. Nam horam facit planeta, qui horam unam gubernat. Et diem facit motus ſolis, qui 24. horis moratur, ex quo aſcendit, & iterum aſcendere incipit in oriẽte. Hebdomadam autem faciunt ſeptem planetæ, quorũ quilibet diem unum gubernat, Dominicũ enim diem gubernat ſol. Hinc quidam uoluerũt diem dominicũ à ſolis dominio dici, qui rex eſt planetarũ. Lunæ uero diem luna ipſa gubernat. Martis autem diem mars, Et ſic de reliquis. Mẽſem lunarẽ curſus cõficit lunæ. Solarẽ uero curſus ſigni, eo q unumquodq́ zodiaci ſignum ſuo mẽſi dominetur. Annum perficit ſol, qui anno integro peragrat 12. zodiaci ſigna. Quam ob rem ſi cœli nõ erant creati, nõ erat tempus. Tempore igitur non exiſtente, duo milia annorũ ante mundi creationẽ falſò à Iudæis adducuntur. Hereticã quoq́ illorũ eſſe opinionem, ex eo conſtat. Quòd ignis eſt ex quatuor elemẽtis unum.

Secunda ratio.

Elemẽta autem creata nõ fuerunt, niſi in mundi creatione. Si ergo uera eſſet eorũ opinio, duo contra legem ipſorũ ſequerent̃ inconuenientia. Primũ quidem, q mundus ab æterno fuiſſet, ex quo erat iam ignis. Secundum uero, q Deus nõ creauit ex nihilo mundũ, ſed ex aliquo fecerit. Quod utrunq́ etiã ſecundũ eos hæreſis eſt maxima, cum ſit cõtra illud Gen. 1. c. dictũ, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. i. In principio creauit Deus cœlũ & terrã. Et reliqua. Supradicta igitur Sapientis uerba de lege minime intelligi poſſunt. Quare de uirgine matre Meſſiæ intelligenda ſunt. Neq́ enim illorum ſententiã approbandã duco, qui nõ de beatiſſima uirgine, ſed de ſapientia diuina duntaxat eadẽ uerba dici affirmant. Quod (pace eorũ dixerim) falſum omnino eſt. Nam & ſi præmiſſa Prouer. uerba. Deus poſſedit me, cũ cæteris, de ſapientia diuina quæ ab æterno genita fuit, recte dicãtur, prout nos etiam illa de eadem ſapientia in tertio libro expoſuimus. Ea tamen uerba Eccleſiaſtici, Ab initio & ante ſecula creata ſum, eidẽ ſapientiæ diuinæ minime conuenire poſſunt. Cuius ratio eſt. Quia cum iuxta ſacrorum Theologorum ſentẽtiam, nihil ſit in Deo quod non ſit ipſe Deus. Quod priſci quoq́ Talmudiſtæ ſenſerunt, ut patet per Rabbenum haccados in prima petitione libri גלי רזיא Gale razeya, ſic dicentem, לא נמצא שום דבר באל אשר לא יהיה אל Hoc eſt, Non inuenitur aliquid in Deo, quod nõ ſit Deus. Idcirco ſapientiã quæ in Deo eſt, Deũ eſſe, neceſſario cõſequens eſt. Quare & ipſam increatã eſſe oportet. Verba igitur illa, Ab

initio & ante ſecula creata ſum, cum non poſſint de diuina ſapientia intelligi, de ſanctiſsima matre Meſsiæ intelligi oportet.

Quòd amore matris Regis Meſsiæ, & filij eius Deus mundum creauerit. Quia uiderat ipſos à peccato Adæ immunes futuros. *Caput* II.

CAPNIO.

SI Deus præſciuit Adam peccaturum, propter cuius peccatum totus mundus quodammodo corrumpendus, atq; deſtruendus erat, ut in antedictis optime probaſti. Quam ob rem igitur mundum ipſum creauit? GAL. Vt hac de re nihil ipſe dicam, ſolum ea quæ ueteres Iudæorum dicunt, referam. Nam inter cæteros Rabbi ille, cuius apud eos tãta eſt autoritas, ut ipſum רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum uocent, in libro quem גלי רזייא Galerazeya, id eſt, Reuelatorem arcanorum nuncupauit, reſpondens ad ſextam Antonini conſulis urbis Romæ petitionem, hæc inter cætera ait, Quoniam ante mundi creationem, proſpexerat Deus ſanctus & benedictus Adam peccaturum, mundumq; ſuum tranſgreſſurum, & ob id uniuerſum orbem ſe cõdemnaturum, propterea Deus ipſe dicebat ſe nolle mundum creare. Verbũ autem eius inſtabat, mundum eſſe creandum. Videns autem Deus ſanctus & benedictus, ex Iſrael excidendam eſſe petram ſine manibus. Et hæc eſt petra primaria, ex qua Meſsias futurus eſt, qui miſericordias ſuas extẽdet ſuper totum orbem. Et ob hoc uocatus eſt Iſrael pater totius orbis, & populus peculiaris. Huius petræ dilectione, & Meſsiæ filij Dauid Regis eorum, creauit Deus ſanctus & benedictus hunc mundum, ob quod quidem arcanum dictum eſt apud Iere. 33. c. אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי Hoc eſt, Niſi pactum meum (ſupple eſſet) diem ac noctem, leges cœlo & terræ non poſuiſſem. Hæc Rabbenus ille Haccados. Pro uerborum autem Ieremiæ declaratione, quæ ipſe inducit, notandum eſt, quòd hæc nomina Hebraica ישו ומרים id eſt, Ieſus & Maria ratione arithmetica aſcendunt ad numerũ ברית berith, quod idem eſt quod pactũ. Nam ישו ומרים id eſt, Ieſus & Maria apud Hebræos, 612. ratione arithmetica continent. י ioth enim continet 10. ש ſin 300. ו uau 6. Et ſic ישו id eſt, Ieſus continet 316. Iterum ו uau continet 6. ם mem 40. ר res 200. י ioth 10. מ mem 40. Et ſic ומרים id eſt, & Maria 296. continet. Quare ישו ומרים id eſt, Ieſus & Maria apud Hebræos continent 612. Hunc eundem etiam numerum cõtinet apud eos ברית berith, id eſt pactum. Nam ב beth continet 2. ר res 200. י ioth 10. ת tau 400. Ex quo patet, quòd Ieſus & Maria apud Hebræos ratione arithmetica aſcẽdunt ad numerum Berith, id eſt pactum, hoc eſt ad

Ratio Cabaliſtica.

numerum

numerum 612. cuius quidem numeri mentio fit non uulgaris in Cabala, quæ quotieſcunq; huiuſmodi numeros nanciſci poteſt, eos plurimi facit, eiſq; non mediocrem adhibet fidem. Quam ob rem uerba ipſa Ieremiæ ita interpretātur. Niſi pactum meum eſſet, id eſt niſi amore mei Ieſu & Mariæ, diem & noctem leges cœlo & terræ nō poſuiſſem. Hoc eſt mundum non creaſſem. Cuius rei ratio eſt, propter Adę peccatum. Hoc autem eſt, quia finis propter quem Deus mundum creauit, eſt homo. Finis uero hominis eſt ſalus & beatitudo. Peccatum autem Adæ totum orbem quodammodo corrupit. Ideo Deus dicebat, ſe mūdum nolle creare. Verbum uero eius, hoc eſt filius Dei mundū ipſum creandum eſſe contendebat. Quippe quòd accepta humana carne, ipſe pro Adæ peccato ſatisfacturus eſſet. Et ideo amore Ieſu & Mariæ Deus mundū creauit. Quod etiam Rabbi Ankelos confirmat, dum in gloſſa Chaldaica ſuper illud Gen. 1. ca. dictum, In principio creauit Deus cœlum & terram. Sic ait, בחוכמא ברא יהוה ית שמיא וית ארעא Id eſt, Propter ſapientiam creauit Deus cœlum & terram. Hoc eſt, Amore intemeratæ uirginis, quæ eſt mundi ſapientia, creauit Deus cœlum & terram. Vel amore Meſsiæ filij ſui, cui in diuinis ſapientia attribuitur. Nō ſolum autem totus mundus amore beatiſsimæ uirginis conditus eſt, ſed etiam ſuſtentatur. Mundus enim ipſe ob noſtras prauas actiones, nullo pacto conſiſtere poſſet, niſi ipſa glorioſa uirgo eum ſua miſericordia & clementia, pro nobis orādo ſuſtineret. Ex his etiam ſequitur, ipſam, & filium eius ab Adæ peccato omnino immunes fuiſſe.

Quòd mater Meſsiæ non fuerit in peccato originali concipienda. Et quòd ipſa fuit ante peccatum Adæ ſecundum materiam creata, & caro ipſius ſemper ab omni macula peccati præſeruata. Cap. III.

CAPNIO.

VEllem expreſsius audire, an ueteres Hebręorum ſenſerint matrem Meſsiæ in peccato originali concipiendam non fuiſſe.

GAL. Quamuis ex his quæ diximus ſatis (ut arbitror) aperte colligatur, hanc priſcorum Iudæorum fuiſſe fidem, nedum opinionem. Hoc tamen manifeſtius ex uerbis prædicti Rabbeni Haccados habetur. Qui eodem in libro גלי רזיא Galerazeya, cum ad ſeptimam Antonini Conſulis urbis Romæ petitionem, inter cætera dixiſſet. Propter matrem uero eius ſcilicet Meſsiæ, ait Dauid Pſalmo 80. וכנה אשר נטעה ימינך Hoc eſt, Et abacum quam plantauit dextera tua. Dixiſſetq; ei Antoninus, Cur mater Dei comparatur abaco, cúrue dicit, eam à dextera Dei plantatam? Reſpondit ſic ille. Similis facta eſt abaco mater Dei. Quandoquidem ſicut abacus eſt armarium, quod principes conficiunt, ad collocanda uaſcula auri & argenti, ut gloriam ſuam *Mater Meſsiæ aßimilatur abaco.*

atq; opes omnibus oſtendant. Ita mater Regis Meſsiæ erit armarium, quod Deus conſtruxit, ut in eo ſedeat ipſe Meſsias, ad oſtendendã gloriam maieſtatis ſuæ cunctis mortalibus. Per id autem quod ait plantatam eſſe à dextera Dei, oſtendit eam primam eſſe creaturam Dei in genere humano. Sicut dictum eſt Micheæ 5.c. ומוצאתיו מקדם מימי עולם Id eſt, Et egreſſus eius ab æternitate, & à diebus ſeculi. Dicit enim egreſſus numero multitudinis. Quia ſunt duo Meſsiæ egreſſus. Vnus diuinitatis, quæ eſt æterna, ideoq; dicit ab æternitate. Alter humanitatis, quæ in ſuæ matris extat ſubſtãtia, quæ creata eſt ab hora creationis mundi. Hæc ille, quem Iudæi Magiſtrum noſtrũ ſanctum nuncupant. Ad quorum declarationem notandum eſt, Quod opinio quorundam ueterum Iudæorum fuit, matrem Meſsiæ non ſolum in mente Dei ab initio & ante ſecula creatam fuiſſe, ut paulo ſuperius dictũ eſt. Verum etiam materiam eius in materia Adę fuiſſe productam, ipſamq;glorioſam Meſsiæ matrem principalẽ extitiſſe, cum eius amore (ut dictũ eſt) mũdus creatus ſit. Nam cum Deus Adã plaſmaret, fecit quaſi maſſam, ex cuius parte nobiliori accepit intemeratæ matris Meſsiæ materiã, ex reſiduo uero eius, & ſuperfluitate Adam formauit. Ex materia autẽ immaculatæ matris Meſsiæ, facta eſt uirtus quæ in nobiliori loco & membro corporis Adæ conſeruata fuit. Quæ poſtea emanauit ad Seth, deinde ad Enos, deinde ſuccedaneo ordine ad reliquos, uſq; ad ſanctum Iehoiakim. Ex hac demum uirtute beatiſsima mater Meſsiæ formata fuit. Et idcirco eam Zach. 4.c. ſuæ prophetiæ את האבן הראשה Hoc eſt, Petram primariam, recte appellauit. Ex qua, ut antiqui Iudæorum expoſuerũt, excidendus erat Meſsias. Neq; quidem ab re, cum tempore, gradu, & excellentia primaria foret. Ex qua quidem opinione aperte concluditur, carnem glorioſæ matris Meſsiæ non fuiſſe peccato originali infectam, ſed puriſsimam à diuina prouidẽtia præſeruatam. Quo circa nec anima eius huiuſmodi peccatũ in cõceptione cõtractura erat.

Ad primam Hogoſtrati obiectionem. Et quòd mater Meſsiæ fuit prima in genere humano creatura, eſtq; omnium hominum mater, atque cunctis angelis ſuperior, ſecundum Talmudiſtarum ſententiam. Caput IIII.

HOGOSTRATVS,

DAta huius opinionis ueritate, ſequeretur glorioſam matrem Meſsiæ non uere ex Dauidica ſtirpe deſcendiſſe, neq; uere ſancti Ioakim (quem tu præter communem ſcribendi morem, Iehoiakim uocaſti) filiam fuiſſe. Ait enim ſic ſanctus Thomas in 3. diſt. 3. q. quæ incipit. Vtrum caro Chriſti infecta non fuerit. Alius error fuit dicentium, quòd caro Chriſti ſecundum quod à parentibus erat, infecta non fuit. Dicunt enim quòd peccante Adam, Dominus aliquid in-

corru-

corruptum,& non infectum in Adam conſeruauit, per quod natura humana ſeruari poſſet. Et quòd hoc idem trãsfuſum eſt ſine aliqua infectione ad beatam uirginem, & ex inde formatum eſt corpus Chriſti. Hoc autem erroneum reputatur propter duo. Primo, quia ſecundum hanc poſitionem Chriſtus non uere filius uirginis eſſet, nec uere ex ſtirpe alicuius progenitus, niſi ſolum ex Adam. Illa enim pars, quia incorrupta in humana natura remanſit, in omnibus alijs ab Adã fuiſſet quaſi quid extraneũ ab eis, & ſoli Adæ connaturalis quantũ ad primum ſtatum. Secundo autem, quia tollitur congruus ſatisfactionis ordo. Sicut enim non erat decens, ut pro Adã & eius ſucceſsione corrupta aliquis ſatisfaceret, qui ex illo genere nõ eſſet. Ita etiam non fuiſſet congruũ, ut naturã infectã ſatisfaciẽdo ſanaret Dei filius, niſi hoc ipſum quod prius infectũ erat, aſſumeret. Et ideo dicendũ eſt, ꝙ caro Chriſti ſecundum quod fuit in parentibus, & etiam in ipſa beata uirgine, peccato infecta fuit, anteq̃ aſſumeret̃. Sed in ipſa aſſumptione ab omni infectione peccati purgata eſt. Vt ſecundũ quod actu eſt caro Chriſti, nihil in ea maculæ inueniret̃. Hæc beatus Thomas. Ex quibus liquidò patet, beatiſsimæ uirginis carnẽ peccato Adæ fuiſſe infectã. GAL. Quoniã per hęc eadem argumenta, quę ſanctus Thomas facit, probari poſſet intemeratam uirginẽ beati Iehoiakim nõ fuiſſe filiam, neq; ex tribu Iuda & regia progenie prodijſſe. Si horũ ueterum Iudæorũ ſententiã ſequi uoluerimus, qui aiunt, partiunculã quandam carnis in Adam puriſsimã ab omni labe præſeruatã fuiſſe, eamq; à generatione in generationẽ uſq; ad ipſam immaculatã uirginem deſcendiſſe. Eam ob rem opinionẽ hanc teſtimonijs tam ſacræ ſcripturæ & ueteris & noui teſtamenti, q̃ Doctorũ ueterũ Hebræorũ, ueram eſſe probabimus. Ex uetere nanq; teſtamẽto illud Gen. 4. c. dictũ adducimus, ויקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר Hoc eſt, Et uocauit nomẽ eius Seth, dicẽs, Quia poſuit mihi Deus ſemẽ aliud. Videns enim Adam omnes animas propter peccatũ ſuum perditum iri. Ideoq; iuxta 70. interpretum ęditionem. 130. annis poſtq̃ genuit Habel, ab uxoris cognitione abſtinuit, ne filios qui damnarent̃ generaret. Verumtamen poſtq̃ uaticinatus eſt Meſsię aduentum, per quem mundus ſaluandus erat, uxorẽ cognouit, genuitq; Seth. Et quia cognouit eam uirtutem in ſe eſſe, ex qua mater Meſsiæ generãda erat, cuius precioſiſsimo ſanguini Meſsias ipſe inerat, ideo uocauit nomen filij ſui Seth, quod à uerbo שת ſath, quod ponere ſignificat, deriuat̃, dicẽs, Quia poſuit mihi Dominus ſemen aliud. Senſus eſt, In me repertum eſt ſemen alienum, & uirtus quędam ex qua generandus eſt Meſſias. Ex nouo autem Teſtamento habemus inter alia Ioannis Baptiſtæ teſtimonium, ita Ioan. 1. capite, dicentis, Medius autem ueſtrûm ſtetit, quem uos neſcitis. Ipſe eſt qui poſt me uenturus eſt, qui ante me factus eſt. Et rurſus ibidem, Ecce (inquit) agnus Dei, ecce qui tollit peccata

mundi. Hic eſt de quo dixi: Poſt me uenit uir, qui ante me factus eſt. Ex his igitur liquet, opinionem præmiſſam ueram eſſe. Nam ſiquidem dixerimus, id quod dixit, Qui ante me factus eſt, de diuinitate intelligendum eſſe, falſum omnino erit. Cum filius in diuinis non ſit creatus, nec factus, ſed à patre genitus. Si uero dicere uoluerimus, eum de aduentu ipſius in hũc mundum fuiſſe locutum. Falſum prorſus quoqꝫ erit, cum Ioannes Baptiſta ante Chriſti natiuitatem menſe ſexto natus ſit. Ex his igitur neceſſario ſequitur, prædictam ueterum Hebræorũ opinionem ueram eſſe, dicentium, Matrem Meſſiæ ex nobiliori parte maſſæ Adæ factam fuiſſe, atqꝫ ideo abſqꝫ originali peccato conceptam. Et licet eius materia ſimul cum materia Adæ creata fuerit, prima tamen fuit in cauſa excellẽtia, & dignitate. Propter quod priſci quidam Iudæorum ipſam matrem Meſsiæ petram primariam, ac primam creaturarum in genere humano, primumqꝫ hominem uocauerunt. Vnde in Bereſsith Rabba, id eſt in expoſitione libri Gen. antiqua, ſuper illud Gen. 1. cap. dictum, נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Id eſt, Faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram. Sic ad uerbum legitur. Dixit Rabbi Simeon, Quid ſibi uult quod ſcriptum eſt Prouerb. 18. capite, צדיק הראשון בריבו יבא רעהו וחקרו Hoc eſt, Iuſtus primus in lite ſua, uenit amicus eius, & inueſtigauit eum. Senſus eſt, Quando ueniet Deus ſanctus & benedictus ad iudicandum orbem in die iudicij, totus mundus expaueſcet, & timebit diem illum terribilem, dicentqꝫ, O Dauid Rex noſter ora Deum pro nobis, quoniã ex te proceſsit Meſsias. Ipſe autẽ reſpondebit eis. Propter hoc ipſum quod dicitis, nõ ſufficio. Nam ex me multi reges prodierunt, qui in multis Deũ offenderũt. Præterea ego ſum inſenſus Deo, propter peccatũ Bathſcbæ & Vriæ. Tunc accedẽt ad Moſem, dicẽtqꝫ, O Moſes magiſter noſter, tu qui dediſti nobis legem fuiſtiqꝫ fidelis Dei ſeruus, ora Deum pro nobis. Reſpondebit illis, Non ſufficio, quãdoquidem Deum rogaui, ut me ſineret in terram promiſsionis introire, & oratio mea nõ fuit exaudita. Quod ſi pro me exorare non potui, quomodo pro alijs potero? Illi aũt ad Iacob ſe cõferẽt, dicẽtes, O Iacob pater noſter, tu qui duodecim tribus Iſrael genuiſti, rogato Deũ ꝓ nobis. Ipſe reſpõdebit, Nõ ualeo, quia duas ſorores uxores duxi, utraqꝫ uiuẽte. Accedẽt poſtea ad Iſhac, rogantes, O Iſhac pater noſter, tu qui amore Dei immolatus fuiſti, ora ꝓ nobis. Ipſe uero reſpõdebit, Nõ ſufficio, quoniã ex me natus eſt Edom, qui fuit idololatra, & templũ Dei deſtruxit. Tandẽ Abrahã adibũt, dicẽtes, Tu qui uoluiſti filiũ tuũ amore Dei immolare, ora deũ pro nobis. Ipſe itidẽ reſpõdebit, ſe nõ ſufficere, eo ꝙ Iſmaelẽ genuerit. Cum ergo nemine inuenerint, qui ꝓ ipſis precẽt, dicẽt, Eamus ad primũ hominẽ, ut oret ꝓ nobis, qui eſt abſqꝫ peccato & macula. Et hoc eſt quod dictũ eſt Prou. 18. c. Iuſtus primus in lite ſua. Et dicẽt, O homo prime cum nos omnes emanemus

mus à te, qui es à peccato immunis, ora Deum pro nobis. Ipſe autem reſpondebit, Pro quibus rogaturus ſum. Si pro filijs iuſtis, non eſt neceſſe. Si pro iniquis, & ijs qui quantum in ipſis fuit, Deum offenderũt, falſo iurantes nomen eius, & pecuniam ad uſuram mutuantes, peierantesq́, ac blaſphemantes legem eius, & ſanctos. De quibus dictum eſt Iere. 5. c. Negauerunt Deũ, & dixerunt, non eſt ipſe. Pro eis nolo effundere preces, cum omni beneficio careant, ſintq́ omnino damnati. Sed orabo pro ijs, qui nec omni ex parte ſunt iuſti, nec penitus impij, cum & hi quoq; filij mei ſint, licet propter merita ſua id aſſequi non debeãt. Tunc uenie͂t omnes ſancti patres, reges, & iuſti ad primum hominem, dicentes, O prime homo, & prime parens noſter, tu qui manu dei creatus es, & à peccato immunis exiſtis, precare pro nobis Deum, quia nos non ſufficimus. Tunc ueniet primus homo, & rogabit Deum pro eis. Deus autem iudicabit bonos & iuſtos ob eorum bonas & mediocres operationes, ac propter preces primi hominis uitæ æternæ adiudicabit, Malos autem & impios perditioni æternæ condemnabit. Hoc eſt autem quod dictum eſt Prou. 18. Et uenit amicus eius, & inueſtigauit eum. Iuxta illud quod dictum eſt Cantici canticorum 4. cap. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Hęc omnia ad uerbum traditio prædicta. Ex quibus colligitur, traditionem præmiſſam de matre Meſsiæ loqui, cum ait, Omnes ſanctos patres ad rogandũ primum hominē acceſſuros, ipſumq́ omnis peccati expertē eſſe, teſtaturos. Quod in Adam minime cadere poteſt, qui ſuo peccato uniuerſum mundum infecit. Autoritas igitur Prouer. quam inducit, uidelicet, Iuſtus primus in lite ſua, & uenit amicus eius, & inueſtigauit eum. Sic exponenda eſt. *Catholica expoſitio.* Hic primus homo, qui eſt mater Meſsiæ, ob quam Meſſias ipſe ſiue Chriſtus filius hominis dicitur, iuſtus eſt in lite ſua, qua ipſa in peccato originali concepta fuiſſe, ab aduerſarijs accuſata eſt. Et uenit amicus eius, hoc eſt Deus, & hanc litem inueſtigauit, tulitq́ ſententiã, dicens, Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Quam quidē autoritatem priſci Hebræorũ doctores, ad immaculatæ cōceptionis matris Meſſiæ confirmationē adduxiſſe uident. Quæ ideo primus homo, uel prima creatura in genere humano dicitur, quia prima omnium quo ad materiã producta eſt. Vnde correlariũ ſequit, Quod omnes homines ſint eius filij. Si enim mater Meſsiæ prima in cauſa Adæ extitit, Adãq́ ipſe ab ea proceſsit, quanq̃ eodē in tēpore fuerint. Veluti ſol, qui licet prior ſit in cauſa claritate, ſintq́ ſimul in eodē inſtãti, claritas tamē ſolē præcedit. Ita mater Meſsiæ & ſi quo ad materiã ſimul cum Adã producta fuerit. Quia tamen Adã ab ea proceſſit (ideo enim ipſa primus homo dicit) & ab Adam uniuerſum genus humanũ, haud inepte omnes homines ipſius matris Meſſiæ filij dici quodãmodo poſſunt. Verũtamen uerus & naturalis ac primogenitus filius eius eſt ipſe Meſſias, q ex *Quare mater Meſsiæ dicitur primus homo.*

eius

eius puriſſimis ſanguinibus formatus, ab ipſa genitus eſt, iuxta illud Lucæ 1.c. dictum, Peperit filium ſuum primogenitum. Legitur quoque in commentarijs Rabbi Moſis Hadarſan in librum Geneſeos, ſuper illud eiuſdem libri 5. cap. dictum, ויהיו כל ימי אדם אשר חי Hoc eſt, Factum eſt omne tempus quo uixit Adam. Ita ad uerbum Rabbi Iehoſuam filium Leui dixiſſe, Cum uidiſſet Deus Adam formatũ, uocauit omnes angelos, eisque dixit, Humiliamini, & eſtote obedientes huic homini. Magna eorum pars imperium recepit, & illi ſeſe flexit, iuxta Dei uoluntatẽ. Satanas uero hoc eſt lucifer omnium excellentiſſimus, cum ſua ſecta dixit Deo ſancto & benedicto, O Domine mundi tu creaſti nos ex claritate gloriæ tuæ, & nunc imperas nobis, ut inclinemur homini, quem ex terra formaſti? Reſpõdit ei Deus ſanctus & benedictus: In hoc homine qui ex puluere terræ creatus eſt, plus ſapientiæ & intelligentiæ eſt, quàm in te. Videns autem Deus ſanctus & benedictus ſatanam cum ſua ſecta nolle flecti, nec obedire huic homini, illum è cœlo expulit, & effectus eſt diabolus. Et idcirco dixit Iſaias 14.c. Quomodo cecidiſti lucifer de cœlo, qui mane oriebaris? Hęc traditio. Quæ nõ niſi de glorioſa Meſsiæ matre loquitur. Cuius materia ſimul cum materia Adæ producta fuit, & ſi prior in cauſa & excellentia extiterit, propter quam Chriſtus ipſe filius hominis appellatur. Non enim de Adã loqui poteſt, duplici ratione. Tum enim, quia Deus angelis non pręcepiſſet, ut Adę inclinarent, quem cito in peccatum caſurum ſciebat. Tum etiã, quia & ſi Adam intelligens & ſapiens eſſet, plus tamen ſcientię in angelis erat, quàm in eo. Traditio autem dicit, quòd plus ſcientiæ in illo primo homine fuerit, quàm in angelis. Quapropter de matre Meſſiæ loquatur, neceſſe eſt, quę omni ſapientia & ſcientia plena eſſe debebat, ac poſt Deũ ſuperior omnibus. Ex hac igitur traditione nõ ſolũ habetur propoſitũ. Verum etiam ipſam matrem Meſsiæ ſuperiorem angelis futuram fuiſſe.

Reſponſio ad argumenta beati Thomæ.

Nunc ad argumenta beati Thomę reſpondeamus. Ad primum igitur, cum ait, Quod ſi ita eſſet, ſequeretur, Chriſtũ non fuiſſe beatæ uirginis filium, nec ex uera patrũ ſtirpe pręceſsiſſe. Dicimus nos Ariſtotelis & Plinij autoritate ſatisfacturos. Nam Ariſtoteles quidẽ in decimooctauo libro de Animalibus, ita ait, In Socrate eſt uirtus Socratis propria, ac etiam parentũ, & auorũ, cæterorumque prędeceſſorũ, tam paternorum quam maternorũ, & hoc uſque ad ultimum. Eſtque etiam in eo uirtus hominis, & deinde uirtus animalis. Cũ ergo uirtus Socratis fortis eſt, generatur maſculus, cum uero debilis, generatur fœmina. Si autẽ uincit uirtus propria Socratis, aſsimilatur filius Socrati, ſiue mas ſiue fœmina ſit. Si uero uincit uirtus patris Socratis, generatur filius ſimilis non Socratis patri, ſed auo. Ita deinceps aſcendendo. Et ſi deficit uirtus cognationis, generatur homo nulli de parẽtela ſimilis. Si autẽ deficit uirtus hominis, ubi deficit motus omniũ, manet uirtus generationis monſtruoſa. Et

ſa. Et ſic etiam proceditur ex parte matris. Idem quoq; philoſophus in ſeptimo de Hiſtoria animaliũ libro, ſic inquit, Similes etiam aliqui parentibus, aut auis, ſuiſq; maioribus generantur. Aliqui ſimilitudinis nihil referunt: ut in Sicilia eius quæ adulterium cum Æthiope commiſerat, filia non colorem patris Æthiopis retulit, ſed qui natus ex hac eſt. Is autem Æthiopem auum regenerauit. Fœminæ magna ex parte matri, mares patri proueniunt ſimiles. Sed fit etiam è diuerſo, ut fœminæ patri, mares matri ſimiles procreentur. Hæc ille. Ex quibus palàm liquet, Siue filius parẽtibus ſit ſimilis, ſiue non, ſiue perfectus ſit partus, ſiue monſtruoſus, fœtum ſemper generãtis eſſe filium. Cum ut dictum eſt, Æthiopes filios albos genuerint. Virgo igitur intemerata quãuis progenitoribus non fuerit in culpa ſimilis, non tamen propter hoc eorum filia dicenda non eſt. Et ſic reſponſum eſt ad primum ſancti Thomæ argumentum. Ad ſecundum uerò dicimus, Quòd quemadmodũ (antiquis Talmudiſtis atteſtantibus) eò genus humanum fortius emanauit, quia materia intemeratæ matris Meſſiæ unà cum materia Adæ fuerit, atq; ipſa prima in cauſa eidem Adæ extiterit: eodem quoq; modo aimus, ex eo ſatisfactionis ordinem magis congruum fuiſſe. Nam precioſiſſimo ſanguini beatiſſimæ uirginis cum Chriſti corpus ineſſet, congruum fuit, ut ad purgandũ peccatum ueniret. Sicut enim cum aliquis puer forte domum fœdat, uocamus eius matrẽ, ut filÿ ſordes tergat, domumq; mundet, Ita etiam congruum fuit, ut ad diluendas immundicias, quas Adã fecerat, Chriſti humanitas ueniret. Non obſtantibus igitur Doctoris ſancti argumentis, remanet in ſuo robore concluſionis priſcorum Talmudiſtarum ueritas, de immaculata beatiſſimæ matris Meſſiæ conceptione. *Ariſtoteles*

Ad ſecundam Hogoſtrati obiectionem. Et quòd opinio de immaculata glorioſæ uirginis conceptione uetuſtiſſima ſit. Caput V.

HOGOSTRATVS.

OPinio hæc de uirginis Deiparæ conceptione, quæ nunc præualere uidetur, admodum recens eſt. Nam licet antiquorum Iudęorum quos induxiſti, teſtimonÿs fulciatur. Quia tamen nec ſacræ ſcripturæ, nec uetuſtorum ſanctorum, quos eccleſia approbauit, autoritate roborat̃, firmitatem nullã obtinet. GAL. Immo opinio hæc uetuſtiſſima eſt. Nam primũ quidẽ ſacræ paginę ſcriptores ſpiritu ſancto afflati, ipſam tenuerunt. Sic enim inter alios Selomo Cantici canticorũ cap. 4. ait, כלך יפה רעיתי ומום אין בך Hoc eſt, Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. CAP. Recentiores Iudæorum aiunt, textũ hunc de filÿs Iſrael, qui ſecundò circumciſi ſunt in deſerto, omnesq; mũdi erãt, intelligi. Defunctis enim cũctis peccatoribus, q ex *Autores ſacræ paginæ ueteris inſtrumenti.* *Iuniorum Iudæorum obiectio.*

Ægypto

Ægypto exierant,& quos ad explorandam terram miſerant,ſoli illi remanſerunt,qui in deſerto nati fuerant,qui omnes iuſti erāt.Et propter eos(ut dicunt)ait textus iſte,Tota pulchra es amica mea,cum cæteris. GAL. Hanc eorum rationem ex eo falſam eſſe conſtat,quòd textus dicit,Et macula non eſt in te.Quod illis minime congruit,cum à peccato originali immunes non fuerint. CAP. Ad hoc ipſi reſpondent,circumciſionem eos à peccato originali mundaſſe,eiſq; ianuam paradiſi ſufficienter aperuiſſe. GAL. Id quoq; falſum eſt.Nam & ſi circūciſio contra originale peccatum remedium eſſet,nō tamen ad aperiendam cœli ianuam ſatis erat.Quod ex eo potiſſimum patet,quòd Moſes,& Semuel,& maximi quiq; prophetarum,cum cæteris omnibus,ad inferos (ut in præcedenti libro oſtenſum eſt) deſcendebant. Si igitur circumciſio ianuam Regni cœleſtis eis reſeraſſet,certe non ad inferos,ſed ad cœlum emigraſſent. HOG. Ego autem dico,textum hunc iuxta quorundam expoſitionem,non de uirgine intemerata,ſed de Dei eccleſia loqui. GAL. Hoc etiam(pace eorum dixerim)falſum omnino eſt.Tum enim,quia omnia quę mater eccleſia canit,à ſpiritu ſancto inſtituta ſunt,quem mēdacem eſſe impoſſibile eſt.Sancta autem eccleſia dictum hoc ſapientis matri Dei tribuit.Ergo illud de ipſa loqui,neceſſario dicendum eſt.Tum etiam,quia laudes gloriſſimæ ipſius uirginis immenſæ ſunt,atq; incomprehenſibiles.Si nos igitur eam laudare uolentes,alienas ei tribueremus laudes,oſtenderemus proculdubio,eas laudes in ipſa non eſſe,ſed ab alio mutuari.Hoc autem falſum penitus eſt,cum ipſa alijs mutuet de laudibus ſuis,& non ab alijs accipiat,ſitq; omni laude digniſſima.Ex his igitur maniſeſtū eſt,textum hunc de nullo alio,quàm de matre Meſſiæ cōuenienter intelligi poſſe.Quod alijs quoq; multis in locis aperte oſtenditur.Eodem enim in libro Sapiens ipſe cap.primo ita quoq; ait, נאוו לחייך בתורים Hoc eſt, Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis. Vbi matrem Meſſiæ eam ob rem turturi comparat,ut oſtendat quòd quemadmodum turtur ſelle caret,& à principio ſine eo creata eſt,ita matri Meſſiæ nec originale,nec actuale,nec etiam mentale peccatum attribuendum erat.Idcirco 2.ca.eiuſdem libri eam columbæ,quæ etiam ſelle caret,aſſimilauit quoq;,dicens, קומי לכי רעיתי יפתי ולכי לך יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך : Id eſt,Surge propera amica mea,ſpecioſa mea,& ueni columba mea, in foraminibus petræ,in cauerna maceriæ oſtende mihi faciem tuam. Ex quo colligitur,matrem Meſſiæ non ſolum columbæ comparari ratione prędicta,uerum etiam ipſius fundamentum & principium abſq; peccato originali futurum fuiſſe.Et quia petra principium eſt & fundamentum,ſuper quod ædificium ſuſtentatur. Ideo in foraminibus petræ inquit,hoc eſt,in embrione,ubi concepta fuit,in quo eſt foramen, ubi fuit ædificata,illic fuit columba,abſq; ſelle peccati originalis mundiſſima.

Eorundem obiectio.

Reſponſio.

Hogaſtrati obiectio.

Confutatio.

diſsima. Quod autem principium aſsimiletur petræ, patet per Iſa. 55. c. dicentem, Attendite ad petram unde exciſi eſtis. Hinc Chriſtus ait, Et ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Cantici canticorum 4. cap. ſic dicit, הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים מבעד לצמתך Hoc eſt, Quã pulchra es amica mea, quàm pulchra, oculi tui columbarũ, abſq; eo quod intrinſecus latet. Vbi ueritas hæc melius exprimitur. Diſtinguuntur enim perfectiones eius ſeparatæ ab ijs quæ in ea ſunt occultę. Ex quo oſtenditur, abſq; peccato originali eam concipiendam fuiſſe. Et rurſus ibidem, פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי Id eſt, Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, perfecta mea, uel immaculata mea. Dicit autem immaculata mea, ut magis atque magis ueritas iſta confirmetur. Item ibidem, אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה Hoc eſt, Vna eſt columba mea, una eſt perfecta mea, una eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ. Ac ſi diceret, una ſola ex omnibus fœminis, abſque originali peccato concepta eſt, quemadmodum Chriſtus ſolus ex omnibus uiris. Ideo ut dicitur 1. cap. eiuſdem libri, ſic ipſe ait, הנך יפה רעיתי הנך יפה Id eſt, Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra. Duplicauit autem ſermonem. Vt oſtenderet, ipſam pulchram, id eſt puram & in conceptione, & in uita futuram fuiſſe. Cui ipſa reſpondit, הנך יפה דודי את נעים את ערשינו רעננה : קורות בתינו ארזים רהיטינו ברותים : Hoc eſt, Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus, lectulus noſter floridus, tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina. Senſus eſt, Certe quemadmodum ego abſque originali labe concepta ſum, ita tu quoq; amicus meus. Et idcirco pulcher es & formoſus, & lectulus noſter, hoc eſt conceptio noſtra eſt florida, & odorifera, abſque peccati corruptione. Trabes enim domus noſtræ ſunt ex cedro, & laquearia ex cypreſſo, quæ corruptionem aliquam non patiuntur. Item 2. cap. ſic ipſe dicit, כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות Id eſt, Sicut roſa inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. Senſus eſt, Quemadmodum roſa ſpecioſa & odorifera, ex qua multa conficiuntur aromatica, naſcitur inter ſpinas, ipſa tamen ſpinis carens: ita amica mea nata eſt inter fœminas, originali peccato conceptas, tanquam roſa inter ſpinas, ipſa tamen eiuſdem peccati omnino expers fuit. Dixit autem filias, propter matris Meſsiæ dignitatem, pro omnibus tamẽ tam maribus quàm fœminis textus intelligitur. Ipſa uerò reſpondit, כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים Hoc eſt, Sicut malus inter ligna ſyluarum, ſic dilectus meus inter filios. Omnium autem rationũ concluſio de Meſsia & matre eius tangitur 6. ca. eiuſdem libri, cum dicitur, אני לדודי ודודי לי Id eſt, Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi. Senſus eſt, Vt ego abſq; originali peccato concepta ſum, ita amicus quoq; meus. Item 1. cap. עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו Hoc eſt, Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum. Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, hoc eſt in in-

carnatione ſua, nardus mea, id eſt cõceptio mea, abſq; peccato originali effecta, dedit odorem ſuum, puritatis ſcilicet & innocentiæ. Item 2. c. שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני Id eſt, Leua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Si Chriſtus igitur leuam ſub capite uirginis tenebat, & dextera illius eam amplexabatur, impoſſibile eſt, illũ eam in peccatum originale cadere permiſiſſe. Item tertio capite, עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי Hoc eſt, Inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducã illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Senſus eſt, Quando inueni amicum meum in eius incarnatione, apprehendi eum, nec dimiſi, quouſq; eum adduxerim in domum & camera matris meæ. Quaſi aperte diceret, Sicuti ego in embrione matris meę ſine peccato originali concepta fui, ita quoq; ipſum genui. Item 6. cap. מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה Id eſt, Quæ eſt iſta quæ progreditur, quaſi aurora conſurgens, pulchra ut luna, electa ut ſol. Senſus eſt, Quæ eſt iſta quæ oſtendit ſe uenire, ut aurora. Quemadmodũ enim aurora diei claritatẽ inchoat, ita certe glorioſa mater Meſsię mox ueniens, totum mundum illuminare cœpit. Atq; ut luna à ſole recipit claritatem, ita mater Meſſiæ omnia ſua priuilegia, & gratias à filio recepit. Eſtq; perinde clara, ut ſol, qui in ſuę creationis inſtanti, ſuam omnem adeptus eſt claritatem. Ipſius nanq; uirginis immaculatæ materia in ſuæ conceptionis inſtanti, omnes materiales aſſecuta eſt perfectiones, atq; ipſa ſine peccato originali cõcepta. Hoc quidem & per Iſaiam patet, ita in perſona matris Meſſiæ 61. capite dicentem, שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן פאר וכבלה תעדה כליה: Hoc eſt, Gaudens gaudebo in Deo, & exultabit anima mea in Deo meo. Quia induit me ueſtimentis Ieſu, & chlamyde iuſticiæ circumdedit me, quaſi ſponſus decorauit gloria, uel corona, & quaſi ſponſam ornauit monilibus eius. Propheta enim uidens in ſpiritu matrem Meſſiæ dicturã. Magnificat anima mea Dominum. Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Antedicta uerba in perſona eius protulit, dicens, Gaudens gaudebo ביהוה baadonai. i. in Deo (tetragrãmaton) qui ut ait R. Hibba, Deum patrem ſignificat. Et exultauit anima mea באלהי beelohai. i. in Deo meo, qui ut idẽ dicit, Deum filiũ deſignat. Ait igiť, Gaudens gaudebo in Deo, qui eſt pater. Et exultabit anima mea in Deo meo, qui eſt filius. Quoniã duplicẽ gratiã mihi fecit. Vnã quidẽ, quia induit me ueſtimentis Ieſu, quod eſt, me abſq; originali peccato conceptam fuiſſe. Alterã uero, quia chlamyde iuſticię, ſcilicet originalis circũdedit me. Dicit aũt circũdedit, q̃a omnia ipſius uirginis membra à uertice capitis ad ungues uſq; pedũ, omnesq; ſenſus, & cogitationes, animæ imperio abſq; ulla repugnãtia obtẽperabãt. Vſq; adeo quidẽ, ut eius oculi nihil inhoneſti, nihil illiciti unq̃ aſpexerint.

xerint. Immo ut nunquam uel oculos eleuauerit, ſicut cæteri homines facere ſolent, ſed ſemper humi defixos tenuerit, niſi dum Deum oraret: A quo inter cæteras perfectiones eo ſpiritu prophetiæ donata eſt. Vt ſi forte aliquod incõceſſum, ſeu illicitum, uel auditura, uel uiſura eſſet, ilico eius aures & oculi clauderentur. Ita ut non niſi uoluntati diuinæ deſeruire uiderentur. Quocirca ait, Et chlamyde iuſtitiæ circundedit me, id eſt undiq; & omni ex parte uallauit me. Poſtea cũ ſubdit, Quaſi ſponſus decorauit corona, uel gloria, & quaſi ſpõſam ornauit monilibus eius. His uerbis duo cõplectitur, ob duas gratias ſibi factas. Duo enim ſunt ſponſæ neceſſaria. Vnum, ut ſponſus det ei monilia gratis. Alterum ut ijs ſponſa bene utatur, ſeſeq; ornet. Primũ quidem ad ſponſum attinet. Secundũ uero ad ſponſam. Propter primum dicit, Quaſi ſponſus decorauit, me ſcilicet gloria, uel corona, hoc eſt, Quemadmodum ſponſus ſponſæ monilia donat, ita Deus hanc mihi contulit gratiam, ut eſſem abſq; originali peccato concepta. Propter ſecundũ uero ait, Et quaſi ſponſam ornauit monilibus eius. Ac ſi diceret, Sicuti ſpõſę intereſt ſe bene ornare, ita quoq; ꝙ ego ſim iuſticia originali circundata, ex bona gubernatione, & ſenſibus meis ex libero arbitrio animæ obediẽtibus, mihi ꝓuenit, tã & ſi d cus me in gratia cõfirmauerit. Sequit̃, כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים : .i. Sicut enim terra profert germen ſuum, & ſicut hortus ſemina ſua germinat, Sic Dominus Deus germinabit iuſticiã, & laudem coram uniuerſis gentibus. Quibus quidẽ uerbis. Cur Deus inquit me ſponſam acceperit, hasq; gratias conceſſerit, cauſa eſt, quia in me incarnandus eſt Meſſias, qui futurus eſt ut germẽ, quod patre caret, ſolamq; terrã matrem habet. Ita enim Deus germinare faciet in me Meſſiã, qui iuſticia & laus in omnibus gentibus erit, nec alium quo ad humanitatẽ patrem habebit, præter me matrem ſuam. Dicit autem iuſticiam, Quia propter hanc Deus paſſurus erat. Laudẽ uero ait, Quia gratia & non merito ullo hoc fiebat. Ex quo igitur beatiſſima uirgo has gratias ſortita eſt, recte ueſtibus Ieſu, & chlamyde iuſticię indui dicitur, quas nemo unquã alius ex uiro & muliere genitus aſſecutus eſt, & præſertim ueſtimenta Ieſu, qui eſt totius orbis ſalus. Quapropter ipſam abſq; originali peccato conceptã fuiſſe, neceſſe eſt dicere. HOG. Æditio noſtra nõ habet, Quia induit me ueſtimentis Ieſu: ſed, quia induit me ueſtimentis ſalutis. GAL. Vbi noſtra æditio hoc loco ueſtimentis ſalutis habet, Hebraica ueritas ueſtimentis ישוע Ieſua dicit. Dictio autẽ hæc ישוע Ieſua, duplicem habet ſignificationem. Significat enim Ieſum, & ſalutem. Hic autem ſecundum primum ſignificatum accipitur, cum dicit, Quia induit me ueſtimẽtis Ieſu. Quod perinde eſt, ac ſi diceret, Quemadmodum Ieſus ſecundũ humanitatẽ abſq; originali peccato concipietur, ita quoq; ego abſq; eo concipiar. Quare eius ueſtibus, quę ſunt pu-

ritas & innocentia, induta ero. Verumtamen noſtræ æditionis autor Iudæis blandiens, ne ipſum carpere poſſent, ſalutis tranſtulit, & non Ieſu. Quod etiam alijs in locis pene infinitis facit. Vbicunque enim ſenſus duplicitatē habet, ſemper fere eum qui pro illis eſt, accipit. Nam ita hic dicere poterat, & recte quidem, Quia induit me ueſtimentis Ieſu. Quēadmodum Habacuc 3. cap. dixit, Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo. Cum idem nomen hoc eſt ישעי Ieſua utrobique Hebraicus textus habeat. Ex his igitur manifeſtum eſt, priſcos ſacræ ſcripturæ autores, firmiter tenuiſſe, immaculatā matrem Meſſiæ ſine originali peccato concipiendā fuiſſe. Quod idem noui teſtamenti quoque ſcriptores tenuerunt. Legitur quippe in euangelio Matthæi capite undecimo, Saluatorem noſtrum ita de Ioanne Baptiſta dixiſſe, Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. Cum igitur ſanctus Ioannes Baptiſta ipſo Chriſto qui de muliere natus eſt, maior non fuerit. Dicatque textus, Surrexit. Quod dici non poteſt, niſi de eo qui prius cecidit, & poſtea ſurgit. Ita hoc ſaluatoris dictum interpretari neceſſario cogimur: Inter natos mulierum, id eſt inter eos qui in originali peccato concepti ſunt, non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. Chriſtus autem in peccatum non cecidit, ergo ipſo Ioannes maior non eſt. Cum igitur beatiſſima uirgo eodem Ioanne Baptiſta maior quoque ſit, ipſam in peccatum originale non cecidiſſe, neceſſario conſequens eſt. Quod ſi non concederetur, ſequeretur plane, Ioannem Baptiſtam maiorem ea extitiſſe, quod omnino falſum eſt. Ex euangelio igitur, ac Saluatoris noſtri ſententia ipſam abſque originali peccato cōceptam fuiſſe, neceſſario concluditur.

Autores ſacræ ſcripturæ noui inſtrumenti.

Obiectio. HOG. Id quidem uerum eſſet, ſi euāgelium inter natos & natas diceret, Cum igitur inter natos ſolum dicat, palàm oſtendit. Saluatoris noſtri dictum non de mulieribus, ſed de ſolis uiris intelligi. Ex eo igitur beatiſſimam uirginem in peccatum originale non cecidiſſe, inferri non poteſt.

Reſponſio. GAL. Obiectio tua nulla eſt, cum ſecundum grammaticos maſculinum genus fœmininum concipiat. Quare cum inter natos dixit, tam de uiris, quàm de mulieribus intellexit. Hanc etiam de immaculata uirginis conceptione opinionem & apoſtoli tenuerunt. Sicuti ex beati Andreæ apoſtoli dictis, aperte liquet. Qui cum Ægeæ Proconſuli myſterium crucis exponeret, ita inter cætera dixit, Et quoniam de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum præuaricationis mundo mortem intulerat, neceſſario de immaculata uirgine natus eſt perfectus homo, in quo Dei filius, qui primum fecerat hominem, uitam æternam, quam perdiderant per Adam homines, repararet. Quam quidem ſententiam beatus Dominicus ordinis prædicatorum fundator & Dux, poſtea ſecutus, ita in tractatu corporis Chriſti ait, Sicut primus Adam fuit ex terra uirgine & nunquam maledicta formatus, ita decuit in ſecundo Adam fieri.

Antiqui eccleſiæ Doctores.

fieri. Hanc prætерea opinionem tanquam uerisſimam & indubitatam ueteres quoque eccleſiæ Doctores tam Græci quàm Latini firmiter tenuerunt. Et Græci quidem ut Gregorius Nazeanzenus, Gregorius Niſſenus, Baſilius, Ioannes Chryſoſtomus, & cæteri omnes, ut codices eorum legentibus perſpicue patet. In cuius rei ſignum feſtum de ipſa immaculata uirginis conceptione per annos ſere mille celebrarunt. Et in martyrologio quod in craſtino ipſius feſti legitur, quodq; à ſancto Ioanne Damaſceno æditum fuit, inter cætera quæ de ipſa beatiſsima uirgine pronunciantur, ipſa πρὸ συλλήψεως ἁγνή, id eſt ante conceptionem pura, dicitur. Ex quo ſancti ac ueteres Græcorũ patres, ſpiritu ſancto illuſtrati, uidentur antiquorum Hebræorum opinionem tenuiſſe. Qui ut in præcedentibus uiſum eſt, matris Meſſię materiam in materia Adæ fuiſſe productam uoluerunt, ipſamq; primã in cauſa & excellentia extitiſſe, atq; puriſsimam uſq; ad actualem ipſius uirginis formationem præſeruatam fuiſſe. Vnde & ipſe diuus Ioannes Damaſcenus, in ſermone de eiuſdem uirginis natiuitate, de beato Iehoiakim ipſius uirginis patre loquens, eam ob rem dixiſſe uidetur. O beati lumbi, ex quibus immaculatiſsimum ſemen fluxit. Priſci quoq; ac ſancti Latinorum Doctores id idem abſq; dubitatione ſenſerunt. Vt Hieronymus, Auguſtinus, Ambroſius, Gregorius, ac cæteri penè omnes. Quorũ dicta nunc adducere & longum & ſuperfluum eſſet, cum ſacri concionatores noſtri temporis uerbum Dei in eccleſijs proponentes, paſſim ea atteſtentur. Quid mirum ſi ſancti uiri opinionem hanc tenuerunt, cum Mahmedus ueritatis catholicæ inimicus, ipſam tenuerit, ut in authenticis Saracenorum libris legitur. Quorum unus Albokari: Alter uero Mezlim uocatur. In his enim ſic ad uerbum dicitur, Dixit Ebihorayra ſocius ſcilicet Mahmedi, Quod audiuit nuncium Dei, id eſt Mahmedum dicentem, Nullus naſcitur de filijs Adam, quem nõ tangat ſatan, quando naſcitur, & ideo plorat uociferans, ex tactu ſatan, præter Mariam & filium eius. Clamor enim infantis cum cadit de uentre matris, propter percuſſionem ſatan contingit. Item dixit Ebumuce, Prophetã id eſt Mahmed dixiſſe. Multi perfecti fuerunt ex uiris, nulla uero perfecta fuit unquam ex mulieribus, niſi Maria mater Ieſu. Ex his igitur quæ dicta ſunt, liquidò conſtat, opinionem de immaculata uirginis conceptione, non recentem, ſed antiquiſsimam eſſe. Quin potius oppoſitam opinionem quam aduerſarij pertinaciter tenent, recẽtiorem dicimus. Quam ideo Deus aliquo tempore pullulare permiſit, ut uideretur quantam gratiam matri ſuæ contulerat: eam à peccato originali, quod naturaliter niſi præſeruata fuiſſet, contrahere debebat, immunem atq; immaculatam præſeruando.

Ad tertiam Hogoſtrati obiectionem. Vbi quod mater Meſſiæ abſque originali peccato concipienda eſſet, naturalibus rationibus probatur. *Caput* VI.

HOGOSTRATVS.

Hoc ſi uerum eſſet, uerbũ Pauli apoſtoli falſum prorſus eſſet, qui ad Romanos ſcribens 3. cap. ait, Omnes in Adam peccauerunt & egent gratia Dei. Neceſſario igitur dicendum eſt, glorioſam uirginem in Adam peccaſſe, & conſequenter & eius materiam peccato Adæ infectam, & ipſam in peccato originali conceptam fuiſſe. Qui enim omnes dicit, neminem excludit. GAL. Vt te (quod pace tua dixerim minus quàm decet) locutum oſtendam, duo faciam. Primum enim ſeptem naturalibus probabo rationibus. & materiam intemeratæ matris Meſsiæ mundam atq; immaculatam in Adam præſeruari debuiſſe, & conſequenter ipſam matrem Meſſiæ abſq; initiali peccato conceptam fuiſſe. Deinde uero ad Pauli apoſtoli autoritatem reſpõdebo. Pro primæ igitur rationis fundamento, duo præmittã. Primum quidem eſt, q; in unoquoq; ſubiecto quatuor debẽt reperiri cauſæ, uidelicet materialis, efficiens, formalis, & finalis. Quarũ finalis ſublimior eſt cæteris, atq; præſtantior. Secundũ uero eſt, q; cauſa finalis & opinio naturæ ſemper permanent, neq; unq̃ ceſſant ſuo ſubiecto & indiuiduo perfectiorẽ tradere formam, ſi materiam aptam ad recipiendã huiuſmodi formã inuenerint. Quare neceſſe eſt omni efficienti, tam naturali, q̃ uoluntario, & artificiali, habiliorem q̃ poſsit materiam cuilibet ſubiecto diſponere, ut finis peculiaris ei adueniat, iuxta cogitationem & finem ab ipſo excogitatum. Exempli gratia, piper cuius finis eſt caliditas & ſiccitas, naturaliter facit ignis operationẽ. Econtrario uero uiola, quam natura ad aquæ qualitatẽ diſponit, utpote rem frigiditati conuenientẽ, quæ eſt finis ei peculiaris. Eadem ratione ſaphirus, adamas, & reliqui lapilli precioſi, quos natura & cauſa finalis ad materiã quandam ſublimem, lucidam, & diaphanam ex quatuor elemẽtis diſponit, ut formã propriam ſibi ac peculiarem recipiant. Nõ obſtante, q; ex terreſtri ſint elemento, quod eſt obſcurum ac tenebroſum. Quod cum ita ſit naturalibus in rebus, conſequens profecto eſt, glorioſam uirginẽ ex quo erat ſubiectum, in quo Dei filius incarnari debebat, perfectius ac ſublimius omni humana creatura, immo omni ente creato diſpoſitam fuiſſe. Quemadmodũ finis peculiaris propter quem creata fuit, cæteris cunctis perfectior, & ſublimior erat, cum illa ſola creata fuerit, ut ex ea filius Dei naſceretur. Sed ſi eius materia immunda fuiſſet, ipſaq; in peccato originali cõcepta, nequaq̃ perfectius ac ſublimius omni ente creato diſpoſita fuiſſet. Igitur & ipſius materiam puram & immaculatã prę ſeruari, & ipſam abſq; originali peccato cõcipi, oportuit. Item unicuiq; enti

Prima ratio. *Secunda ratio.*

enti cui deeſt aliqua perfectio, inſitus eſt naturalis appetitus, aſſimilãdi ſe enti perfectiori, oditq́ res ſibi infimas. Natura autẽ ſi diſpoſitio ſubiecti ad recipiendum habilis ſit, eo maiorem dat ei perfectionem, quo capacior eſt. Idcirco ſaphirus cuius materia ex terra eſt, in gradum claritatis quæ eſt, in elemento aereo, naturaliter aſcendere cupit, ab ipſoq́ claritatem accipiens, lucidum fit, atq́ diaphanum. Minerale autem fieri cupit uegetatiuum, & ſi animam uegetatiuã nõ habeat. Natura enim dat ei creſcendi perfectionem, cum materiam ad creſcendum aptam habeat. Vegetatiuum uero fieri appetit animal. Ideo mandragoræ ob materiæ diſpoſitionem, quam habet, natura dedit hominis figuram, & ſi anima ſenſitiua careat. Animal præterea fieri cupit homo, ob quod ſimia hominis habet effigiem, effingitq́ ea quę homo ipſe facit. Licet anima rationali careat. Ex quo igitur appetitus materiæ matris Meſsiæ erat, abſq́ originali peccato concipi, eiusq́ materię diſpoſitio ad recipiẽdam huiuſmodi perfectionẽ habilis erat. Neceſſario ſequit̃, Longe rationabilius eſſe, ipſam abſq́ originali peccato conceptam, q̃ poſt conceptum purgatã fuiſſe. Item materia, forma, & cauſa efficiens quanto perfectior eſt earum finis, tanto altiores ſunt. Quemadmodũ quatuor elementa cum primum animam ſenſitiuam nanciſcũtur, ſublimiora ſunt, quàm cum ſolum animam uegetatiuam habebant. Mineralia quoque cum primum lapilli precioſi efficiuntur, nobiliora ſunt. Nam ſaphirus & adamas nobiliores ſunt hiaſpide & porphyrite. Hiaſpis autẽ & porphyrites excellentiores ſunt lapidibus, quibus domus conſtruuntur. Eadem etiam ratione ex herbis honorabilius eſt frumentum, & ex architectis, præſtantior qui regiam conſtruit. Hac inſuper ratione ſublimius eſt baſilicas erigere, quàm Regum palatia ædificare. Atq́ præſtãtius eſt amore Deo ſeruire, quàm neceſsitate. Conſequens igitur eſt, ut quo ſublimior eſt cauſa finalis, eo plures ab ipſa in ſubiectum emanent perfectiones, ut excellẽtior ſit futura. Quod cum ita ſit, neceſſe erat intemeratam uirginem Meſſiæ matrem, quæ ſubiectum & tabernaculũ quo Dei filius incarnandus eſſet, futura erat, ſublimiori gradu concipi, quàm ſubiecta minora, quæ cum originali peccato concipiuntur, utpote quæ perfectionis exceſſum ſuper cætera omnia haberet. Igitur abſq́ originali peccato concepta eſt. Item exploratiſsimũ eſt in natura. Quacunq́ in re plures inueniuntur fines à primo ſeparati, ſecundum finem eſſe primo ſublimiorem, & tertium ſecũdo. Et ſic de cæteris gradatim. Eadem quoq́ ratione, materia & forma ſecundi finis perfectiores ſunt materia & forma primi, & materia & forma tertij ſublimiores ſecundi. Verbi cauſa. Eſſe animal, perfectior finis eſt, quàm eſſe uegetatiuũ. Eſſe autem hominem, perfectior finis eſt, q̃ eſſe animal. Præterea cum hominis diffinitionem dare uolumus, prout ſolũ animal eſt, dicimus ipſum eſſe corpus nutritiuũ, ſenſibile. Si autem prout eſt homo, dicimus eum

Tertia ratio.

Quarta ratio.

eſſe animal rationale,quæ ſublimior eſt diffinitio,quàm prima. Cum igitur immaculata uirgo concepta ſit non tantum ut homo eſſet, ſed ut mater Dei quoq; foret. Et hic finis ſit excellẽtior,atq; ſublimior ultimo fine in genere humano,oportuit,ipſam in ſui conceptione habere materiam & formam perfectiorem ea,quæ illam hominem eſſe faciebat. Hæc autem alia non eſt,quàm ipſam originali peccato non fuiſſe infectam. Nam quemadmodum materia animalium ſublimior eſt atq; perfectior,quàm materia plantarum. Materia autem hominis excellẽtior, quàm materia animalium. Ita quoq; & rationi cõgruum,& neceſſariũ eſt,materiã uirginis glorioſæ perfectiorem ſublimioreḿq; materia hominum fuiſſe,cum in altiſſimũ hominis gradum aſcenderit. Item tunc natura dicitur æqua,& ſecundũ ſeipſam agere,cum tantum perfectionis

Quinta ratio. dat ſubiecto,quantũ ſubiectũ recipere poteſt. Et ſecundum hoc nõ dicitur aliquid contra naturã fieri. Tunc enim id diceret̃,cum ipſa natura non daret perfectionẽ, qua ſubiectum recipere poſſet. Sicuti enim contra naturã eſt,dare perfectionẽ ei,qui non meret̃. Ita quoq; contra naturam eſt,ei qui meret̃,perfectionem adimere. Quod cum ita ſit, neceſſe fuit,glorioſæ uirginis materiam,quæ habilis erat,atq; apta huiuſmodi perfectionẽ recipere,ut abſq; originali peccato conciperet̃,ſine initiali macula productã fuiſſe. Item, Pro ſexta ratione duas facio propoſitiones. Prima ſit hæc, Certum eſt, peccatũ originale non eſſe generationis

Sexta ratio. cauſam efficientem. patet. Quia ſi Adam nõ peccaſſet,certe generaſſet. Secunda ſit hæc,quam exemplo probo. Eſto q̃ rex quidã domũ ſordidã ac fœdã ſit ingreſſurus. Quæro, Vtrum decentius ſit,eam domũ ornari debere,uarijsq; repleri odoribus,anteq̃ rex ingrediat̃,an poſteaq̃ ingreſſurus ſit. Certe regiæ conuenit dignitati,prius eam mundam,nitidam,redolenteḿq; reddere,q̃ poſtea. Ita dicimus de cœlorũ regina,iuſtius decentiusq; fuiſſe,ut materia quæ futura erat matris Dei materia, mundificaret̃,ac ſanctificaret̃,dum generantis eſſet materia,ab eaq; adimeret̃ peccati originalis cauſa efficiens,q̃ poſtea cum generatæ facta eſt materia. Alioqui in regina cœli oſtenderet̃ fuiſſe defectus,eſſetq; cõtra ſacræ ſcripturæ textũ,qui de ipſa (ut ſuprà probauimus) ait, Tota pulchra es amica mea,& macula non eſt in te. Confirmatur ratio. Certũ eſt enim,perfectiorem nobilioreḿq; eſſe rem,in quam nunquã aliqua cecidit macula,aut ſordes,q̃ ea,in qua prius fuit macula,& poſtea purgata eſt. Quemadmodũ etiam homo,qui nunq̃ peccauit,peccatore recõciliato pręſtantior eſt. Nam ſi perfectior eſſet peccator recõciliatus homine iuſto qui nunquã peccauit,aut ſi in pari perfectione eſſent, Deus glorioſam uirginẽ in ſtatu gratiæ non confirmaſſet. Ipſam igitur abſq; initiali peccato conceptã fuiſſe,fatendũ eſt. Poſtremo, Quanto propinquiora ſunt principium & finis,tanto perfectius eſſe debet mediũ,ma-

Septima ratio. giſq; cõuenire debet principiũ & mediũ cum fine. Quemadmodũ maior

ior influentia à cauſa finali in operatione prouenit, multoq́ auidior eſt finis in medio & principio. Ideo cognito, q́ finis conceptionis uirginis intemeratæ erat propter filij Dei conceptionem, neceſſe fuit, ut conuenirent principium, quod fuit beata uirgo, & medium, quod fuit ipſam abſq́ originali peccato conceptam eſſe, cum fine, quod fuit filij Dei incarnatio ex ea. Et quemadmodum cum primum uerbum caro factum fuit, dedit materiæ Chriſti omnes perfectiones, quotquot habitura erat, nec ulla ei defuit. Ita quoq́ neceſſe fuit, materiam beatiſſimæ uirginis ſtatim in ſua cõceptione omnes perfectiones quas capere poterat, ſortitam fuiſſe, nec expectanda fuit peccati originalis purgatio. HOG. Cum corpus Chriſti in ſua reſurrectione glorificatum fuerit, conſtat ipſum in ſua cõceptione non omnes perfectiones habuiſſe. Concluſio igitur quam nunc præmiſiſti (pace tua dixerim) falſa eſt. GAL. Cum diuinitas eſſet Chriſto unita, & glorificationem in ſe quodammodo colligatam haberet, non ſinebat corpus eius res glorificati in uita operari, cum paſſurum & moriturum eſſet. Quemadmodum ſi quis puerum forti manu tenens, non permittat eum facere quod uelit. Sed bene neceſsitate cogente, corpus Chriſti opera glorificati faciebat. Nam in ſua natiuitate ex uirgineo utero abſq́ matris corruptione exiuit. Habent enim hoc præcipuum glorificata corpora, ut ſua ſubtilitate per parietem abſq́ eius fractione tranſeant. In ſua etiam transfiguratione glorificato corpore uſus eſt. Cum præterea Iudæi ipſum lapidare uellent, illis non uidentibus, de templo exiuit. Ad confirmationem autem noſtræ rationis facit, q́ non reperiatur apud Euangeliſtas aliqua de glorificatione Chriſti in eius reſurrectione mẽtio. Quare cõſequens eſt, glorioſam uirginem in ſuæ cõceptionis inſtãti, abſq́ initialis peccati macula fuiſſe. Quin potius in eius cõceptione materiã eius omnes perfectiones quas habitura erat, habuiſſe. Animã uero eius mox cũ eidẽ materię infuſa eſt, omnes perfectiones quæ in anima reperiri poſſent, actualiter adeptã fuiſſe, ut eſt ſciẽtia, ſapiẽtia, intelligentia, ꝓphetia, gratia, & quęcunq́ animæ attribui poſſunt. Cũ aũt Dei filius ad eã incarnãdus uenit, in gradũ altiſsimũ ipſa cõſcendit. Quandoquidẽ ei tanq̃ matri ſuæ uniuerſi orbis regimen atq́ gubernationẽ ille reliquit, fecitq́, ut eſſet cœlorũ angelorũq́ regina. Nunc ad beati Pauli uerba reſpõdeamus. Cũ igit̃ inqt, Omnes in Adã peccauerũt. Sic exponamus dictũ, Omnes .ſ. q ſubeũt ſolũ Adæ regulã, neq́ altiorẽ ſortiunt̃ gradũ. Hi.n. in Adã uere pctõres ſunt, ac in originali peccato cõcepti. Glorioſa aũt uirgo, cũ ad ſublimiorẽ q̃ Adã aſcẽderit gradũ, dici nõ põt in peccatũ Adę cecidiſſe. Qm̃ ipſa ſola inter cæteras oẽs creaturas hoc priuilegio donata fuit, ut in ea filius Dei cõciperet̃. Qđ aũt hic fuerit eius ultimus finis, ac ſuæ cõceptiõis, ex eo potiſsimũ patet, q́ nulla unq̃ alia creatura ꝑter ipſam, ad hoc cõcepta fuit, ut in ea filius Dei incarnaret̃, q̃a in nulla alia, q̃ in ipſa filius

Obiectio.

Reſponſio.

Ad Pauli apoſtoli autoritatem.

lius Dei incarnatus eſt. Ergo ut in ea filius Dei conciperetur, ipſa concepta eſt. Concluditur igitur, filij Dei incarnationem conceptionis ipſius uirginis cauſam finalem extitiſſe. Quare ut ex præmiſſis rationibus colligitur, oportuit, materiam & formam ipſius immaculatæ uirginis perfectiorem atq; ſublimiorem quacunq; alia materia & forma in genere humano fuiſſe, ac ſine peccati initialis infectione productam.

Ad quartam Hogoſtrati obiectionem. Vbi concluſio de immaculata uirginis conceptione ſeptem Theologicis ſimul ac naturalibus confirmatur rationibus. *Caput* VII.

HOGOSTRATVS.

Certum eſt, Deum nolle tollere naturę ordinem, quem ipſe inſtituit. Sed ſi Deus beatiſſimam uirginem ab originali peccato immunem pręſeruaſſet, abſtuliſſet utiq;, immo peruertiſſet naturæ ordinem, quem ipſe inſtituit, cum propter Adæ peccatum omnes homines ab eo naturali propagatione deſcēdentes, cum originali peccato concipi decreuerit. Ergo minime dicendum eſt, ipſam intemeratam uirginem ab originalis peccati labe præſeruatam fuiſſe. GAL. Nimium certe (mihi parce) Hogoſtrate deciperis. Quod ſeptem theologicis ſimul ac naturalibus probabo rationibus, ut tādem obiectioni

Prima ratio. tuæ quæ nulla eſt, reſponſio detur. Prima igitur ratio ſit hæc. Deo auaritiam & tenacitatem attribui non poſſe, certum eſt. Cum tantā det unicuiq; creaturæ perfectionem, quantam ipſa apta ſit recipere. Verbi cauſa. Cum Deus mundum condidit, tantum perfectionis unicuiq; rerum generi tribuit, quantum eius ſubiectum capere poterat. Nam ſi aſini ſubiectum perfectionem æqui, ſiue leonis, ſiue etiam hominis recipere potuiſſet, certe illi dediſſet. Sed cum aptum ad recipiendum non eſſet, non dedit. Quod cum ita ſit, ſequitur plane, Deum uirginem glorioſam abſque initiali peccato feciſſe, ex quo eius ſubiectum ita aptum erat. Alioquin auarus & tenax ipſe fuiſſet. Quod omnino falſum eſt.

Secunda ratio. Igitur abſque initiali peccato ipſa concepta eſt. Secunda ratio ſit hæc. Certum eſt, principium cognitionis eſſe operis finem. Quo fit, ut cum principium cognitionis diuinæ fuerit, beatiſſimam uirginem à peccato originali mundare, ac purificare, longe decētius fuit, eam mundam & abſque peccato feciſſe quàm poſtea mundaſſe. Si enim ita non fuiſſet, operationes diuinæ humanis uarijs & inconſtantibus aſſimilarentur. Hoc autem falſum eſt. Fecit igitur eam à peccato originali omnino

Tertia ratio. mundam ac puram. Tertia ratio ſit hæc, unicuique homini appetitus quidam à natura inſitus eſt, ut eius mater perfectior ſit in cunctis mundi perfectionibus. Et hoc ideo quia ex eius ſanguine genitus eſt. Nam ſi mater ex materia munda & optima conſtabit, filius quoq;

eadem

eadem ex materia cõficietur. Quare filius ſemper matris perfectionem cupit, oditq́ imperfectionem. Si igitur Dei filius qui uirtutes ac perfectiones ſummopere diligit, uitia uero & peccata atque imperfectiones maxime deteſtatur, matrem ſuam nobiliorem ac perfectiorem in bonitate, iuſticia, ſanctitate, cæteriſq́ perfectionibus futuram non optaſſet, profecto in uoluntate & appetitu inordinatus fuiſſet. Quippe ꝙ deſiderium ſuum potius ad res uiles & imperfectas, q̃ ad nobiliores & perfectiores inclinaſſet. Sequeretur prӕterea, eum uiliorem habuiſſe appetitum, q̃ pura quæuis creatura humana, cum materiam & humanitatẽ ſuam imperfectã fore uoluiſſet. Hoc autem manifeſte falſum eſt, ac omnem prorſus contra rationem. Cum ergo Deus ſit ſumma perfectione perfectus. Perfecti autem ſit amare perfecta, potius q̃ imperfecta, debuit ſane matrem ſuam perfectam omni perfectione poſsibili, & cupere & facere. Quare abſq́ originali peccato ipſam concipi fecit. Quarta ratio ſit hæc. Certum eſt, quod Deus ante mundi creationem prӕſciuit & Adam peccaturum, & ſe ipſum pro peccati eius redemptione, incarnandum. Ex quo ſequitur, ꝙ ſi in muliere in peccato originali cõcepta Deus incarnari decreuiſſet, & Deus ipſe peccati cauſa extitiſſet, & Adã ad peccandũ coactus fuiſſet, libero arbitrio ſibi adẽpto. Quod ſi eſſet, Adam pœnam minime meruiſſet. Ex his autem multa ſequerentur inconuenientia. Quare neceſſario dicendum eſt, mulierem ex qua Deus incarnandus erat, ab æterno à peccati initialis labe præſeruatam fuiſſe. Quinta ratio ſit hæc. Principium generis humani fuit Adam, finiſq́ ipſius fuit Chriſtus, cuius amore creatum eſt humanum genus. Vt igitur principiũ, medium & finis inter ſe conueniant, neceſſe fuit, ꝙ quemadmodum Adam qui eſt principium, & Chriſtus qui eſt finis, abſq́ originali peccato facti ſunt. Ita quoq́ mediũ quod eſt beatiſsima uirgo, ſine ipſo peccato concepta eſſet. Præterea, ſequitur, ꝙ ſicut Heua fuit una caro cum Adam primumq́ medium pro humani generis conſeruatione, abſq́ originali peccato facta. Ita quoq́ neceſſarium fuit, & intemeratam uirginem, quæ eſt ultimum medium pro animarum ſalute, & una caro cum Chriſto, qui eſt finis, abſq́ originali peccato concipi. Alioqui principium & primum medium cum ultimo, medio & fine non conuenirent, quod eſt ualde inconueniens. Sexta ratio ſit hæc. Notum eſt, ꝙ potentiſſimus quiſq́ rex uolens ſibi regiam conſtruere, aut baſilicã ad honorem Dei optimi maximi erigere, prius quӕcunq́ ædificio neceſſaria ſunt, quӕrit, & parat, quanto perfectiora atq́ excellentiora inueniri queant. Quemadmodũ regem Selomonẽ feciſſe legimus. Qui ob templi excellentiã, quod in Dei obſequiũ conſtruxit, uoluit in opere fabrili & lapidibus excidendis, ne malleus, aut aliquod ferrei inſtrumẽti genus adhiberetur, nec eorum quidem ſonus audiret. Sed uermẽ reperit nomine zamir, qui Lapidi impoſitus, dũ per eũ incederet, ipſum ilico frange,

Quarta ratio.

Quinta ratio.

Sexta ratio.

Pulchra figura de uirginis conceptione.

Zamir uermis.

frangebat. Quod in figuram cõtigiſſe, clarum eſt. Nam in ædificio tem
pli, in quo filius Dei incarnandus erat, & in tabernaculo in quo Deus
claritatem & ſanctitatem ſuam oſtendere debebat, non poterat defice-
re materia tantę perfectionis ad conſtruendum, nec opus erat, ut in ex-
cidendis lapidibus, hoc eſt, in cõceptione intemeratæ uirginis, ferrum
aliquod quod peccatũ originale ſignificat, adhiberetur. Huius autem
rei ratio eſt, quia unum peccatum nõ poteſt cum altero ſanari, niſi cum
re ſimplici & quodammodo minima, hoc eſt, cum uerme. Idcirco repe
rit zamir, id eſt Chriſtum qui uermi cõparatur, & ita à Pſalmographo
uocatur, cum Pſal. 21. ait, ואנכי תולעת ולא איש Hoc eſt, Ego ſum uer-
mis & nõ uir. Et excidit beatiſsimam uirginem ſine ferro, hoc eſt, abſq;
aliquo peccato. Et ut in ædificio templi, nec ſonus quidem ferri audi-
tus eſt: ita in ædificio & conceptione immaculatę uirginis, nec uox qui
dem peccati originalis reperta eſt. Quod ſi ſibi defeciſſet materia ſan-
ctiſsima ad eius cõceptionem, fuiſſet in maximo defectu, minoriq; gra-
du, quàm Rex Selomo. Hoc autem falſum eſt, Ergo abſq; originali pec
cato concepta fuit. Septima ratio ſit hæc, pro reſponſione ad obiectio-
nem Hogoſtrati dicentis, Deum nolle tollere naturæ regulam & ordi
nem, quem ipſe inſtituit. Fatemur quidem id uerum eſſe, non tamen
omni ex parte ſic intelligi debere, ſicut Hogoſtratus ipſe intelligit.
Deus enim neceſsitate exigente, multoties cõtra regulam & ordinem
naturæ fecit. Non enim eſt naturæ regula & ordo, ut arbor cæſa & ſic-
ca, flores, folia & fructus producat. Virga autem Aharon gemmas, flo-
res, frondes, & amigdalas edidit. Neq; eſt naturæ opus, ut una nocte
hæc omnia arbor proferat. Ipſa tamen uirga Aharon una nocte eadem
omnia protulit. Neq; eſt ex naturæ curſu, quòd arbor ſiue uiridis, ſiue
ſicca, animam habeat ſenſitiuam. Virga autem Moſis ſerpens effecta
eſt. Neq; ordine naturæ poſsibile eſt, alicui bruto loqui atq; diſſerere.
Aſinus autem Balaam cum eo diſputauit. Ex naturæ quoq; curſu pro-
phetia non poteſt niſi in genere humano reperiri. Non enim brutum
aliquod uaticinari poteſt. Deum autem cum cœtu Ionæ locutum legi-
mus. Iuxta etiam naturæ ordinem rota cœlorum à ſuo motu circulari
ceſſare poſſe, eſt impoſsibile. Tempore autem Iehoſuæ, ipſo in bello Gi
bon exiſtente, ſol in medio cœli ſe oppoſuit, ſtetitq; per diem integrũ,
hoc eſt per 24. horas immobilis. Impoſsibile quoq; eſt ſecundum natu
ræ ordinem, ut rotæ cœli quæ ab oriente in occidentem mouentur, re-
trogrediantur. Hezekiæ autem tempore, ſol retroceſsit gradibus decẽ
ab eo itinere, quod fecerat. Impoſſibile eſt etiam ſecundum naturæ cur
ſum, ut Leo à feritate ceſſet, ſeq; ab occidendo cõtineat, præſertim cum
famelicus eſt. Danieli autem in lacum leonũ proiecto, nihil nocumenti
leones intulerunt. Ignis etiam ſecundum naturę ordinem ſemper urit,
& deuorat, ſed Ananiæ, Miſaeli, & Azarię in fornace ardentiſsima po-
ſitis,

Septima ratio pro reſponſione ad Hogoſtrati obiectionem.

ſitis, nihil moleſtiæ intulit, nec pilo quidē ueſtimentorū nocuit. Deus præterea poſtquàm Adam & Heuam creauit, hanc dedit naturæ regulam & ordinem, ne poſſet homo ſine uiri & mulieris ſemine generari. Chriſtum tamen reperimus abſq; humano ſemine generatum. Ex his omnibus liquido patet, quòd quandoq; Deus neceſsitate exigente, facit præter naturæ ordinem. Quare palam euidens eſt, quòd quamuis deus nolit auferre naturę ordinē in genere, & omni ex parte. In particulari tamen id quādoq; facit. Nec propter hāc particularitatē dici poteſt naturæ regulam rumpere. Vel ſi dicere uoluerimus, iuxta Hebræorū ſententiam, Deum ob ſpecialem conditionem id quandoq; facere, multo minus dicetur eſſe contra naturam quod facit. Talmudiſtæ nanque uidentes omnia iſta quæ contra naturam fieri uidentur, uolentesq; rationem reddere, cur fiant. Deum inquiūt cum mundum creaſſet, hanc tribuit naturæ facultatem, ut operaretur ſecundum ordinem ab eo inſtitutum, nec ſe illi contradicturum pollicitum fuiſſe, niſi hac inſtante conditione. Quod ſi neceſsitas ſecus fieri exigeret, ipſe poſſet facere quicquid ſibi uideretur, etiam ſi cōtra ipſam naturā foret. Idcirco cum aliquid huiuſmodi fieri contingit, de eo naturam conqueri contra ſe id fieri, minime poſſe aiunt, ex quo illi Deus conditionaliter uires tribuit. Cum ſola igitur uirgo glorioſa inter omnes à uiro & muliere genitos, abſq; originali peccato concepta ſit, id contra naturam fuiſſe, haudquaquam dici poteſt, ſed unum ex ſupradictis. Maxime cum immaculatæ uirginis ſubiectum, ut in præcedenti capite oſtenſum eſt, aptum eſſet huiuſmodi perfectionem recipere, ut abſq; initiali labe produceretur.

Talmudiſtarū reſponſio.

Ad quintam Hogoſtrati obiectionem. Et quòd intemerata mater Meſſiæ abſque libidine & concupiſcentia genita ſit. Caput VIII.

HOGOSTRATVS.

SI beatiſsima uirgo ſine peccato originali concepta eſſet, abſq; libidine & concupiſcentia generata fuiſſet. Probatur, quia originale peccatum libidini, concupiſcentię, ac uoluptati admixtum eſt. Quod diuus Auguſtinus affirmat in libro de fide ad Petrum, parte prima. q. uigeſima quarta. Cuius dictum ponitur in Decretis de conſe. diſt. quarta cap. Firmiſsime. Vbi ſic dicitur, Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, omnem hominem qui per concubitum uiri & mulieris concipitur, cum peccato originali naſci, impietati ſubditum, mortiq; ſubiectū. Quare omnes ex libidine ac uoluptate coitus geniti, cum peccato originali concipiuntur. Sed uirgo glorioſa cum libidine ac uoluptate coitus genita fuit. Cum ex ueriſsima ſancti Iehoiakim & ſanctę Hannæ coniunctione, ut cæteri homines, generata ſit. Ipſam igitur in peccato originali conceptam fuiſſe, conſequens eſt. GAL. Certum

eſt, maius priuare minus. Experientia enim cognoſcimus, ſolem lunæ atq; candelæ priuare claritatem. Videmus quoq; ſenſum maiorem priuare minorem. Homo enim qui omnem cogitationem ſuam, ac phantaſiam in unam rem, uel ſtudendo, uel ſpeculando uehementer collocat, pro eo tempore ſenſum minorem amittit. Nam ſi tunc coram eo quiſpiam tranſiret, tranſeuntem illum non uideret, ſi ipſum alloqueretur, nō audiret. Fateor igitur ſanctum Iehoiakim & ſanctam Hannam ſeſe cōiugaliter copulaſſe, ob ardentem tamen deuotionem, uehementemq; contemplationem, qua unanimiter in generationem beatiſſimæ uirginis intenti ambo tenebantur, fomes in illo actu penitus extinctus fuit. Quare peccatum originale in conceptione immaculatæ uirginis locum nullum habuit. Cōfidimus autem quæ dicimus, uera eſſe oſtendere. Nam cum à templo parentes eius tanquam profani à ſacerdotibus cum increpatione expulſi fuiſſent, eo quòd ſteriles eſſent, & iam ſenio confecti, filios nondum genuiſſent. Deum mœſti & ſupplices rogarunt, ut eis ſobolem ad eius ſeruitia procreandam, concederet. Quibus exauditis, apparuit angelus ſeorſum utriq; nūcians, prolem eos in Dei obſequium genituros, ita (Hieronymo atteſtante) dicēs, Ego ſum angelus Domini miſſus ad te, ut annunciem tibi preces tuas exauditas eſſe, & eleemoſynas tuas in conſpectum Domini aſcendiſſe. Vidi enim pudorem tuum, & audiui ſterilitatem, & opprobrium non rectè tibi obiectum. Peccati enim, non naturæ ultor eſt Deus. Et ideo cum alicuius uterum claudit, hoc facit, ut mirabilius denuo aperiat. Vt non libidinis, ſed diuini muneris fore cognoſcatur, quod naſcitur. Iuxta igitur angelicum præceptum ambo ſibi obuiantes, de mutua uiſione lætati, ac de promiſſa ſobole ſecuri & certi, adorato Domino, domum redierunt, diuinum promiſſum hilariter expectantes. Et tanta ſe deuotione coniunxerunt, ut abſque libidine & corporis uoluptate, uirginem glorioſam matrem Dei futurā, genuerint. Vehemētiſſima enim deuotio, atq; animi delectatio, omnem corporis uoluptatem, concupiſcentiam, atq; libidinem extinxit. Vnde non immerito eis nomina Iehoiakim & Hanna impoſita fuerant. Iehoiakim enim deus eleuabit, uel eriget, ſiue ſuſcitabit, ac etiā cōfirmabit Latinè interpretaſ. Nomē uero Hāna à nomine חן hen, quod eſt gratia, deriuaſ. Vt ex nominibus ipſis palā innoteſceret, ꝙ per prolē quā genituri eſſent, Deus ex miſericordiæ ſuæ gratia, humanū genus & à peccato primorū parentū eleuaturus eſſet, & à morte æterna ſuſcitaturus, & ad cœleſtē gloriā erecturus atq; cōfirmaturus. Cū igiſ beatiſsima uirgo abſq; cōcupiſcētia & libidine genita fuerit, neceſſario cōſequens eſt, & abſq; initiali peccato eā conceptā fuiſſe, cum libido & cōcupiſcentia fuerit peccati Adæ cauſa. Ipſe quippe Adā uitijs mundanis, concupiſcentijſq; carnalibus adhærens (ut per illud Gen. 3. capite liquet, ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים . Hoc eſt,

Iehoiakim & Hanna quomodo interpretantur.

Hoc eſt, Et uidit mulier, quòd bona eſſet arbor ad ueſcendum, & delectabilis oculis) ſe ſuperbia atq; inobediētia impleuit, tranſgreſſusq; eſt Dei præceptum, eoq; modo carnem ſuam infecit, ut omnes ab eo deſcēdentes, cum eadem ſuperbia & inobedientia quæ eſt omnium peccatorum origo, concepti ſint. Idcoq; peccatum originale, ſiue initiale dicitur. Eam ob rem & cum libidine atq; effrenata uoluptate procreantur, & ut uoluntatem ſuam perficiant, inclinati ſunt, atq; ad peccandum, & tranſgrediendum Dei præceptum, obnoxij. Quod ad ſenſum maxime patet. Nam cum homo eſt in effrenatæ libidinis appetitu, membrum genitale adeo ſuperbit, uoluptatemq; optatam perficere pergit, quòd nec morte etiam propoſita, ab actu illo deſineret. Quod in nullo aliorum membrorum eſſe comperitur. Cum quis enim ad furtum accedit, & antequàm perficiat, eum furti pœnitet, ſtatim pro eius uoluntate pedes à greſſu ceſſant, manusq; à rapina abſtinēt, ſuntq; uoluntati obtemperantes. Verumtamen ut ait Magiſter ſententiarum in 19. diſt. ſecundi, ſi primi homines non peccaſſent, abſq; omni peccato & macula in paradiſo carnali copula conueniſſent, eſſetq; ibi tactus immaculatus, ac mixtio ſine concupiſcentia, atq; genitalibus membris ſicut & cæteris ita imperarent, ut ibi nullum motum illicitū ſentirent. Et ſicut alia membra corporis alijs admouemus ſine libidinis ardore, ut manum capiti. Ita abſq; carnis pruritu genitalibus uterentē membris. Hæc enim lethalis ægritudo ex peccato membris humanis inhæſit. Genuiſſent itaq; in paradiſo filios per coitum immaculatum abſque corruptione. Vnde Auguſtinus ſuper Gene. Cur non credamus (inquit) primos homines ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperare potuiſſe, ſicut cęteris in quolibet opere ſine uoluptatis pruritu utuntur. Incredibile enim non eſt, Deum talia feciſſe corpora illa, ut ſi non peccarent, membris illis ſicut pedibus imperarent. Nec cum ardore ſeminarent, nec cum dolore parerent. Sed poſt peccatum motum illum meruerunt, quem nuptiæ ordinant, continentia cohibet. Infirmitasq; prona in turpitudinis ruinam, honeſtate excipitur nuptiali, ut quod ſanis officium eſſet, ægrotis ſit remedium. Ex hac igitur ratione colligit, intemeratam uirginem abſq; originali peccato fuiſſe conceptā. Quamuis enim naturaliter non ſit poſsibile, quempiam abſq; peccato propagari, cum materia ob Adæ infectionem, in peccatum prona ſit. Glorioſa tamen uirgo ut abſq; peccato propagaretur, nō natura, ſed gratia id conſecuta eſt. Cum rationabilius decentiusq; fuerit, Deum mundaſſe materiam ex qua mater ſua effici debebat, dum efficientis eſſet materia, & antequam parientis materia fieret. Quocirca à ſancto Iehoiakim & à ſancta Hanna omnem corporis libidinem, uoluptatemq; effrenatā Deus abſtulit, ut eo modo ipſam immaculatam uirginem generarent, quo primi parentes ſi nō peccaſſent, filios ſuos in paradiſo genuiſſent.

Reſponſio ad argumentum Hogoſtrati.

Ex his patet obiectionis Hogoſtrati ſolutio. Dictum autem diui Auguſtini quod inducit, Verũ quidem eſſe dicimus, quatenus omnes homines per concubitum uiri & mulieris cum corporis libidine & uoluptate generati, nõ ſunt peccati originalis expertes. Sed dictum noſtrũ uerius quidem eſſe, quatenus uirgo ipſa glorioſa abſq; effrenata libidine corporaliq́; uoluptate propagata fuit. Quod ex gratia ac uoluntate diuina proueniſſe aimus, cum ipſa eius tabernaculũ futura eſſet, ex cuius precioſiſsimo ſanguine Chriſti Dei & hominis corpus formãdum erat. Ideoq́; neceſſe fuit, ut eſſet omnium creaturarũ perfectiſsima atq; puriſsima. Cui opinioni idem etiam Auguſtinus dictis ſuis aſtipulatur, ſic in libro de Hæreſibus contra Manichæos in perſona Chriſti, dicẽs, Si potuit inquinari mater mea, cum eam facerem, potui inquinari ego, cum ex ea naſcerer. Et in libro de Natura & gratia. Excepta (inquit) uirgine Maria, de qua propter honorem Domini mei, cum de peccatis agitur, nullã prorſus uolo facere quæſtionẽ. Et multis etiam alijs in locis ipſam immaculatã, puriſsimã, atq; ab omni peccato immunẽ prædicat.

Ad ſextam Hogoſtrati obiectionem. Et quòd merito paſsionis Chriſti exhibendæ, fuerit uirgo glorioſa à peccato originali modo nobiliſsimo redempta. Caput IX.

HOGOSTRATVS,

VIrgo glorioſa fuit per Chriſti paſsionem redempta. Alioqui & ipſa tanto bono & priuata fuiſſet, & Chriſtus uniuerſalis redemptor non extitiſſet, quod ualde incõueniens eſt. Ergo ipſius quoq; uirginis fuit redemptor & ſaluator. Quod ipſamet fatetur in cantico ſuo, dicens, Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Sed redemptio ſeu ſaluatio præſupponit culpam. Non enim intelligi poteſt redempta & ſaluata, niſi ab aliqua culpa. Cum igitur ipſa actualem culpam nunquam habuerit, ſequitur plane, quòd ab originali redempta fuerit. Quare ipſam in peccato originali conceptam fuiſſe, conſequens eſt. GAL. Ratio tua nulla eſt. Cum æque redemptor ac ſaluator ſit, qui hominem cuſtodit, ne captiuus fiat, ſicut is qui eum à captiuitate liberat. Quemadmodum ita medicus dicitur, qui homini regulam & ordinem dat, ut ſanitatem cõſeruet, & ne in ægritudinem decidat, uti qui ægrotantem ſanat. Quam ob rem Auicenna medicinam definiuit eſſe ſcientiam, qua humani corporis diſpoſitiones noſcũtur, ex parte qua ſanatur, uel ab eo infirmitas remouetur, & habita ſanitas conſeruatur, amiſſaq́; recuperatur. Eadem quoq; ratione dicimus, ita redemptorem & ſaluatorem appellandũ, qui prohibet ne quis in peccatum cadat, ſicuti eum qui hominem à peccato ſubleuat. Ex his dicere poſſumus, geminam eſſe redemptionem, ſubleuatiuã & præſeruatiuã.

Medicina quid ſit.

Duplex redemptio.

Præſer-

Præſeruatiuam q̃ lõge nobiliorem ac perfectiorem ſubleuatiua. Sicuti enim multo melius eſt, quempiam à uulnere præſeruare, quàm ei poſt acceptum uulnus remedium adhibere: ita longe nobilius ac perfectius eſt, aliquem à peccato, ne in ipſum cadat præſeruare, quàm illum poſt quàm in illud ceciderit, à peccato liberare. Quare nobiliori ac perfectiori modo redimitur, maiusq; beneficium accipit, qui à peccato futuro immunis præſeruatur, quàm qui à peccato perpetrato eripitur. Multo igitur præſtantior ac perfectior eſt redemptio præſeruatiua, quàm redemptio ſubleuatiua. Cæteri omnes homines redemptione ſubleuatiua à peccato redempti fuerunt. Virgo autem glorioſa ſola ex uiro & muliere propagatis, redemptione præſeruatiua redempta eſt. Quomodo & angeli boni ne cum lucifero ruerent, à peccato redempti fuere, ut Ioannes Chryſoſtomus optime ſentit. De ipſa autem uirgine immaculata Anſelmus in libro ſecundo, Cur Deus homo, cap. 10. loquens, Indiguit (inquit) beata uirgo redemptione, & Chriſti paſſione, non propter peccatum quod infuerit, ſed propter peccatum quod infuiſſet, niſi ipſemet ex ſpeciali priuilegio eam præſeruaſſet. Hoc prȩterea & ipſa redemptionis humanæ perfectio neceſſario exigebat. Sunt enim ſex ipſius redemptionis modi. Primus quidem eſt, cum quis à peccato actuali mortali, poſtquàm in ipſum cecidit, redimitur. Et hoc modo peccatores qui in peccatum mortale ceciderunt, per pœnitentiæ ſacramentum redimuntur. Secundus uero modus eſt, cum quis ab ipſo peccato mortali præſeruatur. Et hoc modo apoſtoli redempti fuerunt. Qui poſtquàm ſpiritum ſanctum acceperunt, nunquam mortale peccatum admiſerunt. Tertius autem modus eſt, cum quis peccato ueniali commiſſo redimitur. Quo modo iuſti redimi ſolent, qui de lege communi ipſum ueniale peccatum omnino euitare nequeunt, Cum iuxta ſapientis dictum, Septies in die cadat iuſtus, & reſurgat. Quod non niſi de ueniali peccato intelligi poteſt. Quartus quoq; modus eſt, cum quis ab ipſo ueniali peccato præſeruatur. Quo quidem modo Ioannes Baptiſta redemptus eſt. Qui ut quibuſdam placet, peccati uenialis penitus expers fuit, ob id quod de eo eccleſia canit, Ne leui ſaltem maculare uitam, famine poſſes. Quintus prȩterea modus eſt, cum quis ab originali peccato contracto redimitur. Quomodo paruuli baptizati per baptiſmi ſacramentum redimuntur. Sextus demum modus eſt, cum quis ab ipſo originali peccato illæſus præſeruatur. Et hoc modo ſola beatiſsima uirgo ex naturali propagatione genitis, redempta eſt. Niſi igitur ipſa ab originali peccato merito mortis filij ſui præuiſe, omnino immunis præſeruata eſſet, nec humanum genus perfecte redemptum fuiſſet, nec Chriſtus ipſe humani generis perfectus redemptor extitiſſet. Cum illud omnibus modis quibus redimendum erat, non redemiſſet.

Sex redemptionis modi.

Ad ſeptimam Hogoſtrati obiectionem. Et quod uirgo glorioſa nunquam ægrotauerit, nec unquam menſtrua paſſa fuit. Et quam ob rem obierit. Et quod mortua, ſtatim reſurrexit. Caput X.

HOGOSTRATVS,

PEccatum originale fuit mortis cauſa, iuxta dominicum illud Geneſis ſecundo capite dictum, Qua hora comederitis ex eo, morte moriemini. Sed beatiſsima uirgo corporaliter mortua fuit, ut catholica tenet eccleſia. Ergo peccati Adæ fuit particeps. Quare & in originali peccato ipſam conceptam fuiſſe, conſequens eſt. Alioqui pœnam abſque culpa minime habuiſſet. Cum pœna ſola ſuos debeat tenere autores, ut habetur. l. Sancimus. C. de pœnis, &. l. ſi pœna. ff. eodem titu. &. l. Ob maritorum. C. Ne uxor pro ma. cum reliquis. Item in cap. Illud. 11. q. tertia, & cap. Romana. De ſenten. excō. libro ſexto, Et multis alijs in locis. GAL. Concedo quidem, mortem peccati fuiſſe effectum, poſtquàm Adam peccauit, in his qui in ipſo peccauerunt, atque in peccatis naſcuntur. Adam tamen ipſe antequam peccaſſet, in rerum æternarum contemplatione & fruitione uerſabatur. Et hæc erat arbor uitæ in paradiſo ſita ſecundum Talmudiſtas. Sed quia diuinorum contemplationēm reliquit, uitijſq́ mundanis atque concupiſcentijs carnalibus adhæſit, in ægritudines & mortem incidit. Ideoq́ morimur. Et hæc eſt arbor ſcientiæ boni & mali, quæ mortis cauſa eſt, iuxta eorundem ſententiam. Hinc eſt illud Geneſis ſecundo capite dictum, כי ביום אכלך ממנו מות תמות Hoc eſt, Quia qua die comederis ex eo, morte morieris. Hoc autem ex homine compoſito ex quatuor elementis, à quibus quatuor procedunt humores, manifeſte apparet. Vitia enim humana & ſi multiplicia ſint, in quatuor tamen genera diuiduntur. Quorum primum quidem in cibo & potu conſiſtit. Secundum uero in coitu. Tertium autem in rerum gubernatione. Quartum deniq́ in diuitiarū augmēto. Ex cibo nãq́ & potu certum eſt, quatuor generari humores, unicuiq́ peculiares, ut phlegmatico phlegma, cholerico cholerā, melācholico melācholiam, & ſanguineo ſanguinem. Eadem quoq́ ratione uenerem ſectāti, cum uoluerit libidinis appetitum explere, auget calor. Et ſi re optata fraudetur, melācholia multiplicat. Et ſic de reliquibus humoris dicendū eſt, Quo fit, ut à cōplexione ſua homo egrediatur, augeatq́ unum humorem ſuper alium, qui propter exceſſum ęgritudinem efficiunt. Fitq́ exinde elementorum diuiſio, ac animę corporiſq́ ſeparatio, quę mors appellat. Ex quo ſequitur, quòd Adam uitia ſectatus, in infirmitates mortemq́ incurrerit. Glorioſa autem uirgo ac eius filius cum peccati Adę haudquaq̄ participes fuerint, atq́ ab originali peccato penitus alieni extiterint, merito impaſſibiles & immortales eſſe debebant. Sed quia ob redemptionem noſtram mors

Arbor uitæ quid.

Arbor ſcientiæ boni & mali quid.

Quadruplex uitiorum genus

Adam quare effectus ſit mortalis.

mors Chriſti & paſſio neceſſaria erat, cum ſine ea parcere humano generi diuina iuſticia nollet. Ideo Chriſtus corpus paſſibile & mortale neceſſario habere debuit. Intemerata itidem uirgo cum filium paſſibilem & mortalem genitura eſſet, qui cum ea una caro futurus erat; & ab impaſsibili & immortali paſſibile & mortale naturaliter procedere non poſſit, neceſſario mortalis quoque fuit. Quare tam mater quàm filius mortui ſunt. Verumtamen à malis & pœnis contingentibus propter Adæ peccatum, & non neceſſarijs Chriſti paſſioni, ipſa beata uirgo liberata fuit, cum ab initiali peccato omnino immunis eſſet. Vt eſt cum dolore parere, quod Heuę pro maledictione datum fuit, menſtruis fœdari, & infirmitatibus ex peccato prouenientibus affici, quorum omnium uirgo glorioſa penitus expers fuit. Et quia ſicuti mors & paſſio Chriſti & intactę uirginis fuit ad humani generis redemptionem, ut dictum eſt. Ita Chriſti reſurrectio, non obſtante quòd neceſſaria eſſet ad catholicę fidei confirmationem, neceſſario eſſe debebat, ex quo ab originali peccato expers omnino erat. Pari quoque ratione uirgo ipſa immaculata mox ut mortua eſt reſurrexit, & unà cum filio in cœlum empyreum aſſumpta, ac in Regni cœleſtis ſolio ſublimata, atque ad dexteram filij ſedens, in anima ſimul & corpore glorioſiſſima regnat. Et propterea Pſalmographus Pſalmo 132. de reſurrectione filij & matris loquens, ait, קומה יהוה למנוחתך אתה וארון עזך Id eſt, Surge Deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ. De ipſius autem ad dexteram filij ſeſsione atque corporis gloria, idem Pſalmo 45. ita inquit, נצבה שגל לימינך בכתם אופיר Hoc eſt, Aſtitit Regina ad dexteram tuam in diademate, uel ueſtitu aureo. Vbi per ueſtimentum aureum gloria ſuperna, atque excellentiſsima corporis, quod animæ eſt indumentum, exprimitur.

Mater Meſsiæ quare mortua eſt.

Mater Meſsiæ mortua mox glorioſa reſurrexit.

CAP. Et ſi recte quidem dixeris, Virginem glorioſam nunquam menſtrua paſſam fuiſſe, cum mundiſsima eſſe debuerit, ut de mundiſsima matre (ſicut ait Auguſtinus) mundiſsimus naſceretur filius. Hinc & Anſelmus, Decuit inquit uirginem ea puritate nitere, qua maior ſub Deo nequit intelligi. Quam ob rem non ſolum ab omni peccati labe puriſsima eſſe debuit, uerumetiam nec ulla alia immundicia ei attribui potuit. Idcirco cum ratio ipſa expoſtulet, ut extra mulierum regulam de menſtruo eſſet, eam menſtruis nunquam fœdatam fuiſſe haudquaquam dubito. Vellem tamen rationibus id probares. GAL. Vt ſingulari igitur deuotioni tuæ, quam erga ipſam geris, ſatisfaciam, quod petis triplici ratione probabo. Primo quidem, quia adeo proportionata, adeoq; bene complexionata fuit, ut menſtruis omnino careret. Quandoquidem Auicenna ac cæteri naturales ſcribant, menſtruorum cauſam in muliere ſuperfluitatem eſſe materiæ. Ideo natura ut huiuſmodi ſuperfluitatem expellat, menſtruorũ uiam inuenit. Glorioſa autẽ uirgo cum ob

Mater Meſsiæ nunquam menſtrua paſſa fuit

optimam cõplexionem quam habebat, materię ſuperfluitatem nullam
Secunda ratio. in ſe habuerit. Quare nec menſtrua in ea locum habuerunt. Deinde uero, quia mulier cum menſtrua patitur, ęgrotat ac undiq; dolet. Omnes autem ægritudines cum ex peccato primorum parentum proueniant, ipſaq; intemerata uirgo eorum peccati particeps minime fuerit. Sequitur plane, ipſam menſtrua nunquam paſſam fuiſſe. Vnde nec legimus
Tertia ratio. eam aliquando ægrotaſſe, aut aliquo dolore laboraſſe. Poſtremo, quia cum mulier menſtruata dicatur polluta, iuxta illud Leuitici decimo octauo capite dictum, ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב Hoc eſt, Ad mulierem in pollutione menſtruationis ſuæ ne accedas. Si igitur beatiſsimam uirginem menſtrua paſſam diceremus, ſequeretur ſane, eam fuiſſe pollutam. Quod ſi eſſet, falſum prorſus eſſet Sapientis illud Cantici canticorum quarto capite, de ipſa in perſona Dei dictum, Tota pul-
Obiectio. chra es amica mea, & macula non eſt in te. HOG. Si beatiſsima uirgo ante filij paſsionem obijſſet, dic mihi quónam anima eius profecta fuiſſet? Ad inferós ne, an in cœleſtem paradiſum? Si enim in cœleſtem paradiſum dixeris, id nequaquam eſſe potuiſſet, cum nondum portæ cœli paterent. Ad inferos ergo ipſam deſceſuram fuiſſe, te dicere oportebit, ad infernum ſcilicet ſuperiorem, quem nos limbum uocamus, quo ſancti patres ante mortem Chriſti deſcendebant. Sed eò ſancti patres nullam aliam ob cauſam proficiſcebantur, niſi propter originale peccatum. Igitur & ipſa propter originale peccatum illuc profecta fuiſſet. Quare eam & in originali peccato conceptam fuiſſe, conſequens
Prima reſponſio. eſt. GAL. Duas tibi do reſponſiones. Primum enim dico, Quod in neutrum locum acceſsiſſet, ſed ad alium locum cœlorum ſanctiſsimũ.
Secunda reſponſio. Deinde uero aio, propoſitionem tuam de eius obitu ante filij ſui paſſionem, falſam penitus eſſe, cum eam ante paſsionem filij obijſſe, impoſsibile fuerit. Quod triplici ratione probatur. Prima quidem eſt, quia ita à Deo præordinatum fuerat, ut paſsionem filij ipſa uideret. Quare aliter euenire non potuiſſet. Secunda uero eſt, quia neceſſe erat, ut ipſa quoque ad remiſsionem peccati interueniret, cum omnia quæ in perpetrando Adæ peccatum interceſſerant, eius relaxationi interuenire debuerint. Quemadmodum igitur muliere mediante peccatum illud commiſſum fuit, ita etiam muliere mediãte, remittendum erat. Vt ſicut mulier peccatrix mortem mundo intulit, ita mulier ſanctiſsima & immaculata uitam afferret. Iuxta illud D. Auguſtini, Auctrix peccati Heua, auctrix meriti Maria. Heua occidendo obfuit, Maria uiuificando profuit. Percuſsit illa, ſanauit iſta. Tertia demum eſt, Quia neminem Deus ante tempus conſtitutum obire facit, niſi duabus ex cauſis. Aut ſcilicet ob eius ſcelera, quibus mortem meretur, aut propter eius bonitatem & uirtutes, ne eas peccando perdat. Quum enim Deus ſcit quempiam in peccatum recaſurum,

Impoſsibile fuit, matrem Meſsiæ ante paſsionem filij mortuam fuiſſe.

rum,& ob id damnandum, pro ſua miſericordia nolens animam eius perditum iri,facit eum tempore iuſticię bonitas ſuæ obire. Cum igitur beatiſsima uirgo fuerit ab omni prorſus peccatorum labe immunis, neq; in peccatum labi potuerit,non potuiſſet ante tempus obire. Cum à diuina iuſticia nihil iniuſti procedere poſsit. Ex his igitur quæ in prę- miſsis capitibus dicta ſunt,ſole clarius patet. Quod non obſtantibus Hogoſtrati obiectionibus,opinio antiquorum Hebręorum de immaculatiſsima matris Meſsiæ conceptione,ueriſsima atq; catholica ſit.

Quòd propter matrem Meſsiæ uocatus fuerit Iſrael,populus Dei peculiaris. *Caput XI.*

CAPNIO.

OB ea quę dixiſti arbitror,Iſraeliticum populum propter amorem quem Deus ab æterno erga matrem Meſsiæ habuit, populum Dei peculiarem nuncupatum fuiſſe. GAL. Optime quidem arbitraris. Tam ingens enim,tamq; immenſus fuit ab æterno Dei in matrem Meſsiæ amor, ut propter eam Iſraeliticum populum ſibi peculiarem fecerit,eo quòd ex ipſo proditura eſſet. Quod apertiſſime Rabbi ille inſinuauit,cuius tanta apud Hebræos eſt autoritas,ut eum רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum appellent. Is enim libro qui גלי רזיא Gale razeya, hoc eſt, Reuelator ſecretorum dicitur, ad ſextam Antonini Conſulis petitionem, ſic inter alia dixit: Quod petiſti. Quam ob rem Iſrael populus Dei peculiaris dictus fuerit,dicam tibi quod ſcriptum reperi à Rabbi Simeone filio Iohai in libro qui מחקר הסודות Mechkar haſſodoth, id eſt, Inueſtigator arcanorum inſcribitur,ita dicente, Cœpit Rab Iſaias ſermonem & dixit, Veh tibi Moab, perdidiſti popule chamos, dedi filios eius in libertatem,& filias in captiuitatem. Veh illis,ueh illis, qui uocati ſunt patres totius orbis, & humani generis, ac inſuper populus Dei peculiaris. Et poſt pauca. Videns inquit Deus ex Iſrael excidendam eſſe petram ſine manibus, quæ eſt petra primaria, ex qua Meſsias futurus eſt, qui extendet miſericordias ſuas ſuper uniuerſum orbem, propterea uocari uoluit Iſrael patrem uniuerſi orbis, ac populum ſuum peculiarem. Hæc ille. Rabbi autem Nehumias filius Haccanæ באגרת הסודות Beigereth haſſodoth, id eſt, in epiſtola arcanorum, uerba antedicta exponens, ſic ait, Hæc petra primaria eſt mater Regis Meſsiæ. Ad eorum igitur declarationem, dico, Doctorem illum antiquum nullam aliam ob cauſam ſenſiſſe, Iſrael dictum fuiſſe populum Dei peculiarem, niſi ob quandam eius proprietatem nobis occultã. Id autem propterea eſt, quòd unumquodq; agens uno ex tribus modis in aliud agit, aut ſcilicet quãtitate, aut quali-

tate, aut proprietate quadam ſibi inſita. Quod autem quantitate agit, eſt exempli gratia, ut cibus, quem ſi ſupra modum quiſpiam capiat, incidit in ſtomachi dolorem, ſi uero minus debito ſumat, deuenit in ethicam. Quod autē qualitate agit, eſt ſicut ignis, qui calefacit, & nix, quæ frigefacit. Quorum alterum eſt caliditate calidum, alterum frigiditate frigidum. Caliditas autem & frigiditas qualitates ſunt. Quod denique proprietate occulta agit, eſt ueluti magnes, qui ferrum ad ſe trahit, & lapillus quem uulgo turchinam uocant, quem ſi geſtauerit quiſpiam, deq́ʒ ſublimi loco ceciderit, ſi mēbra frangenda eſſent, lapillus quidem frangitur, geſtans uerò remanet illæſus. Aut tanquam amethyſtus, qui dum geſtatur, prohibet ebrietatē. Aut ut cæteri lapilli, ac gemmæ proprietates uarias habentes. De quibus ſiquis interroget, Cur eiuſmodi operationes faciant. Ex eorum proprietate occulta eas prouenire gemmarij reſpondent. Huius autem rei rationem ſibi ignotam eſſe aiunt. Ego uero dico, quòd & ſi nos huiuſmodi proprietates lateant, Deo tamen notæ ſunt, qui mundum è nihilo creauit, & unicuiq́ʒ rei uim propriam indidit. Quare ipſe optime ſcit, cur magnes ferrum trahat. Et ſic de ſingulis. His igitur præmiſsis, quæramus ab Iudæis. Qua harū operationum elegit Deus Iſraeliticum populum, ut eſſet ei prę cunctis gentibus populis electus, & peculiaris? Quantitate ſcilicet, an qualitate, an proprietate? Si quantitate dixerint, ob maximum ſcilicet eorum numerum, falſum omnino eſt, cum ſcriptum ſit Deuter. 7. cap. Te elegit Dominus Deus tuus, ut ſis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui ſunt ſuper terram. Non quia cunctas gentes numero uincebatis, uobis iunctus eſt Dominus, & elegit uos, cum omnibus ſitis pauciores. Si autem qualitate reſponderint, hoc eſt propter ſanctas eorum operationes. Hoc itidem falſum eſt, cum etiam ſcriptum ſit Deuter. 9. càp. Neq́ʒ enim propter iuſticias tuas, & æquitatē cordis tui, ingredieris, ut poſsideas terras eorum. Eos igitur concedere oportet. Quod nullam aliam ob cauſam, Iſraeliticum populum Deus elegerit, niſi propter proprietatem occultam, quæ erat illis inſita, quę fuit immaculata mater Meſsię ex eis proceſſura. Quemadmodum uetus ille eorum Doctor aſſeruit, quem diximus, רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt Magiſtrum noſtrum ſanctum, ab eis uocari.

Quòd mater Meßiæ ex ſtirpe Regia Dauid, & tribu Iuda proditura erat. Vbi Matthæus & Lucas Chriſti genealogiam deſcribentes, optime concordantur. Caput XII.

CAPNIO,

SI Deus totum Iſraeliticum populum propter Meſsiæ matrem ſibi elegit, peculiaremq́ʒ fecit, multo magis tribum illam atque familiam, ex qua ipſa proceſſura erat, ſibi elegiſſe, cenſendus eſt. Ex

eſt. Ex qua igitur tribu, ex quá ue familia eam prodituram fuiſſe, priſci Iudæorum aſſerebant? GAL. Ex tribu Iuda, & ex domo ſiue familia Dauid. Nam ſi Meſſiam ex tribu Iuda, & domo Dauid naſciturum fuiſſe, tam per ſacram ſcripturam, quàm per Talmudicos codices ampliſſime patet, ipſiq́ue ueteres Iudæorum Meſſiam ipſum ex muliere abſque uiro (ut in ſequentibus abunde probabitur) generandum tradiderunt. Sequitur ſane, eos proculdubio matrem quoque eius ex tribu Iuda, & ſtirpe Dauidica futuram fuiſſe, minime ignoraſſe. Et ut alios omittam, quos ante ipſam eſſe contigit, antiquus ille eorum Doctor, quem ipſi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant, eo in libro quem גלי רזיא Gale razeya, id eſt, Reuelatorem ſecretorum nuncupauit, ad tertiam Antonini Conſulis urbis Romæ petitionem reſpondens, ac ea referens, quæ inter cætera ab Elia apparente ſibi in ſpelunca oranti, acceperat, ſic ait, Quod autem petiſti, cuius eſſet filia (mater ſcilicet Meſſiæ, de qua loquebantur) ex quá ue tribu. Animaduertere debes parentem eius duplex habiturum nomen, unum Eli, alterum Iehoiakim. Et Eli quidem, quod eſt nomen deriuatiuum, oſtendit eum ad ſublimem gradum aſcenſurum. Iehoiakim uero quod eſt nomen compoſitum, ſignificat Deum in manu ipſius ſuſcitaturum ſaluationem Iſraelis maximam. Tribus autem Iudæ deſcendit ex domo Zerubabelis filij Sealthiel. Sicut ſcriptum eſt Zachariæ quarto capite, Quis tu mons magne coram Zerubabel, in planum deducet petram primariam. Hæc petra primaria eſt mater Regis Meſſiæ. Hæc Rabbenus ille Haccados. CAP. Et ſi priſci quidam Iudæorum qui ante matrem Meſsiæ fuerunt, ipſam ex tribu Iuda & domo Dauid futuram, prædixerint, ut ex his quæ nunc induxiſti, aperte oſtenditur. Iuniores tamen eorum fatentur quidem, Meſsiam ex tribu Iuda, atque Dauidica ſtirpe naſciturum. Quod conſequenter nec de matre eius abnuere poſſent, ſi Meſsiam ipſum de uirgine abſque uirili ſemine ſecundum eorum ſcripturas concipiendum, concedere uellent. Sed glorioſam ipſam Mariam uirginem noſtri Meſsiæ matrem, ex tribu Iuda & Dauidica progenie ortam fuiſſe, negant, cum id ex euangelio non conſtet. Si enim (inquiunt) Maria Chriſti ueſtri mater, ex tribu Iuda, ac Regia Dauidis proſapia nata eſt. Cur Euangeliſtæ Chriſti ueſtri genealogiam ſcribentes, de hoc non meminerunt? Nam neque Lucas quidem id refert, qui Chriſti ueſtri genealogiam à Ioſeph uſq; ad Adam deducit, neque Matthæus hoc atteſtatur, qui ipſam ab Abraham uſque ad Ioſeph deducens, ſic tandem ait, Iacob autem genuit Ioſeph uirum Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui uocatur Chriſtus. Quare unum de duobus uos concedere oportet, Aut Chriſtum ueſtrum patrem habuiſſe Ioſeph, aut ipſum non fuiſſe ex tribu Iuda, & Dauidica ſtirpe progenitum. Quocirca ut muta

Iuniorum Iudæorum argumentatio.

fiant

fiant eorum labia doloſa, uelim per ipſorum ſcripturas probares, Diuam noſtram Mariam uirginem, ex Dauidica progenie per lineam rectã deſcendiſſe. GAL. Impia Iudęorũ calliditas utrinq; oppugnandę ueritatis calumnias inuenit. Sed fruſtra certe laborãt, cum lux ipſa ueritatis in tenebris latere nequeat. Quidã itaq; ex noſtris uolentes difficultatem hanc auferre, aiunt Mariam & Ioſeph ex eadem fuiſſe tribu. Vnde Ioſeph eam ex lege ducere cogebatꝰ. Ideo autem generationis Chriſti ordinem ad Ioſeph uſq; deduci dicunt, quia mos non eſt ſcripturarum, ut generationis ſeries per fœminas texatꝰ. Sed hi quidem uerum aiunt, difficultatem tamen quam nobis Iudæi faciunt, minime tollunt. Non enim probant Mariam ipſam beatiſsimã ex tribu Iuda, & domo Dauid deſcendiſſe, nec per conſequens eã & Ioſeph ex una tribu fuiſſe.

Quorundam noſtrorum reſponſio.

Idcirco nonnulli alij id probare uolentes, dicunt, quòd Leui qui (ut refert Lucas) ex catena Nathan filij Dauid, per rectam lineam deſcendit, genuit Melchi, & Panthera. Panther autem Barpanthera, ſic appellatum. Barpanter autem Iehoiakim. Iehoiakim uero ipſam Dei genitricem.

Alia quorundã noſtrorum reſponſio.

Sed hi profecto & à ueritate longe diſcedunt, & obiectionem nobis ab Iudæis factam nullatenus ſoluunt. Cum uerum minime ſit (pace eorum dixerim) Leui genuiſſe Melchi & Panthera. Immo Melchi genuit ipſum Leui. Vt ex Luca ſatis euidenter apparet, qui Chriſti generationẽ ex filijs ad patres proſecutus, ita ait, Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta, ut putabatur filius Ioſeph, qui fuit Eli, qui fuit Mathan, qui fuit Leui, qui fuit Melchi. Ex quo manifeſte patet, Melchi non fuiſſe filium Leui, ut iſti aſſerunt, ſed patrem. Quod ſi eſſet, ut aiũt, neq; tamen ſic eſſe, per euangelium, aut per ſcripturas apud Iudæos authenticas probant. Quo fit, ut eorum argumento nequaquam ſatisfaciant. Quid ergo nos dicemus? Dicam in hoc ipſe quicquid ſentiam, ſaluo tamen meliori iudicio, & ſacroſanctæ eccleſiæ determinatione, cui me ſemper in omnibus ſubmitto.

Reſponſionis prædictæ confutatio.

Dauid itaq; duos inter cæteros legimus habuiſſe filios, Selomonem ſcilicet & Nathan. Per lineam autem Selomonis deſcendit Ioſeph, uirginis glorioſæ ſpõſus. Per lineam uero Nathan, deſcendit ipſa beatiſsima uirgo ueri Meſsiæ mater. Matthæus igitur per Selomonis lineam, ipſius Ioſeph genealogiam deſcendendo deſcribit. Lucas uero per lineam Nathan, Dei genitricis progeniem aſcendendo exprimit. Quod ex Zachariæ prophetia maxime inſinuatur, qui cum uidiſſet in ſpiritu beatiſsimam uirginem ex Zerubabele Sealthielis filio prodituram, ex qua Meſsias naſciturus erat, ita quarto capite dixit, מי אתה הר הגדול לפני זרבבל למישור והוציא את האבן הראשה תשאות חן חן לה Hoc eſt, Quis tu mons magne coram Zerubabel in planum. Et educet petram primariam, & ponet gratiam gratiæ ei. Vbi per petram primariam, uirginem intemeratam intellexit, ex qua Meſsias proceſſurus erat, ut Rabbenus Haccados paulò ſuperius expoſuit.

Galatini uera reſponſio.

expoſuit. Propterea Rabbi Ionathas Vzielis filius, uerba hæc Zachariæ, Et deducet petram primariam. Ita Chaldaicè exponit, ומינה אבנא יפוק משיחא ושמיה יתי לעלמא Id eſt, Et ex ipſa petra procedet Meſſias, cuius nomen eſt æternum. Quod cum illo Euangeliſtæ conuenit, In principio erat uerbum. Quare autem uirgo glorioſa, petra primaria dicatur, in præcedentibus dictum eſt. Notandum eſt autem, quòd hic Zerubabel eſt ille de quo ſcribit Lucas, texendo eiuſdem uirginis genealogiam per lineam Nathan, non autem ille de quo Matthæus meminit, ipſius Ioſeph genealogiam per Selomonis lineam deſcribens. Cum duo fuerint Zerubabeles, duoq́ Sealthieles, corundem Zerubabelum patres. Quod ex eo potiſſimum patet, quòd Zerubabel ille, de quo Matthæus ſcribit, duabus generationibus poſt tráſmigrationem Babylonis natus ſit. Ait enim ſic, Ioſias aũt genuit Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis. Iechonias aũt genuit Sealthiel. Sealthiel autem genuit Zerubabel. Sed Zerubabel de quo meminerunt Zacharias & Lucas, ante tranſmigrationem Babylonis eſt. Quod ex uerbis Haggæi manifeſte uideri poteſt, ita capite ſecundo, dicentis, Factum eſt uerbum Domini in manu Haggæi prophetæ, dicens, Loquere ad Zerubabel filium Sealthiel, Ducem Iuda, & ad Iehoſuam filium Iehoſadec, Sacerdotem magnum, & ad reliquos populi, dicens, Quis ex uobis eſt derelictus, qui uiderit domum iſtam in gloria ſua prima? Ex quibus uidetur, Zerubabel hunc domum Dei in ſuo primo ædificio uidiſſe, & conſequenter ante tranſmigrationem ipſam Babylonis natum fuiſſe. Præterea, prophetia ipſius Zerubabelis fuit in ipſa tranſmigratione, immo ipſe populum eduxit ex eadem tranſmigratione, ut apud Ezram 2. capite habetur. Ex his igitur palàm oſtenſum eſt, alium fuiſſe Zerubabelem, de quo Zacharias & Lucas ſcripſerunt, & alium de quo Matthæus meminit. Idcirco in genealogia quam Matthæus deſcribit, à Zerubabele uſque ad Ioſeph undecim tantummodo generationes ponuntur. In illa uerò de qua Lucas agit, à Ioſeph uſq; ad Zerubabelem multo plures inueniuntur, propter maius temporis curriculum, quod interceſſit. Ex quibus omnibus plane colligitur, glorioſam uirginem Mariam noſtri Saluatoris matrem, ex tribu Iuda & Regia Dauidis proſapia extitiſſe, atq; per lineam rectam Nathan filij Dauid, quam Lucas optime deſcribit, prodijſſe. Si quis autem contra id quod diximus obijciat, eo quòd in ſerie eiuſdem genealogiæ nulla de ſancto Iehoiakim ipſius uirginis patre fiat mẽtio, Dico ipſum Eli fuiſſe Iehoiakim, qui aſcendendo primus in ordine ponitur. Nam apud Syros Iehoiakim, Eli, & Eliakim idem ſunt, ut ſcribit Philo Iudęus. Vnde pater matris Meſſiæ Eli & Iehoiakim uocatus eſt, uti & antea Rabbenus Haccados ex reuelatione Eliæ prædixerat, ſicuti in præmiſſis patuit. Et pòſtmodum R. Haccanas R. Nehumiæ filius, optime teſtatus.

N

eſt,in epiſtola quam ad cognitionem generationis Meſsiæ ſcripſit,dicens,Erat quædam puella in Bethlehem Iudæ nomine Maria, filia Iehoiakim Eli de genere Zerubabelis filij Sealthielis,ex tribu Iuda. Euãgeliſta igitur proprium eius nomen accepit,quod fuit Eli. Sancta uero eccleſia nomen eius uulgare,quod fuit Iehoiakim. Neq; tamen ab re. Cum Iehoiakim(ut in præcedentibus dictum eſt)Deus erigit,uel ſuſcitat,uel confirmat,interpretetur, & Deus ipſe ex eius filia incarnatus, humanum genus quod per peccatum ceciderat,ac morti æternæ condemnatũ fuerat,ad gratiam & gloriam erecturus,atq; ſuſcitaturus eſſet.Eli autem à uerbo עלה ala,quod aſcendere ſignificat,deriuatˀ,eo quòd humanum genus per eius filiam ad ſupremum gradum aſcenſurum fuerit.

Quæſtio. CAP. Si ergo Ioſeph non fuit eius filius,ſed ipſius Iacob, ut in eius genealogia Matthæus refert. Quam ob rem Lucas ipſum Ioſeph filium eius nuncupat,dicens,Qui fuit Eli, ſcilicet filius? GAL.

Reſponſio eorundem noſtrorum. Quidã ex noſtris dicunt,Quod Iacob & Eli fratres fuerunt,mortuoq; Eli abſq; liberis,Iacob frater eius, ut ſemen ac nomen ipſius ſuſcitaret (uti lex præcipiebat) eius uxorem duxit,ex qua ipſum Ioſeph genuit.

Reſponſionis prædictæ confutatio. Eam ob rem alterum ſecundum naturam,alterum ſecundum legem ei patrem fuiſſe,aiunt. Sed ut uerum fatear,nimium falluntur. Tum,quia Iacob & Eli licet ex eadem tribu fuerint,atq; Dauidica ex ſtirpe prodierint,fratres tamen eſſe non potuerunt.Cum alter per lineam Selomonis,alter per lineã Nathan deſcenderit.Quare & ualde diſtantes erant. Tum etiam,quia cum quis fratris defuncti ducebat uxorẽ, filio quem ex illa ſuſcipiebat,nomen fratris defuncti imponebat,iuxta priſcorum inſtitutionem. Vt & ſemen & nomen fratri ſuo ſuſcitaret,cum lex utrunq; ſuſcitari iuberet. Quare Iacob ſi (ut aiunt) uxorem fratris ſui Eli defuncti accepit,ipſi Ioſeph,non Ioſeph,ſed Eli ſicuti defunctus appellatus fuerat,nomen impoſuiſſet. Dico igitur ſaluo meliori iudicio,

Galatini reſponſio. Quod quia coniuges per uerum matrimonium efficiebantur una caro,iuxta illud Gene.Erunt duo in carne una. Ideo pater unius coniugis,pater alterius recte dicebatur. Quod etiam in Bereſlith Rabba confirmatur,ſuper illud Gen.37.c.dictum, ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו Hoc eſt,Et ſurrexerunt omnes filij eius,& filiæ eius ad conſolandum eum,ſcilicet Iacob. Sic enim ibi dicitur, Omnes filiæ eius cur dictum eſt, cum Iacob unam tantum haberet filiam, ſcilicet Dinam? Quia non eſt prohibitum homini,uocare generum filium ſuum, & nurum filiam ſuam. Et quamuis inter beatiſsimam uirginem & Ioſeph carnalis non interceſſerit copula,inter eos tamen uerum fuit matrimonium, quare & ueri coniuges fuerunt. Quod angelus teſtatus eſt, dum apud Matthæum primo capite dixit, Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu Sancto eſt. Eam ob rem, non inepte Ioſeph dici potuit filius

Eli

Eli ſiue Iehoiakim, qui ſuæ intactę coniugis pater fuit. Quia igitur mos non erat ſcripturarum per mulieres genealogias texere. Idcirco Lucas in genealogia glorioſæ uirginis loco ipſius uirginis, ipſum Ioſeph poſuit, eumq́ filium Eli, hoc eſt Iehoiakim, nuncupauit.

Quo'd mater Meßiæ Maria uocari debebat. Caput XIII.

CAPNIO.

DIc obſecro. Sciuerúnt ne ueteres Iudæorū, qui matrem Meſſiæ anteceſſerunt, quo nomine ipſa uocanda eſſet? Nam ſi nomen patris eius (ut in præmiſſis oſtendiſti) quoſdam eorum latuit, neque nomen ipſius eos latuiſſe putandum eſt. GAL. Ita prorſus. Quidam enim priſci eorum (mirabile dictu) nec nomen quidem ipſum quo mater Meſſiæ uocanda erat, ignorauerunt. Ipſam nanq; Mariam appellandam fuiſſe, prædixerunt. E quibus unus ille extitit, qui tantæ apud eos autoritatis eſt, ut eum רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum uocitent. Hic enim in tertia petitione eius libri qui גלי רזייא Galerazeya, id eſt, Reuelator arcanorum dicitur, inquiſitioni Antonini conſulis urbis Romę ſatisfacere uolens, qui ipſum inter cætera de nomine matris Meſſiæ interrogauerat, ſic ei reſpondit, prout ſibi in ſpelunca duplici oranti, Elias reuelauerat. Quod autem interrogaſti, quo nomine prophetiſſa uocet̃, Maria eſt nomen eius. Ideoq; Iſaias cecinit 9. capite dicens, כי ילד ילד לנו בן נתן לנו Hoc eſt, Quia infans natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis. Et infrà, לםרבה המשרה Id eſt, Ad multiplicandum imperium, uel principatum. ſiue, Vt multiplicetur imperium uel principatus. Quæ uerba ſignificant Meſsiam à Deo generãdum eſſe, qui multiplicabit imperium, qui eſt Dominus totius orbis. Naſceturq́ ex Maria Domina. Et hoc eſt quod dicit, לםרבה המשרה lemarbe hamiſra, id eſt, Ad multiplicandũ imperium. Ab his enim dictionibus oritur מרים שרה Miriam ſara, id eſt, Maria Domina, hoc modo. Si accipies ל lamech, ם mẽ, & ר res, conſtituent primam particulam lemarbe, hoc eſt לםר lemar. Si autem acceperis ה he ex lemarbe, & ה he huius dictionis המשרה hamiſra. Quarum ſingularum numerus eſt quinq;, & ambæ decem conficiunt, ſignificant י iod huius dictionis מרים Miriam. Addito autem ם mem huius dictionis hamiſra, Ecce tibi מרים Miriam, id eſt Maria. Ex dictione autem המשרה hamiſra, reſtat שרה ſara, id eſt Domina, quæ tribus literis ſcribitur. Ecce tibi ex lemarbe hamiſra, quod idem eſt quod ad multiplicandum imperium, ſiue principatum, למרים שרה lemiriam Sara, id eſt Mariæ Dominæ. Vt nobis innoteſcat, hanc Mariam eſſe Dominam & ſuperiorem uniuerſi, ac cœlorum Reginam. Dixit ei Antoninus, Quare igitur diuiſa eſt י iod in

duo ה he. Et cur interpoſita eſt ב beth, in medio nominis מריים Miriam, id eſt Maria. Quid ue ſignificat ם mem, clauſa huius dictionis לםרבה lemarbe, quæ iure optimo aperta eſſe debebat, quandoquidem in medio dictionis conſtituitur. Reſpondit ille, Diuiſa eſt iod in duo he, ut nobis ſecreta admirabilia panderet. Quemadmodum enim he ex daleth & uau componitur in hac figura ה. Ita Rex Meſſias componitur ex diuinitate & humanitate. Et ſicuti hæc duo he, ſunt duo daleth, ex quibus procedunt duo uau, tanquam duo filij, qui ab ipſis oriuntur, hoc modo, הה. ita in ſubſtantia Regis Meſſiæ inueniuntur duę filiationes. Quarum una eſt diuinitatis, qua Dei filius eſt: altera humanitatis, qua erit filius huius prophetiſſæ. Et ſicut harum literarum daleth & uau quæ conficiunt he, unaquæque eſt ab inuicem diſtincta, quanquam ſit una litera, ſic enim ſcribitur ה. Ita in Meſſia, ſubſtantia diuinitatis & ſubſtantia humanitatis, quæ ſimul unitæ ſunt, ſunt unus Meſſias. Quod autem beth huius dictionis לםרבה lemarbe poſitum ſit in medio nominis מרים .i. Maria, oſtendit huius prophetiſſæ mentem & cogitationem omnem eſſe, ut ſuam uirginitatem cõſeruet. Erit enim uirgo mente & actu. Quoniam per beth בתולה. bethula, id eſt uirgo ſignificatur. Mem uerò clauſa huius dictionis לםרבה lemarbe, quæ numerum 637 importat, oſtendit quòd ab hora qua prophetatũ fuit, Ecce uirgo concipiet, uſque ad Meſſiæ natiuitatem, 637. ad unguem anni præteribunt. Hæc omnia ad uerbum ille eorum Doctor, quem ipſi Magiſtrum noſtrum ſanctum uocant. Ex quibus maxima arcana, ac ſanctæ noſtræ fidei conſentanea, ſacramque theologiam redolentia, longe ante Chriſtum natum reſerata, colliguntur.

Quòd mater Meßiæ uirgo futura erat. Et de omnimoda eius uirginitate, uidelicet ante partum, in partu, & poſt partum. Caput XIIII.

CAPNIO,

De ם mem clauſa.

QVoniam per mem clauſam, in medio dictionis lemarbe ſcriptam, non ſolum determinatus ſexcentorum annorum numerus (ut in præcedẽti capite Rabbenus Haccados tradidit) inſinuatur, qui ab eo tempore quo prophetia illa prolata eſt, ad Meſſię uſque natiuitatẽ defluxuri erant, uerumetiam matris Meſſię omnimoda uirginitas ſignificatur. In hoc enim quòd in medio eiuſdem dictionis לםרבה lemarbe, in qua matris Meſſię nomen (ut probaſti) oſtenditur, mem clauſa præter morem ponitur, palàm innuitur, Meſſiam præter naturæ morem de Maria uirgine fuiſſe naſciturum. Idcirco ad perfidiam iuniorum Iudæorum magis conuincendam, rem non inutilem facies, ſi matrem Meſſiæ uirginem futuram fuiſſe, per eorum ſcripturas oſten-

oſtenderes. GAL. Virginem futuram fuiſſe Meſsiæ matrem, Iudaica impietas minime negare poteſt. Hoc enim & per legẽ, & per propheta rum oracula, & per ueterum Talmudiſtarum teſtimonia, paſsim atq; clariſsime demonſtratur. Et primum quidem Leui. 12. cap. id plane habetur, cum ſic dicitur, אשה כי תוריע וילדה זכר וטמאה Hoc eſt, Mulier quæ ſuſceperit ſemen, & pepererit maſculum, & immunda erit. Cum itaq; naturaliter nulla mulier ſine ſemine parere poſsit. Textus autem dicat, Mulier quæ ſuſceperit ſemen, & pepererit maſculum. Sequitur profecto, Quod quandoq; mulier aliqua ſine ſuſcepto uirili ſemine, paritura eſſet maſculum, atq; ab omni macula munda foret. Hæc autem alia futura non erat, niſi mater Meſsiæ. De qua poſtea prophetæ apertius locuti ſunt. Nam Iſaias quidem ſic de ea 7. ca. ait, ויוסף יהוה דבר אל
אחז לאמר: שאל לך אות מעם יהוה אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה ויאמר
אחז לא אשאל ולא אנסה את יהוה : ויאמר שמעו נא בית דוד המעט מכם
הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי : לכן יתן אדני הוא לכם אות הנה העלמה
הרה וילדת בן וקראת שמו עמנו אל .i. Et adiecit Deus loqui ad Achaz, dicẽs, Pete tibi ſignum, uel miraculum à Domino Deo tuo, profunda petitionem, & exalta eam ſurſum. Et dixit Achaz, Non petam, & non tentabo, uel non exaltabo Deum. Et dixit (Iſaias ſcilicet) Audite ergo domus Dauid, Nunquid parum eſt ex uobis, uexare, uel laxare homines, quia uexabitis, uel laxabitis etiam Deum meum? Propter hoc dabit Dominus ipſe uobis ſignum, uel miraculum. Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabit ipſa nomen eius Emmanuel. Quæ quidem uerba & ſi tam clara ſint, ut expoſitione non egeant, ea tamen Iudęi huius tempeſtatis multifariàm à uero ſenſu extorquere conantur. Quorũ calumnias in ſequenti capite, cum ad ipſorum obiecta reſpõdebimus, refellemus. Nunc Ieremiam audiamus, ita 31. cap. dicentem, ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר Hoc eſt, Creauit Deus nouum ſuper terrã, mulier circundabit uirum, uel fortem, ſiue potẽtem, id eſt Deum, iuxta ueterum Iudæorum gloſſas, & præſertim illius, quem ipſi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant, in libro quem גלי רזייא Gale razeya, id eſt, Reuelatorem arcanorũ nuncupauit, ad ſecundam Antonini Conſulis urbis Romæ petitionem. Quod autem uir iſte ſit Meſſias, & quòd à muliere uirgine in utero per conceptũ circundandus eſſet. Aliter enim nulla nouitas in mundo futura fuiſſet, patet ex eo quod in expoſitione libri Geneſis Rabbi Moſis Hadarſan legitur, ſuper illud Geneſis 41. cap. dictum, ופרעה חולם Id eſt, Et Pharao fuit ſomniãs. Ibi enim dicitur, Rabbi Iehoſuam filium Leui ita ad uerbum dixiſſe: Veni & uide, quia non eſt mos Dei ſancti & benedicti, ſicut mos carnis & ſanguinis. Caro enim & ſanguis uulnerat ſubula, uel nouacula, & curat emplaſtro. Deus uero ſanctus & benedictus huiuſmodi artem non habet, ſed eiſdem quibus uulnerat,

medetur & ſanat. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Iere. 30. cap. כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך Hoc eſt, Quoniam obducam cicatricem tibi, & ex uulneribus tuis curabo te. Et ſic etiam inuenies in Iſrael. Eadem enim re qua uulnerauit eos, ſanauit illos. Nam peccauerunt quidem in uirgine. Sicut dictum eſt Ezech. 23 cap. ושם עשו דדי בתוליהן Id eſt, Et ibi ſubacta ſunt ubera uirginum ſuarum. Puniti quoq; ſunt in uirgine. Sicut dictum eſt Tren. 5. cap. נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה Hoc eſt, Mulieres in Syion humiliauerunt, uirgines in ciuitatibus Iuda. Et conſolatus eſt eos etiam in uirgine, iuxta dictum illud Ieremiæ 31. cap. שובי בתולת ישראל אל עריך אלה : עד מתי תתחמקין הבת השובבה כי ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר Id eſt, Reuertere uirgo Iſrael, reuertere ad ciuitates tuas iſtas. Quouſque inſanies uirgo apoſtatrix? Quia creauit pro creabit Deus nouum ſuper terram, mulier circumdabit uirum. Rabbi Hunna in nomine Rabbi Idi, & Rabbi Iehoſuas dixerunt, Quod hic uir eſt Rex Meſſias. De quo dictum eſt Pſalmo ſecundo, אני היום ילדתיך Hoc eſt, Ego hodie genui te. Et de eo quoque Iſaias ait 62. capite, למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיד יבער Id eſt, Propter Syion non tacebo, & propter Ieruſalem non ſilebo, donec egrediatur ut ſplendor iuſtus eius, & ſaluatio eius ardeat ut facula. Et hoc eſt quod ſcriptura dicit Iudicum 5. capite, יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים Hoc eſt, Eliget Deus nouitates uel nouos, & tũc expugnabit portas. Hactenus traditio. Ex qua propoſitum ſatis aperte patet. Portæ autem quas Meſſias debellare debebat, erat limbus patrum, qui ut in præcedenti libro diximus, infernus ſuperior, ac porta inferni inter cætera eius nomina, apud Hebræos uocabatur. Id ipſum quoque in מסכת יומא Maſſecheth yoma, id eſt in libro dierum, hoc modo legitur: Dixit Elias ad Rabbi Iudam, Dixiſtis quamob rem nõ ueniet Meſſias. Et ecce in hoc tempore dies propitiationis eſt, & conſtupratæ quot uirgines in נהר דעא Nehar daa, id eſt in flumine conſcientiæ. Ex hac traditione, manifeſte datur intelligi, quòd cauſa quare Meſſias non magis accelerauit aduentus ſui tempus, fuit conſcientiarum uirginum Iudaicarum corruptio. Quæ omnes fere uel per coniuges, uel per alios deflorari cupiebant. Sola ergo Maria uirgo beatiſſima, quæ ſola inter cæteras omnes ſe uirginitatem perpetuo ſeruaturam propoſuit, Meſſiam concipere meruit. Quod in eo maxime notatur, quod ſic illam angelo reſpondiſſe, legimus Lucæ primo cap. Quomodo fiet iſtud, quoniam uirum non cognoſco? Hebræa ſiquidem ipſa exiſtens. Non cognoſco, pro non cognoſcam dixit, more utique Hebræorum, qui una eademq; uoce, & præſens & futurum tempus ſæpe deſignant. Ezechiel quoq; hanc matris Meſſię uirginitatem optime inſinuauit, cum capite 44. hæc protulit, וישב אתי דרך שער המקדש החיצון הפונה קדים והוא סגור : ויאמר אלי יהוה השער הזה סגור יהיה לא יפתח

יפתח ואיש לא יבא בו כי יהוה אלהי ישראל בא בו והיה סגור Id eſt, Et conuerti me ad uiam portæ medioeris ſanctuarij, quæ reſpicit orientem. Et ipſa clauſa erat. Et dixit Deus ad me. Porta hæc clauſa erit, non aperietur, & uir non ueniet in eam, uel non tranſibit per eam. Quoniam Dominus Deus Iſrael uenit, uel ingreſſus eſt per eam. Et erit clauſa. Et hic eſt finis פסוק paſuc, id eſt uerſiculi apud Hebræos. Vbi in eo quod dicitur ter clauſa porta hæc, quæ matrem Meſſiæ uirginem ſignificabat, deſignatur, ipſam uirginem ante partum, in partu, & poſt partum futuram fuiſſe. Hanc omnimodam matris Meſſiæ ueri Dei & hominis uirginitatem clarius expreſſit Rabbi ille Simeon ben Iohai in commentarijs libri Geneſeos remotiore Ieroſolymorum lingua conſcriptis (ſiquidem ipſe eorum autor fuiſſe creditur) dum exponens illud primo capite eiuſdem libri dictum, Faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram. Hæc inter cætera dicit, חוטמא בחוטמא אשתמודע פרצופא : הא חזי מה בין עתיקא לזעיר אנפין דא מארי חוטמא חיין בנוקבא חיין דחיין· דא חוטמא הוא פרדשא דבית נשיב רוחא לזעיר אפין ובריעת סליחת נחת רוח דרוחא דנפיק מתמא מאינון נוקבין חד רוחא נפיק לזעיר יומין לאתער בגנתא דעדן וחד רוחא דחיי דבית ומנין בזמנא דבתית דדוד למנדע חכמתא · ומהתוא נוקבא אתער ונפיק רוחא סתימאה וזמין לשרא · על מלכא משיחא דכתיב ונחה עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה הרי ארבעת רוחיי ורא הוא אמרין תלתי : רבי יוסי אמר ביומוי דמלכא משיחא לא יימרון חד לחד אוליף חכמתא דא דתבי כתיב ולא ילמדו עוד איש את אחיו. וגומר כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם : ובההוא זמנא יתער עתיק יומין רוחא דנפיק מן מוחא סתימאה ובדשלית דא כל רוחין דלהתא יתערון עמיה ומאן אינון בתרין קרישין דזעיר אפין : .i. Vultus per uultum, uel facies per faciem manuducit nos in cognitionem facierum. Aduerte. Quidnam intereſt inter antiquũ & iuniorem facierum, Hic eſt Dominus qui poſuit faciem uiuentem in fœmina, quæ quidem facies eſt uir à uita, procedens à uita. Hæc inſuper facies eſt paradiſus, in quo habitat ſpiritus iunioris facierum. At uero fœmina genuflectit, petitque ueniam à ſpiritu qui immittitur in illam, qui ſpiritus proceſſit ab altiſſimo throno diuinitatis ad fœminam unam. Et ſpiritus qui egreſſus eſt, ſiue qui proceſſit, eſt ſpiritus iunioris dierum, quieſcens in delicijs paradiſi. Hic autem uitarum ſpiritus, præparatus fuit olim etiam ante tempus filio Dauidis, ad percipiendam ſapiẽtiam. Ab illa autem fœmina magna uirtute experrectus ſpiritus egreſſus eſt de uulua clauſa, paratus & aptus eſſe Princeps altiſſimus. Is uero eſt Rex Meſſias. De illo ſiquidẽ ſcriptũ eſt, Et quieſcet ſuper eum ſpiritus Dei, ſpiritus ſciẽtię et intellectus, ſpiritus cõſilij & fortitudinis, ſpiritus ſapiẽtię & timoris Dei. Hi ſunt quatuor modi q̃bus uẽturus eſt hic ſpiritus, & unus tantũ ſpiritus eſt Dñs noſter diſtinctus à tribus. Dixit R. Ioſe,

In diebus regis Meſſiæ,non dicet alter ad alterum. Doce me ſcientiam. Quoniam ſcriptum eſt;Et non docebit ulterius uir uel aliquis fratrem ſuum,quia omnes cognoſcent me à paruulis eorum uſque ad maiores eorum.In tempore autem illo expergiſcetur antiquus dierum, & ſpiritus qui egreſſus eſt de uulua clauſa. Cum uero ipſe ſurget, omnes etiã ſpiritus ſurgent cum illo.Et quinam ſunt illi? Hi nimirum,qui donati ſunt coronis ſanctis iunioris facierum. Hæc ille ibi ſupra. Vbi neſcio quid clarius dici potuiſſet,de Meſſiæ diuinitate,deq; matris eius uirginitate, longe ante ipſius uirginis ortum. Per figuras inſuper matris Meſſiæ uirginitas præoſtenſa atq; declarata fuit. Et primum quidem per illud,quod Exo.3.cap.ita legitur, וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אכל ׃ ויאמר משה אסרה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה Hoc eſt,Et uidit,& ecce rubus ardens in igne,& rubus non uorabatur. Et ait Moſes,Accedam utiq;, & uidebo uiſionem magnam iſtam,quam ob rem nõ comburatur rubus.Sequitur,Et uocauit eum Deus de medio rubi.Et poſt pauca.Et dixit ad eum,Ego ſum Deus patris tui Deus Abraham,Deus Iſhac,& Deus Iacob. Vbi filij Dei natiuitas ex uirgine intacta atq; incorrupta,Moſi mirabiliter præmonſtrata fuit.Per ſuccenſum enim rubum & non combuſtum,oſtenſum eſt, quòd ex illo populo ſalua matris ſuæ integritate proditurus eſſet.Qui igne diuinitatis carnis humanæ naturam quaſi rubi ſpinam acciperet, & inconſumptam humanitatis ſubſtantiam in ipſa diuinitatis flamma ſeruaret. Legitur quoq; in libro Iudicum cap 6. Gedeonem ſic dixiſſe, אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב וידעתי כי תושיע בידי את ישראל כאשר דברת Id eſt,Si ros fuerit ſuper uellus tantum,& ſuper totam terram ſiccitas,tunc ſciam,quòd ſaluabis in manu mea Iſrael, ſicut dixiſti. Et ita factum eſt. Vbi uellus qui agni habitus eſt,humanam naturam deſignat,quam ros diuinitatis aſſumpſit. Terra uero ſicca eſt,uirginis uterus,humano ſemine non infuſus. Quod uero poſtea dicit,quòd ſolum uellus ſiccum ſit,& tota terra rorem habens,ſignificat,quòd habitus Chriſti non ſit infuſus. Tota autem terra uirginei corporis ſpiritus ſancti gratia fuerit imbuta. In uirga etiam Aharon ſignificata eſt matris Dei uirginitas & integritas. Quæ abſq; illo exteriore humore ſola Dei uirtute floruit,fronduit,ac fructum fecit,tam ſanis quàm ęgris,dulcem pariter & utilem. Sic enim de ea Num.17.c.legitur, והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים ׃ Hoc eſt,Et ecce floruit uirga Aharon domui Leui,& produxit florem,atq; germinauit germen,& perfecit amygdalam. Nec nobis obſtat,quòd hic dicitur uirgã Aharon floruiſſe domui Leui. Quia non ſolũ de tribu Iuda,ſed de tribu quoq; Leui,ac etiã de gentibus naſciturus fuerat Meſſias. Cõtra igit̃ uniuerſa naturę iura,uirga Aharõ ꝑduxit,qđ nec ſemine ſuggeri potuit,nec radice. Virga igit̃ ualuit cõtra naturã nuces ꝑducere. Et uirgo dei mater

non potuit

nõ potuit præter naturam, ex iuſſu Dei filium generare? Dicant nobis Iudæi increduli, quónam pacto arida uirga floruit, & fronduit, atque amygdalas protulit. Et nos dicemus eis, quomodo uirgo Dei filium concepit & peperit. Sed nec Iudęi nobis uirgæ conceptum explicare poterunt, nec nos eis uirginis partum. Cum ipſi pretcrea credant, Heuam de corpore Adę fuiſſe formatam, aiunt enim hoc uoluntatis diuinę miraculo accidiſſe. Per eundem etiam modum reſpondendum eis eſt de Meſſię conceptione, ac natiuitate ex uirgine. Cum diuina uoluntas naturę curſu, aut ordine minime indigeat.

Oppoſitionum recentiorum Iudæorum, matris Meſſiæ uirginitatem impugnantium, confutatio. *Caput* XV.

CAPNIO.

Qvamuis hęc ita ſint, Iudęi tamen noſtri tẽporis matris Meſſię uirginitatem impugnare cupiẽtes, mirifico ſigno illo de uirgineo conceptu & partu, ab Iſaia dato, atq; per te inductо, multifariàm contradicere non deſiſtunt, impoſſibile exiſtimantes, uirginem concepturam, ac filium parituram fuiſſe. Quare aſſerunt hęc Iſaiæ uerba, cum dixit, Alma cõcipiet & pariet filium, non de matre Meſsiæ intelligi debere, ſicuti priſci eorum expoſuerunt, & fides cathọlica de uirgine glorioſa Maria, illa eadem uerba prædicta fuiſſe, affirmat. Quocirca plura cõtra nos in hoc facere ſolent argumenta. Quibus ut obmuteſcant eorum in matrem Meſſiæ latratus, te per eorum ſcripturas reſpondere cupio. Primum itaq; ſic argumentantur. *Primum Iudæorum argumentum.* Signum hoc (inquiunt) quod propheta dedit, liberationis futuræ Regis Achaz à duobus Regibus, qui contra eum uenerant, ſignum fuit. Chriſtus autem ueſter poſt Achaz ultra annos quingentos, natus eſt. Signum igitur hoc conceptionis eius ex uirgine (ut aitis) eſſe non potuit. GAL. Facilę nobis erit huic argumento reſpondere, ſi prius pro *Solutio.* ueritatis prophetiçę intellectu, hiſtoriã ſummatim notauerimus. Tempeſtate igitur, qua Achaz in Iudęa regnabat, cum reges potentes duo, Syriæ ſcilicet & Iſrael Ieroſolymã copioſo exercitu obſediſſent, ut ſcribitur apud Iſaiam 7. cap. & 4. Reg. 16. tunc miſit Dominus Deus Iſaiam ad Achaz, ut eum moneret, ne ab illorum Regum exercitu metueret. Ipſe autem ut prauus & incredulus (erat enim idolorum cultor) prophetæ uerbis credere noluit. Quã ob rem propheta eum monuit, ut ex quo ei non credebat, peteret fieri aliquod ſuæ liberationis ſignũ, dicens, Pete tibi ſignum, uel miraculum à Domino Deo tuo. Profunda petitionem, & exalta eam ſurſum. Hoc eſt, Pete ſignũ tuæ liberationis fieri, ſiue ex inferni profundo per alicuius mortui reſuſcitationẽ, ſiue de cœlo per ſolis ſtationẽ, ſicut tempore Iehoſuę factũ eſt. Ille autem

cum impius eſſet, nolens à Deo ſignum petere, excuſationem protulit. Quod hoc eſſet Deum tentare. Vnde ait, Non petam, & non tentabo, uel non exaltabo Deum. Verbum enim אנסה anaſſe, quod ibi ponitur, & tentare & exaltare ſignificat. Cum igitur Iſaias cognouiſſet, ꝙ non bona fide Achaz hoc dixerat, ſed potius quia Deum minime timeret, ipſum huiuſmodi ſigno indignum iudicans, ſignum ei dare noluit, ſed illud domui Dauid dedit, dicēs, Audite ergo domus Dauid Nunquid parum eſt ex uobis, uexare homines, quia uexabitis etiam Deum meum? Propter hoc dabit dominus ipſe uobis ſignum. Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabit ipſa nomen eius Emmanuel. Ex his patet, ſignum de uirginis conceptu, & partu non fuiſſe datum ipſi Achaz, ſed domui Dauid, ex cuius ſemine Meſsias ſecundum carnem naſciturus erat. Negandum igitur eſt, quod in argumento dicitur, hoc ſignum ſcilicet ipſi Achaz fuiſſe datum. Ad illud autem quod dicitur, Quod cum Chriſtus poſt Achaz per annos ultra quingētos natus ſit, conceptio eius ex uirgine ſignum liberationis prædictæ à duobus illis Regibus eſſe non potuit. Dicimus duplex in ſacra ſcriptura reperiri ſignum. Vnum prognoſticum, alterum rememoratiuũ. Prognoſticum quidem ſignum eſt reſpectu futuri euētus. Cuiuſmodi fuit illud, quod (ut dicitur Iudicum 6. cap.) Gedeoni in uellere futuræ uictoriæ indicatiuum datum fuit. Rememoratiuum uero reſpectu pręteriti. Cuiuſmodi illud extitit, quod Moſi Dominus dedit Exo. 3. c. dicens, וזהלך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה Hoc eſt, Et hoc erit tibi ſignum, quòd miſerim te. Cum eduxcris populum meum de Ægypto, immolabis ſuper montem iſtum, gratias ſcilicet agens mihi de miſsione hac, quæ tibi imponitur. Signum igitur de uirginis conceptu & partu rememoratiuum fuit, non prognoſticum. Nec obſtat magna temporis diſtantia, cum ita ſignum rememoratiuũ in magna diſtantia pręteritum reſpiciat, ſicut & prognoſticum reſpicit futurum. Decuit certe ſignum hoc in magna diſtantia dari, ut Achaz qui uerbo prophetæ incredulus fuit, ita ſignũ illud à ſeipſo longinquũ haberet, ſicut nec ipſe mente credebat. Illi tamen qui ab eo deſcenſuri erant, tandem illud uidere debebant. Ideo ſignum hoc non ei, ſed domui Dauid datũ fuit. CAP. Deinde obijciunt. Quod ubi æditio noſtra, Ecce uirgo, dicit: Hebraica litera, Ecce העלמה haalma ponit. Alma autem apud eos non uirginē, ſed adoleſcentulã ſignificare dicunt, quæ tam de uirgine, ꝙ̃ de corrupta dicit̃. Prophetã igitur nõ de uirginis, ſed adoleſcentulæ conceptu & partu locutũ fuiſſe, aiunt. Nam ſi de uirginis cõceptu locutus eſſet, nõ Ecce alma i. adoleſcentula, ſed Ecce בתולה bethula, quod idē eſt quod uirgo, dixiſſet. GAL. Tria ſunt apũd Hebræos (ut noſti) uocabula, idē ferè ſignificãtia. Videlicet נערה Naara, בתולה bethula, עלמה alma. Naara enim ſolũ ætatis reſpectum habēs, puellam

Signũ duplex prognoſticum & rememoratiuum.

Secundum Iudæorum argumentum.

Solutio.

puellam ſiue adoleſcentulam ſignificat, tam uirginem quàm corruptā. Bethula uero ad uirginitatem duntaxat reſpectum habens, uirginem ſignificat, ſiue adoleſcentula ſit, ſiue anus. Alma autem ad utrunque reſpectum habens, ad adoleſcentiam ſcilicet & ad uirginitatem, & adoleſcentulam & uirginem deſignat. Quapropter mulier ſiue iuuencula ſit, ſiue annoſa, quamdiu uirgo eſt, bethula appellari poteſt. Quamdiu autem iuuēcula eſt, ſiue uirgo, ſiue corrupta ſit, naara nuncupatur. Alma autem nulla uocari poteſt, niſi & iuuencula ſit, & uirgo intacta. Quod ipſa quoq; uocabuli interpretatio aperte indicat. Deriuaē enim עלמה alma, à uerbo עלם alam, quod abſcōdere, ſiue celare ſignificat, ut dicit Rabbi Kimhi in libro Seraſſim. Sicut eſt illud Pſal. 90. dictum, שת עונתינו לנגדך עלומנו למאור פניך .i. Poſuiſti iniquitates noſtras coram te, abſcondita noſtra ad lumen uultus tui. Et rurſus Pſalmo 44. הוא יודע תעלמת לב Hoc eſt, Ipſe cognouit abſcondita cordis. Et apud Iob 28. cap. ותעלמה יוציא אור .i. Et abſcondita producit in lucem. Item Gen. 24. cap. העלמה היצאת לשאב Hoc eſt, Alma egrediens ad haurien dum. Hæc omnia (inquit Rabbi Kimhi) abſconſionem & celationem ſignificant. Quam ob rem alma apud eos adoleſcentulam aſpectibus hominum abſconditam, celatam, & occultam, atq; omnino intactam ſignificat, de cuius pudicitia atq; integritate nullum ſit dubium, maxime cum ei proponitur articulus, qui apud Hebræos eſt hæc litera ה he, quæ dictionem determinate ſignificare facit, & ſæpe additur his quæ uel nota ſunt, uel de quibus prius facta eſt mētio. Nec in tota ſcriptura ſacra inuenitur dictio hæc העלמה haalma cum litera he ſcripta, ſiue articulata, niſi in tribus locis. Et primum quidem Gen. 24. ca. cum de Rebecca dicitur, הנה אנכי נצב על עין המים והיה העלמה היצאת לשאב ואמרתי אליה השקיני נא מעט מים מכדך .i. Ecce ſto iuxta fontē aquæ, & erit haalma .i. uirgo egrediens ad hauriendum, & dicam ei, Pota me quæſo modico aquæ de hydria tua. Quæ dum alma uocata eſt, uirgo erat atq; intacta, ut patet per textū, qui ibidem ſic de ea dicit, בתולה ואיש לא ידעה Hoc eſt, Virgo, & uir nō cognouerat eam. Deinde reperitur Exo. 2. c. cū de Maria ſorore Moſis ita ſcribiē, ותלך העלמה ותקרא את אם הילד .i. Et perrexit haalma .i. uirgo, & uocauit matrē ipſius infantis. Et iſta quoq; tunc adoleſcentula uirgo erat. Tertia demū apud Iſaiam hoc in loco inuenitur, ut paulo ante patuit. Tribus his locis duntaxat exceptis, alibi nuſq; in tota ſacra pagina apud Hebræos inueniē dictio hæc haalma cū articulo ſcripta. Si igitur duæ primæ ſic denominatæ fuerunt, uirgines intactæ erant, cum ita denominarentur, id idem tenendum eſt de iſta, de qua Iſaias loquitur, Cum iuxta ſapientum ſententiā, de omnino con ſimilibus, idem omnino debeat eſſe iudiciū. Eam ob rē 70. interpretes cum in hunc locū deuenerunt, pro haalma, uirgo cū articulo p̄poſito tranſtulerunt, dicentes, ἰδοὺ ἡ παρθένος. Et reliqua. Quod aūt ſic intelligi

oporteat,

oporteat, ex eo quoque patet, quòd ſignum illud pro ciuitatis liberatione ab Iſaia datum, ut ait Rabbi Selomo, ualde miraculoſum eſſe debebat. Adoleſcentulam autem concipere & parere filium, uirginitate non remanente, nullum eſt miraculum, cum hoc naturaliter fieri quotidie contingat. Neceſſario igitur dicendum eſt, ſignum quod eis propheta dederit, uirginem ſcilicet concepturam, ac filium parituram, præter naturæ morem, & ſolo Dei miraculo futurum fuiſſe. Quia igitur ut ad Iudæorum obiectionem reſpondeamus, mulier quę Dei filium conceptura ac paritura erat, & puella ſiue iuuencula, & uirgo omnino intacta eſſe debebat. Idcirco Iſaias ut utrunqꝫ inſinuaret, dixit, Ecce haalma quod utrunque (ut dictum eſt) ſignificat. Et non dixit, Ecce bethula quod unum tantummodo deſignat. Præterea ſi Ecce bethula dixiſſet, non omnimodam matris Meſſiæ uirginitatem præſignaſſet. Nam bethula & ſi uirginem ſignificet, non tamen omnino intactam. Quod R. Selomo aperte oſtendit, cum ſuper illud Gen. uigeſimoquarto capite dictum Bethula, id eſt uirgo erat, & uir non cognouerat eam, uolens rationem reddere. Si dixit textus Bethula, id eſt uirgo erat, quare adiecit, Et uir non cognouerat eam. Sic ait, בתולה במקום בתולים ואיש לא ידעה שלא כדרכה לפי שבנות הגוים משמרות עצמן ממקום בתולין ומפקירות עצמן ממקו אחר על כן הע״ר על זו הפסו שהיתה נקיית מכל Hoc eſt, Virgo erat, & uir non cognouerat eam, ſcilicet per uiam non rectam. Quoniam filiæ gentium cuſtodiebant quidem corpus ſuum in loco uirginitatis, proſtituebant autem illud in alio loco. Patet ex hoc ipſam mundam fuiſſe in toto, hoc eſt omnino incognitam, & intactam. Ex quibus manifeſtum eſt, quòd bethula non eſt omnino intacta, & incognita uiro, cum poſſit eſſe contra naturam corrupta, atque uiris cognita. Alma autem omnino intactam ſignificat, utriſque penitus incognitã. CAP.

Tertium Iudæorum argumentum.

Ad hæc Iudæi. Si העלמה haalma articularia (inquiunt) aliquam ſui mentionem (ut dixiſti) præcedere exigit, & huius uirginis quam uos Chriſtiani ſalua uirginitate concepturam, ac parituram fuiſſe, aſſeritis, nulla apud ipſum Iſaiam, neque apud alium prophetarum præceſsit mentio. Sequitur plane, uirginem de qua uos loquimini, nõ eſſe illam de qua Iſaias meminit, dicens, Ecce haalma concipiet & pariet filium. Per hæc ergo uerba, matris Meſsiæ uirginitatem probare non poteſtis.

Solutio.

GAL. Immo Selomo longe ante Iſaiam de uirgine iſta ſub nomine alma, mentionem fecerat, ita Prouerb. trigeſimo capite dicens, שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים : דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה Hoc eſt, Tria ſunt quæ ſeparata ſunt, uel diſtant à me, uel mirabilia ſunt mihi, & quartum minime cognoui. Via aquilæ in cœlis, uia colubri ſuper petram, uia nauis in corde, uel in medio maris, & uia uiri in alma, id eſt in uirginem. His uerbis optime Selomo Meſsiæ uias deſcribit, Incipiens enim à nouiſſima

ſima eius uia, hoc eſt, ab aſcenſione in cœlum, ad primam, id eſt ad eius incarnationem, quæ de uirgine futura erat, tandem peruenit. Quarum quidem uiarum alium expoſitorem non quæramus, quàm eum quem ipſi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant. Is enim in libro qui גלי רזייא Gale razeya, id eſt, Reuelator arcanorum inſcribitur, ad ſecundam Antonini Conſulis urbis Romæ petitionem, qui eorundem uerborum explanationem poſcebat, ſic ait, Magnam rem quæſiſti. Sed quia dictum eſt Prouer. 11. ca. מנע בר יקבהו לאום Id eſt, Qui abſcondit frumentum, id eſt doctrinam, uel expoſitionem legis, maledicetur in populis. Dicam tibi rem admodum ſublimem. Via aquilæ in cœlis eſt Rex Meſsias, qui poſt paſsionem ſuam aſcendet in cœlum. Quemadmodum dictum eſt Amos nono capite, הבונה בשמים מעלותיו Hoc eſt, Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam. Via nauis in medio maris. Hic itidem eſt Rex Meſsias. Cuius uita ſicut nauis in medio mari agitabitur. Sicut dictum eſt Iere. trigeſimo capite, מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו Id eſt, Quare uidi omnis uiri manus ſuper lumbos ſuos. Viri, hoc eſt Dei, qui Hebraicè dicitur גבר gheuer, id eſt fortis uel potens. Quoniam omnibus fortitudo ſeu potentia eſt ipſe Deus. Et uia colubri ſuper petram. Hic eſt etiam Rex Meſsias, qui ſe faciet, ut colubrũ, quem Moſes ſuper petrã poſuit, ut duceret filios Iſrael in terram ſanctã. Rabbi autem Iodam dixit, Et uia colubri ſuper petram. Hic eſt Rex Meſsias, qui tranſibit per petram poſtquàm ſepultus erit, & ab ipſa egredietur, nec uidebitur quà tranſierit. Sicut dictum eſt Exodi trigeſimo tertio cap. הנה מקום אתי ונצבת על הצור והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור Hoc eſt, Ecce eſt locus apud me, & ſtabis ſuper petram. Cumq́ tranſibit gloria mea, ponam te in foramine petrę. Et uia gheuer, id eſt uiri uel fortis, ſeu potentis in alma. Hic quoque eſt Deus amans filias Ieruſalem, ut generetur Rex Meſsias ex una earum. Concipiet autem & pariet, remanebitq́ uirgo. Sicut dictum eſt Ieremiæ trigeſimo primo capite, Quia creauit Deus nouum ſuper terram, fœmina circumdabit גבר gheuer, id eſt uirum, fortem, ſeu potentem, hoc eſt Deum. Hæc omnia ad uerbum Rabbenus Haccados, quem ipſi Magiſtrum noſtrum ſanctum uocant. Via igitur gheuer, id eſt uiri fortis, uel potentis, hoc eſt Dei in alma, id eſt in uirginem, fuit filij Dei ex uirgine incarnatio. Et hanc quidem uiam plene atque perfecte Selomo cognoſcere non potuit. Quónam pacto abſque humano ſemine uirgo concipere poſſet, ac perfectum Deum & hominem in utero concludere, filiumq́ parere, ac uirgo remanere, nec Selomonis intellectus plene capere potuit, nec unquam lingua ulla explicare. Quam ob rem recte dixit, Et quartum minime cognoui. Merito igitur de matre Meſsiæ Iſaias ait, הנה העלמה הרה Hinne haalma hara, id eſt, Ecce uirgo concipiet: cum litera he,

id eſt, cum articulo præpoſito, tanquã de nota loquens apud prophetas, & de qua iam Selomo meminerat. CAP. Iudæorum noſtri ſeculi peruerſitas, contra id quod de alma dictum eſt, ſubſannando adhuc & blaſphemando, exclamat, & dicit, Proſequamini textum, per uos inductum. Legite ulterius quod Prouer. 30. ca. ſequitur, Sic enim ibi immediate ſcriptũ inuenietis, כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה ואמרה לא פעלתי און Id eſt, Sic eſt uia mulieris adulteræ, quæ comedit, & terſit os ſuum, & ait, Non feci iniquitatem. Ecce inquiunt, quòd alma hoc loco non poteſt eſſe niſi corrupta, eo quòd mulieri adulteræ comparetur. GAL.

Iuniorum Iudæorum obiectio.

Confutatio. Ad reprimendam eorum audaciam, reſpõdetur, quòd Selomonis uerba hoc in libro, ideo משלי Misle, id eſt, Prouerbia, uel parabolæ uocantur, quia ſemper fere unum prætendunt, & aliud intendunt. Alioqui Maſſal, id eſt Parabola, uel ſimilitudo, uel exemplum non erit משל Maſſal, ſi ita ut ſonat, omnino intelligatur. Viam ergo mulieris adulteræ non debemus hic ad literam accipere, ſed uitam & peſſimum agendi modum alicuius alterius, adulteræ mulieris factum imitantis. Quam ob rem priſci quidam Iudæorum per uiam mulieris adulteræ hoc loco primi parentis præuaricationem intellexerunt. Vnde ille idem, quem רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum, ab eis uocari diximus, ibidem locum hunc exponens, ita ait, Sic eſt uia mulieris adulteræ. Cum cæteris, Totum hoc egit Adam qui de peccato ſuo ſeſe excuſauit, noluitq́ illud fateri, ſed dixit, Mulier quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Fecitq́ ut meretrix, quæ comedit, & os purgat, nihil mali ſe feciſſe contendens. Quam ob rem rationi congruit, ut totus terrarum orbis plectatur. Et cum uenerit tempus ſaluationis, æquum eſt, ut Deus ad inferos deſcendat, eosq́ ſaluet. Et hoc eſt quod dictum eſt Ieremiæ ſecundo capite, הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי Hoc eſt, Ecce ego iudicabor tecum, eo quòd dixeris non peccaui. Item apud Iſaiam ſexageſimo ſexto capite, כי באש יהוה נשפט Id eſt, Quia in igne Deus iudicabitur. Hæc ille. Nos autem dicere poſſumus, per uiam mulieris huius adulteræ, Iudæorum quoque perfidiam non inepte deſignari. Quibus à Domino per Iſaiam quinquageſimoſeptimo capite, ita dicitur, ואתם קרבו הנה בני עננה זרע מנאף ותזנה Hoc eſt, Et uos accedite huc filij auguratricis, ſemen adulteræ, & fornicariæ. De quibus etiam apud Ezechielem decimoſexto capite, ita ſcribitur, Sic ait Dominus Deus ad Ieruſalem. Et infra, ולא הייתי כזונה לקלס אתנן האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים׃ Id eſt, Et non fuiſtis ſicut meretrix ad deridendum, uel contemnendum precium, ſed ut mulier adultera, quæ ſub uiro ſuo, uel pro uiro ſuo ſuſcipit alienos. Et poſt aliqua ibidẽ, ושפטתיך משפטי נאפות ושפכות דם ונתתיך דם חמה וקנאה Hoc eſt, Et iudicabo te in

Iudæi comparantur mulieri adulteræ.

iudicijs adulterarum & effundentium ſanguinem, & dabo te ſanguinẽ furoris & zeli. Ex his igitur patet, quòd mulier adultera in præmiſſa Selomonis parabola eſt ſynagoga Iudaica, quæ comedit, & comedere nõ deſinit ſapidiſsimum ſibi panem illum, de quo Prouerb. 20. capite, ita ſcriptum eſt, ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ Id eſt, Sapidiſſimus eſt homini panis mendacij, & poſtea, uel denique implebitur os eius calculo. Calculus hoc in loco, non eſt niſi pœna inferni æterna. Nam calculus cum durus ſit, maſticari non poteſt, neque conſumi, neque deglutiri, neque expui, cum totum os plenum eſt. Sic pœna inferni duriſsima quidem ac durabilis eſt, nullatenusq; euadi poteſt, neque finiri, neque diminui, neque aliqua lachrymarum humiditate molliri. Quod autem panis mendacij ſuauis ac ſapidus ſit Iudæis, per id potiſſimum oſtenditur, quod apud Ieremiam nono capite, ſic de eis dicitur, ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר Id eſt, Et ueritatem non loquuntur, docuerunt linguam ſuam loqui mendacium. Item apud eundem quinto capite, ואם חי יהוה יאמרו לכן לשקר ישבעו Id eſt, Et ſi uiuit Deus dixerint. Verumtamen hoc ad mendacium, uel ad falſitatem, uel ad fraudem iurabunt. Quemadmodum ergo uia aquilæ in cœlo, & uia colubri uel ſerpentis ſuper petram, & uia nauis in corde uel in medio maris, & uia uiri uel potentis, hoc eſt Dei in alma, id eſt in uirginem, factæ ſunt Selomoni mirabiles ac difficiles, multumq; ab eius intellectu diſtantes. Sic fuit apud eum admodum mirabilis, ac ualde ab eius ratione diſtans nequiſsimæ huius adulteræ uia. Quomodo enim Selomonis ratio capere potuiſſet, aut debuiſſet maliciæ immenſitatem, impietatis profunditatem, ac perfidiæ quantitatem, qua erat hæc adultera Meſsiam iuſtum ac omnino innocentem morte condemnatura, & Barabbam ſeditioſum atq; homicidam liberari petitura? Aut quomodo eiuſdem ſapientis intellectus comprehendere ſuffeciſſet, qua etiam fatuitate, qua inſania, qua mentis inopia, quá ue diabolica inuidia ſtimulata, aut quo cacodæmone agitata, poſſet uerum Meſsiam repellere, ſolo uerbo cæcos illuminantem, claudos dirigentem, languidos curãtem, lepròſos mundantem, mutis ſermonem, ſurdisq; auditum reſtituentem, dæmoniacos liberantem, de paucis panibus plura hominum milia ſatiantem, & duos falſos Meſsias, qui nihil tale unquam fecerant, unum poſt alterum pro uero Meſsia ſuſcipere, Bencozbam ſcilicet ante urbis Ieroſolymæ excidium, & Barcozbam apud Bitter non multo poſt eiuſdem urbis incendium, quos ex nomine ſolo ſaltem, & horrori habere debuerat & ſuſpectos, cum uterque mendacij uel falſitatis filius interpretetur? Optime igitur ipſe Selomo quatuor uiarum antedictarum, hoc eſt, Meſſiæ myſteriorum altitudinem, ac huius mulieris adulteræ ingratitudinem, impietatem, perfidiamq; admiratus, uerba hæc ſubiecit: Sic eſt uia mulieris adulte-

Mendacium Iudæis delectabile.

re, ſic ſcilicet admiranda, atq; ad intelligendum difficilis, & ſupra quàm dici poteſt, ſtupenda. Quæ panem tot mendaciorum & comedit, & comedere adhuc tam auide nunquam deſiſtit. Et quaſi tergens os ſuum, ac ſi nihil mali operata ſit, erubeſcere neſcit. Et hoc eſt quod ei apud Ieremiam 3. cap. dicit, ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם Hoc eſt, Frons meretricis facta eſt tibi, renuiſti erubeſcere. Quæ cum ita ſint, oppoſitionibus eorundem in matris Meſsiæ uirginitatem oblatrantiũ, non obſtantibus, ſic exponenda ſunt præmemorata Iſaiæ uerba, Ecce haalma, id eſt ipſa uirgo ſancta & abſcondita, de qua longe ante Selomo meminerat, cõcipiet diuina uirtute, & pariet filium. Et uocabit ipſa uirgo ab angelo Gabriele præmonita & inſtructa, ac ſpiritu ſancto repleta, nomen eius Emmanuel, quod idem eſt quod nobiſcum Deus, per quod diuinæ atque humanę naturæ in una Meſsiæ perſona aperte demonſtratur. Ad cętera autem Iudęorum argumenta, quę ut uerum huius prophetiæ ſenſum peruertere poſsint, contra nos facere ſolent, in tertio libro, ubi Meſsiam Emmanuelem uocandum fuiſſe, oſtẽdimus, plenius iam reſpondimus.

Premiſſorum uerborum Iſaie expoſitio.

Quòd mater Meßiæ ſpiritu ſancto cooperante, Dei filium concepura erat. Caput XVI.

CAPNIO.

Hoc non ab re ſcire uelim, An ueteres Iudæorum ſicut matrem Meſsiæ uirginem cõcepturam, ac parituram prędixerunt: ita quoq; ipſam de ſpiritu ſancto concipere debuiſſe prenunciauerint. GAL. Id quidem à prophetis longe ante prenunciatũ fuit, & ab antiquis Iudęorum Doctoribus éxpreſſe expoſitum. Nam de prophetis quidem in perſona ſpiritus ſancti loquens Iſaias, ſic 8. capite ait, ואקרב אל הנביאה ותהר ותלד בן Hoc eſt, Et acceſsi ad prophetiſſam, & cõcepit & peperit filium. CAP. Iuniores Iudæorum uerba hæc de acceſſu ipſius Iſaiæ per concubitum ad uxorem ſuam, exponunt. Quæ (ut aiunt) ex ipſo concipiens, peperit ipſius prophetæ filium. GAL. Nos eos uerba ipſa falſo exponere, atq; contra prophetę intentionem peruertere, ex ipſiuſmet prophetę uerbis oſtendemus. Neq; enim immediate pręcedentia, neq; mox ſequentia, expoſitioni corũ ſuffragantur, quin potius manifeſte contradicunt. Sic nanque propheta ante dixit, ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו Id eſt, Et conteſtatus ſum mihi teſtes fideles, Vriam ſacerdotem, & Zachariam filium Barachię. Et his pręmiſsis immediate protulit uerba hęc, Et acceſsi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium. Et poſtea ilico ſubiecit, ויאמר יהוה אלי קרא שמו מהר שלל חש בז Hoc eſt, Et dixit Deus ad me, uoca nomen eius. Velociter ſpolia, cito prędare. Vel, Voca nomen eius, Expeditum, ſpoliatorem, feſtinum, prędatorem. Hęc autem

Iudæorum falſa expoſitio.

Confutatio.

ſic Io.

ſic Ionathas in Chaldæum tranſtulit, ואמר יהוה לי קרי שמיה אוחי למבז ביזה ולמשרי פראה Id eſt, Et dixit Deus ad me, Voca nomen eius. Velocem ad ſpoliandum ſpolia, & feſtinum ad prędandum prędam. Quę nullatenus filio Iſaię conueniunt. Cum nec ſic uocatus fuerit, neque de eius nomine, necꝫ de uita, necꝫ de geſtis, neque de morte ipſius aliquã fiat in ſacra ſcriptura mentio. Quare non illi, ſed Meſsię aptiſsime congruunt. Qui uelox ad ſpoliãdum infernum futurus erat, & feſtinus ad prędandum, hoc eſt, ad auferendam à diabolo prędam, quam propter peccatum primi hominis poſsidebat. Quod in ſe iam complendum Meſsias noſter teſtatus eſt, cum Lucę 11. cap. dixit, Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſſidet. Si autem fortior eo ſuperueniens, uicerit eum, uniuerſa arma eius auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet. Circa præcedentia autem duo ab Iudæis quæramus. Primum ad quid propheta teſtes illos induxerit? Nunquid ei ad uxoris ſuæ concubitum accedenti, teſtibus opus erat? Hoc enim turpe eſt, uel cogitare, nedum dicere. Deinde qui nam fuerint hi teſtes, Vrias ſcilicet ſacerdos & Zacharias Barachię filius? Conſtat enim Vriam hunc non utique illum idolorum cultorem fuiſſe, ut quidam ex noſtris putant, Cui Achaz (ut 4. Regum 16. capite, legitur) è Damaſco literas ſcripſit. Sed illum de quo Ieremias meminit 26. ca. dicens, Fuit uir prophetans in nomine Domini, Vrias filius Semęi, quem & Iehoiakim Rex occidit. Zachariam quoqꝫ hunc, Barachiæ filium eum fuiſſe certum eſt, qui in numero 12. prophetarũ undecimus eſt. De his enim ſecundum Hebræorum expoſitiones, Iſaias ibi loquitur. Hos autem longe poſt Iſaiam naſci contigit. Ex quo patet, Iſaiam ipſum non in perſona ſua, ſed in perſona ſpiritus ſancti uerba illa protuliſſe. Qui quidem ſpiritus ſanctus antequãm ad prophetiſſam, id eſt ad uirginem illam, quæ ſaluatorem conceptura & paritura erat, accederet, ut ſua uirtute & cooperatione, abſqꝫ uirili ſemine filium Dei conciperet, & pareret, hos prophetas ueritatis futuræ teſtes ſibi adhibere debebat. Alter enim eorum, Vrias ſcilicet Semęi filius, multa mala contra Iudęos, & ciuitatem eorum uentura prędixit, quę poſtmodum in captiuitate Babylonica eis obuenerunt. Alter uero, hoc eſt Zacharias Barachiæ filius, multa ac maxima bona eis in aduentu Meſsiæ uentura, prophetauit. Et prę ſertim cum 2. capite dixit, רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם יהוה׃ Hoc eſt, Lauda & lætare filia Syion. Quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui, ait Deus. Et rurſus nono cap. גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא Id eſt, Exulta ſatis filia Syion, iubila filia Ieruſalem. Ecce Rex tuus ueniet tibi iuſtus & Saluator ipſe. Hoc autem ita eſſe, ut expoſuimus, per Rabbi Ionathæ Targum, id eſt per tranſlationem Chaldaicam maxime uidetur, quæ ſic eo in loco habet, ואסהיד קדמי סהדין מהימנין ית

Primum queſitum ab Iudæis quærendum.

Secũdum queſitum.

דאמרית לאיתאה בנבואת אוריה כהנא והא אתי ואת כל נחמתא דאמרית לאיתאה בנבואת זכריה בן יברכיה אנא עתיד לאיתאה Hoc eſt, Et conteſtatus ſum ex parte mea teſtificationes malas quas dixi uenturas in prophetia Vriæ Sacerdotis: Ecce futurum eſt quoque ſic, ut omnem conſolationem quam dixi uenturam in prophetia Zachariæ filij Barachiæ, ego adducturus ſim. Et intraui ad propheciſſam, & concepit & peperit. Vbi euidenter oſtenditur, uerba iſta non Iſaiæ, ſed ſpiritus ſancti fuiſſe. Quod autem hi prophetæ ſint ipſi ijdem, de quibus Iſaias in perſona ſpiritus ſancti loquitur, primo per Rabbi Selomonem apparet. Qui locum hunc exponens, ſic ait: Et adhibui mihi in diebus etiam Iehoiakim duos teſtes fideles. Quorum unus eſt Vrias Sacerdos, quem Iehoiakim interfecit. Sicut dictum eſt Ieremiæ uigeſimo ſexto capite, Fuit quoque uir prophetans in nomine Domini Vrias filius Semaī de Cariathiarim. Et prophetauit contra ciuitatem iſtam, & contra terram iſtam, iuxta omnia uerba Ieremiæ. Et alter eſt Zacharias filius Barachiæ, qui prophetauit in anno ſecundo Darij, dicens, Adhuc habitabunt, uel ſedebunt ſenes & uetulæ in plateis Ieruſalem. Vrias ergo fuit ſignum Zachariæ. Si enim uidiſtis impleri prophetiam Vriæ. Sitis expectantes, quòd prophetia quoque Zachariæ implebitur. Et hoc quemadmodũ adhibui mihi teſtes in facto Sennacherib. Amos enim teſtis fuit ſupplicij decem tribuum, dicens 7. cap. Et Iſrael captiuatione captiuabitur. Iſaias uero ad animandum Hezekiam, ut fiducialiter ageret. Sequitur in Prophetia, Et peperit filium, illum ſcilicet eundem filium, quem uocauit propheciſſa Emmanuel. Hæc Rabbi Selomo.

Rabbi Selomonis expoſitio.

Deinde id idem per Talmud probatur. Legitur nanque in fine libri מכות Maccoth, id eſt flagellorum. Quod Rabbi Elazar, & Rabbi Ieho$ſ$uas, & Rabbi Akiba, cum ſemel Ieroſolymam poſt eius excidium aſcendiſſent, atq; ad montem ſpeculatorum perueniſſent, ſciderunt ueſtimenta ſua. Et cum ſe ad montem domus Domini contuliſſent, uidiſſentq; uulpem de domo ſancti ſanctorum egredientem, cœperunt ipſi flere. Rabbi autem Akiba ridebat. Dixerunt ergo ei, Quare tu rides? Reſpondit eis, Et quam ob rem uos fletis? Dicunt ei, Quia locus de quo ſcriptum eſt Num. 3. c. Et alienus qui appropinquauerit, morietur. Nunc in eo completum eſt illud Tren. 5. c. dictum, Super montem Syion quod deſertum eſt, uulpes ambulauerunt in eo. Et poſt hæc, nõ plorabimus? Dixit eis Rabbi Akiba, Propter hoc ego rideo. Scriptum eſt enim Iſaiæ 8. c. Et conteſtatus ſum mihi teſtes fideles, Vriam ſacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ. Et quæ eſt materia Vriæ apud Zachariam? Vrias nanque fuit in ſanctuario primo. Sicut dictum eſt Ieremiæ 26. cap. Vir quoq; fuit prophetans in nomine Domini Vrias filius Semaī de Cariathiarim. Et prophetauit contra ciuitatem iſtam, & contra terram iſtam, ſecundum omnia uerba Ieremiæ. Et audiuit rex

Iehoiakim,

Iehoiakim,& omnes robuſti eius. Et eduxerunt Vriam ex Ægypto,& introduxerunt eum ad Regem Iehoiakim,& percuſſit eum gladio. Zacharias autem in ſanctuario ſecundo fuit. Sed ſcriptura ſuſpendit prophetiam Zachariæ in prophetia Vriæ. In Vria enim ſcriptum eſt Micheæ 3. capite, Cauſa ueſtri Syion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem aceruus erit. Et mons domus ſanctæ beſtijs ſyluæ, uel in excelſa ſyluæ. In Zacharia uero ſcriptum eſt 8. cap. Adhuc habitabunt ſenes & uetulæ in plateis Ieruſalem,& uir cuius baculus in manu eius propter multitudinem dierum. Cum igitur prophetia Vriæ impleta ſit, gauiſus ſum, quia ſcio, quòd prophetia quoque Zachariç implebitur. Quo audito, dixerunt ad Rabbi Akiba huiuſmodi uerba, Conſolatus es nos, conſolatus es nos. Hæc omnia Talmud. Ex quibus aperte liquet, hos eoſdē prophetas eſſe, de quibus Iſaias in perſona ſpiritus ſancti locutus eſt. Quod autem hi prophetæ multo poſt Iſaiam nati fuerint, id quoque facile uideri poterit. Nam Vrias quidem à Iehoiakim Rege interemptus fuit. Iſaias uero quarto anno Regis Achaz (ut ait Rabbi Selomo) uerba prædicta protulit. A quarto autem anno Achaz, uſq; ad Iehoiakim fluxerunt anni 140. Nam omnes anni quibus Achaz regnauit fuerunt 16. E quibus quatuor ſubtractis, remanent 12. In quorum principio factum eſt antedictum Iſaiæ uaticinium. Deinde Hezekias filius eius annis regnauit 29. Poſt quem Manaſſes 55. Exinde Amon annis duobus. Poſtea Ioſias annis 31. Poſt modum Ioachaz menſibus tribus. Poſt quem Iehoiakim, qui Vriam prophetam ſupradictum occidit, annis 11. Qui quidem anni omnes ſimul ſumpti, ſunt 160. & menſes tres. Ex quo ſatis manifeſte patet, quòd primus teſtis, ſcilicet Vrias, quem Iſaias uel ſpiritus ſanctus ſibi adhibuit, nōdum natus erat, quando adhibitus fuit. De ſecundo uero, hoc eſt de Zacharia, nemo hoc dubitandum duceret. Cum à quinto anno Achaz, uſque ad ſecundum Darij, quo ipſe prophetauit, anni 250. fluxerint. Cum igitur hi tales ac tanti prophetæ quos ſibi teſtes adhibuit Iſaias, immo ſpiritus ſanctus per Iſaiam, ubi de uirgine prophetiſſa & filio eius Emmanuel locutus eſt, tempore Iſaiç nondum nati eſſent. Palam oſtenditur omnibus uſum rationis ſanum habentibus, prophetiſſam illam de qua ſpiritus ſanctus per Iſaiam loquebatur, dicens, Acceſſi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium, nondum natam fuiſſe, nec per conſequens ipſam Iſaiç uxorem eſſe potuiſſe, ut falſo Iudęi iuniores delirantes affirmant. Sed potius uirginem illam, quę ſpiritu ſancto interueniente, dei filium conceptura, & paritura erat, de qua pauloante quoque meminerat, dicens, Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabit ipſa nomē eius Emmanuel. Ex his etiam patet, acceſſum hunc ad prophetiſſam, ſpiritalem futurum fuiſſe. Quæ cum ita ſint, clarum eſt, prophetiſſam hanc aliam non fuiſſe, quàm uirginem Mariam, quę Meſſiam Dei

ctum, ויאמרו גאולי יהוה אשר גאלם מיד צר Id eſt, Dicent redempti Dei, quos redemit de manu tribulantis. Ibi enim hæc inter cætera Hebraicè ſcripta leguntur,
אמר רבי יהודה בר שלום יפה הוא אומר לפי שמאמרו
של הקדוש ברוך הוא מעשה אמר רב הונא בשם רבי דוסתאי בשם רבי
שמואל בר נחמן וממקום אחר למד שמאמרו של הקדוש ברוך הוא מעשה
הוא ומניין אתה למד מאברהם מה כתיב ביום ההוא כרת אברהם ברית לזרעך
נתתי : אתן אינו אומר אלא נתתי ועד עכשיו לא הוליד בנים אלא שמאמרו
של הקדוש ברוך הוא מעשה אמר הקדוש ברוך הוא אמרתי ודבר נעשה מעשה
את כאן אומר גאולי שכבר גאלם
Id eſt, Dixit Rabbi Iudas filius Salom. Pulchre dictum eſt, redemit, quamuis futurum eſſet. Quoniam dictũ Dei ſancti & benedicti tanquam factum eſt. Dixit Rabbi Hunna in nomine Rabbi Duſtai, in nomine Rabbi Semuel filiȷ Nahman. Ex alio quoque loco docemur, quòd dictum Dei tanquam factum eſt, Vnde de Abraham quid ſcriptum eſt in libro Geneſis, quintodecimo capite,
ביום ההוא כרת יהוה את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת :
Hoc eſt, In die illo ſcidit Deus cum Abram pactum, dicẽs, Semini tuo dedi terram hanc. Non dixit: Dabo, ſed dedi. Et quomodo, cum nondum Abraham filios genuiſſet? Quia dictum Dei, factum eſt, ideo ſic dixit, Hinc etiam docemur, quòd dictum Dei factum eſt, cum dicitur, Ego Dominus locutus ſum, & feci. Et quando fecit? Niſi quia dictum Dei, factum reputatur? Bene ergo dictum eſt, Redemit, quamuis futurum eſſet. Hæc traditio. Gloſſa autem Rabbi Sclomonis ſuper illud Iſaiæ, Hæc uerba feci eis, ſic dicit: Feci, id eſt faciam. Omnis nanque lingua prophetarum, de futuro tanquam de iam facto loquitur. Ex quibus patet obiectionem Iudæorum nullam penitus eſſe. Quandoquidem ſecundum traditionem præmiſſam, ſic accipienda ſint ipſa Iſaiæ uerba, Et acceſſi, id eſt accedam ad prophetiſſam, & concepit & peperit, id eſt & concipiet & pariet filium.

Quòd mater Meſsiæ prophetiſſa eſſe debebat, prophetas omnes excellens. *Caput* XVII.

CAPNIO.

Ex his optime quoq; oſtenſum eſt, glorioſam uirginem Meſſiæ matrem prophetiſſam futuram fuiſſe. Quamuis autem nõ ignorem, Vatem eam excellentiſsimam extitiſſe. Vt in his præſertim quæ in Cantico ſuo mirificentiſsime prædixit, luculenter apparet. Inter quæ ſic de ſe ipſa cecinit, Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Vt tamen impia iuniorum Iudæorum contundatur perfidia, qui ipſam blaſphemiȷs innumeris petere non pertimeſcunt. Velim ut ſicut eam in præcedẽtibus, & initialis peccati expertẽ, & uirginẽ puriſsimã, per eorũ ſcripturas demõſtraſti,

Ita quoque & prophetiſſam ipſam futuram fuiſſe, per aliquem ex priſcis eorum, qui id expreſſe dixerit, oſtenderes. GAL. Quoniam in antecedentibus multa hac de re dicta ſunt, & adhuc aliqua in ſequentibus dicentur, nunc illum duntaxat maximæ apud eos autoritatis uirum, quem ipſi רבינו הקדוש Rabbenu Hakados, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum nuncupant, ſatis ſit audire. Is nanque in tertia eius libri petitione, qui גלי רזיא Gale razeya, id eſt, Reuelator arcanorum inſcribitur, ab Antonino urbis Romæ conſule interrogatus. Quæ ſit prophetiſſa illa de qua Iſaias meminit, cum dixit octauo capite, Et acceſſi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium. Ita reſpondit, Sæpenumero in hac quæſtione ſuſpenſus fui & anxius. Et quadam die ingreſſus patrum ſpeluncam, ubi ſepulti ſunt Adam & Heua, Abraham & Sara, Iſhac & Rebeka, Iacob & Lia, ut illic orarem, inueni Eliam, quem percontatus ſum. Quare notum tibi facio, quod ab ipſo accepi. Hæc prophetiſſa eſt mater Regis Meſſię, quem Deus ſanctus & benedictus ſe miſſurum ad Iſrael pollicitus eſt. Dicta eſt autem prophetiſſa, quia ſuo uaticinio ſcit omnia, à primordio ad finem uſque. Quod nemo unquam prophetarum cognoſcere potuit. Ipſa eſt enim omnium prophetarum domina & magiſtra. Et hæc eſt alma illa, de qua dixit Selomo Prouerb. 30. capite, Et uia uiri in alma, id eſt, Et uia Dei in uirginem. De qua & Iſaias ait 7. cap. Ecce haalma concipiet & pariet filium. De ea quoq; apud Micheam 5. cap. ſic dicitur, Et tu Bethlehem Ephratha paruula es. Et poſt pauca. Propter hoc dabis eos uſque ad tempus, quo parturiens pariet. Præterea de Rege Meſsia etiam quem prophetiſſa iſta paritura eſt, dixit Iſaias 9. cap. Infans natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Et erit principatus ſuper humerum eius, & uocabitur nomen eius, Admirabilis conſiliarius, Deus fortis, Pater ſempiternus, Princeps, Pax. Hæc ille. Longe ante quàm prophetiſſa hæc nata eſſet. Cuius uerba Iudæi minime negare poſſunt, cum ipſum magiſtrum noſtrum ſanctum uocent, eiusq; autoritas maxima (ut dictum eſt) apud eos exiſtat.

Quòd mater Meßiæ ſedes Dei futura erat, ſuper quam diuina maieſtas ſedere debebat. *Caput* XIX.

CAPNIO,

CVm Iere. 17. c. uerba iſta protulit, כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו מקוה ישראל יהוה Hoc eſt, Soliũ gloriæ altitudinis, à principio locus ſanctificationis noſtrę, expectatio Iſrael deus. Quid ibi per ſoliũ glorię intelligit? Ego enim per ſoliũ gloriæ eo in loco glorioſam uirginẽ Meſſię matrẽ intelligi arbitror. Quę cũ ſit in cœleſti gloria ſup omnes choros angelicos exaltata, recte ſoliũ glorię altitudinis dicit, hoc eſt ſedes Dei altiſſimi ſup quã diuina ſedet maieſtas.

GAL.

GAL. Recte ais mi Capnio. Vt igitur melius quod ſentis, declaretur, ea quæ Rabbi Moſes ben Mainon in libro More parte prima, capite nono dicit, afferam. Vbi quónam pacto ſedes Deo attribuatur, exponens, hæc inter cætera ait, Quid ſedes ſignificet, notum eſt. Cum quiſpiam eam ornatam & pontificio more paratam conſpiciet, exiſtimabit in ea Regem, aut Imperatorem aliquem ſeſſurum. Ipſa enim ſedentis excellentiam ac maieſtatem oſtendit. Hac ratione domus Dei, ſedes Dei appellatur, quippe cum ipſa dominium & poteſtatem eius oſtendat, qui in ea gloriam ſuam, & claritatem patefacit. Ideo Ieremias dixit, Solium gloriæ altitudinis à principio, locus ſanctificationis noſtræ. Eadem ratione & cœli ſedes Dei uocantur, quatenus inuentoris fortitudinem oſtendunt, motorem moderatoremq́ huiuſce mundi inferioris, atque influentiam gratiæ eius patefaciunt. Idcirco dictum eſt apud Iſaiam 56. capite, השמים כסאי Id eſt, Cœli ſedes mihi ſunt. Ac ſi dicat, Cœli eſſentiam meam, fortitudinem, & potentiam iugiter oſtendunt. Quemadmodum ſedes dominium & maieſtatem eius inſinuat, qui in ea ſedere dignus eſt. Hoc autem neceſſarium eſt in Deum credenti. Non quòd hæc ſedes corpus ſit, in quo Deus ſedeat. Abſit, ut in hunc errorem incidamus. Cum enim iam probauerimus, Deum corporeũ non eſſe, quomodo dicemus, eum loco, aut tabernaculo corporeo indigere? Certum eſt autem (ut diximus) quemlibet locum à Deo gloria ſua magnificatum, ut eſt domus ſancta, aut cœli, ſedem eius dici. Verumtamen cum Deus largiori modo locutus eſt Exo. 17. cap. Quia manus ſolius Domini, & bellum Dei erit contra Amalech à generatione in generationem. Hæc eſt propria Dei ſubſtantia atq; eſſentia. Neque imaginandum eſt, hanc ſedem eſſe rem ab illa diſtinctã, aut à Deo creatam, ut cæteræ eius creaturæ. Quia ſequeretur, Deum eſſe in tempore, & abſq; ſede fuiſſe ante quàm eam creaſſet. Hoc autem dicere, aut credere, eſt maxima hæreſis, cum ſcriptum ſit Pſal. 102. ואתה יהוה לעלם השב כסאך לדור ודור .i. Et tu Deus in ęternum permanes, ſedes tua in generationem & generationem. Hoc eſt, Quemadmodum tu Deus ęternus es, ita & ſedes tua æterna eſt. Et ob id oſtenditur, hanc ſedem non eſſe rem à Deo diſtinctam. Et ideo hæc ſedes, & quodcunq; aliud ſignificat propriam Dei eſſentiam, non ſunt res ab eo diſtinctæ. Hactenus R. Moſes ille Ægyptius. Ex cuius quidem uerbis tres eliciuntur cõcluſiones, cum tria ſediũ genera ipſe adducat, Quarũ duæ creatæ ſunt, tertia uero increata. Prima concluſio eſt, Quod prima ſedes creata, quam Doctor ipſe licet pro domo ſancta accipiat, dicatq́ in ea ob eius excellẽtiam ſedentis maieſtatẽ cognoſci, rectius tamen de intemerata Meſsiæ matre intelligitur, quę propter eius perfectionẽ atq; excellẽtiam, ſedes Dei futura erat, in qua Deus ipſe oſtendere debebat gloriam ſuam & claritatẽ, quę eſt Meſſias totius mundi gloria, lux, & claritas. Ob quod dictum

Triplex genus ſedium.

Prima concluſio.

Prima ſedes eſt mater Meſsiæ.

dictum eſt Iſaiæ nono cap. העם ההולכים בחשך ראו אור גדול ישבי בארץ צלמות אור נגה עליהם Id eſt, Populus qui ambulabant in tenebris,uiderunt lucem magnam. Qui ſedebant in terra umbræ mortis,lux orta eſt ſuper eos. Quare uerba Ieremiæ, cum dicit, Solium gloriæ altitudinis à principio, non intelliguntur pro domo ſancta, quæ erat in Ieruſalem. Quia & ſi Deus in ea gloriam ſuam oſtenderit, illa tamen gloria comparatione gloriæ & claritatis, quam in matre Meſſiæ oſtenſurus erat, nihil fuit. Neque enim reperimus domum illam ſanctam à mundi principio fuiſſe, ut matrem Meſſiæ extitiſſe, in præcedentibus probatum eſt. Preterea ſolium gloriæ domus illa ſancta dici non poteſt, cum ſedes Dei glorioſa debeat perennis ſeu perpetua eſſe, & non euaneſcere. Quia quicquid Deus ſemel accipit, nunquam dimittit. Et quanquã duæ aliæ Dei ſedes, quas ipſe affert, uidelicet cœli, & propria Dei eſſentia, altera perpetua ſit, altera æterna, Domus tamen ſancta in Ieruſalem excidio tranſijt, atq; euanuit. Denique ſequitur in Ieremię textu, Expectatio Iſrael Deus. Vera autem expectatio & ſpes Iſrael, non fuit niſi Meſsias, qui ex matre ſua ſanctiſſima proditurus erat. His ergo rationibus palàm oſtenditur, uerba Ieremiæ antedicta, non de domo ſancta, ut Rabbi Moſes Ægyptius ſentit, quæ unà cum Ieruſalem corruit, ſed de matre Meſſiæ intelligi debere, ut ipſe intelligenda optime ſentis. Ipſa enim (ut ait Rabbenus Haccados in libro Gale razeya, ad tertiam Antonini conſulis Vrbis Romæ petitionem) futura erat ſedes, quam Deus conſtruxit, ut in ea ſederet Rex Meſſias, ad oſtendendam

Secunda & tertia concluſio. maieſtatis ſuæ gloriam cunctis mortalibus. Secunda autem & tertia concluſio ſunt, ſecundam quidem ſedem eſſe creatam, tertiam uero in-

Secunda ſedes eſt Meſsiæ humanitas. creatam. Hæc autem duæ Dei ſedes ſunt Meſſias ipſe. Nam creata quidem eſt eius humanitas, quæ uerbo Dei facta eſt ſedes, increata uero diuinitas ipſa. Quod autem Meſſiæ humanitas dicta ſit Dei ſedes, patet per illud Pſalmi 44. dictum, כסאך אלהים עולם ועד שבט מישר שבט מלכותך Sedes tua Deus perpetua & æterna, ſceptrũ directionis, ſceptrum Regni tui. Quemadmodũ enim ex operatione cœlorum, oſtenditur inuentoris eorum gloria, hoc ſcilicet argumento. Quodcunque mouetur, neceſſario motorem habet, atque gubernatorem. Cœli autem mouentur, motorem igitur habent, atque gubernatorem. ita ex Meſſiæ humanitate, propter eius diuinas operationes, oſtenditur ſuppoſitum ipſius eſſe Deum, uniuerſi orbis conditorem & gubernatorem. Sicuti enim cœli oſtendunt motoris ſui gloriam, & huius orbis inferioris moderationem, mediante ſuæ gratiæ influentia. Ita Meſſiæ humanitatis oſtendit magnificentiam & dominium inuentoris, & motoris huius mundi, mediante ſaluationis influentia, quam humanitati

Tertia ſedes, eſt diuinitas. Deus influit. Sedem uero tertiam dicit eſſe diuinitatem, quæ increata eſt. Nam increatus eſt pater, increatus filius, increatus ſpiritus ſanctus.

Senſus

Senſus autem eorum uerborum quæ adducit, Tu autem Deus in æternum permanes, ſedes tua in generationem & generationem, Iſte eſt, Quemadmodum tu Deus æternus es, ita ſedes tua quæ eſt filius tuus, æterna eſt, Quia æternus pater, æternus filius, æternus ſpiritus ſanctus. Ex uerbis igitur ipſiuſmet Rabbi Moſis Ægyptij, plane (ut probauimus) oſtenditur, præmemorata Ieremiæ uerba, Solium gloriæ altitudinis à principio, locus ſanctificationis noſtræ, de beatiſsima Meſsiæ matre intelligenda eſſe, quæ eſt ſedes Dei altiſsimi. Dixit autem, A principio, ut oſtendat eam abſque initiali peccato conceptam fuiſſe. Idem quoque optime inſinuatur per illud Ezechielis primo cap. dictum, וממעל לרקיע אשר על ראשם במראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות במראה אדם עליו מלמעלה Id eſt, & ſuper firmamentum, quod erat imminens capiti eorum, quaſi aſpectus lapidis ſaphiri, ſimilitudo throni, & ſuper ſimilitudinem throni quaſi aſpectus hominis deſuper. Vbi Ezechiel de immaculata matre Meſsiæ uaticinatus eſt. Poſtquàm enim uiderat quatuor animalia, eorumque motum, ait ſe uidiſſe ſuper capita animalium in cœlo ſtare ſimilitudinem throni, uel ſolij, ſiue ſedis, quæ eſt glorioſa mater Meſsiæ. Moxque ſuper hanc ſimilitudinem hominis, qui eſt Dei filius incarnatus, ſeu Meſsias. Dicit autem aſpectum huius ſedis eſſe ſimilem ſaphiro, ut non ſolum innuat huius intemeratæ uirginis gloriam, ſed ipſius quoque omnimodam puritatem. Quia ſicut ſaphirus licet ex elemento terreſtri, opaco & obſcuro originem habeat, à ſui tamen principio diaphanus, & clarus eſt. Ita immaculata mater ipſa Meſsiæ, & ſi à parentibus peccato obnoxijs prodierit, à ſui tamen initio, clariſsima & abſque originalis peccati macula fuit. Hæc de immaculata ac ſanctiſsima matre Meſsiæ ſecundum ueterum Hebræorum ſententias dicta ſufficiant. Nunc ad filium eius redeuntes, de ipſius myſterijs agamus.

Mater Meſsiæ aſsimilatur ſaphiro.

P

De Meſſiæ myſteriis quæ in Domino noſtro Ieſu Chriſto conſumata ſunt.

Quòd Meßias ſecundum carnem ex Iacob & cæteris patribus per lineam rectam deſcenſurus erat. *Caput* 1.

CAPNIO.

DE Meſsię igitur myſterijs nunc dicturus, quibus iuniorum Iudęorum perfidia optime cōuincitur (per ea nanque Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum uerum fuiſſe Meſsiam, palàm oſtenditur. Cum in eo omnia ipſa Meſsiæ myſteria à prophetis prænunciata, ad unguem completa fuerint) primum quòd Meſſias ipſe ex Iacob cæteriſque patribus, per lineam rectam deſcēſurus eſſet, patefacere debes. GAL. Adducam igitur quæ hac de re Numeri 24. ca. hoc modo ſcribuntur, דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר איביו וישראל עשה חיל ׃ וירד מיעקב והאביד שריד מעיר Id eſt, Egreſſa eſt ſtella Iacob, & ſurrexit uirga, uel ſceptrum ex Iſrael, & conquaſſauit angulos, uel uertices Moab, & diruit, uel diſſipauit omnes filios Seth. Et erit Edom poſſeſſio eius. Et erit poſſeſſio Seir inimicis eius, & Iſrael agens fortiter. Et dominabitur de Iacob, & deſtruet reſiduum, uel reliquias de ciuitate. Vbi gloſſa R. Selomonis, De ciuitate (inquit) famoſa Edom, id eſt, de Roma. De Rege autē Meſſia dicitur, Et dominabitur de Iacob, Cum reliquis. Nam de ipſo dictum eſt Pſalmo 72. Et dominabitur à mari uſque ad mare. Item in Abdia, Et non erit reſiduum domui Iacob. Hæc Rab. Selomo. Hæc autem uerba, Egreſſa eſt ſtella ex Iacob, & ſurrexit uirga, uel ſceptrum ex Iſrael. Ita Rabbi Ankelos Chaldaicè tranſtulit, יקום מלכא מדבית יעקב ויתרבי משיחא מישראל Id eſt, Surget Rex ex domo Iacob, & nutriet ſe, & magnificabitur Meſsias ex Iſrael. Ex qua Chaldaica tranſlatione duo habentur. Primum quidem, quòd ſcriptura hęc de Meſſia loquitur. Secundum uero, quòd eadem præteritum pro futuro more prophetico ponitur. In commentarijs autem Rabbi Moſis Hadarſan in librum Geneſeos, ſuper illud 49. cap. eiuſdem libri dictum, Non recedet ſceptrum de Iuda, cum cæteris. Sic dicitur, Hoc eſt quod ait Balaam,

laam, Egreſſa eſt ſtella ex Iacob:& reliqua. Et quando cōplebitur prophetia hæc? Cum ueniet Silo, id eſt Meſsias. Ex his patet propoſitum. Quod etiam de Iuda, & ſubſequẽter de Iſſai Meſsias proditurus eſſet, habet̃ in Bereſsith קטנה Ketanna. i. in expoſitione minori libri Gen. ſuper illud Gen. 49. c. dictũ, יהודה אתה יודוך אחיך Hoc eſt, Iuda te confitebuntur fratres tui. Vbi ſic dicitur, Iudas quartus natus eſt in tribubus, in die quarta creata ſunt luminaria cœli, & de Meſsia ſcriptum eſt Pſal. 88. Et thronus eius ſicut ſol coram me. Et de Iuda natus eſt Meſsias, iuxta illud Iſaiæ 11. cap. dictum, Et egredietur uirga de ſtipite Iſſai, & planta de radicibus eius fructificabit. Hęc traditio. Quod etiam ex Dauid naſciturus erat, habetur in Midras tehilim, id eſt, in expoſitione Pſalmorum, cum ſuper illud Pſalmi 17. dictum, לכן שמח לבי ויגל כבודי Hoc eſt, Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit gloria mea. Sic dicitur, אמר רבי אבהו שמח לבי בדברי תורה יגל כבודי במלך המשיח שעתיד לצאת ממני כי על כל כבוד חפה Id eſt, Dixit Rabbi Abhu, Lætatum eſt cor meum, ſcilicet in uerbis legis, & exultauit gloria mea, in Rege ſcilicet Meſsia, qui egreſſurus erat de ipſo Dauid. Quoniam de ipſo dictum eſt Iſaiæ 4. cap. כי על כל כבוד חפה Hoc eſt, Quia ſuper omnem gloriam erit operimentum, uel thalamus. Hæc ibi. Dixit autem Rabbi Kimhi, quod חפה huppa, quod in uerbis Iſaiæ ponitur, eſt locus in quo abſcōdit ſe ſponſa cum ſponſo. Ex quibus aperte liquet, Meſsiam ſecũdum carnem ex Iacob & cæteris patribus proceſſurum fuiſſe. Sed quoniam multa in præcedentibus de hac materia dicta ſunt, quæ nunc̃ diximus, ſufficiant.

Quòd Meſsias nouo modo naſciturus erat, hoc eſt abſque uiri ſemine, ſiue de matre abſque patre. Caput 11.

CAPNIO.

QVanquam in ſuperioribus multa de matris Meſsiæ uirginitate dixiſti. Quia tamen recentiores Iudæorũ aſſerunt, Meſſiam ex uiro & muliere more cęterorum hominum, generandum, non paruam in hoc tam matri, quàm filio blaſphemiam inferentes. Idcirco ad reprimendam falſiloquam, atq; impiam eorum temeritatem, proba obſecro per eorum ſcripturas, Meſsiam ipſum nouo modo, hoc eſt, de matre abſq; patre naſciturum fuiſſe. GAL. Meſsiam nouo modo generandum fuiſſe, patremq; carnalem minime habiturum, multifariàm à patribus antiquis dictum fuit. Quare in primis notandum eſt quod legitur in Midras tillim, id eſt, in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 2. dictum, אספרה אלחק יהוה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך Hoc eſt, Narrabo præceptum, Deus dixit ad me, filius

meus es tu. Ego hodie genui te. Vbi ſic dicitur, מספרים הם תנאי מלך
המשיח בתורה על נביאים וכתובים כמו שאמר מרחם משחר לך טל
ילדותיך רב הונא אמר שלשה חלקים היסורין אחת נטלו אבות העולם וכל
הדורות ואחת דורו של שמד ואחת דורו של משיח וכד תיתי שעתיה אמר
הקדוש ברוך הוא עלי לבראותו בריאה חדשה וכן הוא אומר אני היום ילדתיך
Id eſt, Narratæ ſunt materiæ ſiue myſteria Regis Meſsiæ, in ſcriptura prophetiarum, atque agiographorum. Sicut dictum eſt Pſal. 110. De matrice ex aurora, uel de matrice auroræ, tibi ros natiuitatis tuæ. Dixit Rabbi Hunna (uel ut alibi legitur) Rabbi Idi, In tres diuiſiones diuiſæ ſunt tribulationes. Vnam tulerunt patres mundi (Abraham ſcilicet & cæteri) omnesq́ generationes. Alteram tulit generatio deſtructionis (ſcilicet eorum qui per Romanos deſtructi ſunt) Tertiam uero generatio Meſsiæ. Et cum uenerit hora eius, dicet Deus ſanctus & benedictus, Super me eſt, id eſt ad me ſpectat, ut creem eum nouam creaturam. Et hoc eſt, quod ipſe dicit, Ego hodie genui te. Hactenus traditio. In qua duo ſunt quæ ſatis euidenter oſtendunt, quòd Meſsias non ſicut cæteri homines, ſed nouo modo fuerat concipiendus, ac generandus. Vnum quidem eſt id quod poſtremo ait, quòd ſcilicet Deus erat ipſum nouam creaturam creaturus. Alterum uero, quod pauloante iuxta Hebraicam ueritatem dixit eo in loco, ubi nos habemus, Ex utero ante luciferum genui te. De matrice ex aurora, uel de matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Sic enim ibi Hebraicus textus habet, quod ueritati noſtræ fidei magis conſonat. Probato nanque per traditionem iſtam hæc de Meſsia fuiſſe dicta, nihil aliud rationabiliter & cōuenienter per matricem auroræ intelligi oportet, quàm matricem ſeu uterum ſacratiſsimæ matris eius ad literam. Quæ ipſum uirtute diuina conceptura, ac paritura erat, abſque uirili ſemine, ſaluaq́ uirginitate. Quemadmodum aurora ſolem recipit, ipſumq́ parit ſine corruptione. Quod totum per rorem natiuitatis Meſsiæ ex matrice auroræ datur intelligi. Aurora enim eſt pars illa cœli & terræ, quæ mane ante ſolis ortum illic, ubi ſol exoritur, illuminata apparet. Quæ quàmprimum luceſcere incipit, aurora dicitur: quàmprimum uero ſol oritur, & uidetur, amplius non appellatur aurora. Matrix autem auroræ ſiue uterus, dicitur interſticium illud inter terram ſiue mare orizōtis noſtri aſpectus, per quod ſol ſe ipſum effert & eleuat, ac uidetur ſurgere, & aſcendere. Ros uero natiuitatis eſt prima hominis conceptio in utero, quæ non ab re ros dicitur. Vt enim ros cito à ſolé ſoluitur, ſic & primi conceptus tam hominum quàm cęterorum animalium facillime fiũt aborſus, diuturniores autem difficulter abortiuntur. Senſus igitur eſt, Quod quemadmodũ ſol præexiſtens ſe ipſo ſine ullo alio educente, ſeſe de centro auroræ profert. Sic uerbum Dei per ſe ipſum, ſine uiro generante, primum conceptum natiuitatis ſuæ humanitatis accipere debebat ex centro auroræ, id eſt

Aurora quid.

Matrix auroræ quid.

Ros natiuitatis quid.

Expoſitio catholica.

id eſt ex utero uirginis, nullo uiro cooperãte: idem exiſtens Dei filius, qui prius erat. Id quocꝫ ex eo cõfirmatur, quod in annotationibus R. Moſis Hadarſan legitur, ſuper illud Pſalmo 85. אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף Id eſt, Veritas de terra germinabit, & iuſticia de cœlis reſpicietur. Sic enim ibi dicitur, אמר רבי יודן זאת היא תשועתינו שתצמח מארץ באמצעות אלהי ויהיו נקשרות שניהם יחד ולמה אמר תצמח ולא אמר הולד לפי שלא תהיה דומה להולדת בריות העולם אלא נפרדת בלתי חבור וזה הוא שאמר גם יהוה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה והאמת הוא כי אין מי׳ שיגיד שם אביו ושידע אלא הוא נסתר מעיני ההמון עד שיבא הוא ויגידהו Hoc eſt, Veritas de terra germinabit, & iuſticia de cœlis reſpicietur, Dixit Rabbi Ioden, Hæc eſt ſalus noſtra, quæ de terra orietur mediante Deo, eruntꝗ coniunctę ambæ ſimul (ueritas, ſcilicet & iuſticia) & cur dixit, Germinabit ſiue pullulabit, & non dixit naſcetur? Quia nimirum generatiò ſiue natiuitas eius non erit ſimilis generationi ſiue natiuitati creaturarum quæ ſunt in mundo, immo diuerſa & diſtans abſqꝫ ſocio & cõiunctione. Et hic erit ſaluator noſter & iuſtus noſter, quẽ mittet Deus. Et hoc eſt, quod dicit in eodem Pſal. ~~אף על יתום תפילו ותכרו על ריעכם~~

psal: 85: גם יהוה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה :

Id eſt, Etiam Deus dabit bonum, ſiue bonitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum. Conſtat autem, non reperiri, & non eſſe, qui enarret nomen patris eius, necꝫ qui illud ſciat, ſed hoc occultum eſt ab oculis uulgi, donec ueniat ipſe, & manifeſtum faciat illud. Hęc R. ille Moſes Hadarſan ubi ſuprà. Qui etiam in cõmentarijs in librum Geneſeos, ſuper illud 25. eiuſdem libri, Et dixit eis Ruben, Non effundatis ſanguinem, mittite eum in puteum iſtum, qui eſt in ſolitudine, & manum non mittatis in eum. Sic ad uerbum dicit. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iob 6. cap. ~~גם יהוה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה~~. i. Etiam ſuper pupillũ irruitis, & mercamini uel epulamini cõtra proximum ueſtrum.

אף על יתום תפילו ותכרו על ריעכם :

Hoc perinde eſt, ac ſi ſcriptura dicat illud Tren. ult. ca. Pupilli facti ſumus abſqꝫ patre. Dixit Rabbi Berachias, Quod Deus ſanctus & benedictus, ait Iſraeli, אתם אמרתם לפני יתומים היינו ואין אב הגואל אשר אקים מכם אין לו אב שנאמר הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובן הוא אומר ויעל כיונק לפניו וכשורש מארץ ציה ועליו דוד אומר מרחם משחר לך טל ילדותיך ועליו הכתוב אומר אני היום ילדתיך . i. Vos dixiſtis coram me pupilli facti ſumus abſque patre. Redemptor quocꝫ quem conſtituam, uel ſuſcitabo ex uobis, abſqꝫ patre erit. Sicut dictum eſt Zach. 6. c. Ecce uir, germen nomen eius, & de ſubter ſe germinabit. Et ſic etiam ipſe ait Iſa. 53. c. Et aſcendet ſicut uirgultum coram eo, & ſicut radix ex terra ſicca. De ipſo quocꝫ Dauid inquit Pſal. 110. De matrice aurorę tibi ros natiuitatis tuę. Et ſuper ipſum etiam ſcriptum eſt Pſal. 2. Ego hodie genui te. Hęc ibi. Vbi bonus iſte R. Berachias, per multa nititur oſtendere, Meſſiam abſqꝫ uirili ſemine fuiſſe generandum. Primum quidem per id quod ait, abſqꝫ patre ipſum futurum fuiſſe. Secundo, quia teſtimonio Zacharię dixit ipſum ſubter

ſe.i.per ſe germinaturum. Tertio, quia ex teſtimonio Iſaię dixit, eum ex terra ſicca aſcenſurũ: per terram ſiccam uirginẽ humano ſemine nõ humectatã, intelligens. Quarto, quia dixit, de matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Per matricem auroræ uterum uirginis etiam intelligens, quemadmodũ & nos expoſuimus. In eo autẽ quod poſtremo ſubiecit, Ego hodie genui te, diuinitatem eius expreſſe oſtendit, qua ęternaliter à patre genitus eſt, ſemperq́ gignitur. Satis adhuc aperte oſtenditur corpus Meſsiæ non ex uiri ſemine, ſed ex puriſsimę uirginis ſubſtantia tracturum fuiſſe materiam, ex eo quod in Bereſſith, קטנה ketanna.i.in expoſitione parua libri Gen. ſcribitur, ſuper illud eiuſdem libri 4.cap. dictum, וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל Id eſt, Et cognouit adhuc Adam uxorem ſuam, & peperit filium, & uocauit ipſa nomen eius Seth. Quia poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Habel. Dixit Rabbi Tanhuma, Illud uidelicet ſemẽ, quod ſurrexit de alio loco. Et quod eſt iſtud? Iſtud eſt Meſſias. Hoc idẽ ponitur in Midras Ruth.i.in expoſitione libri Ruth. Vbi ſic demum dicit, כתיב כי שת לי אלהים זרע אחר אותו זרע שהוא בא ממקום אחר וזה מלך המשיח Hoc eſt, Scriptum eſt Gen. 4.c. Poſuit mihi Deus ſemen aliud, ipſum ſemen quod emanat ex alio loco. Et iſtud eſt Rex Meſſias. Item in Bereſſith קטנה ketanna.i.in expoſitione minori libri Gen. ſuper illud Gen. 19.cap. לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו ונחיה מאבינו זרע .i. Veni potemus patrem noſtrũ uino, & dormiamus cum eo. Et uiuificemus de patre noſtro ſemen. Legitur ſic, Dixit R. Tanhuma, Viuificemus ex patre noſtro filium, non eſt ſcriptum, ſed ſemen. Illud igitur ſemen, quod erit ueniens de alio loco. Et quod erit hoc? Hoc erit Rex Meſſias. Hęc ibi. Hoc ergo ſemen illud eſſe intelligi oportet, de quo Pſal. 104. dicitur, זרע אברהם עבדו בני יעקב בחיריו הוא יהוה אלהינו Hoc eſt, Semen Abrahæ ſerui tui, filiorum Iacob electorũ eius, ipſum eſt Dominus Deus noſter. Simile huic habetur apud Malachiã 2.c. dicentem, ומה האחד מבקש זרע אלהים .i. Et quid unus erat quærẽs? ſemen Deum. Super quo R. Abraham Auen Azra, & R. Selomo dixerunt, Magiſtri noſtri hoc expoſuerunt, Quod conuenerunt coniuges alienigenarũ ad prophetam, eiq́ dixerunt, Et nónne Abraham fecit ſic, qui duxit Hagar ſuper uxorẽ ſuam? Ait eis propheta, Alius ſpiritus inerat illi. Non enim erat eius intentio, ſicut eſt intentio noſtra. Quia non dedit oculos ſuos in eã. Dixerunt ei, Et quid ipſe unus quęrebat? Quæ fuit eius intentio? Reſpondit illis, Vt eſſet ſibi זרע אלהים Zera elohim i. ſemen Dei, uel ſemen Deus. Hæc illi. Vbi notandum eſt ꝙ ſicut יהוה אלהים Adonai elohim, eſt dominus Deus. Ita haud incõgrue זרע אלהים Zera elohim, ſemẽ Deus eſſe poteſt. Meſſiã præterea ex muliere abſq́ uiro generandum fuiſſe, ſiue ex matre ſine patre, adhuc probatᷣ teſtimonio ipſius Iacob. Ita Gen. 49.c. dicẽtis, לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו

רגליו עד כי יבא שילה Hoc eſt, Non recedet ſceptrũ de Iuda, & ſcriba de medio pedũ eius, donec ueniat שילה Silo. i. filius ipſius, mulieris. ſ. Sic enim exponit hoc uerbum ſilo R. Kimhi in cõcordantijs ſuis, in dictione Silo. Vt in 4. c. quarti libri latius patuit. Ad cuius declaratione͂ animaduertendũ eſt. Quod magnum diſcrimen faciunt Hebræi in grãmatica ſua (ut ipſe bene noſti) inter demõſtrationem maſculinam & fœmininam. Nam ſi dicturi ſunt filiũ eius, uel ipſius, ſiue illius, demõſtratione maſculina, dicũt בנו Beno, cum litera ו uau in calce dictionis. Si aũt dicturi ſunt, filiũ eius uel illius, ſiue ipſius, demõſtratione fœminina, dicũt בנה Bena, cũ litera ה he in fine dictionis. Hæc aũt dictio שילה Silo q̃uis in prolatione dicatur demoſtratione maſculina, cum iure dici debuerit שִׁילָה Sila, quod ſcribę aptauerũt. Scriptũ tame͂ eſt cũ litera ה he demõſtratione fœminina. Dicit͂ enim שילה Silo. Quod ide͂ eſt quod filius, ſcilicet mulieris. Sic ergo dicit textus, Non recedet ſceptrũ de Iuda, & ſcriba de medio pedum eius, donec ueniat filius ipſius mulieris. Vt autem ſciatur, quid filius mulieris ſignificet, notanda ſunt uerba Gen. 15. cap. ſcripta, ודור רביעי ישובו הנה Id eſt, Et generatione quarta reuertentur huc. Quæ dicta fuerunt à Deo, cum Abrahæ Ægyptiacam captiuitatem nunciaret, quæ animarum captiuitatem in inferno præfigurauit.

Iudæorum iuniorum falſa expoſitio.

Verum enimuero nonnulli iuniorum Iudæorum exponunt, has quatuor generationes annos fuiſſe quadringentos, aſſerentes unamquanque earum annorum fuiſſe centum.

Confutatio.

Quorum quidem expoſitio nulla eſt. Quoniam uel computant hos annos à tempore prolationis prophetiæ, uel ex quo cœpit ipſa captiuitas Ægyptiaca. Quod utrunque falſum eſt, Nam ſi ab eo tempore computent, quo prophetia prolata fuit, multum tempus ſupra quadringentos annos decurriſſe inuenient. Si uero à principio ipſius captiuitatis, non complebitur prædictus annorum numerus. Cum captiuitas ipſa pluribus quàm decem & ducentis non durauerit annis.

Alia eorum expoſitio.

Quidã uero alij uolunt, & præſertim R. Selomo, ipſas quatuor generationes fuiſſe patrem, filium, nepotem & abnepotem.

Confutatio.

Quorum quoq; expoſitio falſior eſt prima. Quia quatuor hę generationes aut à tempore prophetię numerandæ ſunt, aut à captiuitatis ipſius exordio. Quod ſi eas à tempore prophetiæ numerauerimus, ſeptem, & nõ quatuor inueniemus generationes. Quę ſunt, Abrahã, Iſhac, Iacob, Iudas, Peres, Sorõ, & Caleb.

R. Selomonis expoſitio.

Si aũt eas ab initio eiuſde͂ captiuitatis cõputauerimus, ut R. Selomo facit, qui cõputat Iudã, Peres, Soron, & Caleb, pauciores q̃ quatuor erũt.

Confutatio.

Nam Iudas & Peres filius eius, anteq̃ Ægyptum ingrederętur, nati erant, ut patet Gen. 45. c. Quare ſubtiliori indagatione à nobis uidendum eſt, quid quatuor generationes iſtæ ſignificent. Itaq; nondum eſt quatuor inueniri hominum generationes.

Quadruplex hominum generatio.

Prima quidem fuit Adæ, qui ſine uiro & muliere procreatus eſt, Secũda uero Heuæ, quę ex uiro abſq; mu-

liere producta eſt. Cum ergo iuxta Ariſtotelis doctrinã eadem ſit contrariorum diſciplina. Et poſita una contrarietatis differentia, opus eſt poni & alterã. Nam ſi nigrum inuenitur, & album inueniri neceſſe eſt. Si dulce reperitur, & amarum quoq; reperiri, concedere oportet. Idcirco neceſſarium eſt, duabus generationibus præmiſſis oppoſitas duas aſſignari. Oppoſita igitur generationi Adæ, qui abſq; uiro & fœmina productus eſt, tertia generatio eſt, qua omnes communiter ex uiro & muliere generantur. Contraria uero generationi Heuę, quæ de uiro abſq; fœmina formata fuit: quarta datur generatio, qua Meſſias de muliere abſq; uiro naſciturus erat. Quapropter ſic exponenda ſunt uerba antedicta. Generatione quarta reuertentur huc. i. adueniente Meſſiæ generatione, animæ ex captiuitate inferni liberabuntur, & ad patriam cœleſtem à qua propter Adę peccatum expulſi fuerant, ipſo Meſſia duce, reuertentur. Propter hanc igitur generationem, dixit Iacob, Nõ recedet ſceptrum de Iuda, & ſcriba de medio pedum eius: donec ueniat filius ipſius mulieris, hoc eſt Meſſias, qui ideo filius mulieris dictus eſt, quia de muliere abſque uiro naſciturus erat.

Catholica expoſitio.

Quòd Reges gentium ad Meſſiam adorandum uenturi erant, ei munera deferentes. Caput III.

CAPNIO.

QVum de myſterijs, quæ circa Meſſię natiuitatem contingere debebant, multa in ſuperioribus reſeraueris: Satis enim abunde dixiſti, quónam tempore Meſsias ipſe uenturus erat, & in qua ciuitate, quóue in loco naſciturus. Et quòd proprio nomine Ieſus uocandus eſſet. Nunc reliquum eſt, ut de Regibus gentium qui ad locum natiuitatis eius, ad ipſum adorandum uenturi erant, eiq; munera oblaturi, aliquid ex eorum ſcripturis dicas. GAL. Dicam de myſterio iſto, quid priſci Iudęorũ dixerint. In Midras nãq; tehilim. i. in expoſitione Pſalmorũ ſuper illud Pſal. 87. dictũ, אזכיר רהב ובבל ליודעי Hoc eſt, Cõmemorabo Raab & Babylonem ſcientibus, uel cognoſcẽtibus me. Hęc leguntur, Dixit R. Ioſes filius Symon, עתידין אומות העולם להביא דורונות למלך המשיח שנאמר תשוררים מראש אמנה Id eſt, Futurum eſt, ut nationes mundi adducant munera Regi Meſſiæ. Sicut dictum eſt, Cantici canticorum 4. cap. Munera dabis de capite Amana. Sequitur in eodem Pſal. יהוה יספר בכתב עמים זה ילד שם .i. Deus cõputabit, uel ſcribet in ſcriptura populos, iſte natus ibi iugiter. Hoc eſt, Ex illis populis qui adducent munera Regi Meſſiæ, Deus ſanctus & benedictus aſcribet eos cum Iſrael. Sequitur, זה ילד שם Hoc eſt, Iſte natus eſt ibi iugiter, ac ſi dicat, Hi tales erunt, ac ſi nati in illa hora fuerint. Et hoc eſt, Iſte natus eſt ibi iugiter. Hęc traditio. Ad cuius intellectũ notandũ eſt: quòd nunquam in tota ueteri ſacra ſcriptura ponuntur populi pluraliter,

raliter, quin gentiles, uel iȷ qui non erant Iudæi, per eos apud ipſos intelligant. Apud Iſaiam quoq; ita de hoc eodem myſterio 60. c. legitur, קומי אורי כי בא אורך וכבוד יהוה עליך זרח : כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח יהוה וכבודו עליך יראה : והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך Id eſt, Surge illuminare, quia uenit lumen tuum, & gloria Dei ſuper te illuxit, uel orta eſt. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos. Super te autem illuceſcet, uel orietur Deus, & gloria eius ſuper te apparebit. Et ibunt gentes ad lumen tuum, & Reges ad ſplendorem illuminationis tuæ. Hæc autem Rabbi Ionathas ita Chaldaicè traducens, expoſuit, קומי אנהרי ירושלם ארי מטא זמן פורקניך ויקרא דיהוה עלך יתגלי ארי הא חשוכא יחפי ארעא וקבלא למלכוותא וביך ישרי שכינתא דיהוה ויקריה עלך יתגלי ויהכון עממיא לנהוריך לסבל זהוריך Hoc eſt, Surge illuminare Ieruſalem, quia appropinquauit tempus ſaluationis tuę, & honor Dei ſuper te reuelauit ſe. Quia ecce tenebrę operient terram, & caligo Regna. Super te autē deſcendent diuinitas dei, & honor eius ſuper te reuelabitur. Et ibunt gentes ad lumen tuum, & Reges ad ſuſcipiendum ſplendorem tuum. Quod autem hæc de Meſſia dicta ſint, ex eo patet quod in Bereſſith rabba. i. in expoſitione libri Gen. habet, ſuper illud Gen. 25. c. dictū, Et emiſit eos deſuper Ishac filio ſuo, cum adhuc uiueret, ad plagam orientalē. Ibi enim ſic dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt apud Iob. 6. c. הביטו ארחות תמא הליכות שבא קוו למו .i. Reſpicite ſemitas Tema, itinera Saba, expectate eum, uel eos. Non eſt Saba, niſi filiȷ Abrahæ. Sicut dictum eſt Gen. 25. c. ויקשן ילד את שבא ואת דדן Hoc eſt, Et Iakſan genuit Saba, & Dedan. Cum magnificatus eſſet Selomo in Regno ſuo, dixerunt, Forſitan hic eſt Meſſias, & ſtatim uenerunt ad eum. Sicut dictum eſt 3. Reg. 10. c. Et Regina Saba audita fama Selomonis, in nomine Dei uenit ad tentandum eum in ænigmatibus. Non legas מלכת שבא .i. Regina Saba, ſed מלכות שבא .i. Regnum Saba. Et quid eſt dictum in nomine Dei? prophetę fuerunt apud eos, qui eis in nomine Domini Dei ſui prophetauerunt uerba, quæ eis tradita fuerunt, & quæ ſucceſſiue ad manus eorum ex Abraham uenerant. Et unde habetur, quòd uenturi eſſent in diebus Meſſiæ, eiq; ſeruituri? Ex eo quod dictum eſt Iſaiæ ſexageſimo cap. שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות יהוה יבשרו Hoc eſt, Multitudo camelorum operiet tē, dromedariȷ Madian & Epha. Omnes ipſi de Saba uenient, aurum & thus deferent, & laudes Dei (tetragrammaton) annunciabunt. Hic enim Rex Meſſias. Sicut dictum eſt Ieremiæ 23. & 33. capite, וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו Hoc eſt, Et hoc eſt nomen quo uocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iuſtus noſter. Et ſic Iſaias ait ſexageſimo capite, Et ſuper te illuceſcet, uel orietur Deus (tetragrammaton) & gloria eius ſuper te apparebit. Et ibunt gentes ad lumen tuum, & Reges ad ſplendorem

illuſtra-

illuſtrationis tuæ. Hactenus traditio. In qua quinque præcipue notan-
da ſunt. Quorum primum quidem eſt, quia dicit, Quod Regina Saba
audita fama Selomonis, uenit in nomine Dei ad tentandum eum cum
ænigmatibus. Et cauſam aſsignans, ait, Quia cum magnificatus eſſet
Selomo in Regno ſuo, dixerat, Forſitan hic eſt Meſsias. Ex eo autem
quod ait, Non eſſe legendum, Regina Saba, ſed Regnum Saba, reſpō-
detur obiectioni, quam nobis iuniores Iudæorum facere ſolent, dum
falſo probare conātur, Chriſtum noſtrum nō fuiſſe Meſsiam, eo quòd
propheta dixerit, Omnes de Saba uenient, aurum & thus deferent, &
teſte Euangelio, non omnes illi de Saba, ſed pauci Chriſtū adoratum
uenerint. Hic igitur per ſuum Talmud optime conuincuntur, cum ait,
Non legas, Regina Saba, ſed Regnum Saba. Quia cum Rex repræſen-
tet omnes de Regno ſuo exiſtentes, Regina ipſa Saba quæ uenit ad Se
lomonem, totum regnum ipſum repræſentabat. Cum ergo Regum
qui ad adorandum Chriſtum natum uenerunt, unus rex Saba extite-
rit, qui omnes eiuſdem regni repræſentabat. Ideo recte per Iſaiam præ-
dictum fuerat, Omnes de Saba uenient, aurum & thus deferent. Pro-
batum eſt quoq; in præcedentibus, raro in ſacra pagina omnes pro ſin
gulis omnium, quin potius ſæpenumero pro minima parte poni. Se-
cundo in eadem traditione notandum eſt. Quod ait, illos de Saba in
diebus Meſsiæ uenturos fuiſſe, eiq; ſeruituros. Quod per prædicta Iſa-
iæ uerba futurum fuiſſe oſtendit. Tertio, quia dicit eos de Saba filios
Abrahæ fuiſſe, quod per ſacræ ſcripturæ autoritatem probat, quam
ibi inducit. Et quod fuerit in eis propheta, qui in nomine Dei ſui eis
uerba prophetauerit, quæ illis tradita fuerant, & quę ad manus eorum
ſucceſsiue ex Abraham uenerant. Quarto, quia exponendo illud Iſaię,
Omnes de Saba uenient, aurum & thus deferent, & laudes Dei (tetra-
grammaton) annunciabunt. Dicit hunc Deum nomine tetragramma
ton ſcriptum, cui illi de Saba munera illa oblaturi erant, eiusq; laudes
annunciaturi, regem eſſe Meſsiam. Quod Ieremiæ teſtimonio probat,
dicentis, Et hoc eſt nomen quo uocabunt eum, Deus (tetragramma-
ton) iuſtus noſter. Quod (ut in præcedentibus dictum eſt) eſt nomen
unicum Deo ac ipſi ſoli appropriatum, ipſiusq; creatoris indicans eſ-
ſentiam. Quare nulla pura creatura eo nomine uocari poteſt. Ex quo
aperte ſequitur, Meſsiam eſſe Deum. Quinto, quòd gentiles ad lu-
men huius Meſsiæ nomine Dei tetragrammaton uocandi, ituri eſ-
ſent. Quod optime cum eo conuenit, quod Ioannes Euangeliſta ait,
Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc
mundum. Atque cum eo quoque quod Eccleſia in ſymbolo canit:
Lumen de lumine, Deum uerum de Deo uero. Quod autem Meſ-
ſias ut Deus adorandus eſſet, habetur Pſalmo 72. Vbi ſic legitur,
מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו Hoc eſt,
Reges

Reges Tarſis & Inſularũ munus reddent, Reges Saba & Seba xenium afferẽt. Et poſt pauca ſubditur, ויחי ויתן לו מזהב שבא ויתפלל בעדו תמיד כל היום יברכנהו Hoc eſt, Et uiuet, & dabitur ei de auro Saba, & orabunt ipſum iugiter, tota die benedicent ei. Quod autem hęc omnia de Meſſia intelligi debeant, ex eo patet, quod in Bereſsith rabba, id eſt, in expoſitione magna libri Gen. ſuper illud 33. ca. dictum, Et compulit eum & recepit, ita legitur. Dixit Rabbenu, id eſt, Magiſter noſter. Quod omnia munera illa, quæ dedit pater noſter Iacob Eſau, futurum eſt, ut Reges mundi Regi Meſsiæ reſtituant. Vnde probať hoc? Ex eo quod ſcriptum eſt Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo, Reges Tarſis & Inſularum munus adducent. Non ita ſcriptum eſt, ſed munus reddent. Quod autem omnia præmiſſa in Domino noſtro Ieſu Chriſto completa fuerint, ex ijs oſtenditur, quæ Matthæi 2. capite, hoc modo ſcribuntur, Cum natus eſſet Ieſus in Bethlehem Iudæ in diebus Herodis Regis, ecce magi ab oriente uenerunt Ieroſolymam, dicentes, Vbi eſt qui natus eſt Rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in oriente, & uenimus adorare eum, & reliqua. Deinde ſubiungitur, Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius. Et procidẽtes adorauerunt eum. Et apertis theſauris ſuis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.

Quod Meſsias ex Aegypto reuocandus erat, quo poſt natiuitatem ſuam, Herodem fugiens, profecturus erat. Caput IIII.

CAPNIO.

ALiud adhuc myſterium eſt, quod poſt Meſsiam natum, euenturum erat. Eius ſcilicet profectio in Ægyptum, atque inde poſtmodum regreſsio in terram Iſrael. Nam ut Euangeliſta refert, poſt magorum Regum diſceſſum, parante Herode Chriſto infanti necem, monitu angelico Chriſtus ipſe matris geſtatus ſinu. Herodem fugiens, in Ægyptum ſe contulit. Et poſtmodum Herode defuncto, ad terram Iſrael reuerſus eſt. Velim igitur abs te audire, ſi quid ueteres Iudæorum, qui Chriſti præceſſerunt aduentum, de hoc myſterio prædixerint. GAL. Meſsiam poſt natiuitatem ſuam Herodis fugiens perſecutionem, in Ægyptum abiturum fuiſſe, indeq́ poſtmodum Dei iuſſu regreſſurum, priſci illi patres minime certe tacuerunt. Scribitur enim in expoſitione libri Geneſis Rabbi Moſis Hadarſan, ſuper illud Geneſis quadrageſimo capite dictum, והנה גפן לפני Hoc eſt, Ecce uitis coram me, Hoc modo. Hic eſt Iſrael, ſicut ſcriptum eſt Pſalmo octuageſimo, גפן ממצרים תסיע Id eſt, Vitem de Ægypto tranſferes, uel mouebis. Alia expoſitio. Et ecce uitis coram me. Hic eſt Rex Meſsias de quo dictum eſt Pſalmo octuageſimo, וכנה אשר נטעה ימינך *Meſsias dictus eſt uitis.*

Hoc

Hoc eſt, Et præpara, uel perfice quam plantauit dextera tua, uel, Et uitem præparatam & diſpoſitam. Vel, Et abacum quam plantauit dextera tua. Vbi notandum eſt, quòd כנה chana, quod ibi ponitur, eſt nomen uitis ordinatæ atque bene diſpoſitæ, ſignificat quoque abacum. Eſt etiam chana, uerbum imperatiui modi à uerbo Hebraico כן can, quod præparare, uel diſponere, uel perficere ſignificat. Hæc igitur chana, id eſt, uitis bene diſpoſita, & ordinata eſt Rex Meſſias, qui ex Ægypto transſerēdus erat. Ad prædicta quoque plurimum facit, quod ſcriptum eſt in libro ברכות berachoth, id eſt, benedictionum, in cap. quod incipit, הרואה מקום Harroe makom, id eſt qui uidet locum. Sic enim dicitur, Qui uidet per ſomnium שורקה Soreka, id eſt, palmitem uitis, יראה צפה yera ſappe, id eſt, uidebit, uel contemplabitur Meſſiam, de quo ſcriptum eſt Pſal. 80. Vitem de Ægypto transferes. Vbi notādum eſt, quòd transferes dicit textus, & non tranſtuliſti, ut noſtra æditio habet. Per hoc igitur euidenter patet, quòd non de Iſrael propheta locutus fuerat, ſed de Meſſia, qui ex Ægypto reuocandus erat. Quod lucidius per Rabbeni Haccados expoſitionem oſtenditur, eo in libro, quem גלי רזייא Gale razeya, id eſt, reuelatorem arcanorum nuncupauit. In ſeptima enim eiuſdem libri petitione, legitur, quod cum inter cętera ab eo Antoninus Vrbis Romæ Conſul quæſiſſet. Quid ſibi uellet illud Pſal. 80. dictum, Vitem de Ægypto transferes, uel remouebis. Reſpondit ei, Hic eſt Meſſias. Dixit ei Antoninus, Ergo Rex Meſſias in Ægypto naſciturus eſt? Nónne in Bethlehem, ut dictum eſt apud Michæam 5. cap. Et tu Bethlehem terra Ephrata, paruula es in milibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui ſit Dominator in Iſrael? Reſpondit ei Rabbenus, Fateor Regem Meſſiam in Bethlehem naſciturum. Sed dicit, Vitem de Ægypto transferes. Cum enim natus erit Meſſias, Herodes qui in Ieruſalem regnabit, quæret eum ad necem. Reuelatione autem diuina in Ægyptum fugere cogetur, ubi aliquandiu morabitur & poſtea in Ieruſalem iuſſu Dei reuertetur. Idcirco textus dicit, Vitem de Ægypto trāsferes. Propter matrem uero ſuam ait, Et abacum quam plantauit dextera tua. Hęc ille Rabbenus Haccados uere ſanctus. Quare autem mater Dei aſsimiletur abaco, in tertio capite ſeptimi libri ex ſententia eiuſdem Rabbeni Haccados ſatis dictum eſt. Iuxta autem traditiones præmiſſas, quæ Meſſiam ex Ægypto reuocandum fuiſſe aſſerunt, eidem Meſſię optime conuenit illud Dominicum apud Hoſeam 11. cap. dictum, וממצרים קראתי לבני Hoc eſt, Et ex Ægypto uocaui filium meum. Nec obſtat propoſito noſtro, quòd uocaui dicit, & non uocabo. Quia ut ait Rabbi Selomo ſuper illud Iſaiæ 42. cap. dictum, Hæc uerba feci eis, Omnis lingua prophetica loquitur de futuro tanquam de præterito. Et hoc ideo, quia dictum Dei habetur pro facto, iuxta ueterum Talmudiſtarum ſententiam, ut latius in antecedentibus

declaratum

declaratum eſt. Ex præmiſſis igitur liquido patet, Meſſiam non ſolum ex Ægypto reuocandum fuiſſe, uerum etiam uitem à Deo plantatam futurum. Quod cum dicto eiuſdem Domini bene congruit, apud Ioannem quinto capite dicentis, Ego ſum uitis uera, & pater meus agricola eſt.

Quòd Meſſias miracula propria uirtute facturus erat. Et de miraculis Domini noſtri Ieſu Chriſti, & diſcipulorum eius, ex Talmud. *Caput* V.

CAPNIO.

Dominus noſter Ieſus Chriſtus quoniam miracula multa fecit propria uirtute. Idcirco ad probandum ipſum uerum fuiſſe Meſſiam, oſtendere debes, Meſſiam ipſum facturũ fuiſſe miracula. GAL. Id aperte Iſaias inter cæteros prædixit, cum cap. 35. ait,
גמול אלהים הוא יבא וישעכם : אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים
תפתחנה אז ידלג כאיל פסח ותרן לשון אלם Id eſt, Præmium Dei, uel præmium Deus, ipſe ueniet & ſaluabit uos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patefient. Tunc ſaliet tãquam ceruus claudus, & decantabit lingua muti. Ex quibus manifeſtum eſt, Quod Meſsias non ſolum miracula propria uirtute tanquam Deus facturus eſſet, ſed quòd Deus etiam foret. Quandoquidem præmiſſa Iſaiæ uerba de ipſo Meſsia intelligi debere, priſci Iudæorum tradiderunt. Qui etiam Phariſæos quos פריצים parecim, id eſt ſceleſtos, ſeu corruptos moribus, uel temerarios uocant, Miraculis Meſsiæ non credituros fuiſſe, palàm prædixerũt. Vt Rabbi Moſes Hadarſan, in ſuis commentarijs pulchre atteſtatur, ſuper illud Pſal. 74. אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו
יודע עד מה Id eſt, Signa noſtra non uidimus, non eſt ultra propheta, neque nobiſcum qui ſciat amplius, uel uſquequo. Ita dicens, שאל
רבי נטרונאי מהו דכתיב אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה
אמר לו רב אחא זה נאמר על פריצי הדור שלא יאמינו לאותות שיעשה משיח
צדקנו ויאמרו עליו כי פועל במכשפות ושמות הטומאה וכי אותם האותות לא היו
אותם שנתנבאו על המשיח ואם היו כי הם לא היו יודעים גם לא היה להם נביא
שיגיד להם שהיו אמיתיות ולב היה לו מן הראוי שיביא ראיה מאמיתות דבריו
ואם לא שיהיה גיהנם ולזה אמר הנביא עד מתי אלהים יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח
לו שלא יקבל דברים כאלו Id eſt, Interrogauit Rabbi Natronai, Quidnam illud eſt, quo ſcriptum eſt, Signa noſtra non uidimus, non eſt ultra propheta, neq; nobiſcum qui ſciat amplius, uel uſq; quo. Reſpondit ei Rab Aha, Hoc dictum eſt de generatione ſceleſtorum, qui non credent ſignis, quæ faciet Meſsias iuſtus noſter. Sed dicent de illo, quòd operabitur ea arte magica, & nominibus immundiciæ. Et quòd ſigna quæ ipſe dabit, non erant ſigna illa, quæ prophetauerunt prophetę de Meſſia. Et quòd ſi ipſa erãt, latebant eos, & quòd nõ erat inter eos pro-

pheta, qui poſſet illis ueritatem manifeſtare. Quapropter neceſſe illi erat probationem uerborum ſuorum afferre, alioqui ipſi interficerent eum. Et ideo exclamat propheta, dicens, Vſqꝫquo Deus improbabit aduerſarius? blaſphemabit inimicus nomen tuum in æternum? Ac ſi dicat Deo, quòd non patiatur ſimilia uerba. Hæc ibi. Quamuis autem miracula Chriſtum feciſſe recentiores Iudæorum negare non poſſint, cum ipſius miracula maxima ac manifeſta fuerint, conati tamen ſunt, ea mendacio, atqꝫ blaſphemia deturpare. Videntes enim ipſa talia fuiſſe, quòd facultatem omnem creatam excederent, nô ea diabolicæ uirtuti, ut patres eorum tribuere auſi ſunt, ſed diuino nomini, qđ שם המפורש Sem hammephoras, id eſt nomen expoſitum nuncupant, tribuerunt. Aſſerentes eum nomen illud recte pronunciando, miracula illa feciſſe. Quomodo autem nomen illud didicerit, oſtēdere uolentes, libellum quendam mendacijs blaſphemijsqꝫ plenum, non ex Talmud, unde hęc arcana catholicæ ueritatis excerpſimus, ſed ex diabolica ſuggeſtione compoſuerunt. Sed eos prorſus mentiri, atqꝫ falſiloquos eſſe, ex eo uel potiſsimum uideri poteſt, quòd apoſtoli, cæteriqꝫ eius diſcipuli, poſt mortem ipſius, non per Sem hammephoras, id eſt per nomen Dei expoſitum, ſed in nomine ipſius Ieſu Nazareni, teſte Talmud, miracula faciebant. CAP. Vbi in Talmud id habetur? GAL. In Talmud Ieroſolymitano, in libro qui עבודה זרה Auoda zara, id eſt ſeruitus aliena dicitur. Ibi enim ſic ad uerbum legitur, Dixit Rabbi Iohanan, quòd filius filij Rabbi Iehoſuæ filij Leui quoddam mortiferum deglutiuerat, coniuratumqꝫ illi fuit in nomine Ieſu filij פנתר Panther, & ſanatus eſt. Cum autem euaſiſſet, dixit pater pueri ei qui eum ſanum fecerat, Quid ſuper eum dixiſti? Ait illi, Nomen Ieſus Nazareni inuocauit. Dixit pater pueri, Remiſsius fuiſſet ei, ſi mortuus fuiſſet, & non audiſſet uerbum hoc. Et ſic ſtatim factum eſt ei (propter patris ſcilicet ingratitudinem) Dixit Rabbi Ioſes, quòd ſerpens quidam momordit Elazar filium Duma. Venit igitur ad eum Iacob, id eſt, Iacobus uir quidam de diſcipulis Ieſu filij Panther, ut curaret eum, & ait ei, Dicam tibi ex nomine Ieſu Nazareni, & curaberis. Dixit ei Rabbi Semuel, Nō licet tibi hoc fili Duma. At ille dixit ei, Et ego inducam probationem, Quòd licitum ſit mihi, ut curet me. Et non permiſit eum inducere probationē, donec mortuus eſt, Et quam probationē inducere poterat? Illud quod ſcriptum eſt Leui. 18. cap. אשר יעשה אתם האדם וחי בהם .i. Quæ (ſcilicet mandata mea) faciet homo, & uiuet in eis. Hæc omnia in eodem libro Talmud Ieroſolymitani. Idem quoqꝫ habetur in מדרש קוהלת Midras coheleth .i. in expoſitione libri Eccleſiaſtis, ſuper illud 1. cap. dictum, כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר Hoc eſt, Cūctæ res difficiles, uel cuncta uerba difficilia non poteſt uir ſermone exprimere. Vbi hoc modo dicitur, Accidit quòd R. Elazarum filium Duma momorderit ſerpēs.

Venitqꝫ

Venitq́ꝫ Iacob,id eſt Iacobus de uilla, וסניה Zaccania ad curandum cum in nomine Ieſu filij Panther.Et non permiſit eum R.Semuel,ſed dixit ei,Non licet tibi fili Duma.Ait ille,Permitte me curari,& ego inducam cõtra te autoritatem,quòd liceat mihi.Et nequiuit autoritatem inducere,donec egreſſa eſt anima eius.Et quæ erat autoritas,quam inducere uolebat?Leuit.18.c.Quæ faciet homo,& uiuet in eis. Dictũ eſt hoc in mandatis Dei,quæ facere debet homo,ut uiuat,& nõ ut moriatur in eis.Hæc traditio.Ex his igitur duabus Iudaicis traditionibus palàm liquet,poſt mortem Domini noſtri Ieſu Chriſti facta fuiſſe miracula in nomine eius. CAP. Cur Dominum Ieſum,filium Panther appellant? GAL. Quia cum patrem in terris nõ haberet,idcirco alij ipſum filium Panther,qui ſecundũ quoſdam atauus fuit uirginis glorioſę matris eius ex linea Nathan filij Dauid.Alij uero filium Ioſeph,qui quidẽ eiuſdem uirginis ſponſus fuit,uocabant. Contra iuniores autem Iudæorum,qui miracula Chriſti propria ac diuina uirtute ab eo facta fuiſſe,negant,ita ipſe apud Hoſeam 7.cap.ait, אוי להם כי נדדו ממני שד להם כי פשעו בי ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים Id eſt,Veh eis,quia refugerunt à me,uaſtatio eis,quia præuaricati ſunt in me.Et ego redimã eos.Et ipſi locuti ſunt contra me mendacia. Ieremias quoq́ꝫ 5.c.inquit, ואם חי יהוה יאמרו לכן לשקר ישבעו : יהוה עיניך הלא לאמונה הכית אתם ולא חלו כליתם מאנו קחת מוסר חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב Hoc eſt,Et ſi uiuit Deus dixerint,Verumtamen falſitatem iurabunt.Domine oculi tui nónne ad fidem.Percuſsiſti eos,& non doluerunt.Cõſumpſiſti eos,& renuerunt accipere diſciplinam,indurauerunt facies ſuas ſupra petram,renuerunt conuerti.

Quòd miracula Domini noſtri Ieſu Chriſti,diſcipulorumq́ꝫ eius nullatenus negari poſſunt. *Caput* VI.

CAPNIO.

CVm de miraculis noſtri redemptoris,diſcipulorumq́ꝫ eius ſermonem cœperimus.Ideo ut recentiorum Iudæorum,qui ea tam obſtinate aut negant,aut impugnãt,impia temeritas magis arguatur,probandum eſt,miracula ipſa tam firmiter conſtare,ut nulla poſſint aduerſariorũ negari nequitia. GAL. Id certe trifariàm oſtenditur.Per uariam ſcilicet ſcripturam,per crebram famam,& per neceſſariam rationem. Primo quidem per uariam ſcripturam,uidelicet Iudæorum,Chriſtianorum,& Saracenorũ,Per ſcripturam Iudæorum inquam,ut ex his quæ dicta ſunt,patuit.Scripturam uero Chriſtianorum ad hoc inducere non oportet.Tum quia de ea nullum eſt dubium.Tum etiam,quia ipſam aduerſarij non recipiunt. Quamuis eã recipere deberent,cum nõ niſi uera narret.Et Pſalmographus Pſal.

87.dicit, יהוה יספר בכתוב עמים .i. Deus narrabit in ſcriptura populorum. Quamuis dictũ hoc ita quoq; interpretetur, Deus annumerabit in ſcriptura populos. CAP. Quæ ſunt ſcripturę populorũ, per quas (ut interpretatio prima inſinuat) Dominum ueritatem narraturũ propheta dixit. GAL. Scripturæ utiq; gentilium, qui Meſſiam recepturi erãt. Populos enim in plurali numero uetus ſacra ſcriptura (ut in pręcedentibus diximus) ſemper pro gentilibus, aut pro ijs qui Iudæi non erant, accipit. Poſſumus quoq; dicere, has populorũ ſcripturas eſſe ſanctorũ imagines, quæ in templis Chriſtianorũ, ad populorũ inſtructionem fieri ſolent. In quibus miracula tamen Chriſti, tum ſectatorũ eius literarum ignari iugiter legunt, quæ in codicibus ſapientes lectitant. Saracenorũ autem ſcripturã & ſi eam Iudęi non recipiant, ſicut nec nos ipſam recipimus, ad ipſorũ tamen Iudæorũ confuſionem, hoc loco inducendã arbitror. Vt cognoſcant mundũ uniuerſum Chriſti miracula recepiſſe. Quod abſq; diuina uirtute fieri nõ potuit. In Saracenorũ igitur lege quæ Alchoranus dicit̃, inter cætera cõtinetur, Quòd Gabriel angelus ad Mariã uirginem à Deo miſſus fuit. Qui ei conceptũ Domini Ieſu ſola Dei uirtute, abſq; uirili ſemine nunciaret. Ibidemq; dicitur, quòd eo die quo natus eſt, aperte atq; diſtincte locutus ſit. Deinde, q matri Iudęos fugienti, ac eſurienti, palmam inclinari fecerit, ut ex dactylis eius comederet. Et ut biberet, ad palmæ radicem fontem erumpere fecit. Et q eodem quoq; die, quo natus eſt, matrẽ Iudęis eam de adulterio arguentibus, excuſauerit. Ibidẽ etiam legitur, q dominus ipſe Ieſus iam grandis factus, ſuſcitabat mortuos, mundabat leproſos, illuminabat cæcos, curabatq; ſolo uerbo cuiuſcũq; generis ægros. Et q de luto quoq; formatis, uitam ſimul & uolatũ dabat auiculis. Et q menſam inſuper de cœlo deſcendere fecit, ſuper quam cum diſcipulis cœnauit. Itẽ q effigiem ſuam uni ex diſcipulis ſuis impreſſit, qui ſpõte ſua pro ipſo à Iudæis eſt crucifixus. Ipſe autem Chriſtus in cœlum à Deo eſt eleuatus. Et q inde iterum eſt in fine mundi uẽturus, & mundũ uniuerſum (per annos ſecundum eos) 40. iudicaturus. Miraculũ quoq; ſeptẽ dormientium, qui à Detio Cæſare, ob Chriſti confeſſionẽ, in quadã ſpeluncam fortiſſimo muro cõcluſi fuerunt, & ſomno per ducentos annos protracto, tempore Theodoſij imperatoris expergefacti ſunt, & Chriſtianæ fidei & futuræ reſurrectioni teſtimonium perhibentes, in ipſo Alchorano pulchre inuenitur. Conſtant deinde Chriſti miracula per crebram famã. Quę eſt iuxta ſapientũ ſententiam, multorũ narratio, de aliquo per ſenſum perceptibili, in præſenti tempore conſtituto, ſiue in pręteritis ſucceſſiuis & nõ interruptis. Quorũ multitudinem impoſſibile eſt, ſecundum conſuetudinẽ, ad confingendum tale quid, imperceptibiliter conuenire. Rerum autem (ut aiunt) quę per crebram habent famam, duo ſunt genera. primum quidem eſt, Vt narrent qui crebram faciunt

Mahmed quid de miraculis Chriſti ſenſerit.

Crebra fama quid eſt.

faciunt famam,aliquid quod ipſi uel uiſu,uel aliquo alio ſenſu percepe runt. Huiuſmodi aũt narratio tunc uerã præbet ſcientiam,cum duo cõ currunt. Quorũ unum eſt,ut narrantiũ multitudo ad eum perueniat numerum,ꝙ impoſsibile ſit ſecundũ cõſuetudinẽ,multitudinem illam ad mendacium confingendũ imperceptibiliter conuenire. Vt ſi uerbi cauſa,uideamus homines diuerſarũ diſtantiumq́ regionũ,diuerſarũq́ conſuetudinũ ac linguarũ,conuenientes,in mundo urbẽ eſſe,quæ Roma dicit̃:nobis pro certo conſtabit,hanc urbem in mundo eſſe. Alterũ uero eſt,ꝙ narratum ſenſibus poſſit eſſe ſubiectũ. Nam ſi oriẽtales omnes atq; occidentales mundũ initium habuiſſe,aut æternũ fuiſſe narrarent,mundiq́ effectorẽ unum,aut plures extitiſſe,dicerent,eorũ certe narratio ſcientiã non pręſtaret,ſed fidẽ,cùm eiuſmodi narrata ſenſibus nequeant ſubiacere. Si uero exẽpli gratia,narrarẽt,ꝙ in regione aliqua puta in Flandria,ad faciendũ ignem glebis pro lignis utant̃,eorũ narratio ſciẽtiam faceret,cum id quod narrant,ſenſibus apprehendi poſſit. Quãdocunq; igitur duo iſta cõcurrunt,uidelicet ꝙ narratores tot atq; tales ſint,ꝙ ſecundum conſuetudinẽ ad confingendum mendaciũ,nequeant imperceptibiliter cõuenire,& ꝙ narratum ſenſatũ fuerit. Tunc procul dubio iuxta Auicennæ,& Algazelis,& Ibnazatib ſententiã,certam præſtat ſcientiã. Et hoc modo Iacob filiũ ſuum Ioſeph,quem mortuum credebat,uiuere ſciuit. Secundũ autem rerũ genus quæ per crebram famam habent̃,eſt cum narrantes quidẽ ita ſe habet,ut dictũ eſt, Verum rem quam narrant,ſe nõ uidiſſe aiunt. Aſſerunt tamen, multitudinẽ talem qualem diximus,ſe uidiſſe,& audiſſe,quæ quod ipſi narrant,ſe uidiſſe & audiſſe dicebat. Hoc aũt genus tunc certã prębet ſciẽtiam,cum in eo duo illa cõcurrunt,quæ in primo genere cõcurrere diximus. Et tertium hoc aliud,ꝙ ſi narrantium catena lõgius ſe extenderit,nunq̃ tamen ſit interrupta,neq; omnino extenuata,ſed ſemper finis & media in quantitate & qualitate,principio correſpondeant. Quemadmodũ ſi dixerint aliqui de lege Moſis,ꝙ ad Ezram & quoſdam paucos deuenerit. Per hunc modum hodie homines Alexandrũ,per hunc modum Cæſarẽ,per hunc modum Platonẽ, per hunc modũ Ariſtotelem,per hunc modum cæteros quoq; excellentiſsimos,quos antiqua tradidit uetuſtas,fuiſſe ſciunt. Per hunc etiam modũ ſi animaduertas Iudæos noſtri tẽporis,ſcire oportet Moſem fuiſſe,mirabilia feciſſe,legemq́ dediſſe,Iudæos quoq; antiquos uitulũ adoraſſe,prophetas plurimos occidiſſe,ac Dominũ Ieſum qui ſe Meſsiã aſſerebat,reprobaſſe, & loco eius duos falſos Meſsias recepiſſe. Quapropter ad hunc ſciẽdi modum,Moſes Iudaicum populum mittebat,dum Deut.32.ca.dixit, זכר ימות עלם בינו שנות דר ודור שאל אביך ויגדך וזקניך ויאמרו לך .i. Memento dierũ ſeculi,aduerte annos generationis & generationis. Interroga patrem tuum,& annũciabit tibi. Hunc etiã ſciendi modũ Dauid

ponit,cum Pſal.77.ait, למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם וישימו באלהים בסלם ולא ישכחו מעללי אל ומצותיו ינצרו Hoc eſt, Vt cognoſcat generatio ultima,filij naſcent̃,ſurgent,&narrabunt filijs ſuis.Et ponent in Deum fiduciã ſuam,& nõ obliuiſcentur operũ Dei, & mandata eius ſeruabunt. CAP. Hic ſciendi modus per crebrã famã,ſecundũ Ariſtotelis doctrinã ualde debilis uidet̃.Tum enim,quia de ſingularibus ſenſibilibus procul factis à ſenſu,nõ habetur ſenſatio, nec per cõſequens ſcientia.Tum deinde,quia non propter hoc ſumus ſimpliciter experti fidei & credulitatis.Nã ad hoc ſunt propoſitiones probabiles,quæ ponuntur ab Ariſtotele in libro maioris Rhetorices. Tum demum, quia famoſum ſecundum Ariſtotelem, idem eſt quod probabile,ut patet in quinque probabilium modis,ab ipſo in primo libro Topicorũ poſitis. GAL. Ad hanc obiectionem Ibnazatib unus de ſupra enumeratis philoſophis Arabicis,reſpondeat,ſic inter cætera dicens,Scito inter ſapientes controuerſiã fuiſſe.Vtrum ſcientia quæ per crebrã habetur famã,neceſſaria ſit,an ꝓbabilis.Circa quod dictis pro utraq; parte q̃plurimis,electio tãdem omniũ eſt,ipſam neceſſariã eſſe. Neceſſariũ ſiquidem eſt,quod dubiũ nobis fieri,tentantes nos ipſos, nolumus,neq; ualemus.Porrò cũ auditis omnibus,quæ contra crebrã obijciunt̃ famam,tentamus nos ipſos.Inuenimus animas noſtras præciſe iudicantes,ꝙ Moſes exẽpli gratia,fuit:& dixit ſe Dei nunciũ,ad fideles Iſrael miſſum.Nec inuenimus aliquid de obiectis,hoc trãsfigẽs. Sic nec illa quæ neceſſaria ſunt.Nihil ergo quod contra crebrã famam eſt,meret̃ reſponſum.Reſponſum nanq; oportet eſſe probabile. Retinere aũt neceſſariũ cum probabili circulationẽ inducit,& impoſſibile eſt.Hæc ille,ex Arabico ad uerbũ traducta.Ex quibus patet,ꝙ quę cõtra crebrã famam dicta ſunt,non merent̃ reſponſionẽ. Miracula poſtremo Domini noſtri Ieſu Chriſti per neceſſariam rationẽ,hoc eſt per eorum effectum conſtare,probant̃.Ars nanq; ratiocinandi & demonſtrandi,cauſas ex eorum effectibus optime concludere,docet. Siquidẽ nemo rationis particeps forte eſſe ambigit,cui actus fortiũ ineſſe ꝓſpexit.Et cuicunq; uelocitas ineſt,ipſum uelocẽ eſſe manifeſtũ eſt.Agit enim uniuſcuiuſq; natura quod ſibi propriũ eſt,nec rerũ contrariarũ miſcet̃ effectibus.Dominũ igitur noſtrũ Ieſum Chriſtũ, eiusq; ſectatores opera in nomine ipſius uiſibiliter feciſſe,quæ totius naturæ ſuperãt facultatẽ,in mirabili langorũ curatione,in mortuorũ ſuſcitatione,in cœleſtiũ corporũ elementorũq; ſtupenda mutatione,& quod mirabilius eſt,in humanarũ mentiũ ſubita inſpiratione,ꝙ idiotę.ſ.atq; ignari ſpiritu ſancto in inſtãti repleti,ſummã ſapientiã,ſcripturarũ intelligentiam, uariarũq; linguarũ facundiã cõſecuti ſint.Hæc inq̃ omnia à dño noſtro Ieſu Chriſto,& poſt ipſum ab ipſius ſequacibus in nomine eius facta fuiſſe,effectus ſubſecutus euidenter oſtẽdit.Quòd uidelicet nõ armorũ uiolentia,

Obiectio.

Reſponſio Ibnazatib.

Neceſſarium quid eſt.

uiolētia, nō uoluptatū permiſsione, ſeu licētia, ſed ꝑ rudes ac ſimplices Chriſti diſcipulos, ualde paucos ac pauperes, cōtra inauditā ꝑſecutorū totius orbis tā Iudęorum ꝙ gentiliū rabiē, ac tyrannidē, innumerabiles turbę nō rudium atꝙ uulgariū tantū, ſed ſapientiſsimorū quoꝙ hominum, ſpreta dęmonū cultura, quę ita animos alliciebat, ut ab ipſa nunꝗ antea, aut per Moſem aut per aliquē alium etiā ipſi Iudæi multis ac ſtupendis uiſis miraculis, uſquequaꝙ auerſi fuerint, ad fidē ipſius dñi Ieſu affectuoſiſsime ſunt conuerſæ. In qua ꝗdem fide omnē humanū intellectum, rationēꝙ tranſcendentia docent, corporis uoluptates maxime mortalibus optatæ, cohibent, laborioſe inuiſibilia quæri, & mundana omnia cōtemni iubent. Quibus animos mortaliū aſſentire, & maximū miraculū eſt, & manifeſtū diuinæ inſpirationis opus. Hoc aūt nō à fortuna uel caſu factum fuiſſe, ex eo potiſſimū patet, ꝙ totum id multis ante ſeculis per ꝓphetarum oracula, ſe Deus facturū prædixit, tempus & modū faciendi deſignādo. Hæc igiť tam mirabilis ad fidē Chriſti mundi cōuerſio, præteritorū quæ narrant, & in libris ſcripta legunt miraculorū, certiſſimū eſt indicium. Ita ut ulterius ea iterari, nō ſit neceſſe, cum in ſuo effectu euidentiſſime appareant. Quamuis noſtris etiā temporibus, ad Chriſtianæ fidei conſeruationē, per ſanctos ſuos miracula deus facere nō ceſſet. Quo circa ſi Iudæi cum quibus nobis bellū eſt, miracula Chriſti nobis negare uellent, id nobis unum grande, ac omniū maximum reſtat miraculū. Quòd ad credendū tam ardua, ad agendum tam difficilia, ſanguini & carni cōtraria, & ad ſperandū tam alta, tāꝙ occulta, mundus à ſuis erroribus et uitijs, quibus illectus atꝙ abſorptus erat, à tam paucis uiris, atꝙ ignaris ſecundū ſeculū & mendicis inductus ſit, eiſꝙ ſine miraculis crediderit. Quod aūt Iudæi quidē miracula Chriſti reſpuere deberēt, gentiles uero ipſa recipere, utrunꝙ à ꝓphetis lōge ante nunciatū fuit. Hinc Pſalmographus Pſal. 86. dixit, אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך : כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך .i. Nō eſt ſicut tu, in dijs Deus, neꝙ ſicut opera tua. Omnes gentes quas feciſti, uenient, & adorabūt faciem tuā Deus, & honorabunt nomen tuū, quoniā magnus es tu, & faciens mirabilia. Tu es Deus ſolus. Quòd aūt Meſſias ſit facies Dei, nomen Dei, & Deus, in ſuperioribus latiſſime patuit. Ex his igitur quæ dicta ſunt, palàm patuit, quòd miracula Domini noſtri Ieſu Chriſti, atꝙ eius ſectatorum in nomine ipſius facta, talia fuerunt, tamꝙ firmiter conſtantia, ut nulla ualeant aduerſariorum calumnia negari.

Quòd Meſsias propheta eſſe debebat. Cap. VII.

Quia quorundam ex Iudæis noſtri temporis tanta eſt malignitas, ut Meſſiam prophetam fore penitus negēt. Ideo ut ex hoc etiam myſterio, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum uerum fuiſſe Meſſiam, concludamus, Meſſiam ipſum prophetam futurum CAP.

fuiſſe, probandum eſt. GAL. Hoc ex eo manifeſte oſtenditur, quod Moſes de eo loquens, ita Deut. 18. c. dixit, נביא מקרבך מאחיך כמני יקים לך יהוה אלהיך אליו תשמעון Hoc eſt, Prophetam de medio tui, de fratribus tuis tanquam me ſtatuet, uel ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ei obedietis. CAP. Iudęi ipſi aſſerunt, prophetã hunc qui ſicut Moſes

Iuniorum Iudeorum obiectio.

futurus erat, non eſſe Meſsiam, ſed unumquenq; prophetarũ, qui poſt Moſem uenturus fuerat. Quare autoritatem quam nunc induxiſti, nõ de Meſsia, ſed de ſingulis prophetis, quos poſt Moſem eſſe contigit, intelligendã eſſe aiunt. Eam ob rem ad reprimẽdam eorum audaciam, prophetam hunc qui ſicut Moſes eſſe debebat, Meſsiam eſſe, per eorũ ſcripturas probare debes. GAL. In Midras coheleth. i. in expoſitione libri Eccleſiaſtis, ſuper illud 1. c. eiuſde libri dictũ, מה שהיה הוא שיהיה i. Quid eſt quod fuit? ipſum quod erit. Sic legitur R. Berachiam in nomine R. Ishac dixiſſe. Sicut fuit redemptor primus. i. Moſes, ita erit redemptor ultimus. i. Meſsias. Qualis autem fuit redemptor primus? Talis, ut dictum eſt Exo. 4. c. ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכבם על החמור Hoc eſt, Et ecce accepit Moſes uxorem ſuam, & filios ſuos, & equitare fecit eos ſuper aſinum. Sic facturus eſt redemptor ultimus. Sicut dictũ eſt Zach. 9. c. עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתנות. i. Pauper & equitãs ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinarum. Et quemadmodum redemptor primus fecit deſcendere manna. Sicut dictum eſt Exo. 16. cap. הנני ממטיר לכם לחם מן השמים Hoc eſt, Ecce ego pluam uobis panem de cœlo. Ita redemptor ultimus faciet. Sicut dictum eſt Pſalmo 72. יהי פסת בר בארץ. i. Erit placenta frumenti in terra. Et ſicuti redemptor primus fecit aſcendere fontem, ita redemptor ultimus, qui eſt Meſsias, aſcendere faciet aquas. Sicut dictum eſt Ioelis ultimo cap. ומעין מבית יהוה יצא והשקה את נחל השטים Hoc eſt, Et fons de domo Dei exibit, & rigabit torrentem, uel uallem, ſiue planiciem Setim. Hæc traditio. Per quam (ut uiſum eſt) Iudæi negantes Meſsiam futurum fuiſſe prophetã ſimilem Moſi facile conuincuntur. Quanq̃ hęc ſimilitudo qua Meſsias Moſi ſimilis futurus erat, potiſsimum circa legis diuinæ dationem conſiſtere deberet. Nam & ſi multi futuri eſſent legumlatores, ſiquidem Mercurius Trimegiſtus Ægyptijs, Phoronæus Græcis, Lycurgus Lacedæmonijs, Numa Pompilius Romanis legem laturus erat. Nemo tamen legem diuinam ſicuti Moſes dederat, daturus erat, niſi Meſsias. Cum cæteri omnes non diuinas, ſed humanas tantummodo condituri eſſent leges. Quare maxime in danda lege diuina, Meſsias Moſi perſimilis ſuſcitandus erat, ut latius in decimo libro patebit, cum de noua Dei lege per Meſsiam inſtituenda, dicendum nobis occurret. Nunc autem ſatis eſt, per Hebraicas ſcripturas probaſſe, prophetam hunc ſimilem Moſi ex Iudæis ſuſcitandũ, Meſsiam futurum fuiſſe. CAP. Iudæi adhuc nobis obijciunt, dicentes, Nunq̃ audiuimus Chriſtũ ueſtrũ

Alia Iudeorũ obiectio.

prophetam

prophetam extitiſſe. Nec etiam uos prophetam ipſum uocatis. Si ergo Meſſias propheta eſſe debuit, & Chriſtus ueſter propheta non fuit, ipſum Meſsiã non fuiſſe, neceſſario conſequens eſt. GAL. Reſpondeat eis, Et Chriſtum noſtrũ prophetam fuiſſe, & nos ipſum prophetã habere. De ipſo nanq; Lucas cap. 24. ait, Qui fuit uir propheta, potens in opere & ſermone. Quare mulier illa Samaritana (ut refert Ioannes 4. c.) Domine, inquit, ut uideo propheta es tu. Si autem quærentes à nobis dixerint, Quid prophetauerit? Reſpondebimus eis, Quod multa quidem, & præſertim de ſe ipſo, de diſcipulis ſuis, & de Iudæis. Nam de ſe ipſo quidem, ut eſt illud apud Lucam 18. ca. Ecce aſcendimus Ieroſolymam, & cõſumabuntur omnia, quæ ſcripta ſunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conſpuetur. Et poſtq̃ flagellauerint, occident eum, & die tertia reſurget. Itẽ apud Matth. 16. c. Filius hominis (inquit) uenturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis. Et tunc reddet unicuiq; ſecundum opera eius. De diſcipulis uero ſuis, cum dixit apud Matth. 10. c. Ecce ego mitto uos ſicut oues in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Cauete autem ab hominibus. Tradent enim uos in concilijs, & in ſynagogis ſuis flagellabunt uos, & ad præſides, & ad reges ducemini propter me in teſtimonium illis & gentibus. Et reliqua. Prophetauit demum de Iudæis, cum ut ait Lucas 19. c. Videns ciuitatem fleuit ſuper illam dicens, Quia ſi cognouiſſes & tu. Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi, nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia uenient dies, & circumdabunt te inimici tui uallo, & circumdabunt te, & coanguſtabunt te undiq;, & ad terram proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt, & non relinquent in te lapidem ſuper lapidem. Eo quòd non cognoueris tempus uiſitationis tuæ. Idem quoque alijs in locis. Quapropter eum prophetam uerum fuiſſe, & non alium quàm illum eundem, de quo Moſes locutus eſt, ut iam oſtendimus, dubium nullum eſt.

Reſponſio.

Ieſus Nazarenus fuit uerus propheta.

Quòd Meſsias pœnitentiam prædicare debebat. Caput VIII.

CAPNIO.

POenitentiam Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum docuiſſe in Euangelijs legimus, Immo cum primum prædicare cœpit, hæc propoſuit uerba, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim uobis Regnum cœlorum. Pœnitentiam quoque ipſum per ſe, & per ſuos diſcipulos prædicando, uniuerſum orbem ad unius & ueri Dei cultum adduxiſſe, certum eſt. Eam ob rem ut hoc etiam myſterio, ipſum uerum extitiſſe Meſſiam, oſtendere ualeas, Meſſiam ipſum pœnitẽtiam prædicaturum fuiſſe, atq; per pœnitentiã mundum

uniuerſum

uniuerſum ad ſalutis metam adducturum, te per ueterum Iudæorũ ſcri
pturas oſtendere oportet. GAL. De pœnitẽtia itaq; quã Meſſias tam
per ſe, q̃ per diſcipulos ſuos prædicaturus erat, ſcriptũ eſt in libro מכות
Maccoth. i. flagellorũ, Ieroſolymitano, in ca. quod incipit אלו הן הגולין
Ellu hen haggolin. i. Iſti ſunt captiui. Vbi ſic ad uerbũ dicitur. Dixit R.
Pinhas, Scriptum eſt Pſalmo 25. טוב וישר יהוה על כן יורה חטאים בדרך
Hoc eſt, Bonus & rectus Deus, propter hoc docebit errantes uiam, uel
in uia. Quare autem eſt bonus? Quia rectus. Et quare eſt rectus? Quia
bonus. Propter hoc docebit errantes uiam. Docebit ſiquidẽ uiam, per
quam faciant pœnitentiam. Quæſitum eſt enim à ſapientia, quæ ſit pec
catoris condemnatio? Et dixit eis qui quæſiuerant, quod ſcriptum eſt
Prou. 13. c. חטאים תרדף רעה .i. Peccatores perſequetur malum. Quæſi-
uerunt etiam à propheta. Quæ eſt peccatoris condemnatio? Et ait eis
Ezech. 18. c. הנפש החוטאת היא תמות Hoc eſt, Anima quæ peccauerit,
ipſa morietur. Interrogauerunt quoq; legem, dicentes, Quæ eſt pecca-
toris condemnatio? Et reſpondit eis, Offerat ſacrificiũ, & remittetur ei.
Sicut ſcriptum eſt Leuit. 1. cap. ונרצה לו לכפר עליו .i. Et placatus erit ei,
ut parcat illi. Interrogauerunt deniq; Deum ſanctum & benedictum,
Quæ eſt peccatoris condemnatio? Et dixit eis, Agat pœnitentiam, &
ignoſcet̃ ei. Et hoc eſt quod ſcriptũ eſt Pſal. 24. Bonus & rectus Deus,
propter hoc docebit errantes, uel peccatores uiam, uel in uia. Quia ipſe
oſtendet peccatoribus uiam agendi pœnitentiã. Hæc traditio. In libro
quoq; יומא yoma. i. Dierum, in cap. quod incipit יום הכפורים yom
hakippurim. i. Dies propitiationũ. Ita legitur. Dixit R. Ishac, Veni &
uide, quòd mos Dei ſancti & benedicti, non eſt ſicut mos carnis & ſan-
guinis. Mos nanq; carnis & ſanguinis eſt, quòd ſi homo offendit proxi
mũ ſuum, quãdoq; placet eum uerbis, quandoq; nequeat ipſum uerbis
tantũ placare. Mos aũt Dei ſancti & benedicti non eſt ſic. Homo enim
transgredit̃ transgreſſione, & tamẽ placat ipſum uerbis. Sicut dictũ eſt
Hoſeæ 14. c. שובה ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים
ושובו אל יהוה Hoc eſt, Conuerte, uel age pœnitentiã Iſrael, uſq; ad do
minũ deum tuũ. Quia impegiſti, uel corruiſti in iniquitate tua. Sumite
uobiſcũ uerba, & reuertimini ad Deũ. Et non ſolũ hoc, ſed etiã confert
ei bonitatẽ. Sicut cõſequenter dictũ eſt, יאמרו אליו כל תשא עון וקח טוב
i. Dicite ei, totum aufer peccatũ, & accipe bonũ. Nec ſolum hoc, ſed pe
rinde quoq; eũ ſcriptura habet, ac ſi offerret in ſacrificio uitulos. Sicut
deinde dictũ eſt, ונשלמה פרים שפתינו Hoc eſt, Et reddemus uitulos la
biorũ noſtrorũ. Forſitan dices, Vitulos ne culpæ? Docet q̃d ad hoc di-
cendũ ſit, id quod ſequit̃, ארפא משובתם אוהבם נדבה .i. Sanabo peruer-
Pœnitentiæ efficacia. ſitatem, uel cõuerſionem eorũ. Diligã eos ſpõte. Hæc traditio. Quanta
adhuc ſit pœnitentiæ efficacia & uirtus, maximè ex eo apparet, quod in
Midras שיר השירים Sir haſſirim. i. in expoſitione Cantici cant. ſcribit̃,
ſuper

ſuper illud 5. c. eiuſdem libri dictum, Aperi mihi ſoror mea. Ibi enim ſic
dicitur: Dixit R. Ioſes, Quòd Deus ſanctus & benedictus dixerit Iſrae-
li, Filij mei aperite mihi aperturam unam pœnitentię, ſicut eſt foramen
acus, & ego aperiam uobis aperturas miſericordię, per quas intrabunt
quadrigę & currus. R. Leui dixit, Si filij Iſrael pœnitentiam egiſſent ſal
tem uno die, ſtatim redempti eſſent, ſtatimq; ueniſſet eis filius Dauid. ſ.
Meſsias. Vnde ꝓbat̃ hoc? Ex eo quod ſcriptū eſt Pſal. 94. היום אם בקולו
תשמעו hoc eſt, Hodie ſi uocē eius audieritis. Hęc traditio. Ex his uerbis
Pſalmi poſtremò de Meſsia inductis, ratione pręcedentiū uerborū eiuſ
dē Pſalmi, neceſſariò ſequit̃, Meſsiā deum eſſe. In eodē ſiquidē Pſalmo
ita præmittitur, באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יהוה עשנו כי הוא אלהינו
ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו Hoc eſt, Venite adoremus, & curuemur, fle
ctamus genua ante faciē Dei factoris noſtri. Quia ipſe eſt Deus noſter,
nos autē populus paſcuæ eius, & oues manus eius. Et mox immediate
ſubijcit̃, quod de Meſsia expoſitū eſt, Hodie ſi uocē eius audieritis. Ex
quo profecto conſequens eſt, ꝙ Deus qui uiam pœnitentiæ docturus
erat, ut in principio huius capitis dictū eſt, non ſit niſi ipſe Meſsias, qui
pœnitentiā prædicare debebat. Ad cuius rei confirmationē, notandū
adhuc eſt, quod in Midras quoq; Sir haſsirim dicitur, ſuper illud Canti
ci cant. 7. dictum, צופה פני דמשק hoc eſt, Reſpiciēs uerſus Damaſcū, uel
faciē Damaſci. ubi ſic legit̃, Dixit R. Iohanan, Futurū eſt, ut Ieruſalē per
tingat uſq; ad portas Damaſci. Quæ eſt huius rei probatio? Quod ſcri
ptū eſt Zach. 9. משא דבר יהוה בארץ חדרך ודמשק מנחתו Onus uel pro-
phetia uerbi Dei in terra Hadrach. Et Damaſcus erit reges eius. Quid
eſt Hadrach? R. Iudas & R. Nahmias ſunt in hoc diſcordes. Nā R. Iu-
das quidem dicit, quòd eſt locus Damaſci qui Hadrach uocat̃. R. uero
Nahmias ait, ꝙ hic eſt Rex Meſsias, qui eſt חד had. i. acutus gētibus ſe-
culi, & רך rach. i. tener Iſraeli. Alia expoſitio dicit, quòd חדרך Hadrach
eſt Rex Meſsias, qui futurus eſt להדריך lehadrich. i. ad dirigendū, uel
ad adducendū uniuerſum mundū per pœnitentiā ad faciem Dei ſancti
& benedicti. Sequitur, Et Damaſcus erit requies eius. Et quando Da-
maſcus erit requies eius, nō erit requies eius niſi domus ſanctuarij. Si-
cut ſcriptū eſt Pſal. 132. זאת מנוחתי עדי עד Hoc eſt, Hæc requies mea in
ſempiternū, hic habitabo, quia deſideraui eā. Hæc omnia traditio. Ad
quorū intellectū animaduertendū eſt, ꝙ hæc dictio Hidrach apud He
bræos duobus modis dicit̃, & pronunciat̃. Quādoq; enim ſcribit̃ cū li-
tera ה he, quę quinta eſt in alphabeto, & tūc una dictio eſt, quę per uiā
deducere ſignificat. Qñq; uero ſcribit̃ cū litera ח heth, quę octauū obti
net alphabeti locū, tunc duę ſunt dictiones. ſ. חד had. i. acutus, et רך rach
i. tener. Quæ quidē duo optime Chriſto cōueniunt, qui pœnitentibus
acutus erit per iuſticiā, & tener per miſericordiā. Fuit quoq; Paulo pſe-
quēti acutus, iuxta portas Damaſci, & poſtmodū tener eidē pœnitēti.

Et tunc

Et tunc Damaſcus fuit ipſius diuinitatis requies in mẽte Pauli. Ac etiã
Syion in apoſtolis cæteriſq; fidelibus. Neq; tunc ſolum, uerum etiam
in perpetuum. Nunquam enim Chriſtus ut Deus, in mẽtibus fidelium
habitare deſinet. Alia autem dictio cum ה he ſcripta, ſcilicet הדרך Ha-
drach, quæ dirigere uel per uiam deducere ſonat, aptiſsime quoq; ſal-
uatori noſtro congruit. Ipſe enim & per ſe, & per ſuos diſcipulos pœni-
tentiam prædicando, uniuerſum penè orbem ad unius ueri Dei agni-
tionem, atq; ſalutis metam direxit, atq; deduxit.

Quòd Meſsias pauper & humilis eſſe debebat. *Caput* IX.

CAPNIO,

INter cætera quæ de Meſſia recentiores Iudæorũ maxime ne-
gant, eſt eius paupertas & humilitas. Cum enim tam magnã
tamq; miram Domini noſtri Ieſu Chriſti paupertatem atque
humilitatẽ fuiſſe audiunt. Quod nec ubi caput declinaret (Matthæo te
ſte) habuerit, nec unde didragma ſolueret, nec unde (ut Lucas refert)
pauperum diſcipulorũ eſuriem ſedaret. Ne eum uerum fuiſſe Meſſiam
fateri cogantur, negant Meſſiam ipſum pauperẽ, & humilem futurum
fuiſſe. Quod te ad cõuincendam eorum perfidiam, per eorum ſcriptu-
ras oſtendere, neceſſe eſt. GAL. Quamuis in hoc Iudaica cæcitas atq;
ſuperbia uſq; adeo maxime errauerit, ut propterea Dominum Ieſum
Meſsiam non fuiſſe decreuerit, quia ipſe admodum pauper & humilis
fuit. Regem tamen Meſſiam pauperem fore legebant, ſed talem fuiſſe
uenturum, ob eorum ſuperbiam non intelligebant. CAP. Hoc eſt
inquam, quod maxime probare debes. GAL. In primis itaq; Zacha
riam audiant, hæc inter cætera 9. cap. dicentem, גילי מאר בת ציון הריעי
בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר
בן אתונות ! Hoc eſt, Exulta ualde filia Syion, iubila filia Ieruſalem. Ecce
Rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe, pauper & equitans ſuper a-
ſinam, & ſuper pullum filium aſinarum. Et poſt pauca, ודבר שלום לגוים
ומשלו מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ Id eſt, Et loquetur pacem genti-
bus, & dominium eius à mari uſq; ad mare, & à flumine uſque ad fines
terræ. Quod autem hæc de Meſſia intelligi debeant, patet per Rabbi
Selomonis gloſſam. Quæ ita ait, Ecce Rex tuus ueniet tibi. Non poteſt
hoc exponi, niſi de rege Meſſia. Quia dictum eſt hic, Et dominiũ eius
à mari uſq; ad mare, & à flumine uſq; ad fines terræ. Et non inuenimus
talem dominatorem in domo ſecunda, hoc eſt tempore ſecũdi templi
fuiſſe. Ex quibus aperte liquet, Regnum Meſsię ſpiritualiter intelligen-
dum eſſe, cum regnum temporale & paupertas ſimul eſſe non poſſint.
Ad hoc etiam facit quod Rabbi Moſes Hadarſan in expoſitione Gene
ſis, ſuper illud 49. cap. eiuſdem libri dictum, ligans ad uitem pullum
ſuum.

ſuum. Sic dicit, Cum uenerit Meſſias in Ieruſalem, ipſe erit cingens aſinum ſuum, & equitabit, & ſuper eum ueniet in Ieruſalem, ut ducat ſe ipſum in paupertate, uel humilitate. Sicut ſcriptum eſt Zach. 9. c. Pauper & humilis, equitans ſuper aſinum, uel aſinam. Sequitur in libro Geneſis ibidem, Et ad palmitem fili mi aſinam ſuam. Quãdo enim ueniet ad congregandum Iſrael? Sicut dictum eſt Zach. 10. אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים Hoc eſt, Sibilabo eis, & congregabo eos, quia redemi eos. Tunc equitabit ſuper filium aſinæ ſuæ. Et ſic dicit Zach. 9. cap. Et ſuper pullum filium aſinarum. Hæc traditio. Item in Bereſſith rabba ſuper illud Gen. 49. c. ſcriptum, Non recedet ſceptrum de Iuda, cum cæteris, ita legitur, Non recedet ſceptrum. Hic eſt Rex Meſſias filius Dauid, qui uenturus eſt ad confrigendum regna in uirga, uel cum uirga. Sicut dictum eſt Pſal. 2. תרעם בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם .i. Confringes eos in uirga, uel uirga ferrea, & tanquam uas figuli proijcies eos. Sequitur, Et ſcriba uel contritor de medio pedum eius. Hic eſt etiã Rex Meſſias, qui uenturus eſt ad cõterendum gentes pedibus ſuis. Quemadmodũ dictum eſt Iſa. 26. cap. תרמסנה רגלי עני Hoc eſt, Conculcabit eam pes pedum pauperis. Iſte enim pauper eſt Meſſias, de quo dictum eſt Zachariæ 9. ca. Pauper & equitans ſuper aſinam. Hucuſq; traditio. Ex his igitur quę dicta ſunt, ſatis manifeſte patet, Meſſiam pauperem & humilem futurum fuiſſe, ac ſuper aſinam equitantem ad ſaluandum uenturum. Quare Iudæi minime inficiari poterunt, Saluatorem noſtrum uerum fuiſſe Meſsiam, propterea quia pauper & humilis fuerit.

Quod Meſsias paßiones multas ſubiturus erat, ac Deus quoque multa paſſurus. Caput X.

CAPNIO.

QVoniam Iudæi noſtri temporis, cum audiũt, Redemptorem noſtrum uel poſt 40. dierum & noctium ieiunium eſurijſſe, multipliciterq; à diabolo tentatum, uel ex itinere defatigatũ, cum ciuitates & caſtella regnum Dei euangelizando, peccatoresq; ad pœnitentiam inducendo, circuiret, uel tanquam hominem pauidũ Iudæos eum lapidare uolentes, fugiſſe, uel inſtante paſsionis ſuę hora, pauere & tedere, ac triſtari cœpiſſe, ut ſe uerum hominem demonſtraret, Ipſum neq; uerum Meſsiam, neque Deum extitiſſe, aiunt: Eam ob rem haud inepte facies, ſi & Meſsiam & Deum ipſum (idem enim uterq; futurus erat) per eorum ſcripturas talia, ac longe grauiora paſſurũ fuiſſe, oſtenderes. GAL. Ieremiam itaq; primo adducam capite 14. hæc inter cætera proferentem, מקוה ישראל מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ וכארח נטה ללון למה תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע ואתה בקרבנו יהוה ושמך עלינו נקרא אל תניחנו Hoc eſt, Expectatio Iſraelis,

Saluator eius in tempore tribulationis, cum eris ut aduena in terra, & ſicut uiator declinans ad manendum, uel ad hoſpitandum. Quare eris ut uir pauidus, uel territus, ſicut ualidus qui non poteſt ſaluare. Tu autem in medio noſtri Deus, & nomen tuum ſuper nos inuocatū eſt. Ne derelinquas nos. Ad præmiſſa quoq; optime facit, quod in libro תורת כהנים Torath cohanim, id eſt legis ſacerdotum, hoc eſt in expoſitione libri Leuitici, legitur ſuper illud 25. cap. eiuſdem libri dictum, כי גרים ותושבים אתם עמדי Id eſt, Quoniam aduenæ & habitatores, uel coloni nos mecum. Ibi enim ſic dicitur, Dixit deus ſanctus & benedictus, Nō faciatis uobis ſubſtātiam. Aduenæ enim & habitatores aduenticij uos mecum. Et ſic Dauid ait primi libro Paralip. 29. cap. כי גרים אנחנו לפניך ותושבים בכל אבתינו Hoc eſt, Quoniam aduenæ uel peregrini nos coram te, & moratores, uel coloni, ſicut omnes patres noſtri. Tanquam umbra dies noſtri ſuper terram, & non eſt mora. Et ſic etiam dicit in Pſal. 38. גר אנכי עמך תושב בכל אבותי Id eſt, Aduena enim uel peregrinus ego tecum; morator uel colonus, ſicut omnes patres mei. Vos igitur mecum גרים ותושבים gherim uetoſſabim, id eſt aduenæ, uel peregrini, atq; moratores, uel coloni. Sufficit ſeruo, ut ſit ſicut Dominus eius, cum uenerit quod mihi futurum eſt, ecce ipſum erit mihi, quod uobis fuit. Hæc traditio. Præmiſſa autem tam Ieremiæ, quàm huius traditionis uerba, proprie nec ſoli Deo, nec ſoli homini conuenire poſſunt. Soli ergo Meſsiæ, qui & Deus & homo eſt, optime conueniunt. Ipſe enim & ratione diuinitatis, expectatio Iſraelis eſt, & ratione humanitatis, ut aduena, & peregrinus, atq; ut uir territus ac pauidus, necnon ut fortis qui ſaluare nō poteſt, in ſua paſſione fuit. Ad propoſitum quoq; eſt ſecundum Chaldaicam translationem, id quod apud Iſaiam 5. cap. ita ſcribitur, לכן גלה עמי מבלי דעת Hoc eſt, Propterea captiuatus eſt populus meus ſine cognitione. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Propter hoc ſcilicet quia eſt ſine ſciētia & cognitione. Et reliqua uſq; לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק Id eſt, Propterea dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque termino. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis. Dilatauit (inquit) infernus animam ſuam, id eſt ſeipſum. Et aperuit os ſuum, abſque termino. Quia non fuit חק hok, id eſt præceptum diuinum in manu eorum. Et poſt pauca, וישח אדם וישפל איש Hoc eſt, Et inclinabitur, uel incuruabitur homo, & humiliabitur, uel inferiorabitur uir. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis, Tranſtulit (inquit) hoc Ionathan Chaldaice ſic, Et incuruabitur, uel Inclinabitur homo, & humiliabitur altus, uel fortis uirorum. Patet per huiuſmodi expoſitionem hæc quæ ibi dicuntur, quòd ipſi tales fuerunt coram Deo ſancto & benedicto, ut oſtenderet ſe tanquàm uirum נדהם Nidham, id eſt territum uel pauidum. Et hoc eſt quod ipſe dicit Deuter. 32. capite, צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך Hoc eſt,

Deum

Deum qui te naſci fecit,uel qui te genuit,debilitabis,uel affliges,& obliuiſceris Deum uulneratum,uel occiſum,uel afflictum,uel doloratū tuum. Hucuſq; R.Selomo. Huic ſimile eſt, quod in libro ספרי Siphre habetur,cum eo in loco,ubi præmiſſa uerba. Deum qui te genuit debilitabis,uel affliges,cum reliquis exponuntur. Sic ad uerbum dicitur, *Talmudiſtica expoſitio.* Dixit Deus ſanctus & benedictus Iſraeli, Feciſtis me,ac ſi eſſem maſculus uolens parere. Nam ſi mulier eſſet parturiens,ſedens ſuper partu ſuo,nónne tribulata eſſet? Quemadmodum dictum eſt Iſaiæ 32. capite, באו בנים עד משבר וכח אין ללדה .i. Venerunt filij uſq; ad partum,& poteſtas non eſt pariendi. Et ſi eſſet aliqua dolens,atque primo parturiens, nónne magis tribulata eſſet? Vt Iere.4.c. קול כחולה שמעתי צרה כמבכירה Hoc eſt, Vocem enim quaſi parturientis audiui, anguſtiam ut primo parientis. Et ſi eſſent duo in uiſceribus eius,nónne magis anguſtiaret? ut dictum eſt Gen.25.c. ויתרצצו הבנים בקרבה .i. Et collidebant ſe filij in medio eius. Et ſi eſſet maſculus,cui uia non eſt pariendi,qui quæreret parere,nónne anguſtia ipſius duplicata eſſet? Quemadmodū dictum eſt Iere.30.cap. שאלו נא אם יולד זכר Hoc eſt, Interrogate quæſo,& uidete,ſi parturit maſculus. Alia expoſitio. Deum qui te genuit debilitabis,uel affliges,& obliuiſceris Deum uulneratum,uel occiſum,uel afflictum,uel doloratū tuum. Dixit Deus ſanctus bendictus, Obliti eſtis mei propter meritum patrum ueſtrorum. Et ſic ipſe ait Iſaiæ 51. capite, הביטו אל צור חצבתם .i. Reſpicite ad petram,unde exciſi,uel dolati eſtis. Alia adhuc expoſitio. Deum qui te genuit debilitabis. Dixit Deus ſanctus & benedictus, Omni tempore quo ego quęſiui benefacere uobis, *Alia Talmudiſtica expoſitio.* uos debilitaſtis ſupernam potentiam meam. Sequitur, Et obliuiſceris Deum doloratum tuum. Dixit R.Meir, Deum ſcilicet qui doloratus erit pro te,uel per te. Deum inquam qui anguſtiatus erit pro te,uel per te. Sicut dictum eſt Pſal.47. שם חיל כיולדה Hoc eſt, Ibi dolor ut parturiētis. Hæc omnia ex libro Siphre. Legitur etiam in libro Sanhedrin in capite Helec. Quod dixit R.Iehudi, Non ueniet filius Dauid,id eſt Meſsias,donec extēderit ſe Regnum nequam (id eſt Romanum iuxta R.Selomonis gloſſam) ſuper Iſrael. Dixit R. עולא Vla, Veniat Meſsias,& ego non uideam eum. Dixit R.Ioſes, Veniat,& utinam dignus ſim,ut ſedeam in umbra caudæ aſinæ eius. Dixit אביי Abbaye ad Rabba, Quæ eſt cauſa, ob quam non uis eum uidere? Nunquid propter paſsionem,uel tribulationem ipſius? Traditio enim eſt. Quod diſcipuli Eliezer interrogauerunt eum dicentes, Quid faciet homo,& liberabitur à paſsione,uel tribulatione Meſsiæ? Reſpondit eis, Exerceat legem,& opera miſericordiæ. Dixit Mor, Ecce ſit lex,& opera miſericordiæ,forſan peccatum faciet eum obnoxium. Quemadmodum obiecit Iacob. Scriptum eſt enim Gen.31.cap. Et dixit Dominus ad Iacob, Reuertere ad terram patrum tuorum,& ad locum natiuitatis tuæ,& ego

ero tecum. Et tamen ſcriptum eſt Gen.32.ca. ויירא יעקב מאוד .i. Et ti-
muit ualde Iacob. Timebat enim ne peccatum eum feciſſet obnoxium.
Sic etiam dixit R. Iohanan, Veniat Meſſias, & ego non uideam eum.
Dixit ei ריש לקיש Res lakis, Quid cauſæ eſt? Nunquid propter hoc
quod ſcriptum eſt Amos 5.cap. Quomodo ſi fugiet uir à facie leonis?
Nequaquam, ſed propter id quod ſcriptum eſt Iere.30.c. Interrogate
quæſo, & uidete, ſi parturit maſculus. Quam ob rem? uel quid ſibi uult
hoc? מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון Hoc
eſt, Quia uidi omnẽ uirum, cuius manus ſuper lumbos eius, uelut par-
turientem, & conuerſæ ſunt omnes facies ad ictericiam, angelorum ſci-
licet & Iſrael, ſecũdum R. Selomonis gloſſam. Quid eſt autem uidi om
nem uirum? Dixit Rabba, Hic eſt ille, qui habet omnem uirtutem, uel
poteſtatem, Deus ſcilicet, ut ait R. Selomonis gloſſa, qui ipſemet angu
ſtiabit̃ ut parturiens. Et quid eſt, Et conuerſæ ſunt omnes facies ad icte
riciam? Dixit R. Iohanan, Etiam facies ſuperioris & inferioris familiæ.
In hora enim qua dixit Deus ſanctus & benedictus, Hi ſunt opus ma-
nuum mearũ, & iſti quoq; opus manuũ mearũ. Et quomodo deſtruã
hos, propter iſtos? Dixit R. פפא Papa, Ad hoc eſt, quod dixerũt homi
nes. Cucurrit bos, & cecidit, & ſubſtiterũt ei equũ in ſtabulo. Hucuſq;
traditio. Gloſſa aũt R. Selomonis exponens exemplũ poſtremo indu-
ctũ, ſic ait, Cũ bos cuiuſdã curreret, cecidit. Subſtituerũt ergo equũ lo-
co ipſius in ſtabulo. Qđ antea nõ feciſſet dñs bouis & equi, tantũ enim
diligebat bouẽ. Poſtq̃ autẽ curatus eſt bos, graue fuit ei, equũ de ſtabu
lo expellere, & ibi bouẽ reponere. Ita facit Deus ſanctus & benedictus,
Quando enim caſus Iſraelis cõtingit, dat Deus magnitudinẽ eorũ gen
tibus mũdi. Cũ uero poſtea Iſrael ad pœnitentiã reuertit̃, durũ eſt deo,
perdere eos. ſ. gentiles propter Iſrael. Hæc R. Selomo. Plura certe ſunt
in hac traditione notãda. Primũ quidẽ, q Meſſiæ, aduẽtus magno affe
ctu deſiderabat̃ ab omnibus, etiã ab his qui ꝓpter tormẽta quæ paſſu-
rus erat, eum uidere nolebãt. Deinde uero, q iuxta autoritatẽ illã Iere-
miæ quã ibi inducũt, cauſam reddere uolẽtes, quare ipſum uidere nole
bãt, uidelicet, Interrogate quæſo, & uidete ſi parturit maſculus. Quam
ob rẽ? Quia uidi omnẽ uirũ, cuius manus ſuper lumbos eius, uelut par
turientẽ. Deus ipſe tẽpore Meſſiæ, extrema tormẽta paſſurus erat. Nã
omnẽ uirum ibi Deum ſanctũ & benedictũ ſapientes Talmudiſtę eſſe,
exponunt. Tertio demũ, quòd gentes mundi loco Iudæorũ à Deo cõ-
ſtitutæ ſunt, Iudæiq; ipſi de loco ſuo deiecti. Id quoq; quantum ad no-
ſtrum ſpectat propoſitum, in Bereſſith rabba קטנה ketãna .i. in expoſi
tione minori libri Gen. clarius patet, cum ſuper illud Gen.36.c. ſcriptũ,
Et regnauit in Edom Bela filius Beor. Sic dicit̃, Hoc eſt quod ſcriptum
eſt Iere.30.c. Quoniã ſic dicit Dñs, Vocẽ terroris, uel tremoris audiui-
mus, formidinis & nõ pacis. Interrogate quęſo, & uidete, ſi parturit ma
ſculus.

ſculus. Quare? Quia uidi omnem uirum, cuius manus ſuper lumbos eius, ut parturientem. Quia ſcriptum eſt in lege, Poſsibile eſt dici, Iſte eſt Deus ſanctus & benedictus, cui ineſt omnis uirtus, contribulatus, uel doloratus, uel anguſtiatus pro ſeculo. Hæc traditio. Id idem etiam ponitur in Midras tehilim. i. in expoſitione Pſalmorũ, ſuper illud Pſal. 19. dictum, Exaudiat te Dominus in die tribulationis. De hoc inſuper Ieremias ult. Trenorum cap. ſic ait, רוח אפינו משיח יהוה נלכד בשחיתותם Hoc eſt, Spiritus oris noſtri, Meſsias Deus (tetragrammaton) captus eſt in retibus, uel correptionibus eorum. De quo diximus, In umbra eius uiuemus in gentibus. Ex his omnibus optime patet, Meſsiam Deũ & hominẽ paſsiones nimias, tormentaq́ inaudita paſſurũ fuiſſe.

Talmudiſtica expoſitio.

Quòd Meſsias tormenta acerbiſsima uoluntarie propter humanum genus, ſuſcipere debebat. *Caput* XI.

CAPNIO.

CVm Chriſtum uoluntarie pro humani generis ſalute paſſum legamus. Scire uelim an ueteres Iudæorum Meſsiam uoluntarie tormenta paſſurum, prædixerint. GAL. Ita prorſus. Nã ut prophetas nunc omittam, Meſsiam ipſum ſponte ac uoluntarie propter humani generis charitatẽ, tormẽta paſſurum fuiſſe, in expoſitione libri Geneſeos R. Moſis Hadarſan, clariſsime oſtenditur. Vbi ſuper illud 1. cap. eiuſdem libri dictum, ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור Hoc eſt, Dixit Deus, Sit lux, & fuit lux. Ita legitur. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 96. אור זרע לצדיק .i. Lux orta eſt iuſto. Dixit R. Abba, Scriptum eſt etiam Dan. 2. ca. ונהורא עמיה Hoc eſt, Et lux cum eo. Hæc eſt enim lux Regis Meſsiæ. Sic enim de eo dictum eſt Pſal. 36. כי עמך מקור חיים. באורך נראה אור .i. Quoniam tecum eſt fons uitæ, in lumine tuo uidebimus lumen. Iſtud enim eſt lumen Regis Meſsiæ. Docet autem quòd Deus occultauerit Meſsiam, & generationem eius ſub throno gloriæ ſuæ. Dixit igitur ſatan corã Deo, Domine mundi, hoc lumen ſub throno gloriæ tuæ reconditum, cuius eſt? Reſpondit ei, Meſsiæ & generationis eius. Ait ſatan coram eo, Domine mundi, permitte me, & aduerſabor Meſsiæ, & generationi eius. Dixit ei Deus, Non poſſes contra eum. Ait rurſus coram eo ſatan, Permitte me, & ego potero. Dixit ei Deus ſanctus et benedictus, Si tu fueris ſatan ita auidus in hoc, ego deſtruam ipſum de mundo. Verumtamen necunam quidem animam illius generationis ego deſtruam. Moxq́ cœpit Deus ſanctus & benedictus loqui cum Meſsia, eiq́ dixit, Meſsia iuſte meus, Iſti qui reconditi ſunt apud te, huiuſmodi erunt, quòd futurum eſt, ut peccata eorum inducant te in iugũ graue. Oculi enim tui non uidebunt lumen, & aures tuæ audient opprobrium magnum. Naſus tuus odorabit fetorem, &

os tuum guſtabit amaritudinem, adhærebitq́ꝫ lingua tua palato tuo, & hærebit cutis tua oſſibus tuis, attenuabiturq́ꝫ fortitudo tua à luctu, & gemitu. Eſt'ne ergo uoluntas tua in eis? Si enim tu ſuper te hæc ſuſceperis, bene quidem erit. Sin autem, ecce ego abigam ea ex nunc. Reſpõdit coram eo Meſſias: Domine mundi, ego quidem lætus ſuſcipio ſuper me tribulationes iſtas, ſiue tormẽta, eo tamen pacto, quòd tu in diebus meis uiuifices mortuos, & eos qui à primo Adam eatenus mortui fuerint. Et non eos tantum ſalues, ſed etiam illos qui à lupis & leonibus deuorati fuerint, ac illos quos in equoribus & fluminibus ſubmergi contigerit. Neq; eos ſolum, ſed etiam abortiuos. Neq; abortiuos modo, uerum illos quoq;, qui aſcenderunt in præſcientia tua creandi, in diebus meis ſalues. Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Cõcedo. Protinus igitur ſuſcepit ex dilectione ſuper ſe Meſſias tormenta omnia, & tribulationes. Sicut ſcriptum eſt Iſa. 53. c. נגש והוא נענה Hoc eſt, Oblatus eſt, & ipſe afflictus. Hæc omnia traditio. Vbi quinq; præcipue notatu digniſſima contra Iudæos noſtri ſeculi continentur. Quorum primum quidem eſt, quòd Meſſias antequàm eſſet ſecundum humanitatem lux & lumen cum Deo, & in Deo, atq; principiũ quo Deus creauit mundum. Cui ualde conſentaneũ eſt uerbum illud ipſius Domini Ieſu, dicentis Ioan. 8. c. Anteq̃ Abraham fieret, ego ſum. Item 7. c. Et ego lux in mundum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris nõ maneat. Secundum uero eſt, quòd permiſſione diuina, ſatan erat Meſſię, in eumq́ꝫ credentibus aduerſaturus, ipſumq́ꝫ omni conatu turbaturus. Cui plurimum conſonat illud eiuſdem Domini dictum Luc. 22. c. Simon ecce ſatanas expetiuit uos, ut cribraret ſicut triticũ. Ex quo patet, quòd nihil Chriſto derogat, quòd à diabolo tẽtatus ſit. Tertium autem eſt, quòd Meſſias multipliciter atq; grauiſſime paſſurus erat propter humani generis peccata. Quod notatur, ubi dicitur, Deum cum Meſſia pactum iniiſſe, eiq; dixiſſe, Meſſia iuſte meus, iſti qui apud te repoſiti ſunt, per prædeſtinationem ſcilicet, huiuſmodi erunt, quòd futura eorum peccata inducent te in iugum grauiſſimum. Vnde liquet, quòd nihil eorum quæ ſaluator noſter paſſus eſt, prohibet, ipſum fuiſſe Meſſiam. Cum Meſſiam ipſum pro hominum ſalute, & ut adimplerentur ſcripturę, pati oportuerit. Quartum quoq; eſt, quòd ſicut per Adam omnes moriebantur, ita per Meſsiam omnes uiuificandi erant. Hoc autem notatur, ubi Meſſias introducitur cum Deo loquens, ac dicens, Domine mundi, ego quidem lætus ſuper me ſuſcipio tribulationes iſtas, ſeu tormenta, ea conditione, ut in diebus meis mortuos uiuifices, cum reliquis. Quintum denicq; eſt, Quòd Meſsias non inuitus, ſed libens ac uoluntarius ex charitate, propter humani generis ſalutem cruciandus erat, atq; tormenta paſſurus. Ex quibus nõ ſolum patet propoſitum, uerũ etiam Meſsiam ipſum, qui tormentis afficiendus erat, Deum uerum eſſe.

Quòd

Quod Deus percuſsiones, opprobria, contumelias, ac etiam mortem paſſurus erat. Capute XII.

CAPNIO.

Etſi in præcedentibus ſatis abunde oſtenderis, Meſsiã Deum & hominem, ac deum ipſum tormenta plurima ſubiturũ fuiſſe. Vt tamen magis magiſq; Iudaica perfidia conuincatur, debeares adhuc expreſsius Deum ipſum percuſsionibus, opprobrijs, ac etiam morte pro humani generis ſalute, afficiendum fuiſſe, per eorum ſcripturas probare. GAL. Id primò ex eo patet, quod Tren. 3. cap. ita ſcribitur, ישב בדד וידם כי נטל עליו ׃ יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה ׃ יתן למכהו לחי ישבע בחרפה ׃ Hoc eſt, Sedebit ſolus; & tacebit, quia baiulauit, uel tulit ſuper ſe. Dabit in humo, uel in puluere os ſuum. Forſitan erit ſpes. Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobrio, uel contumelia. Quod autem hæc de Deo intelligi debeant, patet in Midras איכה Echa, id eſt in expoſitione planctus Ieremiæ. Vbi ſuper eiſdem uerbis, ſic ad uerbum dicitur: Dixit Rabbi Semuel filius Nahman, Quod uocauit Deus ſanctus & benedictus angelos miniſterij, dixitq; eis, Rex caro & ſanguis quando luget, quid facit? Dixerunt ei, Suſpendit ſaccum ſuper oſtium ſuum. Ille autem dixit eis, Ego quoque faciam ſic. Sicut dictum eſt Iſaiæ quinquageſimo capite, אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם Id eſt, Induam cœlos obſcuritate, & ſaccum ponam operimentum eorum. Iterum ait eis, Rex caro & ſanguis lugens, quid agit? Dixerunt ei, Extinguit luminaria. Dixitque eis, Etiam ego ſic faciam. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Ioelis tertio capite, שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם Hoc eſt, Sol & luna obſcurati ſunt, & ſtellæ abſconderunt ſplendorem ſuum, & Deus de Syion rugiet, & de Ieruſalem dabit uocem ſuam. Adhuc interrogauit eos dicens, Rex caro & ſanguis lugens, quid facit? Reſponderunt ei, Vadit diſcalciatus. Dixit eis, Ego quoque ſic agam. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Nahum primo capite, יהוה בסופה ובשערה דרכו וענן אבק רגליו Id eſt, Deus in turbine, & in tempeſtate uia eius, & nubes puluis pedum eius. Rurſum interrogauit eos, dicens, Rex caro & ſanguis cum luget, quid facit? Dixerunt ei, Sedet & tacet. At ille dixit eis, Ego etiam ita faciam. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Trenorum tertio capite, Sedebit ſolus & tacebit, quia baiulauit, uel tulit ſuper ſe, dabit in humum, uel in puluerem os ſuum. Forſitan erit ſpes. Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobrio. Quare R. enucleans ſcripturam hanc, perueniensq; ad hos פסוקים paſukim, id eſt uerſiculos, ſemper flebat. Hæc omnia traditio. Micheas quoque de maxillæ Dei percuſsione hoc modo quinto capite locutus eſt, בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל Hoc eſt, Virga percutient

ſuper maxillã iudicis Iſrael. Quis ſit autem iſte iudex Iſrael, Iſaias oſtendit, dum 33. cap. ait, יהוה שפטנו יהוה מחקקנו יהוה מלכנו הוא יושיענו .i. Deus iudex noſter, Deus legiſlator noſter, Deus Rex noſter, Ipſe ſaluabit nos. Quod autem Deus eſſet contumelias grauiſsimas ab Iudęis paſſurus, per Hoſeam prophetam prænunciatum fuit, ita uerbis Dei, cap. 7. dicentem, כי נדדו ממני שד להם כי פשעו בי ואנכי אפדם Hoc eſt, Veh eis, quia receſſerunt, pro recedent à me. Viſitatio eis, quia culpauerunt, pro culpabunt in me. Et ego redemi, pro redimam eos. Ipſi autem locuti ſunt, pro loquentur ſuper me mendacia. In quibus quidem uerbis duo Iudæis maxima mala Deus comminatus eſt, damnationẽ ſcilicet æternam in ſeculo futuro, eo quòd ipſum negantes coram Pilato, ab eo receſſuri eſſent. Et ideo dicit, Veh eis quia receſſerunt, id eſt recedent à me. Et ultimam eorum uaſtationem, atq; per orbem diſperſionem, cũ ait, Vaſtatio eis, quia peccauerunt, id eſt peccabunt in me, hoc eſt, contra me. Et cauſam exprimere uolens, ſubdit, Et ego redemi, id eſt redimam eos. Ipſi autem locuti ſunt, id eſt loquentur ſuper me mendacia. Ac ſi dixiſſet, Ecce quanta erit eorum ingratitudo. Dum enim ego redimam eos, tunc ipſi ſuper me loquentur mendacia, me ſcilicet coram Pilato falſò accuſantes, & contumelijs grauioribus afficientes. Quod autem hæc ita prorſus ut expoſita ſunt, exponi debeant, per ueteres eorum Doctores, aperte liquet, & præſertim per ea quæ in Midras tehilim. i. in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſal. 39. dictum, אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני .i. Dixi cuſtodiam uias meas, à peccando in lingua mea. Sic enim ibi dicitur: Hoc eſt quod ſcriptum eſt Prouer. 15. c. מענה רך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף Hoc eſt, Reſponſio tenera compeſcit iram, & uerbum durum excitat furorem. Grauior enim eſt mala lingua, quæ ſcilicet contra Deum loquitur, quàm idololatria. Nam cum demum peccauerunt filij Iſrael in deſerto, non eſt lata cõtra eos ſententia iudicij donec peccauerunt deo in ore ſuo. Sic enim ſcriptura dicit, Et audiuit Deus uerborum eorum, & iratus eſt. Et rurſus ait Numeri 14. c. Viuo ego dicit Deus, ſi non ut locuti eſtis in auribus meis; ſic faciam uobis. Et ſic etiam Malachias inquit 2. cap. הוגעתם יהוה בדבריכם .i. Vexaſtis Deum in uerbis ueſtris. In factis ueſtris ipſe nõ dicit, ſed in uerbis ueſtris. Et ſic etiam Iſaias ipſe ait 3. cap. כשלה ירושלם ויהודה נפל כי לשונם ומעלליהם אל יהוה למרות עיני כבודו Hoc eſt, Corruit Ieruſalem, & Iuda cecidit, quia lingua eorum & opera eorum contra Deum, ad rebellionem oculorum gloriæ eius. Ita quoque per Ieremiam dicit, duodecimo capite, עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי נתתי את ידדות נפשי בכף איביה Id eſt, Dimiſi domum meam, dereliqui, uel abieci hæreditatem meam, dedi dilectionem animæ meæ, uel dedi ex dilectione animã meã in manu inimicorũ eius. Fuit mihi hęreditas mea quaſi leo in ſylua, dedit ſuper me, uel cõtra me uocẽ ſuã. Id circo

odi

odi eam. Hucuſq; traditio. Ex qua patet propoſitum. Cum enim Deus dicit, ſe ex dilectione animã ſuam, uel ſe ipſum dediſſe, haud profecto dubium eſt, ꝙ ipſam pro eorum redemptione, ad paſſionem & mortem dederit. Quod in eo notatur, cum dicit̃, In manu inimicorum eius. Quod autem Deus propter populi ſui dilectionem, animam ſuam. i. ſe ipſum daturus eſſet, patet per Midras שיר השירים Sir haſſirim. i. per expoſitionem Cantici canticorum. Quæ illud 1. c. eiuſdẽ libri dictum, הגידה לי את שאהבה נפשי Hoc eſt, Indica, uel nuncia mihi, quam dilexit anima mea. Sic exponit, Indica mihi plebẽ quam dilexit anima mea, plebem. ſ. pro qua dedi נפשי naphſi. i. animã meã, uel me ipſum, uel perſonam meã. Quod autem Deus mortẽ ſubiturus eſſet, patet per illud qđ apud Malach. 1. c. ita ſcriptum eſt, ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אתי אמר יהוה צבאות. i. Et dixiſtis, ecce qualis uilitas, & expirare feciſtis me, ait Deus exercituum. Ibi enim expirare me feciſtis, ſcriptum erat. Sed ſcribæ, expirare eum feciſtis, poſuerũt, ut teſtatur ibi R. Selomo in gloſſa. Item apud Habacuc 1. c. הלוא אתה מקדם יהוה אלהי קדשי לא תמות Hoc eſt, Nunquid tu, ab antiquo Dñs Deus meus, ſanctus meus, nõ morieris? Sic enim ibi ſcriptum erat, Scribæ autem moriemur, poſuerunt, ut dicitur in libro Siphre, ſuper illud Nume. 10. c. dictum, Surge Domine & diſſipentur inimici tui, & fugiant odientes te. Ex his igitur quę dicta ſunt, manifeſtum eſt, Deum percuſſiones, cõtumelias, mortemq; paſſurum fuiſſe. Cum autẽ hæc Deus pati non poſſit, palàm profectò liquet, ꝙ ea de Meſſia, qui & Deus & homo futurus erat, intelligenda eſſent. Cum ipſum etiam eadem omnia paſſurũ fuiſſe, prophetæ prædixerint.

Quòd Meſsias in ſua paſſione uendendus exprobrandus, flagellis, colaphisq; cædendus, probris contumelijsq; innumeris afficiendus, ac purpura induendus, ſpinisq; coronandus erat. Caput XIII.

CAPNIO.

CVm Dominus noſter Ieſus Chriſtus in ſua paſſione uẽditus, exprobratus, uilipenſus, & flagellis colaphisq; cæſus, probris iniurijsq; grauioribus affectus, ac purpura indutus, coronaq; ſpinea coronatus fuerit: uellem non ab re ſcire, an hæc eadem omnia Meſsiam in ſua paſsione ſubiturum fuiſſe, per priſcorum Iudæorum ſcripturas probari poſsit. GAL. Poteſt utique. Nam quòd Meſsias Deus & homo uili precio, hoc eſt triginta argenteis uendendus eſſet. Zacharias prædixit 11. capite. ita in perſona eius dicens, וישקלו את שכרי שלשים כסף ויאמר יהוה אלי השליכהו אל היוצר אדר היקר אשר יקרתי מעליהם Hoc eſt, Appenderunt mercedem meam triginta argenteis. Et dixit Deus ad me, Proijce ipſum ad figulum, uel ſtatuarium, magnum decus quo honoratus ſum ab eis. De hoc & Amos 2. c. ſic ait,

ſic ait, על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק i. Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor nō conuertam, uel nō reducam, uel nō transferam eum, eo quòd uendiderint, uel mercati fuerint argento iuſtum. Quorum uerborum expoſitio in 24. cap. quarti libri latiſsime ponitur. Quod Meſsias ipſe in ſua paſsione exprobrandus eſſet, habetur Pſal. 89. Vbi ſic dicitur, אשר חרפו אויביך יהוה אשר חרפו עקבות משיחך Hoc eſt, Quod exprobrauerunt inimici tui Deus, quod exprobrauerunt talos Meſsiæ tui. Vbi gloſſa R. Selomonis. Talos inquit Meſsię tui, id eſt nouiſsima Regis Meſsię. Tunc autem nouiſsima Meſsiæ exprobrata fuerunt, cum ipſe in ſua paſsione & morte ab omnibus uilipenſus fuit. Quod autem hæc expoſitio recta ſit, patet in expoſitione libri Gen. Rabbi Moſis Hadarſan, ſuper illud quod 39. cap. de Ioſeph dicitur, Et fugit extra. Ibi enim ſic legitur R. Iodan dixiſſe. Dixit Dauid, Quemadmodum ego non dixi Canticum, donec fui exprobratus, uel uilipenſus. Sic filij Iſrael non ſunt dicturi Canticum, cum uenerit Rex Meſsias, donec ipſe fuerit exprobratus, uel uilipenſus, uel uituperatus. Sicut ſcriptum eſt, Quod exprobrauerunt inimici tui deus, quod exprobrauerunt talos, id eſt extrema, uel finem Meſsiæ tui. De Meſsię quoq; exprobratione habetur in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorū ſuper titulo illo Pſal. 17. Verba Cātici huius. Ita enim ibi dicitur, Cum uenerit Meſsias cum feſtinatione, non dicent Canticum, donec ipſe Meſsias exprobratus fuerit. Quemadmodum dictum eſt, quòd exprobrauerunt inimici tui Deus, quod exprobrauerunt talos, id eſt nouiſsima Meſsiæ tui. In Miſna quoq; id eſt in Talmud ſcriptum eſt, quòd in talos, id eſt contra nouiſsima Meſsiæ impudentia multiplicabitur. Quod uero flagellis, alapisq; percutiendus eſſet, contumelijsq; grauiſsimis afficiēdus, per illud maxime patet, quod Iſaias in eius perſona loquens 50. cap. ita dixit, גוי נתתי למכים ולחיי למורטים פני לא הסתרתי מכלימות ורוק. i. Dorſum meum dedi percutientibus, & genas meas depilantibus, uel lacerantibus. Faciem meam nō operui à cōfuſionibus & ſputo. Hoc etiam futurum fuiſſe, Pſalmographus ſignificauit Pſal. 129. ita dicēs, על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם Hoc eſt, Supra dorſum meum arauerunt arantes, prolongauerunt ſulcum ſuum. Quod Chaldæus interpres qui præ manibus habetur, ita traducit, על גושמי רדו רדיא אוריכו למורניתהון. i. Super corpus meū arauerunt arantes, prolongauerunt arationes ſuas. Vbi propheta præteritum pro futuro accipiens more prophetico, ad oſtendendā infallibilem futuræ ueritatis certitudinem, in perſona Meſsiæ locutus eſt. Super corpus igitur Meſsiæ arantes araturi erant, quia illud Iudæi flagellis crudeliſsime cedere debebant. Erant etiam ſuper ipſum ſulcum ſiue arationes prolōgaturi, quia illud plagis & percuſſuris totum repleturi erant, iuxta illud Iſa. 1. c. dictum, A planta pedis uſq; ad uerticem, nō eſt

in eo

in eo ſanitas. Quod etiam purpura in deriſum induendus erat, habetur in expoſitione libri Gen. R. Moſis Hadarſan, ſuper illud eiuſdem libri 49. c. dictũ, כבס ביין לבשו ובדם ענבים כותה Hoc eſt, Lauabit in uino ueſtimentum ſuum, & in ſanguine uuarum opertorium uel indumentum ſuum. Ibi enim ſic legitur, Lauabit (inquit) in uino ueſtimentum ſuum. Quando enim ueniet Meſſias, ueſtitur purpura pulchra uiſu, quæ in colore ſimilis erit uino. Sequitur, Et in ſanguine uuarũ indumentum ſuum. Indumentũ enim regis Meſſiæ erit ſericum, rubrum ut ſanguis, & erit acu pictum deſuper alijs coloribus. Et ipſe erit caput Iſrael. Et hoc eſt quod dictum eſt Iſaiæ 63. cap. מדוע אדום ללבושך Id eſt, Quare rubrum eſt ueſtimentum tuum? Et in ſanguine uuarũ indumentũ ſuum. Sicut dictũ eſt ab eodem propheta ibidẽ, ובגדיך כדורך בגת i. Et indumenta tua ſicut calcantis in torculari? Hæc traditio. Vbi licet ad literam & ueſtimentũ purpureum quo Meſſias illudendus erat, & tunica eius inconſutilis deſuper contexta per totum, aperte ponantur. Verba tamen tam Iſaiæ, q̃ Iacob patriarchæ myſtice intelligenda ſunt. Cum enim inquit, Lauabit in uino ueſtẽ ſuã, & in ſanguine uuarũ opertoriũ ſuum. Diuerſis uerbis eandem replicando ſententiã, grande myſteriũ paſſionis Meſſiæ explicare uoluit. Nã dictio hæc Hebraica ענבים anauim. i. uuarũ quæ in ſecunda continetur clauſula, per regulã grãmaticalem Hebraicã, qua literæ בומף bumaph. i. una pro alia ponuntur, mutata ב beth in ו uau, idem eſt quod humiliũ. Et tunc textus huius hic erit ſenſus. Et in ſanguine humiliũ opertoriũ ſuum, ſupple lauabit. Vt oſtenderet Meſſiã in ſua humilitate opertoriũ ſuum, uel ueſtimentum ſuũ. i. corpus ſuum ſuo ſanguine loturũ fuiſſe. Quod clarius Iſaiæ uerba exprimunt. Quod autem ſpinis coronandus eſſet, ex eiuſdem prophetæ uerbis aperte colligitur, dum 5. c. ait, כרם היה לידידי. i. Vinea fuit dilecto meo. Et poſt pauca, ויקו לעשות ענבים ויעש באשים Hoc eſt, Et ſperaui ut faceret uuas, & fecit ſpinas. Vbi dictio illa hebraica באשים beuſſim, & ſi ad labruſcas, & ſpinas ęquiuoca ſit, hic tamen ſpinas, non labruſcas ſignificat. Quẽadmodũ ueterũ expoſitiones aperte indicant. Et ſic exponit R. Ionas hoc in loco, cum ait, Et fecit באשים beuſſim. i. ſpinas. Sicut dictum eſt Iob 31. ca. Et pro hordeo באשה baaſſa. i. ſpina. Quod per præcedentem clauſulam inſinuatur, in qua dicitur, Pro frumento egreditur tribulus. Quod Rabbi quoq; Kimhi affirmat, dicens באשים beuſſim, in hoc textu Iſaiæ genus eſſe ſpinarum. Hoc igitur totum tunc adimpletum fuiſſe conſtat, cum ut refert Ioannes 19. ca. Milites plectentes, coronam de ſpinis impoſuerunt capiti eius, & ueſte purpurea circumdederũt eum. Ex quibus omnibus patet, Meſſiam in ſua paſſione uendendũ, exprobrandũ, & uilipẽdendũ, flagellis colaphisq; cædendũ, probris cõtumelijsq; grauiſſimis affligendũ, ac purpura induẽdũ, ſpinisq; coronãdũ fuiſſe. Hęc aũt ac cętera omnia quę de Meſſię paſſiõe p̃miſimus, expreſſius diſtinctiusq; ab ipſo Iſaia p̃nũciata fuerũt.

Quòd paſsionis Meſsiæ myſterium expreſſe atque diſtinctè ab Iſaia prænunciatum fuerit. *Caput* XIIII.

CAPNIO,

DIc obſecro, ubi Iſaias de paſsionis Meſsiæ myſterio explicite atque diſtinctè meminerit. GAL. In quinquageſimo tertio capite, Nam in fine 52. de hoc myſterio ſermonem incipiens, per totum 53. illud tam expreſſe, tamq́ diſtinctè proſequitur. Vt non ſicut propheta futura prædicere, ſed res geſtas tanquam Euangeliſta, narrare uideatur. Sic enim ait, הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד :
כאשר שממו עליך רבים כן משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם : כן יזה
גוים רבים עליו יקפצו מלכים פיהם כי אשר לא ספר להם ראו ואשר לא שמעו
התבוננו : מי האמין לשמעתנו וזרוע יהוה על מי נגלתה : ויעל
כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה לא תאר לו ולא הדר ונראהו ולא מראה
ונחמדהו : נבזה וחדל אישים איש מכאבות וידוע חלי וכמסתר פנים
ממנו נבזה ולא חשבנהו : אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנהו
נגוע מכה אלהים ומענה : והוא מחולל מפשעינו מדכא מעונותינו
מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא לנו : כלנו כצאן תעינו איש לדרכו
פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו : נגש והוא נענה ולא יפתח פיו כשה
לטבח יובל וכרחל לפני גוזיה נאלמה ולא יפתח פיו : מעצר וממשפט לקח
ואת דורו מי ישוחח כי נגזר מארץ חיים מפשע עמי נגע למו : ויתן את
רשעים קברו ואת עשיר במותיו על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו :
ויהוה חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים וחפץ יהוה
בידו יצלח : מעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים
ועונתם הוא יסבל : לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת
אשר הערה למות נפשו ואת פשעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע :

Hoc eſt, Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimabitur ualde. Sicut ſtupuerunt ſuper te multi, & ſicut deſpectus, uel diſsipatus à uiris aſpectus, uel uultus eius, & forma eius à filijs hominum. Sic aſperget gentes multas. Super eum ſtringent Reges os ſuum, quia quod non fuit narratum eis, uiderunt, & quod non audierunt, intellexerunt uel contemplati ſunt. Quis credidit auditui noſtro? & brachium Dei ſuper quem, uel cui reuelatum eſt? Et aſcendet ſicut uirgultum coram eo, & uelut radix de terra arida. Non eſt ſpecies ei, neque decor. Et uidimus eum, & non erat aſpectus, & non deſiderauimus eum. Deſpectus erat, & nouiſsimus uirorum, uir dolorum, & notus infirmitate, & quaſi uelatæ facies ab eo, uel, & cum uelatione facierum ab eo. Vilis, & non reputauimus eum. Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ſuſtinuit. Et nos reputauimus eum ulceratum, percuſſum deum, & afflictum. Ipſe autem uulneratus, uel occiſus eſt propter culpas noſtras, contritus propter peccata noſtra. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eũ, & in liuore, uel uulnere eius medicatũ eſt nobis. Omnes nos quaſi oues errauimus, unuſquiſq; ad uiam

ſuam

ſuam declinauit. Et Deus obuiare fecit in eo peccatũ omnium noſtrũ.
Oblatus eſt, & ipſe afflictus, uel, libens ſiue uoluntarius, & non aperiet
os ſuum. Quaſi agnus ad occiſionem ducetur, & ſicut ouis coram
tondentibus ſe, obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. De anguſtia, & de
iudicio ſublatus eſt, & generationem eius quis enarrabit? Quoniã ab-
ſciſſus eſt de terra uiuentium, propter ſcelus populi mei, & ulcus eorũ,
uel, & ulcus quod erat eis. Et dabit impios in ſepulchrum ſuum, & di-
uitem in mortibus ſuis, uel, pro mortibus ſuis, eo quòd iniquitatẽ non
fecerit, neq; fuerit dolus in ore eius, & Deus uoluit conterere eum in-
firmitate. Si poſuerit pro peccato animam ſuam, uidebit ſemen longi-
tudinis dierum, & uoluntas Dei in manu eius proſperabitur. Ex labo-
re animæ ſuæ uidebit, ſaturabitur. In ſcientia ſua, uel cum ſcientia ſua iu
ſtificabit iuſtus ſeruus meus multos, & peccata eorum ipſe portabit.
Ideo diuidam ei in multis, uel participare faciam eum cum multis, &
cum fortibus diuidet ſpolium, eo quòd effuderit, uel expoſuerit, uel tra
diderit in mortem animam ſuam, uel ſe ipſum, & cum iniquis computa
tus eſt. Et ipſe peccatum multorum tulit, et pro peccatoribus exorabit.
Hæc ille. In quibus quidem uerbis multa ipſius Meſſiæ reſerantur
myſteria. Primum quidem eſt, quòd Meſſias ipſe ſeruus Dei, quo ad *Sedecim myſteria.*
humanitatem excellentior futurus erat cæteris ſanctis, tam in cœlo q̃ in
terra exiſtentibus. De quo dicit, Exaltabitur, & eleuabitur, & ſublima-
bitur ualde. Hoc enim in libro Sanhedrin, capite Helec, ſic exponitur,
ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה מאד יותר ממלאכי השרת. i. Exaltabitur *Talmudiſtica expoſitio.*
pluſquàm Abraham, eleuabitur pluſquàm Moſes, & ſublimabitur ual
de, pluſquàm angeli miniſterij. i. miniſtrãtes Deo. Ex quibus Meſſiam
Deum futurum fuiſſe, cõſequens eſt. Nam cum ſolus Deus angelicam
excedat naturam, & Meſſias angelis deo miniſtrantibus altior futurus
eſſet, qui ſecundum Talmudiſtas cæteris omnibus & digniores & ſu-
blimiores ſunt, ipſum certe Iudæi deum eſſe, per ſuas ſcripturas neceſſa
rio cõcedere debent. Secundum eſt de eius exaltatione in cruce, per
quam exaltandus, eleuandus, & ualde ſublimandus erat, per ſuã nanq;
paſſionem & reſurrectionem ad ſe omnia trahere debebat. Idcirco ſe-
quitur, Sicut obſtupuerunt ſuper te multi, & ſicut deſpectus, uel diffi-
patus à uiris aſpectus, uel uultus eius, & forma eius à filijs hominum,
ſic aſperget gentes multas, aqua ſcilicet baptiſmatis. Per quam eos qui
legem eius recepturi erãt, ad æternam ſalutem deducere debebat. Nec
obſtat, quòd propheta quandoque ad ſecundam perſonam loquitur,
quãdoq; ad tertiam, cum id more prophetico faciat. Quare reges gen-
tium ſuper eum admirati, os ſuum ſtringere debebant, ori ſuo manum
imponentes. Quia quod eis narratum nõ fuerat, uiſuri eſſent, & quod
non audierant, contemplaturi forent. Certum enim eſt, quòd Meſſiæ
myſteria non niſi Iſraelitico populo narrata à prophetis fuerunt. Ideo

ſubdit, Quis credidit auditui noſtro? & brachiū Domini ſuper quem, uel cui reuelatum eſt? Hoc eſt, Quis unquam credidit nunciationi noſtræ, ut his quibus huiuſmodi myſterium nunquā narratum fuit, neq; unquam reuelatum extitit, qua ratione Deus illud cōſumaturus eſſet, ipſum firmiſſime credere deberent? Tertiū eſt, quòd Meſſias in exordio paruulus futurus erat, humilemq; habiturus ortum. Cum dicit, Et aſcendet ſicut uirgultum coram eo, & uelut radix de terra arida. Vbi & ipſius Meſſiæ naſcentis paupertas exprimitur, & matris eius parientis uirginitas. Ipſe enim propter paupertatem uirgulto gracili ac tenui rectè in ſua natiuitate comparandus erat, & mater eius ob ſuam uirginitatem terræ aridæ non inepte aſſimilanda, quoniā nullo prorſus humano ſemine humectata, ipſum conceptura ac paritura erat. Quartnm eſt, quòd in ſuo progreſſu fuit deſpectus, & quaſi pro nihilo reputatus. De quo dicit, Non eſt ſpecies ei, neq; decor. Et uidimus eum, & non erat aſpectus, & non deſiderauimus eum. Nam & ſi textus & deſiderauimus affirmatiue dicat, negatiue tamen intelligendus eſt. Præcedens enim dictio negatiua לא lo. i. non, ut ait R. Dauid, duabus clauſulis ſeruit. Ac ſi diceret, Et uidimus eum, & nō erat aſpectus, nec deſiderauimus eū. Et uolēs cauſam reddere, quare ipſum nō deſiderarent, ſtatim ſubiecit, Deſpectus erat, & prohibitus uirorū, uir dolorum, & notus infirmitate, & cum abſconſione facierum ab eo. Quaſi dicat, Facies noſtras abſcondebamus, ne ipſum aſpiceremns. Et hoc ideo, quia uilis erat. Vnde nec reputauimus eum. Quintum eſt, quòd propter peccata noſtra pati debebat. Idcirco dicit, Vere lāgores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ſuſtinuit. Et nos reputauimus eum ulceratum, percuſſum Deum, & afflictum. Vbi ualde notandum eſt, quòd textus Hebraicus percuſſum Deū habet, & non percuſſum à Deo, ut noſtra æditio dicit, Ait enim ſic textus ipſe Hebraicus מוכה אלהים Mucche Elohim, i. percuſſum uel uulneratum Deum. Nam ſi percuſſum à Deo haberet, מוכה מאלהים Mucche meelohim diceret, cum præpoſitione me, quæ à, uel ab, uel de, uel ex, apud Hebræos ſignificat. Sequitur, Ipſe autem uulneratus eſt propter culpas noſtras, contritus propter peccata noſtra. Diſciplina. i. correctio pacis noſtræ ſuper eum, & in liuore uel uulnere eius, hoc eſt per liuorem, & uulnus eius, medicatum eſt nobis.

Sextum eſt, quòd omnes iuſti præter ipſum, & matrem eius, de lege cōmuni errauerunt à uia ſalutis, & ipſe omnium peccata portauit, quo ad pœnas ſcilicet. Idcirco dicit, Omnes nos quaſi oues errauimus, unuſquiſq; in uiam ſuam declinauit. Et Deus obuiare fecit in eo peccatū omnium noſtrum, ut ipſe ſcilicet pro nobis omnibus ſatisfaceret. Septimum eſt, quòd has pœnas ſeu dolores ad mortem uſq; uoluntarie & patiēter pro nobis ſuſtinuit. Ideo dicit, Oblatus eſt & ipſe afflictus, uel uoluntarius ſiue libens, & nō aperiet os ſuum. Sicut agnus ad occiſionem

nem ducetur,& uelut ouis coram tondentibus ſe,obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. Octauum eſt,quòd licet ut homo,paſſurus eſſet,& Deus tamen futurus erat omnino impaſſibilis. Idcirco ſubdit, De anguſtia & de iudicio ſublatus eſt,& generationem eius quis enarrabit? Hic enim Deus pater de Meſſia homine loquitur,dicēs, Poſtquàm de his quæ Meſſię quo ad humanitatem fieri poterunt,ſublatus erit,id eſt cum ea parte ſublata conſideratus erit,generationem eius quis enarrabit?hoc eſt,modum & cauſam incarnationis eius,quis enarrare poterit?Nemini enim tāta facultas dabitur,ut eam plene atq; perfecte enarrare poſſit.Et cauſam reddens ſubdit.Quoniam abſciſſus eſt,id eſt abſcindetur de terra uiuentium,propter ſcelus populi mei,& ulcus eorū, uel quod erat eis. Quod pro ulcere originalis peccati accipit. Eſt enim ulcus(ut medicis placet)antiquum uulnus. Nonum eſt,quòd ſicut propheta eum per meritum paſſionis fidelium redemptorē deſcripſit, Ita ipſum per diuinitatis potentiā infidelium damnatorem inſinuauit, ubi ait,Dabit impios in ſepulchrum ſuum,uel in foueam ſuam.Hoc eſt ſecundum R.Ionathæ expoſitionem,Tradet impios in gehennā,& diuites diuitiarum qui inique egerint in mortem perditionis. Decimū eſt,quòd omnino iuſtus,atq; ab omni peccato immunis eſſe debebat, cum dicit,Eo quòd iniquitatem nō fecerit,nec dolus inuentus fuerit in ore eius.Et Deus uoluit conterere eum infirmitate.Quaſi diceret,Et ſi omnino iuſtus erit,totiusq; peccati expers.Pro aliorum tamē peccatis paſſurus eſt. Vndecimum eſt,quòd propter mortis ſuæ meritū,plurimos filios ſpirituales,hoc eſt,diſcipulos uſq; ad mundi finem habiturus eſſet.Et hoc eſt quod dicit,Si poſuerit,id eſt quia ponet pro peccato animam ſuam,uidebit ſemen longitudinis dierum.Quod de ſuis fidelibus,ſuaq; fide,quæ in æternum ſtabit,intelligitur.Sequitur,Et uoluntas Dei in manu eius proſperabitur.Et ratio eſt,quia ut dicitur, Ex labore,id eſt pro labore animæ ſuæ,quem ipſe uidebit, ſaturabitur. Duodecimum eſt,quòd per ſapientiam ſuæ doctrinæ,multos iuſtificaturus erat.Quare ſubdit,In ſcientia ſua iuſtificabit iuſtus ſeruus meus multos,& peccata eorum ipſe portabit. Tertiumdecimum eſt,quòd uictoriam contra diabolum habere debebat,& fortium ſpolia diuidere,eo quòd ſe ipſum in mortem traditurus eſſet.Idcirco ait,Ideo diuidā ei in multis,uel participare faciam eum cum multis,& cum fortibus diuidet ſpolium,id eſt ſpolia.Eo quòd expoſuit uel tradidit in mortem animam ſuam,id eſt ſe ipſum. Quartumdecimū eſt,quòd tanquam reus & malefactor cum ſceleratis connumerandus erat.Idcirco inquit, & cum iniquis computatus eſt. Quintumdecimum eſt, quòd licet paſſio eius ad delenda omnium peccata ſufficiens eſſe debebat, non tamen omniū peccata deletura erat,ſed eorum duntaxat,qui in eum credituri eſſent,atq; pœnitentiam acturi.Eam ob rem ſubdit,Et ipſe pec-

catum multorũ tulit. Sextumdecimum eſt, quòd tanta futura erat Meſſiæ charitas, quòd etiam pro ſuis aduerſarijs, ipſumq; affligẽtibus, atq; occidentibus, patrem ſuum æternum orare debebat. Quocirca denicq; ſubdit, Et pro peccatoribus exorabit. Quæ quidem omnia & ſingula in dño noſtro Ieſu Chriſto completa fuiſſe, nemo negandum duceret, qui geſta ipſius tam in uita, q̃ in morte diligẽter ſcrutatus fuerit.

Obiectionis recentiorum Iudæorum, Iſaiæ uerba falſo exponentium, confutatio, per ueterum Talmudiſtarum expoſitiones. *Caput* XV.

CAPNIO.

ETſi hæc omnia ita prorſus, ut expoſuiſti, ſe habeant, iuniores tamen Iudæorum nobis obijciunt, quòd propheta ibi nõ de Meſſia (prout tu expoſuiſti) ſed potius ad literam de Iudæorum populo, quaſi de uno homine loquatur. Quemadmodum ex 4. c. de eodem dicit, Filius meus primogenitus Iſrael. Quamobrem omnes penè recentiores, & præſertim R. Dauid, & R. Selomo, exponentes eadem Iſaiæ uerba de ipſo Iudæorum populo, omnia quæ in eiſdem uerbis continentur, uidelicet langores, plagas, deſpectus, ignominias, & cætera id genus, eidem populo applicant. Eapropter optime quidem faceres, ſi ad conuincendam eorum perfidiam, eadem ipſa prophetæ uerba, non niſi de Meſſia exponi poſſe, per eorum ſcripturas probando, falſam atq; peruerſam ipſorum expoſitionem refelleres. GAL. Verum quidem eſt, quòd R. Selomo, & R. Dauid, ac alij fere omnes iuniores, ut myſterium paſsionis Meſſiæ, quod in præmiſſis prophetæ uerbis plane traditur, occulere, atq; obfuſcare poſſent, expoſitione hãc extortam, contra literæ ſenſum, ueterumq; omnium ſententiam, finxerunt. Sed cum ueritas nunquam lateat, facile eſt mendaces atq; falſiloquos conuincere. Duo igitur hic faciam. Primum quidem, quòd prædicta Iſaiæ uerba nullatenus Iudæorum populo in hac nouiſſima captiuitate exiſtenti, applicari poſſint, oſtendam. Deinde uero, quòd ipſa eadem uerba nõ niſi de Meſsia exponi queant, per ſcripturas apud eos authenticas & approbatas probabo. Primum itaq; ex eo potiſsimum patet, Quòd multa quæ in eiſdem uerbis continetur, nullo modo Iu-
Primum. dæorum populo applicari poſſunt. Et maxime tria. Quorum primum illud eſt, Ipſe autem uulneratus eſt propter culpas noſtras, contritus propter peccata noſtra. Nam licet Iudæorum populus in captiuitate hac multipliciter ſit afflictus: id tamen non propter iniquitates & ſcelera gentium patitur. Ita ut gentes propter Iudæorum talia patientium merita, ipſæ à Deo ſaluatæ ueniam recipiant, ut ipſi aiunt, qui aſſerunt gentes uerba hæc dicturas. Hoc enim non ſolum manifeſte falſum eſt, cum ſit contra diuinam iuſticiam, ſecundũ quam Deus reddit unicuiq; iuxta opera ſua, ſed etiam cõtra ipſorummet ſententiã, Qui ferè omnes nemine

nemine diſcrepante, dicunt, Quod gentes quæ modò Iudaicum popu lũ in hac captiuitate ſupprimunt, & affligunt, ſimiliter ſint propter hoc à Deo puniendæ. Ad quod probãdum illud Ioelis ult. c. dictum inducunt, Cõgregabo omnes gentes, & ducam illas in ualle Ioſaphat, & diſceptabo cum eis ibi ſuper populo meo. Cum igitur propheta dicat, Quòd in liuore ſiue uulnere huius ſerui Dei, de quo hic loquit̃, medicatum ſit aliȷ̃s. Et quòd Deus obuiare ſecerit in eo peccatũ omnium aliorum hominũ. Sequitur ſane, quòd hic nõ loquatur de Iudæorũ populo, ob cuius pœnas aliȷ̃ nõ ſaluantur, ſed potius puniunt̃. Secundum uero eſt, cum propheta de eodem ſeruo Dei loquens, ait, Eo quòd iniquitatem nõ fecerit, neq; dolus fuerit in ore eius. Quod non ſolũ de Iudæis aperte falſum eſt, ut per rei euidentiam liquido patet. Eo quòd pro maiori parte ſint omnes uſuris, iniquitatibus, dolis, ſortilegȷ̃s, maleficȷ̃s, aliȷ̃ſq; flagitȷ̃s immerſi. Verum etiam ex teſtimonio ſacræ ſcripturæ eui dẽter habetur, quòd in captiuitate hac nouiſſima (ut alibi ꝓbauimus) non ſunt niſi propter propria eorũ ſcelera. Immo ſi de peccatis ſuis pœnitentiã agere uellent, ſtatim (ut in ſequẽtibus patebit) redẽpti eſſent. Hoc inſuper eſt contra, ipſorũmet expoſitionem. Qui præſupponentes, ſe ipſos in hac captiuitate non eſſe, niſi propter peccatũ magnũ, ſeu magna peccata, quærentesq; inter ſe quod ſit peccatũ illud, uel quæ ſint peccata illa: diuerſi diuerſa ſentiũt. Verũtamen in eo omnes cõueniũt, ꝙ Iudæorũ populus in captiuitate iſta nõ eſt, ſine peccato ſeu iniquitate, nec propter aliarũ gentiũ peccata, ſed propter ſua propria dũtaxat. Ex quo palàm liquet, ꝙ ſeruus Dei iſte, de quo Iſaias loquit̃, nõ poteſt intelligi Iudæorũ populus, ſed Meſſias ipſe, qui à peccato omnino immunis futurus erat. Tertiũ deniq; eſt, cum de eodẽ ſeruo dei demũ propheta ait, Et pro peccatoribus exorabit. Quod de populo Iudaico in captiuitate hac exiſtenti, haudquaq̃ intelligi poteſt. Ipſi enim nõ ſolum nõ orant pro peccatorũ aliarũ gentiũ ſalute, ſed potius pro earũ deſtructione, & præſertim pro Romani Imperȷ̃ & eccleſiæ Chriſtianæ pernicie ac perditione, exiſtimãtes, ꝙ poſt Romani Imperȷ̃ defectionẽ, atq; eccleſiæ Chriſti deſtructionẽ, ſe mox ab hac ſeruitute & captiuitate liberandos eſſe, ut alibi oſtendimus. Ex quo manifeſtũ eſt, dictũ hoc ꝓphetæ, Et pro peccatoribus exorabit, nequaq̃ de eis uerificari poſſe. Ex his igitur, atq; aliȷ̃s multis in hac prophetia cõtentis, quæ nullatenus Iudæorũ populo in hac captiuitate exiſtenti, cõuenire poſſunt, clarũ atq; perſpicuum eſt, ipſum dei ſeruum de quo propheta loquitur, ipſum Iudaicum populum minime eſſe poſſe. Quod aũt præmiſſa Iſaiæ uerba nemini aliȷ̃, q̃ ipſi Meſſiæ recte cõuenire poſſint, nõ ex prædictis tantũ, atq; textu ipſo clare patet, uerũ ex dictis quoq; ueterũ expoſitorũ clarius atque euidẽtius apparet. Omnes quippe priſci expoſitores, tã qui Chriſti anteceſſerunt aduentum, q̃ qui poſt Chriſtũ paſſum fuerunt, eadẽ ipſa

Secundum. Tertium.

Iſaiæ uerba,nõ niſi de Meſſia intelligi expoſuerũt.Sicuti ipſe quoq; R. Selomo aperte teſtatur,dum ipſa exponens,ſuper illud,Ecce intelliget ſeruus meus,cum reliquis:ſic ait,Magiſtri noſtri totum hoc de Meſſia intelligi affirmant.Quod etiam per multos alios uideri poteſt,qui diuerſis in locis uerba ipſa de Meſſia fuiſſe dicta aſſerunt.Nam in expoſitione libri Gen.R.Moſis Hadarſan,ſuper illud 24.cap.dictum, ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ·Hoc eſt,Et introduxit eam Iſhac in tabernaculũ Sarę matris ſuæ.Sic ad uerbum dicitur,Hic eſt Rex Meſſias,qui fuit in generatione impiorum,& reprobrauit eos,& elegit deum ſanctum & benedictũ,& nomen ſanctum eius,ut coleret eum toto corde.Deditq; cor ſuum ad petendas miſerationes pro Iſrael,& ad ieiunandum,& ad humiliandum ſe pro eis.Sicut dictum eſt Iſa.53.c.Et ipſe uulneratus eſt propter culpas noſtras,cõtritus propter peccata noſtra.Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum.Cumq; filij Iſrael fuerint peccantes,ipſe exorabit pro eis.Quemadmodum dictum eſt Iſaiæ eodem cap.Et in liuore eius medicatum eſt nobis.Et propterea Deus ſeruat eum,ut ſaluet Iſrael,& ut exultet cum eis in reſurrectione mortuorũ.Sicut dictum eſt Deut.33.c.Beatus tu Iſrael.Quis ut tu,populus ſaluatus per Deum,clypeum auxiliatoris tui?Sicut & Iſaias ait 45.c.Iſrael ſaluatus erit in Deo ſaluatione ſeculorũ,uel ſempiterna.Nõ erubeſcetis,neq; cõfundemini uſq; in ſecula æternitatis.Hæc traditio.Scriptum præterea eſt in libro Sanhedrin,cap.Helec,Quòd ex domo R.id eſt à diſcipulis R.dictum fuit,Quòd languidus eſt nomen Meſſię,iuxta illud Iſaię 53.c.dictum,Vere langores noſtros ipſe tulit,& dolores noſtros ſuſtinuit.Ibidem quoq; legitur quod dixit R.Si Meſſias de uiuis eſt,ipſe eſt ſicut magiſter noſter ſanctus.Si uero de mortuis,eſt ſicut Daniel uir deſideriorum.Vbi gloſſa R.Selomonis,Si Meſſias eſt(inquit)de illis qui adhuc uiui ſunt,in ueritate eſt ſicut magiſter noſter ſanctus.Ipſe enim & langores ſuſtinuit,& ſanctus fuit.Si uero de illis eſt,qui iã mortui ſunt.Ecce ipſe fuit ſicut Daniel uir deſideriorum,qui adiudicatus fuit paſſionibus in lacu leonum,& ſanctus,& perfectus,ac princeps fuit.Tamen כגון chegon,id eſt ſicut,non ſumitur hic ſtricte.Hæc R.Selomo.Ex quibus manifeſte patet,dubium fuiſſe apud ueteres Iudæorũ,Vtrum tunc Meſſias uiueret,an mortuus eſſet.Conſtabat enim eis,ipſum iam ueniſſe.Eodem inſuper in libro & capite uerba illa,Ecce intelliget ſeruus meus,exaltabitur,eleuabitur,& ſublimabitur ualde(ut in præcedenti capite diximus)ita exponuntur.Ecce proſperabitur ſeruus meus Meſſias,exaltabitur pluſquàm Abraham,eleuabitur pluſquàm Moſes,& ſublimabitur pluſquam angeli miniſterij,qui ſcilicet Deo miniſtrant.Ex quibus omnibus ſatis manifeſte patet,Quòd omnia Iſaiæ uerba ab eo loco,Ecce intelliget ſeruus meus,uſq; ad finem 53.capitis,ab antiquis Iudæorũ ſapientibus de Meſſia intellecta fuerunt.

Confutationis prædictæ confirmatio per Chaldaicam R. Ionathæ paraphraſin in eadem Iſaiæ uerba. Capvt XVI.

CAPNIO.

QVoniam R. Ionathæ filij Vzielis Chaldaica tranſlatio quam Targum uocant, tantæ apud eos eſt autoritatis, ut nemo eorum ei contradicere audeat, uelim ad huius confutationis confirmationem, per ipſam Targum eiuſdem R. oſtenderes, antedicta omnia Iſaiæ uerba non poſſe neq; de populo Iſraelitico, neque de ullo alio quouis homine, niſi de ipſo Meſſia intelligi. GAL. Nō ab re mi Capnio hoc me facere hortaris. Quando quidem idem R. in ſua Chaldæa paraphraſi, omnia eadem uerba (ut noſti) de Meſſia ad noſtrū propoſitum exponit. Nam ubi Hebraicus textus dicit, Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimabitur ualde. Ita ipſe Chaldaicè ait, הא יצלח עבדי משיחא ירם ויסגי ויתקיף לחדא Hoc eſt, Ecce proſperabitur ſeruus meus Meſſias, exaltabitur, & multiplicabitur, & fortificabitur ualde. Vbi uerò Hebraicus textus habet, Sic aſperget gētes multas, ſuper eum ſtringent Reges os ſuum. Ipſe ita Chaldaicè dicit, כן יבדר עממין סגיאין עלוהי ישתקון מלכין ישוון ידיהון על פומהון Id eſt, Sic mundabit, uel eliget gentes plurimas. Super ipſum tacebūt Reges, & ponent manum ſuam ſuper os ſuum. Vnde patet, quòd uerbum illud Hebraicum קפצו quod ibi ponitur, & æquiuocum eſt (Nam & aperire, & abbreuiare, ſiue ſtringere ſignificat) hic non pro eo quod eſt aperire (ut author noſtræ æditionis accepit) ſed pro eo quod eſt abbreuiare, uel ſtringere, accipitur. Vbi autem Hebraica litera dicit, Quia quod non eſt narratum eis, uiderunt, & quod non audierunt, intellexerunt, uel cōtemplati ſunt, Ionathas ipſe ſic ait, ארי דלא ישתעיא להון חזו ודלא שמעו יסתכלו Id eſt, Quoniam quibus non eſt de ipſo narratum, uiderunt, & qui non audierunt, contemplati ſunt. Et ubi Hebraicè dicit, Quis credidit auditui noſtro, & brachiū Dei ſuper quē reuelatum eſt? Sic ipſe Chaldaicè dicit, מאן הימין לבשורתנא דא ותקיף דרע גבורתיה דיהוה כדין על מאן אתגליאת Hoc eſt, Quis credidit annūciationi noſtræ huic? & fortitudo brachij uirtutis Dei huiuſmodi, ſuper quem reuelata eſt? Et quod Hebraicè habetur, Non eſt ſpecies ei, neque decor: cum reliquis. Sic idem Chaldaicè exponit, לא חיזו חולא חזויה ולא אימתיה אימת הדיוט ויהי זיו קודשא זיויה דכל דיחזיניה אסתכל ביה Id eſt, Non erit uiſio deſpicabilis uiſio eius, neque reuerentia, uel authoritas eius, reuerentia uel authoritas idiotæ. Sed erit gloria ſanctitatis, gloria eius. Et quicunque uiderit eum, contemplabitur ipſum. Propter hoc erit ad bonam annunciationem. Et quod Hebraica litera habet, Et quaſi uelatæ facies ab eo: cum reliquis. Ipſe ita Chaldaicè tranſtulit, למרעין דהות מסלקא אפי שכינתא מננא בסירין ולא

חשיבין Hoc eſt, Et quaſi fuiſſet ablata, uel remota facies diuinitatis eius à nobis uidentibus, & non reputantibus. Quod autem Hebraicè dicitur, Vere langores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ſuſtinuit. Ipſe ita in Chaldæum uertit, בכין על חובנא הוא יבעי ועוייתנא בדיליה ישתבקון אנחנא Id eſt, Sic uel tunc pro reatibus noſtris ipſe exorabit, & peccata noſtra propter eum remittentur nobis. Et quod Hebraicè habetur, Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, cum cæteris. Ita ipſe Chaldaicè traduxit, ובאולפניה שלמיה יסגי עלנא ובדניתנהי לפתגמוהי חובנא ישתבקן לנא Id eſt, Et in doctrina eius pax multiplicabitur ſuper nos, & in morte ipſius, ad ſermonem eius, reatus noſtri remittentur nobis. Quod uero hebraicè dicit, Omnes nos quaſi oues errauimus: cũ reliqs, ita ipſe Chaldaicè expoſuit, כלנא כענא אתבדרנא גבר לקבל ארחיה גלינא ומן קדם יהוה הות רעוא למשבק חובי כלנא בדיליה Hoc eſt, Omnes tanquam oues diſperſi fuimus, quilibet uerſus uiam ſuam captiuatus erat. Et ex parte Dei beneplacitum fuit, parcere, uel remittere reatus omnium noſtrum, propter ipſum. Et quod Hebraicus textus habet, Oblatus eſt & ipſe afflictus uel uoluntarius, uel libens, & non aperiet os ſuũ. Sic ipſe Chaldaicè traduxit, בעי והוא אתתב ועד לא פתח פומיה אתקבל תקיפי עממיא Hoc eſt, Exorauit, & ipſe exauditus eſt, donec non aperuit os ſuum, ſuſcepturus robuſtos gentium. Et ubi Hebraicè habetur, Quaſi agnus ad occiſionem ducet, & reliqua. Sic idem Chaldaicè dicit, באמרא לנכסתא ימסר וכרחל דקדם גוזהא שתקא ולית לקבליה דפתח פומיה ומליל מילא Id eſt, Sicut aries occiſioni tradetur, & ſicut ouis coram tondentibus ſe, mute fiet. Et non erit qui pro eo aperiat os ſuum, & loquatur uerbum. Et quod Hebraica litera habet, Et generationem eius quis narrabit? Sic ipſe Chaldaicè tranſtulit, ופרישן דיתעבדן לנא ביומוהי מאן יכיל למימני Hoc eſt, Et mirabilia quæ fient nobis in diebus eius, quis poterit enarrare? Quod autem Hebraicè legitur, Dabit impios in ſepulchrum ſuum, & diuitem in mortibus ſuis. Ita ipſe Chaldaicè expoſuit, וימסר ית רשיעייא לגיהנם וית עתירי נכסיא דאנסו במותא דאבדנא Id eſt, Et tradet impios in gehennam, & diuites diuitiarum, qui inique egerint, in mortem perditionis. Et quod Hebraicè dicitur, Et Dominus uoluit conterere eum infirmitate. Si poſuerit pro peccato animam ſuam, & reliqua. Ita ipſe Chaldaicè quoq; expoſuit, ומן קדם יהוה הות רעוא למצרף לדכאה ית שארא דעמיה בדיל לנקאה מחובין · נפשהון יחזון במלכות משיחהון יסגון בנין ובנן יורכון יומין ועבדי אוריתא דיהוה ברעותיה יצלחון Hoc eſt, Et ex parte Dei beneplacitum fuit, ut conflaretur, & contereretur reſiduum populi ſui. Vt mundarentur à reatibus ſuis animæ ipſorum, & uideant Regnum Meſſiæ ſui. Multiplicabunt filios & filias, qui prolongabunt dies. Et facientes legem Dei, in beneplacito ipſius proſperabuntur. Quod etiam Hebraicè dicit, In ſcientia ſua iuſtificabit iuſtus ſeruus meus multos, & peccata eorum ipſe portabit.

portabit. Ita quoq; ipſe tranſtulit, בחכמתיה יזכי זכאין בדיל לשעבדא סגיאין לאוריתא ועל חוביהון הוא יבעי Id eſt, In ſapientia ſua iuſtificabit iuſtos, ut obliget multos ad legem, & pro reatibus eorum ipſe exorabit. Et quod demum Hebraicus textus habet. Eo quòd expoſuit uel tradidit in mortem animam ſuam, cum reliquis, uſq; in finem. Idem ipſe ita Chaldaicè traduxit, atq; expoſuit, חלף דמסר למותא נפשיה וית מרודיא שעביד לאוריתא והוא על חובין סגיאין יבעי ולמרודיא ישתביק בדיליה Hoc eſt, Pro eo quòd tradidit in mortem animam ſuam, uel ſe ipſum, & transgreſſores obligauit ad legem. Et ipſe pro reis multis exorabit, & transgreſſoribus parcetur propter ipſum. Ex hac igitur Chaldaica traductione palàm oſtenditur, prędicta omnia Iſaiæ uerba ab exordio uſq; in finem, alij nemini, quàm ipſi Meſſiæ rectè competere poſſe.

Quòd Deus in cruce ſuſpendendus erat, cruciq; affigendus. Et ille eſt Meſsias, qui morte crucis moriturus fuerat. Caput XVII.

CAPNIO.

QVamuis per ea quæ de Meſsiæ paſsione hactenus dixiſti, ita Iudæorum noſtri temporis perfidia conuincatur, ut amodo nec hiſcere quidem audeant. Vt tamen clarius adhuc eorum arguatur impietas, qui propterea Dominũ noſtrum Ieſum negant uerum fuiſſe Meſſiam, quòd cruci fuerit affixus. Licet pleriq; eorũ ipſum ſuſpenſum fuiſſe mentiantur. Eapropter Meſsiam ipſum Deum & hominem in cruce ſuſpendẽdum, ac morte crucis obiturum fuiſſe, per eorum quoq; ſcripturas oſtendas, neceſſe eſt. GAL. Duo igitur hic me facere oportet. Primum enim Deum ipſum ſuſpendendum, cruciq; affigendum fuiſſe, probandum mihi eſt. Et demum, quòd Meſſias ipſe morte crucis moriturus erat. Quod Deus itaque ſuſpendendus eſſet, Deuter. 28. cap. ſatis clare habetur, ubi ſic dicitur, והיו חייך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך Hoc eſt, Et erunt uitæ tuæ ſuſpenſæ tibi coràm, & timebis nocte ac die, & non credes in uitas tuas. Vbi ideo fortaſsis pluraliter uitas dixit, Quia ſicut gemina eſt Meſsiæ natura, ita & eius uita, Deus ſcilicet & anima. Hæ autem Meſsiæ uitæ quæ pro nobis in cruce ſuſpendendæ erant, noſtræ ſunt. Nam de uita quidem quæ Deus eſt, ita Deuter. 30. cap. legitur, הוא חייך ואורך ימיך Id eſt, Ipſe eſt enim uita tua, & longitudo dierum tuorum. Quòd Meſſias quoque uita ſit, probatum eſt iam ſuprà. Nam & ipſe Dominus Ieſus id ipſum teſtatus eſt, dicens, Ego ſum uia, ueritas, & uita. In Bereſith etiam Rabba קטנה Ketanna, id eſt in expoſitione minori libri Geneſis, hoc certe mirabile quod dicturus ſum, ſcribitur, ſuper illud 22. cap. eiuſdem libri dictum, ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו i. Et accepit Abraham ligna holocauſti, & poſuit ea ſuper Iſhac filium ſuum. Sic enim ibi dicitur. Sicut זה ze, id eſt iſte, hoc eſt, Deus

qui

qui baiulat crucem ſuam ſuper ſcapulam ſuam. Simile quoq; huic habetur in libro ברכות Berachoth.i. Benedictionum, Ieroſolymitano, in ca. quod incipit, מאימתי קורין Meemathai korin.i. Quãdo legũt. Ibi enim ſic dicitur, Et fuit, cum compleuit Selomo orando ad Dominũ uniuerſam orationem, & deprecationẽ hanc, ſurrexit de conſpectu altaris Domini, procumbens ſuper genua ſua, & manus eius erant expanſę ad cœlos. Dixit R. אבהו Abhu, Et manus eius erant expanſę ad cœlos. Nam ſicut זה Ze.i. iſte crucifixus, uel in cruce extenſus erat ſtans. Hęc ibi, זה Ze quod Latine interpretatur iſte, hoc in loco nõ eſt niſi Deus. Quod per id quod in libro מנחות Menahoth.i. oblationũ, in cap. quod incipit המנחות Hammenahoth.i. Oblationes, ſcribitur, maxime probatur. Vbi ſic dicitur, הקבה נקרא זה שנאמר זה אלי ואנוהו .i. Deus ſanctus & benedictus uocatur Ze.i. iſte. Sicut ſcriptum eſt Exo.15.c. Ze.i. iſte Deus meus, & glorificabo eum. Hæc traditio. Secundum ergo duas iſtas traditiones, Deus ſibi crucem humeris baiulaturus erat, & cruci manibus extenſis, affigendus. Cum autem Deus ex ſua natura hęc pati nõ poſſit, de Meſſia neceſſariò intelligenda ſunt, qui deus & homo futurus erat, & morte crucis moriturus. Quod autem manus & pedes ipſius Meſſię in cruce fodendi eſſent, Pſalmographus Pſal.22. pronunciauit dicens, כי סבבוני כלבים עדת מרעים הקיפוני כרו ידי ורגלי .i. Quoniam circumdederunt me canes. Concilium malignantium obſederunt me, foderunt manus meas & pedes meos. Sophrim tamen.i. Scribe dictionem illam כרו caru.i. foderunt in כארי caari, quod ſicut leo ſignificat, mutantes, ſcripturam ſimul & ſenſum peruerterunt. Quod multis quoq; alijs in locis eos feciſſe, in primo libro latiſſime oſtendimus. Verumtamẽ quidam ex noſtris (licet pie & bono zelo) aiunt. Quod cum textus Hebraicus hic dicit, Sicut leo manus meæ & pedes mei, ſiue manus meas & pedes meos, conſtructio defectiua ibi ſit, ſubaudiendumq;, Impij tanquam leo manus meas & pedes meos foderunt, perforauerunt, fixerunt, aut male tractauerunt. Ad quod probandum, Chaldaicam traductionem inducunt, quæ hoc loco ſic habet, מטול דאחזרו עלי רשיעי דמתילן לכלביא סגיאי כנישת מבאשין אקפוני נכתין היך אריא ידיי ורגלי Id eſt, Quoniam uallauerunt me impij, ſimiles canibus plurimis, congregatio malignorum circumdedit me, mordentes ueluti leones manus meas & pedes meos. Ex quo inferunt, Hebræos locum hunc non corrupiſſe. Sed ut uerum fatear, hoc eorum dictum mihi minime placet. Tum primo, quia & ſi in infinitis penè codicibus, quos nunc Iudæi paſſim præ manibus habent, כארי caari, id eſt ſicut leo deprauatum ſit: in aliquibus tamen uetuſtiſsimis כרו caru, quod idem eſt quod foderunt, ſcriptũ adhuc reperitur. tametſi Iudæi in eiſdẽ non כרו caru, ut ſcriptũ eſt, ſed כארי caari, legant. Dicunt enim ibi כתיב cathcu, id eſt ſcribendum eſſe כרו caru, ſed קרי kare.i. legendum כארי caari.

caari. Qui eſt tertius deprauandæ ſcripturæ modus, ut latius in primo libro oſtenſum eſt. Tum deinde, quia cum translatio Chaldaica quam inducunt, non ſit Ionathæ filij Vzielis, qui annis pluribus Chriſti ortũ anteceſſit, ſed R. Ioſeph cæci (ut ipſimet affirmare uidentur) qui annis fermè trecentis quadraginta poſt Chriſtum paſſum claruit, nõ mirum uideri debet, ſi deprauationem hanc ſecuta, ita hoc loco habeat. Quamuis ipſa quoq; multum contra Iudæos noſtri temporis (quod maxime animaduertendum eſt) & hic, & alijs plurimis in locis ad propoſitum noſtrum faciat. Tum demum, quia quòd nõ כארי caari. i. ſicut leo, ſed כרו caru, id eſt foderunt, hic ſcriptum fuerit, non ſolum in expoſitione libri Gen. R. Moſis Hadarſan (ut in 8. cap. primi libri uiſum eſt) liquidò patet, ſuper illud. Et Abrahã adhuc ſtabat coram domino. Verum etiam per 70. interpretum æditionem, qui ita hęc uerba tranſtulerunt, ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχόν με, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου. Ex quo manifeſtè liquet, quòd כרו caru. i. foderunt, & non כארי caari, hoc eſt ſicut leo, hoc loco ſcriptum erat. Id etiam ex translatione illa Chaldaica, qua Indi atq; Æthiopes utuntur, potiſſimum uideri poteſt. Sic enim habet ቀነዉኒ፡እደዊየ፡ወእገሪየ:: Canauuni oyouiya uaogariya. Id eſt, Vulnerauerunt, uel foderunt manus meas, & pedes meos. Non ergo Dauid in perſona ſua hæc uerba protulit, ut iuniores Iudæorum delirantes aiunt, ſed in perſona Meſſiæ, quem talia paſſurum præuidebat. Quod etiam ex immediatè ſequentibus aperte inſinuatur. Cum dicitur, אספר כל עצמותי המה יביטו יראו בי : יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל Hoc eſt, Numerabo omnia oſſa mea, uel omnes litigatores meos. Ipſi conſiderabunt, & deſpicient me, diuidẽt pannos meos ſibi, & ſuper ueſtem meam mittent ſortem. Cum igitur hæc nunq̃ Dauid paſſus ſit, nec unquã in eo cõpleta fuerint, de Meſſia ea intelligi oportet, præſertim cum ſcriptum ſit in libro שבת Sabbath, in cap. quod incipit, במה האשה יוצאה Bamme haiſſa yocza. i. cum quo uxor egredietur, R. חייא Hiya dixiſſet, omnes prophetas non propheta ſſe, niſi de diebus Meſſiæ. Priſci quoq; Talmudiſtæ illud Zachariæ 12. cap. dictum, והביטו אלי את אשר דקרו. i. Aſpicient in me quem transfixerunt, Meſſiæ filio Ioſeph attribuunt, ut refert ibidem R. Dauid Kimhi, Quod per ea etiam quæ in libro סוכה Succa, in cap. החליל המשנה Hahalil hammiſſa habentur, facile probatur. Ibi enim ſic legitur, Scriptum eſt Zachariæ 12. cap. וספדה הארץ משפחות משפחות לבד Hoc eſt, Planget terra familiæ familiæ ſeorſum. Hic planctus ad quid fiet? controuerſia eſt ibi inter Rabbi דוסא Doſſa, & magiſtros. Vnus enim dicit, quòd planctus ille fiet ſuper Meſſia filio Ioſeph, qui occiſus erit. Et alter ait, quòd ſuper fomite qui interficietur erit, בשלמא Biſlama, id eſt in pax ei qui dixit, quòd planctus antedictus fiet ſuper Meſſia filio Ioſeph. Hoc eſt enim quod ſcriptum eſt Zach. 12. והביטו אלי את

את אשר דקרו וספדו עליו כמספד על היחיד והמר עליו כהמר על הבכור :
Hoc eſt, Et aſpicient in me quem transfixerunt, & plangent ſuper eum quaſi planctum ſuper unicum. Et dolebitur ſuper eum, ſicut doleri ſolet ſuper primogenitũ. Hæc traditio. Quamuis autem expoſitores ibi indiſcuſſum dimittant. Vtrum Meſſias ille dicatur filius Ioſeph, quia ex tribu Ioſeph proditurus eſſet, an à patre uocato Ioſeph. Dictum tamen Talmudiſtarum de Chriſto Domino noſtro intelligitur. Quem ideo Talmudiſtæ filium Ioſeph appellarunt, quia alium patrem in terris habiturus non erat, niſi putatiuum, Ioſeph ſcilicet matris ſuæ uirginis ſponſum, qui ut referunt Euangeliſtæ, pater eius putabatur. Quam ob rem & ipſa glorioſa Virgo dixit ei apud Lucam 2.c. Fili quid feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Ex hac igitur traditione neceſſariò ſequitur, Deum ipſum uulnerandum, transfigendumq́ fuiſſe. Nam cum ea uerba, Et aſpicient in me quem transfixerunt. Quæ ueteres Talmudiſtarum de Meſſia intelligi uoluerunt, in perſona Dei propheta protulerit, ac ſi Deus ipſe crucifigendus eſſet. Quod nec excogitari quidem potuiſſet, niſi diuinitas cum humanitate in ipſo Meſſia hypoſtaticè unienda fuiſſet. Conſequens profectò eſt, Meſſiam qui crucifigendus erat, Deum & hominem futurum fuiſſe. Cum præterea ſpiritum gratiæ ſuper homines effundere, nemini niſi ſoli Deo conueniat, clarum certe eſt, eum omnino Deum eſſe, in cuius perſona propheta loquitur, dicens, ושפכתי על בית דויד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים והביטו אלי את אשר דקרו Hoc eſt, Et effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & deuotionum, ſiue precum. Et aſpicient in me quem confixerunt, uel transfixerunt.

Iudæorum iuniorũ obiectio

CAP. Iuniores Iudæorum tam euidens paſſionis Dei & hominis teſtimonium deprauare non ualentes, aiunt hoc in loco, Reſpicient in eum, & non in me, apud eos ſcriptum eſſe.

Confutatio.

GAL. Primùm eorum falſitas ex eo patet, quòd omnes antiqui eorum libri (ut ipſe optime noſti) ita prorſus habent, ut ego ſcripſi atq́ traduxi. Deinde uero per Chaldaicam R. Ionathæ translationem, quæ ſic eadem uerba Chaldaicè profert. Et effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum pietatis & miſerationum, & reſpicient in me quem transfixerunt. Quare & idem propheta 13. ca. ait, ואמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי : חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי נאם יהוה צבאות הך את הרעה ותפוצין הצאן Hoc eſt, Dicet ad eum, Quid ſunt plagæ iſtæ inter manus tuas? Et dicet, His plagatus ſum in domo eorũ qui me diligebant. i. qui me diligere debebãt. Framea ſuſcitare ſuper paſtorẽ meũ, & ſuper uirũ ſocium meũ, uel cõſimilem mihi, ſeu cohærentẽ mihi, ait Deus exercituũ. Percute paſtorẽ, & diſpergentur oues. Ex quibus omnibus luce clarius conſtat, Meſſiam Deum & hominẽ crucis patibulo ſuſpendendũ fuiſſe, atq́ crucis morte obiturũ.

Ad Iu-

Ad Iudæorum obiectum reſponſio, qui ideo Chriſtum Deum non fuiſſe aſſerunt, quia in cruce ſe à Deo derelictum clamauerit. Cap. XVIII.

CAPNIO.

HIc nobis ſeſe opponit recentiorum Iudæorum impia perfidia. Si Chriſtus ueſter (inquiens) Deus fuit, Cur mox in cruce moriturus, ſe à Deo derelictũ clamauit, dicẽs, אלי אלי למה עזבתני Eli eli lama azabtani. Hoc eſt, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me? Si enim Deus & homo fuiſſet, nunquã homo ille à Deo cui hypoſtatice (ut ais) unitus erat, deſeri potuiſſet. Quoniam ut ipſimet aſſeritis, quod ſemel aſſumpſit, nunquam dimiſit. Quare cum ſe à Deo derelictũ clamauerit, palàm ipſemet ſe Deum non eſſe, proteſtatus eſt. HOG. Ad hoc Hieronymus dicit, Chriſtum cecinisse in cruce Pſal. 21. aliosq́ ſequentes, uſq; ad illum Pſal. 30. uerſiculum, In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum. Ex quo ſequitur, q̀ uerba illa Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me? non ideo dixerit, ut ſe à deo derelictum oſtenderet, ſed quia, cum alijs eorundem Pſalmorũ uerbis ſibi dicenda occurrerint. GAL. Ego quidem Hieronymo non contradico, ſed unum hoc adijcio, Quòd quemadmodum Iudęis etiam dixit apud Iſaiam 33. cap. Et quare moriemini domus Iſrael? Non quidem ut hoc ab eis diſceret, quin potius, ut eos ad ſuæ perditionis conſideratione ſalubriter excitaret. Ita quoq; Chriſtus cum in quantũ homo clamando à Deo quæſiuit, ut quid eum in manibus Iudęorum ad illudendum, conſpuendum, flagellandum, crucifigendũ, occidendumq́ dereliquiſſet, non quaſi ignarus, nec quaſi de Deo conquerens, uel ipſum arguens, id fecit, ſed ut Iudæos ipſos audientes, ad ſaluberrimam ſuæ paſſionis conſiderationem, fidemq́ induceret. Quod uerba mox ibidem ſequentia aperte inſinuant. Nam cum in perſona Meſſiæ propheta (ut dictum eſt) dixiſſet, אלי אלי למה עזבתני Hoc eſt, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me. Statim immediatè ſubiecit, רחוק מישועתי דברי שאגתי Hoc eſt, Longe à ſaluatione mea uerba rugitus mei. Verba utique rugitus Chriſti, quibus ut homo ſe à Deo ſuo derelictum clamauit, in cordibus Iudęorum eum occidere cupientium, longe fuerunt à ſaluatione eius, qua ipſum Deus ſuſcitauit, atq; in cœlum uidentibus diſcipulis eleuauit. Vel aliter. Cum enim in ſexto libro ex priſcorum Talmudiſtarum ſententia dictum ſit, ſaluationem noſtram ſaluationem Dei eſſe, eo quòd Deus ſaluando Iſraelem, ſe ipſum ſaluare dicatur. Hinc & Meſſias ipſe qui humanum genus ſaluaturus erat, ſaluatus pro eo quod eſt ſaluator, plerunq; dicitur. Eam ob rem haud incongrue dici etiam poteſt, Verba rugitus, id eſt lamentationis Chriſti longe à ſaluatione eius, hoc eſt à redemptione humani generis futura fuiſſe, quo ad illos ſcilicet duntaxat, qui propter impœnitens & ob-

ſtinatum cor eorum non erant humanæ redemptionis fructum percepturi. Quare & mox ipſe ſubijciens, Sitio inquit, id eſt ſalutem omniũ deſidero, quia pro omnibus patior, & ſi non omnes ſint merito paſſionis meæ ſaluandi. Et in hunc ſenſum Chaldæus interpres prædicta uerba trãſtuliſſe uidetũ. Cum ita Chaldaicè ait, אלהי אלהי מטול מה שבקתני רחיק מן פורקני מילי אכליותי : Id eſt, Deus meus, Deus meus, quare dereliquiſti me, longe à redemptione mea uerba lamentationis meæ. HOG. Æditio noſtra longe aliter habet, quàm ipſe trãſtuliſti. Sic enim habet, Deus Deus meus, reſpice in me, quare me dereliquiſti? longe à ſalute mea uerba delictorum meorum. GAL. Vt inſpicienti euidenter patet, pro fide Chriſtiana longe melius Hebraica ueritas hic habet, quàm noſtra ſiue Græca, ſiue Latina habeat æditio. Cuius autores neſcio quo ſpiritu moti, pronomen hoc meus à principio eiuſdem uerſiculi remouerunt, & in medio eius reſpice in me addiderunt, atq; in fine ipſius, uerba rugitus mei, in uerba delictorum meorum mutauerunt. Quæ quidem tria, hoc eſt minuere, addere, mutare, multis alijs in ſacræ ſcripturæ locis tam, apud Græcos, quàm apud Latinos ſæpiſſime feciſſe comperiuntur. Ex eo igitur quòd ſaluator noſter ſe à Deo derelictum clamauerit, ipſum Deum non fuiſſe, minime concludere poterit falſa nimium Iudæorum noſtri temporis calliditas. Neq; etiam nos arguere ualebit, quòd Deum omnino impatibilem, immortalem, & incommutabilem, crucifixum, clauis ac lancea trãſfixum, mortuumq́;, & fateamur, & credamus. Cum hæc omnia Meſſiam ipſum Deum & hominem, non utiq; ſecundum diuinitatem, ſed ſecundum naturã noſtræ mortalitatis aſſumptam, paſſum aſſeremus. Quæ omnia nobiſcũ prophetæ, cæteriq́; ſancti patres, ac ueteres Talmudiſtæ longe ante nos, & faſſi ſunt, & crediderunt, ut in præmiſſis liquidò patuit. Quas ob res haud inepte ipſi (ut ſuprà uiſum eſt) eum אל נשרץ El naaraz. i. Deum confractum, ſiue contritum, aut territum uocauerunt. Eſt enim אל El, id eſt Deus, ſecundum formam Dei, Et נשרץ naaraz, id eſt cõfractus, ſeu cõtritus, uel territus ſecundum formam ſerui. Secundum quam in ſua paſſione, ut refert Marcus 14. c. cœpit pauere & tedere, fuitq́; flagellis contritus, colaphis alapiſq́; cæſus, atq; crucifixus, & clauis ac lancea confoſſus, atque confractus. Quapropter Pſalmographus Deum alloquens, & impiorum iudicio, ipſum contra ea quæ de Meſſia promiſerat quaſi facientem, quodammodo arguens ſic Pſal. 89. ait, ואתה זנחת ותמאס התעברת עם משיחך : נארת ברית עבדך חללת לארץ נזרו : Id eſt, Et tu repuliſti, & abieciſti, tranſgreſſus es, uel exceſſiſti, uel iratus es cum Meſſia tuo. Neglexiſti pactum ſerui tui, profanaſti in terra coronam eius. Et poſt pauca, עד מה יהוה תסתר לנצח תבער כמו אש חמתך Hoc eſt, Vſquequo Deus occultabis te, in æternum exardeſcet uelut ignis ira tua? Vbi gloſſa R. Abraham Auen Ezra. Vſquequo (inquit) Deus

occulta-

occultabis te, ex una parte ſcilicet uel ex uno angulo aut uertice quaſi occultatus ſis, ita quòd non uideas mala Meſſię tui, ſed exardeſcat ſicut ignis contra eum ira tua. Et infrà, איה חסדיך הראשונים אדני נשבעת לדוד באמונתך .i. Vbi ſunt miſericordiæ tuæ priores Domine, quas iuraſti Dauid per fidem tuam. Vbi gloſſa eiuſdem R. Abraham ait: Ac ſi dicat, Statue Domine iuramentum tuum, quod de aduentu Redemptoris feciſti. Et demum, ברוך יהוה לעולם אמן ואמן Hoc eſt, Benedictus Deus in ęternũ, amen amẽ. Vbi gloſſa ipſius R. Sẽſus eſt inquit, Quòd Pſalmiſta uiderit per ſpiritum ſanctum Meſſię aduentum, ideóq; dedit laudes nomini Dei, hoc eſt Deo. Fuit autem in Hiſpania quidam magnus ſapiẽs, & probus homo, cui Pſalmus iſte grauis admodum erat, & uſq; adeo, quòd ipſum nec legere poterat, nec patienter audire, eo quòd Pſalmiſta grauia contra Deum hic loquatur. Hæc ille.

Quod Meſſias in ſua morte felle & aceto potandus erat, eoq; moriente, tenebræ ſuper omnem terram fieri debebant. *Caput* XIX.

CAPNIO.

QVoniam legimus Chriſtũ redemptorem noſtrum in ſua paſſione felle & aceto potatum, tenebrasq; ſuper uniuerſam terram eo moriente, fieri contigiſſe. Eam ob rem ad magis exprobrandam impiam obſtinatamq; Iudæorũ noſtri temporis incredulitatem, hæc omnia in morte Meſſiæ accidere debuiſſe, per eorum ſcripturas probandum quoq; eſt. GAL. Primum itaq; notandum eſt, quod legitur in libro Sanhedrin, in cap. quod incipit, נגמר הדין Nigmar haddin, id eſt, Diffinitũ eſt iudicium. Vbi ſic ad uerbum dicitur: Dixit R. חסדא Haſda, Quòd egreſſurus occidendus potabatur puluere incenſi in cypho uini, quatenus ſepararentur ſenſus eius ab eo. Sicut dictũ eſt Prouer. 31. cap. תנו שכר לאובד ויין למרי נפש Hoc eſt, Date ebriatiuum perdito, & uinum amaro animo. Erãt autem in Ieruſalem mulieres honeſtę, quæ hæc ſponte mittebant. Hęc Talmud. Bonum igitur uinum Domino Ieſu Chriſto, alijsq; cum eo crucifigẽdis ad hoc miſſum Iudęi biberunt. Quare tunc impletum eſt, quod longe ante per Amos cap. 2. dictum fuerat, ויין ענושים ישתו בית אלהיהם Id eſt, Et uinum damnatorum bibet domus Dei eorum. Quaſi diceret, Vinum damnatorum bibet domus Iſrael, & quod maioris erit facinoris, uinum etiam Dei eorum. Neque tamen cuipiam inconueniẽns uideri debet, quòd paucorum admodum Iudęorum factum, domui Iſrael propheta attribuat. Cum ibi non ſolum ingens populi multitudo adeſſet, facietibus quod dictum eſt, conſentiens, uerum eorum quoque de quibus Matth. 27. capite dicitur, Quod ſimiliter & Principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis & ſenioribus dicebant, Alios ſaluos fecit, ſe ipſum non poteſt

ſaluum facere? Si Rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei. Cōfidit in Deo, liberet nunc eum, ſi uult. Dixit enim, quia filius Dei ſum. Mos eſt etiam diuinæ ſcripturæ multitudini quandoq; aſcribere, quod uel ab uno ſolo factum eſt. Legitur enim Iehoſuæ 7. ca. Dominū ad ipſum Iehoſuam dixiſſe, Peccauit Iſrael, & tranſgreſſi ſunt pactum meum, quod præcepi eis, & etiam acceperunt de anathemate, & etiam furati ſunt, cum reliquis. Ecce quomodo Dominus Iſraeli attribuit, quòd ſolus Achan perpetrauerat. Pro incenſo igitur & bono uino bibito, myrrham & acetum cum felle mixtum Iudaica impietas Domino Ieſu propinauit. Et tunc illud Pſal. dictum impletū eſt, ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חמץ : Hoc eſt, Et dabunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potabūt me aceto. Hæc autem de Meſſia intelligenda fuiſſe, in Midras Ruth, id eſt in expoſitione libri Ruth euidentius apparet, ſuper illud quod dixit Booz, ſecundo capite, Accede huc, & comedes de pane; & tinges fruſtum tuum, uel bucellam tuam in aceto. Sic enim ibi dicitur: Loquitur de Rege Meſſia, Accede huc, id eſt appropinqua ad Regnum. Et comedes de pane. Iſte eſt panis Regni. Et tinges fruſtum tuum, uel bucellam tuam in aceto. Hæ ſunt paſſiones, uel tormenta Meſſiæ. De quo dictum eſt Iſa. 53. Et ipſe uulneratus eſt, uel occiſus eſt propter culpas noſtras, cōtritus propter peccata noſtra. Hæc traditio. Ex qua manifeſtè oſtenditur, quòd acetum Ruth ſignificauit, ac præfigurauit Meſſiæ paſſiones atq; tormenta. Quanto magis igitur in perſona Meſſiæ dictum fuiſſe oportet, quod iam præmiſſum eſt, Et dabunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potabunt me aceto. Quod maxime in iuſta Iudæorū retributione innuit, cum protinus eodē in Pſal. ſubdit, יהי שלחנם לפניהם לפח ולשלומים למוקש תחשכנה עיניהם מראות ומתניהם המעד תמיד : שפך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם : תהי טירתם נשמה באהלים אל יהי יושב .i. Sit menſa eorum coram eis in laqueum, & quę ſunt pacis in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum à uiſione, & lumbos eorū iugiter diſſolue. Effunde ſuper eos indignationē tuam, & ira furoris tui comprehēdat eos. Sit habitatio eorum deſerta, in tabernaculis eorum non ſit habitator. Et poſt hæc ſtatim ſubijcitur, כי אתה אשר הכית רדפו ואל מכאוב חלליך יספרו : תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך : ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו : Hoc eſt, Quoniam quem tu percuſſiſti perſecuti ſunt, & ad dolorem, uel ad afflictionem, uulneratos tuos uel occiſos tuos narrabūt. Pone peccatū ſuper peccatū eorū, & nō ueniant in, uel cū, iuſtitia tua: deleant̄ de libro uitę, uel uiuētiū, & cū iuſtis nō ſcribant̄. Hæc aūt omnia Chaldaicus interpres ita Chald. traduxit atq; expoſuit : יהוי פתורהון דסדרו קומיי באבלי קומיהון לסלא ונכסתהון להסלא : יתחשכן עייניהון מן למיחמי והרציהון תדירא תושע : שדי עליהון רוגזך ותקוף רוגזך ידבקינון : תהי משכנתהון צדיא במשכנתהון לא יהא יתיב : ארום ראנת מחיתא רדפו ומאן דבאיב על קטולך ישתעון : הב עויא על שויתהון ולא ירבון למיעל בכנשת

בבינשת צרסיך : יתימחון מספר רובון חייא ועם צרסייא לא יכתבון :
Hoc eſt,Sit mēſa eorum quam parauerunt coram me,ut comederem, in laqueum,& ſacrificia eorum in ſcandalum.Obſcurentur oculi eorū; ut uidere nequeant,& lumbos eorum cōtinuo tremore affice.Effunde ſuper eos furorem tuum,& fortitudo furoris tui apprehendat eos. Sit habitatio eorum deſerta,& in tabernaculis eorum non ſit habitator. Quoniam quem tu uulneraſti,perſecuti ſunt,& in afflictū propter interfectos tuos,obloquentur.Adde peccatum ſuper peccatū eorum,& non mereātur ingredi in eccleſiam iuſtorum tuorum. Deleantur de libro memoriæ uiuorum,& cum iuſtis nō ſcribantur.Ad horum uerborum Pſalmographi declarationem,notandum eſt,quòd menſa in ſacra ſcriptura quandoq; quidem regnum dicitur. Vnde in Midras tillim.i. in expoſitione Pſalmorū,ſuper illud Pſal.22.dictum, תערוך לפני שלחן Id eſt,Parabis coram me menſam.Sic dicitur,Hæc menſa eſt Regnum. Quandoq; uerò tota ipſa diuina ſcriptura quę in 24.diſtinguit̄ libros, menſa nuncupatur,iuxta illud Deut.8.cap.dictum, לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יהוה יחיה האדם Hoc eſt,Non de ſolo pane uiuit homo,ſed de omni eo quod egreditur ex ore Dei,uiuit homo. Vtraq; hæc menſa facta eſt Iudæis in laqueum.Quia enim Meſſiam uino myrrhato & aceto cum felle mixto potauerunt. Idcirco & regnum & ueram ſcripturæ intelligentiam perdiderunt.Quare de eorum cæcitate ſubditur,Obſcurent̄ oculi eorum à uiſione.i.ne uideant.Hinc etiā uerus Meſſias,qui eis ad pacem eſſe debuit,& pax uocatur,iuſto dei iudicio,factus eſt eis in ſcandalum.Quia os eius felle & aceto amaricauerunt.Et hoc eſt quod in planctu ſuo Ieremias 1.cap.ait, צדיק הוא יהוה כי פיהו מריתי Id eſt, Iuſtus eſt ipſe Deus,quia os eius amaricaui.Tunc enim Iudaica prauitas os Dei amaricauit,cum ſpongiam aceto felleq; plenam,arundini circumpoſitam,ori atq; naſo Domini noſtri Ieſu ueri Meſſiæ appoſuit.Quam ob rem tunc etiam impletum eſt Ezec.illud 8.cap.dictum, והנם שולחים את הזמורה אל אפי Id eſt,Et ipſi erunt mittentes fetorem ad naſum meum. Quod exponens R.Kimhi ait,Vult dicere,odorem malum. HOG. His in locis longe ſecus ſcriptura noſtra habet,quàm tu traduxiſti.Nam illud quidem lamentationis Ieremiæ ſic habet,Iuſtus eſt Dominus,quia os eius ad iracundiam prouocaui.Hoc autem Ezechielis ita,Et ecce applicāt ramum ad nares meas. GAL. Vtrobique author noſtræ æditionis (pace eius dixerim) nimium Iudæis blanditus eſt.Nam dictio מריתי marithi,quæ in uerbis Ieremiæ ponitur,à uerbo מרה mara,quod amaricare proprie ſignificat,deriuatur.Idcirco מריתי marithi,idem eſt,quod amaricaui.Dictū autem Ezechielis tam apud nos,quàm apud Hebræos penitus deprauatum eſt,ſed multo magis apud nos quàm apud eos. Illi enim ſic habent,Et ipſi mittentes erunt fetorem ad naſum ſuum. Neutra tamen li.

tera uera eſt,neq; quam ipſi habent,neque quam nos habemus,ſed illa quam prius poſui. Antiqui nanq; eorum ſapientes,quos סופרים Sophrim,id eſt ſcribas nuncupant,attendentes prophetam eadem uerba in perſona Dei protuliſſe. Fetoremq; ad naſum eius poni, & inconueniens,& impoſſibile eſſe exiſtimantes. Ne huiuſmodi locutio in ſimplicium ſcãdalum cederet,ſcripturam hanc quemadmodum & alias eius generis quamplurimas,cõmutauerunt. Vt latius in primo libro oſtendimus. Hic autem ad naſum meum ſcriptũ erat,quod ipſi mutantes ad naſum ſuum ſcripſerunt. Vt ibidem quoq; per eorũ ſcripturas probauimus. Quod autem Meſſia moriente, ſol obſcurari debebat, tenebræq; per uniuerſam terram fieri,longe ante per Amos prophetã nunciatum fuit, ſic 8. cap. dicentem, והיה ביום ההוא נאם אדני יהוה והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור : והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה והעליתי על כל מתנים שק ועל כל ראש קרחה Hoc eſt, Et erit in die illo,ait Dominus Deus,& occidere faciam ſolem in meridie,& tenebreſcere faciam terram in die lucis, Et conuertam feſtiuitates ueſtras in luctum,& omnia cantica ueſtra in lamentum. Et aſcendere faciam ſuper omnia dorſa ſaccum,& ſuper omne caput caluicium, uel depilationẽ. Tenebras uero factas fuiſſe ea die & hora,qua Chriſtus mortuus eſt, nemo it inficias. Cum id uel gentiles ipſi teſtentur. Depilationẽ autem hanc atq; lamentationem incõſolabilem tunc,aut parum pòſt fieri contigit. Cum ſcilicet 40. anno ante templi euerſionem, Iudicibus Iudæorum ex conſiſtorio Gazith expulſis, omnis ab eis iudiciaria poteſtas ablata fuit. Sicut in quarto libro latiſſime patuit.

De merito paſſionis Meſſiæ, & mortis, ac effuſionis ſanguinis eius. Caput XX.

CAPNIO.

CVm per meritũ paſſionis Chriſti humanum genus ſaluatum ſit. Ideo ut nihil de Meſſiæ paſſione prætermittatur, de merito nunc paſſionis, mortis,& effuſionis ſanguinis eius, aliquid ex Iudæorum ſcripturis patefacias. GAL. Faciam equidem. De merito itaq; paſſionis Meſſiæ id nunc ſolum audiendum ſit, quod in libro qui apud eos ספרי Siphre uocatur, ex uerbis R. Ioſis hoc modo ſcriptum eſt, Egredere & diſce meritum regis Meſſiæ, ac præmium iuſtorum ab antiquo Adam. Cui non fuit datum, niſi unum præceptum de negatiuis,& tranſgreſſus eſt illud. Vide quot mortes decretæ ſunt ei, & generationibus eius, generationibusq; generationũ, uſq; ad finem omnium generationum. Porro quænam menſura multiplicatur, menſurá ne boni, an menſura uindictæ? Eſto dicẽs, quòd mẽſura boni multiplicatur, menſura uero uindictæ minuitur. Quaſi dicat, Deus ſemper citra condignum punit, & ultra condignum remunerat. Rex igitur

Meſſias

Meſſias afflictus & humiliatus ieiunio, pœniſq; affectus, meritum & præmium omnibus retribuet. Sicut dictum eſt Iſa. 53. cap. Et Dominus obuiare fecit in eo peccatum omnium noſtrum. Hæc Talmud. Hoc etiam modo argumentatus eſt Paulus ille ſummus Talmudiſta, cum ad Romanos ſcribens 5. ca. ait, Si unius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Ieſu Chriſti, in plures abundauit. Meritum autem mortis Meſſiæ ex eo maxime oſtenditur, quod in eodem libro, ita legitur, מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם באותה שעה ויהודה לעולם תשב ונקתי דמם לא נקיתי וכפר אדמתו עמו מניין אתה אומר שהריגתו שביד אומות העולם כפרה היא להם לעולם הבא שנאמר מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתיך: Id eſt, De iniquitate filiorum Iudæ, qui fuderunt ſanguinem innocentem in terra eorum in illa hora. Et Iudas ſemper manebit, & parcam, ſanguini uero eorum non parcam. Parcet tamen terra eius, id eſt cadauer eius populo ſuo. Et unde habes, quòd mors eius, quæ eſt in manu gentiū mundi, parcet eis in ſeculo uenturo? Quia dictum eſt in Pſalmo Aſaph, Deus uenerunt gentes in hæreditatem tuam. Hęc traditio. Ex qua manifeſtè liquet, per mortem Meſſiæ, futuram fuiſſe peccatorum remiſſionem. Tum ex eo quòd dicit, quòd terra eius, id eſt cadauer eius parcet populo ſuo. Tum etiam, quia ait, quòd mors eius ſcilicet Meſſiæ parcere debebat gentibus in ſeculo uenturo, id eſt tempore Meſſiæ. Et recte quidem. Nā Meſſias ipſe pro humani generis ſalute, & præſertim propter ſaluandos patres moriturus erat. Quod ex commentarijs R. Moſis Hadarſan palàm oſtenditur, ſuper illud Pſal. 49. ויחי עוד לנצח לא יראה השחת כי יראה חכמים ימותו Hoc eſt, Et uiuet ultrà in ſempiternū, & non uidebit infernum, cum uiderit ſapientes morientes, uel, uti uidebit ſapientes morientes, ut aliqui interpretati ſunt. Cum ſic ibi dicitur, אמר רבי משה הדרשן זה הפסוק נאמר על מלך המשיח שימות כדי לפדות את האבות ואחר יחיה לנצח לא יראה שחת כמו החכמים שימותו Hoc eſt, Dixit R. Moſes Hadarſan, Hic textus dictus eſt de Rege Meſſia, qui morietur propter redimendos patres. Et poſt modum uiuet in ſempiternū. Nec uidebit infernum, quemadmodum ſapientes, qui moriuntur. Quod autem non niſi per ſanguinis Meſſiæ effuſionem, & à peccatis mundandi eſſent fideles, & ab inferno liberandi, patet per illud Zachariæ nono capite dictum, גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו Hoc eſt, Etiam tu per ſanguinem pacti tui, emiſi captiuos tuos de puteo, in quo non ſunt aquæ. Ad cuius dicti intellectum, notandum eſt, quòd hæ dictiones tu & tuos, hic poſitę, fœminini ſunt generis. Ideo eas ad aliquod fœmininum, cuius mentio præceſſerit, referri oportet. Ad quod autem fœmininū ſint referēdæ, oſtendit ibidē, cum paulò antè hæc uerba ſic dicitur, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא Id eſt, Exulta ualde filia Syion, iubila

filia Ieruſalem. Ecce Rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe. Vbi Ionathæ Chaldaica translatio ſic dicit, חדאי לחדא כנשתא ציון גילי קהלא ירושלם Hoc eſt, Exulta in unū eccleſia Syion, iubila eccleſia Ieruſalē. Ad filiā igiť. i. eccleſiā Syion & Ieruſalē referēda ſunt hęc pronomina ibi poſita, cum dicitur. Etiam tu in ſanguine pacti tui, emiſi captiuos tuos de puteo, in quo non ſunt aquæ. Quæ quidem uerba ſic R. Selomo expo-

Expoſitio R. Selomonis.

nit: Etiam tu eccleſia Syion & Ieruſalem ſaluaberis cum Meſſia: ſicut ipſe iuſtus eſt & ſaluatus. Per ſanguinem pacti tui, id eſt per meritum ſanguinis pacti, qui effuſus eſt ſuper uos in Sinai. De quo dictū eſt Exo. 14. cap. Ecce ſanguis pacti, quod ſcidit Dominus. Emiſi captiuos tuos de puteo, id eſt de captiuitate. Hæc ille. Cum inquit de puteo, id eſt de captiuitate, hoc non poteſt intelligi de puteo captiuitatis Ægypti, uel Babylonis, cum aquis utraq; abundet, & propheta puteum de quo loquitur, carere aquis dicat, Quare de puteo gehennæ in quo non ſunt aquæ, ſed ignis & ſulphur, dictū eius intelligi oportet, ut patet in prologo איכה רבתי Echa rabbethi, id eſt expoſitionis planctus Ieremiæ. Vbi ſic dicitur, Deus ſanctus & benedictus promiſit nobis, quòd eruperet nos de gehenna per meritum circumciſionis. Et ubi hoc dixit? Apud Zachariam dicentem, Etiam tu per ſanguinem pacti tui, emiſi captiuos tuos de puteo, in quo non ſunt aquæ. Hæc traditio. Cum autem dicit per meritum circumciſionis futuram fuiſſe ſaluationem, per meritum effuſionis ſanguinis Chriſti intelligi uoluit, cuius typum circūciſio geſſit. Nam cum omnes patriarchæ & prophetæ, omnesq; ſancti patres quātumcunq; ſancti, qui circumciſionem acceperunt, uſq; ad paſſionem Chriſti, ad infernum deſcenderint, ut patet in multis locis Talmud, & præſertim in libro qui חגיגה Haghiga dicitur, in ca. quod incipit הכל חייבין Haccol hayyabin, id eſt omnes ſunt obligati, ut latius in præcedentibus oſtendimus. Conſequens plane eſt, quòd nō per meritum circumciſionis, ſed per meritum paſſionis Chriſti, cuius figuram circumciſio gerebat, eramus ab inferno liberādi. Pręterea cum nec peccatorum uenia, nec ſatisfactio, nec per conſequens animarum ſaluatio, niſi per ſanguinis effuſionē fieri debuerit, ut patet in libro יומא yoma, id eſt Dierum, in cap. quod incipit, Septem dies ante diem propiciationis. Vbi ſic ad uerbum legitur, Non eſt uenia, uel peccati remiſſio, niſi per ſanguinem. Sicut ſcriptum eſt Leuit. 17. cap. כי הדם הוא בנפש יכפר Id eſt, Nam ſanguis ipſe pro anima ſatisfaciet, uel animæ parcere faciet. Saluatio autem cum non niſi per Meſſiam futura fuerit, ut in ſuperioribus probatum eſt. Neceſſario profectò ſequitur, quòd neque merito circumciſionis, neq; merito ſanguinis ſuper filios Iſrael in monte Sinai effuſi, Deus peccata remittebat, ſed merito duntaxat ſanguinis Meſſiæ effundendi, quem ſanguines prędicti figurabant, ſine quo nec fuit, nec eſt, nec erit unquam perfecta peccatorum remiſſio.

Quòd

Quòd Meſsias ad infernum deſcenſurus eſſet, omnesq́; electos inde educturus. *Caput* XXI.

CAPNIO,

CVm Chriſtum Dominũ noſtrum poſt mortem ſuam ad infe‑ ros deſcendiſſe, indeq́ electorum ſuorum animas eduxiſſe, & credamus, & cõfiteamur. Eapropter ut magis magisq́ adhuc iuniorum Iudæorũ conuincatur perfidia, id ipſum & Meſſiam facturũ fuiſſe, probari quoq́ per eorum ſcripturas oportet. GAL. Meſſiam itaq́ ad infernum deſcenſurũ, atq́ electos omnes inde educturũ fuiſſe, per illud in primis patet, quod in Bereſſith rabba, id eſt in expoſitione libri Gen. R. Moſis Hadarſan legitur. Vbi ſuper illud 24. c. eiuſdem libri dictum, Et induxit me in tabernaculũ. Sic ad uerbum dicitur: Dixit R. Iehoſuas filius Leui, Iui cum angelo mortis nomine קיפוד kippod, quouſq́ perueni ad portas gehennæ. Statimq́ miſi kippod angelũ, qui ſcilicet præeſt gehennæ, ut metiretur gehennam à capite uſq́ ad finem, & nõ fuit ei hora uacans ad metiendũ. Quia tunc occiderunt Rabban Simeonem filium Gamlielis. Et uolui ire, & nõ potui. Poſt hoc autem iui cum kippod angelo, & ibat mecum Meſsias filius Dauid, quouſq́ perueni ad portas gehennæ. Cumq́ uiderent captiui qui in gehenna erant, lumen Meſſiæ, gauiſi ſunt eum recipere, dicentes, Hic educet nos de his tenebris. Sicut dictũ eſt Hoſeæ 13. c. מיד שאול אפדם ממות אגאלם Hoc eſt, De manu inferni redimam eos, à morte liberabo illos. Et ſic Iſaias quoq́ dicit 35. c. ופדויי יהוה ישבון ובאו ציון. i. Et redempti Dei redibunt, & uenient, uel intrabunt in Syion. Et reliqua uſq́ ונסו יגון ואנחה Hoc eſt, Et fugient dolor & gemitus. Non dicitur autem Syion in loco iſto, niſi גן עדן gan eden, id eſt hortus uoluptatis, hoc eſt, paradiſus. Hucuſq́ traditio. Quæ & ſi ſtultum quoddã uideatur ponere figmentum. Quia tamen Talmudiſtę arcana Meſsię non niſi in parabolis tradere ſoliti ſunt. Ideo figmentum illud finxerunt, ut Meſsiæ deſcenſum ad inferos, gaudiumq́ ſanctorũ patrum in limbo exiſtentiũ, quod propter ipſius aduentum, ſuamq́ liberationem habituri erant, inſinuarent. Quod teſtimonijs Hoſeæ & Iſaię optime probant. Hoc idem etiã ille eorum Doctor, quem רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt Magiſtrũ noſtrum ſanctum uocant, longe ante Chriſtum natum apertius oſtendit, in libro quem גלי רזייא Gale razeya. i. reuelatorem arcanorũ appellauit. Et pręſertim ad ſecundam Antonini Conſulis urbis Romę petitionem. Vbi inter cætera idem Antoninus ab eo quæſiuit, dicens, Ex quo גבר gheuer. i. uir Deũ ſignificat, quid ſibi uult textus ille Tren. 3. c. ſcriptus, אני הגבר ראה עני בשבט עברתו : אותי נהג וילך חשך ולא אור Id eſt, Ego gheuer, id eſt uir uidens paupertatem, in uirga indignationis ſuę me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem. Reſpondit ei Rabbenus: Hic eſt, Deus ſanctus & benedictus, qui ait, Ego ſum

uir

uir qui uidi paupertatem. Me minauit & adduxit in tenebras, & non in lucem. Hic itidem Deus ſanctus & benedictus eſt, qui dixit, Decreui deſcendere ad inferos, ad redimendas animas iuſtorum, quas in uirga indignationis ſuæ pater meus, qui eſt in cœlis, illic detrudit propter peccatum Adæ. Item eodem in libro ad ſextam eiuſdem Antonini petitionem, idem Rabbenus Haccados dicit ſe in libro R. Simeonis filij Iohai מחסר הסורות qui Mechkar haſſodoth, id eſt, Inueſtigatio ſecretorum nuncupatur, hæc inter cætera inueniſſe. His auditis cœpit flere Rab Hoſeas, dixitq́, Veh illis, ueh illis impijs, iniquis, homicidis Iſrael: Quorum amore, ut peccatũ illis dimittat, Deus ſanctus & benedictus mittet filium ſanctum ſuum, & carne humana ſe induet. Veh illis, quia propter ſuas prauas operationes erunt rebelles huic Meſſię, & reſpuẽt dicta, quibus præcipiet, ut mundificentur aqua mundificationis, ad purganda eorum peccata. Ipſi uero non incedent in uijs Deo gratis, nec facient uoluntatẽ eius, ſed ingenti iracundia perciti, eum occident. Tunc anima eius deſcendet ad inferos, apud quos triduo morabitur. Vt inde omnes animas patrum iuſtorumq́ educat. Sicut dictum eſt Gen. 47. cap. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך Id eſt, Ego deſcendam tecum in Ægyptum, & ego inde educam te. Et faciet Deus ſanctus & benedictus, ut eos in paradiſum deducat, ſintq́ lęti in gloria Dei, iuxta illud Hoſeæ 6. c. dictum, Viſitabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, & uiuemus ante faciem eius. Hæc omnia ille, quem ipſi Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant. Ex quibus omnibus ſatis manifeſte patuit, Meſſiam Deum & hominem ſtatim poſt mortem ſuam ad infernum deſcenſurum fuiſſe, atque animas electorum ſuorum inde educturum.

Quod Meſſias tertio die à mortuis reſurgere debebat. Cap. XXII.

CAPNIO,

IEſum Chriſtum quoq́ Dominũ noſtrum tertio die à mortuis reſurrexiſſe, Euangeliſtę ſcripſerunt. Hoc igitur idem in Meſſia futurum fuiſſe, per Hebraicas ſcripturas oſtendere debes.

GAL. Primum igitur quid ueteres Talmudiſtæ ſuper illud Pſal. 16. dictum, ſenſerint, dicam, אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך Hoc eſt, Ego in iuſticia, uel per iuſticiam uidebo faciem tuam, ſatiabor cum reſurrexerit forma, uel figura, uel imago, uel ſimilitudo tua. Suprà probatum eſt per Talmudiſtarũ ſcripturas, Meſſiam eſſe faciem Dei. Hæc etiam forma, uel figura, ſeu imago, ſiue ſimilitudo Dei, de qua hic propheta loquit̃, nõ eſt niſi Dei filius, ſiue Meſſias ipſe ſecundũ diuinitatẽ, ſecũdum quã ipſe dei filius ſimilis eſt patri. Vt etiã ſuprà, hoc eſt in 3. libro, oſtẽſum eſt. Et hęc fuit illa figura, ſiue imago dei, quã Moſes uidit,

Talmudiſtica expoſitio.

cum Numeri 12. cap. dicitur, ותמונת יהוה יביט Id eſt, Et figuram Dei contemplatur. Quod R. Ankelos ſic in Chaldæum tranſtulit, ודמות יקרא דיהוה מסתכל Hoc eſt, Et ſimilitudinem, uel imaginem charitatis Dei intelligit. Ita ergo ſecundum ſenſum iſtum antedicta prophetæ uerba exponi poſſunt. Videbo faciem tuam, id eſt Meſſiam tuum. Satiabor, cũ reſurrexerit forma, uel figura, uel ſimilitudo, uel imago tua, id eſt filius tuus. Quamuis autem aliter ipſa quoque exponant, ut infrà dicetur, cum de reſurrectione generali dicendum nobis occurrerit, expoſitio tamen quam hic poſuimus, in Bereſſith Rabba קטנה ketanna, id eſt in expoſitione libri Gen. minori optime confirmatur, ſuper illud quod 3. cap. eiuſdem libri de Adam ſcriptum eſt, Et emiſit eum Dominus de horto, uel de paradiſo uoluptatis. Ibi enim ſic ad literã legitur: Dixit R. Hamias, Emiſſus fuit Adam de paradiſo in iſto ſeculo, ſed in futuro ſeculo non emittetur. Iuuatur autem hoc R. Hamię dictum, per id quod ſcriptum eſt Pſal. 16. Ego in iuſticia, uel per iuſticiam contemplabor faciem tuam, ſatiabor cum ſurrexerit forma, uel figura, uel imago, uel ſimilitudo tua. Dixit Deus ſanctus & benedictus, In hora illa ego iuſtificabo eum, ſcilicet Adam ab illa ſentẽtia. Dixit Deo ſancto & benedicto Dauid, Et in illa hora qua reſurget ille, qui eſt ſimilitudo tua, ſatiabor, & in iuſticia contemplabor, uel uidebo faciem tuam. Vbi gloſſa R. Selomonis, Cõtemplabor inquit faciem tuam. Sicut dictũ eſt Iſa. 52. כי עין בעין יראו בשוב יהוה ציון .i. Quia oculo ad oculũ uidebunt, cum morabitꝰ uel habitabit Deus in Syion. Quod R. Ionathas ita Chaldaicè traduxit, ארי בעיניהון יחזון גבורא דיעביד יהוה כד יתיב שכינתיה לציון Hoc eſt, Quia oculis uidebunt uirtutẽ, uel fortitudinẽ ſuam quã faciet Deus, cũ ſedebit uel morabitꝰ in Syion. Hæc omnia traditio. In quibus tria admodũ magna continentur myſteria. Quorũ primum eſt, ꝙ Adã olim de paradiſo expulſum, erat Deus iuſtificaturus, auferendo ſententiam contra eum illatam. Secundũ eſt, ꝙ tunc id futurũ erat, cum iuxta Dauidis prophetiam תמונה temuna. i. forma, uel figura, uel imago, uel ſimilitudo Dei reſurgeret. Tertiũ eſt, ꝙ cum ille qui ſimilitudo Dei, id eſt ſimilis Deo patri erat ſecundum diuinitatem, ſecundum humanitatem reſurrecturus eſſet, tunc ſciebat Dauid ſe ſanandũ eſſe, ac per iuſticiam faciem dei uiſurũ atꝙ contemplaturũ. Nec tamen dixit, per cuius iuſticiam iſta cõſecuturus eſſet. Quia forte maluit hoc per Iſaiã dictum iri. Qui poſt eũ de Meſſia Dei filio loquens, ſic ut in præcedẽtibus oſtẽdimus 53. c. inquit, Iuſtificabit iuſtus ſeruus meus multos, et peccata eorũ ipſe portabit. Hic etiã haud incõgrue dici poteſt, quod in libro Sãhedrin, c. Helec, hoc modo ſcriptũ eſt: Dixit R. Nahmã ad R. Ishac, Quis fecit te audire, qñ uẽturus ſit בר נפלי Bar niphli. i. filius caducus. Ait ei, Quis ẽ Bar niphli? Dixit ei, Meſſias. Ait illi, Meſſiã'ne uocas Bar niphli i. filium caducũ? Rñdit ei, Etiã, Sicut de ipſo ſcriptũ eſt Amos 9. c. ביום

ההוא

ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת Id eſt, In die illa ſuſcitabo, uel erigam caſulam Dauid deiectam, uel proſtratam. Hæc traditio. Vbi non ab re uetus hic Talmudiſta, Meſſiam Bar niphli, id eſt filium caducum appellauit. Quia ut dictum ſuum prophetæ teſtimonio probat, Meſſias ipſe quo ad corpus caſula Dauid deiecta, ſiue proſtrata in ſua paſſione & morte eſſe debebat, in ſua autem reſurrectione à Deo ſuſcitari & erigi. Hic neq; ſilentio prætereundum puto, quod in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum legitur, ſuper titulum illum Pſal. 21. qui eſt על אילת השחר Hoc eſt, Super cerua auroræ. Vbi ſic dicitur: Hoc eſt quod ſcriptum eſt, Excitare gloria mea, excitare pſalterium & cythara, Excitabo auroram. Et infrà, Excitare in Edom, id eſt in Romanis. Futurum eſt enim ut aſtare facias nobis regem Meſſiam. Et quid eſt, Excitabo auroram, & aurora non excitat me. A ſeculo enim non uenit ſuper me aurora, & inuenit me dormientem. Et hoc eſt, Excitabo auroram. Et ſic ipſe dicit Pſal, 117. חצות לילה אקום להודות לך Hoc eſt, Media nocte ſurgo ad confitendum tibi. Hactenus traditio. Vbi notandum eſt, quòd gloria Dauid fuit in Meſſia, ut habetur in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 16. Lætatum eſt cor meum, ſcilicet in uerbis legis, & exultauit gloria mea. Dixit Rabbi אבהו Abhu, id eſt in Rege Meſſia, qui ex me egreſſurus eſt. Sicut dictum eſt Iſaiæ 4. cap. Quia ſuper omni gloria protectio. Hoc eſt Meſſias. Etiam caro mea habitabit ad fiduciam, ſcilicet poſt mortem. Dixit Rabbi Iſhac, Docet per hoc quòd non habuit in eo poteſtatem tinea, & uermis. Hæc traditio. Præmiſſis quoq; addendum eſt, quod in Pſal. 16. hoc modo ſcribitur, לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח כי לא תעזב נפשי לשאול ולא תתן חסידך לראות שחת Hoc eſt, Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit gloria mea, etiam caro mea habitabit ad fiduciam. Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum, uel pium tuum, ut uideat corruptionem. Vbi propheta de corporis Chriſti incorruptione, deq; eius reſurrectione aperte loquitur. De eadem quoq; corporis Meſſiæ incorruptione ſic apud Iſaiã 51. capite legitur, מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו Id eſt, Citò clauſus, uel mobilis ad aperiendum, & non morietur ad corruptionem, nec diminuetur caro eius. Vbi gloſſa Rabbi Kimhi. Eſt inquit ibi לחמו lahmo, cadens ſuper carnem tantum, iuxta illud Leuit. 21. cap. כי אשי יהוה לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש Hoc eſt, Quia ſacrificium Dei, carnem Dei ſui ipſi ſacrificant, erunt ſancti. Quod autem tertio die reſurrecturus eſſet, patet per ea quæ R. Moſes Hadarſan in expoſitione libri Gen. dicit, ſuper illud eiuſdem lib. 22. cap. dictũ, ביום השלישי וישא אברהם את עיניו Id eſt, In die tertio eleuauit Abraham oculos ſuos. Ibi enim idem Rabbi ſic ad uerbum ait, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Hoſeæ 6. c. יחיינו מיומים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו ונדעה נרדפה

נרדפה לדעת את יהוה Hoc eſt, Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertio ſuſcitabit nos. Et uiuemus ante faciẽ eius. Et ſciemus, ut ſequamur ad cognoſcendum Deum. In die enim tertio, triduum, ſicut ſcriptũ eſt Gen. 42. c. Et dixit eis Ioſeph, In die tertio. In die uero tertio dationis legis, iuxta illud Exo. 19. Et fuit in die tertio facto mane, & fuerunt uoces & fulgura. In die autem tertio exploratorũ. Sicut dictum eſt Iehoſuę 2. Et abſcõdimini ibi tribus diebus. In die quoq; tertio Ionæ, iuxta illud, Fuit Ionas in uiſceribus piſcis tribus diebus & tribus noctibus. In die etiam tertio aſcendentium de captiuitate. Sicut dictum eſt Ezrę 8. c. Et caſtrametati ſumus ibi diebus tribus. In die demũ tertio uiuificationis mortuorũ, iuxta illud Hoſeę 6. c. dictũ, Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertio ſuſcitabit nos. Et uiuemus ante faciem eius. Quæ eſt Rex Meſſias. Sicut dictum eſt Pſal. 80. יהוה אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה .i. Deus exercituum conuerte nos, oſtende faciem tuam, id eſt Meſſiam tuum, & ſaluabimur. Hæc traditio. In libro autem Mechilta ſuper illud Pſal. 30. כי רגע באפו חיים ברצונו .i. Quoniã momentũ in ira eius, & uita in beneplacito eius. Ita ſcriptum legimus, אמר רבי משה הדרשן כי רגע באפו חיים ברצונו נאמר על משיח צדקנו כי יהיה ברגע המות והחיים ברצונו לתת לאחרים ולקבל הוא לעצמו וסמיך ליה רנה כי כשיהיה המיתה לשום אדם ויבכו בערו ובשיחיה אותו ירננו והוא בשימו יתאבלו כל רודפי שמו ובשיחיה ירננו ונסמך לזה יחיינו מיומים וביום ג׳ יקימנו ונחיה לפניו Hoc eſt, Dixit R. Moſes Hadarſan, Quoniã momentũ in ira eius, uita in beneplacito eius. Hoc dictum eſt de Meſſia iuſto noſtro. Quoniam erunt in momento mors & uita eius pro uoluntate ſua, ad dandũ alijs, & ad recipiendũ in ſemetipſo. Et huic coniungitur illud immediatè in eodem Pſal. ſequens, בערב ילין בכי ולבוקר רנה .i. Ad ueſperum demorabitur fletus, & ad matutinum cantus. Quando enim alicui inſeret mortem, flebunt ſuper illum, & cum ad uitã reſtituet eum, Canticũ canent. Cum autem ipſe morietur, triſtes erũt de morte eius omnes ſectatores nominis eius, & cum ad uitam redibit, ſiue cum reſurget, gaudebũt, & canent. Et huic additur illud, Viuificabit nos poſt duos dies, & in die tertia reſurgere faciet nos, & uiuemus ante faciem eius. Verba igiť Hoſeæ prophetæ ſic iuxta eorum expoſitiones, intelligenda ſunt, Viuificabit nos, ſcilicet Meſſias à morte culpæ poſt duos dies, quibus ſcilicet iacebit in ſepulchro. In die tertio ſuſcitabit nos, per ſpem ſcilicet reſurrectionis. Nam Chriſti reſurrectio noſtræ reſurrectionis generalis futuræ exemplum & cauſa fuit. Quemadmodum enim Chriſtus reſurrexit, ita nos quoq; reſurgemus. Eam ob rẽ Petrus ille apoſtolorũ princeps quaſi prophetiã hanc Hoſeæ exponere uolens, ita primæ primo ca. ait, Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſecundũ magnam miſericordiã ſuam regenerauit nos in ſpem uiuã, per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis. Hoc ipſum autẽ per Rabbenũ Haccados

Catholica expoſitio.

expreſſius dictũ fuit, eo in libro qui גלי רזייא Gale razeya. i. Reuelator arcanorũ inſcribit, dum ita dixit, Poſt triduũ uero anima Meſſię ad corpus ſuum reuertet, & exibit ex illo lapide in quo erit ſepultus. Sicut dictum eſt Exo. 33. cap. הנה מקום אתי ונצבת על הצור והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור Hoc eſt, Ecce locus eſt apud me, ſtabis ſupra petram. Cumq́ tranſierit gloria mea ponam te in foramine petræ. Hæc ille quem Hebræi Magiſtrum noſtrum ſanctum uocant.

Quòd Meßias in cœlum aſcenſurus erat, ducens ſecum eos quos de inferno liberare debebat. *Caput* XXIII.

CAPNIO.

IN cœlum quoq; Chriſtum aſcendiſſe fides catholica firmiter tenet. Idcirco Meſſiã id ipſum poſt reſurrectionẽ ſuam facturum fuiſſe, per Hebraicarũ ſcripturarũ teſtimonia probandũ

Primum teſtimonium. eſt. GAL. Hoc per ſeptem præcipue teſtimonia probare poſſumus. Quorũ primũ quidem illud ſit, quod Deut. 32. c. ponit, כי אשא אל שמים ידי Hoc eſt, Quia leuabo ad cœlos manũ meam. Quod R. Ankelos in Chaldæum uertens, ſic expoſuit, ארי אתקינית בשמיא בית שכינתי. i. Quia ordinabo, uel pręparabo in cœlo domum diuinitatis meæ, & dicã permanens ego in ęternũ. Id quoq; R. Selomo ita expoſuit, Leuabo ad cœlos manũ meam. i. locũ diuinitatis meæ. Locus autẽ & domus diuinitatis Meſſias eſt ſecundũ humanitatem. Quod ſatis per Iſaiã oſtendit, ita 57. c. dicentem, כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים Hoc eſt, Sic ait excelſus, habitans in æternitate, & ſanctũ nomen eius. Excelſum & ſanctum inhabito, & cõtritum & inferiorem ſpiritu, ad uiuificandũ ſpiritũ inferiorũ, & ad uiuificandũ cor cõtritorum. Vbi gloſſa R. Selomonis, Excelſum inquit & ſanctum inhabito, & inde ego ſum cum cõtrito & inferiore ſpiritu. Prolongo enim diuinitatẽ meam ſuper eum. Hæc R. Selomo. Contritus autem & inferior ſpiritu. i. humilis, nemo aptius ꝙ Meſſias eſt. De quo Iſaias 53. c. ait, Percuſſum Deũ, uel Dei, & humiliatum. Et ipſe uulneratus, uel occiſus eſt propter culpas noſtras, cõtritus propter peccata noſtra. Videtur ergo R. Selomo in præmiſſis expoſitionibus propheta, quamuis neſcierit quid prophetauerit. Secundum

Secundum teſtimonium. teſtimonium eſt Micheæ, ita de Meſſia, c. 2. dicentis, עלה הפרץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבור מלכם לפניהם ויהוה בראשם . i. Aſcendit portellum faciens ante eos. Irruperunt & trãſierunt portam, & egreſſi ſunt ſuper eam, & tranſibit Rex eorum ante eos, & Deus in caput ipſorum. Quod autem hæc de Meſſia intelligenda ſint, per eorum ſcripturas liquidò patet. Nam in expoſitione libri Gen. R. Moſis Hadarſan, ſuper illud 40. c. eiuſdem libri dictum, בחלומי והנה גפן לפני Hoc eſt, In ſomnio meo, & ecce uitis corã me. Sic dicitur, Hoc eſt quod ſcriptũ eſt Pſal.

eſt Pſal.79. ובנה אשר נטעה ימינך .i.Et perfice, uel præpara quam plantauit dextera tua. Plantã ſcilicet de inferius. Et hæc eſt Abrahã, & plantam de ſuperius, & hæc eſt Meſſias. De quo dictum eſt Micheæ 2.cap. Aſcendit portellum faciens coram eis. Hucuſq; traditio. Gloſſa aũt R. Selomonis ita eadem Micheę uerba exponit. Aſcendit ſcilicet ſaluator eorum, portellũ faciens, in ſępibus ſcilicet ſpinarũ & uepriũ, ad dirigendũ eis uiam. R. quoq; Moſes Hadarſan ſuper illud Gen. 44.c. dictum, Et acceſſit ad eum Iudas, ſic ait, Hoc eſt quod ſcriptũ eſt Cantici cant. 1. Exultabimus & lætabimur in te. Et quando hoc erit? Cum aſcendet captiuitates de gehẽna, & diuinitas erit in caput eorũ. Sicut dictũ eſt Micheæ 2.c. Et tranſibit Rex eorũ coram eis, & Deus in caput eorũ. Idem quoq; R. in expoſitione libri Gen. ſuper illud 41.c. eiuſdem libri dictũ, Poſt finem duorũ annorũ, & Pharao ſomniauit. Ita dicit, Sed quid eſt adhuc quod ſcriptũ eſt Pſal.146. יהוה מתיר אסורים Hoc eſt, Deus abſoluet Aſurim.i. captiuos inferni, captiuos mortis. Hucuſq; R. Moſes Hadarſan. Itẽ in Midras Rabbethi.i. in expoſitione plãctus Ieremiæ ſuper illud 1.c. eiuſdẽ libri dictũ, כי רבות אנחתי ולבי דוי .i. Multa enim ſunt ſuſpiria mea, & cor meum mœrens. Sic dicit, Tu inuenis, q in eiſdẽ rebus, in quibus peccauit Iſrael, punitus eſt, & deinde cõſolatus. Peccauerunt enim in capite, Sicut ſcriptũ eſt Nume.14. Det nobis caput, & reuertamur in Ægyptum. Et puniti ſunt in capite, Sicut ſcriptũ eſt Iſa.1. Omne caput ad langorẽ. Et cõſolandi erant in capite. Quemadmodũ ſcripfum eſt Mich. 2.c. Et trãſibit Rex eorũ coram eis, & Deus in caput eorũ. Quod aũt Meſſias ſit caput Iſrael, ſatis per eorũ ſcripturas in precedentibus probatũ eſt: Quod adhuc etiam per illud Hoſeæ 1.c. dictũ, optime patet, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד .i. Et congregabuntur filij Iuda, & filij Iſrael pariter, & ponent ſibi caput unum. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Caput unum, id eſt Dauid Regem eorum. Quia magnus dies congregationis ſeminis. Cum autem Hoſeas tempore Achaz Regis prophetauerit, non poſſunt uerba eius de Dauid filio Iſſai intelligi, cum ille longe antè fuerit. Quare de Meſſia, qui ut ſuprà oſtendimus, Dauid quoque in ſacra ſcriptura ſæpe dictus eſt, ipſa intelligi oportet. Tertium teſtimonium habetur Pſal.68. ubi dicit, עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכן יה אלהים Id eſt, Aſcendiſti in altum, prædatus es prædam, accepiſti dona in Adam, & etiam deuiantes ad habitandum cum domino Deo. Quartum teſtimonium eſt apud Amos ſic 9.c. dicentem, הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ יהוה שמו Hoc eſt, Qui ædificat in cœlo, uel in cœlis aſcenſiones ſuas, & faſciculum ſuum ſuper terram fundauit, qui uocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, Deus (tetragrammaton) nomen eius. Quæ R. Ionathas Vzielis filius ita in Chaldæum tranſtulit, דאשרי בתקוף רומא

Tertium teſtimonium.

Quartum teſtimonium.

שכינת יקרית ובנשותיה על ארעא קשטא ראמר לבנשא משריין ורבגיאן במי
ימא ומבדר לחון על אפי ארעא יהוה שמיה Id eſt, Qui poſuit in robuſto altiſſimo diuinitatem gloriæ ſuæ, & eccleſiam ſuam ſuper terram confirmauit. Qui dixit, ut congregentur turmæ, uel multitudines uelut aqua maris, & ſparget eas ſuper faciem terræ, Deus (tetragrammaton) eſt nomen eius. In ſuperioribus autem probauimus nomen Dei tetragrammaton ſoli Deo cõuenire, eoq́; Meſſiam uocandum fuiſſe.

Quintum teſtimonium. Quintum teſtimonium ponitur Deut. 33. cap. Vbi dicitur, אין כאל ישרון רכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים Hoc eſt, Non ſicut Deus rectus aſcenſor, uel equitator cœli in adiutore tuo, & in magnificentia ſua aſcendens nubes uel cœlos. Quæ Rabbi Ankelos ita Chaldaicè traduxit, לית אלה אלהא רישראל די שכנתיה בשמיא בסעדך ותוקפיה בשמיא Id eſt, Non eſt Deus, ſicut Deus Iſrael. Cuius diuinitas in cœlis in adiutore tuo, & uirtus, uel fortitudo in cœlis cœlorum. Rabbi quoque Selomo in gloſſa ſuper uerbo Aſcenſor cœli, ſic ait, Ipſe eſt Deus ille, qui eſt in adiutore tuo, & in magnificentia ſua ipſe aſcendens שחקים ſchakim, id eſt cœlos uel nubes. Dictum eſt autem ſuprà, Meſſiam adiutorem uocari.

Sextum teſtimonium. Sextum teſtimoniũ habetur Pſal. 104. ubi ſic legitur, השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח ׃ עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש להט ׃ יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד ׃ Hoc eſt, Qui ponit nubem currum ſuum, uel equitaturam ſuam, ambulans ſuper alas uenti, qui facit nuncios ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem urentem, fundauit terram ſuper baſim ſuam, non labetur in ſeculum, & ultrà. Myſtice hoc in loco terra Iſrael ſunt apoſtoli & alij Meſſiæ noſtri diſcipuli, qui ut alibi probatum eſt, ueri Iſraelitæ fuerunt. Baſis quoq; terræ eſt eccleſiæ fundamentum. Ad cuius expoſitionis propoſitum facit, quod in Midras coheleth, id eſt in expoſitione libri Eccleſiaſtis legitur, ſuper illud primo capite, eiuſdem libri dictum, דור הלך ודור בא והארץ לעולם עומדת Id eſt, Generatio uadit, & generatio uenit. Terra autem in ſeculum, uel in ęternum manet. Vbi ſic ad uerbum dicitur: Dixit Rabbi Iſhac, Regnum hoc ingreditur, & Regnum hoc egreditur. Iſrael autem permanet. Et hoc eſt, terra autem in æternum manet. Iuuatur autem hoc à ſcriptura, quæ dicit Iudicum 18. cap. Et Ionathan filius Gerſo filij Manaſſe, ipſi & filij eius fuerũt ſacerdotes tribui Dan, uſq; ad diem tranſmigrationis terræ. Et nunquid terra tranſmigrat, aut transfert ſe? Non, ſed iſti ſunt Iſrael, qui uocatur terra. Sicut dictum eſt Malachiæ tertio capite, ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ Hoc eſt, Et beatificabunt uos omnes gentes, cum fueritis terra deſiderabilis. Hæc omnia traditio.

Septimum teſtimonium. Septimum teſtimonium eſt Rabbeni Haccados, in libro quem גלי רזיא Gale razeya, id eſt Reuelatorem arcanorum appellauit, ita dicẽtis, Verſabitur autem Meſſias poſt reſurrectionem ſuam cum iuſtis, qui audient pręcepta eius 40. diebus, in figu-

in figuram illorum 40.dierum,quibus erit in deſerto ad affligendam animam ſuam,antequàm eum occiderint. Et his peractis,aſcendet in cœlum,ſedebitq́ ad dexteram Dei. Sicut dictum eſt Pſalmo 110. Dixit Deus Domino meo,ſede ad dexteram meam.

Quòd Meſsias ad dexteram Dei patris ſeſſurus eſſet. *Cap.* XXIIII.

CAPNIO.

HOD quoq́ eſt,quod maxime per eorum ſcripturas probare debes,Meſſiam ſcilicet ad dexteram Dei patris ſeſſurum fuiſſe. GAL. Hoc etiam per multa priſcorum dicta probare poſſumus. Præcipue autem per illud idem Pſalmographi dictum,quod nūc per eum,quem ipſi רבינו חסרוש Rabbenu Haccados,id eſt Magiſtrū noſtrum ſanctum uocant,allegatum eſt. Sic enim Pſalmographus ipſe Pſal.110.Hebraicè ait, נאם יהוה לארני שב לימיני Hoc eſt, Dixit Deus Domino meo,ſede ad dexteram meam. CAP. Et ſi per hoc Pſalmographi tam euidens teſtimonium,optime propoſitum probetur, Recentiores tamen Iudæorum ueritatis lumen extinguere conantes,aſſerunt,Dauid non de Meſſia,ſed de aliquo alio uerba hæc fuiſſe locutū. Nam nonnulli quidem eum de Abraham eadem uerba dixiſſe,ferunt. Quem & ipſum Dominum ſuum uocaſſe affirmāt,ob reuerentiæ paternæ exhibitionem. Nonnulli uerò aiunt,Dauid de angelo in cuſtodiam ſibi deputato,uerba ipſa protuliſſe. Quem idcirco Dn̄m ſuum appellaſſe dicunt,quia cum unuſquiſq́ hominum unum ex angelis ad ſui cuſtodiam deſtinatū habeat,recte angelus ei præeſſe dicitur,cuius cuſtodiam gerit. Quare & eius Dominus recte quodammodo nuncupari poteſt. Et alia quoq́ præter hæc multa huius generis delirantes, nobis obijciunt,ut ueritatem effugere poſsint. GAL. Hęc Hebraicas literas ignorantibus dicere poſſunt,non autem ijs qui eas callent. Ipſi enim (ut optime noſti) facile eos per proprias ipſorum ſcripturas conuincunt. Per authenticas igitur & approbatas ueterū ſuorum ſcripturas,euidentiſsime oſtenditur,Dauid non de Abraham,neq́ de angelo ſibi cuſtode deputato,neq́ de aliquo alio,ſed de Meſſia Deo & homine uerba illa dixiſſe,cum nulli puræ creaturæ ſedere ad dexteram Dei conuenire poſſit. Primum igitur hoc patet per R.Ionathæ Targum,id eſt per Chaldaicā eius æditionem,quæ ſic eadem uerba Chaldaicè exponit, אמר יהוה למימריה ה׳ב לימיני .i. Dixit Deus uerbo ſuo,ſede ad dexteram meam. Nonnulli tamen aiunt,non ita in traductione Chaldaica eſſe,ſicuti ipſe retuli,ſed ſic אמר יהוה במימריה למיתן לי רבנותא חלף ויתיבית לאולפן אורייתא ימיני אוריך Hoc eſt, Dixit Deus in uerbo ſuo, uel per uerbum ſuum,quòd daret mihi dominationem, eo quòd ſederim ad diſcēdam legem,dextera mea expecta. Quibus ego uerum eſſe

inquam, in translatione Chaldaica Pſalmorum, quam nunc Iudæi præ manibus frequentius habent, ita eſſe, ut ipſi dicunt, Ea tamen trãslatio non eſt Ionathæ, ſed R. Akilas, ſiue R. Ioſeph cæci, qui floruit annis fermè trecentis poſt ſecundi templi euerſionem. Translatio aũt Ionathæ, quam ipſi nondũ uiderunt, ita prorſus habet, uti ipſe retuli. Quã necꝙ idcirco negare debẽt, quia eam ipſi nõ uiderunt. Ipſe ſiquidẽ Ionathas totam bibliã (ut alibi probauimus) in Chaldæũ uertit, quamuis nõ omnes eius libri nunc præ manibus habeant. Deinde probat uerba Dauidis illa. Dixit Deus Domino meo, ſede ad dexteram meam, de Meſſia intelligenda fuiſſe, per Midras tehilim, ſuper illud ſecundi Pſalmi, אכפרה אל חק .i. Narrabo præceptum. Vbi ſic dicit, מסופרים הם בחוקה של תורה ובחוקה של נביאים ובתובים בחוקה של תורה בני בכורי ישראל בחוקה של נביאים הנה ישכיל עבדי ירום ונשא : בכתובים נאם יהוה לאדני שב לימיני Hoc eſt, Narrata ſunt myſteria eius ſcilicet Regis Meſſię in ſcriptura legis, in ſcriptura prophetarum, & agiographorũ. In ſcriptura legis, ut illud Exo. 4. Filius meus primogenitus Iſrael. In ſcriptura prophetarũ, ut illud Iſa. 52. Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur. In agiographis, ut illud Pſal. 110. Dixit Deus Domino meo, ſede ad dexteram meã. Deinde id ipſum per Midras tehilim .i. per expoſitionẽ Pſalmorum probatur, ſuper illud Pſal. 17. dictum, ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני Hoc eſt, Et dabis mihi ſcutũ ſaluationem tuam, uel ſaluationis tuæ, & dextera tua confortabit, uel fulciet me, uel ſuſcipiet me. Ibi enim ſic dicitur, רבי יודן בשם רבי חייא אמר לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מושיב למלך המשיח לימינו שנאמר נאם יהוה לאדני שב לימיני Hoc eſt, R. Ioden in nomine R. Chia dixit, Futurum eſt, ut Deus ſanctus & benedictus ſedere faciat regem Meſſiam ad dexteram ſuam. Sicut dictum eſt Pſal. 110. Dixit Deus Domino meo ſede ad dexterã meam. Hoc idem etiã in expoſitione libri Gen. R. Moſis Hadarſan, optime inſinuatur, cum ſuper illud 18. c. eiuſdẽ libri dictũ, Et apparuit ei Dominus in ilice mambrę. Sic dicit, R. Barachias in nomine R. Leui, reſerauit .i. expoſuit hoc, per id quod ſcriptũ eſt Pſal. 17. Et dabis mihi ſcutũ ſaluationẽ tuam, & dextera tua confortabit, uel ſuſcipiet me. In futuro enim Deus ſanctus & benedictus ſedere faciet Meſſiam ad dexterã ſuam. Sicut dictum eſt, Dixit Deus Domino meo, ſede ad dexteram meam. Hæc traditio. Ex his omnibus palàm oſtenſum eſt, prædicta Dauidis uerba de Meſſia omnino intelligenda eſſe, & conſequenter Meſſiam ipſum ad dexteram Dei patris ſeſſurum fuiſſe, quod erat probandum.

Quòd Meſſias ſpiritum ſanctum ſuper apoſtolos, ac alios in ſe credentes, miſſurus erat. Caput XXV.

CAP. CVm Chriſtum ſpiritũ ſanctum ſuper apoſtolos, aliosꝙ ſuos diſcipulos in die Pentecoſtes miſiſſe, legamus. Ideo ut omnia Meſſiæ myſteria in ipſo Domino noſtro cõpleta appareant, Meſſiam

Meſſiam ipſum hoc idem facere debuiſſe, per ueterum Iudæorum ſcripturas demum probari, neceſſe eſt. GAL. Spiritum ſanctum ſuper apoſtolos, aliosq́ Meſſiæ diſcipulos, nec non ſuper conuerſos ac baptizatos ex gentibus, mittendum fuiſſe, ex his quæ apud Iſaiam quadrageſimoquarto cap. dicuntur, maxime habetur. Ibi enim ſic legitur,
אל תירא עברי יעקב וישרון בחרתי בו׃ כי אצק מים על צמא ונזלים על יבשת
אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים׃
זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה׃
Hoc eſt, Ne timeas ſerue mi Iacob, & rectiſſime quem elegi. Effundam enim aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam. Effundam ſpiritum meũ ſuper ſemen tuum, & benedictionẽ meam ſuper ſtirpes tuas. Et germinabunt in medio fœni, uel herbæ, uelut ſalices ſuper alueos aquarum. Iſte dicet, Dei ego ſum. Et iſte inuocabit in nomine Iacob. Et hic ſcribet manum, uel fortitudinem ſuam deo, & nomine Iſraelis pronominabitur. Rabbi autem Ionathas hæc, Effundam ſpiritum meum cum cæteris, ita in Chaldæum uertit, אתן רוח קדשי על בנך וברכתי על בני
בנך׃ ויתרבון צדיקיא רכיכין ומפנקין בלבלבי עשב באילן דמשלח שרשוהי
על נגדין דמיין Id eſt, Dabo ſpiritum ſanctũ meum ſuper filium tuum, & benedictionem meam ſuper filios filiorum tuorũ, & nutrientur, uel multiplicabuntur iuſti, tenelli, & delicati, quaſi pullulamẽta herbæ, & quaſi arbor mittens radices ſuas ſuper alueos, uel fluenta aquarum. Gloſſa autem Rabbi Selomonis ſuper uerba illa prophetæ, Effundam enim aquam ſuper ſitientem. Sic ait, Quemadmodum ego effundo aquas ſuper ſitientem, ita effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum. De ſupradicta autem aquarum ſuper baptizandos effuſione, nec non & ſpiritus ſancti miſſione, Ezechiel quoq; meminit 36. capite dicens,
וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם Id eſt, Effundam ſuper uos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamentis ueſtris. Et poſt pauca, ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו
ומשפטי תשמרו ועשיתם Id eſt, Et ſpiritum meum dabo in medio ueſtri, & faciam id propter quod in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & faciatis ea. Vbi Rabbi Ionathan hoc, Et ſpiritum meum dabo in medio ueſtri. Ita Chaldaicè interpretatus eſt, ורוח
קדשי אתן במעיכם Hoc eſt, Et ſpiritum meum dabo in uiſceribus ueſtris. De ſpiritus ſancti etiam ſuper apoſtolos, aliosq́ Meſſiæ diſcipulos, in die Pentecoſtes effuſione, ſiue miſſione, apud Iſaiam habetur 32. ſic dicentem, עד יערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר לכרמל וכרמל
ליער יחשב Id eſt, Donec effundatur ſuper nos ſpiritus de excelſo, erit deſertum in Carmel, uel uineã Domini. Et Carmel, uel uinea Domini nemus reputabit̃. Vbi gloſſa R. Selomonis dicit, Donec effundat ſup nos ſpiritũ. Quemadmodũ dictum eſt Gen. 24. ותער uattear. i. Et effudit hydriã ſuam. Vocabulũ enim שפיכה ſephicha. i. effuſionis, frequen

ter de ſpiritu dicit̃,iuxta illud Zach.12.ca.dictũ, ושפכתי על בית דוד ועל
יושב ירושלם רוח חן והתחנונים .i.Et effundam ſuper domum Dauid,& ſu
per habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & deuotionum.Et etiam di-
ctum eſt apud Ioelem 3.cap. והיה אחריכן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו
בניכם ובנותיכם זקניכם חלמות יחלמון בחוריכם חזיונות יראו : וגם על העבדים
ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי : ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם
ואש ותימרות עשן : .i.Et erit poſt hęc,Effundam ſpiritum meum ſuper
omnem carnem,& prophetabũt filij ueſtri,& filiæ ueſtræ.Senes ueſtri
ſomnia ſomniabunt.Iuuenes ueſtri uiſiones uidebunt. Et etiam ſuper
ſeruos & ancillas in diebus illis effundam ſpiritũ meum. Et dabo pro-
digia in cœlo & in terra,ſanguinẽ,& ignem & uaporẽ fumi. Vbi gloſſa
R.Selomonis ſuper illud,Et effundã ſpiritum meũ ſuper omnẽ carnẽ
ait.i.ſuper omnẽ illum cuius cor fuerit tenerũ,ut caro. De quo dictum
eſt Ezec.36.Et dabo uobis cor carneũ.Hæc R.Selomo.Pręmiſſis quo-
que haud inepte ſubiungit̃,quod in libro Tanhuma ſuper illud Num.
15.c.dictũ,Et eritis ſancti,hoc modo legit̃,Dixit Dominus Iſraeli, In ſe-
culo iſto per manum יצר הרע yeczer hara.i.fomitis,uel peccati origina
lis,uos eſtis à præceptis meis ſeparati.Sed in futuro in diebus Meſsiæ
ego euellam à uobis ipſum.Sicut dictum eſt Ezech.36. והסירותי את לב
האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ואת רוחי אתן בקרבכם .i.Et auferã cor lapi
deum de carne ueſtra,& dabo uobis cor carneũ,& ſpiritũ meum ponã
in medio ueſtri.Et reliqua ut ſuprà.Hęc traditio.Ex quibus liquidò pa
tet,ideo ſpiritũ ſanctum ſuper Iudæos obſtinatos nõ ueniſſe,neq; effu-
ſum fuiſſe,quia cor lapideum deponere noluerũt.Chriſti uero fideles
idcirco ipſum abunde receperunt,quia cor carneũ habuerunt.Quod
experientia teſte nullatenus negari poteſt. Quod autem ſpiritũ ſan-
ctum Meſsias ipſe ſuper diſcipulos ſuos miſſurus eſſet,Rabbenus Hac
cados,qui longe ante Chriſtum natum fuit,in libro qui גלי רזיא Gale
razeya.i.Reuelator arcanorũ inſcribitur,apertiſsime pręd ixit,dum ad
ſextam Antonini Conſulis urbis Romæ petitionem,hæc inter cætera
reſpondit.Poſt dies uerò decem à ſua ſcilicet aſcenſione, ad perfectio-
nem 50.dierũ mittet ſpiritũ ſanctũ de cœlis ſuper iuſtos,ut in fide eius
confirment̃.Mox'q; illis præcipiet,ut eant,doceant'q; omnes homines
legem eius.Quemadmodũ dictum eſt Ezec.36.Et ſpiritũ meum dabo
in medio ueſtri,& faciã,ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea
cuſtodiatis,& faciatis ea.Horum autem 50.dierũ figura fuerunt illi 50.
dies,quibus Iſrael agnum paſcalem occidit,& exijt de terra Ægypti,in
quibus Deus ſanctus & benedictus miſit ſpiritũ ſanctum ſuper eos,de
dit'q; eis legẽ ſanctã,ut eſſent firmi in fide eius.Sicut ſcriptũ eſt Exo.19.
Iam nunc ueniã ad te in caligine nubis,ut audiat me populus loquentẽ
ad te,& credat tibi in perpetuũ.Hęc ad uerbum ille,quẽ aduerſarij ipſi
רבינו הקדוש Rabbenu Haccados.i.Magiſtrũ noſtrum ſanctũ uocitãt.

Liber nonus.

De æterna Iudæorum reprobatione deque gentilium uocatione & ſalute.

Quòd omnes Dei promiſſiones cùm conditione Iudæis factæ fuerint, uidelicet ſi Meſſiam reciperent, eiq́; obtemperarent. *Caput* 1.

CAPNIO.

QVoniam poſt myſteriorum Meſſiæ reſerationem, quæ in Domino noſtro Ieſu Chriſto penitus cōſumata fuiſſe, ipſe rerum euentus maniſeſte oſtendit, te & de æterna Iudæorum reprobatione, qui ipſum uerum Meſſiam recipere abnuerunt, & de gentilium uocatione ac ſalute, qui ei deuotiſſime adhæſerunt, dicturum arbitror. Hoc enim ordo ipſe dicendorum expoſtulat. Eam ob rem tum pro fundamento eorum, quæ dicenda ſunt, tum etiam, ut iuſta atq; perpetua Iudæorum obſtinatorum reprobatio clarius appareat, faciliusq́; probetur, in primis te per eorum ſcripturas oſtendere oportet, cunctas Dei promiſſiones Iudæis factas, cum conditione factas fuiſſe, uidelicet ſi Meſſiam recepturi eſſent, eiq́; obtemperaturi. GAL. In hoc recentiores Iudæorum maxime errant, firmiter aſſerentes promiſſionem quidem Dei in bonis, etiam ſi ei facta ſit, qui de iuſticia ad iniuſticiam labitur, à Deo nunquam reuocari, ſed ſemper neceſſariò adimpleri. Malorum uero comminationem, etiam cum iuramento à Deo factam, ſæpenumero pœnitentia interueniente, reuocari. Ad quod probandum, Rabbi Selomonis uerba præcipue inducunt, ſuper illud Ieremiæ quod Ananiæ pſeudoprophetæ dixit, dum uigeſimooctauo capite ait, Propheta qui prophetat ad pacem, cum uenit uerbum prophetæ, ſcietur eſſe propheta, quem miſit Dominus in ueritate. Super hoc itaque ſic Rabbi Selomo inquit: Dixit Ieremias Ananiæ, Ego propheto Dei uindictam. Si uenerit quod propheto, non reputabor שקרן ſacran, id eſt mēdax, ſiue fallax. Deum nanq; ſanctum & benedictum pœnitet ſuper malo. Propheta uero qui prophetat ad pacē, cum uenerit uerbū ipſius prophetę, ſciet̃ eſſe propheta. Si aūt nō uenerit uerbū eius, mendax eſt.

Iudæorum inſaniorum erronea opinio.

R. Selomonis falſa expoſitio

Sicus

Sicut dictum eſt Nume.23.c.Non eſt ut homo Deus, ut mentiatur. Ita enim expoſuit hoc R. Tanhuma. Hæc R. Selomo. Ex quibus Iudæi inferunt, pollicitationes quidem Dei bonas nunquã reuocari poſſe. Cõminationes uero Dei ſæpiſſime pœnitentia intercedente, irritas fieri. Nos autem poſtremam quidem opinionis eorum partem cõcedimus, Dei uidelicet cõminationes, ac malorũ promiſſiones propter ſcelera facta, per pœnitentiã omnino reuocari. Primã uero parte pacis, ſcilicet bonorumq́ promiſſiones à Deo factas, haudquaquam reuocari poſſe, tanquam falſam & hæreticam prorſus negamus. CAP. Vellem igitur eos in hoc mendaces eſſe, per eorum ſcripturas oſtenderes. GAL. Primum itaq; Iudæi noſtri temporis qui hoc implicantur errore, illud audiant, quod 1.Reg.2.hoc modo legunt, ויבא איש האלקים אל עלי ויאמר Id eſt, Et uenit uir Dei ad Eli, & dixit ad eum. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Hic uir Dei fuit Elcana. Et poſt pauca, לכן נאם יהוה אלהי ישראל אמור אמורתי ביתך ובית אביך יתהלכו לפני עד עולם Hoc eſt, Propter hoc ait Dominus Deus Iſrael, Dicens dixi, domus tua, & domus patris tui ambulabunt coram me uſq; in ſeculum. Quod ita R. Ionathas Chaldaicè interpretatus eſt, ויתשמש קדמי עד עלמיא Id eſt, Seruient coram me uſque in ſeculum. Et mox deinde ſequitur, ועתה נאם יהוה חלילה לי כי מכבדי אכבד ובזי יקלו הנה ימים באים וגדעתי את זרעך ואת זרע בית אביך Hoc eſt, Et nunc ait Deus, Abſit à me. Honorantes enim me, honorabo, contemnentes autem me, uileſcent, uel uiliſcabuntur. Ecce dies uenient, & confringam brachium tuum, & brachium domus patris tui. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ait, id eſt poteſtatem quam habetis in domo mea, & qua dicitis, Alioquin tollam ui. Honorantes enim me, hoc eſt, filios Pinhas (quem noſtra æditio Phinees corrupte nuncupat) qui honorauit me in Setim, honorabo. Et ſic factum eſt in diebus Selomonis, quando ædificata eſt domus ſanctuarij. Tunc enim repulit Selomo Abiatar, qui erat de domo & familia Merari, ne eſſet ſacerdos Domini iuxta uerbum Domini, quod locutus eſt ad domum Eli. Factusq́ eſt Sadoc ſacerdos magnus, eo quòd eſſet de filijs Pinhas. Sic enim genealogizatum eſt in libro Verborum dierum, hoc eſt primi libri Paralip.6.cap. Hæc Rabbi Selomo, in quibus aperte repugnantia aſſerit ijs, quæ ſuper Ieremiam eum dixiſſe audiſti. Deinde quod apud Ieremiam 18.lectitant, eis propono, ubi ſic dicitur, הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל נאם יהוה הנה כחמר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל : רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאביד : ושב הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו : ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע : ועשה הרעה בעיני לבלתי שמוע בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו : Hoc eſt, Nónne ſicut figulus iſte, potero facere uobis domus Iſrael: dicit Deus. Ecce ſicut lutum in manu figuli, ſic uos in manu mea domus Iſrael. Et

ſtatim

ſtatim cum loquar ſuper gente,& ſuper regno ut euellam, & confringam,uel diſſipem, uel diruam,& perdam illud,& conuerſa fuerit gens illa à malicia ſua,ob quam locutus ſum cõtra eam,pœnitebit me quoq; ſuper malo,quod cogitaui facere ei. Et mox cum loquar ſuper gente,et ſuper Regno,ut ædificem & plantem illud,& fecerit malum in oculis meis,ut non audiat uocem meam,pœnitebit me quoq; boni,quod dixeram,ut facerem ei. Vbi gloſſa R. Selomonis,ſuper uerbo pœnitebit me,id eſt cogitabo(inquit)aliam cogitationem. Ex his igitur teſtimonijs ſatis(ut arbitror)apertè liquet, Quòd propter ſequentem culpam eius,cui boni promiſſio facta eſt, Deus promiſſionem illam irritam,& inanem facit. Nam & ſi Deus in omnibus uerbis ſuis,& uerax & fidelis eſt,eius tamen promiſſio ferè ſemper cum cõditione facta intelligitur, quamuis conditio nõ exprimatur. Quod eleganter ex eo etiam patet, quod in expoſitione libri Gen. à R. Moſe Hadarſan dicitur,ſuper illud 32.c. eiuſdem libri dictum, ויירא יעקב מאד ויצר לו .i. Et timuit Iacob ualde,& anguſtia fuit ei. Ibi enim ſic ad uerbum legitur: Hoc eſt quod ſcriptum eſt Prou.28.c. אשרי אדם מפחד תמיד Hoc eſt, Beatus homo,qui ſemper eſt timoratus. Sic enim eſt mos iuſtorũ. Nam eos Deus ſanctus & benedictus certos & ſecuros reddidit,& tamẽ timuerunt. Sic & ille fecit,qui electus erat inter patriarchas,& iſte,qui electus inter prophetas. Electus quidẽ in patribus Iacob eſt. De quo dictum eſt Pſal.135. Quoniam Iacob elegit ſibi Dominus. Huic dixerat Deus ſanctus & benedictus,Gen.31. Reuertere ad terrã patrum tuorũ,& ad locum natiuitatis tuæ,& ego ero tecũ. Et tamen ipſe demum timuit. Sicut dictũ eſt Gen.32. Et timuit Iacob ualde. Quare timuit? quia dixit,Fortaſſis inquinatus ſum in aliquo in domo Laban. Scriptũ eſt enim Deut.23.c. Et nõ uidebit in te turpitudinem,& nõ recedet à te. Electus autẽ in prophetis fuit Moſes. Sicut dictũ eſt Pſal.105. Et dixit ut diſperderet eos,niſi Moſes electus eius ſtetiſſet. Huic etiã dixerat Deus,Exo.3.ca. Quoniã ego ero tecũ. Et nihilominus poſtea timuit. Quemadmodũ dictum eſt Numeri 21.c. Et dixit Dñs ad Moſem,Ne timeas ipſum. Quod nequaq̃ dixiſſet,niſi ipſe timuiſſet. Hinc ergo dictũ eſt,Et timuit Iacob ualde. Legimus etiam ibi,q; R. Hillel dixerit,Nõ ceſſes cõgregare merita,nec ſis de te ſecurus,uſq; ad diem mortis tuæ. Quomodo? Ita q; licet homo ſit iuſtus,timeat tamẽ omni tempore peccatũ,& nõ ſit de ſe ipſo ſecurus. Et ſic eſt Dauid,dicens Pſal.27. לולא האמנתי לראות בטוב יהוה בארץ חיים i. Si nõ credo uidere bonum Dei in terra uiuẽtium. Dixit R. Ioſes,Cur punctatũ eſt, לולא lule.i. ſi non? Quia ſic dixit Dauid coram Deo ſancto & benedicto,Dñe mundi,confido ego in te,q; daturus ſis præmiũ bonũ iuſtis in futuro: neſcio tamẽ,ſi erit mihi pars inter eos,an nõ. Et ecce Dauid חסיד haſſid.i. ſanctus erat. Sic enim ipſe ait Pſal.85. שמרה נפשי כי חסיד אני Hoc eſt,Cuſtodi animam meam,quia ſanctus ego ſum. Et

tamen

tamen ipſe timebat, ne peccatũ infringeret meritum eius. Tradiderunt quoq; magiſtri, exponentes illud Exo. 15. c. ſcriptũ, עד יעבור עמך יהוה עד יעבר עם זו קנית .i. Donec trãſeat populus tuus Deus, donec trãſeat populus iſte quem poſſediſti. Donec tranſeat populus tuus Deus. Iſte eſt primus introitus, uel aduentus in terram in diebus Iehoſuę. Donec tranſeat populus iſte quem poſſediſti. Hic eſt ſecundus aduẽtus in diebus Ezræ. Digni enim erant filij Iſrael, ut fieret ſignum uel miraculum in ſecundo aduentu eorum, quemadmodum factum fuit in primo. Peccatum tamẽ egit, quòd nullum fieret eis miraculum. Quare nec factum fuit. Et eam ob rem inuenitur Iacob timuiſſe à peccato. Dixit quoq; R. Iacob, Scriptũ eſt Gen. 28. c. Et ecce ego ero tecum, & ſeruabo te in omnibus in quibus ieris, & reducã te ad terram iſtam. Non enim relinquã te, quouſq; fecerim quod locutus ſum tibi. Et tamen ſcriptum eſt Gen. 32. c. Et timuit Iacob ualde. Timuit quidem ne forte peccatum infregiſſet, quod Deus ſupra dixerat, ſibiq; promiſerat. Hæc omnia R. Moſes Hadarſan ex priſcorũ traditionibus. Quibus addendum eſt, quod in libro Sanhedrin, cap. Helec, hoc modo legitur: Scriptum eſt Exo. 15. ca. כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יהוה רפאך Hoc eſt, Vniuerſum langorem, uel dolorem quem poſui in Ægypto, nõ ponã ſuper te, quia ego Deus medicus tuus ſum. Si non ponet langorem, ad quid erit medicus? Dixit R. Iohanan, Scriptura hæc per ſe ipſam exponitur, cum ſtatim dicitur, ויאמר אם שמוע תשמע לקול יהוה אלהיך והישר בעיניו תעשה .i. Et dixit, Si auditu audieris uocem Domini Dei tui, & rectum in oculis eius feceris. Si audieris (inquit) non ponam. Si uero non audieris, ponam ſuper te uniuerſum langorem, & ſi medicus tuus ſim. Hęc traditio. Ex his omnibus euidenter patet, omnes Dei promiſſiones olim Iſraelitico populo factas, conditionales ſemper fuiſſe. Hoc eſt, Si illi quibus bonum aliquod promiſſum fuerat, à malo recedẽtes, ac in bono perſeuerantes, ei obedituri eſſent, etiãſi ſcriptura quandoq; huiuſmodi conditionem non explicuerit. Tunc enim haud ſecus conditio ipſa, ac ſi poſita explicite fuiſſet, intelligenda erat. Alioqui Iacob & Moſes qui poſtquàm à Deo tam firmam ſecuritatem acceperant, uehementer timuerunt, nullatenus ab infidelitatis et incredulitatis uitio, excuſari potuiſſent. Quod de tam ſanctis uiris nefas eſt uel ſomniare.

Quæ cum ita ſint, ſole lucidius conſtat, promiſſiones omnes Iudæis de Meſſia, deq; eorum ſaluatione factas, conditionales fuiſſe, uidelicet ſi ipſum recepturi eſſent, eiq; tanquam Deo ſaluatori ſuo obtemperaturi. Cauſa igitur quare Iudæi non fuerunt per Meſſiam redempti, & ſaluati, alia non eſt, niſi quia ipſum non receperunt, neq; audire uoluerũt, quin potius negauerunt, atq; occiderunt, iuxta illud Pſalmographi 81. Pſal. dictũ, ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי : ואשלחהו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם : לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו : במעט אויביהם

אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי ׃ משנאי יהוה יכחשו לו ויהי עתם
לעולם ׃ Id eſt, Et non audiuit populus meus uocem meam, & Iſrael
noluit me. Et dimiſi eos in cogitatione, uel obſtinatione cordis eorū,
ibunt in conſilijs ſuis. Vtinam populus meus audiſſet me, Iſrael in uijs
meis ambulaſſet. Quaſi nihilum modicum inimicos eorū humiliaſſem,
& ſuper tribulantes eos uertiſſem manum meam. Odientes Deum ne-
gabunt eum, & erit tempus eorum in ſeculum. CAP. Hæc certe tam
uera ſunt, tanquam ueraciter atq; ſolerter dicta, ut nulla poſſint Iudæo
rum calumnia refelli. Verum enimuero quia antiquati mores difficile
deponuntur, ipſiq; Iudæi (Moſe patre eorum teſtimoniū perhibente)
ſemper aduerſus Deum ipſum, nedum contra ueritatē contentioſe ege
runt, iuxta illud Deut. 31. dictum, הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם
עם יהוה ואף כי אחרי מותי Hoc eſt, Ecce adhuc me uiuente uobiſcū, ho-
die contentioſi fuiſtis cum deo, quanto magis ergo poſt mortē meam.
Idcirco non dubito, Iudæos noſtri temporis patrum ſuorum nequitiā
imitantes, his quę tam euidenter per eorum ſcripturas probaſti, adhuc
contradicturos, non ratione quidem, neq; ſcripturæ authoritate, ſed ſo
la perfidiæ obſtinatione oſtendere conantes, q; bonorum promiſſio-
nes nullo peccato impedire ualente, ſemper adimpleri neceſſe ſit. Ali-
quam igitur exempli cauſa promiſſionē boni eis factam adducas, quæ
peccato eorum impediente, impleta non fuerit. GAL. Vnam ergo
duntaxat de multis bonorum promiſſionem certiſſimis uerbis factā,
afferam, quam ad literam impletam fuiſſe, minime oſtendere poſſunt,
eam ſcilicet de qua Ieremias loquitur, dum 33. cap. ait, כי כה אמר יהוה לא
יכרת לדוד איש ישב על כסא בית ישראל ׃ ולכהנים הלוים לא יכרת איש מלפני
מעלה עולה ומקטיר מנחה ועשה זבח כל הימים Hoc eſt, Quia ſic ait deus,
Non abſcindetur Dauidi uir ſedens ſuper thronum domus Iſrael. Et
ſacerdotibus leuiticis non abſcindetur uir coram me eleuans holocau-
ſtum, & adolens, uel ſuffumigans oblationem, & faciens ſacrificiū, cun
ctis diebus. Et mox deinde ſequitur, ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמור ׃ כה
אמר יהוה אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ולבלתי היות יומם ולילה
בעתם ׃ גם בריתי תפר את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו ואת הלוים הכהנים
משרתי ׃ אשר לא יספר צבא השמים ולא ימד חול הים כן ארבה את זרע דוד
עבדי ואת הלוים משרתי אתי ׃ Id eſt, Et fuit uerbum Dei ad Iere. ut
diceret: Sic ait Deus, Si irritabitis pactum meum diei, & pactū meum
noctis, ut non ſit dies & nox in temporibus ſuis. Pactum meum etiam
irritabitur cum Dauid ſeruo meo, ut nō ſit ei filius regnans ſuper thro-
num eius, & leuitæ ſacerdotes miniſtri mei. Quemadmodū non nume
ratur exercitus cœli, & non menſuratur arena maris, ſic multiplicabo
ſemen Dauid ſerui mei, & Leuitas miniſtrantes mihi. Hæc ibi. Gloſſa
autem R. Selomonis ſuper illo, Si irritabitis pactum meum diei, & pa-
ctum meum noctis, Sic ait, Si poteritis irritare pactum, quod percuſſi

ad diem & noctem, ut ſint in tempore ſuo. Quod quidem pactum pepigit cum Noa, & filijs eius cum dixit Gen. 8. cap. Dies & nox nõ quieſcent. Hæc ille. Cum igitur conſtet, quòd ab urbis Ieruſalem templiq́ꝫ ſecundi excidio, hucuſq́ꝫ, anni plures quàm 1440. iam præterierint, in quibus neq́ꝫ Regem de domo Dauid, aut ex ſe ipſis, neq́ꝫ ſacerdotem magnum, aut paruum, neq́ꝫ ſacrificium unquam habuerunt. Nulla profecto uera, uel ſaltem ueriſimili ratione nobis oſtẽdere poſſunt, Deum quæ eis per Ieremiam in uerbis præmiſſis pollicitus fuerat, iuxta literam compleuiſſe. Quam ob rem promiſſiones Iudaicas à Deo factas, conditionales fuiſſe concedant, neceſſe eſt.

Quòd ualde pauci ex Iudæis ſaluandi erant, reliqui uero occidendi deſtruendi atque diſſipandi. *Caput* II.

CAPNIO.

ET ſi ex his quæ dixiſti, facile patet, promiſſionem Iudæis à deo factam de eorum ſaluatione tempore Meſſiæ conditionalem fuiſſe, uidelicet ſi Meſſiam ipſum recepturi eſſent, eiq́ꝫ obtemperaturi. Quare ſi maxima eorum pars per Chriſti aduentũ atq́ꝫ paſſionem, non ſolum ſpiritualiter ſaluata non fuerit, uerum etiam temporaliter perdita, atq́ꝫ diſſipata, mirum minime uideri debet, cum ipſum uerum Meſſiam neq́ꝫ receperint, neq́ꝫ audire uoluerint, ſed potius morte turpiſſima occiderint. Vt tamen magis eorum perfidia conuincatur, rem admodum noſtro propoſito congruam facies, ſi non omnes Iudæos, ſed ualde paucos per Meſſiam ſaluãdos fuiſſe, ex eorum ſcripturis probaueris. GAL. Hoc in primis per eorum traditionem, quæ in libro Sanhedrin in fine cap. Helec, ponitur, aperte demonſtratur. Vbi ſic ad uerbum legitur: Dixit R. שמאי Sammai, Dictum eſt apud Iere. 3. c. ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה Hoc eſt, Et aſſumam uos, unum de ciuitate, & duos de cognatione. Et rurſus dictum eſt, והבאתי אתכם ציון .i. Et introducã uos in Syion. Cõmenſuratus eſt igitur egreſſus eorum ex Ægypto, ingreſſui eorum in terram. Sicut introitus eorũ in terram fuit duorum de ſexcentis milibus. Vbi gloſſa R. Selomonis. Reliqui (inquit) mortui ſunt in tribus diebus obſcuratis. Dixit Rabba, Et ſic erit in diebus Meſſiæ. Sicut dictum eſt Hoſeæ primo capite, וענתה שמה בימי נעוריה וביום עלותה מארץ מצרים Hoc eſt, Et reſpondebit, uel cantabit ibi, ſicut in diebus iuuentutis, uel pueritiæ ſuæ, & ſicut in diebus aſcenſionis ſuæ ex terra Ægypti. Hæc traditio. Ex qua manifeſte habetur, quòd ſicut de ſexcentis milibus Iudæorum, qui ex Ægypto egreſſi fuerant, non intrauerunt in terram promiſſionis, niſi duo duntaxat, Iehoſuas & Caleb. Ita quoq́ꝫ in diebus Meſſiæ (ut per Hoſeã prophetam probat traditio) non erant de Iudæis niſi duo ſolummodo

de ſex-

de ſexcentis milibus ſaluādi, ac ſi unus de ciuitate & duo de cognatione (ut per Ieremiam prophetatum fuerat) aſſumendi eſſent, reliqui uerò omnes penitus deſtruendi, ac diſſipādi erant. Nec derogat Chriſto in aliquo prædicta Iudæorum deſtructio in diebus eius facta, quin potius ei quàmplurimum atteſtatur apud omnes, qui ueritatem nō ignorant, qualiter antiqui Iudæorum patres (teſte eorum Talmud) prophetarum uerba intellexerint. Legitur nanq; in libro Sanhedrin, in capite quod incipit, דיני ממונות Dine mammonoth, id eſt iudicia diuitiarū. Quod filij R. חייא Hiya, ſederunt coram R. in conuiuio. Cumq; nihil loqui uellent de ſecretis, ſacræ ſcripturę, quæ à patre ſuo habuerant, ait R. ſeruitori. Auge uinum iſtis, quia ſic loquentur. Quod cum factum fuiſſet, aperuit alter eorum os ſuum, & dixit, Non ueniet filius Dauid, donec deſecerit duæ domus patrum de Iſrael, quæ ſunt caput captiuitatis, quæ erat in Babylone, & נשיא Naſi, id eſt Princeps qui eſt in terra Iſrael. Sicut dictū eſt Iſa. 8. והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש ליושב ירושלם וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו ונקשו ונלכדו צור תעודה חתם תורה בלמדי וחכיתי ליהוה המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו Hoc eſt, Et erit ad ſanctificationem uel præparationem, & ad lapidem offenſionis, & ad petram ſcādali duabus domibus Iſrael, & ad laqueū & ad ruinā habitatoribus Ieruſalē. Et offendent ex eis multi, & ruent, & aſtringentur, & irretientur, & capientur. Liga teſtimonium, & ſigilla legem in diſcipulis meis. Et expectabo Deum, abſcondentem facies ſuas à domo Iacob, & pręſtolabor eum. Dixit ais R. filij mei ſpinas uos mittitis mihi inter oculos meos. Dixit ei R. Hiya, R. non ſit hoc tibi malum. Vinum datum eſt in 70. & ſecretum datum eſt in 70. Intrauit uinum, & exiuit ſecretū. Hæc traditio. R. autem Kimhi ſuper illud Iſaiæ, Et erit ad ſanctificationem, ſic exponēs ait: Hoc eſt, Erit locus ad quem ibit homo, ut ſaluetur in eo. Sunt quoq; qui exponunt. Erit ad ſanctificationem, id eſt ad præparationem: ac ſi dicat, ad pręparationem ultionis, iuxta illud Iere. 12. c. dictum, והקדישם ליום הרגה Hoc eſt, Sanctifica eos ad diem occiſionis. Hæc R. Kimhi. Circa hāc igitur traditionem primo notandum eſt, quòd ea Iſaiæ uerba, Et erit ad ſanctificationem, cum reliquis de Meſſia dicta ſunt. Secundo, quòd ad huius rei ueritatem, & ad ſententiam uerſiculi, qui uerba iſta antecedit: uidelicet, את יהוה צבאות אתו הקדישו Hoc eſt, Deum exercituum ipſum ſanctificate. Sic dicit R. Ionathæ Chaldaica translatio, והוא מוראכם והוא מעריצכם והיה למקדש Hoc eſt, Et ipſe ſit timor ueſter, & ipſe erit confortator ueſter. Et erit ad ſanctificationem, & reliqua. Ex quo ſequitur neceſſario, Meſſiam non hominem tantum, ſed Deum quoq; eſſe. Tertio inſuper notandum eſt, quòd Meſſias eſſe debebat non omnibus, ſed aliquibus ex Iudæis, id eſt ſolis in eum credentibus, ac ei obtemperantibus ad ſanctificationem, & præparationem, hoc eſt, ut eos ſanctos ac præparatos

Traditio filiorum R. Hiya.

faceret ad æternę uitæ gloriæ ſuſceptionem. Nō credentibus uerò qui multo plures futuri erant, ad multiplicem deſtructionem, & perditionem (eorum requirente perfidia) eſſe debebat. Quod notatur cum dicit, Et offendent ex eis multi. Cum cęteris quæ ſequunt. Et ob hoc ſpecialiter traditio iſta Talmudiſtica hoc loco inducta eſt. Quarto quoq; animaduertēdum eſt, quòd Deus Iudæos omnes qui Meſſiæ nō erant credituri, reprobare debebat, ab eiſq; ſcripturæ intelligentiæ gratiam auferre, ipſamq; Meſſiæ diſcipulis conferre. Et hoc totum inſinuatur, cum dicitur, Liga teſtimonium, ſigilla legem in diſcipulis meis. Et expectabo Deum abſcōdentem facies ſuas à domo Iacob, id eſt à Iudæis. Quinto etiam notādum eſt, quòd traditio iſta propter magna Meſſiæ quæ cōtinebat arcana, apud priſcos patres in maximo habebatur, atq; ſeruabatur ſecreto. Sexto, quòd nullum latet ſecretum, ubi præualet uinum. Septimo demū, quòd deſtructo captiuitatis Babylonicæ capite, quod fuit Zerubabel & filij eius, ac Matathias & ſui, hoc eſt Machabæi, quos ipſi חשמונאי Haſmunai uocant, uenturus erat Meſſias. Filios autem Zerubabel יון yauan, id eſt Græci depoſuerunt, ab eiſq; Iudæorum dominium penitus abſtulerunt. Quod quidem uel ex eo maxime uideri poteſt, quòd Matathias ac filij eius dominiū ipſum de manu Græcorū fortiter poſtea extorſerūt, factiq; ſunt Iudæorū Principes, uſq; ad Herodē Aſcalonitā, qui in eos poſtmodū inſurgens, Regnū de eorū manibus arripuit. Vt alibi latius diximus, Et ſic iuxta prędictā traditionē, ceſſauerūt duæ domus patrū de Iſrael, quę erāt caput captiuitatis, quæ ex Babylone redierat, uidelicet Zerubabel & ſui, & principes qui erāt in terra Iſrael, qui fuerūt Machabęi. Poſt Machabęorū igit̃ deſtructionē tēpore. ſ. Herodis Aſcalonitæ qui Machabæos perdidit, & Meſſiā ueniſſe, & Iudæos magna ex parte paulo poſt deſtructos fuiſſe, ſecundū Talmudiſticā hāc traditionē certū eſt. Quod pauci quoq; ex Iudæis ſaluādi erant, exceptis ijs qui circa mūdi finē cōuerſi, de peccato ſuo pœnitentiā acturi ſunt, ex eo patet, qđ Iſa. 10. c. teſtatus eſt dicēs, אם יהיה עמך ישראל כחול הים שאר ישוב בו. i. Si enim fuerit populus tuus Iſrael ſicut arena maris, reſiduū cōuertet̃ ex eo. Qđ R. Ionathas ita Chaldaicè traduxit, ארי אם יהי עמך ישראל סגי כחלא דימא שאר דלא חטו ודתבו מחטאת Hoc eſt, Si enim fuerit populus tuus multus, ſicut arena maris, reſiduū qđ nō peccauerit, uel qđ peccati pœnituerit, cōuertet̃. Gloſſa aūt R. Selomonis ſuper prēmiſſa Iſaię uerba, ſic ait, Etiā ſi fuerit Iſrael ſicut arena maris prę multitudine, ego cōflabo eos ut argētū, & redigēt̃ in modicū. Reſiduū uero illius modici cōuertet̃ ad bonū. Prēmiſſis etiā addendū eſt, qđ in lib. Sāhedrin, c. Helec, ſic ſcribit̃: Dixit Iohanan, Generatione in qua filius Dauid uēturus eſt, ſapiētes magiſtri minorabūtur. Reliquorū uero oculi deficiēt in luctu & ſuſpirio. Et anguſtiæ multæ, & ſentētiæ graues cōtra eos innouabunt̃. Adhuc enim prima nō erit executiōi mādata, & iā ueniet altera. Ex qbus omnib. patet, ꝓpoſitū.

Quòd

Quòd Iudæi qui Meſſiam non erant recepturi ſcripturarum intelligentiam perdere debebant, tanquam fatui & aſini abſq; ſenſu permanſuri. *Caput* III.

CAPNIO.

ID quod iam in præmiſſis dixiſti, intelligendæ ſcilicet ſcripturæ gratiam ab Iudæis auferendam fuiſſe, & Meſſiæ diſcipulis conferendam, uelim ex eorum ſcripturis oſtenderes. Et præſertim, quòd qui Meſſiam recepturi non eſſent, ſcripturarũ intelligentiam penitus perdere deberent. GAL. Primum hoc in libro Sanhedrin, c. Helec, clare habetur, ubi ita legitur: Dixit R. Iudas, Generatione in qua filius Dauid uenturus eſt, domus prædicationis erit ad fornicationem. (Gloſſa R. Selomonis. i. locus ubi ſapientes magiſtri docebant legẽ) & uiri Gazith (Gloſſa R. Selomonis. i. Sãhedrin, hoc eſt 70. Iudices ordinarij) circumibunt de ciuitate in ciuitatẽ, & nemo miſerebitur eorum. Et ſapientia ſcribarum fœtebit, & timentes peccare reprobabuntur. Et facies illius generationis, ut canis (Gloſſa R. Selomonis. ad literam, erunt impudẽtes ut canes) & ueritas erit diminuta. In libro quoq; סיפרי Siphre, ſic exponitur illud Deut. 32. ca. dictum, דור עקש ופתלתל הל יהוה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם Hoc eſt, Generatio praua atq; peruerſa nunquid Deo retribuetis hoc popule ſtulte, & non ſapiens. Popule ſtulte in ijs ſcilicet, quæ præceſſerunt. Et non ſapiens in ijs uidelicet, quæ in ſeculo uenturo fient. Et hoc eſt quod dictum eſt Iſa. cap. 1. ישראל לא ידע עמי לא התבונן. i. Iſrael non cognouit, populus meus non intellexit. Iſrael non cognouit ea quæ præterierunt. Populus meus nõ intellexit ad ſeculum uenturũ. Quid promeruit Iſrael, ut eſſent infatuati, & corde incraſſati? Quia nõ ſapuerunt in uerbis legis. Et ſic ipſe Iob dicit cap. 4. הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה Hoc eſt, Nónne abſceſſit funis eorum cum eis, morientur, & non in cognitione, uel ſapientia. Hucuſq; traditio. Cum igitur ſeculũ uenturum uel futurũ in Talmud ſit fere ſemper tempus Meſſiæ, ſatis plane habetur ſecundũ præmiſſam traditionem, idcirco Iudæos infatuatos eſſe, quia non ſapuerunt, neq; intellexerunt uerba legis, quibus Meſſiæ euidenter oſtenditur, ut ipſum reciperent. Funis autem eorum cum eis tunc abſceſſit, quando negantes Meſſiam Deum ſaluatorem ſuum, & in hoc ſeculo in Romani imperij uoraginem, & in futuro in inferni barathrum præcipites corruerunt. Inſtar illius qui ſe ab alto per funẽ dimittit, quo diſſoluto, cum ipſo in præcipitium ruit. Iuxta illud Iſaiæ uaticinium 5. capite dictum, לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צמא צמא : לכן תרח־בה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה Hoc eſt, Propter hoc captiuatus eſt populus meus, quia fuit abſq; cognitione, & honorati eius mortui fame, & plebei eius ſicci ſiti. Propter hoc dila-

tauit infernus animam ſuam,& aperuit os ſuum abſꝙ termino. Et deſcendet nobilitas eius,& uulgus eius,& tumultus eius. Et lætabitur in eo ſcilicet infernus. Super hæc autem uerba, Dilatauit infernus animã ſuam: cum reliquis, ſic dicit gloſſa R. Rahmo, Menſura pro menſura. Ipſi enim dilatauerunt ſe ipſos ad deglutiendum cibum, & potum nimis,& aperuerunt os ſuum ad negandum Deum ſaluatorem ſuum, ſicut dictum eſt Iere. 5. cap. Negauerunt Deum,& dixerunt non eſt ipſe. In libro etiam חגיגה Haghiga, id eſt Solennitatis, in cap. quod incipit, הכל חייבין Haccol hayabin, id eſt omnes tenentur, hoc modo legitur: Scriptum eſt Iere. 49. cap. אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם Hoc eſt, Perijt conſilium à filijs, fœtida facta eſt ſapientia eorum. Quando perditum eſt conſilium à filijs,& fœtida facta eſt ſapiẽtia eorum? Cum apud gẽtes ſeculi fuerint. Infatuauit enim Iudæos (Deo permittente) diabolus, abſtulitꝙ ab eis ſenſum quo ad ueritatis intellectum. Et uſꝙ adeo quidem, ut in diuinis ſcripturis minoris intelligentiæ ſint, quàm aſini. Quod ipſimet fateri coguntur. Nam in libro שקלים Sekalim, id eſt Ponderum, in cap. quod incipit ואלו הן Ve ellu hen, id eſt, Et iſti ſunt. Sic ad uerbum legitur: Dixit R. Haggai, Priores arauerunt,& feminauerunt,& furculauerunt,& meſſuerunt,& fecerunt areas,& triturauerunt,& uentilauerunt,& moluerunt,& appoſuerunt nobis panem, id eſt ſcripturæ doctrinam. Et non eſt nobis os ad comedendum. Dixit R. Abba, Si fuerunt antiqui filij hominum, nos ſumus aſini. Dixit R. Men in illa hora. Etiam aſinæ R. Pinhas filij Hair non ſumus comparandi. Hæc omnia in Talmud. Aliud de hoc adhuc habetur teſtimonium in libro שבת Sabbath, id eſt ſabbati. Vbi ſic ad literam dicitur: Dixit R. Zera, quòd dixit R. Si priores fuerunt filij hominum, nos ſumus aſini. Et non ſumus adhuc tales, qualis eſt aſinus R. Hanina, uel ſicut aſinus R. Menahem, ſed ut cęteri aſini. Ex his autem quamuis Iudęi omnes qui Chriſtũ non receperunt, aſini eſſe conuincantur: eos tamen deteriores aſinis exiſtere conſtat, qui falſo dogmate cæteros in foueam pertrahunt. Quos Ieremias paſtores uocat, eorumꝙ aſinitatem beſtialitatẽ nuncupat, ita 10. c. dicens, כי נבערו הרועים ואת יהוה לא דרשו : על כן לא השכילו וכל מרעיתם נפוצה Hoc eſt, Quia beſtię facti ſunt paſtores, & Deum non quæſierunt, propter hoc nõ intellexerunt,& totus grex eorum confractus. diſperſus eſt. Rurſus 50. capite ſic ait, צאן אבדות היה עמי רעיהם התעום Hoc eſt, Oues perditæ fuerunt populus meus, uel populi mei, paſtores earum errare fecerunt eas. Iudæorum utiꝙ paſtores, eorum ſcilicet magiſtri, atꝙ Doctores,& ſi olim eos pluries errare fecerint, hodie tamen maxime errare faciunt. Quare non inepte de ipſis Saluator 15. cap. Matthæi loquens, dixit, Cæci ſunt,& duces cæcorum. Si cæcus cæco ducatum præſtat, ambo in foueam cadunt.

De

De perpetua Iudæorum reprobatione, & quòd tanquam Dei inimici de domo Dei expellendi erant. *Caput* IIII.

CAPNIO,

IVdæos Deus tanquã ſibi rebelles & inimicos cum de domo ſua abiecerit, in æternumq́ reprobauerit, ideo ad eorum confuſionem hæc eis euentura fuiſſe, ex eorum ſcripturis afferenda ſunt teſtimonia. GAL. Hæc potiſſimum Hoſeæ teſtimonio patent, ita cap. 9. in perſona Dei dicentis, על רע מעלליהם מביתי אגרשם לא אוסיף אהבתם Hoc eſt, Propter maliciam operum expellam eos de domo mea, nec addam diligere eos. Quod R. Ionathas ita Chaldaicè interpretatus eſt, על בישת עובדיהון מבית מקדשי אתרכינון לא אוסיף לרחמא עליהון Id eſt, Propter maliciam operũ eorum de domo ſancta mea expellam eos, nec adijciam miſereri ſuper eos. De hoc & propheta Amos cap. 5. ait, נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל Hoc eſt, Cecidit, nec addet reſurgere uirgo Iſrael. CAP. Quid ſi Iudæi dixerint, hæc de decem ſolum tribubus fuiſſe dicta? GAL. Dicatur eis, Quod ſi ita eſſet, haudquaquam deus per Hoſeam dixiſſet, De domo mea expellam eos, cum decem tribus neque in domo Dei fuerint, neq; domum Dei curarint. Quod expreſſius apud Ieremiam prædictum eſt 7. cap. ſic dicentem, והשלכתי אתכם מעל פני כאשר השלכתי את כל אחיכם את כל זרע אפרים Id eſt, Expellam uos à facie mea, ſicut expuli omnes fratres ueſtros, omne ſemen Ephraim. Vbi per Ephrahim decem tribus intelliguntur, eo quòd Ieroboam Rex eorum ex tribu Ephrahim fuerit. Quod etiam in Midras tehilim, id eſt, in expoſitione Pſalmorum apertè oſtenditur, cum ſuper illud Pſal. 76. dictum, נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו Id eſt, Notus fuit in Iudæa Deus, in Iſrael magnum nomen eius. Sic dicitur, In hora qua deus ſanctus & benedictus facit miſericordiam cum Iuda: perinde eſt, ac ſi ipſe miſericordiã faciat cum uniuerſo Iſrael. Omnis quippe Iſrael appellatur nomine Iuda. Quatuor enim nominibus nuncupatur Iſrael, uidelicet Iacob, Iſrael, Epharaim, & Iuda. De hac etiam reprobatione Amos ipſe ita 6. cap. dixit, נשבע אדני יהוה בנפשו נאם יהוה אלהי צבאות מתאב אנכי את גאון יעקב וארמנותיו שנאתי והסגרתי עיר ומלאה Hoc eſt, Iurauit Dominus Deus per animam ſuam. Dixit Dominus Deus exercituũ. Deteſtor ego ſuperbiam Iacob, & palatia eius odi, & tradidi ciuitatem & plenitudinẽ eius. Quod R. Ionathas ita in Chaldæum uertit, קיים יהוה במימריה אמר יהוה אלהי צבאות מנבל אנא ית בית מקדשא רבותיה דיעקב Hoc eſt, Statuit dominus Deus in uerbo ſuo, uel per uerbum ſuum. Dixit Dominus Deus exercituum, Abominor ego domum ſanctuarij, quæ eſt ſuperbia Iacob. Gloſſa autem R. Selomonis ſic ait, Tradidi ciuitatẽ & plenitudinẽ eius. i. Ieruſalẽ & habitatores eius. Domus quoq; ſanctuarij uocata eſt ſupbia, iuxta illud Ezechielis 24. c. dictum, הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם Hoc eſt, Ecce ego pro-

Iudæorum obiectio.

Reſponſio.

phanabo ſanctuarium meum, elationem fortitudinis ueſtræ. Hæc R. Selomo. CAP. Quam ob rem hæc Iudæorũ reprobatio plerunq; in ſacra ſcriptura contritio uocata fuit, quæ lagenæ figuli comminutæ nõ inepte comparatur? GAL. Quia tanta futura erat eorum in hac captiuitate preſſura, ut meritò contritioni de qua nec teſta quidem minima remanet, aſſimilari poſſet. Omnis nanq; uaſis fractura ſolidari poteſt, & ad aliquod opus utile redigi. Teſtulæ autem uaſis, ſi uehementi contritione confringantur, partes eius ad nihilum ualent, niſi ut proijciantur. Et quo magis teſta quaſſata durat, eo magis ſemper augetur eius fractura. Cum igitur eorum reprobatio huiuſmodi teſtarũ contritioni comparetur, quę ad nihilum ualet ultrà, niſi ut proijciatur foras, palàm detur intelligi, eos in iſta captiuitate in tantam deuenturos fuiſſe deiectionem, quòd quamdiu in perfidia permãſerint, nunquam in priſtinã redire poterunt libertatem. Iuxta illud Pſalmographi Pſal. 2. dictum, תרועם בשבט ברזל בכלי יוצר תנפצם Hoc eſt, Cõfringes eos uirga ferrea, & tanquam uas figuli proijcies eos. Ex his igitur quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt. Iudæos propter operum ſuorum maliciam, de domo dei ab ipſo Deo meritò eijciendos fuiſſe, atq; nunquam ab eo diligendos, donec in perfidiæ malicia permanſuri eſſent. Quod præuidens Ieremias in calce lamentationis ſuæ cauſam quęſiuit, dicens, למה לנצח תשכחינו תעזבנו לאורך ימים Id eſt, Quare in æternum obliuiſceris nos, derelinques nos in longitudine dierum? Cui reſpondit Dominus 8. cap. eiuſdem prophetæ, ita dicens, ואמרת אליהם כה אמר יהוה היפלו ולא יקומו אם ישוב ולא ישוב : מדוע שובבה העם הזה ירושלם משבה נצחת החזיקו בתרמית מאנו לשוב : הקשבתי ואשמע לוא כן ידברו אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי כלה שב במרצותם כסוס שוטף במלחמה : גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותר וסוס ועגור שמרו את עת באנה ועמי לא ידעו את משפט יהוה : Id eſt, Dices ad eos. Sic ait Deus, Nunquid cadent, & non ſurgent? Si auertentur, & non conuertentur? Quam ob rem obſtinatus factus eſt populus iſte Ieruſalem obſtinatione uehementi, uel æterna. Fortificauerunt ſe in dolo, & noluerunt conuerti. Attendi & audiui non ita, ut ſcilicet in corde habent, loquuntur. Non eſt uir quem pœniteat ſuper malicia ſua, dicens, quid feci? Vniuerſus cõuerſus eſt ad curſum ſuum, uelut equus impetuoſus in prælio. Etiam ciconia in cœlo cognouit tempora ſua, & turtur, & grus, & hirundo obſeruauerunt tempus aduentus ſui. Populus uero meus non cognouit iudicium Dei. Ex quibus patet propoſitum.

Cur Iudæorũ reprobatio dicta eſt contritio.

Quòd Iudæi nunquam amplius in terram ſuam regreſſuri ſunt, neque eam poſſeſſuri. *Caput V.*

CAP. RECentiores Iudæorũ cum ſe per captiuitatẽ hanc in qua ſunt, ſceleris ſui reos eſſe cõuincuntur, ſtatim nobis obijciunt, ſeſe in terram ſuã regreſſuros eſſe, ipſamq; poſſeſſuros. Vt igitur

non

non ſolum ſe in hoc falſiloquos eſſe, uerum & fruſtra id ſperare cognoſcant, quòd nunquam ſint in terram ſuam reuerſuri, nec ipſam unquam poſſeſſuri, ſcripturis eorum probandum eſt. GAL. Hoc optime per id habetur, quod apud eos in libro יבמות Iebamoth. i. Fratriarum, in cap. quod incipit, הארץ Haarez, id eſt Terra. Vbi ſic ad uerbum legitur, Traditum eſt in libro סדר עולם Seder olam, id eſt ordinis mundi, Scriptum eſſe Deuter. 30. c. והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבתיך וירשתה Hoc eſt, Et introducet te dominus Deus tuus in terram, quam poſſederunt patres tui, & poſſidebis eam. Poſſeſſio nanqꝫ prima & ſecunda fuit eis, tertia autem non erit. Dixit Rabbi Iohanan, Quis fuit author סדר עולם Seder olam, id eſt libri ordinis mundi? Rab Ioſes. Hæc traditio. Hoc ipſum in eodem libro Seder olam, hoc modo quoque habetur. Scriptum eſt Deuter. 30. cap. Et introducet te Dominus Deus tuus in terram, quam poſſederunt patres tui, & poſſidebis eam. Poterít ne fieri, quòd ſit tertia poſſeſſio in futuro? Docet quid ſit ad hoc dicendum, id quod ait, Quam poſſederunt patres tui, & poſſidebis eam. Poſſeſſionem enim primam, atque ſecundam habituri erant, poſſeſſio autem tertia non erit eis. Hæc traditio. Cum igitur Iudæi terram quondam ſuam bis tantum poſſeſſuri eſſent, ut ex his traditionibus aperte liquet. Et eam olim iam bis poſſederint. Nam primo quidē à tempore Iehoſuæ uſqꝫ ad primi templi euerſionem, ſecundo uero à Zerubabelis & Ezræ temporibus, uſqꝫ ad ultimi templi incendium, uel uſqꝫ ad Hadriani Cæſaris tempora, eam poſſederunt, ut ex eorum ſcripturis multipliciter patet, ipſamqꝫ tertio (traditionibus præmiſſis atteſtantibus) haudquaquam ſint poſſeſſuri. Ipſimet concedant, neceſſe eſt, ſe nunquam amplius terram ſuam poſſeſſuros eſſe, & conſequenter nec ad eam reuerſuros. Quare falſa prorſus ſunt, antiquiſqꝫ eorum ſcripturis penitus diſſentanea, quæcunque de ſuo in Ieruſalem reditu, deqꝫ templi reædificatione, ac terræ illius tertia poſſeſsione, contra nos obijciunt, Verumenimuero tertia deniqꝫ terrę eorum poſſeſsio, quam ipſi fruſtrà præſtolantur, Sarracenis (teſte Ezechiele) in eorum opprobrium ad tempus danda erat. Sic enim ſeptimo capite ait, והבאתי רעי גוים וירשו את בתיהם גאון עזים ונחלו מקדשיהם Id eſt, Et adducam malos gentium, hoc eſt Sarracenos, & poſsidebunt terras eorum, & ceſſare faciam ſuperbiam fortium, & hæreditabunt ſanctificata ipſorum. Et infrà, ותורה תאבד מכהן ועצה מזקנים Hoc eſt, Et lex peribit à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus. Et hoc ideo, quia abſque ſacrificio, & abſque Principe, immo & abſque Deo (eorum exigente perfidia) uſqꝫ ad mundi finem eſſe debebant.

Quòd

Quòd Iudæi abſque Principe, abſque ſacrificio, & abſque Deo uſque ad mundi finem futuri erant. *Caput* VI.

CAPNIO,

VEllem quod poſtremo dixiſti, Iudæos ſcilicet abſq; Principe, abſq; ſacrificio, & abſq; Deo uſq; ad mundi finem eſſe debuiſſe, per eorum ſcripturas oſtenderes. GAL. Id itaq; per illud Hoſeæ 3. capite dictum optime probatur, כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים Hoc eſt, Quia diebus multis morabunt̃ filiȷ̃ Iſrael abſq; Rege, & abſq; Principe, & abſq; ſacrificio, & abſq; ara, & abſq; ephod (id eſt abſq; ornamento põtificio) & imaginibus. Hæc autem Rabbi Ionathas ita Chaldaicè tranſtulit, ארי יומין סגיאין יתבו בני ישראל לית מלכא מדבית דוד ולית דיעביד שולטן על ישראל ולית דבח לרעוא בירושלם ולית קמא בשומרון ולית אפוד ומחוי Id eſt, Quia diebus multis morabuntur filiȷ̃ Iſrael, in quibus non habebunt Regem de domo Dauid, nec gerentem poteſtatem ſuper Iſrael, nec ſacrificium acceptabile, uel placitum in Ieruſalem, nec altare in Samaria, nec ephod denunciantem. Quemadmodum igitur Iudæi non erant habituri Regem de domo Dauid, nec Principem aliquem ex ſe ipſis, nec ſacrificium, nec altare: cum reliquis, quæ hic ponuntur. Ita etiam probatur, quòd nec ſacerdotem, nec legem, nec etiam Deum uerum habituri eſſent, per illud quod 2. Par. 15. cap. ita ſcribitur, וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה Hoc eſt, Dies multi erunt Iſraeli ſine Deo uero, uel ueritatis, & ſine ſacerdote docente, & ſine lege. Vbi quod ſine Deo uel ueritatis tranſtuli, ſine iudicibus ueritatis, Hebræi doloſe interpretantur, eo quòd אלהי אמת Elohe emeth ſcriptum ſit, quod ad Deum & ad iudices æquiuocum eſſe aiunt. Sed eos male ac falſo id interpretari, ex eo potiſſimum uidetur. Quod quamuis nomen אלהים Elohim, Iudices quandoque in ſacris literis ſignificare inueniatur, de ſuo tamẽ primo ſignificatu, Deum pluraliter propter diuinarũ perſonarum trinitatẽ, ſignificat. Quam ob rem hic potius Deum, quàm Iudices, ſignificare dicẽdum eſt. Maxime cum ueteres Talmudiſtæ illud pro Deo uero, hoc in illo accipiãt. Nam in libro עבודה זרה Auoda zara. i. ſeruitus aliena, in cap. quod incipir, לפני אידיהן liphne edehen. i. Ante feſta eorũ. Ita ad uerbum legit̃: Dixit R. Hanina ad R. Elazar, Beatus tu, qui te ipſum exercuiſti in lege, & in operibus miſericordiæ. Et ueh mihi, qui exercui me in lege duntaxat. Quoniam ut dixit Rabbi Hunna, quicunque ſtudet uel exercet ſe in lege tantum, ſimilis eſt ei, qui non habet Deum. Sicut ſcriptum eſt ſecundi libri Paralipomenon decimoquinto capite, Dies multi Iſraeli ſine deo uero, & ſine ſacerdote, & ſine lege. Et quid eſt, ſine lege? Dixit R. Hunna, Omnis ſtudens in lege tantummodo, & in operibus miſericordiæ

cordiæ uel pietatis non ſtudet, ſimilis eſt ei, qui nõ habet Deum. Sicut dictum eſt (ubi ſuprà, ſcilicet) Dies multi Iſraeli ſine Deo uero, uel ueritatis. Et notãdum, quòd cum paulò ſuperius dixiſſet Hoſeas, Iudæos diebus multis futuros ſine Rege, cum reliquis. Cõſequenter oſtendit, eos uſq; ad mundi finem ſine Deo uero & ſine Meſſia eſſe debere, cum ibidẽ immediate ſubiecit, אחר ישובו בני ישראל ובקשו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יהוה ואל טובו באחרית הימים .i. Et poſtea cõuertentur filij Iſrael, & quærent Dominum Deum ſuum, & Dauid regem ſuum, & pauebunt ad Deum, & ad bonitatem eius in fine dierũ. Quæ R. Ionathas ita in Chaldæum uertit, בתר כן יתובון בני ישראל ויתבעון ית פולחנא דיהוה אלההון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכיהון : Hoc eſt, Et poſt hæc pœnitebunt filij Iſrael, & quærent cultum domini Dei ſui, & obediẽt Meſſiæ filio Dauidis Regi ſuo. Hæc autem circa mundi finem futura ſunt, cum reliquiæ Iudæorũ ad Dñm noſtrum Ieſum uerũ Meſſiam cõuertentur. Idcirco uſq; ad tempus illud, abſq; rege, & Principe, abſq; ſacrificio & ſacerdote, abſq; lege, abſq; Deo uero, & abſq; Meſſia uero ſaluatore permanebit Iudaica perfidia. Quod erat probandum.

Quòd ſicut Hebræi in Iſrael & Iuda diuiſi fuerunt: ita tempore Meſſiæ fieri debebat eorum in Iudæos perfidos, & ueros Chriſtianos diuiſio. *Caput* VII.

CAPNIO.

QVanquam in præcedẽtibus ſatis abunde probaſti, paucos ex Iudæis tempore Meſſiæ ſaluandos fuiſſe, reliquos uero perdendos atq; diſſipandos. Conſtat tamen eos qui Redemptorem noſtrum uerum Meſſiam receperunt, & ſaluatos fuiſſe, & nomine mutato משיחים Meſſihim. i. Chriſtianos uocatos. Qui autem ipſum recipere abnuerunt, nec eos ſaluari cõtigit, nec alio nomine uocari. Ad denotandam enim eorum perfidiam, Iudæi hactenus uocantur, & uocabuntur, quamdiu in perfidia permanſerint. Quare ad ipſam eorum perfidiam magis conuincendam, hanc eorum diuiſionem in perfidos Iudæos, ac ueros Chriſtianos tempore Meſſiæ futuram fuiſſe, per eorũ ſcripturas probare debes. GAL. Quemadmodum certe inter Iſrael & Iuda continue uiguit diuiſio, Iſraele ſcilicet duos uitulos aureos pro dijs adorante: ita inter Chriſtianos quoq; & Iudæos diuiſio nunquam eſſe deſinit, Iudæis ipſis Dñi noſtri Ieſu Chriſti & Chriſtianæ fidei ueritatẽ negantibus. Quocirca ſciendũ eſt, ſchiſma decem tribuũ Iudæis nomẽ hoc impoſuiſſe. Antea quippe Hebræi, ſeu Iſrael, uel Iſraelitæ, dicebant. Ex quo ergo in duo Regna populus ille diuiſus eſt, quicũq; ex eis Reges de ſtirpe Iudæ, aut de tribu Iuda habuerũt, Iudæi appellati ſunt. Decem uero tribus & quicunque in Samaria Ieroboam ſibi Regem aſciuerũt, Iſrael dicti ſunt. Quibus Ieroboam eorum Rex duos uitulos

aureos

aureos faciens, unum in Dan, alterum in Bethel poſuit. Dixitq́ eis (ut habetur 3.Reg.12.cap.) רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים Id eſt, Nolite ultrà aſcendere in Ieruſalem. Ecce dij tui Iſrael, qui te fecerunt aſcendere ex terra Ægypti. Ob hoc autẽ ac alia quàmplurima ſcelera, qualiter à Deo reprobati ſint, ſequentia oſtendunt. Et primo quidem id quod legitur 4.Reg.17.cap. ויעזבו את כל מצות יהוה אלהיהם ויעשו להם מסכה שנים עגלים ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא השמים ויעבדו את הבעל : ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו ויתמכרו לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו : ויתאנף יהוה מאד בישראל ויסירם מעל פניו לא נשאר רק שבט יהודה לבדו : גם יהודה לא שמר את מצות יהוה אלהיהם וילכו בחקות ישראל אשר עשו : וימאס יהוה בכל זרע ישראל ויענם ויתנם ביד שוסים עד אשר השליכם מפניו כי קרע ישראל מעל בית דוד וימליכו את ירבעם בן נבט Id eſt, Et dereliquerunt omnia præcepta Domini Dei ſui, & fecerunt ſibi conflatorie duos uitulos, & fecerunt lucum, & adorauerunt uniuerſam militiam cœli, & coluerunt Baal, tradideruntq́ filios ſuos, & filias ſuas per ignem, & diuinauerunt diuinationes, & augurati ſunt, & uendiderunt ſe ad faciem dum malum in oculis Dei, ad prouocãdum eum. Et iratus eſt Deus uehementer in Iſrael, & abſtulit eos de ſuper facie ſua, nec remanſit niſi tribus Iuda ſola. Porrò Iuda nõ cuſtodiuit mandata dñi dei ſui, & ambulauerunt in ſtatuis Iſrael, quas fecerunt. Reprobauit autem Deus omne ſemen Iſrael, & humiliauit eos, tradiditq́ eos in manu diripiẽtium, quouſq́ proiecit eos à facie ſua. Separauit enim uel diripuit Iſrael deſuper domo Dauid. Et Regem fecerunt Ieroboam filium Nabath. Hæc omnia ibi ad uerbum traducta. Ex quibus clare habetur, & decem tribuum reprobatio, & ipſius reprobationis cauſa. Legitur etiã in libro Sanhedrin, cap. Helec, hoc modo: Tradiderunt Rabbanan, id eſt Magiſtri, Quod decem tribus non habent partẽ in ſeculo uenturo, nec ſunt unquam reuerſuræ. Sicut dictũ eſt Deut.29.c. ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה: Hoc eſt, Et euellet eos deus deſuper terra ſua in ira & in furore & indignatione magna in ſeculo. ſ. uẽturo, ſicut dies iſta. Quẽadmodũ enim dies iſta uadit & nõ reuertitũ, ſic ipſi euntes, & nunq̃ reuertentes erũt. Verba hæc ſunt R. Akiba. R. aũt Eliezer dixit, Quomodo dies iſta obtenebreſcit, deinde illuceſcit: ita & ipſi. Quẽadmodũ enim obtenebreſcet eis, ſic futuri ſunt ex eis quibus illuceſcat. Hucuſq́ Talmud. Verbũ autẽ hoc ultimũ ſ. R. Eliezer uerificatũ eſt tempore Chriſti & diſcipulorũ eius, quando multi gẽtiles qui fuerant de decẽ tribubus Iſrael, Chriſtianæ fidei lumine illuſtrati ſunt. Gẽtiles enim cũcti effecti fuerãt (ut ſequẽs oſtẽdit traditio) Notandũ quoq́ eſt ꝙ ſeculũ uenturũ, ſiue futurũ ferè ſemper in ſcripturis Hebraicis ꝓ tẽpore Meſſię accipitũ. In libro aũt Sãhedrin Ieroſolymitano in c. qđ incipit, Iſti ſunt q nõ habẽt partẽ. Sic ad uerbũ dicitũ,

R. Elie-

R. Eliezer & R. Iudas de decem tribubus loquentes, alter quidem retu
lit, quòd non iuit in captiuitatem Iſrael, donec facti ſunt omnes ממזרים
mamzerim. i. ſpurij. Dixit quoq; R. Iohanan, quòd non eſt captiuatus
Iſrael, donec factæ ſunt ex eo 24. ſectæ מינים minim. i. hæreticorũ. Vn
de ſcriptum eſt Ezech. 2. cap. בן אדם שלח אני אותך אל בני ישראל אל גוים
המורדים אשר מרדו בי המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה . i. Fili A
dam mitto ego te ad filios Iſrael ad Goim hãmordim. i. ad gentiles apo
ſtatas, qui apoſtatarunt à me, ipſi & patres eorum culpabiles extiterũt
in me, uſq; in diem hanc. Hæc traditio. Quocirca Dominus rectè dixit,
Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Rurſum aũt
ad id quod dictum eſt in præcedẽti traditione, quòd ſcilicet Iſrael facti
ſunt ממזרים mãzerim. i. ſpurij, pertinet quod apud Zach. 9. c. ſic dicit̃,
וישב ממזר באשדוד Hoc eſt, Et ſedebit, uel morabit̃ mamzer. i. ſpurius
in Azoto. Quod de Iſrael intelligendum eſſe R. Ionathas Vzielis filius
in Chaldaica æditione oſtendit dicens, ויתיב בית ישראל באשדוד. i. Et ſe
debunt domus Iſrael in Azoto. Ad hoc etiã ſpectat quod in lib. יבמות
Iebamoth. i. Fratriarũ, in ca. quod incipit נשים Naſſim. i. mulieres hoc
modo ſcribit̃. Traditio eſt, q; filię. i. mulieres illius generationis decem,
ſcilicet tribuũ caſtratione caſtratæ ſunt. Nec ſunt inde moti de terra ſci
licet ſua, donec fecit eos Sennacherib perfectos gẽtiles. Sicut dictũ eſt
Hoſeæ 5. c. ביהוה בגדו כי בנים זרים ילדו Hoc eſt, In Deũ proditioſe, uel
doloſe egerunt, quia filios alienos genuerũt. Cauſa aũt huiuſce diuiſio
nis Hebræorũ, & reprobationis maioris partis eorũ, decẽ uidelicet tri
buum alia nõ fuit, niſi quia in Dauid partem habere primũ renuerunt.
Dixerunt enim ut legit̃ 3. Reg. 12. אין לנו חלק בדוד ולא נחלה לנו בבן ישי
i. Non eſt nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Iſſai. Et quia etiã
falſos deos in duobus uitulis (ut dictum eſt) ſuſceperunt. Quemad
modũ igitur tempore Ieroboã in Iſrael & Iudæos, Hebræi diuiſi ſunt.
Ita in hebdomada ſeptuageſima Danielis, Iudæi ipſi diuiſi ſunt in perfi
dos Iudæos, & ueros Chriſtianos. Et quomodo tunc maior Hebræorũ
pars decẽ ſcilicet tribus dixerunt, Nõ eſt nobis pars in Dauid, neq; hæ
reditas in filio Iſſai. Ita tẽpore Meſſiæ maior pars Iudæorũ dixit, Non
habemus Regẽ, niſi Cæſarem. Dominũ Ieſum uerum Meſſiã in Dauid
præfiguratũ fatue reprobantes. Et ſicut illi deinde reprobato Dauid,
falſos Deos in duobus uitulis coluerũt. Ita iſti reprobato uero Meſſia,
duos ſibi falſos Meſſias, unũ poſt alterũ (ſcripturis eorũ teſtantibus, ut
in antecedentibus latiſſime dictũ eſt) ſtatuerunt. Rurſus ſicut illi pro
pter hæc & alia (ut paulò ſuperius ſacra atteſtat̃ hiſtoria) fuerunt & à
Deo reprobati, & per Sennacherib captiuati. Sic & iſti quia uerũ Meſ
ſiam Dominũ Ieſum reſpuerunt, & duos falſos Meſſias receperunt, fue
runt in perpetuũ, & à Deo reprobati, & per Veſpaſianũ & Titum Ro
manos Principes captiuati. Et hoc eſt quod eis dominus per Iere. 7. ca.

cõminatus fuerat. Et proijciam uos deſuper facie mea, ſicut proieci omnes fratres ueſtros, omne ſemen Ephraim. Vbi R. Ionathas, Omnes fratres ueſtros, וכל זרעי ישראל .i. Omne ſemen Iſrael Chaldaicè trãſtulit. Cæterũ quomodo tunc maxima eorum pars in errorem turpiſſime incidit, pro uero Deo, falſos recipiendo atq; colẽdo Deos. Minima, uero pars in ueritate permanſit, Deum uerum colendo, domumq; Dauid ſequendo. Ita quoq; nunc maxima Iudęorũ pars, duos falſos ſecuta Meſſias, in turpiſſimũ infidelitatis incidit errorẽ. Minima uero pars, Chriſto adhærens, ipſumq; fide & opere ſecuta, ueritatẽ amplexata eſt. Prçterea ſicut tunc ſerui Dei, ueritatẽ ſequentes, aliter quàm antea uocati ſunt, quia nõ Hebræi, ſed Iudæi mutato nomine deinceps dicti fuerũt. Ita nunc ſerui Dei, Chriſtianę fidei ueritatẽ ſectantes, aliter quàm prius appellati ſunt, quia non Iudæi, ſed mutato nomine משיחים Meſſihim. i. Chriſtiani ſunt nuncupati. Quemadmodũ per Iſaiam de eis prophetatũ fuerat, ita 65. c. dicentẽ, והנחתם שמכם לשבועה לבחירי והמיתך אדני יהוה ולעבדיו יקרא שם אחר Hoc eſt, Et dimittetis nomen ueſtrũ ad iuramentum electis meis. Et mortificabit te dominus Deus, & ſeruos ſuos uocabit nomine alio. Nomen autem eorum eſt in iuramento Chriſtianis. Nam iurantes dicunt, negatiue ſcilicet. Si non ſum Iudæus, hoc nõ faciam. Vel affirmatiue ſic, Iudæus ſim ego, ſi hoc fecero. Et Dominus Deus mortificabit eos, ut propheta dicit, uſq; ad mundi finẽ, ut in præcedentibus patuit, & in ſequentibus adhuc latius patebit. Deniq; ſicut inter Iudæos & Iſrael fratres ſuos, fuit ſemper certatio. Ita inter Iudæos & Chriſtianos, tam in moribus quàm in fide nunquam defuit bellum. Quemadmodũ enim illis non ſatis fuit, Deum & domum Dauid repuliſſe, & unum uitulũ in Bethel, alterũ in Dan pro dijs coluiſſe, ſed peccatis peccata addendo, Baal etiam coluerunt. Ita neq; iſtis ſuffecit, uerum reprobaſſe atq; occidiſſe Meſſiã, unumq; falſum in Ieruſalẽ Barcozba uel Bencozba uocatũ. i. mendacij, uel falſitatis filium, & alterũ in Bitter eiuſdẽ nominis Meſſiam ſibi feciſſe, ſed patrũ quoq; ſuorũ menſurã adimplentes, erroresq; erroribus accumulantes, tertiũ adhuc ſibi promittunt. Non obſtante, q̃ & patres eorum in duobus Meſſijs antedictis (ut eorũ teſtanť ſcripturæ, & ipſi minime negant) tã turpiter deluſi fuerint, & eorũ Magiſtri tertiò quẽ adhuc expectant, uarios aſſignãtes terminos, omnes tãdẽ falſiloq; ſint inuẽti, ut in ſuperioribus abũde ꝓbatũ eſt.

Quod Iudæi ideo deſtruendi erant, quia Deum uerum eſſent proditur, ac negaturi. *Caput* VIII.

CAP. ETſi in præmiſſis cauſam reprobationis eorum ſatis tetigiſti. Vt tamen & ueritas clarius pateat, & ipſorum perfidia magis confundatur, deſtructionis eorum cauſam expreſſius adhuc per eorum ſcripturas retegas, obſecro. GAL. De Iudæorũ igitur deſtructione,

ſtructione, quæ per Romanos fieri debebat, deq́ꝫ eiuſdem deſtructionis cauſa, atq́ꝫ malicia reliquiarũ ipſorum, apud Iere. 5. c. his uerbis prædictũ fuit, שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה : ואם חי יהוה יאמרו לכן לשקר ישבעו : יהוה עיניך הלוא לאמונה הכיתה אתם ולא חלו כליתם מאנו קחת מוסר חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב : Hoc eſt, Circuite uicos Ieruſalem, & uidete quæſo, ac ſcitote, & inquirite in plateis eius, An inueniatis uirum facientem iudicium, quærentem fidem, & propitius ero ei, ſcilicet Ieruſalem. Et ſi uiuit Deus dixerint, uerũtamen ad falſitatem iurabunt. Deus oculi tui nónne ad fidem? percuſſiſti eos, & non doluerunt. Conſumpſiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam, uel correctionem. Indurauerunt facies ſuas ſupra petram, & renuerunt conuerti. Et pauló inferius ſubdit, עלו בשרותיה ושחתו וכלה אל תעשו, הסירו נטישותיה כי לוא ליהוה המה : כי בגוד בגדו בי בית ישראל ובית יהודה נאם יהוה : כחשו ביהוה ויאמרו לוא הוא ולא תבוא עלינו רעה וחרב ורעב לוא נראה : והנביאים יהיו לרוח והדבר אין בהם כה יעשה להם : Id eſt, Aſcẽdite in muros eius, & diſſipate, conſummationem autem nõ faciatis. Auferte palmites, & propagines, quia non ſunt Dei. Proditione enim prodiderunt me domus Iſrael, & domus Iuda, Dixit Deus. Negauerunt Deum (tetragrãmaton) & dixerunt, non eſt ipſe, neq́ꝫ ueniet ſuper nos malum, & gladium, & famem nõ uidebimus. Et prophetæ erunt ad uentũ, uel ad ſpiritum, & ſermocinatio nõ erit in eis. Hoc fiet illis, Quod aũt hæc de Iudæorũ deſtructione, quæ per Romanos futura erat, prædicta fuerint, patet per eorum expoſitores. Legitur enim ſic in Bereſſith rabba ueketanna. i. in expoſitione libri Gen. maiori, & minori, ſuper illud 18. cap. eiuſdẽ libri dictum, Et dixit, ſcilicet Abrahã. Non diſpliceat quæſo Domine, & loquar etiam hac uice. Si forte inueniant̃ adhuc decẽ? Et dixit, Non deſtruã propter ipſos decem. Quare decẽ? Quia iam remãſerant in generatione diluuij octo, & non ſuſpendit Deus ſententiã ſuam propter merita eorum. Alia expoſitio. Quare decẽ? Quia opinabat̃ decem ibi eſſe, Loth uidelicet, & uxorem eius, & quatuor filias ipſius, quatuorq́ꝫ generos. R. autem Iodan & R. Hanina dixerũt, Dictum eſt hic decem, & in Ieruſalem ſaltem unus. Hoc autem eſt quod ſcriptũ eſt Iere. 5. c. Circuite Ieruſalem. Et reliqua. Et ſic alibi dicitur: Eccleſiaſtis ſcilicet 7. c. Vna ad unam, ad inueniendũ computum, uel numerum. Dixit R. Iſhac, Et uſq́ꝫ ad quot inuentio numeri? Vſq́ꝫ ad unam. Hactenus traditio. Sic igitur hic argumentandũ eſt. Si in prioris quidẽ templi deſtructione, plures iuſti fuerunt, atq́ꝫ inueniri potuerunt in Ieruſalem. Fuit nanq́ꝫ ibi Baruch filius Neriæ, de quo ſic apud Iere. 36. c. dicitur, Et uocauit Ieremias Baruch filium Neriæ. Et ſcripſit Baruch ex ore Ieremiæ, omnia uerba Domini. Erat quoq́ꝫ ibi Abdemelech Æthiops qui Ieremiam de ciſterna, ubi moriebatur, extraxit, cum ſic fuiſſet Regem allocutus (ut habet̃ Iere. 38.) Dñe mi Rex, male fecerũt uiri iſti, quicquid fe-

cerunt Ieremię ꝓphetæ, quē miſerũt in puteũ, ut moreretͬ. Cui & ꝓpter ea dixit Dñs (ut ſcribitͬ Iere. 39.) Eruens eruã te, & in gladio nõ cades, eritq́ꝫ tibi anima tua uelut ſpoliũ. Quia cõfiſus es, uel quia ſperaſti in me, dicit Dñs. Fuit etiã ibi domus ſeu familia Recabitarũ, de quibus dicitͬ apud eundē prophetã, Vade ad domũ Recabitarũ, & loquaris ad eos. Et poſt pauca, Nõ abſcindetͬ uir de Ionadab filio Recab, ſtans corã me cunctis diebus. Fuit inſuper tunc Ieremias ꝓpheta, ac alij permulti uiri iuſti, ac ſancti, qui in Babylonē tranſmigrarunt. Si igitur tot iuſti tēpore deſtructionis prioris templi in Ieruſalē fuerunt. Palàm ꝑfectò oſtenditͬ ex calce antedictę traditionis, quę dicit neminē iuſtum in Ieruſalem inuentum fuiſſe, ꝙ ſupradictorũ uerborũ Ieremiæ principiũ, cum ait, Circuite uicos Ieruſalē, cum reliquis, nõ de primo eius urbis excidio loquitͬ, quod per Nabuchdonoſor Babylonis Regē factum eſt, ſed de ultimo, quod per Veſpaſianũ & Titũ Romanos Principes, fieri cõtigit. Cauſa uero ob quã Deus Iudæos per Romanos deſtruxerit, ac reprobauerit, oſtenditͬ, cum ibidē dicitͬ, Proditione enim ꝓdiderunt me domus Iſrael, & domus Iuda, Dixit Deus. Quæ aũt & qualis fuerit iſta ꝓditio, aperte inſinuatͬ, cũ ſtatim ſubijcitͬ, Negauerunt Deũ, & dixerũt, nõ eſt ipſe. Cum igitͬ poſt regreſſum ex Babylonica captiuitate, Dñm Deũ nec uerbo, nec facto Iudęi negauerint unq̃, per idololatrię, ſcilicet cultũ. Cõſequens neceſſario eſt, tunc eos negaſſe illũ, dicentes, Deũ nõ eſſe ipſum, cum Dñm Ieſum Chriſtũ uerum Deũ, ac Dei filiũ reprobantes, dixerunt, ipſum nõ eſſe Meſſiã. Ac duos falſos Meſſias unũ poſt alterum ſibi conſtituerunt. Idcirco in eodē cap. eiuſdem prophetię dicitͬ,

הכם אריה מיער זאב ערבות ישדדם נמר שקד על עריהם כל היוצא מהנה יטרף

Hoc eſt, Percuſſit eos leo de ſylua, lupus deſerti, uel ueſperi uaſtabit eos, pardus uigilãs ſuper ciuitates eorũ. Omnis egrediens ex eis prædabitͬ. Quæ gloſſa R. Selomonis ita exponit, Percuſſit eos leo de ſylua. i. Regnũ Babylonis, Lupus deſerti uel ueſperi uaſtabit eos per Regnum Mœdorũ. Pardus uigilans ſuper ciuitates eorũ per Regnũ Græcorũ. Omnis egrediens ex eis prędabitͬ per Edom. i. per Regnũ Romanorũ. Hæc R. Selomo. Per quã quidē expoſitionē manifeſte apparet, ꝙ ab illo loco ubi dicitͬ in Ieremiæ uerbis, Omnis ex eis egrediens prędabitur per Edom. i. per Romanos, omnia quę ſequũtͬ, de deſtructione Iudęorũ per Romanos facta intelligi oportet. Vbi eñ cætera ſunt uerba iſta, Auferte palmites, q͞a nõ ſunt Dei. Proditione enim prodiderũt me domus Iſrael, & domus Iuda, ait Deus. Negauerunt Deũ, & dixerunt nõ eſt ipſe. Vitis aũt unde auferēdi erant iſti palmites, ſiue propagines, eo ꝙ nõ eſſent Dei, erat tota domus ipſa Iſrael, iuxta illud Hoſ. 10. dictum, גפן בוקק ישראל. i. Vitis frõdoſa Iſrael. Ex quibus omnibus manifeſtũ eſt, eã ob rē Iudæos per Romanos deſtruēdos fuiſſe, q͞a Deũ eſſent proditͬuri ac negaturi. Quãuis & alia quoq́ꝫ fuerit perditionis, æternæq́ꝫ damnationis eorum cauſa, quia uidelicet legem Meſſię recipere noluerunt.

Quòd

Quòd ideo Iudæi perdi, in æternumq́; damnari debebant, quia legem Meſſiæ non eſſent recepturi. Caput IX.

CAPNIO.

HAnc etiam obſecro cauſam per eorum ſcripturas pateſacito. GAL. Ideo certe Iudæi deſtruendi, ac in æternum damnandi erant, quia legem Meſſiæ noluerunt recipere, nec penitus Meſſiam ipſum audire. Quod ex ijs maxime liquet, quæ in libro Midras tehilim habentur, ſuper illud Pſal. 10. למה יהוה תעמד ברחוק תעלים לעתות בצרה Hoc eſt, Cur Deus manebis à longe & abſconderis in temporibus anguſtiæ. Ibi enim ſic ſcriptum legitur, אמר רבי יוחנן שלש שנים ומחצה היתה שכינה עומדת בהר הזתים ומכרזת דרשו יהוה בהמצאו ולא היו משגיחין שנאמר נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשוני משל לשיירה שהיה מהלך בדרך כיון שתחשיך בא הבורגן אמר לו הכנס עצמך לבורגן מפני חיה רעה וליסטים אמר לו אין דרכו של שייר ליכנס לבורגן בלילה כיון שהלך בא עליו אישון לילה ואפלה חזר ובא לו אצל הבורגן והיה מבקש ממנו שיפתח לו אמר לו הבורגן אין דרכו של בורגן לפתוח בלילה לפי שאין דרכו לקבל אדם בלילה בשעה הזו נתבקשתי להכניסך לא רצית עכשיו שתרצה איני רוצה לתכניסך כך אמר הקדוש ברוך הוא דרשו יהוה בהמצאו שובו בנים שובבים ולא היו מבקשים לשוב אמר להם הקדוש ברוך הוא אלכה ואשובה אל מקומי הראשון כיון שנמסרו למלכיות שנמשלו לחיות התחילו צועקים למה יהוה תעמד ברחוק אמר הקדוש ברוך הוא נתבקשתי לא בקשתם עכשו אתם מבקשים ממני ואיני שומע לכם מרה בנגד מרה שנאמר ויהי באשר קרא שמא הם ושלום עד עולם עד עידן עידנין ופלג עידן :

Id eſt, Dixit Rabbi Iohanan, Tribus annis cum dimidio ſtetit diuinitas in monte oliuarum, & clamauit dicens, Quærite Deum, dum inueniri poteſt. Et non fuit eis curæ. Sicut dictum eſt Iſaiæ 66. cap. Feci ut inquireret ab ijs qui non interrogauerunt, & inuentus ſum à non quærentibus. Simile eſt hoc comitatui uiatorum qui ambulabāt per uiam. Cum autem aduesperaſceret, accepit ad eos hoſpes, dicens, Recipite uos in hoſpitium propter feras, & propter latrones. At illi dixerunt ei, Non eſt nobis cōſuetudo, nocte in hoſpitio commorari. Poſtquàm receſſiſſent, irruit ſuper eos intempeſta nox, & tenebræ. Et reuerſi, petebant aperiri ſibi ab hoſpite hoſpitium. Ille autem dixit eis, Non conſueuit hoſpes aperire hoſpitium nocte, quoniam non admittit hominem nocturno tempore. Quo tempore quæſiui uos hoſpitio recipere, noluiſtis: nunc autem uos quæritis, ego uero nolo admittere uos. Sic dixit Deus ſanctus & benedictus, Quærite Deum dum inueniri poteſt. Reuertimini filij præuaricatores. Et non fuit qui quæreret & reuerteretur. Dixit eis Deus ſanctus & benedictus, Vadam & reuertar ad locum meum primum. Poſtquàm autem traditi ſunt Regnis, quæ aſſimilata ſunt animalibus, & cœperunt clamare, Cur Deus ſtas à lon-

ge?Dixit eis Deus ſanctus & benedictus,Quãdo ego quæſiui,uos nõ quæſiuiſtis. Nunc autem uos quæritis me,& ego non audiam uos. Viciſſitudo pro uiciſſitudine. Sicut dictũ eſt,Factum eſt ſicut uocauit,& nõ audierunt. Nunquid hoc erit in perpetuum?Miſericordia & pax.i. abſit. Erit enim uſq; ad tempus & tempora,& uſq; ad dimidiũ temporis. Hoc eſt uſq; poſt necem antichriſti,cum Iudæorũ reliquiæ ad Chriſtum conuertent. Ex hac traditione palàm liquet,ideo Iudæos à Deo reprobandos,atq; damnandos fuiſſe,quia Meſſiã ipſum uerum deum in monte oliuarũ docentem eos legem ſuam,audire noluerunt,legem eius penitus reſpuentes. Iuxta illud Iſa.42.c.dictum, ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו .i. Et non ambulauerũt in uijs eius,neq; audierunt legem eius. CAP. Quamuis authoritas iſta Iſaię,quam nunc induxiſti, de Meſſia intelligi debeat,recentiores tamen Iudæorũ,de ipſo eam intelligi prorſus negant. Quare per aliquam Talmudicã ſcripturã apud eos authenticã & approbatã,te oſtendere oportet, propterea Iudæos deſtructos,ac in æternũ perditos fuiſſe,q; legem ueri Meſſiæ recipere noluerint,ipſumq; audire contẽpſerint. Quo oſtenſo,authoritatẽ Iſaię per te inductã,de ipſo Meſſia intelligẽda eſſe,Iudaica prauitas minime poterit. GAL. Hæc omnia utiq;,& hanc ſcilicet fuiſſe deſtructionis eorũ cauſam,& eadem Iſaiæ uerba de Meſſia intelligi debere, in Maſſecheth ghittin.i. in libro libellorũ repudij,in ca. Hanniliel optime probant. Vbi ſic ad uerbum legit,Tradiderunt Rabbanan.i. Doctores,q; cum acceſſiſſet R. Iehoſuas filius Ananiæ ad caſtrum quoddã magnũ, quod erat Romæ,dixerunt ei,q; erat puer quidam Hebræus ibi carceribus mancipatus. Cum igitur R. iuiſſet ad oſtium carceris,interrogãs eundem puerũ,dixit ei illud Iſa.42.c.dictũ, מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים .i. Quis dedit in direptionem Iacob,& Iſrael uaſtantibus?Reſpõdens puer,dixit illud,quod apud eundem prophetam immediate ibidem ſic ſequitur, הלא יהוה זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו : וישפך עליו חמה אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב : Hoc eſt,Nónne Adonai iſte,cuí peccauimus?& non ambulauerunt in uijs eius,nec audierunt legẽ eius. Et effudit ſuper eum indignationẽ furoris ſui,& forte bellum,& cõbuxit eum in circuitu,& nõ cognouit,& ſuccendit eum,& non poſuit ſuper cor. Hæc Talmud. In eo autem quod dixit Adonai iſte,oſtendit,prophetã de Meſſia fuiſſe locutũ. Qui eſt Adonai.i. Dñs Deus iſte.i. demõſtrabilis factus per carnis humanę aſſumptionem. In eo uero quod ſubdidit, Et non audierunt legem eius de lege Meſſię prophetam ipſum dixiſſe, inſinuauit. Legem enim per Moſem datam,& audiebant,& Romanis etiam contradicentibus,ſeruare conabantur,morte non obſtante,quę ob hoc eis frequenter infligebatur. Legem autem Dñi noſtri Ieſu Chriſti noluerunt audire,neq; hucuſq; recipere. Quam ob rem ſequitur,Et

effudit

effudit ſuper eos Romanos.ſ. indignationẽ furoris ſui, ac forte bellũ, cum cęteris, quæ ſubijciunẽ. Id ipſum etiam R. ille confirmat, quem ipſi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados. i. Magiſtrũ noſtrũ ſanctũ appellant, in libro quẽ גלי רזייא Gale razeya. i. reuelatorẽ ſecretorũ nuncupauit, cum ad ſextam Antonini conſulis urbis Romæ petitionẽ reſpondens, hæc inter cætera dixit, Ex Iſrael qui non crediderint uerbis eius, ſcilicet Meſſiæ, Deus ita percitus, effundet eam ſuper eos, iurabitq́ per ſanctitatem ſuam, eos nõ habituros ſalutem, nec in paradiſo cum illo manſuros. Sicut dictũ eſt Pſal. 94. ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תעי לבב הם והם לא ידעו דרכי אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי .i. Quadraginta annis faſtidio affectus fui in generatione illa, & dixi, populus errãs corde ſunt ipſi, ipſi autẽ non cognouerunt uias meas. Qui iuraui in furore meo, q non ingredienẽ in requiem meã. Item in hoc mundo diſiungentur à Deo, amittentq́ ſuum imperiũ, & diſperſi per uniuerſum orbem, ſubiugabunẽ, imperabũtq́ illis ſerui ſeruorũ. Neq uocabunẽ amplius patres totius ſeculi, ſed populus, quem deus eorum odio habuit, eosq́ à ſe expulit cum furore. Nec etiam aſſequenẽ gratiam cum iuſtis reſuſcitandis in mundo futuro. Propter quos dictũ eſt in Pſal. 1. לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח : על כן לא יקמו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים Hoc eſt, Non ſic impij, ſed tanquam gluma quam proijcit uentus. Ideo non reſurgent impij in iudicio, neq peccatores in congregatione iuſtorum. Hęc omnia ad uerbum longe ante Chriſti natiuitatem ille prædixit, quem uel ipſi Magiſtrũ noſtrũ ſanctũ (ut diximus) uocãt. Ex quibus omnibus quæ dicta ſunt, ſatis apertè patet propoſitum.

Quòd idcirco quoque reprobandi, atque in perpetuò Dei odio permanſuri erant, quia Ieſum uerum Meſsiam & Mariam matrem eius iugiter negaturi, ac blaſphematuri eſſent. *Caput X.*

CAPNIO.

EST'ne alia præter præmiſſas, reprobationis eorum, æterniq́ odij apud Deum, cauſa? GAL. Eſt utique, & ea potiſſimum, quæ in maximis fidei noſtræ arcanis, quæ hucuſque in libris Iudæorum latuerunt, haud infirmum obtinet locum. CAP. Hanc etiam quæ ſit, obſecro ediſſere. GAL. Rabbi itaq Nehumias in epiſtola ſecretorum, quam אגרת הסודות Ighereth haſſodoth appellat, exponens Doctoris illius quem ipſi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt Magiſtrum noſtrum ſanctum nuncupãt, uerba illa. Hæc eſt petra primaria, ex qua Meſſias proditurus eſt. Hæc inter alia dicit, Petra hæc primaria eſt mater Regis Meſſiæ. Et poſt pauca. Cum ſciueris (inquit) nomen petrę huius, eiusq́ filij ratione arithmetica, inuenies ea

aſcendere ad numerum ברית Berith,id eſt pacti,uel fœderis.Et tunc intelliges arcanum textus illius Deuter.31.capite ſcripti, הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו Hoc eſt,Ecce tu dormies cum patribus tuis,& conſurget populus iſte,& fornicabitur poſt Deos alienos terræ,ad quam ingredietur,ut habitet in ea.Et derelinquet me,& irritum faciet fœdus meum,quod pepigi cum eo. Hæc R.Nehumias,qui quinquaginta fermè annis Redemptoris noſtri præceſſit aduentũ.Ad quorum explanationem notandũ eſt,quòd dictio hæc Hebraica ברית Berith,quæ pactum ſeu fœdus ſignificat,ratione arithmetica 612.apud Hebræos continet.Quatuór enim ſcribitur literis,quarum unaquæq; apud eos aliquem numerũ importat.Nam ב beth quidem duo importat, ר res 200. י iod 10.& ת tau 400.Igitur ברית Berith quod ex his componitur 612.continet.Hunc etiam eundem(ut alibi quoq; oſtẽdimus) numerum continent nomina matris Meſſiæ & filij eius. Nam nomen quidem matris Meſſiæ(ut in præcedentibus per eundem Rabbenum Haccados oſtenſum eſt)debebat eſſe מרים id eſt Maria.Nomen uero Meſſiæ filij eius,quo à gentilibus fidem eius ſuſcepturis,uocãdus erat, ישו .i.Ieſus eſſe debebat. Vt idem Rabbenus Haccados præoſtẽderat. Hæc autem nomina,ſcilicet מרים וישו .i.Maria & Ieſus,ratione arithmetica apud Hebræos 612.quoq; continent.Nam מ mem quidem deſignat 40. ר res 200. י iod 10. ם mem 40. ו uau 6. י iod 10. ש ſcin 300. & ו uau 6. Et ſic nomina matris Meſſiæ & filij,quæ ſunt, מרים וישו .i. Maria & Ieſus,eundem numerũ continent,quem ipſa dictio ברית Berith continet,ſcilicet 612.Hunc eundem etiam numerũ important uerba quæ in prædicto textu Deuter.ab ipſo R.Nehumia inducta ſunt, אלהי נכר הארץ Elohenechar haareez.i.Deos alienos terræ.Nã א aleph unum ſignificat, ל lamech 30. ה he 5. י iod 10. נ nun 50. כ caph 20. ר res 200. ה he 5. א aleph 1. ר res 200, צ zadi 90. Quæ omnia ſummatim 612. efficiunt. Ex his igitur patent præmiſſa R.Nehumiæ uerba,cum ait, Cum noueris nomen petræ huius.i.matris Meſſiæ,quod eſt מרים .i. Maria,& nomen filij eius,hoc eſt ipſius Meſſiæ,quod eſt ישו .i.Ieſus, ratione arithmetica aſcendere ad numerum ברית Berith.i.fœderis,qui numerus eſt 612.tunc intelliges arcanũ illius textus,Ecce dormies cum patribus tuis,& reliqua.Maximum igitur fuit arcanũ illud,quod tunc Dñs Moſi reuelauit.Deut.31.c.dicens,Ecce tu dormies cum patribus tuis,& populus conſurgens fornicabitur:cum cęteris,quæ ſequuntur. Quorum quidem uerborum hic eſt ſenſus,Poſtquàm tu à uita diſceſſeris,hic populus tuus conſurget,& fornicabitur.i.errabit. Error autem eorum erit,quia Ieſum & Mariam dicent,eſſe Deos alienos terrę.i.idololatrias.Et in hoc errabunt,meq; derelinquẽt,facientq; irritum berith meum,id eſt fœdus meum,hoc eſt Ieſum meum & Mariã meam,ipſos

blaſphe-

blaſphemantes,ac dicẽtes,eſſe Deos alienos terræ.i.idololatrias.Quapropter ibidem immediate ſubijcitur, וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכל Id eſt, Et iraſcetur furor meus aduerſus eum in die illa, & derelinquam eum,& abſcondam facies meas ab eo, & erit in deuorationem. Quia uero Deus retribuit homini iuxta peccati eius menſuram.Idcirco paulò pòſt ſubiecit,Deuter.32.cap.dicens, הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם Id eſt,Ipſi me prouocauerunt in eo,qui non erat Deus,& irritauerunt in uanitatibus ſuis.Et ego prouocabo eos in eo,qui nõ eſt populus,& in gente ſtulta irritabo illos.Hoc eſt,Quoniã prouocabunt me,dicentes me non eſſe Deum,& irritabunt in uanitatibus ſuis,id eſt mendacijs,blaſphemijs,& abominationibus, quas de me, deq́ Maria matre mea impie referent.Idcirco eadem menſura ulciſcar eos. Nam & ego prouocabo eos in eo,qui nõ eſt populus,id eſt faciam eos non eſſe populum meum.Et in gente ſtulta irritabo illos,id eſt faciam eos gentem ſtultam ab omnibus uocari,quæ ſine fide,ſine ueritate,ſine Deo eſt,& quæ Deum ſuum prodidit atq; negauit.Ex his igitur omnibus,quæ in præcedentibus capitibus præmiſimus,ſatis luculenter apparet,quàm iuſta fuerit Iudæorum deſtructio,diſſipatio, ac perpetua captiuatio, æternaq́ reprobatio. Verumtamen ſi de peccato ſuo pœnitentiã agentes,perfidiam deponere uellent,ſtatim Deus eis parceret,eosq́ in gratiam reciperet,ſtatim & redempti eſſent,& à captiuitate liberati,atque Meſſiam haberent.

Quòd ſi Iudæi de peccato ſuo pœnitentiam agere uellent,perfidiamq́ deponere,ilicò redempti eſſent,atque à captiuitate liberati,ac Meſſiam Saluatorem haberent. Cap. XI.

CAPNIO.

Vt eorum igitur obſtinata perfidia magis appareat, magisq́ & confundatur & conuincatur,per eorum ſcripturas uerum eſſe proba,quod poſtremò dixiſti, Nónne quæſo ex eorum ſcripturis oſtẽdi poteſt,quòd ſi eos nunc peccati ſui pœniteret,ac Meſſiam quem hucuſque negarunt,reciperent,mox ſaluarentur,moxq́ ab hac nouiſſima captiuitate redempti eſſent? GAL. Ita prorſus.Legitur enim in Midras שיר השירים Sir haſſirim.i.in expoſitione Cantici canticorũ,ſuper illud 5.c.eiuſdẽ libri dictũ, פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי Hoc eſt,Aperi mihi ſoror mea,proxima mea,colũba mea, pfecta mea. Quod dixit R.Iſſa, Ait deus ſanctus & benedictus,Filij mei aperite mihi aperturã unam pœnitentiæ,quantum eſt foramen acus,& ego aperiam uobis aperturas miſericordię,per quas poterunt intrare currus& quadrigæ.Quod expoſuerunt R.Ioden,& R.Leui. Nam Rabbi quidem

dem Ioden dixit, Scriptum eſt Pſal. 46. הרפו ודעו כי אנכי אלהים .i. Vacate uel ceſſate, & cognoſcite, quia ego Deus. Dixit ergo Deus ſanctus & benedictus Iſraeli, Vacate ab operibus malis, & agite pœnitẽtiam, quantum eſt ictus oculi. Et ſcietis, quia ego ſum Deus. R. uero Leui dixit, Si eſſent filiј Iſrael pœnitentiam agentes, ſaltem una die, protinus redẽpti eſſent, protinusq́ filius Dauid, id eſt Meſſias eis iam ueniſſet. Vnde probatꝰ hoc? Ex eo quod ſcriptũ eſt Pſal. 95. היום אם בקלו תשמע. Hoc eſt, Hodie ſi uocem eius audieritis. Hæc traditio. Ex qua primum aperte liquet, quòd ſi una ſola die pœnitentiam Iudæi agere uellent, perfidiæ duriciem deponentes, ſtatim redempti eſſent, & Meſſiam haberent. Quod quidem traditio per illud Pſalmi probat, Hodie ſi uocem eius audieritis. Quare ſi peccatum quod patres eorum commiſerunt, cognoſcere, pœnitentiamq́ agere uellent, mox & Meſſiam haberent, & à præſenti captiuitate penitus liberarentur. Deinde ex eadem traditione manifeſte elicitur, Meſſiam eſſe Deum, per id quod antè in eodem Pſalmo ſic dicitur, באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יהוה עשנו : כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו Id eſt, Venite adoremus, & curuemur, flectamus genua ante faciem Dei factoris noſtri. Quia ipſe eſt Deus noſter, nos autem populus paſcuæ eius, & oues manus eius. Et poſtea immediate ſequitur, quod de Meſſia in præmiſſa traditione inductũ eſt, uidelicet, Hodie ſi uocem eius audieritis. Ex quo Meſſiam Deum eſſe, plane cõſequens eſt. Id ipſum quoq; ex eo patet, quod in Midras tehilim. i. in expoſitione Pſalmorũ ſcribitꝰ, cum ſuper Pſal. 44. titulum, qui talis eſt, למנצח על ששנים Hoc eſt, Triumphatori, uel Victori, uel ad uictoriã ſuper liliјs. Sic dicitur, Dixit Deus ſanctus & benedictus Iſraeli, Totũ pendet ex uobis. Quemadmodum enim huiuſmodi, liliũ germinat, uel floret, & cor tamẽ eius ſurſum eſt: ita quoq; uos agite תשובה teſſuba. i. pœnitentiã coram me, & ſit cor ueſtrũ rectũ, uel ordinatũ ſurſum, ſicut cor huiuſmodi liliј. Et tũc adducã uobis גואל Goel. i. Redẽptorẽ. Sicut dictũ eſt Hoſ. 13. אהיה כטל לישראל i. Ero quaſi ros Iſraeli. Quod R. Ionathas ita Chaldaicè expoſuit, אהי ממרי בטלא לישראל Hoc eſt, Erit uerbũ meũ uelut ros Iſraeli. Et quãdo hoc erit? Cũ germinabit ſicut liliũ. Sequitꝰ enim apud Hoſeã ibidẽ, יפרח כשושנה . i. germinabit, uel florebit ſicut liliũ. Propter hoc dicitꝰ, Victori ſup liliјs. Hactenus traditio. Ex qua ſatis aperte patet ꝓpoſitũ. Id idẽ etiã ex dictis priſci illius doctoris cõfirmatꝰ, quẽ ipſi רבינו הקדוש Rabbenu haccados. i. Magiſtrũ noſtrũ ſanctũ uocãt. Cũ in libro q גלי רזייא Gale razeya. i. Reuelator arcanorũ inſcribitꝰ, in calce reſpõſionis ad ſextam Antonini Cõſulis petitionẽ, hoc modo ait, Ex Iſrael uerò qui audierint pręcepta Meſſiæ, nanciſcentꝰ gloriã futuri ſeculi. Sicut ſcriptũ eſt Iſa. 60. ועמך כלם צדיקים לעלם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר Hoc eſt, Et populi tui omnes iuſti in perpetuũ hęreditabũt terrã, germen plãtationis

nis meæ,opus manus meæ ad glorificandum.Hæc ille. Dictum autem Iſaiæ ab eo inductum,ſic intelligitur,Populi tui omnes iuſti,id eſt omnes qui ex populo tuo iuſti fuerint,Meſſiam ſcilicet recipiendo,ac de peccato ſuo pœnitẽtiam agendo,in perpetuum hæreditabunt terram, cœleſtem ſcilicet gloriam,quæ in Meſſiam credituris promiſſa fuit.

Quòd gentiles Meſsiæ adhærere debebant. *Caput* XII.

CAPNIO.

Vm tot de Iudæorum in perfidia permanentium reprobatione,hactenus dixeris: Par eſt,ut de gentilium quoque uocatione,atque electione ex Hebraicis ſcripturis aliquid proferas.Quare primum quòd gentiles ipſi Meſſiæ adhæſuri eſſent,oſtende. GAL. Hoc ex eo potiſſimum patet,quod Zacharias ſic futurum fuiſſe,prophetauit 2.c.dicens, ונלוו גוים רבים אל יהוה ביום ההוא והיו לי לעם Hoc eſt, Et applicabuntur gentes multæ,uel gentiles multi ad Deum in die illa,& erunt mihi in populum. Quod ita Rabbi Ionathas in Chaldæum uerſum,exponit, ויתוספון עממין סגיאין קדם עמא דיהוה בעדנא ההיא ויהון קדמי לעם Id eſt,Et addent ſe populi multi ad populum Dei in tempore illo,& erunt coram me in populum. CAP. Iudaica impietas ait hic, gentes in diebus Meſſiæ Deo addendas eſſe, non ut ſaluentur,ſed ut populo Iudaico ſeruiant. GAL. Facile hæc eorum falſitas conuincitur. Quemadmodum enim Leuit.26. capite, Deus de eis dixit, והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם Hoc eſt, Et deambulabo in medio ueſtri, & ero uobis in Deum,& uos eritis mihi in populum. Ita & hic de gentibus ait, Applicabuntur gentes multæ ad Deum in die illa,& erunt mihi in populum. Ex quo manifeſtè liquet tã ex diuina pagina,quàm ex Chaldaica traductione, eos omnino falſiloquos eſſe. Quod ex dictis etiam ueterũ ſuorum Doctorum expreſſe patet. Legitur enim in מסכת בכורים Maſſecheth biccurim,id eſt in libro Primitiarum, hoc modo: Tradiderunt Magiſtri in nomine Rabbi Iudæ,Quod גר gher,id eſt aduena,hoc eſt conuerſus,qui de gentilitate uenit ad fidem,ipſemet eſt apportans primitias, & dicens illud Deuter.26.cap. הגדתי היום ליהוה אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע יהוה לאבותינו לתת לנו Id eſt,Pronuncio hodie domino Deo tuo,quòd ueni in terram,quam iurauit Deus patribus noſtris ſe daturum nobis. Quæ eſt huius rei probatio? Quod ſcriptum eſt Gen.17. cap. ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך Hoc eſt, Non erit ultrà nomen tuum Abram, ſed erit nomen tuum Abraham, quia patrem multitudinis gentium dedi te. In principio enim fuit pater Aram, ideo uocatus fuit Abram. Deinde uerò pater totius mundi, & nomen eius idcirco dictum eſt Abraham.

Iudæorum iuniorũ obiectio.

Confutatio.

Traditio Rabbi Iudæ.

Hactenus

Hactenus traditio. Dixit præterea R. Rahmon, ſuper illud Iere. 31. c. dictū, וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה .i. Et ſeminabo domum Iſrael, & domum Iuda ſemen hominis, & ſemen beſtię. Semen hominis, Hi ſunt Iſrael. Sicut dictum eſt Ezech. 34. ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם Hoc eſt, Et uos oues meæ, & oues paſcuæ meæ homines eſtis uos. Et de ipſis Deus ſanctus & benedictus ait Iſa. 65. והוצאתי מיעקב זרע .i. Et educam de Iacob ſemen. Quod autem ſequitur, Et ſemen beſtiæ. Iſti ſunt cōuerſi gentium, de quibus dicitur Iehoſuæ ult. c. Et beſtia multa. Et apud Iob 18. c. dixit Baldad Suites, Quare reputati ſumus ſicut beſtia? Et de eis ipſe ait Zach. 2. Canta & lætare filia Syon. Quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui, ait Deus. Et applicabuntur gentiles multi, & erunt mihi in populum. Super Iſrael etiam, & ſuper gentes ſeculi loquitur ſcriptura apud Zach. 8. ca. dicens, כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר Hoc eſt, Quoniam ante dies illos merces hominis non erat, & merces beſtiæ non erat. Et egredienti, & ingredienti, uel uenienti, non erat pax à tribulatione, uel à tribulante. Ante dies illos, uult dicere ante dies Meſſiæ, quoniam in diebus Meſſiæ, pax erit longinquo & propinquo. Sicut dictum eſt Iſaiæ quinquageſimo ſeptimo ca. בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יהוה ורפאתיו .i. Creans fructum labiorum pacem. Pacem longinquo & propinquo, ait Deus, Et ſanaui eum. De ipſo quoq; ſcriptura ait Zach. 9. c. ודבר שלום לגוים Hoc eſt, Et loquetur pacē gentibus. In illa enim hora pax erit egredienti de hoc ſeculo per uiam pœnitentiæ, & ingrediēti, uel uenienti ante Deum ſanctum & benedictum cum operibus bonis & eleemoſynis. Sicut dictū eſt Prou. 14. צדקה תרומם גוי וחסד לאמים חטאת .i. Iuſticia exaltat gentē, & miſericordia erit gentibus contra peccatum. Vbi gloſſę R. Selomonis & R. Abraham Auen Azra, iuſticia (inquiunt) quam gentes faciēt, & pietas quam retribuent, id eſt eleemoſyna erunt eis loco ſacrificij, & propitiatio pro peccatis. Hæc traditio. Ex his omnibus patet gentiles non addendos fuiſſe Meſſiæ, ut Iudæis ſeruirent, ut Iudæi ipſi delirantes garriunt, quin potius ut ſaluarentur, & populus Dei efficerentur. Sicut Deus ipſe apud Hoſeam 2. capite prædixerat, dicens, וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה והוא יאמר אלהי Hoc eſt, Et ſeminabo eam mihi in terra, & miſerebor eius, cuius non fui miſertus, & dicam non populo meo, populus meus tu. Et ipſe dicet mihi, Deus meus. Quod aūt gentiles tempore Meſſiæ ſaluandi eſſent, qui Meſſiam ipſum recipientes, eum corde ore & opere confiteri debebant, ſuprà in ſexto libro latè probatum eſt.

Nunc autem ſatis eſt probaſſe, gentiles ipſos Meſſiæ adhæſuros fuiſſe.

Quod gentiles Meſsiam recipientes, à Deo diligendi eſſent, ac populus Dei electus eſſe debebant. Cap. XIII.

CAPNIO.

AD maiorem igitur Iudæorũ confuſionem, qui à Deo tam turpiter reprobati, atq; æterno odio habiti ſunt, per eorum ſcripturas probandũ quoq; eſt. Quod gentiles tempore Meſſiæ ad unius & ueri Dei cultum conuertendi, à Deo diligi debebāt, ac populus eius electus & peculiaris effici, atq; uocari. GAL. Hoc ex eo potiſſimum patet, quòd ad huius rei figuram proſelitos, hoc eſt ex gentilitate ad unius Dei culturam, uenientes, diligi in ueteri teſtamẽto Deus ipſe præceperit. Quare haudquaquam prætermittendũ uidetur, quod in libro מכילתא Mochilta. i. in quadam expoſitione, ſuper Exodũ hoc modo legitur ſuper illud 22. c. eiuſdem libri dictũ, וגר לא תונה ולא תלחצנו Hoc eſt, Aduenam non obiurgabis, uel nõ conuitiaberis ei, nec opprimes eum, ſcilicet in pecunia. Nõ dices ei, Heri fuiſti cultor Belis, & adoras concauitatem eius, & adhuc ecce caro porcorũ remanet inter dentes tuos. Et ſtas & loqueris coram me? Et unde habetur, quòd ſi improperas ei, ipſe quoq; poteſt improperare tibi? Inde, ubi dictum eſt Exo. 22. cap. Aduenam, id eſt conuerſum nõ obiurgabis, cum reliquis. Hinc Nathan dicebat, Maculam quæ in te eſt, ne dicas proximo tuo. Dilecti ſunt enim aduenæ, id eſt conuerſi. Nam in omni loco monitum eſt pro eis, ut illud Exo. 22. Et גר gher, id eſt conuerſum non opprimes. Et aduenam, id eſt conuerſum de gentilitate non obiurgabis. Dixit R. Eliezer, Cum auerſio aduenæ, id eſt cõuerſio ſit peſſima. Idcirco monitum eſt pro eo in multis locis. R. aũt Simeon dixit, Ecce ipſe Deus ait Iudic. 5. c. Et diligetis eum uelut egreſſum ſolis in uirtute ſua. Quis enim maior eſt de duobus, illé ne qui Regem diligit, an is quem Rex diligit? Ecce procul dubio aiunt, quòd ille quem Rex diligit? De quo dictum eſt Deut. 10. האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד : עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה. i. Deus magnus, fortis, & terribilis, qui non accipit facies, id eſt perſonas, nec recipit munus, facit iudicium pupillo & uiduæ, & diligit גר gher, id eſt conuerſum ex gentilibus, ad dandum ei uictum & ueſtitum. Dilecti quoq; ſunt aduenæ, id eſt conuerſi. In omnibus enim denominatur, uel deſcribitur ipſe gher, id eſt conuerſus, ſicut Iſrael. Nam Iſrael quidem uocantur ſerui Dei. Vocantur etiam הגרים hagherim, id eſt conuerſi ſerui Dei. Sicut dictum eſt Iſa. 56. Ad diligendum nomen Dei, ut ſint ei in ſeruos. Vocati ſunt etiam Iſrael miniſtri Dei. Sicut dictum eſt apud Iſa. 61. c. Miniſtri Dei noſtri dicetur uobis. Et aduenæ quoq;, id eſt conuerſi miniſtri Dei uocãtur. Sicut dictum eſt Iſa. 56. Et filios alienorum applicatos ad Dominum, ad miniſtrandum ei. Vocati ſunt quoq; Iſrael dilecti. Sicut

dictum eſt Malach. 1. cap. Dilexi uos ait Dominus. Vocantur & גרים gherim, id eſt conuerſi dilecti, iuxta illud Deut. 10. cap. dictum, Et diligit gher, id eſt cõuerſum, ut det ei uictum & ueſtitum. Dictum eſt inſuper in Iſrael berith, id eſt pactum, uel fœdus, iuxta illud, Et dabo pactum meum in carne ueſtra. Dictum eſt & berith, id eſt pactum in gherim, id eſt conuerſis, apud Iſa. 56. Et filios alienorum applicatos, ad Dominum, ut ſint ei in ſeruos, omnem cuſtodientem ſabbatũ, ne prophanet illud, & fortes in pacto meo adducam in mõtem ſanctuarij mei. Dictum eſt præterea de Iſrael רצון raczon, id eſt beneplacitum, uel cõplacētia, ut eſt illud, Ad beneplacitum eis coram Domino. Dictum eſt & de gherim, id eſt conuerſis raczon, id eſt beneplacitum, uel complacentia. Iſa. 56. Holocauſta eorum & ſacrificia eorum לרצון leraczon, id eſt ad complacentiam erunt. Dicta eſt præterea & de Iſrael cuſtodia, ut illud Pſal. 120. dictum, Ecce non dormitabit, neq; dormiet cuſtodiens Iſrael. Et dicta eſt quoq; cuſtodia de gherim, id eſt cõuerſis, ut illud Pſal. 146. dictum, Deus cuſtodit gherim, id eſt cõuerſos. Quid plura? Abraham uocauit ſe ipſum gher. Sicut dictum eſt Gen. 23. c. Locutusq; eſt ad filios Heth, dicens, Gher & habitator ego uobiſcum. Dauid ſimiliter uocauit ſe ipſum gher, Pſal. 39. dicens, Quoniam gher ſum ego tecum. Hoc autem factum eſt, ut impleatur quod dictum eſt Iſa. 52. Dominus uoluit propter iuſticiam magnificare legẽ, & extollere. Ipſe autem deprecatus eſt & direptus. Et ſic inueniuntur apud Iſa. 44. quatuor genera gherim, id eſt conuerſorũ reſpõdentium & dicentium coram eo, qui dixit & factus eſt mundus, id eſt qui uerbo ſuo fecit mundum. Cum ſic dicitur, זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה Hoc eſt, Quia hic dicet, Dei ego ſum. Hic inuocabit in nomine Iacob. Et hic ſcribet manum ſuam Deo, & nomine Iſraelis pronominabitur. Hic ergo dicet, Dei ſum ego. Quia totus erit Domini. Hic inuocabit in nomine Iacob. Iſti enim erunt aduenæ & conuerſi ad iuſticiam, id eſt ad Meſſiam. Et hic ſcribet manum ſuam Deo. Hi erunt uiri pœnitentiæ. Et nomine Iſraelis pronominabit̃. Iſti erunt timentes cœlum. i. Deũ. Hactenus traditio. In qua tres aſſignant̃ rationes, quare diligendi erãt cõuerſi ex gẽtilitate ad unius ueri Dei cultũ. Quarũ prima eſt, quia à deo diligunt̃. Secũda; quia in ſacra ſcriptura in omnibus ſicut Iſrael denominabant̃, & à Deo tractabant̃. Tertia quia ſancti patres & ꝓphetæ ut Abrahã, & Dauid aduenas. i. cõuerſos ſe ipſos uocauerunt. Gloſſa aũt R. Selomonis ſic eadẽ Iſaię uerba in calce huius traditiõis inducta, exponit, Hic dicet dei ſum ego. Hi erũt iuſti perfecti. Hic inuocabit in nomine Iacob. Hi erũt paruuli filij impiorũ. Et ſcribet manũ ſuã Deo. Hi erũt uiri pœnitẽtes. Et nomine Iſraelis ꝓnominabit̃. Hi erunt הגרים hagherim. i. conuerſi ex gẽtilibus. Hęc enim ſic expoſita ſunt in libro אבות Auoth. i. Patrũ R. Nathan. Hæc R. Selomo. Præmiſſis quoq;

aptiſſi.

aptiſſime nectitur, quod in ואלה שמות רבה Vaelle ſcemoth rabba. i. in expoſitione libri Exodi ſcribitur, ſuper illud 12. c. eiuſdem libri dictum, זאת חקת הפסח Id eſt, Hæc eſt lex paſchæ. Ibi enim ita dicitur: Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iſa. 56. cap. ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה Hoc eſt, Et non dicat filius alieni applicatus ad Deum, dicens, ſeparatione ſeparabit me Deus. Dixit enim Iob 31. c. בחוץ לא ילין גר Id eſt, Foris non hoſpitabitur gher, id eſt conuerſus, à Deo ſancto & benedicto. Quam ob rem? Quia non eſt Deus ſanctus & benedictus excludens creaturam, ſed omnes recipit. Portæ enim eius apertæ ſunt omni hora, & quicunque uult ingredi & aggregari, ingreditur & aggregatur. Propter hoc dictum eſt à Iob, Fortis nō hoſpitabitur gher, id eſt conuerſus. Et iterum ait in perſona Dei tolerantis pro creaturis ſuis, דלתי לארח אפתח Hoc eſt, Oſtium meum uiatori aperiam. Dixit Rabbi Berachias, Pro perſona cuius dixit Iob, Foris non hoſpitabitur gher, id eſt conuerſus? Hoc procul dubio dixit, Quia futurum eſt, ut גרים gherim, id eſt conuerſi ex gentilibus, ſint כהנים cohanim, id eſt, Sacerdotes miniſtrantes Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum eſt Iſa. 14. ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב Id eſt, Et applicabitur hagher, id eſt conuerſus ſuper eis, & aggregabuntur ſuper domum Iacob. Non eſt autem aggregari niſi ſacerdotum. Sicut dictum eſt 1. Reg. 2. capite, ספחני אל אחת הכהנות Id eſt, Aggrega me ad unam ſacerdotalium. Futurum nanque eſt, ut gherim, id eſt conuerſi ex gentilibus, comedant de pane הפנים happanim, id eſt facierum, hoc eſt propoſitionis. Et ita quæſiuit à Magiſtris, dicens, Quid eſt quod dictum eſt Deuter. 10. capite, Et diligit Deus gher, id eſt conuerſum ad dandum ei uictum & ueſtitum. Ecce tota cōfidentia uel promiſſio, qua confidere facit Deus hagher, id eſt ipſum cōuerſum, ut detur ei uictus & ueſtitus. Dixerunt ei, Iacob cuius nomen eſt Iſrael ſic petiuit à Deo, Gen. 28. cap. Et dederit mihi panem ad comedendum, & ueſtimentum ad induendum. Et tibi qui ueniſti ad nos, non ſufficit, ut ſis ſicut nos. Sufficiat tibi, ut ſis ſicut nos. Satis ſit tibi, ut ſis ſicut Iacob primogenitus Dei. Demum autem non aſcendat ad cogitationem tuam, quòd Iacob panem & ueſtimentum, uel uictum & ueſtitum duntaxat poſtulauerit. Quia inſuper dixit, Confidere me fecit Deus, quòd ipſe erit mecum, & ſtare faciet ex me ſeculum. Sequitur, Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Zach. 2. ca. Canta, uel lauda, & lętare filia Syion, quia ego uenio, & habitabo in medio tui, ait Deus. Et applicabuntur gentes multæ ad Deum in die illa, & erunt mihi in populum. Hæc omnia traditio. Et quibus ſatis clarè patet, quòd gentiles tempore Meſſiæ ad Deum conuerſi, ab ipſo Deo diligendi eſſent, & populus Dei electus uocari deberent.

Quòd omnes dignitates olim Iudæis conceſſæ, ab eis auferendæ eſſent, & gentilibus Meſſiam recepturis, tanquam uero & electo Dei populo concedendæ. *Caput* XIIII.

CAPNIO,

Haudquaquam igitur hic prætermittendũ duco, per Iudaicas ſcripturas probari, dignitates omnes olim Iudæis cõceſſas, ab eis tanquam indignis poſſeſſoribus, auferendas fuiſſe, & gentilibus Meſſiam recepturis, tanquam uero, & peculiari, atq; electo Dei populo, cõcedendas. GAL. Hoc maxime per illud oſtenditur, quod in Midras tehilim. i. in expoſitione Pſalmorũ legitur, ſuper illud Pſal. 75. dictum, וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק .i. Et omnia cornua impiorũ abſcindam, & exaltabũtur cornua iuſti. Ibi enim ſic dicit,

קרן לא אמור אלא קרנים כי עשר קרנות הן שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל קרן
אברהם שנאמר כרם היה לידידי בקרן בן שמן קרן יצחק שנאמר נאחז בסבך
בקרניו וקרנו של יוסף שנאמר וקרני ראם קרניו וקרנו של משה שנאמר כי קרן
עור פניו וקרן של נבואה שנאמר ותתפלל חנה ותאמר רמה קרני קרנו של תורה
שנאמר וקרנים מידו לו וקרנה של כהונה שנאמר קרנו תרום בכבוד וקרן לויה
שנאמר כל אלה בנים להימן להרים קרן : וקרן ירושלים שנאמר מקרני ראמים
עניתני וקרנו של מלך משיח שנאמר וירם קרן משיחו והוא שם אצמיח קרן לדוד
ערכתי נר למשיחי כיון שחטאו ניטלו מהם וניתנו לאומות העולם שנאמר באתר
דנה חזה הוית בחזוי ליליא וארו חיוה רביעיא דחילא ואימתני ותקיפא יתירה ושנים
די פרזל לה רברבן אכלה ומדקה ושארה ברגלי רפסה והיא משניא מן כל חיותא
די קדמיה וקרנים עשר לה שנמשלו אומות העולם לחיות הללו ובכל זמן שקרני
אומות העולם קיימין קרני ישראל גדועים שנאמר גדע בחרי אף כל קרן ישראל:

i. Cornu nõ eſt dictũ, ſed cornua. Decem enim cornua ſunt, quæ Deus ſanctus & benedictus dedit Iſraeli. Cornu uidelicet Abrahę, de quo dictũ eſt Iſa. 5. Vinea fuit dilecto meo in cornu filij olei. Cornu Iſhac, de quo ſcriptũ eſt Gen. 22. Et ecce aries unus retẽtus in dẽſitate per cornua ſua. Cornu Ioſeph, id eſt cornu Regni, de quo dicitur Deut. 24. Et cornua rhinocerõtis cornua eius. Cornu Moſis, de quo dictũ eſt Exo. 34. Quia cornuta erat cutis faciei eius. Cornu prophetiæ, de quo dictũ eſt 1. Reg. 1. Et orauit Hanna & dixit, Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum eſt cornu meum. Cornu legis, de quo dicitur Habacuc 3. c. Et duo cornua de materia eius ei. Cornu ſacerdotij, de quo legitur in Pſal. 111. Cornu eius exaltabitur in gloria. Cornu leuitarum, de quo dictum eſt 1. Paral. 25. Omnes iſti filij Heman uidentis Regem in uerbis Dei, ad exaltandum cornu. Cornu Ieruſalem, de quo dictum eſt Pſal. 22. Et à cornibus unicornium exaudiſti me. Et cornu Regis Meſſiæ, de quo dicitur primo Regum ſecundo capite, Et dedit fortitudinem Regi ſuo, & ſublimabit cornu Meſſiæ ſui. Et ſic dicit Pſal. 132. Ibi germinare faciam cornu Dauid, paraui lucernã Meſſiæ meo. Quando autem peccauit Iſrael, ablata fuerunt eis cornua hęc, & data gentibus ſecu

li. Sicut

li. Sicut dictum eſt Dan. 7. Poſt uidens fui in uiſione noctis, & ecce beſtia quarta terribilis, atq; mirabilis, & fortis nimis, & dentes ferreos habebat, magnos comedit & comminuit, & reſiduum pedibus ſuis conculcauit. Et ipſa diſſimilis ab omnibus beſtijs, quæ fuerunt ante ipſam, & cornua decem habebat. Aſſimilatę enim ſunt gentes ſeculi huiuſmodi feris. Omni autem tempore quo cornua gentium ſeculi ſana fuerint, cornua Iſrael confracta erunt. Sicut dictum eſt Tren. 2. ca. Confregit in ira furoris omne cornu Iſrael. Hæc omnia traditio. Quæ eiſdem penè uerbis in איכה רבתי Echa rabbethi. i. in expoſitione planctus Ieremiæ ponuntur, ſuper illud 2. eiuſdem libri dictum, Confregit in ira furoris omnē cornu Iſrael. Hoc duntaxat excepto, quòd decimo loco non ponitur cornu Meſſiæ, ſed cornu Iſrael duntaxat. Cum igitur in hac traditione cornua omnia ſupradicta in capite Iſraelis donata fuiſſe dicātur, deinde uero eorū ob culpam, ab eis ablata, & gētibus tradita, unumq; ipſorum Meſſias fuerit, Meſſiam ipſum iam ueniſſe, & primū quidem Iudæis datum fuiſſe, deinde uero ipſum (eorum exigente perfidia) ab eis cum cęteris omnibus cornibus ablatū, gentilibusq; datum eſſe, conſequens eſt. CAP. Quia iuniorum Iudæorum nimis fraudulenta nequitia, beſtiā pauloante dictā, Papā noſtrū, & Romanā aſſerit eſſe eccleſiā, à qua ſperat cornua ſupradicta auferēda, ſibiq; reſtituēda eſſe. Eam ob rē optime quidē faceres, ſi ipſa Iudæorū cornua quādo huic quartæ beſtiæ. i. Romano imperio, quod propter idololatriā nō inepte beſtiæ cōparabat, data fuerint, ediſſeras. GAL. Cornu itaq; regni Iudaici tūc in huiuſce quartæ beſtiæ capite appoſitū fuit, cū regnū Iudaicū cum Iudæis ipſis Romanorū imperio ac poteſtati poſſidendum, imò cōterendum, & diſſipandū, temporibus Veſpaſiani & Titi atq; Hadriani datū eſt. Cornu uero ſacerdotij & leuitarū tunc ab Iudæis ablatū fuit, cū ipſorū ſacerdotes & leuitas occidit, diuinūq; cultū in eis ob eorū ſcelera penitus deleuit. Sed tēpore Siluestri Romani Pontificis, & Cōſtantini imperatoris in Romanorū capite cornu ipſum poſitū eſt. Cornu quoque Meſſiæ tunc eis datū fuit, cum Meſſias ipſe eis ad ſaluandū miſſus eſt. Tūc uero ab eis ablatū eſt, cum illi Meſſiā ipſum reprobātes, ipſum crucifixerunt. Tunc autē Romanæ eccleſiæ ac cæteris fidelibus idē cornu datū eſt, cum eundē Meſſiā gentes colendū ſuſceperunt. Cornu inſuper Ieruſalē & ſanctuarij tunc ab eis ablatum fuit, atq; Romanis traditum, cum ipſa urbs & templum à Tito euerſa atq; incenſa ſunt. Cornu deniq; legis tunc beſtiæ huic, quo ad cerimonialia perdendum, traditum eſt, cum Romani Principes Iudæis, ne ſabbatum aut circunciſionem, cæteraq; legalia ſeruarent, inhibuerunt, ut in ſequenti libro latius patebit. Tunc uerò idem cornu quo ad moralia, perfectius ſeruandum Romanis cæteriſq; gentilibus datum eſt, cum gentiles ipſi legem Domini Ieſu ueri Meſſiæ tanquam diuinam ſeruandam ſuſceperunt.

Iudæorum iuniorū obiectio.

Reſponſio.

De nouæ legis diuinæ inſtitutione quæ per Meſſiam fieri debebat.

Quòd Meſſias legem diuinam nouam, perfectiorem quàm ueterem inſtituturus erat, quam gentiles ſuſcipere debebant. Cap. 1.

CAPNIO.

NOuam igitur Meſſiæ legẽ ſi gentiles tanquam diuinam recepturi erant, quos (Iudæis maxima ex parte ob eorum perfidiam reprobatis) ipſi Meſſiæ adhæſuros fuiſſe iam probaſti. Haud inepte nunc ad magis contundendam duriſſimam ipſorum Iudæorum ceruicem, de eiuſdẽ nouæ legis diuinæ inſtitutione dicendum eſt. Quare primũ nouam legem diuinã perfectiorem quàm ueterem, Meſſiam ipſum conditurum fuiſſe, eamq́ gentiles ſuſcepturos, Hebraicis teſtimonijs te oſtendere oportet. GAL. Nouã quidem legem aliam ab ea quam per Moſem in monte Sinai dederat, Deum daturum fuiſſe longe ante per Ieremiam 31. cap. his uerbis prophetatum fuit, הנה ימים באים נאם יהוה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה : לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאם יהוה : כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם יהוה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם : Hoc eſt, Ecce dies ueniẽt, ait Deus, Et ſcindã cum domo Iſrael, & cum domo Iuda fœdus, uel pactum nouũ. Non ſicut pactum, quod ſcidi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut extraherem eos de terra Ægypti, qui diſturbauerũt pactum meum, & ego neglexi eos, ait Deus. Sed iſtud erit pactum, quod ego ſcindam cum domo Iſrael. Poſt dies illos ait Deus, dabo legem meam in medio eorum, & ſuper cor eorum ſcribam eam. Et ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Quod autem ברית berith, id eſt pactum, ſiue fœdus, in præmiſſis, idem ſit quod lex, in libro מכילתא Mechilta apertè oſtenditur. Vbi ſuper illud Exo. 12. c. dictum, In decimo menſis huius. Sic dicitur, Non eſt ברית berith, id eſt fœdus uel pactũ, niſi lex. Sicut dictum eſt Deut. 24. אלה דברי הברית אשר צוה יהוה את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב

בחרב Id eſt, Hęc ſunt uerba haberith, id eſt illius pacti, quod mandauit Deus Moſi, ut ſcinderet cū filijs Iſrael in terra Moab, præter haberith, id eſt illud pactum, quod ſcidit cum eis in Horeb. Item Exo. 24. capite, ויכתב על הלחת את דברי הברית עשרת הדברים Hoc eſt, Et ſcripſit ſuper tabulis uerba pacti decem. Hæc traditio. Quod autem legem hanc diuinam nouā Meſſias ipſe laturus eſſet, ac gentilibus daturus, patet primum ex eo quod in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorū legitur, ſuper illud Pſal. 20. dictū, למנצח מזמור לדוד : יהוה בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגיל מאד Id eſt, Victori, uel ad uictoriam Pſalmus Dauid. Deus in fortitudine tua lætabit̃ Rex, & in ſaluatione tua quàm exultabit uehementer. Ibi enim ſic ad uerbū dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iſa. 11. cap. והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים Hoc eſt, Et erit in die illa radix Iſſai, qui erit ſtans in ſignum populorum. Dixit R. Hanina, Non ex Rex Meſſias uenturus, niſi ad dandū noua præcepta gentibus, ut ſunt סכה ſucca, id eſt caſula, & לולב id eſt ramus, ותפלין uthphilin, id eſt & philateria. Iſrael autem diſcēt legem à Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum eſt Iſa. 54. cap. וכל בניך למודי יהוה Id eſt, Et omnes filij tui erunt docti à Deo. Et quare? Idcirco, quia dictū eſt Iſa. 11. c. אליו גוים ידרשו Hoc eſt, Ad eum gentes ſtudebunt. Rabbi Hanina in nomine Rabbi אחא Aha dixit, Quid eſt quod ſtatim ſequitur apud Iſaiam ibidem, והיתה מנוחתו כבוד Id eſt, Et erit requies eius honor uel gloria? Quia Deus ſanctus & benedictus erit tribuens Regi Meſſiæ de gloria & honore ſuperno. Hactenus traditio. Apud Iſaiam autem 42. ca. ſic legitur, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא Hoc eſt, Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum, uel innitar in eo, electus meus, quem uoluit, uel affectauit, uel in quo ſibi complacuit anima mea, uel perſona mea. Dedi ſpiritum meum ſuper eum, iudicium gentibus proferet. Quæ R. Ionathas Vzielis filius ita Chaldaicè expoſuit, הא עבדי משיחא מקריבניה בחירי דמתרעי ביה מימרי אתן רוח קדשא עלוהי דיני לעממיא יגלי : Id eſt, Ecce ſeruus meus, applicabo eum ſcilicet mihi, electus meus, in quo uolui eſſe uerbū meum. Dabo ſpiritum ſanctum ſuper eum, iudicium gētibus reuelabit. Sequitur apud Iſaiam 42. c. לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו Hoc eſt, Non clamabit, & non uociferabit, nec faciet audiri exterius uocem ſuā. Vbi gloſſa R. Selomonis, Iudiciū (inquit) gentibus proferet. Sicut dictum eſt Mich. 4. ושפט בין עמים והוכיח לגוים עצומים עד רחוק .i. Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes uſq; in longinquum. Non clamabit & non uociferabit. Quia non erit opus ei clamore, ad arguendum ſcilicet & perſuadēdum gentibus. Ipſæ enim ex ſe uenient ad diſcendum. Sequitur apud Iſaiam eodem in loco, קנה רצוץ לא ישבור ופשתה יכבנה לאמת יוציא משפט Hoc eſt, Arundinem confractam non franget, & linum fuſcum, uel caliginoſum non extinguet, ad ueri-

tatem proferet iudiciũ. Vbi gloſſa R. Selomonis, Hoc (inquit) ſic interpretatus eſt Ionathas, ענותניא דבקני רעיעא לא יתבר וחשיכיא דכבוצין עמילא יטפי לקשטיה יפיק דינא .i. Fragiles ut arundo confracta, non frangẽt, & tenebroſos, uel fuſcos, uel caliginoſos, quorum lux fuſca eſt, non extinguet, ad ueritatem ſuam producet iudicium. Sequitur apud eundem prophetã ibidem, לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו Hoc eſt, Non offuſcabit, neq; cõteret, donec poſuerit in terra iudicium, & ad legem eius inſulæ ſperabunt, uel expectabunt. Inſulæ, id eſt gentiles, ſecundum R. Selomonis gloſſam. Atteſtatur autem huic applicationi, quod ſcriptum eſt in Midras tehilim .i. in expoſitione Pſalmorũ ſuper illud Pſal. 21. dictum, כי תשיתהו ברכות לעד .i. Quoniam pones eum benedictiones in æternum. Ibi enim ſic dicitur, Hoc eſt quod dictũ eſt Iere. 4. ויתברכו בו גוים ובו יתהללו Hoc eſt, Et benedicẽtur in eo gentes, & in ipſo gloriabuntur. Sequitur eodem in Pſal. תחדהו בשמחה את פניך .i. Lætificabis eum in gaudio cum uultu tuo. R. Berachias in nomine R. Semuelis dixit, Vna ſcriptura de Meſſia dicit Dan. 7. וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה ועד עתיק יומיא מטה קדמוהי הקרבוהי Id eſt, Ecce in nubibus cœli, quaſi filius hominis ueniebat, & uſque ad antiquum dierum peruenit, & coram eo obtulerunt, uel applicauerunt, uel appropinquare fecerunt eum. Alia autem ſcriptura Iere. 30. cap. ait, והקרבתיו ונגש אליו .i. Et applicabo eum, & adhærebit, uel coniunget mihi. Ecce per quem modum angeli introducent ipſum uſq; ad medium eorum. Deus autem ſanctus & benedictus extendet manum ſuam, & introducet eum apud ſe. Propter hoc dictum eſt de Rege Meſſia. Et applicabo eum, & adhærebit mihi. Hucuſq; traditio. Per hæc igitur euidenter oſtenditur, quòd in perſona Meſſiæ locutus ſit Iſaias, dum 51. c. dixit, הקשיבו אלי עמי ואמי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע Hoc eſt, Attendite ad me populus meus, & mater mea ad me intendite. Quia lex ex me egredietur, & iudicium meum in lucem populis quieſcere faciam, uel frequentabo. Hoc loco ubi ipſe mater mea, traduxi, plebs mea, Hebræi habent. Sed eſt ticcun ſophrim .i. correctio, ſiue potius deprauatio ſcribarũ. Nõ enim ibi עמי ummi .i. plebs mea, ſed אמי immi .i. mater mea, antea ſcriptum fuit, ut ait R. Elazar ben Ioſe, in Midras Scir haſcirim .i. in expoſitione Cantici canticorũ ſuper illud 3. c. eiuſdem libri dictũ, בעטרה שעטרה לו עמו .i. In corona, qua coronauit eum mater ſua. Quare autem Deus Iudaicã gentem matrem ſuam uocauerit, dictum eſt in 24. tertij lib. cap. Quod autem hæc noua lex quam Meſſias inſtituturus erat, ab Ieruſalẽ ad gentiles per uniuerſum orbem promulganda, egredi debebat. Hoc patet per Iſa. c. 2. dicentem, כי מציון תצא תורה ודבר יהוה מירושלם .i. Quia de Syión exibit lex, & uerbum Dei de Ieruſalẽ. Hoc autem de lege Moſis non poteſt intelligi. Cum lex ipſa Moſis non exiuerit de Syion, ſiue de Ieruſalem.

Ieruſalem. Sed de Sinai uenerit in Ieruſalem. De lege ergo Meſſiæ intelligẽdum eſt, quæ per apoſtolos alioſq; eius diſcipulos, ab Ieruſalem ad gentes egreſſa eſt. Meſſias nanq; ipſe Dei filius ſecundum diuinitatem, & ſapientia patris, deſcendens de altiſſimis, & à ſede magnitudinis ſuæ, pro humani generis redemptione & ſalute, miſſus à patre, uenit ad Syion & Ieruſalem. Ibiq; legem ſuam nouam, id eſt Euangelium compleuit, docendo, admonendo, ſuadendo, arguendo, miracula faciendo, patiendo, moriendo, reſurgendo, ad cœlos aſcendendo, atque lumen ſpiritus ſancti apoſtolis deſtinando. Tunc igitur dictũ hoc propheticum impletum eſt, cum apoſtoli poſt ſpiritus ſancti receptionẽ, primum legem Euangelicam Ieroſolymis promulgarunt, poſtea inde exeuntes, eam ubiq; terrarum gentilibus diuulgarunt. Quod etiam à diſcipulis electis Meſſiæ erant gentes ſeculi legem & doctrinam hanc nouam cum gaudio ſuſcepturæ, ex eo habetur, quod apud Iſa. 12. dicit, ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה Hoc eſt, Et haurietis aquas cum gaudio de fontibus Ieſu, uel ſaluationis. Hoc enim ſic Rabbi Ionathan Chaldaicè tranſtulit, ויסבון אוריתא חדתא עם חדוא ויתרעי צדיקיא Id eſt, Et ſuſcipietis doctrinam nouam cum lætitia ab electis iuſti, id eſt Meſſiæ. Infatuati ſunt igitur Iudæi omnes noſtri temporis, & à ueritate diuinæ ſcripturæ omnino deuij & alieni. Qui Meſſiam aſſerunt legibus fore coactum. Quem in antecedentibus multifariàm probauimus Deum eſſe. Ipſe nanq; eſt qui patris ſapientia eſt, cuius ſunt leges. Ipſe eſt, qui legem ueterem dedit in monte Sinai. Ipſe eſt, qui legem nouam condidit Ieroſolymis. Ipſe eſt, qui & hominum conditor eſt, quibus leges traditæ ſunt, & omnium quæ in cœlis & ſub cœlis ſunt ſupremus opifex. Eam ob rem & decens, & dignum fuit, ut in deſcenſu ſuo maiora & meliora ad dandum ſibi ſeruaret, quàm fuerant ea quæ per Moſem in monte Sinai tradiderat. Et hæc eſt, ſufficiens contra Iudæos noſtri ſeculi ratio. Si quis enim in uoluntarijs rationem magis neceſſariam quærat, quàm uoluntaria ipſa ferant, hic penitus indiſciplinabilis eſt, ſecundum Ariſtotelis ſententiam in primo Ethic. Hæc autem ratio de uoluntarijs eſt, idcirco ualde ſufficiens eſt. Sic & enim in hominum principatibus fieri uidemus, quòd Reges & Principes in ſuo aduentu optima quæq; ciuitatibus largienda, ſibi reſeruant. Et hoc duplicem ob cauſam. Primum quidem, ut honorabilioribus largitionibus honorabiliorem ſuum reddant aduentum. Deinde uero, ut ſe gratiores, ac iucundiores ciuitatibus & Regno faciant. Quapropter mirum non eſt, ſi ad ſuum aduentum Dominus ipſe perfectiorem legem ſeruare uoluerit. Sicuti & cunctis iuſtis, atque electis cœli apertionem.

Quòd

Quod Meſsias ſacramentum baptiſmi inſtituere debebat, per quod circunciſio euacuanda erat. *Caput* II.

CAPNIO.

CVm Chriſtus apoſtolis legem Euangelicam gentibus per orbem promulgaturis præceperit, ut gentiles baptizarent, formamq́ baptizandi eis tradiderit, dicens Matthæi ult. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quęcunq́ mandaui uobis. Et baptiſmi ſacramentum ſit ſacramentorũ huius nouæ & euangelicæ legis ianua. Idcirco & ad ueritatis catholicæ planiorem expreſſionem, & ad Iudaicæ obſtinationis maiorem confuſionẽ, Meſſiam ipſum baptiſma in remiſſionem peccatorum inſtituturum fuiſſe, per Hebræorũ ſcripturas probari neceſſe eſt. GAL. Hoc itaque ex eo primum habetur, quod Iſaias in perſona ipſius loquens, 44. capite, hæc protulit, אל תירא
עבדי יעקב וישרון בחרתי בו ׃ כי אצק מים על צמא ונזלים על יבשה אצק רוחי
על זרעך וברכתי על צאצאיך ׃ וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים זה
יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה ׃
Hoc eſt, Ne timeas ſerue mi Iacob, et rectiſſime, in quo uel quem elegi. Quoniam effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam. Effundam ſpiritum meum ſuper ſemẽ tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpes tuas. Et germinabunt inter herbam, ut ſalices ſuper alueos aquarum. Iſte dicet, Dei ego ſum. Et iſte inuocabit in nomine Iacob. Et iſte ſcribet manum ſuam Deo, & nomine Iſraelis pronominabitur. Hæc autem uerba, Quoniam effundam aquas ſuper ſitientem, cum reliquis Rabbi Ionathas, ita Chaldaicè traduxit, atque expoſuit,
ארי כמא דמתיהבין מיא על ארע בית צהונא ומהנגדין על יבשתא כן אתן רוח
קודשי על בנך וברכתי על בני בנך ׃ ויתרבון צדיקייא רכיכין ומפנקין בלבלבי
עשב כאילן דמשלח שרשוהי על נגדין דמיין ׃ דין יימר מדחלייא דיהוה
אנא ודין יצלי בשום יעקב ודין יקרב קרבניה קדם יהוה ובשמא דישראל יתקרב
Id eſt, (ut uerbum uerbo reddam) Quoniam ſicut dantur aquæ ſuper terram ſitientem, & fluenta ſuper aridam. Sic dabo ſpiritum ſanctum meum ſuper filium tuum, & benedictionem meam ſuper filios filij tui. Et ungentur, uel multiplicabuntur iuſti, teneri, & delicati, ſicut arbor quæ mittit radices ſuas ſuper tractus aquarum. Hic dicet, de timentibus Dei ego ſum. Et hic orabit in nomine Iacob. Et hic offeret ſacrificium ſuum coram Deo, & nomine Iſraelis uocabitur. Ex his igitur prophetæ uerbis, ubi de baptiſmo aperte loquitur, euidentiſſime patet, quòd uirtute baptiſmi ex gentilibus conuerſi, omnesq́ Chriſtiani filij Iſrael effici debebant. Ad cuius rei confirmationem notandum eſt, quod in libro יומא yoma Ieroſolymitano, in capite quod incipit יום הכפורים yom hakippurim, id eſt dies propitiationum, hoc modo legitur,

tur,Scriptum eſt Ieremiæ 16.cap. מקוה ישראל יהוה Hoc eſt, Congre-
gatio Iſraelis Deus. Quemadmodum enim congregatio,uel pelagus
aquarũ mundificat pollutos,ita Deus ſanctus & benedictus erit mun-
dans in futuro Iſraelem. Sic enim ipſe dicit, Ezech.36.capite, וזרקתי
עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם
Hoc eſt,Et aſpergã ſuper uos aquas mundas, & mundabimini ab om-
nibus immundicijs ueſtris,& ab omnibus ſpurcitijs, uel inquinamẽtis
ueſtris mundabo uos. Hæc traditio. Ad quorum intellectum notan-
dum eſt quod in Bereſſith קטנה ketanna,id eſt in expoſitione minori
libri Gen. ſcribitur,ſuper illud 49.c. eiuſdem libri dictũ, אסרי לגפן עירה
ולשרקה בני אתנו Hoc eſt,Ligans ad uitem ciuitatem ſuam,& ad palmi-
tem fili mi aſinam ſuam. Sic enim ibi dicitur: Hic eſt ille de quo ſcriptũ
eſt Zach.9.cap. Et equitans ſuper aſinam,& ſuper pullum filium aſina-
rum. Et ipſe eſt qui plantabit totum Iſraelem ſicut שׂורקה ſoreca,id eſt
palmitem. Sicut ſcriptum eſt Ieremiæ ſecundo capite, ואנכי נטעתיך
שׂורק כלה זרע אמת Hoc eſt, Et ego plantaui te palmitem totum ſe-
men ueritatis. Et quomodo ipſe aget? Vt dictum eſt Ezechielis trige-
ſimo ſexto capite, Et aſpergam ſuper uos aquas mundas,& munda-
bimini ab omnibus immundicijs ueſtris, & reliqua. Hæc traditio.
Vides quàm euidenter hic dicatur,quòd Meſſias eſſet aquas iſtas E-
zechielis ſparſurus, atque ſic agendo, totum Iſraelem tam literalem
quàm ſpiritualem,de quo pauloantè diximus, plantaturus. De nullo
nanque alio niſi de Meſſia poſſunt præmiſſa Zachariæ uerba intelli-
gi. Nam ſuper illud eiuſdem prophetæ nono capite dictum, Ecce Rex
tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluatus, gloſſa Rabbi Selomonis, ſic ait,
Non eſt poſſibile hoc exponere,niſi de Rege Meſſia. Prædictis quo-
que haud incongrue adiungitur,quod in libro קידושין kiduſſin,
id eſt, Sanctificationum, in capite quod incipit, עשרה יוחסין Aſſara
iohaſin, id eſt decem nobiles. Ita ſcribitur, Tradiderunt Rabbanan,
id eſt magiſtri, Quòd ſpurij & filij menſtruatarum mundi erunt in fu-
turo (Verba ſunt hæc Rabbi Ioſis) Sicut dictum eſt Ezech.36.capite,
Et ſpargam ſuper uos aquas mundas,cum cæteris. Aqua etiam ba-
ptiſmi,ac uirtus eius eo in loco prophetata eſt,ubi per Zachariam 13.
cap. ſic dictum fuit, ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם
לחטאת ולנדה : והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את שמות
העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד Hoc eſt, In die illa erit fons patens do-
mui Dauid,& habitatoribus Ieruſalem,ad mundificandũ, & ad aſper-
gendum,uel ad elongandum. Et erit in die illa dicit Deus exercituum,
Abſcindam nomina idolorum de terra,& non memorabuntur ultrà.
Quæ quidẽ uerba ſic aptiſſime exponuntur. In die illa, id eſt in tempo-
re Meſſię, quemadmodũ ꝓbauimus prophetã ibi de Meſſia loqui, erit
fons, ſ. baptiſmi: patẽs, i. cõmunis omnibus hominibus: domui Dauid
& habi-

& habitatoribus Ieruſalem, id eſt eccleſiæ Chriſti de Iudæis & gentilibus congregatæ, ad mundificandum ſcilicet animas à peccato originali & à cęteris peccatis, & ad aſpergendum, id eſt ad lauandum peccatores ab omni peccatorum macula, uel ad elongandum, id eſt ad remouendum ab anima cuiuſcunqꝫ peccati immunditiam. Quo autem tempore totum hoc faciendum fuerat, oſtēditur, cum ſtatim ſubĳcitur, Et erit in die illa, dicit Deus exercituū. Abſcindam nomina idolorū de terra, & non memorabuntur ultrà. Cum igitur hoc nō per Abraham, nec per aliquem prophetarū, nec in diebus eorum factum fuerit, ſed ſolum in diebus Ieſu Meſſiæ noſtri, per ipſum atqꝫ per ſuos diſcipulos, alioſqꝫ in eum credentes factum ſit, palàm profectò liquet, ipſum ſaluatorem noſtrum Dauid, id eſt Meſſiam eſſe, ac fuiſſe in præmiſſis Zacharię uerbis, baptiſmum quoqꝫ eius fontem omnibus patentem eſſe, de quo ibidem dictum eſt, Aliud quoqꝫ propheta huic ueritati euidentiſſimum dedit ſignum, cum eiſdem uerbis protinus ſubiecit, וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ Hoc eſt, Et etiam prophetas, & ſpiritū immundum transferā de terra. Quod R. Ionathas ita Chaldaicè expoſuit, ואת ית נבייא שקרא וית רוח מסאבא אבטיל מן ארעא Hoc eſt, Et etiam prophetas ſpiritus mendacis, & ſpiritum immundum delebo de terra. Si hoc Iudæi iuniores in diebus Meſſiæ noſtri impletum fuiſſe negarent, reducatur eis ad memoriam, quòd ante Saluatoris noſtri aduentū, tanta fuerit in mundo pſeudoprophetarū copia, non inter gentes tantum, uerum inter eos quoqꝫ, ut Elias propheta Domini ad Achab Regē Iſrael dixerit, Congrega ad me omnem Iſrael ad montem Carmel, & prophetas Baal quadringētos quinquaginta, & prophetas luci ſiue nemoris quadringentos, comedentes menſam Iezabel. Præter hos alĳ etiam permulti falſi prophetæ apud Iudæos erant, quos poſtmodum Achab conſuluit, utrum in Ramoth Galahath iturus eſſet. Recolant quoqꝫ ante Meſſiæ noſtri tempora, in diebus patrum ſuorū ſpiritus immundos in idolis reſponſa dare ſolitos fuiſſe. Nam ut 3. Reg. 1. c. legitur, Ochozias Rex Iſrael hæc nuncĳs ſuis inter cætera dixit, Ite interrogate per בעל זבוב Baal Zebub, id eſt, Dominum muſcarū Deum עקרון Akron, An uiuam de infirmitate mea hac. Apud Zachariam quoqꝫ 10. c. dicuntur, idola locuta fuiſſe fraudem. Cum igitur in diebus Iudæorum, & ante Chriſti Domini noſtri aduentum, non ſolum in gentibus, ſed in Iudęis quoqꝫ idololatria ita uiguerit, necnon & falſi prophetę immūdiqꝫ ſpiritus, ut per hæc pauca de multis eſt oſtenſum, & in diebus Meſſiæ noſtri hæc omnia ita deleta eſſe cōſtet, ut probatione opus nō ſit. Conſequens proculdubio eſt, uerum omnino eſſe, quicquid pauloante cōcluſimus. Pręmiſſis adhuc conuenienter addendum exiſtimo, quod in libro יומא yoma. i. dierum Babylonico, in cap. יום הכפורים yom hakippurim. i. dies propitiationū, hoc modo ſcriptum legitur: Dixit R. Akiba,

Akiba, Beati uos Iſrael coram illo, à quo mundati eritis. Et quis mundabit uos? Pater ueſter, qui eſt in cœlis. De quo dictum eſt Ezech. 36. c. Et ſpargã ſuper uos aquas mundas, & mundabimini. Et reliqua ut ſuprà, Et iterum apud Iere. 17. מקוה ישראל יהוה Hoc eſt, Manipulus, uel cõgregatio aquarum Iſraelis Deus. Quemadmodũ enim manipulus uel cõgregatio aquarũ mundificat immũdos. Ita Deus ſanctus & benedictus mundabit Iſrael. Hæc traditio. Cum igitur actus iſte per hanc Ezechielis authoritatem, pauloante à priſcis Iudæorum doctoribus Meſſiæ attribuatur: neceſſariò ſequitur ſecundum eorum dicta, Meſſiam Deum eſſe, qui aquis baptiſmatis uirtute ſpiritus ſancti ſui totum Iſrael ut ſuperius expoſitum eſt, mundare debebat. Quod autem baptiſma contra omnia peccata, & præſertim contra originale inſtituendũ erat, id præcipue per Ezechielem prænunciatum fuit, ita 36. cap. dicentem,
וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם:
ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם
ונתתי לכם לב בשר: ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו
ומשפטי תשמרו ועשיתם: Hoc eſt, Et effundam ſuper uos aquas mundas, & mũdabimini ab omnibus immunditijs ueſtris, & à cunctis ſpurcitijs ueſtris mundabo uos. Et dabo uobis cor nouum, & ſpiritum nouum dabo in medio ueſtri. Et auferam cor lapideum de carne ueſtra & dabo uobis cor carneum. Et ſpiritum meum dabo in medio ueſtri. Et faciam ita, ut ambuletis in preceptis meis, & iudicia mea cuſtodiatis, & faciatis ea. Cor autem hoc lapideum quod auferendũ dicit, cui cor carneum & ſpiritus ſanctus per gratiam ſuccedere debebat, originale peccatum intelligitur, quod mediante baptiſmo à deo penitus auferendũ erat. Ad ſciendum autem, quòd baptiſmus circumciſionem euacuare debebat, ſummopere notãdum eſt R. Iehoſuæ dictum, cum in libro יבמות Iebamoth, id eſt Fratriarũ, in cap. החולץ Haholez, id eſt diſcalciatus. Sic ait, מי שהוא טבול ואינו נימול הנה הוא גר גמור שהוא נמצא באמהות שנטבלו ולא נימולו: Hoc eſt, Qui baptizatur, & non circumciditur, ecce ipſe eſt gher, id eſt cõuerſus de gentilitate ad ueram fidem. Sic enim inuenimus in matribus, ſcilicet in Sara & Rebecca, in Rachele & Lia. Quæ fuerunt baptizatæ & non circuncisæ. Hoc autem in loco ſciendũ quoq; eſt, circuncisionem fuiſſe effuſionis ſanguinis Chriſti figuram. Qui in ſua circumciſione ipſum effundere cœpit, & demum in ſua paſſione pro humani generis ſalute eum totũ expoſuit. Nec deinceps unq̃ circumciſio facienda fuit, ex quo Chriſtus loco ipſius baptiſma fieri mãdauerit, quod perfectius peccata delet, & tam mulieres quàm mares eo uti poſſunt. Quod quoq; per uniuerſum orbem baptiſmi ſacramentum promulgandum erat, ex eo quod in Midras קהלת coheleth, id eſt in expoſitione libri Eccleſiaſtes legitur, colligi poteſt, cum ſuper illud eiuſdem libri 1. capite dictum, מה שהיה הוא שיהיה Hoc eſt, Quid eſt

quod fuit? ipſum quod erit. R. Berachias in nomine R. Iſhac ita dixit, Sicut fuit redemptor primus, i. Moſes, ita erit redemptor ultimus. Et poſt pauca, Quemadmodum (inquit) redemptor primus fecit aſcendere puteum: ita redemptor ultimus, qui eſt Meſſias, aſcendere faciet aquas. Sicut dictum eſt Ioelis ult. c. ומעין מבית יהוה יצא והשקה את נחל השטים Hoc eſt, Et fons de domo Dei exibit, & rigabit torrentem, uel uallem, uel planiciem Setim. Hoc poſtremum ſic R. Ionathas Chaldaicè trãſtulit, ויהי משקי ית מישר שיטין Hoc eſt, Et erit rigans planiciẽ Setim. Setim autem cuiuſdam regionis Græciæ eſt nomen. Ex qua ut in principio primi libri Machabæorũ dicitur, Alexander Macedo egreſſus eſt. Hoc igitur tunc adimpleri contigit, cum apoſtolis baptiſmum per uniuerſum orbem prædicantibus, Græci baptizati ſunt.

De pœnitentiæ ſacramento, quòd Meſſias per uocalem confeſſionem in remiſſionem peccatorum inſtituturus erat. Cap. III.

CAPNIO.

QVoniam non ſolum baptiſma, ſed pœnitentiæ quoque ſacramentum, in remiſſionem peccatorum Dominus inſtituit. Et rectè quidem. Nam cum baptiſma ſemel dũtaxat ſuſcipi poſſit (eſt enim irreiterabile ſacramentum) pœnitentiam inſtitui neceſſe fuit. Vt ijs quos poſt ſuſceptum baptiſma peccare cõtingeret, pœnitentiæ ſacramentum ſubueniret. Quare non inepte dixerunt quidam, pœnitentiam poſt naufragium ſecundam eſſe tabulam. Eapropter cum de baptiſmo ſatis dictum ſit, de pœnitentiæ quoq; ſacramento quod per uocalem confeſſionem in remiſſionem peccatorum Meſſias inſtituere debebat, aliquid ex Hebraicis ſcripturis nunc dicendum eſt. GAL. Quia de pœnitentia quam Meſſias per ſe, & per ſuos diſcipulos prædicare debebat, deq; eius efficacia & uirtute ſatis (ut arbitror) in octauo libro diximus. Nunc ſolum ea tantummodo ex Hebræorum ſcripturis pateſacere ſufficiat, quæ ad confeſſionem uocalem pertinent. Quare quod in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum legitur, primum audiatur. Vbi ſuper Pſalmum 100. ſic ad uerbum dicitur, מזמור לתודה הריעו ליהוה כל הארץ Hoc eſt, Pſalmus ad confeſſionem. Iubilate Deo omnis terra. Dixit Deus ſanctus & benedictus, Confitebunť mihi omnes gentes, & ego recipiam eas. Sicut dictum eſt Iſa. 45. cap. כי לי תכרע כל ברך Hoc eſt, Quia mihi flectetur omne genu. Alius ſermo, id eſt alia expoſitio. Pſalmus ad confeſſionem. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Prou. 28. c. מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועזב ירחם Hoc eſt, Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur; Qui autem confitetur, & reliquit ea, miſericordiam conſequetur. Qui abſcondit ſcelera ſua. Talis fuit Saul, cui dictum eſt 1. Reg. 15. Quæ eſt uox harum ouium? Ipſe autem reſpõdit,

De Ama-

De Amalech adduxerunt eas. Qui autem confitetur, & relinquit ea, miſericordiam conſequetur. Talis fuit Dauid, de quo dictū eſt 2. Reg. 12. c. Et dixit Dauid ad Nathan, Peccaui Domino. Et dixit Nathan ad Dauid. Dominus quoq; tranſtulit peccatum tuum, non morieris, Huc uſq; traditio. Ex qua ſumitur argumentum de confeſſionis efficacia alteri faciendæ. Pro qua etiam notandum eſt, quod in Bereſſith קטנה ketanna, id eſt in expoſitione minori libri Gen. dicitur, ſuper illud quadrageſimonono capite, eiuſdem libri dictum, יהודה אתה יודוך אחיך Id eſt, Iuda te confitebuntur uel laudabunt fratres tui. Ibi enim ſic dicitur, Iſta eſt confeſſio, de qua dictum eſt à ſpiritu ſancto, per manus Iob 15. c. אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם Hoc eſt, Qui ſapientes ſunt, confitentur, uel indicant, & non abſcondunt à patribus ſuis, peccata ſcilicet ſua. De quibus dictum eſt hoc: De iuſtis, qui uincunt, uel ſubiugant fomitem ſeu ſenſualitatem ſuam, & cōfitentur actus ſuos patribus ſuis. Omnis enim qui confitetur actus ſuos, dignus eſt ſeculo futuro. Sicut dictum eſt Pſal. 50. זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים Id eſt, Qui ſacrificat confeſſionem, honorabit me, & qui ponit uiam, oſtendam illi in ſaluatione Dei. Et ita tu inuenis in Iuda. In hora enim qua peruenit ad eum factum Tamar, confeſſus eſt, quemadmodum dictum eſt Gen. 38. cap. הכר נא את בוראך ואל תקח בושת מבשר ודם Hoc eſt, Recognoſce quæſo creatorem tuum, & non erubeſcas de carne & ſanguine, id eſt de homine. Mox igitur uicit ſenſualitatem, uel affectū ſuum, & confeſſus eſt. Omnem autem qui non confitetur opera ſua, Deus ſanctus & benedictus maledicit. Sic enim inuenimus in Cain, qui negauit & dixit Gen. 4. cap. Nunquid cuſtos fratris mei ego ſum? Maledictus ergo fuit. Sicut dictum eſt ibidem, Et nunc maledictus tu. Et reliqua. Cum autem cognouit ſe peccaſſe, petijt ueniam à Deo ſancto & benedicto, & dixit, Domine totius ſeculi, magnum eſt peccatū meum, adeo, ut ferri aut tolerari non poſſit. Magnum inquam eſt peccatum meum, magis quàm ſexcentorum milium, qui peccaturi ſunt coram te, Exo. 34. cap. Et quando dicturi ſunt tibi, Tolle peccatum, ſtatim tu eris abſoluens, continuo itaq; dixit ille cuius nomen ſit benedictum in ſecula. Si non abſoluero Cain, claudam portam omnibus pœnitentibus. Et quia non fecit pœnitentiam perfectam, pepercit ei medietatē. Et unde hoc habetur? Ex eo quod dicitur Geneſis quarto capite, Vagus & inquietus eris in terra. Poſtquàm uero pœnitentiam egit, ait: Et habitauit in terra Nod, id eſt commotionis. Et de ipſo ait Selomo Prouerbiorum uigeſimo octauo capite, Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur. Qui autem confitetur & relinquet ea, miſericordiam conſequetur. Hactenus traditio. Ad hoc etiam, quòd confeſſio alteri homini facienda ſit, & non ſoli Deo qui omnia ſcit, maxime ad propoſitum facit quod in libro Sanhedrin Ieroſolymitano, in capite quod incipit, גמר

חרין Nigmar haddin, id eſt diffinitum eſt iudicium. Hoc modo legitur, Omnis confitens habet partem in ſeculo futuro. Sic enim in Achan reperimus, quòd dixit ei Iehoſuas, Fili mi da obſecro honorem Domino Deo Iſrael, & da confeſſionem, & indica mihi quæſo quid feceris, nec celes à me. Et reſpondit Achan ad Iehoſuam, & ait, Vere ego peccaui Domino Deo Iſrael, & ita hoc, ſicut hoc feci. Et unde habet, quòd remiſſum fuerit ei peccatum? Ex eo quòd dictum eſt ibidem, Iehoſuæ ſcilicet 7. cap. Et ait Iehoſuas, Sicut turbaſti nos turbat te Dominus in die iſto. In die enim iſto (inquit) tu turbatus es, ſed non eris turbatus in futuro. Hæc omnia traditio. Quod autem omnia peccata omnesq; circumſtantiæ peccatum aggrauantes, in confeſſione dici debeant, nõ ſolum habetur ex prædicta confeſſione Achan, uerum ex eo quoque quod in libro יומא yoma, id eſt Dierum, in capite יום הכפורים yom hakippurim, id eſt, Dies propitiationum uel indulgentiarum. Ita ſcribitur: Dixit Rab הונא Hunna, Omnis qui tranſgreſſione tranſgreſſus eſt, neceſſe eſt, ut ſingulatim exprimat peccatum. Sicut dictum eſt Exodi trigeſimo ſecundo capite, Et fecerunt ſibi Deos ex auro, cum reliquis. Quod autem hæc pœnitentia quocunq; tempore fiat, ſit ſemper Deo accepta, habetur in Midras tehilim, id eſt, in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalmi quinti & ſexageſimi, לך דמיה תהלה אלהים בציון ולך ישלם נדר Hoc eſt, Tibi ſilentium eſt laus Deus in Siyon, & tibi reddetur uotum. Ibi enim ſic legitur, רבי חנינא בר פפא שאל לרבי שמואל בר נחמני מהו סכותה בענן לך אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים אבל שערי תשובה אינן נעולים שנאמר מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים מה הים הזה אינו נעול לעולם אלא כל מי שמבקש לרחוץ בו רוחץ בכל שעה שאדם רוצה לעשות בו התשובה בכל שעה שאדם רוצה לעשות התשובה עושה והקדוש ברוך הוא מקבלו Hoc eſt, R. Hanina filius Papa interrogauit Rabbi Semuelem filium Nachmani, dicens, Quid eſt quod ſcriptum eſt Trenorum tertio capite, Protexiſti nube te, ne tranſeat oratio? reſpondit ei, Quia portæ orationis quandoque apertæ ſunt, quandoque uero clauſæ. Portæ autem pœnitentiæ nunquam clauſæ ſunt in mundo iſto. Sicut dictum eſt Pſalmo ſexageſimo quinto, Spes omnium finium terræ, & mare longinquorum, eſt ſcilicet pœnitentia. Quemadmodum enim mare hoc nunquam clauditur, ſed quicunque uult, lauat ſe ibi in omni hora qua uult. Ita ipſa pœnitentia quacunq; hora uult homo ipſam facere, facit, & Deus ſanctus & benedictus recipit eam. Oratio autem habet tempora. Sicut dictum eſt Pſalmo ſexageſimo nono, Et ego orationem meam ad te Deus tempore beneplaciti. Hæc traditio, ex quibus omnibus patet propoſitum.

Quòd Meſsias nouum ſacrificium inſtituturus erat, in quo ipſe panis & cibus eſſe debebat. *Caput* IIII.

CAPNIO.

Dicto de baptiſmo, & pœnitentia, quo ad uocalem confeſſionem, de euchariſtiæ nunc ſacramento, quod Meſſias in pane & uino, panem in corpus ſuum, & uinum in ſanguinem ſuum poteſtate diuina tranſſubſtantiando, inſtituere debebat, dicẽdum eſt. Quare primum quòd Meſſias ipſe nouum ſacrificium inſtituturus eſſet, cuius ipſemet panis & cibus eſſe deberet, per priſcorum Iudæorum ſcripturas probandum eſt. GAL. Primum itaque prætermittendum non eſt, quod Pſal. 72. qui incipit, Deus iudicium tuum Regi da, ſecundum ueteres Iudæorũ doctores totus de Meſſia loquatur, hoc autem ex eo potiſſimum oſtenditur, quod in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum legitur, ſuper eiuſdem Pſalmi titulo, qui talis eſt, לשלמה id eſt, Selomoni, hoc eſt pacifico. Sic enim ibi dicitur, זה מלך המשיח שנאמר ויצא חוטר מגזע ישי Id eſt, Hic eſt Rex Meſſias, de quo dictum eſt Iſaiæ ſcilicet 11. c. Egredietur uirgultum de ſtipite Iſſai. Quãuis autem Rabbi Selomo hunc Pſalmum de Rege Selomone exponere conetur. Vnde & uerba illa eiuſdem Pſalmi, יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח Hoc eſt, Pullulabit in diebus eius iuſtus, & abundantia pacis, uſq; ad ſenium uel defectum lunę. Sic exponit, In diebus eius, id eſt in diebus Selomonis multiplicabuntur iuſti, & abundantia pacis uſq; ad finem mundi. Cum tamen perueniſſet ad locum illum, ubi noſtra æditio habet, Erit firmamentum in terra in ſummis montium, Hebraica autẽ ueritas, יהי פיסת בר Id eſt, Erit placenta frumenti (quæ uulgo focacia dicitur) uel fruſtum frumenti in terra, in capite mõtium, Non ualens ueritatem omnino tacere, contra ſe ipſum protulit hæc uerba, dicens, רבותינו פירשו גלוסקאות לימות המשיח וכל המזמור בימות המשיח Id eſt, Magiſtri noſtri bonæ memoriæ expoſuerunt, hoc eſſe genus placentarum in diebus Meſſiæ, & totum Pſalmum de Rege Meſſia explanauerunt. Hæc ille. Quomodo autem & qualiter Meſſias פסת בר Piſſath bar, id eſt placenta frumenti futurus eſſet, ſecundum ſapientum Magiſtrorum Iudæorum expoſitionem, habetur in libro qui apud eos ספרי Siphre nuncupatur. Vbi ſuper illud Deuter. 32. c. dictũ, Dominus ſolus deducet eum, & non erit cum eo Deus alienus. Sic dicitur, דבר אחר יהוה בדד ינחנו וגומר עתיד אני להושיבכם בנחת בעולם ואין עמו אל נכר שלא יהא בכם בני אדם שעוסקין בפרקמטיא של כלום בענין שנאמר יהי פיסת בר בארץ וגומר שיהו חטין מוציאין גלוסקאות כמלא פיסת יד ירעש לבנון פריו שיהו חטין שפות זו בזו ונעשות סולתן בארץ ואתה בא ונוטלן ונוטל ממנה מלא פיסת ידך כדי פרנסתך : Hoc eſt, Sermo alius. Dixit Deus ſanctus & benedictus, Futurum eſt, ut ego

conuertam uos in manſuetudinem ſpiritus in mundo iſto. Et non erit cum eo Deus alienus. Quia non erunt in uobis filij Adam, exercentes negociationem aliquam. Quemadmodum dictum eſt Pſalmo 72. Erit placenta frumenti in terra, in capite montium. Quoniam frumēta producent in diebus Meſſiæ גלוסקאות ghcluſcaoth, id eſt placentas, ſicut eſt plenitudo כף caph, id eſt uolæ ſiue palmæ manus. Sequitur, ירעש כלבנון פריו Hoc eſt, Tremet ſicut libanus fructus eius. Quia frumenta fricabunt ſe inuicem, & deijcient ſimilem ſuam in terram. Et tu ueniens accipies inde plenitudinem פסת piſſath, id eſt placentulæ rotundæ inſtar uolæ manus, iuxta refectionem uel prouiſionem tuam. Hæc ibi. Hoc idem habetur in libro, כתובות Chethuboth, id eſt Sponſalitiorū, in cap. quod incipit, שני דייני Sene dayyane, id eſt Duo iudices. Vbi ſic ad uerbum legitur: Dixit Rabbi עירא Ira, Futurū eſt, ut terra Iſrael producat placentas, & ornatū purpurę. Sicut dictum eſt, Erit placenta frumenti in terra. Et nota quòd lingua Romanorū placenta tenuis & extenſa, uocatur פסה piſſa. Legerunt Magiſtri ſuper illud Pſalmi, Erit פסת בר piſſath bar, id eſt placenta; uel fruſtum frumenti in terra. Et dixerunt, Futurum eſt, ut triticum palmeſcat, & aſcendat palma: iuxta illud, Erit פסת בר piſſath bar, id eſt placenta, uel fruſtum frumenti in terra. Fortaſſe autem dices, Quod labor erit in colligēdo? Docet quid ad hoc dicendum ſit, quod ſequitur: Contremiſcet, uel mouebitur ſicut libanus fructus eius. Deus enim ſanctus & benedictus educet uentum de theſauris ſuis, & ſeparabit ſimilam ipſius. Veniet autem homo, & reportabit inde plenam uolam manus ſuæ, procurabitq́ ex eo prouiſionem ſuam, ac familiæ ſuæ. Vbi gloſſa R. Selomonis, Et totum hoc (inquit) erit in diebus Meſſiæ. Dixit autem R. Kimhi, Erit piſſath bar in terra. Quod perinde eſt ac ſi diceretur, Erit fruſtum frumenti uel panis in terra. Ex his omnibus patet, quòd Pſal. iſte de Meſſia loquitur. Manifeſtum eſt igitur ſecundum textus euidentiam, futurum fuiſſe, quòd Meſſias placenta frumenti eſſet in terra. Siquidem de ipſo (ut patuit) dictum eſt. Erit placenta frumenti, uel fruſtum panis in terra.

Quod autem Meſſias ipſe futurus eſſet hæc placenta frumenti, hoc in Midras קהלת coheleth, id eſt in expoſitione libri Eccleſiaſtis aptiſſime confirmatur, cum ſuper illud 1. cap. eiuſdem libri dictum, מה שהיה היא שיהיה Id eſt, Quid eſt quod fuit? ipſum eſt quod erit. R. Berachias in nomine R. Ishac dixit, Quod quemadmodū fuit Redemptor primus, id eſt Moſes. Ita erit Redemptor ultimus. Et ſubditur, Sicut enim Redemptor primus fecit deſcendere manna. Sicut dictum eſt Exo. 16. ca. Ecce ego pluam uobis panem de cœlo. Ita quoq; Redemptor ultimus, id eſt Meſſias erit placenta frumenti in terra. Iuxta dictum illud Pſal. Et erit placenta frumenti in terra. Quamobrem R. Ionathas Vzielis filius locum hunc in Chaldæum uertens, ita expoſuit, יהי קרבן דעיבורא בארעא

באַרעא בריש טוריא בשכינתא Hoc eſt, Et erit ſacrificium panis in terra, in capite montium eccleſiæ. CAP. Quidam aiunt, Chaldæum interpretem hoc non ita ut ipſe retuliſti, interpretatum fuiſſe: ſed ſic, יהי סעיר לחמא באַרעא בריש טוריא Id eſt, Erit ſubſtantificus panis in terra in capite montium. GAL. Verum quidem eſt, Chaldæum interpretem quem ipſi uiderunt, & quem nunc Hebræi præ manibus habent, ita hoc loco dicere, ut ipſi aſſerunt. Sed hic non eſt Rabbi Ionathan ben Vziel, ſed Rabbi Akilas, ſiue Rabbi Ioſeph cæcus. Ipſe enim Rabbi Ionathan (ut ipſe noſti) ita prorſus locum hunc interpretatus eſt, ut ipſe citaui. Cuius quidem interpretatio in Pſalterium quamuis rariſſima ſit, non tamen neganda eſt. Cum paſſim non ſolum à noſtris, ſed ab ipſis Hebræis allegetur. Nam beſepher kibucim, id eſt in libro collectionum, crebro de ipſa ſit mentio. Vnde hoc in loco eodem in libro ſic dicitur, אמר התרגום יהי קרבן דעיבורא באַרעא בריש טוריא בשכינתא יראת מי שיש לו עינים איך אמר שאותו המשיח שמדבר כל המזמור : יהי פיסת בר בארץ רוצה לומר גלוסקא נעשית קרבן בראשי הכהנים שהם הם בכנסת Hoc eſt, Dicit Chaldæa translatio, ſcilicet Rabbi Ionathæ, Et erit ſacrificium panis in terra in capite montium eccleſiæ. Videat qui habet oculos, quòd ſicut dictum eſt, ille eſt Meſſias, de quo loquitur totus Pſalmus. Cum ergo ait, Et erit placenta frumenti in terrá in capite montium. Vult dicere, quòd placenta panis fiet ſacrificium in capitibus ſacerdotum, qui ſunt in eccleſia. Hæc ibi. Quæ ſatis eſſe reor contra Iudæorum pertinaciam, eorumq́ fautores. Quid igitur rectius in præmiſſa Rabbi Ionathæ Targum per montes Eccleſiæ deſignatur, quàm ipſius Eccleſiæ prælati & ſacerdotes? In quibus hæc ſcriptura tunc certe adimpletur, ac uerificatur, cum corpus Chriſti ſuper caput ſuum eleuant. Nec mirandum eſt de antiquis Iudæorum ſapientibus, qui eo modo quo dictum eſt, ſæpedictam authoritatem exponentes, Meſſiam placentam frumenti, uel fruſtum panis futurum fuiſſe, dixerunt. Quid enim melius dicere potuiſſent, quibus nondum rei ueritas plene reuelata fuerat? Quod autem ſacrificium corporis Meſſiæ cibus noſter eſſe debebat, habetur in expoſitione libri Gen. Rabbi Moſis Hadarſan. Vbi ſuper illud trigeſimo nono capite, eiuſdem libri dictum, Ioſeph autem deſcenderat cum eo in Ægyptum. Sic dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Hoſeæ undecimo capite, בחבלי אדם אמשכם בעבתות אהבה ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם ואט אליו אוכיל Hoc eſt, In funibus Adam traham eos, in uinculis amoris. Et ero eis ſicut eleuatores iugi, ſuper maxillas eorum, & dimittam uel inclinabo ad eum cibum, uel comeſtionem. In funibus Adam traham eos. Hi ſunt Iſrael, ſicut dictum eſt Cantici cãticorum primo capite, Trahe me poſt te curremus. In uinculis ſcilicet dilectionis. Sicut dictum eſt Malachiæ 1. cap. Dilexi uos, ait Deus, Et ero eis ſicut eleuatores iugi. Quia

exaltaui tribulationes eorum ſuper eos. Totum hoc quam ob rem? Propter maxillas eorum. Id eſt, propter uerbum quod emiſerunt ex faucibus, uel è maxillis ſuis, dicentes in ſecundo Regum uigeſimo capite, Non eſt nobis pars in Dauid. Et inclinabo ad eum cibum, id eſt, Submittam ad eum cibum bonum, ſuauem, & magnum. Cui non eſt alius ſimilis. De quo dictum eſt Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo. Et erit placenta frumenti, uel fruſtum panis in terra. Hæc omnia traditio. Cum igitur probatum ſit ſecundum priſcorum expoſitionem, & Rabbi Ionathæ æditionem, Meſſiam futurum fuiſſe hanc placentam frumenti in terra, & ſacrificium panis in capite montium eccleſiæ. Sequitur plane, quòd ipſemet Meſſias futurus eſſet cibus hic ſuauiſſimus à deo inclinatus & ſubmiſſus, cui alius nullus ſimilis eſſe poſſet. De quo Rabbi Aramban in commentarijs ſuis, ſuper illud Pſal. 105. ולחם שמים ישביעם. Id eſt, Et pane cœli ſaturauit eos, ſic ait, השליך משמים ארץ תפארת ישראל כלומר שמן השמים השליך לארץ : את התפארת ובבר ירעת סודם ולאתויי מינת שישאנה עתה בעת הרצון כאשר הבין מה שעשת השם פניו אליך בברכת הכהנים ותהיה מקבל בו והבין זה Hoc eſt, Proiecit de cœlis in terram pulchritudinem Iſrael. Significare uolens, quòd Deus deſcendere fecit de cœlis pulchritudinem in terram. Et notato ſecreta eius huiuſcemodi, nec diſcedas ab eis. Et ipſe ad ſe accipiet pulchritudinem, cum ſibi beneplacitum fuerit. Quemadmodum intelliges ex benedictione ſacerdotũ. Aſcendere faciet Deus facies ſuas ad ſe. Et ſi hoc bene intellexeris, etiam quod ſupradictum eſt, intelliges. Hæc ibi. Vbi pulchritudo de cœlis in terram deſcendens Meſſiam uerum dei filium ſignificabat, qui cœleſtis panis futurus erat, cuius cœleſtis manna figura fuit. Quæ omnia dicto illi Domini noſtri Ieſu Chriſti optime congruunt. Ego ſum panis uiuus, qui de cœlo deſcendi. Siquis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Et panis quem ego dabo ei, caro mea eſt pro mundi uita.

Quòd ſacrificium hoc non in pane ſolo, ſed in uino quoque inſtituendum erat, per quod omnia ſacrificia ueteris legis ceſſare debebant. *Caput* VI.

CAPNIO.

SAcrificium quod Chriſtus inſtituit, non in pane tantum, ſed in pane & uino inſtituit, ac fieri mandauit. Ad maiorem igitur huius catholicæ ueritatis expreſſionem, probandum quoque eſt per ueterum Iudæorum dicta, ſacrificium hoc nouum quod Meſſias inſtituere debebat, in pane ſimul & uino ab ipſo inſtituẽdum fuiſſe. GAL. Hoc itaq; in expoſitione libri Gen. R. Moſis Hadarſan aperte oſtendere, cum ſuper illud 14. capitis, eiuſdem libri dictum,

ומלכי

ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין Hoc eſt, Et Melchiſedec Rex Salem produxit, uel protulit, uel obtulit panem & uinũ, ita dicitur, Hic Melchiſedec erat Sem filius Noæ. Et quid docet dicendum, cum ait, Protulit, uel produxit panem & uinum? Rabbi Semuel filius Nahman dixit, Sententias ſacerdotij tradidit. Erat enim ipſe ſacrificans panem & uinum Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum eſt ibidem, Et ipſe erat ſacerdos Dei altiſſimi. Locus quippe quandoque iuſtificat habitatores ſuos. Alius ſermo, id eſt, alia expoſitio. Produxit panem. Hic eſt panis facierum, id eſt propoſitionis. Et uinum ſcilicet libaminum. Magiſtri enim dixerunt, Quod legem reuelauit ei, quæ dicit Prouerbiorum decimonono capite, uerba hæc לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי Hoc eſt, Venite comedite panem meum, & bibite uinum quod miſcui uobis. Hæc Rabbi ille Moſes Hadarſan. Qui etiam ibidem ſic immediatẽ ſubiungit, דבר אחר ומלכי צדק כדכתיב נשבע יהוה ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק מלך שלם ומי הוא זה מלך צדיק ונושע מלך המשיח שנאמר הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא ומה תלמוד לומר הוציא לחם ויין שנאמר יהי פסת בר בארץ והוא שכתוב והוא כהן לאל עליון : Hoc eſt, Alius ſermo, Melchiſedec Rex Salem. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalmo centeſimo decimo, Iurauit Deus & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſuper uerbum (id eſt ſecundum uerbum, uel propter uerbum) Melchiſedec. Et quis eſt hic? Hic eſt iuſtus & ſaluator Rex Meſſias, Sicut dictum eſt Zach. 9. capite, Ecce Rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluator. Et quid docet dicẽdum, cum dicit obtulit panem & uinum. Hoc eſt, ac ſi diceret, quod ſcriptum eſt Pſal. 71. Et erit placẽta tritici in terra. Et hoc eſt quod dictum eſt, Et ipſe erat ſacerdos Dei altiſſimi. Quod autem per hoc ſacrificium omnia ſacrificia ueteris legis ceſſare debebant, ipſum autem nunquam deficere, ex eo habetur quod legitur ſuper illud Numeri 28. capite dictum, צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו i. Præcipe filijs Iſrael, & dices ad eos, Oblationem meam panis mei ad ignes meos odoris ſuauitatis meæ reſpicietis, ut offeratis mihi in tẽpore ſuo. Et infrà. Et dices ad eos, Sacrificia quæ offerre debetis. Agnus, & reliqua. Ibi enim ſic dicitur: R. Pinhas filius Iair dixit, Tempore Meſſiæ omnia ſacrificia ceſſabunt, & ſacrificium panis & uini nunquã ceſſabit. Sicut dictũ eſt Gen. 14. Et Melchiſedec Rex Salem excepit panem & uinum. Melchiſedec. i. Rex Meſſias. Dicitur autem מלכי Melchi. i. Rex, quia eſt Rex totius mundi, & צדק ſedec. i. iuſticiæ. Quoniam mittet iuſticiam ſuam & gratiam ſuper uniuerſum orbem. Sicut dictum eſt Pſal. 85. Veritas de terra germinabit, & iuſticia de cœlis uidebitur, uel proſpicietur, ſiue apparebit. Rex Salem, hoc eſt Ieruſalem ſupernæ excepit panem & uinum. hoc eſt, Separabit à ceſſatione ſacrificiorum, ſacrificium panis & uini, ut dictum eſt Pſalmo 110. Tu es ſacerdos in

dos in æternum ſecundum uerbum Melchiſedec. HOG. Æditio noſtra dicit Melchiſedec proferēs panem & uinum. Protulit ergo (quod idem eſt quod foras tulit) Melchiſedec panem & uinum & non excepit, ut Rabbi iſte ait. GAL. Rectè quidem noſtra æditio haberet, ſi protulit, uel produxit, diceret. Sed hic Rabbi ut ſacrificium panis & uini à cæteris ſacrificiorum generibus quæ ceſſatura erāt, exceptum declararet, ideo excepit, dixit. Quare conſtat, ipſum quoq; recte dixiſſe. Item ſuper eundem textum Numeri 28. cap. Præcipe filijs Iſrael, & reliqua. Rabbi יוחאי Iohai ſic dicit, Tempore Meſſiæ omnia ſacrificia deficient, ſacrificium uero panis & uini nunquam deficiet, ſacrificium quidem uini. Sicut ſcriptum eſt Gen. 49. cap. אסרי לגפן עירה Hoc eſt, Ligans ad uitē ciuitatem ſuam. i. corpus ſuum. Corpus enim ciuitas eſt animæ. Item alibi ſcriptum eſt, ſcilicet Iudicum 9. cap. החדלתי את תירשי המשמח אלהים · ואנשים Id eſt, Nunquid poſſum deſerere uinum meum, quod lætificat Deum & homines? Et ſi homines quidem lætificat, Deo autem in quo lætitiam affert? In ſacrificio, quod de ipſo fiet. Sacrificium uero panis nunquam defecturum eſſe, ex eo apparet, quod dictum eſt Pſal. 72. Et erit placenta frumenti in terra, in capite montium. Hæc omnia Rabbi ille Iohai, qui per multos annos Chriſtum anteceſſit.

Quod Meſſias in hoc ſacrificio panem in corpus ſuum, & uinum in ſanguinem ſuum tranſſubſtantiare debebat. Cap. VI.

CAPNIO,

Fides catholica firmiter confitetur, & tenet, in hoc ſacrificio panem in uerum corpus Chriſti, & uinum in uerum ſanguinem eius, poteſtate diuina realiter tranſſubſtantiari. Non igitur ab re ſcire uelim, an per ueterum Iudæorum ſcripturas probari poſſit, panem in corpus Meſſiæ, & uinum in ſanguinem eius, in hoc eodem ſacrificio uere ac realiter tranſſubſtantianda fuiſſe. GAL. Poteſt utique. De conuerſione nanque panis in carnem ipſius Meſſiæ ueri Dei, habetur in Commentarijs Rabbi Moſis Hadarſan, ſuper illud Pſalmi centeſimi trigeſimi ſexti, נתן לחם לכל בשר Hoc eſt, Qui dat panem uel cibum omni carni. Vbi ſic dicitur, עוד נאמר דבר ידוע נתן לכל בשר תורה הוא ראמורי טעמו וראו כי טוב יהוה כי הלחם נתנו לכל והוא בשרו ובטעם לחם שב לבשר וזהו שאמר. וראו כי טוב יהוה והיה עלא גדול : Hoc eſt, Amplius dictum eſt uerbū notum, Qui dat panem omni carni. Hoc eſt quod dictum eſt Pſal. 34. Guſtate & uidete, quoniā bonus eſt Deus. Quia panis, quem dat omnibus, ipſe eſt caro eius. Et dum guſtatur panis, conuertitur in carnem. Et hoc eſt quod dictum eſt, Et uidete,

uidete,quoniam bonus eſt Deus.Et erit hoc mirabile magnum. Hæc ibi.Quæ paucula uerba ſi bene examinentur,de conuerſione panis in corpus Meſſiæ intelliguntur.De ſanguine uero ipſius qui quotidie in altari immolatur,nobis quidem inuiſibilis,id eſt ſub uini ſpecie occultus, ſoli autem Deo uiſibilis, in libro Mechilta,ita ſcriptum legitur,
ודם נקי הרשיעו זה הוא שאמר וראיתי את הדם הנראה לי ולא לאחרים דברי
רבי ישמעאל וסמיך ליה והיה הדם לכם לאות לאות לכם ולא לאחרים לאות :
i.Et in ſanguinem inſontis impie egiſtis. Hoc eſt quod dictum eſt,Et uidebo ſanguinem,qui à me uidebitur & nō ab aliјs. Verba R.Iſmaelis,Et huic annexū eſt illud,Et erit ſanguis uobis in ſignum. In ſignum inquam uobis,non autem aliјs erit in ſignum. CAP. Velim conuerſionem hanc ex utraque ſpecie in corpus & ſanguinem Meſſiæ clarius per eorum ſcripturas oſtenderes. GAL. Id de utroque Rabbi כהנא Cahana manifeſte declarat,ſuper illud Gen.49.c.dictū, אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה : חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב Hoc eſt,Ligans ad uitem ciuitatem ſuam,& ad palmitem ô fili mi aſinum ſuum.Lauabit in uino ueſtem ſuam,& in ſanguine uuæ pallium ſuum.Rubriores ſunt oculi eius uino,& dentes eius lacte candidiores. Vbi ſic R.Cahana ait,Hæc uerba ligans ad uitem ciuitatē ſuam oſtendunt,quòd ſacrificium quod fiet ex uino,non ſolum tranſmutabitur in ſubſtantiam ſanguinis Meſſiæ,ſed etiam conuertetur in ſubſtantiam corporis eius. Verba autem illa,Et ad palmitem ô fili mi aſinum ſuum.Significant,quòd diuinitas & Dei filius unietur aſino.i.materiæ ſuæ.Quoniam חמור hamor.i.aſinus materialis interpretatur. Quemadmodū etiam aſinus fert onera,& ueſtes uiatorū:ita Rex Meſſias delicta totius orbis ſuper ſe portabit.Iuxta illud Iſa.53.c.dictum,Et Deus obuiare fecit in eo peccatum omnium noſtrum.Cum autem dicitur,Lauabit in uino ueſtem ſuam,& in ſanguine uuæ palliū ſuum. Eadem eſt ſentētia diuerſis uerbis. Quoniam ueſtis dicit materiam. Sicut dictum eſt Iob 10.ca. עור ובשר הלבישני Hoc eſt,Pelle & carne ueſtiſti me.Et in ſanguine uuæ pallium ſuum,id eſt diuinitatem ſuam. Quia ſicut pallium totum hominem circumdat, ita Deus totum replet mundum.Rubriores ſunt oculi eius uino,& dentes eius lacte candidiores. Hoc eſt,In ſacrificio quod fiet ex pane,nō obſtante quòd album ſit uelut lac,conuertetur ſubſtantia in ſubſtantiam corporis Meſſię,eritq; in ipſo ſacrificio ſubſtantia ſanguinis Meſſiæ rubra,ut uinum.Erunt item in ſacrificio uini ſanguis & caro Meſſiæ,& eadem erunt in pane. Quoniam corpus Meſſię non poteſt diuidi.Idq; ratio poſtulat.Nam ſi caro & ſanguis diuiſa eſſent, diſtinguerentur ab inuicem. Corpus autem Meſſiæ non poteſt diuidi.Sicut ſcriptum eſt Exo.12. ועצם לא תשברו בו i.Et ſubſtantiam non confringetis in eo. Præterea caro ſine ſanguine, & econuerſo ſunt res mortuæ.Corpus uero Meſſię poſt reſurrectionē

quia

quia glorificatum erit, ſemper uiuet. Et hinc eſt dictum illud, דוד מלך ישראל לעולם חי Hoc eſt, Dauid Rex Iſrael in ſeculum uiuit. Oculi autem & dentes ideo dixit, ut uenuſtior fiat oratio, & ſenſus occultetur. Hæc ad uerbum R. ille Cahana, qui lõge ante Chriſti natiuitatem fuit. Quod autem dicit, corpus Meſſiæ poſt reſurrectionem fore ſemper uiuum. Ideo eſt, quia (ut ſuprà latius probatum eſt) priſci Hebræorum aiunt, unum de Meſſiæ nominibus eſſe Dauid. Idq́ potiſſimũ Ieremiæ teſtimonio probant 30. cap. ita dicentis, ועבדו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם Id eſt, Et ſeruient Domino Deo ſuo, & Dauid Regi quem ſuſcitabo eis. Quia igitur dicit ſuſcitabo, quod futuri temporis eſt. Idcirco hæc Ieremiæ uerba non de ipſo Dauid, qui longe ante præceſſerat, ſed de Meſſia intelligi debere dicunt. Quare & Rabbi Ionathas ſic ea Chaldaicè tranſtulit, ויפלחון קדם יהוה אלההון וישתמעון לדוד משיחא מלכיהון Hoc eſt, Et ſeruient coram Domino Deo ſuo, & obedient Dauidi Meſſiæ Regi ſuo. Eam ob rem aſſeruerunt, unum ex Meſſię nominibus Dauid futurum fuiſſe. Quapropter Rabbi Cahana rectè dixit, Hinc eſſe arcanum illud, Dauid Rex Iſrael ſemper uiuit.

Quæſitum. HOG. Æditio noſtra uerba præmiſſa ex Gen. 49. cap. inducta, longe ſecus habet. Dicit enim ſic, Ligãs ad uineam pullum ſuum, & ad uitem ô fili mi aſinam ſuam. Lauabit in uino ſtolam ſuam, & in ſanguine uuæ pallium ſuum. Pulchriores ſunt oculi eius uino, & dentes eius lacte cãdidiores. Ex quo patet, quòd ubi Rabbi Cahana ciuitatem ſuam dicit, litera noſtra pullum ſuum habet. Et ubi ille Rubriores ſunt oculi eius uino ait, Nos Pulchriores ſunt oculi eius uino habemus. Vbi præterea aſinum ſuum tu traduxiſti, aſinam ſuam textus noſter habet. Vnde ergo prouenit diſcordia iſta?

Reſponſio. GAL. Ex uocabulorum certe æquiuocatione. Quod enim author noſtræ æditionis pullum ſuum tranſtulit, עירה iro in Hebraico ſcriptum eſt. Hæc autem dictio apud Hebræos & ciuitatem & pullum ſignificat, ſecundum punctorum diuerſitatem. Nam ſi cum unico puncto qui חִרִיק hirik dicitur, punctetur, ſic עִירֹה iro, idem ſonat, quod ciuitatem ſuam apud nos. Si uero cum duobus punctis uidelicet פתח patha & שבח ſceua punctetur, hoc modo עַיְרֹה airo, idem apud eos ſignificat, quod apud nos pullum ſuum. Quamuis autem antequam ſcriptura ſacra punctaretur, hæc dictio utroq́ modo legi potuiſſet, ſcilicet iro & airo. Nunc tamen, non עַיְרֹה airo, ſed עִירֹה iro legi debet, ſic enim punctata eſt. Quare ciuitatem ſuam, & non pullum ſuum noſtræ æditionis author traducere debuiſſet. Illud quoque quod noſtra litera pulchriores ſunt, ait: in Hebraico חכלילי hachlili ſcriptum eſt, quod ad rubrum & pulchrum æquiuocũ eſt. Hic tamen magis literę & ueritati conſonat, rubriores dici, quàm pulchriores. Quod demum textus noſter aſinam ſuam habet, aſinum ſuum à me traductũ; ais: ex eo eſt, quòd חמור hamór, id eſt aſinus apud Hebræos cõmunis

eſt gene

eſt generis. Et ideo apud eos tam aſinũ quàm aſinam ſignificat. HOG. Textus etiam ille, quem idem Rabbi Cahana ad probandum corpus *Aliud quæſitum.* Meſſiæ non poſſe diuidi, ex Exodo induxit dicens, Et ſubſtãtiam non confringetis in eo. Apud nos non ſubſtantiam, ſed os habet. Sic enim dicit, Nec os illius confringetis. GAL. Ibi Hebraica ueritas עצם *Reſponſio.* heczem dicit, quod & ſubſtantiam & os ſignificat. Noſtræ igitur æditionis author illud ad agnum paſcalem, cuius nullum os confringendum erat, referens, os & non ſubſtantiam tranſtulit. Rabbi uero Cahana illud idem ad corpus Meſſiæ cuius agnus ille figura fuit, retulit. Idcirco ſubſtantiam, & non os traduxit. Propterea ueritatem utrunque dixiſſe, manifeſtum eſt. Cum alter quidem de figura, alter uero de figurato locutus ſit. Prædictis etiam illud notatu digniſſimum addendũ eſſe puto, quod Rabbi Iohai ſuper prædictum textum Numeri 28. capite ſcriptum, Oblationem meam panis mei. Et reliqua. Sic dicit, Oblationem meam panis mei, ad ignes odoris ſuauitatis meæ reſpicietis ad offerendum mihi in tempore ſuo, id eſt in tempore Meſſiæ. Et dices ad eos, Sacrificia quæ offerre debetis, Agnus: cum reliquis. Hoc eſt ſacrificium quod in præſentiarum facitis. Erit autem hic panis duarum facierum. De quo ſcriptum eſt Exo. 25. cap. לחם פנים לפני תמיד Id eſt, Panis facierum coram me ſemper. Quare autem dicatur panis facierum, ratio eſt, quia ut ait Rabbi Iudas, tranſmutabitur ex ſubſtantia panis, cum ſacrificabitur in ſubſtantiam corporis Meſſię, qui deſcendet de cœlis. Et ipſe idem erit ſacrificium. Ideo dicit, Reſpicietis ad offerendum mihi, id eſt offerri me. Eritque inuiſibilis atque impalpabilis. Cuius rei fidem facit ſedes Eliæ. Et Magiſtri aiunt, eam ob rem dictum eſſe panem facierum, quia in ipſo ſacrificio erunt duæ ſubſtantiæ, diuinitas & humanitas. Hæc Rabbi ille, qui multis annis Chriſtum anteceſſit. HOG. Quomodo intelligitur Rabbi Iudæ dictum, cum ad probandum cor- *Aliud quæſitum.* pus Meſſiæ in ipſo ſacrificio inuiſibile atque impalpabile futurum fuiſſe, dixit ſedem Eliæ huic rei teſtimonium afferre? GAL. Doctores He- *Reſponſio.* bræorum referunt, Deum hanc Eliæ dediſſe prærogatiuam, ut circuncíſionem nullam fieri contingeret, in qua ipſe non interueniret. Quam ob rem ipſi Magiſtri ſtatuerunt, ut quoties circumciſio facienda eſſet, ſemper duæ ornatiſſimæ ſedes prępararentur. Vna in qua ſederet qui uenturus eſſet infantem. Altera in qua nemo ſedere poſſet, ſed uacua remaneret, quia in eam ad ſedendum Eliam uenturum aiebant. Eam igitur ob rem Rabbi Iudas corpori Meſſiæ inuiſibili & impalpabili in ſacrificio panis & uini futuro, ſedem Eliæ fidem præbere dixit, ne Iudæi recentiores quorum perfidiam ipſe præuidebat, ideo corpus Meſſiæ in hoc ſacrificio non eſſe dicerent, quia ibi nec uideatur, nec palpetur. Cum Eliam in illa ſede inuiſibilem, atque impalpabilem eſſe, necnon eundem pluribus in locis eadem hora exiſtere poſſe, & credant, & fateant.

Aliud quæſitum. HOG. Quem ſuperius R. Iohai panem facierũ dixit, nos panem propoſitionis dicimus. Sic enim noſtra æditio ipſum appellat. Quomodo ergo dici debet, panis facierum, an panis propoſitionis? GAL. Panis Reſponſio. facierum, & non propoſitionis proculdubio dicendus eſt, quemadmodum Hebraicæ ueritatis textus manifeſtat. Sic enim magis ad noſtræ fidei propoſitum facit, ut ex dictis prædictorum ueterum Iudæorum plane liquet. Dici etiam poteſt, quòd neq; ab re ipſum panem propoſitionis noſtri uocarint: propterea, quia illum Dominus ſupra menſam tabernaculi ante ſancta ſanctorum proponi iuſſerit.

Quanta futura eſſet huius ſacrificij efficacia, & quanta ſacerdotum illud pertractantium dignitas, qualisq; uita. Cap. VII.

CAPNIO.

MVlta quidem atq; miranda de huius ineffabilis ſacrificij myſterijs ex ſcripturis Hebræorum protuliſti. Reliquum eſt, ut de eius efficacia quid ueteres eorum ſenſerint, nunc detegas. GAL. Mira admodum profecto ſenſerunt. Nam inter cætera ſigna atq; figuras de hoc inenarrabili ſacramento patribus Hebręis traditas, id quod de mirabili ipſius tum conuerſione, tum efficacia legitur apud interpretem Chaldæum libri ſanctiſſimi Iob, quicunq; is fuerit, non eſt inter poſtrema ſigna, interq; poſtremas figuras computandũ. Sic enim ibi dicit, ושמעו תלתא חברי איוב ית כל בישתא תרא די אתו עלוהי כד חמון
אילני פרדסיהון יבישו ולחם סעודתהון די אתהפיך לבישרא חייא וית חמר
משתיהון די אתהפיך לדמא ואתו גבר מן אתריה ובתחוא ובותא אתפריקו מן אתרא
דמזומן להון בגיהנם אליפז דמן תימן ובלדד דמן שוח וצופר דמן נעמת אנון
אתחברו בחדא למיתי.למינד ליה ולנחמותיה : Hoc eſt, Et perceperũt tres ſocij Iob omnia mala, quæ euenerant ei. Vbi ſcilicet uiderunt arbores quæ erant in hortis eorum, aruiſſe, uideruntq; panem quo ſuſtentabantur, cõuerſum in carnem uiuentem, & uinum quod bibituri erant, conuerſum in ſanguinem. Et receſſerunt unuſquiſq; de loco ſuo. Et huius rei merito liberati ſunt, à deſcenſu in locum qui deputatus erat eis in inferno, Heliphaz de regione Teman (quæ ut placet multis, inſula eſt in ſinu Arabico) Bildad de prouincia Suha (quam credũt eſſe Ægypti ſuperioris partem) Zophar de regione Naama (ea eſt terra Iudęæ quã promiſſionis appellant) Et ipſi cõuenerunt in unum, ut accederent ad eum ſcilicet Iob, conſolaturi ipſum. Hæc ibi. Vbi cum dicitur, Et huius rei merito liberati ſunt à loco inferni. Huius ſacri efficacia palam inſinuatur, qua utentes ipſo à morte æterna inferni liberandi erant. Illud quoq; hoc in loco prætermittendum nõ eſt, quod ille ex priſcis eorum Doctor quem ipſi רבינו הקדוש Rabbenu Haccados, id eſt, Magiſtrũ noſtrum ſanctũ nuncupant, refert in libro, quem גלי רזיא Gale razeya, id eſt

id eſt, Reuelatorem arcanorum appellauit. Ibi enim ad quintam Antonini Conſulis urbis Romæ petitionem reſpondens, inter cætera ait, ſe ita à Rabbi Simeone filio Iohai ſcriptum reperiſſe, in libro qui במחקר הסודות Mechkar haſſodoth, id eſt inueſtigatio ſecretorum dicitur, Quod cum ſemel idem Rabbi Simeon in ſpelunca duplici orans, uidiſſet Eliam ſibi apparentem, & ſe tanquam ſummum pontificem induentem, remq; ſacram facientem, atq; ideo omnes lætantes. Tandem poſt multa ipſum interrogauit, dicens, Sacrum illud quod faciebatis coram Deo ſancto & benedicto, quidnam erat? Reſpondit ei Elias, Hoc eſt ſacrificium, quod poſtquàm uenerit Meſſias, faciēt ſacerdotes coram Deo ſancto & benedicto, Tunc enim ceſſabunt omnia ſacra, quæ prius fiebant. Facient autem ſacrificium illud ex pane & uino. Quod cum primum ſacerdotes exercebunt, omnes angeli cœli audientes illa ſacra ſanctaq; uerba, ex ore ſacerdotum prodeuntia, intelligentes inuidebunt mirum in modum illis, & contremeſcent. Iratiq; omnes ad Deum uenient, dicentes, O Domine mundi, quàm magna eſt laus iſta quam dediſti Iſrael, qui peccatis pleni ſunt, & non dediſti nobis, qui coram te à peccatis ſumus immunes. Deus reſpōdebit illis, dicētq;, Non eſt uobis locus inuidię in Iſrael, quandoquidem uos oratum pro illis acceſſiſtis. Quia autem illi peccatores ſunt, & ad peccandum procliues, Ideo ut illis remittam, Meſſiam miſi, docuiq; eos hanc excellentem laudem. Vos uero qui peccare non poteſtis, non indigetis huiuſmodi laude. Tunc angeli ab ira deſcedentes, dicent, Domine Deus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in uniuerſa terra. Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Tunc Deus miſericordia implebitur, & uirtute ingenti ſanctorum uerborum, quæ ab ore ſacerdotum manabunt, illud & omne ſacrificium, quod in unaquaq; ara celebrabitur, in corpus Meſſiæ conuertetur. Tunc autem angeli uarijs inſtrumentis coram Deo ſancto & benedicto laudes maximas edent, dicentes, Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus exercituum. Pleni ſunt cœli & terra gloria tua. CAP. Felices igitur atq; beati ſunt ſacerdotes, qui hoc ſacrificium faciunt Deo ſuo, ideoq; oportet eos caſtos & ſanctos eſſe. GAL. Oportet certè. Sicut ſcriptum eſt Leuit. 21. capite, לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש Hoc eſt, Carnem Dei ſui offerent, & ideo erunt ſancti. Hæc omnia ibi ad uerbum. Qualis autem debebat eſſe hęc angelorum laus, quam in hora immolationis huius ſacrificij angeli facturi erant, ex Rabbi Nehumiæ uerbis filij Haccanæ, facile comprehenditur. Cum in epiſtola arcanorum, quam אגרת הסודות Ighereth haſſodoth appellauit, ita ait: Dico quòd ſi quis mortalium poſſet audire atq; percipere cantum illum adeo ſuauem, atq; mellifluum, quem angeli concinunt, Anima eius ſeiungeretur à potentijs corporis, & cum illa cantus dulcedine coniuncta aggrederetur. Qualis etiam debeat

eſſe ſacerdotis uita, hoc ſacrificiū pertractantis, Dominus ipſe inſinuat, cum & de noſtri temporis ſacrificio, & de conſecrantis qualitate, ita Leuit. 21. ca. inquit, וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב קדש יהיה כי קדוש אני יהוה מקדשכם Id eſt, Et ſanctificabis eum, quia carnem Dei tui ipſe eſt uel erit ſacrificans. Sanctus erat tibi, quia ego ſanctus ſum ſanctificans uos. HOG. Textus noſter hoc in loco, ita dicit, Et panes propoſitionis offert. Sit ergo ſanctus, quia & ego ſanctus ſum Dominus, qui ſanctifico uos. GAL. Hic noſtra æditio duas non paruas habet deprauationes. Prima quidem eſt, quia prima clauſula huius textus omnino deficit, ſcilicet, Et ſanctificabis eum: quod uitio ſcriptorum eſſe potuit. Altera uero eſt, quia in ſecunda clauſula ueritas Hebraica longe aliter habet. Nam ubi nos habemus, Et panes propoſitionis offert. In Hebraico habetur, Quia carnem Dei tui ipſe eſt uel erit ſacrificans. Quod ueritati noſtræ fidei magis congruit. Hāc uero deprauationem authori noſtræ æditionis non poſſum non aſcribere, cum huiuſce erroris cauſa non fuerit, niſi uocabuli æquiuocatio. Nam hæc dictio Hebraica לחם lehem, multa habet ſignificata. Aliquando enim cibum, aliquando panem, aliquando carnem ſignificat. Vt enim ait Rabbi Dauid Kimhi, in libro שרשים Seraſſim. Significatio huius dictionis לחם comprehendit omne commeſtibile. Quandoq; tamen de ſolo pane dicitur. Vt eſt illud Deuter. 8. cap. dictum, לא על הלחם לבדו יחיה האדם Hoc eſt, Non in ſolo pane uiuit homo. Quandoq; uero cadit ſuper ſolam carnem, ut illud Numeri 28. cap. קרבני לחמי לאשי Id eſt, Sacrificium meum caro mea ad incendium, uel ad ignem meum. Et ſic eſt illud Leuit. 31. cap. לחם אלהיך הוא מקריב Hoc eſt, Carnem Dei tui ipſe ſacrificans. Sic etiam eſt illud Iob 6. cap. המה כדוי לחמי Id eſt, Ipſa ſunt ſicut dolores carnis meæ. Hæc Rabbi Kimhi. Quod erat igitur carnem Dei tui traducendum, author noſtræ æditionis panes propoſitionis traduxit.

Liber

Liber undecimus.

De legis antiquæ ceſſatione.

Quód lege Meſsiæ adueniente, lex Moſaica in cunctis cæremonialibus ceſſatura erat. *Caput* 1.

CAPNIO.

CVm multa in præmiſſis dixeris, nõ ſolum dé baptiſmate, per quod circuncíſio euacuanda erat, & de ſacrificio panis & uini, per quod cuncta ueteris legis ſacrificia deficere debebant, uerum de ipſius quoq; legis diuinæ nouæ inſtitutione, quæ à Meſſia inſtituenda erat, per quam & tota ipſa lex antiqua quo ad cerimonialia deficere debebát. Eapropter ut magis adhuc obſtinata recentiorum Iudæorum cõuincatur perfidia, qui legem ipſam ueterem immutabilem, atq; uſq; ad mundi finem duraturã aſſerunt, eam (adueniente lege Meſſiæ) in cunctis cæremonialibus finem habituram fuiſſe, nũc te per ipſorum ſcripturas probare oportet. Vt cum ipſa Meſſiæ lege, nõ iuxta literam, ſed iuxta ſpiritualem ac myſticum ſenſum ſeruari poſſet. GAL. Hoc itaq; ſic futurum fuiſſe, in Midras סהלת Coheleth. i. in expoſitióne libri Eccleſiaſtis maxime oſtenditur, ſuper illud ſecundo cap. eiuſdem libri dictum, אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב והנה גם הוא הבל Hoc eſt, Dixi ego in corde meo. Vade quæſo præeſto, uel dominare in lætitia, & uide bonum. Et ecce etiam ipſum uanitas. Sic enim ibi dicitur, Et uide bonum, bonum uidelicet legis. Et ecce etiam ipſum uanitas. Nónne neceſſe fuit ſcripturã dicere, Et ecce etiam ipſum lætitia? Quid eſt ergo, quod dixit, Ecce ipſum uanitas? Rabbi חוסיה Hezkiya dixit, Quia omnis lex quam tu diſcis in ſeculo iſto, הבלים habelim, id eſt uanitates ſunt coram lege ſeculi uenturi. Quod autem hęc lex ſeculi uenturi ſit lex Meſſiæ, & dies ſeculi uenturi ſint dies eius, ex eo patet, quod in eadem Midras legitur, ſuper illud Eccleſiaſtis 11. cap. dictum, אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח ויזכר את ימי החשך. i. Si annis multis uixerit homo, in omnibus lætetur. Et memoretur dies tenebrarum. Ibi enim ſic iſta exponuntur. Si annis multis uixerit homo, in omnibus his lætetur, in lætitia uidelicet legis. Et memoretur dies tenebrarũ. Hi ſunt dies maliciæ, quàm multi erunt? Quicquid enim præceſſit, erit ha-

bel,id eſt uanitas omnis, תורה tora,id eſt lex quam diſcit homo in ſeculo iſto, הבל habel,id eſt uanitas eſt in conſpectu legis Meſſię. Hucuſq; traditio. Cui ualde conſentaneum eſt id quod in eadem Midras coheleth,id eſt in eadem expoſitione libri Eccleſiaſtes hoc modo ſcriptum eſt,ſuper illud i.cap.eiuſdem libri dictũ, אין זכרון לראשנים וגם לאחרונים שיהיו לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרנה Hoc eſt, Non erit memoria priorum,ac etiam poſteriorum quæ erunt. Hoc eſt,Non erit memoria eorum,cum illis quæ erunt ad ultimum. Quot ſigna ſeu miracula facta ſunt filiјs Iſrael,ex quo egreſſi ſunt de Ægypto,& cum adhuc non exierant ex Ægypto. De ipſis ait,Non erit memoria priorum & poſteriorum,& quæ erunt poſt exitum,ſcilicet de Ægypto. Non enim erit eis memoria cum illis,quæ erunt in ultimo,& cum ſignis aut miraculis ſeculi uenturi. Sicut ſcriptum eſt Iere.23. ולא יאמרו עוד חי יהוה אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים ׃ כי אם חי יהוה אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים ׃ Hoc eſt,Et nõ dicent ultrà, Viuit Deus,qui aſcendere fecit filios Iſrael de terra Ægypti. Quinimmo,uiuit Deus qui aſcẽdere fecit,& qui uenire fecit ſemen domus Iſrael de terra Aquilonis,& de omnibus terris,ad quas impuli eos. Hactenus traditio. Signa autem & miracula in hac traditione commemorata,ſunt miracula quæ tempore Meſſiæ fieri debebant. Seculũ enim futurum uel uenturum(ut ſæpenumero dictum eſt)in literis Hebraicis tempus Meſſię intelligitur. Quod per Targum Ieruſalmi,id eſt per tranſlationem Chaldaicam Ieroſolymitanã facile oſtenditur. Quæ præmiſſa uerba. Non erit memoria priorum,& etiam poſteriorũ,quæ futura ſunt. Sic traduxit,atq; expoſuit. Non erit eorum recordatio in generationibus,quæ erũt in diebus Meſſiæ. HOG. Quæ eſt iſta Targum Ieroſolymitana? GAL. Ea fortè (ut ipſe opinor) quæ à noſtris uulgata æditio nuncupatur. Cuius author ignotus,exponentis magis quàm interpretantis modum tenuiſſe dignoſcitur. Ad idem quoq; plurimum facit,(ut ad propoſitum redeamus) quod in libro ברכות Berachoth.i.Benedictionum,Ieroſolymitano in cap. quod incipit, מאימתי קורין korin,ita legitur: Dixit Benzuma,Futurum eſt,ut Iſrael nõ faciat memoriam exitus ex Ægypto in futuro ſeculo,& in diebus Meſſiæ. Et quid eſt huius rei probatio? Quod ſcriptum eſt Iere.23.cap. Propter hoc ecce dies uenient,ait Deus. Et non dicent ultrà, Viuit Deus,qui aſcendere fecit filios Iſrael de terra Ægypti. Cũ cæteris. Dixerunt enim ſapientes,Non quòd euellandum eſſet nomen Ægypti de loco ſuo,ſed quòd mirabilia quæ fient in diebus Regnorum gentium,erunt עקר iccar,id eſt ſubſtantia,& Ægyptus erit taphla,id eſt accidens,quia mirabilia quæ facta ſunt in Ægypto & in exitu de Ægypto habebunt ſe per modum accidentis. Et hoc modo dictum eſt Gen.35. Non uocabitur ultrà nomen tuum Iacob,ſed Iſrael erit nomen tuum. Quod exponentes

Vulgata æditio quæ ſit.

nentes

nentes Magiſtri, dixerunt, Non ꝙ Iacob euellatur de loco ſuo, ſed ꝙ Iſrael erit ſubſtantia, & Iacob appoſitum ei ſiue accidens. Et ſic Iſaias quoqꝫ ait quadrageſimotertio, אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו: הנני עשה חדשה עתה תצמח הלא תדעוה : Hoc eſt, Ne memineritis priorum, & antiqua ne curetis. Ecce ego facio nouam. Nunc germinabit. Nónne cognoſcetis eam? Ne memineritis (inquit) priorum iſta ſunt מצרים mizraim, id eſt Ægyptiaca ſigna. Et antiqua ne curetis. Hęc ſunt quæ facta fuerunt poſt egreſſum de Ægypto. Ecce ego facio nouam. Et reliqua. Iſta erūt de Gog in diebus Meſſiæ. Huculqꝫ traditio. Gloſſa autem R. Selomonis ſic exponit, Ne memineritis priorum, id eſt ſignorum & miraculorum, quæ ego memoro uobis, & quę feci in Ægypto, ne memineritis amodo. Pro redemptione uero iſta eritis ſtudioſi, ad confitendum & laudandum. Sequitur, Et antiqua ne curetis, id eſt ne aduertatis, neqꝫ apponatis cor ad ea. Hæc R. Selomo. Idem pene quod in præcedenti traditione dictum eſt, ponitur & in libro ברכות Berachoth, id eſt benedictionum Babylonico, in fine capite מאימתי קורין Meemathai korin. Vbi ita dicitur, Traditio eſt, quòd Benzuma dixit ſapiētibus, Et quomodo erunt memores exitus de Ægypto in diebus Meſſiæ? Nónne iam ſcriptum eſt, apud Ieremiam uigeſimotertio capite, Ecce dies uenient ait Deus. Et non dicent ultrà, Viuit Deus, qui aſcendere fecit filios Iſrael de terra Ægypti: cum cæteris? Reſponderunt ei, Non quòd euellatur egreſſus Ægypti de loco ſuo, ſed quia erit factum Regnorum, id eſt ſigna quæ fient temporibus Regnorum, ſubſtantia. Et egreſſus Ægypti, id eſt ſigna egreſſionis ex Ægypto, erunt appoſitum ei, id eſt habebunt ſe inſtar accidentis, quod adeſt & abeſt præter ſubſtantiæ corruptionem. Et ſic ait Iſaias quadrageſimotertio capite, Ne memineritis priorum, cum cæteris, ut ſuprà. Hæc traditio. Ad hoc etiam maxime facit, quod per Moſem Iudæis Dominus mandauit, Leuit. 26. capite dicens, וישן מפני חדש תוציאו Id eſt, Et uetus à facie noui excludetis. Quod autem in hoc ſenſu hoc accipiendum ſit, ex eo habetur, quod legitur in libro qui ספרי Siphre appellatur, ſuper illud Leuit. 26. capite dictum, ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימותי את בריתי אתכם ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו Hoc eſt, Et reſpiciam ad uos, & fructificare uos faciam, & multiplicabo uos, uel creſcere uos faciam, & ſtatuam pactum meum uobiſcum, & comedetis inueteratum, & uetus à facie noui excludetis uel expelletis. Hæc enim ſic ibi exponuntur: Et reſpiciam in uos ad bonum, & fructificare uos faciam per carnalem generationem. Et multiplicabo uos, uel creſcere uos faciam, per ſtaturam rectam. Et ſtatuam pactum meum uobiſcum. Non ſicut pactum primum quod tranſgreſſi eſtis. Sicut dictum eſt Ieremiæ 31. Quod ipſi tranſgreſſi ſunt pactum meum. Sed pactum nouum quod non tranſgredientur deinceps. De quo di-

ctum eſt Iere.31.c. וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית
אשר כרתי את אבתם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים .i.Et ſcindam domui Iſrael, & domui Iuda pactum nouum. Non ſicut pactum, quod ſcidi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorũ, ut extraherem eos de terra Ægypti. Et ideo ait, Et comedetis inueteratũ, & uetus à facie noui excludetis. Hæc traditio. Quod autem pactũ in pręmiſſis uerbis idem ſit quod lex, in libro מכילתא Mechilta manifeſte oſtenditur. Vbi ſuper illud Exo.12.c. dictum, In decima menſis huius: Sic dicitur, Non eſt pactum niſi lex. Sicut dictum eſt Deut.29.ca. Hæc ſunt uerba pacti, quod mandauit Deus Moſi, ut ſcinderet cum filijs Iſrael in terra Moab, præter pactum quod ſcidit cum eis in Horeb. Item alibi Exo. ſcilicet 34. cap. Et ſcripſit ſuper tabulis uerba pacti decem. Hæc in eodem libro Mechilta. Ex præcedenti igitur traditione clare habetur, quòd aduenienteꝫ lege noua Meſſiæ, lex uetus ceſſare debebat. In libro præterea qui ערובין irubin appellatur, in cap. quod incipit, עושין פסין oſin paſſin legitur, Quod dixit R. Iehoſuas filius Leui, דכתיב ושמרת את המצות ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ליתן שכרם היום Hoc eſt, Quid eſt quod ſcriptum eſt Deuter.7.cap. Et ſerua præceptum & decreta atq; iudicia, quæ ego pręcipio, hodie tibi ut facias. Hodie (inquit) ut facias, & non cras ut facias. Hęc traditio. Hodie igitur, id eſt antequàm Meſſias ueniret, & nõ cras, id eſt non poſtq̃ iam ueniſſet cæremonialia præcepta ſeruãda erant. Ex his omnibus ſatis apertè patet, quòd adueniente Meſſia, qui nouam legem inſtituere debebat, lex uetus in cunctis cæremonialibus ceſſatura fuit. Cum igitur in antecedẽtibus latiſſime probatum ſit, Meſſiam iam ueniſſe, ipſumq; Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum fuiſſe. Qui nouam euangelij ſui legem per tres ferè annos cum dimidio factis & uerbis in cordibus credentium, & præſertim apoſtolorũ ſuorumq; diſcipulorũ ſcribere nõ ceſſauit. Et demum miſſo ſpiritu ſancto, quicquid in eorum cordibus docendo ſcripſerat, adeo firmum reddidit, quòd nulla perſecutione, nullaq; obliuione inde deleri potuit. Quapropter tunc impletum fuiſſe certum eſt, quod longe ante per Iere.31.cap. his uerbis prophetatum fuerat, אחרי הימים ההם נאם יהוה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה : והיתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם .i. Poſt dies illos (dixit Deus) dabo legem meam in medio eorum, & ſuper cor eorũ ſcribam eam. Et ero eis in Deum, & ipſi erũt mihi in populum. Ex his omnibus plane ſequitur, ueterem legem in cunctis cæremonialibus iam ceſſaſſe. Quare neminem circunciſionem ad literam facere, neminem ſabbatũ, feſtaq; alia Iudaica cuſtodire, neminem annuas memorias propter uetera ipſorum miracula celebrare, ulterius teneri, palàm conſequens eſt. Quoniam ex quo Meſſias uenit, qui legem nouam dedit, uetere abiecta, nouam omnes ſeruare tenentur.

Quomodo

Quomodò & quare Chriſtus legem ueterem impleuerit. Caput II.

CAPNIO.

IVdæi nobis in hoc multifariàm obſiſtunt, probare uolentes, legem antiquam adueniente Meſſia, haudquaquam ceſſaturam fuiſſe. Quia nos Chriſtiani dicimus, Chriſtum Dominũ noſtrum fuiſſe Meſſiam, & tamen ipſe legem illam totam ſeruauit, atque alios ad ipſam ſeruandam, opere ac uerbo induxit. Ait enim Matthæi quinto capite, Non ueni ſoluere legem, aut prophetas, ſed adimplere. Et rurſus poſt pauca: Quicunque (inquit) ſoluerit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus uocabitur in Regno cœlorum. Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus uocabitur in Regno cœlorum. Ex uerbis igitur ac factis (inquiunt) Chriſti ueſtri, quem uos Meſſiam eſſe dicitis, apertè liquet, Moſaicam minime ceſſare legem. Quare nec uos ipſam (eo adueniente) ceſſare debuiſſe, dicere debetis. GAL. Verum quidem dicunt, Chriſtum legem ueterem totam impleſſe. Ex hoc tamen nullatenus inferre poſſunt, eam in quibus ceſſatura erat, non ceſſaſſe. Vt igitur omnibus innoteſcat, quomodo legem ipſam ac prophetas adimpleuerit, notandum eſt, quòd in eadem lege, & prophetis, quinque præcipue continebantur: uidelicet, Moralia, iudicia, cæremonialia, promiſſa atque comminationes, & ſacramentalia. Moralia quidem decem ſunt præcepta, ſine quibus ſalus nequit eſſe adultis. Hæc autem Exodi uigeſimo capite, ſpecialiter habentur, cum ſic dicitur, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא : זכור את יום השבת לקדשו : כבד את אביך ואת אמך : לא תרצח : לא תנאף : לא תגנב : לא תענה ברעך עד שקר : לא תחמד בית רעך : לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמורו וכל אשר לרעך : Hoc eſt, Non erunt tibi dij alieni coram me. Non aſſumas nomen Domini Dei tui ad uanitatem. Recole diem ſabbati, ad ſanctificandum ipſum. Honora patrem tuum & matrem tuam. Non occidas. Non adultereris. Non fureris. Non reſpondeas in proximum tuum teſtimonium falſum. Non concupiſcas domum proximi tui. Non concupiſcas uxorem proximi tui, & ſeruum eius, & ancillam eius, & bouem eius, & aſinum eius, & omnia quæ ſunt proximi tui. Hæc autem adueniente Meſſia, ceſſare non debebant, ſed perfici. Ideo Saluator noſter uerus Meſſias, ut ea perficeret, non ſolum actum prohibuit homicidij, aliorumque malorum operum, uerum & animum quoque. Audiſtis (inquiens Matth. 5. cap.) quia dictum eſt antiquis: Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico uobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Cum reliquis, quæ ſequuntur. Eam ob rem & ipſe ea ſeruauit, & alios ad ſeruandum induxit. Vnde apud Matthæũ 19. c. Si uis (inquit) ad uitam

Iudæorum iuniorum obiectum.

Reſponſio.

Quæ lex uetus continebat.

Moralia.

Iudicialia. ad uitam ingredi, ſerua mandata. Iudicialia uero ſunt, ut illa de quibus Deuter. 25. c. dicitur, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et reliqua. Quæ cum ſemiplena eſſent, & nimis rigoroſe, & abſq; miſericordia fierent, tempore Meſſiæ dulcedine miſericordiæ mitiganda erant. Cæremonialia Quare modo perfecte adimpleta ſunt, cum ea in foro eccleſiæ præſertim cum miſericordia exequantur, ac temperentur. Cæremonialia autem erant omnia ſacrificia, & ea quę circa ipſa fiebant, ut circumciſio, & neomeniæ, & fimbriæ, & phylacteria, atq; cętera multa id genus. Quæ quoniam figuræ erant eorum quæ in Meſſia, & à Meſſia fieri tradebant. Idcirco adueniente ipſo Meſſia, finem habitura erant. Ipſe tamen Meſſias Ieſus Dominus noſter ea perfecte adimpleuit, primum ipſa ad literam, uſque ad tempus eorum ceſſationis determinatum ſeruando, deinde per ſe & per ſuos ea ad ſenſum ſpiritualem ac myſticum reducendo. Promiſſa. Promiſſa uero erant Meſſiæ aduentus, terra promiſſionis, gentium conuerſio, peccatorum remiſſio, & æterna ſaluatio. Hæc etiam Saluator noſter perfecte impleuit, carnem ſumendo ex uirgine, naſcendo, miracula ſoli Deo poſſibilia propria uirtute faciendo, patiendo, moriēdo, reſurgendo, ad cœlos uidentibus multis aſcendendo, ac longe meliora quàm lex uetus promittebat, promittendo. Lex quippe ipſa factoribus ſuis bona duntaxat temporalia, atq; terrena pollicebatur, quæ tamen ſpiritualia atq; æterna deſignabant. Saluator autem & Meſſias noſter promiſit cultoribus ſuis ſpiritualia atq; æterna, quæ lex illa figurabat. Dixit enim Matth. 19. c. Omnis qui reliquerit domum, uel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & uitam æternam poſſidebit. Et rurſus apud Lucam 6. Beati pauperes (inquit) quoniam ueſtrum eſt Regnum Dei. Eapropter ut dicitur Matth. 4. c. Incœpit Ieſus prædicare & dicere, Pœnitentiam agite, appropinquat Sacramentalia enim Regnum cœlorum. Sacramentalia deniq; fuerunt agnus paſcalis, uitula rufa, & reliqua huius generis. Quæ paſſionis Chriſti figura & umbra erant. Idcirco eo adueniente, cuius typum gerebant, ceſſare omnino debuerunt. Hæc autem Chriſtus ipſe patiendo, & moriendo adimpleuit. Quod Euangeliſta teſtatus eſt, dum ait: Facta ſunt hæc, ut ſcriptura adimpleretur, quæ dicit, Os non comminuetis ex eo. Ex his igitur patet, quomodo & quare Chriſtus legem prophetasq; impleuerit. Et prophetas quidem (ut Chryſoſtomus ait) omnia quæ de eo prędixerant, complendo. Legem autem, primo nihil legaliū tranſgrediendo, demum per fidem iuſtificando, quod lex ipſa per literam facere nō ualebat. Eapropter dixit, Nō ueni ſoluere legē, aut ꝓphetas, ſed adimplere. Ex quibus etiā manifeſte oſtenditur, ꝙ & ſi Chriſtus legem ueterem eo modo quo diximus, adimpleuerit, non tamen ex hoc ſequit̄, ipſam in ijs quę in eius aduentu ceſſatura erant, eo aduenięte, nō ceſſaſſe.

Ratio-

Rationum Iudaicarum confutatio. Et quod lex Moſaica mutabilis erat. *Caput* III.

CAPNIO.

Iuniores Iudæorum legis ſuæ ſtabilitatem probare conantes, nonnulla contra nos faciunt argumenta, quæ te ſoluere oportet. Vt & uehementius eorum cõuincatur perfidia, & clarius catholicæ fidei eluceſcat ueritas. Sic itaq; primo argumentantur. Quãdiu manet alicuius effectus cauſa, tamdiu durat & ille effectus, legis autem cauſa ſemper manet, ſemper igitur & tota lex durabit. Quod autẽ legis cauſa ſemper maneat, ita probant. Cauſa enim finalis totius legis eſt, intentio homines in propriam perfectionem reducẽdi. Hæc autem intentio ſemper manet. Igitur & tota lex ſemper manebit. Deinde ſic, Vniuſcuiuſq; potentiæ perfectio eſt eius proprius actus. Hominis autem potẽtiæ, aliæ corporales, aliæ intellectuales ſunt. In actu igitur corporali atque intellectuali, humana conſiſtit perfectio. Lex ergo ad hominis perfectionem ordinata, ad hæc duo homines neceſſario reducit. Ex quo fit, ut quicquid lex intendit, aut ad corporis, aut ad animæ reducatur ornamentum. Sed corpus quidem moribus ornatur, anima uero intelligentia. Illos literalis & tropologica legis interpretatio demonſtrat, hanc uero allegoricus & anagogicus intellectus inſinuat. Cum igitur in hac uita homo ſemper egeat & morum compoſitione, & intellectus intelligentia. Semper igitur lex quæ omnia hæc adminiſtrat, neceſſario permanebit. Demum ſic, Stante figurato, ſtat figura. Probatur, Quia cum fidei obiectum ſit ueritas increata (nihil enim corruptibile incorruptibilis potentiæ qualis eſt anima intellectiua, eſt perfectio) ſi aliquid de fidei fundamentis in figuris creatum fuerit, illud ideo credibile eſt, quia ad increatam ueritatem ueluti materia ad formam, reducitur. Stante ergo figurato, ſtat figura. Figuratum autem eſt æternum, quia eſt æterna ueritas. Igitur & figura eſt æterna. Quare legem ipſam Moſaicam quæ figuris plena eſt, æternam eſſe, conſequens eſt. Ex quibus legem ueterem quo ad cæremonialia, ſemper ſtabilem eſſe inferunt. GAL. Friuola certe ſunt admodum hæc argumenta, & tanquam falſitatis palea igne ueritatis comburenda. Sed primum quidem eorum concluſionem falſam omnino eſſe, oſtendam. Deinde uero ad ipſa argumenta reſpondebo. Concluſio igitur qua legem antiquam ſemper eodem ritu obligatoriam aſſerunt, hac ratione reuincitur. Quicquid ab aliquo mutabili recipitur, illud quoq; mutari poteſt. Probatur, Vnumquodque enim receptibile per modum recipientis recipitur. Quod in ſingulis, ac in noſtræ animæ uiribus dijudicari poteſt. Lex autem uetus eſt huiuſmodi, quia recipitur ab homine, cuius natura aſſidua mutatione agitatur, igitur & ipſa mutari poteſt.

Iudæorum recentiorum argumenta.

Primum argumentum.

Secundum argumentum.

Tertium argumentum.

Iudaicæ concluſionis confutatio.

Quemad-

Quemadmodũ enim pater filium ſuum infantem,puerum,adoleſcentem,iuuenemq́ uarijs legibus educat:ita alia ducitur lege congregatio humana quæ ſapiens & iuſta eſt,alia quæ inſipiens. Inſipiens autem & nequam erat Iudæorum genus per Moſem ab Ægyptiorum ſeruitute redemptum. Quod ipſa Moſaica ſcriptura ſæpenumero teſtatur. Vnde plurima legis præcepta cæremonialia(teſte Rabbi Moſe Ægyptio in tertio tractatu ſui libri More nuncupati) magis exigebat populi illius hebetudo,& praua idololatriæ conſuetudo,quàm illorum perfectio,iuxta illud Pſalmographi dictum,In chamo & freno maxillas eorum conſtringe,qui nõ approximant ad te. Quapropter ipſa recipientis hebetudine prauaq́ conſuetudine,uelut infantiæ ætate mutata, ipſum quoq; receptum,id eſt legem mutari quoq; contigit. Nõ ergo ſemper eodem ritu obligat lex. Quod etiam tam ipſius legis,quàm ueterũ Talmudiſtarũ teſtimonio confirmatur. Lex enim ipſa ad ſui(excepto decalogo)obſeruationem non obligabat,niſi in terra promiſſionis,regnãte uidelicet templo,Iudæorumq́ ſceptro. Extra uero terram ipſam promiſſionis,minime obligabat. Et hoc plane litera ipſa oſtendit,ſic Deut.4.c.dicens, ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה : Hoc eſt,Ecce docui uos cęremonias & iudicia,ſicut mandauit mihi Dominus Deus meus, ut faciatis ſic in terra,quam poſſeſſuri eſtis. Et poſt pauca inquit, ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על שני לחות אבנים : ואתי צוה יהוה בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה : .i. Et denunciauit uobis fœdus ſuum,quod præcepit uobis,ut faceretis uerba decem, quæ ſcripſit in duabus tabulis lapideis. Mihiq́ mandauit in illo tempore,ut docerẽ cæremonias & iudicia quę facere deberetis in terra,quam poſſeſſuri eſtis. Vbi duo ſunt ualde animaduertenda. Primum,quòd decem præcepta ſingulariter appellauit fœdus ſuũ,quomodo & uniuerſa lex frequentius appellari ſolet. Vt inde innoteſceret,totius legis intẽtionem in his decem præceptis conſiſtere,atq; dependere. Quod Doctores Iudæorũ planius inſinuãt,& præſertim R. סעדיה Seadias in lib. האמונות Haemunoth,id eſt credendorum. Vbi docet,omnia legis mandata in ipſa decem decalogi præcepta reduci. Secundo uero animaduertendũ eſt,quòd præcepit decem hæc uerba ſimpliciter fieri,nullam loci apponendo conditionem. Et hoc ideo,ut oſtenderet ea nunquam ceſſatura eſſe. Cum ipſa decem præcepta ſunt de iure naturæ,ac æternæ legis nobis innata participatio,quæ nec loco nec tempore uariatur. De cæteris autem legis mandatis loquens,mox adiecit dicens,Quæ facere deberetis in terra,quam poſſeſſuri eſtis. Ex quo manifeſtè patet,Iudæos extra terram promiſſionis ad ea minime obligari. Hæc eadem etiam ſententia alijs habetur in locis,uidelicet Deuter.5.6.12.& 11.capitibus. Quarę

manifeſtum

manifeſtum eſt, quòd ipſamet lex ſuam mutabilitatem ſecundum loci mutationem teſtetur. Id idem quoq; per priſcorum Talmudiſtarũ dicta probatur, quę & ſi plura ſunt, unum tamen duntaxat breuitatis gratia, ſatis ſit adducere, ex libro ſcilicet Sanhedrin, cap. quod incipit, אלו הנחנקים Ellu hahukim. i. Hi ſunt qui ſtrangulantur. Vbi ſic dicit, אמר ר' יוחנן בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה עבור חוץ מעבודה זרה Hoc eſt, Dixit R. Iohanan: In omnibus in quibus dixerit tibi propheta, Tranſgredere legem, obtempera, excluſo idololatriæ cultu. Vbi deniq; concludunt, quòd ſi tempus exigat aliquid de lege mutari, quòd appellant הוראת שעה Horath ſaa. i. indicatio horæ uel temporis, illud propheta, ac etiam aliquis minor quàm propheta, dummodo ſuo in ſeculo ſapientior cæteris habeatur, mutare poteſt. Quod ſi illa temporis occaſio perdurauerit, & illa quoque pars legis ſic mutata permanebit. Idem etiam R. Moſes Ægyptius in libro Iudicũ plane oſtẽdit, in הלכות ממרים Halcoth mamorim. i. in ſententijs rebellium, cap. 2. Taceo hic Cabaliſtarum ſententiam, qui aiunt, legem traditam fuiſſe propter ſerpentis uenenum in Adam immiſſum, & Meſſia aduenientе, huiuſmodi uenenum ceſſaturum. Et per conſequens legem ipſam in aduentu Meſſiæ ceſſare debere. Ex his igitur liquido patet, concluſionis Iudæorum falſitas, de perpetua legalis obſeruãtiæ obligatione. Nunc ad eorum argumẽta.

Talmudiſtarũ ſententia de legis mutabilitate.

Cabaliſtarum ſententia de legis ueteris datione & ceſſatione.

Quanquam igitur ex iam dictis, rationum quibus concluſionem ſuam probare nituntur, ſolutio facile cõſtare poſſit. Vt magis tamen earundem rationum falſitas appareat, ad eas reſpondeamus. Cum igitur primo ſic argumentantũ. Quamdiu manet cauſa, tamdiu manet eius effectus. Conceditur de cauſa, quam neceſſario & per ſe ſequitur effectus, & tunc neganda eſt minor. Quod ſcilicet totius legis ſemper maneat cauſa, totũ pro ſingulis partibus accipiẽdo. Quamuis enim legis potiſſima intentio ſemper maneat, nõ tamen cuiuſcunq; particulæ legis. Multa nanq; ſunt in lege, quæ non per ſe, & prima intentione neceſſitantur à fine, ſed ſunt aut remouẽtia prohibens, aut ad bene eſſe. Veluti ſacrificia, & quàmplurima cæremonialia. Vt R. etiam Moſes Ægyptius in tertio tractatu libri More oſtendit. Et ſecundum Talmudiſtarũ ſententiam, talia ſunt quæ extra terram promiſſionis, ad obſeruandum non obligant. Quod fieri non poſſet, ſi ea ad humanam ſalutem per ſe & neceſſario pertinerent. Secunda uero ratio quę magis eorum propria eſſe uidetur, nihil aliud conuincit, quàm quòd ea quæ ad cognitionem & mores attinent, permaneãt. Quod & catholica ueritas non ſpernit. Immo iubet cuncta legis moralia ſeruari, non quia legis ſint Moſaicæ, ſed quia legis æternæ, cuius noſtris mentibus inſcriptio lex naturæ uocari ſolet. Poſtremo uero cum ſic argumentantur. Quamdiu ſtat figuratum, ſtat figura. Figuratum autem ſtat in æternũ, quia eſt ueritas æterna. Igitur & figura ſtat in æternum. Id quidem to-

Reſponſio ad argumenta.

Ad primum.

Ad ſecundum.

Ad tertium.

tum comprobamus. Sed inde non ſequitur, quòd exterior legis obſeruatio obligatorie maneat. Quia legis figuræ potiſſimum in ipſo literali intellectu conſiſtunt, qui nos ad intellectualem allegoriam ducit, & ſtimulat. Actus uero corporis exterior & ſi ad ſtimulandum coadiuuet, paruam tamen in hoc uim habet, ſed ipſa literalis interpretatio concepta potiſſimum nos ad hoc ducit, & ſtimulat, & ſi nihil exterius agamus. Quantum uero arcana legis literalem intellectum excedant in primo libro huius operis latiſſime patuit. Iudaicis igitur ſupradictis rationibus non obſtantibus, patet ex antedictis, legem Iudæorum mutabilem fuiſſe. Quæ & crebro mutata fuit.

Quòd lex Iudæorum ſæpenumero mutata ſit. Cap. IIII.

CAPNIO.

HOc ego uelim per eorum ſcripturas probares, legem ſcilicet ueterem ſæpenumero mutatam fuiſſe. GAL. Primum itaque audi, quod in libro מכות Maccoth, id eſt flagellorum, in cap. quod incipit, אלו הן הלוקין Ellu hen hallokin, id eſt, Hi ſunt flagellandi. Hoc modo legitur: Dixit Rabbi כומלי Cumlai. Sexcenta tredecim præcepta data ſunt Moſi in Sinai. Trecenta enim ſexaginta quinque, ut eſt numerus dierum ſolis. Ducenta autem & quadraginta octo, quot ſunt membra in homine. Dixit Rabbi, Per quam ſcripturam probatur hoc? Per eam quæ dicit Deuteronomio trigeſimo tertio capite, תורה צוה לנו משה Hoc eſt, Tora, id eſt legem præcepit nobis Moſes. Nam תורה tora, id eſt lex arithmetice ita ſe habet, id eſt literis talibus ſcribitur, quæ ſexcenta & undecim efficiunt. Nam ת tau quidem quadringenta ſignificat, & ו uau ſex, ר res autem ducenta, & ה he quinque. Duo uero alia habentur Exodi uigeſimo capite. Vbi dicitur, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני : לא תעשה לך פסל וכל תמונה Hoc eſt, Nō erit tibi Deus alienus ante facies meas, uel coram me. Non facias tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem, & reliqua. Hæc uero duo præcepta ab ore ueritatis .i. Dei audiuimus. Quę omnia ſexcenta & tredecim ſunt. Venit autē Dauid, & cōſtituit præcepta ſexcenta tredecim iſta ſuper undecim. Sicut dictum eſt Pſal. 15. מזמור לדוד יהוה מי יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך : הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו : לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו : נבזה בעיניו נמאס Id eſt, Pſalmus Dauid. Deus quis habitabit in tabernaculo tuo? & quis morabitur in monte ſancto tuo? Qui ambulat perfectus, & qui operatur iuſticiam, & qui loquitur ueritatem in corde ſuo. Et non detulit ſuper linguam ſuam, id eſt non detraxit. Nec fecit amico ſuo, id eſt ſocio ſuo malum, & opprobrium non leuauit, uel non tulit ſuper proximum ſuum, In cuius oculis deſpectus eſt reprobatus, Talis fuit Ezechias Rex Iuda, qui

Legis ueteris præcepta quot fuerint.

traxit

traxit oſſa patris ſui in rete. Sequitur יראי יהוה יכבד Hoc eſt, Timentes autem Deum honorat. Talis fuit Ioſaphat Rex Iuda. Ipſe enim in hora qua uidebat Doctorē ſapientem, ſurgebat de throno & ſede ſua, & amplexabatur eum, atq; oſculabatur, uocabatq; eum Rabbi, id eſt, Magiſter mi. Sequitur, נשבע להרע ולא ימר Id eſt, Qui iurat ut malefaciat (ſcilicet ſibi) uel ut affligat ſe, & non mutat. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis. Qui iurat (inquit) ut malefaciat ſibimet, uel ut affligat ſeipſum, & non mutat iuramentum. Multo igitur minus mutat quod non nocet ſibi. Sequitur, כספו לא נתן בנשך Hoc eſt, Argentum ſuum non dedit ad uſuram. Etiam ad uſuram goi, id eſt ei qui non eſt Iudæus, ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם Id eſt, Et munus contra innoxium non accepit. Qui facit hęc, non mouebitur in ſeculum. Cum Rabban Gamliel perueniebat ad ſcripturam hanc, flebat dicens, Qui fecerit hæc omnia, non mouebitur. Si autem non feceris, mouebitur. Hęc gloſſa Rabbi Selomonis. Sequitur autem in traditione pręmiſſa. Venit enim Iſaias & conſtituit ea, ſcilicet 613. præcepta legis ſuper ſex, ſicut dictum eſt Iſaiæ 33. c. הולך צדקות ודובר מישרים מאס בבצע מעשקות
נער כפיו מתמך בשחד אטם אזנו משמע דמים ועצם עיניו מראות ברע :
הוא מרומים ישכן Id eſt, Qui ambulat in iuſticijs, & loquitur æquitates, qui reprobat auariciam calumniarum uel uiolētiarum, qui excutit manus ſuas à ſuſceptione muneris, qui obturat aurem ſuam ab auditu ſanguinum, & claudit oculos ſuos à uiſione mali, ipſe excelſa inhabitabit. Venit quoq; Micheas, & conſtituit ea ſcilicet legis præcepta ſuper tria. Sicut dictum eſt Micheæ 6. capite, הגיד לך אדם מה טוב ומה יהוה
דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך :
Id eſt, Annunciauit tibi homo quid ſit bonum. Et quid deus petit à te? utiq; facere iudicium, & diligere pietatem, & abiecte uel humiliter ambulare cum Deo tuo. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ait, Interpretatus eſt hoc Ionathan ſic, ויהוי צניע להלכא בדחלתא דאלהך Hoc eſt, Et eſto abiectus ad ambulandum cum timore Dei tui. Alius ſermo. Annunciauit Deus ſanctus & benedictus tibi homo, quid ſit tibi bonum ad faciendum. Vt ſcilicet facias iudicium iuſticiæ, & diligas pietatem miſericordiæ, & honeſte uel ſecrete ambules cum Deo tuo. Non eſt enim ſimilis mos Dei ſancti & benedicti mori carnis & ſanguinis. Quippe mos carnis & ſanguinis eſt, quòd ſi homo cōfundit proximum coram multis, & poſtmodum uenit ad placandum eum. Dicit ei, Non ero placatus tibi, quouſq; non ueniant illi, coram quibus confudiſti me. Deus autem non uult, quòd homo pœniteat, niſi inter ſe & ipſum. Hæc Rabbi Selomo. Sequitur deinde in traditione, Rurſus conſtituit ea ſcilicet præcepta omnia legis ſuper duobus, ſicut dictum eſt Iſaiæ 56. capite, שמרו משפט ועשו צדקה Id eſt, Cuſtodite iudicium, & facite iuſticiā. Venit tandem Habacuc, & conſtituit ea omnia ſuper unum. Sicut di-

ctum eſt 2. cap. eiuſdem prophetæ, וצדיק באמונתו יחיה Hoc eſt, Et iuſtus in fide ſua uiuet. Hęc omnia traditio prædicta, exceptis R. Selomonis gloſſis. Quis etiam in principio eiuſdem traditionis ſic dicit, Omni tempore generationes minorationem præceptorum fecerunt, paucificantes ea. In principio enim fuerunt iuſti, qui potentes erant ad ſuſcipiendum multorum præceptorum iugum. In generationibus autem poſteriorum non fuerunt omnino iuſti huiuſmodi. Quare ſi ueniſſent ad obſeruandum omnia præcepta illa, non fuiſſet aliquis qui potuiſſet iuſtificari. Hæc R. Selomo. Item eodem in libro & loco ita ad uerbum legitur: Dixit Rabbi Ioſes, Quatuor decreta inſtituit Moſes ſuper Iſrael. Veneruntq́ quatuor prophetæ, & deleuerunt ea. Moſes enim dixit Deuteronomij 33. capite, וישכן ישראל בטח ברר עין יעקב Hoc eſt, Et habitabit Iſrael confidenter, ſolummodo oculus Iacob. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis. Quando (inquit) habitabit Iſrael cõfidenter? Cum fuerint ſicut oculus Iacob, id eſt omnino tales, qualis Iacob. Venit autem Amos, & caſſauit illud. Sicut dictum eſt Amos 7. capite, אדני יהוה סלח נא מי יקום יעקב Hoc eſt, Domine Deus propitiare quæſo, quis ſtabit ut Iacob? Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ait, Quis poterit eſſe ſanctus, ut Iacob? Nunquid parum hoc? Quoniam & ibidem ſcriptum eſt, נחם יהוה על זאת גם היא לא תהיה אמר יהוה Id eſt, Miſertus eſt Deus, uel pœnituit Deum ſuper hoc. Etiam ipſum non erit, dixit Deus. Moſes etiam dixit Deuteronomij trigeſimo octauo capite, ובגוים ההם לא תרגיע Hoc eſt, Et in gentibus iſtis non quieſces. Venit autem Ieremias, & deleuit illud. Sicut dictum eſt Ieremiæ trigeſimo primo capite, הלוך להרגיעו ישראל Hoc eſt, Vadet ad requiem ſuam Iſrael. Moſes quoque dixit Exodi nono capite, פקד עון אבת על בנים Hoc eſt, Viſitans peccatum patrum ſuper filios, & reliqua. Venit autem Ezechiel, & deleuit illud: ut dictum eſt Ezechielis decimo octauo capite, הנפש החטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן Id eſt, Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: filius non portabit peccatum patris, & pater non portabit peccatum filij. Moſes præterea dixit Leuitici uigeſimo ſexto capite, ואבדתם בגוים Hoc eſt, Et perdemini in gentibus. Venit autem Iſaias, & deleuit illud. Quemadmodum dictum eſt uigeſimo ſeptimo capite, eiuſdem prophetæ, והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו ליהוה בהר הקדש בירושלם Id eſt, Et erit in die illa, clangetur tuba magna, & uenient perditi in terra Aſſur, & pulſi in terra Ægypti, & adorabunt Deum in monte ſancto in Ieruſalem. Hactenus traditio. Cui addendum eſt quod in Midras במדבר סיני Bamidbar ſinai, id eſt in expoſitione libri Numeri legitur, ubi exponitur illud Numeri uigeſimo ſecundo dictum, ועתה אם רע בעיניך אשובה לי Hoc eſt, Et nunc ſi malum eſt in oculis tuis, reuertar mihi. Dixit ei,

Balaam

Balaã ſcilicet angelo. Ego nõ iui, donec dixit mihi Deus ſanctus & be-
nedictus. Surge & uade cum eis, Et tu dicis mihi, ut reuertar? Dixit ei
angelus, Ita enim eſt officiũ, uel ars eius. Nónne dixit & Abrahę Gene-
ſis uigeſimo ſecundo capite, Vt immolaret filium ſuum? Et tamen poſt
hoc ſcriptum eſt, ibidem, Et uocauit eum angelus domini, & dixit, Ne
extendas manum tuam ſuper filium tuum. Vbi docetur, quòd rem uel
uerbum quod ipſe dixit, quandoq; ex uoluntate eius angelus reuocat.
Præmiſſis deniq; annectendum quoq; eſt, quod in libro Sanhedrin, in
capite אלו הן הנחנקים Ellu hen hannehenakim, ita ſcribitur, Plus uel
maius eſt in uerbis ſcribarum, id eſt ſapientum, quàm in uerbis legis,
hoc eſt maioris authoritatis ſunt magiſtrorum uerba, quàm legis. Qui
enim dicit, Non ſunt תפילין tephillin, id eſt phylacteria, tranſgrediens
uerba legis, פטור Patur, id eſt immunis eſt. Qui uero ait, quòd quinq;
ſunt טטפת totaphoth, id eſt phylacteria. De quibus Deuteronomij
ſexto capite fit mentio, addendo uerbis Sophrim, id eſt ſapientum, uel
ſcribarum, reus eſt. Item in Midras אלה הדברים Elle haddebarim, id
eſt in expoſitione Deuteronomij ſuper uerbum illud, Non deuiabis,
uel non declinabis à uerbo quod annunciauerint tibi, ad dexteram,
neq; ad ſiniſtram. Sic dicitur, Etiam ſi oſtenderint in oculis tuis de dex-
tera quòd ſit ſiniſtra, & de ſiniſtra quòd ſit dextera: crede eis, uel ob-
tempera. HOG. Quid erant phylacteria iſta? GAL. De his
Deuteronomij ſexto capite, ita ſcriptum legitur, וקשרתם לאות על
ידך והיו לטטפת בין עיניך Hoc eſt, Et ligabis ea ſcilicet præcepta in ſi-
gnum ſuper manus tuas, & erunt in totaphoth, id eſt in phylacterijs in-
ter oculos tuos. Scias igitur phylacterium nomen eſſe Græcum, & di-
citur (ut quibuſdam placet) ἐκ τοῦ φυλάξειν uerbo Græco, quod eſt ſer-
uare, & תורה tora Hebraicé, quod legem ſignificat, inde phylacteria
quaſi legis conſeruatoria, Quod mihi minime placet. Cum lingua Græ-
ca atq; Hebraica haudquaquam commiſceri poſſint. Quare uocabulũ
hoc totum Græcum eſſe aio, atque Græcè φυλακτήριον dici. Faciebant
enim quatuor huiuſmodi conſeruatoria, in quibus decalogus poneba-
tur. Vnumq; in capite ligabant, ubi cerebrum pueris paruulis palpi-
tat. Hæc autem in Talmud dicuntur, תפילין tephillin, in Deuterono-
mio uerò טטפת totaphoth. Ex his igitur omnibus liquidò patet,
legem Moſaicam non ſolum mutabilem, uerumetiam plerunque mu-
tatam fuiſſe. Quare omnia præmiſſa in rationis ordinem redigentes,
ita demum concludamus. Cum omnia quæ de præceptis legis prophe-
ta, uel etiam aliquis alius ſapiens minor quàm propheta, tranſgredien-
da dixerit, dempta idololatria, tranſgredienda ſint. Vt per Talmud in
præcedenti capite probatum eſt. Quam ob rem ſexcenta tredecim le-
gis præcepta Dauid ad undecim reduxit. Et poſt eum Iſaias ad ſex,

Phylacteria quid erant.

Concluſio prædictorum.

Deinde Micheas ad tria. Rurſus Iſaias ad duo. Habacuc tandem ad unum, ſcilicet ad fidem ex dilectione Dei & proximi operãtem. Vt paulò ſuperius in hoc capite oſtenſum eſt, & Meſſias (ut in antecedentibus patuit) ſit maior Abraham, cæteriſq́ patriarchis, ac maior Moſe, omnibúsque Prophetis, maior quoque Angelis miniſterij, qui immediatius cæteris Deo aſſiſtunt. Nihil igitur prohibet, Meſſiam potuiſſe cæremonialia omnia præcepta legis reuocare, atque ad ſpiritalem ſenſum reducere. Maxime cum ſic futurum fuiſſe, conſtet: ut ſuprà probatum eſt.

Refelluntur Iudæorum obiecta, legem ueterem etiam, quò ad cæremonialia permanſuram fuiſſe, per ipſius legis teſtimonia probare conantium. *Caput V.*

CAPNIO.

Iuniorum Iudæorũ obiecta.

Primum obiectum quo ad legem.

EX his Iudæi recentiores maiori ira & odio ſuccenſi, cõtra nos legis teſtimonia inducunt, quæ cæremonialium legis permanentiam oſtendere uidentur. Primumq́ illud Deuteronomij uigeſimo nono capite ſcriptum, in medium afferunt, הנסתרת ליהוה אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת Hoc eſt, Abſconditum Deo noſtro, ſupple attribuitur, & quæ manifeſta ſunt, nobis & filijs noſtris uſq́ in æternum, ſcilicet conceſſa ſunt, ut faciamus uniuerſa legis huius. Ex quo uniuerſam legem in ęternum permanſuram eſſe inferunt. Deinde quantum ad circumciſionem, illud Geneſis decimo ſeptimo capite, dictum adducunt, והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם : וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה Id eſt, Et erit fœdus meum in carne ueſtra in fœdus æternum. Et præputiatus maſculus qui non circumciderit carnem præputij ſui, abſcindetur utique anima eius de populo ſuo. Quantum uero ad ſabbatum, illud nobis obijciunt, quod Exodi trigeſimo primo capite, hoc modo ſcribitur, ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרותם ברית עולם : ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יהוה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש Hoc eſt, Cuſtodient filij Iſrael ſabbatum, ad faciendum ſabbatum in generationes ſuas, pactum æternum, inter me & inter filios Iſrael ſignum eſt in æternum. Quia ſex diebus fecit Deus cœlos & terram, & in die ſeptimo requieuit, & animauit. Quantum inſuper ad feſtum paſchæ, illud nobis opponunt, quod Exodi duodecimo capite, ita ſcriptum eſt, והיה היום הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג ליהוה לדרתיכם חקת עולם Id eſt, Et erit dies hæc uobis in memoriale, & ſolennizabitis eam ſolennitatem Domino in generationes ueſtras lege æterna. Rurſus ibidem, ושמרתם

Secundum obiectum quo ad circũciſionem.

Tertium obiectum quo ad ſabbatum.

Quartum obiectum quo ad feſtum paſchæ.

ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם Hoc eſt, Et cuſtodi rem hanc in legem, uel in præceptum tibi, & filijs tuis in æternum. De primitijs tandem frugum offerendis, & de ſolennitate pentecoſtes, ac oblationibus, alijsqúe ſacrificijs, deqúe die propitiationis in caſulis, necnon de panibus propoſitionis, quos rectius illi facierum uocant, illud contra nos inducunt, quod Leuitici uigeſimo tertio habetur. Vbi de caſula iſta ita dicitur, כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדורותיכם בכל משבותיכם Id eſt, Omne opus non facietis. Lex uel præceptum ſempiternum erit generationibus ueſtris in cunctis habitationibus ueſtris. Et iterum uigeſimo quarto capite, ביום השבת יערכנו לפני יהוה תמיד מאת בני ישראל ברית עולם Hoc eſt, In die ſabbati præparabuntur coram deo iugiter à filijs Iſrael fœdere ſempiterno. Quod de panibus facierum, id eſt propoſitionis dictum eſt, His atque ſimilibus probare nituntur nequiſſimi Iudæi noſtri temporis, legem Moſaicam quo ad cæremonialia nequaquam ceſſaturam fuiſſe, ſed in æternum duraturam. Quare te iſta pro uiribus refellere oportet. GAL. Id quoque libentiſſime faciam. Id igitur ex quo primum legis mandata in æternum ſeruanda concludunt, ſi ad moralia præcepta referunt, uerum quidem dicunt. Nam quæcunque ad mores pertinent, ſemper permanent, ſemperq́ ſeruari debent. Et hoc modo catholica ueritas (ut ſuperius dictum eſt) legis moralia ſeruari præcipit, non quia legis Moſaicæ præcepta ſint, ſed quia legis æternæ. Si autem ad cæremonialia, eorum argumentum referatur. Dico, quòd tunc æternum ſiue ſempiternum pro perpetuo, aut pro ſeculo intelligitur. Nam ubicunque his in locis nos æternum ſiue ſempiternum in noſtra æditione habemus, Hebraicus textus עולם olam habet, quod pro perpetuo, aut pro ſeculo, ibidem accipitur. Si igitur עולם olam, eiſdem in locis pro perpetuo accipiatur, tunc olam idem eſt quod continuum, quódque pro rei alicuius ſeculo, ſiue ætate ſine interruptione durat. Perpetuum enim, propriè idem eſt quod continuum. Iuxta illud Ouidij, Ad mea perpetuum deducite tempora carmen. Hinc perpetuam orationem dicimus, quæ continua & abſque interruptione eſt. Hinc perpetuus Conſul, perpetuus Cenſor, perpetuus Imperator dicitur, qui ſemper & continuò dum uixit, uel Cenſor, uel Conſul, uel Imperator extitit. Quo tamen defuncto, alius ſuffectus eſt. Sic circumciſio, ſic & alia cæremonialia in fœdus olam, id eſt, perpetuum, ſeruanda Iudæis data fuerunt: hoc eſt, ſemper & continuò, donec ſeruanda eſſent, & non ulteriùs. Si autem olam, pro ſeculo accipiatur, tunc olam, non æternitatem, ſed tempus determinatum importat. Ad quod probandum, illud in primis afferam, quod de Semuele, ab Hanna matre eius, primi libri Regum pri-

Quintum obiectum quo ad alia cæremonialia.

Obiectorum prædictorum confutatio.

Olam Hebraica dictio, quid ſignificet.

mo capite ſic dictum eſt, והביאתיו ונראה את פני יהוה וישב שם עד עולם Id eſt, Et adducam eum, & apparebit in conſpectu Dei, & morabitur ibi leolam, id eſt in ſeculum. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ait, id eſt uſque in ſeculum leuitarum. Sicut dictum eſt Numeri octauo capite, ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה ולא יעבד עוד Hoc eſt, Et à filio quinquaginta annorum ceſſabit negocium ſeruiendi, & non ſeruiet ultrà. Et ſic fuerunt omnes dies Semuelis 52. anni. Deinde ualde notandum eſt, quod in Midras אלה הדברים Elle hadebarim, id eſt in expoſitione libri Deuteronomij legitur, ſuper illud 15. cap. eiuſdem libri dictum, ולקחת את המרצע ונתת באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם Hoc eſt, Et accipies ſubulam, & dabis eam in aurem eius, & in ianua, & erit tibi ſeruus olam, id eſt ſeculi. Ibi enim ſic dicitur olam, id eſt cunctis diebus ſeculi Domini uſq; ad iubileũ, etiam ſi emptus eſſet trigeſimo uel quadrageſimo anno ante iubileum. Hactenus Midras, id eſt expoſitio. Ex qua patet, quòd hoc in loco olam, id eſt ſeculum, pro quo interpres noſter ęternum poſuit, unus annus, uel etiam minus, ſecundum quod dominus ſerui illius citius aut ſerius mori poterat. Hoc autem Rabbi Selomo in gloſſa ſuper eadem uerba ita probat, Et erit tibi ſeruus olam, id eſt ſeculi. Poteſt (inquit) hoc eſſe ſicut auditus eius oſtendit, quod ſcriptum eſt Leuit. 25. cap. ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו Hoc eſt, Et reuertemini unuſquiſq; ad poſſeſſionem ſuam, & quilibet ad familiam ſuam redibit. Ecce hinc doceris, quòd iſtud olam non eſt niſi ſeculum iubilei. Hæc Rabbi Selomo. Confirmatur id quoq; in libro Kidduſſim, id eſt, Sponſalitiorum. Cum ſic ibi inter cętera dicitur, Quid eſt quod ſcriptum eſt Exodi uigeſimo primo capite, ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם. Hoc eſt, Et perforabit Dominus eius aurem ipſius ſubula, & ſeruiet ei leolam, id eſt in ſeculum? Vſq; ad quod ſeculum? Vſque ad ſeculum iubilei, uel uſque ad mortem Domini ſui. Sicut ſcriptum eſt ubi ſuprà. Et ſeruiet ei, Non ergo ſeruiet filio eius. Hæc traditio. Idem quoque & per Rabbi Dauid Kimhi patet, in libro Seraſſim ſic dicentem, Scriptum eſt Exo. uigeſimo primo capite, & ſeruiet ei leolam, id eſt in ſeculum. Vult dicere omnibus diebus uſq; ad iubileum. Item illud Prouer. uigeſimo ſecundo capite ſcriptum, אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך Hoc eſt, Ne repellas, uel ne poſtponas terminum olam, id eſt dierum multorum, quem fecerunt patres tui. Item apud Ieremiam ſecundo capite, כי מעולם שברתי עלך Id eſt, Quoniam meolam, id eſt ex multo tempore confregiſti iugum tuũ. Et in Pſal. 119. לעולם לא אשכח פקודיך Hoc eſt, In ſeculum non obliuiſcar mãdata tua. Vult dicere leolam, uel in ſeculum, id eſt omnibus diebus uitę meæ nõ obliuiſcar mandata tua. Hæc R. Kimhi. Ex his igitur omnibus manifeſtum eſt, q; hæc dictio olã, nec æternitatẽ, nec ſempiternitatẽ ſignificat,

ſed

ſed ſeculum,& tempus determinatum,& aliquãdo ualde paruum, ut iam oſtenſum eſt. Ex quo patet, quòd author noſtræ æditionis tam Græcæ quàm Latinæ,& quicunq; alij interpretes pro hac dictione olã æternum,uel ſempiternum traduxerunt,ubi diuina ſcriptura de circũciſione,de ſabbato,de caſulis,uel de cæteris cæremonialibus loquitur, longe aliter,quàm ueritas habeat,interpretati ſunt.Propter quod nõnulli in Iudaicum lapſi errorem,à fide Chriſtiana irreuocabiliter abducti ſunt.Cum de circumciſione alijsq; cæremonialibus pactum ęternũ, aut legitimum ſempiternũ eos audire,aut legere contigit. Quid autem ſit æternum,quídue ſempiternum apud Hebræos, R.Kimhi in libro Seraſſim optime declarat,cum ínquit:Scriptum eſt Pſal.84. יהללוך סלה i.Laudabunt te ſela.i.in ſempiternum.Expoſuerunt enim hanc dictionem סלה ſela עד had.i.in ſempiternum.Ita quoq; in uerbis Magiſtrorum noſtrorum traditio eſt ex domo R.Elazar, Quod omnis locus ín quo ponitur נצח Nezah, סלה Sela, ועד Vahed,nõ habet intermiſſionem,ſed in ſeculum & in ſecula ſeculórum ſignificat.Nezah enim ſicut ſcriptum eſt Iſa.57.c. ולא לנצח אקציף Hoc eſt,Et non ad Nezah.i. in æternum,uel in ſempiternum iraſcar,nel ſpumabo. Sela uero, ſicut ſcriptum eſt Pſal.48. יכוננה עד עולם סלה Hoc eſt,Rectificabit,uel cõponet,uel ordinabit eam uſq; in ſeculum ſela.i.in ſeculum ſempiternũ, uel ſemper. Vaed autem,ſicut ſcriptũ eſt Exo.15. יהוה ימלוך לעולם ועד Hoc eſt,Deus regnabit in ſeculum uaed.i.in æternum uel ſempiternũ. Hæc R.Kimhi.Cum nulla igitur harum dictionũ in lege ponatur,ubi de circũciſione,de ſabbato,de ſacrificijs,deq; cæteris cæremonialibus fit mẽtio,ſed duntaxat עולם olam,ut uiſum eſt,palàm abſq; dubio manifeſtum eſt,cæremonia illa non fuiſſe in ęternum ad literam ſeruanda, ſed ad tempus terminatum,uidelicet uſq; ad Meſſiæ aduentum. Pręſertim quia ipſa cum iuxta literam eſſent non bona, ſpiritualiter tantum in diebus Meſſiæ ſeruari debebant.

Quod cæremonialia omnia ueteris legis præcepta erant non bona, non tamen mala. *Caput* VI.

CAPNIO.

CVm cęremonialia Moſaicę legis mandata à deo data fuerint, miror te ea non bona dixiſſe. GAL. Iudaicas idcirco cæremonias præcepta non bona dixi,quia ſic eas Deus ipſe uocauit,cum apud Ezec.20.c.ita dixit, אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם : ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם למען אשימם למען אשר ידעו אשר אני יהוה Id eſt,Ego dedi eis præcepta non bona,& iudicia in quibus non uiuent.Et pollui eos in donarijs eorum,in tranſferẽdo,uel traducẽdo omne aperiẽs uuluã,propter delicta eorũ,uel ut deſo-

deſolarem eos. Vt ſcirent, quòd ſum Deus. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis, ſic exponit uerbum illud למען אשימם Lemaan aſſimem, id eſt ut deſolarem eos, atq; deſtruerem. אשימם Aſſimem enim eſt uocabulũ deſolationis, id eſt deſolationem ſignificans. Qui ergo expoſuit hoc per uocabulum delicti, dicens, propter delicta eorum, errãs eſt. Aleph enim quæ ibi eſt, non eſt de dictionis radice. Vt ſciant, uel ut ſcirent, quòd ſum Deus. Cum ſcilicet adduxero ſuper eos mala. Hæc Rabbi Selomo. Si igitur Deus ipſe cæremonialia præcepta quæ Iudæis dedit non bona nuncupauit, mirum neq; tibi, neq; cuipiam uideri debet, ſi ea ita quoq; ipſe appellaui. CAP. Quam ob rem igitur dicta ſunt non bona? GAL. Quia per ea homines non iuſtificabantur. Erant enim umbræ, gratiam qua nunc iuſtificamur, præſignantes. Nec tamen mala fuiſſe dicenda ſunt, cum diuinitus præcepta fuerint, tempori perſonisq; congruentia. Et propterea forte Deus ea nõ dixit mala, ſed ſolum non bona, id eſt non talia, ut per ea homines boni iuſtiq; fierent. Quare Abraham cæteriq; omnes patres rei atq; culpabiles Deo fuerunt, uſq; adeo, quòd ſacrificijs cæterisq; cæremonialibus non obſtantibus, ad infernũ deſcendebant, ut in præcedentibus ſatis abunde probauimus. Hinc non ab re Iſaias 40. cap. dixit, ולבנן אין די בער וחיתו אין די עולה Hoc eſt, Et libanus non eſt ſufficiens ad ſuccẽdendum, & animal eius non ſufficit ad holocauſtum. Quod gloſſa Rabbi Selomonis ſic exponit, id eſt ad ſatisfaciendum pro peccatis gentium. Libanus autem nõ intelligitur niſi templum, ut liquido patet in Midras שיר השירים Sir haſſirim, id eſt in expoſitione Cantici canticorũ. Vbi ſic dicitur, ſuper illud 7. cap. eiuſdem libri dictum, אפך כמגדל הלבנון Hoc eſt, Naſus tuus ſicut turris libani, id eſt domus ſanctuarij. Quemadmodum enim naſus iſte datus eſt in altitudine hominis: ita domus domini, id eſt templum, data eſt in altitudine mundi. Cum ergo dicitur, Sicut turris libani. Non eſt libanus niſi domus ſanctuarij. Sicut dictum eſt Deut. 3. ca. ההר הטוב הזה והלבנן Id eſt, Mons bonus iſte & libanus. Hęc traditio. Libanus igitur, id eſt templum, quemadmodum cum omnibus holocauſtis & ſacrificijs ſuis ad ſatisſaciendum pro peccatis gentium, iuxta Rabbi Selomonis expoſitionem, ſufficiens non erat, ita nec ad ſatisſaciendum pro Iudæorum peccatis ſatis erat. Cum omnes tam boni quàm mali & ſi differenter, ad infernum deſcenderent. Quod per illud etiam quod in expoſitione libri Geneſis, Rabbi Moſis Hadarſan ſcribitur, optime probatur, cum ſuper illud uigeſimo ſeptimo capite, eiuſdem libri dictum, ויהי כי זקן יצחק Hoc eſt, Et fuit cum ſenuit Iſhac. Ita legitur: Dixit Rabbi Nahmia, Dilectæ ſunt tribulationes à Deo magis quàm ſacrificia. Sacrificia nanque, fuerunt de diuitijs hominis, tribulationes uero de corpore ipſius. Sicut dictum eſt Iob ſecundo capite, עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו Hoc eſt,

Pellem

Pellem pro pelle,& quicquid habet uir,dabit pro anima ſua. Vbi anima pro corpore animato ſumitur. Ex quibus omnibus patet propoſitum. Quod ſcilicet cæremonialia legis Moſaicæ & ſi mala non fuerint, quia à Deo præcepta fuerunt,erant tamen non bona,quia homines iuſtificare non ualebant. Idcirco adueniente Meſſia,ita finem habitura erant,quòd ſpiritualiter tantum ſeruari deberent.

Quòd circumciſio tempore Meſſiæ non carnalis,ſed ſpiritualis ſeruanda erat. Caput VII.

CAPNIO.

VT magis igitur magiſq; Iudæorum conuincatur perfidia,nūc per eorum ſcripturas probandum eſt. Quod in diebus Meſſiæ ipſorum ceremoniæ ſpiritualiter ſeruandæ forent. Quare de circumciſione primum id oſtendas obſecro. GAL. In primis itaq; Dei omnipotentis uocem audiant,ſic apud Ieremiam 4.cap. uiris Iuda & Ieruſalem dicentis, נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים : המלו ליהוה והסירו ערלת לבבכם איש יהודה וישבי ירושלם פן תצא באש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רוע מעלליכם Hoc eſt, Nouate uobis nouale,& ne ſemine‑tis ſuper ſpinas. Circumcidimini Deo,& auferte pręputia cordis ueſtri uiri Iuda,& habitatores Ieruſalem, Ne egrediatur uelut ignis indignatio mea,& accendatur,& nō ſit extinguens,propter maliciam operum ueſtrorum. Deuter. quoq; 10.cap. ſic ait, ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם תקשו עוד i. Et circūcidetis præputium cordis ueſtri,& ceruicem ueſtrā non indurabitis ultrà. CAP. Velim per eorum Doctores probares circumciſionem tempore Meſſiæ ſpiritualiter ſeruandam fuiſſe. GAL. Faciam equidem. In Midras igitur שיר השירים Sir haſſirim, id eſt in expoſitione Cantici canticorum, ſuper illud ſecundo capite, eiuſdem libri dictum, ענה דודי ואמר לי Hoc eſt, Reſpondit dilectus meus, & dixit mihi. Ita legitur, Dixit eccleſia Iſraelis. Reſpondit mihi per manum Eliæ, expoſitionem per manum Danielis. Et dixit mihi per manum Regis Meſſiæ. Et quid dixit mihi? קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך Id eſt, Surge tibi amica mea formoſa mea, & uade tibi. Ecce enim hyems tranſijt. Et reliqua, uſque עת הזמיר הגיע Hoc eſt, Tempus putationis peruenit. Peruenit enim tempus, ut redimatur Iſrael. Peruenit tempus, ut amputetur præputium, de quo dictum eſt Deuteronomio trigeſimo capite, ומל יהוה אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את יהוה אלהיך Id eſt, Et circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum,& cor ſeminis tui,ad diligendum Dominum Deum tuum. Et lex conuertetur ad nouitatem, & renouabitur Iſrael. Sicut dictum eſt Ieremiæ trigeſimo primo cap. Et ſcindam cum domo Iſrael

& cum

& cum domo Iuda pactum nouum.i.legem nouã. Hactenus traditio. In qua duo ualde notãda manifeſte patent. Primum quidem eſt, quòd circumciſio tempore Meſſię ſpiritualiter fieri debebat. Quod per illud Deuter. probat. Et circumcidet Dominus Deus cor tuum, & cor ſeminis tui. Quod non poteſt niſi ſpiritualiter intelligi, cum ad literam nullatenus de corde aliquid ſine morte auferri poſſit. Secundum uero eſt, quòd lex ad nouitatem conuerti debebat, propter legem ſcilicet nouã, quam Meſſias daturus erat. Ad cuius probationem illud Ieremię inducit, Et ſcindam cum domo Iſrael & cum domo Iuda fœdus nouũ. Vbi per fœdus ueteres Talmudiſtæ legem intelligunt, ut in præcedentibus patuit. Hoc etiam ex eo potiſſimum probatur, quod in Bereſſith קטנה ketanna.i. in expoſitione libri Gen. legitur, ſuper illud 17. cap. eiuſdem libri dictum, ואתנה בריתי ביני ובינך. Hoc eſt, Et dabo pactum meum inter me & inter te. Vbi R. Akiba ſic dixiſſe dicitur, Quatuor ſunt præputia. Dicitur enim pręputium in aure, de quo ſcriptum eſt Iere. 6. cap. מי אדברה ואעידה וישמעו הנה ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב הנה דבר יהוה היה להם לחרפה לא יחפצו בו Hoc eſt, Cui loquar, & conteſtabor, & audient? Ecce præputiatæ ſunt aures eorum, & non poterunt intendere. Ecce uerbum Dei fuit eis ad opprobrium. Non uolunt ipſum. Dictum eſt etiam præputiũ oris. Sicut ſcriptũ eſt Exo. 6. c. ואני ערל שפתים Hoc eſt, Et ego præputiatus labijs. Et rurſus ibidem, הן אני ערל שפתים i. Ecce ego præputiatus labijs. Dictum eſt etiam præputium in corde. Iuxta illud Iere. 9. c. וכל בית ישראל ערלי לב Hoc eſt, Et omnis domus Iſraël, præputiati ſunt corde. Et iterum Leuit. 21. c. Et inducã eos in terram inimicorũ eorum. Vt uel tunc ſupplicet, uel humilietur cor eorum pręputiatum, & tunc placent pro peccato ſuo. Et rurſus ait Deut. 10. c. Et circumcidetis pręputium cordis ueſtri. Et denuo eiuſdem libri 30. c. Et circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui. Dicitur deniq; præputium in corpore, iuxta illud Gen. 17. c. Et pręputiatus maſculus, qui non circumciderit carnem pręputij ſui, abſcindetur anima illius de populo ſuo. Dixit R. Tanhuma, Dubium eſt circa hãc ſcripturam, quæ ait, Et pręputiatus maſculus. Nunquid enim eſt ibi præputiata fœmina? Sed ſenſus eſt, quòd de loco unde quiſq; alienus eſt à Deo ſiue ſit mas ſiue fœmina, inde circumcidendus eſt. Hęc R. Akiba.

Quadruplex præputiorum genus.

Ex quibus plane ſequit, quòd ſicut ſunt quatuor pręputia, ita quatuor quoq; circũciſionum genera. Quorum tria quidem ſcilicet auris, oris, & cordis quę ſpiritualia ſunt, ſemper & omnibus neceſſaria ſunt. Quartum uero genus quia corporale eſt, & cęterorum umbra ſiue figura, ex quo uenit Meſſias noſter, ſpiritualium pręceptorum Magiſter, non ſolum inutile eſt, uerum etiam omnibus ipſum facientibus, admodum pernitioſum. Hinc Paulus in quo locutus eſt Chriſtus, ad Galatas ſcribens 5. c. his uerbis ait, Ego Paulus dico uobis, quòd ſi circũcidimini, Chriſtus

Quatuor circumciſionum genera.

Chriſtus uobis nihil proderit. Et rurſus ad Romanos 4. cap. Dicimus enim, inquit, quia reputata eſt fides Abrahæ ad iuſticiam. Quomodo ergo reputata eſt? In circuncisione, an in prę putio? Non in circuncisione, ſed in præputio. Et infrà, Non eſt per legem promiſſio Abrahæ, aut ſeminis eius, ut hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei. Item ad Galatas 1 cap. Scientes autem, inquit, quòd non iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti. Et nos in Chriſto Ieſu credimus, ut iuſtificemur ex fide Chriſti, & non ex operibus legis. Hæc ille Talmudiſtarum excellentiſſimus, & in quo locutus eſt Chriſtus, ut ipſe 2. ad Corin. 13. c. teſtatus eſt. In eo igitur quòd dicit, fidem reputatã fuiſſe Abrahæ ad iuſtitiam in præputio, & non in circumciſione, palàm inſinuat, Abraham ante fidelem & iuſtum fuiſſe, quàm circũciſum. Quod ſic probari poteſt. Scribitur enim Gen. 17. cap. ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו Id eſt, Et Abraham filius 99. annorũ erat, quando circumcidit carnem præputij ſui. Antea autem 15. ſcilicet cap. eiuſdẽ libri, ita de eo legitur, והאמין ביהוה ויחשבה לו צדקה Hoc eſt, Et credidit in Deum, & reputatum eſt ei ad iuſticiam. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ſic dicit, Deus ſanctus & benedictus reputauit eam, ſcilicet fidẽ, qua Abraham Deo credidit, iuſticiam & iuſtificationẽ. Ex quibus patet, Abraham antè fidelem & iuſtum fuiſſe, quàm circumciſum. Quod ex eo etiam confirmatur, quod in Bereſſith קטנה ketanna, id eſt in expoſitione libri Gen. minori legitur, cum ſuper illud 6. ca. eiuſdem libri dictum, Noas uir iuſtus. Et reliqua. Sic dicitur: Rabbi Iohanan & Rabbi Hanina ambo dixerunt, Filius 48. annorum cognouit Abrahã creatorem ſuum, & credidit in eum. Et quid ſtatuebat in eum, id eſt quid proponebat ſe facturum pro eo? Reducere totum orbem ad pœnitentiam. Ex quo ſequitur, Quòd quemadmodum Abraham fidelis & iuſtus fuit, antequàm circumciſus. Ita & Noas (ſacra atteſtãte ſcriptura) iuſtus & rectus fuit atq; perfectus, nec tamen circumciſus. Sic & Melchiſedec. Sic & Iob. Sic & alij quàmplurimi. Quare ualde notandũ eſt dictum illud R. Iehoſuæ cum in libro יבמות Iebamoth, id eſt Fratriarum, in cap. החולץ Haholez, id eſt diſcalciatus, ſic ad uerbum ait, Baptizatus & non circumciſus, ecce ipſe eſt גר gher, id eſt conuerſus ad fidem. Sic enim inuenimus in matribus, in Sara ſcilicet & Rebecca atq; cæteris, quæ baptizabantur, & non circumcidebantur. Quam ob rem optime Paulus apoſtolus dixiſſe cenſendus eſt, cum ad Galatas ſcribẽs 5. cap. In Chriſto Ieſu (inquit) neq; circumciſio aliquid ualet, neq; præputium, ſed fides, quæ per dilectionem operatur. Et rurſus ibidem ait; In Chriſto enim Ieſu neq; circũciſio aliquid ualet, neq; prę putiũ, ſed noua creatura. i. regeneratio quæ per baptiſmũ fit, & noua uita. Gentiles enim cum dæmones in idolis colerent, nihil erant coram Deo, iuxta illud Iſa. 40. c. dictum, הגוים באין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו Id eſt, Gentes

quaſi non eſſent coram eo, nihil & inane reputatæ ſunt ei. Cum igitur gentiles ipſi idolis abiectis, ad Deum conuerſi baptizati ſunt, quaſi è nihilo à Deo creati ſunt. Ideo haud inepte noua creatura dicũtur. Quod non incongrue Rabbi Selomo confirmare uidetur, cum ſuper illud Pſal. 102. תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלליה Hoc eſt, Scribatur hoc generationi nouiſſimæ, & populus qui creabitur, laudabit Deum. Ita in gloſſa ait: Scribatur hoc, Sic enim dicent uidentes ſaluationem. Scribatur hæc ſaluatio, ut narretur generationi nouiſſimæ. Et populus qui creabitur, id eſt qui fiet noua creatura, de ſeruitute egrediendo ad libertatem, & de tenebris ad lucem, laudabit Deum. Hæc Rabbi Selomo. Poſtremo autem non ignorandum eſt, circuncißionem in ſignum Iudæis datam fuiſſe. Sic enim Gen. 17. ca. ſcriptum eſt, ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם Id eſt, Et circumcidetis carnem præputij ueſtri, & erit in ſignum fœderis inter me & inter uos. Cum itaque circumciſio in ſignum Iudæis data fuerit, eosq́ propter eorum ſcelera Deus reprobauerit, ut in præcedentibus oſtenſum eſt. Planè ſequitur, Chriſtianos nullatenus circumciſionem facere debere, etiam ſi alia cauſa non prohiberet. Cum ſit ſignum non fidelium quidem, ut olim, ſed infidelium, & eorum quos Deus reprobauit. De qua quidem circumciſione cum in oratione quam de dominica circumciſione ad Leonem x. Pontificem Maximum habui, multa dixerim, idcirco nunc de ea nihil aliud dicam. Eadem quoque ratione & ſabbatum à Chriſtianis non niſi ſpiritualiter ſeruandum eſt. Cum ipſum etiam in ſignum Iudæis datum fuerit, cum ſic eis Exo. 31. c. à Deo dictum fuit, את שבתתי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם Hoc eſt, Sabbata mea ſeruabitis, quia ſignum ſunt inter me & inter uos in generationes ueſtras.

Quòd ſabbatum quoque in diebus Meßiæ ſpiritualiter tantum ſeruari debebat. Caput. VIII.

CAPNIO.

Dicendum eſt modò, quónam pacto ſabbatum tempore Meſſiæ ſpiritualiter ſeruandum erat. GAL. Spirituale ſabbatum aliud non eſt, niſi non habere peccatum. Nullum enim opus ſeruile in eo fieri pręceptum fuit, ut patet Exodi uigeſimo capite, Sed quid aliud eſt opus ſeruile, niſi peccatum, cùm iuxta dominicum uerbum Ioannis octauo capite, Omnis qui facit peccatum, ſeruus ſit peccati? Sabbatum igitur in diebus Meſſiæ ſpiritualiter ſeruandum erat, quia euangelica auxiliante lege, ab omni opere ſeruili, hoc eſt ab omni uitio & peccato, quod homines ſeruos diaboli facit, erat tunc ſummopere abſtinendum. Hic ſpiritualis ſabbati cultus cultores ſuos tãdem ad ſabbatum perducit ſempiternum. Sabbatũ enim requies interpretatur.

terpretatur. Quare non ſolum requiem Meſſiæ in ſepulchro ſeptimo die futuram, ſignificabat, ſed etiam requiem illam ſeptimam, quam in ſeptima mundi ętate poſt reſurrectionem generalem habituri ſunt, qui ſabbatum ſpiritualiter ſeruauerint ab omni uitio & peccato abſtinentes. De hoc autem ſabbato ſempiterno habetur in Midras tehilim. i. in expoſitione Pſalmorũ ſuper illud Pſal. 89. שמחנו כימות עניתנו Hoc eſt, Lætifica nos pro diebus, uel ſecũdũ dies, quibus nos afflixiſti. Sic enim ibi dicitur, Secundũ dies, quibus nos afflixiſti: uidelicet per Babyloniam, per Græciã, & per Romanos, atq; in diebus Meſſiæ. Et quot ſunt dies Meſſiæ? R. Iehoſuas dixit, Quòd ſunt duo milia annorũ. Sicut dictũ eſt hic, Secundũ dies quibus nos humiliaſti. i. ſecundum duos dies. Dies enim una Dei ſancti & benedicti ſunt mille anni, iuxta illud eiuſdem Pſalmi dictum, כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול Id eſt, Quoniam mille anni in oculis tuis, tanquam dies heſterna. Dixerunt etiam Magiſtri, Quod ſecundum futurum dies Meſſiæ erit una. Deus enim ſanctus & benedictus in futuro faciet ei diem unam, de qua dictum eſt Zach. 14. cap. והיה יום אחד הוא יודע ליהוה לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור Hoc eſt, Et erit dies una, & ipſa eſt nota Deo. Non dies neque nox. Et erit, ad tempus ueſperi erit lux. Hæc dies eſt ſeculum futurum, & uiuificatio mortuorum. Et hoc eſt lumen, quod deus ſanctus & benedictus reſeruauit iuſtis in principio mundi, uidelicet illud de quo dictum eſt Gen. 1. Et uidit ipſum lumen quòd eſſet bonum. Et iterum de ipſo dicitur Pſal. 36. Quoniam tecum eſt fons uitæ, in lumine tuo uidebimus lumen. Adhuc etiã Iſaias ait ult. c. והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו Id eſt, Et erit ſemen eorum ex ſufficientia menſis in menſe ſuo, & ex ſufficientia ſabbati in ſabbato ſuo. Illud ſabbatum eſt ſeculum futurum, quod totum eſt ſabbatum, id eſt requies. Hucuſq; traditio. Ex qua patet propoſitum. Sed ad uerborum Iſaiæ intellectum, quæ traditio iſta poſtremo ualde congruenter adducit, notandum eſt. Quod menſis Hebraicè dicitur חדש hodes, poniturq; apud eos pro omnium dierum perfectione, in quibus luna curſum ſuum perficit. Per lunam nãq; Iudæi tempora computant, & non per ſolem. Menſis ergo pro perfectione poſitus eſt, ſabbatũ uero pro requie. Sic igitur iuxta præmiſſam traditionem exponenda ſunt ipſa Iſaiæ uerba, Et erit ſemen eorum, id eſt apoſtolorum & ſanctorum doctorum filios ſpirituales facientium, ex ſufficientia menſis, id eſt ex ſufficientia perfectionis uitæ præſentis, in menſe ſuo, id eſt in perfectione glorię ſuæ in futuro. Ita quoq; ſemen antedictum ex ſufficientia ſabbati, id eſt ex ſufficientia requiei & ceſſationis à uitijs & peccatis in hac uita, erit in ſabbato ſuo, id eſt in requie ſempiterna ſua in uita futuri ſeculi, quod totum erit ſabbatum, id eſt requies, ut dicit prædicta traditio. Iuxta cuius intentionem uerba Iſaiæ expoſuimus.

Sabbatũ quomodo interpretatur & quid figurabat.

Obiectionum Iudæorum ſolutio, quibus oſtendere conantur, ſabbatum à Chriſtianis quoque atque à cæteris omnibus, nedum ab ipſis Iudæis, literaliter ſeruari debere. *Cap.* IX.

CAPNIO.

Iudæorum obiectiones circa ſabbati obſeruationem.

IMpia Iudæorum noſtri ſeculi perfidia multipliciter nobis in hoc ſe opponit, omni cõtentione probare uolens, ſabbatum non ſolum ab Iudæis ipſis, ſed à nobis quoq; Chriſtianis, atq; à cæteris omnibus cuiuſcunq; ſectæ fuerint, iure literaliter ſeruandum eſſe. Et primo quidem, quia inter decem præcepta moralia eius obſeruatio connumeratur. Eſt enim tertium in ordine inter decalogi præcepta. Cum ſic Dominus ipſe Exo. 20. cap. dixit, זכור את יום חשבת לקרשו Hoc eſt, Memento diei ſabbati, ut ſanctifices ipſum. Quare cum decalogi præcepta ſint ab omnibus obſeruanda, quia ſunt de iure naturæ. Sequitur planè, ſabbatum ab omnibus obſeruari debere. Secundo uerò quia ſabbatum creationis, quæ omnibus communis eſt, reſpicit beneficium. Sabbato enim Deus quieuit ab omni opere, quod patrarat, ideo ſanctificauit ipſum, ac benedixit. Quam ob rem cum illud ſanctificari præcepit, quaſi rationem aſſignans, mox ita ſubiecit, Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die ſabbatum Domini Dei tui eſt. Nõ facies omne opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum & aduena qui eſt intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Deus cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis ſunt. Et requieuit in die ſeptimo. Idcirco benedixit Dominus diei ſabbati, & ſanctificauit eum. Cum igitur ratione creationis omnes Deo obligentur. Conſequens eſt, ad obſeruationẽ ſabbati omnes teneri. Tertiò demum, quia omnes ad hoc inducit naturale exemplum Sabbatici fluuij, qui (ut aiunt) per totam hebdomadem raptim fluens, lapides trahit, ſabbato uero quieſcit. Vnde legitur in Bereſſith קטנה ketanna, id eſt in expoſitione libri Gen. minori, ſuper illud 2. cap. eiuſdem libri dictum, ויברך את יום חשביעי Id eſt, Et benedixit diei ſeptimo. Quod Dominus Rufus Romanus quæſiuit à Rabbi Akiba, dixitq; ei, Quid intereſt inter diem & dies? Reſpondit ei Rabbi Akiba, dicens, Et quid intereſt inter uirum & uiros? Dixit ei Rufus, Quid dixi tibi? & quid dixiſti mihi? Reſpondit ei ille, Dixiſti quidem mihi: In quo differt ſabbatum à cæteris omnibus diebus? Ego uero dixi tibi, Quid præſtat Rufus cæteris omnibus uiris? Quemadmodum igitur excedit Rex cæteros omnes propter gloriã ſuam. Ita uoluit quoq; Deus diem hunc præ cæteris honorari. Dixit ei Rufus, Vnde facies me hoc ſcire? Reſpondit Rabbi, Fluuius ſabbaticus hoc oſtẽdit, qui per totam hebdomadã lapides trahit, & in ſabbato quieſcit. His igitur rationibus recentiores Iudæorũ probare conanṫ, ſabbatũ nõ ſolum nunq̃ ceſſare debuiſſe,

Prima obiectio. — *Secunda obiectio.* — *Tertia obiectio.* — *Figmentum de fluuio ſabbatico.*

buiſſe, uerumetiam ab omnibus ſemper ſeruandum eſſe. Quæ quidem rationes & ſi parui ſint momenti, ad eorum tamen obſtinationem magis confundendam, qui tam fragili ac ruinoſo innituntur fundamēto, eas prius refellas. Deinde quòd etiam inter eos ſabbatum ipſum diſſolutum fuerit, per eorum ſcriptúras oſtendas, neceſſe eſt. GAL. Curabo equidem omni conatu uotis tuis facere ſatis. Ad primam igitur eorum rationem dico breuiter, Quod pręceptum de ſabbati obſeruatione partim morale, partim cæremoniale fuit. Et morale quidem, inquantum per illud præcipiebatur homines aliquo tempore rebus diuinis uacare debere. Iuxta illud Pſal. 45. Ceſſate & cognoſcite, quia ego ſum Deus. Et ſecundum hoc inter moralia decalogi præcepta computabatur. Cæremoniale uero fuit, quantum ad temporis diei ſeptimi taxationem. Et ſecundum hoc connumerabatur inter decalogi præcepta, ſed inter alia cærimonialia. Hinc eſt, quòd ſæpenumero in ueteri teſtamento ſabbatum fuiſſe, comperimus. Quod minime factum fuiſſet, ſi quantum ad diei ſeptimi obſeruationem, inter decalogi præcepta numeraretur, cum nullo unquam tempore illa ſoluere liceat, quia ſunt de iure naturæ. Hinc etiam Dominus noſter Ieſus uerus Meſſias, poſtquàm triginta ętatis egit annum, ſabbatum ipſum quantum ad partem iſtam aliquoties ſoluiſſe legitur. Nam in eo & infirmos curauit, dans eis facultatem lectulos ſuos uehendi, & diſcipulis ſuis eſurientibus, ſpicas euellere & confricare indulſit. Ad ſecundam uerò dico, Quòd ſicut ſabbatum beneficiū reſpicit creationis. Ita dies dominicus redemptionis beneficium oſtentat. Quemadmodū enim Deus in ſabbato opus creationis compleuit, ita in die dominico opus redemptionis per reſurrectionem Domini noſtri Ieſu Chriſti perfecit. Chriſtus enim ipſe (ut ait apoſtolus) mortuus eſt propter iuſtificationem noſtram, & reſurrexit propter gloriam noſtram. Cum igitur omnium ſententia opus redemptionis maius ſit, quàm opus creationis. Nam in creatione quidē Deus dixit, & factus eſt mundus, ut Talmudiſtæ dicunt. In redemptione uero, ut ipſi ijdem aiunt, non tantum dicere, ſed multa quoque facere, ac pati Deum ipſum oportebat. Vt latiſſime ex eorum dictis in 8. libro probauimus. Ideo ſabbatum quantum ad eius cęremoniale, ab eodem qui ipſum inſtituit, in diem dominicum mutandum fuit. Qui & creationis & redemptionis reſpicit beneficiū. In eo etenim & mundus ſumpſit exordium, & per reſurrectionem Domini mors interitum, & uita accepit initium. Ad tertiam denicꝫ reſpondeo, figmentum illud Iudaicum de Sabbatico fluuio, contra ipſos conuertendo. Quemadmodū enim fluuius ille fictus obſeruādi ſabbati ſignum fuit, cum in tota hebdomada lapides trahendo flueret, & in ſabbatis quieſceret, ut ipſi fabulātur. Ita quocꝫ nunc eſt ſabbati non obſeruandi efficax contra eos argumentū. Cum nuſquam ſub cœlo ſit nunc fluuius, qui magis in ſabbatis, quàm

Ad primam obiectionem reſponſio.

Ad ſecundam obiectionem.

Ad tertiam obiectionem fluuio Sabbatico.

cæteris diebus quieſcat. Per uniuerſum nanque orbē mercatores diſcurrunt, qui ſicuti ab extremis terris aduehūt medicinalia, uariaque pigmenta. Ita tantū quid ſi uerū eſſet, ſibi inuicē narrarent, ac nomen prouinciæ ubi fluuius huiuſmodi eſſet, Iudæis percōtantibus, nō tacerent. CAP. Immo Ioſephus eo in lib. qui de bello Iudai. inſcribit̄, refert, ubi fluuius iſte fuerit. Cuius uerba ne plura dicā, ipſe referā. Sic enim ait lib. 7. c. 35. Princeps uero Titus aliquandiu quidem Beriti cōmorabat̄, ita ut diximus. Inde aūt reuerſus. Et infrà. Cōſpicit in itinere fluuiū cognitione dignisſimū. Is fluit medius inter Arcas & Raphaneas regni Agrippæ ciuitates. Habet aūt quoddā peculiare miraculū. Nā cū ſit quādo fluit, plurimus, neque meatu ſegnis, tamē interpoſitis ſex diebus, à fontibus deficiens, ſiccū exhibet locū uideri. Deinde quaſi nulla mutatione facta, ſeptimo die ſimilis exorit̄. Atque hūc ordinē ſemper eū obſeruare, cōpertū eſt. Vnde etiā Sabbaticus appellatus eſt, à ſacro Iudæorū ſeptimo die, ſic nominatus. Hæc Ioſephus. Plinius quoque in li. 31. de naturali hiſt. c. 2. de hoc fluuio meminit, ſic dicēs, In Iudæa fluuius ſabbatis omnibus ſiccat̄. Ea propter Iudæi dicerent, figmentū nō eſſe, ſed ueritatē, eius generis fluuiū fuiſſe, cū & Ioſephus & Plinius de eo meminerint, ac locū ubi fuerit, aſſignēt. GAL. Fateor quidē tunc eiuſmodi fluuiū extitiſſe. Nūc autē nemo eſt, qui ipſum uel ſe uidiſſe, dicat, uel ab aliquo uiſum fuiſſe, referat. Quare iſtiuſmodi fluuiū dicere nūc eſſe, & figmentū & mendaciū merito cenſendū eſt. Neque etiā Ioſephus neque Plinius dicūt, eū in ſabbatis quieuiſſe, ut iſti aſſerunt. Sed alter ipſum deficere, alter deſiccari ſabbatis ſolitum fuiſſe, cōmemorat. Ex quo futurā ſabbati defectionē & ſiccitatē portēdebat, quia ſ. illo die ulterius uenerādum nō eſſet. Ex his igit̄ patet Iudaicarū rationū ſolutio, quibus probare cōtendunt, ab omnibus literaliter colendū eſſe ſabbatum. Quorum opinio per ueteres etiā eorum optime refellit̄. Sic enim legit̄ apud eos in פרוש perus. i. in gloſſa ſuper illud Exo. ראו כי יהוה נתן לכם את השבת Hoc eſt, Videte, quia Deus dedit uobis ſabbatum. Et quid eſt dedit uobis ſabbatū? Quia uobis. ſ. Iudæis dedit, & nō gentibus ſeculi. In libro quoque ביצה Biza. i. Oui, in cap. יום טוב yom tob. i. Dies bonus, ita dicitur: Dixit R. Iohanā, Omne præceptum quod dedit Deus ſanctus & benedictus Iſraeli, dedit eis publice, præter ſabbatum, quod dedit eis ſecreto. Sicut dictum eſt Exo. 31. ביני ובין בני ישראל. i. Inter me & inter filios Iſrael. Quod ſi ita eſt, nō obligantur גוים goim. i. gentes ad ſabbatum. Hæc traditio. Ex quibus manifeſtè liquet præmiſſæ concluſionis Iudæorum falſitas.

Quod ſabbatum apud Iudæos multoties diſſolutum fuerit. Cap. x.

GAL. Reliquum eſt, ut ſecundæ petitioni tuæ nunc ſatisfaciā, ſabbatum ipſum apud eos frequētius diſſolutum fuiſſe, per eorum ſcripturas oſtendendo. Primum itaque dico, ſabbatum in ipſo mundi

mundi principio ſolutum fuiſſe. Nam ubi ęditio noſtra habet Gen. 2. c. Et conſumauit Deus in die ſexto opera ſua, quæ fecit, Hebraica ueritas ſic habet, ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה .i. Et cōpleuit deus in die ſeptimo opus ſuum quod fecerat. Vbi ergo nos tā Gręci q̄ Latini (præter D. Hieronymum) in noſtra æditione in die ſexto Deum opus creationis perfeciſſe, dicimus: Hebraica litera in ſeptimo die Deum id feciſſe, refert. Hinc igitur maxime artant̄ Iudæi, qui de ocio ſabbati gloriā tur. Quod iam tunc in principio ſabbatum ipſum diſſolutum ſit, dum Deus in ſabbato operatus eſt, cōplens in eo opera ſua, & benedicens ipſi diei, quia in ipſo uniuerſa cōpleuit. HOG. Vnde ergo noſtri pręter D. Hieronymū, qui locum hunc (ut ais) bene traduxit, erroris cauſam ſumpſerunt, ut ſextū diem pro ſeptimo ponerēt? GAL. Ex 70. interpretibus, qui locum hunc ita trāſtulerunt, ut in eorum æditione uideri poteſt. Quod etiā in Bereſſith ketanna. i. in expoſitione libri Gen. minori, ſuper hunc eundē locum aperte oſtēdit̄. Sic enim ibi dicit̄, Et hoc eſt unum de uerbis, quæ mutauerunt ſapiētes Ptolomęo regi. Ptolomęus enim rex interrogauit ſeniores, dicēs, In quot diebus creauit Deus ſanctus & benedictus mundum ſuum? Dixerunt ei, In ſex. Vt in Gen. 2. Et cōpleuit deus die ſexto opus ſuum. Hæc ibi. Dico ulterius, ꝙ nec Abrahā, nec Iſhac, nec Iacob, ſabbatum coluerunt, & tamē iuſti fuerunt. Qd' autē Abrahā ipſum nō coluerint, habetur in Bereſſith קטנה ketanna, ſuper illud 2. c. eiuſdē libri, Et benedixit deus diem ſeptimā. Vbi legitur, Dixit R. Iohanan, Nō eſt ſcripta de Abrahā obſeruatio ſabbati. CAP. Diceret hic forte Iudæus, ꝙ tunc nōdum præceptum de ſabbati ſanctificatione datum fuerat. Ideo Abrahā ipſum nō coluit, cum nemo illud ante præceptum colere teneretur. GAL. Ex hoc ſaltem infertur, ſabbati cultū non eſſe de lege naturę. Quia lex naturalis cum ſit menti uniuſcuiuſꝙ inſcripta, ſemper à mundi exordio omnes homines rationis capaces ad ſui obſeruantiam obligauit. Hoc tamen nō obſtante, oſtendā per eorum ſcripturas, ꝙ etiam poſt præceptum de ſanctificatione ſabbati datum, multoties ab eis ſabbatum ipſum ſolutum fuerit. Quare ut de hoc nihil ipſe dicam, ſolum ea quæ ipſorum ſcripturæ narrant, referam. Primum igitur audiendum eſt, quod apud eos legit̄, in libro ספרי Siphre, ſuper illud Nume. 9. Et fecerunt paſcha in primo: & reliqua. Ibi enim ſic dicitur, Non fecerunt niſi illud tantum. Dixit R. Elazar, Habetur Exo. 16. וישבתו העם ביום השביעי .i. Sabbatizauit populus in die ſeptimo. Per hoc docet, quòd omnibus 40. annis quibus filij Iſrael fuerunt in deſerto, non fecerunt niſi duntaxat primum ſabbatum. Quemadmodum ipſe ait Amos proph. in quinto cap. הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל Hoc eſt, Num ſacrificia & oblationem obtuliſtis mihi in deſerto 40. annis domus Iſrael? Hęc traditio. In libro quoꝙ qui סדר עולם Seder holam. i. ordo mundi dicitur, in

Iudæorum inficiatio. / Iudæorum infitiatorū obiectio.

cap. quod incipit, Et populus qui aſcendit de Iordane, ſuper illud Iehoſuæ 6. cap. dictum, In die ſeptimo, cum reliquis, ita ſcriptum eſt. Dixit R. Ioſes, Dies ſabbati erat cum fuit prælium in Ierico. In Bereſſith etiam קטנה ketanna. i. in expoſitione libri Gen. minori, ſuper illud 17. capite, eiuſdem libri, Omnes uiros domus ſuæ. Sic dicitur, Inuenimus, quòd non fuit capta Ierico, niſi in ſabbato. Dixit R. Rahmon, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iehoſuæ 6. capite, וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים Id eſt, Et in die ſeptimo circuibitis ciuitatẽ ſepties. In libro inſuper qui dicitur, ראש השנה Ros haſſana. i. Caput anni, in cap. ארבע ראשי שנים Arbaa raſſe ſanim, id eſt quatuor capita annorũ. Sic legitur, Per duos menſes ſoluebant ſabbatum, per ניסן Niſan. i. Martium, & per תשרי Tiſri. i. Septembrem. In ipſis enim mittebant egredientes in Syriam, & ibi emebant neceſſaria. Quãdo autem domus ſanctuarij in ſtatuto ſuo erat, ſoluebant etiam per omnes menſes ſabbatum, propter pręparationes eorum quæ erant ſacrificijs neceſſaria. In libro quoq; שבת Sabbath dicitur, Quod R. Simeon dixit, Propter puerum unius diei uiuum ſoluunt ſabbatum, propter Dauid uero Regem mortuum, non ſoluunt ſabbatum. In Midras, id eſt in expoſitione poſtremo libri Numeri ſuper illud 13. cap. eiuſdem libri, Mitte tibi uiros. Sic dicitur, Nuncio pręcepti licitum eſt, recedere quocunq; die uoluerit. Quam ob rem? Quia nũcius eſt pręcepti. Nuncius aũt præcepti excludit ſabbatũ. Ex his igit̃ omnibus plane cõſtat, ſabbatũ apud Iudęos ſępenumero fuiſſe ſolutũ.

Quòd Iudæorum etiam ſacrificia tempore Meſſiæ ſpiritualiter tantum ſeruanda erant. *Caput* IX.

CAPNIO,

NVnc de ueteris legis ſacrificijs dicendũ eſt, an in diebus Meſſiæ ſpiritualiter tantum ſeruanda eſſent. GAL. Erant utiq;, ut per eorum ſcripturas plane oſtenditur. In Midras nanq; tehilim. i. in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 55. עלי אלהים נדריך אשלם תודות Hoc eſt, Super me Deus uota tua ſoluam, confeſſiones, uel laudes. Legitur, quòd dixerunt Rabbi Pinhas in nomine Rabbi Leui, & Rabbi Iohanan in nomine Rabbi Menahem, Omnes orationes deletæ erunt in futuro, & confeſſio uel laus non delebitur in æternum. Sic enim ſcriptum eſt Nehumiæ 12. c. Et ſtabunt duæ cõfeſſiones in domo Domini. Vna loco orationis, & altera loco ſacrificij. Hæc traditio. Cui plurimum conſonat Dauidicum illud Pſal. 51. dictum, אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך ׃ כי לא תחפץ זבח ואתנה עולה לא תרצה ׃ זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה Id eſt, Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Non uis ſacrificium, & dabo: holocauſtum non affectabis. Sacrificia Dei ſpiritus confractus, cor

confractũ & contritum Deus non deſpicies. Hinc legitur in libro סוכה Succa.i.caſulæ,in cap. שוטה המגלה אשתו Sota hamegale iſto.i.Stultus deſpicit uxorem ſuã. Quod dixit R.Iehoſuas filius Leui, Veni & uide, φ magni ſint humiles. In tempore enim quo domus ſanctuarij ſtabat, homo ſacrificabat holocauſtũ,& merces holocauſti erat in manu eius. Si offerebat oblationẽ,merces oblationis erat in manu eius. Illum uero cuius cõſcientia humilis eſt,perinde habet ſcriptura ac ſi omnia ſacrificia ſacrificaret. Iuxta dictũ illud, Sacrificia Dei ſpiritus cõfractus. Neq́ hoc ſolũ,ſed etiam oratio eius nõ eſt reprobata. Iuxta illud quod ſequitur, Cor confractũ & contritũ deus nõ deſpicies. In libro quoq́ Sanhedrin,in cap. נגמר הדין Nigmar haddin.i. Diffinitũ eſt iudiciũ, dicitur: Quod R.Iehoſuas filius Leui dixit, Omnem eum qui immolat fomitẽ, uel cõcupiſcentiam,& cõfitetur ipſam,haud ſecus habet ſcriptura,ac ſi honoraret Deũ in duobus ſeculis. Quorũ unum eſt ſeculũ pręſens,alterum futurũ. Iuxta dictũ illud Pſal. Immolans cõfeſſionẽ honorabit me. Ad horũ autẽ declarationẽ notandũ eſt, Quòd ſi rationabiliter cõſiderenť ea quæ ſacrificabanť. Quædã eorũ inuenirenť uitia, uitiorũq́ mortificationẽ ſignificaſſe. Quædã uero uirtutes bonosq́ mores, uel Chriſti paſſionẽ. Primogeniti nanq́ ouium agni, quos Habel domino offerre cœpit, atq́ agnus paſchalis, Meſſiæ paſſionẽ, ipſiusq́ pro hominum peccatis immolationẽ figurabant. Hirci uero & capræ quædãq́ alia nõ niſi uitia atq́ peccata, carnisq́ mortificationẽ per pœnitentiã deſignabant. In hirco enim & capra uniuſcuiuſq́ peccatoris fœtens, ac luxurioſa, plenaq́ uerbis impudicis petulãtia ſignificabať. Ac ſimiliter in tauro ſuperbia, in uitulo laſciuia, in hœdo & paſſere clamor, & inconſtantia. Quę quidem uitia cum in confeſſione per pœnitentiã mactanť, atq́ deſtruunť, ſacrificia ſunt ipſi Deo acceptabilia, & φ gratiſſima, quę in illis antiquis (ut diximus) præfigurabanť ſacrificijs. Sacrificia autẽ quæ uirtutes & bonos mores pręſignabant, erãt ouis, agnus, bos, aries, turtur, pullus columbæ, & cætera id genus. In oue enim ſimplicitas atq́ mãſuetudo, in agno innocẽtia, in boue fructuoſa pędicatio, in ariete utilis ac manſueta pęlatio ſignificabať. In turture uero quę ſuo perdito cõiuge alteri nunq̃ ulterius copulať, caſtitas: in colũbis autem quę felle carent, & gregatim uolant, charitas præfigurabať. Ex præmiſſis igitur liquet, cuiuſmodi ſacrificia uelit nunc Deus. Pręſertim cum apud Hoſeã 6. ca. ipſe dicat, כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעלות Hoc eſt, Quia miſericordiã uolui & non ſacrificium, & cognitionem Dei pluſquàm holocauſta. Deniq́ quòd à gentilibus qui Meſſiam recepturi erant, & non ab Iudęis uellet ſupradicta ſacrificia ſpiritualia ſibi offerri, ipſius Iudęis perfidis reprobatis, ex eo aperte oſtenditur, quod apud Malachiam primo capite, ita dicitur, אין לי חפץ בכם אמר יהוה צבאות ומנחת לא ארצה מידכם : כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מקטר

מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות׃ Id eſt, Non eſt mihi uoluntas in uobis, ait Deus exercituum, & munus uel oblatio non placebit de manu ueſtra. Nam ab ortu ſolis uſq; ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco eſt thurificator & appropinquator nomini meo, & oblatio munda. Quia magnum eſt nomen meum in gentibus, dixit Deus exercituum. Quomodo autem hoc totum ſit intelligendum, eleganter inſinuat Rabbi Abraham Auen Hazra in ſua expoſitione, ita dicens, Quam ob rem uos contemnitis nomen meum, & ipſum eſt magnum & glorioſum etiam in gentibus. Reputatur autem in oculis meis honor magnus, quo ipſi honorant me, ac ſi ipſi in omni loco adducerent nomini meo thurificatorem, & appropinquatorem, oblationem'q; mundam, ſiue munus mundum. Non ſicut uos facitis, offerentes faciei meæ panem pollutum, & cæcum, & claudum. R. uero Selomo exponens hoc ita ait, Magiſtri noſtri expoſuerunt hoc dicentes, Dicit homo ſocio ſuo, claude mihi portam iſtam, & non poſcit de hoc mercedem. Accende mihi lucernam, & non quærit ſuper hoc præmium. Quis eſt autem in uobis, qui claudat ianuas meas gratis? Nec; illuminatis altare meum gratis. Quare ſequitur, quòd multo minus faceretis gratis res, quarum mos eſt, ut fiāt pro mercede. Propter hoc nō eſt uoluntas mihi in uobis. Magnū eſt enim nomen meum in gentibus, & in omni loco eſt thurificator. Cum cæteris. Spontanei enim erunt nomini meo etiam gentiles. Hęc R. Sclomo. R. uero Ionathan hæc ita in Chaldæū uertit, לא רעוא מן סרבי בכון אמר יהוה צבאות וקורבן לרעוא לא אקבל מידכון׃ Hoc eſt, Non eſt uoluntas coram me in uobis, dixit Deus exercituum, & ſacrificium uolūtarium non ſuſcipiam de manibus ueſtris. Cum reliquis. Ex quibus omnibus clarè patet, Iudaica ſacrificia olim per Moſem mandata, tempore Meſſiæ ſpiritualiter ſeruanda fuiſſe.

Quòd omnia quæ ſecundum ueterem legem immunda erant, tempore Meſſiæ munda eſſe debebant, & carnes porcinæ licite comedi poſſent. Cap. XII.

CAPNIO.

QVoniam iuniores Iudæorum cum nos aut carnibus ſuillis ueſci, aut cætera quæ ſecundum legem antiquam immunda atq; illicita erant, comedere uident, ſtatim nos arguunt, atq; accuſant. Idcirco per eorum ſcripturas probandum eſt. Quod omnia quæ in lege uetere immunda & illicita reputabant, tempore Meſſiæ munda ac licita eſſe debuerint. GAL. Id quoque eorum teſtimonijs optime probatur. Legitur enim hoc modo in expoſitione libri Gen. Rabbi Moſis Hadarſan, ſuper illud 41. cap. eiuſdem libri dictum, ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם Hoc eſt, Poſt finem duorum annorum dierum, & Pha-

& Pharao ſomniauit. Hoc eſt quod ſcriptura dicit Pſal. 146. יהוה מתיר אסורים Id eſt, Deus erit abſoluens prohibita. Omnis enim beſtia, quæ immunda reputata eſt in ſeculo iſto, Deus ſanctus & benedictus faciet eam mundam in ſeculo uenturo, id eſt tempore Meſſiæ. Quemadmodum munda fuerunt primũ omnia filijs Noe? Sicut dictum eſt Gen. 9. כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל Hoc eſt, Et omne quod mouetur & uiuit, erit uobis in cibum, ſicut holus herbæ, uel ſicut uiridem herbam dedi uobis omnia. Quemadmodũ igitur holus fuit mundum omnibus, & ſicut animal, & beſtiæ munda fuerũt filijs Noe. Ita quoq; in futuro ſeculo. i. in diebus Meſſiæ, ipſe erit abſoluens, quicquid prohibuit. Et cur prohibuit in ſeculo iſto? Vt uiderẽt quis eſſet recipiens uerba eius. Et quid eſt quod dicit Pſal. 145. Deus מתיר mattir. i. abſoluens prohibita? Non eſt maior prohibitio, quàm נדה nidda. i. menſtruatę, quam Deus prohibuit. Et tamen in futuro ſeculo. i. tempore Meſſiæ, ipſe abſoluet eam. Sic enim ipſe ait Zach. 13. c. וגם את הנביאים ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ. i. Et etiam prophetas & ſpiritũ immundiciæ transferã de terra. Non eſt autem immundicia, niſi menſtruatæ. Et ſic ipſe ait Leuit. 18. ca. Et ad mulierem in menſtruo immundiciæ ſuæ nõ appropinquabis. Et ſunt qui dicunt, quòd etiã ſeruitiũ thori erit prohibitũ aliquoties in futuro. Scito autẽ hoc tibi, Quod in die qua reuelatus eſt deus ſanctus & benedictus ſuper montẽ Sinai, prohibuit ſeruitiũ thori tribus diebus. Sicut dictũ eſt Exo. 19. היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה Hoc eſt, Eſtote parati, ad tertiũ diem, nõ accedatis ad mulierem. Quare hoc? Quia in die tertio deſcendet Dñs ſuper montẽ Sinai. Si igitũ una die qua deſcendit Dñs ſuper montẽ Sinai prohibuit eis tres dies, in ſeculo uenturo. i. in diebus Meſſię quãdo שכינה ſechina. i. diuinitas erit inter eos, nõ erit omnino eodem modo. Sed quid erit? Adhuc id quod dicitur eodẽ in Pſalmo Deus abſoluet אסורים aſurim. i. captiuos ſecundũ alium ſenſum, uidelicet captiuos inferni, captiuos mortis. Hactenus traditio. Quæ nõ minus ꝙ prophetia habenda eſt, cùm ita apertè loquatur. Ad prædicta quoq; optime facit, quod Deut. 12. hoc modo ſcribitũ, הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל הטמא והטהור יחדו יאכלנו רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר. i. Immundũ & mundum pariter comedentũ. Solum caue, ne comedatũ ſanguis. Sanguis enim ipſe eſt anima, & nõ comedetur anima cũ carne. Dixit R. Iudas ſup hũc locũ: Annũciat, ꝙ filij Iſrael erãt miſcẽtes carnẽ cũ ſanguine ante dationẽ legis. Sequitũ, Nõ comedetis animã cum carne. Iſtud eſt comedere membrũ de uiuo animali. Hęc ibi. Licet aũt Iudæi noſtri tẽporis dicant immundũ his in locis uocari animal cæcũ, debile, uel claudũ, & huiuſmodi qđ immundũ erat ad immolandũ. Iuxta tamẽ præmiſſam priſcorũ traditionẽ, de omni immũdo intelligẽdũ eſt, qđ quidẽ in diebus Meſſiæ mundũ ad comedendũ futurũ erat.

Hinc

Hinc conſequenter patet, quòd carnes porcinæ tempore Meſſiæ eſul
mundæ futuræ erant. Quod & ex nomine ipſo plane dabatur intelligi.
Nam porcus lingua Hebraica חזיר hazir uocat̃, quod à uerbo חזר ha
zar quod reuertere ſignificat, deriuatur: ad denotandum, quòd licite
ad uſum comeſtionis hominum reuerſurus eſſet. Ex præmiſſis clariſſi-
me conſtat, neminem ad cęremonialium præceptorũ obſeruantiam te
neri. Maxime cum in præcedentibus dictum ſit, quòd lex uetus coram
lege Meſſię euaneſcere debebat, nec ſignorum ſeu miraculorũ Ægypti
& egreſſionis de Ægypto memoriam ullam amplius fieri decebat. Im-
mo lex ipſa tota ad nouitatem .i. àd ſpiritualem ſenſum redigenda erat.
Quare Deo permittente factum eſt, ut ipſius legis obſeruatio per Ro-
manos Iudæis ipſis prohibita eſſet, quamuis poſt modum per diabo-
lum eis reſtituta ſit.

Quòd ueteris legis literalis obſeruatio fuit Iudæis per Romanos prohibita, & poſtea per diabolum reſtituta. Cap. XIII.

CAPNIO,

ISta ſunt quæ potiſſimum ex eorum ſcripturis patefacere de-
bes. Quando ſcilicet literalis legis ueteris obſeruatio per Ro-
manos Iudæis prohibita fuerit. Et quomodo per diabolũ eis
poſtmodum reſtituta. GAL. Quoniam cuncta ipſius Moſaicę legis
cæremonialia penitus (ut dictum eſt) ceſſauerant. Eam ob rem Titus
capta urbe Ieruſalem, poſt maximam Iudæorũ ſtragem, cum ijs qui re-
manſerant pace firmata, inter cætera quæ ipſis prohibuit, decreuit, ut
nullus eorum deinceps ſabbatũ ſeruaret, nullus circumciſionẽ faceret,
nullus à menſtruata contineret. Sed poſtea dæmone, cui nomen
בנתמליאן Bentamalion procurante, hæc omnia recuperauerunt, ut le-
gitur apud eos in Talmud. Nam in libro מגילה Meghila .i. Hiſtoria,
in c. qđ incipit, קדש המזבח Codes hamizbeah .i. Sanctitas altaris, ſic ad
uerbũ ſcribitur, Cum ſemel decreuiſſet Regnũ nequam .i. Romanorũ,
ꝙ Iudæi non ſeruarent ſabbatũ, nec filios ſuos circũciderent, & ut men
ſtruatas cognoſcerent. Tunc abijt R. Ruben, circinauitq́ ſe more Ro-
manorũ. Cúq́ cũ eis ſediſſet, ait illis, Qui habet inimicũ, eúmne depau-
perat, an ditat? Reſpõderunt ei, Depauperat. Ait illis, Si ita eſt, non fa-
ciãt Iudæi opus in ſabbato, ut depauperent̃. Dixerũtq́ Romani, Bene
locutus eſt, abrogarũtq́ decretũ. Rurſus dixit eis, Qui habet inimicũ,
debilitát ne eũ, an fortificat? Reſpõderũt ei, Debilitat. Inquit ille, Si ita
eſt, circũcidãt filios ſuos Iudęi octauo die, ut debilitent̃. Aiũt illi, Opti-
me dixit, deleuerunt q́ decretũ illud. Iterũ dixit eis, Qui habet inimicũ,
multiplicátne eũ, an diminuit? Inqunt illi, Diminuit. ait eis, Si ita eſt, nõ
cognoſcãt Iudęi mẽſtruatas. Dixerũtq́ illi, Bene quoq́ dixit, abrogaue
rũtq́ decretũ. Deniq́ uero ꝑpendẽtes, ꝙ Iudęus eſſet ille, & nõ Roma-
nus, re-

nus,refirmauerunt decretũ,ut prius erat. Dixerunt igitur Iudæi,Quis ibit & ſtatutum hoc irritabit? Vadat R.Simeon,qui didicit ſigna facere.Poſt eum autem uadat Rabbi Elazar. Illis itaque euntibus egreſſus eſt obuiam eis בנתמליאון Bentamalion,id eſt dæmonium ſic uocatũ, dixitq; eis,Placet ne uobis,ut uobiſcũ ueniam?Fleuit Rabbi Simeon, & ait,Ancillæ domus patris noſtri ter angelus apparuit,nobis autem ne ſemel quidem. Veniat ergo miraculum undecunq;. Præceſſit ergo Bentamalion,& inuaſit Cæſaris filiam. Cumq; perueniſſent illi, dixerunt,Bentamalion exi ab ea. Qui uocatus ſtatim exijt. Dixit igitur Iudæis Cęſar,Petite quicquid uobis uidetur petendum.Introducti ergo in domum theſauri,ut tollerent quicquid uellent,inuenientesq; chartam,in qua ſtatutum illud ſcriptum erat, lacerauerunt eam. Hæc Talmud.Cum igitur in præcedẽtibus traditum ſit,qualiter cornua decem de capite Iſrael ob eorum culpã,ablata fuerint,dataq; Romanis,ac gentibus ſeculi,inter quæ cornu legis,cornu ſacerdotij, & cornu Meſſiæ cõnumerantur,nunc ipſis palam confitentibus,per hanc traditionem euidentiſſime patet,Deum per Romanos ab Iudæis ſabbatũ,circumciſionem,cæteraſq; cæremonias abſtuliſſe.Confregit enim in ira furoris ſui omne cornu eorum,de quibus unum erat legis.Ipſamq; legem neq; per ſe ipſum,neq; per angelum,neq; per alium quemuis ſanctũ uirum, eis unquam reſtituit.Sed diabolo procurante,ſabbatũ,circũciſionem, cæteraq; eius generis recuperauerũt,ut in præmiſſa traditione liquidò patet.Nemo igitur ulterius niſi dæmoniacus,ea obſeruare debet,quæ deus ipſe abſtulit,& diabolus tam libens ſe uiſibiliter ingerẽdo,Iudęis reſtituit.Quãdo enim uel ubi unq̃ diabolus bonũ aliquod homini,niſi forte ubi perſpexit maius malũ mortemq; peſſimã inde illi imminere,libens procurauit.Cui unq̃ boni aliquid,niſi fallendi ſpe perſuaſit?Nónne ipſe eſt qui primos homines quaſi eis utilia cõſulens,fefellit?Nónne ipſe cõtra beatum Iob Deum etiam ipſum prouocauit?Nónne ipſe patres illos priſcos ad adorandũ uitulum,mendacijs pertraxit?Nónne ipſe Dauidem ad numerandũ populũ concitauit?Qua ex cauſa 70. milia hominũ ex Iſrael perierunt?Nónne eorum Iudęi ipſi perfidi memorantur(ut ea taceã quę ſacra ſcriptura refert)quæ de ipſius diaboli fallacijs eorũ doctores ſcribunt?Quid enim de eo in libro ילמדנו yelamedenu legunt,ſuper illud Gen.22.c.dictũ?Et accepit Abrahã ligna holocauſti, & ſuper Iſhac filiũ ſuum poſuit,& accepit in manu ſua. Et infrà,Et ibãt ambo pariter. Ibi enim ſic ſcriptum eſt:Dixit Rabbi Iohanan,Cum ipſi pariter ambularent,uenit ſatan,ſtetitq; ad dexteram Iſhac, & ait ei, O iniuriam paſſæ,filij mulieris iniuriam paſſæ.Quot afflictionibus afflicta eſt mater tua,antequàm ei aduenires? Senex iſte inſanit,& idcirco uadit ad immolandum,uel dilaniandum te. Vertit ſe ergo Iſhac,dixitq; patri ſuo,Pater,uide quid iſte mihi dicit;Dixit ei pater eius,Ne re

ſpicias in eum. Non enim uenit, niſi ad ſubuertendum, & profanãdum
nos. Huiuſmodi enim eſt opus eius à ſeculo, id eſt à mũdi initio. Nón-
ne etiam legunt, quæ de eo in libro שבת Sabbath ſcribuntur? Ibi enim
in capite quod incipit, אמר רבי אקיבה Id eſt, Dixit Rabbi Akiba: Sic
dicitur, Quid eſt quod ſcriptum eſt Exo. 32. ca. Et uidit populus, quòd
tardaret Moſes deſcendere de monte. Congregatus eſt populus ſuper
Aharon, & dixerunt ad eum, Surge fac nobis Deos, qui uadant ante
nos, Moſi enim qui aſcẽdere nos fecit de terra Ægypti, neſcimus quid
actum fuerit. Non legas בושש Boſſes, quod eſt tardare, ſed באו שש
Bau ſes, id eſt uenerunt ſex. Nam quando aſcendit Moſes in altum, di-
xit Iſraeli, In fine 40. dierum in principio ſex, ego ueniam. In fine igitur
40. dierum uenit ſatan, & turbauit mundum, id eſt induxit maximam
in aëre tempeſtatem. Dixitq́; Iſraeli, Vbi eſt Moſes? Dixerunt ei, Aſcen
dit in altum. Ait eis, Iam peruenerunt ſex horæ, & nondum uenit. Di-
xit ergo eis, Mortuus eſt, & non reſpexerunt, uel non curauerunt de
eo. Oſtẽdit igitur eis ſimilitudinem feretri eius in nube. Hinc eſt quòd
dixerunt ad Aharon, Moſi enim qui fecit nos aſcendere de terra Ægy-
pti, neſcimus quid actum ſit. Et quid conſequenter ſcriptum eſt? Et di-
xit eis Aharon, Abrumpite inaures aureas, quæ ſunt in auribus uxorũ
ueſtrarum. Et reliqua. Et accepit de manu eorum, formauitq́; in forma,
& fecit uitulum fuſorie. Et dixerunt, Iſti ſunt dij tui Iſrael. Cum cæteris
quæ ſequuntur. Hæc traditio. Ex his igitur euidenter apparet, omnem
diaboli conatum ac ſtudium erga homines in eo eſſe, ut eos deci-
piat ac fallat. Quare ſatis manifeſtum eſt, quàm grandis ſit
Iudæorum ſtultitia, quàm ingens inſania, quàm immen
ſa uecordia, qui circumciſionem, & ſabbatum, ac
alia quæ Deus abſtulit, & diabolus reddidit,
hactenus ſeruare non deſiſtunt.

Liber duodecimus.

De ſecundo Meſſiæ aduentu, déque in eo futuris.

Quòd ſecundus Meſſiæ aduentus circa mundi finem erit. Cap. I.

CAPNIO.

Tot tantiſq́ arcanis ad primum Meſſię aduentum ſpectantibus, quę hactenus latuerunt, in antecedentibus, ex Talmud alijſq́ Hebræorum libris, per te reſeratis, decens nunc profectò eſt: immo neceſſarium, ut ad magis contundendam ceruicoſam Iudæorum noſtri ſeculi perfidiam, ea quoq́ quæ de ſecundo eius aduentu in ipſo Talmud, alijſq́ eorum codicibus latitant, pateſiant. Primum igitur quòd ſecundus Meſſiæ aduentus circa mundi finem futurus ſit, non ad redimendum (ut Iudæi ipſi falſo opinantur) ſed ad iudicãdum, per eorum ſcripturas probari oportet. GAL. Expectant quidem miſeri Iudæi, expectant Meſſiæ aduentum, non ad iudicandum, ſed ad eos (ut ais) redimendũ uenturi. Sed nimium certè falluntur. Nam omnes quidem prophetiæ quibus ipſum uenturum expectant: non primum, ſed ſecundum eius aduentum prænunciant, ut illa Danielis, quæ ipſum in nubibus cœli uenturum (ut alibi patuit) 7. cap. prædixit. Illa quoq́ Ioelis 3. cap. in qua iuxta omnium expoſitorum ſententiam, Meſſiæ aduentus deſcribitur, de ſecundo eius aduentu loquitur. Quem quidem יום יהוה הגדול והנורא .i. diem Dei magnum & horribilem appellat. Quod nõ niſi de die iudicij à prophetis dici ſolet. Et quod paulò poſt ſubdit, dicẽs, וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם Hoc eſt, Et congregabo omnes gentes, & adducam eas in uallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis. Etiam non niſi de die iudicij intelligitur. Item illud Malachiæ ultimo capite dictum, הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא Id eſt, Ecce ego mittam uobis Eliam prophetam, antequàm ueniat dies Dei magnus & horribilis. Non poteſt niſi de ſecundo Meſſiæ aduentu intelligi. Quod autem ſecundus Meſſiæ aduentus in fine mundi futurus ſit, id ueteres Talmudiſtæ manifeſtè aſſerunt. Nam in Bereſſith Rabba קטנה ketanna, id eſt in

expoſitione libri Gen. minori ſuper illud 5. cap. eiuſdem libri dictum, Hic liber generationum Adæ. Ita dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iſa. 57. cap. כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי Id eſt, Quoniam non in ſempiternum litigabo (ſupple cum Adam primo) neq; in æternũ iraſcar (ſcilicet cum generationibus eius) Quia ſpiritus ex facie mea amiciet, uel induet, uel anxiabit. Et animas ego feci. Rabbi תנחום Tanhum dixit in nomine Magiſtrorũ, Nunquã Rex Meſſias ueniet, niſi creatæ fuerint omnes animæ, quæ creandæ in cogitatione aſcenderunt, hoc eſt quas Deus creandas prævidit. Quæ eſt huius rei probatio? Illud Iſa. 57. c. Et animas ego feci: id eſt, Propter animas quas ego feci, ueniet Meſſias. Hæc omnia traditio. Hoc pene idem in Midras coheleth, id eſt in expoſitione libri Eccle. hoc modo legitur, אמרו בשם רב אין מלך המשיח בא עד שיבראו כל הנפשות שעלו במחשבה להבראות Id eſt, Dixerunt (ſupple Magiſtri) in nomine Rabbi. Non ueniet Rex Meſſias, donec creentur omnes animæ, quæ præcogitatæ ſunt creari. Quod quidem non poteſt niſi in fine mundi fieri. In capitulis quoq; magni Rabbi Elazar, cap. 34. ita dicitur, חי אני נאם יהוה שאני מעמיד אתכם לעתיד לבא בתחיית המתים ומכנס אתכם עם כל ישראל לארץ ישראל Hoc eſt, Viuo ego dicit Deus, Qui ſurgere faciam uos in futuro tempore reſurrectionis mortuorum. Et congregabo uos cum uniuerſo Iſrael in terram Iſrael. Congregationẽ autem Iſrael Iudæi non expectant, niſi in Meſſię aduentu. Cum igitur congregatio hæc tempore reſurrectionis futura ſit, reſurrectio autem tẽpore iudicij. Sequitur plane, quòd Meſſiæ aduentus quem Iudæi expectant, iuxta quorundã ueterum Talmudiſtarum ſententiam, tempore iudicij futurus ſit. Aut ſaltem (ut quidam alij Talmudiſtæ aiunt) ual de prope iudicium. Nam ut habetur in libro Sanhedrin, cap. Helec, Rabbi quidem Elazar dixit, quòd ימות המשיח ארבעים שנה Id eſt, Dies Meſſiæ 40. anni. Rabbi autem Elazar alius, Azariæ ſcilicet filius ait. Quod erunt שבעים שנה Hoc eſt 70. anni. Quamuis & alij ibidem diuerſa temporis ſpacia aſſignent, omnes tamen in eandem ſententiã conueniunt. Demum ſi omnes priſcorum Talmudiſtarum ſententiæ conſiderantur, tam quæ in eodem cap. Helec, recitantur, quàm quæ alijs in locis, Meſſiæ tempus aut iam præterijſſe (ut in 4. libro de primo eius aduentu latiſſime probauimus) aut in fine mundi (ut nunc de ſecundo ipſius aduentu probatum eſt) futurum deſignant. Ex his igitur patet, ſecundum Meſſiæ aduentum iuxta antiquorũ Iudæorũ ſententias, in fine mundi futurũ eſſe.

Quòd futura ſit generalis mortuorum reſurrectio. Cap. 11.

CAP. CVm fides catholica firmiter credat, in aduentu ſecundo Chriſti reſurrecturos eſſe mortuos, Idcirco ad huius catholicæ ueritatis confirmationem, atq; ad Iudaicæ perfidiæ confuſionẽ,

per

per ueterum Talmudiſtarum dicta probandum eſt,& generalem mor
tuorum reſurrectionem quam Sadducæi negant,futuram eſſe,& mor
tuos ipſos per Meſſiam reſuſcitãdos,quod iuniores Iudæorum falſum
eſſe,dicere audent. GAL. Duo mi Capnio me hic per priſcas Iudæo-
rum ſcripturas oſtendere hortaris,& generalem ſcilicet mortuorum
reſurrectionem futuram eſſe,& eam per Meſſiam factum iri. Primum
itaq; patet non ſolum per ſacræ ſcripturæ teſtimonia,uerumetiam per
Talmudiſtarũ dicta.Nam illud quidem Pſal.17.dictum, אני בצדק אחזה
פניך אשבעה בהקיץ תמונתך Hoc eſt,Ego in iuſticia uidebo,uel contem-
plabor faciem tuam,ſatiabor cum euigilauerit,uel reſurrexerit forma,
uel figura,uel imàgo,uel ſimilitudo tua.Sic exponunt,& præſertim R.
Abraham Auen Azra,& R.Selomo.Et R.quidem Abrahã ſic dicens,
Hæc uiſio non eſt oculi,ſed intellectus.Et non uidet uerba,niſi qui ani
mæ ſapientiã didicit.R.uero Selomo in gloſſa ſic,Videbo faciẽ tuam.
Sicut dictum eſt Iſa.52.c.Quia oculo ad oculũ uidebunt.Satiabor cum
euigilauerit forma,uel figura,uel imago,uel ſimilitudo tua,id eſt cum
euigilauerint mortui de ſomno ſuo.In libro quoq; Midras tehilim,ſu-
per illud Pſal.78. מה רב טובך אשר צפנת ליראיך Id eſt,Et recordatus eſt,
quia caro ipſi,ſpiritus uadens,& nõ reuerſurus.Sic legitur, סברי ראמרי
דליכא מתין חיין דכתיב רוח הולך ולא ישוב אלא זה יצר הרע שהולך עמו בשעת
מיתה ואינו שב עמו בשעה שיעלו המתי Id eſt,Auſi ſunt dicere quidam,
quòd mortui non uiuent,eo quòd dicitur,Spiritus uadens,& non re-
uerſurus.Sed hic eſt iecer hara i.figmẽtum malũ,ſiue fomes,qui uadit
cũ homine in hora mortis,& nõ reuerteẽ cum eo in hora qua reſurgẽt
mortui.In libro inſup Elle hadeuarim rabba.i.in cõmẽtarijs libri Deu.
ita dicit, רבי סימאי אומר כל בריה שנבראו מן השמים נפשן וגופן מן השמים
וכל שנבראו מן הארץ נפשן וגופן מן הארץ לפיכך עשה אדם תורה ועשה רצון
אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מעלה שנאמר אני אמרתי אלהים אתם וגומר
לא עשה תורה ולא רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מטה שנאמר אכן
כאדם תמותון וכן היה רבי סימאי אומר אין לך פרשה שאין בה תחיית המתים אלא
שאין בנו כח לדרוש שנאמר יקרא אל השמים מעל וגומר יקרא אל השמים מעל
זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף מי דיין עמו ומניין שאין מדבר אלא בתחיית
המתים שנאמר מארבע רוחות בא הרוח כי שם יהוה אקרא ומצינו שלא הזכיר
משה שמו של מקום אלא לאחר עשרים ואחד דבר ממי למד ממלאכי השרת
שאין מזכירין את השם אלא לאחר שלש קדושות שנאמר וקרא זה אל זה ואמר
קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות Hoc eſt,Rabbi Simai dixit,Omnium
creaturarum quæ de cœlo creatæ ſunt,anima & corpus ad cœlum per-
tinent.Creaturarum uero quæ de terra creatæ ſunt,anima & corpus
ad terram attinent.Si itaq; obſeruat homo legem,ac uoluntatem pa-
tris ſui,qui in cœlis eſt,efficitur abſq; dubio de numero creaturarum
ſupernarum.Sicut ſcriptum eſt,Ego dixi Dij eſtis.Atqui ſi non obſer-
uat legem,ac uoluntatem patris ſui,qui in cœlis eſt,efficitur de nume-
ro creaturarum inferiorum.Sicut ſcriptum eſt,Profectò ſicut Adam

moriemini. Quapropter dictum eſt à R. Simai, non extare aliquod capitulum ſcripturæ, in quo non fiet mentio de reſurrectione mortuorũ, tam & ſi uis noſtra nõ poſſit illud penetrare. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt, Vocabit cœlum deſuper, & terram, ad iudicãdum populum ſuum. Vocabit cœlum deſuper, hæc eſt anima. Et terrã, hoc eſt corpus. Quis iudicabit ipſum? Et unde habemus, quòd non ſit uerbũ aliquod in ſcriptura quod non loquatur, de reſurrectione mortuorum? Vbi dictum eſt, A quatuor uentis ueniet ſpiritus, quoniam nomen Dei inuocabo. Repertum eſt autem in commentarijs iudicum, quòd non memorauit Moſes nomen Domini, niſi poſt unum & uiginti uerba. Sed à quo didicit hoc? Ab angelis miniſtrantibus. Quandoquidem angeli ipſi miniſtrantes non commemorant Dei nomen, niſi poſt trinam ſanctitatem. Quemadmodum dictum eſt, Vocabit hunc & illum, & dicet, Sanctus, ſanctus, ſanctus, Deus exercituum. Ex his omnibus priſcorũ Iudæorũ dictis manifeſtè liquet, generalẽ mortuorũ reſurrectionẽ futurã fuiſſe.

Quòd generalis mortuorum reſurrectio in fine mundi futura, per Meſsiam fiet. Caput III.

CAPNIO.

ALterũ igitur quòd ſcilicet generalis hæc reſurrectio per Meſſiam fieri debeat, nunc te probare oportet. GAL. Id quoq; multipliciter probari poteſt. Et primo quidem per gloſſam libri Gen. ſuper illud 2. cap. eiuſdem libri, Et germinare fecit Dominus Deus de terra omne lignum. Sic enim ibi ad uerbum dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 31. מה רב טובך אשר צפנת ליראיך Id eſt, Quàm multum bonum quod recondiſti timentibus te. Et infrà in eadem glo. Hebraica, ita dicit, Omnes patres, & iuſti, tribus, & Moſes, & Aharon, & Dauid, & Selomo, omnesq; Reges domus Dauid, & omnes prophetæ dicent ad Meſſiã, Finis propè eſt, ad te pertinet, ut uiuifices nos. Sicut dictum eſt Hoſeæ 6. cap. יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו Id eſt, Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertio ſuſcitabit nos, & uiuemus ante faciem eius. Koras quoq; & cõcio eius, atq; Abſalom uenient ad eum, & dicent. Vſq; quo finis mirabilium? Et quando redibis, & uiuificabis nos? Sic dictum eſt Pſal. 85. הלעולם תאנף בנו המשוך אפך לדור ודור : הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך : Id eſt, Nunquid in ſeculum uel in perpetuum iraſceris in nos, extendes iram tuam in generatione & generationem? Nónne tu reuertens uiuificabis nos, & populus tuus lætabitur in te? Hæc traditio. Ex qua manifeſtè liquet, quòd ad Meſſiam ſpectat mortuorum uiuificatio atq; reſurrectio, & quòd ipſe in mundi fine ad iudicandum omnes homines uenturus ſit. In Midras quoq; tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 93. dictũ, נכון כסאך מאז Hoc eſt, Præparatus thronus tuus ex tunc.

Sic

Sic dicit̃,Meſſias aſcendit in montem Dei ſancti & benedicti ante mundi creationem. Quemadmodum dictum eſt Pſal.72. לפני שמש ינון שמו i. Ante ſolem yinnon.i.genitus,uel filiabit, uel naſci faciet,fuit nomen eius. Quia futurũ eſt,ut ipſe ינין yannin.i.filiet,uel naſci faciat omnes dormientes in puluere. Dixit R.Rahmon,Dormiẽtes in puluere ſunt mortui. Iuxta illud Dan.12.c.dictũ, ורבים מישיני ארמת עפר יקיצו אלה לחיי עלם ואלה לחרפות לדראון עלם : .i. Et multi ex dormiẽtibus in terræ puluere euigilabunt,alij ad uitam ęternã,alij ad opprobriũ,& ad uermiculationem ſempiternã. Super illud quoq; Pſal.3.dictũ, אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי יהוה יסמכני Id eſt,Ego accubui, pro accubabo,& dormiã,& reſurrexi,uel euigilaui,pro reſurgã uel euigilabo,quoniã deus ſuſcipiet me,ſcilicet per manus Meſſiæ,ut dicit ibidẽ Midras.i.gloſſa. Cabaliſtæ quoq; hoc ſæpe fatentur. Nam ut cætera eorum de hac re dicta taceam, ea tantum referam quæ ex fragmẽtis Cabaliſticis hoc modo habentur,

וידוע כי ביד מטטרון תחית המתים וכן אמר לפנים ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע הורה על ידי הנביא כי לא ילחם בידיו אלא בכחשם וכל אשר יברך יבורך וכל אשר יאור יואר כי אין ליהוה מעצור להושיע ברב או במעט שלא יצטרך לקבוץ מלחמות מתחלתו גם לא בחרב ובחנית יהושיע יהוה לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה רוצה יהוה את יראיו את המיחלים לחסדו אשרי כל חוכי לו ותמצא אמרו בשבט פיו היא אות פי הגבורה פיו ורוח שפתיו חצי השם נכלל חכמה תבונה דעת כמו שאמרו ז״ל שלש הם יותנו למלך המשיח יבא בימינו :

Hoc eſt, Cõſtat in manu Matatron poſitam eſſe uiuificationem mortuorũ. Sicut ſcriptum eſt Iſa.11.c. Et iudicabit in iuſticia pauperes,& corripiet in æquitate manſuetis terrę,& percutiet terram uirga oris ſui,& ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Oſtendit hoc loco propheta,ꝙ non ſit bellum geſturus manibus ſuis proprijs,ſed uirtute diuina. Et ꝙ omnia quæ benedicet erunt benedicta,& omnia quæ maledicet,maledicta erunt. Quoniam non mutabit Deus ſiue augendo ſiue diminuendo ſalutem quam ipſe operabitur. Hinc etiam docemur,ꝙ non erit ei neceſſarium mouere bellum. Quoniã Deus præſtat ſalutem non enſe, aut lancea. Sicut dictum eſt Pſal.147. Nõ in fortitudine equi eſt uoluntas eius,neq; in tybijs uiri beneplacitum eſt ei. Voluntas Dei eſt ad timẽtes eum,& qui ſperant in miſericordia eius. Beati omnes qui ſperãt in eo. Et repertũ eſt,in eo ꝙ dicit,uirga oris ſui,ꝙ os eſt ſignũ potentię diuinę. In eo uero q̃d ait, פיו ורוח שפתיו.i.oris ſui,& ſpiritu oris ſui,cõtinet̃ medietas nominis dei. Et cõprehẽdit ſapiẽtiã,intelligẽtiã,& ſciẽtiã. Et ut dicũt ſapiẽtes,tria hęc dabunt̃ regi Meſſiæ. Vtinã cito ueniat diebus noſtris. Hæc ibi. In q̃bus inter cętera notatu digna,quę ponunt̃ de Meſſia,dicit̃ in poteſtate ipſius poſitã eſſe mortuorũ reſurrectionẽ. Ex his igit̃ omnibus quę dicta ſunt,palã oſtẽſum eſt,generalẽ mortuorũ reſurrectionẽ in fine mũdi futurã,per Meſſiã factũ iri. Vnde dictum ueri

Talmudiſtæ, qui ait 1.Cor.15.cap. Per hominem mors,& per hominem reſurrectio mortuorum.Et ſicut in Adam omnes moriuntur,ita & in Chriſto omnes uiuificabuntur.

Quòd poſt generalem reſurrectiònem omnes homines uno linguæ loquentur idiomate,& quod erit illud. Caput III.

CAPNIO.

SEphonias propheta de aduentu Meſſię ad iudicium loquens, quod poſt reſurrectionē generalem fiet,dicit labium electum ad omnes homines conuertendum,ac reducendum eſſe.Ait enim ſic tertio capite, לכן חכו לי נאם יהוה ליום קומי לעד כי משפטי לאסף גוים לקבצי ממלכות לשפך עליהם זעמי כל חרון אפי כי באש קנאתי תאכל כל הארץ ׃ כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד ׃ Hoc eſt,Expectate me,ait Deus, in die reſurrectionis meæ in futurum.Quia iudicium meum,ut congregem gentes,ut colligam Regna,ad effundendum ſuper eos indignationem meam, omnem iram naſi mei.Quoniam in igne zeli mei deuorabitur uniuerſa terra. Quia tunc conuertam ad populos labium electum.Vt inuocent omnes in nomine Dei,& colant eum humero uno. Hæc ille.Vbi Midras, id eſt gloſſa ait,Humero uno,id eſt parte una.Sicut dictum eſt Gen.48.cap. ואני נתתי לך שכם אחד Id eſt,Et ego dedi tibi humerum unum,id eſt partem unam. Cum ergo propheta dicit uoce Dei,Conuertam ad populos labium electum.Quid per labium hoc electū intelligitur?Quódue eſt labium iſtud quod Dominus elegit ad inuocandū nomē ſuum, atq; ad colendum ſe ab omnibus gentibus humero uno,id eſt parte una? GAL. Hac in re uarij uaria dicūt. Quidam enim aiunt,labium hoc electum Græcam eſſe linguam,quam Dominus elegit,ut in ea nomen ſuum inuocetur,atq; per eam ipſe colatur. Nam nouum quidem teſtamentum (præter Matthæi euangelium) totum in lingua Græca ſcriptum fuit,totaq; primitiua eccleſia in lingua Græca fundata eſt.Cuius quidem rei nomen ipſum Chriſtianorū maximum eſt indiciū. χριστὸς enim à quo Chriſtiani dicunť,Græcū eſt nomē.Neq; hoc ſolū,ſed ipſa quoq; nomina ſiue dignitatū,ſiue officiorū,quæ ad rem Chriſtianā ſpectant,ac Dei cultū cōcernunt,omnia ferè Græca ſunt,ut Eccleſia,Papa, Patriarcha,Archiepiſcopus, Epiſcopus, Presbyter, Diaconus, Hypodiaconus,Acolytus,clericus,laicus,& reliqua id genus.Quapropter linguā Græcā ipſam à Deo electā fuiſſe dicunt,ut in ea paſſim per orbē & nomen ſuum inuocaret,& ipſe à cunctis coleret. Vnde & Meſſias ipſe Dei filius ab uniuerſis gentibus hucuſq; Greco nomine Chriſtus dicit.

Opinio Græcorum.

Alij uero labium hoc electum Latinā affirmant eſſe linguā.Qua plurimæ Regiones ut Italia,Germania,Pannonia,Gallia,Hiſpania,& pleræq;

Opinio Latinorum.

ræq; aliæ nationes & nomen Domini inuocant, & ipſum Deū colunt. Ideo ſignanter dominus in pręmiſſis prophetę uerbis nō uniuerſaliter ad omnes, ſed ad populos labium hoc electū ſe cōuerſurum dixit. Non enim omnes populi qui Chriſtū confitentur, lingua Latina à Deo electa nomen Domini inuocant, aut ipſum colunt, ſed aliqui duntaxat. Quod per id quod ſequitur maniſeſtius exprimitur: dum dicitur, Humero uno. Nónne & hoc plane impletū eſt? Quicunq; enim lingua Latina ſiue Romana nomen Domini inuocant, omnes in unius ſummi Pontificis humero & authoritate inuocant. Ab ipſo enim canonicas ſubeunt pœnas, ab ipſo & abſolutionis tam earūdem pœnarum quàm peccatorum obtinent beneficium. Et ſecundum ipſius quoq; leges ac ſtatuta Deum colunt, dum iuxta ritum Romanę eccleſię quę cunctarū eccleſiarum & Domina eſt & magiſtra, ac iuxta Romani Pontificis ſanctiones, qui Chriſti uicarius eſt, ac Dei uicem gerit, & rem diuinam faciunt, & ſacra perſoluunt officia. Talmudiſtę autem labium hoc electum Hebraicam linguam eſſe aſſerunt. Quod eam Deus præ cęteris elegerit: qua & patribus loqueretur, & legem ſuam daret. Quare legē ipſam, arcanaq; pene omnia prophetis reuelata, ea lingua ſcribi uoluit. Vnde & ipſam peculiari uocabulo ſanctā uocant. Eas ob res tunc iuxta propheticum uaticinium Dominum ipſum ad populos labium electum ad uocandum nomen ſuum, & ad ſe colendum humero uno conuerſurum aiunt, cum omnes gentes per Meſſiā ſaluandę, humero uno, id eſt ſub uno ipſius Meſſię Regno, Deum ipſum Hebraica lingua laudabunt. Quod poſt reſurrectionem generalem in electis adimplebit. Quemadmodū enim ante linguarum diuiſionem in turri Babel factā, uniuerſa terra unius erat labij. Ita in reſurrectione generali omnes homines una loquentur lingua, Hebraica ſcilicet qua primi parētes in paradiſo loquebantur, & qua electi omnes in ſtatu innocentię locuti fuiſſent, ſi ipſi primi parentes in gratia Dei ſtetiſſent. Et hęc quidem opinio magis literę conſonat. Propheta enim in eiſdem uerbis non de primo Meſſię aduentu, ſed de ſecundo loquitur, cum ſcilicet ad iudicandum ueniet. Quod per Rabbi Ionathę Targum liquidius patet, qui hęc ipſa prophetę uerba ita in Chaldęum uertit atq; expoſuit, בכן סברו למימרי אמר יהוה ליום אתגליותי Hoc eſt, Propter hoc expectate uerbū meum ait Deus in die oſtenſionis meę ad iudicandum. Et infrà, ארי באשת פורענותי יסופון כל רשיעי ארעא Id eſt, Quia in igne uindictę meę conſumentur omnes impij terrę. Cum autem Meſſias ſit uerbum Dei (ut in ſuperioribus oſtendimus) manifeſtum eſt, quòd Meſſias ipſe in fine mundi uenturus ſit ad iudicandum. Ex quo apertè liquet Sephoniam prophetam in prędictis uerbis de ſecundo Meſſię aduentu fuiſſe locutum. Quod erat probandum.

Quòd

Quòd generale iudicium per Meſſiam fiet, qui in forma humanâ glorioſa iudicaturus eſt. *Caput V.*

CAPNIO.

FAtetur, & credit indubitanter uniuerſa Chriſtianorum Eccleſia, Chriſtum Dominum noſtrum uiuorum & mortuorum iudicem futurum, ipſumq́ in forma humana glorioſa ad iudicandum uenturum. Vt igitur magis adhuc iuniorum Iudæorum conuincatur perfidia, per eorum ſcripturas probare debes. Quod Meſſias uniuerſale iudicium in fine mundi futurum, facturus ſit, atq́ in forma humana glorioſa ad iudicandum uenturus. GAL. Vniuerſale quidem iudicium in fine mundi per Meſſiam fieri debere, per id quod in antiqua Bereſſith Rabba, id eſt in expoſitione libri Gene. legitur, maxime patet. Ibi enim ſuper illud 49. c. eiuſdem libri, Donec ueniat Silo. Ita dicitur, Hic eſt Meſſias. Et ad eum congregabunt ſe gentes. Quia ipſe erit iudicans uniuerſum mundum. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Micheæ quarto capite, ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצמים Hoc eſt, Et iudicabit inter populos multos, & arguet gentes robuſtas. Et etiam dictum eſt Iſaiæ 9. cap. ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע Id eſt, Et iudicabit in iuſticia pauperes, & arguet in æquitate mãſuetis terræ. Et percutiet terram uirga oris ſui. Et in ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Hæc omnia traditio. Quod autem in forma humana glorioſa iudicaturus ſit, habetur apud Danielem ſeptimo capite, ſic dicentem, חזה הוית בחזוי ליליא וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה ועד עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי וליה יהב שלטן ויקר ומלכו וכל עממיא אמיא ולשניא לה יפלחון שלטניה שלטן עלם די לא יעדה ומלכותה דילא התחבל Hoc eſt, Videns fui in uiſione noctis. Et ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis ueniens erat, & uſq́ ad antiquum dierum peruenit, & coram eo obtulerunt illum. Et dedit ei poteſtatem, & honorem, & Regnum. Et omnes populi, tribus, & linguæ ei ſeruient. Poteſtas eius, poteſtas æterna, & Regnum eius quod non corrumpetur. Rabbi autem Abraham Auen Azra ſuper Danielem hoc in loco dicit, quòd Rabbi Iehoſuas dixit, hunc quaſi filium hominis eſſe Meſſiam, & quòd optime dixit, Quod Rabbi quoq́ Selomo confirmat, dicens in gloſſa ſuper uerbum illud, Quaſi filius hominis, ipſum eſſe Regẽ Meſſiam. Quod autem Daniel in præmiſſis uerbis de ſecundo Meſſiæ aduentu loquatur, ex eo potiſſimum patet, quòd in primo aduentu cum humilitate & paupertate uenturus erat, ut in antecedentibus latiſſimè patuit. In ſecundo uero uenturus eſt cum maieſtate & gloria, ut uerba ipſa Danielis apertè inſinuant. Quod præcedentia quoq́ atque ſubſequentia in eodem capite, palàm oſtendunt. Prædictis ſiquidem uerbis

præmiſit

præmiſit dicens, חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב Hoc eſt, Videns fui donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit. Et poſt pauca inquit, דינא יתיב וספרין פתיחו Id eſt, Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. Libri, hoc eſt conſcientię ſingulorum, quæ omnibus patebunt. Deinde paucis interiectis, ſubdit ſupradicta uerba, Et ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis ueniẽs erat: cũ reliquis. In Midras quoq; tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 118. יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי Hoc eſt, Deus mihi in adiutoribus meis, uel in adiutores meos, & ego deſpiciam odientes me. Vel, & ego uidebo, uel timebo inimicos meos? Sic ad uerbum dicitur, Simile eſt hoc filijs hominum. Qui uenientes ad iudicium apud tribunal, pertimeſcebant iudicium. Dictumq; eſt eis, Ne timeatis, neque grauetis cor ueſtrum. Sic enim eſt futurum, ut Iſrael ſtet in iudicio coram Deo ſancto & benedicto, & ipſi quidem pertimeſcent, angeli uerò miniſterij dicent eis, Ne timeatis, neq; paueatis, neq; terreamini. Filius quippe ciuitatis ueſtræ eſt. Sicut dictum eſt Iſa. 45. cap. הוא יבנה עירי וגלותי ישלח Id eſt, Ipſe ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam emittet. Iterum dicent eis, Ne timeatis iudicium. Nónne recognoſcitis eum, ſcilicet iudicem? קרובכם kerobchem, id eſt propinquus, uel conſanguineus ueſter eſt. Sicut dictum eſt Pſal. 149. לבני ישראל עם קרבו הללויה Hoc eſt, Filijs Iſrael, populo propinquo, uel cõſanguineo ſuo, halleluia, id eſt laudate Deum. Adhuc rurſus dicẽt eis, Ne timeatis à iudicio. Frater enim ueſter eſt. Sicut dictum eſt Pſal. 122. למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך Id eſt, Propter fratres meos, uel ſocios, uel amicos meos, loquar nunc pacem in te. Maxime autem uos nõ oportet timere, quia pater ueſter eſt. Sicut dictum eſt Deut. 32. cap. הלוא הוא אביך קנך Hoc eſt, Nónne ipſe eſt pater tuus, poſſeſſor tuus, uel emptor tuus? Hæc omnia traditio. Ex omnibus his manifeſtè liquet, Meſſiam Deum & hominem iudicium uniuerſale in fine mundi facturum eſſe, atq; in forma humana cum gloria & maieſtate ad iudicandum uenturum.

De æterno præmio, quod iuſti poſt uniuerſale iudicium ſunt habituri. Caput VI.

CAPNIO.

QVoniam in uniuerſali iudicio unuſquiſque pro ſuis meritis propriam mercedem accipiet, idcirco non ab re, ad confutandam erroris iuniorum Iudæorum impietatem, qui bonorum operum mercedem in præſenti duntaxat uita, ſe accepturos & ſperant & aſſerunt, de æterno præmio, quod poſt uniuerſale iudicium iuſti habituri ſunt, aliquid iuxta ueterũ ipſorum ſententias, hic dicendũ eſſet.

GAL. Multa quidem hac de re ex eorum ſcripturis adduci poſſent.

Sed duo tātum ipſe afferam, quæ ipſi minime negare poſſunt. Primum quidem eſt, quod in libro צניעותא דספרא Siniotha deſiphra, id eſt celati pudoris, his uerbis ſcriptum legitur, זכאין אינון צדיקיא דמשלמין נשמתהון מהאי גופא קדישא דאסרי אדם דכליל כולא אתר דעטרין וכתרין קדישין מתחברין תמן בצרורא דאבלא זכאין אינון צדיקיא דכל הני מני קדישין דאתאמרו ברוח קדישא עילאה רוח דכל רוחין קדישין איתכלילן ביה רוח דעילאין ותתאין צייתין ליה זכאין אינון מאריהון דמרין מחצדי חקלא דמליין חילין תרעין ותסתכלון ביה ותרעין למאריהון אפין באפין עינא בעינא ובתני מילי אתחזון לעלמא דאתי הדינו הא דכתיב וידעת היום והשבות אל לבבך כי יהוה הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד Hoc eſt, Puri ſiue qui meruerunt præmiū, ſunt iuſti illi, qui recuperauerunt animas ſuas mediante corpore illo ſanctiſſimo, quod uocatur homo, quod implet totam terram, & donatur corona ab illis. Accipiunt uero & coronam ſancti, atque coniunguntur ibi in illa ſcilicet caterua in qua conueniunt. Puri, ſiue merentes, iuſti iſti quos appellat ſanctos, ſunt commorantes cum ſpiritu ſancto altiſſimo. Spiritus hic eſt in quo clauduntur omnes ſancti ſpiritus, ſpiritus ſuperiorum & inferiorum. Exceperunt autem ipſum, puri illi & benemeriti, dominum eorum, dominumque dominorum, in agro illo, qui arboribus plenus eſt, fecerunt ſui notitiam, & acceperunt intellectum ab eo, & uiciſſim cum eorum domino ſe cognouerunt, facies per faciem, & oculus per oculum. Et huius rei gratia meruerunt præmium in futuro ſeculo. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt, Et cognoſces hodie reuerſus ad cor tuum, quod Dominus ipſe eſt Deus in cœlis deſuper, & in terra deorſum non ſit præter eum. Hæc ibi. Alterū uero habetur in libro Midras tehilim, ſuper illud Pſalmi undecimo,

pſal: xii כי צדיק יהוה צדקות אהב ישר יחזו פנימו Id eſt, Quoniam iuſtus Deus iuſtitias dilexit, recti uidebunt faciem eius. Sic enim ibi dicitur, דבר אחר יחזו פנימו אלו צדיקים שכן נאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע שהם עתידין להיות מאירין פניהן כחמה ולבנה כרקיע וככוכבים כברקים בשושנים וכלפידים כחמה שנאמר כצאת השמש בגבורתו כלבנה שנאמר כירח יכון עולם כרקיע שנאמר כזוהר הרקיע ככוכבים שנאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים כברקים שנאמר כברקים ירוצצו כשושנים שנאמר למנצח על שושנים כלפידים שנאמר ומראיהם כלפידים בת ראשונה לפני המלך יושבת ורואה את המלך ואת פניו שנאמר ישבו ישרים את פניך ואומר ישר יחזו פנימו בת שניה אומרת אשרי יושבי ביתך שלישית מי יעלה בהר יהוה רביעית אשרי תבחר ותקרב חמישית מי יגור באהלך ששית מי ישכון בהר קדשך שביעית ומי יקום במקום קדשו וכל בת ובת יש לו מדור בגן עדן וכנגדן שבע בתי דירות בגיהנם לרשעים ואלו הן שאול ואבדון גיא רימה צלמות ארץ תחתית וארץ ציה הרי שבע בתי דירות לרשעים ושבע לצדיקים לכל אחד ואחד לפי מעשיו בתי דירות Id eſt, Sermo alius. Videbunt faciem eius. Hi ſunt iuſti de quibus dictum eſt Danielis

dan: 12. duodecimo capite, Et intelligentes ſplendebunt, ſicut ſplendor cœli. Futurum ſiquidem eſt, ut facies iuſtorum fulgeant tanquam ſol, tanquam luna, tanquam cœlum, tanquam ſtellæ, tanquam fulgura, tanquam lilia, tanquam

tanquam lampades. Tãquam ſol, ſicut dictum eſt Iudicũ 5. Sicut egreſ. ſus ſolis in ſortitudine ſua. Tãquam luna, ſicut dictum eſt Pſal. 85. Sicut luna præparata in æternum. Tãquam cœlum, ſicut dictum eſt Dan. 12. Velut ſplendor cœli. Tanquam ſtellæ, ſicut dictum eſt Dan. 12. Et iuſti ſplendeſcent ut ſtellæ. Tanquam ſulgura, ſicut dictum eſt Nahum 2. Vt fulgura diſcurrent. Tanquam lilia, ſicut dictum eſt in Pſal. Victori ſuper lilijs. Tanquam lampades, ſicut dictum eſt Nahum 2. Viſio eorũ tanquam lampadarum. Prima diuerſitas eſt eorum qui ante faciem Regis habitant, & intuentur Regem & faciem eius. Sicut dictum eſt, Habitabunt recti coram facie tua. Et dictum quoq; eſt, Recti uidebunt faciem eius. Secunda diuerſitas eſt eorum de quibus dicunt, Beati qui habitant in domo tua. Tertia eorum de quibus aiunt, Quis aſcendet in montem Dei? Quarta de quibus dicitur, Beatus quem elegiſti, & appropinquaſti. Quinta de quibus dicitur, Deus quis hoſpitabitur in tabernaculo tuo? Sexta de quibus dicitur, Quis habitabit in monte ſancto tuo? Septima de quibus dicitur, Et quis ſurget in loco ſancto eius? Quælibet autem harum diuerſitatum habet manſionem per ſe in paradiſo deliciarum. Et econtra ſeptem quoque habentur manſiones in gehenna pro impijs. Et ſunt iſtæ: Seol, id eſt infernus: abadon, id eſt perditio: ghe, id eſt uallis uel profundum: dima, id eſt taciturnitas: zalmaueth, id eſt umbra mortis: erez tachtith, id eſt terra inferior: & erez czia, id eſt terra ſitiens. Hæ ſunt ſeptem mãſiones impiorum, & ſeptem iuſtorum. Cuilibet autem iuxta opera eorum, domus manſionum ipſorum. Hactenus traditio. Ex præmiſſis igitur duabus traditionibus ſatis aperte oſtenditur, iuſtorum præmium quod habituri ſunt poſt uniuerſale iudicium.

Quòd ipſemet Meſſias poſt uniuerſale iudicium, erit æterna merces, & præmium iuſtorum. Caput VII.

CAPNIO,

CVm Iſaias de Meſſiæ aduentu ad iudicium loquens, ita quadrageſimo capite ait, הנה אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו : כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים Hoc eſt, Ecce Dominus Deus in fortitudine ueniet, & brachium eius dominans cum eo. Ecce merces eius cum eo, & opus eius coram ipſo. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio ſuo congregabit agnos. Quid erit hæc merces cum eo, de qua propheta loquitur? GAL. Ipſemet Meſſias. Qui erit æterna merces & præmium iuſtorum, tam ſecundum diuinitatem, quàm ſecundum humanitatem. Quocirca Rabbi Ionathan uerba hæc ita Chaldaicè tranſtulit, הא יהוה אלהים בתקוף אתגלי ותקוף דרע גבורתיה שלטא קדמוהי הא אגר עבדי מימריה עמיה וכל

ff

עובדיהון גלן קדמוהי כרעיא דשריה רעי בדעיה מכניש אמרין Id eſt, Ecce Dominus Deus in fortitudine reuelabitur, & fortitudo brachiȷ́ roboris eius cum eo. Ecce merces facientium uerbum eius cum eo. Quia omnia opera eorum, manifeſta coram eo. Sicut paſtor qui gregem ſuum paſcit, in brachio congregabit agnos. Gloſſa autem Rabbi Selomonis ſuper hæc prophetæ uerba, ſic dicit, Ecce merces eius præparata cum eo iuſtis. Et opus eius, id eſt merces operis quã daturus eſt eis. Meſſiam autem ipſum eſſe debere futuram iuſtorum mercedem ac præmium, id priſci quoq; Talmudiſtæ apertiſſime tradiderunt. Nam in libro qui סדר עולם Seder olam, id eſt ordo mundi dicitur, ſic ad uerbum legitur, Scriptum eſt Dan. 2. cap. ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שריה Hoc eſt, Nouit quid in tenebris eſt, & lux cũ eo eſt. Nouit (inquit) quid in tenebris eſt (Hęc eſt perpetua impiorum pœna in gehenna) Et lux cum eo eſt. (Hæc eſt donatio mercedis iuſtorum in futuro ſeculo) Hæc ibi. Quod autem hæc lux, quæ eſt futurum iuſtorũ præmium ſiue merces, ſit Meſſias ipſe, in Bereſſith קטנה ketanna, id eſt in expoſitione libri Gen. minori, manifeſtè habetur, cum ſuper illud 1. eiuſdem libri dictum, In principio creauit Deus cœlum & terram, cum reliquis. Sic dicitur, Dixit Rabbi Abba, Scriptum eſt Dan. 2. ca. Et lux cum eo eſt. Hæc lux eſt Rex Meſſias. Hæc traditio. Ex his liquidò patet, ipſummet Meſſiam futurum eſſe æternam iuſtorum mercedem ac præmium. Confirmatur autem hæc Talmudiſtarum ſententia & per illud Gen. 15. cap. dictum, אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד Id eſt, Non timeas Abram: Ego ero ſcutum tuum, & merces tua multa ualde. Eapropter ipſe dixit Ioannis decimo capite, Ego ſum hoſtium, per me ſiquis introierit, ſaluabitur, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Paſcua æternæ ſcilicet beatitudinis, inueniet in me (ſupple) intus & foris. Intus per claram diuinitatis uiſionem, perfectamq; fruitionem: foris, per glorioſæ humanitatis intuitionem. Et hoc eſt, quod dixit, Et ingredietur, & egredietur.

Pro totius operis concluſione, proq; authoris excuſatione, ac pro multarum dictionum Hebraicarum, quæ apud nos uitiatæ habentur, caſtigatione. Caput ultimum, præ cæteris notandum.

GALATINVS.

HÆc ſunt Capnio & Hogoſtrate, catholicæ ueritatis arcana, quæ in hoc opere, ad Dei optimi maximi honorẽ ac laudem, ad orthodoxæ fidei confirmationẽ, ad uniuerſalis eccleſię decus, ad Chriſtianæ reipub. utilitatẽ, ad omniũq; animarũ ſalutẽ, ex Talmudicis, et Cabaliſtis, aliȷ́sq; Hebręorũ libris, uelut è ſentibus roſas, pro

ueſtræ

ueſtræ diſputationis fundamento(diuina auxiliante ope)excerpſit,atque in hos duodecim libros quaſi in faſciculos collegi. Vt ex ipſis facile perſpici poſſet,quid de Talmud cenſendum ſit,de quo tandiu inter uos diſceptatum eſt.In alio ſiquidem opere,quod in ſex diſtinctum libros,iuxta articulorum Hogoſtrati diſtinctionem, propediem (Deo fauente)me in lucem æditurū ſpero,ampliſſimus dabitur uobis diſputandi locus. Vt tandem articulis ipſis ſolerter diſcuſſis, rationibusq́ utriuſque ueſtrûm diligenter auditis,ueritas ipſa quam tanto ſtudio quæritis,luculentius determinata pateat. Nunc autem id à uobis exoratum uelim,ut ſiquid uobis hoc in opere minus recte à me dictum,uiſum ſit,illud mihi amice pandatis. Cum enim ad conficiendum tantum opus,ad quod(ut uerum fatear)uix tota hominis ætas ſatis fuiſſet,non niſi annus cum dimidio mihi datus fuerit,uereor admodum,ne ob nimiam celeritatem, me multa ſecus quàm decuerit, dicere obtigerit. Quare paratus ſum,ſapientum amicorum iudicio,cuncta à me minus bene dicta emendare,ac ubi opus eſt,reuocare. HOG. Quæ in hoc opere Galatine dixiſti,mihi quidem omnia præter unum, bene dicta uidentur. GAL. Dic amàbo,quid unum illud eſt? HOG. Te in plurimis communem ſcribendi proferendiq́ modum non ſeruaſſe. Nam alia quidem quæ aſpirationem reſpuunt,cum aſpiratione ſcripta protuliſti:alia uerò longè aliter quàm uſus obtinuit, ſcripta pronunciaſti. GAL. Quæ nam ſint iſta,quæſo ediſſere. HOG. Quæ igitur præter uſitatum ſcribendi morem,cum aſpiratione ſcripta retuliſti,multa profectò ſunt,ſed præſertim hæc: Heua,Habel,Hanna,Iohannes,Halleluia. Quæ autem pręter noſtræ orthographię legem,ſcripta pronunciaſti,quamuis multa quoq́ ſint, hæc tamen inter cætera uidentur præcipua: Hanoch,Methuſelas, Noas, Peres, Moſes, Iehoſuas,Pinhas,Semuel,Selomo,Sealthiel,Iehoiakim, Hoſeas, Bathſeba, Eliſeba, Amora. Quæ tamen à noſtris Enoch,Mathuſalem, Noe,Phares,Moyſes,Ioſue,Phinees,Samuel, Salomon,Salathiel,Ioakim,Oſee, Berſabea, Elizabeth,Gomorra,paſſim & ſcribi & pronunciari ſolent. Quapropter te à multis carptum iri,haudquaquam dubito. GAL. Quos me propterea carpturos putas,eos rogo atque obſecro, Ne me prius accuſare uelint,quàm rationem qua id fecerim audiant. Eam ob rem & te,& eos ſcire uelim, noſtræ æditionis authorem,Græcam ęditionem imitatus,ſicuti in multis ſenſum alium,à ueritate Hebraica penitus abhorrentem,traduxit. Ita quoq́ infinita penè uocabula corrupte ac deprauate tranſtulit. Quæ cum non Gręca,ſed Hebraica ſint,in ipſis non Gręcos,ſed Hebręos ſequi debemus. Et potiſſimum in ĳs,ex quorum literaturæ uariatione,ſequitur ſignificationis uariatio: cuiuſmodi ſunt quę in hoc opere præ cęteris caſtigare curaui. Quęcunq́ igitur per literam he,aut heth apud Hebręos ſcribuntur,cum aſpiratione

apud nos ſcribenda ſunt. Neq; enim eorũ opinioni aſſentio, qui heth
Primus regula. daſiæ, & he pſili Græcorũ proſodijs cõparantes, ea duntaxat cum aſpi-
ratione apud nos ſcribi debere aiunt, quæ per heth apud Hebræos ſcri
bi contingit. Tum quia in Hebraicis (ut dixi) dictionibus, non Græco
rum, ſed Hebræorũ (quantum noſtrę literæ patiunť) orthographia ſer
uanda eſt. Tum etiã, quia & ſi heth fortis ſit aſpiratio, & he lenis, utraq;
tamen litera apud eos aſpiratio eſt. Eam ob rẽ ubicunq; apud illos ſiue
heth, ſiue he ponať, ibidẽ apud nos aſpiratio ponenda eſt, præter q̃ in
calce dictionũ, cum noſtra aſpiratio nuſq̃ finalis eſſe poſſit, niſi in qui-
buſdam interiectionibus tantũ. Quocirca nõ parum errant, qui Heua,
Habel, Hanna, Ioannes, Halleluia ſine aſpiratione ſcribunt, cum hæc a-
pud Hebręos uel per heth, uel per he ſcribi ſoleãt. Nam Heua quidem
per heth apud eos ſcribiť, ſic חוה hauah, cum à uerbo חיה haia, quod
uiuere ſignificat, deriuetur, iod in uau mutata. Vnde Heua (teſte ſcri-
ptura ſacra) mater uiuentium interpretať. Hanna etiam per heth ſcribi-
tur, ita חנה Hannah, cum à nomine חן hen, quod idem eſt quod gra-
tia, deueniat. Ioannes quoq; apud eos per heth ſcribiť, ſic יוחנן Iohanã.
Cõponitur enim à nomine Dei τετραγράμματον, quod eſt יהוה, & à no
mine חן hen, quod eſt gratia. Idcirco Ioannes Dei gratia interpretať.
Habel autem apud eos per he ſcribitur, deſcendit enim à uerbo הבל
habal, quod idem eſt quod euanuit. Hallelu ia ſimiliter per he ſcribiť,
hoc modo הללויה hallelu iah, ſunt nãq; duæ dictiones. Prima eſt הללו
hallelu, quod eſt imperatiui modi & ſecundę perſonæ pluralis numeri
huius uerbi הלל hillel, quod idem eſt quod laudauit. Secunda eſt יה
iah, quod eſt unum de diuinis nominibus, & Deum ſiue Dominum ſi-
gnificat. Inde hallelu ia, quod laudate Deum, uel Dominum, in noſtrã
uertitur linguã. Ex prædictis igitur palàm liquet, non ſolũ hęc, uerũ cę-
tera quoq; omnia, quę tam per heth, q̃ per he apud Hebręos ſcripta ha
bentur, cum aſpiratione apud nos ſcribenda eſſe. Nam & in his, & in
reliquis omnibus Hebraicis dictionibus, Hebraicus tum ſcribẽdi, tum
proferendi modus, ſemper à nobis (quoad literis noſtris fieri poteſt)
Secũda regula ſeruandus eſt. Alioqui eadem dictio non idem omnino apud nos ſigni
ficatum retineret, quod apud illos habet. Hinc eſt, q; (ut non niſi ea ex
multis exempli gratia afferam, quæ ipſe attuliſti) non Henoch ſed Ha-
noch, non Mathuſalem ſed Methuſelas penultima ſyllaba producta,
non Noe ſed Noas, non Phares ſed Peres, non Moyſes ſed Moſes, nõ
Ioſue ſed Iehoſuas penultima producta, non Phinees ſed Pinhas, non
Samuel ſed Semuel, non Salomon ſed Selomo, non Salathiel ſed Seal-
thiel, non Ioakim ſed Iehoiakim, non Oſee ſed Hoſeas penultima pro-
ducta, non Berſabee ſed Bathſeba penultima etiam producta, non Eli-
ſabeth ſed Eliſeba penultima itidem producta, nõ Gomorra ſed Amo-
ra, & ſcribere, & pronunciare deberemus, cum ſic ea Hebræi & ſcri-
bant

bant & pronũcient. Licet autem hæ literæ, he, heth, ain, cum tam in his, *Tertia regula.*
quàm in cæteris maſculinis nominibus finales ſunt, apud nos creberrime gratia melioris hiatus, in s literam mutentur. Hæc tamen mutatio nullam affert ſignificato mutationem. Nam ut duo tantummodo de unaquaq; harum literarum cauſa exempli adducam, apud Hebræos, משה Moſeh ישעיה Ieſaiah, in he deſinunt, נח Noah, משיח Maſſiah in heth יהושע Iehoſua, מושיע Moſſia in ain. Hæc tamen & reliqua huius generis apud nos abſq; ulla ſignificati uariatione in s literam ſæpiſſime terminari ſolent. Vt Moſes, Iſaias uel Eſaias (utroq; enim modo dici poteſt) Noas, Meſſias, Iohoſuas, Moſſias quod ſaluator interpretatur. Id ipſum & in proprijs maſculini generis in aleph deſinenti- *Quarta regula*
bus plerunq; fit. Vt עזרא Ezra, Ezras, שלמא Salma (tametſi interdũ *עזרא*
per he ſcriptum reperiatur) Salmas, qui Nahſon filius fuit, & Salmon quoq; dictus eſt, quemadmodum ipſum in Saluatoris noſtri genealogia apud Matthæum, uocatum legimus. Illis præterea, quæ in iod, præ *Quinta regula*
cedente patha uel camez terminantur, us ſyllabam addimus, iod & patha uel camez præcedente, in e longum, ſiue in æ diphthongon mutatis. Vt חגי Haggai Haggęus, מרדכי Mordochai Mordochęus, זכאי
Zaccai Zacchæus. In pleriſq; uero alijs, ita us finali literę apud nos con *Sexta regula.*
iungitur, ut ex ipſis una efficiatur ſyllaba, accẽtu acuto qui apud eos in ultima ſyllaba erat, in penultima apud nos remanẽte. Vt יעקב Iaakob Iacobus, יוסף Ioſeph Ioſephus. Et hoc quidem fit, cum ea ad noſtrorum nominum declinationes deducere uolumus. Quę cum ita ſint, nemo me Hogoſtrate (ut opinaris) carpere, nemo me accuſare, aut arguere debet, quòd in præmiſſis, ac alijs permultis, uſitatum ſcribendi proferendiq; modum non ſeruauerim. Cum id non ignorantia, aut temeraria præſumptione fecerim, ſed ut ea caſtigarem, ac meliora redderem. Verumtamen haudquaquam nego, multa in hoc opere dicta eſſe, quę elegantius atq; ornatius dici potuiſſent, niſi humiliori ſtylo, ac notioribus communioribusq; uerbis uti, neceſſarium fuiſſet. Tum enim, ut Chriſtianæ fidei myſteria in Hebraicis codicibus inuenta, cunctis notiora fierent. Tum etiam, ut Hebraicarum dictionum fidelior eſſet interpretatio, quas cum è uerbo ad uerbum transferre uellem, uix in aliquibus Latini ſermonis congruitatem ſeruare potui. CAP. Ego quidem, Galatine (ut ex animi ſententia loquar) quæcunque dixiſti, adeo bene, adeóque eleganter te dixiſſe arbitror, ut neminem aut melius, aut elegantius præſertim tam breui tempore dicere potuiſſe exiſtimem. Quod profecto nequaquam facere ualuiſſes, niſi Spiritu ſancto afflatus fuiſſes. Vt qui olim per prophetas Meſſiæ myſteria pronunciauerat, ille idem nunc per te eadem myſteria lucidius enuclearet. Vnde palàm oſtenditur, quàm utile, quàm proficuum, quàm conducibile ſit Chriſtianę reipublicę, Chriſtianũ theo-

logum Hebraicas nõ ignorare literas, ex quibus tot catholicę ueritatis arcana tam exactè eruiſti. Quibus non modò obſtinata Iudæorum noſtri temporis perfidia ſic penitus cõuincitur, ut ulterius nec hiſcere quidem audeant, uerumetiam & orthodoxę fidei ueritas maxime cõfirmatur, & multa ac propè infinita ſacrę ſcripturę Veteris inſtrumenti loca, quæ uel ſcriptorum uitio, uel temporum longitudine, apud Græcos Latinosq́ uitiata habentur, examuſſim pro noſtra fide emendantur. Pro quibus omnibus plurimum tibi debet tota Chriſtiana religio.

GAL. Quanquã tu mi Capnio, hæc pro tua ingenti in me beneuolentia (prout ſentis) ingenuè dicas. Ego tamen cùm non ſim prorſus meæ ſupellectilis aut neſcius, aut immemor, quæcunq; in hoc opere dixi, omnia ſedis apoſtolicæ, ac ſacroſanctæ Romanę ecclesiæ iudicio corrigenda, ac determinanda relinquo, atq; ſubijcio. Et ita quidem, ut ita mala atq; inepte dicta, meæ inſcitiæ aſcribantur. Mendoſe uerò ſcripta amanuenſi imputentur: ſolent enim ſæpenumero huius generis uiri cuncta ferè congruenter ſcripta, uſque adeò peruertere, uitiare, corrumpere, ut uix omnino eorum mendæ caſtigari queant. Bona autem quæcunq;, Deo omnipotenti, à quo optima quęq; proueniunt, attribuantur. Cui laus, honor, & gloria per infinita ſeculorum ſecula.

PERACTVM EST *diuina opitulante gratia, opus de Arcanis Catholicæ Veritatis, ex Iudaicis codicibus nuper excerptum, atque Inuictiſſimo Maximiliano Cæſari ſemper Auguſto dedicatum, Barij, Anno Virginei partus* M. D. XVI. *pridie nonas Septembris: Pontificatus Sanctiſſimi Domini noſtri Leonis* X. *anno quarto: Regnantibus Sereniſſimis utriuſque Heſperiæ Regibus, Iohanna, & Carolo eius filio, uirtutum omnium cultore & alumno: auſpicijs Reuerendiſſimi D. Laurentij Pucij, Sacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ tituli Sanctorum quatuor Coronatorum, presbyteri Cardinalis: fauente illuſtriſſima Iſabella de Aragonia, Mediolani ac Barij Duce.*

INDEX RERVM ET
VERBORVM DILIGENTISSIMVS.

ABatalion legiſperitus 4
R. Abaya 312
R. Abba 426
Abba Saul 746
Abbaye 571
Ab lemelech eunuchus 638
R. Abdimi 265
Abel ligno occiſus eſt 740
Abenruſt uocant Auerroen 733
Abenſina 723
R. Abbu 433. 468
R. Abia 420
Abidenus hiſtoricus 262
R. Abraham Pici 418
Abraham Alaphia 748
Abraham ante fidelis & iuſtus fuit, quàm circunciſus 639
Abram cur uocatus eſt Abraham 429
Abraham quo anno natus 263
Abrahã in lege ſtudere cœpit 263
Abrahæ nomen 639 libri 748 ſinus 464
Abrahæ præceptor fuit Zadkiel 741
in Abraham uirtus uiſius fortior, quàm in Lot 842
Abtalion 746
Abubacher mathematicus 730
Abucates 723
Abumaron Ibid.
Acabia filius Mahalalleelis 746
Achaz quib. annis regnauerit 539
Achaiah 812
Achias propheta 1
Actiones hominum nullæ eſſent, niſi prius in mente ducerẽtur 112
ער 685
Adam poſt eſum uetitum ultra nõgentos annos uixit 755
de Adam ſomnia Iudæorum 736
Adam erexit altare & ſacrificauit 729
Adã quare effectus eſt mortalis 514
Adam peccaturum Deus præſciuit 488
Adam cxxx. annis poſtquã genuit Habel, ab uxoris cognitione abſtinuit 491
Adam ſuo peccato totum humanũ genus infecit 466
Adam & filij eius propter ipſius peccatũ, in carcerem inferni detruſi 465
Adar menſis Februarius 233
ארני unde 76
Adorationis cultus ſoli Deo exhibe ri debet 460
Adora circumactus 815
Adorandi uerbum 460
Adulationis ſignum eſt oleum 819
Adulterij pœna 784
Adulterorum uia 464
אלהים 626
Ægidius Viterbienſis de literis ſanctis pulcherrima quædã ſcripſit 22
Æſculapius in uirum euaſit & fama & opibus magnum 782
Æſculapius fulmine ictus periit. 733
Æthra, fulgor æternitatis dicitur. 803
Agla nomen Dei 95
Agnus quid denotet 697
Agni duo quotidie in templo oblati 28
R. Aha 277. 424
Aharon uirga gemmas, flores, frondes & amigdalas edidit 508
Aharon ubi diem extremũ clauſerit 295
in Aharonis uirga ſignificata eſt matris dei uirginitas et integritas 528
Abiæ Silonitis libri 748
אחיה 98
Ain eſt oculus 864
עייה 664
R. Akilas 8
R. Akiba 8. 67. 201
אל 594
אל dictio uariè accipitur 457
את pro אל 463
Aladiah 842
Albokari liber 501
Alceſtis ab Hercule reſuſcitata. 794
Alcozer liber 729
Aleph, uiam uel inſtitutionem ſignificat 864
Alexander Magnus Iudæorum pontificem adorauit 4
R. Alexandri 262
Algazel 561
Algazel philoſophus librum de nominibus Dei inſcripſit 96
Algazel Alpharabius 723
Alimentum denotat Chœnix 819
Alma dictio 149
עלמה 510 & 512
de Alphabeti Hebraici literis 864. 867
Alpharabius ſcriptor 768
Ambitionem fabri demonſtrat 819
Amicitiæ ſedes eſt ueritas, non adulatio 817
Amicitie cõciliandæ inprimis fuit Pythagoras ſtudioſiſsimus 798
Amicitiæ ueræ myſterium eſt panis 819
Amicitiam notat dextera 819
Amicitiam frangere inhumanũ eſt 817
Amicus, alter ipſe 816
Amicorum omnia communia. Ibid.
עמים pro gentibus 310
Amon annis duobus regnauit 539
R. Amorai 870
ענבים 579
Anauel 842
Andreas apoſtolus 485
Andreas apoſtolus Ægeæ proconſuli myſterium crucis expoſuit. 500
Angelus non debuit humanam naturam inſtaurare 466
Angelus bonus & malus 483
Angelus Politianus 720
Angelus ignis 817
Angeli adorare iuſsi Adam 494
Angeli diuiſionis 836
Angeli cuſtodes uentorum 833
Angelos omnes eſſe eiuſdem ſpeciei 882
de Angelis, dijs & dæmonib: quedam 812
Aniel 842
Anima Dei eſt uerbum ſuum 182
Anima pro corpore animato 687
Anima dicitur dæmon bonus, ſiue genius 810
Anima hominis eſt Dei imago 789
Animæ indumentum corpus 515
Animã comedere cũ carne q d. 699
in Anima imago diuinæ trinitatis optimè relucet 67

Animæ an ſimul omnes ſint productæ 48
Animæ electorum nõ poterant, nec debebant, niſi à Meſſia, Deo & homine ex inferno liberari 465
Animæ patrum omnes ter in hebdomada conueniunt 475
Animarũ iuſtorum apotheca 463
Animarum duo receptacula ſecundum priſcos Hebræorum 464
Animas ad mundi finem quotidie creari 94
Ankelos 190. 466
Annulum arctum ne geſtato 816
Annus ſolaris dies 365 & quadrantẽ unum, ac minutas quinq; continet 232
אמנה 530
Antigonus patria Sichæus 4
Antiochi teſſera 885
Antiſthenis dictum de homine 806
Antoninus conſul urbis Romæ 75
Antoninus Conſul interrogauit Iudæũ de peccato originali 444
Antoninus Conſul urbis Romæ interrogat de ſacrificio poſt Meſſiæ aduentum 474
עור pro עורים 313
עור non ſemper æternitatem ſignificet 314
עור dictio aliquando paruum tempus ſignificat 313
עילם quid ſignificet 683
אוצר 464
Apis Ægyptius artem medicinæ primus Græciæ intulit, tam inſignis eo ſeculo tẽplarius, ut etiã mortuus in tẽplis pro deo coleretur. 782
Apollo Delphicus Syllæ in bello teſſera 798
Apollinis Delphici dictũ de deo 80
Apoſtoli accepto ſpirituſancto, nunquã peccatũ mortale admiſerũt 513
Apoſtoli ueri, piſcatores & idiotæ 119
עכר 33
Arabis colloquium cum Iudæo de Meſſia nato 220
R. Aramban 660
Archytas Pythagoreus Tarentinus 799
Arbor uitæ quid 514
Arborem mitem non uiolandã nec lædendam 817
Ariel 842
Aries quid ſignificet 697
עריצים 557
Arca 754
Arma hominis ſunt ornamenta 311
Ariſtobulus peripateticæ ſectæ philoſophus inſignis 7
Ariſtoteles nihil eorũ credidit, quæ nõ uel manũ tetigit, uel oculis cernere potuit, uel apprehendere ſyllogiſmo 793
Artaxerxes Longimanus 239. 240
Artaxerxes multi, reges Perſarum ſunt dicti 237
Artium liberalium quatuor facultates 813
Aſaliab 842
אשירים 68
Aſinus Balaam 308
Aſſe Rabbi 13
Aſſuerus Artaxerxes dictus et Cãbiſes 237
Aſſuerus quatuordecim annis regnauit 257
Aſſueri liber memorabilium 748
Aſtarotus hoſtis Capnionis 823
Aſtaroth deus Sidoniorum 171
Aſtronomia numeris, figuris, ac dimenſionibus mathematicis fidem habet 733
Athanaſius de Chriſti diuinitate et humanitate 227
Athanaſii teſtimonium de diuinitate & humanitate Chriſti 137
Athenagoras philoſophus Athenienſis legatus pro Chriſtianis miſſus ad Cõmodum Imp. 773
Athenodorus Tharſenſis philoſophus 790
Athletæ caricis ſiccis, & molli caſeo, triticoq; olim nutriebantur 791
Atta dictio innuit ſapientiam Dei 24
Auaritia Iudæorũ primi tẽpli 277
Auaritiam & tenacitatem Deo attribui non poſſe 506
Auguſtinus Iuſtinianus Nebienſis epiſcopus ſcholia in pſalterium ſcripſit 12
Auguſtini ſententia de peccato originali 443
Aurora quid 548
Autores ſacræ paginæ ueteris inſtrumenti 495
עצים 665
R. Azarbel 749
R. Azarias 61
Azariel Bar Salomo Geronenſis 733
Azazel 887
R. Azdrias 465

B

באשים 579
Baba filius Bota 203
Babylon à Babbel 741
Babylon à quo ædificata 262
Babylonicus Talmud quo tempore ſit compactus & editus 38
in Babylonica captiuitate lex perijt 3
בחן 158
Babbel 769
Balthaſar trib. annis regnauit 257
Baptizatæ fuerunt Sara, Rebecca, Rachel & Lia, & non circuncisæ 652
Baptiſma eſt irreiterabile ſacramentum 654
Baptiſma contra omnia peccata, & præſertim contra originale peccatum inſtituendum erat 653
Baptiſmus circuncisionem euacuare debuit 653
Baptiſmi ſacramentũ eſt ſacramentum nouæ legis ianua 650
Baptizabantur Iudæi ut ab immundicijs ſpiritualibus purificarentur 19
בר 112. 123
Bar Niphli 603
Baranias Iudeus D. Hieronymi nocturnus fuit præceptor 56
Baruch ſcriba 2
Baſilienſe concilium 785. 786
בריל 458
Belus ſecundus ab Aſſyrijs pro deo cultus 263
Belus Agenoris frater 784
R. Ben Iuda Leui 729
Ben Cozba falſus propheta 335
Ben cozba falſus Meßias à Iudæis receptus 266
R. Ben Sira 439
Bentamalion dæmon 700
Benzuma 670. 671
R. Berachias 8. 178
Bereſcith 2
ברית 636
ברית continet arithmetica ratione 612. 488
Berith dictio 254
Beth ſignificat domus 864
בתולה 530
Bethus, inde Bethuſai 746
Bibliam totam Chaldæã Ionathan non feciſſe 9
Bibliæ diuiſio ſecundũ Hebræos 2
Bibliotheca Darij in Ecbatanis pretioſa 748
Bitter ciuitas 268
Bitter urbis captio, eiuſdemq; falſi Meßiæ mors 269
רבא 735
Bos quid ſignificet 697

Brach-

Brachmanes Indorum 792

C

CAbala quid 826
Cabala quid ſit, et quare ueteres noſtri de ipſa nõ meminerint 21
de Cabala, qui ex noſtris iunioribus ſcripſerunt 22
Cabaliſtica ars ſymbolica eſt philoſophia 722
Cabaliſtæ ſunt uiri legem piè obſeruantes, tamen contemplationi plus incumbunt 751
R. Cabaua 289. 663
Cabethel 842
Caliel Ibid.
Candelæ literalis ſenſus cõparatur (26
Caph, eſt uola 864
Capnionis libri de arte Cabaliſtica 22
Captiuitatis nouiſſimæ Iudæorum quæ fuerit cauſa 279
in Carne Chriſti nulla macula inuenitur 491
Caſſius templum ſpoliauit Hieroſolymitanum 212
Cerèmonialia quæ 674
cum Cete Ionæ deum locutum eſſe. (508
Chaldæi qui 766
Chaldaica tranſlatio an Ionathæ ſit (117
Chambiſes filius Cyri 237
מזיר 700
Chanakiah 842
Chalcidius ſuper Timæum Platonis ſcripſit 216
Chemos idolum Moab 171
R. Chia 610
Chiron centaurus 783
Chœnici ne inſideas 816 & Chœnix quid Ibid.
כל dictio uariè accipitur 308. 509
בות 556
ברת 252
Chriſtus in forma, qua patris æqualis eſt, nunquam à fidelibus ſuis diſcedit 185
Chriſtophorus Landinus 720
Chriſtianis deus nõ aliã punitionẽ quàm paternam cõminatur 168
Chriſtus filius in diuinis nõ eſt creatus, nec factus, ſed a patre genitus 492
Chriſtus palmæ aſſimilatur 195
Chriſtus ſub quo Herode nat⁹ 202
Chriſtus pœnitentibus acutus erit per iuſtitiam, & tenet per miſericordiam 567
Chriſti corpus glorificatum 505
Chriſti ſanctitas comparationẽ non admittit 107
Chriſtum damnarunt LXXI iudices 201
Chriſtum ſcientiam humanã in tempore habuiſſe 151
Chriſtum quatuor milibus annorũ poſt mundi creationem completis paſſum fuiſſe 264
de Chriſto multa Thalmudici ſcriptores paſſim tradidere 3
in Chriſto tres eſſe ſubſtantias 109
Cibum in matellã ne immittas 817
Cicero ſæpe dictus eſt Latinis Demoſthenes 790
Circuncıſio tempore Meſſiæ ſpiritualiter fieri debebat 688
Circuncıſio typum geſſit effuſionis ſanguinis Chriſti 600
Circuncıſio contra originale peccatum remedium fuit 496
Circuncıſionem in ſignum Iudæis datam fuiſſe 690
Circuncıſionem fuiſſe effuſionis ſanguinis Chriſti figuram 655
in Circuncıſione duæ ſedes præparatæ 665
Circuncıſionũ genera quatuor 683
Clemens Romanus 312
Clementis V. Ro. pontificis conſtitutio de libris Talmudicis Iudæorum in latinam linguam transferendis 26
Cœlum in quinq; zonas diuiſit Thales 812
Cœli ſedes Dei uocantur 545
in Cœlo an foramen quoddam ſit in ſeptentrionali parte 23
Conceptionis feſtum de ipſa immaculata uirgine per annos ferè mille celebratum 501
de Conceptione Virginis pulchra figura 507
Concupiſcentias eſſe duas 485
Cõfeſſionis efficacia alter faciendæ 655
Cõſtantinus Imperator ſe ac Romanorum imperiũ Chriſto ſubiecit (293
Conſtantini donatio uicario Chriſti facta 293
Conſtantini teſſera 886
Cõtemplatio quæ ſit beata uocanda (821
Cor ne edas 816
Cordis cruciatũ ſignificat eſca 819
Cornu Iudaici regni 645
Cornua decem data ſunt Hebræis. (644
Coronã ne carpſeris 817
Coſta Ben Luca 884
Creatura nulla pura ad reparãdum genus humanum ſatis erat 467
in Crucis ſigno multa miracula edita 886
Crucis myſterium 483
R. Cumlai 678
Currus Dei 128
Curtius & Decij imprudentiæ accuſantur 785
Cyrus triginta annis regnauit 236.
Cyrus, Artaxarxes dictus & Darius (257 257
Cyri regnum & uictoria 256

D

די 95
Daleth, oſtium, fores, uel ianuam ſignificat 864
Damabiah 842
Damnatis uinum à mulieribus miſſum 595
Damaſcenus de Chriſti diuinitate & humanitate egregia loca 109
Damaſceni locus de trinitate 44
Damaſceni dictum de deo uno 40
Daniel 842
Danielis liber quantæ ſit autoritatis 229
Danubius inter cæteros fluuios maximus 292
Darius duobus annis regnauit 237
Dauid unum de Meſſiæ nominibus. 664
Dauid duos inter cæteros filios 510
Dauid proceſſit ex Ruth Moabiti- (de 479
R. Dauid prauitas in interpretando dicta de Meſſia 227
Decem præcepta ſingulariter fœdus Dei 676
Decimæ ſecundæ 14
Dæmonium Socratis 881
Dæmones poteſtatem habuerũt ſanctos & iuſtos in inferno uſq; ad Meſſiæ paſſionẽ detinendi 462
Dæmones in forma hircorũ apparent ijs qui credunt in eos 206
Dæmones boni ſunt terreſtres cuſtodes mortalium hominum 777
Dæmonum narrationes ſcire 5
Demetrius Chalcondylis 720
Decius Cæſar 560
Deus [illegible] 804
Deus in perſonis trinus eſt, in eſſentia uerò unus 39
Deus ſpiritus, ac ſummè ſimplex. 43
Deus timor dictus 105

Deus cœleſtiũ conſilio non eget 73
Deus, ad cuius imaginem factus eſt homo, triplex dicitur habere uerbum 112
Deus lux dicitur per eſſentiam 139
Deus frater Iſraelis à priſcis Iudæorum dictus 176
Deus ut eſt Iſraeli propinquus 180
Deus eſt ex ſubſtantia patris ante ſecula genitus, & homo eſt ex ſubſtantia matris in ſeculo nat⁹ 227
de Dei nomine Tetragrammaton et Elohim cabaliſtæ qd ſentiãt 150
Dei operatio eſt immortalitas 802
Dei imago in homine quid 68
Dei nomina duo et ſeptuaginta 97 98
Dei ſimilitudines in anima 68
Deo an cõueniat deambulare 175
Deum Alexandro auxilio fuiſſe 4
Deum trinum & unum eſſe 39
Deum pro ſuæ fidei aſſertione, mendacio noſtro non indiget 23
Deum ſubſtantiæ ac naturæ ſimplicitate unum eſſe 39
Deum nõ habere nomen, cuius nos cognitionẽ habere poßimus 75
Deum ex fœmina incarnandũ fuiſſe, ipſumq; Meßiã uerũ deũ, uerũq; hominẽ futurũ extitiſſe 108
Deum omnia præuidere, antequam fiant 486
Deum et hominẽ eſſe oportuit eum qui humanum genus reparaturus eſſet 467
Deum ignem eſſe Chaldæi & Hebræi perhibent 802
in Deo nihil eſſe, quod non ſit ipſe deus 487
in Deuteronomion R. Moſen Ægyptum ſcripſiſſe 2. 3. 5. 6
Dexteram ne cuiq; inieceris 816
Diaboli omnem conatum & ſtudiũ erga homines in eo eſſe, ut eos decipiat ac fallat 702
Diaboli inſidiæ uariæ 701
Diaboli incarnati & laruæ furiales 735
Dies tripliciter ſolet accipi 222
Diligere rationalis naturæ propriũ (115
R. Dimi 289
Dionyſius Græcus 312
Director nutentium liber 67
Dogmatum genus duplex apud Iudæos 1
Dolorem ſignificat annulus ſtrictus 819
Dominicus ordinis prædicatorum fundator & dux 500
Domus dei, ſedes dei appellatur 543
Domus Iuda eſt eccleſia Chriſtianorum 424
Domus ſecundæ gloria 212
Domus Iſrael et domus Dauid 172
Dormientiũ ſeptem, miraculũ 560
Doſa filius Harchinas 746
R. Doſſa 192. & 591
Druidæ 766
R. Duſtai 541
Duſebai filius Iannai 746

E

Eberhardus Probus Sueuorũ primus dux 721
Ebiboraÿra ſocius Mahmedi 501
Ebumuce Ibid.
Eccleſia primitiua tota in lingua græca fundata eſt 703
Eccleſiæ montes qui 659
Eccleſiæ Romanæ ſe autor ſubmittit 461
Eccleſiæ corpus myſticum 185
Eccleſiaſticus liber 7
Edom interdum uocari Romanos. 296
Eiael 842
R. Elazar 275. 538
R. Elazar filius Samua 283
Eleazar filius Duma 558
Elbad mons 474
Eleaſlar filius Arach 746
Eleatica diſciplina 774
Eleazar pontifex 7
Eleazar Haſma 746
Eleazar filius Azariæ Ibid.
Eleazar filius Samua Ibid.
Eleazar de Kaphar Ibid.
Eleazar filius Iacob Ibid.
Eleemoſynam dare feris & uolucribus 66
Elementa unde dicta ſint 865
Elemiah 842
Elena regina Iudæos afflixit 485
Eliæ diſcipulorum traditio 259
Eliæ oratio mirabilis 475
Eliæ colloquium cum muliere 223
Eliæ ſedes uacua 665
R. Eliezer 628
Elieſder filius Hircani 746
R. Eliezer 269
Eliſſa filius Abuiah 746
Elyſius campus 787
Elohim 70
de Elohim multa 859
R. Eniya 435
Enſoph 811
per Ephraim decẽ tribus intelliguntur 625
Eques niueos eſſe uirgines tam uiri quàm mulieres 164
Eraſmi laus 815
Errores uulgi notat uia publica. (819
Eſra an codices ſacros primum punctauerit 32
Eſras cum Nehemia unus computatur liber 5
Eſræ tertius & quartus liber an hebraicè ſint ſcripti 3
Eſtiæus hiſtoricus 262
Ethan Ezraica 729
Euangelica lex 251
de Euchariſtiæ ſacramento multa & uaria 658. 659
Euilmerodach annis uigintitribus regnauit 257
Euilmerodach filius Nabuch. 235
Euphorbus Troianus 792
Europa tota primum à filijs Iaphet habitata 295
Exacerbationis ſignũ eſt gladi⁹ 819
Exercit⁹ cœlorũ apud Hebræos 59
Ezra cabalam tradidit Simeoni iuſto, ſacerdoti magno 746
Ezras ſacerdos & ſcriba 2

F

Fabis abſtinendum 817
Faciem Dei eſſe Meßiam 138
Fama crebra quid 560
abſq; Farina nõ ſacrificandum 815
Fatum ſignificant termini 819
Fidei parens 834
Fidei radices 441
Fide plenus homo 107
Filius dei quare dicatur tener 57
Filius in diuinis quid ſit 69
Filius dei duplicem in Meßia habiturus erat naturam 56
Flamineus uir quondam trium linguarum peritißimus, cuius libri in bibliotheca Romæ adſeruan- (tur 100
Fomes peccati concupiſcentia 441
Forma & materia prima idẽ apud nos, quod apud uetuſtißimos philoſophos unum & duo 801
Fortunam notãt res decidentes 819
Fratres atrati 747
Fratres falſos notat nigra cauda. (819
Fullonum herba 137

G

Gabriel angelus à uirilitate nomen habet 839

Gad

Gad Videntis libri 748
Galatini opus in ſex diſtinctum libros iuxta articulorũ Hogoſtrati diſtinctionem 715
Galatini oratio de dominica circuncisione coram Leone X. pontifice maximo habita 690
Gallus Apollini Phœbo, qui ſol nominatur, ſacer eſt, horarum & diei letus nuncius 783
à Gallo candido abſtinere 815
Gamaliel cognomento ſenex 5
Gamalielis oratio pro liberandis Apoſtolis 5
R. Gamliel 679
Ganges Indorum rex 793
Garrulorũ, & eorum qui excedunt ingrati, ſymbola ſunt hirundines 819
Gazith conſiſtorium 200. 202
Gazul 137
Gehenna duplex 754
in Gehenna ſeptem manſiones pro impijs 713
Gehenna appellatur profunda 455
Gehennæ ſeptem eſſe nomina 454
גבורות 19
Genealogias per mulieres texere, ſcripturæ non eſt mos 523
Generatio hominũ quã triplex 551
Generans non poteſt eſſe abſq; generato 81
Geometra proportiones ab Arithmetico mutuatur 733
Georgius Veſpucius 720
Georgius Benignus de Saluiatis archiepiſcopus Nazarenus librum de uexillo uictoriæ Chriſtianæ ſcripſit 186
Germen uócatus eſt Meßias nõ abſque ratione 144
Gherim quatuor genera 642
Gherizin mons 474
Gimel, ſignificat retributionẽ 864
Gladium de manibus hoſtium arripere 26
Gladium acutum declines 915
Glebis ad faciendum ignem pro lignis utuntur in Flandria 561
Glorificata corpora quæ præcipua habeant 505
Gog nomen regis 425
Gog nomen unde deducatur 417
per Gog & Magog qui intelligantur 427
Gregorij Nazianzeni laus 773
Gregorij Nazianzeni locus 44
Gymnoſophiſtæ qui 766

H

HAaiah 842
Hamiah Ibid.
העלמה in tribus ſolũmodo locis in ſcripturis inuenitur 531
Habel idem eſt quod euanuit 716
Habelis ſacrificium qd ſignificarit. 697
Habuiah 842
Hadrach locus 567
Hadrianus Cæſar decem ex Iſrael uiros, qui doctrina dignitate, ac genere cæteros excellebãt, captos in carcerem miſit, ſciſcitans, ut quid iuſtum uendidiſſent 284
Haias quid 163
Haddo Videntis libri 748
R. Haggai 622
Haggazeth quid 205
הגרים 641. 642
Hahahel Ibid.
Hahaſiah Ibid.
Haiaiel Ibid.
Haiuiah Ibid.
הכשט 730
R. Halaba 175
Halaphtha doctor 745
Hali 723
Halleluia ſignificat, laudate dominum 716
המאמרות 730
המור 664
Hamos propheta 1
Hanna quomodo interpretetur 510
Hanania filius Hachinai 746
Hanania princeps ſacerdotũ 746
Hanania filius Acaſiæ 746
Hanina 622. 304
Hanina filius Duſa 746
Hanina filius Thradionis Ibid.
R. Hanina filius Teradionis 235
R. Hanias 603
Harahel 842
Hariel Ibid.
Hakamiah Ibid.
Harmoniam ſignificat Lyrá 819
R. Haſda 595
Haſmal angelus Ezechielis 835
Haſmonai ſunt Machabæi 172
Haſmunai 620
R. Haſſays 213
Haziel 842
He haiedia 305
He, notat ecce 864
He, eſſe & uiuere ſignificat 82
de ה litera quædam obſcõdita 468
ה loco uau poni 208
Hebdomadam pro ſeptem annorũ ſpacio accipi 230
Hebdomadarum termini 251
Hebdomadarum anni an ſint ſolares uel lunares 232
Hebræi ab Heber 262
Heccados Rabbenus tempore cõſulum Romanorum fuit, & Antoninũ Cõſulem allocutus eſt 155
Henoch diſparuit 741
Henoch libri 748
Heraclides Ponticus 794
Hercules ſenex homines innumerabiles ſingulos cathenulis aureis colla reuinctos à lingua pendentibus trahit quocunq; uult 784
Hercules incenſus igni ſacro perijt. Ibid.
Hercules morũ formator, & omnis ingenuæ diſciplinæ in cũctis orbis terrarũ præcepta fuit Ibid.
Herculem olim omnem uirum robuſtum dixerunt 790
Herculem inter deos relatum, et ſaluatorem eſſe promulgatum 781
Hermes Triſmegiſtus Ægyptiorum doctor 789
Herodes fuiſſe tres 202
Herodes Aſcalonita Machabæos perdidit 620
Herodes Agrippa 202. 203
Herodis Aſcalonitæ genus 203
Heth, eſt terra 864
Heua mater uiuentium interpretatur 716
Hezekias quot annis regnarit 539
Hezekiæ tẽpore ſol retroceßit gradibus decem, ab eo itinere quod fecerat 538
R. Hebba 498
Hieronymus de uocabulo bar, multa ſcribit 123
Hieronymus in Talmudicis libris nihil legiſſe 36
Hieronymi locus expenditur 593
Hillel multos habuiſſe diſcipulos.
R. Hillel per centum ferè an (746
nos anteceßit Chriſtum 27
Hillel LXXX. habuiſſe diſcipulos excellenti ingenio & doctrina præditos 4
Hippolytus papa 805
Hircanus Machabæus 25
Hirci atq; capræ quid ſignificarint
Hircorum in forma appa- (697
rere dæmones 206

Hadrach, dirigere ſonat 568
Hadrach locus Damaſci 567
Hadriani tempore Iudæi omnes deleti 305
Hakados librum de ſecretis ædidit. 877
R. Hanai librum de Speculatione compoſuit Ibid.
Hanna quomodo interpretatur 510
Haſſethi uehaereb, crux uocatur. 483
He, idem eſt ac Ecce 864
He & Heth, quid denotant 867
He, quinta alphabeti litera 567
Hebdomadarum termini 251
Heſiodi dictum 865
Heth, octaua litera alphabeti 567
Heth, terrorem denotat 864
Heuæ maledictio, dolore parere 515
Hezekiæ tempore, ſol gradibus decem retroceſſit 508
Hippolytus Papa 805
R. Hiyæ autoritas 591
Hirundines cohabitantes uobiſcum ne habeamus 817
Hiſpanus quidam noluit pſalmum illum octogeſimumnonū legere. 595
חרש quid 691
Hoed ſignificatio 697
Hogoſtrati obiecta cōtra Talmud. 22
Homo non poterat humanum genus reparare 466
Homo ſolium, quod in paradiſo ab arbore uitæ cecidit 452
Homo ad imaginem Dei conditus. 65
Homo ex duabus rebus compoſitus. 726
Homo eſt quædam mundi huius effigies, unde microcoſmus, hoc eſt, Paruus mundus, nuncupatur. 810
Hominem utilem arbor mitis figurat 819
in Homine relucent omnium creaturarum proprietates ſummarum & infimarum 867
Homines plerunque brutorum nominibus appellantur 416
Hortus nucis, titulus libri Cabalæ Ioſephi 749
Hortus uoluptatis, gan eden dictus 601
Hoſeas tempore Achaz regis prophetauit 607
חרא 160
Humilitatē ſymbolicè deſignat ſedere 819
חומש 2
R. Huna 70. 275. 309
R. Hunna 299
חושה quid 547
R. Huſpith 285
Hylementa quaſi elementa 865
Hypoſtaſes diuinæ tres ſunt, unus Deus 109
Hypſilon Pythagoræ, iuuentutis ſymbolum 822

I

Iabaniah 842
Iacobi Cohen alphabetum 870
R. Iacob Cohen 833
Iacob patriarcha in ſuo teſtamento inter cætera futurorum arcana Meſſiæ myſterium explicauit 195
Iacobus Faber Stapulenſis 722
Iaddus pontifex 4
Ia, & Iah 880
Iah nomen Dei 842
Iahabel 842
Iair filius Pinhei 886
Iamblichi autoritas 885
Iamin 423
Ianai 746
R. Ibba 7
Ibbe filius Tanai 646
Ibnazatib philoſophus 561. & 562
Idea diuina 725
Idololatria 275
Idololatria quando incœperit. 261
Idolorum cultura Aquiloni cur potiſſimum tribuatur 24
Iehoiakim quomodo interpretetur 510
Iehoiakim & Eli uocatus eſt pater matris Meſſiæ 532
Iehoiakim, Vriam occidit 539
R. Iehoſuas 276
Iehoſua quid 156
Iehoſua Iehoſedec Pontifex 215
Iehoſua filius Perahiæ 4
Iehoſuas, Iehoſuæ Syrach auus. 7
Iehoſua Syrach temporibus Ptolomæi Euergetis primi, floruit, teſte Talmud 67
Iehoſuæ tempore, ſol in medio cœli per diem integrum ſe oppoſuit. 506
Iehoſuam legis expoſitionem à Moſe accepiſſe 2
יהוה duodecies uariatum 860
יהוה Tetragrammati reſolutio. 860
יהוה 76
יהוה ipſum Deum generantem ſignificare 82
יהוה nomen Dei illud Tetragrammaton, Deum non per effectum, ſed per eſſentiam deſignat 40
Iehu filij Hannani libri 748
Iehuiah 842
Ieiaiel Ibid.
Ieialel Ibid.
Ieiazel Ibid.
Ieiunium quater in anno habitum. 15
Ielahel 842
Ielahiah Ibid.
Ieliel Ibid.
Iemibatha 876
Ierathel 842
Ieroſolymæ deſtructio 267
Ieruſalem duplex, ſuperna & terreſtris 424
Ies, pro ens 850
R. Ieſſebab ſcala 285
ישוע quid 437. & 499
Ignei ſpiritus 891
Ietzira liber mirabilis 873
Ioſue quos præceptores habuerit. 4
Ieſus continet CCCXVI. ratione arithmetica 488
Ieſus Saluator, uel ſalus, ſiue ſaluatio interpretatur 150
Ieſus quidam nugator 25
Ieſus an tres fuerint ante Chriſtum 156
Ieſus, quur inter cætera nomina Meſſiæ attributum 811
Ieſus Nazarenus quidam Machabæorum ætate 746
Ieſus & Maria 612. & quid continent arithmeticè 488
Ieſu Chriſti laus 11
יצר הרע 443
Iezabel 842
Ignea omnia leuari 723
Ignis ſecundum naturæ ordinem ſemper urit 508
Ignis præparationis in altari domini ſemper ardere debebat, & ualidus erat 208

Ignem

Ignem gladio ne ſodito 817
Ignorantiam auferre doctrina. 784
Iiſeath quid 205
Illad propheta 425
Illuſtria ſigilla ulee amuleti 884
Imago Dei in anima ubi conſiſtat. 69
Imago Dei, in anima hominis relucet 67
Imaniah 842
R. Immai 184
Imperij electores tempore Maximiliani 890
Inanitatis tempora 263
Incomprehenſibile nomen 879
Infirmitas medicamine remouetur. 512
Indi & Aethiopes utuntur Chaldaica translatione 591
Indignum figurat matella 819
Ineffabile nomen 879
Infinitas precij, Dauidi millia ſunt. 866
Infinitè potens 780
Infernus multis appellatur nominibus. 453
Infernus inferior & ſuperior. 464
Infernus ſpiritus Manon 882
Inferni portæ 464
ad Infernum deſcendiſſe omnes patriarchas 458
In inferno ſanctos fuiſſe uſque ad Chriſti paßionem 462
Inferorum duo eſſe habitacula. 787
Innocentem hominem figurat piſcis 819
Innominabile nomen 879
Inſomnia ſignificant ſtragula lecti. Ibid.
Intelligentiæ alphabeti 867. 868. 869
Intercalares figuræ 865
Interrex Bauariæ Ludouicus 890
Inuerecundiam ſignificat lotium. Ibid.
Inuictißimus dictus Conſtantinus Magnus 886
Ioannes Baptiſta à quo Herode decollatus 201
Ioannes Damaſcenus 44. 45. 109
Ioannes, Dei gratia interpretatur. 716
Ioannes Picus Mirandulæ Comes 720
Ioannes Picus de Cabala ſcripſit. 22
Ioannes Vanderbiens 890
Ioannes Zachæi filius 5
Iob liber non paruam habet autoritatem apud Hebræos, quod à Moſe dicatur idem liber ſcriptus 473
Iob à diabolo uehementer adflictus 462
Iob liber à quo ſcriptus 666
Iod enumeratur pro cubatione 870
Iod tres in circulo includuntur. 82
Iod in Caph commutatum 880
Iod, eſſentiam notat 868. & confeßionem laudis 864
Iod magnum, decem millia notat. 866
Iod ſtaturam habet replicatam. 469
R. Iodam 7. 30
R. Iohai 662. 665
R. Iohanan 200
R. Iohanan filius Baroca Simonis pater 746
R. Iohanan filius Zaccai 209
Iohanan Sandlar 746
Ioiades pontifex 1. 5
Ionathe Thargum 887
Ionathas Vzielis filius 5. 219. 415
Ionathas Vzielis filius totum uetus inſtrumentum in Chaldæam linguam uertit 8. 4
Ionathas in Machabæis libros ſanctos de Spartiatis 748
Ionathas Biblia in Chaldæum uertit, quamuis non omnes eius libri nunc extent 610
Iones comprehenſi in literis רבים 864
Iophiel angelus præceptor Sem. 842. & 741
R. Ioſeph filius Abrahami clarißimus Cabalæ ſcriptor 749
R. Ioſeph Minor Salernitanus. 856
Ioſeph iuſtus 851
R. Ioſeph cæcus 8. 9.
R. Ioſeph filius Carnitolis 748
Ioſeph filius Iohanan Hieroſolymitanus 746
Ioſephus cur Chriſto non adhæſerit 12
Ioſephus Matathiæ filius 10
Ioſephus legatus ad Caium Caligulam Romam miſſus 12
Ioſephus Iobezeris filius 4
Ioſeph ben Gorion 216
R. Ioſeph cæcus quo anno uixerit. 610
R. Ioſeph Caſtilienſis 728
Ioſias quandiu regnauit 539
Iſaiæ uxor 539
Iſaiæ prophetæ mors 277
Iſrael fuit uocatus populus Dei peculiaris, ob matrem Meßiæ 517
Iſrael ſenex 851
Iſraelis ſpes Meßias 544
Ißim, qui dicuntur ſymbolicè 868. & 869
Italis quid contigit de uerbo ꝑūr. 856
Italica philoſophia, Pythagorica. 720
R. Iudas librum de Spe compoſuit. 875
Iudæis literæ uigintiduæ 872
Iudæus Simon 722
Iudæ domus eſt Chriſtianorum eccleſia 424
Iudas, interpretatur Dei confeßio. 424
Iudæi falſum Meßiam Bencozban receperunt 266
Iudæ tribus, Dauid familia 519
Iudæi paupertatem & humilitatem Meßiæ negant 568
Iudæi ueri, qui 424
Iudæorum obiectiones circa ſabbati obſeruationem 692
Iudæorum auaritia & ſcelera ſub primo templo 277
Iudæorum idololatria 275
Iudæorum luxuria 275. 276
Iudæorum homicidia 276
Iudæi cur à Tito & Veſpaſiano uexati 266
Iudæi Meßiam occiſuri 253
Iudæorum error uarius circa Meſſiæ acceptionem 242
Iudæorum centena quatuor & uiginti milia ex Hiſpania pulſi. 724
Iudæis librorum parſimonia 872
Iudæis Machabæus fuit, ut Græcis Antiochus, Romanis Conſtantinus 886
Iuſtus ille Simeon fuit ultimus, qui populo benedixit cum nomine quatuor literarum 85

Ioſeph filius Ioetzer 746
Ioſeph Cohen Ibid.
Ioſeph Caſtilienſis 883
R. Ioſeph ben Caruitel 836
Ioſephi libri 4
Ioſephon Ioſephi abbreuiator 236
R. Ioſe 202
Ioſias XXXI. annis regnauit 539
Ioſua filius Leui 746
Ioſua filius Parabiah Ibid.
Ioſue liber Iuſtorum 748
Ioſue filius Hananiæ 746
R. Ira 638
Iræ ebullitionem ſignificat olla 819
Iracundiæ ſignum ignis Ibid.
Iſaiæ mors 277
R. Iſaac 293
Iſaac ſecundum ſpiritum conceptus & Iſmael ſecundũ carnem 430
R. Iſaac filius Abudyia 205
R. Iſaac ben Schola 61
R. Iſmael 201. 204. 289. 663
R. Iſmael filius Eliſæi 285
Iſrael quatuor nominibus appellatur 623
Iſrael quomodo interpretatur 477
Iſraelitæ qui ueri ſint 478
R. Iſſa 637
Italica philoſophia à Pythagora eius nominis parente primo, ad ſummos homines excellentib. ingenijs præditos, olim delata 720
Iuda dei cõfeßio interpretatur 424
Iuda filius Tabai 746
Iuda Nagid Ibid.
R. Iudas Hannaßi 469
Iudas filius Thema 746
R. Iudas filius Solomi 542
R. Iudas filius Hachinai 285
R. Iudas 184. 204
R. Iudas filius Baba 285
R. Iudas filius Elai 268
R. Iudas filius Dama 285
Iudas Simonis ob probitatem & doctrinam ſanctus uocatus 15
Iudæi noſtri temporis omniũ gentis ſuæ impurißima fæx 9
Iudæi proprijs ſcripturis conuincendi 37
Iudæi ex regno Neapolitano expulſi 42
Iudæi ab Hadriano obſeßi 268
Iudæi quare nõ ſtatim poſt Chriſti mortem puniti ſunt, ſed poſt annos quadraginta captiuitatis 286
Iudæi teſta figuli dicti 259
Iudæi in omnibus terris ſunt abominabiles 298
Iudæi cõparantur mulieri adulteræ (534
Iudæi ueri qui 424
Iudæi in diuinis ſcripturis minoris ſunt intelligẽtiæ quàm aſini 622
Iudæorum triplex genus poſt paſſum Chriſtum 12
Iudæorum populus maximè ad idololatriam pronus fuit 42
Iudæorum circa Meßiæ acceptionẽ uarius error 242
Iudæorum maxima ſtrages 269
Iudæorum quatuor ſcelera 282
Iudæorum multa milia occiſa 267
Iudæorum nomen unde 627
Iudæorum reprobatio cur contritio ſit dicta 624
Iudæorũ centena quatuor & uiginti milia pulſi ex Hiſpania 724
Iudæis tria proponuntur 180
Iudæos per Romanos fuiſſe prodendos 632
Iudices per annos quadraginta ante templi deſtructionẽ, expulſi fuerunt de cõſiſtorio Gazith, & habitauerunt in Hamith 205
Indices Iudæorũ cum aliquem morti traderent, tota die nihil comedebant 201
Iudicum tribus 201
Iudicij Iudæorum modus Ibid.
Iudicia animarum apud Iudæos nõ in omni loco iudicabantur 206
Iudicialia quæ 674
Iuſtitia an ſit ſine miſericordia 107
Iuſtitiæ ſymbolum ſtatera 819
Iuſtus mundi fundamentum 161
Iuſtorum mos 613
Iuſtorum ſeptem manſiones 713

K

Kabala dicitur, ab auditu acceptio 733
קרי 33
Kippod angelus mortis 601
קפוד 587
Kuph ſignificet reuolutionem uel circuitum 865

L

Labium electum 708
Lamed, eſt doctrina 864
Lamentationum libri 748
Lamia Menippi Licij philoſophi. 790
de Lapide precioſo & melle ſimilia (26
Lar familiaris 811
Lar deus Marij teſſera in bello 798
Larua 811
Lariſſææ pulchritudo 782
Laudem alienis non admittere, eſt mos peruerſus 783
Lauiah 842
Laurentius Medices Magni Coſmi propago 720
Lecabel 842
לקח quid 54
Lehabiah 842
לחם 668
Lemures 811
Leo pontifex maximus 22
Leonis pontificis X. laus 721
Leones Danieli nihil nocumenti intulerunt 508
R. Leui 184
R. Leui taxatur ob falſam expoſitionem 248
Leunculos eſſe gentes 304
Leuuiah 842
R. Leuitan 746
Lex unde dicatur 809
Lex membrorum 443
Lex carnis Ibid.
Lex uetus quæ continebat 673
Lex non ſemper eodem ritu obligat (676
Lex naturæ 677
Lex Moſaica mutabilis erat 675
Lex Iudæorum ſæpenumero mutata 678
Lex an tradita ſit propter ſerpentis uenenũ in Adam immiſſum 677
Lepis explanatio ad geminum tendit ſenſum 1
de Legis ueteris datione & ceſſatione Cabaliſticarũ ſententia 677
de Legis mutabilitate Talmudiſtarum ſententia Ibid.
Legis ueteris præcepta quot fuerint (678
Legis & regiminis ſignum eſt corona 819
Legem plerunq; ſacræ literæ pactũ uocant 254
Legem ante mundi cõditionem creatam fuiſſe, ac literis igneis nigris in dorſo ignis cãdidi ſcriptã 487
Legem ueterem in cunctis cæremonialibus iam ceſſaſſe 672
Libertas Cominetus Hiſpanus quatuordecim linguarũ peritus 120
Libri multi amißi 748
Libri qui authentici apud Iudæos 3
Libros multos Iudæos habuiſſe, præter legem & prophetas, ante Chriſti aduentum ſcriptos 6
Lignum crucem deſignare 10
Lignum uitæ 739
Limbus patrum 462

Limbum

Limbum patrum quomodo Hebræi uocabant 464
Lingua cordis interpres 212
Lingua mala, quæ contra Deum loquitur, grauior eſt, quàm idololatria 576
Litanus Plauti ſeruus 790
Literalis et ſpiritalis ſenſus 20
Logicus de parte orationis à Grammatico recepta credit 712
Loniah 842
Lucecius 803
Lucidarius liber 748
Lucifer. quare factus ſit diabolus.
Lumen ueſpertinum ſemper ardebat (494. 208
per Lunam Iudæi tempora computant 692
Lunaris annus ex trecentis quinquagintaquatuor conſtat dieb. 232
Luxuria 275
Lycon laſcus 796
ad Lyram cantibus utendum 816

M

Machabæi uſq; ad Herodem Aſcalonitam Iudæorum principatum obtinuerunt 198
Magi Perſarum 792
Magiſtratus fabis eliguntur priſcorum more 817
Magog nomen gentis 425
Mahaſiah 842
Mahazael ſatan 887
Mahmedus ueritatis catholicæ inimicus 501
Mahmed quid de miraculis Chriſti ſenſerit 560
מיקרשית 2
Malthiel angelus 842
Malum nihil niſi uitium & dæmonum 740
Mamon 882
Manadel 842
Manaſſes quinquagintaquinq; annis regnauit 539
Manaſſes ſatam iudicans iudicauit
Mãdragoræ natura dedit ho (277 minis figuram 503
Manes deus 812
Manus inter pedes & caput locate 726
in Manuum impoſitione quinq; c- rant neceſſaria 201
R. Maremar 32
Margarita gemma quomodo generetur in oſtrea 147
Margaritæ obſcuris in ædibus latenti, aſſimilant Iudæi allegoricum ſenſum 20
Maria abſq; concupiſcentia & libidine genita 510
de Maria Virgine & rore ſimile.
Maria an ſine originali peccato (147 500
Maria uirgo an fuerit ſine peccato 453
Maria mater Chriſti quare dicatur primus homo 493
Maria quare mortua 515
Maria mater meſſiæ nunquam menſtrua paſſa fuit 515
Maria haudquaquam peccati Adæ particeps 514
Maria ut mortua eſt, mox glorioſa reſurrexit et unà cum filio in cœlum aſſumpta 515
Maria Virgo aſſimilatur ſaphiro. 545
ex Mariæ matris Meſſiæ materia, facta eſt uirtus, quæ in nobiliore loco & membro corporis Adæ cõſeruata fuit 490
Mariam ab æterno à deo præuiſam fuiſſe, filium ipſius dei concepturam, atq; uerum Meſſiam deum & hominem parituram 486
Maria aſſimilatur abaco 489
מריתי 597
Marinus grãmaticus hebræus 871
Marſilius Ficinus 720
Marſilius Græciam duxit in Latiũ
Marranus Mahometiſta 722 (720
מאין quid 63
Materia alterationis mater 808
Mathathia 746
Matrix auroræ quid 548
Mauakel & mehabiah 842
Mehahel 842
Mehiel 842
Mehokekim qui 200
R. Meir 27.450.480.571.746
Mekablim 746
Melahel 842
Melchiſedec erat Sem filius Noe. 661
Meloch idolum filiorũ Ammõ 171
Mem ſignificat aquas 864
de Mem clauſa 524
Mem duplicem habent Ebræi 256
Memoria eſt notitiã rei apud ſe habere 68
R. Men 622
R. Menahem 622
Medicina quid ſit ſecundum Auicennam 512
Mendacium Iudæis delectabile 535
Menſa uariè accipitur in ſcripturâ diuina 597
Menſem lunarem conficit lunæ curſus 487
Menſtruorũ cauſam in muliere ſuperfluitatem eſſe materiæ 515
Meſech Ioſephus uocat Cappadoces (427.
Meſſias conſtituitur ex diuinitate, anima & corpore 109
Meſſias non incongruè res appellatur 147
Meſſias non abſq; myſterio Dauid nuncupatur in ſacris ſcripturis 168
Meſſias pacem inter deum & homines poſiturus erat 233
Meſſias mons, & adiutor 179
Meſſias ſecũdum quã naturã caput eccleſiæ eſſe debet 184
Meſſias quare dictus Silo 199
Meſſias à Iudæis interficiẽdus 253
Meſſias docturus tribus annis cum dimidio 254
Meſſias de Virgine clauſa naſciturus 256
Meſſias uenturus Romanis dominantibus 264
Meſſias ad relaxandum originale peccatum, & ad inferendas animas in paradiſum uenturus erit.
Meſſias ſemper fuit omniũ (252 iuſtorum deſiderium 441
Meſſias quã pœnitentiã in remiſſionem peccatorũ totius mundi acturus erat 482
Meſſias dicitur ſanctuarium ſanctuariorum 151
Meſſias rex componitur ex diuinitate & humanitate 524
Meſſias ſæpe in ſancta ſcriptura Dauid appellatus 607
Meſſiæ nomina 758
de Meſſiæ dignitate multa Iudæi ſcripſerunt 8. & 9
Meſſiæ humana & diuina natura
Meſſiæ nomen hebraicè, (173 chaldaicè, græcè, & latinè 109
in Meſſiæ regis ſubſtãtia inueniuntur duæ filiationes 112
Meſſiæ duplex natura 126
Meſſiæ aduentus duplex 187
Meſſiæ paſſionis meritò omnes ſaluari 451
Meſſiæ duo egreſſus 227
Meſſiæ corpus abſq; uirili ſemine naſciturum 288

Meßiæ tribuitur ſaluatio æterna. 437
Meßiæ falſi mors prædicta 267
Meßiæ regnum ſpiritualiter intelligendum 567
Meßiæ humanitas dicta dei ſedes. 544
Meßiæ diuinitatem Talmudiſtæ tradiderunt 24
Meßiam eſſe Dei filium 122
Meßiam ſecundum diuinitatem ſemper in deo fuiſſe, & ante mundi creationem extitiſſe 49
Meßiam deum eſſe, euidenter priſci Talmudiſtæ tradiderunt 47
Meßiam unum faciunt corpus, anima, & uerbum Dei 116
Meßiam eſſe faciem Dei 137
Meßiam eſſe lumen quæ Deus eſt. 139
Meßiam nomine Tetragrammaton uocandum fuiſſe 129
Meßiam deũ & hominem eſſe 168
Meßiam ipſum eſſe dei nomen 124
Meßiã filium Ioſeph, et Meßiã filiũ Dauid eundem omnino eſſe 192
Meßiã iam ueniſſe certum eſſe 207
Meßiam eſſe uerbum Dei 436
Meßiã ad infernũ deſcendiſſe 601
Meßiam eſſe faciem tuam 602
in Meßia duæ naturæ, & tres ſubſtantiæ 183
Mercurius Trimegiſtus 89
Mercurius Trimegiſtus Ægyptiorũ legislator 564
Mercurius Termaximus Ægyptiorum illuſtris legislator 833
Meritum mortis Meßiæ 599
Mens ſuprema in homine 728
Mentis opificium eſt uita 802
משל 20
משיחים 630
Metattron 727
Metattron angelus Moſis 743
Mezlim liber 502
Mihael 842
Michael à ſtudio ac admiratione nomen habet 839
Michram 282
Midad propheta 425
Milcom idolum Ammonitarũ 171
Miracula templi unà cum ſceptro periſſe 208
Miracula quæ Chriſto nato acciderunt 216
Miracula Chriſti trifariã oſtenduntur 559
משיח 13
Mitti in diuinis quid ſit 50
Mizrael 842
R. Mnahem Racanati 748
Moderamen notat ſal 819
Moleſtiam onus, inſinuat 819
Moly herba 827
Monaſteria olim habitacula Chriſtianorum 10
מועלא 834
מועת 730
R. Mor 13. 571
Moralia decem ſunt præcepta, ſine quibus ſalus nequit eſſe adultis. 671
Moralia præcepta ſemper ſunt ſeruanda 683
Mores antiquati difficile deponuntur 617
Mores unde dicti Græcis 814
R. Moſes filius Maimonis 748
Moſes Ægyptius Rabbinus 1. 3. 20. 21
R. Moſes ben Maimon 266. 543
R. Moſes filius Nehmani 748
R. Moſes filius Nahman Gerundenſis 251
R. Moſes Haddarſan 222
R. Moſes Gerundenſis 741
Moſes prophetauit in uiſione lucida & clara 63
R. Moſes Ægyptius 279
Moſis libri de bellis domini 748
Moſis uirga ex qua arbore excisa. 484
Moſis uirga ſerpens effecta 508
Moſen legem non punctaſſe 32
Mumiah 842
Mundus creatus propter Meßiam. 161
Mundi regnum tempora et paupertas minime conueniunt 161
Mundi generalißimi numero ſunt tres 761
Mundi definitio ſecundum Ariſtotelem 761
Mundi duo à Cabaliſtis ſunt recepti 752
Mundum creauit Deus amore Ieſu & Mariæ 489
Muſca cœlitus exuſta 8

N

NAama terra Iudeæ, quam promißionis appellant 666
נעריך 594
נערת 530
Nabuchodonoſor quot annis regnauerit 239
Nabuchodonoſor annis uigintiſex regnauit 257
Naghid quid 252
R. Nahmon 456
Nanael 842
Nathan prophetæ libri 748
R. Nathan 124. 299. 642
R. Natronai 557
Natura quid 729
Natura ſacra eſt anima intellectiua 787
Naturæ duæ in Chriſto 136
Naturæ ordinem deum nolle tollere
Naturæ languor 443 (506
Ne guſtes ex ijs, quib. eſt nigra cauda 816
Nebienſis præſul 9
Neceſſarium quid 562
Nehonia filius Hacana 746
R. Nehumias 655
Nehumias Heccanæ filius 8
Nelchael 842
Nemaniah Ibid.
Nemroth homines ignem adorare cogebat 263
Neorai 746
Neſtorius hæreticus taxatur 136
Nezebal 752
נצת 685
Nicænæ ſynodi decreta 775
נרחם 570
נין 142
Niniue quando à Nino cõdita. 263
Niſan menſis Martius 233
Nithael 842
Nithal Arbelenſis 746
Niteus Arbolenſis 4
Nithhaiah 842
Nomen dei 838
Nomen duodecim literarum, & nomen quadraginta duarum literarum 82
Nomen dei eſſe Meßiam 125
Nominis dei Tetragrammaton literæ quid ſignificent 135
Nominis dei interpretatio 81. 82
cum Nomine dei quatuor literarum populo benedicere 79
Nomina rebus conſona eſſe debent. 110
Nomina Dei omnia attributiua. 75
Nomina diuina tria ex literis huius nominis compoſita 83
in Nominibus ſacris mirandam latere uirtutem 93

Num-

Nun filiationem ſignificat 864
Numenius Pythagoricus 767. 790
Numerationes decẽ quibus homini contingit rerũ apprehenſio 728
Numerum eſſe uniuerſorum principium 801
Numerorũ quatuor eſſe gradus 865

O

Octauianus poſt mortem Cleopatræ imperauit xliij. annis 263
Odium gratis, quo Chriſtum Iudæi perſecuti ſunt 280
Ogmion Celtæ nominarunt Herculem 784
Olei fons è terra emanauit Romæ Chriſto nato 216
Oleo ſedem ne abſtergas 817
Ollæ ueſtigium in cinere confundito 816
Olympum priſci intelligunt quintam eſſentiam 776
Omael 842
Onkelos R. filius Sores Titi Imp. 8
Operũ bonorum merces in hoc ſeculo non expectanda 441
Oriel Garonenſis 749
Originale peccatum quid 445
Originale peccatum nihil aliud eſt, quàm ipſius originalis iuſtitiæ carentia 453
Originale peccatũ à Meſſia expiatum 755
Originalis peccati magnitudo 462
in Originali peccato an Maria conceperit 489
Orpheus græcorum primus theologus 276
Orpheus uetuſtiſſimus uatum 784
de Oſtrea & Maria Virgine ſimile 147
Othone mortuo Veſpaſianus in Imperatorem deligitur Rom. 267
Ouis ſimplicitatem atq; manſuetudinem ſignificauit 697

P

Pædeuticus liber Pythagoræ 814
Pahaliah 842
Palmæ ſundæ 463
Panis propoſitionis 666
Panis facierum 665
Panem ne frangito 817
Panem in corpus, & uinum in ſanguinem eius in ſacrificio uerè et realiter tranſſubſtantianda fuiſſe 662
Pãther atauus Mariæ uirginis 559
Paradiſus duplex 754
Paradiſos duos Mahomet nobis propoſuit in Alkoran 806
in Paradiſo carnali copula Adã & Eua potuiſſent cõuenire abſque peccato 512
Paruuli baptizati per baptiſmi ſacramentum redimuntur 513
Paſſeris in lege ſignificatio 697
Paſſionis Chriſti figura & umbra. 674
Patres apud Hebræos ferè ſemper & non matres filijs nomina imponere ſolebant 148
Paulus Iſraelita 22
Paulus ad pedes Gamalielis legem didiciſſe 5
Paulus à diabolo colaphis percuſſus 461
Pe, eſt os 865
Peccatoris condemnatio quæ 566
Peccatũ originale quomodo ab Hebræis nuncupatur 443
Peccata Saul propter quæ occiſus eſt 459
Peccata Iudæorum primi tẽpli 275
Peliel angelus 842
Peliel angelus Iacob erat familiaris (743
Pentateuchus 2
Pentateuchus à quo in Chaldæam linguam traductus 8
Pericula ſignificat acutus gladius. (819
Perpetuum quid 683
Perſonarum identitas, ac diuinæ eſſentiæ unitas indicatur 72
Petrus apoſtolorum princeps 259
Petrus Niger 13
Phariſæi ſunt expoſitores, qui de ſuggeſtu et cathedra Moyſi ſemper inſtant operi, prædicant, & plebem hortantur 751
Philolaus iunior Pythagoreus 722
Philo Hebræorũ diſertiſſimus 7
Philon ex ſacerdotali genere progenitus 10
Philonis liber de uiris apoſtolicis 10
Philonis liber ſapientia Salomonis inſcribitur Ibid.
Philonis Hebræi liber an hebraicè inueniatur 8
Philonis libros ſynodus Nicena recepit 32
Philonẽ multa ſcripſiſſe de dogmatibus Chriſtianis Ibid.
Philoſophiã moralem in tribus conſiſtere 815
Phinees corruptum nomen 2
Phoronæus Græcis leges dedit 564
Phi. & hominẽ & lumen ſignificat
Phylacteria quæ fuerint 681 (856
R. Pinhas 506
Pinhas Eleazari filius 8
Piſcem nemo unquã audiuit in ſacrificijs eſſe immolatum 727
Piſces ne guſtato 817
Planetæ ſeptem hebdomadã faciũt
Platonem nihil aliud eſſe, (487 quàm Moyſen Attica lingua loquentem quidam dixit 790
Platinus myſteria Pythagoreorum perfectiſſimè ſectari uiſus eſt 804
Pœnitentiæ portæ nunquã clauſæ ſunt in iſto mundo 656
Pœnitentiæ efficacia 566
Pœnitentiam poſt naufragiũ ſecundam eſſe tabulam 654
PœnitentiãChriſtũ prædicaſſe 565
Poeta & orator à muſico proportiones mutuatur 718
Poiel 842
Populus, in ſcriptura pro gentilib. accipitur 560
Porcinæ carnes tẽpore Meſſiæ eſui mundæ futuræ erant 700
Porphyrij Iudæi blaſphemia cõtrà Danielem 329
Portæ quinquaginta prudẽtiæ 826
Portenta circa Chriſti ortum contingentia 216
Præputiorũ genus quadruplex 688
Præteritum pro futuro in ſcriptura quare ponatur 540
Præterito pro futuro cur prophetæ utantur 82
Principia tria eſſe rerum 808
Prodicius Hercules 787
Promiſſa quæ 674
Promiſſiones Dei Iudæis cum conditione factas 613
Prophetam fuiſſe Chriſtum 565
Prophetæ qui 766
Prophetæ idololatrici cultus ablationem præcipuè ſemper & ubiq; opt.arunt 292
Prophetarũ animæ abſq; corporib. an dationi legis interfuerint 48
Prophetarũ omnis lingua, de futuro tãquã de iã facto loquitur 541
Prophetas libros ſuos nõ punctaſſe (32
Prophetas deũ mittere ad annunciandum uerbum ſuum 121
Prophetica lingua omnis loquitur de futuro, ac ſi iam factum ſit 32
Propinquorũ ſymbola ſunt ungues & crines 819

Prouer-

Prouerbia Salomonis quomodo intelligenda 534
Prudentiã deſignat circũactio. 819
Pſellus de diuina & humana Chriſti naturis, egregia ſcripſit 136
Ptolemæus Philadelphus 7
Ptolemæus Philometor iuſsit Cõmẽtaria in Moſen ſcribere Ibid.
Ptolemæus Euergetis primus 6
Pueri ex matrum uteris locuti ſunt 216
Puerorum trium hymnus 3
Pullus colũbæ quid ſignificet 697
Puncta & accentus apud Hebræos quando cœperint 856
Puncta ſenſum ſcripturæ diuerſum reddunt 31. & 32
Pythagoras dictator ueritatis, uelut alter Apollo nominatus 787
Pythagoras nihil prius diſcipulos ſuos docuit, quàm tacere 775
Pythagoram tres libros ſcripſiſſe 792
Pythagorã ſemper de diuinis rebus obſcurè loqutum 777
de Pythagora multi uaria mẽdacia ſcripſerunt 788
Pythagorici ex decem uniuerſa conſtare dicunt 799
Pythagorica ſymbola 728

Q

QVæ deciderunt, ne tollito 816
Quadraginta duarum literarũ nomen 88

R

RAb & Semuel collegæ 33
Rabba filius Rab Aſſe 204
Rabban Iohanã Ben Sdacbai 746
Rabban Gamaliel 746
Raban Simeon ab Hadriano Cæſare occiſus 5
Rabbenus Haccados miranda de Chriſto ſcripſit 5
R. Rahmo 622
R. Rahmon 640
R. Rabamon 206
Ramban inſignis aſtrologus 729
Ramban inſignes cõmentarij 748
Raphael à medicina nomen habet. 819
Raphael fuit præceptor Iſaaci 742
Rapinam ſignificant ungues curui. 819
Raſticellus Hercules appellatus. 790
Raziel angelus 842
Raziel præceptor Adæ 737
Rechabitarum domus 632
Redemptionis ſex modi 513
Redemptionem duplicem eſſe 512
Redemptor nullus niſi deus 125
Rehael 842
Reiaiel 842
Reges tres Magi 226
Reges & principes dicuntur montes 308
Reges gentium ad Meſsiam adorandum uenerunt 552
Reges decem enumerãtes, qui mundum gubernarunt 291
de Regum genealogia libros Herodes exuſsit 203
Res cunctæ uniuerſaliter in quinas conditiones diſtributæ 830
Res ר ſignificat egeſtatem 865
Reſurrexiſſe quoſdam 794
Reſurrectio Chriſti noſtræ reſurrectionis generalis futuræ exemplum 605
Reſurrectio generalis mortuorum. 705
Rhetor à logico argumentationum aſſumit locos 732
Riſui æquè atq; triſtitiæ manus non dedendas 816
Roehel 842
Roma ſub leone eſt 305
Roma noua 722
Roma, eccleſiæ caput 294
Romanorum Imperator ſuper uniuerſum orbẽ dominiũ habet 293
Ros natiuitatis quid 548
Ros deſignat Meſsiam 146
de Rore & Meſsia ſimile 147
Rufi Romani colloquium cum Iudæo de ſabbato 692

S

SAbbath liber 4
Sabbatum quid propriè 825
Sabbatum ſpirituale aliud non eſt, niſi non habere peccatum 690
Sabbatũ requies interpretatur 691
Sabbatũ ſæpe Chriſtũ ſoluiſſe. 693
Sabbatum ſeruare Iudæi prohibentur 268
circa Sabbati obſeruationẽ, Iudæorum obiectiones 692
Sabbati cultum non eſſe de lege naturæ 695
de Sabbatico fluuio figmentum Iudæorum 692. 694
Sacramentalia quæ in lege 674
Sacrificium quod Iſrael facturus eſt poſt Meſsiæ aduentum 474
Sacrificium nouũ Meſsias inſtituit. 657
Sacrificia uirtutes & bonos mores ſignificantia 697
Sadai quid 860
Sadai nuncius 743
Sadai nomen Dei 95
Sadai nomen propriè Meſsiæ competit 140
Sechiah 842
שׂכל 15
שׂקרן 613
Sal nota modeſtiæ 825
Salem ne tranſgrediaris, prouerb. 815
Salem apponere Ibid.
Salij Martis gradiui ſacerdotes 803
R. Salomon Gallus 744
Salomon nulla idola effinxit 282
R. Salomon Gallus 833
contra Salomonẽ deus ſatanam excitauit, ut ei non eſſet pax integra, qui pacis nomen ſolum haberet 744
Salomonis ſapientia 830
Salus omnis imperfecta, quæ tempore frangitur 786
Saluare proprio ſolius Dei eſt 162
Saluari quid 785
Samgath filius Ariath 434
Samael dæmon 837
Samai, & diſcipuli eius 746
Samech ſignificat oppoſitionẽ 864
Sammai & Hillel mouerunt ſchiſmata in Iſrael 202
Samamei qui 766
Sampſon cur ſeipſũ occiderit 462
Samuel minor 746
Samuel an apparuerit Sauli 460
Samuel Nagid 872
libri Samuel uidentis 748
Sanctus nemo dicitur niſi poſt mortem 447
Sancti dicti ſunt montes 305
Sandalphon 727
Sanguis ſub uini ſpecie occultatur. 663
Sanguis lapides magnos uoluit 269
Sanguinis effuſio 276
Sanhedrim extra terram Iſrael conſtituere Iudæi nequeunt 207
Sanhedrim munus & poteſtas quæ 200
Sanhedrim, iudices ordinarij 27
Sanhedrim caput Iudæorum 197
Sanhedrim omnes Herodes interimi fecit 203
Saphiri materia ex terra 503
Sapere quid 756
Sapientẽ inuenire eſt paucorũ 712

Sara-

Saracenorum authentici libri 501
Saracenorum libri 560
Saul qualia peccata fecerit 459
Saul impi⁹ an Samuelē adorarit 461
Saulem quidam poſt mortem in loco iuſtorū receptū aſſerunt 461
Sceptrum quando de tribu Iuda ablatum 196
Sceptrum Iudaicæ Academiæ quando penitus defecerit 5
Scientiæ boni & mali arbor 514
Scriptores Iudæorū authentici, qui Chriſti aduentū anteceſſerunt 6
Scriptura ſacra ænigmatibus & uarijs figuris obuoluta 27
Scripturæ cōſuetudo diuinæ multitudini quandoq; aſcribere, quod uel ab uno ſolo factum eſt 196
Scripturæ populorum 560
Scripturæ ſacræ uſus & utilitas. 760
Scripturæ deprauandæ uarius apud Iudæos modus 28
Scripturæ corticem ſolummodo cōſiderant Iudæi 20
In ſcripturis dubijs, debet ſemper humanitas in melius interpretari.
Sdain, notat arma 864 (460
R. Seadias 331. 676
Sealiah 842
Sealthieles duos fuiſſe 531
Sebaoth crucis myſterium habet. 483. 484
Secbel 727
Seculum uenturum in ſacris literis tempus Meſsiæ ſignificat 670
Secula duo 430
סריים 33
Sedechias quot annis regnauerit. (338
Sediſſe apoſtolos, cum illis lauaret Chriſtus pedes 30
Sedium tria genera 543
סלח 635
Sela dictio uarijs modis accipitur. (166
Selomon in ſacris ſcripturis uocatur Meſsias 169
Sem hammephoras nomen cur dicatur 84
R. Semaya 210
Semayas legiſperitus 4
R. Semlai 70
Semeia 746
Semeiæ prophetæ libri 748
R. Semuel filius Hiya 30
R. Semuel 114
Semuel propheta & ſacerdos 1
R. Semuel filius Nachmani 445
שחסים 608
שאול 453
Sephiroth 726
שטירח 611
Septentrionem ſiue ſiniſtrū antiqui allegoricè ſoliti ſunt uocare, hominū malitiam, dæmonumq́; prauitatem 24
Serpens æneus 483
Serpens collo inuolutus inuentus in falſo prophetæ occiſione 369
Septuaginta interpretes 6
Septuaginta Interpretes multa trāſferre omiſerunt, & multa mutauerunt 28
Siboleth teſſera Iephthæ in bello.
Sibylla Eritbræa de Chriſto (798 prophetauit & eius cruce 355
R. Sichim 205
Siclus quid ſit 35
Sicli dimidium qui tenebantur ſoluere templo Ibid.
de Sigillo & humana forma ſimile.
Signum duplex prognoſticum & rememoratiuum (788 530
שיל propriè filiū ſignificat 208
שילה 196
שילוח quid 199
Silo ſecundū Syriacā translationē Onkeli Chaldæi ſignificet unctū
Silo proprium nomen eſt loci propter Iordanem fluuiū 275 (741
de Silo Rabinorum ſententia 551
R. Simai 706
Simeon filius Iohai commentaria in Moſen ſcripſit 7
Simeon filius Nathanael 746
Simeon iuſtus 208. & 209
R. Simeon filius Iohai 353
Simeon iuſtus Chriſtum ſuſcepit in ulnis 5
Simeon iuſtus Hillelis filius 5
Simeon filius Sota 746
Simeon pontifex, qui & Iaddus dictus 4
Simon Iudæus 722
Simon Satæ filius 4
Sin, dentes ſignificat 865
Siphre liber ualde apud Iudæos authenticus 35
Sitael 842
Sol immobilis ſtetit 4
Sol ſtetit in medio cœlo per integrū diem 508
Sol ponitur loco manifeſti & aperti 819
Soles tres circa Auguſti tempora ſub quo Chriſtus natus eſt, Romæ ſimul exorti, paulatim in eundem orbem coierunt 216
aduerſus Solem ne meito 816
aduerſus Solem ne loquaris 815
Sophiſtæ garruli omni cōfundunt.
Spiritualia in ſcriptura ſacra (769 ſæpe p corporalia ſignificari 150
Spiritus apud Hebræos fœminini generis 149
Spiritus ſanctus quid eſt 69
Spiritus ſanctus quomodo ab Hebræis nuncupatur 58
Spiritus ſanctus à patre & filio procedit 60
Spiritus ſanctus quid ſit ſecundum priſcos Hebræos 61
Spiritum ſanctum eſſe Deum 60
Stateram ne tranſilias 815
de Stella Chriſto nato, apparēte 216
in Subiecto unoquoq; quatuor debent reperiri cauſæ 502
Suba Ægypti ſuperioris pars 666
Superbia & inobedientia eſt omnium peccatorum origo 512
Suſannæ, Belis & Draconis hiſtoria 5
Suſannæ hiſtoria 129
Syllogizandi artem theologiæ applicatam comparat D. Hieronymus plagis Ægypti 771
Syllogiſmo paſci, ſed hos fœno 774
Syluester pontifex maximus 293
R. Simeon filius Gamlielis 285

T

TAlmudiſtæ ueteres legis arcana ſub figuris & ænigmatibus tradiderunt 35
Talmudicus codex ex quibus autoribus congeſtus 12
Talmudicis ſcripturis Iudæi conuincuntur 1
Talmudici 751
Talmud quid ſit 13
Talmud ex quib. ſcriptis cōgeſtus 8
Talmud ſexta pars, ordo purificationem nominata 18
Talmud Hieroſolymitanus 13
Talmud prima pars ordo ſeminum appellata 14
Talmud ſecunda pars ordo feſtorū nuncupata 15
Talmud pars tertia, ordo mulierum dicta 16. & quarta pars, damnatorum uocata Ibid.
Talmud pars quinta ordo ſacrificatorum uocata 17
Talmud à Chriſtianis an recepi debeat 21

Talmudiſtarum tria eſſe genera 38
Talmud nihil aliud eſſe quàm legis explanationem ad intentionẽ autoris 751
Talmud quis fuerit autor, & quo tẽpore ſit cõſcriptus collectusq; Ibid. (13
Talmud Babylonicus Ibid.
Talmud diuiſus in quatuor partes. (ibid.
R. Tanhum 256
R. Tanhuma 276. 489
Tamyra regina Scythiæ 236
Targum quid ſit 8
Targũ Hierofolymitana quæ 670
R. Tarphon 746. 876
Tauri ſignificatio 697
Tartarus ab horribili ſono turtur, quaſi tortor, teter, terror uocatus 787
Tartaros duos eſſe 754
Tedanis Leui inſignis cabaliſta 850
הלס תלים 2
Teman inſula eſt in ſinu Arabico. 666
Templum ultimũ Herodes reſtaurauit 212
Templũ quoties profanatum Ibid.
Tẽplũ tertiũ in cœlo ponendũ 421
Templum Hieroſolymitanum tertio non ædificandum 410
Templi miracula 209
in Templo ultimo quinq; res defuerunt, quæ in primo fuerũt 243
in Templo ſecundo quinq; res defuerunt 814
Tempori non ſubijcitur deus 487
Temporũ diſcurſus à mundi initio uſq; ad Chriſti paßionem 262
תמונת 603
Tenerum Meßiam uocari 160
טירם pro קירם 222
ad Terminos ubi perueneris, ne reflectas 816
Terræmotũ maximũ tempore Herodis Aſcalonitæ in Iudæa factum fuiſſe 216
Terrá ſtare duodecim colũnis 262
Teth, declinatio 864
Tetractyn eſſe Idæam in mente diuina 778
Tetragrammaton nomen diuinæ trinitatis myſterium diſtinctè inſi- (nuat 85
Thanaim 746
Thaßiorum Deus 781
Thaßiorum hodie nihil niſi nomen (extat 786
Thau, eſt ſignũ 865
Theodas falſus propheta 5
Theognes Megarenſis 814
Theologum Chriſtianũ Hebraicas literas ſcire debere 717
Thiphereth 716
Thomæ locus taxatur 491
Thronus Chriſti ſicut ſol & luna. 168
Thubalcaim primus malleator et faber in cuncta opera æris & ferri 740
Tibæi filius Iudas 4
Timæus Locrenſis 808
Titus Iudæis ſuaſit, ne ruinæ ciuitatis & templi cauſa exiſterẽt, ſed tantum tributum Romanæ genti redderent 148
תורה 2
Tora quem numerum faciat 678
Traditio filiorum R. Hiya 619
Traditiones patrum quales 1
Tribulationes diuiſæ in tres diuiſiones 143
Trinitas perſonarum diuinæ naturæ unitati nequaquã derogat 40
Trinitatis opera indiuiſa ſunt ad extrá 70
Trinitatis myſterium quare nõ fuit ſub ueteri lege explicitè traditũ. (41
Tubal uocat Ioſephus Iberos uel Hiſpanos 417
Turtur felle caret 496
Turturis typus 697
Tzadok 746
Tzade, ſignificat latera 863

V

VAlor, eruditione inſigni præditus 710
Vaſariah 842
Vau, ſignificat uncinũ retortũ 864
Vehuiah 842
Vehuel Ibid.
Venire Dei quid 174
Venus genitrix Cæſaris teſſera in bello 798
Verbum dei quoties dicatur 114
Verbum dei eiuſdem cum Deo eſſe ſubſtantiæ 116
Verbum triplex habet homo 112
Veritas pro filio dei accipitur 145
Veritatis quanta uis 12
Veſpaſianus & Titus quare uenerunt contra Iudæos 266
Veſtibus decem fuit Deus indutus, quando mundum creauit 881
Veualiah 842
per Viam publicã ne ambules 815
in Via ne ſeces ligna 817
Vineam ſepire ex cadaueribus iudæorum 169
Vinum ubi præualet, nullum latet ſecretum 620
Vir pugnæ uocabitur Meßias 162
Virga dei 484
Virtute uitia domare 784
Virtute ſola contra uitia pugnatur. 756
Vita æterna à prophetis differentibus ſimilitudinibus deſignatur. 445
Vitam omnia habentia ſuo inſtinctu ſurſum tendunt 715
Vitiorum quadruplex genus 514
Vituli ſignificatio 697
R. Vla 194. 572
Vlcus eſt antiquum uulnus 588
Vmabel 842
Vnguium criniumq; præſegmina nec cõmingito nec inſiſtito 817
Vnguibus quæ uncti ſunt ne nutrias 81
Vino & pane fieri ſacrificium 818
Vniuerſitatis res demonſtrant ligna uuæ 819
Vocales Hebræos non habere, ſed quibuſdam punctis loco uocaliũ uti 32
Voluptatem ſignificat cantus 819
Vrias ſacerdos 517. 518
Vriel angelus 842
Vulgata æditio quæ 670
ad Vulpium exempla uenire 5

X

XEnophanes Parmenidis præceptor 778

Y

R. Yinnai 458

Z

ZAccania uilla 559
Zacharias Barachiæ filius 517. & 538
Zacharias propheta 2
Zachariæ mors 277
Zadkiel angelus 742. 842
Zadok radix hæreticorum, unde Zadokai 746
Zamir uermis 507
Zamolxis Pythagoræ ſeruus 766
Zaratas Pythagoræ præceptor. 801
Ze, uocatur deus ſanctus 590
Zena, pro zenua 808
R. Zera 632
צרור 464
Zerubabeles duos fuiſſe 520

FINIS.

SCRIPTVRÆ LOCA
HOC VOLVMINE CONTENTA.

LOCA VETERIS TESTAMENTI.

GEneſ. 1. In principio creauit deus cœlū & terram 752. 420 70
Gen. 1. Terra autem erat inanis & uacua 59
Gen. 1. Producat terra animam uiuentium ad ſpeciem ſuam 725
Gen. 1. Sit lux, & fuit lux 573
Gen. 1. Fecit dominus duo magna luminaria 294
Gene. 1. Et uidit ipſum lumen, quòd eſſet bonum 691
Gen. 1. Replete aquas in maribus. 455
Gen. 1. Et dixit elohim, faciamus hominem ad imaginem noſtram. 66.106.492.527
Gen. 2. Et compleuit deus in die ſeptimo opus ſuum quod fecerat. 695
Geneſ. 2. Et benedixit diei ſeptimo. 692
Gen. 2. Hæ ſunt generationes cœli & terræ in creatione eorū. 468
Gen. 2. Et germinare fecit Dominus 706
Gen. 2. Quia qua die comederis ex eo, morte morieris 514
Gen. 2. Hoc nunc os ex oſſibus meis. 735
Gen. 3. Et uidit mulier, quòd bona eſſet arbor ad ueſcendum 511
Geneſ. 3. Mulier quam dediſti mihi. 534.449
Gen. 3. Ecce Adam ſicut unus ex nobis 738
Gen. 3. In afflictione comedes. 447
Geneſ. 3. Et emiſit eum Dominus de horto uoluptatis 603.138
Geneſ. 3. Et nunc ne mittat manum ſuam, & ſumat de ligno 736
Gen. 4. Acquiſiui uirum à Domino 739
Gen. 4. Et inſurrexit Cain contra Habel fratrem ſuum 178
Gen. 4. Nunquid cuſtos fratris mei ego ſum 655
Gen. 4. Nonne ſi bene egeris, recipies 448
Gen. 4. Et ad te concupiſcentia eius 449
Gen. 4. Vagus & inquietus eris in terra 655
Gen. 4. Et cognouit adhuc Adam uxorem ſuam 550
Gen. 4. Et uocauit nomen eius Seth 491
Gen. 5. Hic liber generationis Adæ 704
Gen. 5. Factum eſt omne tempus quo uixit Adam 494
Gen. 6. Noas uir iuſtus 689
Gen. 8. Non addam ultrà maledicere terram 313
Gen. 8. Figmentum cordis hominis malum ab adoleſcentia eius. 443.445
Gen. 8. Dies & nox non quieſcent. 618
Gen. 9. Et Nohe inuenit gratiam. 861
Gen. 9. Et omne quod mouetur & uiuit, erit uobis in cibum 699
Gen. 9. Et non occidetur omnis caro ultra ab aquis diluuij 252
Gen. 9. Non erit ultrà diluuiū 313
Gen. 9. Et uixit Noas poſt diluuium trecentis & quinquaginta annis 258
Gen. 10. Gomer & Magog 423
Gen. 12. Et animam quam fecerunt in Aram 259
Gen. 14. Leuabo manus meas ad dominum 179.307
Gen. 14. Et Melchiſedec rex Salem produxit panem & uinum. 661
Gen. 15. Ne timeas Abram 708
Gen. 15. Ego clypeus tuus & merces tua magna nimis 439
Gen. 15. Adonai tetragrāmate quid dabis mihi 858
Gen. 15. Domine deus, in quo ſciam quòd poßidebo eam 450
Gen. 15. Tu ibis ad patres tuos in pace 456
Gen. 15. Et generatione quarta reuertetur huc 552
Geneſ. 15. Semini tuo dedi terram hanc 542
Gen. 16. Ingredere ad ancillam meam 736
Gen. 17. Ambula coram me, & eſto perfectus 105
Gen. 17. Et dabo pactum meum inter me & te 688
Gen. 17. Non uocabitur ultra nomen tuum Abram 429.639
Geneſ. 19. Et circumcidetis carnem præputij ueſtri, & erit in ſignū Iudæis 690
Gen. 17. Et erit fœdus meum in carne ueſtra, in fœdus in æternum. 682
Gen. 17. Et præputiatus maſculus. 688
Geneſ. 17. Omnes uiros domus ſuæ. 696
Gen. 17. Et Abraham filius nonagintanouem annorum erat, quando circumcidit carnem præputij ſui 689
Gen. 18. Et apparuit ei dominus in conualle Mambre 174.610
Gen. 18. Et peccatum eorum aggrauatum eſt ualde 276
Gen. 18. Ecce, obſecro, affectaui loqui ad Dominum ego humus & cinis 12
Gen. 18. Non deſtruam propter ipſos decem 631.458
Geneſ. 19. Et dixit maior ad minorem 479
Gen. 19. Veni potemus patrem noſtrum uino 550
Gen. 22. In die tertio eleuauit Abraham oculos ſuos 604
Gen. 22. Et accepit Abraham ligna holocauſti 589.701.742
Gen. 22. Vt immolaret filium ſuum. 681
Gen. 22. Ecce aries unus retentus in denſitate per cornua ſua 644
Gen. 22. Et uocauit Abraham nomen loci illius deus uideat 132
Gen. 22. Et benedicentur in ſemine

tuo omnes gentes 430
Gen. 23. Gher & habitator ego uobiſcum 642
Gene. 24. Et omnia bona domini in manu eius 309
Gen. 24, Alma egrediens ad hauriendum 531
Gen. 24. Et effudit hydriam ſuam. 611
Gen. 24. Et induxit me in tabernaculum 601
Gene. 24. Et introduxit eam Iſhac in tabernaculum Sarræ matris ſuæ 436.586
Gen. 25. Et addidit Abraham, & accepit uxorem 428
Gen. 25. Et concepit Rebecca uxor ſua 861
Gen. 25. Et collidebant ſe filij in medio eius 571
Gen. 23. Et emiſit eos deſuper Iſhac filio ſuo, cum adhuc uiueret. 551
Gene. 27. Et fuit cum ſenuit Iſhac. 636
Gen. 27. Vide odorem filij mei, ſicut agri pleni 420
Gen. 18. Et egreſſus eſt Iacob 179
Gen. 28. Et exiuit Iacob de Berſaba 159
Gen. 28. Et accepit de lapidibus loci illius 110
Gen. 28. Et ecce ego ero tecum 616
Gene. 28. Tibi dabo eam, & ſemini tuo 429
Gen. 28. Quàm terribilis eſt locus iſte 421.422
Gene. 30. Et uenit Iacob de agro in ueſpere 304
Gene. 30. In omni feruore ouium. 219
Gen. 31. Reuertere ad terram patrũ tuorum 571.615
Gene. 32. Et timuit Iacob ualde, & anguſtia fuit ei 615.616
Gene. 33 Et compulit eum, & recepit 555
Gen. 35. Non uocabitur nomen tuũ ultrà Iacob 312.670
Gen. 36. Et regnauit in Edom Bela filius Beor 572
Gen. 37. Et oderunt eum 178
Gen. 37. Et ſurrexerunt omnes filij eius & filiæ eius ad conſolãdum eum 522
Gene. 37. Fera mala comedit ipſum 457
Gen. 37. Quia deſcendam ad filium meum lugens in infernum 457
Gen. 39. Ioſeph autem deſcenderat cum eo in Ægyptum 659
Gen. 39. Et fugit extrà 578
Gen. 40. In ſomnio meo, & ecce uitis coram me 555.606
Gen. 41. Ego Pharao, & abſque te non eleuabit uir manum ſuam. 414.476
Gen. 41. Et Pharao fuit ſomnians. 525
Gen. 41. Poſt finem duorum annorum, &c. Pharao ſomniauit. 698.699.607
Gene. 41. Et omnis terra uenit in Ægyptum 309
Gen. 42. Et Ioſeph ipſe potens factus eſt ſuper terram 191.52
Gene. 42. Et dixit eis Ioſeph, in die tertio 605
Gen. 43. Et uidit Ioſeph Beniamin fratrem ſuum 178
Gen. 44. Et acceſſit ad eum Iudas. 607
Gene 44. Et diximus domino meo, Eſt nobis pater ſenex, & infans ſenectut. 53.54
Gen. 47. Ego deſcendam tecum in Ægyptum 602
Gene. 47. A uulus ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ 146
Gen. 48. Et ego dedi tibi humerum unum 708
Gene. 48. In uia Ephrata, ipſa eſt Bethlehem 225
Gen. 49. Iuda te confitebuntur fratres tui 168.414.547.655
Geneſ. 49. Catulus leonis Iudas. 417
Gen. 49. Non recedet ſceptrum de Iuda, & legislator de medio pedum eius, donec ueniat Silo. 134.195.198.105.290.419.199.551.546.743
Gen. 49. Donec ueniat Silo 710
Gene. 49. Et ſcriba de fœmore eius 200
Gene. 49. Ligans ad uitem ciuitatem ſuam 568.651.661
Gen. 49. Lauabit in uino ueſtimentum ſuum 186.579
Gene. 49. Iſachar, aſinus fortis, uel oſſeus 190
Exo. 2. Et perrexit uirgo, & uocauit matrem ipſius infantis 531
Exo. 3. Et ecce rubus ardens in igne & rubus non uorabatur 528
Exo. 3. Ehieh miſit me ad uos 857
Exodi 3. Quoniam ego ero tecum. 615
Exo. 4. Et ecce accepit Moſes uxorem ſuam & filios ſuos, & equitare fecit eos ſuper aſinum. 564
Exo. 4. Filius meus primogenitus Iſrael 168.610
Exo. 6. Ego tetragrammatus & apparui Abraham 860
Exo. 6. Et nomen deus non notificaui eis 135
Exo. 9. Ecce manus tetragrammati hoiah 857
Exo. 9. Viſitans peccatum patrum ſuper filios 680
Exo. 12. Non eſt Berith, niſi Lex. 646.672
Exo. 12. In decimo menſis huius. 154
Exo. 12. Hæc eſt lex paſchæ 643
Exo. 12. Et ſubſtantiam non confringetis in eo 663
Exodi 12. Et erit dies hæc uobis in memoriale 682
Exo. 13. Sanctifica mihi omne primogenitum 124.168
Exo. 14. Quid clamas ad me 177
Exo. 14. Et mouit ſe angelus deorum, qui ibat ante caſtra, &c. 96.817
Exodi 14. Ecce ſanguis pacti, quod ſcidit dominus 600
Exo, 15. Fortitudo mea & laus iah. 858
Exo. 15. Et per ſpiritum naſi tui coacernatæ ſint aquæ 59
Exodi 15. Deus uir pugnæ, deus nomen eius 160.481
Exodi 15. Donec tranſeat populus tuus deus 616
Exo. 15. Sanctuarium deus aptauerunt manus tuæ 422
Exo. 15. Dominus regnauit in ſeculum u-ed 685
Exodi 15. Vniuerſum languorem, quem poſui in Ægypto, non ponam ſuper te 616
Exo. 15. Quia ego dominus medicus tuus 468
Exodi 15. Quis ſicut tu in fortibus tetragrammate 863
Exodi 16. Sabbatizauit populus in die ſeptimo 695
Exo. 16. Ecce ego pluam uobis panem de cœlo 564.658

Exodi

Exodi 17. Num eſt ens Adonai inter nos, an non enſt 857
Exod. 17. Delebo memoriam Amalek 856
Exod. 17. Quia manus ſolius domini, & bellum dei erit 543
Exod. 19. Eſtote parati ad tertium diem, non accedatis ad mulierem 699
Exod. 19. Et fuit in die tertio facto mane 605
Exod. 19. Iam nunc ueniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te 612
Exod. 20. Ego dominus Deus tuus 48
Exod. 20. Quoniã ego Deus, Deus tuus, Deus zelator 52
Exod. 20. Non erit tibi Deus alienus 673. 678
Exod. 20. Memento diei ſabbati, ut ſanctifices ipſum 692
Exod. 20. Loquere tu nobis, & audiemus 732
Exodi 21. Et ſeruiet ei Leolam. 684
Exod. 22. Aduenam non obiurgabis 642
Exod. 23. Ecce ego mitto angelum meum ante te ad cuſtodiendum te in uia 841 854
Exod. 24. Et ſcripſit ſuper tabulis uerba pacti decem 647
Exo. 25. Panis facierum coram me ſemper 665
Exod. 31. Inter me & filios Iſrael. 694
Exod. 31. Cuſtodient filij Iſrael ſabbatum 682
Exod. 31. Sabbata mea ſeruabitis, quia ſignum ſunt inter me & inter uos 690
Exod. 32. Et uidit populus quòd tardaret Moſes deſcendere de monte 702
Exod. 32. Et fecerunt ſibi deos ex auro 656
Exo. 32. Memento Abraham, Iſaac & Iſrael ſeruorum tuorum. 447
Exod. 33. Ecce eſt locus apud me, et ſtabis ſuper petram 533
Exod. 33. Facies meæ non uidebuntur 832
Exod. 33. Ecce locus eſt apud me, ſtabis ſupra petram 606
Exod. 34. Quia cornu erat cutis faciei eius 644
Exod. 34. Et ſcripſit ſuper tabulis uerba pacti decem 672
Exod. 34. Et quando dicturi ſunt tibi, Tolle peccatum 655
Leuit. 1. Et placatus erit ei, ut parcat illi 566
Leuit. 4. Anima cum peccauerit, ipſa morietur 68
Leuit. 12. Mulier quæ ſuſceperit ſemen, & pepererit maſculum, & immunda erit 525
Leuit. 17. Nam ſanguis ipſe pro animaſatisfaciet 600
Leuit. 17. Et effundet ſanguinem eius, & operiet ipſum humo. 277
Leuit. 18. Quæ faciet homo, & uiuet in eis 558
Leuit. 18. Ad mulierem in pollutione menſtruationis ſuæ ne accedas 526. 699
Leuit. 20. Vir ſiue mulier in quibus fuerit ſpiritus phitonicus. 458
Leuit. 21. Vt uel tunc humilietur cor eorum præputiatum 688
Leuit. 21. Quia ſacrificium Dei, carnem Dei ſui ipſi ſacrificant, erunt ſancti 604. 667. 668
Leuit. 23. Omne opus non facietis, lex ſempiternum erit generationibus ueſtris 683
Leuit. 24. In die ſabbati præparabuntur coram Deo iugiter à filijs Iſrael fœdere ſempiterno. 683
Leuit. 25. Numerabitis ſeptem hebdomadas annorum 231
Leuitici 25. Et reuertimini unuſquiſque ad poſſeßionem ſuam. 684
Leuitici 25. Quando pauper factus fuerit frater tuus 180
Leuit. 26. Et uetuſtã facie noui excludetis 672
Leuit. 26. Et perdemini in Gentibus 680
Leuit. 25. Quoniam aduenæ & habitatores uos mecum 570
Leui. 24. Et numerabis tibi ſeptem hebdomadas annorum 231
Leuit. 26. Et deambulabo in medio ueſtri, & ero uobis in deum. 639
Leuit. 26. Et ambulabo in medio ueſtri 275. 276
Num. 3. Hæ ſunt generationes Aharon & Moſis 410
Nume. 3. Et alienus qui appropinquauerit, morietur 538
Num. 6. Benedicat te ſanctus benedictus 879
Num. 8. Et à filio quinquaginta annorum ceſſabit quidẽ negocium. 684
Num. 9. Et fecerunt paſcha in primo 695
Num. 10 Surge domine, & dißipentur inimici tui, & fugiant odientes te 35. 577
Nume. 11. Congrega mihi ſeptuaginta uiros de ſenioribus Iſrael. 201
Num. 11. Exalta eum in ſinum tuum 179
Num. 11. Non uideam malum tuum 30. 31
Num. 12. Quod proijcitur de uulua matris ſuæ 36
Num. 12. Et figuram dei contemplatur 603
Num. 13. Mitte tibi uiros 696
Num. 14. Detur nobis caput, & reuertamur in Ægyptum 607
Nume. 14. Viuo ego, dicit Deus, ſi non ut loquuti eſtis in auribus meis, ſic faciam uobis 576
Num. 15. Et eritis ſancti 612
Num. 16. Fortißime El deus ſpirituum omnis carnis 842
Num. 17. Et ecce floruit uirga Aharon domui Leui 528
Num. 21. Ne timeas ipſum 615
Nume. 21. Orietur ſtella ex Iacob. 268
Nume. 21. Fac tibi ſerpentem æneum, & pone eum ſuper lignum. 485
Prouer. 8. Deus poſſedit me principium uiæ ſuæ 486
Num. 22. Et nunc ſi malum eſt in oculis tuis, reuertar mihi 680
Nume. 23. Non ut homo Deus, ut mentiatur 614
Num. 23. Quid fecit deus, uidit oculus Balaam 282
Num. 24. Egreſſa eſt ſtella Iacob. 546
Num. 28. Oblationem meam panis mei ad ignes meos odoris ſuauitatis 662
Nume. 32. Et dimidium tribus Manaſſe 231

Exo. 13. A diebus in dies 251
Deut. 3. Mons bonus iſte & Libanus 686
Deut. 4. Non addetis ſuper uerbo, quod ego præcipio uobis 28
Deut. 4. Ecce docui uos ceremonias & indicia 676
Deut. 5. Obſerua diem ſabbati 825
Deut. 5. Faciens miſericordiam ad milia diligentibus eum 194
Deut. 6. Audi Iſrael, deus, deus noſter, deus unus eſt 39 40
Deut. 6. Et ligabis ea in ſignum ſuper manus tuas 681
Deutero. 7. Seruabit dominus deus tuus pactum 194
Deut. 7. Et ſerua præceptum & decreta atque indicia 672
Deutero. 7. Te elegit dominus deus tuus 518
Deut. 8. Non in ſolo pane uiuit homo 668
Deut. 9. Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum 233 & 250
Deut. 9. Neque enim propter iuſtitias tuas & æquitatē cordis tui ingredieris, ut poßideas terram eorum 518
Deuter. 10. Dij deorum, & domini dominorum 860
Deut. 10. Et circumcidetis præputium cordis ueſtri 687. 688
Deut. 10. Deus magnus fortis & terribilis 461
Deuter. 10. Et diligit Gher. 642 & 643
Dan. 12. Et multi ex dormientibus in terræ puluere euigilabunt. 707
Deut. 12. Immundum & mundum pariter comedentur 699
Deuter. 13. Quia deerit pauper de medio terræ 311
Deute. 15. Et erit tibi ſeruus Olam. 684
Deut. 15. Percutiet te deus inſania. 242
Deut. 17. Et facies ſecundum uerbum oris, quod nunciabunt tibi de loco illo 205
Deuter. 17. De medio fratrum tuorum pones ſuper te regem 203 204
Deut. 17. Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris 200
Deut. 17. Et ſurges & aſcendes ad locum 206
Deut. 18. Prophetam de medio tui de fratribus tuis tanquam me ſtatuet 564
Deut. 23. Et non uidebit in te turpitudinem, & non recedet à te. 615
Deut. 24. Et cornua rhinocerontis cornua eius 644
Deut. 24. Hæc ſunt uerba Habberich 647
Deut. 24. Si inuentus fuerit uir, qui furatus animam ex filijs Iſrael. 285
Deut. 25. Oculum pro oculo 674
Deut. 26. Pronuncio hodie domino tuo, quod intraui in terrā quam iurauit Deus patribus ueſtris. 429. 639
Deut. 27. Attende & audi Iſrael hodie 860
Deut. 27. Maledictus uir, qui fecerit ſculptile 474
Deut. 28. In gentibus quoq; illis nō quieſces 274
Deut. 28. Et erunt uitæ tuæ ſuſpenſæ tibi coràm 589
Deut. 28. Vxorem deſponſabis, & uir alius conſtuprabit eam 33. & 34
Deut. 29. Hæc ſunt uerba pacti. 672
Deut. 29. Abſconditum deo noſtro attribuitur 682
Deut. 29. Iſta ſunt uerba Berith. 254
Deut. 29. Et euellet eos dominus de ſuper terra eorum cum furore. 426. 628
Deut. 30. Et circuncidet dominus Deus tuus cor tuum 687. & 688
Deut. 30. Ipſe eſt enim uita tua, & longitudo dierum tuorum 589
Deut. 30. Quoniam mandatū hoc quod præcipio uobis hodie. 834
Deut. 30. Et conuertit Dominus Deus tuus conuerſionem tuam. 427
Deut. 30. Et introducet te dominus Deus tuus in terram quam poſſederunt patres tui 625
Deut. 31. Ecce tu dormies cum patribus tuis 636
Deut. 31. Noui quod poſt mortem meam corruptione corrumpemini 305
Deut. 32. Generatio praua atque peruerſa nunquid Deo retribuitis hoc popule ſtulte 621
Deu. 32. Quia leuabo ad cœlos manum meam 606
Deut. 32. Nonne ipſe eſt pater tuus, poſſeſſor tuus 179. 711
Deut. 32. Memento dierum ſeculi, aduerte annos generationis & generationis 561
Deut. 32. Ipſi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus 637
Deut. 32. Dominus ſolus deducet eum, & non erit cum eo Deus alienus 657
Deut. 32. Quia ignis ſuccenſus eſt in ira mea, & ardebit uſq; ad infernum inferiorem 464
Deut. 32. Corruat uel præcipitetur ut hymber, uel ut nimbus doctrina mea 54
Deut. 32. Videte nunc, quia ego, ego ipſe, & non ſunt dij mecum. 44
Deut. 32. Deum qui te naſci fecit, debilitabis 571
Deut. 33. Memorare dies ſeculi. 182
Deut. 33. Et habitabit Iſrael confidenter, ſolummodo oculus Iacob 650
Deut. 33. Non ſicut deus rectus aſcenſor cœli in adiutore tuo 608
Deut. 33. Primogenitus bos eius, decor ei 192. 193. 194
Deut. 33. Tora præcepit nobis Moſes 678
Deut. 33. Quis populus ſanatus erit in Domino 434. 435. 436
Deut. 33. Beatus tu Iſrael, quis ut tu populus ſaluatus per deum 586
Deut. 34. Nō ſurrexit propheta ultrà in Iſrael ſicut Moſes 832
Deut. 38. Et in gentibus iſtis non quieſces 680
Ioſ. 2. Et abſcondimini ibi tribus diebus 605
Ioſ. 6. In die ſeptimo 696
Ioſ. 7. Peccauit Iſrael, & tranſgreſſi ſunt pactum meum 596
Ioſ. 7. Sicut turbaſti nos, turbat te dominus in die iſto 656
Ioſ. 14. Adam magnus in gigantib. 454

Ioſ.

Ioſ. 22. Deus, Deus, Deus, Deus, Deus, Deus, ipſe ſcit 52
Iehoſ. 24. Trans flumen habitauerunt patres, patres ueſtri à ſeculo 456
Ioſue ultimo. Non poteritis ſeruire Deo, quia dij ſancti ipſi. 71
Iehoſ. ult. Et beſtia multa 640
Iudi. 5. Et diligetis eum uelut egreſſum ſolis in uirtute ſua 641
Iud. 5. Eliget deus nouitates, & tūc expugnabit portas 526
Iudic. 5. Sunt egreſſus ſolis in fortitudine ſua 711
Iudic. 6. Et ædificauit ibi Gedeon altare domino 132
Iudic. 6. Si ros fuerit ſuper uellus tantum 528
Iudic. 9. Nunquid poſſum deſerere uinum, quod lætificat Deum & homines 662
Iudic. 18. Ipſi & filij eius fuerunt ſacerdotes tribui Dan 608
Iudic. 19. Ad domum Dei uado. 463
Ruth 2. Accede huc, & comedes de pane, & tinges fruſtum tuum in aceto 596
Ruth ult. Hæ ſunt generationes Peres 468
1. Reg. 1. Et exaltatum eſt cornu meum 644
1. Reg. 1. Et morabitur ibi iccolam. 684
1. Reg. 1. Et uenit uir Dei ad Eli. 614
1. Reg. 2. Aggrega me ad unam ſacerdotalium 643
1. Reg. 2. Et ſublimabit cornu Meſſiæ ſui 644
1. Reg. 2. Antequam cognoſceret Deum 122
1. Reg. 6. Et omnia uaſa quæ reddidiſtis ei pro delicto 214
1. Reg. 7. Et non addiderunt ultrà uenire ad terminum Iſrael. 314
1. Reg. 12. Et rebellauerunt Iſrael in domum Dauid 172
1. Reg. 15. Quæ eſt uox harum ouium 654
1. Reg. 16. Nunquid coram domino Meßias eius 252
1. Reg. 17. Filius ipſius ſerui tui Iſſai Bethlehemitis 225
1. Reg. 25. Et erit anima domini mei ligata in ligatorio uiuentiū. 463
1. Reg. 28. Quare terruiſti me. 458
1. Reg. 28. Et inclinauit faciem ſuā ad terram, & adorauit 460
2. Reg. 5. Et tu eris in principem, uel coràm factus 252
2. Reg. 7. Et quis ut populus tuus, ſicut Iſrael gens una in terra, propter quam iuerunt dij ad redimendum 71
2. Reg. 12. Non eſt nobis pars in Dauid, reuertere in tabernacula tua Iſrael 36
2. Reg. 12. Peccaui domino 655
2. Reg. 12. Etiam dominus tranſtulit peccatum tuum 170
2. Reg. 12. Et deuenit peregrinus in uirum diuitem 448
2. Reg. 16. Forſitan reſpiciet in humilitatem ſuam 32. 33
2. Reg. 16. Et ingreſſus eſt Abſalom ad concubinas patris ſui, ante oculos omnis uel totius Iſrael. 308
2. Reg. 17. Et ait Abſalom & omnis uir Iſrael 308
2. Reg. 20. Non eſt nobis pars in Dauid 660
2. Reg. 23. Et ſicut lux matutina orietur ſol 304
3. Reg. 1. Nathan uenit ad faciem regis, adorauitq; regem ſuper faciem ſuam in terra 461
3. Reg. 1. Ite & interrogate Baalzebub 652
3. Reg. 6. Et totam domum operuit auro, uſq; ad conſummationem totius domus 313
3. Reg. 9. Rex autem Selomo dilexit mulieres extraneas multas 170
3. Reg. 10. Et regina Saba audita fama Selomonis 553
3. Reg. 12. Nolite ultrà aſcendere in Hieruſalem 628
3. Reg. 12. Reuertere ad deos tuos Iſrael 36
3. Reg. 12. Non eſt nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iſſai 629
3. Reg. 18. Clamate maiore forſitan deus in diuerſorio eſt 839
3. Reg. 18. Et factum eſt dum occideret Izebel prophetas Domini. 253
4. Reg. 6. Et non addiderunt ultrà turmæ Aram uenire 313
4. Reg. 8. Et omnia bona Damaſci 309
4. Reg. 16. De Achaz 529
4. Reg. 17. Et conteſtatus eſt dominus in Iſrael 468
4. Reg. 17. Et dereliquerunt omnia præcepta domini Dei ſui, &c. 628
4. Reg. 21. Et ſanguinem innoxium effudit Manaſſes multum ualde 276
1. Paral. 2. Et familiæ ſcribarum ſedentes Iabez 134. 208
1. Para. 2. Et familiæ ſcribarum ſedentes Iabbez 200
1. Para. 17. Cum compleueris dies tuos, ut uadas ad patres tuos, ſuſcitabo ſemen tuū poſt te 172
1. Paral. 22. Ecce filius natus eſt tibi 170
1. Paral. 22. Et ipſe erit mihi in filium, & ego illi in patrem 171
1. Paral. 25. Ad exaltandum cornu. 644
1. Para. 29. Quoniam aduenæ nos coram te 570
1. Paral. ult. Et tu eleuas te omnibus in caput 145
2. Paral. 3. Et domus magna tecta fuit ligno abiegno 213
2. Paral. 6. Non eſt homo, qui non peccat 458
2. Paral. 15. Dies multi etiam Iſraeli ſine deo uero, ſine ſacerdote docente 626
2. Paral. 24. Et ſpiritus Dei induit Zachariam filium Ieboiadæ ſacerdotis 276
1. Eſræ 4. Expleto templi ſecundi opere, &c. 313
Nehem. 1. Ego diſperdam uos in populum 418
Nehem. 12. Et ſtabunt duæ confeſſiones in domo domini 696
3. Eſræ 3. Reuelabitur filius meus Ieſus, cum ijs qui cū eo lætabuntur 155
Iob 2. Adhuc tu retines perfectionē tuam 313
Iob 2. Pellem pro pelle 686
Iob 4. Nōne abſceßit, funis eorum cum eis morientur, & non in cognitione 622
Iob 6. Ipſa ſunt ſicut dolores carnis meæ 668

Iob

Iob 6. Reſpicite ſemitas Tema, itinera Saba 553
Iob 6. Etiam ſuper pupillum irruitis, & mereamini ſuper proximum 549
Iob 7. Quare poſuiſti me obuium tibi? & ero ſuper te ad onus. 35
Iob 7. Et ero ſuper me onus? 30. 31
Iob 9. Vtinam eſſet inter nos arguitor 472
Iob 10. Pelle & carne ueſtiſti me. 663
Iob 10. Quis dabit in inferno ut occultes me 456
Iob 13. Nunquid uſq; ad conſummationem Saddai 479
Iob 11. Et ſpes eorum afflictio animæ 29
Iob 15. Qui ſapientes ſunt, confitebuntur 655
Iob 18. Quare reputati ſumus ſicut beſtia 640
Iob 18. Maior uel primogenita mors 455
Iob 19. Et ex carne mea uidebo Deum 107
Iob 19. Et rurſum pelle mea circundabuntur iſta 174
Iob 20. Si aſcenderit ad cœlos excellentia eius 450
Iob 21. Dulcia fuerunt ei prata uallis 448
Iob 24. Et traxit robuſtos in fortitudine 447
Iob 25. Fecit pacem in ſublimibus ſuis 169
Iob 25. Ecce in ſanctis ſuis non confidit 447
Iob 26. Ad quem annunciaſti uerba 463
Iob 28. Et abſcondita producit in lucem 531
Iob 31. Et animam dominorum eius afflixiſti 29
Iob 31. Foris nõ hoſpitabitur gher. 641
Iob 31. Et pro hordeo ſpinas 579
Iob 31. Et condemnabunt Deum. 30. 31
Iob 33. Spiritus Dei fecit me, & anima Sadai uiuificauit me. 140
Iob 38. Num noſti leges cœlorum. 843
Pſal. 1. Beatus uir qui ambulat in lege domini 852
Pſal. 1. Non ſic impij, ſed tanquam gluma 635
Pſal. 2. Confringes eos uirga ferrea & tanquam uas figuli proijcies eos 614. 569
Pſal. 2. Narrabo præceptũ, Deus dixit ad me, filius meus es tu. 118. 547. 610
Pſal. 2. Conſurgent Reges terræ. 193
Pſal. 2. Oſculamini filium, ne iraſcatur 122
Pſal. 2. Filius meus es tu, ego hodie te genui 191. 526. 549
Pſal. 3. Multi inſurgunt aduerſum me 864
Pſal. 3. Ego accubui, & dormiui, & reſurrexi 707
Pſal. 4. Cum inuocauero, reſponde mihi 270
Pſal. 4. Confortamini & roboretur cor ueſtrum omnes ſperantes in domino 174
Pſal. 5. Deus, Deus, Deus loquutus eſt, & uocauit terram 52
Pſal. 8. Ex ore infantium & lactentium 450
Pſal. 9. Confitebor Deum in toto corde meo 444
Pſal. 10. Cur Deus manebis à longe 633
Iſa. 11. Et habitabit lupus cum ariete 415
Pſal. 11. Deus iuſtum probat & impium 467
Pſal. 11. Quoniam iuſtus Deus iuſtitias dilexit 782
Pſal. 15. Thronus tuus Deus perpetuus & æternus 110
Pſal. 15. Dixi Deo, domini mei es tu, bonitas mea non eſt ſuper te. 446
Pſal. 15. Deus quis habitabit in tabernaculo tuo 678
Pſal. 15. Non derelinques animam meam ad infernum 434
Pſal. 15. Ego autem in miſericordia tua confiſus ſum 431
Pſal. 16. Ego in iuſtitia uidebo faciem tuam 601. 603
Pſal. 16. Multiplicabuntur labores eorum 447
Pſal. 17. Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit gloria mea 547. 604
Pſal. 17. Et dabis mihi ſcutum ſaluationem tuam 616
Pſal. 17. Ego in iuſtitia uidebo faciem tuam 705
Pſal. 18. Et dabis mihi ſcutum ſaluationem tuam 29. 31
Pſal. 18. Et humilitas tua, uel manſuetudo tua confortabit me 30
Pſal. 19. Cœli enarrant gloriam dei 851
Pſal 19. Mittet adiutorem tuum de ſanctuario 179
Pſal. 19. Exaudiat te dominus in die tribulationis 573
Pſal. 20. Deus in fortitudine tua lætabitur rex 647
Pſal. 21. Super ceruũ auroræ 604
Pſal, 21. Domine in uirtute tua lætabitur rex 854
Pſal. 22. Ego ſum uermis, & non uir 508
Pſal. 21. Quoniam pones eum benedictiones in æternum 648
Pſal. 21. Vitam petijt à te 191
Pſal. 21. Et prolationem labiorum eius, non prohibuiſti in perpetuum 55
Pſal. 22. Parabis coram me menſam 597
Pſal. 22. Et à cornibus unicornium exaudiſti me 644
Pſal. 22. Foderunt manus meas & pedes meos 590
Pſal. 23. Etiam cum ambulauero in ualle umbræ mortis 465
Pſal. 23. Attollite portas principes ueſtras 463
Pſal. 23. Dei eſt terra & plenitudo eius 124
Pſal. 25. Bonus & rectus Deus, propter hoc docebit errantes uiam 566
Pſal. 27. Si non credo uidere bonum Dei in terra uiuentium 615
Pſal. 30. Quoniam momentum in ira eius 605
Pſal. 31. Quàm multum bonum quod recondiſti timentibus te. 706
Pſal. 32. Congregatus ſicut in utre aquas maris 175
Pſal. 33. Verbo Dei cœli facti ſunt 52
Pſal. 34. Guſtate & uidete, quoniam bonus eſt Deus 662
Pſal. 34. Redemit Deus animam ſeruorum ſuorum 444
Pſal. 35. Quoniam tecum eſt fons uitæ

uitæ, et in lumine tuo uidebimus lumen 139. 691
Pſal. 36. Hominem & beſtiam ſaluabis Deus 416
Pſal. 36. In lumine tuo uidebimus lumen 573
Pſal. 38. Aduena enim ego tecum. 570
Pſal. 39. Dixi, cuſtodiam uias meas à peccando in lingua mea 576
Pſal. 39. Quoniam gher ſum ego tecum 642
Pſal. 39. Expectando expectationẽ meam 174
Pſal. 39. Veruntamen eum imagine deambulabit uir 68
Pſal. 40. Et aſcendere me fecit de puteo tumultus 454
Pſal. 41. Beatus qui intelligit in pauperem 445
Pſal. 41. Omnes confractiones tuæ & fluctus tui 309
Pſal. 44. Triumphatori ſuper lilijs 146. 638
Pſal. 44. Sedes tua Deus perpetua & æterna 544
Pſal. 44. Ipſe cognouit abſcondita cordis 531
Pſal. 44. Non eſt conuerſum retro cor noſtrum 456
Pſal. 45. Audi filia & uide 27. 169
Pſal. 45. Aſtitit regina ad dexterã tuam in diademate 515
Pſal. 45. Sceptrum directionis, ſceptrum regni tui 198
Pſal. 45. Pro patrib. tuis nati ſunt tibi filij 430
Pſal. 46. Deus nobis refugium & fortitudo 455
Pſal. 46. Vacate & cognoſcite, quia ego Deus 618. 693
Pſal. 47. Ibi dolor ut parturientis. 571
Pſal. 48. Rectificabit eam uſque in ſeculum, ſela 685
Pſal. 48. Etiam filij Adam, etiam filij ueri, ſimul diues uel pauper 454
Pſal. 48. Verè Deus redimet animã meam de manu inferni 452
Pſal. 48. Quoniam hic eſt Deus Deus noſter in ſeculum & ultrà 174
Pſal. 49. Et ueniet ultrà in ſempiternum, & uidebit infernum. 599
Pſal. 49. Qui ſacrificet confeßionem 434
Pſal. 50. Ecce in peccato genitus ſum 448
Pſal. 50. Qui ſacrificet laudem, honorabit me 411
Pſal. 50. Et ſpiritu liberali confirma me 58
Pſal. 50. Qui ſacrificat confeßionem, honorabit me 656
Pſal. 51. Domine labia mea aperies 696
Pſal. 55. Super me Deus uota tua ſoluam confeßiones 696
Pſal. 55. Et tu deus deſcendere eos facies in puteum 454
Pſal. 55. Mollia ſunt facta uerba eius ſuper oleum 312
Pſal. 55. Non exultent mihi inimici mei mendaciter 280
Pſal. 57. Filij hominum dentes eorum iacula & ſagittæ 312
Pſal. 63. Quia melior eſt miſericordia quàm uita 471
Pſal. 54. Exaudi deus uocem meam cum deprecor 416
Pſal. 65. Spes omnium finium terræ 656
Pſal. 65. Tibi ſilentium eſt laus deus in Syon 656
Pſal. 66. Ad cognoſcendam in terra uiam tuam in omnibus gentibus ſaluationem tuam 478
Pſal. 67. Benedicat nos Deus, deus noſter, benedicat nos deus, et metuant eum omnes fines terræ 41
Pſal. 67. Confitebuntur te populi deus, confitebuntur te populi omnes, terra dedit fructum ſuum. 145
Pſal. 67. Lætabuntur & exultabunt gentes 476
Pſal. 68. Odientes me gratis 281
Pſal. 68. Venient inclyti ex Ægypto 296
Pſal. 68. Aſcendiſti in altum, prædatus es prædam 607
Pſal. 69. Et ego orationem meam ad te deus 656
Pſal. 71. Ante ſolem filius nomen eius 225
Pſal. 71. Et erit placenta tritici in terra 441. 564. 661
Pſal. 71. Timebunt te cum ſole 111
Pſal. 72. Ante ſolem genitus 707
Pſal. 72. Reges Tarſis, & inſularum munus reddent 555
Pſal. 72. Miſerebor ſuper pauperẽ 441
Pſal. 72. Deus iudicium tuum regi da 657
Pſal. 72. Et dominabitur à mare uſque ad mare 291. 546
Pſal. 72. Coram eo procident Æthiopes 290
Pſal. 72. Cõtremiſcet ut libanus fructus eius 213
Pſal. 73. Domine in ciuitate imaginem ipſorum uiuificabis 68
Pſal. 74. Signa noſtra non uidimus non eſt ultrà propheta 210. 557
Pſal. 75. Et omnia cornua impiorũ abſcindam 644
Pſ. 76. Notus in Iudæa deus 478. & 623
Pſal. 77. Vt cognoſcat generatio ultima, filij naſcentur 562
Pſal. 77. Tu es Deus faciens mirabile 478
Pſal. 77. Et repulit tabernaculum Ioſeph 205
Pſal. 78. Et recordatus eſt quia caro ipſi 445. 705
Pſal. 79. Et perfice quam plantauit dextera tua 607
Pſal. 79. Demolietur eam aper de ſylua 304
Pſal. 79. Sedens ſuper cherubim. 472
Pſal. 80. Et abacum quam plantauit dextera tua 489
Pſal. 80. Vitem de Ægypto tranſferes 555. 556
Pſal. 80. Deus exercituum conuerte nos, oſtende faciem tuam 605
Pſal. 81. Et non audiuit populus meus uocem meam 617
Pſal. 83. Sol & ſcutum eſt dominus Deus, gratiam & gloriam dabit 111
Pſal. 84. Laudabunt te, ſela 685
Pſal. 85. Veritas de terra germinabit 662
Pſal. 85. Nunquid in ſeculum iraſceris in nos 706
Pſal. 85. Et liberaſti animam meam ex inferno inferiore 464
Pſal. 85. Cuſtodi animam meam, quia ſanctus ego ſum 615
Pſal. 85. Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt 118
Pſal. 85. Veritas de terra germinabit 549

Pſal. 85. Cõuerte nos deus ſalus noſtra, auerte iram tuam nobiſcum 482
Pſal. 85. Sicut luna præparata in æternum 711
Pſal. 86. Non eſt ſicut tu, in dijs deus, neq; ſicut opera tua 563
Pſal. 86. Fundatio in eius montibus ſanctuarij 306
Pſal. 86. Veritas de terra germinabit, & iuſtitia de cœlo reſpicietur 145
Pſal. 87. Deus narrabit in ſcriptura populorum 560
Pſal. 87. Cõmemorabo Raab & Babylonem ſcientibus 552
Pſal. 87. Diligit dominus portas Syon 205
Pſal. 88. Canticum pſalmi filijs Kore uictori ſuper languorẽ 412
Pſal. 88. Nunquid narrabitur in ſepulchro miſericordia tua 454. & 455
Pſal. 88. Et conteram à facie ipſius inimicos eius 449
Pſal. 89. Quorum non memor fuit adhuc 313
Pſal. 88. Et ponam in æternum ſemen eius 428
Pſal. 88. Et thronus eius ſicut ſol coram me 647
Pſal. 89. Miſericordias Dei cantabo 471
Pſal. 89. Quod exprobrauerũt inimici tui deus, quod exprobrauerunt talos Meſſiæ tui 578
Pſal. 89. Mundus miſericordia ædificabitur 471
Pſa. 89. Et ſubire me fecit de puteo tumultus 465
Pſal. 89. Lætifica nos pro diebus, quibus nos afflixiſti 691
Pſal. 89. Et tu repuliſti & abiecisti 594
Pſal. 89. Dies annorum noſtrorum in eis ſeptuaginta anni 231
Pſal. 89. Quis uir uiuet, & non timebit mortem 456
Pſal. 89. Percuſſi fœdus electo meo iuraui Dauid ſeruo meo, &c. 165
Pſal. 90. Abſcondita noſtra ad lumen uultus tui 531
Pſal. 90. Quoniã angelis ſuis mandauit de te 210
Pſal. 90. Cum ipſo ero ego in tribulatione 434
Pſal. 91. Cum ipſo ſum ego in tribulatione 134. 433
Pſal. 91. Inuocabit me, & exaudiã eum, cum ipſo ero in tribulatione 455
Pſal. 91. Habitans in uelamento altiſſimus, in umbra Saddai morabitur 141
Pſal. 91. Exaltabo eum, quoniã cognouit nomen meum, inuocabit me, & reſpondebo ei 89
Pſal. 92. Domui tuæ pulchritudo ſanitatis Deus in longitudinẽ dierum 171
Pſal. 92. Tu autem excelſus in æternum deus 193
Pſal. 92. Iuſtus ut palma florebit. 193
Pſal. 92. Parata ſedes tua ex tunc à ſeculo tu es 142
Pſal. 93. Præparatus thronus tuus ex tunc 706
Pſal. 94. Quadraginta annis faſtidio affectus fui in generatione illa 635. 636
Pſal. 94. Hodie ſi uocem eius audieritis 567
Pſal. 95. Oleo lætitiæ 242
Pſal. 95. Quoniam ipſe eſt deus noſter, nos autem populus paſcuæ eius 224
Pſal. 96. Lux orta eſt iuſto 571
Pſal. 98. Sedem ſuper cherubim, moueatur terra 472
Pſal. 99. Frater non redimit 435
Pſal. 101. Miſericordiam & iudicium cantabo 471
Pſal. 102. Scribatur hoc generationi nouiſſimæ 690
Pſal. 102. Et tu deus in æternũ permanes 543
Pſal. 103. Omnia in ſapientia feciſti 135
Pſal. 103. Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum 443. 446
Pſal. 103. Pones tenebras & erit nox 304
Pſal. 104. Qui ponit nubem currũ ſuum 608
Pſa. 105. Et pane cœli ſaturauit eos 660
Pſal. 105. Et dixit ut diſperderet eos niſi Moſes electus eius ſtetiſſet. 615
Pſal. 105. Nolite tangere Meſſias meos 241
Pſal. 105. Sedentes in tenebris & umbra mortis 415
Pſal. 106. Et mutauerunt gloriam meam 35
Pſal. 107. Dicent redẽpti dei, quos redemit de manu tribulãtis 641
Pſal. 108. Vt liberentur dilecti tui. 433
Pſal. 110. De matrice auroræ. 146. 548. 549
Pſal. 110. Dixit dominus domino meo 609. 610. 117
Pſal. 110. Iurauit deus & non pœnitebit eum 661
Pſal. 110. Tu es ſacerdos in æternũ 149. 661
Pſal. 110. Iubilate deo omnis terra. 478. 654
Pſal. 111. Cornu eius exaltabitur in gloria 644
Pſal. 111. Principium, ſapientia, timor Dei, intellectus bonus omnibus facientibus ea 62
Pſal. 113. In exitu Iſrael 469
Pſal. 117. Media nocte ſurgo ad cõfitendum tibi 604
Pſal. 117. Salua dexteram tuam, & exaudi me 435
Pſal. 118. Deus mihi in adiutorib. meis 714
Pſal. 118. Et tetragrammatus & illuxit nobis 858
Pſal. 118. Lapidem reprobrauerũt ædificantes, qui factus eſt in caput anguli 158
Pſal. 119. Omnes gentes circundederunt me 309
Pſal. 118. Deus dominus, & illuceſcit nobis 433
Pſal. 119. Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri 866
Pſal. 119. In ſeculum nõ obliuiſcar mandata tua 634
Pſal. 120. Leuabo oculos meos ad mentem 179
Pſal. 120. Adiutor meus à domino factore cœli & terræ 179
Pſal. 120. Ecce non dormitabit 642
Pſal. 122. Propter fratres meos & amicos 177. 718
Pſal. 122. In domum domini ibimus 412
Pſal. 126. Deus cuſtodit gberim. 642
Pſal. 126. Dum conuerteret Deus captiuitatem Sion 189
Pſal. 129. Supra dorſum meum arauerunt arantes 578

Pſal.

Pſal. 129. Supra dorſum meum ara uerunt arantes 578
Pſal. 130. De profundis uocaui te Deus 465
Pſal. 132. Surge deus in requiem tuā tu & arca fortitudinis tuæ 515
Pſal. 132. Memento deus Dauidis, & omnis afflictionis eius 432
Pſal. 132. Hæc requies mea in ſempiternum 567
Pſal. 132. Ibi germinare faciam cornu Dauid 644
Pſal. 133. Quoniam Iacob elegit ſibi dominus 615
Pſal. 136. Diruite, diruite uſque ad fundamentum in ea 275
Pſal. 136. Qui dat panem omni carni 662
Pſal. 136. Quoniam in ſeculum miſericordia eius 471
Pſal. 139. Retro, & ante formaſti me, & poſuiſti me uolam tuam. 462
Pſal. 143. Spiritus tuus bonus deducet me per uiam rectam 58
Pſal. 143. Et non uenias in iudiciū cum ſeruo tuo 451
Pſal. 145. Beatus, cuius deus Iacob in adiutorem eius 179
Pſal. 145. Et exaltauit cornu populi ſui 145
Pſal. 145. Propinquus eſt deus omnibus inuocantibus eum 177
Pſal 146. Deus erit abſoluens prohibita 699
Pſal. 145. Exibit ſpiritus eius 459
Pſal. 146. Deus abſoluet Aſurim. 607
Pſal. 147. Mittet uerbum ſuum & ſanabit eos 120
Pſal. 147. Non in fortitudine equi eſt uoluntas eius 707
Pſal. 148. Et exaltabit cornu populi ſui 180
Pſal. 147. Filijs Iſrael populo propinquo 177. 179. 711
Prouerb. 2. Occultet rectis legem. 183
Prouerb. 2. Dominus dat ſapientiā 712
Prouerb. 4. Documentum bonum dedi uobis 54
Prouerb. 4. Filius fui patri meo, tener & ſolus 159
Prouerb. 6. Quia lucerna eſt mandatum, & lex lux 204
Prouerb. 8. Audite, quia principalia loquor 252
Prouerb. 8. Deus poſſedit me principium uiæ ſuæ 113. 115. 866
Prouerb. 9. In profundis inferni inuitati eius 455
Prouerb. 9. Sapientia ædificauit domum ſuam 115
Prouer. 10. Et expectatio iuſtorum gaudium 467
Prouer. 11. Qui abſcondit frumentum 533
Prouerb. 13. Spes prolongata affligit cor 452
Prouerb. 13. Peccatores perſequetur malum 566
Prouer. 14. Iuſtitia exaltat gentem. 640
Prouerb. 15. Et uerbum in tempore ſuo quàm bonum eſt 184
Prouerb. 15. Reſponſatio tenera cōpeſcit iram 576
Prouerb. 15. Vt declinet ab inferno inferiori 464
Prouerb. 16. Cum placuerint deo uiæ uiri 444
Prouerb. 17. In omni tempore eſt amans amicus 277
Prou. 18. Iuſtus primus in lite ſua, uenit amicus eius 492
Prou. 19. Venite & comedite panē meum, & bibite uinum 661
Prouerb. 20. Sapidiſſimus eſt homini panis mendacij 535
Prouerb. 22. Inclina aurem tuam, & audi uerba ſapientum 27
Prouerb. 22. Ne repellas terminum Olam 634
Prouerb. 25. Poma aurea in cancellaturis argenteis, uerbum dictum ſecundum ambas facies ſuas 20
Prouerb. 25. Si eſurierit inimicus tuus, ciba eum pane 445
Prouerb. 25. Claua & enſis atq; ſagitta acuta 212
Prouerb. 25. Melius eſt ſedere in angulo tecti 418
Prouerb. 27. Infernus & perditio non ſatiantur 455
Prouerb. 28. Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur 654. 655
Prouerb. 28. Beatus homo qui ſemper eſt timoratus 615
Prouerb. 30. Sic eſt uia mulieris adulteræ 534
Prouerb. 30. Non addas ſuper uerbum illius 28
Prouerb. 30. Et uia uiri in adnis. 532 & 342
Prouerb. 31. Date ebriatiuū perdito, & uinum amaro animo 595
Prouerb. 31. Et laboris ſui non recordabitur ultrà 313
Eccleſ. 1. Omnia flumina uadunt in mare 455
Eccleſ. 1. Non erit memoria priorū 670
Eccleſ. 1. Generatio uadit, & generatio uenit 608
Eccleſ. 1. Quid eſt quod fuit? ipſum quod erit 564. 654. 658
Eccleſ. 1. Cunctæ res difficiles non poteſt uir ſermone exprimere. 558
Eccleſ. 2. Vide queſo præeſto in lætitia, & uide bonum, et ecce etiā ipſum uanitas 669
Eccleſ. 3. Quis ſcit, an ſpiratus filiorum Adam aſcēdat ſurſum 462
Eccleſ. 4. Filum trinum non citò rumpitur 13
Eccl. 4. Melior eſt puer pauper & ſapiens 444
Eccleſ. 7. Quoniam non eſt homo iuſtus in terra 452
Eccleſ. 7. Vide opus dei, quis enim poteſt aptare id quod torſerit. 465
Eccleſ. 7. Et iuſtus perijt in iuſtitiā ſua 465
Eccleſ. 7. Alta profunditas, quis inueniet eam 712
Eccl. 8. Nō eſt iuſtus in terra 447
Eccl. 9. Perpetrans peccatū unum, perdit bonitatem multam 452
Eccl. 8. Ciuitas parua, & uiri in ea pauci 441
Eccleſ. 10. Cor ſtulti in ſiniſtra uius 24
Eccleſ. 11. Mane ſemina ſemen tuū. 419
Eccl. 11. Si annis multis uixerit homo, in omnibus lætetur 669
Cant. 1. Indica mihi, quam dilexit anima mea 577
Cant. 1. Exultabimus & lætabimur in te 607
Cant. 1. Oſculetur me oſculo oris ſui 113
Cant. 1. Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turres 496
Cant. 1. Botrus cypri dilectus meus mihi in uineis Engadi 439
Cant. 1. Trahe me poſt te 659
Can. 2. Sicut roſa inter ſpinas 497

Cant. 2. Vox dilecti mei 439
Cant. 2. Ecce iſte uenit ſaliens ſuper monteſ 299. 309
Cant. 2. Ego roſa terræ campeſtris pinguiſſimæ 465
Cant. 2. Reſpondit dilectus meus. 687
Cant. 3. Egredimini & uidete filiæ Syion regem Selomonem 169
Cant. 3. Inueni quem diligit anima mea 498
Cant. 3. Papilionem portatilem fecit ſibi rex Selomo 60
Cant. 3. In corona, quia coronauit eum mater ſua 648
Can. 4. Tota pulchra es amica mea 493. 516
Can 4. Mille clypei ſuſpenſi ſuper eum 440
Cant. 4. Munera dabis de capite Amana 552
Cant. 5. Aperi mihi ſoror mea. 169. 184. 367. 637
Cant. 5. Palatum eius dulcedinis. 440
Cant. 6. Quæ eſt iſta quæ apparet tanquam aurora 212
Cant. 7. Reſpiciens uerſus Damaſcum 567
Cant. 7. Naſus tuus ſicut turris Libani 686
Cant. 8. Quæ dabit te ſicut fratrem mihi, lactentē ubera matris meæ 178
Cant. 8. Soror nobis parua, & ubera non ſunt ei 214. 243
Eccl. 10. Si ſpiritus dominantis aſcenderit ſuper te 276
Eccl. 24. Ab initio & ante ſecula creata ſunt 486
Iſa. 1. Iſrael non cognouit 621
Iſa. 1. Omne caput ad languorem. 607
Iſa. 1. A planta pedis uſq; ad uerticem, non eſt in eo ſanitas 579
Iſa. 1. Et derelinquentes Deum conſumentur 415
Iſa. 1. Et conteret ſceleſtos & peccatores 306
Iſa. 2. Paratus erit mons domus dei in capite montium 301. 306
Iſa. 2. Quia de Syion exibit lex. 648
Iſa. 2. Et inclinabitur ſublimitas hominis 469
Iſa. 2. Et exaltabitur Deus ſolus in die illa 468
Iſa. 2. Et non leuabit gens gladium contra gentem 312
Iſe. 5. Dicite iuſto, quoniam bonum 467
Iſa. 5. Rapina pauperis in domibus ueſtris 278
Iſa. 3. Corruit Iſrael, & Iuda cecidit, quia lingua eorum, & opera eorum contra Deum 576
Iſa. 3. Ecce nomen Dei uenit de longè 477
Iſa. 3. Et ambulabant extento collo & annuebant oculis 276
Iſa. 4. In die illa erit germen dei in decorem uel gaudium 144
Iſa. 4. Quia ſuper omni gloria protectio 547. 604
Iſa. 5. Vinea fuit dilecto meo in cornu filij olei 644
Iſa. 5. Abiecerunt legem Dei exercituum 278
Iſa. 5. Propter hoc captiuatus eſt populus meus 621
Iſa. 5. Væ trahentibus peccatum. 448
Iſa. 5. Et ſperaui ut faceret uuas, & fecit ſpinas 579
Iſa. 5. Propterea captiuatus eſt populus meus ſine cognitione 570
Iſa. 6. Sanctus, ſanctus, ſanctus, Tetragrammatus Sabaoth 41. 861
Iſa. 6. Impingua cor populi huius. 283
Iſa. 7. Pete tibi ſignum 525
Iſa. 7. Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabit nomen eius Emmanuel 148. 149
Iſa. 7. Alma concipiet 529. 542
Iſa. 8. Et erit ad ſanctificationem, et ad lapidem offenſionis 289. & 618
Iſa. 8. Et addidit Deus loqui ad me adhuc 116
Iſa. 8. Deum exercituū ipſum ſanctificate 134
Iſa. 8. Et conteſtatus ſum mihi teſtes fideles 538
Iſa. 8. Et acceſſi ad prophetiſſam, et concepit & peperit filium 536
Iſa. 9. Populus qui ambulabant in tenebris, uiderūt lucem magnam 544
Iſa. 9. Ad multiplicandum eius imperium 112
Iſa. 9. Infans natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, & principatus &c. 152. 523. 542
Iſa. 9. Pater æternus princeps Salem 171
Iſa. 9. Admirabilis, Conſiliarius, Deus 256
Iſa. 9. Et fuit principatus ſuper humerum eius 477
Iſa. 9. Et iudicabit in iuſtitia pauperes 472. 710
Iſa. 10. Si enim fuerit populus tuus Iſrael, ſicut arena maris 620
Iſa. 11. Et erit in die illa radix Iſſai, qui ſtabit in ſignum populorum 128
Iſa. 11. Et egredietur uirga de ſtipite Iſſai 303. 547. 657
Iſa. 11. Et libanus in robuſto 220
Iſa. 11. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei 59
Iſa. 11. Ad eum gentes ſtudebunt. 647
Iſa. 11. Et iudicabit in iuſtitia pauperes 199. 707
Iſa. 11. Qui erit ſtans in ſignum populorum 647
Iſa. 12. Haurietis aquas cum gaudio de fontibus ſalutis 442. 649
Iſa. 13. Et erit Babylonia gloria regnorum 206
Iſa. 14. Quomodo cecidiſti lucifer de cœlo, qui manè oriebaris. 494
Iſ. 14. Et applicabitur bagher 645
Iſ. 14. Ad cœlos aſcendā &c. 147
Iſa. 16. Et præparabitur per miſericordiam thronus 472
Iſa. 18. In tempore illo deferetur munus deo exercituum 200
Iſa. 20. Et fuerunt in tenebris opera eorum 304
Iſa. 23. Quoniam ſedentibus coram deo 152
Iſa. 25. Ecce deus noſter iſte, ſperauimus in eo 174. 178
Iſa. 25. Tunc aperientur oculi cæcorum 557
Iſa. 25. Glutiuit mortem in ſempiternum 470
Iſa. 26. Qui cum Ioth he, firmauit deus ſecula 469
Iſa. 26. Vrbs fortitudinis nobis Ieſus, ponet muros, & antemurale 292
Iſa. 26. Cōculcabit eam pes pedum pauperis 569
Iſa. 27. Et erit in die illa, clangetur tuba magna 680
Iſa. 27. Ecce à pinguedine terræ e-

rit conuerſio, & à rore cœli deſuper 150
Iſa.28. Quia in te confidit 449
Iſa.28. Percuſſimus fœdus cum morte, &c. 271
Iſa.28. Coanguſtatum eſt ſtratum ab extenſione 275
Iſa.28. Ecce ego fundaui in Sion lapidem probatum 158
Iſa.29. In die illa erit Deus exercituum ad diadema gaudij uel honoris 134
Iſa.29. Et muſicatores diſcent doctrinam 54
Iſa.30. Hæc eſt uia, ambulate in ea. 182
Iſa.30 Ecce nomen domini uenit de longinquo 153
Iſa.32. Beati uos ſeminantes ſuper omnes aquas 190
Iſa.32. Mittentes pedem bouis & aſinis 191
Iſa.32. Venerunt filij uſque ad partum, & poteſtas non eſt pariendi 571
Iſa.32 Donec effundatur ſuper nos ſpiritus de excelſo 612
Iſa.32. Deus legumlator noſter 198
Iſa.33. Qui ambulat in iuſtitijs, & loquitur æquitates 679
Iſa.33. Et quare moriemini domus Iſrael 593
Iſa.33. Deus iudex noſter, deus legiſlator noſter, deus rex noſter. 576
Iſa.35. Præmium deus, ipſe ueniet et ſaluabit nos 174
Iſa.35. Et redempti dei redibunt, & uenient in Syon 601
Iſa.35. Deus ipſe ueniet, & ſaluabit nos 160
Iſaiæ 36. Ad comedendum ſtercus ſuum, & ad bibendum urinam ſuam 33.34
Iſaiæ 38. Vadam ad portas inferni. 464
Iſaiæ 40. Ecce Dominus Deus in fortitudine ueniet, & brachium eius dominans eum eo 723
Iſa.40. Quis hæc creauit 861
Iſa.40. Et Libanus non eſt ſufficiēs ad ſuccendendum 686
Iſa.40. Gentes quaſi non eſſent coram eo 690
Iſa.40. Abſcondita eſt uia mea à domino 450
Iſa.41. Primus ad Sion, ecce ad eos & ad Hieruſalem annunciationem dabo 727
Iſa.41. Triturabis montes & conteres 308
Iſa.41. Ne timeas, qa tecū ego 116
Iſa.42. Ecce ſeruus meus ſuſcipiam eum 265.280.647
Iſa.42. Hæc uerba feci eis 556
Iſa.42. Et non ambulauerūt in uijs eius, neque audierunt legem eius 634
Iſaiæ 42. Ego deus, ipſe eſt nomen meum 260
Iſa.42. Iſta uerba feci eis 32
Iſa.43. Ne memineritis priorum, et antiqua ne curetis 671
Iſaiæ 43. Populus iſte quem creaui mihi 480
Iſa.43. Ego deus & non abſque me eſt ſaluator 431
Iſa.43. Pater tuus primus peccauit 449
Iſa.44. Dei ego ſum 642
Iſa.44. Quoniam effundam aquas ſuper ſitientem 612.650
Iſa.44. Ego primus & nouiſſimus. 291
Iſa.44. Dicit deus rex Iſrael, & redemptor eius 275
Iſa.44. Sic ait redemptor tuus ex utero, ego dominus faciens omnia 117
Iſa.44. Quis ergo fuit mecum 124
Iſa.45. Iſrael ſaluatus erit in deo. 116.431.433.436.437.586.
Iſa.45. Conuertimini ad me, & ſaluabimini omnes fines terræ 424 & 476
Iſa.45. Quia mihi flectitur omne genu 654
Iſa.45. Veh contradicenti fictori ſuo, teſta de teſtis terræ 290
Iſaiæ 45. Sic dicit deus Meſſiæ ſuo Cyro 243
Iſa.45. Ipſe ædificabit ciuitatem ſuam 711.279
Iſa.45. Rorate cœli deſuper 147
Iſaiæ 45. Manus meæ extenderunt cœlos, & omni exercitui eorum præcepi 114
Iſa.46. Ego feci, & ego leuabo, ego feram & liberabo 424
Iſa.48. Non à principio in abſcondito locutus ſum 48.59
Iſa.48. Priora extunc annunciaui, & de ore meo exierunt. 114
Iſa.48. Manus quoque mea fundauit terram 114
Iſa.49. Dedi te in lucē gentiū 476
Iſa.50. Induam cœlos obſcuritate, et ſaccum ponam operimentum eorum 575
Iſa.50. Dorſum meum dedi percutientibus 578
Iſa.51. Attende ad me popule meus & mater mea mihi intendite. 269.648
Iſa.51. Reſpicite ad petram 571
Iſa.51. Vt plantaret cœlos 420
Iſa.52. Citò clauſus ad aperiēdum, & non morietur ad corruptionem 604
Iſa.52. Ecce intelliget ſeruus meus. 179.307.610
Iſa.52. Dominus uoluit propter iuſtitiam magnificare legem. 642
Iſa.52. Quia oculo ad oculum uidebunt 158.603
Iſa.53. Et ipſe plagatus eſt propter culpas noſtras 224
Iſa.53. Ipſe uulneratus eſt 586.596
Iſa.53. Ecce intelliget ſeruus meus &c. 580.584.586.587
Iſa.53. Oblatus eſt, & ipſe afflictus 574
Iſa.53. Et aſcendet ſicut uirgultum coram eo 549
Iſa.53. Et dominus obuiare fecit in eo peccatum omniū noſtrū 599
Iſa.53. Eò quod iniquitatem non fecerit 481
Iſa.53. Percuſſum deum 606
Iſa.53. Et deus obuiare fecit in eo peccatum omniū noſtrorū 663
Iſa.53. Videbit ſemen longæuum, et uoluntas dei in manu eius proſperabitur 428
Iſa.53. Et in uulnere eius medicatū eſt nobis 416
Iſa.53. Omnes nos ut oues errauimus 441
Iſa.54. Et omnes filij tui erunt docti à deo 647
Iſa.54. Sicut dies Noe iſtud mihi. 257
Iſa.54. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum 171
Iſa.55. Attendite ad petram unde exciſi eſtis 497
Iſa.55. Ecce teſtem populis dedi eū, ducem & præceptorem gentib. 249
Iſa.55. Eia omnes ſitiētes uenite ad aquas 194

Iſa.52.Quia oculo ad oculum uidebunt 705
Iſa.56.Et filios alienorum applicatos ad Dominum 641.642
Iſaiæ 56.Et non dicat filius alieni. 643
Iſa.56.Holocauſta eorum 642
Iſa.56. Ad diligendum nomen dei, ut ſint ei in ſeruos 641
Iſa.56.Cœli ſedes mihi ſunt 543
Iſa.56.Cuſtodite iudicium,& facite iuſtitiam 251
Iſa.57.Et non ad Nebah 685
Iſa. 57. Creans fructum labiorum pacem 640
Iſa.57.Quoniam non in ſempiternum litigabo 704
Iſa.57.Et uos accedite huc filij augur atricis, ſemen adulteræ.534
Iſa.57.Ipſe iuſtus perijt 466
Iſa.57.Sic ait excelſus,habitans in æternitate 606
Iſa.57.Et animas ego feci 49
Iſa. 58. Annuncia,uel corã fac populo meo ſcelus eorum 232
Iſa.59. Et uenit in Syion redemptor plenus 439
Iſa.59.Ecce non eſt abbreuiata manus dei à ſaluando 425
Iſa.60.Et populi tui omnes iuſti in perpetuum hereditabũt terram. 638
Iſa.60.Multitudo camelorum operiet eo 553
Iſa.60.Qui ſunt iſti,qui ut nubes uolant,& ſicut columbæ ad feneſtras ſuas 506
Iſa.60.Ego deus in tempore ſuo accelerabo eam 261
Iſa.60. Surge,illuminare,quia uenit lumen tuum 430.553
Iſaiæ 60.Omnes de Sabba uenient, aurum & thus deferent 216
Iſa.61.Gaudens gaudebo in Deo, & exultabit anima mea in Deo meo 498
Iſa.61.Spiritus Domini Dei ſuper me,quia unxit deus me 61
Iſaiæ 61.Nam ſicut terra producit germen ſuum 478
Iſa.61.Et aduenæ quoq; 641
Iſa.61.Et ſtabunt alieni & paſcent oues ueſtras 312
Iſa.61.Et uocabitur tibi nomen nouum, quod os Dei nominabit. 156
Iſaiæ 62. Donec egrediatur iuſtus eius ut ſplendor 526
Iſa.62.Ecce ſaluatus tuus ueniet. 438
Iſa 63. Tu pater noſter & Abraham neſciuit nos 474
Iſa.63.Quare rubrum eſt ueſtimentum tuum 579
Iſa.64.Vtinam dirumperes cœlos & deſcenderes 473
Iſaiæ 64.Ecce tu iratus es,& nos peccauimus in ipſis bolam.451
Iſa.65.Et dimittetis nomen ueſtrũ ad iuramentum electis meis.630
Iſa.65.Quoniam mihi flectetur omne genu 478
Iſa.65.Benedicetur in Deo,amen. 854
Iſa.65.Et educam de Iacob ſemen. 640
Iſa.65.Cuſtodite iudicium,& facite iuſtitiam 679
Iſa.65.Et erit antequàm inuocent, ego reſpondebo 277
Iſa.66.Feci ut inquireret ab eis qui non interrogauerunt 633
Iſa.66.Quia per ignem deus iudicatus eſt 465
Iſa.66.Qui in igne deus iudicabitur 534
Iſa.66.Et erit ſemen eorum ex ſufficientia menſis in mẽſe ſuo 691
Iſa. 66. Antequam parturiat, pariet, antequã ueniat partus eius. 219.220
Ier.2.Ab aquilone pandetur omne malum 24
Ier. 2. Ecce ego iudicabor tecum, eò quòd dixeris, non peccaui. 534
Ier.2. Quoniam meolam confregiſti iugum tuum 684
Ier. 2.Et ego plantaui te palmitem totum ſemen ueritatis 651
Ier. 2. Deuorauit enſis ueſter prophetas ueſtros 276
Ier.2.Et paſtores culpabiles 450
Ier.2.Et populus meus mutauit gloriam ſuam,pro eo quod nõ proderit 50
Ier.3. Frons meretricis facta eſt tibi 536
Ier.3.Et aſſumam uos, unum de ciuitate et duos de cognatione 618
Ier.3.Non dicent ultrà, arca teſtamenti Dei 246
Ier.4.Vocem enim quaſi parturientis audiui 571
Ier.4. Et benedicentur in eo gentes 648
Ier. 4.Vidi terrã & ecce inanis & uacua erat 420
Ier. 4. Aſcendit leo de cubili ſuo. 417
Tren. 4. Filij Syion precioſi, amicti auro 289
Ier.4.Nouate nobis noulae 687
Ier.4.Vocem tanquam parturientis audiui 219
Ier.5. Si à facie mea non formidabitis 114
Ier. 5. Veruntamen hoc ad mendacium 535
Ier. 5. Circuite ueos Hieruſalem. 631
Ier.5. Negauerunt deum, & dixerunt,non eſt ipſe 622
Ier.5. Et ſi uiuit deus dixerint. Veruntamen falſitatem iurabunt. 559
Ier.5. Percuſſit eos leo de ſylua,lupus nemorum 415
Ier. 6. Et ego præputiatus labijs. 688
Ier. 6. A paruo uſque ad magnum eorum,omnis theſaurizans theſaurizauit 278
Ier.7.Et proijciam uos deſuper faciem mea 630
Ier.7.Templum domini 860
Ier. 7. Bonas facite uias ueſtras. 421
Ier. 7. Et ædificauerunt aras Topheth 275
Ier.7.Expellã uos à facie mea 613
Ier.8. Nunquid cadent,& non ſurgent 624
Ier. 8. Quomodo dicitis, ſapientes nos ſumus 28
Ier.9.Et ueritatem non loquentur. 535
Ier.9.Et omnis domus Iſrael,præputiati ſunt corde 688
Ier.9.Quia ego Deus faciens miſericordiam & iudicium & iuſtitiam in terra 471
Ier.10.Quia beſtiæ facti ſunt paſtores 612
Ier.11.Et Deus exercituũ,qui plantauit te,locutus eſt de te malum, 444
Ier.12. Sanctifica eos ad diem occiſionis 619
Ier.12. Dimiſi domum meam,dereliqui hereditatem meam 576

Ier.

Ier. 14. Expectatio Iſraelis, ſaluator eius in tempore tribulationis 570
Ier. 15. Si ſteterint Moſes & Semuel in conſpectu meo 459
Ier. 15. Si conuerteris cõuertam te, uel requieſcere te faciam, faciei meæ adſtabis 114
Ier. 16. Congregatio Iſraelis Deus. 651
Ier. 17. Solium gloriæ altitudinis à principio locus ſanctificationis noſtræ 542. 544
Ier. 17. Manipulus aquarum Iſraelis deus 653
Ier. 18. Nonne ſicut figulus iſte, potero facere uobis domus Iſrael. 614
Ier. 23. Ecce dies uenient, dicit deus & ſuſcitabo Dauid germẽ, &c. 126
Ier. 23. Nunquid deus de prope ego (477
Ier. 23. In diebus eius ſaluabitur Iſrael 476
Ier. 23. Et hoc eſt nomen quo uocabunt eum, deus iuſtus noſter 553
Ier. 23. In diebus eius ſaluabitur Iuda 424
Ier. 23. Et ſuſcitabo Dauidi germen iuſtum 423
Ier. 23. Et non dicent ultrà, Viuit Deus 670. 671
Ier. 23. Et peruertiſtis uerba deorũ uiuentium 28
Ier. 24. Et ponam oculos meos ſuper eos ad bonum 114
Ier. 25. Et ſeruiẽt omnes gentes iſtæ regi Babylonis 234
Ier. 26. Vir quoq; fuit prophetans in nomine domini Vrias 538
Ier. 28. Propheta qui prophetat ad pacem, cum uenit uerbum prophetæ 613
Iere. 29. Cum fuerint cõpleti in Babylonia ſeptuaginta anni 238
Ier. 30. Et ſeruient domino deo ſuo, & Dauidi regi 664
Ier. 30. Interrogate quæſo & uidete, ſi parturit maſculus 571
Ier. 30. Vocem terroris audiuimus, fortitudinis & non pacis 572
Ier. 30. Et applicabo eum & adhærebit 648
Ier. 30. Quare uidi omnis uiri manum ſuper lumbos ſuos 533
Ier. 30. Quoniam obducam cicatricem tibi 526
Ier. 30. Et ſeruient domino deo ſuo, & Dauidi regi ſuo quem ſuſcitabo 264
Ier. 30. Ecce ego cõuerto conuerſionem tabernaculorum Iacob 218
Ier. 31. Creauit deus nouũ ſuper terram, mulier circũdabit uirũ 525
Ier. 31. Et ſcindã cum domo Iſrael, cum domo Iuda fœdus nouum. 254. 646. 672. 687
Ier. 31. Vadet ad requiem ſuam Iſrael 680
Ier. 31. Et ſeminabo domum Iſrael. 640
Ier. 31. Reuertere uirgo Iſrael 526
Ier. 33. Et ſtatuã uerbũ bonũ, quod locutus ſum &c. 127
Ier. 33. Niſi pactum meũ (eſſet) diẽ ac noctem, leges cœlo & terræ non poſuiſſem 488
Ier. 33. Nõ abſcindetur Dauidi uir ſedens ſuper thronum domus Iſrael 617
Ier. 36. Et uocauit Ieremias Baruch filium Neriæ 631
Ier. 38. Domine mi rex, malè fecerunt uiri iſti 631
Ier. 39. Eruens eruam te, & in gladio non cades 632
Ier. 44. Et miſi ad uos omnes ſeruos meos prophetas 468
Ier. 49. Periit conſiliũ à filiis, facti da facta eſt ſapientia eorum 612
Ier. 49. Et erit in fine dierum, reducam captiuitatem Elam 303
Ier. 49. Idcirco audite conſiliũ Dei quod iniit de Edom 296
Ier. 50. Redemptor eorũ fortis 180
Ier. 50. Oues perditæ fuerunt populus meus 622
Tren. 1. Multa enim ſunt ſuſpiria mea 607
Tren. 1. Facti ſunt hoſtes eius in capite 267
Tren. 1. Et abierunt abſq; fortitudine coram perſequente 438
Tren. 1. Quia elongatus eſt à me cõſolator, conuertens animã meã. 227. 145. 165. 199
Tren. 1. Gaude & letare filia Edõ que habitas in terra Hus 294
Tren. 1. Iuſtus eſt ipſe deus, quia os eius amaricaui 597
Tren. 2. Conuertit retrorſum dexteram ſuam 433
Tren. 2. Deſtruxit dominus, & nõ pepercit omnib. precioſis Iacob 276
Tren. 2. Quid conteſtabor tibi? 467
Tren. 2. Confregit in ira furoris omne cornu Iſrael 645
Tren. 3. Et tabeſcet ſuper me anima mea 29
Tren. 3. Bonus eſt deus expectantibus eum 174
Tre. 3. Protexiſti nube te, ne tranſeat oratio 656
Tren. 3. Sedebit ſolus & tacebit, quia baiulauit ſuper ſe 578
Tren. 3. Ego uir uidens paupertatem, in uirga indignationis ſuæ me minauit 602
Tren. 4. Et magnificatum eſt peccatum filiæ populi mei 276
Tren. 5. Super mõtem Syon, quod deſertum eſt, uulpes ambulauerunt in eo 538
Tren. 5. Mulieres in Syon humiliauerunt uirgines in ciuitatib. Iuda 526
Tren. 5. Quare in æternum obliuiſceris nos 624
Tren. 3. Spiritus oris noſtri Meſſias deus captus eſt in retibus 578
Tren. 5. Pupilli facti ſumus abſque patre 549
Baruch 3. Hic eſt deus noſter, & non æſtimabitur alius in conſpectu eius 176
Ezech. 1. Et ſuper firmamentum, quod erat imminens capiti eorum 545
Ezech. 1. Et ſublimitas eorum, & ſublimitas eis 279
Ezech. 2. Fili Adam mitto ego te ad filios Iſrael ad Goim Hammordim 619
Ezech. 5. Et tu fili hominis ſume tibi gladium acutum 269. & 270
Ezech. 7. Et adducam malos gentium 615
Ezech. 7. Et non miſerebitur oculus meus 113
Ezech. 8. Et ipſi mittentes erunt fœtorem ad naſum ſuum 30. 32 35. 397
Ezech. 8. Et caſtrametati ſumus ibi diebus tribus 605
Ezech. 9. Peccatũ domus Iſrael, et Iuda magnũ nimis ualde 276
Ezech. 13. Sicut uulpes in deſerto prophetæ tui Iſrael fuerunt 450
Exod. 13. Et uenerunt in deſertum Sinai, & quieuerunt 48

Ezech.16. Et non fuiſtis ſicut meretrix 534
Ezech. 17. Tenerum carpam, & plantabo eum ego ſuper mõtem altum, & prominentem 159
Ezech. 17. Fili Adam ænigmatiza ænigma 20
Ezech. 18. Non enim uolo mortem mortui 440
Ezech. 18. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur 566. 680
Ezech. 20. Sabbata mea dedi eis. 825
Ezech. 20. Ego dedi eis præcepta non bona 685
Ezech. 21. Et occidam ex te iuſtum & impium 252
Ezech. 21. Proſtrati gladio fuerunt populus meus 280
Ezech. 22. Ecce prælati in Iſrael, quilibet ad brachium ſuum fuerunt ad te 278
Ezech. 23. Et ibi ſubacta ſunt ubera uirginum ſuarum 526
Ezech. 24. Sanguis enim eius fuit in medio eius 277
Ezech. 24. Ecce ego profanabo ſanctuarium meum 624
Ezech. 24. Fuerintq́; tres uiri iſti in medio eius, Noe, Daniel & Iob 230
Ezech. 28. Ecce ſapiẽtior es tu Daniele 230
Ezech. 33. Si uolo mortem impij. 440
Ezech. 34. Et uos oues meæ, oues paſcuæ 296. 640
Ezec. 34. Et ſaluabo oues meas, & nõ erunt ultrà in prædam 166
Ezech. 36. Effundam ſuper uos aquas mundas 611
Ezech. 36. Et auferam cor lapideũ de carne ueſtra 612
Ezech. 36. Et dabo uobis cor carneum Ibid.
Ezech. 36. Et aſpergã ſuper uos aquas mundas, & mũdabimini ab omnib. immundicijs ueſtris 651
Ezech. 36. Et remoueri faciam cor lapideum de carne ueſtra 445
Ezech. 38. Fili hominis pone faciẽ tuam ad Gog terrã Magog 423
Ezech. 39. Nunc conuertam conuerſationem Iacob 418
Ezech. 44. Porta hæc clauſa erit, non aperietur 527
Ezech. ult. Circuitus decem & octo milia 426
Ezech. ult. Et nomen ciuitatis ex die, deus ibi 131
Dan. 2. Lapis, qui percuſſit ſtatuã, factus eſt mõs magnus 158. 291
Dan. 2. Eius caput ex optimo cõſtabat auro, pectus & brachia 287
Dan. 2. Et lux cum eo 573
Dan. 2. Nouit quid in tenebris eſt. 708
Dan. 5. Numerauit, ponderatũ eſt, diuiſum eſt 863
Dan. 6. Deus meus miſit angelum, & clauſit os leonum 417
Dan. 7. Aſpiciebam ergo in uiſione noctis, & uidi cum nubibus cœli quaſi filium hominis uenientem 183. 648. 703. 710
Da. 7. Et cornua decẽ habebat 645
Dan. 8. Et ecce hœdus caprarũ, ueniens ab occidente, ſuper faciem totius terræ 291
Dan. 9. Et intellige uiſionem hebdomades ſeptuaginta præciſam eſſe ſuper populum tuum 218
Dan. 10. Poſt hoc ego Daniel fui lugens tribus hebdomadibus dierũ 231
Dan. 11. Adhuc tres reges ſtabunt in Perſide 237
Dan. 11. Velut ſplendor cœli 713
Dan. 12. Et intelligentes ſplendebũt 712
Dan. 12. Beatus qui expectat & pugnat ad dies mille trecentos triginta quinq; 231
Hoſ. 1. Non adijciam ultrà, ut miſerear domui Iſrael 424. 437
Hoſ. 1. Et congregabuntur filij Iuda 185
Hoſ. 1. Et reſpondebit ibi, ſicut in diebus iuuentutis 618
Hoſ. 1. Et domus Iuda miſerebor, et ſaluabo eos in domino Deo ſuo. 116
Hoſ. 2. Et ſeminabo eam mihi in terra, & miſerebor eius 185. 640
Hoſ. 3. Et quærent dominum deum ſuum, & dauid regem ſuum 164
Hoſ. 3. Quia diebus multis morabuntur filij Iſrael abſq; rege, & abſque principe 626
Hoſ. 4. Super capita montium decollabunt 299. 440
Hoſ. 4. Gloriam eorum in ignominiam commutabo 30. 31
Hoſ. 5. In deum prodigioſe egerũt. 629
Hoſ. 6. Quia miſericordiam uolui, & non ſacrificium 697
Hoſ. 6. Viuificabit nos poſt duos dies, & in die tertio ſuſcitabit, uel eriget nos, & uiuemus ante faciem eius 138. 605. 706
Hoſ. 6. Et ueniet ſicut imber nobis. (146
Hoſ. 6. Viſitabit nos poſt duos dies 602
Hoſ. 7. Veh eis, quia refugerunt à me, uaſtatio eis 559. 576
Hoſ. 9. Quia etiam ueh eis incarnatio mea ex eis 34
Hoſ. 9. Reprobabit eos deus meus, quia non audierunt eum 117
Hoſ. 9. Propter malitiam operum expellam eos de domo mea 623
Hoſ. 10. Vitis frondoſa Iſrael 632
Hoſ. 11. In funibus Adam trahã eos 659
Hoſ. 11. Ex Ægypto uocaui filium meum 556
Hoſ. 12. In manu prophetæ aſſimulabo 20
Hoſ. 13. De manu inferni redimam eos 452. 601
Hoſ. 13. Ero quaſi ros Iſraeli 638
Hoſ. 13. Et ego dominus deus tuus ex terra Ægyptiorum 431
Hoſ. 14. Sanabo peruerſitatem eorum 480
Hoſ. 14. Conuerte Iſrael, uſq; ad dominum deum tuum 566
Hoſ. 14. Ero quaſi ros Iſraeli, & germinabit ſicut lilium 146
Ioel. 2. Sol & luna obtenebrati ſunt 304
Ioel. 2. Et aquilonem elongabo à uobis & impellam eum ad terram aridam 410
Ioel. 3. Et effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem 612
Ioel. 3. Sol & luna obſcurati ſunt, & ſtellæ abſconderunt ſplendorem ſuum 575
Ioel. 3. Et fons de domo dei exibit. 564. 654
Ioel. 3. Diem dei magnum & horribilem 703
Ioel. 3. Et erit omnis qui inuocauerit in nomine dei liberabitur. 177
Ioel. ult. Congregabo omnes gentes & ducam eas in ualle Ioſaphat. 585
Amos 2. Et uinum damnatorum bibet domus dei eorum 595

Amos 2. Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non conuertam eum 281. 282. 578
Amos 3. Leo rugijt quis non timebit? 417
Amos 5. Num ſacrificia & oblationẽ obtuliſtis mihi in deſerto 695
Amos 5. Quærite me & uiuetis. 440
Amos 5. Cecidit nec addet reſurgere uirgo Iſrael 625
Amos 6. Deteſtor ego ſuperbiam Iacob & palatia eius odi 625
Amos 6. Bibentes in phialis uinum 185
Amos 7. Domine deus propitiare queſo, quis ſtabit & Iacob? 680
Amos 7. Quis ſurget Iacob 429
Amos 7. Et Iſrael captiuatione ea priuabitur 538
Amos 8. Et aſcendere faciam ſuper omne dorſum ſaccum uel ciliciũ 206
Amos 8. Et occidere faciam ſolem in meridie & tenebreſcere faciã terram in die lucis 598
Amos 9. Qui ædificat in cœlo aſcenſiones ſuas 607
Amos 9. Et oculos meos ſuper eos ad malum 114
Amos 9. In die illa ſuſcitabo caſulã David deiectam 604
Amos 9. Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam 533
Abdiæ ultimo. Et aſcendent ſaluatores ad montem Syion 296
Abd. 1. Et non erit reſiduum domui Iacob 546
Ionæ 3. Fuit Ionas in uiſceribus piſcis tribus diebus 605
Mich. 1. Et ponent ſibi caput unum 607
Mich. 1. In domo ad puluerem pulueris 32. & 33
Mich. 2. Aſcendit porcellũ faciens ante eos 606. 607
Mich. 2. Et tranſibit rex eorum ante eos 185
Mich. 3. Propterea cauſa ueſtri Syion tanquam ager arabitur 420. & 559
Mich. 4. Et iudicabit inter populos multos 199. 647. 710
Mich. 4. Et fluent ad eum 507
Mich. 5. Et egreſſus eius ab æternitate, & à diebus ſeculi 490
Mich. 5. Et tu Bethlehem Ephratha paruula es in milib. Iuda 225. 542
Mich. 5. Propterea dabit eos uſq; ad tẽpus quo parturiẽs pariet 265
Mich. 5. Et reſiduum fratrum eorũ reuertentur ſuper filios Iſrael. 296. 297
Mich. 5. Ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael 158
Mich. 6. Audite montes diſceptationem domini 508
Mich. 6. Vtiq; facere iudiciũ & diligere pietatem 679
Nahum 1. Deus in turbine, & in tempeſtate uia eius, & niles pulnis pedum eius 575
Nah. 1. Bonus eſt deus ad cõfortandum 455
Nah. 1. Ecce ſuper montes pedes annunciantis 179
Nah. 1. Montes compuncti ſunt ab eo, & colles fluctuauerunt 308
Nah. 1. Et flos uel germen libani elanguit 213
Num. 1. Leuate caput totius congregationis filiorum Iſrael 145
Nah. 2. Vt fulgura diſcurrent 715
Nah. 2. Viſio eorum tanquam lampadarum 713
Habac. 1. Nunquid tu, ab antiquo dominus deus meus, ſanctus meus non morieris 35. 36. 577
Habac. 1. Quia opus fiet in diebus ueſtris, quod non credetis, cum narrabitur 104
Hagg. 2. Adhuc modicũ unum eſt, & ego commouebo cœlum 266
Hab. 2. Et iuſtus in fide ſua uiuet. 680
Habac. 3. Et duo cornua de materia eius ei 644
Habac. 3. Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo 500
Habac. 3. Ego autem in deo gaudebo, exultabo in deo Ieſu meo 155
Soph. 1. Etiam argentum eorum, etiam aurum eorum non ualebit liberare eos 454
Soph. 3. Expectate me, ait deus, in die reſurrectionis meæ 708
Soph. 3. Ad inuocandum omnes nomen dei 299
Soph. 3. Quoniam tunc conuertam labium electum &c. 155. 477
Hag. 1. Aſcendite in montẽ, & afferte lignum 243
Hag. 2. Loquere ad Zerubabel filiũ Sealthiel ducem Iuda 521
Hagg. 2. Aſcendite in montem, & afferte in lignum 214
Hag. 2. Adhuc modicũ unum eſt, & ego commouebo cœlum 210
Zach. 1. Et ecce uir equitans ſuper equum rufum uel ſanguineũ 263
Zach. 2. Lauda et letare filia Syion 537
Zach. 2. Qui enim tangit uos, tangit pupillam oculi ſui 35
Zach. 2. Quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui 640
Zach. 2. Et applicabuntur gentes multæ 659
Zach. 2. Canta & letare filia Syion 45. 47. 643
Zach. 3. Quia ecce lapis, quem dedi coram Iehoſua 158
Zach. 4. Quis tu mons magne coram Zorobabel 159. 519
Zach. 4. Primaria petra 490
Zach. 4. Quis tu mons magne coram Zorobabel 179. 507
Zach. 6. Ecce uir, germen nomen eius 144. 145. 419. 549
Zach. 8. Adhuc habitabunt ſenes, & uetulæ in plateis Ieruſalem. 539
Zach. 8. Quoniã ante dies illos merces hominis non erat 640
Zach. 9. Equitans ſuper aſinam. 564. 651
Zach. 9. Pauper & equitans ſuper aſinam 568
Zach. 9. Ecce rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluator ipſe, pauper ſedens ſuper aſinam 169. 284. 557. 661
Zach. 9. Etiam tu per ſanguinẽ pacti tui, emiſi captiuos de puteo. 399
Zach. 9. Onus uerbi Dei in terra Hadrach 167. 367
Zach. 9. Et ſedebit Mamzer in Azoto 619
Zach. 9. Exulta ualde filia Zyion, iubila filia Ieruſalem 188
Zach. 10. Sibilabo eis, & congregabo eos 569
Zach. 11. Aperi libane portas tuas. 209
Zach. 11. Appenderunt mercedem meam triginta argenteis. 577
Zach. 12. Aſpicient in me quem transfixerunt 192. 591

Zach. 12. Et effundam ſuper domũ Dauid 612
Zach. 12. Et formans ſpiritum hominis in medio eius 49
Zach. 13. In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitãtibus Ieruſalem, in obliuionem peccatorum 484. 651
Zach. 13 Et etiam prophetas & ſpiritum immunditiæ transferam de terra 699
Zach. 13. Diſperdam omnia nomina idolorum de terra 299
Zach. 14. Et erit dies una, & ipſa eſt nota Deo 691
Zach. 14. Et cõgregabo omnes gentes in Hieruſalem ad prælium. 641. 659
Zach. 14. Et exaltabitur, & ſedebit ſub ſe 306
Malach. 1. Nõ eſt mihi uoluntas in uobis, ait deus exercituũ & munus non placebit de manu ueſtra 698
Mal. 1. Ecce qualis militas, & expirare feciſtis me 577
Mal. 1. Afflixiſtis eum, ait dominus exercituum 29
Mal. 1. Et ſi domini ego, ubi eſt timor meus 880
Mal. 1. Et Eſau odi 450
Malach. 1. Dilexi uos, ait dominus. 423
Malach. 2. Et quid unus erat quærens ſemen, &c. 550
Malach. 2. Vexaſtis deum in uerbis ueſtris 576
Malach. 2. Quia labia ſacerdotis ſeruant ſcientiam 26
Malach. 3 Et beatificabunt uos omnes gentes 608
Malach. 3. Ego deus non mutor 42
Malach. 3. Ecce ego mitto angelum meum, & parabit uiam faciei meæ, &c. 137. 217
Malach. ult. Ecce ego mitto uobis Eliam 191. 703
1. Mach. 8. De Romanorum & Iudæorum ſocietate 289
2. Mach. 14. Cum iam comprehenderetur, gladio ſe petijt 461

LOCA NOVI TESTAMENTI.

Matth. 2. Vbi eſt qui natus eſt 555
Matth. 4. Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cælorum 674
Matth. 5. Non ueni ſoluere legem. 673
Matth. 10. Tradent enim uos in cõcilijs, &c. 565
Matth. 11. Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta 500
Matth 15. Cæci ſunt, & duces cæcorum 622
Matth. 16. Filius hominis uenturus eſt in gloria 565
Matth. 19. Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata 674
Matth. 19. Omnis qui reliquerit domum Ibid.
Matth. 23. Supra cathedram Moſis ſederunt ſcribæ & phariſæi 205
Matth. 27. Principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis & ſenioribus 595
Matth. 27. Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti 593
Matth. 28. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, &c. 90. 650
Matth. 28. Ecce ego uobiſcum ſum omnibus diebus 185
Marc. 14. Cœpit pauere & tedere 594
Luc. 1. Quomodo fiet iſtud, quoniam uirum non cognoſco 526
Lu. 1. Aue Maria gratia plena 540
Luc. 1. Ioſeph fili Dauid 522
Luc. 2 Peperit filium ſuum primogenitum 494
Luc. 6. Beati pauperes 674
Luc. 11. Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum 537
Luc. 18. Ecce aſcendimus Hieroſolymam 565
Luc. 19. Quia ſi cognouiſſes & tu Ibid.
Luc. 22. Simon ecce ſatanas expetiuit uos 574
Luc. 24. Qui fuit uir propheta potens in opere & ſermone 565
Ioan. 1. Erat lux uera, quæ illuminat, &c. 554
Ioan. 1. Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi 491
Ioan. 4. Domine, ut uideo propheta es tu 565
Ioan. 5 Ego ueni in nomine patris mei, & non recepiſtis me 266
Ioan. 7. Et ego lux in mundum ueni 574
Ioan. 8. Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati 690
Ioan. 8. Antequam Abraham fieret ego ſum 574
Ioan. 10. Ego ſum oſtium 708
Ioan. 19. Milites plectentes coronã de ſpinis, impoſuerunt capiti eius 579
Rom. 3. Omnes in Adam peccauerunt, & egent gratia Dei 502, & 505
Rom 4. Non in circumciſione, ſed in præputio 689
Rom. 5. Si unius delicto multi mortui ſunt 599
Rom 11. Cæcitas ex parte contigit in Iſrael 270
1. Cor. 15 Per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum 708
2. Cor. 13 Fidem reputatam fuiſſe Abrahæ in præputio 689
Gal. 2. Scientes autem quòd non iuſtificatur homo ex operibus legis 689
Gal 5. In Chriſto Ieſu neq; circumciſio aliquid ualet 689
Gal. 5 Quod ſi circũcidimini Chriſtus uobis nihil proderit Ibid.
Col. 2. Expolians principatus & poteſtates 463
Phil. 1. Ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam 186
1. Petr 1. Per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis 609
1. Petr. 2. Ad quem accedentes lapidem uiuum ab hominibus quidẽ reprobatum &c. 159
1. Ioan. 5. Tres ſunt qui teſtimoniũ dant in cælo, pater, uerbum, & ſpiritus ſanctus 53
Apoc. 20. Et cum finiti fuerunt mille anni, ſoluetur ſatanas 428

LOCORVM SCRIpturarum diuinarum finis.

FINIS OPERIS P. GALATINI
ET CABALÆ REVCHLINI
CVM SVIS INDICIBVS.

~~Baſileæ excudebat Ioannes~~
Heruagius, Anno
Domini 1550.

Series chartarum,

AA BB a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z
A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T
V X Y Z aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm
nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz

Omnes terniones, præter yy
qui eſt duernio.

